

ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

PANTEION UNIVERSITY OF SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES

ΣΧΟΛΗ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

Η Μεγάλη Επιστροφή; Η Προγραμματική Εξέλιξη της Ελληνικής
Ριζοσπαστικής Αριστεράς σε Συγκριτική Προοπτική (1980 – 2015)

ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ

Παρασκευή Κ. Σπυροπούλου

Υπότροφος του Ιδρύματος Αλέξανδρος Σ. Ωνάσης

Αθήνα, 2022

Τριμελής Επιτροπή:

Γεράσιμος Μοσχονάς Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου (επιβλέπων)

Γιάννης Βούλγαρης Ομότιμος Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου

Νίκος Μαραντζίδης Καθηγητής Πανεπιστημίου Μακεδονίας

Copyright © Παρασκευή Κ. Σπυροπούλου, 2022

All rights reserved. Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας διδακτορικής διατριβής εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της διδακτορικής διατριβής για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα.

Η έγκριση της διδακτορικής διατριβής από το Πάντειον Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δεν δηλώνει αποδοχή των γνώμων του συγγραφέα.

Συντομογραφίες

- CPGB: Communist Party of Great Britain
CPN: Communist Party of the Netherlands
DKP: German Communist Party
NATO: North Atlantic Treaty Organization
IMF: International Monetary Fund
IU: Izquierda Unida (Ενωμένη Αριστερά)
PCB: Communist Party of Belgium
PCE: Communist Party of Spain (Partido Comunista de España)
PCF: Parti communiste français
PCI: Partito Comunista Italiano
PCP: Partido Comunista Português
PdCI: Partito dei Comunisti Italiani
PRC: Partito della Rifondazione Comunista
PvdD: Party for the Animals
PSUC: Unified Socialist Party of Catalonia
SF: Socialist People's Party of Denmark
SKP: Communist Party of Finland
VAS: Left Alliance
VKP: Communist Party of the Soviet Union
ΑΚΕΛ: Ανορθωτικό Κόμμα Εργαζόμενου Λαού
ΓΓ: Γενικός Γραμματέας
ΔΕΚΟ: Δημόσιες Επιχειρήσεις και Οργανισμοί
ΔΗΚΚΙ: Δημοκρατικό Κοινωνικό Κίνημα
ΔΗΜΑΡ: Δημοκρατική Αριστερά
ΕΑΡ: Ελληνική Αριστερά
ΕΕ: Ευρωπαϊκή Ένωση
ΕΝΦΙΑ: Ενιαίος Φόρος Ιδιοκτησίας Ακινήτων
ΕΣΣΔ: Ένωση Σοβιετικών Σοσιαλιστικών Δημοκρατιών
ΗΠΑ: Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής
ΚΕ: Κεντρική Επιτροπή

ΚΚ: Κομμουνιστικά Κόμματα
ΚΚΕ: Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδας
ΚΚΕ Εσωτ.: Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδας Εσωτερικού
ΚΚΣΕ: Κομμουνιστικό Κόμμα της Σοβιετικής Ένωσης
ΛΑΕ: Λαϊκή Ενότητα
ΟΜΕΔ: Οργανισμός Μεσολάβησης και Διαιτησίας
ΟΝΕ: Οικονομική και Νομισματική Ένωση
ΣΥΝ: Συνασπισμός της Αριστεράς και της Προόδου, μετέπειτα Συνασπισμός της
Αριστεράς, των Κινήματων και της Οικολογίας
ΣΥΡΙΖΑ: Συνασπισμός Ριζοσπαστικής Αριστεράς

«Έχασα τη μάχη και μέσα στο κόμμα μου (...) Θα μπορούσε να γίνει μια πολύ μεγάλη παράταξη, δημοκρατική, που να κυβερνήσει για χρόνια τον τόπο και να τον κυβερνήσει με έμπνευση, όχι μπακάλικα» (Λεωνίδα Κύρκος στην Καθημερινή, 3 Δεκεμβρίου 2006)

«Μα το μεγάλο πείραμα θα γίνει στην Ελλάδα. Το άνοιγμα της πόρτας της Αριστεράς για όλη την Ευρώπη θα συμβεί εδώ» (Αλέκος Αλαβάνος στα Νέα, 8 Μαρτίου 2008)

«Οι λαοί της Ευρώπης προσμένουν από μας το έναυσμα για τη μεγάλη ανατροπή» (Αλέξης Τσίπρας, Μάιος 2012)

Ευχαριστίες

Η συγγραφή μιας διατριβής είναι μια φύσει μοναχική διαδικασία. Στην αναγνώριση των οφειλών όμως, το τελευταίο κομμάτι που γράφει κανείς σε τέτοιες περιπτώσεις, διαπίστωσα ότι πολλοί άνθρωποι ήταν κοντά μου σε αυτό το «ταξίδι». Αποτελεί κάτι παραπάνω από τυπική υποχρέωση να σημειώσω ότι η διατριβή εκπονήθηκε χάρις και στην στήριξη του Ιδρύματος Αλέξανδρος Σ. Ωνάσης και του Ιδρύματος Κρατικών Υποτροφιών (ΙΚΥ), των οποίων υπήρξα υπότροφος. Ευχαριστώ θερμά τις Φανή Παπαθάνου και Αντιγόνη Χαντζόλου του Ιδρύματος Ωνάση για την συνεργασία, την αμέριστη βοήθειά τους σε πρακτικά θέματα και, κυρίως, την υπομονή τους. Ευχαριστώ τον Λεωνίδα Παπαστεργίου του ΙΚΥ για την βοήθειά του σε ό,τι αφορούσε την διεξαγωγή της έρευνάς μου στο Παρίσι.

Ένα μεγάλο ευχαριστώ χρωστώ στον επιβλέποντα της διατριβής μου Γεράσιμο Μοσχονά, που υπήρξε δάσκαλός μου από το δεύτερο έτος της φοίτησής μου στο τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Ιστορίας. Η αδιάκοπη συνεργασία μας, η «διαίσθησή» του για τα θέματα της Αριστεράς και η καθοδήγησή του με ώθησαν να αγαπήσω περισσότερο την Πολιτική Επιστήμη και να θέλω να βελτιώνομαι συνεχώς. Τον ευχαριστώ για όλα και, κυρίως, για τις κατά καιρούς διαφωνίες μας. Θερμές ευχαριστίες οφείλω φυσικά στον Γιάννη Βούλγαρη ο οποίος εκτός από ανεκτίμητος δάσκαλος υπήρξε πάντα γενναϊόδωρος μαζί μου, βοηθώντας με να ξεπερνάω πνευματικά αδιέξοδα με τις συμβουλές του και στον Νίκο Μαραντζίδα για τη σταθερή του ενθάρρυνση και τις καίριες παρατηρήσεις.

Αναλόγως οφείλω να ευχαριστήσω τα μέλη της επταμελούς επιτροπής. Την Στέλλα Λαδή για την πολύτιμη συνεργασία μας ως βοηθός ερευνήτρια στο Πανεπιστήμιο NOVA της Λισαβόνας. Την ευχαριστώ θερμά για το γεγονός ότι με έμαθε να πειθαρχώ και ήταν πάντα δίπλα μου, την Ρούλα Νέζη για την αμέριστη κατανόηση και βοήθειά της σε μεθοδολογικά ζητήματα, τον Γιάννη Κωνσταντινίδη για τις κοινές αναζητήσεις σε περισσότερο ή λιγότερο σύγχρονα θέματα και την ενθάρρυνσή του, τον Γιάννο Κατσουρίδη για τους κοινούς ερευνητικούς προβληματισμούς και για το γεγονός ότι οι συζητήσεις μας υπήρξαν πάντοτε εποικοδομητικές. Επιπλέον, ευχαριστίες οφείλω στην Βασιλική Γεωργιάδου για την συνεργασία μας στα πλαίσια του Κέντρου Πολιτικών Ερευνών, στην

Βασιλική Τσαγκρώνη που με βοήθησε σημαντικά να καταλάβω την μέθοδο της ποιοτικής ανάλυσης περιεχομένου και στην Πηνελόπη Φουντεδάκη που με βοήθησε σημαντικά τόσο σε πνευματικά όσο και σε πρακτικά θέματα.

Ο Δημήτρης Τσεκούρας επιμελήθηκε το κείμενό μου και όχι μόνο σε γλωσσικό επίπεδο. Ήταν ουσιαστικά ο πρώτος αναγνώστης του. Τον ευχαριστώ πολύ, κυρίως, για τις επίμονες ερωτήσεις του ως «εξωτερικός παρατηρητής». Ο Γιάννης Μπαλαμπανίδης είχε την καλοσύνη να διαβάσει σημαντικό μέρος του τελικού κειμένου, να με ενθαρρύνει και να συμβάλλει στη βελτίωσή του. Τον ευχαριστώ για τη φιλία και την πολυετή συνεργασία μας. Ευχαριστώ επίσης τους συναδέλφους και φίλους Κώστα Ελευθερίου και Αιμιλία Βήλου που διάβασαν κεφάλαια της διατριβής και με διαφώτισαν σε ζητήματα της κομμουνιστικής και ανανεωτικής Αριστεράς της δεκαετίας του 1980. Τέλος, ευχαριστώ θερμά τον συνάδελφο Νίκο Κληρονόμο, ο οποίος σε αντίξοες συνθήκες με βοήθησε να επεξεργαστώ τεχνικά ζητήματα του τελικού κειμένου.

Χωρίς την συμπαράσταση της οικογένειάς μου, δεν θα μπορούσα να ολοκληρώσω αυτόν τον κύκλο. Η ηθική και κάθε είδους στήριξή τους υπήρξε όλα αυτά τα χρόνια πολύτιμη. Ευχαριστώ τους γονείς μου Ελένη Τσακάλου και Ντίνο Σπυρόπουλο για την ανεξάντλητη αγάπη τους, την υπομονή, την κατανόηση και την καλλιτεχνική τους ματιά. Την αδελφή μου Ίλια που καταφέρνει να με ηρεμεί σε δύσκολες καταστάσεις και επικροτεί πάντα ό,τι κι αν κάνω. Στον αγαπημένο μου παππού Νικόλαο Τσάκαλο, οφείλω την αγάπη μου στα πολιτικά κόμματα. Το πολιτικό του αισθητήριο συνέβαλε καταλυτικά στην ενασχόλησή μου με την πολιτική επιστήμη. Είμαι σίγουρη ότι θα χαίρεται με την «διαδρομή μου» αυτή.

Περιεχόμενα

Συντομογραφίες	2
Ευχαριστίες.....	5
Γραφήματα	11
Χάρτες.....	12
Περίληψη	13
Abstract	14
Εισαγωγή	15
0.1 Θέτοντας το πλαίσιο για τη μελέτη της ριζοσπαστικής Αριστεράς.....	19
02. Υποθέσεις Εργασίας, Κεντρική θέση	25
03. Η μεθοδολογία της έρευνας	28

Πρώτο Μέρος

Χαρτογραφώντας τη ριζοσπαστική Αριστερά στη Δυτική Ευρώπη και στην Ελλάδα.....	39
Κεφάλαιο . Το Θεωρητικό Πλαίσιο.....	39
1.1 Οριοθετώντας τον χώρο της ριζοσπαστικής Αριστεράς	39
1.2. Η Θεωρία της κομματικής αλλαγής	57
Κεφάλαιο 2. Η εκλογική δυναμική της ριζοσπαστικής Αριστεράς στη Δυτική Ευρώπη και η ιδιαίτερη περίπτωση του ΣΥΡΙΖΑ (1950-2019)	62
2.1. Η εκλογική επιρροή της ριζοσπαστικής Αριστεράς στη Δυτική Ευρώπη (1950 – 2019)	62
2.2 Η εκλογική ελαστικότητα της νέας ριζοσπαστικής Αριστεράς στην Ευρώπη (2000 – 2019).....	65
2.3. Η εκλογική δυναμική της νέας ριζοσπαστικής Αριστεράς στη Δυτική Ευρώπη την περίοδο της οικονομικής κρίσης (2009-2019).....	68
Κεφάλαιο 3. Ο πολυτάραχος βίος της ελληνικής ριζοσπαστικής Αριστεράς	74
3.1. Από το ΚΚΕ Εσωτερικού στον ΣΥΡΙΖΑ: Μια ιστορία διασπάσεων.....	74
3.2. Η ριζοσπαστική Αριστερά στην Ελλάδα: Προτείνοντας μία περιοδολόγηση	82
3.3. Οι Φάσεις εξέλιξης της Ελληνικής ριζοσπαστικής Αριστεράς ανά περίοδο (1980 – 2015)	88
3.3.1. Πρώτη περίοδος: Από το ΚΚΕ Εσωτερικού στον ΣΥΝ	

(1981 – 1991).....	88
3.3.2. Δεύτερη περίοδος: Η συγκρότηση του ενιαίου ΣΥΝ και η εκλογική ήττα (1992 – 1993).....	102
3.3.3. Οι πολλές αποχρώσεις της Αριστεράς: Η οργανωτική φύση του Συνασπισμού της Αριστεράς και της Προόδου.	106
3.3.4. Τρίτη περίοδος: Σε αναζήτηση ταυτότητας (1994 – 1999)	112
3.3.5. Τέταρτη περίοδος: Η Αριστερή ριζοσπαστική στροφή του ΣΥΝ (2000-2003).....	118
3.3.6. Πέμπτη περίοδος: Η εμβάθυνση της αριστερής στροφής, ο ΣΥΡΙΖΑ και το άνοιγμα προς την κοινωνία (2004 – 2007).....	139
3.3.7. Έκτη περίοδος: Η πορεία προς τη διεκδίκηση της εξουσίας (2008 – Ιούνιος 2013).....	154
Κεφάλαιο 4. Η πορεία προς την εξουσία και ο θρίαμβος του ΣΥΡΙΖΑ (2011 – 2015)	182
4.1. Ανατροπή και αλλαγή συσχετισμών: ο ΣΥΡΙΖΑ ως νέος πόλος στο ελληνικό πολιτικό σύστημα.....	185
4.1.1. Ο ΣΥΡΙΖΑ στις διπλές εκλογές του 2012.....	187
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5. Ο ΣΥΡΙΖΑ από την Αντιπολίτευση στην Εξουσία	202
5.1. Έβδομη περίοδος (Ιούλιος 2013 – Δεκέμβριος 2014) : Το «ανανεωμένο» πρόσωπο της Αριστεράς.....	202
5.2. Η αρχή της ανόδου προς την εξουσία: Οι Ευρωεκλογές του 2014.....	215
5.3. «Πρώτη φορά Αριστερά». Ο ΣΥΡΙΖΑ στην εξουσία.	217
Κεφάλαιο 6. Ο θρίαμβος, η αμηχανία και η διάψευση: Η κυβερνητική πορεία του ΣΥΡΙΖΑ.....	228
6.1 Οι μεταρρυθμίσεις του Γιάννη Βαρουφάκη.....	246
Κεφάλαιο 7. Η κορύφωση του δράματος: Το Δημοψήφισμα της 5ης Ιουλίου 2015	255
7.1. Το διάγγελμα του Αλέξη Τσίπρα για το Δημοψήφισμα.....	256
7.2. Γιατί Δημοψήφισμα;	259
7.3. Το Ερώτημα του Δημοψηφίσματος	262
7.4. Ο διχασμός του «ΝΑΙ» και του «ΟΧΙ».....	265
7.5. Το αποτέλεσμα του Δημοψηφίσματος	269
7.6. Η 17ωρη διαπραγμάτευση στις Βρυξέλλες	276
7.7. Αποτίμηση: το «Όχι» που έγινε «Ναι»	277

Δεύτερο μέρος

Η εξέλιξη του ιδεολογικού και προγραμματικού λόγου της ριζοσπαστικής Αριστεράς στην Ελλάδα κατά άξονα ανάλυσης (1980 – 2015)	282
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8. Η Οικονομική Πολιτική της ριζοσπαστικής Αριστεράς στην Ελλάδα (1980 – 2015)	282
8.1. Η Ανανεωτική εκδοχή της οικονομίας (1980 – 1991)	283
8.1.1. Η εκλογική διακήρυξη του Συνασπισμού τον Απρίλιο του 1990.....	288
8.2. Η Οικονομική Πολιτική στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης (1992 – 1993)	289
8.3. Το πλαίσιο του νεοφιλελευθερισμού και ο προοδευτικός εκσυγχρονισμός (1994 – 1999)	290
8.3.1 Η πολιτική απόφαση του 2ου Συνεδρίου του ΣΥΝ (14 – 17 Μαρτίου 1996).....	290
8.4. Η αριστερή στροφή του ΣΥΝ και η ΟΝΕ (2000 – 2003)	293
8.5. Η ανατροπή του φιλελευθερισμού (2004 – 2007).....	297
8.6 Αλλαγή πλαισίου αναφοράς: Ο Νεοφιλελευθερισμός και έλευση της οικονομικής κρίσης (2008 – Ιούνιος 2013).....	299
8.6.1. Οι διπλές εκλογές Μαΐου – Ιουνίου 2012.....	303
8.7. Προς όφελος της κοινωνίας: Η εναλλακτική πρόταση της κυβέρνησης ΣΥΡΙΖΑ για την Οικονομία (Ιανουάριος – Σεπτέμβριος 2015).....	311
8.8. Σύνοψη	316
Κεφάλαιο 9. Το Κοινωνικό Κράτος στον προγραμματικό λόγο της ριζοσπαστικής Αριστεράς στην Ελλάδα (1980 – 2015)	321
9.1. Το κοινωνικό κράτος ως δικαίωμα (2000 – 2003)	322
9.2. Κοινωνικό Κράτος και ανθρωπιστική κρίση (2008 – Ιούνιος 2013)	324
9.3. Η Ασπίδα προστασίας του ΣΥΡΙΖΑ (Ιούλιος 2013 – Δεκέμβριος 2014).....	327
9.4. Η επιστροφή στις αριστερές ρίζες και η επαναθεμελίωση του Κοινωνικού Κράτους (Ιανουάριος – Σεπτέμβριος 2015).....	329
9.5. Σύνοψη	333
Κεφάλαιο 10. Ο άξονας Ευρώπη / Ευρωπαϊκή Ένωση στον προγραμματικό λόγο της ριζοσπαστικής Αριστεράς στην Ελλάδα (1980 – 2015).....	338
10.1. Η Ευρωπαϊκή ανανεωτική Αριστερά (1980 – 1991).....	338
10.2. Το Κοινό Πρόγραμμα ΚΚΕ – ΕΑΡ: Μια συνεργασία αμιγώς φιλοευρωπαϊκή	

.....	339
10.3. Ο φιλοευρωπαϊκός ΣΥΝ (1992 – 1999).....	343
10.5. Φιλοευρωπαϊκός ΣΥΝ με κριτική στάση (2000 – 2003).....	346
10.6. Ευρωπαϊκός προσανατολισμός υπό προϋποθέσεις (2008 – Ιούνιος 2013)	350
10.7. Ταξική ανάγνωση και κριτική: ο ενιαίος ΣΥΡΙΖΑ (Ιούλιος 2013 – Δεκέμβριος 2014).....	353
10.8. « <i>Η Ευρώπη αλλάζει</i> » (;) (Ιανουάριος – Σεπτέμβριος 2015).....	356
Κεφάλαιο 11. Ο Άξονας του Πολιτισμικού Φιλελευθερισμού στον προγραμματικό λόγο της ριζοσπαστικής Αριστεράς στην Ελλάδα (1980 – 2015).....	359
11.1. Η ανανεωτική εκδοχή του πολιτισμικού φιλελευθερισμού.....	359
11.2. Ο πολιτισμικά φιλελεύθερος ΣΥΝ (2000 – 2003)	361
11.3. Η προγραμματική εμβάθυνση του ΣΥΡΙΖΑ (2008 – Ιούνιος 2013)	364
11.4. Συνδέοντας το παρελθόν με το παρόν: Ο πολιτισμικός φιλελευθερισμός ως κοινωνικό ζήτημα.....	367
11.5. Σύνοψη.....	373
Κεφάλαιο 12. « <i>Ποια ιδεολογία</i> »; Η Αποτύπωση της Ιδεολογίας στον προγραμματικό λόγο της ριζοσπαστικής Αριστεράς στην Ελλάδα (1980 – 2015).....	378
12.2. Ο Ενιαίος ΣΥΝ (1992 – 1993)	385
12.3. Το ανανεωμένο προφίλ του ΣΥΝ (2000 – 2003)	389
12.4. Η κινηματική κατεύθυνση (2004 – 2007)	392
12.5. Αλλαγή πλαισίου: Η οικονομική κρίση ως σημείο αναφοράς (2008 – Ιούνιος 2013)	394
12.6. Ο ΣΥΡΙΖΑ ως « <i>συνέχεια και τομή</i> ».....	397
12.7. Σύνοψη.....	402
Τρίτο Μέρος	
Όψεις και Παραλλαγές της Ταυτότητας της Ελληνικής Ριζοσπαστικής Αριστεράς.....	405
Κεφάλαιο 13. Ο προγραμματικός λόγος της ριζοσπαστικής Αριστεράς μέσα από τις εκλογικές διακηρύξεις και τις πολιτικές αποφάσεις των Συνεδρίων (1987 – 2015).....	405
Κεφάλαιο 14. Η Οικονομική Κρίση ως « <i>Εξωτερικό Σοκ</i> »	411
14.1. Ο ΣΥΡΙΖΑ και η οικονομική κρίση	413
14.1.1. <i>Αιτίες και προέλευση της οικονομικής κρίσης</i>	413
14.1.2. <i>Οι Συνέπειες της οικονομικής κρίσης και η μετεξέλιξή</i>	

της σε άλλες μορφές.....	414
14.1.3. Η Αντιμετώπιση της οικονομικής κρίσης.....	416
14.2. Εταίροι, δανειστές και ΣΥΡΙΖΑ: Μία άνιση μάχη.....	417
14.2.1. Η στάση των εταίρων-δανειστών και η οικονομική κρίση στην Ελλάδα.....	417
14.2.2. Η σχέση των εταίρων με τον ΣΥΡΙΖΑ.....	418
14.3. Ευρώ ή Δραχμή; Το δίλημμα της περιόδου των Μνημονίων.....	419
Κεφάλαιο 15. Ευρωσκεπτικισμός και ελληνική Ριζοσπαστική Αριστερά.....	422
15.1. Ο Ευρωπαϊκός (;) ΣΥΝ.....	422
15.2. Ευρωσκεπτικισμός και ΣΥΡΙΖΑ: Μία ερμηνευτική προσέγγιση.....	424
15.2.1. Η Ευρώπη του νεοφιλελευθερισμού.....	425
15.2.2. Η Ευρώπη που οραματίζεται ο ΣΥΡΙΖΑ.....	427
Κεφάλαιο 16. Μία σύνθεση της ταυτότητας της ελληνικής ριζοσπαστικής Αριστεράς (1980 – 2015).....	433
16.1. Ο ΣΥΝ, Ο ΣΥΡΙΖΑ και τα Κοινωνικά Κινήματα.....	436
16.2. Από τον ΣΥΝ στον ΣΥΡΙΖΑ: Οδεύοντας προς το μεγάλο, πολυσυλλεκτικό κόμμα της Αριστεράς.....	438
16.3. <i>Ideology matters!</i> Οι ιδεολογικές καταβολές της ριζοσπαστικής Αριστεράς στην Ελλάδα.....	445
Συμπεράσματα.....	449
Πηγές – Βιβλιογραφία.....	463
Πηγές.....	463
Ελληνόγλωσση.....	472
Ξενόγλωσση.....	4788
Παράρτημα.....	491

Γραφήματα

Γράφημα 1. Σύγκριση της εκλογικής δυναμικής της Ελληνικής και Δυτικοευρωπαϊκής ριζοσπαστικής Αριστεράς ανά δεκαετία (1950-2019) (Βουλευτικές εκλογές) (μέσοι όροι ανά δεκαετία).....	71
Γράφημα 2. Σύγκριση της εκλογικής δυναμικής της Σοσιαλδημοκρατίας και της Νέας ριζοσπαστικής Αριστεράς στη Δυτική Ευρώπη ανά δεκαετία (1950-2019) (Βουλευτικές εκλογές).....	72

Γράφημα 3. Δείκτης εμπιστοσύνης της κυβέρνησης για την Ελλάδα, 1995 - 2010	419
Γράφημα 4. Σημασία Ε.Ε. για τους Έλληνες, 2003 - 2014	420
Γράφημα 5. Δείκτης ευρωσκεπτικισμού για την Ελλάδα, 1995 - 2010	428
Γράφημα 6. Δείκτης Ευρωσκεπτικισμού για την Ελλάδα, 2003 - 2014	429

Εικόνες

Εικόνα 1. Το ψηφοδέλτιο του Δημοψηφίσματος της 5ης Ιουλίου 2015	264
Εικόνα 2. Η ιδεολογία της Ανανεωτικής Αριστεράς (1980 - 1991).....	378

Πίνακες

Πίνακας 1. Η εξέλιξη της εκλογικής επιρροής της ριζοσπαστικής Αριστεράς στη Δυτική Ευρώπη, 1950-2019 (Βουλευτικές εκλογές - ανά δεκαετία)	62
Πίνακας 2. Η εξέλιξη της εκλογικής επιρροής της νέας ριζοσπαστικής Αριστεράς στη Δυτική Ευρώπη 2000-2019 (Βουλευτικές εκλογές - ανά πενταετία).....	64
Πίνακας 3. Μέση εκλογική ελαστικότητα της νέας ριζοσπαστικής αριστεράς στη Δυτική Ευρώπη (2000- 2019) (Βουλευτικές εκλογές - ανά δεκαετία).....	66
Πίνακας 4. Η εκλογική δυναμική της δυτικοευρωπαϊκής νέας ριζοσπαστικής Αριστεράς στις βουλευτικές εκλογές πριν και στη διάρκεια της οικονομικής κρίσης (2000-2008 και 2009-2019).....	69
Πίνακας 5. Η Εκλογική Δυναμική της Ριζοσπαστικής Αριστεράς στην Ελλάδα (1985 – 2015).....	70
Πίνακας 6. Η ψήφος στα λαϊκά – μικροαστικά στρώματα στο Δημοψήφισμα του 2015	271
Πίνακας 7. Η ψήφος στα μικρό – μεσοαστικά στρώματα στο Δημοψήφισμα του 2015	272
Πίνακας 8. Η ψήφος στα μεσοαστικά - αστικά στρώματα στο Δημοψήφισμα του 2015	272
Πίνακας 9. Ο Προγραμματικός λόγος της ανανεωτικής/ριζοσπαστικής Αριστεράς κατά άξονα ανάλυσης (εκλογικές διακηρύξεις)	406
Πίνακας 10. Οι άξονες με τη μεγαλύτερη έμφαση στον προγραμματικό λόγο της ανανεωτικής/ριζοσπαστικής Αριστεράς (εκλογικές διακηρύξεις)	406
Πίνακας 11. Ο Προγραμματικός λόγος της ανανεωτικής/ριζοσπαστικής Αριστεράς κατά άξονα ανάλυσης (πολιτικές αποφάσεις συνεδρίων)	407
Πίνακας 12. Οι άξονες με τη μεγαλύτερη έμφαση στον προγραμματικό λόγο της ανανεωτικής/ριζοσπαστικής Αριστεράς (πολιτικές αποφάσεις συνεδρίων)	408

Χάρτες

Χάρτης 1. Ο Χάρτης του "ΟΧΙ" στο δημοψήφισμα της 5ης Ιουλίου 2015.	271
---	-----

Περίληψη

Στόχος της παρούσας διατριβής είναι η μελέτη της εξέλιξης του προγραμματικού λόγου της ριζοσπαστικής Αριστεράς στην Ελλάδα από το 1980 έως το 2015. Κεντρικό ερώτημα αποτελεί το αν τα κόμματα της ριζοσπαστικής Αριστεράς στην Ελλάδα διατηρούν τις προγραμματικές κατευθύνσεις και τις ιδεολογικές καταβολές των προκατόχων τους ή αν παρουσιάζουν αξιοσημείωτες αλλαγές.

Χρησιμοποιώντας την ερευνητική μέθοδο της ποιοτικής ανάλυσης περιεχομένου εξετάζεται ο προγραμματικός λόγος των κομμάτων ΚΚΕ Εσωτερικού και της μετεξέλιξης του σε Ελληνική Αριστερά (ΕΑΡ), του Συνασπισμού της Αριστεράς, των Κινήσεων και της Οικολογίας (ΣΥΝ) και του Συνασπισμού της Ριζοσπαστικής Αριστεράς (ΣΥΡΙΖΑ) στη βάση πέντε αξόνων ανάλυσης: Οικονομία, Ευρώπη / Ευρωπαϊκή Ένωση, Κοινωνικό Κράτος, Πολιτισμικός Φιλελευθερισμός και Ιδεολογία. Ακολούθως, αναδεικνύεται η εξέλιξη, οι συνέχειες και οι τομές στον προγραμματικό λόγο της ριζοσπαστικής Αριστεράς, λαμβάνοντας υπόψη τον τρόπο που επέδρασαν η παγκόσμια οικονομική κρίση του 2009 και το Δημοψήφισμα στην Ελλάδα τον Ιούλιο του 2015. Τέλος, υποστηρίζεται ότι η ιδεολογία της ριζοσπαστικής Αριστεράς στην Ελλάδα συνιστά μία σύνθεση παλαιών προϋπαρχόντων στοιχείων και νέων. Ο κεντρικός ιδεολογικός/προγραμματικός πυρήνας των ΚΚΕ Εσωτερικού / ΕΑΡ παραμένει, με παραλλαγές, σταθερός και επηρεάζει τις ιδεολογικές, προγραμματικές και αξιακές επιλογές του ΣΥΝ/ΣΥΡΙΖΑ. Ταυτόχρονα, ο ΣΥΝ και -περισσότερο - ο ΣΥΡΙΖΑ συνιστούν ριζοσπαστικοποιημένη εκδοχή και μετεξέλιξη της αξιακής – ιδεολογικής τους μήτρας που είναι το ΚΚΕ Εσωτερικού / ΕΑΡ.

Λέξεις κλειδιά: Ριζοσπαστική Αριστερά, προγραμματικός λόγος, ΚΚΕ Εσωτερικού, ΣΥΝ, ΣΥΡΙΖΑ, Ελληνική Ανανεωτική Αριστερά

Thesis title: “The great comeback”? The programmatic evolution of the Greek Radical left in comparative perspective (1980 – 2015)”

Paraskevi K. Spyropoulou

Abstract

The aim of the present thesis is the study of the evolution of the programmatic discourse of the Radical Left in Greece during the years 1980 – 2015. The central question is whether the Greek Radical Left parties preserve the programmatic directions and ideological origins of their predecessors or present notable changes.

Using the method of qualitative content analysis, the programs of the Greek Communist Party of the Interior (KKE Esoterikou) and its evolution to Greek Left (EAR) as well as Coalition of the Left, of Movements and Ecology (SYN) and Coalition of the Radical Left (SYRIZA) are examined through five axes of analysis; Economy, Europe / European Union, Social State, Cultural Liberalism and Ideology. Subsequently, the evolution, the continuities and the breakthroughs in the programmatic discourse of the Radical Left are highlighted, taking into consideration the changes that happened in their programmatic discourse as a result of the global financial crisis of 2009 and the Referendum in Greece in July 2015. Finally, it is argued that the ideology of the Radical Left in Greece is a synthesis of old pre – existing elements in the political programs combined with new ones. The central ideological / programmatic core of the KKE Esoterikou / EAR remains, with variations, stable and influences the ideological, programmatic and value choices of SYN / SYRIZA. Simultaneously, SYN and – even more – SYRIZA constitute a radicalized version and development of their value – ideological matrix which is the KKE Esoterikou / EAR.

Keywords: Radical Left, party programs, Greek Communist Party of the Interior, Coalition of the Left, of Movements and Ecology, Coalition of the Radical Left, Greek Revisionist Left

Εισαγωγή

Τα πολιτικά κόμματα αποτελούν διαχρονικά ένα εξαιρετικά ενδιαφέρον πεδίο μελέτης στην Πολιτική Επιστήμη. Ένα πολιτικό κόμμα είναι μια συλλογική οντότητα που περιλαμβάνει πολλές εν δυνάμει πτυχές ανάλυσης. Απαρτίζεται από τα μέλη, τους ψηφοφόρους, την οργάνωση, μια ιδεολογία, ένα πρόγραμμα, τη δική του ιστορία. Σκοπός της διατριβής είναι η μελέτη του προγραμματικού λόγου των κομμάτων της ριζοσπαστικής Αριστεράς στην Ελλάδα από το 1980 έως το 2015. Μια πρωταρχική διαίσθηση, χάριν της οποίας επιλέχθηκε το συγκεκριμένο θέμα αφορά η παρατήρηση ότι ένα κόμμα της ριζοσπαστικής Αριστεράς, όπως ο ΣΥΡΙΖΑ, ανήλθε στην εξουσία, στο πλαίσιο ενός ευρωπαϊκού πολιτικού περιβάλλοντος που χαρακτηρίζεται από την τάση εξαφάνισης ισχυρών πολιτικών ταυτοτήτων και την κατάρρευση του Κομμουνισμού ως σημείου αναφοράς.

Οι τάσεις που αναπτύσσονται στο περιβάλλον της νέας Αριστεράς μετά την κατάρρευση του Υπαρκτού Σοσιαλισμού είναι πολλές και διαμορφώνουν μια εσωτερικά «πλουραλιστική» παράταξη. Η Αριστερά μετά το 1989 εμφανίζεται αποδιαρθρωμένη, έχοντας χάσει τα σημεία αναφοράς της- πράγμα που της επιτρέπει να ανανεώνεται ιδεολογικά και προγραμματικά αλλά ταυτόχρονα την καθλώνει στο επίπεδο του «μωσαϊκού» και της αβεβαιότητας στρατηγικού προσανατολισμού (Raynaud, 2008: 254 – 255). Οι τυπολογίες που έχουν προταθεί για τη ριζοσπαστική Αριστερά μετά την κατάρρευση των καθεστώτων του Υπαρκτού Σοσιαλισμού είναι πολλές και ενδιαφέρουσες. Συγκλίνουν ή όχι στις ομαδοποιήσεις που προτείνουν, σίγουρα όμως συγκλίνουν στην περιγραφή ενός τοπίου ετερογενούς, χωρίς αδιαμφισβήτητο και σαφή ιδεολογικό και προγραμματικό πυρήνα. Η ριζοσπαστική Αριστερά μοιάζει με ένα γαλαξία στον οποίο εντάσσονται διαφορετικού τύπου και εξέλιξης κόμματα, χωρίς ακριβώς να συγκροτούν συνεκτική κομματική οικογένεια. Έχοντας περάσει μία αρχική φάση εκλογικής κάμψης στη διάρκεια της δεκαετίας του 1990, τα κόμματα της ριζοσπαστικής Αριστεράς μετά το 2000 και, ειδικότερα, μετά την έναρξη της οικονομικής κρίσης το 2008, φαίνεται να εισέρχονται σε μια πορεία μεγάλης (;) επιστροφής τους στο πολιτικό γίγνεσθαι (Σπυροπούλου, 2019). Πολυάριθμα ερωτήματα προκύπτουν από αυτή την παρατήρηση. Γιατί όταν σχεδόν όλα τα δυτικοευρωπαϊκά Κομμουνιστικά κόμματα βρίσκονται σε κρίση, κάποια

μετασχηματίστηκαν ενώ κάποια άλλα κράτησαν την παλαιά τους ταυτότητα; Μήπως τα κόμματα που μετασχηματίστηκαν διατήρησαν τον πυρήνα των αξιών και των θέσεων του κομμουνιστικού τους παρελθόντος; Τι αντιπροσωπεύει η παλαιά και τι η νέα Αριστερά; Υπάρχουν στοιχεία στην κομματική ταυτότητα της ριζοσπαστικής Αριστεράς που συνδέονται με το κομμουνιστικό παρελθόν της;

Στον ετερόκλητο και πολυφωνικό αστερισμό των κομμάτων της ριζοσπαστικής Αριστεράς στην Ευρώπη, η περίπτωση του ελληνικού ΣΥΡΙΖΑ είναι ιδιαίζουσα. Ο ΣΥΡΙΖΑ αποτέλεσε μία περίπτωση εξαίρεσης στον χάρτη της Δυτικοευρωπαϊκής Αριστεράς, καθώς ο προκάτοχός του ΣΥΝ ήταν ένα μικρό κόμμα της τάξης του 3%. Ο ΣΥΡΙΖΑ που ως εκλογική συμμαχία περιείχε τον ΣΥΝ, κατάφερε μέσα σε μικρό χρονικό διάστημα να φτάσει το 36% και να ανέλθει στην εξουσία, καθιστώντας την περίπτωση του ΣΥΡΙΖΑ leader case στη μελέτη της ριζοσπαστικής Αριστεράς. Η εξαιρετική περίπτωση του ΣΥΡΙΖΑ σε εκλογικό επίπεδο, στο σύνολο της Ευρωπαϊκής Αριστεράς αποτέλεσε το ερευνητικό μας έναυσμα. Αρχική μας πρόθεση ήταν η εξέταση της ιδιόμορφης αυτής κομματικής περίπτωσης. Ο ελληνικός ΣΥΡΙΖΑ και η κυβερνητική του θητεία επηρέασαν την πορεία της ευρωπαϊκής Αριστεράς στο σύνολό της. Σε μια πρώτη και ενδεχομένως επιπόλαιη ανάγνωση, ο ΣΥΡΙΖΑ κατόρθωσε να απορροφήσει την έντονη δυσαρέσκεια των ψηφοφόρων από τα κόμματα του παλαιού δικομματισμού που ψήφισαν μέτρα λιτότητας και εισήγαγαν τα Μνημόνια στην καθημερινότητα των Ελλήνων. Επιπλέον, η κατάρρευση του πάλαι ποτέ κραταιού ΠΑΣΟΚ ευνόησε την άνοδο του ΣΥΡΙΖΑ καθώς η σοσιαλδημοκρατική ψήφος στράφηκε ξεκάθαρα προς τα αριστερά. Ποιος είναι ο ΣΥΡΙΖΑ, όμως; Μια συμμαχία αριστερών κομμάτων; Η συνέχεια του Συνασπισμού (ΣΥΝ); Μήπως ένα νέο μόρφωμα της Αριστεράς που λίγο θυμίζει τις καταβολές του παρελθόντος του (ΚΚΕ Εσωτερικού / ΕΑΡ); Ή μήπως το σύνολο όλων των παραπάνω; Τα παραπάνω ερωτήματα διατρέχουν το σύνολο της παρούσας διατριβής.

Αρχική μας πρόθεση ήταν να ερευνήσουμε την ταυτότητα του ΣΥΡΙΖΑ, καθώς η κουλτούρα της Αριστεράς είναι αδιάκοπα παρούσα στο κομματικό τοπίο, επηρεάζοντας την πολιτικής ιστορία της Ελλάδας. Ερευνώντας τον προγραμματικό λόγο και την ιδεολογία της ανανεωτικής / ριζοσπαστικής Αριστεράς, όχι μόνο στο διάστημα των εξαιρετικών εκλογικών της επιδόσεων αλλά σε βάθος χρόνου, επιτρέπει να φωτιστούν αναδρομικά κρίσιμες στιγμές στην πορεία και εξέλιξη των κομμάτων της ριζοσπαστικής Αριστεράς στην Ελλάδα. Κεντρικό ερώτημα που διατρέχει το σύνολο

της μελέτης είναι το αν τα κόμματα της ριζοσπαστικής Αριστεράς στην Ελλάδα διατηρούν τις προγραμματικές κατευθύνσεις και ιδεολογικές καταβολές των προκατόχων τους ή παρουσιάζουν αξιοσημείωτες αλλαγές. Στη διατριβή αυτή περιγράφεται και αναλύεται η εξέλιξη του προγραμματικού λόγου της ριζοσπαστικής Αριστεράς στην Ελλάδα από το 1980 έως το 2015. Συγκεκριμένα, εξετάζουμε τον προγραμματικό λόγο του ΚΚΕ Εσωτερικού, της Ελληνικής Αριστεράς (ΕΑΡ), του Συνασπισμού της Αριστεράς και της Προόδου και μετέπειτα Συνασπισμού της Αριστεράς, των Κινήματων και της Οικολογίας (ΣΥΝ) και του Συνασπισμού της Ριζοσπαστικής Αριστεράς (ΣΥΡΙΖΑ). Για την κατανόηση και ερμηνεία της προγραμματικής και ιδεολογικής ταυτότητας της σημερινής ελληνικής ριζοσπαστικής Αριστεράς, κρίναμε απαραίτητο να αναλύσουμε τα κόμματα που αποτέλεσαν με κάποιον τρόπο την ιδεολογική της «μήτρα». Αναμφίβολα, ένα κοινό νήμα συνδέει τον ΣΥΡΙΖΑ με τον ΣΥΝ καθώς ο ΣΥΝ αποτέλεσε τη βασική συνιστώσα της εκλογικής συμμαχίας του ΣΥΡΙΖΑ, πριν η τελευταία γίνει ενιαίο κόμμα τον Ιούλιο του 2013. Στην παρούσα διατριβή αναδεικνύονται τα στοιχεία της προγραμματικής συνέχειας, ο ιδεολογικός και προγραμματικός μίτος που συνδέει τον ΣΥΡΙΖΑ όχι μόνο με τον ΣΥΝ αλλά και με το ΚΚΕ Εσωτερικού και μετέπειτα ΕΑΡ.

Ο ΣΥΡΙΖΑ αποτελεί μια εξαιρετικά ενδιαφέρουσα και επιστημονικά ανεπαρκώς «χαρτογραφημένη» περίπτωση μελέτης στο σύνολο της ευρωπαϊκής ριζοσπαστικής Αριστεράς. Ιδιαίτερα, ενώ συναντάμε μελέτες του φαινομένου της ανανεωτικής Αριστεράς στην Ελλάδα και του ΣΥΡΙΖΑ (Δημητρίου, 1978, Μπενάς, 2011, Μπαλάφας, 2012, Ovenden, 2015), εντούτοις απουσιάζει μία μελέτη που να εξετάζει τα κόμματα της ριζοσπαστικής Αριστεράς σε βάθος χρόνου. Ο πολιτικός λόγος του ΣΥΡΙΖΑ μέχρι σήμερα έχει μελετηθεί κυρίως μέσα από το πρίσμα του λαϊκισμού (ενδεικτικά αναφέρουμε Stavrakakis και Katsambekis, 2014, Font κ.ά., 2019). Στην παρούσα μελέτη επιχειρείται μία μακροσκοπική ανάλυση του πολιτικού λόγου του ΣΥΡΙΖΑ και της ιδεολογικής και αξιακής του μήτρας (ΚΚΕ Εσωτερικού / ΣΥΝ), ερευνώντας όχι την λαϊκιστική του διάσταση - που διαχρονικά παραμένει ένας ενδιαφέρον άξονας ανάλυσης - αλλά διαφορετικές πτυχές που διατρέχουν τον προγραμματικό λόγων των κομμάτων σε βάθος χρόνου. Η πρωτοτυπία της διατριβής έγκειται και στο γεγονός ότι επιλέξαμε να ασχοληθούμε με τον ΣΥΝ και ΣΥΡΙΖΑ και όχι με το ΚΚΕ που αποτελούν στο σύνολό τους κόμματα που ανήκουν στην «οικογένεια» της ελληνικής ριζοσπαστικής Αριστεράς. Η επιλογή αυτή έγινε εξαιτίας του γεγονότος ότι ενώ για το ΚΚΕ έχει γραφτεί πληθώρα μελετών (ενδεικτικά αναφέρουμε Ζαγάρας, 2019, Ελευθερίου, 2017), για τον ΣΥΝ και ειδικότερα τον

ΣΥΡΙΖΑ υπάρχει μία περιορισμένη βιβλιογραφία (Μπαλάφας, 2012, Μπαλαμπανίδης, 2019 Ovenden, 2015). Επηρεασμένοι από την ανάλυση του Γιάννη Σταυρακάκη για την ιδεολογία των πράσινων κομμάτων (Stavrakakis, 1997) θα αναδείξουμε ότι η ιδεολογία των κομμάτων της ριζοσπαστικής αριστεράς στην Ελλάδα είναι μία άρθρωση παλαιότερων στοιχείων με νέα. Επιπλέον, θα χρησιμοποιήσουμε την οικονομική κρίση του 2009 και την περίοδο του Δημοψηφίσματος του 2015 ως γεγονότα που επηρέασαν και συνέβαλαν στην αλλαγή του προγράμματος του ΣΥΡΙΖΑ. Το επίπεδο ανάλυσης που υιοθετούμε είναι η μακροσκοπική προσέγγιση καθώς προσθέτει το απαραίτητο βάθος στην πολιτική ανάλυση. Η ιστορική περίοδος για τη μελέτη της ριζοσπαστικής Αριστεράς στην Ελλάδα στην παρούσα διατριβή εκτείνεται από το 1980 έως τον Σεπτέμβριο του 2015 και χωρίζεται σε 8 περιόδους ανάλυσης. Επιλέξαμε να εκκινήσουμε την ανάλυσή μας από το 1980 και την περίοδο του ΚΚΕ Εσωτερικού μέχρι την δεύτερη φορά που εκλέχτηκε ο ΣΥΡΙΖΑ στην εξουσία τον Σεπτέμβριο του 2015. Η επιλογή να σταματήσει η ανάλυσή μας το 2015 σχετίζεται με το γεγονός ότι από τον Σεπτέμβριο του 2015 ξεκινά μια «ομαλή» κυβερνητική θητεία για τον ΣΥΡΙΖΑ κάτι που δεν συνέβη κατά τη διάρκεια της πρώτης του θητείας το διάστημα Ιανουαρίου – Αυγούστου 2015. Σε συνθήκες ομαλότητας, όταν ένα κόμμα γίνεται κυβέρνηση το πλαίσιο ερμηνείας, η πλαισίωση αλλάζει καθώς προκύπτει το ζήτημα της ενάσκησης εξουσίας και το δίπολο κυβέρνηση / αντιπολίτευση (Clark, 1980, Strom, 1990). Υπό αυτό το πρίσμα, η έρευνά μας θα σταματούσε την περίοδο που ο ΣΥΡΙΖΑ γίνεται κυβέρνηση (Ιανουάριος 2015). Ωστόσο, επιλέξαμε να συμπεριλάβουμε στην ανάλυσή μας το εξάμηνο της πρώτης κυβερνητικής θητείας του ΣΥΡΙΖΑ και το δημοψήφισμα του Ιουλίου 2015 καθώς οι συνθήκες δεν είναι ομαλές, αφού ο ΣΥΡΙΖΑ στη διάρκεια Ιανουαρίου – Ιουνίου 2015 δεν ασκεί ουσιαστικά εξουσία αλλά διαπραγματεύεται με τους Ευρωπαίους εταίρους σε ένα πεδίο πολιτικής που το κέντρο του βρίσκεται στις Βρυξέλλες και όχι στην Ελλάδα. Στο παραχώδες εξάμηνο της πρώτης κυβερνητικής θητείας της ριζοσπαστικής Αριστεράς θα αναφερθούμε εκτενώς, καθώς θα χρησιμοποιήσουμε πρωτογενές υλικό (συνεντεύξεις) για να περιγράψουμε και να αναλύσουμε τα γεγονότα που οδήγησαν στο δημοψήφισμα, το καλοκαίρι του 2015.

Το βασικό «υλικό» της ανάλυσής μας είναι ο προγραμματικός λόγος, η ιδεολογία που διαμορφώνουν τα υπό εξέταση κόμματα. Πρωτογενές υλικό προς διερεύνηση είναι τα ίδια τα κείμενα που παρήγαγαν τα κόμματα και οι βασικοί πρωταγωνιστές τους στην ιστορική τους εξέλιξη. Επιπλέον, στο πλαίσιο της

διερεύνησης των γεγονότων της περιόδου Ιανουαρίου – Σεπτεμβρίου 2015 διεξαγάγαμε συνεντεύξεις με Έλληνες και Ευρωπαίους Αξιωματούχους με σκοπό να φωτίσουμε αθέατες πλευρές της διαπραγμάτευσης της ελληνικής πλευράς με τους ευρωπαίους εταίρους. Σε ό,τι αφορά τα κείμενα που χρησιμοποιήσαμε, πρόκειται για κομματικά ντοκουμέντα, πολιτικές αποφάσεις συνεδρίων, εκλογικές διακηρύξεις, ομιλίες ηγετών και άρθρα στις εφημερίδες (κυρίως στην εφημερίδα Αυγή). Τέλος, δεν θα μπορούσαμε να παραλείψουμε την ένταξη του κομματικού λόγου στο ιστορικό πλαίσιο και τις εξελίξεις που έλαβαν χώρα σε κάθε προς εξέταση περίοδο.

0.1 Θέτοντας το πλαίσιο για τη μελέτη της ριζοσπαστικής Αριστεράς

Παραφράζοντας τον Γκράμσι, η μελέτη της ελληνικής Αριστεράς είναι ένας τρόπος να εξετάσουμε από μια ορισμένη σκοπιά, την πορεία της Ευρωπαϊκής Αριστεράς στο σύνολό της. Η Αριστερά του Σοσιαλιστικού κινήματος, ως ξεχωριστή πολιτική οντότητα έχει τις ρίζες της στην εποχή του πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου. Ηενότητα της ευρωπαϊκής Αριστεράς απειλούνταν για μεγάλο διάστημα. Οι εντάσεις μεταξύ της ρεφορμιστικής και της επαναστατικής τάσης, που εκδηλώνονταν μέσα από τις διαμάχες για τα προγράμματα και τις στρατηγικές, χαρακτήριζαν τη δεύτερη Διεθνή από το ξεκίνημα της, αλλά το κίνημα είχε διατηρήσει μια χαλαρή οργανωτική δομή. Ο πόλεμος έβαλε τέλος σε αυτή την πλασματική ενότητα. Τελικά η ρωσική επανάσταση αποτέλεσε θεμελιακό σημείο αναφοράς για την Αριστερά. Το 1919, η απόφαση των σοβιετικών να δημιουργήσουν μια νέα διεθνή οργάνωση, την τρίτη Διεθνή (την Κομιντέρν, *Comintern* από το *Communist International*)¹, υποχρέωνε τους πάντες να πάρουν θέση. Τα κομμουνιστικά κόμματα ήταν πια γεγονός. Συλλήβδην, τα κομμουνιστικά κόμματα σχηματίστηκαν ως αποτέλεσμα διάσπασης μειοψηφιών από τα σοσιαλιστικά κόμματα². Ο Δεύτερος Παγκόσμιος Πόλεμος είναι καθοριστικός για την ενίσχυση των Κομμουνιστικών κομμάτων. Αμέσως μετά τον πόλεμο βρέθηκαν στην εξουσία, αλλά μετά τον Πόλεμο ξεκινάει μια τροχιά εξασθένησής τους. Η έναρξη του Ψυχρού Πολέμου σήμανε την εκκίνηση μιας φάσης πολιτικής απομόνωσης και στη δεκαετία του 1950 – 1960 κάποια από τα κόμματα χάνουν την Κοινοβουλευτική τους εκπροσώπηση. Από τη δεκαετία του 1970, παρατηρούνται δύο σενάρια

¹ Την Τρίτη Διεθνή υιοθέτησαν το Σοσιαλδημοκρατικό κόμμα Βουλγαρίας, η Γαλλική SFIO καθώς και το εργατικό κόμμα Νορβηγίας. Ένας από τους βασικούς στόχους ήταν η υποκατάσταση μιας Σοσιαλιστικής οικονομίας μέσω μεταρρύθμισης και όχι επανάστασης (Seiler, 2012: 19).

² Για το σχηματισμό των κομμουνιστικών κομμάτων βλέπε σχετικά, Σασούν Ντόναλντ (2001), Εκατό Χρόνια σοσιαλισμού - Α' Ανάπτυξη και σταθεροποίηση, Αθήνα, Εκδόσεις Καστανιώτη, σελ. 103 – 121.

προσαρμογής (De Waele και Vieira 2012:53) των κομμουνιστικών κομμάτων: μία συντηρητική στρατηγική διατήρησης της κομμουνιστικής ταυτότητας (ελληνικό ΚΚΕ, πορτογαλικό PCP και ιταλική PRC) και μία στρατηγική μεταρρύθμισης και οριοθέτησης της κομμουνιστικής ταυτότητας από συγκεκριμένα κόμματα (ισπανική IU, φινλανδική VAS, δανικό SF). Ο Ευρωκομμουνισμός³ που αναπτύχθηκε τη δεκαετία του 1970 και 1980 θόλωσε τη διάκριση μεταξύ σοσιαλιστικών και κομμουνιστικών οικογενειών (Bale και Dunphy 2011: 271). Από τις αρχές της δεκαετίας του 1980 εμφανίζονται τα πρώτα σημάδια εκλογικής εξασθένισης και συρρίκνωσης της κοινωνικής βάσης των Κομμουνιστικών κομμάτων (Marantzidis και Rori 2011: 556).

Η κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης – ως «ηθικό πλήγμα στη συνείδηση των Κομμουνιστών» - σηματοδότησε το τέλος μιας σημαντικής περιόδου στην ιστορία της Ευρωπαϊκής Αριστεράς, προκάλεσε ιδεολογικές συγχύσεις σε κόμματα και πολίτες και επιτάχυνε τις εξελίξεις στους κόλπους της Κομμουνιστικής οικογένειας στη Δύση (Bell, 1993, Marantzidis και Rori 2011). Ωστόσο, η Αριστερά ως πολιτική οντότητα κατάφερε να επιβιώσει στη δίνη της παγκοσμιοποίησης, της ευρωπαϊκής ενοποίησης και του νεοφιλελευθερισμού.

Η πτώση του Τείχους του Βερολίνου το 1989 κατάστρεψε το παλιό στυλ των Κομμουνιστικών κομμάτων στην Ευρώπη αφού δεν ήταν υποταγμένα πια στη Μόσχα (Taylor, 2009: 5). Ερευνητές δείχνουν ότι η πρόσφατη ιστορία των Κομμουνιστικών κομμάτων της Δυτικής Ευρώπης είναι μια ιστορία βαθιάς κρίσης (Botella και Ramiro 2003, Lazar, 2002, Wilson, 2002, Bull, 1994, Gose, 2005, March, 2011, Hudson, 2012, DeWaele και Vieira 2012⁴) και μετασχηματισμού (March και Mudde, 2005: 25,

³ Ο «ευρωκομμουνισμός» ως ιδεολογικό ρεύμα και στρατηγική προέκυψε περί τα τέλη της δεκαετίας του 1960 και καθορίστηκε σε μεγάλο βαθμό από την απάντηση που κλήθηκαν να δώσουν τα κομμουνιστικά κόμματα της δυτικής Ευρώπης στο δίλημα «επανάσταση ή στρατηγική ενός ειρηνικού και σταδιακού δρόμου προς τον σοσιαλισμό», όπου πολλά από αυτά επέλεξαν το δεύτερο, σημαίνοντας έτσι και τη σταδιακή τους απεξάρτηση από τις επιλογές της σοβιετικής ηγεσίας. Επιπλέον, σημαντικοί ιστορικοί παράγοντες που επέδρασαν στην αλλαγή της στρατηγικής αυτών των κομμάτων ήταν (α) η Άνοιξη της Πράγας (την οποία καταδίκασαν τα κομμουνιστικά κόμματα Γαλλίας, Ιταλίας, Ισπανίας) και (β) η πολιτική και κοινωνική κρίση του Μάη του 1968, η οποία πήρε μεγάλες διαστάσεις στη Γαλλία και την Ιταλία. Το όνομά του ωστόσο, το απέκτησε το 1975, από έναν Κροάτη δημοσιογράφο της Il Giornale Nuovo ονόματι Frane Barbieri, ο οποίος το χρησιμοποίησε για να διακρίνει εκείνα τα Κομμουνιστικά κόμματα των δυτικοευρωπαϊκών χωρών που είχαν διαφοροποιηθεί από το Κομμουνιστικό Κόμμα της Σοβιετικής Ένωσης. Βλέπε Szajkowski Bogdan, (1979: 255 – 267) και Narkiewicz (1990). Για τις απαρχές του Ευρωκομμουνισμού και την ανάπτυξή του στην Ιταλία βλέπε σχετικά Urban (1978)

⁴ Οι De Waele και Vieira αναφέρουν ότι η κρίση της Κομμουνιστικής οικογένειας έχει τριπλή υφή: εκλογική, οργανωτική και ταυτότητας. Συνεπώς, η προσαρμογή της κατευθύνεται σε οργανωτικό, προγραμματικό και στρατηγικό επίπεδο (De Waele και Vieira, 2012: 52).

March, 2011). Στη λογική της ανάλυσης των DeWaele και Vieira (2012), οι Marantzidis και Rori στο άρθρο τους (2011: 556 - 559) επισημαίνουν τέσσερις κατηγορίες παραγόντων για την κρίση των Κομμουνιστικών κομμάτων: κοινωνικοί παράγοντες (συρρίκνωση της εργατικής τάξης και των εν γένει λαϊκών στρωμάτων που αποτελούσαν την κοινωνική βάση των Κομμουνιστικών κομμάτων⁵), πολιτικοί παράγοντες⁶, οργανωτικοί παράγοντες⁷, καθώς και η κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης συνέβαλαν καθοριστικά στην αλλαγή της φυσιογνωμίας των Δυτικοευρωπαϊκών Κομμουνιστικών κομμάτων μετά το 1989. Η άνοδος των Σοσιαλιστών στην εξουσία τη δεκαετία του 1980 συνέβαλε στην αποδυνάμωση των ΚΚ και στην εμφάνιση δύο νέων «αντίπαλων» ρευμάτων: της άκρας Δεξιάς και των κομμάτων της Νέας Αριστεράς που περιελάμβαναν τα Οικολογικά κόμματα (Ο.π.: 558).

Από τη δεκαετία του 1990 και μετά όμως, η «αριστερά της αριστεράς» επανεμφανίζεται εκλογικά ενισχυμένη σε πολλές Ευρωπαϊκές χώρες, διεκδικώντας ένα διακριτό πολιτικό πεδίο και μια ξεχωριστή ταυτότητα. Αποτελεί ένα πλούσιο μωσαϊκό πολιτικών τάσεων (Olsen, Κοβ και Hough 2010: 5) και αριστερών «παραλλαγών» το οποίο εμπεριέχει αντιφατικά στοιχεία, κάτι που προσδίδει εξαιρετικό ενδιαφέρον στο να μελετηθεί. Η στρατηγική ρήξης με την κομμουνιστική παράδοση παίρνει διαφορετικές μορφές στη λειτουργία των εθνικών πολιτικών πλαισίων: Σοσιαλδημοκρατικοποίηση, Κοκκινο-πράσινη συμμαχία, μετα-κομμουνισμός (De Waele και Vieira 2012) ενώ η ταυτότητα των Δυτικών κομμουνιστικών κομμάτων διαμορφώνεται ως μέρος του εξελισσόμενου κινήματος κατά του Καπιταλισμού και της Παγκοσμιοποίησης (Hudson, 2012: 2).

Δανειζόμενος τους όρους exit, voice και loyalty από το γνωστό πόνημα του

⁵ Η ανάδυση μια κουλτούρας κοινωνικής κινητικότητας προκάλεσε μεγάλη δυσκολία επικοινωνίας ανάμεσα σε Κομμουνιστές και νέους εργάτες (Lazar 1988: 249 - 250, Pudal 1989: 304).

⁶ Τα Κομμουνιστικά κόμματα δεν είχαν τη στρατηγική κατάκτησης ή συμμετοχής σε μια σταθερή Κοινοβουλευτική δημοκρατία. Αντιμετώπιζαν το δίλημμα ανάμεσα στο ρεφορμιστικό και επαναστατικό δρόμο, ανάμεσα στη θέληση να συμμετάσχουν σε μια πολιτική συμμαχία και τη θέληση να διατηρήσουν μια ταυτότητα πολιτικά και ιδεολογικά ριζοσπαστική, μαρξιστική – λενινιστική. Κατά συνέπεια, τα κομμουνιστικά κόμματα κουβαλούσαν διπλό φορτίο. Εσωτερικά, τα κομματικά όργανα, τα μέλη κουβαλούσαν ένα «επαναστατικό φορτίο», κατάλοιπο της «Τρίτης Διεθνούς» ενώ εξωτερικά το Κόμμα παρουσιαζόταν ως επιταχυντής των μεταρρυθμίσεων, μιας ριζοσπαστικής αλλά απολύτως δημοκρατικής αλλαγής (Marantzidis και Rori 2011: 556 – 559).

⁷ Στους οργανωτικούς παράγοντες συγκαταλέγεται το μοντέλο οργάνωσης των κομμουνιστικών κομμάτων ως παράγοντας αποδυνάμωσης. Το μοντέλο οργάνωσης των κομμουνιστικών κομμάτων εθεωρείτο παλιό και άκαμπτο, προϊόν μιας άλλης εποχής. Ο Δημοκρατικός Συγκεντρωτισμός - θεμελιώδης οργανωτική αρχή των κομμουνιστικών κομμάτων - ως αποκύημα του παρελθόντος (Marantzidis και Rori 2011: 556 – 559).

Albert Hirschman (1970), ο Νίκος Μαραντζίδης (Marantzidis, 2012: 224) αναλύει τους τύπους αντίδρασης των Κομμουνιστικών κομμάτων που προέκυψαν εξαιτίας της πτώσης της Σοβιετικής Ένωσης:

1. Έξοδος (exit) ως πρώτη επιλογή: επιλογή μετασχηματισμού σε μη κομμουνιστικά κόμματα. Περιπτώσεις: VKP (μετέπειτα V) Σουηδίας, ΚΚΕ Εσωτερικού Ελλάδας το 1987, SKP Φινλανδίας, CPN Κάτω Χωρών το 1990, PCI Ιταλίας, CPGB Μ. Βρετανίας το 1991, DKP Δανίας το 1992 και PSUC Καταλονίας το 1992.
2. Διαμαρτυρία (voice): κριτική στάση στο Κομμουνιστικό σύστημα και την ιστορία του, επιλογή μετασχηματισμού του οργανωτικού προφίλ και της κομματικής πολιτικής, παραμένοντας στην Κομμουνιστική οικογένεια και παράδοση (προβάλλοντας ίσως μια «αντιφατική» ταυτότητα). Περιπτώσεις: PCE Ισπανίας, PCF Γαλλίας, PRC Ιταλίας και PCB Βελγίου.
3. Πίστη (loyalty): Πιστή παραμονή στο μαρξιστικό – λενινιστικό δόγμα, όπως αναπτύχθηκε μέχρι τον Gorbachev. Αυτή η επιλογή αφορά το PCP Πορτογαλίας, το ΚΚΕ Ελλάδας και το ΑΚΕΛ Κύπρου.

Σύμφωνα με τους Botella και Ramiro (2003: 239), τα Κομμουνιστικά Κόμματα υπέστησαν τη μεγαλύτερη κομματική αλλαγή στη δεκαετία του 2000: κάποια εγκατέλειψαν εξολοκλήρου την κομμουνιστική παράδοση με αποτέλεσμα να μην ανήκουν πια στην ίδια πολιτική ομαδοποίηση, ενώ αυτοί που συνεχίζουν να αποκαλούνται Κομμουνιστές έχουν σημαντικά μεταβάλει τις ιδεολογικές και προγραμματικές τους θέσεις. Συγκρίνοντας τις εκλογικές επιδόσεις των Κομμουνιστικών κομμάτων στο παρελθόν, τα Δυτικά Κομμουνιστικά κόμματα εμφανίζονται αποδυναμωμένα, αντιμετωπίζοντας ασυνήθιστες δυσκολίες να προβάλλουν μία συνεκτική ταυτότητα και έναν «αέρα προγραμματικής ανανέωσης» (Wilson, 2002: 259). Χρειάστηκε να παλέψουν για την πολιτική τους επιβίωση, σε ένα διαρκώς εξελισσόμενο κοινωνικο-πολιτικό περιβάλλον που χαρακτηρίζεται από τη συντηρητική αντεπανάσταση που ξεκινάει τη δεκαετία του 1980, με επικεφαλής την Margaret Thatcher στη Μεγάλη Βρετανία και τον Ronald Reagan στις ΗΠΑ και μεταφράζεται σε επιστροφή του φιλελευθερισμού, αντι – κεϋνσιανές πολιτικές, νεοφιλελεύθερες ιδέες και συρρίκνωση της εργατικής τάξης⁸ (Hudson, 2012:3), απορρύθμιση του Κοινωνικού Κράτους, ανεργία, ιδιωτικοποιήσεις, οικονομική κρίση

⁸ Η εργατική τάξη αποτελούσε έναν από τους κεντρικούς εκλογικούς πυλώνες των Κομμουνιστικών κομμάτων.

και αντικομματικές διαθέσεις (Seiler, 2012: 9).

Εντούτοις, παρά την κατάρρευση του Σοβιετικού μοντέλου, τα Κομμουνιστικά κόμματα επιβίωσαν. Κάποια επιβίωσαν παρουσιάζοντας σταθερή ή βελτιωμένη εκλογική επίδοση (στην Ελλάδα, την Ολλανδία και τη Νορβηγία) ενώ άλλα επιβίωσαν με μεγάλες απώλειες (στη Γαλλία και τη Δανία για παράδειγμα).

Τα σημερινά, *πέραν της Σοσιαλδημοκρατίας*, αριστερά κόμματα μπορεί να είναι πρώην Κομμουνιστικά (όπως το Σουηδικό Vansterpartiet και το Φινλανδικό Vasemmistoliitto), Κομμουνιστικά όπως το ελληνικό ΚΚΕ, το Ιταλικό Partito della Rifondazione Comunista - PRC και Partito dei Comunisti Italiani - PdCI, το Πορτογαλικό PCP και το Κυπριακό ΑΚΕΛ) (Gapper, 2002: 105 – 107), ή κάτι «ενδιάμεσο» (Ισπανική IU). Επιπλέον, μπορεί να είναι «θραύσματα» εργατικών κομμάτων (π.χ. Ιρλανδικό Democratic Left), πράσινα κόμματα και νέα αριστερά / αριστερο - φιλελεύθερα κόμματα, προερχόμενα από διασπάσεις παραδοσιακών Λενινιστικών κομμάτων (Δανικό Socialistisk Folkeparti) (March και Mudde, 2005: 23 – 49, Bale και Dunphy, 2012: 33). Εντοπίζεται, βέβαια, από την πλευρά των ερευνητών μία δυσκολία στον ορισμό του χώρου αυτού. Μπορεί κανείς να κάνει λόγο για *μετα-κομμουνιστικό χώρο; ριζοσπαστική αριστερά; ακραία αριστερά; μετα-κομμουνιστική αριστερά;* Σε πρώτη φάση, ο οργανωτικός και ιδεολογικός κατακερματισμός καθώς και η προγραμματική απόσταση των κομμάτων αυτών από τις άλλες κομματικές οικογένειες εξηγούν αυτή τη δυσκολία (Olsen, Κοβ και Hough 2010: 5).

Ο Ευρωπαϊκός *μετακομμουνιστικός* πολιτικός χώρος – από το 1990 – διακρίνεται από πολύ μεγάλο οργανωτικό πλουραλισμό, ασθενή οργανωτική παρουσία, «πολυσυλλεκτική» ταξική στήριξη, περισσότερο ισορροπημένη σε ευρωπαϊκό επίπεδο διάχυση της εκλογικής τους επιρροής, ισχυρό διεθνιστικό προσανατολισμό, αντι-νεοφιλελευθερισμό και πολιτισμικό φιλελευθερισμό καθώς και κριτική στην ευρωπαϊκή ενοποίηση (Μοσχονάς, 2007: 233 – 243). Συνεπώς, η ριζοσπαστική Αριστερά δεν μπορεί να μελετηθεί ως μια ενιαία κομματική οικογένεια (όπως είναι η Σοσιαλδημοκρατική, η Συντηρητική ή η Χριστιανοδημοκρατική) αφού είναι μια ανομοιογενής, με «θολή» ατζέντα (Sferza, 1999: 102) εσωτερικά κατακερματισμένη και αντιφατική πολιτική οντότητα, ανίκανη να ενσωματώσει τα χαρακτηριστικά μια κλασσικής κομματικής οικογένειας (Bale και Dunphy 2006: 3)⁹.

⁹ Γνήσια ενότητα στο εσωτερικό της Ευρωπαϊκής Αριστεράς ήταν πάντοτε δύσκολο να επιτευχθεί, αν όχι αδύνατον, μετά το διαχωρισμό του Εργατικού Κινήματος που προκάλεσε η Ρωσική Επανάσταση (Taylor 2009: 5).

Ακόμα και αν τα ριζοσπαστικά αριστερά κόμματα σε πολλές περιοχές της Ευρώπης έχουν διαφορετική προέλευση (κομμουνισμός, αριστερή πτέρυγα Σοσιαλδημοκρατικών κομμάτων), διαφορετική οργανωτική δομή («δημοκρατικός συγκεντρωτισμός», «αποκεντρωμένος φεντεραλισμός» για παράδειγμα), ακόμα και διαφορετικά ιδεολογικά πιστεύω (για παράδειγμα ορθόδοξος Μαρξισμός – Λενινισμός ή μη μαρξιστικός σοσιαλισμός), υπάρχουν κάποια κοινά χαρακτηριστικά παρά τις διαφορές τους (Amini, 2015: 12). 1) Είναι αντικαπιταλιστικά. Υπάρχουν ουσιαστικές διαφορές στη ρητορική και τους στόχους μεταξύ αντικαπιταλισμού και αντινεοφιλελευθερισμού. Όπως τα σοσιαλδημοκρατικά κόμματα εγκατέλειψαν σταδιακά την παραδοσιακή τους δέσμευση, τα ριζοσπαστικά αριστερά κόμματα εγκαταλείπουν τον επαναστατικό αντικαπιταλισμό προς ένα ρεφορμιστικό κεϋνσιανισμό, κάτι που σε μια εποχή άκρατης ηγεμονίας της αγοράς, είναι όντως ριζοσπαστικό (Ο.π.:2) Τάσσονται υπέρ της Δημοκρατίας, 3) Ασκούν έντονη κριτική απέναντι στον πολυεθνικό милитарισμό και σε υπερεθνικούς οργανισμούς όπως το NATO και το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (IMF). 4) Υπερασπίζονται με θέρμη, πτυχές των πολιτικών της «Νέας Αριστεράς», όπως είναι ο περιβαλλοντισμός και ο φεμινισμός.

Στα χαρακτηριστικά της ριζοσπαστικής Αριστεράς που διακρίνει ο Amini στο άρθρο του, προστίθενται τα χαρακτηριστικά που ξεχωρίζει ο Fagerholm (2016) στην ίδια λογική. Στον ιδεότυπο που προτείνει, τα κόμματα της ριζοσπαστικής Αριστεράς μοιράζονται 8 κοινά χαρακτηριστικά και είναι: 1) Οικολογικά, 2) Φεμινιστικά, 3) Πολυπολιτισμικά, 4) Αντι-ιμπεριαλιστικά, 5) Αντι – συστημικά, 6) Λαϊκιστικά, 7) Ευρωσκεπτικιστικά και 8) κατά της Παγκοσμιοποίησης. Η αύξηση της ροής κεφαλαίων και της ενσωμάτωσης της αγοράς ειδικότερα μετά την εδραίωση της Ευρωζώνης το 1999, δυσκόλεψαν την εφαρμογή προοδευτικής φορολογίας και ελέγχου των κερδών των ιδιωτικών κεφαλαίων (Amini, 2015: 8). Το κοινωνικοπολιτικό πλαίσιο μετά το 2008 στην Ευρώπη, ευνοεί την ανάδυση της ριζοσπαστικής Αριστεράς ως ζωτικής δύναμης ενάντια στην ηγεμονία του νεοφιλελεύθερου καπιταλισμού και της εφαρμογής αυστηρών μέτρων λιτότητας (Ο.π.: 7). Η ευρωπαϊκή ριζοσπαστική Αριστερά έπρεπε να επανεφεύρει τον εαυτό της ακολουθώντας την ηγεμονική ανάδυση του νεοφιλελευθερισμού, την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης και την ωρίμανση του σχεδίου της ευρωπαϊκής ενσωμάτωσης (Ο.π.: 23).

02. Υποθέσεις Εργασίας, Κεντρική θέση

Καθώς οι ισχυροί δεσμοί που ιστορικά έδιναν ταυτότητα και συνοχή στα αριστερά κόμματα, δεσμοί ταξικοί, ιδεολογικοί, πολιτισμικοί και οργανωτικοί, έχουν σημαντικά υποχωρήσει, το πρόγραμμα, οι προτάσεις και δεσμεύσεις πολιτικής, γίνονται, περισσότερο απ' ό,τι στο παρελθόν, κρίσιμα στοιχεία της κομματικής ταυτότητας, όπως και της εκλογικής δυναμικής ενός κομματικού χώρου (Μοσχονάς, 2010). Η πρωτοτυπία του θέματος της παρούσας διατριβής βρίσκεται ακριβώς στο γεγονός ότι εστιάζει στην εξέταση του προγραμματικού λόγου της ριζοσπαστικής Αριστεράς. Με την μελέτη της αλλαγής του προγραμματικού λόγου ασχολούνται οι Zohlhofer και Bandeau (2020) στο συλλογικό τόμο σε επιμέλεια των Careja, Emmenegger και Giger (2020). Οι συγγραφείς στο κεφάλαιό τους μελετούν την προγραμματική αλλαγή στα πολιτικά κόμματα σε θεωρητικό και εμπειρικό επίπεδο, συμπεραίνοντας ότι η πρόταξη της πολιτικής (policy seeking) υπερτερεί του κυβερνητικού αξιώματος (office seeking), μόνο στην περίπτωση που η συμμετοχή των κομμάτων στην εξουσία δεν κινδυνεύει στο άμεσο μέλλον (Zohlhofer και Bandeau, 2020: 512). Μοναδική εξαίρεση αποτελεί η περίπτωση των Βρετανών Συντηρητικών μετά τον εκλογικό όλεθρο του 1997 (Ο.π.: 514).

Στόχος της διατριβής είναι μέσα από μια λεπτομερή και αναλυτική ιστορική καταγραφή να αναδείξει την εξέλιξη του προγραμματικού και ιδεολογικού λόγου των κομμάτων της ριζοσπαστικής Αριστεράς στην Ελλάδα σε σχέση με το παρελθόν τους, καλύπτοντας το σύνολο της περιόδου 1980 - 2015. Συγκεκριμένα, θα αναδείξουμε τις συνέχειες και τομές στον λόγο του ΣΥΝ και ΣΥΡΙΖΑ σε σχέση με την ιδεολογική και αξιακή τους μήτρα που είναι το ΚΚΕ Εσωτερικού και η ΕΑΡ. Επιπλέον, εξετάζουμε τον προγραμματικό λόγο των κομμάτων λαμβάνοντας υπόψη κάποια από τα χαρακτηριστικά της ριζοσπαστικής Αριστεράς που προτείνουν οι Amini (2015) και Fagerholm (2016): συγκεκριμένα εξετάζουμε αν τα κόμματα της ριζοσπαστικής Αριστεράς στην Ελλάδα ασκούν έντονη κριτική σε υπερεθνικούς οργανισμούς όπως το ΝΑΤΟ και το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (IMF) και αν υπερασπίζονται πτυχές των πολιτικών της «Νέας Αριστεράς» όπως είναι ο περιβαλλοντισμός και ο Φεμινισμός (Amini, 2015:12). Επιπλέον, διερευνούμε αν τα υπό εξέταση κόμματα ανταποκρίνονται σε κάποια από τα χαρακτηριστικά που προτείνει ο Fagerholm (2016) και συγκεκριμένα αν είναι οικολογικά, φεμινιστικά, πολυπολιτισμικά και ευρωσκεπτικιστικά.

Σύμφωνα με τον Amini (2015:7), το κοινωνικοπολιτικό πλαίσιο μετά το 2008 στην Ευρώπη ευνόησε την ανάδυση της ριζοσπαστικής Αριστεράς ως δύναμης που τάχθηκε ενάντια στην ηγεμονία του νεοφιλελεύθερου καπιταλισμού και την εφαρμογής αυστηρών μέτρων λιτότητας. Μετά το 2008 και στη διάρκεια της οικονομικής κρίσης, η εκλογική επιρροή των κομμάτων της ριζοσπαστικής Αριστεράς ενισχύεται αισθητά στην Ελλάδα, στην Ισπανία και την Πορτογαλία, στις χώρες δηλαδή που εφαρμόστηκαν προγράμματα οικονομικής προσαρμογής (Moury, Ladi, Cardoso και Gago, 2021, Σπυροπούλου, 2019).

Στη βιβλιογραφία γίνεται η διάκριση μεταξύ mainstream και niche κομμάτων, όπου niche κόμματα θεωρούνται τα μικρά κόμματα με περιορισμένη εκλογική εμβέλεια ή τα εξτρεμιστικά. Τα niche κόμματα ενδιαφέρονται λιγότερο για την εξουσία και περισσότερο για την προγραμματική καθαρότητα (Adams, 2006, Meguid, 2008, Walgrave και Nuysmans, 2009). Ωστόσο, χρειάζεται περαιτέρω έρευνα για να φωτιστεί αυτή η διάκριση περισσότερο διεξοδικά. Ο ΣΥΝ από ένα μικρό κόμμα της Αριστεράς με περιορισμένη εκλογική απήχηση που ανήκει στην κατηγορία των niche parties (Adams, Clark, Ezrow και Glasgow, 2006) με κύριο στόχο την προώθηση πολιτικών (policy) (Harmel και Janda, 1994: 269 – 274), μετατρέπεται ως ΣΥΡΙΖΑ σε mainstream κόμμα που όσο πλησιάζει προς την εξουσία, τόσο ο κύριος στόχος του γίνεται το κυβερνητικό αξίωμα (office).

Ο Ian Budge και οι συνεργάτες του (2010: 793) ξεχωρίζουν την ιδεολογία ως τον σημαντικότερο παράγοντα στην κομματική ή όχι αλλαγή και δευτερευόντως την αναζήτηση ψήφων (vote seeking). Ισχυρίζονται πως τα κόμματα αλλάζουν μόνο σε μικρό βαθμό, εξαιτίας του γεγονότος ότι τα κόμματα παραμένουν ουσιαστικά πιστά στη βασική τους ιδεολογία. Τα κόμματα που προτάσσουν τα ζητήματα πολιτικής (policy seeking) προσαρμόζουν τις προγραμματικές τους θέσεις ως απάντηση σε εξωτερικές αλλαγές όπως οι αλλαγές στις παγκόσμιες οικονομικές συνθήκες (Adams και συνεργάτες 2009, Haupt, 2010, Ward και συνεργάτες, 2011, Burgoon, 2012). Τόσο ο ΣΥΝ όσο και ο ΣΥΡΙΖΑ αποτελούν περιπτώσεις κομμάτων που προτάσσουν τα ζητήματα πολιτικής παρά το κυβερνητικό αξίωμα στα προγράμματά τους. Ωστόσο, όπως θα δούμε στα επόμενα κεφάλαια, αυτό αλλάζει όσο ο ΣΥΡΙΖΑ πλησιάζει προς την εξουσία (μετά το 2012). Με βάση τα παραπάνω, θα εξετάσουμε τον ρόλο της ιδεολογίας στις θέσεις των κομμάτων της ριζοσπαστικής Αριστεράς στην Ελλάδα διαχρονικά, καθώς και τον τρόπο επίδρασης της οικονομικής κρίσης και της περιόδου των διαπραγματεύσεων στον προγραμματικό και ιδεολογικό λόγο του ΣΥΡΙΖΑ. Οι

υποθέσεις εργασίας στην παρούσα διατριβή διατυπώνονται ως εξής:

1. Η ιδεολογία της ριζοσπαστικής Αριστεράς είναι μία άρθρωση παλαιών προϋπαρχόντων στοιχείων με νέα.
2. Η ιδεολογία παίζει μεγάλο ρόλο στην εξέλιξη των κομμάτων της ριζοσπαστικής Αριστεράς, εμποδίζοντας την κομματική αλλαγή.
3. Ο άξονας της Ευρώπης / Ευρωπαϊκής Ένωσης εμφανίζει τις μεγαλύτερες διαφοροποιήσεις στον προγραμματικό λόγο των κομμάτων της ελληνικής ριζοσπαστικής Αριστεράς.

Η κεντρική θέση που θα αναπτύξουμε έχει δύο όψεις:

α) υπάρχει ισχυρή συνέχεια ιδεολογικά και προγραμματικά ανάμεσα στην αρχική ιδεολογική - αξιακή μήτρα (ΚΚΕ Εσωτερικού / ΕΑΡ) και στην ιδεολογική - αξιακή συγκρότηση του ΣΥΝ και ΣΥΡΙΖΑ, συνέχεια που έχει υποβαθμιστεί από την βιβλιογραφία,

β) στο πλαίσιο αυτής της συνέχειας, ο ΣΥΝ/ΣΥΡΙΖΑ ακολούθησε μια πορεία κατά σταθμούς ριζοσπαστικοποίησης που τον διαφοροποίησε σημαντικά από την αρχική ιδεολογική - αξιακή του μήτρα (ΚΚΕ Εσωτερικού / ΕΑΡ) χωρίς όμως να οδηγήσει στην ακύρωση των ιδεολογικών και προγραμματικών επιλογών της περιόδου του ΚΚΕ Εσωτερικού / ΕΑΡ.

Η παραπάνω διπλή θέση είναι ανεξάρτητη από το γεγονός ότι μεγάλο τμήμα των προερχομένων μελών από το ΚΚΕ Εσωτερικού / ΕΑΡ αποχώρησε, σε διαφορετικές φάσεις, από τον ΣΥΝ / ΣΥΡΙΖΑ, όπως είναι ανεξάρτητη και από την μεταγενέστερη είσοδο στον ΣΥΝ/ΣΥΡΙΖΑ μελών και οργανωτικών σχημάτων που δεν είχαν καμία ιστορική σχέση με το ευρωκομμουνιστικό ρεύμα και την ιστορική ανανεωτική Αριστερά. Αυτή η διαλεκτική συνέχεια – αλλαγής προσδιορίζει ιδεολογικά και προγραμματικά τον ΣΥΝ/ΣΥΡΙΖΑ – ακόμη και στην περίπτωση που θα μπορούσε εύλογα να θεωρηθεί ότι ο ΣΥΝ/ΣΥΡΙΖΑ αποτέλεσε, ιδιαίτερα στη φάση της μεγάλης εκλογικής ανόδου, ένα κόμμα ιδιαίτερα διαφορετικό ως προς την οργάνωση και την ανθρωπογεωγραφία της οργάνωσης, ως προς την ταξική εκλογική του διείδυση και εκλογική του γεωγραφία και ως προς τον ρόλο του μέσα στο πολιτικό σύστημα, από το ΚΚΕ Εσωτ./ΕΑΡ.

Η επιλογή των περιπτώσεων του ΣΥΝ και του ΣΥΡΙΖΑ είναι πρόκληση για έναν ερευνητή, καθώς η δυσκολία στη μελέτη του φαινομένου της ριζοσπαστικής Αριστεράς στην Ελλάδα βρίσκεται στο γεγονός ότι η περιγραφή και μόνο της εξέλιξης των κομμάτων κρύβει τους δικούς της κινδύνους. Στην περίπτωσή μας, δεν εξετάζουμε

ένα κόμμα μέσα στον χρόνο αλλά ένα κόμμα που προήλθε από διάσπαση (ΚΚΕ Εσωτερικού) και μετεξελίχθηκε (ΕΑΡ), έναν εκλογικό συνασπισμό (ΣΥΝ) που έγινε ενιαίο κόμμα (ΣΥΝ), μετεξελίχθηκε σε εκλογικό συνασπισμό (ΣΥΡΙΖΑ) και εκ νέου σε ενιαίο κόμμα (ΣΥΡΙΖΑ). Γι' αυτό το λόγο κρίναμε απαραίτητη μία ιστορική καταγραφή των φάσεων στην εξέλιξη των ανωτέρω κομμάτων. Θα ασχοληθούμε με την εξέλιξη του προγραμματικού λόγου των κομμάτων, εκκινώντας από τη θεωρία των Harmel και Janda (1994) για την κομματική αλλαγή.

Όπως έχουμε ήδη αναφέρει, κεντρικό στοιχείο της ανάλυσής μας συνιστά η διαπίστωση ότι, η περίπτωση της ριζοσπαστικής Αριστεράς είναι ένα πολυσύνθετο και αντιφατικό φαινόμενο. Η μελέτη του προγραμματικού λόγου των υπό εξέταση κομμάτων γίνεται σε πέντε άξονες ανάλυσης: 1) Οικονομία, 2) Κοινωνικό Κράτος, 3) Ευρώπη / Ευρωπαϊκή Ένωση, 4) Πολιτισμικός Φιλελευθερισμός και 5) Ιδεολογία.

03. Η μεθοδολογία της έρευνας

Η μελέτη του προγραμματικού λόγου των κομμάτων της ριζοσπαστικής Αριστεράς στην Ελλάδα από μακροσκοπική σκοπιά, μας επιτρέπει να σκιαγραφήσουμε καλύτερα τη φυσιολογία τους σε επίπεδο λόγου, λαμβάνοντας υπόψη μας παράγοντες όπως το κομματικό σύστημα και η εκάστοτε πολιτική συγκυρία. Την επιρροή της ιδεολογίας σε ένα πολιτικό κόμμα, εξάλλου, μόνο αν την μελετήσει κανείς σε βάθος χρόνου μπορεί να εξαγάγει ασφαλέστερα συμπεράσματα.

Η παρούσα διδακτορική διατριβή έχει ως αντικείμενο την καταγραφή, εξέλιξη και κριτική αποτίμηση του προγραμματικού λόγου των κομμάτων της ριζοσπαστικής Αριστεράς στην Ελλάδα από το 1980 έως το 2015. Το επίκεντρο της έρευνας είναι η εξέλιξη του προγραμματικού λόγου του ΚΚΕ Εσωτερικού, της μετεξελίξης του σε Ελληνική Αριστερά (ΕΑΡ), του Συνασπισμού της Αριστεράς και της Προόδου (ΣΥΝ) και του Συνασπισμού της Ριζοσπαστικής Αριστεράς (ΣΥ.ΡΙΖ.Α.)¹⁰, όπως αποτυπώνεται στα προγραμματικά κείμενα των συνεδρίων, τα μανιφέστα των εθνικών εκλογών αλλά και στους λόγους των αρχηγών των εν λόγω κομμάτων (προεκλογικές ομιλίες, ομιλίες σε συνέδρια και συνεντεύξεις σε τηλεοπτικές εκπομπές και εφημερίδες). Επιχειρήσαμε να εκκινήσουμε την έρευνά μας από το 1980, κρίνοντας απαραίτητο να μελετήσουμε τον προγραμματικό λόγο της αρχικής «μήτρας» που οδήγησε στη δημιουργία του ενιαίου

¹⁰ Ο ΣΥΝ ιδρύεται ως ενιαίο κόμμα το 1991 και ο Συνασπισμός της Ριζοσπαστικής Αριστεράς (ΣΥ.ΡΙΖ.Α) δημιουργείται το 2004 ως εκλογική συμμαχία αριστερών κομμάτων και οργανώσεων με μεγαλύτερη συνιστώσα τον ΣΥΝ, επανιδρύεται δε ως ενιαίο κόμμα τον Ιούλιο του 2013.

Συνασπισμού και μετέπειτα ΣΥΡΙΖΑ που είναι το ΚΚΕ Εσωτερικού και η μετεξέλιξή του Ελληνική Αριστερά (ΕΑΡ). Σκοπός της διατριβής είναι να περιγράψει, να αναλύσει και να ερμηνεύσει το χαρακτήρα και την κατεύθυνση του προγραμματικού μετασχηματισμού της ριζοσπαστικής Αριστεράς στην Ελλάδα από το 1980 έως το 2015, εντοπίζοντας τις συνέχειες και τις τομές στη διαμόρφωση της φυσιογνωμίας του ελληνικού ριζοσπαστικού χώρου. Στο πρώτο μέρος της διατριβής, επιλέξαμε να χωρίσουμε την μακρά περίοδο 1980 – 2015 σε 8 περιόδους ανάλυσης του προγραμματικού λόγου. Η περιοδολόγηση έγινε σύμφωνα με εξωτερικά ή εσωτερικά γεγονότα και διεργασίες που επέδρασαν καταλυτικά στην αλλαγή του προγραμματικού λόγου των υπό εξέταση κομμάτων (για παράδειγμα αλλαγή ονομασίας του κόμματος, αλλαγή ηγεσίας, σημαντικό προγραμματικό συνέδριο, οικονομική κρίση). Οι περίοδοι ανάλυσης είναι οι εξής:

- 1^η) 1980 – 1991: Η περίοδος αυτή εξετάζει, μεταξύ άλλων, τα προγραμματικά κείμενα του ΚΚΕ Εσωτερικού, το κοινό πόρισμα Κομμουνιστικού Κόμματος (ΚΚΕ) και Ελληνικής Αριστεράς (ΕΑΡ) καθώς και προγραμματικά κείμενα και λόγους των αρχηγών της εκλογικής συμμαχίας του Συνασπισμού (ΣΥΝ).
- 2^η) 1992 – 1993: Η περίοδος του Συνασπισμού (ΣΥΝ) ως ενιαίου κόμματος μέχρι την παραίτηση της αρχηγού του Μαρίας Δαμανάκη
- 3^η) 1994 – 1999: Η περίοδος του ΣΥΝ υπό την ηγεσία του Νίκου Κωνσταντόπουλου
- 4^η) 2000 – 2003: Η περίοδος της αριστερής στροφής του ΣΥΝ
- 5^η) 2004 – 2007: Η περίοδος της ηγεσίας του Νίκου Αλαβάνου και η δημιουργία του ΣΥΡΙΖΑ
- 6^η) 2008 – Ιούνιος 2013: Η περίοδος της ηγεσίας του Αλέξη Τσίπρα και η πορεία του ΣΥΡΙΖΑ προς την εξουσία
- 7^η) Ιούλιος 2013 – Δεκέμβριος 2014: Ο ΣΥΡΙΖΑ ως ενιαίο κόμμα
- 8^η) Ιανουάριος – Σεπτέμβριος 2015: η περίοδος του κυβερνητικού ΣΥΡΙΖΑ, το δημοψήφισμα του Ιουλίου 2015 και η επανεκλογή του ΣΥΡΙΖΑ στις εθνικές εκλογές του Σεπτεμβρίου 2015.

Η περιοδολόγηση που επιλέξαμε αναδεικνύει τις κομβικές φάσεις της προγραμματικής εξέλιξης των κομμάτων της νέας ριζοσπαστικής Αριστεράς και επιτρέπει την κατανόηση των «πολλαπλών μετασχηματισμών» της φυσιογνωμίας του ΣΥΝ και του ΣΥΡΙΖΑ σε βάθος χρόνου. Το κεντρικό ερευνητικό μας ερώτημα επικεντρώνεται στο εάν και κατά πόσον ο ΣΥΝ και μετέπειτα ο ΣΥΡΙΖΑ προσάρμοσε το περιεχόμενο του λόγου του στις εκάστοτε εξωτερικές αλλαγές όπως είναι η οικονομική κρίση. Στη βάση

της ανωτέρω περιοδολόγησης επιχειρούμε μία καταγραφή της εξέλιξης της ριζοσπαστικής Αριστεράς στην Ελλάδα από ιστορική σκοπιά, παρακολουθώντας την πορεία και τους βασικούς σταθμούς του ΚΚΕ Εσωτερικού, της ΕΑΡ, του ΣΥΝ (1992 – 2003) και του ΣΥΡΙΖΑ (2004 – 2015). Μέσω της ιστορικής καταγραφής επιτυγχάνεται η σκιαγράφηση της φυσιογνωμίας των ανωτέρω κομμάτων με σκοπό την όσο το δυνατόν καλύτερη αποτύπωση των όψεων και παραλλαγών της ριζοσπαστικής Αριστεράς στην μεταπολιτευτική Ελλάδα.

Την κύρια πηγή των δεδομένων μας αποτελούν τα προεκλογικά προγράμματα των υπό εξέταση κομμάτων, οι πολιτικές αποφάσεις των συνεδρίων καθώς και οι συνεντεύξεις, άρθρα, λόγοι και ομιλίες των ηγετών τους στον Τύπο (κυρίως στην εφημερίδα *Η Αυγή*). Με άλλα λόγια, πρωτογενές υλικό της έρευνας είναι τα κείμενα που παρήγαγαν τα ίδια τα κόμματα και οι βασικοί πρωταγωνιστές τους. Πιο συγκεκριμένα, το υπό εξέταση υλικό μας περιλαμβάνει 21 κομματικά κείμενα. Από αυτά 11 αφορούν εκλογικές διακηρύξεις (μανιφέστα) και 10 πολιτικές αποφάσεις Συνεδρίων¹¹. Στις 11 διακηρύξεις, οι 4 αφορούν τον Συνασπισμό της Αριστεράς και της Προόδου (ΣΥΝ) το διάστημα 1989 – 2003 και οι 7 τον Συνασπισμό της Ριζοσπαστικής Αριστεράς (ΣΥΡΙΖΑ) το διάστημα 2004 – 2015. Στις 10 πολιτικές αποφάσεις συγκαταλέγονται η ιδρυτική απόφαση της Ελληνικής Αριστεράς (1987), το Κοινό Πόρισμα ΚΚΕ – ΕΑΡ, οι πολιτικές αποφάσεις επτά Συνεδρίων του ΣΥΝ και ενός του ΣΥΡΙΖΑ. Στο υλικό που χρησιμοποιήσαμε περιλαμβάνονται 40 ομιλίες πολιτικών αρχηγών των κομμάτων της ριζοσπαστικής Αριστεράς στην Ελλάδα σε προεκλογικές τους ομιλίες, έντυπες και τηλεοπτικές συνεντεύξεις και κομματικά συνέδρια (Λεωνίδας Κύρκος, Μαρία Δαμανάκη, Νίκος Κωνσταντόπουλος, Αλέκος Αλαβάνος και Αλέξης Τσίπρας). Τέλος, με σκοπό την ανάλυση του εξαμήνου Ιανουαρίου – Ιουνίου 2015 της πρώτης κυβερνητικής θητείας του ΣΥΡΙΖΑ αποφασίσαμε να συμπεριλάβουμε στην έρευνά μας 20 συνεντεύξεις υψηλόβαθμων Ελλήνων και Ευρωπαίων Αξιωματούχων με ενεργό ρόλο στις διαπραγματεύσεις για το ελληνικό χρέος, που έλαβαν χώρα στο διάστημα Νοεμβρίου 2017 – Μαΐου 2018. Οι συνεντεύξεις έλαβαν χώρα στο πλαίσιο του προγράμματος «Democracy in Times of

¹¹ Δεν συμπεριλαμβάνονται στο υλικό της έρευνάς μας οι αυτούσιες εκλογικές διακηρύξεις του ΚΚΕ Εσωτερικού το 1981 και 1985 και του ΣΥΝ το 1993, καθώς δεν καταφέραμε να έχουμε πρόσβαση στα κομματικά ντοκουμέντα είτε λόγω καταστροφής είτε λόγω αδυναμίας εύρεσης των πρωτότυπων ντοκουμέντων. Ωστόσο, καλύψαμε τις βασικές προγραμματικές θέσεις των εν λόγω διακηρύξεων μέσα από άρθρα στην εφημερίδα *Αυγή* και ομιλίες των ηγετών των κομμάτων, τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο.

Crisis: Power and Discourse in a Three-Level Game»¹², διεξήχθησαν πρόσωπο με πρόσωπο (face to face) σε ημιδομημένο ερωτηματολόγιο και η διάρκειά τους ανήλθε στα 45 λεπτά έκαστη, με πλήρη εξασφάλιση της ανωνυμίας των συνεντευξιαζόμενων (Buthe και συνεργάτες, 2015: 6). Θα ήταν παράλειψη να μην αναφέρουμε ότι οι συνεντεύξεις αποτελούν ουσιώδες υλικό στη συγγραφή του κεφαλαίου της Στέλλας Λαδή για την Ελλάδα στο βιβλίο των Moury, Ladi, Cardoso και Gago (2021) για την εφαρμογή των προγραμμάτων οικονομικής προσαρμογής.

Στο δεύτερο μέρος της έρευνάς μας, επιχειρούμε να καταγράψουμε τις μεταβολές στο περιεχόμενο του πολιτικού λόγου του ΣΥΝ και του ΣΥΡΙΖΑ από το 1980 έως τον Σεπτέμβριο του 2015. Η αξιολόγηση των κομματικών κειμένων γίνεται μέσω της ανάλυσης περιεχομένου (Content analysis) (Krippendorff, 1980 και 2004, Berelson, 1952 και 1971 και Lasswell, 1960). Η ανάλυση περιεχομένου χρησιμοποιείται σε συνδυασμό με μια ποιοτική ανάλυση (qualitative content analysis) του περιεχομένου των κομματικών κειμένων, με συνεντεύξεις που πήραμε από Έλληνες και Ευρωπαίους Αξιωματούχους, έχοντας ως σκοπό να ερευνήσουμε σε βάθος την αχαρτογράφητη περίοδο του πρώτου εξαμήνου κυβέρνησης του ΣΥΡΙΖΑ που κορυφώθηκε με τη διεξαγωγή δημοψηφίσματος τον Ιούλιο του 2015. Επιλέξαμε την ποιοτική ανάλυση περιεχομένου, καθώς προσφέρει τη δυνατότητα εκτίμησης των θέσεων όλων των κομμάτων βάσει προκαθορισμένων και κοινών κριτηρίων σε βάθος χρόνου. Ανάμεσα στα διάφορα κομματικά κείμενα (συνεντεύξεις, ομιλίες αρχηγών και λοιπών στελεχών, ανακοινώσεις), τα δημοσιευμένα προεκλογικά προγράμματα έχουν το πλεονέκτημα πως αποτελούν προϊόντα συλλογικών πολιτικών ζυμώσεων, τα οποία φέρουν, τουλάχιστον τυπικά, τη σφραγίδα του συνόλου των μελών του κόμματος (Κωνσταντινίδης, 2004:109). Επιπλέον, τα προεκλογικά προγράμματα αναδιαμορφώνονται σε συγκεκριμένες χρονικές στιγμές (σε αντίθεση με τις διακηρύξεις αρχών, για παράδειγμα), γεγονός που τα καθιστά συγκρίσιμα τόσο με τα αντίστοιχα προγράμματα των ανταγωνιστών, όσο και με προγενέστερα προγράμματά του¹³. Οι Zohlnhofer και Bandau (2020) εξετάζουν 8 πολιτικά κόμματα της Δυτικής Ευρώπης στο διάστημα 30 ετών ως μελέτες περίπτωσης (case studies) χρησιμοποιώντας μία ποσοτική

¹² Στο συγκεκριμένο πρόγραμμα υπήρξα βοηθός ερευνήτρια για την περίπτωση της Ελλάδας και υλοποιήθηκε από το Πανεπιστήμιο NOVA της Λισαβόνας και το Πορτογαλικό Εθνικό Ίδρυμα Χρηματοδότησης για την Επιστήμη, την Έρευνα και την Τεχνολογία (Portuguese National Funding Agency for Science, Research and Technology (Project ref: PTDC/IVC-CPO/2247/2014) το χρονικό διάστημα 2017 – 2019.

¹³ Για μια λεπτομερέστερη περιγραφή των μεθόδων αυτών, βλέπε Laver και Hunt, 1992: 31.

προσέγγιση. Επιλέξαμε να χρησιμοποιήσουμε μια ποιοτική προσέγγιση στην έρευνά μας και να «ποσοτικοποιήσουμε» τα ευρήματα, δείχνοντας με ποσοστά τις αναφορές των κομμάτων στους συγκεκριμένους άξονες ανάλυσης που επιλέξαμε (Οικονομία, Κοινωνικό Κράτος, Ευρώπη / Ευρωπαϊκή Ένωση και Πολιτισμικός Φιλελευθερισμός).

Συνομιλώντας με την υπάρχουσα βιβλιογραφία, δεν υπάρχει συμφωνία ως προς την κύρια αιτία που οδηγούν τα κόμματα στην προγραμματική αλλαγή και τους μηχανισμούς που επιτυγχάνεται η όποια κομματική αλλαγή. Για παράδειγμα, ο Haupt (2010: 16, 20) χρησιμοποιεί μελέτες περίπτωσης και εξετάζει διεξοδικότερα το πότε και γιατί τα κόμματα αλλάζουν τις προγραμματικές τους θέσεις. Τα πλεονεκτήματα της χρήσης των προεκλογικών προγραμμάτων είναι γνωστά. Παρουσιάζουν τις επίσημες θέσεις του εκάστοτε κόμματος σε συγκεκριμένα ζητήματα, είναι δημοσίως διαθέσιμα και συμπυκνώνουν την επίσημη κομματική γραμμή. Πέραν αυτών των πλεονεκτημάτων η ανάλυση προεκλογικών προγραμμάτων ως μέθοδος εκτίμησης κομματικών θέσεων εμφανίζει ένα επιπλέον πλεονέκτημα: το γεγονός πως ένα μεγάλο πλήθος τέτοιου είδους προγραμμάτων έχει ήδη κωδικοποιηθεί και μελετηθεί ως σύνολο από την Ομάδα Ανάλυσης Προεκλογικών Προγραμμάτων (Manifesto Project Dataset - MARPOR)¹⁴. Η ομάδα Manifesto Project Dataset συνεχίζει τη δουλειά των Manifesto Research Group (MRG) και Comparative Manifestos Project (CMP) (Budge και συνεργάτες, 2001, Klingemann και συνεργάτες, 2006, Volkens και συνεργάτες, 2013). Η σχετική βάση δεδομένων περιλαμβάνει σχεδόν όλα τα προεκλογικά προγράμματα που έχουν δημοσιευτεί από το 1920 έως σήμερα, 1133 πολιτικά κόμματα σε 56 χώρες και σε 5 ηπείρους, παρέχοντας με αυτόν τον τρόπο τη δυνατότητα μελέτης των πολιτικών θέσεων διαχρονικά και σε διακρατικό επίπεδο. Σχεδόν όλες οι μελέτες που αναλύουν τις θέσεις των πολιτικών κομμάτων όπως διαμορφώνονται από τις προεκλογικές του διακηρύξεις χρησιμοποιούν τα δεδομένα του CMP ως εξαρτημένη μεταβλητή. Ωστόσο, παρόλο που είναι εξαιρετικά σημαντική πηγή για μεγάλες σε δείγμα ποσοτικές έρευνες, δεν στερείται προβλημάτων (Zohlnhofer και Bandau, 2020: 502). Για παράδειγμα, η διάσταση Αριστεράς – Δεξιάς στο CMP συμπύσσει διαφορετικούς τομείς πολιτικής (οικονομία, κοινωνική πολιτική, εξωτερική πολιτική) σε μία μεταβλητή (Ο.π.: 503). Ο Tavits (2007), ωστόσο, υποστηρίζει πως οι ψηφοφόροι ανταποκρίνονται πολύ διαφορετικά στις προγραμματικές αλλαγές σε διαφορετικούς τομείς πολιτικής. Επιπλέον, τα διαθέσιμα μανιφέστα στην περίπτωση της Ελλάδας στη βάση δεδομένων του MARPOR ξεκινούν

¹⁴ <https://manifesto-project.wzb.eu/>

από το 1996, κάτι που δεν διευκολύνει την έρευνά μας που εκκινεί από το 1980.

Ωστόσο, η διαχρονικότητα της προκείμενης βάσης δεδομένων, την καθιστά το μοναδικό, ίσως, ολοκληρωμένο εργαλείο ανάλυσης του προεκλογικού κομματικού λόγου. Σύμφωνα με το Manifesto Project, η πολιτική θέση εκφράζεται στο προεκλογικό πρόγραμμα ενός κόμματος ως έμφαση ή αποσιώπηση ενός ζητήματος. Κατά συνέπεια, η ανάλυση περιεχομένου στοχεύει στη μέτρηση της σχετικής έμφασης του κομματικού κειμένου σε μία σειρά από ζητήματα. Μονάδα κωδικοποίησης αποτελεί η πρόταση. Η πρόταση έχει τη μορφή της ημι-πρότασης (quasi sentence) ως «λεκτική έκφραση μιας πολιτικής ιδέας ή ενός διακυβεύματος» (Klingemann και συνεργάτες, 2006: 165). Μέσω της χειροκίνητης ανάλυσης περιεχομένου (manual content analysis), η μακροχρόνια αυτή έρευνα εξετάζει τα εκλογικά μανιφέστα χρησιμοποιώντας ως μονάδα ανάλυσης τις «ημι-προτάσεις» στο κάθε μανιφέστο, τις κατατάσσει σε μία από τις 56 προκαθορισμένες θεματικές κατηγορίες. Παρόλη την κριτική σε ό,τι αφορά τη λειτουργικότητα της μεθόδου αυτής (Gemenis, 2013) το Manifesto Project αποτελεί ένα χρήσιμο εργαλείο στα χέρια του κάθε ερευνητή που ασχολείται με τον προγραμματικό λόγο των πολιτικών κομμάτων, ιδιαίτερος αν χρησιμοποιηθεί με προσοχή, αποτελώντας μια αξιόπιστη και έγκυρη πηγή δεδομένων (Volkens και συνεργάτες, 2013). Εξάλλου, «μόνο το κόμμα μπορεί να αντιπροσωπεύσει αληθινά τον εαυτό του» και επιπλέον, αυτό επιτυγχάνεται «μέσω των επίσημων κομματικών κειμένων» (Mudde, 2007: 38, March, 2012β: 15–16).

Στην έρευνά μας κατασκευάσαμε άξονες ανάλυσης για τον προγραμματικό λόγο των υπό εξέταση κομμάτων και προσπαθήσαμε να διασταυρώσουμε («crosschecking») τα αποτελέσματά μας με τους συναφείς άξονες που χρησιμοποιούνται στο Manifesto Project Dataset (Volkens και συνεργάτες 2019), χρησιμοποιώντας ως μονάδα ανάλυσης την πρόταση. Χρησιμοποιήσαμε τη ίδια μέθοδο τόσο για τα κομματικά μανιφέστα όσο και για τις πολιτικές αποφάσεις των συνεδρίων των κομμάτων της ριζοσπαστικής Αριστεράς, προσδίδοντας μεγαλύτερη πληρότητα στην εξέταση των κομματικών ντοκουμέντων. Στη συνέχεια, κατασκευάσαμε πίνακες που αποτυπώνουν σε ποσοτικό επίπεδο τις αναφορές των κομμάτων σε συγκεκριμένους τομείς πολιτικής, στο σύνολο των προτάσεων που περιέχουν τα εκάστοτε κομματικά κείμενα. Ειδικότερα, μελετούμε τον προγραμματικό λόγο των ΚΚΕ Εσωτερικού / ΕΑΡ, ΣΥΝ και ΣΥΡΙΖΑ σε συγκεκριμένους τομείς πολιτικής ώστε να διαπιστώσουμε αν τα υπό εξέταση κόμματα ανταποκρίνονται στα χαρακτηριστικά που προσδίδει ο Fagerholm (2016) στη μελέτη του. Όπως έχουμε ήδη αναφέρει, ο Fagerholm χαρακτηρίζει τα κόμματα της ριζοσπαστικής Αριστεράς οικολογικά, φεμινιστικά, πολυπολιτισμικά και ευρωσκεπτικιστικά. Για να εξετάσουμε αν

επιβεβαιώνονται τα παραπάνω χαρακτηριστικά στην περίπτωση των κομμάτων της ριζοσπαστικής Αριστεράς στην Ελλάδα, η κωδικογράφηση των αναφορών στα κομματικά προγράμματα έγινε στη βάση των παρακάτω αξόνων ανάλυσης:

α) Οικονομία: η κατηγορία αυτή περιγράφει τη στάση των κομμάτων της ριζοσπαστικής Αριστεράς απέναντι στον καπιταλισμό και τον νεοφιλελευθερισμό. Επιπλέον, η κατηγορία περιλαμβάνει τον ρόλο του Κράτους ως οικονομικού παίκτη, τη διαμόρφωση των μισθών, την ελεύθερη αγορά¹⁵, τον οικονομικό σχεδιασμό, τον σχεδιασμό αγοράς, τη μεικτή οικονομία, τους φόρους και τα συστήματα φορολόγησης, τον οικονομικό προστατευτισμό, τους οικονομικούς στόχους, την οικονομική ανάπτυξη Διερεύνηση του ρόλου του Κράτους ως οικονομικού παίκτη. Ως θετικές αναφορές στην ανάλυσή μας νοούνται οι : κορπορατισμός, κρατικός έλεγχος της οικονομίας, εθνικοποιήσεις, έλεγχος των αγορών και μαρξιστική ανάλυση, κρατικός οικονομικός σχεδιασμός, μη υποστήριξη της Ελεύθερης Αγοράς και της ενιαίας νομισματικής πολιτικής της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Και ως αρνητικές αναφορές: επιχειρηματικότητα και ελεύθερες αγορές και ιδιωτικοποιήσεις.

β) Κοινωνικό Κράτος: Ο άξονας του Κοινωνικού Κράτους¹⁶ περιλαμβάνει τον τομέα της Υγείας, την κοινωνική ασφάλιση, τα θέματα που σχετίζονται με την στέγαση, το συνταξιοδοτικό σύστημα, την κοινωνική μέριμνα, τις συντάξεις καθώς και τη φροντίδα των παιδιών, των ηλικιωμένων και των ευάλωτων κοινωνικών ομάδων. Ως θετικές αναφορές στην ανάλυσή μας νοούνται η κρατική μέριμνα, το σύστημα υγείας, η φροντίδα των παιδιών, η φροντίδα των ηλικιωμένων και των ατόμων με ειδικές ανάγκες, οι συντάξεις, η κοινωνική ασφάλιση και η στέγαση και ως αρνητικές οι περιορισμένες κρατικές δαπάνες στις κοινωνικές υπηρεσίες και την κοινωνική ασφάλιση, όπως και η προώθηση της ιδιωτικής φροντίδας σε βάρος της κρατικής.

γ) Ευρώπη / Ευρωπαϊκή Ένωση: Ο άξονας περιλαμβάνει τη στάση των κομμάτων απέναντι στην Ευρώπη και την Ευρωπαϊκή Ένωση¹⁷. Οι θετικές αναφορές περιλαμβάνουν

¹⁵ Ο άξονας της οικονομίας στο βιβλίο κωδικοποίησης (codebook) του Manifesto Project Dataset περιλαμβάνει την ελεύθερη αγορά (κωδικός 401), τη μεικτή οικονομία / κορπορατισμό (κωδικός 405), τον προστατευτισμό με θετικό και αρνητικό πρόσημο (κωδικός 406 και 407), τους οικονομικούς στόχους (κωδικός 408), την οικονομική ανάπτυξη (κωδικός 410), την ελεγχόμενη οικονομία (κωδικός 412) και τις αναφορές που εμπίπτουν στη μαρξιστική – λενινιστική ιδεολογία (κωδικός 415). Για μια λεπτομερή ανάλυση των κατηγοριών του Manifesto Project Dataset βλέπε σχετικά Volkens και συνεργάτες (2019: 14 – 17).

¹⁶ Στο Manifesto Project Dataset εμφανίζεται ως Επέκταση του Κοινωνικού Κράτους (Welfare State Expansion) με τον κωδικό 504 και Περιορισμός του Κοινωνικού Κράτους (Welfare State Limitation) με τον κωδικό 505 (Volkens και συνεργάτες, 2019: 18).

¹⁷ Στο Manifesto Project Dataset η θετική στάση απέναντι στην Ευρώπη και την Ευρωπαϊκή Ένωση εμφανίζεται με τον κωδικό 108 και η αρνητική στάση με τον κωδικό 110 (Volkens και συνεργάτες, 2019:

την επιθυμία των κομμάτων να αποτελούν μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης, τη θετική τους στάση απέναντι στις εκάστοτε ευρωπαϊκές Συνθήκες, τη θετική στάση απέναντι στους Ευρωπαϊκούς Θεσμούς και τη διαδικασία της ευρωπαϊκής ενοποίησης. Οι αρνητικές αναφορές περιλαμβάνουν την αντίθεση των υπό εξέταση κομμάτων στη ένταξή τους στην Ευρωπαϊκή Ένωση ως μέλη, σε Ευρωπαϊκές πολιτικές, Θεσμούς και Συνθήκες καθώς και την αρνητική στάση προς την εν γένει διαδικασία της ευρωπαϊκής ενοποίησης.

δ) Πολιτισμικός φιλελευθερισμός: Ο άξονας περιλαμβάνει ζητήματα που σχετίζονται με τα δικαιώματα του ανθρώπου (ατομικά, πολιτικά και κοινωνικά)¹⁸, την ισότητα των φύλων, την προστασία των ευάλωτων κοινωνικών ομάδων και των μειονοτήτων, την δίκαιη κατανομή των πόρων, την καταπολέμηση των φυλετικών, θρησκευτικών, εθνικών και σεξουαλικών διακρίσεων, τους μετανάστες και τους πρόσφυγες καθώς και την πολυπολιτισμικότητα. Οι θετικές αναφορές περιλαμβάνουν τις θέσεις υπέρ της ισότητας των φύλων και της γυναικείας χειραφέτησης, των δικαιωμάτων των ευάλωτων ομάδων, της προστασία των ευάλωτων ομάδων που υφίστανται οποιουδήποτε είδους φυλετικό, εθνικό, θρησκευτικό ή σεξουαλικό ρατσισμό (μετανάστες, πρόσφυγες, ομοφυλόφιλοι για παράδειγμα). Οι αρνητικές αναφορές σχετίζονται με την υπεράσπιση των παραδοσιακών ηθικών αξιών, της θρησκείας, της διατήρησης των οικογενειακών δεσμών και την περιθωριοποίηση ιδιαίτερων ομάδων όπως είναι οι μετανάστες και οι ομοφυλόφυλοι.

ε) Ιδεολογία: Ο άξονας της ιδεολογίας περιλαμβάνει τη συνολική «φιλοσοφία» του εκάστοτε κόμματος καθώς επίσης και το σύνολο των αξιών που προσβέβει και υπερασπίζεται. Οι ιδεολογίες συνδέονται με την ισχύ των οργανώσεων. Οι ιδεολογίες και οι κοινωνικές, οικονομικές και πολιτικές συνθήκες επηρεάζουν τη λειτουργία και την εσωτερική ισχύ των οργανώσεων ενώ οι μοντέρνα πολιτική μπορεί να εννοηθεί μόνο στο πλαίσιο μεγάλων ιδεολογικών κινημάτων όπως είναι ο συντηρητισμός, ο φιλελευθερισμός, ο σοσιαλισμός και ο φασισμός (Harrison και Boyd, 2018: 136).

Στη λογική των ανωτέρω αξόνων συμπεριλαμβάνονται στην έρευνά μας η θεματική των κοινωνικών κινημάτων και η θεματική του περιβάλλοντος. Σε ό,τι αφορά τα κοινωνικά κινήματα, θα ασχοληθούμε με τον βαθμό «κινηματικότητας» και πώς αποκρυσταλλογραφείται από τα προγράμματα του ΣΥΝ και του ΣΥΡΙΖΑ, ιδιαίτερος μετά το 2000. Η θεματική του περιβάλλοντος¹⁹ εξετάζεται ως συμπληρωματικός και όχι κύριος

11 - 12).

¹⁸ Στο Manifesto Project Dataset οι θεματικές που σχετίζονται με τα δικαιώματα έχουν τον κωδικό 201, τα θέματα ισότητας τον κωδικό 503 και τα θέματα των προσφύγων τον κωδικό 7062. Βλέπε σχετικά Volkens και συνεργάτες, 2019: 12, 17 και 25).

¹⁹ Στο Manifesto Project Dataset η θεματική που σχετίζεται με το περιβάλλον φέρει τον κωδικό 501

άξονας στην ανάλυσή μας και περιλαμβάνει τα ζητήματα που αφορούν την προστασία του περιβάλλοντος, την προστασία των πόρων και των δασών και τα δικαιώματα των ζώων.

Η επιλογή των αξόνων ανάλυσης έγινε στη βάση των ακόλουθων κριτηρίων. Αφενός, η οικονομία αποτελεί σημαντική παράμετρο σε κάθε κομματικό πρόγραμμα. Αφετέρου, η οικονομία στον πυρήνα της ριζοσπαστικής αριστερής ιδεολογίας κατέχει σημαντική θέση καθώς η απόρριψη του καπιταλισμού και η εξασφάλιση ενός δίκαιου οικονομικού καταμερισμού αποτελούν βασικές θέσεις των κομμάτων που ανήκουν στη ριζοσπαστική Αριστερά (Fagerholm, 2016:7). Οι περισσότερες μελέτες για την ριζοσπαστική Αριστερά δίνουν έμφαση στην οικονομία και καταλήγουν ότι τα ριζοσπαστικά αριστερά κόμματα ασκούν κριτική στον καπιταλισμό υπέρ μιας μορφής σοσιαλισμού (Dunphy, 2004, Backes και Moreau, 2008: 554, De Waele και Vieira, 2012: 55, Hudson, 2012: 2, Escalona και Vieira 2013: 8 και Amini, 2015: 12). Επιπλέον, αρκετές μελέτες επικεντρώνονται στο ρόλο της οικονομίας και των οικονομικών συνθηκών ως παράγοντες που συμβάλλουν στην αλλαγή του προγραμματικού λόγου των κομμάτων ή ως εξωτερικά σοκ στην διαμόρφωση της πολιτικής οικονομίας (Λευκοφρύδη και Νέζη, 2019, Haupt, 2010, Yun, 2019, Calca και Gross, 2019).

Το κοινωνικό κράτος αποτελεί ξεχωριστή κατηγορία ανάλυσης στη μελέτη των κομμάτων της ριζοσπαστικής Αριστεράς (Amini, 2015, March, 2008). Η Ευρώπη, η Ευρωπαϊκή Ένωση και η διαδικασία της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης όπως αποτυπώνεται στα κομματικά προγράμματα απασχολούν ολοένα και περισσότερους ερευνητές. Ενδεικτικά αναφέρουμε ερευνητές που μελετούν τη διαδικασία της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης και της κομματικής αλλαγής (Marks και Wilson, 2000), την επίδραση της Ευρώπης στον λόγο των κομμάτων της ριζοσπαστικής Αριστεράς (Charalambous, 2011) ή συνολικά την επιρροή των ευρωπαϊκών θεσμών στη λειτουργία των κομμάτων (Dunphy, 2004).

Με τα θέματα του πολιτισμικού φιλελευθερισμού που αποτελούν έναν από τους πυρήνες της Αριστερής «κουλτούρας» έχουν ασχοληθεί αρκετοί ερευνητές, μεταξύ άλλων ο March (2008:3) που ερευνά την πολυπολιτισμικότητα και τις εθνοτικές μειονότητες στο λόγο των κομμάτων της ριζοσπαστικής Αριστεράς και οι Escalona και Vieira (2013: 8) που εξετάζουν τα δικαιώματα των μεταναστών και των σεξουαλικών μειονοτήτων. Με τον όρο ιδεολογία εννοούμε ένα σύστημα ιδεών, αντιλήψεων και ιδανικών που επιδιώκει

Βλέπε σχετικά Volkens και συνεργάτες, 2019: 17.

την εξήγηση, αξιολόγηση και, αντίστοιχη, δράση για συντήρηση ή αναδιαμόρφωση κάποιας κοινωνικής πραγματικότητας (Διαμαντόπουλος, 1993:143). Η ιδεολογία είναι ένας αμφιλεγόμενος πολιτικός όρος. Υπό την κοινωνικο-επιστημονική έννοια, μια πολιτική ιδεολογία είναι ένα λίγο πολύ ένα συνεκτικό σύνολο ιδεών που παρέχει μια βάση για οργανωμένη πολιτική δράση (Heywood, 2006: 102). Κάθε ιδεολογία μπορεί να συνδεθεί με ένα χαρακτηριστικό σύνολο αρχών, ιδεών και αξιών θα προσθέταμε. Με τον όρο προγραμματικό λόγο εννοούμε τις προεκλογικές διακηρύξεις και τα επίσημα κείμενα των κομμάτων. Ο ιδεολογικός λόγος στην παρούσα έρευνα νοείται ως κάτι γενικό και περισσότερο αφηρημένο από τον προγραμματικό λόγο, χωρίς να στερείται όμως ουσίας, καθώς η ιδεολογία αποτελεί τον κεντρικό πυρήνα, το θεμέλιο λίθο με άλλα λόγια της κομματικής ύπαρξης.

Για την καταγραφή και κωδικοποίηση των δεδομένων (κομματικά ντοκουμέντα, εκλογικές διακηρύξεις, πολιτικές αποφάσεις συνεδρίων, λόγοι ηγετών), χρησιμοποιήσαμε το λογισμικό πρόγραμμα MAXQDA (2020). Το λογισμικό χρησιμοποιείται ως εργαλείο για την ποιοτική ανάλυση δεδομένων (Qualitative Data Analysis) και βοηθάει στην οργάνωση των δεδομένων όπως και στην αναζήτηση λέξεων και συνδυασμών λέξεων. Η κωδικοποίηση των δεδομένων της παρούσας έρευνας έγινε στη βάση κατηγοριών που φτιάξαμε με βάση τους κύριους και δευτερεύοντες άξονες ανάλυσής μας (Οικονομία, Κοινωνικό Κράτος, Ευρώπη / Ευρωπαϊκή Ένωση, Πολιτισμικός Φιλελευθερισμός, Ιδεολογία, Κινήματα και Περιβάλλον).

Η διατριβή αποτελείται από τρία μέρη και 16 κεφάλαια. Στο πρώτο μέρος εξετάζουμε την εκλογική δυναμική των κομμάτων της Δυτικοευρωπαϊκής ριζοσπαστικής Αριστεράς καθώς και την ιστορική εξέλιξη της ριζοσπαστικής Αριστεράς στην Ελλάδα το διάστημα 1980 – 2015. Στο δεύτερο μέρος εξετάζουμε την προγραμματική εξέλιξη του ΚΚΕ Εσωτερικού / ΕΑΡ, ΣΥΝ και ΣΥΡΙΖΑ βάσει των αξόνων ανάλυσης που έχουμε ορίσει: Οικονομία, Κοινωνικό Κράτος, Ευρώπη / Ευρωπαϊκή Ένωση, Πολιτισμικός Φιλελευθερισμός και Ιδεολογία. Στο τρίτο μέρος επιχειρούμε μία σύνθεση της ταυτότητας της ριζοσπαστικής Αριστεράς στην Ελλάδα από το 1980 έως το 2015. Ακολούθως, διατυπώνουμε τα συμπεράσματα και τα ερωτήματα προς διερεύνηση για το μέλλον.

Στο πρώτο κεφάλαιο αναλύσαμε το θεωρητικό πλαίσιο για τη μελέτη της νέας ριζοσπαστικής Αριστεράς, οριοθετώντας το χώρο της και αναλύοντας τη θεωρία της κομματικής αλλαγής. Στο δεύτερο κεφάλαιο, περιγράψαμε και αναλύσαμε την εξαιρετική περίπτωση του ΣΥΡΙΖΑ στον αστερισμό των κομμάτων της Δυτικοευρωπαϊκής ριζοσπαστικής Αριστεράς.

Στο τρίτο κεφάλαιο ασχοληθήκαμε με την πορεία των κομμάτων της ριζοσπαστικής Αριστεράς στην Ελλάδα, προτείνοντας μία περιοδολόγηση για τη μελέτη των διαφορετικών φάσεων στην εξέλιξη του προγραμματικού λόγου του ΣΥΝ και του ΣΥΡΙΖΑ. Η δυσπόστατη φύση της ελληνικής Αριστεράς αποτελούμενη από την κομμουνιστική και την ευρωκομμουνιστική (μεταρρυθμιστική) πλευρά της, δυσκολεύει την ερμηνεία των φάσεων και μεταλλάξεών της στο πέρασμα του χρόνου.

Στο τέταρτο κεφάλαιο περιγράφουμε την πορεία του ΣΥΡΙΖΑ από την Αντιπολίτευση στην εξουσία. Η περίοδος Ιανουαρίου – Ιουνίου 2015, οι αδυναμίες της κυβερνητικής πλευράς, των Θεσμών και ο λόγος του ΣΥΡΙΖΑ και του Αλέξη Τσίπρα κατά την περίοδο του δημοψηφίσματος, αναλύονται στο πέμπτο, στο έκτο και στο έβδομο κεφάλαιο της διατριβής.

Το δεύτερο μέρος της διατριβής περιλαμβάνει πέντε κεφάλαια και εξετάζει την εξέλιξη του προγραμματικού λόγου των κομμάτων της ριζοσπαστικής Αριστεράς από το 1980 έως το 2015. Χρησιμοποιώντας την ποιοτική ανάλυση περιεχομένου εξετάσαμε την εξέλιξη του προγραμματικού λόγου της ΕΑΡ, του ΣΥΝ και του ΣΥΡΙΖΑ ως προς πέντε άξονες: την Οικονομία, το Κοινωνικό Κράτος, την Ευρώπη / Ευρωπαϊκή Ένωση, τον Πολιτισμικό Φιλελευθερισμό και την Ιδεολογία. Ο άξονας της Ευρώπης / Ευρωπαϊκής Ένωσης εμφανίζει τη μεγαλύτερη διαφοροποίηση σε σχέση με τους άλλους άξονες ανάλυσης. Το τρίτο και τελευταίο μέρος της διατριβής περιλαμβάνει τέσσερα κεφάλαια και επικεντρώνεται στην αποτύπωση μιας σύνθεσης της ταυτότητας της νέας ριζοσπαστικής Αριστεράς στην Ελλάδα από το 1980 έως το 2015.

Πρώτο Μέρος

Χαρτογραφώντας τη ριζοσπαστική Αριστερά στη Δυτική Ευρώπη και στην Ελλάδα

Κεφάλαιο . Το Θεωρητικό Πλαίσιο

Είναι αδιαμφισβήτητο στη βιβλιογραφία ότι τα κόμματα τροποποιούν τις πολιτικές τους θέσεις. Ωστόσο, είναι λιγότερο ξεκάθαρο τι πραγματικά κινητοποιεί τα κόμματα να αλλάξουν τις προγραμματικές τους θέσεις. Τα κόμματα αλλάζουν στην πάροδο του χρόνου: οργανωτικά και προγραμματικά. Για τα Σοσιαλδημοκρατικά κόμματα, για παράδειγμα, η προγραμματική αλλαγή πυροδοτήθηκε από την κρίση του Ευρωπαϊκού Σοσιαλιστικού μοντέλου (Zohlnhofer και Bandau, 2020: 502). Παρ' όλα αυτά δεν είναι ξεκάθαρο τι πραγματικά προκαλεί στα κόμματα την αλλαγή των προγραμματικών τους θέσεων. Στο κεφάλαιο αυτό παρουσιάζουμε την υπάρχουσα βιβλιογραφία σχετικά με την ριζοσπαστική Αριστερά στην Ευρώπη και αναλύουμε τις θεωρίες που θα χρησιμοποιήσουμε, εστιάζοντας στη θεωρία της κομματικής αλλαγής.

1.1 Οριοθετώντας τον χώρο της ριζοσπαστικής Αριστεράς

Εντοπίζεται από την πλευρά των ερευνητών, μία δυσκολία στην εννοιολογική απόδοση του μετα-κομμουνιστικού πολιτικού χώρου. Σε πρώτη φάση, ο οργανωτικός και ιδεολογικός πλουραλισμός των κομμάτων του χώρου αυτού, εξηγούν αυτή τη δυσκολία.

Η λέξη *Αριστερά* θέτει το πρόβλημα. Ένας όρος πολεμικός, ελαστικός και ποικιλόμορφος γεωγραφικά που αλλάζει με τις εποχές και τις χώρες. Η μετεξέλιξη της Αριστεράς και η δημιουργία νέων κινημάτων εμφανίστηκε κυρίως μέσα από το ριζοσπαστικό πολιτικό τοπίο που διαμορφώθηκε μετά τα μέσα του 20ου αιώνα και συγκεκριμένα από τους αγώνες και τα νέα κινήματα (όπως ο Μάης του '68, το φεμινιστικό κίνημα και τα οικολογικά και ειρηνιστικά κινήματα) τα οποία έδειξαν νέους δρόμους στις πολιτικές κουλτούρες που κυριαρχούσαν μέχρι τότε (Eley, 2010: 31). Μετά το 1968 και τα γεγονότα της πτώσης του Υπαρκτού Σοσιαλισμού διαμορφώνονται δύο κύριες εκδοχές της Αριστεράς: Η Κομμουνιστική και η Ανανεωτική. Η Κομμουνιστική εκδοχή απαρτίζεται από κόμματα που πρόσκεινται στον κλασικό Ορθόδοξο Κομμουνισμό και η Ανανεωτική από κόμματα που

εντάσσονται στο Ευρωκομμουνιστικό ρεύμα. Με άλλα λόγια, η Κομμουνιστική Αριστερά αποτελεί την *παλαιά* και η Αριστερά που διαμορφώνεται μετά την πτώση του Υπαρκτού Σοσιαλισμού τη *νέα*.

Το νέο μωσαϊκό της Αριστεράς που σχηματίστηκε στα τέλη του 20ου αιώνα απαρτιζόταν από πολλές και ετερογενείς πολιτικές δυνάμεις στο εσωτερικό του, οι οποίες άλλες θέλησαν να διατηρήσουν την προγενέστερη (Ορθόδοξη) μορφή τους και άλλες προσπάθησαν να εξελιχθούν στρατηγικά και ιδεολογικά, διατηρώντας, όμως, τη μαρξιστική παράδοση. Έτσι, πολλά κόμματα αποφάσισαν να αποποιηθούν την κομμουνιστική τους ταυτότητα (όπως το Σουηδικό Αριστερό Κόμμα), ενώ ορισμένα μεταμορφώθηκαν πλήρως σε σοσιαλδημοκρατικά κόμματα (το Ιταλικό Κομμουνιστικό Κόμμα εξελίχθηκε σε Δημοκρατικό Κόμμα της Αριστεράς και τελικά στο Δημοκρατικό Κόμμα του σήμερα). Μερικά κόμματα έλαβαν μια νέα λαϊκιστική χροιά με έναν σοσιαλδημοκρατικό προσανατολισμό (το Σερβικό Σοσιαλιστικό Κόμμα, το Βουλγαρικό Σοσιαλιστικό Κόμμα και το Σοσιαλδημοκρατικό κόμμα της Ρουμανίας), κάποια άλλα συμμετείχαν σε ημι-μόνιμες συμμαχίες (το Ισπανικό ΚΚ έγινε η Ενωμένη Αριστερά), ενώ πολλά διαλύθηκαν και δημιούργησαν νέους μετα-κομμουνιστικούς συνασπισμούς (το ΚΚ Ολλανδίας επανεμφανίστηκε ως μέρος της Πράσινης Αριστεράς). Τέλος, ένας αριθμός κομμάτων συνέχισε την πολιτική του δράση με την ίδια ορθόδοξη κομμουνιστική ταυτότητα που είχε μέχρι τότε (ΚΚΕ, ΚΚ Πορτογαλίας), καθώς η εγχώρια ιστορική τους παράδοση ήταν αρκετά ισχυρή (March, 2008b:5). Μετά το ξέσπασμα της διεθνούς οικονομικής κρίσης το 2008 και την εφαρμογή των Μνημονίων σε αρκετές Ευρωπαϊκές χώρες (Moury κ.ά.: 2021), τα κόμματα της ριζοσπαστικής Αριστεράς επωφελήθηκαν από την απόρριψη των «κομμάτων εξουσίας» από τους πολίτες και εισήλθαν δυναμικότερα στο πολιτικό προσκήνιο, ειδικότερα στις χώρες του Ευρωπαϊκού Νότου (Ελλάδα, Ισπανία, Πορτογαλία), με προγραμματικές θέσεις που απέρριπταν τις νεοφιλελεύθερες πολιτικές, την Παγκοσμιοποίηση και τη σημερινή μορφή της Ευρώπης και των Θεσμών της.

1.1.1 Άκρα, ακραία ή Ριζοσπαστική Αριστερά; Η ορολογία για την Αριστερά ποικίλλει όπως και η μορφή της. Ένας «χαλαρός» ορισμός της Αριστεράς περιλαμβάνει τα Σοσιαλδημοκρατικά, τα Κομμουνιστικά και τα κόμματα της λεγόμενης άκρας Αριστεράς (*far left*) (March, 2008a). Ενώ τα Σοσιαλδημοκρατικά και τα

Κομμουνιστικά κόμματα έχουν μία ξεκάθαρη θέση στο κομματικό φάσμα, εντούτοις η κατάσταση περιπλέκεται αναφορικά με τα κόμματα της πέραν της Σοσιαλδημοκρατίας Αριστεράς. Στη διεθνή βιβλιογραφία γίνεται συχνή χρήση των όρων Αριστερά (Dunphy, 2004, Olsen, Κοβ και Hough 2010) άκρα Αριστερά (far left) (March, 2008), ριζοσπαστική ή αντικαπιταλιστική Αριστερά (radical or anti-capitalist left) και ακραία αριστερά (extreme left) (Bale και Dunphy 2006, March 2008, March 2011, De Waele και Vieira 2012). Τα ριζοσπαστικά αριστερά κόμματα είναι μέρος αυτής της ευρύτερης άκρας Αριστεράς (far left) όπως προαναφέραμε, η οποία τοποθετείται στα αριστερά της Σοσιαλδημοκρατίας. Για το λόγο αυτό, οι De Waele και Seiler στο συλλογικό τους τόμο προτείνουν τον όρο «αντικαπιταλιστική αριστερά» (gauche anticapitaliste) (De Waele και Seiler 2012: 2) για να περιγράψουν τα κόμματα που τοποθετούνται στο πολιτικό spectrum, αριστερά των Σοσιαλδημοκρατικών κομμάτων. Αντικείμενο έρευνας των De Waele και Vieira (2012) είναι η μελέτη της διπλής διαδικασίας ρήξης της Κομμουνιστικής οικογένειας και ανάδυσης μιας καινούργιας αντικαπιταλιστικής οικογένειας στη Δυτική Ευρώπη από το 1989 (De Waele και Vieira, 2012: 52). Ως μεταβλητές εξέτασης χρησιμοποιούν: α) την εννοιολόγηση της αντικαπιταλιστικής αριστεράς (για την κατηγοριοποίηση των διαφόρων στοιχείων της αντικαπιταλιστικής αριστεράς), β) την εξέλιξη της εκλογικής δυναμικής της αντικαπιταλιστικής οικογένειας στη Δυτική Ευρώπη από το 1949, εξετάζοντας τους διαφορετικούς εκλογικούς κύκλους («χρυσή εποχή», κρίση, εξασθένηση) τα τελευταία 60 χρόνια σε 15 Δυτικοευρωπαϊκά κράτη της ΕΕ20, γ) τη σχέση των κομμάτων της αντικαπιταλιστικής αριστεράς με την Ευρώπη και δ) τη συστημική προσέγγιση για να περιγράψουν τις σχέσεις των Κομμουνιστικών κομμάτων με το Κράτος, τα άλλα κόμματα και την κοινωνία.

Ο Luke March προσπαθώντας να βρει την ιδανική κατηγοριοποίηση για τα ακραία αριστερά κόμματα, διαμόρφωσε μια μεγάλη ομάδα κομμάτων όπου τοποθέτησε όλες τις πολιτικές δυνάμεις που βρίσκονται «αριστερότερα» των παραδοσιακών Σοσιαλδημοκρατικών κομμάτων (όπως του ΠΑΣΟΚ στην Ελλάδα). Αυτή η ομάδα που κατασκεύασε είναι η άκρα Αριστερά (far left) η οποία περιλαμβάνει δυο κατηγορίες κομμάτων: α) Τα αριστερά ριζοσπαστικά κόμματα (radical left parties) και β) τα ακραία/εξτρεμιστικά κόμματα της Αριστεράς (extreme parties). Από τη μία τα αριστερά ριζοσπαστικά κόμματα (radical left

²⁰ Γερμανία, Αυστρία, Βέλγιο, Δανία, Ισπανία, Φινλανδία, Γαλλία, Μεγάλη Βρετανία, Ελλάδα, Ιρλανδία, Ιταλία, Λουξεμβούργο, Κάτω χώρες, Πορτογαλία και Σουηδία είναι οι χώρες που μελετούν

parties) επιζητούν την ριζική αλλαγή του καπιταλισμού, ενώ ταυτόχρονα τρέφουν φιλοδοξίες για την άμεση δημοκρατία. Ο αντικαπιταλισμός τους δεν περιλαμβάνει μια σχεδιασμένη οικονομία, αλλά μια αντίθεση στον νεοφιλελεύθερο καπιταλισμό. Από την άλλη τα ακραία/εξτρεμιστικά κόμματα (extreme left parties) εκφράζουν μεγάλη εχθρότητα προς τη φιλελεύθερη δημοκρατία, καταγγέλλοντας κάθε συμβιβασμό με την αστική τάξη και δίνουν έμφαση στους εξωκοινοβουλευτικούς αγώνες (March, 2008b: 3-4). Ο March δεν παραλείπει να δώσει και μια υποδιαίρεση των δυο παραπάνω κατηγοριών με βάση την ιδεολογία τους: α) τα κομμουνιστικά κόμματα (Communist parties) τα οποία αποτελούνται από δυο ομάδες, τη συντηρητική και τη ρεφορμιστική. Τα μεν συντηρητικά αυτοπροσδιορίζονται ως μαρξιστικά-λενινιστικά και οργανώνονται μέσω ενός λενινιστικού δημοκρατικού συγκεντρωτισμού, εξακολουθώντας να βλέπουν τον κόσμο μέσα από το ψυχροπολεμικό πρίσμα του ιμπεριαλισμού, ενώ τα δε ρεφορμιστικά απορρίπτουν πτυχές του σοβιετικού μοντέλου και υιοθετούν την ατζέντα της Νέας Αριστεράς (φεμινισμός, οικολογία κλπ.). β) Τα δημοκρατικά σοσιαλιστικά κόμματα (Democratic socialist parties), τα οποία εναντιώνονται στον «ολοκληρωτικό» κομμουνισμό και τη νεοφιλελεύθερη κοινωνική δημοκρατία, υποστηρίζοντας ένα μη δογματικό και μη μαρξιστικό σοσιαλισμό. γ) Τα λαϊκιστικά σοσιαλιστικά κόμματα (Populist socialist parties) που έχουν ένα σοσιαλιστικό ιδεολογικό πυρήνα, και τοποθετούνται ενάντια στις ελίτ και στο κατεστημένο (θα τα δούμε παρακάτω αναλυτικότερα) και τέλος δ) τα κοινωνικά λαϊκιστικά κόμματα (Social populist parties) που συνήθως αποτελούνται από μια ηγετική προσωπικότητα, αδύναμη οργάνωση και «ασυνάρτητη» ιδεολογία, μαζί με ένα μείγμα αριστερών και δεξιών πολιτικών θέσεων και μια συνεχή επίθεση στο κατεστημένο (ό.π.).

Πέρα όμως από τον Luke March υπήρξαν και άλλοι επιστήμονες που προσπάθησαν να κατηγοριοποιήσουν τα ακροαριστερά κόμματα. Οι Lubomír Korecek και Vít Hloušek (: 46 – 47) διαχώρισαν τα πολιτικά ρεύματα της άκρας αριστεράς (far left) σε 4 ομάδες. Η πρώτη ομάδα αποτελείται από ριζοσπαστικούς αριστερούς και μεταμοντέρνους σχηματισμούς, οι οποίοι ενσωματώνουν ισχυρές περιβαλλοντικές, ειρηνιστικές και φεμινιστικές τάσεις, συνεχίζοντας ωστόσο να χρησιμοποιούν κομμουνιστική ορολογία (όπως η «ταξική πάλη») αλλά σε συνδυασμό με νεομαρξιστικές προτάσεις (πχ. Πράσινη Αριστερά στην Ολλανδία).

Η δεύτερη ομάδα είναι τα παραδοσιακά κομμουνιστικά κόμματα τα οποία φαντασιώνονται τη Σοβιετική εποχή και μερικές φορές συνεργάζονται με κόμματα διαφορετικών πεποιθήσεων για λόγους στρατηγικής (πχ. ΚΚΕ). Η τρίτη ομάδα κομμάτων αποτελείται από ρεφορμιστικούς κομμουνιστικούς σχηματισμούς, που κινούνται μεταξύ παράδοσης και αλλαγής (ΚΚ Γαλλίας) και η τέταρτη ομάδα συνίσταται από κοινωνικολαϊκιστικές δυνάμεις που παρουσιάζονται ως κινήματα τα οποία τάσσονται υπέρ του λαού και κατά του κατεστημένου (Σοσιαλιστικό Κόμμα Ολλανδίας).

Οι Backes και Moreau (2008: 463 – 483) από την πλευρά τους ταξινομήσαν τα κομμουνιστικά και μετα-κομμουνιστικά κόμματα της Ευρώπης σε τρεις ομάδες: α) Τα παραδοσιακά μαρξιστικά λενινιστικά κόμματα (traditionalist), β) τα ρεφορμιστικά κομμουνιστικά κόμματα (reforms) που μετεξελίχθηκαν από τα παραδοσιακά κομμουνιστικά κόμματα αλλά αρνήθηκαν το σοβιετικό μοντέλο και γ) τα πράσινα αριστερά κόμματα (redgreen) που υποστηρίζουν ζητήματα της νέας αριστεράς, όπως η οικολογία και ο φεμινισμός. Παρόλα αυτά ανέλυσαν και μια τέταρτη ομάδα η οποία είναι η άκρα αριστερά (ultra left) και στην οποία τοποθέτησαν τους τροτσκιστές, τους μαοϊκούς και τους αναρχικούς, οργανώσεις που ωστόσο δεν μπορούν να ασκήσουν μεγάλη εκλογική επιρροή (εκτός από την Γαλλία). Ωστόσο, ακόμα και αυτή η ταξινόμηση δεν μας επιτρέπει να διακρίνουμε με ακρίβεια τα κόμματα μεταξύ τους, καθώς είναι δυνατόν ορισμένες πολιτικές οργανώσεις να ανήκουν σε δυο διαφορετικές κατηγορίες.

Με βάση τα παραπάνω και λαμβάνοντας υπόψη τη σύγχυση που μπορεί να προκαλέσουν οι εξαντλητικές κατηγοριοποιήσεις στην περιγραφή και ερμηνεία ενός φαινομένου, στην παρούσα διατριβή θα χρησιμοποιήσουμε την προσέγγιση του Luke March (2008a), η οποία ακολουθεί τις αλλαγές που υφίστανται τα σύγχρονα πολιτικά κόμματα και ελαχιστοποιεί όσο το δυνατόν περισσότερο τους ενδεχόμενους ερμηνευτικούς περιορισμούς. Ο Luke March προτιμά τον όρο ριζοσπαστική αριστερά (radical left) αφού υποδηλώνει τον προσανατολισμό των κομμάτων του «χώρου» αυτού προς μια ριζική αλλαγή («root – and – branch») του πολιτικού συστήματος (2012: 315).

Ως «ριζοσπαστικά αριστερά» κόμματα στην έρευνά μας, νοούνται τα κόμματα που τοποθετούνται στα αριστερά της Σοσιαλδημοκρατικής οικογένειας.

Τα Κομμουνιστικά, αριστερο-φιλελεύθερα και –εν μέρει – τα Πράσινα κόμματα ανήκουν στην κατηγορία αυτή. Στην έρευνά μας υιοθετούμε τον όρο «ριζοσπαστική Αριστερά» (που περιλαμβάνει κόμματα τα οποία ο March συμπεριλαμβάνει στην άκρα αριστερά) καθώς οι όροι ακραία ή άκρα Αριστερά υποδηλώνουν μία λανθάνουσα τάση ταύτισης με ακραίες ιδεολογίες και χώρους εκτός συνταγματικού τόξου. Για τον March, όροι όπως «σκληρή αριστερά» (hard left) και «άκρα αριστερά» (far left) που χρησιμοποιεί ο Dan Hough (2006: 151 – 153) φαίνονται στον ίδιο προβληματικοί, αφού ωθούν τον συγκεκριμένο πολιτικό χώρο στα «όρια». Επιπροσθέτως, ο όρος «μετασχηματιστικά κόμματα» (transformatory parties) του Richard Dunphy (2004: 2), που χαρακτηρίζει τα κόμματα που ζητούν την υπέρβαση του καπιταλιστικού οικονομικού συστήματος, ενδεχομένως προκαλεί την εννοιολογική σύγχυση που προαναφέραμε.

Θα ήταν, ωστόσο, σημαντική παράλειψη να μην αναφέρουμε τα αμφιλεγόμενα και δυσδιάκριτα σημεία που ο όρος της «ριζοσπαστικής αριστεράς» εμπεριέχει. Για παράδειγμα, ο ίδιος ο όρος «ριζοσπαστικός» παρομοιάζεται πολλές φορές με το «εξτρεμιστικό» και το «ακραίο», οδηγώντας τους ερευνητές σε αμφισβητούμενα συμπεράσματα. Παρόλα αυτά, η επιλογή της χρήσης του όρου «ριζοσπαστική Αριστερά» καλύπτει σημαντικές πτυχές των κομμάτων που εξετάζουμε. Τα κόμματα της ανανεωτικής Αριστεράς στην Ελλάδα ανήκουν στην «ριζοσπαστική Αριστερά» καθώς όπως αναφέρει ο Paolo Chiochetti (2013: 20-21) η ριζοσπαστική Αριστερά είναι ένας πολιτικός χώρος που περιλαμβάνει πολλές διαφορετικές και αντικρουόμενες θέσεις που κυμαίνονται από απόψεις για περιορισμένες μεταρρυθμίσεις εντός του καπιταλιστικού συστήματος, μέχρι απόψεις που αναφέρονται σε εναλλακτικές αντικαπιταλιστικές λύσεις. Ο Chiochetti θεωρεί ότι η ριζοσπαστική Αριστερά δεν μοιράζεται πολλά κοινά χαρακτηριστικά στην οργάνωση και στην ιδεολογία με το κομμουνιστικό κίνημα του 20ου αιώνα - αφού έχει τοποθετηθεί σε διαφορετικές βάσεις- παραμένει πιστή όμως «κάποιες φορές» στις αξίες ενός παραδοσιακού μαρξιστικού προγράμματος. Συγκεκριμένα αναφέρει ότι τα αριστερά ριζοσπαστικά κόμματα έχουν τρία κύρια χαρακτηριστικά: 1) η ειδική αντιπροσώπευση των ταξικών συμφερόντων των μισθωτών, 2) η απόρριψη των νεοφιλελεύθερων πολιτικών και 3) η υπεράσπιση μιας περισσότερο ισότιμης κοινωνίας (κοινωνική δικαιοσύνη). Τα παραπάνω

επιβεβαιώνονται αν διαβάσουμε τα θεμελιώδη κείμενα των ριζοσπαστικών κινημάτων της Ευρώπης, όπως του Die Linke (Γερμανία) και του Front de Gauche (Γαλλία) όπου θα δούμε ότι αναλύουν τη λειτουργία του καπιταλιστικού συστήματος με βάση μετα-κεϋνσιανές και νεομαρξιστικές αρχές, καταλήγοντας στο γεγονός ότι αυτό το μοντέλο παραγωγής δεν είναι αποτελεσματικό. Παρά την ύπαρξη όμως ενός κεντρικού πυρήνα θέσεων και ιδεών στην ριζοσπαστική Αριστερά, το πολιτικό πρόγραμμα των κομμάτων της διαφέρει σημαντικά από χώρα σε χώρα, ως αποτέλεσμα των ανόμοιων πολιτικών δομών και παραδόσεων. Αυτός ο πλουραλισμός απόψεων οδηγεί ενίοτε στον κατακερματισμό των αριστερών ριζοσπαστικών δυνάμεων. Στην Ελλάδα για παράδειγμα η ριζοσπαστική αριστερά εμφανίζεται ως μια πολυφωνική πολιτική δύναμη με ποικίλλες εκφάνσεις (από σοσιαλδημοκράτες μέχρι τροτσκιστές), κάτι που συμβαίνει και στη Γαλλία, όπου οι αριστερές ριζοσπαστικές δυνάμεις προσπαθούν να κερδίσουν την εμπιστοσύνη των πολιτών σχηματίζοντας «εναλλακτικούς» συνασπισμούς όπως είναι το Front de Gauche (Γαλλικό Μέτωπο).

Ο Jonathan Pugh (2010: 1), υποστηρίζει ότι ο όρος «ριζοσπαστικός» αναφέρεται σε μια πολιτική που περιγράφει κάτι που εισέρχεται στην ρίζα του προβλήματος (το λατινικό ουσιαστικό “radix” σημαίνει «ρίζα»). Σύμφωνα με τον Pugh, ένας αποτελεσματικός ριζοσπαστισμός είναι ικανός να γυρίσει ανάποδα μια παγιωμένη κατάσταση και να επαναπροσδιορίσει τη λειτουργία της κοινωνίας, χωρίς απαραίτητα αυτή να «επαναστατήσει» με την έννοια του Κομμουνισμού. Ο ορισμός που δίνουν οι March και Mudde (2005:25) είναι ιδιαίτερα χρήσιμος: «Αυτά τα κόμματα είναι ριζοσπαστικά γιατί απορρίπτουν την κοινωνικοοικονομική δομή του σύγχρονου καπιταλισμού, τις αξίες και τις πρακτικές του (οι απόψεις τους κυμαίνονται από την απόρριψη του καταναλωτισμού και του νεοφιλελευθερισμού, μέχρι την αντίθεση τους στην ατομική ιδιοκτησία και στα κίνητρα του καπιταλιστικού κέρδους). Επιπρόσθετα, υποστηρίζουν εναλλακτικές οικονομικές δομές και δομές εξουσίας που συνεπάγονται την σημαντική ανακατανομή των πόρων από τις υφιστάμενες πολιτικές ελίτ. Πρώτον, τα κόμματα είναι «Αριστερά» ως προς την αναγνώριση της οικονομικής ανισότητας ως βάση των υφιστάμενων πολιτικών και κοινωνικών

ρυθμίσεων και συμπεριλαμβάνουν στην κύρια ατζέντα τους την υποστήριξη των κοινωνικών και οικονομικών δικαιωμάτων. Δεύτερον, ο αντικαπιταλισμός εκφράζεται περισσότερο συστηματικά από την αντιδημοκρατικότητα, ωστόσο μια ριζοσπαστική έκφραση της φιλελεύθερης δημοκρατίας μπορεί να εμπεριέχεται στους στόχους πολλών κομμάτων. Τέλος, αυτή η αριστερά είναι διεθνιστική, τόσο από την άποψη της για την διακρατική συνεργασία και αλληλεγγύη, όσο και για το επιχείρημά της ότι τα εθνικά και περιφερειακά κοινωνικοπολιτικά ζητήματα έχουν παγκόσμιες δομικές συνέπειες (όπως ο «ιμπεριαλισμός» ή η «παγκοσμιοποίηση»).

Ασχολούμαστε στην παρούσα διατριβή με ένα κόμμα που ανήκει σύμφωνα με τα παραπάνω στην ριζοσπαστική Αριστερά. Ενώ η περίπτωση του ελληνικού ΚΚ ανήκει εξίσου στην ριζοσπαστική Αριστερά, επιλέξαμε να ερευνήσουμε την σύνθετη και εξαιρετικά ενδιαφέρουσα περίπτωση του ΣΥΝ/ΣΥΡΙΖΑ εξαιτίας του γεγονότος ότι αποτελεί ένα κόμμα με ιστορικό παρελθόν (το ΚΚΕ Εσωτερικού), μία εκδοχή της Αριστεράς η οποία, όμως, απαγκιστρώθηκε από το ορθόδοξο κομμουνιστικό δόγμα, υιοθετώντας τις ιδέες μιας ανανεωτικής εκδοχής της Αριστεράς. Η μελέτη της ορθόδοξης κομμουνιστικής Αριστεράς στην Ελλάδα αποτελεί από μόνη της μία ολοκληρωμένη ερευνητική απόπειρα (Ελευθερίου 2017, Ζαγάρας, 2019). Η ενδελεχής μελέτη του ΣΥΝ/ΣΥΡΙΖΑ μας επιτρέπει τόσο να «ξεκαθαρίσουμε» ποια χαρακτηριστικά των κομμάτων της ριζοσπαστικής Αριστεράς φέρει, όσο και να φωτίσουμε την σχέση της ανανεωτικής με την ορθόδοξη κομμουνιστική Αριστερά στην Ελλάδα.

Οι διαφορετικές παραλλαγές των κομμάτων της ριζοσπαστικής αριστεράς ευνοούν τις ποικίλες κατηγοριοποιήσεις και ταξινομήσεις. Ενδεικτικά αναφέρουμε κάποιες ταξινομήσεις που έκαναν ευρωπαίοι ερευνητές μετά την πτώση των καθεστώτων του Υπαρκτού Σοσιαλισμού. Ο Bell (2010) επιχειρεί να ταξινομήσει τα ριζοσπαστικά αριστερά κόμματα σε τρεις τύπους εξέλιξης: ορθόδοξα κομμουνιστικά κόμματα, κόμματα που μετασχηματίστηκαν σε άλλους ριζοσπαστικούς σχηματισμούς και κόμματα που διέρρηξαν τη σχέση τους με τον «υπαρκτό σοσιαλισμό».

Ο Bull (1994) τα ταξινομεί σε ορθόδοξα κομμουνιστικά, νέα κομμουνιστικά και μη κομμουνιστικά κόμματα της αριστεράς, οι Botella και

Ramiro (2003) προτείνουν μια εργαλειακή ανάλυση στον κεντρικό άξονα διατήρησης / εγκατάλειψης της κομμουνιστικής ταυτότητας και τα κατηγοριοποιούν σε Σοσιαλδημοκρατικά, οικολογικά και μη κομμουνιστικά της αριστεράς ενώ οι March και Mudde (2005) σε Κομμουνιστικά, οικολογικά, κόμματα «νέας πολιτικής» (new politics), κόμματα δημοκρατικού σοσιαλισμού και κοινωνικο – λαϊκιστικά.

Ο March (2008) διασπά τη «ριζοσπαστική αριστερά» σε τέσσερις υπο-κατηγορίες κομμάτων: Κομμουνιστικά κόμματα με Σοβιετική παράδοση και Μαρξιστική – Λενινιστική λογική (για παράδειγμα το γαλλικό PCF που αντιτίθεται στην οικονομία της αγοράς), Δημοκρατικά Σοσιαλιστικά (Democratic Socialist) τα οποία εμφανίζονται αντίθετα στον ολοκληρωτικό κομμουνισμό και τη «νεοφιλελεύθερη Σοσιαλδημοκρατία» υιοθετώντας θέματα της Νέας Αριστεράς (φεμινισμός, περιβαλλοντισμός), Λαϊκιστικά σοσιαλιστικά (populist socialist parties) που δίνουν έμφαση στην ταυτότητά τους και χαρακτηρίζονται ως αντι-καθεστωτικά και Κοινωνικά λαϊκιστικά κόμματα (social populist parties).

Οι De Waele και Vieira (2012) τέλος, προτείνουν μια κατάταξη σε κομμουνιστικά (όπως είναι το ελληνικό ΚΚΕ, το πορτογαλικό PCP και η ιταλική PRC), κόμματα ως αποτέλεσμα μιας κοκκινο-πράσινης συμμαχίας (δανικό SF, ισπανική IU, φινλανδική VAS, σουηδικό V, και ελληνικός ΣΥΡΙΖΑ) και κόμματα στα «αριστερά της Σοσιαλδημοκρατίας» (γαλλικό PCF και γερμανικό Die Linke).

Οι De Waele και Vieira (2012: 55) αναφέρουν ότι τα κόμματα αυτά δεν παραμένουν αντισυστημικά και χαρακτηρίζονται ριζοσπαστικά, στο μέτρο που απορρίπτουν το σύγχρονο καπιταλιστικό σύστημα καθώς η «αντικαπιταλιστική αριστερά» δείχνει να μπαίνει στην πολιτική σκηνή μετά τα γεγονότα του 1968 που ακολούθησαν τη θεσμοποίηση των μεγάλων Κομμουνιστικών κομμάτων μετά το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο (επίδραση της Ρωσικής Επανάστασης του 1917) (De Waele και Vieira, 2012: 14). Επιπλέον, τα αντικαπιταλιστικά κόμματα, από οργανωτική σκοπιά, δεν εμφανίζονται πια ως «μαζικά κόμματα» ή «κόμματα κοινωνικής ενσωμάτωσης» (Newmans, 1956) όπως τα Κομμουνιστικά αλλά εμφανίζουν – κυρίως από τα μέσα της δεκαετίας του 1990 και μετά – ένα πολυσυλλεκτικό, «ανοικτό» οργανωτικό προφίλ.

Όπως ήδη έχουμε αναφέρει, η ριζοσπαστική αριστερά εμφανίζεται ως μια

σταθερή πολιτική δύναμη στην Ευρώπη και ας είναι ανύπαρκτη σε μερικές χώρες και σε πολλές από τις χώρες της πρώην Σοβιετικής Ένωσης. Η «ακραία ή ριζοσπαστική αριστερά» ('far left') είναι ένας διαρκώς εξελισσόμενος πολιτικός παράγοντας στην Ευρώπη, αγγίζοντας μεταπολεμικά, υψηλά εκλογικά ποσοστά (March, 2008).

Ο Luke March (2008) παρουσιάζει ένα πολύ χρήσιμο περιγραφικό πλαίσιο κατηγοριοποίησης των κομμάτων της «πέραν της Σοσιαλδημοκρατίας» Αριστεράς. Μέσω μιας ολιστικής μεθόδου, προσδιορίζει την έννοια της ριζοσπαστικής αριστεράς, παρουσιάζει και εξηγεί τις αιτίες της εκλογικής της ανόδου και πτώσης, καθώς και τις στρατηγικές και τις σχέσεις της με τις υπόλοιπες πολιτικές δυνάμεις. Το γενικό ερώτημα που θέτει είναι αν τα κόμματα της πέραν της Σοσιαλδημοκρατίας Αριστεράς συγκροτούν έναν εξελισσόμενο επιτυχημένο κομματικό υποκείμενο που συνιστά τη βασικότερη πρόκληση των Σοσιαλδημοκρατικών κομμάτων. Η απάντησή του είναι καταφατική. Τα «ριζοσπαστικά αριστερά κόμματα» χαρακτηρίζονται «ριζοσπαστικά» με την έννοια ότι απορρίπτουν την κοινωνικο-οικονομική δομή του σύγχρονου καπιταλισμού, τις αξίες και τις πρακτικές του, προτείνοντας εναλλακτικές οικονομικές δομές που συμπεριλαμβάνουν την αναδιανομή των πόρων από τις υπάρχουσες πολιτικές ελίτ (March and Mudde 2005: 25). Η σύγχρονη Αριστερά στηρίζεται λιγότερο στην ιδεολογία και περισσότερο στον πραγματισμό συγκριτικά με το Σοσιαλιστικό παρελθόν της. Ερευνητές όπως ο March (2008), η Hudson (2002) και οι Bale και Dunphy (2006) υποστηρίζουν ότι τα κόμματα της ριζοσπαστικής αριστεράς παγκοσμίως, τάσσονται υπέρ του ελέγχου του παγκοσμίου εμπορίου, απορρίπτουν τον οικονομικό φιλελευθερισμό, τις μεταυλιστικές αξίες, τον επεκτατισμό, τον «παγκοσμιοποιημένο καπιταλισμό», υποστηρίζοντας μεταξύ άλλων, την κρατική δράση με σκοπό την πλήρη απασχόληση, την προστασία των εργασιακών δικαιωμάτων και την αναδιανομή του πλούτου εναντίον της αγοράς (Kriesi, 2006: 928).

Από το 1989, η μεγαλύτερη πρόκληση για τα κόμματα της ριζοσπαστικής Αριστεράς – σε επίπεδο στρατηγικής – είναι η στάση τους απέναντι στο ενδεχόμενο να μετάσχουν στην κυβέρνηση. Μετά την πτώση των χωρών του Υπαρκτού Σοσιαλισμού δεν υπάρχει παράδειγμα αριστερού κόμματος στις

Φιλελεύθερες Δημοκρατίες που να απέρριψε μια ρεαλιστική πρόταση για συμμετοχή σε έναν κυβερνητικό συνασπισμό (Bale και Dunphy 2006). Ωστόσο, η συμμετοχή στην εξουσία αποδείχτηκε μια όχι και τόσο ευχάριστη εμπειρία για τα κόμματα της αριστεράς (March, 2008: 13) - ειδικά για το Κομμουνιστικό Κόμμα Γαλλίας (PCF). Η συμμετοχή του PCF σε δύο κυβερνητικούς σχηματισμούς με τους Σοσιαλδημοκράτες (PS) από το 1981 έως το 1984 και από το 1997 έως το 2002²¹ δείχνει να αποτελεί την αρχή του τέλους της δόξας του PCF (Ο.π.).

Οι Dunphy και Bale (2011) ερευνούν τις θετικές και αρνητικές συνέπειες της συμμετοχής των κομμάτων της ριζοσπαστικής αριστεράς σε κυβερνητικούς συνασπισμούς (Κύπρος, Φινλανδία, Γαλλία, Ιρλανδία, Ιταλία, Νορβηγία). Αφετηρία της έρευνάς μας αποτελεί η διατριβή του Daniel Keith (2010). Στη διδακτορική του διατριβή ο Keith προσπαθεί να δώσει απάντηση στο αν οι οργανωτικές αλλαγές και στρατηγικές που επιχειρούν οι εκάστοτε ηγέτες των Κομμουνιστικών κομμάτων της Δυτικής Ευρώπης επηρεάζουν την ικανότητα των κομμάτων να ανταποκριθούν σε νέες συνθήκες (Keith, 2010:1). Επιλέγει να ασχοληθεί με την Ολλανδία, τη Σουηδία, την Ιρλανδία και την Πορτογαλία, αναπτύσσοντας ένα ενδιαφέρον πλαίσιο ανάλυσης με σκοπό να εξηγήσει την ποικιλόμορφη αντίδραση και προσαρμογή των Κομμουνιστικών κομμάτων στην Κεντρική και Ανατολική Ευρώπη σε εξωγενή «σοκ» μετά το 1989.

Ο Keith εξετάζει τις στρατηγικές προσαρμογής των Κομμουνιστικών κομμάτων και το βαθμό προγραμματικής ανανέωσης μέσα από τη διαλεκτική σχέση της κομματικής αλλαγής (εξαρτημένη μεταβλητή) και της εσωκομματικής διανομής δύναμης (internal distribution of power – προηγούμενη εμπειρία των ηγετών των ΚΚ σε διαπραγματεύσεις με ομάδες ως ανεξάρτητη μεταβλητή - κατά πόσο η εμπειρία των ηγετών επηρεάζει την αλλαγή της κομματικής στρατηγικής). Με άλλα λόγια την επίδραση της οργανωτικής αλλαγής στην αλλαγή της κομματικής γραμμής.

Ο Keith χρησιμοποιεί ως θεωρητικό πλαίσιο ανάλυσης τη θεωρία που αναπτύσσει η Anna Grzymala – Busse (2002) στην έρευνά της για τα ΚΚ στην Κεντρική Ευρώπη για να εξετάσει τις διαφορετικές προσαρμογές των Δυτικών

²¹ Δεύτερη περίοδος του PCF στην εξουσία ως κομμάτι της πολλαπλής αριστεράς («la gauche plurielle»).

ΚΚ. Η έρευνα του Keith συμπεριζεται το επιχείρημα της Grzymala ότι η διαδικασία προσαρμογής των ΚΚ εντοπίζεται πριν το 1989 και δείχνει πως οι πρακτικές των ηγετών και οι αλλαγές που επέβαλλαν στην εσωκομματική διανομή ισχύος επέδρασαν στην προγραμματική εξέλιξη των ΚΚ (Keith, 2010: 204).

Η ιδεολογία και τα προγράμματα των κομμάτων της ριζοσπαστικής αριστεράς παρουσιάζουν κοινά χαρακτηριστικά τα οποία υπερβαίνουν εθνικές διαφορές. Είναι εχθρικά προς το φιλελεύθερο, καταναλωτικό και «παγκοσμιοποιημένο» καπιταλισμό και την ελεύθερη αγορά, υπέρ της ελευθερίας, της ισότητας και αλληλεγγύης, υπερασπίζονται ισχυρά κοινωνικά κράτη, ισχυρή κρατική προστασία προς τους ηλικιωμένους και φτωχούς ενώ απορρίπτουν το αμερικανικό οικονομικό μοντέλο και την agenda της Λισαβόνας, ως εκφάνσεις ενός νεοφιλελεύθερου οικονομικού προγράμματος (Bale και Dunphy 2006: 4, Taylor, 2009: 6).

Το άνοιγμα της Σοσιαλδημοκρατίας προς το Κέντρο του πολιτικού ανταγωνισμού και η φθορά της από την πολύχρονη παραμονή στην εξουσία, συνέβαλαν καθοριστικά στην ενίσχυση των δυνάμεων στα αριστερά των Σοσιαλδημοκρατικών Κομμάτων, με αποτέλεσμα στις τελευταίες εκλογικές αναμετρήσεις να μην είναι μόνο τα ακροδεξιά κόμματα που σημειώνουν αξιοσημείωτες ανόδους, αλλά και οι μετασχηματισμένες δυνάμεις της Αριστεράς.

Η θέση των Σοσιαλδημοκρατών περιόρισε την πιθανότητα μιας κίνησης «προς το πολιτικό κέντρο» ενώ η ύπαρξη των Πράσινων κομμάτων περιόρισε τα οφέλη από μια περιβαλλοντική στροφή. Ο ανταγωνισμός με τα μεγάλα σοσιαλδημοκρατικά κόμματα για να προσελκύσουν ψηφοφόρους του Κέντρου δεν απέδωσε. Τα κόμματα που δεν εγκατέλειψαν την Κομμουνιστική τους ταυτότητα (όπως το γαλλικό PCF, το ελληνικό ΚΚΕ και το πορτογαλικό PCP) έδειξαν ασταθή εξέλιξη με αυξομειούμενα ποσοστά στις εκλογικές αναμετρήσεις. Τα κόμματα αυτά αντιμετωπίζουν τον ανταγωνισμό απέναντι στα Πράσινα και Σοσιαλδημοκρατικά κόμματα, της άκρας Αριστεράς ή ακόμα και της άκρας Δεξιάς (Botella και Ramiro, 2003: 254).

Η τυπολογία του Luke March (2008) ταιριάζει καλύτερα στην κατηγοριοποίηση της ελληνικής ριζοσπαστικής Αριστεράς καθώς το ΚΚΕ εντάσσεται στα Κομμουνιστικά κόμματα με Σοβιετική παράδοση και

Μαρξιστική – Λενινιστική λογική και οι ΣΥΝ και ΣΥΡΙΖΑ στα Δημοκρατικά Σοσιαλιστικά, τα οποία εμφανίζονται αντίθετα στον ολοκληρωτικό κομμουνισμό και τη «νεοφιλελεύθερη Σοσιαλδημοκρατία» υιοθετώντας θέματα της Νέας Αριστεράς (φεμινισμός, περιβαλλοντισμός). Ο ελληνικός ΣΥΡΙΖΑ εντάσσεται στην κατηγορία του κόμματος που ασπάζεται τον δημοκρατικό σοσιαλισμό αλλά βρίσκεται και στο μεταίχμιο του λαϊκισμού (March, 2008, Stavrakakis και Katsambekis, 2014).

Το τι ωθεί τα κόμματα να αλλάξουν δεν είναι πάντα ξεκάθαρο. Οι Zohlnhofer και Bandau (2020) εξετάζουν την προγραμματική αλλαγή των πολιτικών κομμάτων στην Γερμανία, την Ολλανδία, το Ηνωμένο Βασίλειο και τη Σουηδία σε διάστημα 30 ετών, σε θεωρητικό και εμπειρικό επίπεδο, εκκινώντας τη θεωρητική συζήτηση από τη σχέση άσκησης πολιτικής (policy seeking) σε αντιπαραβολή με το κυβερνητικό αξίωμα (office seeking) ως προς τη διαμόρφωση των προγραμματικών θέσεων των κομμάτων και δείχνουν ότι στις περισσότερες περιπτώσεις το ενδιαφέρον για το κυβερνητικό αξίωμα αυτομάτως οδηγεί σε προγραμματική αλλαγή. Σύμφωνα με την πρώτη υπόθεση εργασίας που διατυπώνουν οι Zohlnhofer και Bandau (2020) στην έρευνά τους, οι προγραμματικές αναθεωρήσεις είναι αποτέλεσμα του κομματικού αποκλεισμού από την κυβέρνηση για μεγάλο χρονικό διάστημα (office hypothesis). Με άλλα λόγια, τα κόμματα αλλάζουν όταν αποκλείονται από την κυβέρνηση (Zohlnhofer και Bandau, 2020:503). Ενώ υπάρχει ολοένα και αυξανόμενη βιβλιογραφία ποσοτικής προσέγγισης για την προγραμματική αλλαγή, δεν υπάρχει συμφωνία ως προς τον κύριο παράγοντα που ωθεί στην αλλαγή των κομματικών προγραμμάτων (ό.π.). Οι περισσότεροι ερευνητές χρησιμοποιούν ως εξαρτημένη μεταβλητή το Comparative Manifesto Project για ποσοτικές έρευνες μεγάλου δείγματος. Η επιλογή αυτή δεν στερείται προβλημάτων καθώς υποτιμάται ερευνητικά ο ρόλος της ιδεολογίας των κομμάτων στη διαμόρφωση των προγραμμάτων τους.

Στην παρούσα διατριβή, στο πνεύμα της έρευνας των Zohlnhofer και Bandau (2020) ακολουθώντας μια ποιοτική προσέγγιση, επιχειρούμε μια περισσότερο λεπτομερή καταγραφή των προγραμματικών θέσεων και αλλαγών των κομμάτων της ελληνικής ριζοσπαστικής Αριστεράς στο μακρύ χρόνο,

λαμβάνοντας υπόψη τον ρόλο της ιδεολογίας.

Όπως έχουμε ήδη αναφέρει, στην έρευνά μας εξετάζουμε τον προγραμματικό λόγο των ριζοσπαστικών αριστερών κομμάτων στην Ελλάδα, λαμβάνοντας υπόψη κάποια από τα χαρακτηριστικά της ριζοσπαστικής Αριστεράς που προτείνουν οι Amini (2015) και Fagerholm (2016): συγκεκριμένα εξετάζουμε αν τα κόμματα της ριζοσπαστικής Αριστεράς στην Ελλάδα ασκούν έντονη κριτική σε υπερεθνικούς οργανισμούς όπως το ΝΑΤΟ και το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (IMF) και αν υπερασπίζονται με θέρμη, πτυχές των πολιτικών της «Νέας Αριστεράς», όπως είναι ο περιβαλλοντισμός και ο φεμινισμός (March, 2008, Amini, 2015:12). Επιπροσθέτως, μελετάμε αν τα υπό εξέταση κόμματα ανταποκρίνονται σε κάποια από τα χαρακτηριστικά που προτείνει ο Fagerholm (2016) στην έρευνά του και συγκεκριμένα ερευνούμε αν ο ΣΥΝ και ο ΣΥΡΙΖΑ και οι προκάτοχοί του ΚΚΕ Εσωτερικού και ΕΑΡ είναι οικολογικά, φεμινιστικά, πολυπολιτισμικά και ευρωσκεπτικιστικά κόμματα.

Αναφορικά με την διάσταση του Ευρωσκεπτικισμού, οι de Vries και Edwards (2009) υποστηρίζουν πως ενδείξεις ευρωσκεπτικισμού μπορούν να εντοπιστούν και στα δύο άκρα του πολιτικού φάσματος. Ωστόσο, οι αιτίες της αρνητικής στάσης προς την ευρωπαϊκή ενοποίηση είναι διαφορετικές. Η άκρα Δεξιά είναι ευρωσκεπτικιστική εξαιτίας της απειλής της Ευρώπης στην εθνική ταυτότητα ενώ η άκρα Αριστερά εξαιτίας του νεοφιλελεύθερου χαρακτήρα της τρέχουσας διαδικασίας της ενοποίησης.

Ο Fagerholm στο άρθρο του (2016) αναφέρει τον ευρωσκεπτικισμό ως ένα από τα κύρια χαρακτηριστικά των κομμάτων της ριζοσπαστικής Αριστεράς στην Ευρώπη. Πριν προχωρήσουμε στην εξέταση της παραμέτρου της θετικής και αρνητικής θέσης προς την Ευρώπη και την Ευρωπαϊκή Ένωση στον προγραμματικό λόγο του ΣΥΝ και του ΣΥΡΙΖΑ, θα περιγράψουμε το πλαίσιο της θεωρητικής συζήτησης γύρω από τον Ευρωσκεπτικισμό.

Ο όρος «ευρωσκεπτικισμός» για πρώτη φορά αναφέρθηκε στο «The Economist» το 1992 (Hooghe και Marks, 2007: 120), ενώ άλλοι ερευνητές υποστηρίζουν ότι ο όρος αυτός, χρησιμοποιείται ήδη από τα μέσα της δεκαετίας του 1980, από τους συντάκτες της εφημερίδας «The Times» (Spiering, 2005: 125). Εξαιτίας της φύσης του όρου ο οποίος είναι δύσκολος να αναλυθεί, δεν υπάρχει

ένας σαφής ορισμός καθώς «καμία συνεκτική θεωρία δεν υπάρχει που να εξηγεί λεπτομερώς τι είναι ο «ευρωσκεπτικισμός», ή γιατί, πότε και πως εμφανίζεται» (Sorensen, 2008: 8). Με άλλα λόγια, δεν πρέπει να είμαστε ακριβείς με τον όρο αυτόν, καθώς η δημοσιογραφική του καταγωγή δεν τον κατατάσσει σε μια τυπική πολιτική θεωρία (Tiersky, 2001:3). Ο Paul Taggart ορίζει τον Ευρωσκεπτικισμό «ως την έκφραση της ιδέας της συγκυριακής ή υπό όρους αντίθεσης, αλλά και της ολοκληρωτικής και χωρίς όρους απόρριψης της διαδικασίας της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης» (Taggart, 1998: 366). Ο Dunphy (2004) διακρίνει στους κόλπους της ριζοσπαστικής / μετα-κομμουνιστικής Αριστεράς μία τάση που θεωρεί την Ε.Ε. ως μη μεταρρυθμίσιμο μηχανισμό καπιταλιστικής εκμετάλλευσης και εξάρτημα της αμερικανικής / γερμανικής ηγεμονίας (ΚΚΕ), μία άλλη που απορρίπτει την επιστροφή στον εθνικό προστατευτισμό (σκανδιναβική Αριστερά, γαλλικό ΚΚ), μία τρίτη που αναγνωρίζει τους περιορισμούς, τάσσεται ωστόσο υπέρ ενός «ισχυρού ευρωπαϊκού μεταρρυθμισμού» (στην παράδοση του ιταλικού ΚΚ) και μία τέταρτη τάση «ισχνού μεταρρυθμισμού», η οποία επίσης αποδέχεται, αλλά λιγότερο κριτικά, την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση.

Στην παρούσα διατριβή εξετάζουμε το σύνολο των θετικών και αρνητικών αναφορών του ΣΥΝ και του ΣΥΡΙΖΑ σχετικά με την Ευρώπη και την Ευρωπαϊκή Ένωση. Μας ενδιαφέρει να ερευνήσουμε αν τα ανωτέρω κόμματα ανήκουν στα Ευρωσκεπτικιστικά κόμματα της Ευρωπαϊκής Αριστεράς, δηλαδή αν τάσσονται αρνητικά απέναντι στην Ευρώπη, τους Ευρωπαϊκούς Θεσμούς και την ιδέα της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης.

Σε ευρωπαϊκό επίπεδο, τα κόμματα της ριζοσπαστικής Αριστεράς με την πάροδο των χρόνων έγιναν λιγότερο «ευρωπαϊκά» και περισσότερο «ευρωσκεπτικιστικά», ειδικότερα στα τέλη της δεκαετίας του 1990 (Charalambous, 2011). Η ακροαριστερά ή ακραία Αριστερά (far-left) είναι ευρωσκεπτικιστική εξαιτίας του νεοφιλελεύθερου χαρακτήρα της τρέχουσας διαδικασίας ευρωπαϊκής ενοποίησης (Fagerholm, 2016). Η άποψη αυτή αμφισβητείται εν μέρει από τις Halikiouroulou, Nanou και Vasilopoulou οι οποίες υποστηρίζουν ότι τόσο ο δεξιόστροφος όσο και ο αριστερόστροφος ευρωσκεπτικισμός έχει τις ρίζες του στην εθνικιστική ιδεολογία (Halikiouroulou, Nanou και Vasilopoulou, 2012).

Μολονότι οι αντιδράσεις απέναντι στη διαδικασία της ευρωπαϊκής ενοποίησης ποικίλλουν (Dunphy, 2004, Hudson 2012), εμπειρικές μελέτες δείχνουν ότι κανένα κόμμα της ακραίας Αριστεράς (far left) δεν τάσσεται σαφέστατα υπέρ της Ευρωπαϊκής Ένωσης και ότι αυτή η εναντίωσή του στην «υπαρκτή Ευρωπαϊκή Ένωση» αποτελεί παγιωμένο παράγοντα της κομματικής οικογένειας (Charalambous, 2011: 311, March, 2012β: 202 και March, 2012α).

Το πρώτο θεωρητικό μοντέλο επί του οποίου θα βασιστούμε ώστε να κατατάξουμε τον ΣΥΝ και τον ΣΥΡΙΖΑ ως προς τη στάση τους απέναντι στην Ευρωπαϊκή Ένωση και το εγχείρημα της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης είναι εκείνο το οποίο προτείνεται από τους Taggart και Szczerbiak σε σειρά μελετών τους (Taggart και Szczerbiak, 2002, 2003, 2004, 2008). Στο εν λόγω μοντέλο γίνεται ο διαχωρισμός ανάμεσα σε «σκληρό» (Hard-Eurosceptic) και «ήπιο» ευρωσκεπτικισμό (Soft- Eurosceptic) και τα ευρωπαϊκά κόμματα εντάσσονται σε μία από τις αντίστοιχες τρεις κατηγορίες (Taggart και Szczerbiak, 2008: 7-8). Η πρώτη κατηγορία περιλαμβάνει τα κόμματα εκείνα που τάσσονται υπέρ της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Pro – European Union parties). Στη δεύτερη κατηγορία εντάσσονται τα κόμματα που αντιτίθενται καταρχάς στην Ευρωπαϊκή Ένωση (Hard – Eurosceptic parties) και επομένως επιθυμούν την αποχώρηση της χώρας τους από αυτήν ή των οποίων οι πολιτικές έρχονται σε αντίθεση με την πορεία της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Στην τρίτη κατηγορία εντάσσονται τα κόμματα που ενώ δεν αντιτίθενται καταρχάς στην Ευρωπαϊκή Ένωση (Soft – Eurosceptic), διαφωνούν για μία ή περισσότερες ακολουθούμενες πολιτικές που σχετίζονται με την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση ή πιστεύουν πως το «εθνικό συμφέρον» της χώρας τους βρίσκεται προσωρινά σε αντίθεση με αυτήν.

Το δεύτερο θεωρητικό μοντέλο το οποίο θα χρησιμοποιήσουμε είναι εκείνο που προτείνουν οι Kopecky και Mudde (2002). Στο συγκεκριμένο μοντέλο επιχειρείται μια διάκριση ανάμεσα στην έννοια της «ευρωπαϊκής ενοποίησης», νοούμενης ως ένα ιδεώδες, μία προοπτική, ένας στόχος για τους λαούς της Ευρώπης, και στην έννοια της «Ευρωπαϊκής Ένωσης», νοούμενης ως το συγκεκριμένο αποτέλεσμα της πολιτικής πρακτικής, της στρατηγικής που έχει ακολουθηθεί για την επίτευξη του εν λόγω στόχου. Επομένως, η «ευρωπαϊκή ενοποίηση» είναι μια έννοια ευρύτερη από εκείνη της «Ευρωπαϊκής Ένωσης» και

την περιλαμβάνει· χρησιμοποιώντας όρους της αριστοτελικής λογικής θα μπορούσαμε να πούμε πως η πρώτη αποτελεί έννοια γένους, ενώ η δεύτερη έννοια είδους.

Επιπλέον, οι Korecky και Mudde αντλούν στοιχεία από τη διάκριση που εισάγει ο David Easton (1965) ανάμεσα στη διάχυτη και τη συγκεκριμένη υποστήριξη για τα πολιτικά καθεστώτα και την εισάγουν στη μελέτη και ταξινόμηση της υποστήριξης για τις δύο διακριτές έννοιες που εντοπίζουν. Η *διάχυτη* υποστήριξη αντιστοιχεί στην υποστήριξη για το *ιδεώδες* της «*ευρωπαϊκής ενοποίησης*», ενώ η συγκεκριμένη στην υποστήριξη για τις πρακτικές που ιστορικά ακολουθήθηκαν για την πραγμάτωσή του και αποκρυσταλλώθηκαν στη μορφή που έχει λάβει η «*Ευρωπαϊκή Ένωση*» και στον τρόπο με τον οποίο αυτή λειτουργεί και εξελίσσεται.

Το μοντέλο των Korecky και Mudde βασίζεται στη δημιουργία δύο αξόνων που αντιστοιχούν στις δύο διακριτές έννοιες που έχουν επισημάνει και οδηγούν στην κατασκευή ορισμένων ιδεοτύπων. Ο οριζόντιος άξονας αντιστοιχεί στην υποστήριξη για την «*ευρωπαϊκή ενοποίηση*» και ανάλογα με τη θέση που παίρνουν τα κόμματα χωρίζονται σε «*Ευρώφιλους*» και «*Ευρωφοβικούς*» ιδεοτύπους. Οι πρώτοι είναι εκείνοι που την υποστηρίζουν στη βάση της θεσμοποιημένης συνεργασίας των επιμέρους κυρίαρχων οντοτήτων και της προώθησης μιας ενοποιημένης φιλελεύθερης οικονομίας της αγοράς, ενώ οι δεύτεροι την απορρίπτουν στη βάση μιας σοσιαλιστικής, εθνικιστικής, ή βασισμένης στον απομονωτισμό, ιδεολογίας. Ο κάθετος άξονας αντιστοιχεί στην υποστήριξη για την «*Ευρωπαϊκή Ένωση*» και ανάλογα με τη στάση τους τα κόμματα χωρίζονται σε «*Ευρωοπτιμιστές*» και «*Ευρωπεσιμιστές*». Οι πρώτοι είναι ικανοποιημένοι με την τρέχουσα μορφή και λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης καθώς και με την κατεύθυνση προς την οποία εξελίσσεται, ενώ οι δεύτεροι δεν είναι ικανοποιημένοι επιδιώκοντας την αλλαγή της, χωρίς αναγκαστικά να αντιτίθενται στη συμμετοχή της χώρας τους σε αυτήν. Ο συνδυασμός των δύο αυτών αξόνων δίνει τέσσερις υβριδικούς ιδεοτύπους, ο καθένας από τους οποίους διατηρεί τα χαρακτηριστικά που προκύπτουν ανάλογα με τη στάση του απέναντι στην «*ευρωπαϊκή ενοποίηση*» και την «*Ευρωπαϊκή Ένωση*». Έτσι, ο συνδυασμός του «*Ευρώφιλου*» με τον «*Ευρωοπτιμιστή*» δίνει τον τύπο του

«Ευρωενθουσιώδους», ο συνδυασμός του «Ευρώφοβου» με τον «Ευρωοπτιμιστή» τον τύπο του «Ευρωπραγματιστή», εκείνος του «Ευρώφιλου» με τον «Ευρωπεσιμιστή» τον τύπο του «Ευρωσκεπτικιστή», και τέλος εκείνος του «Ευρώφοβου» με τον «Ευρωπεσιμιστή» τον τύπο «Ευρωαρνητή».

Λαμβάνοντας υπόψη τα δύο προαναφερθέντα μοντέλα των Taggart και Szczerbiak και Kopecky και Mudde θα προσπαθήσουμε να κατατάξουμε τον ΣΥΝ και τον ΣΥΡΙΖΑ αναφορικά με τη στάση του προς την Ευρώπη και την Ευρωπαϊκή Ένωση. Επιπλέον, πέρα από την αναζήτηση του ιδεολογικού προφίλ του αναφορικά με την Ευρώπη και την Ευρωπαϊκή Ένωση, θα προσπαθήσουμε να εξακριβώσουμε, εν είδη συμπληρωματικού ερευνητικού στόχου, αν η εξέλιξη της συγκρότησης και της νοηματοδότησης των σχετικών εννοιών γίνεται ομαλά μέσα στο χρονικό διάστημα που εξετάζουμε, αν δηλαδή ο λόγος αυτός είναι ενδεικτικός μιας συνέχειας στις αντιλήψεις του κόμματος ή αν υπήρξε σημαντική διαφοροποίηση ανάμεσα στις χρονικές περιόδους που εξετάζουμε.

Ο Στάθης Κουβελάκης (2011) θέτει στο εξαιρετικά ενδιαφέρον άρθρο του καίρια ερωτήματα: Ποιες προκλήσεις έχουν προκύψει από την παγκόσμια οικονομική κρίση και πώς μπορεί η αριστερά να χρησιμοποιήσει την κρίση για να επιτύχει την κοινωνική αλλαγή; Μήπως η οικονομική κρίση αποτελεί «τη μεγάλη ευκαιρία» για το μέλλον της ριζοσπαστικής αριστεράς;

Οικονομικά γεγονότα θα καθορίσουν το μέλλον των κομμάτων της ριζοσπαστικής αριστεράς. Θα χρειαστεί, βέβαια, να εφεύρει ένα νέο προφίλ, με μεγάλο «κουράγιο» και αποφασιστικότητα (Brie, 2010:3) διότι σε συνθήκες οικονομικής ύφεσης παρατηρείται άνοδος της ριζοσπαστικής Δεξιάς και ανάδυση ρατσισμού και ξενοφοβίας με πιο ταξικές μορφές, παράλληλα με μια φάση αστάθειας όπου η Δημοκρατία και το Κοινωνικό κράτος μπαίνουν σε κίνδυνο (Taylor, 2009: 9 και Brie, 2010: 4).

Συγκεκριμένα, η διασπασμένη ελληνική ριζοσπαστική Αριστερά από την αρχή της Κρίσης χρέους φαίνεται να είναι σε μια παράδοξη θέση: από τη μια ενδυναμωμένη θέση στο εκλογικό τοπίο από την άλλη ανίκανη να παρέμβει στρατηγικά στην πολιτική κατάσταση ή να προτείνει αξιόπιστες εναλλακτικές στις «βάρβαρες πολιτικές» (Kouvelakis, 2011: 30). Ούτε στη Γερμανία ούτε στις υπόλοιπες Δυτικοευρωπαϊκές χώρες, όμως, η Αριστερά ανταποκρίθηκε στην

κρίση του νεοφιλελευθερισμού προτείνοντας πολιτικές λύσεις. Απέτυχε να υποδείξει εναλλακτικούς τρόπους εξόδου από την κρίση και φάνηκε έτσι εξαιρετικά αδύναμη (Klein, 2010: 4, 15).

Όπως περιγράφει ο Klein Dieter (2010) ο πρώτος μεγάλος μετασχηματισμός (Karl Polanyi) περιλάμβανε τη μετάβαση από τη Φεουδαρχία στον καπιταλιστικό τρόπο παραγωγής. Στο άρθρο του περιγράφει το δεύτερο μεγάλο μετασχηματισμό, ο οποίος θα περιλαμβάνει την επαναστατική αλλαγή των κοινωνικών συνθηκών – μεταξύ ατόμων, κοινωνικών τάξεων και ομάδων (Klein, 2010: 4 – 5) αναπτύσσοντας πέντε πιθανά σενάρια που αφορούν το μέλλον: 1) επιστροφή στο νεοφιλελευθερισμό, 2) μίξη νεοφιλελεύθερων βασικών τάσεων και κρατικής παρέμβασης, 3) μετα-νεο- φιλελεύθερος καπιταλισμός, με παρέμβαση από το Κράτος και την κοινωνία των πολιτών, 4) από-πολιτισμένος καπιταλισμός που θα διευκολύνει την ανάδυση βίας, αυταρχικών καθεστώτων και δεξιού εξτρεμισμού (λιγότερο πιθανό σενάριο) και 5) χειραφετημένος μετασχηματισμός που θα επιφέρει μεταρρυθμίσεις (σύμφωνα με τη Σοσιαλδημοκρατική παράδοση) ή επανάσταση (σύμφωνα με την Κομμουνιστική παράδοση). Ο Σοσιαλισμός, εντέλει, είναι στην καρδιά της αριστερής ιδεολογίας συνδέοντας δύο κεντρικές έννοιες: την κοινωνική ιδιοκτησία («το μέσο») και την οικονομική ισότητα («ο σκοπός») (Fagerholm, 2016:7). Τα κόμματα της ριζοσπαστικής Αριστεράς ασπάζονται την ιδεολογία του Σοσιαλισμού (March, 2008, Fagerholm, 2016), κάτι που δεν ευνοεί την εύκολη αλλαγή στο λόγο τους. Πότε όμως και γιατί αλλάζουν τα κόμματα; Στην παρούσα έρευνα θα εντοπίσουμε τις κομβικές αλλαγές που έλαβαν χώρα στον προγραμματικό λόγο και την ιδεολογία των κομμάτων της ελληνικής ριζοσπαστικής Αριστεράς, χρησιμοποιώντας τη θεωρία της κομματικής αλλαγής που αναπτύσσουμε παρακάτω.

1.2. Η Θεωρία της κομματικής αλλαγής

Τα πολιτικά κόμματα στις περισσότερες δημοκρατικές κοινωνίες θεωρούνται θεσμοί επίλυσης προβλημάτων και σημαντικοί πολιτικοί δρώντες. Κινητοποιούν και εκπαιδεύουν τους ψηφοφόρους, συνθέτουν και εκφράζουν τα πολιτικά ενδιαφέροντα, δημιουργούν κυβερνητικές πλειοψηφίες και εφαρμόζουν πολιτικές (Dalton και Wattenberg, 2000: 5). Το μεταβαλλόμενο πολιτικό, κοινωνικό και

οικονομικό περιβάλλον επηρεάζει την καθημερινότητα των πολιτικών κομμάτων προκαλώντας τα να προσαρμοστούν και να αλλάξουν. Σύμφωνα με τους Duverger (1964 [1951]) και Kirchheimer (1966), τα κόμματα προσαρμόζονται περισσότερο ή λιγότερο αυτόματα στις εξωτερικές αλλαγές με σκοπό να ανταποκριθούν καλά στον ανταγωνισμό με τα άλλα κόμματα. Τα κόμματα αναμένονται να συγκλίνουν γύρω από κομματικά μοντέλα. Τα κομματικά μοντέλα περιλαμβάνουν το μαζικό κόμμα (mass party) (Duverger, 1964), το πολυσυλλεκτικό (catch-all party) (Kirchheimer, 1966), το κόμμα – καρτέλ (cartel party) (Katz, και Mair 1995) και το κόμμα – δίκτυο (network party) (Heidar, και Saglie 2003).

Υπάρχει ένας αριθμός παραγόντων που διαμορφώνουν τη συμπεριφορά και τις στρατηγικές των κομμάτων (Olsen, Κοβ και Hough 2010: 173). Οι παράγοντες αυτοί διαχωρίζονται σε θεσμικούς (Institutional), παράγοντες που αφορούν θέματα ηγεσίας και οργάνωσης (Leadership and Organizational issues) και παράγοντες που αφορούν καταστάσεις και εξωτερικά «σοκ» (situational and external shocks). Για παράδειγμα, θεσμικοί παράγοντες επηρέασαν τη συμπεριφορά των αριστερών κομμάτων στη Νορβηγία, τη Δανία και τη Σουηδία, παράγοντες ηγεσίας και οργάνωσης διαμόρφωσαν τις στρατηγικές των αριστερών κομμάτων στην Ολλανδία και τη Φινλανδία ενώ εξωτερικά «σοκ» πίεσαν τα κόμματα της Αριστεράς στη Γερμανία και την Ιταλία να επανεξετάσουν τις στρατηγικές τους. Συνεπώς, τα κόμματα της ριζοσπαστικής αριστεράς δε διαφέρουν από τα υπόλοιπα κόμματα όσον αφορά τις «δύσκολες αποφάσεις» που καλούνται να λάβουν (Ο.π.).

Τρεις είναι οι παράγοντες που επηρεάζουν τους βασικούς κομματικούς στόχους: η εσωκομματική οργάνωση, το μέγεθος του κόμματος και η πολιτική του θέση (Pedersen, 2012: 901). Είναι λογικό να συμπεράνει κάποιος ότι οι στόχοι για κυβερνητικό αξίωμα και άσκηση πολιτικής είναι οι σημαντικότεροι στα περισσότερα πολιτικά κόμματα διαφόρων χωρών (Ο.π.: 905). Η Pedersen (2012) συμπεραίνει στο ενδιαφέρον άρθρο της ότι όπως ήταν αναμενόμενο τα μεγαλύτερα κόμματα διεκδικούν περισσότερο τον στόχο του κυβερνητικού αξιώματος παρά τα μικρότερα (Ο.π.: 907)

Η θεωρία των Harmel και Janda (1994: 265 – 266) βασίζεται στις εξής υποθέσεις: 1) Ενώ όλα τα κόμματα έχουν πολυάριθμους στόχους, το κάθε

κόμμα έχει έναν «πρωταρχικό στόχο», ο οποίος ποικίλλει μεταξύ των κομμάτων και ίσως εντός των κομμάτων διαχρονικά. Τέτοιοι στόχοι περιλαμβάνουν τη μεγιστοποίηση ψήφων (votes), μεγιστοποίηση συμμετοχής σε κυβερνητικά αξιώματα (office), αντιπροσωπευτικότητα / συμμετοχή των μελών και προάσπιση μιας πολιτικής / ιδεολογίας (policy). 2) Παρόλο που τα κόμματα αλλάζουν υπό κάποιες συνθήκες (όπως για παράδειγμα εσωκομματικές διαφωνίες ή αλλαγή ηγεσίας), οι πιο δραματικές και ευρείες αλλαγές θα συμβούν, όταν το κόμμα αντιμετωπίσει ένα εξωτερικό «σοκ» (external shock). Η αντίληψη αυτή πηγάζει από το γεγονός ότι τα κόμματα είναι συντηρητικές οργανώσεις, οι οποίες αλλάζουν μόνο όταν εδραιωθεί ένας καλός λόγος και όχι απλά και μόνο για να αλλάξουν. Οι Harmel και Janda στο σημείο αυτό επηρεάστηκαν από τη θεωρία του Panebianco, η οποία αναφέρει ότι η κομματική οργάνωση είναι μια συντηρητική οργάνωση, όπου η αλλαγή μπορεί να είναι μόνο το αποτέλεσμα ενός συνδυασμού εξωτερικών και εσωτερικών παραγόντων (Panebianco, 1988: 4). 3) Το εξωτερικό σοκ επιδρά στον πρωταρχικό στόχο του κόμματος και εξαρτάται από τον πρωταρχικό στόχο το πόσο θα επηρεάσει την κομματική αλλαγή. Για παράδειγμα, η κατάρρευση του Τείχους του Βερολίνου και του Σοβιετικού Κομμουνισμού επηρέασαν τα Κομμουνιστικά κόμματα που πρωταρχικός τους στόχος ήταν η προάσπιση μιας συγκεκριμένης ιδεολογίας (policy), της Κομμουνιστικής εν προκειμένω.

Οι Harmel και Janda (1994: 266 – 267) ορίζουν στην εξέταση της κομματικής αλλαγής ως ανεξάρτητες μεταβλητές την αλλαγή της ηγεσίας του κόμματος, την αλλαγή στην κυρίαρχη φατρία του κόμματος (dominant faction) και τα εξωτερικά σοκ. Ο Fagerholm στο άρθρο του (2015: 4) προσθέτει ως ανεξάρτητες μεταβλητές την εσωκομματική δομή, την προηγούμενη εκλογική επίδοση και την παγκόσμια οικονομική αλλαγή. - Ο Fagerholm (2015:2) κάνοντας μία επισκόπηση της υπάρχουσας βιβλιογραφίας για την κομματική αλλαγή, αναφέρεται στη θεωρία του Ian Budge (1994) ο οποίος αναγνωρίζει πέντε μοντέλα για την παραγωγή πολιτικής στα κόμματα. Σύμφωνα με τη θεωρία του υπάρχουν τα εξής μοντέλα: 1) «Stay put model». Σύμφωνα με το μοντέλο αυτό, τα κόμματα εγκρίνουν περισσότερο ή λιγότερο τις ίδιες θέσεις από εκλογή σε εκλογή. 2) «Past results model»: Τα κόμματα αξιολογούν τις πολιτικές τους στη βάση της επιτυχίας

προηγούμενων αλλαγών. 3) «Alternation model»: Τα κόμματα αλλάζουν τις θέσεις τους σε διαφορετικές κατευθύνσεις μεταξύ κάθε εκλογής ως απάντηση στην εξωτερική πίεση. 4) «Rational expectations model»: Τα κόμματα αξιολογούν τις πολιτικές τους στη βάση των προσδοκιών της επερχόμενης εκλογικής αναμέτρησης και 5) «Marker party»: Τα κόμματα που αλλάζουν τις θέσεις τους για να διαχωρίσουν τους εαυτούς τους από γείτονα αντίπαλα κόμματα.

Ο Fagerholm εκκινεί το συλλογισμό του από τη διαπίστωση ότι οι προηγούμενες εμπειρικές έρευνες στην κομματική πολιτική αλλαγή διαχωρίζονται στη βάση δύο παραδόσεων. Η πρώτη έχει τις ρίζες της στο έργο των Robert Harmel και Kenneth Janda στις αρχές της δεκαετίας του 1990. Επηρεασμένοι από το εμβληματικό έργο του Angelo Panebianco (1988), οι Harmel και Janda (1994, επίσης Janda, 1990) αναπτύσσουν την «ενσωματωμένη θεωρία των κομματικών στόχων και της κομματικής αλλαγής» («integrated theory of party goals and party change»), σχεδιασμένη με σκοπό να εξηγήσει γιατί τα κόμματα αλλάζουν κάποιες διαστάσεις τους. Όταν η αλλαγή συμβεί, εικάζεται πως προκλήθηκε από εσωκομματικούς παράγοντες όπως είναι η αλλαγή ηγεσίας ή η αλλαγή μιας κυρίαρχης φατρίας ή, εναλλακτικά, από εξωτερικά γεγονότα όπως μια ανεπιθύμητη αλλαγή στην εκλογική επίδοση του κόμματος (Harmel και Janda, 1994: 266–268). Το άρθρο αναδεικνύει ότι οι κομματικοί στόχοι είναι επηρεασμένοι από συγκεκριμένους κομματικούς παράγοντες όπως είναι το μέγεθος του κόμματος, η πολιτική του θέση και οι ενδοκομματικές πολιτικές, προτείνοντας ότι οι ενδοκομματικές πολιτικές θα πρέπει να συμπεριληφθούν περισσότερο συστηματικά σε μελλοντικές έρευνες της κομματικής συμπεριφοράς. Οι κομματικοί στόχοι επηρεάζουν την κομματική συμπεριφορά και, συνεπώς, την κομματική δημοκρατία (Pedersen, 2012: 896).

Η κομματική ελίτ (ηγεσία και ηγετική ομάδα) είναι υπεύθυνη για το σχεδιασμό της κομματικής στρατηγικής και τη διαμόρφωση της φυσιογνωμίας του κόμματος σε σχέση με τους στόχους του (Lefkofridi, 2010: 2). Ο Keith ερευνά τους παράγοντες ηγεσίας και οργάνωσης (ως ανεξάρτητη μεταβλητή) σχετικά με το πώς επιδρούν στο μετασχηματισμό και τις στρατηγικές των αριστερών κομμάτων (ως εξαρτημένη μεταβλητή) στην Ολλανδία, τη Σουηδία, την Ιρλανδία και την Πορτογαλία.

Στην παρούσα έρευνα εκλαμβάνουμε την οικονομική κρίση ως «εξωτερικό σοκ» που επηρέασε όχι μόνο την εκλογική επίδοση αλλά και τον προγραμματικό λόγο της ριζοσπαστικής Αριστεράς στην Ελλάδα. Από την άλλη πλευρά, παρόλο που ο πυρήνας της ιδεολογίας ενός κόμματος δεν είναι στατικός (Freeden, 1996) η αριστερή ιδεολογία είναι ισχυρή, εμποδίζοντας ενδεχομένως μεγάλες αλλαγές στον προγραμματικό λόγο των κομμάτων, επιβεβαιώνοντας την θεωρία του Budge και των συνεργατών του (Budge κ.ά, 2010).

Ο Γιάννη Σταυρακάκης στο άρθρο του για την ιδεολογία των πράσινων κομμάτων εξετάζει τα μανιφέστα των πράσινων κομμάτων στη Γερμανία και τη Βρετανία, προσπαθώντας να δείξει ότι η πράσινη ιδεολογική συζήτηση είναι μια συρραφή, μια άρθρωση ποικίλων διαφορετικών στιγμών γύρω από ένα κομβικό σημείο (Stavrakakis, 1997: 266). Επηρεασμένοι από την ανάλυση του Γιάννη Σταυρακάκη για την πράσινη ιδεολογία επιχειρούμε να αποδείξουμε ότι η ιδεολογία των κομμάτων της ριζοσπαστικής Αριστεράς στην Ελλάδα είναι μία άρθρωση παλαιών προϋπαρχόντων στοιχείων με νέα. Επιπλέον, θα χρησιμοποιήσουμε την οικονομική κρίση του 2009 (ως «εξωτερικό σοκ») και την περίοδο του Δημοψηφίσματος ως παράγοντες που συνέβαλαν στην αλλαγή του προγράμματος του ΣΥΡΙΖΑ.

Κεφάλαιο 2. Η εκλογική δυναμική της ριζοσπαστικής Αριστεράς στη Δυτική Ευρώπη και η ιδιαίτερη περίπτωση του ΣΥΡΙΖΑ (1950-2019)²²

Electoral results are easily tabulated [...] In the end, electoral performance is perhaps the key indicator of party strength

Peter Mair (1989)

2.1. Η εκλογική επιρροή της ριζοσπαστικής Αριστεράς στη Δυτική Ευρώπη (1950 – 2019)

Για να εξετάσουμε τη μακροπρόθεσμη εκλογική δυναμική της ριζοσπαστικής Αριστεράς, επιλέξαμε να συμπεριλάβουμε στην έρευνα τα κομμουνιστικά και (νέα) ριζοσπαστικά αριστερά κόμματα που συγκεντρώνουν ποσοστό άνω του 1% στις βουλευτικές εκλογές. Τυχόν κενά σε δεκαετίες στον παρακάτω πίνακα υποδηλώνουν εκλογικά αποτελέσματα κάτω από 1%, τα οποία δεν συμπεριλαμβάνονται στην ανάλυση.

Πίνακας 1. Η εξέλιξη της εκλογικής επιρροής της ριζοσπαστικής Αριστεράς στη Δυτική Ευρώπη, 1950-2019 (Βουλευτικές εκλογές - ανά δεκαετία)

Δεκαετίες	1950- 1959	1960- 1969	1970- 1979	1980- 1989	1990- 1999	2000- 2009	2010- 2019
Ποσοστά (%)							
Γαλλία	24	21,4	21	12,4	10,8	7,4	10,3
Γερμανία	2,2	1,6	0,3	0,2	4	8,2	8,9
Δανία	4,2	1	3	12,6	7,7	8,5	7
Ελλάδα	14,9	13,6	9,4	12	10,9	11,9	38,3
Ισπανία	-	-	10	5,9	10	4,8	18,6
Ιταλία	22,7	26,1	30,6	28,2	6,8	6,5	6
Κύπρος	-	35	34,1	30,1	31,8	32,9	29,2
Λουξεμβούργο	11,6	14	8,1	5,1	2,5	3,3	4,9
Νορβηγία	4,2	1,8	5,8 ²³	6,8	7	9,2	5,1
Ολλανδία	4,5	3,2	3,4	1,5	2,4	9,6	9,5

²² Εκτενέστερη εκδοχή του κεφαλαίου αυτού έχει δημοσιευτεί στο Σπυροπούλου, 2019: 376-398.

²³ Το Κομμουνιστικό Κόμμα Νορβηγίας (NKP) συμμετείχε στη Σοσιαλιστική εκλογική ένωση (Socialist Electoral League) το 1973, που έγινε Σοσιαλιστικό αριστερό κόμμα το 1975. Η λίστα έλαβε 11,2%, κέρδισε 16 έδρες εκ των οποίων μία το NKP. Το NKP αρνήθηκε να γίνει μέλος του νέου κόμματος. Στις εκλογές του 1977 το NKP έλαβε 0,4%.

Πορτογαλία	-	-	15,3	15,6	9,6	13,8	15,8
Σουηδία	4,2	4,2	5,1	5,6	7,6	7,2	5,7
Φινλανδία	22,1	21,5	17,6	11,4	10,7	9,4	7,8
Μέσοι όροι ανά δεκαετία (%)	11,5	13	12,6	11,3	9,4	10,2	12,8

Πηγές: Για τα εκλογικά αποτελέσματα κάθε χώρας βλ. www.nsd.uib.no, www.parties-and-elections.eu, <http://www.wikipedia.org>, www.ypes.gr, www.infoelectoral.mir.es, <http://psephos.adam-carr.net>, <http://www.electionresources.org>, <http://www.electionworld.org/>, www.electionworld.org, καθώς και Daniele Caramani, *The Societies of Europe. Elections in Western Europe since 1815. Electoral Results by Constituencies*, Macmillan, Λονδίνο 2000 (επεξεργασία δική μας)

Ο Πίνακας 1 περιγράφει την εκλογική δυναμική των κομμάτων κατά μέσο όρο και ανά δεκαετία, στην περίοδο 1950-2018, δίνοντας μια γενική εικόνα των εκλογικών διακυμάνσεων του κομμουνιστικού-ριζοσπαστικού αριστερού χώρου. Κρίναμε χρήσιμο να καταγράψουμε την εκλογική δυναμική των κομμάτων (σε μέσους όρους) ανά δεκαετία με σκοπό τη δημιουργία ενός πίνακα-«οδηγού» για την περαιτέρω επεξεργασία και ανάλυση των δεδομένων της έρευνας. Από τα στοιχεία του πίνακα, παρατηρούμε τα εξής: τα κόμματα με τα υψηλότερα εκλογικά αποτελέσματα τη δεκαετία του 1950 είναι το γαλλικό PCF με 24%, το ιταλικό PCI με 22,7% και το φινλανδικό SKP με 22,1%²⁴. Αντίθετα, τα κόμματα με τις χαμηλότερες επιδόσεις είναι το γερμανικό KPD/DKP, το νορβηγικό NKP, το δανικό DKP και το σουηδικό SKP.

Σύμφωνα με τους De Waele και Vieira (2012), η περίοδος 1950-1970 αποτελεί τη «χρυσή εποχή» της αντικαπιταλιστικής οικογένειας σε επίπεδο εκλογικών επιδόσεων. Εμφανίζεται περισσότερο ενισχυμένη τις δεκαετίες 1960-1969 και 1970-1979, συγκεντρώνοντας συνολικά κατά μέσο όρο 13 και 12,6 ποσοστιαίες μονάδες αντίστοιχα. Η ενισχυμένη αυτή εικόνα οφείλεται στην άνοδο του ευρωκομμουνιστικού ρεύματος. Μετά από μια ελαφρά πτώση κατά 1,3 μονάδα κατά μέσο όρο τη δεκαετία του 1980, τα δυτικοευρωπαϊκά αριστερά κόμματα εμφανίζονται περαιτέρω εκλογικά αποδυναμωμένα τη δεκαετία του 1990 (με πτώση κατά σχεδόν τρεις ποσοστιαίες μονάδες σε σύγκριση με την προηγούμενη περίοδο), συγκεντρώνοντας το μικρότερο κατά μέσο όρο ποσοστό (9,4%) στο σύνολο της περιόδου 1950-2015. Η εικόνα μιας αποδυναμωμένης ριζοσπαστικής Αριστεράς τη

²⁴ Μετέπειτα ευρωκομμουνιστικά και τα τρία αυτά κόμματα, για περισσότερα βλέπε Μπαλαμπανίδης, Γιάννης, *Ευρωκομμουνισμός. Από την κομμουνιστική στη ριζοσπαστική ευρωπαϊκή Αριστερά*, Πόλις, Αθήνα 2015.

δεκαετία του 1990 εμφανώς οφείλεται στην κατάρρευση του Υπαρκτού Σοσιαλισμού το χρονικό διάστημα 1989-1991.

Τη δεκαετία του 2000, όμως, η ριζοσπαστική Αριστερά στη Δυτική Ευρώπη αυξάνει για πρώτη φορά ξανά τα ποσοστά της κατά περίπου μία ποσοστιαία μονάδα συγκριτικά με τη δεκαετία του 1990, συγκεντρώνοντας 10,2%. Τέλος, τη χρονική περίοδο της κρίσης 2010-2019, η επιρροή της αυξάνεται κατά 2,6 ποσοστιαίες μονάδες, πλησιάζοντας τη συνολική δυναμική που είχε τη δεκαετία του 1960. Συγκρίνοντας την περίοδο 2010-2019 με τη δεκαετία του 2000, διαπιστώνουμε ότι στην πρώτη η νέα ριζοσπαστική Αριστερά εμφανίζεται σε ανοδική πορεία σε πέντε από τις δεκατρείς χώρες ανάλυσης (Γερμανία, Ελλάδα, Ισπανία, Λουξεμβούργο και Πορτογαλία), με την Ελλάδα να συγκεντρώνει 38,3% και να αποτελεί περίπτωση εξαίρεσης που δίνει ιδιαίτερη ώθηση στη συνολική εικόνα της εκλογικής δυναμικής των κομμάτων αυτών. Οι περιπτώσεις του κυπριακού ΑΚΕΛ, του ισπανικού Podemos, του πορτογαλικού Bloco και του ελληνικού ΣΥΡΙΖΑ είναι και οι πιο καθοριστικές στη διαμόρφωση της εκλογικής επιρροής της νέας ριζοσπαστικής Αριστεράς, συμβάλλοντας στην ανοδική της τάση.

Πίνακας 2. Η εξέλιξη της εκλογικής επιρροής της νέας ριζοσπαστικής Αριστεράς στη Δυτική Ευρώπη 2000-2019 (Βουλευτικές εκλογές - ανά πενταετία)

Δεκαετίες	2000-2004	2005-2009	2010-2014	2015-2019
Ποσοστά (%)				
Γαλλία	7,3	7,4	6,9	13,7
Γερμανία	4	10,4	8,6	9,2
Δανία	6,4	9,5	9,2	5,9
Ελλάδα	11,2	12,7	34,6	40,9
Ισπανία	6,5	5	8	21,3
Ιταλία	6,7	6,3	8,9	3,2
Κύπρος	34,7	31,1	32,7	25,7
Λουξεμβούργο	1,9	3,3	4,9	4,9
Νορβηγία	12,5	7,5	4,1	6
Ολλανδία	6,1	16,6	9,8	9,1
Πορτογαλία	9,7	15,9	13,1	17,1
Σουηδία	8,4	5,9	5,7	5,7

Φινλανδία	9,9	8,8	8,1	7,6
Μέσοι όροι ανά πενταετία (%)	9,6	11	11,9	13,1

Ο Πίνακας 2 περιγράφει την εκλογική δυναμική των κομμάτων της νέας ριζοσπαστικής Αριστεράς στη Δυτική Ευρώπη, κατά μέσο όρο και ανά πενταετία αυτή τη φορά, στην περίοδο 2000-2018. Η μέτρηση των εκλογικών επιδόσεων της νέας ριζοσπαστικής Αριστεράς ανά πενταετία μας επιτρέπει να έχουμε μία πιο «στενή» καταγραφή των τάσεων, και επομένως μία όσο το δυνατόν εγκυρότερη παρατήρηση, ενώ επίσης μειώνει τον κίνδυνο σφαλμάτων που σε μια ευρύτερη καταγραφή ενδεχομένως θα προέκυπταν²⁵. Είναι εμφανής εδώ η ανοδική τάση της νέας ριζοσπαστικής Αριστεράς στη Δυτική Ευρώπη μετά την πτωτική εκλογική δυναμική της στη διάρκεια της δεκαετίας του 1990. Την περίοδο 2015-2019 τα κόμματα της νέας ριζοσπαστικής Αριστεράς εμφανίζονται εκλογικά ενισχυμένα κατά 3,5 ποσοστιαίες μονάδες συγκριτικά με την περίοδο 2000-2004. Πιο συγκεκριμένα, αν συγκρίνουμε τις δύο αυτές περιόδους παρατηρούμε εμφανή ανοδική τάση σε έξι από τις δεκατρείς χώρες ανάλυσης. Η ενισχυμένη εκλογική επιρροή της νέας ριζοσπαστικής Αριστεράς στη Δυτική Ευρώπη την περίοδο 2010-2019 μας επιτρέπει να διατυπώσουμε την υπόθεση ότι τα κόμματα της οικογένειας αυτής εμφανίζουν εκλογική άνοδο ιδιαίτερα σε χώρες στις οποίες εφαρμόστηκαν Προγράμματα Οικονομικής Προσαρμογής (MoUs).

2.2 Η εκλογική ελαστικότητα της νέας ριζοσπαστικής Αριστεράς στην Ευρώπη (2000 – 2019).

Ο Πίνακας 3 απεικονίζει τη μέση εκλογική ελαστικότητα²⁶ της νέας ριζοσπαστικής Αριστεράς στις δεκατρείς χώρες ανάλυσης την περίοδο 2000-2019. Από τα στοιχεία προκύπτει ότι κατά την περίοδο 2000-2009 οι χώρες που παρουσιάζουν μεγαλύτερη ελαστικότητα είναι η Ολλανδία (με 10,7 ποσοστιαίες μονάδες) και η Γερμανία (με 7,9 μονάδες). Τη μικρότερη ελαστικότητα παρουσιάζουν η Σουηδία (με 2,5 μονάδες), η Γαλλία (με 2,3 μονάδες) και η Φινλανδία (με 1,1 μονάδα). Γενικά, σε όλες τις χώρες

²⁵ Παραδείγματος χάριν, σε διάστημα μιας δεκαετίας σε μια χώρα μπορεί να έχουν διεξαχθεί περισσότερες εκλογικές αναμετρήσεις απ' ό,τι σε άλλες, με κίνδυνο να αλλοιωθεί η εικόνα των τάσεων.

²⁶ Ως εκλογική ελαστικότητα ορίζουμε την απόλυτη διαφορά μεταξύ του μεγαλύτερου και του μικρότερου εκλογικού ποσοστού ή, με άλλα λόγια, μεταξύ της καλύτερης και χειρότερης εκλογικής επίδοσης ενός κόμματος, σε μία συγκεκριμένη χρονική περίοδο.

την περίοδο 2000-2009 η ελαστικότητα κινήθηκε σε χαμηλά σχετικά επίπεδα της τάξης του 5% σε συνολικό μέσο όρο επίδοσης 10,2% (βλ. Πίνακα 1).

Πίνακας 3. Μέση εκλογική ελαστικότητα της νέας ριζοσπαστικής αριστεράς στη Δυτική Ευρώπη (2000- 2019) (Βουλευτικές εκλογές - ανά δεκαετία)

Δεκαετίες	2000-2009	2010-2019
Ποσοστιαίες μονάδες (%)		
Γαλλία	2,3	8,3
Γερμανία	7,9	0,6
Δανία	7	5
Ελλάδα	6,4	33,4
Ισπανία	4,3	20,1
Ιταλία	4,1	2,6
Κύπρος	3,6	7
Λουξεμβούργο	1,4	1,6
Νορβηγία	6,3	1,9
Ολλανδία	10,7	0,8
Πορτογαλία	7,1	5
Σουηδία	2,5	2,4
Φινλανδία	1,1	1,1
Μέσοι όροι ανά δεκαετία (%)	5	6,9

Η εκλογική ελαστικότητα διαφοροποιείται κατά τη δεύτερη υπό εξέταση περίοδο, καθώς το διάστημα 2010-2018 παρουσιάζει εντονότερη ελαστικότητα. Για τις περισσότερες χώρες που ερευνήσαμε στην πρώτη περίοδο, η μέση εκλογική ελαστικότητα ξεκινά από το 1,1% και μόνο στην περίπτωση της Ολλανδίας και του Socialist Party (SP) ξεπερνά το 10%. Στη δεύτερη περίοδο, όμως, η ελαστικότητα εμφανίζεται αυξημένη σε πέντε χώρες. Κυμαίνεται από 0,1 (Σουηδία) έως 33,4 ποσοστιαίες μονάδες (Ελλάδα). Εμφανίζεται πιο έντονη στην Ισπανία (20,1 μονάδες) και την Κύπρο (7 μονάδες), ενώ η περίπτωση της Ελλάδας αποτελεί εξαίρεση, καθώς η εντυπωσιακή άνοδος της μέσης εκλογικής ελαστικότητας από 6,4% την περίοδο 2000-2009 σε 33,4% την περίοδο 2010-2018 οφείλεται στα αποτελέσματα του ΣΥΡΙΖΑ και εν γένει της ριζοσπαστικής Αριστεράς²⁷ στις εκλογικές αναμετρήσεις

²⁷ Στην ελληνική ριζοσπαστική Αριστερά συμπεριλαμβάνονται τα εξής κόμματα: Κ.Κ.Ε., ΣΥΝ,

Μαΐου-Ιουνίου του 2012 καθώς και του Ιανουαρίου και Σεπτεμβρίου του 2015. Η αυξημένη ελαστικότητα των κομμάτων της ριζοσπαστικής Αριστεράς που παρατηρείται στη φάση της κρίσης συμβάλλει στη δημιουργία μιας άνισης εικόνας της δυναμικής τους. Επίσης υποδεικνύει ότι παρόλο που εμφανίζονται ενισχυμένα στην περίοδο της κρίσης, με εκρηκτική ενίσχυση σε κάποιες περιπτώσεις, η ενίσχυση αυτή μπορεί να είναι συγκυριακή και σίγουρα είναι ακόμη ασταθής, τόσο με εκλογικούς όρους όσο και στο βαθμό που τα κόμματα της ριζοσπαστικής Αριστεράς δεν παρουσιάζουν ακόμα μια αποκρυσταλλωμένη και ομοιογενή ταυτότητα.

Για να έχουμε μια πληρέστερη εικόνα της εκλογικής επιρροής της νέας ριζοσπαστικής Αριστεράς στη Δυτική Ευρώπη είναι σκόπιμο να αναφερθούμε και στις επιδόσεις της στις ευρωεκλογές. Από την έναρξη της διαδικασίας της ευρωπαϊκής ενοποίησης και με την καθιέρωση της άμεσης καθολικής ψηφοφορίας για το Ευρωκοινοβούλιο (1979), ο χώρος στα αριστερά της σοσιαλδημοκρατίας έζησε την κατάρρευση της κομμουνιστικής οικογένειας. (Brustier και συνεργάτες, 2014: 11). Παρά την πρόσφατη εκλογική της άνοδο, η (νέα) ριζοσπαστική Αριστερά παραμένει μια «υπό διαμόρφωση» ευρωπαϊκή κομματική οικογένεια. Στο εσωτερικό του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου υπάρχουν δύο διαφορετικές πολιτικές ομάδες: μια ευρωπαϊκή ομοσπονδία κομμάτων (το Κόμματος της Ευρωπαϊκής Αριστεράς / ΚΕΑ), που δημιουργήθηκε το 2004, και η κοινοβουλευτική ομάδα GUE/NGL (European Unified Left/Nordic Green Left). Οι ευρωπαϊκές εκλογές δεν αποτελούν «αντιπροσωπευτικό δείγμα» εκλογών επειδή είναι εκλογές δεύτερης τάξης και συνήθως τα ποτηστά της αποχής είναι υψηλά (Reif και Schmitt, 1980). Η ριζοσπαστική Αριστερά ευνοείται περισσότερο όταν η εκλογική συμμετοχή είναι σε υψηλά επίπεδα, κάτι που υποδηλώνει μεγαλύτερη συμμετοχή των λαϊκών τάξεων που θεωρητικά είναι προνομακό της ακροατήριο (March, 2011).

Στις ευρωεκλογές του 2014, η ομάδα της GUE/NGL συγκέντρωσε 6,9% και 52 έδρες (17 έδρες περισσότερες από τις προηγούμενες ευρωεκλογές του 2009), καταλαμβάνοντας την πέμπτη θέση στο Ευρωκοινοβούλιο. Το εκλογικό αποτέλεσμα αντικατοπτρίζει τη δυναμική της ριζοσπαστικής Αριστεράς, παρόλο που περιορίζεται σε έναν μάλλον μικρό αριθμό χωρών (Brustier και συνεργάτες, 2014:13). Η εσωτερική σύνθεση της ομάδας της ριζοσπαστικής Αριστεράς στο Ευρωκοινοβούλιο υποδεικνύει ότι τα περισσότερα κόμματα δεν ανήκουν στην κατηγορία των ορθόδοξων

ΣΥ.ΡΙΖ.Α., ΔΗ.Κ.ΚΙ., ΔΗΜ.ΑΡ. και ΛΑΕ. Επιλέξαμε να συμπεριλάβουμε στην ανάλυσή μας τις δυνάμεις «στα αριστερά» του ΠΑΣΟΚ που συγκεντρώνουν ποσοστό στις εθνικές εκλογές άνω του 1%.

κομμουνιστικών, δεδομένου και ότι οι δύο ευρωβουλευτές του ελληνικού ΚΚΕ αποσύρθηκαν από αυτήν (Ο.π.). Ως ευρω-ομάδα πάντως παραμένει ανομοιογενής, καθώς σε αυτήν συμμετέχουν πολλοί ευρωβουλευτές από κόμματα τα οποία δεν συνδέονται ευθέως με τη ριζοσπαστική αριστερή «οικογένεια», όπως το ισπανικό Podemos (με 8%) και το ολλανδικό PvdD (κόμμα για τα δικαιώματα των ζώων), το οποίο αποτελεί κόμμα διαμαρτυρίας και στις τελευταίες ευρωεκλογές έλαβε 4,2%.

Η ριζοσπαστική Αριστερά στις τελευταίες ευρωεκλογές εμφανίζεται ενισχυμένη στην Ελλάδα (αύξηση κατά 3 έδρες συγκριτικά με τις προηγούμενες ευρωεκλογές), στην Ισπανία (αύξηση κατά 10 έδρες), στην Ιρλανδία (αύξηση κατά 3 έδρες) και στην Ιταλία (αύξηση κατά 3 έδρες). Σε εκλογικό επίπεδο, εντοπίζεται μια ισχυρή άνοδος στην Ελλάδα (ενίσχυση του ΣΥΡΙΖΑ), στην Ισπανία (ενίσχυση της IU και εμφάνιση του Podemos) και στην Ιρλανδία (ενίσχυση του Sinn Fein). Ο ΣΥΡΙΖΑ ενισχύεται κατά 11,9 ποσοστιαίες μονάδες συγκριτικά με τις ευρωεκλογές του 2009, η ισπανική IU κατά 6,3 μονάδες, ενώ έκπληξη αποτέλεσε το πρωτοεμφανιζόμενο Podemos, καταλαμβάνοντας 5 έδρες στο Ευρωκοινοβούλιο (Σπυροπούλου, 2015:58).

2.3. Η εκλογική δυναμική της νέας ριζοσπαστικής Αριστεράς στη Δυτική Ευρώπη την περίοδο της οικονομικής κρίσης (2009-2019)

Στην ενότητα αυτή εξετάζουμε ειδικότερα την εκλογική δυναμική της νέας ριζοσπαστικής Αριστεράς στη Δυτική Ευρώπη κατά την περίοδο της οικονομικής κρίσης (2009-2019). Ο Πίνακας 4 απεικονίζει τη μέση εκλογική δυναμική των κομμάτων αυτών κατά την περίοδο της κρίσης, και δη σε σύγκριση με τη δυναμική τους κατά την αμέσως προ της κρίσης περίοδο (2000-2019). Η εκλογική τους επιρροή την περίοδο της οικονομικής κρίσης (2009-2019) αυξάνεται σαφώς σε σύγκριση με την προηγούμενη περίοδο (από 9,9% σε 12,6%). Η εκλογική ενίσχυση παρατηρείται σε 7 από τις 13 χώρες (Γαλλία, Γερμανία, Ελλάδα, Ισπανία, Ιταλία, Λουξεμβούργο και Πορτογαλία), ενώ η μεγαλύτερη άνοδος εντοπίζεται στην Ελλάδα (27,5 ποσοστιαίες μονάδες) και την Ισπανία (13,5 μονάδες). Η αύξηση στις υπόλοιπες χώρες κυμαίνεται από 0,1 έως 2,6 ποσοστιαίες μονάδες. Σημαντική πτώση παρατηρείται στη Νορβηγία (5,2 μονάδες) και την Κύπρο (3,7 μονάδες)²⁸, ενώ στις υπόλοιπες περιπτώσεις η πτώση κυμαίνεται από 0,1 έως 1,8 ποσοστιαίες μονάδες.

²⁸ Η πτώση που σημειώνεται στην περίπτωση της Κύπρου μπορεί να ερμηνευτεί και ως αποτέλεσμα της κυβερνητικής εμπειρίας του ΑΚΕΛ και της οικονομικής κρίσης, η οποία επέδρασε αρνητικά στη θητεία ενός κόμματος της ριζοσπαστικής Αριστεράς στην εξουσία.

Πίνακας 4. Η εκλογική δυναμική της δυτικοευρωπαϊκής νέας ριζοσπαστικής Αριστεράς στις βουλευτικές εκλογές πριν και στη διάρκεια της οικονομικής κρίσης (2000-2008 και 2009-2019)

Χρονική περίοδος	2000 - 2008	2009 - 2019
Ποσοστιαίες μονάδες (%)		
Γαλλία	4,5	10,3
Γερμανία	7,9	9,9
Δανία	8,5	7
Ελλάδα	11,2	34
Ισπανία	6	18,6
Ιταλία	6	6,1
Κύπρος	32,9	29,2
Λουξεμβούργο	1,9	4,1
Νορβηγία	10,6	5,4
Ολλανδία	9,6	9,5
Πορτογαλία	13,8	21,7
Σουηδία	7,1	6,4
Φινλανδία	9,3	7,8
Μέσοι όροι (%)	9,9	13,1

Η οικονομική κρίση φαίνεται να ενισχύει σαφώς τις εκλογικές επιδόσεις κατά 3,2 μονάδες. Διακρίνεται, έτσι, ένα μοτίβο εκλογικής ενίσχυσης της νέας ριζοσπαστικής Αριστεράς στις χώρες που η οικονομική κρίση οδήγησε στην εφαρμογή προγραμμάτων οικονομικής προσαρμογής. Τα κόμματα της Νότιας Ευρώπης εμφανίζονται να έχουν την πιο αξιοσημείωτη εκλογική επιρροή (ο ΣΥΡΙΖΑ, το ισπανικό Podemos και το πορτογαλικό Bloco de Esquerda), με εξαίρεση την περίπτωση της Κύπρου, όπου το ΑΚΕΛ συνδέθηκε με το Μνημόνιο και είδε την εκλογική του επιρροή να μειώνεται²⁹. Η εικόνα είναι διαφορετική στις χώρες της Βόρειας Ευρώπης, καθώς εκεί παρατηρείται μικρή πτώση στην ήδη χαμηλή δυναμική των κομμάτων της ριζοσπαστικής Αριστεράς.

Η εντυπωσιακή εκλογική άνοδος της ελληνικής ριζοσπαστικής Αριστεράς κατά 22,8 ποσοστιαίες μονάδες την περίοδο 2010-2019 συγκριτικά με την περίοδο 2000-

²⁹ Το Μνημόνιο εφαρμόστηκε από την κυβέρνηση του ΔΗΣΥ αλλά το ΑΚΕΛ θεωρήθηκε υπεύθυνο για την υπογραφή του.

2009 καθιστά τον ΣΥΡΙΖΑ περίπτωση εξαίρεσης στο χάρτη της ριζοσπαστικής Αριστεράς στη Δυτική Ευρώπη, πράγμα που επιβεβαιώνεται και από την παρατήρηση ότι αν αφαιρέσουμε την ελληνική περίπτωση από τη μέτρησή μας για την ίδια περίοδο (2010-2019), η μέση εκλογική επιρροή της νέας ριζοσπαστικής Αριστεράς σε δώδεκα δυτικοευρωπαϊκές χώρες ανέρχεται στο 11,3%, δυναμική σχεδόν ίδια με αυτήν της περιόδου 2000-2009. Η ιδιαίτερη περίπτωση του ελληνικού ΣΥΡΙΖΑ στον αστερισμό της νέας ριζοσπαστικής Αριστεράς στην Ευρώπη αναδεικνύεται στο Γράφημα 1. Αν συγκρίνουμε τις εκλογικές επιδόσεις της ελληνικής ριζοσπαστικής Αριστεράς με αυτές της ευρωπαϊκής, διαπιστώνουμε ότι η ελληνική περίπτωση δεν αποκλίνει από τον ευρωπαϊκό μέσο όρο μέχρι το 2009 (με εξαίρεση τη δεκαετία του 1970, όπου η ευρωπαϊκή Αριστερά έχει καλύτερες εκλογικές επιδόσεις από την ελληνική). Την περίοδο 2010-2019, όμως, η ελληνική περίπτωση καθιερώνεται ως «leader case» στο εσωτερικό της ευρωπαϊκής νέας ριζοσπαστικής Αριστεράς. Με τις διπλές εκλογές-«σεισμό» του 2012³⁰, ο ΣΥΡΙΖΑ καθιερώνεται ως αντιπολιτευτική δύναμη στο ελληνικό κομματικό σύστημα, τον Ιανουάριο και τον Σεπτέμβριο του 2015 γίνεται κυβέρνηση, με τις εκλογικές του επιδόσεις να εκτινάσσονται στο 38,3% και να επιφέρουν μια σημαντική αλλαγή στη συνολική εκλογική φυσιογνωμία της ριζοσπαστικής Αριστεράς στην Ευρώπη.

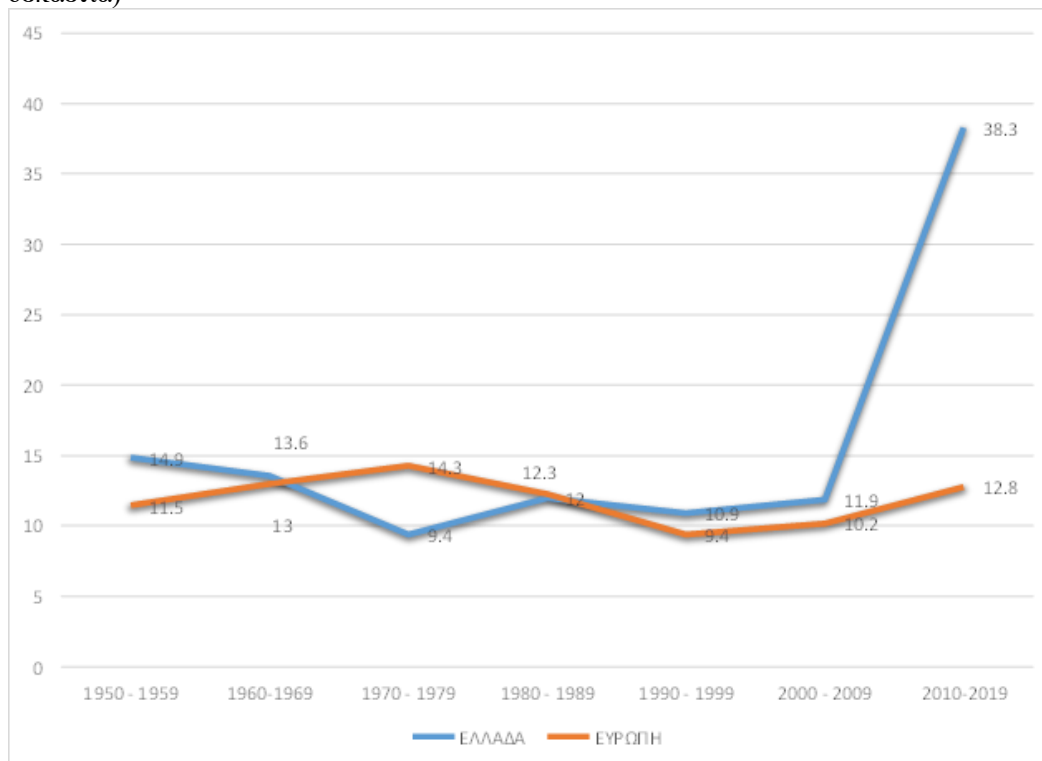
Πίνακας 5. Η Εκλογική Δυναμική της Ριζοσπαστικής Αριστεράς στην Ελλάδα (1985 – 2015)

Έτος	Κόμμα	Ποσοστό (%)	Ψήφοι	Σύνολο Έγκυρων Ψήφων	Έδρες
1985	ΚΚΕ Εσωτερικού	1,84	117.135	6.365.039	1
1989 (Ιούνιος)	ΣΥΝ (Εκλογική συμμαχία)	13,13	855.944	6.521.211	28
1989 (Νοέμβριος)	ΣΥΝ (Εκλογική συμμαχία)	10,97	734.611	6.696.484	21
1990	ΣΥΝ	10,28	677.059	6.586.040	19

³⁰ Γιάννης Βούλγαρης, Ηλίας Νικολακόπουλος, «Ο εκλογικός σεισμός του 2012», στο Γιάννης Βούλγαρης, Ηλίας Νικολακόπουλος (επιμ.), 2012: ο διπλός εκλογικός σεισμός, Θεμέλιο, Αθήνα 2014, σελ. 9-31, ιδίως σελ. 10.

	(Εκλογική συμμαχία)					
1993	ΣΥΝ (Ενιαίο κόμμα)	2,9	202.887	6.900.311	Δεν εισήχθη στο Κοινοβό ύλιο	
1996	ΣΥΝ	5,12	347.051	6.780.049	10	
2000	ΣΥΝ	3,20	219.880	6.868.011	6	
2004	ΣΥΝ	3,26	241.539	7.404.934	6	
2007	ΣΥΡΙΖΑ (Εκλογική συμμαχία)	5,04	361.101	7.159.006	14	
2009	ΣΥΡΙΖΑ	4,60	313.231	6.858.421	13	
2012 (Μάϊος)	ΣΥΡΙΖΑ	16,78	1.061.929	6.324.136	52	
2012 (Ιούνιος)	ΣΥΡΙΖΑ	26,89	1.655.042	6.155.464	71	
2015 (Ιανουάριος)	ΣΥΡΙΖΑ	36,34	2.246.064	6.180.872	149	
2015 (Σεπτέμβριος)	ΣΥΡΙΖΑ	35,46	1.925.904	5.433.376	145	

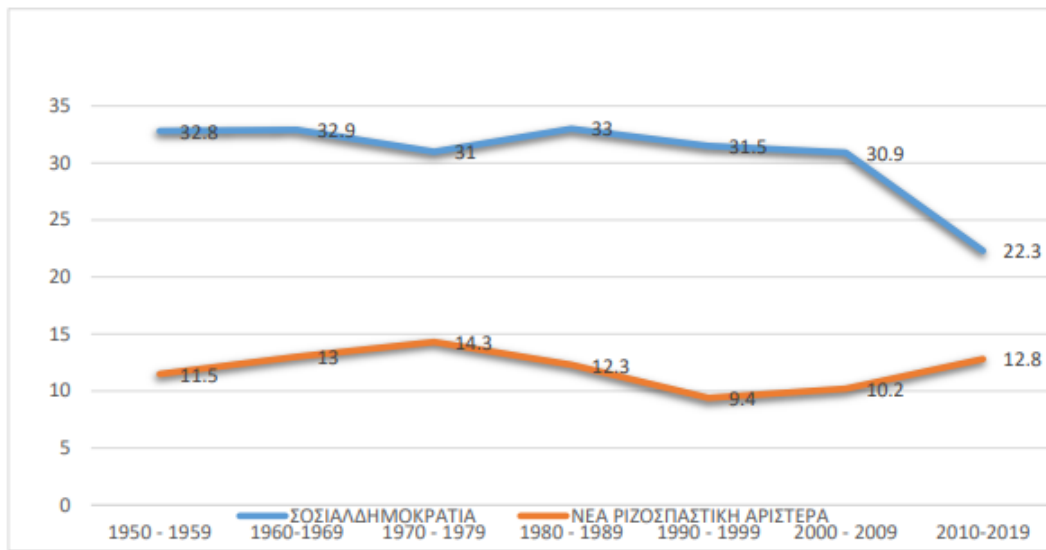
Γράφημα 1. Σύγκριση της εκλογικής δυναμικής της Ελληνικής και Δυτικοευρωπαϊκής ριζοσπαστικής Αριστεράς ανά δεκαετία (1950-2019) (Βουλευτικές εκλογές) (μέσοι όροι ανά δεκαετία)

Το Γράφημα 2 απεικονίζει μια άλλη όψη αυτής της συνολικής ενίσχυσης της ριζοσπαστικής Αριστεράς, παρουσιάζοντας συγκριτικά την εκλογική επιρροή της Σοσιαλδημοκρατίας και της νέας ριζοσπαστικής Αριστεράς την περίοδο 1950-2019 στη Δυτική Ευρώπη. Παρατηρούμε ότι η περίοδος της οικονομικής κρίσης (2010-2019) ενισχύει τις εκλογικές επιδόσεις των κομμάτων της νέας ριζοσπαστικής Αριστεράς κατά 2,6 ποσοστιαίες μονάδες και εντείνει τη φθορά των σοσιαλδημοκρατικών κομμάτων κατά 8,6 μονάδες. Η σοσιαλδημοκρατική οικογένεια στη Δυτική Ευρώπη υφίσταται σημαντική πτώση την περίοδο 2010-2019 συγκριτικά με την περίοδο 1950-1959 κατά 10,5 μονάδες, ενώ σημαντικές απώλειες της εκλογικής της επιρροής καταγράφονται στις περιπτώσεις της Ολλανδίας (50,5% απώλεια της δύναμής της), της Νορβηγίας (38,7%) και της Δανίας (36,3%). Στις χώρες του ευρωπαϊκού Νότου, τα σοσιαλδημοκρατικά κόμματα έχουν αντιστρόφως ανάλογη πορεία με αυτή των κομμάτων της νέας ριζοσπαστικής Αριστεράς.

Πιο συγκεκριμένα, οι εκλογικές απώλειες της Σοσιαλδημοκρατίας φαίνεται να μετατρέπονται σε εκλογικά κέρδη για τη ριζοσπαστική Αριστερά στην Ελλάδα, την Ισπανία και την Πορτογαλία. Στην περίπτωση του ΠΑΣΟΚ, η εκλογική πτώση είναι συντριπτική: χάνει συνολικά 53,3% της εκλογικής του επιρροής τη χρονική περίοδο 1970-2019 και αποτελεί το κόμμα με τη μεγαλύτερη φθορά στο εσωτερικό της ευρωπαϊκής Σοσιαλδημοκρατίας (με την περίπτωση του Ολλανδικού PvdA να ακολουθεί, με εκλογική απώλεια της τάξης του 50,5% την ίδια περίοδο). Οι εκλογικές απώλειες των σοσιαλδημοκρατικών κομμάτων που καταγράφονται στις περιπτώσεις των άλλων χωρών του ευρωπαϊκού Νότου είναι μικρότερες και πιο «συγκρατημένες» (18,1% της δύναμής του για το ισπανικό PSOE και 9,6% για το πορτογαλικό PS).

Γράφημα 2. Σύγκριση της εκλογικής δυναμικής της Σοσιαλδημοκρατίας και της Νέας ριζοσπαστικής Αριστεράς στη Δυτική Ευρώπη ανά δεκαετία (1950-2019) (Βουλευτικές εκλογές)

Κεφάλαιο 3. Ο πολυτάραχος βίος της ελληνικής ριζοσπαστικής Αριστεράς

3.1. Από το ΚΚΕ Εσωτερικού στον ΣΥΡΙΖΑ: Μια ιστορία διασπάσεων

Ένα σταθερό, διαρκές και χαρακτηριστικό στοιχείο του Ελληνικού Κομμουνιστικού κινήματος είναι ο διπλός χαρακτήρας του (Kalyvas και Marantzidis, 2002: 665). Οι ρίζες του διπλού χαρακτήρα εντοπίζονται βαθύτερα στην ήττα του Κομμουνιστικού κινήματος στον Ελληνικό Εμφύλιο πόλεμο. Μια ενδελεχής μελέτη των παράλληλων ή και τεμνόμενων διαδρομών των διαφόρων πολιτικών δυνάμεων και σχηματισμών στον ευρύτερο χώρο της νέας και ριζοσπαστικής Αριστεράς, που κατέληξαν να συναποτελούν τον ΣΥΡΙΖΑ, θα αποτελούσε μια προσπάθεια εξαιρετικά δυσχερή, που θα μπορούσε να οδηγήσει στη συγγραφή πολλών τόμων. Αυτό που επιχειρείται στην παρούσα ενότητα δεν είναι παρά ένα συνοπτικό χρονικό της πορείας της νέας και «ριζοσπαστικής» Αριστεράς και των φορέων της.

Το ΚΚΕ Εσωτερικού εμφανίστηκε το 1968 μετά τη διάσπαση του ΚΚΕ³¹, την 18η Φεβρουαρίου του ίδιου έτους, υιοθέτησε ένα ευρωκομμουνιστικό ιδεολογικό προφίλ τη στιγμή που το ΚΚΕ «γαντζώθηκε» στη Λενινιστική στάση³² και παρουσιάστηκε ως η ελληνική εκδοχή του ιδεολογικοπολιτικού ρεύματος που στην Ευρώπη είχε ονομαστεί «ευρωκομμουνισμός» (Kalyvas και Marantzidis, 2002: 668). Ωστόσο δεν συνάντησε την απήχηση, που συνάντησαν οι αντίστοιχοι βασικοί εκπρόσωποι του ευρωκομμουνισμού σε Ιταλία, Ισπανία και Γαλλία³³. Αντιθέτως, για μεγάλο διάστημα ο χώρος της κομμουνιστικής Αριστεράς κυριαρχούνταν από το ορθόδοξο, φιλοσοβιετικό ΚΚΕ, τόσο λόγω του δεσμού του με την ΕΣΣΔ και το Κομμουνιστικό Κόμμα της Σοβιετικής Ένωσης, όσο και γιατί κατάφερε να οικειοποιηθεί και να αντιπροσωπεύσει «τις νοοτροπίες, τα στερεότυπα, τις κοσμοθεωρήσεις του πολιτικού-πολιτισμικού τμήματος της ελληνικής κοινωνίας το οποίο είχε ταυτιστεί ιστορικά με την κομμουνιστική Αριστερά» (Βούλγαρης, 2008: 264).

³¹ Το ΚΚΕ εσωτερικού εμφανίστηκε ως πτέρυγα του ΚΚΕ που έσπασε μετά την απόβαση του Σοβιετικού στρατού στην Τσεχοσλοβακία, αρνούμενη την ηγεσία της Σοβιετικής Ένωσης. Βλέπε σχετικά Lefkofridi (2010). Στις 5 Φεβρουαρίου του 1968 έλαβε χώρα η Βουδαπέστη η 12η πλατιά Ολομέλεια της Κεντρικής Επιτροπής του ΚΚΕ. Τρία μέλη του Πολιτικού Γραφείου, ο Μήτσος Παρτσαλίδης, ο Ζήσης Ζωγράφος και ο Πάνος Δημητρίου αποχώρησαν και με απόφαση της 12ης Ολομέλειας καθαιρέθηκαν.

³² Παραταύτα, το ΚΚΕ-Εσωτερικού διατήρησε στενούς δεσμούς με κάποια Κομμουνιστικά καθεστώτα, ειδικά με αυτά της Γιουγκοσλαβίας, της Ρουμανίας, της Βόρειας Κορέας και της Κίνας.

³³ Για την εμφάνιση, την εξέλιξη και τον πρόωγο θάνατο του Ευρωκομμουνισμού βλέπε Μπαλαμπανίδης Γιάννης (2015), Ευρωκομμουνισμός. Από την κομμουνιστική στη ριζοσπαστική ευρωπαϊκή Αριστερά, Αθήνα, Πόλις.

Από την άλλη, το ΚΚΕ εσωτερικού, μπορεί να διατήρησε κάποιους δεσμούς με το χώρο της κομμουνιστικής Αριστεράς, οι οποίοι οφείλονταν κυρίως στα ιστορικά του στελέχη, αλλά το μεγαλύτερο κομμάτι της βάσης του εντοπίζονταν στον χώρο της νεολαίας, των φοιτητών, της διανοήσης, πολιτών με ανώτερο επίπεδο μόρφωσης, ατόμων προερχόμενων από τον αντιδικτατορικό αγώνα, αλλά και των “νέων κοινωνικών κινημάτων” της πρώιμης Μεταπολίτευσης.

Το ΚΚΕ εσωτερικού αποτέλεσε την ελληνική εκδοχή του Ευρωκομμουνισμού και τον φορέα της ανανεωτικής Αριστεράς στην Ελλάδα. Οι διαφορές ανάμεσα στο ΚΚΕ και στο ΚΚΕ εσωτερικού μπορούν να συνοψισθούν σε τρία σημεία: α) διαφορές στην πολιτική γραμμή και στην αντίληψη της πορείας προς τον σοσιαλισμό στην Ελλάδα, β) διαφορές στην αντίληψη του μαρξιστικού-λενινιστικού κόμματος και των χαρακτηριστικών του και γ) διαφορές σε σχέση με την εκτίμηση του παγκοσμίου κομμουνιστικού κινήματος³⁴. Το γεγονός ότι υπήρξε προϊόν της μεγαλύτερης διάσπασης του ελληνικού κομμουνιστικού κινήματος στα πλαίσια της ρευστότητας και του αναβρασμού στο εσωτερικό του διεθνούς κινήματος το εξέθεταν σε όλες τις επιρροές που υπήρχαν εντός της παγκόσμιας Αριστεράς εκείνο τον καιρό³⁵.

Η μετεξέλιξη του ΚΚΕ εσωτερικού έγινε μέσα από μια διαδικασία που ανέδειξε την εσωτερική διάσπαση και του Ευρωκομμουνιστικού ρεύματος καθώς οι πλατφόρμες τις «αναβάθμισης» και της «μετεξέλιξης» αντιστοιχούσαν στο αριστερό και δεξιό ρεύμα του Ευρωκομμουνισμού αντίστοιχα. Στο κείμενο των θέσεων για το Συνέδριο αναφέρεται ότι «Το ΚΚΕ ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΥ αποτελεί ΜΙΑ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ για την ανανέωση της Αριστεράς, για να διαμορφωθεί μια νέα και διαφορετική αριστερή φυσιογνωμία και πολιτική του κομμουνιστικού κόμματος, που θα απαντούσε στα σύγχρονα προβλήματα της κοινωνίας μας και της εποχής μας. Έφερε για πρώτη φορά

³⁴ Βλέπε Καράς Σταύρος (1978), *Ιδεολογία και πολιτική στο ΚΚΕ Εσωτερικού*, Αθήνα, Οδυσσέας, σελ.48

³⁵ Τα γεγονότα της Ουγγαρίας, ο Μάης του '68 και τα νέα κοινωνικά κινήματα, η Άνοιξη της Πράγας και ο «ιταλικός δρόμος προς τον σοσιαλισμό» σε συνδυασμό με την οριστική ρήξη του νέου κομμουνιστικού κόμματος με την «παγκόσμια ηγεσία του κινήματος» το οδήγησαν να ενταχθεί στο ρεύμα του Ευρωκομμουνισμού. Ένα ρεύμα που δεν ήταν ενιαίο και αυτό αποτυπώνεται και στις εσωτερικές διαφωνίες του ΚΚΕ Εσωτερικού «Εμείς μιλάμε όχι για μια “αριστερή εναλλακτική κυβέρνηση”, αλλά για μια “δημοκρατική εναλλακτική λύση”, δηλαδή για την πολιτική προοπτική μιας συνεργασίας και μιας συνεννόησης των λαϊκών δυνάμεων κομμουνιστικής και σοσιαλιστικής έμπνευσης με τις λαϊκές δυνάμεις καθολικής έμπνευσης. [...] Η σοβαρότητα των προβλημάτων της χώρας, οι απειλές, που πάντα επικίνδυνονται, αντιδραστικών περιπετειών και η αναγκαιότητα να ανοίξει τελικά για το έθνος ένας σίγουρος δρόμος οικονομικής ανάπτυξης, κοινωνικής ανανέωσης και δημοκρατικής προόδου καθιστούν όλο και πιο επείγον και ώριμο το καθήκον να φτάσουμε σε εκείνο που μπορεί να οριστεί σαν ο νέος μεγάλος “ιστορικός συμβιβασμός” ανάμεσα στις δυνάμεις που συσπειρώνουν και εκπροσωπούν τη μεγάλη πλειοψηφία του ιταλικού λαού», Μπερλίνγκουερ, Ενρίκο (1977), *Ιστορικός Συμβιβασμός*, Θεμέλιο, Αθήνα, σελ.65.

στους Έλληνες εργαζόμενους το όραμα του σοσιαλισμού με ελευθερία, δημοκρατία, αυτοδιαχείριση, απορρίπτοντας τα μοντέλα του υπαρκτού σοσιαλισμού και τα πρότυπα της σοσιαλδημοκρατικής διαχείρισης του καπιταλισμού. Και έδειξε σταθερά πως ο μόνος δρόμος προς τον σοσιαλισμό είναι ο δημοκρατικός δρόμος με τις «διαρθρωτικές αλλαγές», δηλαδή τις ώριμες ρήξεις στις κυρίαρχες δομές του ελληνικού καπιταλιστικού κράτους, στη βάση της πιο πλατιάς συναίνεσης και συμμετοχής των εργαζομένων μαζών και της αδιάκοπης διεύρυνσης της δημοκρατίας σε όλους τους θεσμούς και τους τομείς της πολιτικής, κοινωνικής και οικονομικής ζωής»³⁶. Το όραμα του σοσιαλισμού με ελευθερία και δημοκρατία, μακριά από μοντέλα υπαρκτού σοσιαλισμού και καπιταλισμού, αποτελεί κεντρικό και αμετάβλητο στοιχείο του πυρήνα της ιδεολογίας τόσο του Συνασπισμού όσο και του μετέπειτα ΣΥΡΙΖΑ, όπως θα αναπτύξουμε παρακάτω.

Η μετεξέλιξη του ΚΚΕ εσωτερικού σε Ελληνική Αριστερά (ΕΑΡ)³⁷, η οποία δεν συμμετείχε ποτέ αυτόνομα σε εκλογές, δεν άλλαξε τους συσχετισμούς σε σχέση με το ΚΚΕ. Όσον αφορά το πέρασμα από το ΚΚΕ εσωτερικού στην ΕΑΡ, αξίζει να κρατήσουμε τη σημειολογική σημασία της απαλοιφής του όρου κομμουνιστικό από τον τίτλο του κόμματος. Τα εθνικά γεγονότα καθώς και τα σοβαρά διεθνή γεγονότα (εμπλοκή Ελλήνων Σοσιαλιστών σε οικονομικά σκάνδαλα, η επιρροή του Γκορμπατσώφ στο ελληνικό κομμουνιστικό κίνημα) ευνόησαν μια εκλογική συμμαχία μεταξύ ΚΚΕ και ΕΑΡ οι οποίοι μαζί με Σοσιαλιστικές προσωπικότητες δημιούργησαν το 1989 ένα εκλογικό μέτωπο, το «Συνασπισμό της Αριστεράς και της Προόδου» (ΣΥΝ) (αποτελούμενος από το ΚΚΕ και την ΕΑΡ), με πρόεδρο τον Χαρίλαο Φλωράκη (από το ΚΚΕ) και γραμματέα τον Λεωνίδα Κύρκο (από την ΕΑΡ) καθώς ήθελαν να προκαλέσουν τη διάλυση του ΠΑΣΟΚ ή να μειώσουν την επιρροή του (Marantzidis,

³⁶ Σε όλη τη διατριβή, τα παραθέματα διατηρούν αυτούσιο τον λόγο των κομματικών προγραμμάτων και των συνεντεύξεων. Όλες οι μεταφράσεις της ξενόγλωσσης βιβλιογραφίας έχουν γίνει από τη γράφουσα. ΘΕΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ, Κεφ. Ζ, Η προοπτική του ΚΚΕ Εσωτερικού και της Ανανεωτικής Αριστεράς, Δεύτερη πρόταση, 1987.

³⁷ Η ΕΑΡ αποτελούσε την κεντροαριστερή μετεξέλιξη του ΚΚΕ Εσωτερικού που προέκυψε μετά το 4ο Συνέδριο τον Μάιο του 1986. Το 1986 το ΚΚΕ εσωτερικού διασπάται και από αυτή τη διάσπαση προκύπτουν δύο κόμματα: το ένα ήταν η Ελληνική Αριστερά (ΕΑΡ) που συνδύαζε ένα πολιτικό πρόγραμμα Σοσιαλδημοκρατικού τύπου, εμπνευσμένο από τις οικολογικές και μεταυλιστικές αξίες (Marantzidis, 2012: 224) όπου παρέμεινε το μεγαλύτερο κομμάτι των δυνάμεων του ΚΚΕ- Εσωτερικού και το άλλο, το ΚΚΕ εσωτερικού - Ανανεωτική Αριστερά με την οργάνωση νεολαίας ΕΚΟΝ Ρήγας Φεραίος, το οποίο σύντομα εξελίχθηκε σε Ανανεωτική Κομμουνιστική Οικολογική Αριστερά (ΑΚΟΑ), κόμμα το οποίο συμμετείχε στις διεργασίες συγκρότησης του ΣΥΡΙΖΑ και παραμένει μέχρι σήμερα στον σχηματισμό. Προτιμήσαμε εδώ τον όρο «μετεξέλιξη» στο κείμενό μας, μιας και η ΕΑΡ (ως νέος, μετακομμουνιστικός σχηματισμός) συγκέντρωσε τη συντριπτική πλειοψηφία των σημειώντων στελεχών του ΚΚΕ εσωτερικού, αλλά και της εκλογικής βάσης του ΚΚΕ εσωτερικού και το ΚΚΕ – Εσωτερικού -ΑΑ, ουσιαστικά αποσπώσθηκε, συγκεντρώνοντας πολύ μικρότερες δυνάμεις.

2012: 25). Ο Συνασπισμός της Αριστεράς και της Προόδου (ΣΥΝ) ιδρύθηκε το 1989 σαν συμπαράταξη του ΚΚΕ και της ΕΑΡ μετά το Κοινό Πόρισμα³⁸ των δύο κομμάτων τον Δεκέμβριο του 1988. Το 1989 ΕΑΡ και ΚΚΕ προσυπογράφουν το Κοινό Πόρισμα που θα οδηγήσει στον ενιαίο Συνασπισμό. Στα μεγάλα προγραμματικά κέρδη της ΕΑΡ είναι ότι το σοβιετόφιλο ΚΚΕ αναγνωρίζει την Ευρώπη ως «κοινό σπίτι των λαών». Ο Συνασπισμός συμμετείχε αρχικά σε κυβέρνηση συνεργασίας με τη Νέα Δημοκρατία και έπειτα στην οικουμενική κυβέρνηση (ΝΔ-ΠΑΣΟΚ-ΣΥΝ). Η συνεργασία με τον βασικό φορέα της Δεξιάς στη μεταπολιτευτική ιστορία της χώρας, με την αιτιολογία της «Κάθαρσης», θα αποτελέσει σοβαρό «τραύμα» για τη φυσιογνωμία, ιδεολογία και ταυτότητα του Συνασπισμού, που μόνο μετά το 2004 μπορούμε να πούμε ότι έχει πλέον ξεπεραστεί (και πάλι χωρίς να είμαστε απόλυτοι) (Κατσαμπέκης, 2009: 25).

Η εκλογική αποτυχία στις αλλεπάλληλες εκλογές την περίοδο 1989-91 και οι συμμετοχές στην κυβέρνηση Τζανετάκη με την ΝΔ και στην Οικουμενική Κυβέρνηση δημιούργησαν τριγμούς στον Συνασπισμό και ιδιαίτερα στο κόμμα του ΚΚΕ που δέχτηκε αριστερή κριτική από το εσωτερικό του και κυρίως από την νεολαία του και είχε σαν αποτέλεσμα τις απώλειες σε επίπεδο στελεχών λόγω των διαγραφών. Η κρίση του κομμουνιστικού κινήματος που έφτασε στο αποκορύφωμά της με την διάλυση της ΕΣΣΔ το 1991 και την ολική κατάρρευση του Υπαρκτού Σοσιαλισμού οδήγησε στο 13ο Συνέδριο όπου ύστερα από την επικράτηση της μαρξιστικής-λενινιστικής πτέρυγας του κόμματος, οι ανανεωτικοί οι οποίοι ζητούσαν αναθεώρηση βασικών αρχών της θεωρίας και λειτουργίας του κόμματος, αποχώρησαν από το κόμμα. Οι αποχωρήσαντες ήταν πλειοψηφία σε πολλές κομματικές οργανώσεις βάσης και περίπου το 45% της Κεντρικής Επιτροπής, μεταξύ των οποίων και ο απελθών γραμματέας του κόμματος Γρηγόρης Φαράκος. Μετά από αυτό, οι ανανεωτικοί του ΚΚΕ και τα υπόλοιπα κόμματα της συμμαχίας, αποφάσισαν να μετατρέψουν τον Συνασπισμό σε ενιαίο πολιτικό κόμμα (Κύρκος, 1987).

Το 1991 μετά από το 13ο Συνέδριό του, το ΚΚΕ αποχωρεί από τον ενιαίο Συνασπισμό, ο οποίος εκλέγει στη θέση του προέδρου τη Μαρία Δαμανάκη και κατεβαίνει αυτόνομα στις εκλογές του 1993, όπου όμως αποτυγχάνει να εισέλθει στη Βουλή (με ποσοστό 2,94%). Το κυρίαρχο ρεύμα του 13ου Συνεδρίου ήταν η διάσπαση του ΚΚΕ³⁹ και ο μετασχηματισμός του Συνασπισμού από μια ομοσπονδία κομμάτων

³⁸ Το Κοινό Πόρισμα ΚΚΕ - ΕΑΡ (08/12/88) από μόνο του αποτελεί αξιόλογη αναλυτική περίπτωση κειμένου στην ιστορία της ελληνικής Αριστεράς καθώς σηματοδοτεί την σύγκλιση των δύο πλευρών της διάσπασης του 1968.

σε ένα ενιαίο κόμμα. Οι μεταρρυθμιστές, οι μεγάλοι χαμένοι του 13ου Συνεδρίου, ακολούθησαν το δικό τους δρόμο δημιουργώντας μαζί με την ΕΑΡ και ανεξάρτητους το Συνασπισμό της Αριστεράς και της Προόδου (Marantzidis, 2012: 226) με σκοπό να ξεπεράσουν την κομμουνιστική ταυτότητα και να δημιουργήσουν μια μετακομμουνιστική Αριστερά (Ο.π.).

Στο ιδρυτικό συνέδριο στις 26-28 Ιουνίου 1992 ο Συνασπισμός της Αριστεράς και της Προόδου μετατρέπεται από τις πολιτικές δυνάμεις που τον συναπαρτίζουν (εκλογική συμμαχία) σε ενιαίο κόμμα και πρόεδρος εκλέγεται η Μαρία Δαμανάκη. Ο ΣΥΝ εμφανίζεται ως πολιτική δύναμη που αξιώνει στοιχεία πολυσυλλεκτικότητας. Η ύπαρξη τάσεων στο εσωτερικό του κόμματος με διαφορετικές αφετηρίες από τον χώρο της Αριστεράς ενισχύει ένα πλουραλιστικό προφίλ, καθώς ο νέος ΣΥΝ «συγκροτείται από δυνάμεις που προέρχονται από όλες τις γενιές και απ' όλα τα ιστορικά ρεύματα του εργατικού και αριστερού κινήματος: Το κομμουνιστικό κίνημα, το σοσιαλιστικό και σοσιαλδημοκρατικό, την κεντρο-Αριστερά, δυνάμεις με παράδοση στους δημοκρατικούς αγώνες στην πατρίδα μας. Δυνάμεις της γυναικείας απελευθέρωσης και της οικολογίας. Δυνάμεις της νεολαίας» (ΣΥΝ, 1992). Όπως φαίνεται και στο παραπάνω παράθεμα, το νέο κόμμα είχε ως στόχο τη δημιουργία μιας νέας Αριστεράς, συμπεριλαμβάνοντας τα παλαιά ιστορικά ρεύματα και θέλοντας να υπερβεί τις περιχαρακώσεις που έθετε το «σχίσμα» ανάμεσα στη Σοσιαλδημοκρατία και την κομμουνιστική Αριστερά. «Το νέο κόμμα δεν δημιουργείται απλώς για να αθροίσει ιστορικές προελεύσεις, να ενοποιήσει εμπειρίες και κοινούς προβληματισμούς. Δεν είναι μόνο η συνεπής κατάληξη μιας κοινής πορείας. Είναι ταυτόχρονα πράξη επανίδρυσης της νέας Αριστεράς στην Ελλάδα. Είναι η αφετηρία και η δέσμευση για τη διαμόρφωση μιας νέας ιστορικής ταυτότητας της Αριστεράς. Αποτελεί, ταυτόχρονα, συνέχεια και τομή» (ΣΥΝ, 1992).

Στην πολιτική γεωγραφία ο νέος ΣΥΝ στόχευε να διεκδικήσει τον πολιτικό χώρο ανάμεσα στο ΠΑΣΟΚ και το ΚΚΕ επιθυμώντας όπως ήταν αναμενόμενο να διεκδικήσει επιρροή, πολιτική και εκλογική, από τους δύο αυτούς πολιτικούς χώρους που ενώ θεωρούνταν παραδοσιακές δυνάμεις είχαν πλέον να αντιμετωπίσουν την φθορά του «παλιού» για διαφορετικούς λόγους ο καθένας. Το γεγονός ότι το νέο κόμμα ιδρύεται από δύο ιστορικά ρεύματα της Αριστεράς τα οποία προέκυψαν στον ελληνικό χώρο με την διάσπαση του ΚΚΕ το 1968, προσδίδει μια οργανωτικά δυσπρόστατη φύση στον Συνασπισμό. Συγκεκριμένα, έχουμε έναν κομματικό φορέα ο οποίος συναπαρτίζεται κυρίως από δύο ρεύματα. Από το παραδοσιακό κομμουνιστικό (ΚΚΕ)

και από το ρεύμα της ανανεωτικής Αριστεράς (ΚΚΕ εσωτερικού, ΕΑΡ). Στον Συνασπισμό εντάσσονται και ανένταχοι της ευρύτερης κομμουνιστικής και μη κομμουνιστικής Αριστεράς. Η δυσπρόστατη φύση του κόμματος εκτός από οργανωτική είναι και ιδεολογική καθώς ο ενιαίος Συνασπισμός έχει δύο μεγάλες ομάδες, την ανανεωτική και την παραδοσιακή κομμουνιστική που προκύπτουν όχι με αυστηρούς οργανωτικούς όρους αλλά και με όρους πολιτικών θέσεων και στρατηγικών. Οι διαφοροποιήσεις, οι διαφωνίες και οι εντάσεις στις ομάδες του Συνασπισμού, θα παίξουν καθοριστικό ρόλο στην εξέλιξη και τη μετεξέλιξή του στον Συνασπισμό της Ριζοσπαστικής Αριστεράς (ΣΥ.ΡΙΖ.Α) όπως θα εξετάσουμε στη συνέχεια.

Το 1994 ο Συνασπισμός, με πρόεδρο τον Νίκο Κωνσταντόπουλο πέτυχε ένα μεγάλο ποσοστό για τα δεδομένα του χώρου, λαμβάνοντας στις Ευρωεκλογές 6,26%, ενώ το 1996 επιτυγχάνει το μεγαλύτερο ποσοστό της ιστορίας του σε Εθνικές Εκλογές με 5,1%. Στην τετραετία 2000-2004 το κόμμα είχε σημαντικές απώλειες στελεχών με σημαντικότερες αυτές των Μαρία Δαμανάκη και Νίκου Μπίστη (αλλά και μιας ομάδας στελεχών, που τον πλαισίωνε) και κατάφερε οριακά να πετύχει την κοινοβουλευτική του εκπροσώπηση. Όσον αφορά την ιδεολογικοπολιτική κατεύθυνση του ΣΥΝ ως ενιαίου κόμματος μετά το 1991, δε θα μπορούσαμε να ανιχνεύσουμε κάποιο συγκεκριμένο προγραμματικό πλαίσιο, κάποια σαφή στρατηγική προς το ζητούμενο της «σύγχρονης μεταρρυθμιστικής Αριστεράς» λόγω τόσο της ασαφούς και πολυκύμαντης σχέσης του με το ΠΑΣΟΚ και την ιδέα της Σοσιαλδημοκρατίας, όσο και των εσωτερικών εντάσεων και αμφισημιών³⁹. Αυτό που αξίζει ωστόσο να σημειώσουμε είναι ότι ο Συνασπισμός αποτελεί αυτή την περίοδο τον βασικό φορέα μεταύλιστικών αξιών και αιτημάτων⁴⁰, όπως και την προσέγγιση με τα «κοινωνικά κινήματα» (που διακρίνεται όλο και πιο ξεκάθαρα με την δραστηριοποίηση του ΣΥΝ στις κινητοποιήσεις κατά της εισβολής στο Ιράκ και γενικότερα στο αντιπολεμικό κίνημα), με βασικό αυτό της «αντιπαγκοσμιοποίησης» ή καλύτερα, όπως εκφράζεται οψίμως, της «ετεροπαγκοσμιοποίησης». Όπως θα δούμε παρακάτω, το εκλογικό μανιφέστο του 2000 καθώς και το 4ο Συνέδριο του ΣΥΝ το 2004 αποτελούν σημεία

³⁹ Από το 1991, ο ΣΥΝ ακολούθησε διαφορετικές στρατηγικές καθώς αντιμετώπισε ίδια προβλήματα με το ΚΚΕ εσωτερικού. Κατά τη διάρκεια της περιόδου 1974 – 1985 δηλαδή είχε να επιλέξει την αυτοτοποθέτησή του πιο Αριστερά και να είναι αντίθετο στο ΠΑΣΟΚ ή πιο Δεξιά και να συνεργαστεί μαζί του (Marantzidis, 2012: 233). Ένα άλλο κυρίαρχο ερώτημα ήταν η τοποθέτησή του σε σχέση με το ΚΚΕ. Κάποιες φορές υιοθέτησαν έναν επιθετικό λόγο και έδειχναν να έχουν αποποιηθεί το κομμουνιστικό τους παρελθόν και άλλες έδειχναν να θέλουν να συνεργαστούν στη δημιουργία μιας «μεγάλης Αριστεράς», κομμουνιστικής προέλευσης η οποία τίθεται εναντίον του ΠΑΣΟΚ.

⁴⁰ Σχετικά με τις μεταύλιστικές αξίες στο λόγο και το πρόγραμμα του ΣΥΝ βλέπε Τσακατίκα και συνεργάτες (2009).

κλειδιά για την κατανόηση των σημερινών εξελίξεων στο χώρο της ανανεωτικής-ριζοσπαστικής Αριστεράς. Ειδικά μετά το 4ο Τακτικό Συνέδριο του Συνασπισμού το 2004 φαίνεται να αποκρυσταλλώνεται ο νέος πολιτικός λόγος του ΣΥΝ, η νέα στρατηγική στόχευση και το αδιαχώριστο του πλέον από τον ευρύτερο σχηματισμό ΣΥΡΙΖΑ, τα κινήματα και τη νεο-διεθνιστική προοπτική.

Ήδη από το 2001, έχει αρχίσει να διαφαίνεται πλέον ξεκάθαρα η προοπτική συνεργασίας και κοινής δράσης της ευρύτερης (ανανεωτικής, ριζοσπαστικής και σοσιαλιστικής) Αριστεράς (εξαιρουμένου βεβαίως του ΚΚΕ). Αυτή η προοπτική συνδυάζεται χρονικά με αυτό που γενικότερα χαρακτηρίστηκε ως αριστερή στροφή του ΣΥΝ και πρακτικά εκφράστηκε με τους εξής τρόπους (Κατσαμπέκης, 2009: 26):

1. Δημιουργία του Χώρου Διαλόγου και Κοινής Δράσης της Αριστεράς
2. Ένταξη και δραστηριοποίηση του ΣΥΝ στο κίνημα κατά της παγκοσμιοποίησης και συμβολή στη δημιουργία και στήριξη του Ελληνικού Κοινωνικού Φόρουμ.
3. Ενεργός συμμετοχή του ΣΥΝ στο αντιπολεμικό κίνημα, όπως αυτό εκφράστηκε με τις αντιδράσεις κατά της εισβολής των ΗΠΑ στο Ιράκ το 2003 και
4. Στήριξη οικολογικών αιτημάτων και πρωτοβουλιών, όπως και κινήματων - συσπειρώσεων πόλης.

Μετά τις εκλογές του Μαρτίου του 2004 ωστόσο, στις οποίες αναδείχθηκαν σε εκλόγιμες θέσεις μόνον υποψήφιοι του ΣΥΝ, ο ΣΥΡΙΖΑ ουσιαστικά υπολειπούν και αντιμετώπιζε σοβαρά προβλήματα, λόγω εσωτερικών αντιφάσεων και διαφωνιών, που οδήγησαν τελικά στην εγκατάλειψη του συμμαχικού σχήματος στις ευρωεκλογές, που ακολούθησαν τον Ιούνιο, και την αυτόνομη κάθοδο του ΣΥΝ σε αυτές. Η επαναφορά του ΣΥΡΙΖΑ στο προσκήνιο και η εκ νέου ενεργοποίησή του έρχεται μόνο μετά το 4ο Τακτικό Συνέδριο του ΣΥΝ, τον Δεκέμβριο, με την εκλογή του Αλέκου Αλαβάνου και την επικράτηση του Αριστερού Ρεύματος στα όργανα του κόμματος.

Αυτή η εξέλιξη ήταν εξαιρετικά κρίσιμη για την ύπαρξη του ΣΥΡΙΖΑ, τουλάχιστον όπως τον γνωρίζουμε σήμερα, αφού μπορούμε να έχουμε βάσιμες αμφιβολίες για την επιβίωση του σχήματος σε περίπτωση που στις τότε προεδρικές εκλογές θα επικρατούσε στην ηγεσία του κόμματος ο τότε ανανεωτικός Μιχάλης Παπαγιαννάκης και η Ανανεωτική Πτέρυγα αντιστοίχως στα όργανα. Στο 4ο Συνέδριο του ΣΥΝ μπορούμε να διακρίνουμε μία ριζοσπαστική τομή, ενδεχομένως ακόμη και ρήξη, σε ό,τι σχετίζεται με τις διαφορετικές πλέον περιόδους «της ιστορίας» του ΣΥΝ

και του ευρύτερου χώρου της ανανεωτικής Αριστεράς. Βασικό ιδεολογικό και στρατηγικό χαρακτηριστικό της νέα φάσης αποτελεί η υιοθέτηση μιας νέα διαιρετικής τομής. Η προηγούμενη, παραδοσιακή αντίθεση Δεξιά/προοδευτικές (αριστερές) δυνάμεις εγκαταλείπεται και πλέον υιοθετείται ένα νέο αντιθετικό σχήμα, που τοποθετεί στη μία πλευρά τις δυνάμεις που προωθούν τη νεοφιλελεύθερη παγκοσμιοποίηση (είτε πρόκειται για συντηρητικές είτε για σοσιαλδημοκρατικές/σοσιαφιλελεύθερες) και από την άλλη τις αριστερές-ριζοσπαστικές δυνάμεις που της αντιτίθενται (Κατσαμπέκης, 2009: 27 – 28).

Κεντρικό ζήτημα πλέον για την νέα αριστερή ταυτότητα του χώρου, αλλά και για την ανάγνωση της κοινωνικοπολιτικής πραγματικότητας καθίσταται μια συγκεκριμένη αντίληψη περί ριζοσπαστισμού (περί κινηματικότητας, κοινωνικών αντιστάσεων, κ.λπ.). Εξίσου σημαντική εξέλιξη αποτέλεσε η εκλογή του Αλέξη Τσίπρα στη θέση του προέδρου του κόμματος του Συνασπισμού το Φεβρουάριο του 2008 στο 5ο Τακτικό Συνέδριο του κόμματος, συγκεντρώνοντας 840 ψήφους (70,41%) έναντι 342 (28,67%) ψήφων του Φώτη Κουβέλη. Η προώθηση του νεαρού πολιτικού στην προεδρία του κόμματος ως πιθανό ενδεχόμενο είχε ξεκινήσει να συζητείται (τόσο δημοσιογραφικά, όσο και εντός του Συνασπισμού) δύο χρόνια πριν, όταν τον Οκτώβρη του 2006 είχε προωθηθεί (από τον Αλέκο Αλαβάνο) ως υποψήφιος του ΣΥΝ για τις δημοτικές εκλογές στο Δήμο Αθηναίων και συγκέντρωσε το ποσοστό 10,51%, ως επικεφαλής της δημοτικής κίνησης «Ανοιχτή Πόλη». Η κίνηση του Αλέκου Αλαβάνου να προτείνει και πάλι τον Αλέξη Τσίπρα, αυτή τη φορά όμως για αρχηγό του κόμματος, δεν ήταν παρά μια συνεπής πράξη σε σχέση με μια συγκεκριμένη αντίληψη περί ανανέωσης, που προωθούσε ο ίδιος τα τελευταία χρόνια, μια έμπρακτη συμβολική και πρακτική κίνηση απέναντι στη νεολαία, τον προνομιακό χώρο στον οποίο απευθύνεται και τον οποίο εγκαλεί σταθερά στο λόγο του.

Η εκλογή του Αλέξη Τσίπρα στη προεδρία του ΣΥΝ συνέπεσε με το πρώτο στάδιο της δημοσκοπικής έκρηξης των ποσοστών του ΣΥΡΙΖΑ, οδηγώντας πολλούς αναλυτές και δημοσιογράφους στο απλουστευτικό συμπέρασμα πως ο ΣΥΡΙΖΑ όφειλε αυτή την αύξηση του ενδιαφέροντος αποκλειστικά στην ανάδειξη του νεαρού πολιτικού. Σίγουρα η νεανική τηλεοπτική παρουσία του Αλέξη Τσίπρα στην προεδρία του κόμματος βοήθησε σε κάποιο βαθμό στην ενίσχυση των ποσοστών του χώρου, αλλά μια προσεκτική ανάγνωση των δημοσκοπικών δεδομένων αναδεικνύει μία ήδη υπάρχουσα ανοδική τάση, που απλώς εντάθηκε μετά την εκλογή Τσίπρα (όπ. παρ.)

Από το 2008 η Ελλάδα εισέρχεται στην περίοδο της οικονομικής κρίσης και η νέα

ριζοσπαστική Αριστερά σε μια πολυκύμαντη και πολύ ενδιαφέρουσα φάση στην εξέλιξή της. Ο ΣΥΡΙΖΑ εκτινάσσει τα ποσοστά του στις διπλές εκλογές σεισμό του 2012 και γίνεται για πρώτη φορά Κυβέρνηση τον Ιανουάριο του 2015. Η δε περίοδος Ιανουαρίου – Σεπτεμβρίου 2015 αποτελεί, ίσως, την πιο συμπυκνωμένη σε πολιτικά γεγονότα περίοδο της Μεταπολίτευσης.

3.2. Η ριζοσπαστική Αριστερά στην Ελλάδα: Προτείνοντας μία περιοδολόγηση

Για να μελετήσουμε την ιδεολογική και προγραμματική εξέλιξη της νέας ριζοσπαστικής Αριστεράς στην Ελλάδα επιλέξαμε να χωρίσουμε την περίοδο 1980 –2015 σε διαφορετικές περιόδους, με στόχο μια αναλυτική καταγραφή των περιόδων με επίκεντρο τις ιδεολογικές και προγραμματικές τομές στην ιστορία του ΚΚΕ Εσωτερικού / ΕΑΡ, του Συνασπισμού (ΣΥΝ) και του Συνασπισμού της Ριζοσπαστικής Αριστεράς (ΣΥΡΙΖΑ). Ο διαχωρισμός των περιόδων στην ανάλυσή μας έγινε αφού λήφθηκαν υπόψη τόσο οι κοινωνικοπολιτικές εξελίξεις όσο και οι στρατηγικές, όπως αυτές προκύπτουν μέσα από τα κομματικά κείμενα.

Ακολουθώντας τον συλλογισμό του Hirschman (1970), στην περίπτωση της ριζοσπαστικής Αριστεράς στην Ελλάδα, δύο στρατηγικές επιλέχθηκαν σε σχέση με την κομμουνιστική ιδεολογία και τον Υπαρκτό Σοσιαλισμό: η έξοδος (exit) (ΚΚΕ Εσωτερικού, ΣΥΝ, ΣΥΡΙΖΑ) και η πίστη (loyalty) (ΚΚΕ). Ο ελληνικός κομμουνισμός παρουσιάζει δύο διαφορετικά προφίλ: μία μετα-κομμουνιστική Αριστερά και μία αμετάβλητη Αριστερά (Marantzidis, 2012: 225). Ερευνητές έχουν κατατάξει την εξέλιξη της ελληνικής ριζοσπαστικής Αριστεράς σε διάφορες περιόδους χρησιμοποιώντας διαφορετικά κριτήρια (οργάνωση, στρατηγικές, ιστορικές συνθήκες) (Marantzidis, 2012: 233- 236, Βερναρδάκης, 2011: 278 – 290, Ελευθερίου, 2009). Επιχειρώντας μία περιοδολόγηση στην εξέλιξη της πολιτικής διαδρομής του ΣΥΝ και του ΣΥΡΙΖΑ μπορούμε να παρατηρήσουμε διαφορετικές στρατηγικές που ανταποκρίνονται σε επτά διακριτές φάσεις από το 1980 έως το 2015. Οι περίοδοι ανάλυσης ανταποκρίνονται στις τομές που διακρίναμε στην ιδεολογική - προγραμματική εξέλιξη της ριζοσπαστικής Αριστεράς στην Ελλάδα. Οι εξωτερικές αλλαγές (external shocks) και το κοινωνικοπολιτικό πλαίσιο κάθε περιόδου αποτελούν κρίσιμα στοιχεία στην μελέτη μας.

Στη μελέτη μας χρησιμοποιήσαμε δεδομένα από το MARPOR (Manifesto

Research on Political Representation)⁴¹ (πρώην Manifesto Project Data (MPD), το οποίο συνδέεται με το Manifesto Research Group και το Comparative Manifestos Project (Budge και συνεργάτες, 2001, Klingemann και συνεργάτες, 2006, Volkens και συνεργάτες, 2013) για να συγκρίνουμε τα δικά μας αποτελέσματα. Η ανάλυση των διακηρύξεων γίνεται χρησιμοποιώντας χρονοσειρές και στην εξαγωγή ποσοστών από το σύνολο των υπό εξέταση «ημι-προτάσεων» (quasi-sentences⁴²). Οι εκλογικές διακηρύξεις (εθνικές εκλογές) αποτελούν αξιόπιστη πηγή ανάλυσης καθώς προσφέρουν τη δυνατότητα εκτίμησης των θέσεων όλων των κομμάτων βάσει προκαθορισμένων και κοινών κριτηρίων σε βάθος χρόνου. Ανάμεσα στα διάφορα κομματικά κείμενα (συνεντεύξεις, ομιλίες αρχηγών και λοιπών στελεχών, ανακοινώσεις), τα δημοσιευμένα προεκλογικά προγράμματα έχουν το πλεονέκτημα πως αποτελούν προϊόντα συλλογικών πολιτικών ζυμώσεων, τα οποία φέρουν, τουλάχιστον τυπικά, τη σφραγίδα του συνόλου των μελών του κόμματος. Επιπλέον, τα προεκλογικά προγράμματα αναδιαμορφώνονται σε συγκεκριμένες χρονικές στιγμές (σε αντίθεση με τις διακηρύξεις αρχών, για παράδειγμα), γεγονός που τα καθιστά συγκρίσιμα τόσο με τα αντίστοιχα προγράμματα των ανταγωνιστών, όσο και με προγενέστερα ή μεταγενέστερα προγράμματα (Κωνσταντινίδης, 2004: 109 – 110)

Οι οκτώ περίοδοι στην εξέλιξη της ριζοσπαστικής Αριστεράς συνοψίζονται στην ακόλουθη καταγραφή περιόδων με τους σημαντικότερους σταθμούς στην πορεία της ελληνικής ριζοσπαστικής Αριστεράς, βάσει των οποίων αναπτύσσονται και οι αντίστοιχες ενότητες στα επόμενα κεφάλαια.

1) Πρώτη περίοδος: 1980 – 1991

Η ελληνική Αριστερά πριν την κατάρρευση του Υπαρκτού Σοσιαλισμού: ΚΚΕ Εσωτερικού

1986: Αυτοδιάλυση ΚΚΕ Εσωτερικού σε ΕΑΡ (Γιάννης Μπανιάς, αριστερή τάση ΚΚΕ εσωτερικού⁴³) και ΚΚΕ Εσωτερικού - Ανανεωτική Αριστερά

Ιανουάριος 1987: ΚΚΕ Εσωτερικού – Ανανεωτική Αριστερά (συμμετείχε και η πλειοψηφία της ΕΚΟΝ Ρήγας Φεραίος).

Απρίλιος 1987: Ιδρυτικό Συνέδριο ΕΑΡ με Γραμματέα τον Λεωνίδα Κύρκο. Κοινό Πόρισμα ΚΚΕ - ΕΑΡ (08/12/88)

⁴¹ Διαθέσιμο στο <https://manifesto-project.wzb.eu/>

⁴² Μία ημι-πρόταση (quasi-sentence) αποτελεί μία αναφορά σχετικά με έναν άξονα που έχουμε ορίσει στην έρευνά μας. Για παράδειγμα, οικονομία ή εξωτερική πολιτική.

⁴³ Στην ίδια πλευρά εντάσσονται τα Κομμουνιστικά κόμματα της Γαλλίας, της Ιταλίας και της Ισπανίας (PCF, PCI και PCE αντίστοιχα).

1989 – 1991: Εκλογική συμμαχία Συνασπισμού (ΣΥΝ) (ΚΚΕ, ΕΑΡ, προσωπικότητες από ΠΑΣΟΚ και Κέντρο όπως ο Μανόλης Δρεττάκης, η «Σοσιαλιστική πορεία» του Νίκου Κωνσταντόπουλου και ο Στάθης Παναγούλης).

1991: Αποχώρηση ΣΥΝ, διάσπαση ΚΚΕ, ενιαίο κόμμα ΣΥΝ

2) Δεύτερη περίοδος: 1992 - 1993

Η συγκρότηση του πρώτου ενιαίου Συνασπισμού της Αριστεράς και της Προόδου (ΣΥΝ) αποτελεί τον καθρέφτη μιας γενικότερης μετάβασης από τα μεταρρυθμιστικά κόμματα της Αριστεράς στα συστημικά κόμματα της Αριστεράς. Μορφοποιούνται εσωτερικά του ΣΥΝ, δύο επίσημοι εσωκομματικοί πόλοι: 1) το «αριστερό ρεύμα» και 2) η «ανανεωτική πτέρυγα». Ο πρώτος κινείται στη λογική μιας αριστερής πολιτικής αντιπολίτευσης απέναντι στον «εκσυγχρονισμό» του ΠΑΣΟΚ, με έντονα ταξικό λόγο και συμπόρευση με τα κοινωνικά κινήματα και ο δεύτερος συμπορεύεται με τον «εκσυγχρονισμό» του ΠΑΣΟΚ, καθώς κινείται στη λογική της συγκυβέρνησης ως συστημική πολιτική δύναμη, προβάλλοντας μια «ευρωπαϊκή πολιτική ταυτότητα».

1992: Διάλυση ΕΑΡ

Η δεύτερη περίοδος είναι πολύ σύντομη και τελειώνει με την ήττα του ΣΥΝ στις Βουλευτικές εκλογές του 1993

3) Τρίτη περίοδος: 1994 – 1999

Η τρίτη περίοδος χαρακτηρίζεται μεταβατική, με ενδοκομματικές ζυμώσεις καθώς υπήρξε έκτακτο συνέδριο το Δεκέμβριο του 1993 και αλλαγή ηγεσίας στο κόμμα. Οι υποψήφιοι ηγέτες ήταν ο Αλέκος Αλαβάνος (αριστερό ρεύμα), ο Νίκος Κωνσταντόπουλος (αυτόνομος), ο Φώτης Κουβέλης και ο Μιχάλης Παπαγιαννάκης (ανανεωτική – συστημική πτέρυγα). Οι υποψήφιοι ηγέτες εκπροσωπούσαν διαφορετικές ενδοκομματικές τάσεις αντίστοιχα: ο Μιχάλης Παπαγιαννάκης εκπροσωπούσε την τάση «συσπείρωση» η οποία είχε δημιουργηθεί ήδη από το πρώτο συνέδριο από στελέχη προερχόμενα από την ΕΑΡ, μία τάση με εν μέρει κεντροαριστερά χαρακτηριστικά, που υποστήριζε την πολιτική σύγκλιση με τις «εκσυγχρονιστικές δυνάμεις» του ΠΑΣΟΚ. Ο Φώτης Κουβέλης εκπροσωπούσε την «ανανεωτική πρωτοβουλία» η οποία εξέφραζε πιο κριτικές στάσεις απέναντι στο ΠΑΣΟΚ, ο Νίκος Κωνσταντόπουλος την «παρέμβαση» που συνέδεε ορισμένα Αριστερά ανανεωτικά στελέχη της ΕΑΡ (Στέργιος Πιτσιόρλας, Δημήτρης Παπαδημούλης) με στελέχη προερχόμενα από το ΚΚΕ (Γιάννης Μπαλάφας) και ο Αλέκος Αλαβάνος το «αριστερό ρεύμα».

Η αποτυχία του κόμματος στις εκλογές του 1993 καθώς και η επιστροφή του ΠΑΣΟΚ

στην εξουσία είναι οι δύο κυρίαρχες αιτίες στην ανάπτυξη της καινούργιας στρατηγικής⁴⁴. Ο ΣΥΝ λειτούργησε με ανταγωνιστικό αλλά συμπληρωματικό τρόπο στο ΠΑΣΟΚ δείχνοντας αδυναμία να διατηρήσει μια σταθερή εκλογική επίδοση (Marantzidis, 2012: 235). Το πρόβλημα της δομικής «διαίρεσης» του κόμματος ανάμεσα στους εκσυγχρονιστές – ανανεωτικούς, από τη μια, και τους προεδρικούς και αριστερούς, από την άλλη, εμφανίζεται με σαφήνεια από το 1996. Η εσωκομματική σύγκρουση βαίνει αυξανόμενη και καταλήγει στην αποχώρηση το 1999, της ανανεωτικής «συστημικής πτέρυγας» και τη συγκρότηση της πολιτικής κίνησης Ανανεωτική Εκσυγχρονιστική Κίνηση της Αριστεράς (ΑΕΚΑ) ως αποσχιστική κίνηση σε συντονισμό με την ηγεσία του εκσυγχρονιστικού ΠΑΣΟΚ

4) Τέταρτη περίοδος: 2000 – 2003

Η τέταρτη περίοδος χαρακτηρίζεται ως περίοδος της «αριστερής μετατόπισης» και της στρατηγικής της «μεγάλης Αριστεράς» (Βερναρδάκης 2012). Μετά το 2000, ο Συνασπισμός υιοθετεί τη στρατηγική της «μεγάλης Αριστεράς», δηλαδή το σχηματισμό μιας σταθερής συμμαχίας με το ΚΚΕ και άλλους μικρούς αριστερούς σχηματισμούς με σκοπό την ενδυνάμωση αυτού του πολιτικού χώρου απέναντι στα δύο κυβερνητικά κόμματα και κυρίως απέναντι στο ΠΑΣΟΚ. Βασική αλλαγή στο πρόγραμμα του ΣΥΝ εντοπίζεται στο εκλογικό μανιφέστο του 2000 καθώς ο πολιτικός λόγος εμφανίζεται περισσότερο αριστερός δίνοντας μεγαλύτερη έμφαση στα ζητήματα πολιτισμικού φιλελευθερισμού (δικαιώματα, ζητήματα φύλου) όπως θα δούμε σε επόμενο κεφάλαιο. Οι διαδικασίες που οδήγησαν στη συγκρότησή του ΣΥΡΙΖΑ εντοπίζονται στη δημιουργία του «Χώρου Διαλόγου για την Ενότητα και Κοινή Δράση της Αριστεράς» το 2001. Στο προγραμματικό Συνέδριο του ΣΥΝ τον Μάιο του 2003, σε μια προσπάθεια ρήξης με το παρελθόν, αποφασίστηκε η αλλαγή του ονόματος του Συνασπισμού της Αριστεράς και της Προόδου, σε «Συνασπισμός της Αριστεράς, των Κινήσεων και της Οικολογίας».

5) Πέμπτη περίοδος: 2004 - 2007

Η ριζοσπαστική «αριστερή» στροφή του Συνασπισμού της Αριστεράς, των Κινήσεων και της Οικολογίας. Ο ΣΥΝ σε συνεργασία με άλλα εξωκοινοβουλευτικά γκρουπ σχηματίζουν τον Συνασπισμό της Ριζοσπαστικής Αριστεράς – Προοδευτική Συμμαχία (ΣΥΡΙΖΑ - Προοδευτική Συμμαχία), ως έναν πολιτικό σχηματισμό προορισμένο να συμμετάσχει στις εκλογές του 2004, αποδεικνύοντας την έντονη προσαρμοστική του

⁴⁴ Ομοια στρατηγική ακολούθησαν η Ιταλική RC και η γερμανική Die Linke.

ικανότητα.

Ιανουάριος 2004: Δημιουργία ΣΥΡΙΖΑ

Απρίλιος 2004: Εκλογική συμμαχία στο σχήμα ΣΥΡΙΖΑ (ΣΥΝ: η μεγαλύτερη συνιστώσα εντός ΣΥΡΙΖΑ)

Η πέμπτη περίοδος εμφανίζεται ως η κρισιμότερη περίοδος στην ιστορία του Συνασπισμού. Το 2005 λαμβάνει χώρα μια μεγάλη τομή, ένα πρωτόγνωρο εγχείρημα στην εξέλιξή του. Το ίδιο το κόμμα δείχνει να ακυρώνει την υπόστασή του ως ενιαίο μόρφωμα καθώς στο οργανωτικό καταστατικό Συνέδριο του 2005 αναγνωρίζονται επίσημα οι ενδοκομματικές τάσεις / συνιστώσες, όχι πλέον ως «ρεύματα ιδεών» αλλά υπό τη μορφή διακριτών πολιτικών ομαδοποιήσεων με δικές τους αυτόνομες διαδικασίες, ανακοινώσεις και πολιτικές θέσεις⁴⁵.

Η συστηματική άρνηση του ΚΚΕ να συνεργαστεί με τον Συνασπισμό με σκοπό τη δημιουργία της μεγάλης Αριστεράς υποχρέωσε τους «μεταρρυθμιστές» να αλλάξουν κατεύθυνση (Marantzidis, 2012: 235). Η εκλογή του Αλέκου Αλαβάνου ως επικεφαλής του ΣΥΝ τον Δεκέμβριο του 2004, η νέα στρατηγική, το ανανεωμένο προφίλ του κόμματος, τα κοινωνικά κινήματα (φοιτητές, πασιφιστές, αντι-παγκοσμιοποίηση) διεύρυναν τον ανταγωνισμό με το ΚΚΕ. Αυτή η στρατηγική τοποθέτησε το Συνασπισμό πιο Αριστερά στο χώρο της ριζοσπαστικής Αριστεράς φέρνοντας εκλογική επιτυχία. Το Σοσιαλδημοκρατικό ρεύμα του ΣΥΝ μερικούς μήνες μετά τις εκλογές του 2009 δημιουργεί τη Δημοκρατική Αριστερά με επικεφαλής τον Φώτη Κουβέλη. Το καινούργιο κόμμα δημιουργήθηκε το καλοκαίρι του 2010.

6) Έκτη περίοδος: 2008 – Ιούνιος 2013

Η περίοδος αυτή χαρακτηρίζεται ως πορεία προς την εξουσία καθώς από το 2012 ο ΣΥΡΙΖΑ καθίσταται Αντιπολίτευση. Στην περιοδολόγηση της εξέλιξης του Συνασπισμού ο Βερναρδάκης περιγράφει την περίοδο 2008 – 2011 ως επιχείρηση «αποκαρτελοποίησης» του ΣΥΝ (Βερναρδάκης, 2011: 287)

9 Φεβρουαρίου 2008: Αλέξης Τσίπρας Πρόεδρος ΣΥΝ, Αλέκος Αλαβάνος «πρόεδρος» ΣΥΡΙΖΑ.

2012: Μετατροπή ΣΥΡΙΖΑ σε ενιαίο κόμμα Ιούλιος 2013: αυτοδιάλυση ΣΥΝ, ενιαίος ΣΥΡΙΖΑ.

Η εκλογή Τσίπρα ερμηνεύτηκε ως «μάχη κομματικών γενεών» (Βερναρδάκης 2012).

⁴⁵ Το πρώτο καταστατικό του ΣΥΝ αναγνώριζε τις τάσεις ως θεμελιώδεις συστατικό του κόμματος (Lefkofridi 2010: 10) αλλά όχι ως θεσμοθετημένες πολιτικές υποενότητες, κάτι που οδηγεί σε μια «ομοσπονδιοποίηση» του ΣΥΝ.

Ο Αλαβάνος συλλαμβάνει ένα απλό και κλασικό πολιτικό σχέδιο. Οργανώνει την απόδρασή του από την κομματική γραφειοκρατία με στόχο να ηγηθεί της «παράταξης ΣΥΡΙΖΑ» και να αφήσει στη διεύθυνση του ΣΥΝ ένα νέο, άπειρο και αδύναμο πολιτικό πρόσωπο που θα επέσπευδε τις διαδικασίες ριζοσπαστικοποίησης και ανανέωσης του ΣΥΝ αλλά θα λειτουργούσε ως επικεφαλής μίας συνιστώσας και όχι ολόκληρου του ΣΥΡΙΖΑ.

7) Έβδομη περίοδος: Ιούλιος 2013 – Δεκέμβριος 2014

Τον Ιούλιο του 2013 ο ΣΥΡΙΖΑ διεξάγει το πρώτο του Συνέδριο ως ενιαίο κόμμα. Στη συνέχεια, τον Μάιο του 2014 διεξάγονται οι ευρωεκλογές, στις οποίες για πρώτη φορά ο ΣΥΡΙΖΑ έρχεται πρώτο κόμμα με 26,56% και 6 εκπροσώπους στο Ευρωκοινοβούλιο.

8) Όγδοη περίοδος: Ιανουάριος – Σεπτέμβριος 2015

Η όγδοη περίοδος αποτελεί, ίσως, το πιο πυκνό διάστημα στην ελληνική πολιτική ιστορία της «ύστερης Μεταπολίτευσης» (Βερναρδάκης, 2011) καθώς διεξάγονται δύο εκλογικές αναμετρήσεις και ένα Δημοψήφισμα μέσα στον ίδιο χρόνο (2015). Ο ΣΥΡΙΖΑ από τον Ιανουάριο του 2015 βρίσκεται στην εξουσία καθώς είναι ο κύριος κυβερνητικός εταίρος στην Κυβέρνηση ΣΥΡΙΖΑ – ΑΝΕΛ (Ανεξάρτητοι Έλληνες). Τα καταγιστικά γεγονότα της περιόδου Ιανουαρίου - Σεπτεμβρίου θα φέρουν τον ΣΥΡΙΖΑ αντιμέτωπο με την ιστορία του και θα τον οδηγήσουν μετά από ένα διχαστικό Δημοψήφισμα στη «βίαιη ωρίμανσή του» αλλά και σε μια δεύτερη εκλογική νίκη. Η δυσπόστατη φύση της ριζοσπαστικής Αριστεράς στην Ελλάδα αποτελεί μία εξαιρετικά ενδιαφέρουσα περίπτωση ανάλυσης. Το ΚΚΕ, ο ΣΥΝ και ο ΣΥΡΙΖΑ αποτελούν δύο ξεχωριστές ιδεολογικές και πολιτικές οντότητες. Το ΚΚΕ βασίστηκε περισσότερο στις ιστορικές στιγμές του Εμφυλίου Πολέμου παρά στην εργατική τάξη *per se* και η κρίση του οφείλεται στο αποτέλεσμα των γεγονότων του 1989 παρά σε οποιαδήποτε άλλη βαθιά κοινωνική αλλαγή⁴⁶ (Kalyvas και Marantzidis, 2002: 688).

Ωστόσο παρατηρείται και στα δύο κόμματα ένας πλουραλισμός διαφορετικών και αντίθετων τοποθετήσεων. Η ελληνική Αριστερά μετά το 1989 βρίσκεται σε κρίση ταυτότητας; Ο ΣΥΡΙΖΑ είναι ίσως το κόμμα με το πιο αντιφατικό προφίλ στο σύνολο του ελληνικού κομματικού συστήματος. Η κομματική «φυσιογνωμία» του ΣΥΡΙΖΑ είναι αντιφατική και αμφίσημη. Αποτελεί μια πολιτική ομοσπονδία ρευμάτων, τάσεων, κινήσεων και λιγότερο ενιαίο, συλλογικό πολιτικό υποκείμενο με συνοχή και

⁴⁶ Το ΚΚΕ εμφανίζει μια εθνοκεντρική τάση, υπέρ της εθνικής κυριαρχίας και κατά της Παγκοσμιοποίησης και της Ενωμένης Ευρώπης ενώ ο ΣΥΝ εμφανίζει ισχυρές φιλοευρωπαϊκές τάσεις, υπέρ της εθνικής κυριαρχίας, της Παγκοσμιοποίησης και της Ενωμένης Ευρώπης

πειθαρχία. Οι εσωκομματικές φατρίες είναι το πιο σταθερό στοιχείο της φυσιολογίας του Συνασπισμού και του ΣΥΡΙΖΑ, κυρίως ως στοιχείο της «επιμονής» για εξασφάλιση μιας εσωκομματικής δημοκρατίας. Η συμμαχική δομή του ΣΥΝ επηρέασε την εξέλιξή του σε ένα συγκεντρωτικό αλλά διαιρεμένο κόμμα (Eleftheriou, 2010: 2) με αβέβαιο μέλλον.

3.3. Οι Φάσεις εξέλιξης της Ελληνικής ριζοσπαστικής Αριστεράς ανά περίοδο (1980 – 2015)

3.3.1. Πρώτη περίοδος: Από το ΚΚΕ Εσωτερικού στον ΣΥΝ (1981 – 1991).

Η δεκαετία του 1980 υπήρξε σαφώς η κατεξοχήν περίοδος ιδεολογικοποίησης των ελληνικών κομμάτων και της δημιουργίας αντιστοιχιών ψήφου και κοινωνικοοικονομικής τάξης (Κατσούδας 1990: 238). Ήδη από το 1981 είχε διαπιστωθεί ότι η εκλογική επιρροή του ΚΚΕ άρχιζε δειλά και σταδιακά να αποδεσμεύεται από τις διαιρετικές τομές του Εμφυλίου (Νικολακόπουλος, 1984).

Την περίοδο 1981 – 1986 το κόμμα που αντιπροσωπεύει τον φορέα της ριζοσπαστικής Αριστεράς στην Ελλάδα στην παρούσα μελέτη είναι το Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδας Εσωτερικού. Το ΚΚΕ Εσωτερικού υπήρξε το πολιτικό κόμμα της Αριστεράς που προήλθε από τη διάσπαση του ενιαίου Κομμουνιστικού Κόμματος μετά τον Φεβρουάριο του 1968. Η ιδεολογική του ταυτότητα υπήρξε η ελληνική εκδοχή του Ευρωκομμουνισμού, η ανανέωση της Αριστεράς και η επαγγελία ενός «σοσιαλισμού με ανθρώπινο πρόσωπο». Τα στελέχη του ΚΚΕ Εσωτερικού προέρχονταν από την τάση που διαφωνούσε ως προς την απόλυτη εξάρτηση του ΚΚΕ από τις επιλογές της Σοβιετικής ηγεσίας και έβλεπε με ενδιαφέρον τις εξελίξεις στην Τσεχοσλοβακία και την «Άνοιξη της Πράγας». Στις εκλογές του 1981, το ΚΚΕ Εσωτερικού πήρε μέρος αυτόνομα και έλαβε 76.404 ψήφους με ποσοστό μόλις 1,34% χωρίς να καταφέρει να εισέλθει στο Κοινοβούλιο. Στις Ευρωεκλογές του ίδιου χρόνου τα ποσοστά ήταν αρκετά υψηλότερα (5,3%) και εκλέχτηκε ευρωβουλευτής ο Λεωνίδας Κύρκος, εμβληματική προσωπικότητα που αναμφίβολα επηρέασε την εξέλιξη της ευρύτερης Αριστεράς στην Ελλάδα. Στην προσπάθειά μας να σκιαγραφήσουμε την ιδεολογική και προγραμματική εξέλιξη της ριζοσπαστικής Αριστεράς στην πρώτη περίοδο (1981 – 1991) επιλέξαμε ως μονάδες ανάλυσης συνεδριακά κείμενα, κείμενα του Λεωνίδα Κύρκου καθώς και εκλογικά μανιφέστα.

Ο Λεωνίδας Κύρκος αναφέρει πως το ΚΚΕ είναι δογματικό και θα ήταν χρήσιμο να «[...] να απορριφθεί η πρακτική που θέλει τις κοινωνικές οργανώσεις

«ιμάντες μεταβίβασης της πολιτικής ενός κόμματος»⁴⁷ καθώς «Το ΚΚΕ Εσωτερικού είναι υπέρ της δράσης των κομμάτων στους μαζικούς χώρους, με τον όρο του σεβασμού της αυτονομίας τους» (Κύρκος 1981: 35). Οι θέσεις του Κύρκου αναπτύσσονται γύρω από κομβικά ιδεολογικά και προγραμματικά ζητήματα της ριζοσπαστικής Αριστεράς όπως είναι το Κράτος και το εργατικό συνδικαλιστικό κίνημα⁴⁸. Βασικό ζητούμενο στις θέσεις του είναι η αλλαγή ενώ έμφαση δίνεται στην εργατική τάξη, στον εκσυγχρονισμό της ελληνικής γεωργίας και στη δημιουργία συνεταιρισμών. «Το κλειδί στην πάλη για τη στερέωση και διεύρυνση της Αλλαγής στην κατεύθυνση του Σοσιαλισμού, είναι η εξασφάλιση της αδιάκοπης και ενεργού υποστήριξης των πλατειών μαζών του Λαού μας και των οργανωμένων τους δυνάμεων στην προσπάθεια αυτή» (Κύρκος 1981:31). Στον λόγο του Κύρκου η αλλαγή προς τον Σοσιαλισμό θα προκύψει μέσα από τη συμμαχία των χαμηλών κοινωνικών στρωμάτων με επικεφαλής την εργατική τάξη καθώς «Η κοινωνική συμμαχία εργατικής τάξης, αγροτιάς και δημοκρατικής διανοήσης αποτελούν τη σπονδυλική στήλη της πλατιάς συμμαχίας για την αλλαγή και το Σοσιαλισμό» (Κύρκος, 1981:19). Θα μπορούσαμε να πούμε πως ήδη από το 1981 εμφανίζονται στον λόγο του Κύρκου ζητήματα που συναντώνται αργότερα στα συνεδριακά κείμενα και στις εκλογικές διακηρύξεις τόσο του Συνασπισμού όσο και του μετέπειτα Συνασπισμού Ριζοσπαστικής Αριστεράς. Ειδικότερα, όπως θα δούμε παρακάτω, ως στόχοι της εθνικής πολιτικής η έξοδος από το στρατιωτικό σκέλος του ΝΑΤΟ και η απαλλαγή από τις αμερικανικές βάσεις, ο ρόλος του Κράτους ως προασπιστής των συμφερόντων των εργαζομένων, τα μαζικά κινήματα ως αποφασιστικοί μοχλοί παρέμβασης στην πολιτική διαδικασία, αποτελούν μεταξύ άλλων, ζητήματα τα οποία παραμένουν σχεδόν αμετάβλητα στο σύνολο των υπό εξέταση κομματικών κειμένων. Τέλος, ο Κύρκος χρησιμοποιώντας μαρξιστικούς όρους εκφράζει μία κριτική στάση απέναντι στην Ευρώπη και όπως ο ίδιος επισημαίνει «Είναι εξαιρετικά δύσκολο να φανταστεί κανείς μια διάλυση της ΕΟΚ. Είναι όμως ολοφάνερη η όξυνση της ταξικής πάλης στους κόλπους της, και ο αγώνας δύο μεγάλων τάξεων». Η διακήρυξη του πρώτου Συνεδρίου του ΚΚΕ Εσωτερικού ορίζει «το πεδίο της ένταξης στην ΕΟΚ [...] σαν πεδίο ταξικής πάλης» (Λαμπρινού και Μπαλαμπανίδης, 2013).

⁴⁷ Ευθεία αναφορά στην Λενινιστική πρακτική. Κύρκος Λεωνίδα, Θέσεις για το Συνέδριο, Βρυξέλλες – Αθήνα 24-28/02/1981

⁴⁸ «Να αφεθεί ελεύθερο να αναπτυχθεί ένα αληθινά αυτόνομο, ταξικό, ενωτικό και δημοκρατικό εργατικό συνδικαλιστικό κίνημα, κύριο άξονα για τη ριζική αλλαγή των σχέσεων στην ελληνική κοινωνία» (Κύρκος, 1981:18).

Στην ομιλία του στο 3ο Συνέδριο του ΚΚΕ Εσωτερικού τον Μάιο του 1982 ο Λεωνίδας Κύρκος αναφέρεται περισσότερο στη στάση του απέναντι στο ζήτημα της Ευρωπαϊκής Κοινότητας και διευκρινίζει πως «Στη συζήτηση για την ένταξη της Ελλάδας στην ΕΟΚ, ψήφισα «ναι» υπέρ της αρχής του νομοσχεδίου και «κατά» των συγκεκριμένων όρων της ένταξης παραβιάζοντας απόφαση της ΚΕ. Και τώρα ακόμα νομίζω ότι έκανα καλά. Πιστεύω πως το κόμμα μπορεί τώρα καλύτερα να αποφανθεί αν το όχι που μας ξεχώριζε απ' την ευθύνη της Δεξιάς για τους όρους, μας βοηθάει στον αγώνα ενάντια στους όρους αυτούς (Κύρκος, 1982: 6).

Η ομιλία του Λεωνίδα Κύρκου στο 3ο Συνέδριο του ΚΚΕ Εσωτερικού τον Μάιο του 1982 (Κύρκος, 1982) περιλαμβάνει τα ζητήματα που ανέπτυξε στις Θέσεις του για το Συνέδριο σε πιο αναπτυγμένη μορφή, περιγράφοντας το ιδεολογικό στίγμα του κόμματος με περισσότερη σαφήνεια. *«Σύντροφοι, αυτά τα χρόνια χαλαρώθηκε μέχρι διάρρηξης ο ιδεολογικός ιστός δηλαδή ο συνεκτικός ιστός ενός επαναστατικού κόμματος. Έρμαιο από την έλλειψη καθοδήγησης, ζαλισμένο από αποτυχίες και απ' τη διάψευση κάποιων ελπίδων για μια γοργή ανάπτυξη, χωρίς μια σοβαρή ιδεολογική γραμμή που να κρατά κεφάλι στους εντυπωσιασμούς εφήμερων αναλύσεων, βυθισμένο στις απογοητεύσεις απ' το Αφγανιστάν και τις Πολωνίες, το κόμμα μας αναζητά την ελπίδα ακολουθώντας τη φωνή της αριστερίστικης ρητορείας»* (Κύρκος, 1982:25). Το ΚΚΕ Εσωτερικού σύμφωνα με τον Κύρκο μπορεί και πρέπει να διαγράψει τη δική του ξεχωριστή πορεία στον χώρο της Αριστεράς, μακριά από ιδεολογικές περιχαράκσεις του παρελθόντος και δογματισμούς, χωρίς να είναι ένα ταξικό κόμμα⁴⁹. *«Ο μόνος που μπορεί να σηκώσει με κύρος το ανάστημα μέσα στο Λαό και να δείξει την τρίτη γραμμή που οδηγεί στη στερέωση και τη διεύρυνση της Αλλαγής, στην κατεύθυνση του Σοσιαλισμού είναι το ΚΚΕ εσωτ. [...] Γιατί η γραμμή μας, αταλάντευτα αγωνιστική, είναι σοσιαλιστική, επαναστατική, ενωτική. Απέναντι στο δογμ. ΚΚ γιατί ενώ βγήκαμε από το ίδιο σχολειό του αγώνα, εμείς μιλάμε τη γλώσσα που οδηγεί στην ηγεμονία της εργατικής τάξης, δηλαδή τη γλώσσα του ελληνικού δρόμου για το Σοσιαλισμό που είναι δεμένος με την ελευθερία, την αυτοδιαχείριση και την ανεξαρτησία»* (Κύρκος, 1982:1). Το εργατικό κίνημα αποτελεί κεντρικό άξονα στον ελληνικό δρόμο προς τον Σοσιαλισμό που θα φέρει *«την αλλαγή που λαχταρούσε ο εργάτης, ο φτωχο-μεσαίος αγρότης, ο*

⁴⁹ «Δεν ήμαστε ταξικό εργατικό κόμμα για να καταγράψουμε τα βήματα που γίνονται σε μια κατεύθυνση που ωρίμασαν οι αγώνες του Λαού, αλλά για να δείχνουμε πως ξεπερνώντας αντιδράσεις και δισταγμούς, θα βαδίσουμε σταθερά στη στερέωση και διεύρυνση της Αλλαγής προς την κατεύθυνση του Σοσιαλισμού» (Κύρκος, 1982:3)

εργαζόμενος». (Ο.π.:2). Ο ελληνικός δρόμος για το Σοσιαλισμό με ελευθερία, αυτοδιαχείριση και ανεξαρτησία που αναφέρει ο Κύρκος στον λόγο του, αποτελεί τον πυρήνα της ιδεολογίας του μετέπειτα Συνασπισμού και ΣΥΡΙΖΑ με τη μόνη διαφορά ότι η αυτοδιαχείριση και η ανεξαρτησία αντικαθίστανται από τη λέξη δημοκρατία. Αξίζει να αναφέρουμε πως το άνοιγμα προς την κοινωνία από μια Αριστερά χωρίς συντηρητικά κατάλοιπα αποτελεί διαχρονικό αίτημα της νέας Αριστεράς, όπως θα δούμε και στην περίπτωση του ΣΥΝ και ΣΥΡΙΖΑ στη συνέχεια. *«Το ΚΚΕ Εσωτ. είναι σ' ένα σταυροδρόμι. Χρειάζεται όμως τη συλλογική ηγετική έμπνευση και μια σταθερή γραμμή πλεύσης που ν' απαντά πρώτα και κύρια στα προβλήματα της κοινωνίας μας και των εργαζόμενων της χώρας μας, να μιλά στο μυαλό και στην καρδιά τους, να τολμά να ανοίξει τα μέτωπα σ' όλες τις κατευθύνσεις και να ανατρέψει την πορεία προς τον αριστερίστικο γκρουπουσκουλισμό»* τονίζει ο Κύρκος στην ομιλία του (Ο.π.:7).

Οι εκλογές του 1985 ήταν οι περισσότερο ιδεολογικά φορτισμένες της ελληνικής ιστορίας (Κατσούδας, 1990: 243). Έπειτα από μια τετραετία έντονης, «σοσιαλιστικής» ρητορικής, οι δύο μεγάλοι αντίπαλοι, ΝΔ και ΠΑΣΟΚ, συγκρούστηκαν σε εποχή που η πρώτη αυτοχαρακτηριζόταν ξεκάθαρα «φιλελεύθερη», υιοθετώντας παράλληλα το σύνολο της φιλελεύθερης ρητορικής ενώ το ΠΑΣΟΚ αισθανόταν όσο ποτέ την ανάγκη να υπερασπιστεί τα «σοσιαλιστικά» επιτεύγματά του και να προβάλει μία, «ευρωπαϊκή» πλέον, περισσότερο μετριοπαθή, σοσιαλιστική προοπτική (Ο.π.). Στην ομιλία του στις 29 Μαΐου του 1985 στην κρατική τηλεόραση (ΕΡΤ1) ο Λεωνίδας Κύρκος τόνισε ότι *«η ψήφος στο ΚΚΕ Εσωτερικού ασφαλίσει μια νέα πολιτική αλλαγής με τον Λαό μαζί. Ασφαλίσει τα δικαιώματα των εργαζομένων, υπερασπίζει τη Δημοκρατία και τους Θεσμούς»* και στο εσωτερικό του κόμματος [...] *παλεύουμε για να ενώσουμε γύρω στις λυτρωτικές ιδέες της δημοκρατικής και σοσιαλιστικής αναγέννησης όλους τους απλούς ανθρώπους»* (Κύρκος, 1985).

Στον εσωκομματικό διάλογο που προηγήθηκε του 4ου συνεδρίου του ΚΚΕ Εσωτερικού⁵⁰ διατυπώθηκαν τέσσερις προτάσεις σχετικά με το μέλλον του κόμματος. Η πρώτη άποψη, με ηγετική φυσιογνωμία τον Λεωνίδα Κύρκο, ζητούσε τη «μετεξέλιξη» του κόμματος σε ένα νέο, μη κομμουνιστικό κόμμα της Αριστεράς, που θα ήταν ανοιχτό σε ευρύτερες συμμαχίες. Η δεύτερη άποψη, που υποστηρίχτηκε από το γραμματέα του κόμματος Γιάννη Μπανιά και τον πρώην γραμματέα Μπάμπη Δρακόπουλο, επεδίωκε την «αναβάθμιση» του κόμματος, τη διατήρηση του

⁵⁰ κ.12, Φ.1 ΚΚΕ Εσωτερικού, 4ο Συνέδριο ΚΚΕ Εσωτερικού, 15 – 18/05/1986, ΑΣΚΙ.

κομμουνιστικού χαρακτήρα του και παράλληλα τη ριζοσπαστικοποίησή του. Η λεγόμενη «*τρίτη άποψη*» ήταν και αυτή υπέρ ενός νέου φορέα της Αριστεράς, έκανε όμως κριτική στην παλαιότερη πορεία του κόμματος από τα Αριστερά, και τόνιζε την ανάγκη της σύνδεσής του με τα νέα κοινωνικά κινήματα. Τέλος, η λεγόμενη «*τέταρτη άποψη*» θεωρούσε ότι οι συνθήκες δεν ήταν ακόμη ώριμες για ριζικές αλλαγές στη φυσιογνωμία του κόμματος.

Στο συνέδριο (Μάιος 1986) υπερίσχυσαν οι προτάσεις για τη δημιουργία ενός νέου, μη κομμουνιστικού φορέα. Με την ιστορική απόφαση του 4ου Συνεδρίου του ΚΚΕ Εσωτερικού ανοίγει ο δρόμος για το νέο κόμμα της Αριστεράς. Το Συνέδριο ψήφισε με μεγάλη πλειοψηφία την αντικατάσταση του «*δημοκρατικού συγκεντρωτισμού*» με τη δημοκρατία στη λήψη των αποφάσεων και την ενιαία δράση του κόμματος του «*μαρξισμού – λενινισμού*» με τον «*δημιουργικό μαρξισμό*» και του «*προλεταριακού διεθνισμού*» με τον «*νέο διεθνισμό*» (Η Αυγή, 20 Μαΐου, 1986: 3). Το Συνέδριο ενέκρινε με πλειοψηφία 54% την ενωτική πρόταση που υπέβαλε εκ μέρους των συνέδρων της «*τρίτης άποψης*» ο Κώστας Φιλίνης, την οποία υποστήριζαν και οι σύνεδροι που είχαν ταχθεί υπέρ της πρότασης της μετεξέλιξης ενώ ο Λεωνίδας Κύρκος δήλωσε ότι «*δεν υπάρχουν νικητές και ηττημένοι*» (Ο.π.). Από την απόφαση του 4ου Συνεδρίου προκύπτει η διάθεση της πλειοψηφίας των μελών του κόμματος για την υπέρβαση του ΚΚΕ Εσωτερικού σε ένα νέο κόμμα με σαφείς ταξικές αναφορές – την εργατική τάξη και τους εργαζόμενους – και με σαφή ιδεολογία – τον δημιουργικό μαρξισμό. Τον Ιανουάριο του 1987, 29 μέλη της Κεντρικής Επιτροπής από την τάση της «*αναβάθμισης*», δήλωσαν ότι δεν πρόκειται να συμμετάσχουν στις διεργασίες για την ίδρυση του νέου φορέα και συγκρότησαν το ΚΚΕ Εσωτερικού - Ανανεωτική Αριστερά, κίνηση στην οποία συμμετείχε και η πλειοψηφία της ΕΚΟΝ Ρήγας Φεραϊός. Τον Απρίλιο του 1987 έγινε το ιδρυτικό συνέδριο του νέου κόμματος που ονομάστηκε Ελληνική Αριστερά (Ε.ΑΡ.) με γραμματέα τον Λεωνίδα Κύρκο.

Η ΕΑΡ αποτελεί μετεξέλιξη του ΚΚΕ Εσωτερικού καθώς «*Χρειάζεται ένα κόμμα με σαφείς ταξικές αναφορές – την εργατική τάξη και τους εργαζόμενους- με σαφή ιδεολογία – τον δημιουργικό Μαρξισμό – ένα κόμμα λαϊκό*⁵¹, *δημοκρατικό στις εσωτερικές του λειτουργίες, και ταυτόχρονα αποτελεσματικό*». Η πλειοψηφία του Κόμματος και του Ρήγα, υιοθέτησε τις προτάσεις που αποβλέπουν στην διαμόρφωση ενός κόμματος που ξεκινώντας από το ΚΚΕ Εσωτερικού θα οδηγεί στην οργανική

⁵¹ «Προσπάθεια που θα έχει βαθιές ρίζες στην ιστορία του λαϊκού κινήματος», Ιδρυτικό Συνέδριο ΕΑΡ, 22-26 Απριλίου 1987, σ.2

συνένωση με τις δυνάμεις που αποδέχονται τους ίδιους στόχους, κομμουνιστικές και άλλες αριστερές. Η συνένωση θα γίνει με τρόπο που να μην μπορούν να αλλοιωθούν τα βασικά ευρωκομμουνιστικά χαρακτηριστικά» (ΕΑΡ, 1987: 1-2). Οι αναφορές στην μαρξιστική ιδεολογία διατρέχουν το σύνολο σχεδόν του κειμένου του ιδρυτικού συνεδρίου της ΕΑΡ. Γίνονται αναφορές στο όραμα του Σοσιαλισμού και της αταξικής κοινωνίας ενώ η σύνδεση του κόμματος με τις δυνάμεις της παραγωγικής εργασίας (βιομηχανική εργατική τάξη και αγροτικό νοικοκυριό) δεν μπορεί να συμβεί χωρίς να δοθεί μέριμνα στους χαμηλόμισθους, τους συνταξιούχους και τους αγρότες. *«Το κόμμα μας πρέπει ιδιαίτερα να δεθεί μ' αυτές τις δυνάμεις παραγωγικής εργασίας [...] Όλοι συμφωνούμε πως είναι αναγκαίο ένα άνοιγμα στην ελληνική κοινωνία, στους ανένταχτους, στις πολιτικές και κοινωνικές δυνάμεις που αναζητούν λύσεις στο δρόμο του Σοσιαλισμού με όραμα την αταξική κοινωνία»* αναφέρεται χαρακτηριστικά (ΕΑΡ, 1987:1)

Στο ιδρυτικό της Συνέδριο η ΕΑΡ ως μετεξέλιξη του ΚΚΕ Εσωτερικού παρουσίασε ένα πρόγραμμα που έδινε έμφαση στην οικονομία και την ανάπτυξη ενώ αποδεχόταν τις βασικές ελευθερίες που εγκαθίδρυε η Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη, υπογραμμίζοντας όμως ότι η «νεοφιλελεύθερης έμπνευσης» Κοινή Αγορά θα πρέπει να επενδυθεί με κοινούς πολιτικούς και δημοκρατικούς θεσμούς⁵². Η οικολογική διάσταση εμφανίζεται στο πρόγραμμα της ΕΑΡ και θα αποτελέσει βασικό προγραμματικό άξονα του ΣΥΝ και του μετέπειτα ΣΥΡΙΖΑ εφόσον *«η νέου τύπου ανάπτυξη θα πρέπει να γίνει με σεβασμό στο περιβάλλον και την οικολογική ισορροπία»*.

Είκοσι χρόνια μετά τη διάσπαση της Αριστεράς, με πρωτοβουλία στελεχών της ΕΑΡ και του ΚΚΕ, που γνωρίζονται μεταξύ τους, συγκροτείται μια επιτροπή για να επεξεργαστεί τη δυνατότητα δημιουργίας ενός κοινού προγράμματος, ώστε να ανοίξει ο δρόμος της συνεργασίας. Στις 21 Μαΐου του 1988 έγινε η πρώτη επίσημη συνάντηση του Γενικού Γραμματέα του ΚΚΕ Χαρίλαου Φλωράκη με τον Λεωνίδα Κύρκο, Γραμματέα της Ελληνικής Αριστεράς (ΕΑΡ), του κόμματος που προέκυψε από τη δεξιά πτέρυγα του ΚΚΕ Εσωτερικού όπως είδαμε. Μετά από αυτή τη συνάντηση προέκυψε μια *«ομάδα εργασίας»* από τους Μίμη Ανδρουλάκη και Γιάννη Δραγασάκη

⁵² ΕΑΡ, Σχέδιο Πολιτικής Απόφασης για την 6η Συνεδρίαση της Κ.Ε. ΕΑΡ (Θεσσαλονίκη, 12 - 14/12/1987), «Η Ελλάδα μπροστά στην πρόκληση του 1992», ΑΣΚΙ, Αρχείο ΕΑΡ, κ.4 φ.4, 1987. Παρατίθεται στο Μπαλαμπανίδης Γιάννης (2019), «Το πρόσωπο του Ιανού: Ο ΣΥΡΙΖΑ ανάμεσα στον εθνικοανεξαρτησιακό τακτικισμό και τον ευρωσκεπτικιστικό πραγματισμό», στο Μπαλαμπανίδης Γιάννης (επιμ.), ΣΥΡΙΖΑ, Ένα κόμμα εν κινήσει – Από τη διαμαρτυρία στη διακυβέρνηση, Αθήνα: Θεμέλιο, σελ. 360 – 361.

από τη μεριά του ΚΚΕ και Γρηγόρη Γιάνναρο και Δημήτρη Παπαδημούλη από την ΕΑΡ. Σε αυτή την ομάδα συμμετέχουν και οι Γρηγόρης Φαράκος και Λεωνίδας Τζεφρώνης, οι οποίοι στη συνέχεια διαγράφουν σημαντική πορεία στην πολιτική ζωή. Το κοπιώδες έργο προγραμματικής σύγκλισης ανάμεσα στο ΚΚΕ και την ΕΑΡ, της κοινής επιτροπής που εργάστηκε σε φιλικό και συντροφικό κλίμα είναι το λεγόμενο «κοινό πόρισμα», που αποτελεί και τον θεμέλιο λίθο της συνεργασίας των δύο κομμάτων για τη συγκρότηση ενός εκλογικού σχηματισμού.

Η κοινή ανακοίνωση ΕΑΡ και ΚΚΕ προηγήθηκε του κοινού πορίσματος τον Οκτώβριο του 1988. Στα βασικά σημεία της ανακοίνωσης τονίζεται η πορεία της χώρας σε όφελος των εργαζομένων, ο μεσσιανικός χαρακτήρας του ΠΑΣΟΚ και η ανάγκη για υπέρβαση του δικομματισμού καθώς *«στο κέντρο των επιδιώξεων της Αριστεράς πρέπει να βρίσκεται η ήττα του δικομματισμού και η δημιουργία κατάλληλων όρων για δημοκρατικές διεξόδους. Ο ρόλος της Αριστεράς και οι ευθύνες μεγαλώνουν για δημοκρατικές και προοδευτικές αλλαγές στη χώρα»*⁵³.

Το «Κοινό Πόρισμα ΚΚΕ-ΕΑΡ» δημοσιεύτηκε στις 8 Δεκεμβρίου 1988 και αποτέλεσε ουσιαστικά τη βάση για τη δημιουργία του Συνασπισμού της Αριστεράς και της Προόδου, ο οποίος συγκροτείται τελικά, το Φεβρουάριο του 1989 με πρόεδρο τον Χαρίλαο Φλωράκη και γραμματέα τον Λεωνίδα Κύρκο και συγκεντρώνει 13,1% στις εκλογές του Ιουνίου του 1989. Το Κοινό Πόρισμα αποτελεί σημαντικό κείμενο για την ανάλυση της ιδεολογικής και προγραμματικής εξέλιξης της Αριστεράς στην Ελλάδα καθώς εμπεριέχει τις βασικές κατευθύνσεις στη βάση των οποίων ανέπτυξαν τον πολιτικό τους λόγο τόσο ο ενιαίος Συνασπισμός όσο και ο μετέπειτα Συνασπισμός της Ριζοσπαστικής Αριστεράς. Το 1989 ξεσπά η μεγαλύτερη πολιτική κρίση της ελληνικής μεταπολεμικής περιόδου. Η ηγεσία του ΚΚΕ εκείνη την εποχή αποτελούνταν από νέα σε ηλικία στελέχη που βρισκότουσαν κοντά στις νέες ιδέες και κατευθύνσεις που προωθούνταν από το ΚΚΣΕ και τον Μιχαήλ Γκορμπατσώφ. Συνοπτικά, το κείμενο του Κοινού Πορίσματος αναφέρεται στο συνασπισμό των δυνάμεων της Αριστεράς, τη δυνατότητά του να γίνει κυβερνητικός εταίρος με ένα πλαίσιο εκσυγχρονιστικού χαρακτήρα, χωρίς να έχει τους εργαζόμενους στο επίκεντρο, σε μια αντιδεξιά κυβέρνηση, δηλαδή με ένα ηττημένο ΠΑΣΟΚ, ενώ σηματοδοτούσε και την υποχώρηση του ΚΚΕ από τη θέση για έξοδο από την ΕΟΚ. Παράλληλα, το Κοινό Πόρισμα τοποθετούνταν υπέρ της Περεστρόικα και της πολιτικής Γκορμπατσώφ στην

⁵³ Κοινή ανακοίνωση ΕΑΡ και ΚΚΕ, 19/10/1988.

ΕΣΣΔ. Το Κοινό Πόρισμα ΚΚΕ-ΕΑΡ παρόλο που προκάλεσε έντονες διαφωνίες στις γραμμές του ΚΚΕ και της ΚΝΕ, τελικά επικυρώθηκε από την Ολομέλεια της Κεντρικής Επιτροπής στις 29 Δεκεμβρίου του 1988. Η πορεία συγκρότησης του Συνασπισμού και το πρόγραμμά του θα αποτελούσαν σημεία τριβής στο εξής στο χώρο του ΚΚΕ. Μελετώντας το Κοινό Πόρισμα παρατηρούμε το σαφές στίγμα που θέλει να δώσει για τη μορφή που πρέπει να έχει η Αριστερά στην Ελλάδα. Μια Αριστερά η οποία πρέπει να είναι ευρεία και παρούσα σε όλους τους σημαντικούς τομείς της πολιτικής ζωής του τόπου, όπως είναι η οικονομία και η ανάπτυξη.

Η ριζοσπαστική κατεύθυνση της Αριστεράς τίθεται προς διερεύνηση καθώς πρέπει «να δώσει νέο, σύγχρονο, ελκτικό και ριζοσπαστικό περιεχόμενο και νέο δυναμισμό, στους αγώνες για μια κοινωνία ελευθερίας, δικαιοσύνης και αλληλεγγύης». Όπως αναφέραμε παραπάνω, το Κοινό Πόρισμα τοποθετούνταν υπέρ της Περεστρόικα και της πολιτικής Γκορμπατσόφ γιατί «πραγματοποιούν επαναστατικές αλλαγές στην ΕΣΣΔ και επηρεάζουν καθοριστικά τις παγκόσμιες εξελίξεις. Οι μεταρρυθμίσεις του Γκορμπατσόφ και η «νέα σκέψη» θέτουν υπό ριζική αμφισβήτηση και συχνά ανατρέπουν «αλήθειες» και βεβαιότητες εδραιωμένες για δεκαετίες και υπογραμμίζουν την ανάγκη άρρηκτης σχέσης μεταξύ δημοκρατίας και σοσιαλισμού. Διδασκόμαστε από το παρελθόν. Ξεκινάμε πατώντας στέρεα στην πραγματικότητα του παρόντος, με τις ελπίδες αλλά και τις δυσκολίες της. Αναζητούμε με τα μάτια στραμμένα στο μέλλον τους πρωτότυπους δρόμους για την οικοδόμηση σε σταθερή και ανθεκτική βάση μιας μεγάλης, σύγχρονης και πολυφωνικής Αριστεράς⁵⁴, ικανής να δώσει, μέσα από τη δική της ανασυγκρότηση, ριζοσπαστικές, ρεαλιστικές και σύγχρονες απαντήσεις στα εντεινόμενα προβλήματα». Κεντρικό ζήτημα της αριστερής αντίληψης για την ανάπτυξη και τον κοινωνικό μετασχηματισμό είναι αυτό της ελευθερίας και της πλήρους εφαρμογής της Δημοκρατίας σε κάθε πτυχή της κοινωνίας ενώ «φιλοδοξία της Αριστεράς είναι να διατυπώσει έναν «καταστατικό χάρτη» των δικαιωμάτων και των ελευθεριών των πολιτών, που θα αποτελέσει την πιο προωθημένη και ριζοσπαστική πρόταση για τον εκδημοκρατισμό της δημόσιας ζωής και της χώρας».

Ο διεθνικός χαρακτήρας της Αριστεράς στην Ελλάδα διαφαίνεται στο Κοινό Πόρισμα αφού «Η Ελλάδα συνδέεται με τους λαούς των Βαλκανίων και της Ανατολικής Μεσογείου με κοινό πολιτισμό και ιστορία αιώνων και αυτή η διάσταση δεν πρέπει να υποτιμάται. Απαιτείται να αναπτυχθεί η βαλκανική συνεργασία και να

⁵⁴ Η πολυφωνική Αριστερά εμφανίζεται με τη μορφή των τάσεων στον ενιαίο ΣΥΝ, ως συστατικό στοιχείο του ιδεολογικού «DNA» του κόμματος.

αναβαθμιστούν οι οικονομικές και πολιτιστικές σχέσεις με τις άλλες χώρες της χερσονήσου». ΚΚΕ και ΕΑΡ τάσσονται υπέρ της Ευρώπης που είναι «κοινό σπίτι των λαών της» και «το πιο σημαντικό παγκόσμιο σταυροδρόμι, όπου συναντώνται διαφορετικά πολιτικά, οικονομικά και κοινωνικά συστήματα. Τα δύο κόμματα υποστηρίζουν το κοινό όραμα μιας Ευρώπης της Ειρήνης, της συνεργασίας και της αλληλεγγύης των εργαζομένων.

Η πρώτη μεγάλη λαϊκή συγκέντρωση του Συνασπισμού της Αριστεράς και της Προόδου ως εκλογικού συνασπισμού πια, πραγματοποιείται στις 20 Φεβρουαρίου 1989 και τόσο ο πρόεδρος του ΣΥΝ Χαρίλαος Φλωράκης όσο και ο γραμματέας Λεωνίδα Κύρκος στους λόγους τους παρουσιάζουν μία συνοπτική εκδοχή του Κοινού Πορίσματος. Ο Χαρίλαος Φλωράκης αναφέρεται στον ΣΥΝ ως «φορέα της αλλαγής, βάσιμη ελπίδα για μια προοδευτική πορεία του τόπου και όχι μια ευκαιριακή εκλογική συμμαχία (...) ένας φορέας που εκφράζει τον εργάτη, το μισθωτό, τον αγρότη, τον επιστήμονα, τους νέους και νέες, τις γυναίκες» (Φλωράκης, 1989). Ασκεί ευθεία επίθεση στη Δεξιά καθώς αναφέρει ότι «παραμένει ακέραιο το τερατώδες οικοδόμημα του αυταρχισμού (Στρατός, Σώματα Ασφαλείας)» ενώ δεν παραλείπει να αναφερθεί στο ΕΑΜ και την ΕΠΟΝ, σε πηγές έμπνευσης από την αντιδικτατορική αντίσταση χωρίς να αναπαραγάγουν το παρελθόν. Ο λόγος του Λεωνίδα Κύρκου είναι εκτενέστερος και περιγράφει τον εκλογικό συνασπισμό ως ένα «καινούργιο, αυθεντικό, λαϊκό κίνημα που εκφράζει τις αριστερές και προοδευτικές δημοκρατικές δυνάμεις, τις δυνάμεις της εργασίας και του πολιτισμού, τους αριστερούς και προοδευτικούς δημοκρατικούς της πόλης και του χωριού». Αναφέρεται στη σημασία του Λαού που ο Συνασπισμός θέλει «στην εξουσία, όχι στο περιθώριο» και ξεκαθαρίζει πως τα δύο κόμματα τα «συνδέει το κοινό πρόγραμμα αλλά καθένας μας κρατάει την ιδιαιτερότητά του, τη φυσιογνωμία και την αυτονομία του». Κεντρικός στόχος του ΣΥΝ ως εξορισμού χώρος των νέων φέρεται να είναι «η εξασφάλιση της ενότητας μέσα από τη διαφορετικότητα (...) Ο ΣΥΝ είναι η καινούργια ελπίδα, όλοι μας αξίζουμε μια θέση αξιοπρέπειας. Ο ΣΥΝ είναι η ελπίδα πως ΟΛΑ μπορούμε να τα αλλάξουμε με σχέδιο, φαντασία, μόχθο, τόλμη» (Κύρκος, 1989:8) Στο σημείο αυτό αξίζει να αναφερθεί πως ο λόγος του Αλέξη Τσίπρα και οι διακηρύξεις στις διπλές εκλογές του 2012 περιλαμβάνουν κοινά σημεία με τον λόγο του Κύρκου⁵⁵.

Η συμπαράταξη των δύο κομμάτων είχε σαν σκοπό στην συγκεκριμένη

⁵⁵ Εμφάνιση του ΣΥΡΙΖΑ ως «η ελπίδα που έρχεται» καθώς και η αξιοπρέπεια του ελληνικού Λαού ως κεντρικό ζητούμενο απέναντι στους εταίρους δανειστές.

συγκυρία το να επιτύχει δύο στόχους: αφενός να ξεπεράσουν την παγκόσμια κρίση του κομμουνιστικού και αριστερού κινήματος και αφετέρου να αποκομίσουν εκλογικά κέρδη από το ΠΑΣΟΚ με απώτερο σκοπό να το ξεπεράσουν σε εκλογική και πολιτική επιρροή⁵⁶. Την ίδια περίοδο το κυβερνητικό κόμμα και το ίδιο το πρόσωπο του Ανδρέα Παπανδρέου πλήττονταν από το σκάνδαλο Κοσκωτά και η κριτική που ασκούνταν προς το ΠΑΣΟΚ για λαϊκισμό και δημαγωγισμό από την ΕΑΡ (και το ΚΚΕ Εσωτερικού νωρίτερα) και τον Λεωνίδα Κύρκο γινόταν πλέον και από τον ΣΥΝ.

Η χώρα βρίσκεται σε κυκεώνα πολιτικών αναμετρήσεων, στις οποίες ο ΣΥΝ αναδεικνύεται ρυθμιστικός παράγοντας. Οι εκλογές του Ιουνίου δεν δίνουν αυτοδύναμη κυβέρνηση, ταραάζοντας το πολιτικό τοπίο. Τότε συντελείται η ιστορική συμφωνία συνεργασίας μεταξύ της Νέας Δημοκρατίας και του ΣΥΝ, η οποία καταλήγει στον σχηματισμό κυβέρνησης κοινής αποδοχής υπό την Προεδρεία του Τζαννή Τζαννετάκη. «Καρπός» του «πολιτικού γάμου» ήταν και η κυβέρνηση συνεργασίας Νέας Δημοκρατίας-Συνασπισμού υπό τον Τζαννετάκη, στην οποία ο Συνασπισμός συμμετείχε με υπουργούς τον Νίκο Κωνσταντόπουλο (Υπουργός Εσωτερικών), τον Φώτη Κουβέλη (Υπουργός Δικαιοσύνης) και τον Γιώργο Μυλωνά (Υπουργός Πολιτισμού).

Ο Συνασπισμός αντιμετωπίζει την αμφισβήτηση από μεγάλο μέρος των ψηφοφόρων του, για τους οποίους η συνεργασία με τη Δεξιά ερμηνεύτηκε τουλάχιστον ως έγκλημα καθοσίωσης. Στις εκλογές του Νοεμβρίου του 1989 μάλιστα, ο ΣΥΝ πληρώνει το τίμημα καθώς οι δυνάμεις του συρρικνώνονται από 13,1% (855.944 ψήφοι⁵⁷) τον Ιούνιο του 1989 στο 10,9% (734.611 ψήφοι). Εν συνεχεία, μετέχει και στην κυβέρνηση κοινής αποδοχής, με πρόεδρο τον Ξενοφώντα Ζολώτα.

Οι εκλογικές διακηρύξεις του ΣΥΝ και στις δύο εκλογικές αναμετρήσεις του 1989 εστίαζαν στην αναζωογόνηση της Οικονομίας μέσω της ανακατανομής του εισοδήματος υπέρ των εργαζομένων, της ανάπτυξης επιχειρηματικότητας δημόσιου και ιδιωτικού τομέα και τον εκσυγχρονισμό των εργασιακών σχέσεων, με την αναβάθμιση της ποιότητας ζωής στο χωριό και την προστασία του περιβάλλοντος ως

⁵⁶ Η αφίσα του Συνασπισμού την προεκλογική περίοδο του 1989 – «ΣΥΝ Η ΨΗΦΟΣ ΣΟΥ! Για να πάμε μπροστά» - εντοπισιάζει με το γραφιστικό εύρημά της και θυμίζει παλαιότερες αφίσες του χώρου. Ο φάκελος για το ψηφοδέλτιο που απεικονίζεται είναι κλειστός και πέραν από τον εκΣΥΝχροπισμό του ύφους, η χρωματική επισώρευση μέσα στα κεφαλαία συνδηλώνει δύο πράγματα: Αφενός την πρόθεση για προσέλκυση ψήφων από άλλα κόμματα, και κυρίως από το ΠΑΣΟΚ, αφετέρου την ατελή ιδεολογική αλλά και πολιτική ζύμωση στο εσωτερικό του (Ναυρίδης, 1990:286).

⁵⁷ <https://www.hellenicparliament.gr/Vouli-ton-Ellinon/To-Politevma/Ekloges/Eklogika-apotelesmata>

πρώτη προτεραιότητα προτεραιότητα⁵⁸.

Οι εξελίξεις που άρχισαν να δρομολογούνται στις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης – και οι οποίες στη διάρκεια του 1989 προσέλαβαν δραματικές διαστάσεις-υπονόμευσαν ακόμη περισσότερο την ιστορικά διαμορφωμένη συνοχή της εκλογικής βάσης της κομμουνιστικής Αριστεράς (Νικολακόπουλος, 1990). Το γεγονός αυτό δεν έγινε ίσως αμέσως αντιληπτό, επειδή στις εκλογές της 18ης Ιουνίου 1989 ο Συνασπισμός παρουσίασε αισθητή άνοδο σε σύγκριση με το 1985, συγκεντρώνοντας το υψηλότερο, μεταδικτατορικά, ποσοστό της κομμουνιστικής Αριστεράς: 13,12%, έναντι 11,73% (αθροιστικά) για το ΚΚΕ και το ΚΚΕ Εσωτερικού το 1985, 12,27% αντίστοιχα το 1981, 12,08% για το ΚΚΕ και τη Συμμαχία (αθροιστικά) το 1977 και 9,47% για την Ενωμένη Αριστερά το 1974. (Ο.π.: 215 – 216). Η άνοδος του Συνασπισμού όμως δεν σήμαινε την απλή επάνοδο των ψηφοφόρων που είχαν εγκαταλείψει την κομμουνιστική Αριστερά κατά την προηγούμενη περίοδο, αλλά υπέκρυπτε ορισμένες σημαντικές και κρίσιμες μεταβολές (Ο.π.:216). Ενώ στις περισσότερες εκλογικές περιφέρειες τα ποσοστά του Συνασπισμού, τον Ιούνιο του 1989, καταγράφουν το υψηλότερο, μεταδικτατορικά, σημείο επιρροής της κομμουνιστικής Αριστεράς, σε ορισμένες άλλες, κυρίως παραδοσιακά προπύργιά της, η άνοδος του Συνασπισμού μόνον εν μέρει επέτυχε να καλύψει την πτώση της περιόδου 1981 – 1985. Σε σύγκριση με το αθροιστικό αποτέλεσμα του ΚΚΕ και του ΚΚΕ Εσωτερικού το 1981, ο Συνασπισμός τον Ιούνιο του 1989 παρουσίασε άνοδο σε 44 εκλογικές περιφέρειες και πτώση σε 12. Το χαρακτηριστικό ίσως στοιχείο είναι ότι στο γενικό ανοδικό (σε σύγκριση με το 1985) ρεύμα του Ιουνίου, μόνον δύο εκλογικές περιφέρειες αποτέλεσαν εξαίρεση, η οποία όμως είναι ιδιαίτερα αποκαλυπτική. Πρόκειται για τις δύο καλύτερες (με βάση τα δεδομένα του 1985) εκλογικές περιφέρειες της κομμουνιστικής Αριστεράς: τη Λέσβο (όπου ο Συνασπισμός συγκέντρωσε τον Ιούνιο 23,74%, έναντι 24,20% αθροιστικά για το ΚΚΕ και το ΚΚΕ Εσωτερικού το 1985) και τη Λευκάδα (όπου ο Συνασπισμός συγκέντρωσε τον Ιούνιο 20,60% ενώ το ΚΚΕ και το ΚΚΕ Εσωτερικού το 1985 είχαν αθροιστικά 22,12%) (Ο.π.: 216).

Ο Συνασπισμός της Αριστεράς και της Προόδου βρέθηκε στις 5 Νοεμβρίου στο ιστορικά χαμηλότερο επίπεδο της εκλογικής επιρροής της κομμουνιστικής Αριστεράς τα τελευταία τριάντα χρόνια, σχεδόν σε όλες τις περιοχές που αποτελούσαν

⁵⁸ Με το πρόβλημα του νέφους να ταλαιπωρεί τους κατοίκους του λεκανοπεδίου της Αττικής εκείνη την περίοδο.

παραδοσιακά τις κύριες εστίες δύναμής της. Πάντως, όσο κι αν το βράδυ της 5ης Νοεμβρίου ο Συνασπισμός φάνηκε ως ο κύριος ηττημένος των εκλογών, οι απώλειές του υπήρξαν αναμφίβολα σχετικά περιορισμένες, σε σύγκριση με τις αλλαγές που πραγματοποιήθηκαν στην πολιτικής του φυσιογνωμία. Οι μετασχηματισμοί που είχαν ήδη δρομολογηθεί στη διάρκεια της δεκαετίας του '80 στην κοινωνική σύνθεση και την ιδεολογική συγκρότηση της εκλογικής βάσης της κομμουνιστικής Αριστεράς, αποτελούν ίσως το κρίσιμο στοιχείο που επέτρεψε να πραγματοποιηθούν οι κυβερνητικές επιλογές του Ιουνίου και εξηγούν τη σχετική ανθεκτικότητα του Συνασπισμού στις εκλογές του Νοεμβρίου. Η συνολική εικόνα της κοινωνικής διαστρωμάτωσης της εκλογικής βάσης του Συνασπισμού δεν διέφερε πλέον ουσιαστικά από την αντίστοιχη του ΠΑΣΟΚ (Ο.π.: 220). Τέλος, η συντριπτική πλειονότητα των «αριστερών» δηλώνουν και οπαδοί του Συνασπισμού (67,7%), ενώ μικρό μόνο μέρος των «κεντροαριστερών» πράττει το ίδιο (Κατσούδας, 1990:248).

Ο Γιάννης Βούλγαρης (1990) στο άρθρο του επισημαίνει ορισμένες αλλαγές που παρατηρήθηκαν κατά την περίοδο 1985 – 1989 στη μαζική βάση των κομμάτων και ειδικότερα του Συνασπισμού της Αριστεράς και της Προόδου. Σύμφωνα με τον συγγραφέα, στην περίοδο αυτή και στα πλαίσια ενός τρικομματικού συστήματος με διπολική δυναμική, πραγματοποιήθηκαν κρίσιμες αλλαγές, από τις οποίες χρειάζεται να επισημανθούν κυρίως τρεις. Πρώτη, μια διαδικασία ουσιαστικών κοινωνικών – οικονομικών μεταβολών η οποία έχει περίπου συνθηματοποιηθεί, με το αντιθετικό δίπολο εκσυγχρονισμός-λαϊκισμός και οδηγεί τα κόμματα, ιδίως μετά το 1985, στην αναζήτηση νέου πολιτικού λόγου. Δεύτερη, η είσοδος της χώρας από το 1988 σε μια φάση έντονης ηθικής και πολιτικής κρίσης, που ανέδειξε την αντιμετώπιση των σκανδάλων σε μείζον πολιτικό ζήτημα, το οποίο αποτέλεσε τη βάση μιας πρωτοφανούς για το πολιτικό και κομματικό σύστημα κυβερνητικής συνεργασίας Αριστεράς – Δεξιάς. Τρίτη, η δραματική αλλαγή του διεθνούς σκηνικού με την κατάρρευση των καθεστώτων των ανατολικών χωρών (Βούλγαρης, 1990: 250).

Βασικά εργαλεία στην έρευνα του Γιάννη Βούλγαρη⁵⁹ είναι η αυτοτοποθέτηση του εκλογικού σώματος και των ψηφοφόρων των τριών μεγάλων πολιτικών φορέων στη δεκαβάθμια κλίμακα Αριστερά – Δεξιά. Τα δεδομένα του 1985 αθροίζουν τους

⁵⁹ Τα δεδομένα που αναλύει στο άρθρο του έχουν προκύψει από τις «έρευνες πολιτικής κουλτούρας και εκλογικής συμπεριφοράς» που πραγματοποίησε ομάδα του Εθνικού Κέντρου Κοινωνικών Ερευνών τον Μάιο του 1985, τον Μάιο του 1989 και τον Οκτώβριο του 1989, κατά τις αντίστοιχες προεκλογικές περιόδους.

ψηφοφόρους του ΚΚΕ και του ΚΚΕ Εσωτερικού, ώστε να αντιστοιχούν περισσότερο στις δυνάμεις του Συνασπισμού το 1989. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα των ερευνών, η πτώση των ψηφοφόρων της Αριστεράς που αυτοτοποθετούνται στο άκρο αριστερό της κλίμακας (θέση 1) είναι κατακόρυφη. Το 1985 στη θέση αυτή συγκεντρωνόταν περίπου το μισό εκλογικό σώμα της Αριστεράς (49,1%), ενώ τον Μάιο και Οκτώβριο του 1989 το αντίστοιχο ποσοστό μειώνεται στο 20,9% και 18,8% και αυξάνεται εντυπωσιακά η κατανομή στις κεντροαριστερές θέσεις της κλίμακας. (Ο.π.:257)

Η στάση προς την ΕΣΣΔ και τις ΗΠΑ συνοψίζει κατά μεγάλο μέρος την ταυτότητα και τη «φιλοσοφία» της Αριστεράς. Στην ευρύτερη διαδικασία των ανακατατάξεων στο προφίλ της ελληνικής Αριστεράς εκείνη την περίοδο εντάσσεται και η τάση ενίσχυσης του φιλοευρωπαϊκού προσανατολισμού της εκλογικής βάσης της Αριστεράς και ταυτόχρονης αποδυνάμωσης της προσήλωσης στην ΕΣΣΔ και της παραδοσιακής «αντιιμπεριαλιστικής» κουλτούρας (Ο.π.: 266). Το ποσοστό του συνόλου των ψηφοφόρων του Συνασπισμού που βαθμολογούσε την τότε ΕΟΚ από 6 ως 10⁶⁰ ήταν 42,2% τον Μάιο του 1989 και 51,8% τον Οκτώβριο (Ο.π.:261).

Τον Οκτώβριο του 1989, ο Συνασπισμός φαίνεται να σταθεροποιεί τις θέσεις του στην κεντροαριστερά, ενώ πέφτει στον αριστερό χώρο, όπου ανακάμπτει το ΠΑΣΟΚ. Ο Βούλγαρης στο άρθρο του διαπιστώνει ότι η ιστορική ταυτότητα του χώρου βρίσκεται σε κρίση και ότι όλο και λιγότερο επαρκεί για την σαφή οριοθέτησή του στο γενικότερο πλαίσιο του κομματικού ανταγωνισμού (Ο.π.: 276 - 277).

Ο Συνασπισμός της Αριστεράς και της Προόδου στο μανιφέστο του για τις Βουλευτικές εκλογές του Απριλίου 1990 προτείνει τη συγκρότηση *«κυβέρνησης συνεργασίας με βάση προγραμματική συμφωνία σε προοδευτική κατεύθυνση για το δημοκρατικό εκσυγχρονισμό της χώρας και των μεγάλων λαϊκών προβλημάτων»*. Σε σχέση με το ΠΑΣΟΚ, το πραγματικό δίλημμα κατά τον ΣΥΝ είναι το αν η χώρα χρειάζεται έναν ισχυρό ΣΥΝ ή μια οπισθοδρόμηση σε δικομματικά σχήματα. *«Η χώρα οδηγήθηκε στα σημερινά χάλια από τις αυτοδύναμες κυβερνήσεις της ΝΔ και του ΠΑΣΟΚ. Τις δεξιές, αυταρχικές πολιτικές τους. Τις πελατειακές και ρουσφετολογικές πρακτικές που ακολούθησαν. Την κομματικοποίηση του δημόσιου τομέα που εφάρμοσαν [...] Διαγράφηκαν και αναδείχτηκαν πιο καθαρά και πειστικά οι δυο δρόμοι για την ελληνική κοινωνία: Ο δρόμος της προοδευτικής και δημοκρατικής αναγέννησης που αντιπροσωπεύει με συνέπεια, σταθερότητα και ευθύνη ο Συνασπισμός και ο δρόμος της*

⁶⁰ Με θετική βαθμολογία τους βαθμούς 7-10 και αρνητική τους βαθμούς 1-4.

συντηρητικής και αυταρχικής οπισθοδρόμησης που εκφράζουν οι αυτοδυναμίες, το δικομματικό σύστημα και οι δεξιές πολιτικές. Χάρη στο Συνασπισμό από τον περασμένο Ιούνη ενταφιάστηκε το μετεμφυλιοπολεμικό κλίμα. Η παρελθοντολογία του δικομματισμού μπήκε στο χρονοντούλαπο. Να ενισχυθεί το καινούργιο. Μόνο με ένα πιο ισχυρό Συνασπισμό μπορεί να κατοχυρωθεί και να συνδυαστεί με μια νέα προοδευτική δημοκρατική πορεία».

Στην εκλογική του διακήρυξη ο Συνασπισμός της Αριστεράς και της Προόδου προτείνει ως προγραμματικούς άξονες την αναδιοργάνωση της οικονομίας, τη θεσμική δημοκρατική μεταρρύθμιση, την αναδιοργάνωση του εκπαιδευτικού συστήματος, τη ριζική αλλαγή των σχέσεων με το περιβάλλον και τη νέα ενεργητική εξωτερική πολιτική. Σε ό,τι αφορά την αναδιοργάνωση της οικονομίας οι προτάσεις του ΣΥΝ «*κινούνται σταθερά στην κατεύθυνση του εκσυγχρονισμού που θα διασφαλίζει το βιοτικό επίπεδο, το δημοκρατικό, προοδευτικό, κοινωνικό περιεχόμενο της ανάπτυξης και θα προωθούν τη γυναικεία ισοτιμία και μια νέα θέση της νεολαίας.*»

Ο ΣΥΝ στο εκλογικό μανιφέστο του 1990 αναφέρεται για πρώτη φορά στην Ευρώπη και την ΕΟΚ προτείνοντας μία νέα ενεργητική πολιτική απέναντι στις κοινοτικές εξελίξεις και ανάπτυξη μιας νέας συνολικής ευρωπαϊκής πολιτικής. Το αίτημα για σύγκλιση των οικονομιών, μη ύπαρξη μιας Ευρωπαϊκής Ένωσης πολλών ταχυτήτων και ειδική μέριμνα του κοινοτικού προϋπολογισμού προς τις λιγότερο αναπτυγμένες χώρες, διατρέχει το σύνολο των προγραμματικών κειμένων της νέας ριζοσπαστικής Αριστεράς στην Ελλάδα.

Όπως είδαμε παραπάνω, η προσέγγιση των δύο κομμάτων (ΚΚΕ και ΕΑΡ) συντελέστηκε μέσα στο κλίμα ευφορίας που έφερε στην Αριστερά το άστρο του Γκορμπατσώφ, που ανέτειλε στα μέσα της δεκαετίας του 1980, αναπτρώνοντας τις ελπίδες για εκδημοκρατισμό και αναγνώριση της ανεξαρτησίας του κάθε κομμουνιστικού κόμματος. Το γκορμπατσωφικό άνοιγμα απέτυχε συμπαρασύροντας και το ελληνικό. Μέσα στο ΚΚΕ εντείνονται οι πιέσεις να απαλλαγεί το κόμμα από τους ανανεωτές της ΕΑΡ ενώ μερικά ανανεωτικά στελέχη του Συνασπισμού τάσσονται υπέρ της διάλυσης των επιμέρους κομμάτων και μετατροπής του σε ενιαίο κόμμα. Το 1991, ο Χαρίλαος Φλωράκης παραδίδει την προεδρία στην προερχόμενη από το ΚΚΕ Μαρία Δαμανάκη. Η επικράτηση της λενινιστικής πτέρυγας στο 13ο Συνέδριο του ΚΚΕ (1991) οδηγεί σε αποχώρησή του από τη συμμαχία, με απώλεια μεγάλου αριθμού στελεχών του, μεταξύ των οποίων ο πρώην Γ.Γ. της ΚΕ Γρηγόρης Φαράκος και η Μαρία Δαμανάκη.

Σε άρθρο του στην εφημερίδα Το Βήμα, ο Σπύρος Λιναρδάτος (1991) περιγράφει με τη δική του ματιά το κλίμα στο εσωτερικό του Συνασπισμού, πριν τη διάλυση της συμμαχίας. Αρχικά, αναφέρεται στις έντονες επικρίσεις που έκαναν οι σκληροί του ΚΚΕ για την παρθενική ομιλία της Μαρίας Δαμανάκη στη Βουλή, ως προέδρου του ΣΥΝ, κατηγορώντας την για έλλειψη ταξικότητας και φιλοευρωπαϊκό πνεύμα. Στη συνέχεια, διαπιστώνει ότι στον χώρο της Αριστεράς, εκείνη την εποχή, συνεχιζόταν η ίδια διαπάλη ανάμεσα σε εκείνους που παρέμεναν προσκολλημένοι στα ξεπερασμένα σχήματα και δόγματα, που ήθελαν και πάλι ένα κόμμα τμήμα κάποιας Διεθνούς και στην τάση που επιθυμούσε τη μετατροπή του Συνασπισμού στον πολιτικό οργανισμό μιας σύγχρονης ελληνικής, με ευρωπαϊκό προσανατολισμό, Αριστεράς. Όσον αφορά τον Συνασπισμό της Αριστεράς και της Προόδου γράφει ότι σε αυτόν «τα πράγματα τα συγκρατούν μια ελπίδα, ένας φόβος και κάποιοι υπολογισμοί. Η ελπίδα είναι ότι ακόμα ο ΣΥΝ μπορεί να μετατραπεί τουλάχιστον σε ενιαίο πολυκομματικό πολιτικό σχηματισμό. Ο φόβος είναι του πολιτικού κόστους που θα έχει για όλες τις συνιστώσες και για κάθε μια χωριστά η διάσπαση, που γι' αυτό θα προτιμούσε ο καθένας να τη φορτώσει σε άλλους». Ο φόβος του Λιναρδάτου για τη λειτουργία των συνιστωσών εντός του ΣΥΝ θα επιβεβαιωθεί καθώς στην εξέλιξη του ενιαίου ΣΥΝ και του μετέπειτα ΣΥΡΙΖΑ οι συνιστώσες θα αποτελέσουν για το κόμμα «ευχή και κατάρα» τόσο σε ιδεολογικό – προγραμματικό όσο και σε οργανωτικό επίπεδο. Ο Συνασπισμός της Αριστεράς και της Προόδου μετατρέπεται από εκλογικό συνασπισμό σε ενιαίο κόμμα και εισέρχεται στη δεύτερη φάση της εξέλιξής του στις αρχές της δεκαετίας του 1990.

3.3.2. Δεύτερη περίοδος: Η συγκρότηση του ενιαίου ΣΥΝ και η εκλογική ήττα (1992 – 1993)

Η συγκρότηση του ενιαίου Συνασπισμού της Αριστεράς και της Προόδου (ΣΥΝ) στις αρχές της δεκαετίας του 1990 αποτελεί τον καθρέφτη μιας γενικότερης μετάβασης από τα ρεφορμιστικά (μεταρρυθμιστικά) κόμματα της Αριστεράς στα συστημικά κόμματα της Αριστεράς. (Βερναρδάκης, 2011:280). Ο κλασικός ρεφορμισμός στην παράδοση του εργατικού κινήματος (από τον Kautsky ως τους ευρωκομμουνιστές) δεν έπαυε να αποτελεί πάντα μια πρόταση στρατηγικής για τον κοινωνικό μετασχηματισμό. Ο στόχος του «σοσιαλιστικού μετασχηματισμού» της κοινωνίας διαγράφεται από τα επίσημα κείμενα και το λόγο του κόμματος και αντικαθίσταται από πλήθος «δημοκρατικών εκσυγχρονιστικών αιτημάτων» που παρατίθενται χωρίς στρατηγικό

στόχο (Ο.π.). Θα χρειαστεί να φτάσουμε στο Προγραμματικό Συνέδριο του 2003 για να ξανακάνει ο ΣΥΝ αναφορές και πάλι στο στόχο μιας σοσιαλιστικής κοινωνίας.

Η προέλευση του Συνασπισμού ανάγεται στο ευρωκομμουνιστικό ΚΚΕ Εσωτερικού, με εξαίρεση τα περισσότερα μέλη της Αριστερής Πλατφόρμας, τα οποία προήλθαν από το ΚΚΕ κατά τη δεκαετία του 1990. Ο κοινός παρονομαστής όμως ανάμεσα στις διαφορετικές συνιστώσες της ριζοσπαστικής Αριστεράς που εν τέλει συνενώθηκαν υπό τη σκέπη του μετέπειτα ΣΥΡΙΖΑ είναι η άρνηση του σταλινισμού μαζί με την ιστορικά κριτική στάση προς τις σοβιετικές και ανατολικοευρωπαϊκές σοσιαλιστικές εμπειρίες (Νικολακάκης, 2019: 404). Ο πολιτικός χαρακτήρας του νέου κόμματος, του ΣΥΝ, περιγράφεται με την Πολιτική Απόφαση του 1ου Συνεδρίου στις 25 Ιουνίου 1992. Η φυσιογνωμία του κόμματος προσδιορίζεται αφενός μεν από την αποδοχή της Συνθήκης του Μάαστριχτ, αφετέρου δε από τη διατύπωση του προγράμματος «προοδευτικού εκσυγχρονισμού», με το οποίο ελπίζεται ότι θα δημιουργηθούν προϋποθέσεις για κυβέρνηση συνεργασίας με το ΠΑΣΟΚ (Βερναρδάκης, 2011:278).

Ο ΣΥΝ εμφανίζεται ως πολιτική δύναμη που αξιώνει στοιχεία πολυσυλλεκτικότητας, ένα μωσαϊκό τάσεων με διαφορετικές αφετηρίες από τον χώρο της Αριστεράς καθώς «συγκροτείται από δυνάμεις που προέρχονται από όλες τις γενιές και απ' όλα τα ιστορικά ρεύματα του εργατικού και αριστερού κινήματος: Το κομμουνιστικό κίνημα, το σοσιαλιστικό και σοσιαλδημοκρατικό, την κεντροΑριστερά, δυνάμεις με παράδοση στους δημοκρατικούς αγώνες στην πατρίδα μας. Δυνάμεις της γυναικείας απελευθέρωσης και της οικολογίας. Δυνάμεις της νεολαίας» (ΣΥΝ, 1992). Ο Συνασπισμός λειτούργησε ως ένα χωνευτήρι για μαοϊκούς, τροτσκιστές, ελευθεριακούς σοσιαλιστές, οικολόγους, φεμινίστριες και άλλα κομμάτια της λεγόμενης Νέας Αριστεράς (Νικολακάκης, 2019: 404). Στο Προγραμματικό Συνέδριο του ΣΥΝ το 2003 επαναλαμβάνεται η προέλευση των δυνάμεων που τον συναποτελούν. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται στο κείμενο του συνεδρίου *«Ο ΣΥΝ έχει συγκροτηθεί από δυνάμεις και άτομα που προέρχονται από όλα τα ιστορικά ρεύματα του αριστερού κινήματος στη χώρα μας: το κομμουνιστικό, το σοσιαλιστικό, το σοσιαλδημοκρατικό, το κίνημα της πολιτικής οικολογίας, καθώς και από δυνάμεις των δημοκρατικών αγώνων και των κοινωνικών κινημάτων, της γυναικείας απελευθέρωσης και της νεολαίας»* (ΣΥΝ, 2003).

Ο νέος ΣΥΝ σπεύδει από την αρχή να ξεκαθαρίσει τα γεγονότα που τον οδήγησαν στην ενιαία μορφή του. *«Συναντηθήκαμε, πριν από τρία χρόνια, στο ενιαίο σχήμα του πολυκομματικού τότε Συνασπισμού, μέσα στη δίνη διεθνών γεγονότων που*

άλλαξαν τη δομή του κόσμου αλλά και πολλά άλλα στη χώρα μας και στην Αριστερά της πατρίδας μας: Η κατάρρευση του "υπαρκτού σοσιαλισμού", το πραξικόπημα της Μόσχας και το τέλος της ΕΣΣΔ, η κυβερνητική αποτυχία του ΠΑΣΟΚ, τα μεγάλα αδιέξοδα και η παραγωγική και κοινωνική αποδιάρθρωση που προκαλεί, καθημερινά, η κυβέρνηση της Νέας Δημοκρατίας, η άρνηση μας να υποταχθούμε σε μια συνολική οπισθοδρόμηση, που ζητούσαν εκείνες οι δυνάμεις από το ΚΚΕ που αποχώρησαν από τον ΣΥΝ: Όλα αυτά αποτελούν κοινές εμπειρίες πάνω στις οποίες σφυρηλατούμε - πέρα και πάνω από επιμέρους διαφορές απόψεων και προέλευσης - τους όρους της σημερινής ενοποίησης. Μιας ενοποίησης, που πρέπει να την οικοδομήσουμε πάνω σε γερά θεμέλια, προκειμένου να είναι όπως απαιτεί ο κόσμος του ΣΥΝ: Ενοποίηση ουσιαστική και στέρεα και όχι επιφανειακή και ψευδεπίγραφη. Είναι ταυτόχρονα πράξη επανίδρυσης της νέας Αριστερά στην Ελλάδα». Η νέα Αριστερά δεν μπορεί να παραμένει ιδεολογικά προσκείμενη στο παρελθόν της «γλείφοντας τις πληγές της» όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται στην πολιτική απόφαση του 1ου Συνεδρίου⁶¹. «Αν στο ξεκίνημα συγκρότησης του Συνασπισμού πριν από τρία χρόνια γράψαμε στις σημαίες μας το σύνθημα "Σ' έναν κόσμο που αλλάζει, η Αριστερά πρέπει να αλλάξει", σήμερα είμαστε ώριμοι να το συμπληρώσουμε: "Αλλάζουμε, ανασυντάσσουμε τις δυνάμεις μας για να συμβάλουμε στις αλλαγές του κόσμου, με τα οράματα, τις ιδέες και τους αγώνες μιας νέας Αριστεράς. Αλλάζουμε, συγκροτώντας βήμα - βήμα το πολιτικό σχέδιο της αλλαγής της κοινωνίας μας, της Ευρώπης, του κόσμου"». Οι αξίες της ελευθερίας, της ανθρώπινης χειραφέτησης και αλληλεγγύης, της διευρυνόμενης δημοκρατίας, της κοινωνικής δικαιοσύνης και της οικολογικής ισορροπίας, αξίες που υπήρξαν και στον ιδεολογικό πυρήνα της ΕΑΡ συνεχίζουν να εμπνέουν την νέα εκδοχή του ΣΥΝ. Χαρακτηριστικά αναφέρεται ότι «Ξεκινάμε να οικοδομήσουμε τον νέο, ενιαίο ΣΥΝ, ως δύναμη εθνική και ταυτόχρονα τμήμα της Ευρωπαϊκής Αριστεράς, που θέλει να μετασηματίσει ριζικά τις κοινωνικές σχέσεις, με τη μόνη δυνατή σήμερα στρατηγική του σοσιαλισμού - που έχει στο επίκεντρο του τον αγώνα για τη συνεχή τελείωση και την αδιάκοπη διεύρυνση της δημοκρατίας. Και αντιλαμβανόμαστε αυτό τον αγώνα ως συνεχή διαδικασία, που

⁶¹ «Συγκροτούμε τη νέα δημοκρατική, ριζοσπαστική Αριστερά πέρα από τη παραδοσιακή σοσιαλδημοκρατία και τον γραφειοκρατικό ολοκληρωτικό "σοσιαλισμό". Μια Αριστερά που υπερβαίνει τα διλήμματα και τις περιχαράκωσεις του ιστορικού σχίσματος του αριστερού κινήματος. Ξέρουμε ότι με την κατάρρευση των κοινωνιών του "υπαρκτού σοσιαλισμού", ο κύκλος του παραδοσιακού κομμουνιστικού κινήματος έκλεισε οριστικά. Και αυτό σημαίνει σαφή απόρριψη των χαρακτηριστικών του μονοκομματισμού, της κρατικής ιδεολογίας, του διπολισμού ως συστήματος ρύθμισης των διεθνών σχέσεων, του άτεγκτου κεντρικού σχεδιασμού, του μύθου της αντιπαράθεσης αντιπροσωπευτικής - άμεσης δημοκρατίας» (ΣΥΝ, 1992).

εμπνυχώνεται από τις σοσιαλιστικές αξίες της ελευθερίας, της κοινωνικής αλληλεγγύης, της ισότητας». Η νέα Αριστερά σύμφωνα με την πολιτική απόφαση του 1ου Συνεδρίου, οφείλει να παρακολουθεί τις εξελίξεις στην Ευρωπαϊκή Ένωση προσφέροντας ένα εναλλακτικό σχέδιο εθνικής ανόρθωσης και προοδευτικού εκσυγχρονισμού. Η πρόταση του ΣΥΝ συμπυκνώνεται στο σύνθημα: Προοδευτικό εκσυγχρονισμός, ισχυρός ΣΥΝ, δημιουργία προϋποθέσεων για κυβέρνηση συνεργασίας. Ο προοδευτικός εκσυγχρονισμός θα αποτελέσει κεντρικό στόχο του ενιαίου ΣΥΝ στις εκλογικές διακηρύξεις και τα κομματικά του κείμενα μετά το 1992. Ο Βερναρδάκης (2011) αναφέρει χαρακτηριστικά ότι *«σε αντίθεση με το ΚΚΕ, ο ΣΥΝ ήδη από την ιδρυτική του πολιτική απόφαση το 1992 προσανατολίζεται σε συστημικές πολιτικές συγκυβέρνησης στο πλαίσιο μιας ευρύτερης κεντροαριστερής σύγκλισης και προβάλλει προδρομικά το αίτημα και τη στρατηγική του «εκσυγχρονισμού» πολύ πριν αυτός αποτελέσει την επίσημη πολιτική στρατηγική του ΠΑΣΟΚ».* Η οιοσύνει αυτή σύγκλιση *«εκσυγχρονιστών ΠΑΣΟΚ» και «εκσυγχρονιστών ΣΥΝ» θα αποτελέσει κρίσιμη παράμετρο των ζυμώσεων στο κομματικό σύστημα στα επόμενα χρόνια (Βερναρδάκης, 2011: 8).* Στην ουσία, ο ΣΥΝ το 1992 διατυπώνει προδρομικά την πολιτική πλατφόρμα του σημιτικού *«εκσυγχρονισμού»* με τις ίδιες ακριβώς ιδεολογικές αναφορές (*«πελαταιακό κράτος», «αναχρονισμοί στην παραγωγική δομή», «παραοικονομία»*) που στερεί πόρους, πολιτικές που θα συμπληρώνουν την αγορά κ.ο.κ.) (Ό.π.: 280).

Απαλλαγμένος από ιδεολογικές αγκυλώσεις του παρελθόντος και έχοντας σαφή προσανατολισμό ο ενιαίος ΣΥΝ διεκδικεί την είσοδό του στη Βουλή, κάτι που δεν επιτυγχάνει στις Εθνικές εκλογές του Οκτωβρίου 1993. Το πρόγραμμα του ΣΥΝ με στόχο τον δημοκρατικό προοδευτικό εκσυγχρονισμό της χώρας είχε τέσσερις κατευθυντήριες γραμμές: τη διεύρυνση της δημοκρατίας, τη μείωση των κοινωνικών ανισοτήτων, τη βιώσιμη ανάπτυξη και την εξυγίανση της πολιτικής ζωής. Στην εκλογική διακήρυξη του 1993 αναφέρεται για πρώτη φορά η πίστη στον σοσιαλισμό με δημοκρατία και ελευθερία, στόχος που παραμένει αμετάβλητος ακόμα και στα κείμενα του ΣΥΡΙΖΑ. *«Και ακριβώς επειδή πιστεύουμε στον σοσιαλισμό με δημοκρατία και ελευθερία, δεν νοσταλγούμε καθεστώτα οριστικά καταδικασμένα από την ιστορία. Και βλέπουμε τις εξελίξεις στη σημερινή Ρωσία με οδύνη, όχι γιατί νοσταλγούμε το παρελθόν. Αλλά γιατί διαπιστώνουμε πως απέναντι στην επέλαση ενός καπιταλισμού χωρίς έλεος υπάρχει το τεράστιο κενό μιας σύγχρονης δημοκρατικής Αριστεράς. Το κενό που άφησε το πραξικόπημα που ανέτρεψε τον Γκορμπατσόφ και οδήγησε στη διάλυση της*

Σοβιετικής Ένωσης» αναφέρει χαρακτηριστικά στο λόγο της η Πρόεδρος του ΣΥΝ Μαρία Δαμανάκη στην κεντρική προεκλογική συγκέντρωση στο Πεδίον του Άρεως (Δαμανάκη, 1993: 4-5).

Την ημέρα των εκλογών, η Μαρία Δαμανάκη δηλώνει στην Κυριακάτικη Αυγή⁶² πως *«Καλούμαστε να αγωνιστούμε, στο πλευρό των αδύνατων της κοινωνίας, για τη μείωση των τεράστιων ανισοτήτων σε πλούτο και δικαιώματα. Στο πλευρό των πολιτών, για την προστασία του περιβάλλοντος και τη βελτίωση της ποιότητας της ζωής τους. Στο πλευρό των γυναικών και των νέων, για την κατάργηση των διακρίσεων και τη διεκδίκηση των δικαιωμάτων τους. Για να μπορέσει η χώρα μας αλλά και οι πολίτες της να κατακτήσουν επιτέλους τη θέση που τους ανήκει στην Ευρώπη, στο σύγχρονο κόσμο»*. Το αποτέλεσμα των Εθνικών εκλογών είναι απογοητευτικό για τον ΣΥΝ καθώς συγκεντρώνει ποσοστό 2,94% και δεν καταφέρνει να εισέλθει στο Κοινοβούλιο, μένοντας χωρίς εκπροσώπηση οι 202.887 ψηφοφόροι του (εκλογικός νόμος Κούβελα). Με γραπτή προσωπική της δήλωση που δημοσιεύτηκε στην εφημερίδα Η Αυγή την επόμενη ημέρα των εκλογών, η Μαρία Δαμανάκη παραιτήθηκε από την Προεδρία του κόμματος. *«Πιστεύω ότι η πολιτική μας ήταν συνετή. Δεν έφτασε, όμως, αρκετά ισχυρή η φωνή μας στο λαό. Σ' αυτό, καθοριστικό ρόλο έπαιζαν τα εσωτερικά προβλήματα και η δημόσια εικόνα της ηγεσίας του κόμματος, που έφτασε να υπονομεύει ακόμη και τη σοβαρότητά μας. Προσωπικά, αισθάνομαι ότι έπραξα το καθήκον μου στο ακέραιο, παρά τις αντιπαλότητες που αντιμετώπισα. Ωστόσο, οι προσπάθειές μου δεν πέτυχαν. Αναλαμβάνοντας τις ευθύνες που μου αναλογούν, θεωρώ αυτονόητο ότι η προσφορά μου στον Συνασπισμό από τη θέση του Προέδρου έχει λήξει»*⁶³ αναφέρει χαρακτηριστικά. Μετά την εκλογική του ήττα ο Συνασπισμός της Αριστεράς και της Προόδου εισέρχεται στην επόμενη μεταβατική του φάση η οποία θα διαρκέσει μέχρι το 1999. Θα ήταν πολύ χρήσιμο, ωστόσο, να αναφερθούμε και σε κάποια οργανωτικά χαρακτηριστικά του ενιαίου ΣΥΝ την περίοδο 1992 – 1993 τα οποία θα μας βοηθήσουν να κατανοήσουμε πώς η λειτουργία του κόμματος επηρέασε και την ιδεολογική και προγραμματική του εξέλιξη στα επόμενα χρόνια.

3.3.3. Οι πολλές αποχρώσεις της Αριστεράς: Η οργανωτική φύση του Συνασπισμού της Αριστεράς και της Προόδου.

«Το κόμμα που συγκροτούμε θα είναι κόμμα των μελών του, βαθιά δεμένο με όλους

⁶² Δαμανάκη Μαρία, Κυριακάτικη Αυγή, 10/10/1993.

⁶³ Δαμανάκη Μαρία, Η Αυγή, 11/10/1993.

τους αρμούς της ελληνικής κοινωνίας, αντιγραφειοκρατικό και αντιδογματικό, πλούσιο σε κοινωνικές ευαισθησίες, ανοικτό σε θεωρητικές αναζητήσεις και ταυτόχρονα σταθερό στον σοσιαλιστικό του προσανατολισμό, με πλούσια εσωτερική δημοκρατική ζωή που θα οδηγεί σε αποτελεσματική πολιτική και μαζική δράση, μέσα από την ενότητα, παρά τη διαφορετικότητα, και τον ακλόνητο σεβασμό στην αρχή της πλειοψηφίας και της συλλογικότητας» αναφέρει χαρακτηριστικά ο ΣΥΝ στο καταστατικό του⁶⁴. Σύμφωνα με την τυπολογία του Maurice Duverger⁶⁵ ο Συνασπισμός ανήκει στην κατηγορία των μαζικών κομμάτων στην οποία εντάσσονται τα κομμουνιστικά κόμματα ανεξαρτήτως των διαφοροποιήσεων τους. Όπως αναφέρθηκε παραπάνω ο ΣΥΝ αποτελεί κληρονόμο του ευρωκομμουνιστικού ρεύματος το οποίο επηρέασε σε σημαντικό βαθμό την οργανωτική συγκρότηση των ευρωπαϊκών κομμουνιστικών κομμάτων⁶⁶. Στην μελέτη του Συνασπισμού λαμβάνουμε υπόψη τα εξής οργανωτικά χαρακτηριστικά: τη μη αποκεντρωμένη οργάνωση του κόμματος και την ατελή αυτονομία των τοπικών οργανώσεων⁶⁷ και την καταστατικά κατοχυρωμένη οργανωτική λειτουργία των πολιτικών ρευμάτων εντός του με την δημιουργία των τάσεων.

3.3.3.1. «Κόμματα μέσα στο κόμμα»; Οι τάσεις στο εσωτερικό του ΣΥΝ. Το πλουραλιστικό προφίλ του ΣΥΝ ενισχύεται από το γεγονός ότι οι τάσεις εγγράφονται στο DNA του κόμματος. Το καταστατικό του Συνασπισμού προβλέπει την θεσμοθέτηση των τάσεων δηλαδή την καταστατική αναγνώριση των πολιτικών ρευμάτων εντός του κόμματος. Οι τάσεις στην ουσία αποτελούν οργανωμένες συλλογικότητες που έχουν την δυνατότητα να συνεδριάζουν παράλληλα με τις κομματικές διαδικασίες και να λειτουργούν ως οργανώσεις μέσα σε οργάνωση (Στόλης 2011). Η διαμόρφωση των τάσεων δεν γίνεται αυστηρά με καθαρούς ιδεολογικούς όρους αλλά και με όρους πολιτικής τακτικής και στήριξης πολιτικών προσωπικοτήτων. Χαριτολογώντας και παραφράζοντας τον Μαρξ θα έλεγε κανείς ότι *«η ιστορία του Συνασπισμού είναι η ιστορία της πάλης των τάσεων»* (Ο.π.). Οι τάσεις επηρέασαν

⁶⁴ Καταστατικό Συνασπισμού, κεφ.3. Διαθέσιμο στο <http://www.syn.gr>

⁶⁵ Duverger Maurice (1985), Εισαγωγή στην Πολιτική, Αθήνα: Παπαζήσης, σ.102-103.

⁶⁶ Συγκεκριμένα, ο ΣΥΝ ανήκει στην παράδοση των κομμουνιστικών κομμάτων της Δυτικής Ευρώπης που χάρη και στην επαφή με το ρεύμα της Νέας Αριστεράς και τα κινήματα του Μάη του 1968 υιοθέτησαν μια «χαλαρότερη» μορφή οργάνωσης σε σχέση με το παραδοσιακό λενινιστικό τύπο κόμματος και μια διαφορετική σχέση με το κοινωνικό υποκείμενο από την παραδοσιακή.

⁶⁷ Τα κεντρικά όργανα του ΣΥΝ αποτελούν τις κύριες πηγές εξουσίας του κόμματος, με άλλα λόγια η λειτουργία της Πολιτικής Γραμματείας και της Κεντρικής Πολιτικής Επιτροπής επικαθορίζει την λειτουργία της βάσης. Βλέπε σχετικά Eleftheriou, Costas (2009). The uneasy 'symbiosis'. Factionalism and Radical Politics in Synaspismos. Paper prepared for presentation at the 4th Hellenic Observatory PhD Symposium, 25 Ιουνίου, σ.6.

διαχρονικά την εξέλιξη του ΣΥΝ και του ΣΥΡΙΖΑ καθώς έπαιζαν πάντα καθοριστικό ρόλο στην κατεύθυνση των πολιτικών αποφάσεων στα συνέδρια και τις εκλογικές διακηρύξεις τους. Οι κυρίαρχες τάσεις στο εσωτερικό του κόμματος μέχρι το 2000, είναι τρεις. Η πρώτη τάση ήταν η «Παρέμβαση», επονομαζόμενοι και ως «προεδρικοί» καθότι ήταν η τάση που ιδρύθηκε με αφορμή το Συνέδριο του 1993 και υποστήριξε τον Νίκο Κωνσταντόπουλο για την προεδρία. Αυτή αποτελούνταν κυρίως από στελέχη που προέρχονταν από την ΕΑΡ (Πιτσιόρλας, Παπαδημούλης, Λυκούδης) και από κάποια στελέχη προερχόμενα από το ΚΚΕ (Καραγκουλές, Μπαλάφας). Η Παρέμβαση εξέφρασε μέχρι και το 2004 τον μεσαίο χώρο στην πολιτική γεωγραφία του Συνασπισμού και αποτέλεσε «τάση καταλύτη» για την εξέλιξη του Συνασπισμού ειδικά κατά την κρίσιμη περίοδο 2000-2004. Η τάση του Μιχάλη Παπαγιαννάκη, η «Συσπείρωση», με στελέχη προερχόμενα από την ΕΑΡ, ήταν η παλαιότερη τάση καθώς δημιουργήθηκε από το 1ο Συνέδριο όπου κατέβασε χωριστή λίστα υποψηφίων για την ΚΠΕ. Στα επόμενα συνέδρια κατέβαινε με διαφορετικές ονομασίες όπως «ΕΥΡΟΙΚΑ» (Ευρωπαϊκή Οικολογική Αριστερά). Ενδιαφερόταν πάντα για τον ευρωπαϊκό και τον οικολογικό χαρακτήρα του κόμματος και στο 2ο Συνέδριο του 1996 υποστήριζε μια ενδεχόμενη συνεργασία με το ΠΑΣΟΚ στα πλαίσια της κεντροαριστερής συνεύρεσης των δύο κομμάτων με αφορμή και την ομιλία του Κώστα Σημίτη στο 2ο Συνέδριο του Συνασπισμού που έγινε λίγο καιρό μετά την άνοδό του στην πρωθυπουργία. Η «Συσπείρωση» αποτελούσε την δεξιά πτέρυγα του κόμματος και θεωρείται η τάση από την οποία εκφραζόταν διαρκώς η ανάγκη κεντροαριστερής κατεύθυνσης του κόμματος. Μέλη της αποτελούσαν το σύνολο των στελεχών που μεταπήδησαν άμεσα ή έμμεσα στο ΠΑΣΟΚ και πριν αλλά και μετά το 2000. Η τρίτη τάση του κυρίαρχου εσωκομματικού συνασπισμού ήταν η «Ανανεωτική πρωτοβουλία» η οποία δημιουργήθηκε από στελέχη προερχόμενα από την ΕΑΡ (Χατζησωκράτης, Μαργαρίτης) και στο 2ο Συνέδριο σε συνεργασία με τον Φώτη Κουβέλη, ηγετικό στέλεχος της ΕΑΡ, συγκρότησαν την Ενωτική Πρωτοβουλία που εξέφρασε μια κριτικότερη στάση από την «Συσπείρωση» σε σχέση με το ζήτημα συνεργασίας με το ΠΑΣΟΚ στα πλαίσια της ΚεντροΑριστεράς. Στη συνέχεια η τάση αυτή απορροφήθηκε στη Συσπείρωση. Οι παραπάνω τάσεις αποτελούσαν το πλειοψηφικό μπλοκ στον Συνασπισμό μέχρι το 2000 και εξέφραζαν την συνέχεια της ΕΑΡ διατηρώντας και μεταφέροντας τα χαρακτηριστικά της και στον Συνασπισμό. Συγκεκριμένα, την κουλτούρα της πολυφωνίας, τον φιλοευρωπαϊσμό, την οπτική ότι η συνεργασία με το ΠΑΣΟΚ πρέπει να επιδιώκεται με κεντροΑριστερά χαρακτηριστικά μακριά από την

λαϊκιστική δημαγωγία της δεκαετίας του 1980. Τη μειοψηφία αποτελούσε η μεγαλύτερη τάση του κόμματος, το «Αριστερό Ρεύμα» που αποτελούνταν από τα μέλη που προέρχονταν από το ΚΚΕ και από μέλη που προέρχονταν από την αριστερή πτέρυγα του ΚΚΕ Εσωτερικού και που δεν συμμετείχαν στη μετεξέλιξή του σε ΕΑΡ. Το Αριστερό Ρεύμα διακρινόταν για την μεγαλύτερη οργανωτική του ικανότητα σε σχέση με τις άλλες τάσεις καθότι ήταν και διαποτισμένο από μια διαφορετική κουλτούρα απ' ό,τι αυτή της ανανεωτικής Αριστεράς, αποδίδοντας μεγαλύτερη σημασία στην οργανωτική επάρκεια και την ιδεολογική ομοιογένεια. Σαν τάση εξέφρασε πολλές φορές συγκρουσιακά την άποψή της απέναντι στην πλειοψηφία του κόμματος, κυρίως σε ό,τι αφορά δύο συγκεκριμένα ζητήματα που ήταν και αυτά που τη διαφοροποιούσαν κυρίως από την πλειοψηφία. Η ψηφοφορία για την Συνθήκη του Άμστερνταμ αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα για την διαφορά που υπήρχε μεταξύ της ευρωπαϊστικής Συσπείρωσης και του ευρωσκεπτικιστικού Αριστερού Ρεύματος, με αποτέλεσμα να προτιμηθεί από την ηγεσία του κόμματος η επιλογή «παρών» στην ψηφοφορία σαν συμβιβαστική λύση στο πρόβλημα. Στο 2ο Συνέδριο, το 1996, το Αριστερό Ρεύμα αντιτάχθηκε ξεκάθαρα σε οποιοδήποτε ζήτημα συνεργασίας με το ΠΑΣΟΚ.

Η εσωκομματική σύγκρουση για το ζήτημα της Κεντρο-Αριστεράς κορυφώθηκε στις δημοτικές εκλογές του 1998, με την κάθοδο της Μαρίας Δαμανάκη στον Δήμο Αθηναίων. Ο συνδυασμός της Μαρίας Δαμανάκη έλαβε 16,4% χάνοντας από τον πρώτο γύρο από τον Δημήτρη Αβραμόπουλο που πήρε 57,7%. Αξίζει να αναφερθεί ότι ανάλογο ζήτημα είχε δημιουργηθεί και στο 6ο Συνέδριο του ΚΚΕ Εσωτερικού ανάμεσα στις δύο πλατφόρμες, της «μετεξέλιξης» και της «αναβάθμισης». Η «αναβάθμιση» σε αντίθεση με την «μετεξέλιξη» που προέκρινε την ίδρυση ενός νέου φορέα με Κεντρο-Αριστερά χαρακτηριστικά, δηλαδή της ΕΑΡ, επεδίωκε το να παραμείνει κομμουνιστικός και αριστερός ο χαρακτήρας του κόμματος και να αναβαθμιστεί οργανωτικά, δίνοντας παράλληλα έμφαση στα κοινωνικά του χαρακτηριστικά και στην απεύθυνσή του στα κοινωνικά κινήματα και στα χαμηλά κοινωνικά στρώματα όπου είχε μηδαμινή επιρροή.

Στον μετέπειτα Συνασπισμό Ριζοσπαστικής Αριστεράς (ΣΥΡΙΖΑ) από το 2004 οι τάσεις διαμορφώνονται ως εξής: 1) «*Ενωτική τάση (Προεδρικοί)*» στην οποία εντάσσονται όσοι είναι προσκείμενοι στον Πρόεδρο του κόμματος Αλέξη Τσίπρα (Τσιπρικοί), 2) «*Πλατφόρμα*» που δημιουργήθηκε το 2010 ως η πιο δεξιά πτέρυγα του ΣΥΡΙΖΑ με στελέχη που προέρχονται από την ανανεωτική πτέρυγα (Παπαδημούλης,

Μπαλάφας, Δούρου, Ζαχαριάδης), 3) «Σοσιαλιστική τάση (Πασοκογενείς)» η οποία περιλαμβάνει στελέχη του ΠΑΣΟΚ όπως είναι ο Αντώνης Κοτσκάς, 4) «53» τάση στην οποία ανήκουν στελέχη όπως ο Τσακαλώτος, η Αχτσιόγλου, και ο Χαρίσης και τέλος 5) «Αριστερή πλατφόρμα» που εκφράζει το αριστερό ρεύμα του κόμματος με στελέχη μεταξύ άλλων τον Λαφαζάνη, τον Λεουτσάκο και τον Στρατούλη. Η τάση αυτή αποχωρεί το 2015 και αμέσως μετά δημιουργείται το κόμμα Λαϊκή Ενότητα (ΛΑΕ) με επικεφαλής τον Λαφαζάνη.

Ο ΣΥΡΙΖΑ που δημιουργείται ως εκλογική συμμαχία το 2004 περιλαμβάνει τις εξής συνιστώσες:

1) Συνασπισμός

Η πιο φιλοευρωπαϊκή έκφανση του ΣΥΡΙΖΑ. Αντιπροσωπευτικά μέλη της συνιστώσας αποτελούν οι: Τσίπρας, Παπαδημούλης, Βούτσης, Δραγασάκης, Δούρου, Λαφαζάνης, Στρατούλης, Βίτσας και Τσακαλώτος

2) Κομμουνιστική Οργάνωση Ελλάδος (ΚΟΕ)

Κύρια ιδεολογική κατεύθυνση Μάο και Στάλιν, «σκληρές» θέσεις (Μαρξιστική – Λενινιστική), Ρούντι Ρινάλντι, υποστήριξη εξόδου της χώρας από την Ευρωζώνη, 2007.

3) Νέος Αγωνιστής

Συγκρότηση 2006 – 2007. Αποτελείται από πρώην στελέχη του ΠΑΣΟΚ με κύριο δόγμα τον δημοκρατικό σοσιαλισμό (Κεντρο-Αριστερά, έφυγε από το ΠΑΣΟΚ το 2011).

4) ΔΗΚΚΙ – Σοσιαλιστική Αριστερά

Επικεφαλής Γιώργος Πάντζας, Ηλίας Νικολόπουλος, Πάνος Μαντάς – Δημοκρατικός Σοσιαλισμός 2007.

5) Οικοσοσιαλιστές Ελλάδας

Ίδρυση Αύγουστος 2007, πρώην σύνδεσμος Οικοσοσιαλιστών Ελλάδας.

6) Ανανεωτική Κομμουνιστική και Οικολογική Αριστερά (ΑΚΟΑ)

Γιάννης Μπανιάς επικεφαλής, αυτοδιάλυση το 2013. Ανήκει στους λεγόμενους «Ευρωκομμουνιστές», προέλευση από ΚΚΕ Εσωτερικού. Ιδεολογική κατεύθυνση: όραμα για σοσιαλισμό με Δημοκρατία, ελευθερία και αυτοδιαχείριση, κομμουνιστικός ορίζοντας, αντίθεση στον Σταλινισμό και στη νεοσυντηρική Σοσιαλδημοκρατία.

7) Κίνηση για την ενότητα Δράσης της Αριστεράς (ΚΕΔΑ)

Ίδρυση αρχές 2001, από κυρίως πρώην μέλη του ΚΚΕ όπως ο Γιάννης Θεωνάς. Εκδίδουν την εφημερίδα «Ενότητα».

8) Διεθνιστική Εργατική Αριστερά (ΔΕΑ)

Δημιουργείται το 2001. Πρωτοστάτησε στην ίδρυση του Ελληνικού Κοινωνικού Φόρουμ το 2002. Είχε ως μητρική οργάνωση της την ΟΣΕ (Οργάνωση Σοσιαλιστική Επανάσταση), η οποία ξεκίνησε ως Τροτσκιστική γκρούπα. Έχει ως επικεφαλής τον δημοσιογράφο Αντώνη Νταβανέλλο. Προτείνει στάση πληρωμών, εθνικοποίηση Τραπεζών, βαριά φορολογία των επιχειρήσεων και των πλουσίων (επαναστατικός μαρξισμός, αντιρατσιστικό κίνημα).

9) Αντικαπιταλιστική πολιτική ομάδα (ΑΠΟ)

Δημιουργήθηκε από τη διάσπαση της συνιστώσας «Κόκκινο», όραμά της η δημιουργία της αντικαπιταλιστικής Αριστεράς. Επικεφαλής ο Γιώργος Σαπουνάς (Τροτσκιστές).

10) Ένωση Δημοκρατικού Κέντρου (ΕΔΗΚ)

«Κεντρώα» συνιστώσα, τοποθετείται στο Δημοκρατικό Κέντρο. Πρόεδρος της ο Σταύρος Καραμπελας.

11) Ενωτική κίνηση

Βασικό μέλος ο πρώην βουλευτής του ΠΑΣΟΚ Παναγιώτης Κουρουμπλής Ορίζεται ως ένα «σύγχρονο ενωτικό αντιμνημονιακό κίνημα» Πατριωτισμός σε συνδυασμό με μια πολυδιάστατη εξωτερική πολιτική, διαγραφή παράνομου χρέους.

12) Κίνηση Ενεργοί Πολίτες

Ιδρύεται το 2002 και αποτελεί ιδρυτική συνιστώσα του ΣΥΡΙΖΑ με επικεφαλής τον αείμνηστο Μανώλη Γλέζο η οποία ζητά την «ενότητα της Αριστεράς» και τη συγκρότηση ενός διευρυμένου Αριστερού Μετώπου.

13) ΡΟΖΑ

Στα Αριστερά του ΣΥΡΙΖΑ, προήλθε από το Δίκτυο για τα Κοινωνικά και Πολιτικά Δικαιώματα.

14) ΚΟΚΚΙΝΟ

Σημαντική δράση στο χώρο των μεταναστών και σε θέματα που αφορούν την προστασία του περιβάλλοντος. Πάνος Κοσμάς, Δικαίος Ψυκάκος (διασπάται μετά την ενοποίηση του ΣΥΡΙΖΑ τον Ιούλιο του 2013).

15) Σύνδεσμος Πολιτών Ρήγας

Μία από τις μικρότερες συνιστώσες με κύρια ιδεολογική κατεύθυνση την Πατριωτική Αριστερά.

16) Ριζοσπάστες Οικολόγοι

Μικρή συνιστώσα. Κύρια ιδεολογική κατεύθυνση η ριζοσπαστική οικολογία

Στις συνιστώσες υπάρχουν και οι «Ανένταχοι Αριστεροί», ωστόσο

αναγνωρίζονται 16 συνιστώσες. Το κλειδί στη μελέτη της περίπτωσης του ΣΥΡΙΖΑ είναι το γεγονός ότι είναι κόμμα συνιστωσών, τάσεων και συμμαχιών. Οι ζυμώσεις που οδήγησαν στη συγκρότηση του ΣΥΡΙΖΑ εντοπίζονται το 2001 με τη δημιουργία του Χώρου Διαλόγου για την Ενότητα και Κοινή Δράση της Αριστεράς (όχι πολιτική οργάνωση).

3.3.4. Τρίτη περίοδος: Σε αναζήτηση ταυτότητας (1994 – 1999)

Η περίοδος 1994 – 1999 υπήρξε η περίοδος του «εκσυγχρονισμού» της πολιτικής ζωής στην Ελλάδα με σημαντική επίπτωση στο χώρο της Αριστεράς και ειδικότερα του Συνασπισμού (Βερναρδάκης, 2011: 55). Η επικράτηση του Κώστα Σημίτη στο ΠΑΣΟΚ είχε ως αποτέλεσμα να ενεργοποιηθεί το φάσμα των «εκσυγχρονιστών» που λειτουργούσαν σε όλους τους κομματικούς και πολιτικούς χώρους (Ο.π.).

Η τρίτη περίοδος χαρακτηρίζεται μεταβατική για τον Συνασπισμό, με ενδοκομματικές ζυμώσεις καθώς υπήρξε έκτακτο συνέδριο το Δεκέμβριο του 1993 και αλλαγή ηγεσίας στο κόμμα. Οι υποψήφιοι ηγέτες ήταν ο Αλέκος Αλαβάνος (αριστερό ρεύμα), ο Νίκος Κωνσταντόπουλος (αυτόνομος), ο Φώτης Κουβέλης και ο Μιχάλης Παπαγιαννάκης (ανανεωτική – συστημική πτέρυγα). Οι υποψήφιοι ηγέτες εκπροσωπούσαν διαφορετικές ενδοκομματικές τάσεις αντίστοιχα: ο Μιχάλης Παπαγιαννάκης εκπροσωπούσε την τάση «Συσπείρωση» η οποία είχε δημιουργηθεί ήδη από το πρώτο συνέδριο από στελέχη προερχόμενα από την ΕΑΡ, μία κεντροαριστερή τάση αφού υποστήριζε την πολιτική σύγκλιση με τις «εκσυγχρονιστικές δυνάμεις» του ΠΑΣΟΚ.

Ο Φώτης Κουβέλης εκπροσωπούσε την «Ανανεωτική Πρωτοβουλία» η οποία εξέφραζε πιο κριτικές στάσεις απέναντι στο ΠΑΣΟΚ, ο Νίκος Κωνσταντόπουλος την «Παρέμβαση» που συνέδεε ορισμένα αριστερά ανανεωτικά στελέχη της ΕΑΡ (Στέργιος Πιτσιόρλας, Δημήτρης Παπαδημούλης) με στελέχη προερχόμενα από το ΚΚΕ (Γιάννης Μπαλάφας) και ο Αλέκος Αλαβάνος το «Αριστερό ρεύμα».

Η αποτυχία του κόμματος στις εκλογές του 1993 καθώς και η επιστροφή του ΠΑΣΟΚ στην εξουσία είναι οι δύο κυρίαρχες αιτίες στην ανάπτυξη της καινούργιας του στρατηγικής⁶⁸. Ο ΣΥΝ λειτούργησε με ανταγωνιστικό αλλά συμπληρωματικό τρόπο στο ΠΑΣΟΚ δείχνοντας αδυναμία να διατηρήσει μια σταθερή εκλογική επίδοση (Marantzidis, 2012: 235). Το πρόβλημα της δομικής «διάσπασης» του κόμματος

⁶⁸ Ομοια στρατηγική ακολούθησαν η Ιταλική RC και η γερμανική Die Linke.

ανάμεσα στους

«εκσυγχρονιστές – ανανεωτικούς» από τη μία και τους «προεδρικούς και αριστερούς» από την άλλη εμφανίζεται από το 1996, όπου μέχρι το 1999 εντείνεται η εσωκομματική σύγκρουση με την αποχώρηση της «ανανεωτικής συστημικής πτέρυγας» και τη συγκρότηση της πολιτικής κίνησης Ανανεωτική Εκσυγχρονιστική Κίνηση της Αριστεράς (ΑΕΚΑ) στις αρχές του 2000, ως αποσχιστική κίνηση σε συντονισμό με την ηγεσία του εκσυγχρονιστικού ΠΑΣΟΚ. Στις ευρωεκλογές του 1994, ο Συνασπισμός συγκέντρωσε το υψηλότερο μέχρι τότε ποσοστό του ως ενιαίο κόμμα (6,25%) και εξέλεξε δύο ευρωβουλευτές, τον Αλέκο Αλαβάνο και τον Μιχάλη Παπαγιαννάκη. Στις βουλευτικές εκλογές του 1996 διπλασίασε το ποσοστό του (5,12%) και στις ευρωεκλογές του 1999 έλαβε 5,16% και επανεξελέγησαν οι δύο ευρωβουλευτές του. Στην περίοδο 1996 – 2004, η ελληνική πολιτική – κομματική ζωή αρθρώθηκε στη βάση του διλήμματος «εκσυγχρονισμός – λαϊκισμός», που επέβαλε το ΠΑΣΟΚ υπό την ηγεσία του Κώστα Σημίτη (Βούλγαρης 2008: 228 – 229). Στο πλαίσιο αυτού του διλήμματος, η ηγεμονική ισχύς του εκσυγχρονισμού αφενός προήλθε από, και αφετέρου συνδυάστηκε με την επιτακτική ανάγκη της Ελλάδας «να προλάβει» να ενταχθεί στον σκληρό πυρήνα της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Έτσι, σε πρώτη φάση, ο εκσυγχρονισμός ταυτίστηκε με τον «εξευρωπαϊσμό» και με την προσπάθεια της χώρας να εισέλθει στην Οικονομική Νομισματική Ένωση (ΟΝΕ) (Βούλγαρης, 2008: 229).

Το δεύτερο συνέδριο του Συνασπισμού τον Μάρτιο του 1996 (14 – 17 Μαρτίου) πραγματοποιείται σε συνθήκες «αυτοκριτικής» για την εκλογική ήττα που υπέστη το κόμμα στις εκλογές του 1993 και με νέο ηγέτη τον Νίκο Κωνσταντόπουλο. Η θεματολογία του συνεδρίου επικεντρωνόταν στα ζητήματα της ευρωπαϊκής ενοποίησης, στη στάση απέναντι στην Κυβέρνηση Σημίτη, στην κυβερνητική προοπτική και στην πολιτική συμμαχιών καθώς και στην οικονομική πολιτική. Στο συνέδριο συμμετείχαν περίπου 1300 αντιπρόσωποι εκλεγμένοι από τα 16000 κομματικά μέλη (Μπαλάφας, 2012:89). Με την Πολιτική Απόφαση του 2ου Συνεδρίου του κόμματος, εν μέσω της σφοδρής εσωκομματικής σύγκρουσης στο ΠΑΣΟΚ, ο ΣΥΝ επιχειρεί δειλά βήματα μετακίνησης από την κεντροαριστερή φυσιογνωμία του (Βερναρδάκης, 2011: 282). Αποδεσμεύεται από την προσήλωση στη Συνθήκη του Μάαστριχτ (1992), αρνείται ψήφο στη Συνθήκη του Άμστερνταμ (1997) και απορρίπτει την κυβερνητική συνεργασία με το ΠΑΣΟΚ.

Το θέμα της οικονομίας καταλαμβάνει κεντρική θέση στη θεματολογία του δεύτερου συνεδρίου. Οι αναφορές στην οικονομία καλύπτουν το 6,17% στο σύνολο

των αναφορών (31 αναφορές). Ενώ το αίτημα του εκσυγχρονισμού αποτελεί κεντρικό άξονα στην ατζέντα όλων των κομμάτων εκείνης της περιόδου, στην περίπτωση του Συνασπισμού επιχειρείται μία ανάγνωση του εκσυγχρονισμού και της οικονομίας της Ελλάδας στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η σύγκλιση της ελληνικής οικονομίας με την Ευρώπη είναι το κεντρικό ζητούμενο σε μια προοδευτική και εκσυγχρονιστική κατεύθυνση, μακριά από την οικονομική πολιτική του ΠΑΣΟΚ και τη φτωχοποίηση των Ελλήνων.

Ο ΣΥΝ αναφέρει πως «το ισχνό, κοινωνικό κράτος καταρρέει. Η αποτελεσματική απόκρουση των νεοσυντηρητικών επιλογών, η διατήρηση και η ουσιαστική ενίσχυση του κοινωνικού κράτους απαιτούν άμεσες και ριζικές μεταρρυθμίσεις». Στις μεταρρυθμίσεις προβλέπεται η εξασφάλιση απασχόλησης ενός κατώτερου εισοδήματος και αποτελεσματικότερης κοινωνικής ασφάλειας σε όλους τους πολίτες⁶⁹ καθώς «θεωρεί κοινωνικά, ηθικά και πολιτικά απαράδεκτο το φαινόμενο της ύπαρξης εκατοντάδων χιλιάδων οικογενειών εργαζομένων, συνταξιούχων και ανέργων που το εισόδημά τους βρίσκεται κάτω από το όριο της φτώχειας». Για το λόγο αυτό προτείνει τη ριζική αναδιανομή των εισοδημάτων υπέρ των εργαζομένων, με στόχο σταδιακά να μην υπάρχει οικογένεια που το εισόδημά της από εργασία να είναι κάτω από το επίσημο όριο της φτώχειας. «Βάση για μια νέα εισοδηματική πολιτική πρέπει να είναι η πραγματική αύξηση των μισθών και η ουσιαστική προστασία του» (Ο.π.: 17 – 18)

Η αξία της δικαιοσύνης με έμφαση στους χαμηλόμισθους και χαμηλοσυνταξιούχους είναι κεντρική στην οικονομική πολιτική που αρθρώνει ο ΣΥΝ στην πολιτική απόφαση του 2ου Συνεδρίου του. «Για την σταθεροποίηση της οικονομίας και την ανάκαμψη είναι αναγκαία η κοινωνικά δίκαιη κατανομή των θυσιών σε όλους⁷⁰ και με τη διασφάλιση της αξιοποίησής τους για την αναπτυξιακή και οικολογική προοπτική». Προτείνοντας αυτή την πολιτική, ο Συνασπισμός αγωνίζεται για το δίκαιο επιμερισμό του κόστους που συνεπάγεται ο παραγωγικός εκσυγχρονισμός και την αλληλεγγύη στις κοινωνικές και οικονομικές κατηγορίες που αντιμετωπίζουν πιεστικά προβλήματα επιπέδου διαβίωσης και ποιότητας ζωής.

⁶⁹ Η βελτίωση των συντάξεων και η θεσμοθέτηση των 20 ημερομισθίων του ανειδίκευτου εργάτη ως κατώτατο όριο των συντάξεων του ΙΚΑ αποτελούν σταθερές επιδιώξεις του ΣΥΝ, τις οποίες υπερασπίζεται μαζί με την ανάγκη προοδευτικού εκσυγχρονισμού και οργανωτικής αναδιάρταξης του συστήματος της Κοινωνικής Ασφάλισης (ΣΥΝ, 1996:19).

⁷⁰ Εξαιρούνται οι χαμηλόμισθοι, οι χαμηλοσυνταξιούχοι και η πλειοψηφία των μισθωτών και συνταξιούχων οι οποίοι εξ αιτίας της πολύχρονης μονόπλευρης λιτότητας βρίσκονται στα όρια της φτώχειας.

Από το 2ο Συνέδριο του ΣΥΝ διαφαίνεται η ανάγκη ένταξης και ενίσχυσης του ρόλου των κινημάτων στους προγραμματικούς του στόχους. Η ανάγκη αυτή γίνεται περισσότερο επιτακτική στο 3ο και ειδικά στο 4ο Συνέδριο του ΣΥΝ όπως θα δούμε στη συνέχεια. Ο ΣΥΝ παρουσιάζεται ως ένα πολιτικό κόμμα της Αριστεράς που *«διεκδικεί καθημερινά να καταξιώνεται ως μια αριστερά κινηματική, οικολογική, φεμινιστική, μια αριστερά των ανθρώπινων δικαιωμάτων και των νέων αναγκών και αξιών της μεταβιομηχανικής εποχής, μια αριστερά δύναμη αντίστασης στις αλλοτριώσεις που προωθεί η νέα επικοινωνιακή εποχή. Στηρίζει τα κινήματα και τους αγώνες για δικαιότερη κατανομή του πλούτου και περισσότερη δημοκρατία, γιατί χωρίς αυτά η ανθρωπότητα δεν μπορεί να επιβιώσει και αγωνίζεται για να είναι σύγχρονα,μαζικά και αυτόνομα, μακριά από συντεχνιακές και γραφειοκρατικές αντιλήψεις»* (ΣΥΝ, 1996:2-3).

Οι σχέσεις του ΣΥΝ με τη Σοσιαλδημοκρατία και συγκεκριμένα με το ΠΑΣΟΚ αποτελεί μία ενδιαφέρουσα παράμετρο ανάλυσης στη μελέτη των στρατηγικών που ακολουθεί ο ΣΥΝ στην εξέλιξή του. Στη διάρκεια της περιόδου που εξετάζουμε (1994 – 1999) η πρωθυπουργία Σημίτη δημιούργησε ερωτηματικά και αποκλίνουσες εκτιμήσεις στα κορυφαία στελέχη του ΣΥΝ. Ο Αλέκος Αλαβάνος δήλωσε ότι η κεντροαριστερή εκδοχή του ΠΑΣΟΚ είναι μια ωραία πρόκληση για την Αριστερά, ο Μιχάλης Παπαγιαννάκης σημείωσε ότι ο Συνασπισμός πρέπει να αντιμετωπίσει θετικά τη συγκεκριμένη εξέλιξη και να το πει, ο Παναγιώτης Λαφαζάνης χαρακτήρισε τον Σημίτη «σοσιαλιστή των αγορών και των επιχειρήσεων» και η Μαρία Δαμανάκη επεσήμανε την ανάγκη να γίνει δημόσιος διάλογος Αριστεράς – ΠΑΣΟΚ (Μπαλάφας, 2012: 86). Η επίσημη θέση του κόμματος διατυπώθηκε από τον πρόεδρο του Συνασπισμού σε δύο συγκεντρώσεις στη Θεσσαλονίκη και την Αθήνα τον Ιανουάριο του 1996. Ο Κωνσταντόπουλος επεσήμανε ότι ο Συνασπισμός δεν όφειλε να κάνει τώρα νέες επιλογές, να ανακαλύψει καινούργιο ρόλο και άλλο χώρο και ότι η νέα κυβέρνηση θα κριθεί από τις πολιτικές που θα εφαρμόσει (Ο.π.: 87). Όπως αναφέρεται στην πολιτική απόφαση του 2ου Συνεδρίου *«Το ΠΑΣΟΚ βρίσκεται αντιμέτωπο με μια έντονη και πολλαπλή κρίση, προγραμματική, πολιτική και ηγεσίας. Η συνολική κυβερνητική του πολιτική σφραγίζεται από συντηρητικές επιλογές. Οι προγραμματικές και πολιτικές του επιλογές, ο πελατειακός πολυσυλλεκτισμός και η αρχηγική-αυταρχική δομή του προκαλούν μια κατάσταση δομικής ακινησίας, με αρνητικές παρενέργειες στην πολιτική ζωή της χώρας. Απέναντι στην κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ ο Συνασπισμός ασκεί ριζοσπαστική, προγραμματική αντιπολίτευση από την σκοπιά της σύγχρονης,*

δημοκρατικής, μαχόμενης αριστεράς. Με εδραιωμένη και κατακτημένη την αυτονομία του, ο ΣΥΝ αντιμετωπίζει την κυβερνητική πολιτική με αφετηρία τις προγραμματικές του επιλογές για τον προοδευτικό εκσυγχρονισμό της κοινωνίας και συμβάλλει ώστε αυτός ο κεντρικός στόχος να γίνει υπόθεση ευρύτερων δυνάμεων της εργασίας και πολιτισμού» (ΣΥΝ, 1996:29). Ο ΣΥΝ δεν παραλείπει να σχολιάσει και τον πολιτικό του αντίπαλο, το ΚΚΕ, το οποίο «έχει στραφεί οριστικά προς το παρελθόν, προσβλέποντας σε πρότυπα και πρακτικές που δυσφημίζουν τα ιδανικά του σοσιαλισμού. Ακολουθεί πολιτική αυτοαπομόνωσης, φανατισμού και περιχαράκωσης, ιδιαίτερα όσον αφορά τους αγώνες και την προοπτική της Ευρωπαϊκής Ενοποίησης. Με τη στάση του απέναντι στο ΣΥΝ έρχεται σε αντίθεση με την ανάγκη κοινής δράσης των εργαζομένων για την προώθηση εναλλακτικών προτάσεων για την έξοδο της χώρας από την κρίση και την παρακμή» (Ο.π.:30). Στο σημείο αυτό, είναι εμφανής η θετική θέση του ΣΥΝ απέναντι στις εξελίξεις στην Ε.Ε. σε αντίθεση με το ΚΚΕ που εμφανίζεται περιχαρακωμένο στο συντηρητικό και άκαμπτο παρελθόν του.

Στη δεδομένη περίοδο, ο ΣΥΝ αποκλείει κάθε ενδεχόμενο συνεργασίας με το ΠΑΣΟΚ καθώς οι προγραμματικές θέσεις του «είναι σε αντίθεση με την εφαρμοζόμενη πολιτική του ΠΑΣΟΚ. [...] Ένας ισχυρός, συσπειρωμένος ΣΥΝ μπορεί να επιβάλει θετικές αλλαγές στον εκλογικό νόμο, να προκαλέσει βαθιά ρήγματα στο δικομματισμό, να ματαιώσει λύσεις πλαστής αυτοδυναμίας, να διεκδικήσει τη δημιουργία προϋποθέσεων για λύσεις εναλλακτικής διακυβέρνησης προοδευτικού προσανατολισμού και όχι απλώς κυβερνητικής εναλλαγής. Στη φάση που διανύουμε δεν υπάρχουν οι όροι και οι προϋποθέσεις για τη συγκρότηση κυβέρνησης συνεργασίας ΠΑΣΟΚ, Συνασπισμού ή άλλων πολιτικών δυνάμεων, ικανής να εξασφαλίσει έναν προοδευτικό προσανατολισμό για τη χώρα. Αν δεν αλλάζουν ριζικά οι συσχετισμοί και δεν διαμορφωθούν, μέσα από τη λαϊκή παρέμβαση, ουσιαστικές προοδευτικές ανακατατάξεις και μετατοπίσεις και ένα νέο πολιτικό σκηνικό, αν δεν διαμορφωθούν οι αναγκαίες πολιτικές, προγραμματικές και κοινωνικές προϋποθέσεις, ένας ισχυρός συσπειρωμένος ΣΥΝ θα αναδειχθεί στην κύρια και μαχητική δύναμη αριστερής προγραμματικής αντιπολίτευσης εναντίον κάθε κυβερνητικής λύσης που θα βασίζεται στη δικομματική εναλλαγή ή συναλλαγή καθώς και σε συντηρητικές πολιτικές επιλογές» (Ο.π.:31).

Οι εκλογές του 1996 αποτελούν σημείο καμπής για την ελληνική πολιτική ζωή. Οι χαρισματικοί ηγέτες του παρελθόντος αντικαθίστανται από τεχνοκρατικές φιγούρες και το ηρωϊκό, λαϊκιστικό στυλ από επιφυλακτική τεχνοκρατία (Featherstone και

Kazamias, 1997:157). Επιπλέον, εξωτερικοί περιορισμοί όπως η Ευρωπαϊκή Ενιαία Αγορά και η Οικονομική Νομισματική Ένωση είχαν καθοριστική επίδραση στη διαμόρφωση του πολιτικού κλίματος (Ο.π.).

Με κεντρικά συνθήματα «*Η Βουλή είναι μόνο η αρχή*» και «*Κοιτάζτε μας στα μάτια και ψηφίστε μας*», κυκλοφόρησε στις αρχές Σεπτεμβρίου η εκλογική διακήρυξη του Συνασπισμού για τις Βουλευτικές εκλογές του 1996. Το κόμμα επιστράτευσε όλες του τις δυνάμεις για να επιστρέψει ο ΣΥΝ στη Βουλή ισχυρός μετά την εκλογική ήττα που υπέστη, για την ήττα του δικομματισμού, για τον προοδευτικό εκσυγχρονισμό της ελληνικής κοινωνίας (Μπαλάφας, 2012: 101). Ακολουθώντας την τακτική του κατά το 2ο Συνέδριο, ο ΣΥΝ κάνοντας την αυτοκριτική του απορρίπτει τον δικομματισμό και δηλώνει πως η απουσία του από το Κοινοβούλιο για τρία χρόνια «*δεν στάθηκε ικανή να κάμψει την αγωνιστικότητα και τη δυναμική πρωτοβουλιών και δράσης*».

Στις εκλογές του 1996 παρατηρείται ενίσχυση της αριστερής ψήφου. Ενώ στις εκλογές του 1993 η ψήφος που δεν δόθηκε στο ΠΑΣΟΚ διαμορφώθηκε γύρω στις 7,5 ποσοστιαίες μονάδες, στις εκλογές του 1996 άγγιξε τις 15,16 μονάδες εξαιτίας του γεγονότος ότι οι ψηφοφόροι ένιωσαν πιο «*ελεύθεροι*» να ψηφίσουν κόμματα του αριστερού φάσματος (Featherstone και Kazamias 1997:158). Ο Συνασπισμός και το ΔΗΚΚΙ συγκεκριμένα, αποτέλεσαν απειλή για το ΠΑΣΟΚ ελέγχοντας τόσο την ενότητα όσο και τη δυναμική του (Ο.π.:163). Η εκλογική διακήρυξη του ΣΥΝ αντικατοπτρίζει την προσαρμογή του προγράμματός του στις επιταγές της Ευρωπαϊκής Ένωσης και του τεχνοκρατικού πνεύματος, με σκοπό η Ελλάδα να «*προλάβει να ακολουθήσει*» τους Ευρωπαίους εταίρους της (Ο.π.).

Στο εκλογικό μανιφέστο του Συνασπισμού εμφανίζεται λιγότερο η λέξη Δημοκρατία, δίνεται έμφαση στον όρο πολίτες παρά εργαζόμενοι και ορίζεται ο προοδευτικός εκσυγχρονισμός ως επιτακτική ανάγκη για την υπέρβαση των όποιων αδιεξόδων. «*Η Ελλάδα είναι η μεγάλη πλειοψηφία των μισθωτών, των αγροτών, των επαγγελματιών, των νέων, των γυναικών, που κάθε μέρα δυσκολεύονται να σταθούν στα πόδια τους με στήριξη κι ασφάλεια για το μέλλον τους. Η Ελλάδα είναι οι πολίτες που ζητούν δημοκρατία, πολιτισμό, αντικειμενική ενημέρωση, νέο ύφος και ήθος, συνέπεια λόγων και έργων. Ελλάδα χωρίς ισχυρή τη σύγχρονη δημοκρατική αριστερά, που ελέγχει, προτείνει, δημιουργεί, αγωνίζεται, υπερασπίζεται τα δικαιώματα και τις ανάγκες του λαού μας, είναι Ελλάδα που αντιστέκεται λιγότερο, Ελλάδα που δημιουργεί λιγότερο*» αναφέρει η διακήρυξη του ΣΥΝ. Το ζήτημα του εκσυγχρονισμού της χώρας έχει κεντρική θέση στις εκλογές αυτές και εκφράζει την ανάγκη κοινωνικής,

παραγωγικής και εθνικής ανασυγκρότησης μπροστά στα συσσωρευμένα αδιέξοδα. Οι προτάσεις του ΣΥΝ συνιστούν και προωθούν έναν εκσυγχρονισμό που δεν είναι ουδέτερος, που δεν είναι μια ανιαρή τεχνοκρατική διαδικασία. Είναι ένας προοδευτικός εκσυγχρονισμός, που απαιτεί μεγάλες ανακατατάξεις, συγκρούσεις, ανατροπές στο σύστημα διακυβέρνησης, στην οργάνωση του κράτους, στη χρήση των διαθέσιμων πόρων.

Μια πρώτη ένδειξη ενός «ήπιου ευρωσκεπτικισμού» του ΣΥΝ σε σχέση με την πορεία της Ευρωπαϊκής Ένωσης εντοπίζουμε στο λόγο του Πρόεδρου του ΣΥΝ, δύο χρόνια προτού. Ο Νίκος Κωνσταντόπουλος αναφέρει χαρακτηριστικά με αφορμή τις Ευρωεκλογές του 1994: *«Η Ενωμένη Ευρώπη που θέλουμε και ονειρευόμαστε είναι μακριά από την Ευρώπη που ζούμε σήμερα. Το Μάαστριχτ δεν αντιμετώπισε τα προβλήματα της Ευρωπαϊκής Ένωσης από τη σωστή σκοπιά. Γι' αυτό ο Συνασπισμός τάχθηκε και τάσσεται υπέρ της ριζικής αναθεώρησης της Συνθήκης του Μάαστριχτ»* (Κωνσταντόπουλος, 1994: 3).

3.3.5. Τέταρτη περίοδος: Η Αριστερή ριζοσπαστική στροφή του ΣΥΝ (2000-2003)

Η περίοδος 2000 – 2003 σηματοδοτεί την περίοδο που ο Συνασπισμός προσανατολίζεται προς τα Αριστερά, επιδιώκοντας να συνομιλήσει με τα κοινωνικά κινήματα και να ενσωματώσει νέες, πιο ριζοσπαστικές και «Αριστερές» ιδέες και αξίες στον προγραμματικό του λόγο⁷¹. Αποτέλεσμα της «συνομιλίας» αυτής και αρχής της νέας φυσιογνωμίας του ΣΥΝ είναι η αλλαγή του ονόματος του κόμματος στο Προγραμματικό Συνέδριο το 2003 όπως από Συνασπισμός της Αριστεράς και της Προόδου γίνεται Συνασπισμός της Αριστεράς, των Κινήματων και της Οικολογίας. Κατά τη διάρκεια της τέταρτης περιόδου, ο ΣΥΝ εμφανίζει μια περισσότερο συγκροτημένη κομματική φυσιογνωμία από αυτή των προηγούμενων περιόδων που χαρακτηρίζεται ρευστή και αντιφατική. Η τέταρτη περίοδος περιλαμβάνει την εκλογική αναμέτρηση του Απριλίου 2000, το 3ο Συνέδριο του ΣΥΝ τον Ιούλιο του ίδιου έτους και το προγραμματικό Συνέδριο τον Ιούνιο του 2003. Οι Εθνικές εκλογές είχαν προγραμματιστεί για τον Οκτώβριο του 2000. Ωστόσο, η απόφαση για τη διεξαγωγή πρόωρων εκλογών τον Απρίλιο πάρθηκε σε συνθήκες ευνοϊκού κλίματος καθώς η Ελλάδα κατευθυνόταν προς την προσχώρησή της στην Οικονομική και

⁷¹ Η ίση συμμετοχή των γυναικών στην οικονομική, κοινωνική και πολιτική ζωή αποτελεί κριτήριο της δημοκρατίας και του πολιτισμού, σύμφωνα με την εκλογική διακήρυξη του ΣΥΝ.

Νομισματική Ένωση (ONE). Η πρόσφατη ιστορία ήταν με το μέρος του ΠΑΣΟΚ. Από το 1974, κάθε κυβέρνηση που διεξήγαγε πρόωρες εκλογές κέρδιζε (Kazamias και Papadimitriou, 2002: 649). Οι εκλογές του 2000 αποτελούν τις πρώτες «εκλογές του καναπέ» (“elections of the sofa”) καθώς οι καμπάνιες διαμορφώθηκαν από τον αυξημένο ρόλο των μέσων μαζικής ενημέρωσης και των δημοσκοπήσεων. Η προεκλογική περίοδος διαμορφώθηκε γύρω από τον άξονα της Οικονομίας και την ένταξης της χώρας στην ONE. Με ελαφρώς αυξημένη αποχή (23,6% το 1996, 25,4% το 2000) αλλά με λιγότερο ποσοστό λευκής ή άκυρης ψήφου (2,8% το 1996, 2,3% το 2000) (Ο.π.: 652) ο ΣΥΝ εισήλθε με 3,1% στο Κοινοβούλιο, σχεδόν όσο το εκλογικό κατώφλι, αποδυναμωμένος κατά δύο ποσοστιαίες μονάδες συγκριτικά με τις εκλογές του 1996 (3,1% και 5,1% αντίστοιχα). Η πτώση της εκλογικής δυναμικής του κόμματος αντιμετωπίστηκε με ψυχραιμία από τον Πρόεδρό του Νίκο Κωνσταντόπουλο ο οποίος δήλωσε πως χαιρετίζει τους πολίτες που *«σε συνθήκες πρωτοφανούς πόλωσης ξεπέρασαν τα εκβιαστικά διλήμματα και στήριξαν τον ΣΥΝ. Θέλω να διαβεβαιώσω όλες και όλους που μας δόσανε αυτήν την εντολή να συνεχίσουμε την προσπάθειά στη Βουλή και μέσα στην κοινωνία, ότι οι δυνάμεις της δημοκρατικής αριστεράς, των κοινωνικών κινημάτων και της οικολογίας είμαστε αποφασισμένοι να υπερασπιστούμε τις ιδέες, τις αρχές και τις αξίες της δράσης μας, όπως μέχρι σήμερα με συνέπεια πράξαμε⁷²»* (Κωνσταντόπουλος, 2000).

Ο ΣΥΝ κατεβαίνει στις εκλογές του Απριλίου με κοινή εκλογική διακήρυξη μεταξύ του Συνασπισμού της Αριστεράς και της Προόδου (ΣΥΝ), της Ανανεωτικής Κομμουνιστικής και Οικολογικής Αριστεράς (ΑΚΟΑ) και των Οικολόγων Εναλλακτικών. Στις εκλογές αυτές ανοίγει τον διάλογο με τις άλλες δυνάμεις που ανήκουν στην ευρύτερη ριζοσπαστική Αριστερά και κάνει το πρώτο βήμα που θα οδηγήσει στην ίδρυση του *«Χώρου διαλόγου και κοινής δράσης της Αριστεράς»* το 2001⁷³ και τη συγκρότηση του ΣΥΡΙΖΑ το 2004. Για την παρουσίαση των

⁷² Κωνσταντόπουλος Νίκος, Δήλωση του Προέδρου του Συνασπισμού για τα αποτελέσματα των Βουλευτικών Εκλογών, 09/04/2000. Διαθέσιμη στο <http://www.syn.gr/gr/keimeno.php?id=2888> (ημερομηνία ανάκτησης: 23/10/16)

⁷³ Τα πρώτα βήματα που οδήγησαν στη δημιουργία του Χώρου έγιναν στα τέλη του Νοεμβρίου 2000, με την αναγγελία της Πρωτοβουλίας για την Επανίδρυση της Αριστεράς από 155 προσωπικότητες, μεταξύ των οποίων π. Γ. Μπανιάς, ο πανεπιστημιακός Γ. Μηλιός, ο δημοτικός σύμβουλος Πειραιά Θ. Δρίτσας, η Ε. Καρακώστα, η Τ. Χριστοδουλοπούλου κ.ά. Οι έχοντες την πρωτοβουλία δεν απευθύνθηκαν στον ΣΥΝ ως κόμμα, αλλά προτίμησαν να συνομιλήσουν με στελέχη του Αριστερού Ρεύματος, τα οποία συμμετείχαν στις σχετικές συζητήσεις (Μπαλάφας 2012: 189). Στις 15/5/2001 ανακοινώθηκε σε συνέντευξη τύπου στο Ζάππειο η ίδρυση του *«Χώρου διαλόγου και κοινής δράσης της Αριστεράς»*, από τους εκπροσώπους έξι αριστερών συλλογικοτήτων, αφενός πολιτικών φορέων και αφετέρου σχημάτων με μη άμεσα κομματικό-πολιτικό, καίτοι αριστερό-ριζοσπαστικό αντικείμενο

ψηφοδελτίων συνεργασίας του ΣΥΝ και των συνεργαζόμενων δυνάμεων δόθηκε κοινή συνέντευξη τύπου των Νίκου Κωνσταντόπουλου (Πρόεδρος του ΣΥΝ), Μανώλη Γλέζου (Επικεφαλής ψηφοδέλιου Επικρατείας), Γιάννη Μπανιά (Γραμματέας της ΑΚΟΑ) και Γιάννη Σχίζα (Εκπρόσωπος των Οικολόγων Εναλλακτικών) στις 15 Μαρτίου 2000. Στην κοινή συνέντευξη, ο Νίκος Κωνσταντόπουλος δεν παρέλειψε να σχολιάσει το φεμινιστικό στοιχείο των υποψηφιοτήτων του ΣΥΝ, καθώς όπως δήλωσε «Έχουμε 74 γυναίκες στο ψηφοδέλτιο, ποσοστό 23%. Είναι υψηλότερο ποσοστό από τα αντίστοιχα ποσοστά των άλλων Κομμάτων. Εμείς βεβαίως δεν είμαστε ευχαριστημένοι. Το 1996 είχαμε 17%, φέτος έχουμε 23%. Δεν είμαστε ευχαριστημένοι και το δηλώνουμε»⁷⁴.

Οι εκλογές της 9ης Απριλίου σύμφωνα με τον ΣΥΝ θα ήταν εκλογές με μεγάλη σημασία για την πορεία της χώρας καθώς η προεκλογική περίοδος θα διαμορφωνόταν γύρω από τέσσερα σημαντικά ζητήματα: τις εξελίξεις στην ΕΕ και τη συμμετοχή της Ελλάδας στην ΟΝΕ, τις εξελίξεις στα Βαλκάνια και την κινητικότητα στις ελληνοτουρκικές σχέσεις και το Κυπριακό, την Ολυμπιάδα του 2004 και το Γ΄ Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης. Και τα τέσσερα ζητήματα είχαν να κάνουν με μια περισσότερο «εξωστρεφή» εικόνα της Ελλάδας, προσανατολισμένη στο Ευρωπαϊκό και διεθνές περιβάλλον και την αλληλεπίδραση με αυτό. Ο ΣΥΝ επικαλούμενος το ζήτημα του εκλογικού νόμου για μια ακόμα φορά ως καταλυτικό παράγοντα για την «περιθωροποίησή του» καθώς ευνοεί την αυτοδυναμία του πρώτου κόμματος τάσσεται ανοιχτά κατά οποιασδήποτε συνεργασίας με το ΠΑΣΟΚ ή άλλες πολιτικές δυνάμεις. «Το πραγματικό δίλημμα είναι εάν στην αυτοδυναμία είτε του ΠΑΣΟΚ είτε της ΝΔ, θα

δράσης. Οι εκπρόσωποι των συλλογικοτήτων αυτών ήταν οι ακόλουθοι: Αγγελική Ξύδη (Δίκτυο Υπεράσπισης Κοινωνικών και Πολιτικών Δικαιωμάτων), Τασία Χριστοδουλοπούλου (Πρωτοβουλία για την Επανάδραση της Αριστεράς), Γιάννης Θεωνάς (ΚΕΔΑ), Σπύρος Κουτσουβέλης (ΔΗΚΚΙ), Γιάννης Μηλιός (περιοδικό Θέσεις), Γιάννης Μπανιάς (ΑΚΟΑ), Στέργιος Πιτσιόρλας (Συνασπισμός). Στο Χώρο συμμετείχαν, στο ξεκίνημά του, Συνασπισμός, ΑΚΟΑ, ΚΕΔΑ, ΔΕΑ, Πρωτοβουλία για την Επανάδραση της Αριστεράς, Δίκτυο για τα κοινωνικά και πολιτικά δικαιώματα, Οικολόγοι – Εναλλακτικοί, Αριστερή Πολιτική, Πράσινη Πολιτική και, ως παρατηρητές, ΔΗΚΚΙ και ΣΕΚ (Μπαλάφας 2012: 190). Στη συνέντευξη τύπου περιγράφηκε ως εξής η στρατηγική στόχευση του εγχειρήματος: «Το πολιτικό μας πλαίσιο δεν μπορεί να είναι παρά αυτό που αναδεικνύει η συγκυρία, δηλαδή η ανάγκη για τους αγώνες των εργαζομένων ν' αποκρούσουν όλες τις επιθέσεις ενάντια στο εισόδημα, για τον κοινωνικό χαρακτήρα της κοινωνικής ασφάλισης, για την απόκρουση του τρομονόμου, για την ειρήνη στα Βαλκάνια, για την απόκρουση της νέας τάξης πραγμάτων, για το περιβάλλον [...] Παράλληλα για την αλληλεγγύη και κυρίως για τη διεθνή αλληλεγγύη, μέσα από την υποστήριξη κινητοποιήσεων, διαδηλώσεων των Κινημάτων, όπως αυτό που σχεδιάζεται στη Γένοβα τον Ιούλιο του 2001 [...] Όλοι εμείς που συμμετέχουμε σε αυτή την πρωτοβουλία καλυπτόμαστε πίσω από το σύνθημα: "Οι άνθρωποι πάνω από τα κέρδη" [...]. Παράλληλα όμως ισχυριζόμαστε ότι και μια άλλη Αριστερά είναι εφικτή. Μια Αριστερά, που να συνδιαλέγεται, που να συναποφασίζει, που ν' αγωνίζεται, που να διεκδικεί». Βλέπε σχετικά <http://www.syn.gr/gr/keimeno.php?id=2664> (ημερομηνία ανάκτησης: 23/10/16)

⁷⁴ Βλέπε σχετικά <http://www.syn.gr/gr/keimeno.php?id=2868> (ημερομηνία ανάκτησης: 23/10/16)

υπάρξει δυνατότητα ισχυρής αντιπολίτευσης και ελέγχου από την σκοπιά της Αριστεράς. Το πραγματικό δίλημμα είναι εάν θα υπάρξει ή όχι ισχυρή στη νέα Βουλή μια σύγχρονη Αριστερά με ριζοσπαστικά, κινηματικά και οικολογικά χαρακτηριστικά», τονίζει ο ΣΥΝ στις θέσεις του κόμματος για τις εκλογές⁷⁵. Συνολικά, στις θέσεις του κόμματος η Αριστερά καταγράφεται ως η Αριστερά της Οικολογίας, με σταθερό ευρωπαϊκό προσανατολισμό που βρίσκεται στο πλευρό των εργαζομένων, των χαμηλόμισθων, των συνταξιούχων και ανέργων και που αποτελεί τόπο συνάντησης «όλων των ρευμάτων της ανανεωτικής σκέψης και δράσης, της ΑΚΟΑ, των Οικολόγων Εναλλακτικών, των ανθρώπων του πολιτισμού»⁷⁶. Η ψήφος στις εκλογές του 2000 χαρακτηρίζεται από τον ΣΥΝ ως ψήφος ευθύνης, αγώνα, ευαισθησίας, αισιοδοξίας και περηφάνιας.

Ο Νίκος Κωνσταντόπουλος επιλέγει έναν συγκινησιακά φορτισμένο λόγο στην τελευταία του ομιλία πριν τις εκλογές, κάνοντας επίκληση στο συναίσθημα και στο παρελθόν του ΣΥΝ ως συνδετικού κρίκου ανάμεσα στο παρόν και το μέλλον του κόμματος. «Ανώνυμοι και επώνυμοι της Εθνικής Αντίστασης, εμείς η σύγχρονη Αριστερά, η Αριστερά των μεγάλων αγώνων τιμάμε στα πρόσωπα των συντρόφων των δημοκρατικών κοινωνικών αγώνων τις χιλιάδες και χιλιάδες ανώνυμων αγωνιστών που σε όλη τους τη ζωή, σε όλες τις συνθήκες στάθηκαν όρθιοι, πιστοί στις μεγάλες αξίες [...] Τα θεμέλιά μας στα βουνά και τα βουνά σηκώνουν οι λαοί στον ώμο τους και πάνω τους η μνήμη καίει άκαυτη βάτος. Κι είσαστε σεις η ρίζα της ανήμερης συνείδησής μας. Μανώλη (σ.σ. Γλέζο), Λεωνίδα (σ.σ. Κύρκο), Γρηγόρη (σ.σ. Φαράκο), Κώστα (σ.σ. Φιλίνη), εμείς η Αριστερά της διαρκούς ανανέωσης στο πρόσωπό σας τιμήσαμε και τιμάμε όλες τις προσπάθειες για την ανανέωση της ελληνικής Αριστεράς. Τις προσπάθειες χιλιάδων ελλήνων αριστερών που σε διάφορες περιόδους έκαναν ένα βήμα αμφισβήτησης και βαθύτερης γνώσης, ένα βήμα πιο μπροστά από κάθε τι που γινόταν δόγμα και καθεστώς⁷⁷». Η ανανέωση του κόμματος εκδηλώνεται ως ανάγκη πια και «η σύγχρονη αριστερά των κοινωνικών κινημάτων και της οικολογίας, ο ΣΥΝ, η ΑΚΟΑ, οι οικολόγοι εναλλακτικοί, τα ριζοσπαστικά κινήματα για τα δικαιώματα, οι ξεχωριστοί αγωνιστές, που συνεργάζονται μαζί μας, στο σύνορο των δύο χιλιετιών στήνουμε αυτή, για να αφουγκραστούμε τον βηματισμό της ιστορίας, να πιάσουμε τα μηνύματα των καιρών και να τα μεταφράσουμε στη γλώσσα της πολιτικής, για να γίνουν κοινωνικές

⁷⁵ <http://www.syn.gr/ekl2000/ekl2000brchr.htm>(ημερομηνία ανάκτησης:23/10/16)

⁷⁶ Ο.π.

⁷⁷ Κωνσταντόπουλος, Νίκος (2000), Ομιλία στην προεκλογική συγκέντρωση της Αθήνας (Πλατεία Ομονοίας), 4 Απριλίου. Διαθέσιμη στο <http://www.syn.gr/gr/keimeno.php?id=7168> (ημερομηνία ανάκτησης: 23/10/16)

κατακτήσεις. Εμείς η σύγχρονη Αριστερά που στην συνάντηση με την οικολογία και τα σύγχρονα ριζοσπαστικά κοινωνικά κινήματα αναζητά την ομορφιά των νέων ιδεών και του καινούργιου. Το καινούργιο που πολύ το φοβούνται αλλά που όσο κι αν προσπαθούν δεν μπορούν να το εμποδίσουν, το καινούργιο που θα φυτρώνει και θα μεγαλώνει σε πείσμα του δικομματισμού, που θέλει με τα δρεπανηφόρα άρματά του, διαρκώς να το θερίζει». Οι εκλογές της 9 ης Απριλίου δηλώνει χαρακτηριστικά ο Πρόεδρος του ΣΥΝ έπρεπε να αποτελέσουν μια μεγάλη τομή καθώς «θα κριθεί η θέση της χώρας μας μέσα στην Ευρώπη που αλλάζει ραγδαία». Ο Νίκος Κωνσταντόπουλος δίνει έμφαση στην προεκλογική του ομιλία στη θεματική της Ευρωπαϊκής Ένωσης ως το πεδίο που θα συμβάλλει καθοριστικά στην πορεία της χώρας προς την ΟΝΕ. Όπως χαρακτηριστικά περιγράφει «η κυβέρνηση επέλεξε τον συντηρητικό δρόμο της κάλυψης των ονομαστικών δεικτών σύγκλισης και αρνήθηκε το δρόμο της πραγματικής σύγκλισης, με τις οικονομίες και τις κοινωνικές κατακτήσεις των χωρών της Ε.Ε. Μετέτρεψε την πολιτική σε αριθμητική. Συρρίκνωσε την πορεία προς την ΟΝΕ μόνο στα λογιστικά μεγέθη και αρνήθηκε το σχέδιο των μεγάλων μεταρρυθμίσεων, σε όλους τους τομείς που έχει ανάγκη η χώρα. Μεταρρυθμίσεων που θα εξασφάλιζαν τον στόχο ενός πραγματικού προοδευτικού εκσυγχρονισμού, μιας ουσιαστικής σύγκλισης με κοινωνική συνοχή. Η κυβέρνηση επιλέγοντας τον συντηρητικό δρόμο επέλεξε ταυτόχρονα να φορτώσει το κόστος αυτής της σύγκλισης στα πιο φτωχά και πιο αδύναμα κοινωνικά στρώματα». Όπως θα δούμε στη συνέχεια, ο προοδευτικός εκσυγχρονισμός και οι μεταρρυθμίσεις αποτέλεσαν τους κύριους στόχους του ΣΥΝ για τις εκλογές. Η σύγκλιση κατά τον Κωνσταντόπουλο δεν ήταν πραγματική, με άμεσα θύματα αυτής της ψεύτικης ικανότητας από ελληνικής πλευράς τα φτωχά και αδύναμα στρώματα. Στην προεκλογική του ομιλία εκφράζεται ξεκάθαρα η άποψη του κόμματος ότι, ενώ τάσσεται υπέρ της Ευρώπης, αμφιβάλλει για την κατεύθυνση της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. «Ο Συνασπισμός είναι το κόμμα της αριστεράς που ενώ έχει σαφή ευρωπαϊκό προσανατολισμό» θα πει ο Κωνσταντόπουλος στην προεκλογική του ομιλία, «εκφράζει ρητά την διαφορετική αντίληψη για τον τρόπο που πρέπει να προωθηθεί η ευρωπαϊκή ενοποίηση. Είναι το κόμμα που γνωρίζει, έχει μελετήσει τα σύγχρονα προβλήματα και προτείνει διαφορετικές λύσεις γι' αυτά». Στο συγκεκριμένο ζήτημα, η διατύπωση στις Θέσεις του κόμματος για τις εκλογές είναι ακόμα πιο απόλυτη και πιο μαρξιστική θα λέγαμε αφού η Ευρώπη ταυτίζεται με το κεφάλαιο. Το κόμμα εκπροσωπεί την Αριστερά που έχει ευρωπαϊκό προσανατολισμό αλλά «που κόντρα στην οικοδόμηση της Ευρώπης του κεφαλαίου και των δημοκρατικών ελλειμμάτων,

γέννησε και υπερασπίστηκε στην Ελλάδα μόνη εναντίον όλων την προοπτική της Ευρώπης των λαών και των εθνών, της Ευρώπης των εργαζομένων⁷⁸».

Τέλος, ο Νίκος Κωνσταντόπουλος δεν παραλείπει να αναφερθεί στον οικονομικό τομέα. Τονίζει πως το μοντέλο οικονομικής πολιτικής που κυριαρχεί δεν παράγει ισόρροπη ανάπτυξη, δεν εξασφαλίζει συλλογική προκοπή και κοινωνική συνοχή, δεν μειώνει τις ανισότητες και δεν υπερασπίζεται τους αγρότες, τους νέους και τους εργαζόμενους. Ιδιαίτερη έμφαση δίνει στην παραγωγή και στους αγρότες καθώς «*συνθλίβονται στις μολόπετρες των ανταγωνιστικών όρων της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής και της ολοκληρωτικής απουσίας κυβερνητικών πολιτικών για την ελληνική αγροτική παραγωγή*». Η ομιλία του προέδρου του ΣΥΝ ολοκληρώνεται με τη διαπίστωση πως «*χρειάζονται αντιστάσεις. Και δύναμη δημιουργικής αντίστασης είναι η ανανεωτική - ριζοσπαστική αριστερά των κοινωνικών κινημάτων και της οικολογίας [...] Η μετά ONE εποχή θα είναι μια εποχή, όπου η ελληνική κοινωνία θα δοκιμαστεί σε νέες, πιο δύσκολες και πιο ανταγωνιστικές συνθήκες. Κατά τη δική μας εκτίμηση, η Ελλάδα θα μπορέσει να ωφεληθεί από το νέο Διεθνές πλαίσιο, υπό τρεις βασικούς όρους. Υπό τον όρο ότι θα προχωρήσει σε βάθος η παραγωγική, κοινωνική και πολιτική της ανασυγκρότηση, υπό την προϋπόθεση ότι θα εξασφαλιστεί η κοινωνική συνοχή και αλληλεγγύη, υπό τον όρο ότι θα γίνουν οι ριζοσπαστικές διαρθρωτικές αλλαγές στο πολιτικό σύστημα που θα απελευθερώσουν τον πολιτικό και κοινωνικό δυναμισμό της χώρας. Το λογαριασμό να τους τον στείλει ο ελληνικός λαός μεθαύριο με τη ψήφο του, για να πληρώσουν για την έξαρση της ανεργίας και την εγκατάλειψη της υπαίθρου, για τη διάλυση της παιδείας και της Υγείας για την κοινωνική ανασφάλεια, για την εξουθένωση του αγρότη, του μικρομεσαίου, του συνταξιούχου, για την αβεβαιότητα και την ασφυξία των νέων, για την ερήμωση της υπαίθρου και την καταστροφή του περιβάλλοντος, για τη διάβρωση της πολιτικής ζωής και τα διαπλεκόμενα συμφέροντα που αλωνίζουν, για την φορολογική αδικία και τις φορολογικές ανισότητες που κομματιάζουν την κοινωνία και λιανίζουν τις πιο αδύναμες κοινωνικές ομάδες, για την εχθρότητα προς το κοινωνικό κράτος που το θεωρούν εμπόδιο στις μονόδρομες, νεοφιλελεύθερες πολιτικές τους, για τα εξευτελιστικά κονδύλια που διαθέτουν για τον πολιτισμό, τις τέχνες και τα γράμματα, για την εγκληματική νοοτροπία του τζόγου, της πολιτικής ασυνέπειας, του παραγοντισμού και του πολιτικού τυχοδιωκτισμού που θέλουν να κάνουν ιδεολογική σημαία και κυρίαρχο μοντέλο για την Ελλάδα του 2000».*

⁷⁸ Βλέπε σχετικά <http://www.syn.gr/ek12000/ek12000brchr.htm> (ημερομηνία ανάκτησης:23/10/16)

Η εκλογική διακήρυξη του ΣΥΝ θέτει, όπως αναφέραμε παραπάνω, ως βασικό στόχο τον προοδευτικό εκσυγχρονισμό και την ανάγκη μεταρρυθμίσεων. Στο μανιφέστο των εθνικών εκλογών του 2000 εντοπίζεται η αλλαγή (turning point) στον προγραμματικό λόγο του Συνασπισμού συγκριτικά με προηγούμενα μανιφέστα. Η αλλαγή εντοπίζεται στα εξής σημεία:

- Ο προγραμματικός λόγος εμφανίζεται περισσότερο φορτισμένος σε ιδεολογικό επίπεδο.
- Δίνεται έμφαση στη λέξη Αριστερά
- Αλλάζει η απεύθυνση. Ο ΣΥΝ απευθύνεται στους Αριστερούς πολίτες και όχι στους εργαζόμενους και τους αγρότες όπως στο παρελθόν. Ο όρος εργαζόμενοι αντικαθίσταται από τον όρο πολίτες.
- Τοποθέτηση ΣΥΝ στο χώρο της ανανεωτικής ριζοσπαστικής Αριστεράς
- Στο πρόγραμμα του ΣΥΝ προτάσσονται τα ζητήματα πολιτισμικού φιλελευθερισμού για πρώτη φορά από την ίδρυσή του. Στην διακήρυξη των εκλογών του 2000 ο ΣΥΝ δίνει έμφαση στην ισότητα, σε θέματα οικολογίας, περιβάλλοντος, στο ρόλο της γυναίκας και των μειονοτήτων, σε θέματα πολιτισμικού φιλελευθερισμού εν γένει.
- Ο λόγος του ΣΥΝ εμφανίζεται περισσότερο αριστερός, περισσότερο δικαιωματικός, οικολογικός, φεμινιστικός, υπέρ της μη έμφυλης διάστασης συγκριτικά με το παρελθόν. Εκτενής αναφορά στα δικαιώματα ως αναπόσπαστο κομμάτι της πολιτικής που προτείνει ο ΣΥΝ στο μανιφέστο του 2000: Ο ΣΥΝ αναφέρεται στα ανθρώπινα δικαιώματα ως αδιαίρετα, θέμα κατ' εξοχήν πολιτικό, κοινωνικό και ιδεολογικό.

Με κεντρικό σύνθημα «*ΑΠΟΦΑΣΙΣΕ ΑΡΙΣΤΕΡΑ – ΨΗΦΙΣΕ ΣΥΝΑΣΠΙΣΜΟ*» το εκλογικό μανιφέστο του ΣΥΝ παρουσιάζει τις θέσεις του κόμματος οι οποίες έχουν ως κεντρικό στόχο τις μεταρρυθμίσεις και τον προοδευτικό εκσυγχρονισμό της χώρας. Η οικολογική διάσταση μαζί με τη δημοκρατική ευαισθησία και την κοινωνική αλληλεγγύη είναι τα χαρακτηριστικά του μοντέλου ανάπτυξης που εισηγείται ο ΣΥΝ στην ελληνική κοινωνία.

Οι εκλογές του 2000 αποτελούν σημείο τομής για τον προγραμματικό λόγο του ΣΥΝ καθώς στο μανιφέστο εντοπίζουμε για πρώτη φορά όχι μόνο εκτενή αναφορά στα θέματα πολιτισμικού φιλελευθερισμού αλλά και τοποθέτηση των ανθρωπίνων

δικαιωμάτων ως προτεραιότητα. Οι αναφορές στα ανθρώπινα δικαιώματα είναι περισσότερες συγκριτικά με προηγούμενα μανιφέστα ενώ το κόμμα αναφέρεται σε αυτά ως αδιαίρετα, αναπόσπαστο κομμάτι της πολιτικής που προτείνει, θέμα κατ'εξοχήν πολιτικό, κοινωνικό και ιδεολογικό. Ο ΣΥΝ υπερασπίζεται τα δικαιώματα της νέας γενιάς. Το πρόγραμμά του στοχεύει στη μείωση των οικονομικών και κοινωνικών ανισοτήτων μέχρι την εξάλειψή τους. Στην ανακατανομή, δηλαδή, των πόρων και του πλούτου, της εξουσίας, των ευκαιριών, στον επαναπροσδιορισμό των ρόλων των φύλων.

Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στο θέμα των μειονοτήτων καθώς ο ΣΥΝ από θέσεις αρχών υποστηρίζει σταθερά τα δικαιώματα αυτών. Οι μειονότητες αντιμετωπίζονται ως «γέφυρα φιλίας» μεταξύ των λαών. Ο ΣΥΝ υποστηρίζει την κατάργηση των όποιων διακρίσεων σε βάρος των μειονοτικών συμπολιτών και προτείνει να τους δοθεί η δυνατότητα άσκησης όλων των δικαιωμάτων που απορρέουν από τις σύγχρονες διεθνείς συμβάσεις συμπεριλαμβανομένου και του δικαιώματος του εθνικού αυτοπροσδιορισμού, σύμφωνα με τις αρχές του ΟΑΣΕ⁷⁹.

Στο πνεύμα της προεκλογικής ομιλίας του Προέδρου του κόμματος Νίκου Κωνσταντόπουλου ο ΣΥΝ στην εκλογική του διακήρυξη απορρίπτει απόψεις που τον οδηγούν σε συμπληρωματικό ρόλο ως προς το ΠΑΣΟΚ, «αφού προτείνουν να είναι ο ΣΥΝ στο ακραίο αριστερό σημείο του πόλου, όπου το ΠΑΣΟΚ οριοθετεί τον λεγόμενο εκσυγχρονιστικό χώρο». Απορρίπτει επίσης κάθε λογική συμπληρωματικότητας απέναντι στο ΚΚΕ που οδηγούν σε απόψεις περί στρατηγικής συνάντησης με το Κ.Κ.Ε. και δημιουργίας ενός «ενιαίου πόλου της Αριστεράς» (ΣΥΝ, 2000:3).

Στο 3ο Συνέδριο του ΣΥΝ που διεξήχθη το διάστημα 29 Ιουνίου με 2 Ιουλίου 2000 η ηγεσία Κωνσταντόπουλου βρέθηκε σε αμφίρροπη θέση, καθώς είχε να επιλέξει ανάμεσα σε μια συμπληρωματική επιλογή ως προς το «εκσυγχρονιστικό» σχέδιο του ΠΑΣΟΚ αλλά και σχετικά με τον αυτοπροσδιορισμό του ως κόμμα της Αριστεράς που αντιπολιτεύεται τις νεοφιλελεύθερες πολιτικές. (Βερναρδάκης, 2011:284). Η ηγεσία Κωνσταντόπουλου, ίσως και από λόγους προσωπικού χαρακτήρα, θα επιλέξει τη δεύτερη οδό, ανοίγοντας το δρόμο, αυτός ένας πολιτικός της Κεντροαριστεράς, στην

⁷⁹ Στο ίδιο πνεύμα ο ΣΥΝ υποστηρίζει την πλήρη άρση των διακρίσεων εις βάρος των Ελλήνων της Πόλης, Ίμβρου και Τενέδου. Υποστηρίζει πως πρέπει «να χαίρουν όλων των δικαιωμάτων που απορρέουν από τη Συνθήκη της Λωζάννης και τις σύγχρονες διεθνείς συμβάσεις. Να τους δοθεί η δυνατότητα άσκησης των περιουσιακών δικαιωμάτων, αξιοπρεπούς και σύγχρονης εκπαίδευσης, ανεμπόδιστης άσκησης των θρησκευτικών δικαιωμάτων, καλλιέργειας των πολιτιστικών παραδόσεων και ελεύθερης διαχείρισης των ιδρυμάτων τους. Η Θεολογική Σχολή της Χάλκης πρέπει να επαναλειτούργησει» (ΣΥΝ, 2000).

αριστερή μετατόπιση του ΣΥΝ (Ο.π.). Η «προεδρική ομάδα» συμμαχεί με το «Αριστερό Ρεύμα» και έτσι ο ΣΥΝ θα αρχίσει να οικοδομεί σταδιακά μετά το 2000 ένα κοινωνικό-κινηματικό προφίλ. Η πολιτική πλατφόρμα θα κάνει λόγο για «νέα ριζοσπαστική Αριστερά, αυτόνομη, μαζική, μαχητική» και για «αγώνα κατά του νεοφιλελευθερισμού» ενώ στην πολιτική απόφαση του 3ου Συνεδρίου αναφέρεται ότι «ο ΣΥΝ μπορεί και πρέπει να εκφράσει την δημοκρατική Αριστερά των κοινωνικών κινημάτων και της οικολογίας, ως ριζοσπαστική κι απαραίτητη δύναμη για τον προοδευτικό εκσυγχρονισμό και τον σοσιαλιστικό μετασχηματισμό της χώρας» (ΣΥΝ, 2000). Ο ΣΥΝ θα μετατοπίσει επίσης το κέντρο βάρους του απέναντι στην ΕΕ, χωρίς βεβαίως να αλλάξει τη βασική ευρωπαϊστική ιδεολογία του. (Ο.π.).

Η εναρκτήρια ομιλία του Νίκου Κωνσταντόπουλου ήταν ενωτική, με στοιχεία αυτοκριτικής (ανέλαβε την κύρια ευθύνη για τις εξελίξεις), με σαφές στίγμα αριστερού ευρωπαϊσμού, με επισήμανση της ανάγκης για θετικό προσδιορισμό του ΣΥΝ. Χαρακτήρισε θετικό γεγονός την ένταξη στην ΟΝΕ, επέμενε ότι η Ελλάδα όφειλε να είναι παρούσα στις διαδικασίες πολιτικής ενοποίησης, υποστήριξε τη συνέχιση της εκλογικής συνεργασίας. Ως προς τα αίτια των αρνητικών αποτελεσμάτων, ξεχώρισε το πρόβλημα της φυσιογνωμίας του κόμματος, την ασυνέχεια και την αντιφατικότητα στην πολιτική του, τη δημόσια εικόνα του (Μπαλάφας, 2012: 172). Σε ό,τι αφορά τον άξονα της Οικονομίας αναφέρθηκε στην ανάγκη «Πολιτικών πραγματικής φορολογικής μεταρρύθμισης που θα στηρίζουν αντίστοιχες επιλογές αναδιανομής των εισοδημάτων και κριτήρια κοινωνικής δικαιοσύνης, αλληλεγγύης και διευρυμένης κοινωνικής προστασίας» και στην ύπαρξη «Κοινωνικού Κράτους καθολικής εφαρμογής που να μην οδηγεί στις επιλεκτικότητες οι οποίες διαρκώς διαμορφώνουν αποκλεισμούς» (Κωνσταντόπουλος, 2000: 6). Ο Νίκος Κωνσταντόπουλος ανέφερε στην ομιλία του ότι η ένταξη της Ελλάδας στην ΟΝΕ συμπίπτει με σοβαρές ανακατατάξεις στο χώρο της ΕΕ, καθώς η επόμενη τετραετία θα είναι περίοδος αλλαγής της αρχιτεκτονικής της Ένωσης, αφού θα προωθηθούν η Ευρώπη των πολλών ταχυτήτων και η πολιτική ενοποίηση ενός βασικού πυρήνα. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει: «Η ένταξή μας στην ΟΝΕ είναι μια σημαντική και θετική εξέλιξη, όχι γιατί είναι ο αυτόματος πιλότος που θα πετύχει αμέσως ως δια μαγείας την μεγέθυνση της ανάπτυξης ή την προσδοκώμενη πραγματική σύγκλιση μέσα σε μία δεκαετία, αλλά γιατί διαμορφώνει αφετηρίες καλύτερες για την αντιμετώπιση ορισμένων προβλημάτων, διαμορφώνει πλαίσιο κοινής κοινωνικής και πολιτικής δράσης με άλλες δυνάμεις και κινήματα, με δυνάμεις της Αριστεράς, διαμορφώνει δυνατότητες για να παλέψουμε κι εμείς, προκειμένου να αλλάξει η

αρχιτεκτονική, το περιεχόμενο της πολιτικής, οι σταθεροί άξονες και οι στόχοι της ευρωπαϊκής ενοποίησης». Ο Πρόεδρος του ΣΥΝ κάνει λόγο για την εφαρμογή μιας διαφορετικής πολιτικής εντός της ΟΝΕ καθώς «εντός της ΟΝΕ με την ίδια πολιτική η πραγματική σύγκλιση δεν έρχεται το 2010, η κοινωνική αλληλεγγύη δεν εξασφαλίζεται και οι ανισορροπίες και οι διαφορετικές ταχύτητες παγιώνονται. Η ένταξη λοιπόν της χώρας στην ΟΝΕ δεν είναι πανάκεια ούτε άλλοθι. Αποτελεί σαφώς μια αφετηρία καλύτερη για να αντιμετωπιστούν τα μεγάλα προβλήματα που έχουμε μπροστά μας και ως ελληνική κοινωνία αλλά και οι κοινωνίες των άλλων χωρών της Ευρώπης» (Κωνσταντόπουλος, 2000: 4-5). Η διαφορετική πολιτική που προτείνει ο Νίκος Κωνσταντόπουλος δεν σημαίνει απομονωτισμό σε καμία περίπτωση. Όπως τονίζει: «Εμείς έχουμε άποψη υπέρ της πολιτικής ενοποίησης, υπέρ της συμμετοχής της Ελλάδας στις διαδικασίες που διαμορφώνουν και έχουμε προσδιορίσει με ποιους στόχους και με ποιες πολιτικές. Εκείνο λοιπόν το οποίο μας ενδιαφέρει είναι, όχι να συνθηματολογούμε, να ή όχι στην ενοποίηση, ομοσπονδία ή όχι ομοσπονδία. Έχουμε μιλήσει γι' αυτά, έχουμε πει ενοποίηση, έχουμε πει ομοσπονδία, αλλά από δω και πέρα βγαίνουν τεράστια ζητήματα εναρμόνισης, εθνικών συνταγματικών πλαισίων με υπερεθνικά ευρωπαϊκά πλαίσια, εκχώρησης θεμάτων κυριαρχίας. Ζητήματα της μορφής και του περιεχομένου των πολιτικών θεσμών, του είδους και των αρχών της ομοσπονδίας, από πλευράς ιστομίας, διευρυνμένης συνεργασίας και συμμετοχής όλων» (Ο.π.: 5).

Αφετηρία στην οικοδόμηση του κοινωνικού – κινηματικού προφίλ του ΣΥΝ αποτελεί η αναφορά του Προέδρου στα κοινωνικά κινήματα στην ομιλία του στο Συνέδριο. «Με ευθύνη και αποφασιστικότητα θα προχωρήσουμε για τη συνέχεια, την ανανέωση και την προοπτική του εγχειρήματος της δημοκρατικής Αριστεράς, των δικαιωμάτων, των κινημάτων και της οικολογίας» (Κωνσταντόπουλος, 2000: 1). «Δεν θέλουμε την ενσωμάτωση. Θέλουμε τη δημιουργική παρέμβαση για να αλλάξουν αυτοί οι συσχετισμοί. Και θέλουμε αυτή τη δημιουργική παρέμβαση και στο πεδίο της κοινωνικής δράσης και στο πεδίο των πολιτικών πρωτοβουλιών και στο πεδίο του διαλόγου ανάμεσα στα κόμματα και στις πνευματικές και κοινωνικές δυνάμεις» (Ο.π.: 7). Σε ό,τι αφορά τη στρατηγική του κόμματος σχετικά με τη σχέση του με το ΠΑΣΟΚ ο Κωνσταντόπουλος τάσσεται κατά του δικομματισμού, στηρίζοντας τις κομματικές συνεργασίες καθώς ο ΣΥΝ είναι «κόμμα του διαλόγου». «[...] Και σε ό,τι αφορά το ΠΑΣΟΚ το κριτήριό μας είναι η συγκεκριμένη κυβερνητική πολιτική, οι συγκεκριμένες κυβερνητικές πολιτικές συμπεριφορές. Στοιχείο της πολιτικής μας είναι η αλλαγή του πολιτικού μοντέλου. Όχι η μετεξέλιξη του δικομματικού μοντέλου σε διπολικό μοντέλο, που θα λειτουργεί ως

χωνευτήρι που θα χωνεύει, θα κονιορτοποιεί και θα διαλύει τα πάντα. Το περιεχόμενό της πρότασής μας είναι η δημοκρατία των συνθέσεων και όχι η δημοκρατία του δικομματικού ή του διπολικού φασόν» (Ο.π.:3). Σχετικά με το θέμα των συμμαχιών τονίζει την δύναμη του ΣΥΝ και αποφεύγει να αναφερθεί με θετικό τρόπο σε ενδεχόμενο συμμαχίας με δυνάμεις του αριστερού και κεντροαριστερού φάσματος.

Ο Νίκος Κωνσταντόπουλος αφού τονίσει στο λόγο του τη συνέχεια, την ανανέωση και την προοπτική του εγχειρήματος της δημοκρατικής Αριστεράς, δίνει έμφαση στα δύο διαχρονικά ζητήματα που ανήκουν στον άξονα του πολιτισμικού φιλελευθερισμού τα οποία είναι ο διαχωρισμός Κράτους – Εκκλησίας και το αναλογικό εκλογικό σύστημα. Σε ό,τι αφορά το πρώτο, υποστηρίζει τη «*Θεσμική συγκρότηση του κράτους με τον χωρισμό του από την εκκλησία. Τη λειτουργία της διακυβέρνησης με όρους σύγχρονης δημοκρατίας που πρέπει να προβλεφθούν, κατά τη διάρκεια της αναθεώρησης του Συντάγματος*» (Κωνσταντόπουλος, 2000: 6), ενώ δίνει έμφαση στο εκλογικό σύστημα «*όχι γιατί είμαστε εμείς αυτιστικοί σ' αυτό το θέμα. Αλλά γιατί το εκλογικό σύστημα και το φορολογικό σύστημα, μαζί με το συγκεντρωτικό κράτος χρησιμοποιούνται για να φτιάξουν τις σημερινές δομές εξουσίας, τα σημερινά στηρίγματα των κατεστημένων εξουσιών και τις σημερινές αδικίες και ανισότητες*» (Ο.π.:7)

Τα αποτελέσματα των εκλογών της 9ης Απριλίου 2000 αναγκάζουν τον ΣΥΝ να θέσει προς συζήτηση και αποσαφήνιση το σύνολο των στοιχείων που συγκροτούν την ιδεολογικοπολιτική του ταυτότητα. Τα προβλήματα της φυσιογνωμίας, της πολιτικής συμμαχιών, της οργανωτικής συγκρότησης και της δημόσιας εικόνας του κόμματος, συνεχίζουν να προβληματίζουν τα στελέχη του κόμματος καθώς η αμφισημία στον προγραμματικό του λόγο πιθανώς να ευθύνεται για τη μη ανοδική πορεία του ΣΥΝ. Στο 3 ο Συνέδριο γίνεται μια περισσότερο συστηματική προσπάθεια να δοθεί ένα σαφές πολιτικό στίγμα στο κόμμα μέσω μιας αριστερής - κινηματικής κατεύθυνσης και ταυτόχρονα διεύρυνσης και συστηματοποίησης των θεωρητικών και ιδεολογικών του αναζητήσεων. Ψάχνοντας την ταυτότητά του στη σύνδεσή του με την κοινωνία, ο ΣΥΝ προβάλλει την αναδυόμενη σχέση του με τα κοινωνικά κινήματα. Σχέση που θα αναπτυχθεί ολοένα και περισσότερο στα επόμενα χρόνια. Η Πολιτική Απόφαση του 3ου Συνεδρίου δίνει έμφαση στα ζητήματα ταυτότητας και ιδεολογίας του κόμματος, στρατηγικής και συμμαχιών, κινήματων και νεολαίας. Σε ιδεολογικό επίπεδο, ο ΣΥΝ διαχωρίζει τον εαυτό του από τις διεργασίες των κομμάτων τόσο της Αριστεράς όσο και της Σοσιαλδημοκρατίας και φιλοδοξεί να εκφράσει στην Ελλάδα ένα κόμμα που δεν ταυτίζεται ούτε με μια Αριστερά «*ορθόδοξη*» και «*συντηρητική*»

αλλά ούτε και με μια «φιλελεύθερη» Σοσιαλδημοκρατία.

Μάλιστα για την δεύτερη θεωρείται ότι *«μετά το τέλος του ψυχρού πολέμου, αυτό το ρεύμα έχει χάσει ακόμα και την προηγούμενη μεταρρυθμιστική του πνοή, εγκλωβίζεται όλο και περισσότερο στις λογικές της φιλελεύθερης διαχείρισης, ενσωματώνεται στις κυρίαρχες εθνικές ηγεμονικές βλέψεις, αδυνατεί να χαράξει μια εναλλακτική πρόταση για την Ευρώπη»* (ΣΥΝ, 2000:2).

Η κριτική που ασκεί ο ΣΥΝ στην παραδοσιακή Σοσιαλδημοκρατία καθώς περνάει κρίση και εκπροσωπεί τα φιλελεύθερα συμφέροντα καταδεικνύει με σαφήνεια την επιλογή να απομακρυνθεί ο ΣΥΝ από τον χώρο της Κεντροαριστεράς και από ό,τι τον συνέδεε με την Σοσιαλδημοκρατία. Με την απομάκρυνση αυτή ο ΣΥΝ αυτοπαρουσιάζεται ως ένα κόμμα της νέας ριζοσπαστικής Αριστεράς, με ευρωπαϊκό προσανατολισμό που διαχωρίζει τον εαυτό του από τον εκπρόσωπο της εγχώριας Σοσιαλδημοκρατίας ήτοι το ΠΑΣΟΚ. Με την οικοδόμηση της νέας του ταυτότητας ξεκαθαρίζει και το ζήτημα των συμμαχιών με το ΠΑΣΟΚ και το ΚΚΕ και τίθεται ως στόχος η διαμόρφωση ενός κόμματος της Σύγχρονης Δημοκρατικής και Ριζοσπαστικής Αριστεράς. Της Αριστεράς του 2000, που εκφράζει τις προοδευτικές δυνάμεις των κοινωνικών κινημάτων και της οικολογίας. Στην κατεύθυνση αυτή, ο ΣΥΝ απορρίπτει απόψεις, που τον οδηγούν σε συμπληρωματικό ρόλο ως προς το ΠΑΣΟΚ, αφού προτείνουν να είναι ο ΣΥΝ στο ακραίο αριστερό σημείο του πόλου, όπου το ΠΑΣΟΚ οριοθετεί τον λεγόμενο εκσυγχρονιστικό χώρο. Ο ΣΥΝ φέρεται ο εκπρόσωπος της νέας ριζοσπαστικής Αριστεράς η οποία είναι αυτόνομη, οικολογική, κινηματική, με ευρωπαϊκό χαρακτήρα, χωρίς να ταυτίζεται με τη νοσταλγία του *«δογματικού κομμουνισμού και την πολιτική επανίδρυσης των μοντέλων του υπαρκτού σοσιαλισμού»* αλλά ούτε θα *«αφομοιώνεται στην διεκπεραιωτική λογική της σοσιαλδημοκρατίας, που στις σημερινές συνθήκες συγκλίνει και συμβιβάζεται με τον φιλελευθερισμό»*. Η νέα ταυτότητα έχει τα χαρακτηριστικά της Αριστεράς που έχει ως *«αμετακίνητο στρατηγικό στόχο τον σοσιαλιστικό μετασχηματισμό της ελληνικής κοινωνίας»* είναι *«αντίθετη στις θεωρίες περί του τέλους της ιστορίας κι επικράτησης του καπιταλισμού»* και *«απορρίπτει την νοσταλγία για τα καταρρεύσαντα πρότυπα του τέως υπαρκτού Σοσιαλισμού»*. Επιπλέον, διατηρεί τα ευρωπαϊκά της χαρακτηριστικά: *«Θεωρούμε τον εαυτό μας κομμάτι της νέας Ευρωπαϊκής Αριστεράς, που, όπως κι εμείς, βρίσκεται στα πρώτα της βήματα, θέτοντας ερωτήματα, αμφισβητώντας τις κυρίαρχες σήμερα αντιλήψεις και αναζητώντας την στρατηγική που θα μετατρέψει την σημερινή κριτική και αμφισβήτηση, σε θετικό πολιτικό σχέδιο για τον προοδευτικό και*

σοσιαλιστικό μετασχηματισμό των ευρωπαϊκών κοινωνιών»⁸⁰ (Ο.π.: 4). Ο κεντρικός στόχος του ΣΥΝ παραμένει ο προοδευτικός εκσυγχρονισμός με την προσθήκη της κοινωνικής συνοχής και αλληλεγγύης: «Για μας, για τον ΣΥΝ, αποτελεί βασικό σημείο η επιλογή του δρόμου για το αύριο της χώρας. Είναι ο δρόμος του προοδευτικού εκσυγχρονισμού με κοινωνική συνοχή και αλληλεγγύη. Με πρόγραμμα και μεταρρυθμίσεις που "δεν θα αφήνουν τα πίσω βαγόνια του τρένου να εκτροχιάζονται". Βεβαίως ο ΣΥΝ δεν είναι ένα κόμμα διαμαρτυρίας ή προπαγάνδας. Στόχος του είναι, μέσα από την αλλαγή των κοινωνικών και πολιτικών συσχετισμών, να καταστήσει δυνατή την υλοποίηση των βασικών κατευθύνσεων του προγράμματος του» (Ο.π.: 14 – 15).

Ο Συνασπισμός ενώ συνεχίζει να εμφανίζεται ως ένα φιλοευρωπαϊκό κόμμα, δεν παραλείπει να εκφράσει στο κείμενο της Πολιτικής Απόφασης του 3ου Συνεδρίου την κριτική του στον τρόπο που οικοδομείται η Ευρώπη. Οι «ευρωσκεπτικιστικές» απόψεις δεν ήταν κάτι καινούριο. Το Αριστερό Ρεύμα και τα προερχόμενα από το ΚΚΕ στελέχη έκαναν διαρκώς κριτική στην πολιτική που ασκούνταν από τα ευρωπαϊκά όργανα, ιδιαίτερα από την Κομισιόν, και έκαναν λόγο για «νεοφιλελεύθερη οικοδόμηση της Ευρώπης» (Στόλης, 2011:58). Στη διάρκεια του δύσκολου προσυνεδριακού διμήνου, ο Συνασπισμός εκτίμησε θετικά την ένταξη της χώρας στην Οικονομική και Νομισματική Ένωση (ΟΝΕ), όμως είχε έγκαιρα επισημάνει ότι η σύγκλιση ήταν ονομαστική και θα συνοδευόταν από υπέρμετρο κοινωνικό κόστος (Μπαλάφας, 2012: 168). Να θυμίσουμε ότι στο ζήτημα της Συνθήκης του Άμστερνταμ η «αριστερά» και η «δεξιά» του ΣΥΝ συγκρούστηκαν με αποτέλεσμα ο «μεσαίος χώρος» να επιδιώξει τον συμβιβασμό ανάμεσα στις τάσεις. Αυτό χρησιμοποιήθηκε στην κριτική που έγινε προσυνεδριακά από την Συσπείρωση περί αλλοίωσης της φυσιογνωμίας του κόμματος και απομάκρυνση από τις ιδρυτικές αρχές (Στόλης, 2011:58).

Ο Συνασπισμός στο κείμενο της Πολιτικής Απόφασης του 3ου Συνεδρίου σχολιάζει την πορεία της Ευρωπαϊκής Ενοποίησης ως μια διαδικασία «θετική μεν αλλά...». «Η Ευρωπαϊκή Ενοποίηση, με δημοκρατικούς, κοινωνικούς και οικολογικούς όρους μπορεί να είναι η απάντηση των λαών της Ευρώπης στις μεγάλες προκλήσεις της παγκοσμιοποίησης.» Υποστηρίζει ως φιλοευρωπαϊκό κόμμα την Ευρωπαϊκή Ενοποίηση αλλά με συγκεκριμένες ενέργειες: προώθηση Ευρωπαϊκού Συντάγματος,

⁸⁰ Όπως είδαμε παραπάνω, στο μανιφέστο για τις εκλογές της 9ης Απριλίου γίνεται αναφορά μόνο στη Συνθήκη του Άμστερνταμ που αναγνώρισε την ισότητα ως μία από τις αρχές που διέπουν την ευρωπαϊκή πολιτική. Η αναφορά γίνεται με σκοπό να δηλώσει ο ΣΥΝ πως θεωρεί ως άμεση προτεραιότητα το νόμο για την ενδοοικογενειακή βία λόγω φύλου.

ενίσχυση κοινοτικού προϋπολογισμού, χειραφέτηση από την στρατιωτική και αμυντική κηδεμονία της υπερδύναμης των ΗΠΑ, διαμόρφωση αυτόνομης κοινής εξωτερικής πολιτικής και πολιτικής ασφάλειας στη λογική της κατάργησης του ΝΑΤΟ, θεσμοί και ρυθμίσεις στη λειτουργία και τον ανταγωνισμό της αγοράς και βασικός στόχος το κοινωνικό κράτος και η καταπολέμηση της ανεργίας.

Η δεύτερη θεματική έχει να κάνει με την απεύθυνση και τον τρόπο που επιδιώκει να ασκεί πολιτική ο ΣΥΝ. Έχουμε, συγκεκριμένα, μια μεταφορά από το κεντρικό πολιτικό στο κοινωνικό με την αναφορά στα σύγχρονα κοινωνικά κινήματα. Η επιλογή αυτή εντάσσει τον ΣΥΝ στο ρεύμα της σύγχρονης Αριστεράς και του κινήματος της αντιπαγκοσμιοποίησης, έναν δρόμο που ακολούθησαν και φίλιες δυνάμεις της ευρωπαϊκής Αριστεράς όπως η Επανίδρυση (Στόλης, 2011:58).

Ο ΣΥΝ δίνει ιδιαίτερη έμφαση στα δικαιώματα των γυναικών και θεωρεί «πολιτικό καθήκον προτεραιότητας να αγωνίζεται για να ξεπεραστούν οι άμεσες και έμμεσες διακρίσεις λόγω φύλου».

Τέλος, ο χωρισμός Κράτους και Εκκλησίας συνεχίζει να αποτελεί διαχρονικό αίτημα στον πολιτικό λόγο του κόμματος και βασική αιχμή της αναγκαίας κατά τον ΣΥΝ συνταγματικής αναθεώρησης. Το ζήτημα αυτό οξύνεται στη διάρκεια του 2000 αποτελώντας πεδίο διαμάχης μεταξύ του Αρχιεπισκόπου Χριστόδουλου και του τότε Πρωθυπουργού Κώστα Σημίτη σχετικά με το θέμα της αναγραφής του θρησκευματος στις ταυτότητες των Ελλήνων πολιτών⁸¹. Αξίζει να τονιστεί η ιδιαίτερη πολιτική και ιδεολογική σημασία που το ζήτημα αυτό προσέλαβε στο σύστημα αξιών της ελληνικής κοινωνίας. Ο Συνασπισμός ήταν το μόνο κόμμα που αντιπαράχθηκε ανοιχτά, από την πρώτη στιγμή, στις «οπισθοδρομικές» απόψεις του Χριστόδουλου, πήρε πρωτοβουλίες και ανέδειξε το μείζον θέμα του χωρισμού Κράτους και Εκκλησίας. Όπως διατυπώθηκε εύστοχα, «με τις “ταυτότητες” ο ΣΥΝ βρήκε την ταυτότητά του» (Μπαλάφας, 2012: 170).

Η κατεύθυνση της πολιτικής γραμμής του ΣΥΝ καθοριζόταν πάντα από

⁸¹ Η όλη διαμάχη ξεκίνησε από τη συνέντευξη που είχε παραχωρήσει στις 8 Μαΐου του 2000 ο τότε Υπουργός Δικαιοσύνης Μιχάλης Σταθόπουλος. Σε εκείνη τη συνέντευξη σε απογευματινή εφημερίδα ο Υπουργός είχε πει ότι το θρήσκευμα αποτελεί ευαίσθητο προσωπικό δεδομένο και η αναγραφή του στην αστυνομική ταυτότητα έρχεται σε αντίθεση με το σχετικό νόμο ο οποίος ίσχυε από το 1997 (ν.2472/1997). Η αντίδραση της Εκκλησίας ήταν άμεση, η οποία θεώρησε τις δηλώσεις αυτές ως αφορμή «αερού πολέμου» κατά της νεοσύστατης ελληνικής κυβέρνησης. «Σε αυτό τον τόπο υπάρχει ένας παράγοντας ο οποίος ούτε μπορεί ούτε πρέπει να αγνοείται. Είναι ο λαός», ήταν η πρώτη αντίδραση του Αρχιεπισκόπου (Παρατίθεται στην Καθημερινή, 29/01/2008). Τελικά, το Συμβούλιο της Επικρατείας επικύρωσε την επιλογή της Πολιτείας για ολοσχερή απόλειψη του θρησκευματος στις ταυτότητες (Ολομέλεια ΣτΕ, 2283/2001). Για το θέμα των ταυτοτήτων και το πολιτικό κλίμα της περιόδου βλέπε Βούλγαρης Γιάννης (2003α: 35 - 41).

πολιτικές αποφάσεις που προέκυπταν μέσα από συλλογικές διαδικασίες όπως οι συνδιασκέψεις και τα συνέδρια. Προηγουμένως περιγράψαμε πώς η Πολιτική Απόφαση του 3ου Συνεδρίου έδωσε το έναυσμα για την αριστερή στροφή του κόμματος από το 2000. Το Προγραμματικό Συνέδριο που διεξήχθη στις 30 -31 Μαΐου και 1η Ιουνίου 2003, μέσα στην συγκυρία των κινητοποιήσεων της Αντισυνόδου της Θεσσαλονίκης κατέστη ως μια συλλογική διαδικασία που είχε δύο σημαντικές τομές: την αλλαγή της ονομασίας του κόμματος⁸² και την οριστικοποίηση των προγραμματικών του κατευθύνσεων. Συνολικά κρίνοντας, το Προγραμματικό Συνέδριο, με τις επεξεργασίες που ενέκρινε και τα προσυνέδρια που προηγήθηκαν, αποτέλεσε πολύ θετικό γεγονός για τον Συνασπισμό (Μπαλάφας, 2012: 220). Ο ΣΥΝ ονομάζεται επισήμως Συνασπισμός της Αριστεράς των Κινήσεων και της Οικολογίας, και με αυτόν τον τρόπο η απεύθυνση στα κινήματα γίνεται πλέον και από τον τίτλο του κόμματος, μια συμβολική αλλαγή που αποτελεί επιστέγασμα της πολιτικής επιλογής (Στόλης, 2011: 67). Στα παλαιά στοιχεία του κόμματος προστίθενται δύο καινούρια. Ενώ ο στόχος του κόμματος εξακολουθεί να είναι *«ο Σοσιαλισμός με ελευθερία και δημοκρατία»* παρατηρούμε την προσθήκη της οικολογίας και της αλληλεγγύης στον κεντρικό πυρήνα της ιδεολογίας του κόμματος. Επιπλέον, όπως θα δούμε παρακάτω, στο κείμενο του προγραμματικού Συνεδρίου εντοπίζονται αρκετές μαρξιστικές αναφορές συγκριτικά με άλλα κομματικά κείμενα του παρελθόντος. Η ίδρυση του ΣΥΝ αποσκοπεί στην κατάκτηση μιας νέας συνολικής αντίληψης, μιας ενιαίας στρατηγικής και μιας κοινής πολιτικής προοπτικής που στοχεύει στον σοσιαλισμό με ελευθερία και δημοκρατία. Ήδη η πολιτική απόφαση του ιδρυτικού Συνεδρίου του ΣΥΝ το χαρακτήριζε ως πράξη *«επανίδρυσης της Αριστεράς στην Ελλάδα»*. Και συνέδεε αυτό το ιδρυτικό καθήκον με την απαίτηση να οικοδομηθεί ο ίδιος *«ως δύναμη ανταγωνιστική προς τις σχέσεις εκμετάλλευσης, ανελευθερίας, αποξένωσης και ανισοτήτων, που κυριαρχούν στις καπιταλιστικές κοινωνίες και στη δική μας κοινωνία»*. Η ίδια απόφαση ζητούσε *«να επαναθεμελιώσουμε τη σοσιαλιστική προοπτική ως όραμα, αλλά και ως κίνημα ζωντανό του παρόντος, ως σύνθεση θεωρητικού μόχθου,*

⁸² Στο Προγραμματικό Συνέδριο, οι θέσεις, αφού συζητήθηκαν στις οργανώσεις, μαζί με όλα τα κείμενα που είχαν κατατεθεί, εγκρίθηκαν με πλειοψηφία, περίπου 80%, σε αντιπαράθεση με το κείμενο της μειοψηφίας. Το συνέδριο, αφού απέρριψε πρόταση για αναβολή της λήψης απόφασης για την αλλαγή του τίτλου του κόμματος (υπέρ 219, κατά 325, λευκά 6), προχώρησε και κατά πλειοψηφία (υπέρ 305, κατά 232, λευκά 9, αποχές 2) ενέκρινε την τροποποίηση – προσθήκη του τίτλου του κόμματος σε Συνασπισμός της Αριστεράς των Κινήσεων και της Οικολογίας. Οι 232 ψήφοι ήταν υπέρ του τίτλου Συνασπισμός της Αριστεράς. Την αλλαγή του τίτλου υποστήριξαν με επιμονή οι Πιτσιόρλας, Παπαγιαννάκης, Βούτσης και Καίσαρης, ενώ την αναβολή οι Αλαβάνος, στελέχη του Κοκκινοπράσινου Δικτύου κ.ά. (Μπαλάφας, 2012: 219 – 220)

κοινωνικής πρακτικής, πολιτικής παρέμβασης. Αναγκαία συνθήκη για να γίνει ο κόσμος όχι μόνο ασφαλής αλλά και βιώσιμος είναι ένα διεθνές δημοκρατικό πλαίσιο, πλήρως αξιόπιστο, νομικά κατοχυρωμένο και σεβαστό από όλους» (ΣΥΝ, 2003: 6). Η Αριστερά οφείλει να αναπτύξει εξίσου αποφασιστικά την οικολογική διάσταση του αγώνα της, τόσο στο εθνικό όσο και στο διεθνές επίπεδο, γνωρίζοντας πως ούτε τα μητροπολιτικά κέντρα βρίσκονται στο απυρόβλητο της οικολογικής κρίσης. Ταυτόχρονα η ίδια οφείλει να εκδιπλώσει με κάθε μέσο την ουσιαστική αλληλεγγύη της με τους κατατρεγμένους όπου γης. Όλοι είναι θύματα της ίδιας διαδικασίας, όλοι αντιμετωπίζουν το ίδιο φάσμα προβλημάτων ενώ ο εχθρός όλων είναι κοινός. Η Αριστερά γνωρίζει καλά πως ο ρατσισμός, η ξενοφοβία, ο εθνικισμός, όπως άλλωστε ο σεξισμός, η ομοφοβία ή ο θρησκευτικός φονταμενταλισμός, αντιστρατεύονται πλήρως τους στόχους της και αποπροσανατολίζουν. Και καλλιεργούνται ακριβώς επειδή αποπροσανατολίζουν (Ο.π.: 7).

Στο κείμενο του Προγραμματικού Συνεδρίου, ο λόγος του κόμματος αναπτύσσεται γύρω από δύο «μέτωπα»: τον νεοφιλελευθερισμό και την καπιταλιστική παγκοσμιοποίηση. Ο νεοφιλελεύθερος καπιταλισμός εξακολουθεί να παραμένει ο εχθρός της Αριστεράς καθώς παράγει ανισότητες ενώ οι ΗΠΑ ως ηγεμονική δύναμη δημιουργεί προβλήματα σε όλα τα επίπεδα. Παρατηρούμε αύξηση της χρήσης μαρξιστικών όρων όπως κεφάλαιο και καπιταλισμός συγκριτικά με κείμενα παλαιότερων ετών. Η διαφορά μεταξύ του ΣΥΝ και του ΚΚΕ ή άλλων ορθόδοξων Κομμουνιστικών κομμάτων σχετίζεται όπως είδαμε με την άρνηση των, κατά τον Συνασπισμό, «δογμάτων» (Νικολακάκης, 2019:405). Η χρήση μαρξιστικών όρων στον λόγο του ΣΥΝ δεν αποτελεί παράδοξο διότι ο Μαρξ και ο μαρξισμός παραμένει ο «πυρήνας», αλλά όχι η κύρια αναφορά της ανάλυσης του κόμματος. «Εστία, αλλά όχι αποκλειστική αναφορά, της θεωρίας της Αριστεράς εξακολουθεί να παραμένει το έργο του Μαρξ» (ΣΥΝ, 2003:12) αναφέρεται στο κείμενο του Προγραμματικού συνεδρίου, διατηρώντας ο ΣΥΝ κάποιου είδους συνέχεια με το παρελθόν του καθώς η ιδεολογία του ΚΚΕ Εσωτερικού ήταν ο δημιουργικός μαρξισμός (Η Αυγή, 20 Μαΐου 1986: 3).

Η πολυμορφία και η ιδεολογική «δεκτικότητα» του ΣΥΝ οφείλεται στο γεγονός ότι από την ίδρυσή του έχει συγκροτηθεί από δυνάμεις και άτομα που προέρχονται «από όλα τα ιστορικά ρεύματα του αριστερού κινήματος στη χώρα μας: το κομμουνιστικό, το σοσιαλιστικό, το σοσιαλδημοκρατικό, το κίνημα της πολιτικής οικολογίας, καθώς και από δυνάμεις των δημοκρατικών αγώνων και των κοινωνικών κινημάτων, της γυναικείας απελευθέρωσης και της νεολαίας». Εστιάζοντας στις

μαρξιστικές αναφορές, ο σοσιαλισμός που διεκδικεί «ή θα είναι δημοκρατικός ή δεν θα υπάρξει καθόλου» ενώ το περιεχόμενο αυτής της δημοκρατίας «οφείλει να διαπερνάται κατά τρόπο συστατικό από την προβληματική που έχει θέσει επιτακτικά το κίνημα της γυναικείας απελευθέρωσης» (ΣΥΝ, 2003:11). Η ιδεολογική στρατηγική του ΚΚΕ Εσωτερικού για «σοσιαλισμό με δημοκρατία, ελευθερία και αυτοδιαχείριση» (ΚΚΕ Εσωτερικού, 1986) διατηρείται και στον λόγο του ΣΥΝ.

Το κείμενο του Προγραμματικού Συνεδρίου καταλήγει στις αξίες της Αριστεράς οι οποίες περιλαμβάνουν τις νέες προσθήκες της οικολογίας και της αλληλεγγύης στον ιδεολογικό πυρήνα του κόμματος. «Ελευθερία και ισότητα για όλους και όλες, αδελφότητα και αλληλεγγύη προς όλους και όλους, σεβασμός στη φύση, οριστική άρση των κοινωνικών διακρίσεων ανάμεσα στα φύλα και στις φυλές, δικαιοσύνη παντού. Αυτές είναι οι αξίες της Αριστεράς, αξίες λυτρωτικές, αξίες που συνιστούν την ίδια την ψυχή της» (Ο.π.:11).

Ο Γιάννης Βούλγαρης διακρίνει τρεις φάσεις που αντικατοπτρίζουν τις ιδεολογικο-πολιτικές εξελίξεις όλων των βασικών κομμάτων στην Ελλάδα⁸³. Η τρίτη εξ αυτών είναι η ανάγκη εκσυγχρονισμού για να ενταχθεί η Ελλάδα στην ευρωπαϊκή οικονομική νομισματική ένωση (ONE) (Βούλγαρης, 2008:235). Ο Βούλγαρης περιγράφει με εξαιρετικό τρόπο την πορεία της Ελλάδας στις ευρωπαϊκές εξελίξεις: «*Η Ελλάδα ταξιδεύει με το καλύτερο τρένο που υπάρχει στον κόσμο, αλλά πάντα είναι επιβάτης του τελευταίου βαγονιού, φτάνει καθυστερημένα και ανεβαίνει την τελευταία στιγμή*» (Βούλγαρης, 2003β). Στο ίδιο πνεύμα του σχολίου αναπτύσσεται και η κριτική που ασκεί ο ΣΥΝ για την ένταξη της Ελλάδας στις χώρες της Ευρωζώνης. Η ONE παρουσιάζεται ως ένα σκληρό υπερεθνικό πεδίο που λειτουργεί σε βάρος της μισθωτής εργασίας και των κοινωνικών αναγκών.

Αναμφίβολα, όμως, ο εξευρωπαϊσμός – εκσυγχρονισμός της χώρας αποτέλεσε το νέο «*παράδειγμα*» δημόσιων πολιτικών (Βούλγαρης, 2008:238). Αναφορικά με το μέλλον της Ευρώπης και της Ευρωπαϊκής ενοποίησης το κείμενο του προγραμματικού συνεδρίου αφιερώνει εκτεταμένα χωρία. Μελετώντας τα, διαπιστώνουμε την ενίσχυση των ευρωσκεπτικιστικών θέσεων του κόμματος καθώς ασκείται οξεία κριτική στην πορεία της Ευρωπαϊκής ενοποίησης, την οποία ο ΣΥΝ χαρακτηρίζει κίβδηλη. Στην κριτική προστίθενται και πάλι ο νεοφιλελεύθερος χαρακτήρας της Ευρωπαϊκής

⁸³ Η πρώτη είναι η φάση οικοδόμησης και εδραίωσης των δημοκρατικών θεσμών. Η δεύτερη είναι η προσαρμογή στα νέα δεδομένα της διεθνούς πολιτικής που προέκυψαν από την παρακμή και την κατάρρευση του «υπαρκτού σοσιαλισμού» (Βούλγαρης, 2008: 235).

Ένωσης και η ηγεμονία των ΗΠΑ ως αιτίες του κακού. «*Η συναφής πολιτική του νεοφιλελευθερισμού εμφανίστηκε στη Βρετανία της Θάτσερ ήδη από τη δεκαετία του 1980 ενώ έβαλε τη σφραγίδα της στην οικοδόμηση της Ευρωπαϊκής Ένωσης τη δεκαετία του 1990 με τα κριτήρια σύγκλισης της Συνθήκης του Μάαστριχτ, τους κανόνες του Συμφώνου Σταθερότητας της Συνθήκης του Άμστερνταμ, καθώς και τις πολιτικές που προωθούν από τότε τόσο η πολιτικά ανεξέλεγκτη Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (ΕΚΤ) όσο και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή*» (ΣΥΝ, 2003:15). Η αρνητική στάση του ΣΥΝ απέναντι στην ΕΚΤ θα επαναληφθεί και θα ενταθεί ακόμα περισσότερο σε μεταγενέστερα κείμενα του ΣΥΡΙΖΑ όπως θα δούμε σε επόμενα κεφάλαια. «*Η διεύρυνση της Ευρωπαϊκής Ένωσης με τις χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης και, αργότερα ενδεχομένως των Βαλκανίων, ενώ αποτελεί παράγοντα σταθερότητας και ειρήνης στην ήπειρό μας, δεν ευνοεί, τουλάχιστον προς το παρόν, την προσπάθεια για εμβάθυνση της ίδιας της πολιτικής ενοποίησης, δεδομένης της στενής σχέσης που διατηρούν οι κυβερνήσεις των χωρών αυτών με τις ΗΠΑ. Η Ευρώπη είναι σήμερα βαθιά διαιρεμένη πολιτικά ενώ κανείς δεν μπορεί να προβλέψει πού θα οδηγηθεί η διαίρεση αυτή*» (Ο.π.:16).

Εξίσου σημαντικό ζήτημα αποτελεί για τον ΣΥΝ η διατήρηση του «ευρωπαϊκού κεκτημένου». Ενώ το κόμμα δεν απολύει τον φιλοευρωπαϊκό του χαρακτήρα, ωστόσο, θεωρεί ότι η Ευρώπη είναι δέσμια των βλέψεων των ΗΠΑ και των κυρίαρχων τάξεων της Ευρωπαϊκής ηπείρου. «*Παρά τα παραμένοντα μεγάλα ελλείμματα που απαιτούν τη διαρκή εγρήγορση και τη συνεχή προσπάθεια για τη διατήρηση και τη διεύρυνσή του, εν όψει μάλιστα των πολύμορφων επιθέσεων που δέχεται σήμερα και από τις ενδοευρωπαϊκές δυνάμεις του νεοφιλελευθερισμού, το «ευρωπαϊκό κεκτημένο» περιλαμβάνει, ανάμεσα στα άλλα, το κοινωνικό κράτος και ένα θεσμικό πλαίσιο που λειτουργεί ως ασπίδα προστασίας του, κοινωνικά και δημοκρατικά δικαιώματα κατοχυρωμένα σε σχετικά ανθεκτικούς θεσμούς, ισχυρά και εν πολλοίς πολιτικοποιημένα συνδικάτα, μια πολύμορφη Αριστερά με πλούσια ιστορική πείρα, με πλατιά σεβαστή ιστορία και με ισχυρή δημόσια φωνή ακόμη και αν η εκλογική της δύναμη παραμένει μικρή (Ο.π.). Ο ΣΥΝ υποστηρίζει ότι για τη νεοφιλελεύθερη μορφή της Ευρώπης ευθύνονται τα Σοσιαλδημοκρατικά κόμματα αφήνοντας αιχμές για την εγχώρια σοσιαλδημοκρατία που εκπροσωπείται από το ΠΑΣΟΚ.*

«*Οι σοσιαλδημοκρατικές δυνάμεις που κυβερνούσαν τις περισσότερες χώρες της Ευρώπης φάνηκαν να αποδέχονται πλήρως την «πρωτοκαθεδρία της αγοράς», την κυριαρχία της «ανταγωνιστικότητας» και όλα τα συνεπόμενα της νεοφιλελεύθερης*

μορφής του καπιταλισμού ως οιονεί αδήριτες νομοτέλειες που δεν μπορούν παρά να διέπουν πλέον τα παγκόσμια πράγματα. Η Ευρωπαϊκή Ένωση, με κύρια ευθύνη της σοσιαλδημοκρατίας, προχώρησε έτσι στη νομισματική της ενοποίηση ακολουθώντας τα πρότυπα του νεοφιλελευθερισμού και αναβάλλοντας ταυτόχρονα τη συζήτηση για την πολιτική της ενοποίηση και τη κοινή εξωτερική και αμυντική πολιτική της για ευθετότερους χρόνους. Το γεγονός ότι η Ευρώπη υποτασσόταν έτσι ολόκληρη στα κελεύσματα της παγκόσμιας αγοράς, τους όρους λειτουργίας της οποίας διαμόρφωναν καθοριστικά οι ΗΠΑ, με γνώμονα, βέβαια, το δικό τους συμφέρον, δεν είχε ακόμη αρχίσει να ανησυχεί τους πολλούς. Αντίθετα, η «*υπεράσπιση των ατομικών δικαιωμάτων*», ο «*σεβασμός στη διαφορά*», και η ενίσχυση της «*πολυπολιτισμικότητας*», που επένδυναν ιδεολογικά το όλο εγχείρημα, προσέδωσαν στηρίγματα στην πολιτική Κλίντον ακόμη και σε μέρος της ευρωπαϊκής Αριστεράς. (Ο.π.:18). Η Ευρωπαϊκή Αριστερά θα πρέπει να εναντιωθεί στη στρατηγική των ΗΠΑ και να οικοδομήσει μια αυτόνομη και κοινή ευρωπαϊκή εξωτερική πολιτική εκτός των δομών του NATO και του υπαρκτού καπιταλισμού που εξακολουθεί να κυριαρχεί στην Ευρώπη» (Ο .π.: 20). Υπενθυμίζουμε πως ο ΣΥΝ τάσσεται κατά του NATO και των δομών του από την ίδρυσή του. Από την άλλη μεριά, στο καθαρά πολιτικό επίπεδο, «*η ευρωπαϊκή Αριστερά, άρα και ο ΣΥΝ, οφείλει να προχωρήσει αποφασιστικά στη συγκρότηση του Ευρωπαϊκού Κόμματος της Δημοκρατικής Ριζοσπαστικής Αριστεράς. Ένα τέτοιο κόμμα μπορεί να συνθέσει γόνιμα την ιστορική, κοινωνική, πολιτική και θεωρητική πείρα όλων των συνιστωσών του και να εξελιχθεί σε καταλύτη σημαντικών πολιτικών ανακατατάξεων στην κλίμακα ολόκληρης της Ευρώπης*» (Ο.π.:22). Το κείμενο καταλήγει πως για την υπεράσπιση του «*ευρωπαϊκού κεκτημένου*» τα κόμματα της Αριστεράς «*οφείλουν παράλληλα να αναπτύξουν μια συγκεκριμένη πολιτική για την ουσιαστική και ισότιμη ένταξη των μεταναστών όχι μόνο στις χώρες υποδοχής τους αλλά και στο ίδιο το δικό της κίνημα. Ο σοσιαλισμός με ελευθερία και δημοκρατία περνάει αναγκαστικά από αυτόν τον δρόμο*» (Ο.π.:20). Σχετικά με την ένταξη των μεταναστών στην ευρωπαϊκή διαδικασία το κόμμα προβαίνει σε μια λεπτομερή αναφορά των προαπαιτούμενων στοιχείων: «*συνταγματική κατοχύρωση των δημοκρατικών δικαιωμάτων του ευρωπαίου πολίτη με τη βελτίωση και αναβάθμιση του Χάρτη Δικαιωμάτων και τη διαμόρφωση ενός ευρωπαϊκού χώρου δικαίου που θα εδράζεται στον σεβασμό τους. Έτσι, κυβερνήσεις που καταπιέζουν ολόκληρες εθνότητες που ζουν στο εσωτερικό των αντίστοιχων χωρών δεν μπορούν να γίνουν δεκτές στην «ευρωπαϊκή οικογένεια» για την οποία αγωνίζεται η δική μας Αριστερά. Για τους ίδιους ακριβώς*

λόγους, η συμφωνία δικαστικής συνδρομής μεταξύ Ευρωπαϊκής Ένωσης και ΗΠΑ πρέπει να καταργηθεί αμέσως» (Ο.π.: 21). Η Αριστερά, τέλος, κατά τον ΣΥΝ πρέπει να διεκδικήσει εντός ευρωπαϊκού πλαισίου την άσκηση μιας πολιτικής που θα διακρίνεται από την οικολογική συνείδηση και την κατάργηση οικονομικών ανισοτήτων προς όφελος των εργαζομένων.

Στο κείμενο των προγραμματικών κατευθύνσεων του Συνεδρίου υπάρχουν αποσπάσματα μέσα από τα οποία γίνεται αντιληπτή η πολιτική επιλογή της αριστερής κινηματικής στροφής του κόμματος και το πλαίσιο της πολιτικής στρατηγικής στη βάση της οποίας η διαλεκτική κινήματος-κόμματος, από θέση αυτονομίας το καθένα, θα οργανώσει τους κοινωνικούς αγώνες δίνοντας παράλληλα την προοπτική της εξουσίας. Η αναφορά στα αριστερά ιδεολογικά ρεύματα και στη συμβολή τους στην πορεία του κομμουνιστικού και αριστερού κινήματος γίνεται στη βάση του πλουραλισμού που χαρακτηρίζει το παγκόσμιο κίνημα ενάντια στην Παγκοσμιοποίηση και υποδηλώνει την ανάγκη σύμπνοιας των επιμέρους οργανώσεων και την από κοινού δράση.

Οι αναφορές αυτές συνδέονται και με τις προσπάθειες για την ενότητα της αριστεράς στον ελλαδικό χώρο ανάμεσα σε οργανώσεις που προέρχονται από διαφορετικά ρεύματα της αριστεράς. Το ευρύ κίνημα του Ευρωκομμουνισμού, οι οργανώσεις μαοϊκής, τροτσικιστικής ή ελευθεριακής έμπνευσης, η Νέα Αριστερά, η πολιτική οικολογία, ο φεμινισμός, καθώς και ένα ολόκληρο φάσμα κοινωνικών κινήσεων νέου τύπου με διάφορες στοχεύσεις, αμφισβήτησαν σημαντικές πτυχές της πορείας που είχε ακολουθήσει μέχρι τότε το κομμουνιστικό και το ευρύτερο αριστερό κίνημα, χωρίς ωστόσο να απαρνούνται την ιδρυτική αναφορά τους στην Αριστερά. Αναδείχθηκαν έτσι νέα ζητήματα και νέες ευαισθησίες ενώ νέες συλλογικότητες βρήκαν τη δική τους φωνή και διεκδίκησαν τον δικό τους ρόλο στα τεκταινόμενα» (Ο.π.: 10). Η μη δογματική προσκόλληση του ΣΥΝ στις «κλασικές θεωρήσεις» της Αριστεράς εκφράζεται με την αναζήτηση στις δομές της σύγχρονης κοινωνίας, τις νέες μορφές καταπίεσης που δεν περιορίζονται στο επίπεδο της παραγωγικής διαδικασίας αλλά μεταπηδούν και στο μεταυλιστικό επίπεδο αφουγκράζοντας αιτήματα και προβληματισμούς των σύγχρονων κοινωνικών κινήσεων.

Η πολιτική αντίληψη του ΣΥΝ για τη σχέση κινήσεων και κόμματος είναι έκδηλη στο κείμενο των προγραμματικών θέσεων και στην παρακάτω παράγραφο υπάρχουν σημεία που «αντιγράφουν» τον Γκράμσι και τον Πουλαντζά (Στόλης, 2011:69). Η αντίληψη αυτή εντάσσεται στο ευρύτερο ρεύμα της κομμουνιστικής

ανανέωσης και της αριστερής εκδοχής του ευρωκομμουνισμού και η επίσημη πλέον υιοθέτησή της καταδεικνύει και την ιδεολογική στροφή του ΣΥΝ (Ο.π.: 69 – 70). «Οι σχέσεις της πολιτικής Αριστεράς με τα κοινωνικά κινήματα οφείλουν να είναι πάντοτε σχέσεις της μορφής που θα μπορούσαμε να αποκαλέσουμε «διαλεκτική ένταση». Γνωρίζοντας ότι η ίδια δεν μπορεί να υπάρξει ερήμην των κοινωνικών κινήματων, η πολιτική Αριστερά δεν θεωρεί ότι τα κινήματα καταλαμβάνουν κάποια υποδεέστερη θέση απέναντί της ούτε ότι το πεδίο της πολιτικής ανήκει κατ' αποκλειστικότητα στην ίδια. Τα κοινωνικά κινήματα διατηρούν την αυτονομία τους απέναντί της όσο και πλήρη δικαιώματα σε ό,τι αφορά την άσκηση πολιτικής στον χώρο ευθύνης τους. Από την άλλη μεριά, η πολιτική Αριστερά δεν μπορεί να απεμπολήσει τον δικό της λόγο ύπαρξης και τους δικούς της σκοπούς, αυτοδιαλυόμενη στο πλαίσιο των κοινωνικών κινήματων. Καθήκον της είναι να μεταφέρει διακριτικά την πείρα που έχει αποκομίσει από τη συμμετοχή της σε άλλα κινήματα του παρελθόντος ή του παρόντος και σε ολόκληρο το κοινωνικό και πολιτικό γίγνεσθαι, να αναλύει τη γενικότερη κατάσταση και τους ευρύτερους συσχετισμούς της εκάστοτε συγκυρίας και να διατυπώνει με παρρησία τις θέσεις της, οικοδομώντας έτσι σχέσεις βαθιάς αμοιβαίας εμπιστοσύνης. Ο ιδιαίτερος ρόλος της συνίσταται στην προσπάθεια να ακούει τα εκάστοτε αιτήματα, συμμετέχοντας άλλωστε όσο καλύτερα μπορεί στη διαμόρφωσή τους, να εντοπίζει τη βαθύτερη ουσία που εκφράζουν, να τα ενοποιεί γόνιμα και να τα διεκδικεί αποτελεσματικά στο επίπεδο συμπύκνωσης και ολοκλήρωσης που συνιστά το πολιτικό επίπεδο, δηλαδή το δικό της ιδιαίτερο πεδίο δράσης» (Ο.π.: 13). Η αναφορά στο κοινό εγχείρημα της Αριστεράς παίζει σημαντικό ρόλο στις προγραμματικές κατευθύνσεις του Συνεδρίου. Προς επίρρωση της θέσης για κοινή δράση και συνέχιση της προσπάθειας που είχε ξεκινήσει με τον Χώρο Διαλόγου γίνεται αναφορά στις δυνάμεις που συμπορεύθηκαν μέσα από τις κινηματικές διαδικασίες. «Οι ίδιες δυνάμεις συμμετείχαν ενεργά στη συγκρότηση του Ελληνικού Κοινωνικού Φόρουμ και έδωσαν τον καλύτερο εαυτό τους στους αγώνες που αυτό ανέλαβε. Το αντιπολεμικό κίνημα που αναπτύχθηκε πρόσφατα διεύρυνε ακόμη περισσότερο την απήχησή των δυνάμεων αυτών και δημιούργησε περισσότερες ελπίδες για το κοινό μέλλον της Αριστεράς στην Ελλάδα» (Ο.π.: 38).

Τέλος, όσον αφορά τον άξονα του πολιτισμικού φιλελευθερισμού, τα ατομικά, πολιτικά και κοινωνικά δικαιώματα, η μέριμνα για τους εργαζόμενους και τους μετανάστες, καθώς και η νεολαία και ο ρόλος των γυναικών συνεχίζουν να αποτελούν σημαντικές θεματικές στο πρόγραμμα του ΣΥΝ.

3.3.6. Πέμπτη περίοδος: Η εμφάνιση της αριστερής στροφής, ο ΣΥΡΙΖΑ και το άνοιγμα προς την κοινωνία (2004 – 2007)

Η πέμπτη περίοδος περιλαμβάνει δύο αναμετρήσεις σε εθνικό επίπεδο τον Μάρτιο του 2004 και τον Σεπτέμβριο του 2007, το 4ο Συνέδριο του ΣΥΝ τον Δεκέμβριο του 2004, το οργανωτικό-καταστατικό Συνέδριο τον Απρίλιο του 2005 και το διαρκές συνέδριο τον Μάρτιο του 2007. Μέχρι το 2000 ο ΣΥΝ ασκούσε επιρροή σε συγκεκριμένους κλάδους – κυρίως καθηγητές πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, δημοσίους και τραπεζικούς υπαλλήλους (Eleftheriou, 2016:292). Μετά το 2000, όπως είδαμε εξετάζοντας την τέταρτη περίοδο στο προηγούμενο κεφάλαιο, το κόμμα επανεξέτασε τις οργανωτικές του στρατηγικές και συνδέθηκε με το κίνημα παγκόσμιας δικαιοσύνης, οργανώνοντας το «*Ελληνικό Κοινωνικό Φόρουμ*» ως κομμάτι του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Φόρουμ. Επιπλέον, μέσω της «*διαλεκτικής σχέσης κόμματος – κινήματων*», σχέση όπου το κάθε μέρος δρα με αυτόνομο τρόπο, επισφράγισε την αριστερή ριζοσπαστική στροφή, και το άνοιγμα του κόμματος στην κοινωνία. Αρχικά, ο ΣΥΝ άλλαξε τις θέσεις του υπέρ της Ευρώπης και επέδειξε έναν ήπιο ευρωσκεπτικισμό, ψηφίζοντας κατά τη Συνθήκη της Νίκαιας στο Κοινοβούλιο. Στη συνέχεια, επαναπροσδιόρισε την προέλευση του ΣΥΝ αναζητώντας «*κοινό πολιτικό έδαφος*» με άλλα μικρότερα κόμματα της ριζοσπαστικής Αριστεράς και αριστερά σχήματα. Αυτός ο διάλογος οδήγησε τελικά στο σχηματισμό της εκλογικής συμμαχίας του ΣΥΡΙΖΑ στις εκλογές του 2004 (Ο.π.).

Στις βουλευτικές εκλογές που διεξήχθησαν στις 7 Μαρτίου 2004, ο Συνασπισμός μαζί με μικρότερα αριστερά κόμματα και οργανώσεις συγκρότησε το Συνασπισμό Ριζοσπαστικής Αριστεράς (ΣΥΡΙΖΑ). Η εκλογική αυτή συμμαχία με επικεφαλής τον ΣΥΝ περιλάμβανε τα εξής κόμματα: την Ανανεωτική Κομμουνιστική Οικολογική Αριστερά (ΑΚΟΑ), την Κίνηση για την Ενότητα Δράσης της Αριστεράς (ΚΕΔΑ), τη Διεθνιστική Εργατική Αριστερά (ΔΕΑ) και τους Ενεργούς Πολίτες με επικεφαλής τον Μανώλη Γλέζο, ιστορικό στέλεχος της Αριστεράς στην Ελλάδα. Η συμμαχία υποστηρίχθηκε και από την Κομμουνιστική Οργάνωση Ελλάδος, η οποία όμως δε συμμετείχε στα ψηφοδέλτια. Τελικά, έλαβε 3,26% (241.637) και εξέλεξε έξι βουλευτές, όλους προερχόμενους από το Συνασπισμό. Στις Ευρωεκλογές του ίδιου έτους, ο Συνασπισμός συμμετείχε χωρίς τους συμμάχους του, λόγω κρίσης προσανατολισμού στο εσωτερικό του. Έλαβε το 4,16% των ψήφων και εξέλεξε έναν ευρωβουλευτή (Δημήτρης Παπαδημούλης).

Η εκλογική διακήρυξη του ΣΥΡΙΖΑ για τις εθνικές εκλογές του Μαρτίου 2004

φέρει τον τίτλο «*Συνασπισμός Ριζοσπαστικής Αριστεράς – Ενωτικό Ψηφοδέλτιο*» και κεντρικό σύνθημα «*Το Νέο Γεννιέται στα Κινήματα. Το Μέλλον είναι Αριστερά*». Το σύνθημα συμπυκνώνει την αλλαγή που προήλθε στο κόμμα με την επιλογή της στροφής προς τα αριστερά και τα κινήματα ως πηγή ανανέωσής του. Τα κινήματα θα λειτουργήσουν με διττό σκοπό: αφενός ως βασικός δίαυλος επικοινωνίας με την ελληνική κοινωνία και αφετέρου ως μέσο για να αφουγκραστεί το κόμμα τη νεολαία και τα αιτήματά της. Η νεολαία κατέχει κεντρική θέση στο μανιφέστο για τις εθνικές εκλογές του 2004 καθώς γίνεται αλλαγή στην απεύθυνση του κόμματος. Οι εργαζόμενοι από πρώτη αναφορά μετατοπίζονται σε τέταρτη και αντικαθίστανται από τη νεολαία. Ακολουθούν οι άνεργοι, οι αποκλεισμένοι, οι γυναίκες, οι μετανάστες, οι μετανάστριες και οι πολίτες. Η εκλογική διακήρυξη του 2004 δεν εμφανίζει αλλαγές και παρουσιάζει μια πιο συνοπτική εκδοχή των προγραμματικών προτάσεων που περιλαμβάνει το μανιφέστο του 2000. Ο ΣΥΝ αναζητά την καινούργια του ταυτότητα στα κοινωνικά κινήματα και την οικολογία, γεγονός αναμενόμενο αν λάβουμε υπόψη μας την αλλαγή του ονόματός του στο προγραμματικό Συνέδριο του 2003. «*Δεν έχουμε έτοιμη τη νέα ταυτότητα της Αριστεράς. Την αναζητούμε συμμετέχοντας ενεργά στα κοινωνικά κινήματα, επιδιώκοντας τη σύγκλιση με τη ριζοσπαστική Οικολογία. Διεκδικούμε να διατυπώσουμε έναν νέο αριστερό λόγο. Αγωνιζόμαστε για πολιτικούς και κοινωνικούς συσχετισμούς πιο ευνοϊκούς για τους εργαζόμενους, για τους ευαίσθητους και ενεργούς πολίτες, για την Αριστερά*» (ΣΥΝ, 2004:5). Η Αριστερά, το νέο και η διεύρυνση δικαιωμάτων αποτελούν κεντρικά σημεία στο μανιφέστο ενώ ο κομματικός λόγος εμφανίζεται περισσότερο φορτισμένος. Μελετώντας τις προγραμματικές θέσεις παρατηρούμε λιγότερες αναφορές στον άξονα της Οικονομίας και πολλές αρνητικές αναφορές στην έννοια του νεοφιλελευθερισμού ενώ εντύπωση προκαλεί το γεγονός ότι δεν γίνεται καμία αναφορά στα Ευρωπαϊκά ζητήματα. «*Η παράταξη θέλει να εκφράσει πολιτικά ιδιαίτερα τη νεολαία και τους εργαζόμενους, όλους όσους θίγονται από τις συνέπειες της νεοφιλελεύθερης πολιτικής και συστρατεύονται στα κινήματα εναντίον της νεοφιλελεύθερης παγκοσμιοποίησης και του πολέμου*» (Ο.π.: 1). «*Η Αριστερή Παράταξη που συγκροτούμε είναι η δύναμη που μπορεί να ανατρέψει αυτό το σκηνικό (του νεοφιλελευθερισμού) [...] Μέσα σε αυτή τη διεθνή συγκυρία, συντονίζουμε τη δράση μας και παίρνουμε μέρος ενεργά στο διεθνές κίνημα ενάντια στη νεοφιλελεύθερη παγκοσμιοποίηση και τους πολέμους που τη συνοδεύουν*» (Ο.π.:3). Επιπλέον, εντοπίζονται αρκετές μαρξιστικές αναφορές στην ανάλυση της διακήρυξης ως ακόμα ένα επιπρόσθετο στοιχείο που επιβεβαιώνει την κατεύθυνση του ΣΥΝ προς τα

αριστερά. «Μας είπαν πως η Ιστορία τελείωσε και ότι ο καπιταλισμός μπορεί να εγγυηθεί την ειρήνη, την ισότητα, τη δικαιοσύνη. Ζήσαμε, όμως, την πρωτοφανή αγριότητα με την οποία οργανώνουν τη νέα τάξη πραγμάτων. Ζήσαμε την εκμηδένιση μεγάλων κατακτήσεων της εργατικής τάξης και των λαϊκών στρωμάτων, την ιμπεριαλιστική εισβολή και την κατοχή ανεξάρτητων χωρών. [...] Σε όλες αυτές τις κινητοποιήσεις, σε κάθε μικρό και μεγάλο αγώνα έγινε συνείδηση σε όλους μας ότι χρειάζεται οι κοινωνικές δυνάμεις που πλήττονται και αυτές που απειλούνται από τη νεοφιλελεύθερη πολιτική να στείλουν ένα μήνυμα σε κάθε κατεύθυνση: ΩΣ ΕΛΩ!» (Ο.π.: 3). Η ριζική αλλαγή του πολιτικού συστήματος, η κατάργηση των αντιλαϊκών μέτρων, η περιφρόνηση των λαϊκών προβλημάτων και η άνιση κατανομή πλούτου με διαρκή αναδιανομή σε βάρος της μισθωτής εργασίας και των λαϊκών στρωμάτων συμπληρώνουν ως αναφορές το πλαίσιο που κινείται ο φορτισμένος ριζοσπαστικός αριστερός λόγος του κόμματος. Στον οικονομικό άξονα το κόμμα διεκδικεί: α) σταθερή και πλήρη απασχόληση για όλους και όλες, με ειδική μέριμνα για την ισότιμη πρόσβαση των γυναικών στην αγορά εργασίας, β) μισθούς και συντάξεις που εξασφαλίζουν αξιοπρεπή⁸⁴ ζωή, γ) 35ωρο εργασίας χωρίς μείωση μισθού και χωρίς επιδείνωση των εργασιακών σχέσεων, δ) εισόδημα στήριξης των ανέργων, ε) νομιμοποίηση των μεταναστών, κατοχύρωση ίσων εργασιακών, ασφαλιστικών και κοινωνικών δικαιωμάτων και στ) κατοχύρωση προγράμματος αγροτικής ανάπτυξης και αναζωογόνησης της υπαίθρου. Η ριζοσπαστική φορολογική μεταρρύθμιση και η ενίσχυση των μικρών και μεσαίων παραγωγικών μονάδων εξακολουθούν να αποτελούν αναλλοίωτα αιτήματα του ΣΥΝ. Λίγους μήνες αργότερα από τις εθνικές εκλογές και συγκεκριμένα το Δεκέμβριο (9- 12 Δεκεμβρίου 2004), διεξήχθη το 4ο Συνέδριο του Συνασπισμού, για την ανάδειξη νέας ηγεσίας. Πρόεδρος του κόμματος, εκλέχθηκε ο Αλέκος Αλαβάνος. Η εκλογή του Αλέκου Αλαβάνου στην προεδρία του κόμματος, καθώς και η εκ νέου επιβεβαίωση της διάθεσης για συνεργασία με τα μικρότερα αριστερά κόμματα, δημιούργησαν συνθήκες αναθέρμανσης της συμμαχίας. Στο πλαίσιο αυτό ο Συνασπισμός πρότεινε για υποψήφιο δήμαρχο Αθηναίων στις Δημοτικές εκλογές του 2006 τον 32χρονο τότε Αλέξη Τσίπρα και κάλεσε όλες τις τοπικές οργανώσεις του κόμματος να συμφωνήσουν σε κοινούς υποψηφίους για όλες τις πόλεις και νομούς της χώρας με τα υπόλοιπα κόμματα της συμμαχίας.

Από την αρχή ήταν δεδομένο ότι στο συνέδριο θα καταγραφόταν η αλλαγή

⁸⁴ Ο όρος αξιοπρέπεια χρησιμοποιήθηκε στον λόγο του ΚΚΕ Εσωτερικού και θα χρησιμοποιηθεί κατά κόρον στα προγράμματα του ΣΥΡΙΖΑ στο διάστημα 2012 – 2015.

συσχετισμών υπέρ του Αριστερού Ρεύματος, με επακόλουθο την επικύρωση της πολιτικής που ακολουθούσε το κόμμα τα τελευταία δύο-τρία χρόνια και την οποία τα στελέχη του Αριστερού Ρεύματος χαρακτήριζαν «αριστερή στροφή» (Μπαλάφας, 2012: 251). Όπως είδαμε, ο ΣΥΝ με το προγραμματικό του Συνέδριο το 2003 έθεσε ως στρατηγικό του στόχο τον σοσιαλισμό με δημοκρατία και ελευθερία. Στο 4ο Συνέδριο το κόμμα προτείνει μία εναλλακτική αριστερή πρόταση η οποία θα λειτουργήσει ως ανάχωμα στο νεοφιλελευθερισμό και τις συνέπειες που προκαλεί. Η οικολογική διάσταση στην πρόταση του ΣΥΝ τονίζεται στο κείμενο της Πολιτικής Απόφασης ως «κεντρική συντεταγμένη όχι μόνο στον τίτλο μας, αλλά και στην ιδεολογία και τη δράση μας. Ο οικολογικός λόγος που δεν συμφιλιώνεται με ημίμετρα, που αναζητά ολοκληρωμένες προσεγγίσεις σε ζητήματα όπως η κλιματική αλλαγή, η προστασία της βιοποικιλότητας και η αξιόβιωτη ανάπτυξη των φυσικών πόρων, είναι αδύνατος στις διαχειριστικές δυνάμεις του συστήματος. Ανήκει στην αριστερά, που δεν έχει δικαίωμα να τον απαρνηθεί» (ΣΥΝ, 2004:9).

Η παρουσίαση της πολιτικής απόφασης του 4ου Συνεδρίου, συνδεδεμένη ταυτόχρονα με την αριστερή στροφή του κόμματος, οφείλει να επικεντρωθεί στα σημεία του κειμένου που αποτυπώνουν αυτήν την πολιτική επιλογή του ΣΥΝ. Στην ομιλία του στο Συνέδριο, ο Πρόεδρος του ΣΥΝ Νίκος Κωνσταντόπουλος τονίζει το γεγονός ότι «σε μια περίοδο κρίσης και υποχώρησης της Αριστεράς, σε μια περίοδο επικράτησης των νεοοικονομισμών της νεοφιλελεύθερης παγκοσμιοποίησης και των νεοιδεολογισμών περί ενιαίας σκέψης και μονόδρομης προσαρμογής, ο κίνδυνος είναι διπλός: Η φυγή προς τα πίσω και η έξοδος από την πραγματικότητα των εξελίξεων, από τη μια κι από την άλλη η προσαρμογή και διεκπεραίωση της υπάρχουσας μονοδιάστατης νεοφιλελεύθερης τάξης πραγμάτων» (Κωνσταντόπουλος, 2004:5) και συνεχίζει πως «η ευρωπαϊκή κοινωνική και πολιτική Αριστερά να μπει στην πρωτοπορία υπεράσπισης του κοινωνικού κράτους που οικοδομήθηκε στην Δυτική Ευρώπη στις μεταπολεμικές δεκαετίες, να μπει στην πρωτοπορία υπεράσπισης του κράτους δικαίου, στην πρωτοπορία υπεράσπισης με δυο λόγια του ευρωπαϊκού προτύπου. Ενός προτύπου που υφίσταται την πιο άγρια επίθεση στο όνομα της ανταγωνιστικότητας και στο όνομα προσαρμογής της Ευρώπης στα δεδομένα της νεοφιλελεύθερης παγκοσμιοποίησης» (Ο.π.:12) Αρχικά προβάλλεται με περισσότερη έμφαση η αντινεοφιλελεύθερη στάση του κόμματος, βασισμένη στην οικονομική ατζέντα που μέσω αυτής από το 2000 ο ΣΥΝ αντιπολιτεύεται την κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ και εντάσσεται στον παγκόσμιο κίνημα ενάντια στη νεοφιλελεύθερη παγκοσμιοποίηση.

Η ιδεολογική διαμόρφωση του κόμματος μέσα και από την κινηματική του στροφή παραπέμπει ξεκάθαρα στην ξεχωριστή σημασία που απέδιδε το ΚΚΕ Εσωτερικού στα κοινωνικά κινήματα, «είτε αυτά οργανώνονται σε σταθερότερες βάσεις σαν καρποί της αντίθεσης κεφαλαίου – εργασίας, είτε αυτά που ενώνουν μάζες σε διαταξικές βάσεις (φεμινιστικό, φιλειρηνικό), είτε αυτά που προκύπτουν σε ευκαιριακή βάση για να σβήσουν» (Κύρκος, Η Αυγή, 11 Μαΐου 1986). Οι καταβολές του ΣΥΝ από το ΚΚΕ Εσωτερικού διαφαίνονται και από την διακήρυξη υπέρ της ευρωπαϊκής ενοποίησης και την αναγνώριση της Ευρωπαϊκής Ένωσης ως πεδίο ταξικών αγώνων⁸⁵.

Η προοπτική οργάνωσης των αγώνων σε ευρωπαϊκό επίπεδο γίνεται ορατή μόνο μέσα από την συγκροτημένη συνεργασία της ευρωπαϊκής αριστεράς, με άλλα λόγια μέσα από τον πολιτικό φορέα που φέρει το όνομα Κόμμα Ευρωπαϊκής Αριστεράς (ΚΕΑ) και την κατ' επέκταση ένταξη του φορέα στις διεργασίες του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Φόρουμ. Στο σχήμα της συνάρθρωσης του κοινωνικού με το κεντρικό πολιτικό το Φόρουμ αντιπροσωπεύει την κοινωνική αριστερά και το ΚΕΑ τον φορέα που παρεμβαίνει στο κεντρικό πολιτικό (βλ. Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο) (Στόλης, 2011:88 – 89). «Ο ΣΥΝ είναι το πρώτο και ίσως το μόνο ελληνικό κόμμα που συνέλαβε πολύ έγκαιρα και πολύ διορατικά την δυναμική των νέων κινήματων κατά της νεοφιλελεύθερης παγκοσμιοποίησης. Η συμμετοχή μας από την πρώτη στιγμή στις διαδικασίες του παγκόσμιου κοινωνικού φόρουμ στο Πόρτο Αλέγκρε της Βραζιλίας, η άμεση και ενεργός συμβολή μας στη δημιουργία του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Φόρουμ και εν συνεχεία του ελληνικού κοινωνικού φόρουμ, η ενεργός συμμετοχή μας τόσο στις κινητοποιήσεις όσο και στις πολιτικές και θεωρητικές ζυμώσεις και διεργασίες που συντελούνται στο πλαίσιο αυτών των κινήματων δεν υπήρξαν τυχαίες κινήσεις. Δική μας επιλογή υπήρξε η συνάντηση της σύγχρονης Αριστεράς με τη δυναμική αυτών των κινήματων. Τα ίδια ισχύουν και για το θέμα των σχέσεων Αριστεράς και Πολιτικής Οικολογίας. Αν η συμμετοχή μας στα νέα κοινωνικά κινήματα σηματοδοτεί έντονα την αναζήτηση της νέας ταυτότητας της Σύγχρονης Αριστεράς, η αποφασιστική συμβολή μας στην δημιουργία του Κόμματος της Ευρωπαϊκής Αριστεράς, αποτελεί ένα δεύτερο εξ ίσου σημαντικό στοιχείο που φωτίζει την συνολική λογική μας» (Κωνσταντόπουλος, 2004:3).

Η Ευρωπαϊκή ενοποίηση και οι στόχοι της αποτελούν ένα πεδίο σκληρών κοινωνικών και πολιτικών αντιπαραθέσεων. Ο ΣΥΝ υποστηρίζει την πολιτική

⁸⁵ Υπενθυμίζουμε ότι η διακήρυξη του πρώτου Συνεδρίου του ΚΚΕ Εσωτερικού ορίζει το πεδίο της ένταξης στην ΕΟΚ σαν πεδίο ταξικής πάλης και ο Λεωνίδας Κύρκος ορίζει το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο ως «έναν γόνιμο χώρο συνθέσεων» (Κύρκος, 1986)

ενοποίηση της Ευρώπης στη βάση της κάλυψης του δημοκρατικού ελλείμματος, της στήριξης και διεύρυνσης του κοινωνικού κράτους και της οικολογικής προστασίας, στην προοπτική του στόχου του κόμματος που είναι ο σοσιαλισμός με ελευθερία και δημοκρατία. *«Η συγκρότηση του κόμματος της Ευρωπαϊκής Αριστεράς, με πρωταγωνιστική μάλιστα συμβολή του ΣΥΝ, αποτελεί το ελπιδοφόρο πρώτο βήμα για τη συγκρότηση του πολιτικού υποκειμένου που θα υπερασπίσει αποφασιστικά τις κατακτήσεις των εργαζομένων της Ευρώπης και θα στηρίζει τα άμεσα και μακροπρόθεσμα συμφέροντά τους. Σημαντικό στοιχείο αυτής της προσπάθειας είναι η “Ευρωπαϊκή” και ριζοσπαστικοποίηση του εργατικού συνδικαλιστικού κινήματος και η αναβάθμιση της δράσης του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Φόρουμ. Τόσο ο ΣΥΝ όσο και το Κόμμα της Ευρωπαϊκής Αριστεράς οφείλουν όχι μόνον να υπερασπίσουν το κοινωνικό κράτος και τα δημοκρατικά δικαιώματα που σήμερα βάζονται συστηματικά παντού στην Ευρώπη, αλλά και να αγωνιστούν άμεσα για το συνολικό αναπροσανατολισμό των ασκούμενων πολιτικών, με διαρκείς στόχους την προώθηση της βιώσιμης ανάπτυξης, την αύξηση της μόνιμης και σταθερής απασχόλησης, την εξάλειψη της φτώχειας, την καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού και τη μείωση των εισοδηματικών ανισοτήτων»* (ΣΥΝ, 2004:2). Ο Πρόεδρος του ΣΥΝ αναφέρθηκε διεξοδικά στο πλαίσιο της Ενωμένης Ευρώπης και τα διλήμματα που προκαλεί: *«Το πεδίο ιστορικής παρουσίας για την Αριστερά του 21ου αιώνα είναι ο κοινός κοινωνικός, δημοκρατικός και πολιτισμικός χώρος της Ενωμένης Ευρώπης. Ο δρόμος για την ανάπτυξη με ανθρώπινο πρόσωπο για όλους και για την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων με εγγυήσεις για όλους, στην απασχόληση, στην μόρφωση, τη ζωή και την προσωπικότητα τους, είναι ο δρόμος της αλληλεγγύης και των κοινών αγώνων των Ευρωπαίων πολιτών. Δεν είναι ο εθνικός δρόμος της περιχαράκωσης, των ενδοευρωπαϊκών ανταγωνισμών και της δήθεν εθνικής υπεροχής, που διεκδικεί ο καθένας για τον εαυτό του, ως «περιούσιος (όπως αυτοαναγορεύεται) λαός». Η πολυπολιτισμική συνύπαρξη, με διευρυμένη δημοκρατία δικαιωμάτων κι εγγυήσεων προστασίας, η ειρήνη και η προστασία της οικολογικής ποιότητας και των ανθρωπιστικών αξιών, είναι πεδία μιας νέας διεθνούς αλληλεγγύης για τη δημοκρατία και το σοσιαλισμό, για τους κοινωνικούς θεσμούς και τις ιδεολογικές διαμορφώσεις σε συνθήκες 21ου αιώνα»* (Κωνσταντόπουλος, 2004:4).

Τόσο στο κείμενο της Πολιτικής Απόφασης όσο και στο λόγο του Προέδρου του ΣΥΝ αναφέρεται με ιδιαίτερη έμφαση και το ζήτημα της νέας πραγματικότητας που εισάγει η ένταξη της χώρας στη ζώνη του Ευρώ. Σε ένα νεοφιλελεύθερο

οικονομικό πλαίσιο «οι νεοφιλελεύθερες αναδιαρθρώσεις της τελευταίας, ιδιαίτερα, δεκαπενταετίας έχουν οδονηρές κοινωνικές συνέπειες γιατί πέραν των άλλων, έγιναν στο έδαφος ενός εξαιρετικά αδύναμου συστήματος κοινωνικής προστασίας. Οι διευρυνόμενες κοινωνικές ανισότητες που οδηγούν στη διεύρυνση της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού. Οι ανισότητες λόγω φύλου. Η καλπάζουσα ακρίβεια» (Ο.π.:4). Στο πλαίσιο αυτό «η Ελλάδα εντάχθηκε σε ένα ισχυρό νόμισμα, με μια αδύναμη παραγωγική και οικονομική βάση και αυτό το δομικό πρόβλημα θα ενταθεί στο μέλλον (Ο.π.:3).

Ο Πρόεδρος του ΣΥΝ τάσσεται υπέρ της Ευρώπης της σύγκλισης, των δικαιωμάτων και των κοινωνικών συστημάτων, προτείνοντας κάποια μέτρα που δεν θα ήταν υπερβολή να τα χαρακτηρίσουμε ως «αφελή ευρωπαϊσμό». «Το κοινό νόμισμα είναι μια πραγματικότητα. Οι κυρίαρχες σήμερα δυνάμεις επιβάλλουν την δική τους προτεραιότητα. Έναντι αυτού η Ευρωπαϊκή κοινωνική και πολιτική Αριστερά τι στόχους θέτει; Να καταργηθεί το κοινό νόμισμα; Όχι. Η κοινωνική και πολιτική Αριστερά πρέπει να θέσει στόχους τέτοιους που να αλλάζουν τον σημερινό μονόπλευρο χαρακτήρα της ενοποίησης. Αφού υπάρχει κοινό νόμισμα πρέπει να υπάρξει και ενιαία ευρωπαϊκή συλλογική σύμβαση εργασίας. Να υπάρξει ευρωπαϊκό ασφαλιστικό σύστημα με κοινά χαρακτηριστικά. Να υπάρξει ενιαίο ευρωπαϊκό φορολογικό σύστημα. Να αγωνιστεί δηλαδή, για να απομονωθούν εκείνες οι απόψεις που θέλουν να πείσουν τους εργαζόμενους ότι η μόνη λύση είναι η εθνική περιχαράκωση» (Κωνσταντόπουλος, 2004:12)

Ο ΣΥΝ επιλέγει ως στρατηγική του για την καταπολέμηση των κοινωνικών προβλημάτων που επιδεινώνονται εξαιτίας του νεοφιλελεύθερου καπιταλιστικού προτύπου, τον «διάλογο» με τα κινήματα και τις πολιτικές συνεργασίες με δυνάμεις της Αριστεράς, στη βάση της καταπολέμησης παντός είδους ανισοτήτων και της προάσπισης δικαιωμάτων.

Η ταξικότητα στον πολιτικό λόγο του ΣΥΝ είναι εμφανής πλέον και ο αντινεοφιλελευθερισμός αποκτά καθαρά αντικαπιταλιστικά χαρακτηριστικά. Η επικράτηση αντικαπιταλιστικών αναλύσεων στο εσωτερικό του κόμματος έχει να κάνει με την πολιτική και οργανωτική επικράτηση της αριστερής πτέρυγας, με την επαφή με την αντικαπιταλιστική αριστερά στα πλαίσια της συνάντησης κινήματων και οργανώσεων αλλά και με το έδαφος που παρείχε η πολιτική της κυβέρνησης ΠΑΣΟΚ την περίοδο 2000-2004.

Η εγκατάλειψη της κεντροαριστεράς ως πολιτικοϊδεολογική πλατφόρμα και

πολιτική συμμαχιών διατυπώνεται μέσα στο κείμενο διαμέσου της κριτικής στο ΠΑΣΟΚ και της τοποθέτησης της εναλλακτικής πρότασης σε αντινεοφιλεύθερη βάση με σοσιαλιστική προοπτική. Το ΠΑΣΟΚ παρουσιάζεται ως η κύρια δύναμη των καπιταλιστικών αναδιαρθρώσεων και η προοπτική συνεργασίας μαζί του στα πλαίσια που είχαν τεθεί από τον ΣΥΝ στο παρελθόν, μιας ευρείας κεντροαριστερής συμμαχίας, είναι μη συμβατή στον νέο αριστερό - κινηματικό χαρακτήρα του κόμματος. «Το ΠΑΣΟΚ στην κυβέρνηση από τις αρχές της δεκαετίας του '90 αποτέλεσε τον κύριο πολιτικό φορέα προώθησης των αναδιαρθρώσεων αυτής της περιόδου, που είχαν ως συνέπειες την ενίσχυση της θέσης του κεφαλαίου σε βάρος των δυνάμεων της εργασίας, του ιδιωτικού σε βάρος του δημόσιου τομέα, της διαπλοκής σε βάρος της διαφάνειας, του ατλαντισμού σε βάρος της ειρήνης, των ατομιστικών αντιλήψεων σε βάρος των συλλογικών εκφράσεων της κοινωνίας» (Ο.π.: 6-7). Στα εδάφια του κειμένου της Πολιτικής Απόφασης, εντοπίζουμε ενίσχυση του ταξικού λόγου του κόμματος με στοιχεία που ανήκουν στη μαρξιστική ιδεολογία όπως το κεφάλαιο σε βάρος των δυνάμεων της εργασίας και σοσιαλιστική μετάβαση.

Ο ΣΥΝ είναι δεκτικός στη συνεργασία με στελέχη που διαφωνούν ή αποχωρούν από το ΠΑΣΟΚ αλλά δεν αφήνει περιθώρια διαλόγου και κοινής δράσης με το ίδιο το ΠΑΣΟΚ καθώς το αντιμετωπίζει όχι πια σαν μια δύναμη του χώρου της κεντροαριστεράς αλλά σαν ενσάρκωση των ιδεών του νεοφιλελευθερισμού. «Κανένα περιθώριο συνεργασίας με το ΠΑΣΟΚ: Οι νεοφιλελεύθερες επιλογές της ηγεσίας του ΠΑΣΟΚ δεν αφήνουν κανένα περιθώριο διαλόγου για την πολιτική συνεργασία και προγραμματική συνάντηση του ΠΑΣΟΚ με την Αριστερά, η οποία στην πράξη θα καλείται να υλοποιήσει ένα νεοφιλελεύθερο και φιλοατλαντικό προγραμματικό πλαίσιο, είτε στο όνομα της απομάκρυνσης της «Δεξιάς» είτε με το πρόσχημα της άθροισης των «προοδευτικών» και «δημοκρατικών δυνάμεων» [...] Η δική μας εναλλακτική πρόταση προωθεί μεγάλα μέτωπα πάλης για την αντιμετώπιση των κοινωνικών προβλημάτων, νέες σχέσεις του πολιτικού με το κοινωνικό και το κινηματικό, νέες αξίες αλληλεγγύης, ισότητας και δικαιοσύνης, νέα προτάγματα για την προστασία του περιβάλλοντος και την ίδια την ανάπτυξη, την διεύρυνση παραδοσιακών και νέων δημοκρατικών και ατομικών δικαιωμάτων, νέες αντιλήψεις πλήρους σεβασμού της διαφορετικότητας και καταπολέμησης κάθε μορφής διακρίσεων. Εμπερικλείει μεγάλα αιτήματα, διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις και βαθιές αλλαγές που αμφισβητούν σε βάθος το νεοφιλελεύθερο καπιταλισμό, ανοίγοντας δρόμους σοσιαλιστικής μετάβασης (Ο.π.: 6 - 7). Ο ΣΥΝ, επιπλέον εκφράζει με το

Συνεδριό του την αποφασιστική θέλησή του να αναπτύξει άμεσα πρωτοβουλίες για ευρύτερη συνεργασία «με όλες εκείνες τις δυνάμεις της Αριστεράς, του χώρου των ανένταχτων της Αριστεράς και τις δυνάμεις της ριζοσπαστικής οικολογίας, που επιδεικνύουν διάθεση διαλόγου για την αναζήτηση προϋποθέσεων συνεργασίας.

Η αντίληψη του ΣΥΝ για τη σχέση του κόμματος με τα κινήματα διαφοροποιείται από την παραδοσιακή λενινιστική αντίληψη και τον εντάσσει στο ρεύμα της Αριστεράς που διαμορφώθηκε μέσα από την εναλλακτική οπτική αυτής της σχέσης⁸⁶. *«Ο ΣΥΝ με το Συνέδριό του επιβεβαιώνει την ανάγκη μιας μεγάλης στροφής του Κόμματος, των οργανώσεων, των στελεχών και μελών του, στα κοινωνικά προβλήματα και τις λαϊκές ανάγκες, παραδοσιακές και καινούργιες. Ο ΣΥΝ ως πολιτική δύναμη της σύγχρονης ριζοσπαστικής Αριστεράς αποδίδει πρωταρχική σημασία στην κοινωνική συμμετοχή και δραστηριοποίηση και καλεί όλες τις δυνάμεις του να συμβάλλουν στην ανασυγκρότηση του αυτόνομου ταξικού – ριζοσπαστικού ρεύματος μέσα στα συνδικάτα, ώστε να παίζουν τον διεκδικητικό τους ρόλο. Επιδιώκουμε, απαλλαγμένοι από μια αντίληψη που θέλει το κόμμα «καθοδηγητή» και τα κινήματα απλά «εργαλεία», ν' αναπτύξουμε μια νέα σχέση του Κόμματος με το κοινωνικό και το κινηματικό γίγνεσθαι, που δεν θα σέβεται απλώς την αυτονομία και την ιδιαιτερότητά τους, αλλά θα αναπτύσσει νέες σχέσεις βαθύτερης αλληλοεπιρροής και αναγνώρισης του καταλυτικού τους ρόλου στη διαμόρφωση εξελίξεων, νέων και αιτημάτων μορφών δημοκρατίας, ανάδειξης νέων επεξεργασιών πολιτικοκινηματικών υποκειμένων, ευρύτερων ευαισθησιών και πρακτικών»* (Ο.π.:9). Από τα παραπάνω, καθίσταται σαφές ότι ο ΣΥΝ δεν αποτελεί ένα κόμμα με άκαμπτη δομή και συγκεκριμένη σκληρή καθοδηγητική γραμμή όπως υπαινίσσεται ότι είναι το ΚΚΕ. Αντιθέτως, ο ΣΥΝ είναι ένα κόμμα της ριζοσπαστικής Αριστεράς με στόχο τον σοσιαλισμό με δημοκρατία και ελευθερία και τη σχέση του με τα κινήματα την διακρίνει η αλληλοτροφοδότηση σε συνθήκες αυτονομίας της κάθε πλευράς. Τέλος, η απάντηση στο ζήτημα των συμμαχιών και της ενότητας της Αριστεράς δίνεται με την επαναβεβαίωση της επιλογής του ΣΥΡΙΖΑ ως σχήμα προοπτικής για την ενότητα της Αριστεράς. *«Ο Συνασπισμός με το συνέδριό του επιβεβαιώνει τη θέλησή του να δοθεί συνέχεια στην ενωτική δυναμική και τις ελπίδες που αναπτύχθηκαν στο χώρο της Ριζοσπαστικής Αριστεράς στην προηγούμενη περίοδο, με τη δημιουργία του «χώρου διαλόγου» και τη συγκρότηση του Συνασπισμού της Ριζοσπαστικής Αριστεράς»* (Ο.π.:10).

⁸⁶ Για περισσότερα, βλέπε Στόλης (2011: 11 – 22).

Το γεγονός λοιπόν ότι το «πνεύμα της Γένοβας»⁸⁷ παρέμενε ζωντανό και οι διαδικασίες του «Κοινωνικού Φόρουμ» συνένωσαν αντικειμενικά μεγάλα κομμάτια της ριζοσπαστικής και ανανεωτικής Αριστεράς, επέδρασε καταλυτικά στη διατήρηση και ενίσχυση του ενωτικού εγχειρήματος του ΣΥΡΙΖΑ. *«Αυτού του τύπου τις σχέσεις οφείλουμε να εμβαθύνουμε με τη συμμετοχή μας: Στο κίνημα κατά της καπιταλιστικής παγκοσμιοποίησης. Στο Κοινωνικό Φόρουμ. Στο εργατικό-συνδικαλιστικό, το αγροτικό, το κίνημα των μικρομεσαίων επιχειρήσεων. Στα κινήματα της νεολαίας, το φεμινιστικό, το αντιρατσιστικό κίνημα. Για τα δικαιώματα των φυλακισμένων, των αστέγων, των ατόμων με ειδικές ανάγκες, για την προστασία των προσωπικών δεδομένων, για την ελευθερία στον σεξουαλικό προσανατολισμό, για την συνειδησιακή αντίρρηση, για την αποποινικοποίηση των χρηστών. Για να πάψει η παιδική εργασία και κάθε είδους εκμετάλλευση των παιδιών. Στα πιο πολύμορφα κινήματα που γενούν οι σύγχρονες καπιταλιστικές αντιθέσεις»* (Ο.π.: 9). Σύμφωνα με τον ΣΥΝ, *«σοβαρό πρόβλημα στις αναγκαίες ενωτικές διεργασίες στο χώρο της Αριστεράς είναι οι επιλογές της ηγεσίας του ΚΚΕ. Το ΚΚΕ έχει αναγορεύσει ως ένα από τους βασικούς στόχους του την επίθεση στον ΣΥΝ, στο πλαίσιο της προσπάθειάς του να κυριαρχήσει στον χώρο της Αριστεράς. Η αντιενωτική του στάση σε πολιτικό επίπεδο αλλά και στα πεδία των κοινωνικών αγώνων και κινημάτων, η εμμονή του στα δόγματα και στερεότυπα του «υπαρκτού σοσιαλισμού» και οι λογικές εθνικής περιχαράκωσης που υποβαθμίζουν την ανάγκη συντονισμού της Αριστεράς και των κινημάτων σε παγκόσμιο και ευρωπαϊκό επίπεδο, είναι επιζήμιες για τη συνεργασία, την αντεπίθεση και την προοπτική της Αριστεράς»* (Ο.π.:11). Γίνεται με αυτόν τον τρόπο αντιληπτό ότι ο ΣΥΝ διαχωρίζει τη θέση του από το ΚΚΕ που αποτελεί για εκείνον ένα δογματικό και αναχρονιστικό κόμμα, με ιδεολογικές αγκυλώσεις σε παρελθοντικά καθεστάτα. Με το 4ο Συνέδριο, το κόμμα επιχειρεί να εδραιώσει τη θέση του στο ελληνικό πολιτικό σύστημα ως ένα ριζοσπαστικό αριστερό κόμμα που το πρόγραμμά του εμπνέεται από τις αξίες της συλλογικότητας και της αλληλεγγύης και δίνει μεγάλη σημασία στη διασφάλιση των δικαιωμάτων και στο

⁸⁷ Χαρακτηριστική για την επιρροή του «πνεύματος της Γένοβας» στην ελληνική Αριστερά είναι η απόφαση του 4ου Συνεδρίου του Συνασπισμού, όπου διαβάζουμε: «Το κίνημα κατά της νεοφιλελεύθερης καπιταλιστικής παγκοσμιοποίησης, είναι η καινούργια και ελπιδοφόρα εξέλιξη της εποχής μας». Σημαντική ήταν η ελληνική συμμετοχή στο 1ο Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Φόρουμ στη Φλωρεντία, ενώ το 4ο Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Φόρουμ διοργανώθηκε στην Αθήνα στο διάστημα 4-7/5/2006. Στις συζητήσεις και τις εκδηλώσεις του τριημέρου συμμετείχαν περί τις 35 χιλιάδες άτομα, ενώ στη διαδήλωση που έλαβε χώρα στις 7/5/2006 με κεντρικά συνθήματα «Μια άλλη Ευρώπη είναι εφικτή», «Ενάντια στον νεοφιλελευθερισμό και τον πόλεμο» έλαβαν μέρος ογδόντα χιλιάδες άτομα. Κινητοποίηση τέτοιου μεγέθους δεν είχε λάβει χώρα στην Αθήνα από την αντιπολεμική διαδήλωση που έλαβε χώρα στις 15/2/2003. Για περισσότερα, βλέπε Μηλιός (2016:3-4).

διεθνισμό.

Σημαντική παράμετρο στην οργανωτική κατεύθυνση του κόμματος αποτελεί, αδιαμφισβήτητα η λειτουργία των τάσεων. Από τον Οκτώβριο του 2004 και ιδίως μετά την εκλογή του Αλέκου Αλαβάνου ως νέου Προέδρου του Συνασπισμού στο 4ο Συνέδριο επαναλειτουργεί η Πολιτική Γραμματεία του ΣΥΡΙΖΑ, στην οποία συμμετέχουν εκπρόσωποι των συνιστωσών του συμμαχικού σχήματος (Μηλιός, 2016:3). Ο Αλέκος Αλαβάνος με συνέντευξή του στην Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία, στις 20 Ιουνίου, έθεσε τρεις όρους για να διεκδικήσει την ηγεσία του ΣΥΝ: 1) διάκριση από τη Σοσιαλδημοκρατία, 2) όραμα για μια ενωμένη Αριστερά και 3) διάλυση των τάσεων. Και αν οι δύο πρώτοι από αυτούς ήταν ουσιαστικά πραγματοποιημένοι για τον Συνασπισμό, ο τρίτος, ήταν σίγουρα πρόκληση (Μπαλάφας, 2012: 251). Ο Αλαβάνος γνώριζε ότι ο τρίτος όρος ήταν απραγματοποίητος, όμως η αναφορά στις «τάσεις» τάραξε τα νερά και τον έφερε σε επαφή με τη δυσφορία των μελών του κόμματος για τον τρόπο που λειτουργούσαν οι τασικοί μηχανισμοί ως κόμματα μέσα στο κόμμα (Ο.π.). Η προσυνεδριακή συζήτηση ανέδειξε, ότι οι τάσεις πρέπει να λειτουργούν προωθητικά για το κόμμα και να αποτελούν στοιχείο εμπλουτισμού των ιδεών, των προτάσεων και της πολιτικής του. Τα όρια των τάσεων είναι το κόμμα, που δεν μπορούν να υποκαθιστούν, να υπερβαίνουν, να εκπροσωπούν στην κοινωνία ως «κόμματα στο κόμμα». Οι τάσεις είναι συσπειρώσεις σε συστήματα ιδεών και άρα μπορούν να ανασυντίθεται.

Στο Οργανωτικό – Καταστατικό Συνέδριο το οποίο διεξήχθη στις 16 και 17 Απριλίου του 2005 και συμμετείχαν οι σύνεδροι του 4ου τακτικού Συνεδρίου⁸⁸ είχε σαφή πλειοψηφία το Αριστερό Ρεύμα και η επί της ουσίας συζήτηση για τα οργανωτικά προβλήματα του κόμματος υποβαθμίστηκε πλήρως (Μπαλάφας, 2012: 276). Στο Συνέδριο κυριάρχησε η συζήτηση για τις τάσεις μετά την επιμονή του Αλαβάνου να θέσει το ζήτημα. Ο Πρόεδρος τους κόμματος αναφέρθηκε την πρώτη ημέρα του

⁸⁸ Οι αποφάσεις του 4ου Συνεδρίου που αφορούσαν το Οργανωτικό – Καταστατικό Συνέδριο ήταν οι ακόλουθες:

1. Ο ΣΥΝΑΣΠΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΑΡΙΣΤΕΡΑΣ ΤΩΝ ΚΙΝΗΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΤΗΣ ΟΙΚΟΛΟΓΙΑΣ είναι ένα πολιτικό κόμμα της σύγχρονης δημοκρατικής, ριζοσπαστικής, κινηματικής και οικολογικής Αριστεράς. (ΣΥΝ, 2004:5)
2. Ο ΣΥΝ είναι μέλος του κόμματος της ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΑΡΙΣΤΕΡΑΣ. Η ΚΠΕ με απόφαση της εκπληρώνει τις υποχρεώσεις και ασκεί τα δικαιώματα που απορρέουν από τη συμμετοχή του στο κόμμα της ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΑΡΙΣΤΕΡΑΣ (Ο.π.παρ:7)
3. Ο τίτλος του κόμματος είναι ΣΥΝΑΣΠΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΑΡΙΣΤΕΡΑΣ ΤΩΝ ΚΙΝΗΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΤΗΣ ΟΙΚΟΛΟΓΙΑΣ. (Ο.π.παρ.)
4. Η ΚΠΕ εκλέγει από όλα τα μέλη του ΣΥΝ τους συνέδρους για το συνέδριο του κόμματος της ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΑΡΙΣΤΕΡΑΣ. Η ΚΠΕ εκλέγει από τα μέλη της την αντιπροσωπεία του ΣΥΝ στην εκτελεστική επιτροπή του κόμματος της ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΑΡΙΣΤΕΡΑΣ (Ο.π.:21).

Συνεδρίου στον αρνητικό ρόλο των τάσεων και, παρά τη συνολικά αρνητική απάντηση που εισέπραξε, επανήλθε τη δεύτερη ημέρα με εξαιρετικά απαξιωτικό τρόπο, χαρακτηρίζοντας τις τάσεις ως τον βασικό υπεύθυνο για τη μη θελκτική εικόνα του ΣΥΝ σε μια δημοσκόπηση που είχε δημοσιευτεί εκείνες τις ημέρες⁸⁹ (Ο.π.). Η ένταση συνεχίστηκε και για το θέμα της εναλλαγής του Παπαδημούλη στο μέσον της θητείας του στο Ευρωκοινοβούλιο. Αλαβάνος, Φιλίνης, Αριστερή Ανανέωση, Παρέμβαση τοποθετήθηκαν σαφώς κατά της εναλλαγής του ευρωβουλευτή, ενώ η πρόταση Βούτση-Παπαδόπουλου να εφαρμοστεί η εναλλαγή αποσύρθηκε (Ο.π.: 276 – 277). Ως προς τα κύρια επίμαχα ζητήματα, το συνέδριο αποφάσισε:

- Την εκλογή του Προέδρου από το Συνέδριο.
- Τη θεσμοθέτηση θέσης Γραμματέα της ΚΠΕ, με οργανωτικές, βασικά, αρμοδιότητες⁹⁰.
- Την ύπαρξη δύο συνεχών θητειών τόσο για τα μέλη της Π.Γ. όσο και για όσους συντρόφους έχουν δημόσια αξιώματα χωρίς αναδρομική ισχύ.
- Τη δυνατότητα εναλλαγής των ευρωβουλευτών, με την προϋπόθεση ότι θα έχει αποφασιστεί από την ΚΠΕ πριν από τη διεξαγωγή του εσωκομματικού δημοψηφίσματος.
- Την ανανέωση κατά 30% της ΚΠΕ σε κάθε συνέδριο
- Την παραμονή σε ισχύ των διατάξεων που αφορούν στις τάσεις και μέριμνα για την υλοποίηση του συγκεκριμένου άρθρου.

Για ακόμα μια φορά, η ύπαρξη των τάσεων θεωρήθηκε προβληματική για την οργανωτική συνοχή του κόμματος, ωστόσο, επικράτησε η άποψη ότι οι τάσεις τροφοδοτούν το κόμμα με ιδέες και εξακολουθούν να αποτελούν κεντρικό συστατικό στοιχείο της ταυτότητας του ΣΥΝ.

Ο συνδυασμός «*Ανοιχτή Πόλη*», με επικεφαλής τον Αλέξη Τσίπρα, συγκέντρωσε 10,52% στις Δημοτικές εκλογές του κατακτώντας την 3η θέση, μετά τις

⁸⁹ «Αυτή, όμως, η δημοσκόπηση δείχνει επίσης μια σημαντική πτώση της δημοτικότητας του Προέδρου του ΣΥΝ, την οποία, όταν δει κανείς τα στοιχεία βλέπει ότι έρχεται κυρίως από πολίτες που θέτουν τον εαυτό τους στη δεξιά πλευρά του φάσματος και η οποία κατά τη γνώμη μου οφείλεται, ίσως και αποκλειστικά ή σε μεγάλο βαθμό στη στάση που πήραμε εμείς για το Εκκλησιαστικό. Η οποία εμένα μου δείχνει ότι, χωρίς να υποτιμάμε την αντίδραση κανενός, χωρίς να θέλουμε να σταματήσουμε ώστε να μας κατανοήσει και ο συντηρητικός πολίτης, είναι ότι όχι δεν θα πάμε στον χριστιανικό λενινισμό. Θα συνεχίσουμε την προσπάθειά μας να κατανοήσουν και οι συντηρητικοί και οι θρησκευόμενοι πολίτες τις απελευθερωτικές και για την πολιτεία και για την εκκλησία θέσεις μας στο θέμα της διάκρισης των ρόλων» (Αλαβάνος, 2005: 1)

⁹⁰ Με τις συγκεκριμένες δηλαδή αρμοδιότητες που προβλέπονται στην καταστατική ρύθμιση.

παρατάξεις που υποστηρίχθηκαν από τη ΝΔ (Νικήτας Κακλαμάνης) και το ΠΑΣΟΚ (Κώστας Σκανδαλίδης).

Στις 17 και 18 Μαρτίου 2007 έλαβε χώρα το Διαρκές Συνέδριο του ΣΥΝ στο οποίο συμμετείχαν 803 σύνεδροι σε σύνολο 1132. Η Πολιτική Γραμματεία εισηγήθηκε την εκλογική τακτική, την εκλογική διακήρυξη, τους όρους συνεργασίας με τον ΣΥΡΙΖΑ και τις προτάσεις για την πλουραλιστική εκπροσώπηση. Με πρόεδρο του Συνεδρίου τον Αλέξη Τσίπρα, η μεγάλη πλειοψηφία των 803 συνέδρων αποφάσισε την εκλογική κάθοδο με το «πακέτο» ΣΥΡΙΖΑ (Μπαλάφας, 2012: 332). Ενδιαφέρουσα ήταν η ομιλία του Αλέκου Αλαβάνου, ιδιαίτερα η αναφορά του ότι ο ΣΥΝ έκανε συμμαχίες με δυνάμεις της ριζοσπαστικής Αριστεράς και με δυνάμεις της σοσιαλιστικής αμφισβήτησης. Δεν παρέλειψε επίσης να τονίσει ότι πολύ σύντομα η Νεολαία ΣΥΝ θα ήταν η καρδιά του κόμματος και η ελπίδα των αριστερών (Ο.π.). Μετά την ομιλία του Προέδρου του κόμματος, το Συνέδριο ενέκρινε ομόφωνα ψήφισμα για τις φοιτητικές κινητοποιήσεις, το οποίο είχε ως εξής: «Το Διαρκές Συνέδριο του ΣΥΝ χαιρετίζει τον μεγαλειώδη αγώνα των φοιτητών, των πανεπιστημιακών, των συλλογικών τους οργάνων και ολόκληρης της ελληνικής κοινωνίας ενάντια στην αναθεώρηση του άρθρου 16. Ο ΣΥΝ καταγγέλλει την απροκάλυπτη καταστολή και ποινικοποίηση των αγώνων της νεολαίας και συμπαρίσταται με όλες του τις δυνάμεις στους διωκόμενους διαδηλωτές».

Τέλος, το σώμα των συνέδρων ενέκρινε με ευρεία πλειοψηφία την εισήγηση της ΚΠΕ, στην οποία περιλαμβάνονται:

-Η εκλογική συνεργασία του κόμματος με δυνάμεις της Ριζοσπαστικής Αριστεράς με την επωνυμία Συνασπισμός Ριζοσπαστικής Αριστεράς⁹¹.

-Η πολιτική διακήρυξη του σχήματος.

-Η πλουραλιστική εκπροσώπηση του σχήματος στην νέα κοινοβουλευτική ομάδα.

Οι επόμενες βουλευτικές εκλογές διεξήχθησαν στις 16 Σεπτεμβρίου 2007, πρόωρα κατά έξι μήνες, ως συνέπεια των καταστροφικών πυρκαγιών που έλαβαν χώρα σε πολλούς νομούς της χώρας το καλοκαίρι του ίδιου έτους. Στις εκλογές αυτές, ο Παπανδρέου είχε εκδηλώσει την προθυμία του να σχηματίσει μια μετεκλογική συμμαχία με τον ΣΥΡΙΖΑ στην πιθανότητα ύπαρξης μη αυτοδύναμης κυβέρνησης (Patrikios και Karyotis, 2008: 357). Η προσέγγιση εκ μέρους του Προέδρου του

⁹¹ Λίγο μετά την προκήρυξη των εκλογών, το ΔΗΚΚΙ και η Οικολογική Παρέμβαση αποφάσισαν να συνεργαστούν με τον ΣΥΡΙΖΑ.

ΠΑΣΟΚ πιθανώς δείχνει την ολοένα και αυξανόμενη ανοδική τάση του ΣΥΡΙΖΑ ως εκπρόσωπος του ριζοσπαστικού αριστερού φάσματος. Η συμμαχία του ΣΥΡΙΖΑ δείχνει ότι όχι μόνο ελκύει περισσότερους ψηφοφόρους του εκλογικού σώματος συγκριτικά με τον ΣΥΝ αλλά πείθει και τις υπόλοιπες πολιτικές παρατάξεις ως «υπολογίσιμη δύναμη». Η στρατηγική του ΣΥΡΙΖΑ με στόχο τους νεότερους ψηφοφόρους και η επιμονή του κόμματος σε θέματα προστασίας του περιβάλλοντος, υπήρξε σημαντική στιγμή τόσο για την ταυτότητα όσο και για την εκλογική δυναμική του κόμματος. Ο ΣΥΡΙΖΑ συγκέντρωσε 5,04% και 361.101 ψήφους, εξέλεξε 14 Βουλευτές διπλάσιους απ' ότι στις εκλογές του 2004 (6) και αναδείχθηκε τρίτο κόμμα στους νέους για πρώτη φορά.

Στις αρχές Ιουλίου παρουσιάστηκε η διακήρυξη του ΣΥΡΙΖΑ, με σύνθημα «*Η Αριστερά διεκδικεί πρωταγωνιστικό ρόλο*», άρχισε η συγκρότηση τοπικών επιτροπών, οργανώθηκαν πολλές συγκεντρώσεις, ενώ ήταν σαφές ότι διευρυνόταν η απήχηση του ΣΥΡΙΖΑ. Την ίδια περίοδο συνέβη ένα μικρότερης σημασίας, αλλά σημαντικό γεγονός. Σε συνέντευξή του στο Βήμα της Κυριακής (1η Ιουλίου), ο Πρόεδρος του ΣΥΝ, σε ερώτηση για τη συμμετοχή της Αριστεράς στις κυβερνήσεις Τζαννετάκη και Ζολώτα, απάντησε: «*Η προσωπική μου άποψη είναι ότι ένα από τα μεγάλα πολιτικά σφάλματα της Αριστεράς υπήρξε η συμμετοχή της σε δύο ανάλογα κυβερνητικά σχήματα πριν από περίπου 15 χρόνια*⁹²».

Στις 16 Αυγούστου προκηρύχθηκαν οι βουλευτικές εκλογές και ο ΣΥΡΙΖΑ μπήκε στη μάχη με τον Αλέκο Αλαβάνο να δηλώνει ότι ο ΣΥΡΙΖΑ αγωνιζόταν για μια νέα προοπτική, για τη νέα γενιά, για το κοινωνικό κράτος, για την οικολογία, ξεκινώντας την προεκλογική του εκστρατεία από την Πρώτη Σερρών, τη γενέτειρα του Καραμανλή (Μπαλάφας, 2012: 341). Τα ψηφοδέλτια περιλάμβαναν 300 νέους υποψήφιους, ήταν ανανεωμένα κατά 73% συγκριτικά με το 2004 και αυξημένο σε 25% ήταν το ποσοστό των γυναικών. Επίσης, ικανοποιητική ήταν η συμμετοχή νέων και εκπροσώπων του οικολογικού κινήματος (Ο.π.). Η πεντασέλιδη διακήρυξη του ΣΥΡΙΖΑ φέρει τα συνθήματα «*ΕΝΩΤΙΚΑ ΚΑΙ ΑΡΙΣΤΕΡΑ ΚΑΝΟΥΜΕ ΤΑ ΑΔΥΝΑΤΑ ΑΔΥΝΑΤΑ!*» και «*Οι αγώνες που έχουμε μπροστά μας, μας χρειάζονται όλους μαζί! Ένας άλλος κόσμος είναι εφικτός*», τονίζοντας την αριστερή φύση του κόμματος και την ενότητά του που μόνο μέσω αυτής μπορούν να εκπληρωθούν οι στόχοι των αγώνων. Ο

⁹² Παρατίθεται στο Μπαλάφας 2012: 340.

ΣΥΡΙΖΑ εμφανίζεται ως η μοναδική ισχυρή αντιπολίτευση, ως το κόμμα που ανήκει στη ριζοσπαστική Αριστερά και μπορεί να αντιμετωπίσει το «μέτωπο» ΝΔ – ΠΑΣΟΚ στο πλαίσιο του νεοφιλελευθερισμού που εξακολουθεί να μονοπωλεί την άσκηση πολιτικής των δύο μεγάλων κομμάτων. Κοινωνική πολιτική, οικολογία, νέοι και νέες. Αυτό ήταν το προεκλογικό τρίπτυχο του ΣΥΡΙΖΑ. Και τέσσερις οι στόχοι: πτώση του δικομματισμού, ήττα της κυβέρνησης, αλλαγή του πολιτικού σκηνικού και αύξηση του ποσοστού του κόμματος (Ο.π.). Το μανιφέστο έδινε έμφαση στο πλαίσιο του νεοφιλελευθερισμού και τις «δυνάμεις της αγοράς», στα δικαιώματα, στο περιβάλλον, στους κοινωνικούς αγώνες, στο ασφαλιστικό και στο άρθρο 16. Στη διάρκεια του 2007, ο ΣΥΡΙΖΑ έπαιξε σημαντικό ρόλο στις κινητοποιήσεις για τη μη αναθεώρηση του άρθρου 16 του Συντάγματος, που κατοχυρώνει τον δημόσιο και δωρεάν χαρακτήρα της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Η διάσπαση του «αναθεωρητικού μετώπου» ΝΔ - ΠΑΣΟΚ και η τελική μη αναθεώρηση του άρθρου 16 προσλήφθηκε σαν μια μεγάλη νίκη του ριζοσπαστικού - κινηματικού προσανατολισμού του κόμματος. Στη συνείδηση μιας μερίδας της νεολαίας και της Αριστεράς η νικηφόρα «μάχη για το άρθρο 16» πιστώθηκε κυρίως στον ΣΥΡΙΖΑ (Μηλιός, 2016:4).

Οι δάσκαλοι, οι αγρότες, οι συμβασιούχοι, οι εργαζόμενοι και η νεολαία αποτελούν τις κύριες ομάδες στις οποίες επικεντρώνεται η απεύθυνση του κόμματος ενώ η ενότητα, η διασφάλιση των δικαιωμάτων, η οικολογική συνείδηση και ο κοινός αγώνας για την ειρήνη αποτελούν σημαντικούς στόχους στο πρόγραμμα του ΣΥΡΙΖΑ: «Το δικό μας εργαλείο είναι η ενότητα και τη χτίζουμε επιδιώκοντας μια ισχυρή, χρήσιμη και αποτελεσματική αριστερά, απαλλαγμένη από δογματικές περιχαρακώσεις, αλλά και απολύτως συνεπή στις αρχές και αξίες τις οποίες διακηρύσσει. Ενότητα και κοινός αγώνας για την ειρήνη, τις κοινωνικές κατακτήσεις, τις ατομικές ελευθερίες, την απελευθέρωση από τον οικονομικό καταναγκασμό. Για την υπεράσπιση του περιβάλλοντος με κάθε μέσον και για την επιλογή ενός διαφορετικού τρόπου ανάπτυξης. Για έναν κόσμο χωρίς αποκλεισμούς, μισαλλοδοξία και κοινωνικό ρατσισμό» (ΣΥΡΙΖΑ, 2007: 2-3). Σημαντικό στοιχείο στην ανάλυσή μας αποτελεί το γεγονός ότι για πρώτη φορά υπάρχει ισχυρή αρνητική αναφορά για την Ευρώπη σε μανιφέστο του ΣΥΝ και του ΣΥΡΙΖΑ. «Για μια δημοκρατική Ευρώπη που θα λογοδοτεί στις ανάγκες των εργαζομένων και της νεολαίας, απελευθερωμένη από τον νεοφιλελεύθερο καταναγκασμό της Ευρωπαϊκής Ένωσης» (Ο.π.:3). Εντοπίζουμε το πρώτο δείγμα αρνητικής χροιάς για την Ευρώπη στον κομματικό λόγο καθώς η Ευρωπαϊκή Ένωση περιγράφεται ως ένα πεδίο όπου κυριαρχεί η λογική του νεοφιλελευθερισμού. Ο νεοφιλελευθερισμός,

εξάλλου, διατηρεί τη θέση του στο λόγο του ΣΥΡΙΖΑ ως «η αιτία των δεινών» τόσο σε οικονομικό όσο και σε πολιτισμικό επίπεδο. Επιπλέον, η Ευρώπη παρουσιάζεται ως το κατεξοχήν πρόσφορο έδαφος για να προωθεί ο δικομματισμός τα συμφέροντά του: *«Τα δύο κόμματα κρύβονται πίσω από τις κατευθύνσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης, κατευθύνσεις που φτιάχτηκαν με τις ευλογίες και τη συνδρομή τους, ακριβώς με αυτό το σκοπό: να προωθήσουν αλλαγές σε βάρος των κοινωνικών κατακτήσεων, χωρίς να αναλαμβάνουν οι κυβερνήσεις το πολιτικό κόστος»* (Ο.π.: 5).

Οι μαρξιστικές αναφορές και το μαρξιστικό «λεξιλόγιο» επεκτείνονται εκτός από τα κείμενα των συνεδρίων του ΣΥΝ και ειδικά την Πολιτική Απόφαση του Προγραμματικού Συνεδρίου το 2003 και στην εκλογική διακήρυξη υποδηλώνοντας με σαφή τρόπο πως η εκλογική συμμαχία του ΣΥΡΙΖΑ ανήκει ξεκάθαρα στον αριστερό χώρο και διαπνέεται από τις μαρξιστικές ιδέες. Ο ΣΥΡΙΖΑ απορρίπτει τον καπιταλισμό ο οποίος παραμένει εχθρός του κοινωνικού κράτους και των δικαιωμάτων, στο πνεύμα της μαρξιστικής ιδεολογίας.

Η εκλογική διακήρυξη κλείνει με μία προτροπή στη συλλογικότητα και στη συμμετοχή όλων στους επικείμενους κοινωνικούς αγώνες ώστε να αλλάξει το πολιτικό τοπίο της χώρας καθώς σύμφωνα με ένα από τα συνθήματα του ΣΥΡΙΖΑ: *«Ένας άλλος κόσμος είναι εφικτός» και «έχει έρθει η ώρα των μεγάλων κοινωνικών αγώνων και της ισχυρής Αριστεράς. Σε αυτή την ενότητα έχουν θέση όλοι όσοι πιστεύουν ότι μια διαφορετική κοινωνία είναι εφικτή και ότι είναι στο χέρι μας να την κερδίσουμε. Οι αγώνες που έχουμε μπροστά μας, μας χρειάζονται όλους μαζί!»* (Ο.π.: 6).

3.3.7. Έκτη περίοδος: Η πορεία προς τη διεκδίκηση της εξουσίας (2008 – Ιούνιος 2013)

Η έκτη περίοδος μπορεί να χαρακτηριστεί ως η περίοδος που αρχίζει η πορεία προς τη διεκδίκηση της εξουσίας από τον ΣΥΡΙΖΑ. Η περίοδος ξεκινάει το 2008 και τελειώνει τον Ιούνιο του 2013 καθώς τον Ιούλιο ο ΣΥΡΙΖΑ από εκλογική συμμαχία γίνεται ενιαίο κόμμα. Κατά τη διάρκεια της έκτης περιόδου διεξάγεται το 5ο Συνέδριο του ΣΥΝ, το διαρκές Συνέδριο του ΣΥΝ για το πρόγραμμα του κόμματος, οι εθνικές εκλογές τον Οκτώβριο του 2009, το έκτακτο Συνέδριο του ΣΥΝ τον Ιούνιο του 2010 και οι διπλές εκλογές Μαΐου – Ιουνίου 2012, εκλογές που έφεραν «τα πάνω κάτω» στο πολιτικό σκηνικό της χώρας, εκτινάσσοντας τα ποσοστά του ΣΥΡΙΖΑ και φέρνοντάς τον στη θέση της Αξιωματικής Αντιπολίτευσης.

Το 5ο Συνέδριο του ΣΥΝ πραγματοποιείται από τις 7 έως και τις 10

Φεβρουαρίου του 2008 στο Κλειστό γυμναστήριο Φαλήρου, έχοντας ως αποτέλεσμα την εκλογή νέας Κεντρικής Πολιτικής Επιτροπής (ΚΠΕ) και την εκλογή του Αλέξη Τσίπρα ως νέου Προέδρου του ΣΥΝ. Ο Αλέκος Αλαβάνος αποχωρεί από την ηγεσία του κόμματος προτείνοντας τον - προερχόμενο από την νεολαία - Αλέξη Τσίπρα ως διάδοχό του. Για τον πρόεδρο του κόμματος, σε σύνολο 1.211 συνέδρων, ψήφισαν 1.196. Ο Τσίπρας εκλέγεται με το εξαιρετικά υψηλό ποσοστό 70,4% (840 ψήφοι), ενώ ο συνυποψήφιος του Φώτης Κουβέλης⁹³, συγκέντρωσε το 28,6% των ψήφων (342 ψήφοι) (Μπαλάφας, 2012: 359). Παράλληλα, η πλειοψηφία των «αριστερών» στην ΚΠΕ⁹⁴ ενισχύεται επιπλέον, καθώς εκλέγουν συνολικά 71 μέλη, εκ των οποίων τα 17 ήταν πρώην στελέχη της Νεολαίας του κόμματος (Eleftheriou, 2009:17). Ο Τσίπρας και ο Κουβέλης εκλέχθηκαν στην ΚΠΕ απευθείας. Στην ΚΠΕ υπήρξε ισχυρή ανανέωση, περίπου 40%, και εκλέχθηκαν πολλά νέα στην ηλικία στελέχη⁹⁵.

Η εντυπωσιακή αλλαγή στην ηγεσία και την ΚΠΕ, δικαιώνει την πεποίθηση του απερχόμενου προέδρου «..αισθάνομαι περήφανος για την νεολαία του ΣΥΝ, που πιστεύω πολύ σύντομα θα είναι ο ΣΥΝ» (Αλαβάνος, 2007), προωθεί τον αριστερό ριζοσπαστικό προσανατολισμό του κόμματος και καθιστά την «Ανανεωτική Πτέρυγα» πιο μειοψηφική από ποτέ⁹⁶. Η Πολιτική Απόφαση του 5ου Τακτικού Συνεδρίου υποστηρίζει την στρατηγική κατεύθυνση του κόμματος «από το 4^ο Συνέδριό του έως σήμερα», καθώς έφερε ικανοποιητικά αποτελέσματα στις βουλευτικές εκλογές του 2007 και αξιολογεί ως «ελκτική» την εικόνα του ΣΥΝ και του ΣΥΡΙΖΑ. Εξάλλου, ο ΣΥΝ και ο ΣΥΡΙΖΑ κατάφεραν μέσω των φοιτητικών κινητοποιήσεων να μονοπωλήσουν το ενδιαφέρον ως η μόνη πολιτική δύναμη που κατάφερε με δραστικό τρόπο να υπερασπιστεί τη δημόσια και δωρεάν Παιδεία. «Ο ΣΥΝ και ο ΣΥΡΙΖΑ συμπαράταχθηκαν με όλες τους τις δυνάμεις με το κίνημα μαθητών, φοιτητών και διδασκόντων για την αναβάθμιση της δημόσιας και δωρεάν παιδείας και στις τρεις βαθμίδες

⁹³ Τον Φώτη Κουβέλη στήριζε ο Λεωνίδας Κύρκος, σημειώνοντας μάλιστα πως «συνδυάζει την ωριμότητα της ηλικίας με την ειδική ωριμότητα που απαιτεί η λειτουργία του προέδρου ενός σύγχρονου κόμματος» (Τερζής και Πετρόπουλος, 2020).

⁹⁴ Για την ΚΠΕ ψήφισαν 1.196 σύνεδροι. Η ψηφοφορία έδωσε: Αριστερή Ενότητα (Αριστερό Ρεύμα και Κοκκινοπράσινο Δίκτυο) 711 ψήφοι (62,3%), 76 μέλη. Ανανεωτική Πτέρυγα 348 ψήφοι (30,5%), 37 μέλη. Πρωτοβουλία για την αριστερή ανασύνθεση – εναλλακτικό κείμενο 32 ψήφοι (2,8%), 4 μέλη. Υπέρβαση (Δούρου, Θεοδωρακοπούλου, Καραγκουλές, Πιτσιόρλας, Πουλάκης κ.ά.) 30 ψήφοι (2,63%), 3 μέλη. Ανεξάρτητοι 10 ψήφοι (0,88%), 1 μέλος. Αριστερή Αναγέννηση (Μ. Ανδρικόπουλος κ.ά.) 0 ψήφοι. Ο Τσίπρας και ο Κουβέλης εκλέχθηκαν στην ΚΠΕ απευθείας (Μπαλάφας 2012: 359).

⁹⁵ Όπως ο Καρίτζης, ο Κορωνάκης, ο Μπουρνούς, η Βαμβουρέλλη, ο Καλκανδής, η Διώτη κ.ά. από το Αριστερό Ρεύμα και η Παπαϊωάννου, η Σκουνάκη, ο Στάϊκος κ.ά. από την Ανανεωτική Πτέρυγα (Μπαλάφας 2012: 359).

⁹⁶ Η «Ανανεωτική Πτέρυγα» από το 35% του 2004, φτάνει στο 29% το 2008 (Βερναρδάκης 2011:288).

της εκπαίδευσης. Είναι και δική μας νίκη η ουσιαστική αποφυγή της αναθεώρησης του άρθρου 16 του Συντάγματος όπως είναι και δική μας επιτυχία η πλήρης απαξίωση του λεγόμενου «νόμου-πλαίσιο» για τα Πανεπιστήμια, απαξίωση στην οποία συνέβαλε και το «αντινομοσχέδιο» που παρουσίασε ο ΣΥΡΙΖΑ στη Βουλή» (ΣΥΝ, 2008:4). Ο ΣΥΝ αποκλείει κάθε συνεργασία με το ΠΑΣΟΚ καθώς οι αυτοδύναμες κυβερνήσεις του ΠΑΣΟΚ και της ΝΔ ευθύνονται για την κρίση και τα αδιέξοδα της χώρας και με έμφαση επιμένει στην «εδραίωση και ενίσχυση της ιδεολογικοπολιτικής ταυτότητας» του κόμματος. «Μας λένε βέβαια ορισμένοι ότι μια κυβερνητική λύση θα μπορούσε πολύ πιο εύκολα να δοθεί από μια συνεργασία δική μας με το ΠΑΣΟΚ. «Πιο εύκολα». Ενδεχομένως. «Λύση» όμως όχι. Εμείς δεν ταυτίζουμε ΝΔ και ΠΑΣΟΚ. Δεν μηδενίζουμε τις δημοκρατικές παραδόσεις, τις μεταρρυθμιστικές απόπειρες, τη λαϊκή βάση του δευτέρου. Προσωπικά δεν συμερίζομαι απαξιωτικές απόψεις για την ηγεσία του που έχουν λεχθεί. Εκτιμώ την προσπάθεια αποκοπής από τον κυβερνητισμό αλλά τη θεωρώ αδύνατη. Σεβόμαστε το ΠΑΣΟΚ και την ιστορία του. Δομικά όμως είναι πλέον ενσωματωμένο στο σύστημα, είναι πυλώνας και πόλος του. Κι αυτό δεν είναι μια άποψη. Είναι μια αλήθεια που αναπηδά καθημερινά. Θα πρέπει λοιπόν να καταστήσουμε σαφές: Η αριστερά δεν θέτει το αίτημα της νέας πλειοψηφίας και της εναλλακτικής διακυβέρνησης για να στηρίζει τον δικομματισμό αλλά για να τον υπερβεί. Γνωρίζει ότι τίποτε δεν πρόκειται να αλλάξει αν στο σημερινό δίπολο ένα κόμμα το αντικαθιστούσε μια συνεργασία. Το μόνο που θα άλλαζε είναι να χάσει η αριστερά την αναγεννητική δυναμική της» θα πει ο Αλέκος Αλαβάνος στην ομιλία του στο 5ο Συνέδριο (Αλαβάνος, 2008:11).

Ο Αλέξης Τσίπρας θα τονίσει περισσότερο την εναλλακτική πρότασης του ΣΥΝ ως διαφορετική γραμμή πλευσης συγκριτικά με το παρελθόν και τα σενάρια συνεργασίας με το ΠΑΣΟΚ «Η εναλλακτική μας πρόταση, είναι πρόταση αριστεράς. Δεν έχει καμία σχέση με τα χρεοκοπημένα κεντροαριστερά σενάρια. Η εποχή που η αριστερά ήταν στο τσεπάκι των άλλων πολιτικών δυνάμεων και κάποιοι ονειρευόντουσαν να την χρησιμοποιούν ως άλλοθι για να καλύψουν τη δεξιόστροφες πολιτικές τους επιλογές, έχει περάσει πια ανεπιστρεπτί. Ας μην ξεχνάμε ότι όλη την προηγούμενη δεκαετία, η διάσπαση και διάλυση του ΣΥΝ ήταν διακηρυγμένος στόχος του ΠΑΣΟΚ και των συμφερόντων που το στήριζαν. Εκεί που ήδη γίνεται πράξη η μεγάλη συνάντηση της αριστεράς, με δυνάμεις από το ΠΑΣΟΚ, με δυνάμεις από τον οικολογικό χώρο, με ανένταχτους και ανένταχτες. Εκεί δημιουργείται η νέα κοινωνική ενότητα» (Τσίπρας, 2008:5). Στην Πολιτική Απόφαση του Συνεδρίου δίνεται έμφαση, όπως επιλέγει και ο Τσίπρας στην ομιλία του,

στην εναλλακτική προοδευτική λύση που προσφέρει ο ΣΥΝ. *«Ο ΣΥΝ θεωρεί ότι αυτό που έχει ανάγκη η χώρα είναι όχι μια κυβέρνηση Κεντροαριστεράς ή μια κυβέρνηση συνεργασίας του ΠΑΣΟΚ με την Αριστερά και ειδικότερα με τον ΣΥΡΙΖΑ, αλλά μια εναλλακτική προοδευτική λύση Αριστεράς για την εφαρμογή ενός σύγχρονου προοδευτικού προγράμματος, στον αντίποδα του νεοφιλελευθερισμού, με κατεύθυνση το σοσιαλισμό με δημοκρατία και ελευθερία»* (ΣΥΝ, 2008:33).

Η εναλλακτική προγραμματική πρόταση του ΣΥΝ με στόχο τον σοσιαλισμό με ελευθερία και δημοκρατία οφείλει να κινείται σε ένα οικονομικό πλαίσιο όπου: *«Απαιτείται να τεθούν υπό κοινωνικό και δημόσιο έλεγχο η κίνηση των διεθνών κεφαλαίων, ιδιαίτερα των καθαρά κερδοσκοπικών, οι ξένες επενδύσεις και οι όροι του διεθνούς εμπορίου. Απαιτούνται βαθιές δημοκρατικές τομές στον κρατικό μηχανισμό, ώστε ο δημόσιος τομέας να αποκτήσει ουσιαστικό παρεμβατικό ρόλο στη λειτουργία της οικονομίας υπό απολύτως δημοκρατικές διαδικασίες. Ταυτόχρονα, απαιτείται η διαρκώς μεγαλύτερη συμμετοχή των εργαζομένων ώστε ο κοινωνικός έλεγχος να καθίσταται ουσιαστικότερος και αποτελεσματικότερος. Σε αυτή την κατεύθυνση οφείλουν να επανέλθουν ή να παραμείνουν στον έλεγχο του δημοσίου όλοι οι τομείς στρατηγικού χαρακτήρα⁹⁷ (ενέργεια, τηλεπικοινωνίες, διαχείριση υδάτινων πόρων, υποδομές, λιμάνια κλπ) και να αποκτήσουν ένα κοινωνικό κι αναπτυξιακό προσανατολισμό με όρους δημοσίου συμφέροντος»* (Ο.π.: 17- 18). Παρατηρούμε λοιπόν ότι στο πρόγραμμά του, ο ΣΥΝ δίνει ιδιαίτερη έμφαση στο ρόλο του δημοσίου τομέα σε νευραλγικούς τομείς, τάσσεται κατά των ιδιωτικοποιήσεών τους και υπέρ μια συλλογικής συμμετοχής των εργαζομένων με απώτερο σκοπό τον κοινωνικό έλεγχο. Ο νεοφιλελεύθερος καπιταλισμός δημιουργεί έναν φρενήρη ρυθμό παραγωγής, μια αγορά η οποία δημιουργεί παντός είδους ανισότητες. Ο ΣΥΝ στο πρόγραμμα που προτείνει κρίνει επιτακτική την ανάγκη ενός «ουσιαστικού ελέγχου του δημοσίου στη λειτουργία της ανεξέλεγκτης αγοράς, με τη δυνατότητα να καθορίζει όπου χρειάζεται το πλαίσιο τιμών και τα ποσοστά κέρδους. Απαιτεί τη χάραξη στρατηγικής κατά την οποία *«θεμελιώδη κοινωνικά αγαθά και υπηρεσίες δεν θα εμπλέκονται με την εμπορευματοποίηση, τους νόμους της αγοράς και το κέρδος αλλά θα προσφέρονται ισότιμα και δωρεάν προς κοινή χρήση. Ειδικότερα, οφείλει να ενισχυθεί και να αναβαθμισθεί η καθολική δημόσια και δωρεάν παιδεία και υγεία σε όλα τα επίπεδα.*

⁹⁷ Ο ΣΥΝ ζητά άμεση ανακοπή της πορείας των ιδιωτικοποιήσεων – ανάκτηση από το δημόσιο τομέα των κρίσιμων τομέων της κοινωνικής αναπαραγωγής, δηλαδή της ενέργειας, των υδάτινων πόρων, των μέσων μαζικής μεταφοράς, των επικοινωνιών

*Απαιτείται η διαμόρφωση δυνατοτήτων σε εθνικό επίπεδο ώστε, τόσο στους φθίνοντες βιομηχανικούς τομείς όσο και σε τεχνολογίες αιχμής, με ιδιαίτερο προσανατολισμό τη στήριξη των μικρομεσαίων επιχειρήσεων⁹⁸» (Ο.π.: 18). Ιδιαίτερο ενδιαφέρον προκαλεί η νέα πρόταση που προστίθεται στο πρόγραμμα του ΣΥΝ σύμφωνα με την οποία απαιτείται ο έλεγχος του δημοσίου επί του χρηματοπιστωτικού συστήματος, πρόταση που θα διατηρηθεί και θα ενισχυθεί με καινούρια στοιχεία στα κείμενα του ΣΥΡΙΖΑ κατά τη διάρκεια της οικονομικής κρίσης, όπως θα δούμε σε επόμενα κεφάλαια. Ο δημόσιος έλεγχος των τραπεζών που προτείνει ο ΣΥΝ έχει ως σκοπό την «*παρεμπόδιση των τραπεζών να λειτουργούν ληστρικά απέναντι στους καταναλωτές και να προβαίνουν σε καθαρά κερδοσκοπικές επενδύσεις. Το χρηματοπιστωτικό σύστημα οφείλει να αναπροσαρμοστεί στην κατεύθυνση της προστασίας των καταναλωτών και της λαϊκής αποταμίευσης*» (Ο.π.:18).*

Στο κείμενο της Πολιτικής Απόφασης του ΣΥΝ τονίζεται η σημασία διαχρονικών απόψεων του κόμματος σχετικά με τη μείωση των στρατιωτικών εξοπλισμών, την κατάργηση του ΝΑΤΟ, την προστασία του οικολογικού να αναπτυχθεί μια στρατηγική στήριξης ειδικών κλάδων και δραστηριοτήτων της οικονομίας πλούτου της χώρας, την προώθηση της ισότητας των φύλων και την κατάργηση κάθε είδους διακρίσεων. Ως μέτωπα πάλης χαρακτηρίζονται από τον ΣΥΝ οι ακόλουθες προτάσεις: «*Αναγκαία αναδιανομή του πλούτου, υπεράσπιση και ενίσχυση του δημόσιου-κοινωνικού ασφαλιστικού συστήματος και των δικαιωμάτων των ασφαλισμένων και των συνταξιούχων.*»

Στην Πολιτική Απόφαση του 5ου Συνεδρίου, οι αναφορές στην Ευρώπη και την Ευρωπαϊκή ενοποίηση είναι λίγες. Ο Συνασπισμός θεωρεί ότι η ΟΝΕ - τουλάχιστον έτσι όπως εφαρμόστηκε - το Σύμφωνο Σταθερότητας, η στρατηγική της Λισσαβόνας, η συμφωνία της Μπλόνια, η οδηγία Μπολκενστάιν, τα συστήματα υγείας και ασφάλισης που έχουν υιοθετηθεί και ο ρόλος που επιφυλάσσεται στην παιδεία και την εκπαίδευση, εντάσσονται «*απολύτως*» στην πολιτική του νεοφιλελευθερισμού όπως κυριαρχεί σήμερα σε πανευρωπαϊκή κλίμακα. Το πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, όπως έχουμε δει και σε προηγούμενες Πολιτικές Αποφάσεις Συνεδρίων του ΣΥΝ, είναι νεοφιλελεύθερο, άνισο και «*άδικο*» καθώς οι χώρες που συμμετέχουν δεν χαίρουν της

⁹⁸ Σύμφωνα με το κείμενο της Πολιτικής Απόφασης, απαιτείται από τον ΣΥΝ ειδική μέριμνα για τις μικρές επιχειρήσεις με ευνοϊκές διευθετήσεις φορολογίας, με τη θέσπιση ενός συστήματος χρηματοδοτικής στήριξης, με περιορισμό της γραφειοκρατίας και τη θεσμοθέτηση της δια βίου εκπαίδευσης των εργαζομένων εκεί.

ίδια αντιμετώπισης ούτε σε οικονομικό αλλά ούτε και σε κοινωνικό επίπεδο.

Ο Συνασπισμός δεν προτείνει σε καμία περίπτωση τη «φυγή» από την Ε.Ε. αλλά αντίθετα επιδιώκει να ανατρέψει την σημερινή τάξη πραγμάτων και αγωνίζεται για μια Ευρώπη με πρωταγωνιστές τους λαούς. Μια Ευρώπη που θα διευρύνει τις κοινωνικές κατακτήσεις, τη μόνιμη και σταθερή απασχόληση για όλους, θα καταπολεμά τη φτώχεια, τη μείωση των εισοδηματικών ανισοτήτων, τους κοινωνικούς αποκλεισμούς και τις φυλετικές, θρησκευτικές και σεξουαλικές διακρίσεις. Μια Ευρώπη οικολογική, μια Ευρώπη του σοσιαλισμού με δημοκρατία και ελευθερία. Ο Συνασπισμός επικροτεί τις επιτυχίες των ευρωπαϊκών κινημάτων και θεωρεί ότι σε συνδυασμό με την ενίσχυση της δράσης του ΕΚΦ και του ΚΕΑ220 21, θα επιτευχθούν οι στόχοι του για την Ευρώπη. *«Στην εξυπηρέτηση αυτών των στόχων συμβάλλει αποφασιστικά η συγκρότηση του κόμματος της Ευρωπαϊκής Αριστεράς όπου ο ΣΥΝ έπαιξε πρωταγωνιστικό ρόλο όπως και η ενίσχυση της δράσης του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Φόρουμ»* (ΣΥΝ, 2008:12).

Αν και ο Συνασπισμός επισημαίνει ότι «αναγνωρίζοντας» ότι η διαδικασία της Ευρωπαϊκής Ενοποίησης *«διεξάγεται με όρους ηγεμονίας των αντιπάλων»* δεν σημαίνει ότι υιοθετεί μια «αντιευρωπαϊκή» στάση, είναι φανερό η διάχυτη αμηχανία για την Ε.Ε και τον τρόπο λειτουργίας της. Η απουσία επεξεργασμένων θέσεων και συγκεκριμένου πολιτικού πλαισίου για την Ευρώπη καθώς και η έλλειψη επαρκών επιχειρημάτων είναι τα κύρια χαρακτηριστικά της Πολιτικής Απόφασης του 5ου Τακτικού Συνεδρίου.

Ενώ στον άξονα της Ευρωπαϊκής Ένωσης – Ευρωπαϊκής ενοποίησης οι αναφορές στην Πολιτική Απόφαση του 5ου Συνεδρίου του ΣΥΝ είναι λίγες, στον άξονα του πολιτισμικού φιλελευθερισμού, οι θέσεις είναι πολλές, αρκετά επεξεργασμένες και πειστικές. Επιπλέον, υπολογίζοντας με έναν ποσοτικό τρόπο, οι θέσεις του ΣΥΝ σε ζητήματα πολιτισμικού φιλελευθερισμού είναι περισσότερες στο 5ο Συνέδριο απ' ό,τι στο σύνολο όλων των Συνεδρίων του κόμματος μέχρι το 2008. Συγκεκριμένα, 22 αναφορές στο σύνολο 450 προτάσεων του κειμένου (4,9%). Ο ΣΥΝ επιδεικνύει μεγάλη ωριμότητα και εξέλιξη στη διατύπωση των θέσεων στο σχετικά με τα ζητήματα φύλου και την κατοχύρωση πολιτικών, κοινωνικών και ατομικών δικαιωμάτων. Τα ζητήματα φύλου και ο αγώνας των γυναικών τοποθετούνται στο κέντρο του πολιτικού πεδίου της Αριστεράς και η σχέση εξουσίας του ενός φύλου πάνω στο άλλο έχει αναμφίβολα πολιτικές διαστάσεις. Αξίζει να σημειώσουμε πως ο ΣΥΝ είναι το μοναδικό κόμμα που θέτει το πρόβλημα της γυναικείας υπό-αντιπροσώπευσης στο Κοινοβούλιο.

Στον άξονα των δικαιωμάτων, στο κείμενο της Πολιτικής Απόφασης παρουσιάζονται διεξοδικά όλα τα αιτήματα του κόμματος ώστε να καλυφθούν όλες οι ομάδες ατόμων που αντιμετωπίζουν καταπάτηση των δικαιωμάτων τους είτε σε ατομικό, είτε σε πολιτικό, είτε σε κοινωνικό επίπεδο. Ιδιαίτερα σημαντικό στοιχείο είναι το γεγονός ότι στον άξονα του πολιτισμικού φιλελευθερισμού προστίθενται για πρώτη φορά δύο ζητήματα μεγάλης σημασίας για το πρόγραμμα του ΣΥΝ: η αλλαγή του δικαίου περί ιθαγένειας και η απονομή της ελληνικής υπηκοότητας σε κάθε άνθρωπο που γεννιέται στην Ελλάδα⁹⁹ και η κατοχύρωση του πολιτικού γάμου για άτομα του ίδιου φύλου.

Το κείμενο της Πολιτικής Απόφασης του 5ου Συνεδρίου αναφέρεται και σε οργανωτικά ζητήματα που αφορούν τον ΣΥΝ. Αν και ζητήματα οργανωτικής φύσης έχουν πολύ μεγάλο ενδιαφέρον, μια εκτενής ανάλυση θα ξέφευγε των σκοπών της παρούσας μελέτης. Ωστόσο, δεν μπορούμε να μην αναφερθούμε στις αναφορές που γίνονται στο θέμα των τάσεων στο εσωτερικό του κόμματος, καθώς οι τάσεις και οι προτάσεις τους επηρεάζουν αναμφίβολα τόσο την στρατηγική όσο και την προγραμματική κατεύθυνση του ΣΥΝ. Όπως είδαμε σε προηγούμενη ενότητα, οι τάσεις στο εσωτερικό του ΣΥΝ αποτελούν αναπόσπαστο στοιχείο της οργανωτικής και ιδεολογικής του ταυτότητα καθώς και της συνοχής του. Αν και το ζήτημα των τάσεων υπήρξε στο παρελθόν το «μήλον της έριδος» στις σχέσεις μεταξύ των στελεχών του κόμματος, στην Πολιτική Απόφαση του 5ου Συνεδρίου ο ΣΥΝ υπογραμμίζει πως οι τάσεις λειτουργούν ως πηγή «αναζωογόνησης» και δεν πρέπει να καταργηθούν. «Με δεδομένους τους όρους ίδρυσης του ΣΥΝ, η θεσμοθέτηση των τάσεων και η λειτουργία του κόμματος ως πολυτασικού αποτέλεσε καθοριστικό παράγοντα για τη διατήρηση της ενότητάς του μέχρι σήμερα. Δεύτερον, ότι, λόγω αυτών των αφετηριακών καταβολών και μια ιστορικά διαμορφωμένης αρχικής δυσπιστίας, οι τάσεις δεν άσκησαν πάντα τον ρόλο που τους είχε αποδώσει το καταστατικό του κόμματος. Αυτές κάποιες φορές λειτούργησαν αμυντικά και μηχανιστικά, με όρους περιχαράκωσης της

⁹⁹ Το ελληνικό δίκαιο της ιθαγένειας είναι δίκαιο του αίματος. Η αρχή του *jus sanguinis*, η αυτοδίκαιη απόκτηση της ιθαγένειας καταρχήν του πατέρα από το τέκνο με τη γέννησή του, ανεξαρτήτως του τόπου όπου αυτό γεννήθηκε, εκφράζεται, ήδη από το 1856, στο άρθρο 1 του Κώδικα της Ελληνικής Ιθαγένειας, στην δεύτερη παράγραφο του οποίου, ωστόσο, επιχειρείται ένα άνοιγμα προς το δίκαιο του εδάφους (*jus soli*): «1. Το τέκνο Έλληνα ή Ελληνίδας αποκτά από τη γέννησή του την ελληνική ιθαγένεια.. 2. Την ελληνική ιθαγένεια αποκτά από τη γέννησή του και όποιος γεννιέται στο ελληνικό έδαφος εφόσον δεν αποκτά με τη γέννησή του αλλοδαπή ιθαγένεια ή είναι άδηλης ιθαγένειας» (Χριστόπουλος 2004). Επιπλέον, βλέπε σχετικά Χριστόπουλος, Δημήτρης (2012), Ποιος είναι Έλληνας Πολίτης; Το καθεστώς ιθαγένειας από την ίδρυση του ελληνικού κράτους ως τις αρχές του 21ου αιώνα, Αθήνα, Βιβλιόραμα και Χριστόπουλος, Δημήτρης (2013), «Γιατί η ιθαγένεια είναι κρίσιμο πολιτικό ζήτημα», Σύγχρονα Θέματα, τχ. 120, σ.9-10.

τάσης και ενδοτασικής πειθαρχίας, παρά με όρους που θα επέτρεπαν την εμβάθυνση των απόψεων και τη διευκρίνιση ψευδοδιαφορών και στερεοτύπων που απέρρεαν από παλιές αντιπαλότητες προς όφελος του εντοπισμού των πραγματικών διαφορών. Σήμερα, ιδιαίτερα μετά τις εκλογές, τα συναφή προβλήματα φαίνεται να έχουν εξομαλυνθεί. Ωστόσο αυτό δεν σημαίνει πως οι τάσεις πρέπει να καταργηθούν. Όχι μόνον γιατί η καταστατική κατάργησή τους δεν θα έλυνε κανένα απολύτως πρόβλημα αλλά και γιατί η σύμφωνα με το καταστατικό λειτουργία τους μπορεί να συμβάλει αποφασιστικά τόσο στον εμπλουτισμό όσο και στη σύνθεση των ιδεών στο κόμμα. Στο μέτρο που λαμβάνονται σοβαρά υπόψη τα παραπάνω, το κόμμα μας είναι σε θέση να προχωρήσει σε οργανωτική εξόρμηση για τη στρατολόγηση νέων μελών. Αποφασιστικής σημασίας είναι τα νέα μέλη να προέρχονται από τον εργατικό και τον αγροτικό χώρο, από τους εργαζόμενους των 500 ευρώ, από τους μετανάστες, από τις νέες γυναίκες» (Ο.π.: 28). Το άνοιγμα του κόμματος που διακηρύχθηκε στην Πολιτική Απόφαση του 4ου Συνεδρίου, διευρύνεται ολοένα και περισσότερο στο κείμενο του 5ου Συνεδρίου ως ανάγκη να στρατολογηθούν μέλη από τον εργατικό και αγροτικό χώρο, τον χώρο της νεολαίας και των μεταναστών.

Η ενότητα του ΣΥΝ, αποτελεί κεντρικό ζήτημα που διαπερνάει όλες τις αποφάσεις των Συνεδρίων. «Επιμένουμε στην ύπαρξη ενεργών αυτόβουλων κομματικών οργανώσεων των πολιτικών κινήσεων του κόμματος που θα συγκροτούν έναν πυκνό πολιτικό και οργανωτικό ιστό. Σε αυτή τη βάση, είμαστε αντίθετοι με κάθε μορφή αρχηγικού κόμματος ή κόμματος που θα αθροίζει «παράγοντες», καριερίστες της πολιτικής και αγαπημένους των μίντια. Οι αρχές της συλλογικότητας, της ισότητας μεταξύ μας και της συντροφικής αλληλεγγύης οφείλουν να διέπουν απαρέγκλιτα τη λειτουργία του κόμματος. Το κόμμα οφείλει να εμπεδώσει και να ισχυροποιήσει την ιδεολογική και πολιτική του ταυτότητα» (Ο.π.: 27 - 28).

Το κείμενο της Πολιτικής Απόφασης καταλήγει στη μορφή της ταυτότητας του ΣΥΝ το 2008. Ο προσανατολισμός του ΣΥΝ φαίνεται πιο ξεκάθαρος και στο 5ο του Τακτικό Συνέδριο δείχνει να αποκτά μια περισσότερο διακριτή φυσιογνωμία στο πολιτικό πεδίο συγκριτικά με το παρελθόν, ως ένα φιλοευρωπαϊκό κόμμα της ριζοσπαστικής Αριστεράς που αντιτίθεται στο νεοφιλελευθερισμό, μάχεται για τη διασφάλιση των δικαιωμάτων και ενδιαφέρεται για ζητήματα οικολογίας. Η εκλογή του Τσίπρα στην προεδρία του ΣΥΝ και η εντυπωσιακή δημοσκοπική άνοδος του

κόμματος¹⁰⁰ άρχισαν να δημιουργούν ένα νέο τοπίο στα πολιτικά πράγματα της χώρας. Ο Τσίπρας, πρόεδρος του ΣΥΝ και ο Αλαβάνος, πρόεδρος της Κοινοβουλευτικής ομάδας του ΣΥΡΙΖΑ, δημιούργησαν ένα δυναμικό δίδυμο (Μπαλάφας, 2012:361). Ο ΣΥΝ εμφανίζεται να έχει ανασυγκροτηθεί σε ένα ριζοσπαστικό αριστερό κόμμα που έχει ως κύριες προτεραιότητες τα κοινωνικά προβλήματα, τον αγώνα κατά του νεοφιλελευθερισμού, τα οικολογικά θέματα, τη συμμετοχή του στα κινήματα και τη μέριμνα στους νέους, τους μετανάστες, τις γυναίκες και τους εργαζόμενους.

Η πορεία προς το «Διαρκές Συνέδριο για την συμβολή του ΣΥΝ στη προγραμματική διαδικασία του ΣΥΡΙΖΑ» που πραγματοποιήθηκε στις 13, 14 και 15 Φεβρουαρίου του 2009 στο «Σινέ Κεραμεικός» με αφορμή το πρόγραμμα του κόμματος και τις επικείμενες Ευρωεκλογές, δεν ήταν ομαλή. Ο Συνασπισμός δεν κατάφερε να διαχειριστεί με επιτυχία τις αυξημένες προσδοκίες των μελών του και κατ' επέκταση ίσως της ελληνικής κοινωνίας. Η προσέγγιση των «Δεκεμβριανών» του 2008 και η πολιτική επίθεση που δέχτηκε από το σύνολο σχεδόν του πολιτικού κόσμου¹⁰¹, ανέδειξαν τις εγγενείς αντιφάσεις του χώρου, την εσωκομματική ένταση και ήταν αφορμή για την διάρρηξη των σχέσεων του Προέδρου του ΣΥΝ Αλέξη Τσίπρα με τον Πρόεδρο της Κ.Ο. του ΣΥΡΙΖΑ Αλέκο Αλαβάνο¹⁰².

Το Συνέδριο που ανέδειξε για μία ακόμη φορά τις διαφορετικές απόψεις εντός του κόμματος στην προοπτική των συνεργασιών και τις επιλογές των στελεχών του,

¹⁰⁰ Η δημοσκοπική καταγραφή του ΣΥΡΙΖΑ εμφάνισε εντυπωσιακή άνοδο αμέσως μετά την εκλογή του Τσίπρα στην προεδρία του ΣΥΝ. Τον Φλεβάρη κατέγραψε 10,8% μέχρι 12,2% και αναδείχθηκε σε τρίτο κόμμα και πρώτο κόμμα στις νεαρές ηλικίες, με τον Τσίπρα πρώτο σε δημοτικότητα (Μπαλάφας, 2012:364). Ένα ενδεικτικό στοιχείο που προκύπτει από την έρευνα της GPO είναι ότι στην ερώτηση πού οφείλεται η άνοδος του ΣΥΡΙΖΑ το 40,3% το αποδίδει στην κρίση του δικομματισμού και το 24,7% στην εκλογή του κυρίου Τσίπρα. Ενδιαφέρον παρουσιάζει και το εύρημα ότι οι «κρουνοί» διαρροών ψηφοφόρων προς τον ΣΥΡΙΖΑ έχουν ανοίξει από όλα τα κόμματα: σύμφωνα με τη δημοσκόπηση της MARC 6,4% των ψηφοφόρων της ΝΔ εμφανίζεται να οδεύει προς τον ΣΥΡΙΖΑ, ενώ από το ΠΑΣΟΚ το εντυπωσιακό 18,6% (Σταυρόπουλος, 2008). Για την άνοδο του ΣΥΡΙΖΑ στις δημοσκοπήσεις, βλέπε σχετικά Σταυρόπουλος, Λ. (2008), «Πώς ο ΣΥΡΙΖΑ έσπασε τα δημοσκοπικά ρεκόρ», Το Βήμα, 25 Νοεμβρίου

¹⁰¹ Όταν μετά τη δολοφονία από αστυνομικό του δεκαεξάχρονου Αλέξανδρου Γρηγορόπουλου, στις 6/12/2008, ξέσπασε σε όλη τη χώρα η νεολαιίστικη εξέγερση του Δεκεμβρίου 2008, ο ΣΥΡΙΖΑ ήταν πλέον ένα αριστερό πολιτικό κόμμα με σαφή και αναγνωριζόμενο ριζοσπαστικό και κινηματικό χαρακτήρα. Το γεγονός αυτό, και επιπλέον το ότι δεν περιορίστηκε να «καταδικάσει τη βία απ' όπου κι αν προέρχεται» (με εξαίρεση την αστυνομική βία, φυσικά!), αλλά επισήμανε την ανάγκη να αναζητηθούν οι βαθύτερες αιτίες της κοινωνικής έκρηξης, πέρα από την τραγική αφορμή της, οδήγησε όλα τα κόμματα της τότε Βουλής να στραφούν εναντίον του, χαρακτηρίζοντάς τον περίπου «συνεργό» της «τρομοκρατίας» (Μηλιός, 2016: 3-4)

¹⁰² Από τα τρία επίδικα ζητήματα που υπήρχαν στον ΣΥΝ, δηλαδή τις μετεκλογικές σχέσεις με το ΠΑΣΟΚ, το πρόγραμμα και τις υποψηφιότητες των ευρωεκλογών, το τρίτο και πραγματικά ουσιαστικό απασχόλησε πολύ λιγότερο από τα άλλα δύο την εσωκομματική σύγκρουση. Αντίθετα, στη συγκεκριμένη φάση, υπήρξαν πολλά ερωτηματικά γιατί τόσο μεγάλη ένταση κυρίως για τις σχέσεις με το ΠΑΣΟΚ και, δευτερευόντως, για το πρόγραμμα του ΣΥΝ (Μπαλάφας, 2012: 400).

είχε όμως και ένα ουσιαστικό αποτέλεσμα, αφού μετά από τρεις ημέρες διατύπωσης απόψεων και εκτόνωσης της εσωστρέφειας, ο ΣΥΝ παρουσίασε ένα ολοκληρωμένο πρόγραμμα 341 σελίδων με τίτλο «Για την Αριστερά του 21ου αιώνα. Η συμβολή του ΣΥΝ στο Πρόγραμμα του ΣΥΡΙΖΑ» (ΣΥΝ, 2009).

Το Συνέδριο άνοιξε τις εργασίες του με δύο κατ' ουσία προγράμματα, εκ των οποίων προκύπτουν και οι σαφείς διαφορές μεταξύ «Ανανεωτικών» και υποστηρικτών του Αριστερού Ρεύματος. Στο πρόγραμμα των «Ανανεωτικών», που κατατέθηκε στο Συνέδριο ως «Κείμενο Συμβολής», αναλύονταν διεξοδικά οι πέντε προγραμματικές αποκλίσεις που συγκροτούν τη διαφορετική προσέγγιση (πολιτικές συμμαχίες, ευρωπαϊκή κατεύθυνση, οικονομία, οικολογία και διεθνές περιβάλλον), ενώ επαναλαμβανόταν η απόφαση για «λευκό» στη διαδικασία ψήφισης του επίσημου εκλογικού προγράμματος.

Στην ηγεσία του ΣΥΝ θεωρείται επιτυχία το γεγονός ότι το κείμενο προγράμματος που συζητήθηκε κατά τη διάρκεια του Συνεδρίου, υπερψηφίστηκε με ποσοστό 81,5% (το ποσοστό αυτό αντιστοιχούσε σε 600 συνέδρους, ενώ το 18,5% που αντιστοιχούσε σε 137 συνέδρους έριξε «λευκό». Από την ψηφοφορία απουσίαζαν 474 από τους συνολικά 1.211 συνέδρους). Επιτυχία θεωρείται όμως και το γεγονός ότι δεν επαληθεύτηκαν οι απειλές της Ανανεωτικής Πτέρυγας ότι θα ρίξει «λευκό» και ένα σημαντικό ποσοστό της υπερψήφισε τελικά το πρόγραμμα. Αυτό που συνέβη επί της ουσίας στο Συνέδριο, ήταν η επισημοποίηση της «κόντρας» που έχει αναπτυχθεί μεταξύ των δύο κυρίαρχων τάσεων, της πλειοψηφίας του Αριστερού Ρεύματος και της μειοψηφίας της Ανανεωτικής Πτέρυγας, με μία μεταξύ τους αναλογία 70 : 30. Τα στελέχη της πλειοψηφίας στο ΣΥΝ, ανδρώθηκαν μαζί με τον Αλέξη Τσίπρα, ενώ εμφανίστηκαν πρόθυμοι να μιλήσουν ακόμα και για διάσπαση με τους «Ανανεωτικούς». Αλλά κυρίως, έδειξαν να επιλέγουν τη διατήρηση του ΣΥΝ στην «κινηματική» του μορφή, προτιμώντας περισσότερο τη διαμαρτυρία και την «απόρριψη» του συστήματος, παρά τη μετατροπή του σε κόμμα με συγκεκριμένο σχέδιο δράσης και διακυβέρνησης. Αυτή είναι και η βασική διαφορά μεταξύ «Ανανεωτικών» και «Ρευματικών»¹⁰³.

¹⁰³ 105 Στο Συνέδριο υπήρξε πρόταση να γίνει ψηφοφορία και για τη σειρά των υποψηφίων στο ευρωψηφοδέλτιο για το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο. Ο πρόεδρος του ΣΥΝ, Αλέξης Τσίπρας, μιλώντας παλαιότερα στην Πολιτική Γραμματεία, τοποθετήθηκε για τις θέσεις των υποψηφίων ευρωβουλευτών, υιοθετώντας σε γενικές γραμμές τις απόψεις του ΣΥΡΙΖΑ και προτείνοντας να μην καταλάβει ο ΣΥΝ τις δύο πρώτες θέσεις στη λίστα, παρά μόνο αν στη δεύτερη θέση υπάρξει γυναικεία εκπροσώπηση. Συγκεκριμένα, είχε ζητήσει από το ΣΥΝ, τα στελέχη του να καταλάβουν τις θέσεις ένα και τρία και ο ΣΥΡΙΖΑ τις θέσεις δύο και τέσσερα του ψηφοδελτίου. Όσον αφορά στη συγκρότηση του ψηφοδελτίου,

Στόχος της ομιλίας του Αλέξη Τσίπρα κατά την έναρξη των εργασιών του Συνεδρίου ήταν να συσπειρώσει το κόμμα εν όψει των πολιτικών εξελίξεων. Η ομιλία του περιείχε έντονο συμβολισμό για το ΣΥΝ, καθώς συνέπεσε με τον ένα χρόνο από την εκλογή του στην προεδρία του κόμματος. Γι' αυτό και ο λόγος του ήταν και απολογητικός. Αφού είπε πως η Αριστερά θα αλλάξει τις πολιτικές *«που έχουν φέρει την κοινωνία στο απροχώρητο»*, πρόσθεσε ότι αυτό που ενδιαφέρει το ΣΥΝ είναι *«να αλλάξουν τα πράγματα. Να αλλάξει ρότα η διακυβέρνηση του τόπου και ο ΣΥΝ, στο πλάι των αγώνων του λαού και της νεολαίας, να γίνει μέρος της λύσης και όχι της κρίσης του πολιτικού μας συστήματος»*. Στην ομιλία του ο πρόεδρος του ΣΥΝ αναφέρθηκε και σε θέματα επικαιρότητας. *«Είμαστε παρόντες, με τον πιο δυναμικό τρόπο στην πρώτη σειρά των κοινωνικών αγώνων, των κινηματικών διαδικασιών, των μαζικών συγκρούσεων με την κυβερνητική πολιτική, με την καταστολή, με τη συστηματική αφαίρεση δικαιωμάτων. Είμαστε παρόντες και είμαστε περήφανοι που στο πρόσωπό μας αναγνωρίζει πλέον μεγάλο κομμάτι της νεολαίας μια φερέγγυα πολιτική δύναμη που μπορεί να εναποθέσει της ελπίδες της για την υπέρβαση της σημερινής πραγματικότητας, που μπορεί να στηρίζει τις ελπίδες και τους αγώνες της για ένα καλύτερο αύριο. Είδαμε μια μεγάλη εξέγερση που ξεκίνησε από την οργή της νεολαίας, απέναντι στο αδιανόητο γεγονός της δολοφονίας ενός δεκαεξάχρονου παιδιού. Και που εξελίχθηκε σε μεγάλη κοινωνική διαμαρτυρία της νέας γενιάς, μπροστά στα αδιέξοδα στα οποία την έχουν οδηγήσει. Είδαμε επίσης δεκάδες χιλιάδες εργαζόμενες και εργαζόμενους να κατεβαίνουν εκείνες τις μέρες στο δρόμο για να διεκδικήσουν και οι ίδιοι τα δικά τους δικαιώματα, την δική τους αξιοπρέπεια. Βρεθήκαμε εκεί, σε αυτό το πρωτόγνωρο κίνημα με όλες μας τις δυνάμεις. Και είμαστε περήφανοι γι' αυτό»* (Τσίπρας, 2009:2). Σχετικά με την κριτική που δέχτηκε ο ΣΥΡΙΖΑ στα επεισόδια του Δεκεμβρίου, ο Αλέξης Τσίπρας υπεραμύνθηκε των επιλογών της ηγεσίας, δηλώνοντας χαρακτηριστικά: *«Είμαστε υπερήφανοι που η στάση μας το Δεκέμβριο θα μείνει στην Ιστορία ως μία αταλάντευτη στάση υποστήριξης αξιών και κυρίως ως μία γενναία στάση στήριξης της αντίστασης των νέων ανθρώπων»*, *«πετώντας το μπαλάκι»* έτσι στους *«Ανανεωτικούς»*, που άσκησαν έντονη κριτική στην ηγεσία για μη έγκαιρη

ο πρόεδρος του ΣΥΝ στο Διαρκές Συνέδριο, πρότεινε συγκεκριμένα να καταλάβουν την πρώτη, την τρίτη και την πέμπτη θέση στη λίστα οι τρεις πρώτοι που θα αναδεικνύονταν στο εσωκομματικό δημοψήφισμα (το οποίο είχε προγραμματιστεί και πραγματοποιήθηκε κατά το διήμερο 8 και 9 Μαρτίου και στο οποίο την πρώτη θέση κατέλαβε ο Νίκος Χουντής - περισσότερες πληροφορίες για τη διεξαγωγή του εσωτερικού δημοψηφίσματος παρατίθενται στο σχετικό κεφάλαιο) και ακολούθως τη δεύτερη, την τέταρτη και την έκτη αυτοί που θα αποφασίσει ο ΣΥΡΙΖΑ.

αποδοκιμασία των βιαιοτήτων. Φυσικά δε θα μπορούσε να μην ασκήσει κριτική στο ΠΑΣΟΚ. Απευθυνόμενος σε αυτό και σε όσους επιδιώκουν τη συμπόρευση των δύο χώρων¹⁰⁴ ο Πρόεδρος του ΣΥΝ αναφέρει ότι «Από την πλευρά του, το ΠΑΣΟΚ δεν έχει να αντιτάξει τίποτα διαφορετικό. Δεν έχει εναλλακτική πρόταση και το μόνο που φροντίζει επιμελώς είναι να μην παίρνει σαφή θέση στις μεγάλες συγκρούσεις, στις μεγάλες αντιθέσεις. Να φαίνεται όσο τι δυνατόν λιγότερο και να καρπώνεται την λαϊκή δυσaréσκεια, χωρίς να παίρνει μέρος σε συγκρούσεις. Την ίδια στιγμή στο εσωτερικό του διατυπώνονται όλες οι δυνατές αλληλοσυγκρουόμενες απόψεις, χωρίς τελικά να ακούγεται καθαρά τίποτα. Και δεν διατυπώνονται καθαρά γιατί το ΠΑΣΟΚ ξέρει πολύ καλά ότι δεν συνιστούν ούτε κατ' ελάχιστον εναλλακτική λύση στην σημερινή οικονομική και κοινωνική κρίση. Ε, λοιπόν να το πούμε ξεκάθαρα. Η αριστερά αυτές τις πολιτικές που έχουν φέρει τη κοινωνία στο απροχώρητο θα τις αλλάξει. Δεν θα τις στηρίξει, δεν θα τις ανεχτεί, δεν θα τις εμπιστευτεί. Εμείς το λέμε καθαρά» (Ο.π.: 5-6).

Ο Τσίπρας κάλεσε όλα τα μέλη του Διαρκούς Συνεδρίου να στηρίξουν το πρόγραμμα και μίλησε για τις βραχυχρόνιες στρατηγικές επιλογές : «η συμμαχία μας με διαρκή πολιτικό και στρατηγικό ορίζοντα είναι ο ΣΥΡΙΖΑ. Με αυτό το σχήμα θα δώσουμε την κρίσιμη μάχη των ευρωεκλογών. Στην κατεύθυνση αυτή, πρόθεσή μας είναι, όπως η κοινοβουλευτική μας ομάδα, έτσι και η ευρωκοινοβουλευτική να έχει πλουραλιστική σύνθεση. Στόχος μας εκλογικός είναι τον Ιούνιο, να καταγραφούν στην κάλπη οι νέοι συσχετισμοί δυνάμεων που θα αλλάξουν το πολιτικό τοπίο και θα δώσουν στο ψηφοδέλτιο του ΣΥΡΙΖΑ τη δυνατότητα να εκλέξει τέσσερις ευρωβουλευτές».

Το πρώτο πρόγραμμα του ΣΥΝ ήταν το επιστέγασμα μιας περιόδου δύο μηνών γεμάτης συσκέψεων και διαβουλεύσεων, όπου τα μέλη και στελέχη του κόμματος ξεδίπλωσαν τις ιδέες, τις απόψεις αλλά και τις διαφωνίες τους. Η συμβολή όλων των μερών κινήθηκε στην κατεύθυνση της διαμόρφωσης ενός προγράμματος ανοιχτού στις εξελίξεις, το οποίο να εξυπηρετεί όχι μόνο τους πολιτικούς στόχους, αλλά και τους κοινωνικούς. Στόχος της επιτροπής του προγράμματος¹⁰⁵ είναι να δίνει απαντήσεις σε συγκεκριμένα προβλήματα, υποδεικνύοντας εναλλακτικές, αξιόπιστες και άμεσα διεκδικήσιμες πολιτικές λύσεις και να ανοίγει δρόμους για συνολικότερες ρήξεις. Το

¹⁰⁴ Την ίδια στιγμή που ο πρόεδρος του ΣΥΝ απέρριπτε κάθε ενδεχόμενο για συνεργασία, ο Φώτης Κουβέλης, επαναλάμβανε τη θέση του ότι «η Αριστερά οφείλει ως υπεύθυνη δύναμη να μην είναι αδιάφορη για το περιεχόμενο της διακυβέρνησης του τόπου. Και αυτό, χωρίς να μετέχει απαραίτητα σε κάποια κυβέρνηση».

¹⁰⁵ Οι συντάκτες του προγράμματος είναι οι ακόλουθοι: Γιάννης Δραγασάκης, Γιάννης Μπαλάφας, Αριστείδης Μπαλτάς, Σίσσυ Βελισσαρίου, Χάρης Γολέμης, Λίτσα Δουδούμη, Αλέκος Καλύβης, Χάρης Κωνσταντάτος, Παναγιώτης Λαφαζάνης, Ασημίνα Ξηροτύρη και Παναγιώτης Τριγιάζης.

κείμενο αποτελεί συμβολή του ΣΥΝ στο πρόγραμμα του ΣΥΡΙΖΑ και προσδοκά να αποτελέσει βάση για περαιτέρω συζητήσεις και επεξεργασίες, με στόχο τη συσπείρωση και διεύρυνση της Αριστεράς και το χτίσιμο δεσμών εμπιστοσύνης με τον κόσμο της εργασίας, τη νεολαία, τους ενεργούς πολίτες και την κοινωνία συνολικά. Το κεντρικό μέρος του προγράμματος, το οποίο περιλαμβάνει τους προγραμματικούς στόχους και στόχους πάλης, είναι χωρισμένο σε τέσσερις ευρείες θεματικές ενότητες: 1) Κοινωνία – Πολιτισμός – Εργασία, 2) Οικονομία – Περιβάλλον, 3) Κράτος – Δημόσια Διοίκηση – Δημοκρατικοί Θεσμοί και 4) Η Ελλάδα στον κόσμο. Σε κάθε ενότητα αντιστοιχούν ορισμένοι από τους 22 συνολικά στόχους που περιγράφονται εκτενώς στις 341 σελίδες του προγράμματος.

Η ιστορία, οι ιδεολογικές βάσεις και η πολιτική εμπειρία του ΣΥΝ αποτελούν το υπόβαθρο στο οποίο στηρίχθηκε το πρόγραμμά του, το οποίο έρχεται μέσα σε μια δύσκολη οικονομική, πολιτική και κοινωνική συγκυρία να μετουσιώσει το στρατηγικό στόχο της ριζοσπαστικής Αριστεράς, από εμφανίσεώς της. Και ο στόχος αυτός παραμένει ο σοσιαλισμός με δημοκρατία και ελευθερία. Όπως αναφέρεται και στο προοίμιο του προγράμματος, η διεθνής κρίση που εντείνει τους φόβους και τις αγωνίες των λαών για το αβέβαιο αύριο που ξημερώνει, ήταν το σημείο καμπής για την ανανεωτική Αριστερά. Σε αυτή την ιστορική συγκυρία, είτε θα έμενε διστακτική, κλεισμένη στο καβούκι της, είτε θα έβγαине μπροστά να πολεμήσει το καπιταλιστικό σύστημα, «που τόσα δεινά συσσώρευσε και εξακολουθεί να συσσωρεύει για ολόκληρη την ανθρωπότητα». Ο ΣΥΝ λοιπόν, προσπάθησε μέσα απ' αυτό το πρόγραμμα να παρουσιάσει μια αξιόπιστη στρατηγική που καθιστά το σοσιαλισμό με δημοκρατία και ελευθερία, επιτεύξιμο στόχο. Δεν παραλείπει, ωστόσο, να αναφερθεί και στα λάθη του παρελθόντος καταλήγοντας πως ο μόνος Σοσιαλισμός που είναι εφικτός είναι ο Σοσιαλισμός με ελευθερία και δημοκρατία. *«Στρατηγικός στόχος του Συνασπισμού της Ριζοσπαστικής Αριστεράς είναι ο σοσιαλισμός, ο σοσιαλισμός με δημοκρατία και ελευθερία, ο σοσιαλισμός στην Ελλάδα, στην Ευρώπη και στον κόσμο, ο σοσιαλισμός του 21ου αιώνα. Κοινή πεποίθηση όλων των συνιστωσών του ΣΥΡΙΖΑ, όλων των δυνάμεων που συσπειρώνει, ενταγμένων και ανέντακτων, είναι ότι το οικονομικό και κοινωνικό σύστημα του καπιταλισμού συσσώρευσε και εξακολουθεί να συσσωρεύει μύρια δεινά για ολόκληρη την ανθρωπότητα και ότι ο σκληρός πυρήνας του –η απόλυτη προτεραιότητα του κέρδους– δεν επιδέχεται εξωραϊσμό. Από την άλλη μεριά, ο σοσιαλισμός με δημοκρατία και ελευθερία δεν συνιστά ουτοπικό όραμα. Συνιστά, αντίθετα, πολιτικά επιτεύξιμο στόχο. Στις σημερινές συνθήκες μάλιστα, η επικαιρότητα*

του στόχου αυτού, η επικαιρότητα του σοσιαλισμού με δημοκρατία και ελευθερία, αναδεικνύεται πλατιά, κινητοποιώντας δυνάμεις σε διαρκώς ευρύτερη κλίμακα λίγο πολύ παντού στον πλανήτη» (ΣΥΝ, 2009:16).

Η βασική παραδοχή από την οποία ξεκινά το πρόγραμμα του ΣΥΝ είναι ότι η Ελλάδα είναι ευρωπαϊκή χώρα του ώριμου καπιταλισμού με ισχυρές δημοκρατικές παραδόσεις. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο επιδιώκει να συσπειρώσει τις ευρύτερες κοινωνικές δυνάμεις και να εκφράσει όλους όσους προσεγγίζουν ή προσβλέπουν στο ΣΥΡΙΖΑ ως δύναμη αντίστασης και ελπίδας.

Στον οικονομικό άξονα, κεντρικός στόχος του ΣΥΝ είναι η συνολική αλλαγή της παραγωγικής βάσης και του όλου μοντέλου ανάπτυξης της χώρας μέσα από έναν διαρκώς διευρυμένο δημόσιο χώρο με στόχο την καταπολέμηση του νεοφιλελευθερισμού και τη διεύρυνση του κοινωνικού κράτους. *«Το δεύτερο επίπεδο είναι η στρατηγική διεξόδου από την κρίση. Με την προοπτική μιας ανάπτυξης που δεν θα στηρίζεται στην ασυλία του κεφαλαίου. Ούτε στην λεηλασία της κοινωνίας. Ούτε στην ελαστική εργασία και την ανεργία. Στο πλαίσιο αυτό, διαμορφώνονται όλες οι προγραμματικές μας αιχμές. Από την αντίσταση στον νεοφιλελευθερισμό μέχρι την διαμόρφωση ενός νέου προτύπου κοινωνικής ανάπτυξης, αυτού που ονομάζουμε οικονομία των αναγκών»* (Τσίπρας, 2009:9)

Στον άξονα της Ευρωπαϊκής Ένωσης – Ευρωπαϊκής ενοποίησης, ο ΣΥΝ υποστηρίζει πως η τρέχουσα κρίση έχει πλήξει όλες τις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, αναδεικνύοντας το πλήρες αδιέξοδο στο οποίο έχει περιέλθει το νεοφιλελεύθερο μοντέλο στην κλίμακα ολόκληρης της Ευρώπης. Ο Πρόεδρος του ΣΥΝ στην ομιλία του στο Διαρκές Συνέδριο θα περιγράψει την κατάσταση της Ευρώπης και θα τονίσει ότι η θέση της Ελλάδας είναι εντός του Ευρωπαϊκού πλαισίου, ωστόσο, η οικοδόμησης της Ευρώπης θα πρέπει να πάρει μια άλλη κατεύθυνση. Αν και η θέση της παραμονής της Ελλάδας εντός Ευρώπης δεν αλλάζει ποτέ στο λόγο του ΣΥΝ και του ΣΥΡΙΖΑ, από το 2009 οι θέσεις του ΣΥΝ εμφανίζονται να είναι περισσότερο ευρωσκεπτικιστικές απ'ότι στο παρελθόν. Η κορύφωση του ευρωσκεπτικισμού αυτού θα έλθει την περίοδο των διπλών εκλογών του 2012 όπως θα μελετήσουμε στην επόμενη ενότητα.

Σύμφωνα με τον Τσίπρα, οι στόχοι για μια άλλη πορεία οικοδόμησης της Ευρώπης είναι οι εξής: *«Αντίσταση και αγώνας απέναντι στα σχέδια των κυρίαρχων κύκλων που επιδιώκουν να περάσουν τα βάρη της κρίσης στους εργαζόμενους της Ευρώπης. Κατάργηση του Συμφώνου Σταθερότητας και αντικατάστασή του από ένα*

σύμφωνο για την πλήρη απασχόληση, την αειφόρο ανάπτυξη και την κοινωνική προστασία. Αλλαγές στο ρόλο της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας και υπαγωγή της στον έλεγχο του Ευρωκοινοβουλίου. Κατοχύρωση της πλήρους απασχόλησης και της κοινωνικής προστασίας ως βασικών συστατικών μιας κοινωνικής Ευρώπης. Καθιέρωση της οικολογικής διάστασης σε όλες τις πολιτικές επιλογές της Ένωσης. Άμεση δράση για την αναστροφή της περιβαλλοντικής καταστροφής και της υπερθέρμανσης του πλανήτη. Ριζική μεταρρύθμιση της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής. Απαγόρευση των μεταλλαγμένων, κατάργηση του ντάμπινγκ σε βάρος των αναπτυσσομένων χωρών. Ενίσχυση των αντιπροσωπευτικών θεσμών, ιδιαίτερα του Ευρωκοινοβουλίου. Ενίσχυση της διαφάνειας και της συμμετοχής των πολιτών. Υπεράσπιση των δικαιωμάτων και διεύρυνσή τους. Κοινωνικά και πολιτικά δικαιώματα για τους μετανάστες. Απόκρουση της ξενοφοβίας και του ρατσισμού. Απόρριψη της «Ευρώπης Φρούριο». Ισότητα των φύλων ως βασικό συστατικό σ' όλες τις πολιτικές. Κοινή εξωτερική πολιτική, ανεξάρτητη από τις ΗΠΑ, στη βάση μιας πολυδιάστατης αντίληψης για την ασφάλεια. Διάλυση του ΝΑΤΟ. Προώθηση του πυρηνικού και συμβατικού αφοπλισμού. Απόρριψη της λεγόμενης «αντιπυραυλικής ομπρέλας» των ΗΠΑ. Συμβολή στην επίλυση των παγκόσμιων προβλημάτων, ιδιαίτερα στη γεφύρωση του χάσματος Βορρά–Νότου» (Ο.π.:11- 12).

Στο κείμενο της Συμβολής του ΣΥΝ στο πρόγραμμα του ΣΥΡΙΖΑ αναπτύσσονται παρόμοιοι στόχοι με αυτούς που αναφέρει ο Τσίπρας στην ομιλία του. Μέσα στο προνομιακό για ταξικούς και κοινωνικούς αγώνες πεδίο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, οι στόχοι της Αριστεράς βρίσκουν πρόσφορο έδαφος και εκεί ο ΣΥΝ, το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Φόρουμ και το κόμμα της Ευρωπαϊκής Αριστεράς ήδη συντονίζουν τις ενέργειες τους. «Για εμάς, η διαδικασία της ευρωπαϊκής ενοποίησης και η Ευρώπη συνολικά αποτελούσαν πάντα προνομιακό πεδίο ταξικών και κοινωνικών αγώνων, πεδίο όπου οι ιδέες της Αριστεράς σε μία χώρα τροφοδοτούν και γονιμοποιούν εκείνες στις άλλες, πεδίο όπου η πολιτική της Αριστεράς δοκιμάζεται και οι στόχοι της βρίσκουν το προσφορότερο έδαφος, γιατί ο σοσιαλισμός δεν μπορεί να επικρατήσει και να ανθήσει σε μία μόνο χώρα. Σε αυτή τη βάση, το πρόγραμμά που καταθέτουμε θέτει ως στόχο την οριστική ήττα του νεοφιλελευθερισμού στην κλίμακα της Ευρώπης, επιδιώκει να αλλάξουμε την Ευρώπη και διεκδικεί μια Ευρώπη αποπυρηνικοποιημένη, ειρηνική, χωρίς ΝΑΤΟ, μια Ευρώπη χωρίς ανεργία, με κοινωνική ασφάλεια, υγειονομική περίθαλψη και πλήρη δικαιώματα για όλους και όλες ανεξαιρέτως, μια Ευρώπη της δημοκρατίας, της παιδείας, της καινοτομίας και του πολιτισμού, μια Ευρώπη οικολογική και φεμινιστική, μια Ευρώπη του σοσιαλισμού με δημοκρατία και

ελευθερία» (ΣΥΝ, 2009:27).

Για να αδράξει αυτή την ευκαιρία η Αριστερά σήμερα, θα πρέπει να στηριχθεί στη συσσωρευμένη πείρα αλλά και τις προηγούμενες αστοχίες της και να προχωρήσει σε μια τομή σε σχέση με το παρελθόν της, προκειμένου να αποφύγει την επαναφορά ξεπερασμένων προτύπων. Για το λόγο αυτό, ο ΣΥΝ θέλησε να επεξεργαστεί ένα διαφορετικό πρότυπο παραγωγής και διανομής του πλούτου, το οποίο θα στηρίζεται σε νέες δομές και θα υπόκειται σε νέα κριτήρια. Το σχέδιο που παρουσιάζει, λοιπόν, με το πρόγραμμά του ο ΣΥΝ ορίζει ένα μετα-νεοφιλελεύθερο και συνάμα αντικαπιταλιστικό πεδίο κοινωνικών και πολιτικών αγώνων, που διεκδικεί μια συνολική ριζική αλλαγή σε εθνικό αλλά και ευρωπαϊκό επίπεδο. Η αλλαγή αυτή θα δίνει έμφαση στο δημόσιο τομέα και το κράτος ως φορείς με ουσιαστικό κοινωνικό περιεχόμενο¹⁰⁶.

Η πορεία, όμως, προς την ιδεολογική αναμόρφωση, πρώτα της ίδιας της Αριστεράς κι εν συνεχεία, προοδευτικά των δημοκρατικών δυνάμεων και ολόκληρης της κοινωνίας, δεν είναι δυνατό να είναι ευθύγραμμη ή απλώς εξελικτική. Για το λόγο αυτό, ανοίγεται ένα νέο πεδίο πάλης, ως δρόμος ο οποίος θα σηματοδοτείται από αγώνες, ρήξεις, ανατροπές και βαθιές μεταρρυθμίσεις. Αφετηρία στο ταξίδι αυτό του ΣΥΝ, αποτελούν τα 22 σημεία πάλης, που περιγράφονται αναλυτικά στο κείμενο του προγράμματός του. Οι 22 στόχοι πάλης που αναπτύσσονται στο πρόγραμμα του ΣΥΝ, όπως λέγεται και στην εισαγωγή του, δεν αποτελούν «έτοιμες συνταγές», αλλά στην παρούσα φάση μπορούν να θέσουν τις βάσεις ενός ουσιαστικού πολιτικού και κοινωνικού διαλόγου. Με τους είκοσι δύο στόχους πάλης που αναπτύσσονται στο πρόγραμμά του ο ΣΥΝ, θέλησε να καλύψει όλους τους νευραλγικούς τομείς της δημόσιας και ιδιωτικής ζωής. Στην ανάλυση του κάθε στόχου, επιχειρήθηκε από την Επιτροπή Προγράμματος να παρουσιαστεί εκτενώς η παρούσα κατάσταση, καθώς και οι προβλέψεις για τη μελλοντική πορεία υπό τα σημερινά δεδομένα. Εν συνεχεία, προσδιορίζεται επακριβώς ποια είναι η στρατηγική στόχευση του ΣΥΝ και του ΣΥΡΙΖΑ ως προς τον εκάστοτε τομέα και τέλος, οι επιμέρους προγραμματικοί στόχοι που θα οδηγήσουν στην επίτευξη του στρατηγικού στόχου.

¹⁰⁶ «Ο δημόσιος χώρος και ο δημόσιος τομέας που περιγράψαμε συναρτώνται άμεσα με τη διεύρυνση του κοινωνικού κράτους, το οποίο θα εγγυάται ότι ένα σύνολο αγαθών είναι δημόσια, μη εμπορεύσιμα, μη ανταλλάξιμα, προσβάσιμα σε όλους και παρεχόμενα δωρεάν. Η παιδεία και η εκπαίδευση, η υγεία, η κοινωνική προστασία, το περιβάλλον και ο φυσικός πλούτος της χώρας δεν μπορεί να υπόκεινται στη δικαιοδοσία του κέρδους και οφείλουν να βρίσκονται έξω από τις διαδικασίες της αγοράς» (ΣΥΝ, 2009:45)

Το τελευταίο μέρος του προγράμματος είναι το λεγόμενο “Παράρτημα – Ειδικά Θέματα”, όπου παρουσιάζονται κείμενα ειδικότερου ενδιαφέροντος, η επεξεργασία των οποίων δεν είχε ολοκληρωθεί ως την ψήφιση του προγράμματος από την αρμόδια Επιτροπή. Έτσι, καταχωρήθηκαν ως συλλογικές ή ατομικές συμβολές, που θα αξιοποιηθούν στο μέλλον¹⁰⁷. Αν και σε ορισμένα σημεία είναι γενικά διατυπωμένα δίχως να περιγράφουν με σαφήνεια την τακτική που προτείνεται ώστε να επιτευχθούν, τα 22 σημεία προσδιορίζουν επακριβώς το στίγμα της πολιτικής κατεύθυνσης του ΣΥΝ.

Ο άξονας του πολιτισμικού φιλελευθερισμού, αποτελεί τα «δυνατό σημείο» του ΣΥΝ σε προγραμματικό επίπεδο και αυτό διότι στα κείμενά του και ειδικά στο κείμενο της συμβολής του ΣΥΝ στο πρόγραμμα του ΣΥΡΙΖΑ, οι θέσεις που παρουσιάζει είναι περισσότερο επεξεργασμένες και λεπτομερείς (και ενδεχομένως πειστικές) απ’ ότι σε άλλους τομείς. Στο κείμενο παρουσιάζονται αναλλοίωτες οι θέσεις του ΣΥΝ για το διαχωρισμό Κράτους και Εκκλησίας¹⁰⁸ καθώς και οι θέσεις του σχετικά με την ισότητα των φύλων¹⁰⁹, των δικαιωμάτων των γυναικών και των κινημάτων (φεμινιστικό, οικολογικό κ.ά.) ως αναπόσπαστο κομμάτι της σχέσης του κόμματος με την κοινωνία. Το νέο στοιχείο που προστίθεται στο κείμενο που εξετάζουμε είναι οι θέσεις του ΣΥΝ για το ζήτημα των μεταναστών και των προσφύγων. Οι θέσεις του κόμματος εμφανίζονται περισσότερο επεξεργασμένες και αναλυτικές στη θεματική αυτή καθιστώντας τη κεντρική ανάμεσα στα ζητήματα που συναποτελούν τον άξονα του πολιτισμικού φιλελευθερισμού στη μελέτη μας.

Καταλήγοντας, ο ΣΥΝ δείχνει να έχει αποκτήσει μια προγραμματική

¹⁰⁷ Τα ειδικά αυτά θέματα είναι τα εξής: Θεσμοί εργατικού ελέγχου – Εκδημοκρατισμός των χωρών. Για τις φυλακές: Λιγότερη κοινωνική ανισότητα – Λιγότερη φυλακή. Προτάσεις για τα προβλήματα της ελληνικής ακτοπλοΐας. Θέσεις του ΣΥΡΙΖΑ για τον ελληνισμό της διασποράς. Θέσεις για το συμμετοχικό προϋπολογισμό των πολιτών. Ασφαλείς συνθήκες εργασίας και Προγραμματικές θέσεις για την αυτοδιοίκηση.

¹⁰⁸ Σύμφωνα με το πρόγραμμα του ΣΥΝ, ο διαχωρισμός Κράτους-Εκκλησίας αποτελεί προϋπόθεση μιας δημοκρατικής κοινωνίας. «Η παρέμβαση της Εκκλησίας στα πράγματα της δημοκρατικής πολιτείας, καθώς και η στενή διαπλοκή της με το κράτος, συχνά στις χειρότερες στιγμές της ελληνικής ιστορίας, ανάγεται στην ίδρυση του ελληνικού κράτους. Οι παθογένειες αυτής της σύμφυσης ήταν πάντοτε εμφανείς, ωστόσο τα τελευταία χρόνια οξύνθηκαν ιδιαίτερα: με την εθνικιστική και οπισθοδρομική πολιτική παρέμβαση της προηγούμενης ηγεσίας της ελληνικής Εκκλησίας, με τη σκανδαλώδη οικονομική και παραοικονομική δραστηριότητα της Εκκλησίας και των μοναστηριών. Σήμερα, λοιπόν, θεωρούμε ότι έχει δικαιωθεί απολύτως και έχει καταστεί ώριμο κοινωνικό αίτημα η πάγια θέση μας ότι για μια σύγχρονη και δημοκρατική πολιτεία είναι αναγκαίος ο διαχωρισμός Κράτους-Εκκλησίας, και σε συνταγματικό επίπεδο» (ΣΥΝ, 2009: 273 – 274).

¹⁰⁹ «Το πολιτικό πρόγραμμα της Αριστεράς δεν μπορεί παρά να τοποθετεί τον αγώνα των γυναικών για κοινωνική απελευθέρωση στην καρδιά του πολιτικού πεδίου. Θεωρούμε την ισότητα των φύλων οικουμενική αξία, κατανοούμε τον ριζοσπαστικό χαρακτήρα των φεμινιστικών διεκδικήσεων και το δυνάμει απελευθερωτικό μήνυμα του φεμινιστικού προτάγματος» (Ο.π.:142).

ωριμότητα, εμπλουτίζοντας τις θέσεις του στο πνεύμα ενός αριστερού ριζοσπαστικού κόμματος, ακολουθώντας πιστά την αριστερή – κινηματική στροφή που επέλεξε σε προηγούμενα συνέδρια.

Οι εθνικές βουλευτικές εκλογές του 2009 ήταν οι τελευταίες σε συνθήκες «κανονικότητας» και πριν την είσοδο της Ελλάδας στη λεγόμενη «μνημονιακή» εποχή. Η προκήρυξη τους ήταν πρόωρη, όπως και αυτές του 2007, σε μια προσπάθεια του πρωθυπουργού Κώστα Καραμανλή να αιφνιδιάσει τους πολιτικούς του αντιπάλους. Η ανακοίνωσή τους έγινε από τον ίδιο τον Καραμανλή, μέσω τηλεοπτικού διαγγέλματος στις 2 Σεπτεμβρίου, ενώ οι λόγοι που επικαλέστηκε είχαν να κάνουν τόσο με τις ραγδαίες επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης του 2008, όσο και την άρνηση του Γιώργου Παπανδρέου, προέδρου του ΠΑΣΟΚ, να ψηφίσει τον Φεβρουάριο του 2010 τον Κάρλο Παπούλια, κατά την επερχόμενη διαδικασία εκλογής Προέδρου της Δημοκρατίας. Συγκεκριμένα, η πρόωρη προσφυγή στις κάλπες προγραμματίστηκε για την Κυριακή 4 Οκτωβρίου. Ο ΣΥΡΙΖΑ στις 10 Σεπτεμβρίου συνέταξε ένα κείμενο παρουσιάζοντας 20 λόγους για να τον ψηφίσει κάποιος στις επικείμενες εκλογές με τον τίτλο «*ΓΙΑΤΙ ΣΥΡΙΖΑ; 19+1 λόγοι. Βουλευτικές εκλογές 4ης Οκτωβρίου 2009*» (ΣΥΡΙΖΑ, 2009α). Οι 20 λόγοι καλύπτουν όλες τις θεματικές του προγράμματος του ΣΥΡΙΖΑ και είναι οι ακόλουθοι:

1. Γιατί βρέθηκε στην πρώτη γραμμή των κοινωνικών αγώνων. Στο πλευρό των πιο αδύναμων, των ανέργων, της γενιάς των 700 ευρώ.
2. Γιατί υπερασπίστηκε τα δημόσια αγαθά, τις κοινωνικές υπηρεσίες και το περιβάλλον από την εμπορευματοποίηση.
3. Γιατί οι πολίτες δεν έχουν περιμένουν τίποτα άλλο από τη Νέα Δημοκρατία, ούτε από το ΠΑΣΟΚ. Μόνο εύκολες υποσχέσεις που διαψεύδονται όταν έρθουν στην εξουσία.
4. Γιατί η ψήφος στη Νέα Δημοκρατία είτε στο ΠΑΣΟΚ, είναι ψήφος για την διάλυση του κοινωνικού κράτους και των εργασιακών σχέσεων. Είναι ψήφος στα golden boys του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου και του ΟΟΣΑ, που απαιτούν να καθορίζουν την οικονομική και κοινωνική πολιτική της χώρας.
5. Γιατί δεν γίνεται να βγούμε από την κρίση ενισχύοντας αυτούς που την προκάλεσαν: τις ανεξέλεγκτες αγορές, τις Τράπεζες, το μεγάλο κεφάλαιο και τα κόμματα που τους εκπροσωπούν.
6. Γιατί η κρίση αντιμετωπίζεται μόνο με νέες θέσεις εργασίας, προστασία

- από τις απολύσεις, στήριξη των χαμηλών εισοδημάτων, βοήθεια στις μικρές επιχειρήσεις, αύξηση των κοινωνικών δαπανών.
7. Γιατί η χώρα μας δεν αντέχει άλλο να ξοδεύει δισεκατομμύρια ευρώ για Ατλαντικούς εξοπλισμούς και μίξες, την ώρα που το κοινωνικό κράτος εγκαταλείπεται στην τύχη του.
 8. Γιατί η δημόσια δωρεάν παιδεία και η δημόσια υγεία είναι δικαίωμα για όλους. Και αυτό το δικαίωμα πρέπει να το υπερασπιστούμε.
 9. Γιατί το όνειρο των νέων παιδιών, δεν χωράει στην ανεργία, τα προγράμματα stage, την επισφάλεια, τη μαύρη εργασία, τις δουλειές του ποδαριού.
 10. Γιατί η δημόσια διοίκηση δεν είναι φέουδο της εκάστοτε κυβέρνησης, ούτε εργαλείο κομματικών πελατειακών σχέσεων.
 11. Γιατί οι κυβερνήσεις των δύο μεγάλων κομμάτων, μας κληροδότησαν το πιο άδικο φορολογικό σύστημα της Ευρώπης.
 12. Γιατί οι δημόσιες επιχειρήσεις πρέπει να λειτουργούν με κριτήριο την κοινή ωφέλεια και όχι την κερδοσκοπία.
 13. Γιατί οι αγρότες χρειάζονται στήριξη ώστε να μπορέσουν να δουλέψουν και να ζήσουν με αξιοπρέπεια.
 14. Γιατί τα δάση, οι ακτές, τα ποτάμια, ο φυσικός πλούτος της χώρας δεν είναι για εμπορική εκμετάλλευση. Ανήκουν σε όλους και πρέπει να προστατεύονται.
 15. Γιατί οι άφθονες διακηρύξεις περιβαλλοντικής ευαισθησίας δεν αρκούν για να προστατεύουν το περιβάλλον. Χρειάζονται αγώνες. Και σύγκρουση με συγκεκριμένα συμφέροντα.
 16. Γιατί ο ΣΥΡΙΖΑ είναι η μοναδική πολιτική δύναμη που αντιστέκεται αποφασιστικά στην ξενοφοβία, τον ρατσισμό, τον ακροδεξιό λαϊκισμό.
 17. Γιατί το μέλλον μας δεν είναι οι κάμερες, οι παρακολουθήσεις, τα υπερσύγχρονα και πανάκριβα όπλα της αστυνομίας. Είναι η δημοκρατία και ο σεβασμός στην ελευθερία και τα κοινωνικά δικαιώματα
 18. Γιατί η ψήφος στον ΣΥΡΙΖΑ είναι ψήφος στον αγώνα των ανθρώπων για καλύτερη ζωή.
 19. Γιατί κερδισμένοι είναι πάντα αυτοί που αντιστέκονται και διεκδικούν τα δικαιώματά τους. Και τα δικαιώματα ολόκληρης της κοινωνίας
 20. Γιατί ψηφίζοντας αριστερά, δεν νοιώθεις εξαπατημένος την επόμενη

ημέρα. Και ανοίγεις ένα παράθυρο στην ελπίδα για μια καλύτερη και πιο δίκαιη κοινωνία.

Από τους είκοσι λόγους, οι επτά αφορούν την οικονομία, οι δύο θέματα πολιτισμικού φιλελευθερισμού και ο ένας την Ευρωπαϊκή Ένωση. Οι λόγοι για να ψηφίσει κάποιος ΣΥΡΙΖΑ κινούνται στο πλαίσιο της εναλλακτικής πρότασης του κόμματος που διατυπώθηκε στο Διαρκές Συνέδριο του ΣΥΝ τον Φεβρουάριο του 2009 και αναλύσαμε στο προηγούμενο κεφάλαιο. Σύμφωνα με τον ΣΥΡΙΖΑ ο δικομματισμός ευθύνεται για την καταπάτηση των δικαιωμάτων των εργαζομένων, τη μη δίκαιη φορολογία και τις ανισότητες που δημιουργούνται στο πλαίσιο της οικονομικής κρίσης. Η ψήφος στη ΝΔ και το ΠΑΣΟΚ ταυτίζεται με την ψήφο στα golden boys του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου (ΔΝΤ) και του Οργανισμού Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (ΟΟΣΑ) και κατ' επέκταση με τη νεοφιλελεύθερη λειτουργία της ΕΕ η οποία προκαλεί ανισότητες και ευνοεί τα μεγάλα αστικά στρώματα των κοινωνικών που την συναποτελούν. Το ΠΑΣΟΚ ήρθε πρώτο κόμμα στις εθνικές εκλογές της 4ης Οκτωβρίου συγκεντρώνοντας 43,9% και 160 έδρες (3.012.542 ψήφοι) ενώ ο ΣΥΡΙΖΑ πέμπτο με 4,6% διατηρώντας το ποσοστό που πέτυχε στις προηγούμενες εκλογές (πτώση κατά 0,44% σε σχέση με τις εκλογές του 2007) και 13 έδρες (315.665 ψήφοι). Αν και ο ΣΥΡΙΖΑ κατάφερε τελικά να διατηρήσει το ποσοστό του στα επίπεδα των εκλογών του 2007, δεν κατάφερε να αποτελέσει σοβαρή απειλή στην κυριαρχία του ΠΑΣΟΚ στο πεδίο της κεντροαριστεράς (η μεγαλύτερη ομάδα στο ελληνικό εκλογικό σώμα) (Dinas, 2010: 393).

Οι εκλογικές διακηρύξεις όλων των κομμάτων εστιάζουν στα θέματα της οικονομίας και στις συνθήκες που διαμορφώνει η οικονομική κρίση προσαρμόζοντας τις θέσεις τους καταλλήλως. Ο ΣΥΡΙΖΑ στην εκλογική του διακήρυξη δεν ακολουθεί διαφορετική στρατηγική από τα υπόλοιπα κόμματα και εστιάζει στις συνέπειες της οικονομικής κρίσης οι οποίες προκαλούν τεράστιες κοινωνικές και οικονομικές ανισότητες. Με το σύνθημα «*ΣΥΡΙΖΑ Ισχυρός στη Βουλή και στους αγώνες. Είναι στο χέρι μας!*» το προεκλογικό πρόγραμμα του ΣΥΡΙΖΑ εκτείνεται σε ένα σχετικά μικρό μανιφέστο 15 σελίδων στο οποίο γίνεται για πρώτη φορά εκτενής αναφορά στην οικονομική κρίση. Ο ΣΥΡΙΖΑ υπερασπίζεται την ενότητα και την αυτονομία της Αριστεράς, απέναντι σε κάθε σχέδιο για ενδυνάμωση του δικομματισμού σε βάρος της. Δίνει έμφαση για ακόμα μια φορά στην έννοια του νεοφιλελευθερισμού ως την κατεξοχήν αιτία της οικονομικής κρίσης, ενώ δεν παραλείπει να αναφερθεί στο άρθρο 16 και στα γεγονότα του Δεκεμβρίου του 2008. Οι εργαζόμενοι μπαίνουν ξανά πρώτοι

στην απεύθυνση του κόμματος με τους ελεύθερους και ίσους πολίτες να ακολουθούν ενώ οι προτάσεις του ΣΥΡΙΖΑ εστιάζουν πρωτίτως στους εργαζόμενους, τις γυναίκες και τη νεολαία. Το κείμενο της διακήρυξης ξεκινάει με μία έκκληση προς τους ψηφοφόρους η οποία έπεται της αυστηρής αυτοκριτικής του κόμματος. Ο ΣΥΡΙΖΑ τονίζει ότι η σταθερή αναφορά του περιλαμβάνει τους κοινωνικά αδύναμους, τους άνεργους και τη νεολαία ως στοιχεία της ταυτότητάς του. *«Σας καλούμε να συμμετέχετε παρότι γνωρίζουμε καλά ότι πολλές φορές σας θυμώσαμε, σας πληγώσαμε, ότι τραυματίσαμε την εικόνα μας. Εμείς όμως, αντλώντας τη δύναμή μας από τη μεγάλη ιστορία της Αριστεράς με τις καλές και τις άσχημες στιγμές της, αλλά και την αδιαμφισβήτητη ανιδιοτελή προσφορά όλων μας, ξεπεράσαμε τα προβλήματα. Και συνεχίζουμε να υπερασπιζόμαστε την ενότητα και την αυτονομία της Ριζοσπαστικής Αριστεράς, απέναντι σε κάθε σχέδιο για ενδυνάμωση του δικομματισμού σε βάρος της [...] η σύγκρουσή μας με τα μεγάλα συμφέροντα και η σταθερή αναφορά μας στους κοινωνικά αδύναμους, τους άνεργους, τους νέους, δεν ήταν μεμονωμένες, ούτε τυχαίες επιλογές. Είναι η ταυτότητά μας.»* (ΣΥΡΙΖΑ, 2009β:1).

Ως υπεύθυνη για την κρίση που δημιουργήθηκε παρουσιάζεται η νεοφιλελεύθερη πολιτική που εφαρμόστηκε όλα τα χρόνια όχι μόνο στην Ελλάδα αλλά και στην Ευρώπη, με «θύματα» τα χαμηλά οικονομικά στρώματα. Τα ισχυρά επιχειρηματικά συμφέροντα σε Ελλάδα, Ευρώπη, ΗΠΑ και άλλα «εξωθεσμικά κέντρα» επιβάλουν μια *«νέα πρωτοφανή επίθεση κατά των οικονομικά και κοινωνικά ασθενέστερων στρωμάτων, σε τέσσερα βασικά μέτωπα: τη δημοσιονομική πειθαρχία με μοχλό την άσκηση ακόμα μεγαλύτερης εισοδηματικής και φορολογικής πίεσης σε βάρος των εργαζομένων, καθώς και τον περιορισμό των κοινωνικών δαπανών. Την πλήρη αποδιάρθρωση των εργασιακών σχέσεων, με έξαρση της ανεργίας και της υποαπασχόλησης. Την ένταση του αυταρχισμού με τον περιορισμό των ατομικών και συνδικαλιστικών και πολιτικών δικαιωμάτων. Την καταστροφή του περιβάλλοντος στο όνομα της ανάπτυξης που εμπορευματοποιεί τη δημόσια γη. Με τα πρωτοφανή αντιλαϊκά μέτρα»* (Ο.π.: 4). Στοχοποιώντας το κεφάλαιο και αμφισβητώντας «την οικονομία της αγοράς» και τον δικομματισμό, ο ΣΥΡΙΖΑ υποστηρίζει πως έχει την πείρα, τη θέληση και την μαχητικότητα να προωθήσει ένα «εναλλακτικό σχέδιο για τη χώρα, σύμφωνα με τις πραγματικές ανάγκες και τα συμφέροντα όσων πλήττονται από την αντιλαϊκή πολιτική του δικομματισμού.

Στον άξονα του πολιτισμικού φιλελευθερισμού, ο ΣΥΡΙΖΑ μάχεται ανοιχτά τον ρατσισμό, τον εθνικισμό και τον κοινωνικό συντηρητισμό, και υπερασπίζεται το

κράτος δικαίου, τα κοινωνικά δικαιώματα και τις δημοκρατικές ελευθερίες. Υποστηρίζει την ενεργητική προστασία του περιβάλλοντος και το τοποθετεί πάνω από τα κέρδη, μάχεται για κοινωνική δικαιοσύνη και ισότητα και συνυπογράφει τα αιτήματα των εθνικών, φυλετικών και κοινωνικών μειοψηφιών, για πλήρη ελευθερία, ισότητα και απαλλαγή από κάθε είδους διάκριση (Ο.π.: 12).

Ουσιαστικά σε όλη αυτή την πρώτη φάση πολιτικής λειτουργίας του, ο ΣΥΡΙΖΑ παρέμενε μια συμμαχία πολιτικών φορέων και προσωπικοτήτων της Αριστεράς, με κέντρο το μοναδικό κόμμα της πολιτικής ενότητας, τον Συνασπισμό. Έναν Συνασπισμό, που μετασχηματιζόταν, καθώς ακολουθούσε το ριζοσπαστικό εγχείρημα του ΣΥΡΙΖΑ¹¹⁰. Ο ΣΥΡΙΖΑ αποτελούσε επομένως σε αυτή την πρώτη περίοδο της ιστορίας του μια συμμαχία «*συνιστωσών*». Σημαντικότερο ρόλο στη διαμόρφωση των εσωκομματικών εντάσεων και συγκλίσεων έπαιζαν οι «*τάσεις*» στο εσωτερικό του βασικού εταίρου, του Συνασπισμού και ειδικότερα το πλειοψηφικό μετά το 4ο Συνέδριο του Κόμματος «*Αριστερό Ρεύμα*»¹¹¹ και η βασική ομαδοποίηση εσωκομματικής Αντιπολίτευσης, η «*Ανανεωτική Πτέρυγα*», με επικεφαλής τον κοινοβουλευτικό εκπρόσωπο του ΣΥΡΙΖΑ μετά τις εκλογές του 2009, Φώτη Κουβέλη. Η «*Ανανεωτική Πτέρυγα*» επέμενε στην «ανάγκη για μια νέα προοδευτική πλειοψηφία», στην οποία θεωρούσε ότι μπορεί να συμπεριληφθεί και το ΠΑΣΟΚ.

Ο Συνασπισμός προχωρούσε προς το 6ο Συνέδριο με μεγάλα προβλήματα στο εσωτερικό του. Τα μέλη του κόμματος διαμαρτύρονταν για την αδυναμία ενιαίας δημόσιας έκφρασης του ΣΥΝ, για την πολυγλωσσία που επικρατούσε, για τις αποκλίνουσες απόψεις που με άνεση διατυπώνοντας από διάφορα στελέχη στα ΜΜΕ. Ο Συνασπισμός δεν έδινε την εικόνα μιας συλλογικότητας με στενούς δεσμούς εμπιστοσύνης και αλληλεγγύης, αλλά μιας ομοσπονδίας των τάσεων και των ηγετών τους (Μπαλάφας, 2012: 502). Έχουμε όμως διαπιστώσει και σε προηγούμενη ενότητα ότι τα οργανωτικά θέματα, η πολυφωνία εντός του ΣΥΝ και η θέσπιση των τάσεων ως βασικό χαρακτηριστικό του «γενετικού κώδικα» του κόμματος αποτελούν διαχρονικές αιτίες προβλημάτων στο εσωτερικό του. Στο 6ο έκτακτο Συνέδριο του Συνασπισμού

¹¹⁰ Για μια αναλυτική περιγραφή της πορείας του Συνασπισμού, πριν και μετά τη συγκρότηση του ΣΥΡΙΖΑ, βλέπε Μπαλάφας, Γιάννης (2012), 20 χρόνια χρειάστηκαν. Το χρονικό του εγχειρήματος του Συνασπισμού, Αθήνα: Νήσος.

¹¹¹ Κατά τις προσυνεδριακές διαδικασίες για το 6ο Συνέδριο του Συνασπισμού (3-6/6/2010), η μειοψηφία του «Αριστερού Ρεύματος» (Λαφαζάνης, Χουντής, Λεουτσάκος, Καλύβης, Παπαδόγιαννη, Στρατούλης κ.ά.), διατηρώντας τον τίτλο της τάσης («Αριστερό Ρεύμα») διαχωρίστηκε από την πλειοψηφία, που συσπειρωνόταν γύρω από τον Πρόεδρο Αλέξη Τσίπρα, υιοθετώντας το όνομα «Αριστερή Ενότητα» (ΑΡΕΝ).

που διεξήχθη το διάστημα 3 έως 6 Ιουνίου 2010 η «Ανανεωτική Πτέρυγα» υποστήριξε την αποχώρηση του Συνασπισμού από τον ΣΥΡΙΖΑ, και όταν η πρόταση απορρίφθηκε, αποχώρησε η ίδια από τον Συνασπισμό (και τον ΣΥΡΙΖΑ), ιδρύοντας τη Δημοκρατική Αριστερά (ΔΗΜΑΡ), στις 27 Ιουνίου 2010 με επικεφαλής τον Φώτη Κουβέλη. Στην ομιλία του στις 5 Ιουνίου, πριν την αποχώρηση από το Κόμμα, ο Φώτης Κουβέλης υποστήριξε οι χειρισμοί από την πλευρά του κόμματος στα γεγονότα του Δεκεμβρίου 2008 δεν ήταν οι κατάλληλοι: *«Ακολούθησε ο Δεκέμβρης με όσα τραγικά ζήσαμε: Τις σπουδαίες διαδηλώσεις, την οργή και την απόγνωση της νεολαίας. Το αίμα του δολοφονημένου Αλέξη Γρηγορόπουλου, την καμένη πόλη, τη βία, την απόγνωση, αλλά και τους βανδαλισμούς της κουκούλας [...] Υπάρχουν ευθύνες γι' αυτό. Δεν θέλω να πω αυτή την ώρα τίποτα άλλο γι' αυτήν την περίοδο. Ένα μόνο θα πω: συντρόφισσες και σύντροφοι, ο Δεκέμβρης μας στοίχισε»* (Κουβέλης, 2010:2).

Οι μεγαλύτερες διαφωνίες του Κουβέλη και της «Ανανεωτικής Πτέρυγας» με τον ΣΥΝ εντοπίζονται στο ζήτημα της Ευρώπης και της νέας κατάστασης που διαμορφώνεται. *«Η νέα κατάσταση, με την ολέθρια παρουσία του ΔΝΤ στη χώρα, με δυσβάσταχτα και άδικα τα βάρη στις πλάτες των πλατιών λαϊκών στρωμάτων, με αποσαθρωμένα και λεηλατημένα τα κοινωνικά και εργασιακά δικαιώματα, με κύρια και αποκλειστική ευθύνη της κυβέρνησης του ΠΑΣΟΚ και της νεοφιλελεύθερης πολιτικής του, επιβάλλει καινούργια καθήκοντα για τη σύγχρονη Αριστερά, αλλά και για όλες τις δυνάμεις του εργατικού κοινωνικού κινήματος»* θα τονίσει ο Φώτης Κουβέλης (Ο.π.: 3). Όσο η ευρωσκεπτικιστική διάθεση του ΣΥΝ οξύνεται, τόσο η στάση του Κουβέλη παραμένει αρνητική σε κάθε είδους απομάκρυνση από τον ευρωπαϊκό χαρακτήρα του κόμματος εν τη γενέσει του. *«Στις ευρωεκλογές, η ηγετική πλειοψηφία του ΣΥΝ/ΣΥΡΙΖΑ σφράγισε με τον αρνητικότερο τρόπο την πολιτική και εκλογική μας προσπάθεια. Απομακρύνθηκε από τον αριστερό μας ευρωπαϊσμό και δημιούργησε κύματα πικρίας στον κόσμο μας, στην ιστορική βάση του χώρου μας, στους πολίτες της ανανεωτικής αριστεράς¹¹². Ο ΣΥΝ και ο ΣΥΡΙΖΑ δεν είχαν συγκεκριμένο και σαφές στίγμα για τα κοινωνικά ζητήματα. Δεν ανέδειξαν τον αριστερό ευρωπαϊσμό. Περιορίστηκαν στον καταγγελτικό λόγο, χωρίς ταυτόχρονα να προτάξουν συστηματικά διεκδικητικές – μεταρρυθμιστικές προτάσεις για τα προβλήματα των*

¹¹² 114 «Το προγραμματικό κείμενο του ΣΥΡΙΖΑ [...] και η ευρωδιακήρυξη, ήταν κείμενα στα οποία καταγράφονταν οι κοινοί τόποι των συνιστωσών του ΣΥΡΙΖΑ που διαμορφώνουν αυτό που ονομάζουν ως “αντισυστημική και αντικαπιταλιστική αριστερά”. Δηλαδή: Απόρριψη των μεταρρυθμίσεων Απόρριψη της πράσινης ανάπτυξης [...]» (Κουβέλης, 2010:2).

πολιτών και της χώρας. Η Ευρώπη δεν αφορούσε την Αριστερά. Απορρίπτονταν όλες οι συνθήκες που συγκροτούν την ΕΕ. Δεν υπήρχε παρά μόνο μία αναφορά στο ΚΕΑ για να δηλωθεί ότι πρέπει να συμμαχήσει με την αντικαπιταλιστική Αριστερά στην Ευρώπη. Απαξιώνονταν πλήρως οι ευρωπαϊκοί θεσμοί, ακόμα και οι εκλεγμένοι, όπως το ευρωπαϊκό κοινοβούλιο, ως έχοντες μόνη αποστολή την καταδυνάστευση των υποτελών τάξεων, χωρίς να υπάρχει καμιά πρόταση για τη θεσμική συγκρότηση της ΕΕ» (Ο.π: 2).

Αναμφίβολα, η οικονομική κρίση άλλαξε την ατζέντα των κομμάτων καθώς επικεντρώθηκαν στα ζητήματα της οικονομίας. Η οικονομική κρίση αποτέλεσε κεντρικό θέμα και στις παρεμβάσεις του ΣΥΝ/ΣΥΡΙΖΑ όπως θα δούμε παρακάτω. Η συγκυρία της κρίσης του 2008, αποτελεί τομή όχι μόνο για την ελληνική ριζοσπαστική Αριστερά αλλά εν γένει για τη σχέση των Ελλήνων με την «Ευρώπη» (Μπαλαμπανίδης, 2019:361). Ο ελληνικός ευρωσκεπτικισμός δεν αποτελούσε ποτέ ευρωπαϊκή πρωτοτυπία: φτάνει στο απόγειό του με την ένταξη της χώρας στην ΕΟΚ και τις εκλογές του 1981 και σημειώνει περιορισμένη αναγέννηση στη δεκαετία του 1990 (Verney, 2011). Το 2010 – 2011 παρουσιάζεται μια εντυπωσιακή αντιστροφή των τάσεων και η Ελλάδα βρίσκεται στην πρωτοπορία του κύματος ευρωσκεπτικισμού που αναδύεται πανευρωπαϊκά. Είναι όμως οριακός ευρωσκεπτικισμός: η δραματική πτώση της υποστήριξης προς την Ε.Ε. συμβαδίζει με αυξημένη υποστήριξη προς το κοινό νόμισμα. (Μπαλαμπανίδης, 2019: 361). Οι Λαμπρινού και Μπαλαμπανίδης (2014) στο πολύ ενδιαφέρον άρθρο τους σημειώνουν πως ο ΣΥΡΙΖΑ, ερχόμενος σε ρήξη με την κληρονομιά του, διαμορφώνει μια αντιφατική πλην πολιτικά επιχειρησιακή σύνθεση: διαβάζει (σωστά) την κρίση ως ευρωπαϊκή και όχι ως αμιγώς ελληνική παθογένεια, για να καταλήξει όμως λιγότερο σε μια πρόταση ευρωπαϊκής εμβάθυνσης και περισσότερο στη θυματοποίηση της Ελλάδας που χάνει την κυριαρχία της έναντι των «ξένων».

Το κείμενο της Πολιτικής Απόφασης του 6ου έκτακτου Συνεδρίου του ΣΥΝ συμπυκνώνει όλη τη στρατηγική που θα ακολουθήσει ο ΣΥΝ και μετέπειτα ΣΥΡΙΖΑ στην πορεία προς την Αξιωματική Αντιπολίτευση και μετέπειτα Εξουσία. Στο 6ο (και τελευταίο του) Συνέδριο, τα θέματα της οικονομίας μονοπωλούν το πρόγραμμα του ΣΥΝ: Στο σύνολο 221 αναφορών, το 8,6% (19 αναφορές) είναι αφιερωμένο στα ζητήματα της οικονομίας, 9,95% (22 αναφορές) στα ζητήματα της Ευρωπαϊκής Ένωσης – Ευρωπαϊκής ενοποίησης και καμία αναφορά στα ζητήματα Πολιτισμικού Φιλελευθερισμού. Στην Πολιτική Απόφαση δίνεται έμφαση στον κόσμο της εργασίας και τις αδύναμες τάξεις ενώ ο λόγος γίνεται περισσότερο αριστερός και το λεξιλόγιο

περισσότερο «επιθετικό». Η χρήση των λέξεων ταξικός, Λαός, υποτελείς τάξεις, αγώνας και κεφάλαιο εντοπίζονται σε όλο, σχεδόν, το κείμενο. Το στοιχείο αυτό μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι ο ΣΥΝ στο τελευταίο του Συνέδριο στρέφεται ακόμα πιο αριστερά, χρησιμοποιώντας λέξεις της μαρξιστικής ιδεολογίας.

Η οικονομική κρίση παρουσιάζεται ως εξωτερικό σοκ (external shock)¹¹³ στην προσαρμογή της πολιτικής του ΣΥΝ αλλά και ως μοναδική ευκαιρία για τη ριζοσπαστική Αριστερά να επιβληθεί στην εκλογική ατζέντα ως ο φορέας που θα «προστατέψει» τα φτωχά και αδύναμα στρώματα, τα «θύματα» της κρίσης. «Οι ιστορικές αυτές εξελίξεις θέτουν στην ημερήσια διάταξη την ανάγκη μεγάλων ρήξεων και ανατροπών, την ανάγκη μιας εναλλακτικής προοδευτικής πορείας που σήμερα συνδέεται περισσότερο από ποτέ με την υπέρβαση του καπιταλιστικού κοινωνικοοικονομικού σχηματισμού και την προώθηση του σοσιαλισμού με δημοκρατία και ελευθερία. Η ανανεωτική και ριζοσπαστική Αριστερά σήμερα, υπερβαίνοντας τις ανεπάρκειές της, μπορεί και πρέπει να αναλάβει με αισιοδοξία και έμπνευση τον ιστορικό της ρόλο. Δεδομένου ότι σήμερα βρισκόμαστε μπροστά σε μια δομική κρίση του καπιταλισμού, η πάλη για εναλλακτική διέξοδο δεν μπορεί παρά να συνδέεται με τον αγώνα για ριζική ανατροπή του σημερινού συσχετισμού δυνάμεων, με στόχο μια άλλη κοινωνική και πολιτική πλειοψηφικά, η οποία θα υπηρετεί τα συμφέροντα των εργαζομένων και των πλατειών αδύναμων κοινωνικών στρωμάτων και θα προωθεί τη ριζική αλλαγή της κοινωνίας και το σοσιαλισμό» αναφέρει η εισαγωγή στο κείμενο της Πολιτικής Απόφασης του 6ου Συνεδρίου του ΣΥΝ (ΣΥΝ, 2010:1).

Η κρίση αντιμετωπίζεται ως επίθεση στα φτωχά στρώματα και σύμφωνα με το κόμμα η ευθύνη βαραίνει εξίσου την Ευρωπαϊκή Ένωση και τις ΗΠΑ καθώς ενεργούσαν σύμφωνα με τις επιταγές του νεοφιλελευθερισμού. *«Βρισκόμαστε στη δίνη μιας παγκόσμιας καπιταλιστικής κρίσης που έχει τη ρίζα της στην υπερσυσσώρευση του κεφαλαίου. Μια κρίση που είναι επίσης διατροφική, ενεργειακή, περιβαλλοντική. Μία επί της ουσίας, δηλαδή, δομική κρίση του συστήματος, που εκδηλώθηκε το 2008 αρχικά στις τράπεζες και το χρηματοπιστωτικό σύστημα, στη συνέχεια στις επενδύσεις και στη μείωση της παραγωγής και πέρασε ως φυσική συνέπεια στην εργασία, την απασχόληση και τα εισοδήματα. Η πρώτη φροντίδα των ισχυρών της ΕΕ και των ΗΠΑ ήταν να*

¹¹³ Για τον παράγοντα της οικονομικής κρίσης ως εξωτερικό σοκ στην αλλαγή των κομμάτων βλέπε σχετικά Calca, Patricia and Martin, Gross (2019), “To adapt or to disregard? Parties’ reactions to external shocks”, West European Politics, January

αποσοβήσουν την κατάρρευση του νεοφιλελεύθερου καπιταλιστικού συστήματος, γι' αυτό αποφάσισαν να στηρίζουν τους βασικούς πυλώνες που κινδύνευαν, δηλαδή τις τράπεζες και το χρηματοπιστωτικό κεφάλαιο, με τη διοχέτευση πολλών εκατοντάδων δισ. ευρώ και πρόσθετη συνέπεια τη διόγκωση του δημόσιου χρέους. Οι δυνάμεις της εργασίας υφίστανται πολύ σκληρή εκμετάλλευση, σε ένα καθεστώς εργασιακού μεσαίωνα¹¹⁴». Όπως είδαμε παραπάνω, η αποχώρηση της Ανανεωτικής Πτέρυγας, που υπερασπίζεται την ευρωπαϊστική παράδοση, συμπίπτει με την αναθεώρηση, από την πλειοψηφία, μιας από τις κομβικές ιστορικές επιλογές του κόμματος: η κριτική υποστήριξη της Συνθήκης του Μάαστριχτ θεωρείται λανθασμένη και η καταψήφιση των επόμενων Συνθηκών της Νίκαιας και της Λισσαβόνας «ορθώς επαναπροσδιορισμός της ευρωπαϊκής πολιτικής» του κόμματος¹¹⁵ (Μπαλαμπανίδης, 2019: 363 – 364).

Στο κείμενο της Πολιτικής Απόφασης, η κρίση στην Ελλάδα συνδέεται με το ευρωπαϊκό και διεθνές νεοφιλελεύθερο μοντέλο καπιταλιστικής ανάπτυξης, αλλά και με τον τρόπο άσκησης εξουσίας από τις κύριες δυνάμεις του εγχώριου δικομματισμού, ΝΔ και ΠΑΣΟΚ. Ταυτόχρονα, «Βιώνουμε μια πρωτοφανή οικολογική κρίση, που προκαλείται από τις χρόνια συσσωρευμένες αντιφάσεις του καπιταλιστικού μοντέλου ανάπτυξης, την υπερεκμετάλλευση των φυσικών πόρων, την ενεργειακή σπατάλη και εξάρτηση, την κυριαρχία των δημόσιων έργων και του *real estate*, την άναρχη αστικοποίηση και ερήμωση της υπαίθρου» (ΣΥΝ, 2010: 4). Η έκκληση του ΣΥΝ στα κινήματα και τα κόμματα της ριζοσπαστικής Αριστεράς στην Ευρώπη για την αντιμετώπιση της κρίσης συνοδεύεται από το Άμεσο Εναλλακτικό Πρόγραμμα Προοδευτικής Εξόδου από την Κρίση το οποίο περιλαμβάνει αιτήματα που θα ενσωματωθούν και στις εκλογικές διακηρύξεις του ΣΥΡΙΖΑ στις διπλές εκλογές Μαΐου – Ιουνίου 2012. Ο ΣΥΝ διεκδικεί τα εξής (Ο.π.: 5-6):

- Απεμπλοκή από το μηχανισμό «στήριξης» που συγκρότησε η ΕΕ και το ΔΝΤ και την πολιτική τους. Να διεκδικήσουμε τον απ' ευθείας δανεισμό της χώρας από την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα με ευνοϊκούς όρους, τουλάχιστον εκείνους με τους οποίους δανείζονται οι

¹¹⁴ Ιδιαίτερο βάρος δίνει ο ΣΥΝ στον αγώνα ώστε τα σωματεία, ειδικά σε περιπτώσεις κλεισίματος εργοστασίων και γενικά ο κόσμος της εργασίας να διεκδικήσει τα δικαιώματά του και να ανταπεξέλθει στην επίθεση του κεφαλαίου στηριζόμενος «στις δικές του δυνάμεις». «Να προβάλει ο κόσμος της εργασίας έμπρακτα μια άλλη αντίληψη για την οικονομική και κοινωνική ζωή, στη βάση των αναγκών, της αλληλεγγύης, του κοινωνικού ελέγχου, της περιβαλλοντικής ισορροπίας, τη λογική της ολιγαρκούς αφθονίας απέναντι στη λογική του ανταγωνισμού, της περιβαλλοντικής καταστροφής και των στρεβλών μοντέλων κατανάλωσης» (ΣΥΝ, 2010: 8- 9).

¹¹⁵ Βλέπε σχετικά Μπαλαμπανίδης, 2019: 363 – 364.

ιδιωτικές τράπεζες, συμμαχώντας με τις χώρες που αντιμετωπίζουν ανάλογο πρόβλημα χρέους και ελλειμμάτων.

- Αλλαγή των ευρωπαϊκών συνθηκών, με προτεραιότητα την κατάργηση του Συμφώνου Σταθερότητας και την αντικατάστασή του με ένα Σύμφωνο για την κοινωνική προστασία, την εξασφαλισμένη αξιοπρεπή απασχόληση και την αειφόρο ανάπτυξη.
- Άμεση ακύρωση του προγράμματος «σταθερότητας και ανάπτυξης» και όλων των άλλων αντιλαϊκών και αντεργατικών μέτρων που επιβάλλει η ελληνική κυβέρνηση σε συνεργασία με την ΕΕ και το ΔΝΤ.
- Διεκδίκηση στην Ελλάδα, στην ΕΕ και σε διεθνές επίπεδο της επαναδιαπραγμάτευση του χρέους, με στόχο την επιμήκυνση του χρόνου αποπληρωμής, τη μείωση των επιτοκίων και τη διαγραφή μέρους του. Αντίστοιχα πρέπει να αντιμετωπιστεί το πρόβλημα του ιδιωτικού χρέους, ιδιαίτερα για τις ευάλωτες κοινωνικές ομάδες.
- Να τεθούν υπό δημόσιο κοινωνικό έλεγχο οι τράπεζες και το χρηματοπιστωτικό σύστημα, προς όφελος του δημοσίου συμφέροντος, για τις ανάγκες του κοινωνικού συνόλου, των εργαζομένων και της πραγματικής οικονομίας, με άμεση διεκδίκηση τη διαμόρφωση του πυλώνα των τριών τραπεζών.
- Αμφισβήτηση της ελεύθερης κίνησης κεφαλαίων - Επιβολή φόρου Τόμπιν και άλλων αντίστοιχων μέτρων - Ακύρωση απελευθέρωσης αγορών σε συνδυασμό με την εφαρμογή αναπτυξιακής και βιομηχανικής πολιτικής και κλαδικών πολιτικών σε κρίσιμους τομείς.
- Διεκδίκηση ενός άμεσου προγράμματος για την παραγωγική ανασυγκρότηση της ελληνικής οικονομίας που θα τονώνει την ανάπτυξη, και θα δημιουργεί ασπίδα κοινωνικής προστασίας κατά της ανεργίας και της νέας φτώχειας.
- Προώθηση ενός στρατηγικού σχεδίου μεταρρύθμισης και ανασυγκρότησης του κράτους, που θα αποκαθιστά την αξιοπιστία του, θα λειτουργεί με διαφάνεια και αξιοκρατία, θα καταπολεμά τη γραφειοκρατία και τη ρουσφετολογία και θα γίνεται έτσι ικανό και αξιόπιστο εργαλείο ανάπτυξης και κοινωνικής συνεισφοράς.
- Αγώνας ώστε να μπει τέλος στην πολιτική των ιδιωτικοποιήσεων αλλά

και των ΣΔΙΤ (Συμπράξεις Δημοσίου και Ιδιωτικού τομέα). Αυτός ο αγώνας γίνεται πιο επίκαιρος μετά την εξαγγελία από την κυβέρνηση του ξεπουλήματος του νερού (ΕΥΔΑΠ, ΕΥΑΘ), των ταχυδρομείων, αυτοκινητόδρομων, των σιδηροδρόμων, των καζίνο, ενώ προχωράει και η ολοκληρωτική ιδιωτικοποίηση των λιμανιών, των αεροδρομίων, της ενέργειας και των τηλεπικοινωνιών. Προωθούμε σταδιακά μια στρατηγική ανάκτησης από το Δημόσιο –με νέους προοδευτικούς όρους ανάπτυξης, ανασυγκρότησης, επενδύσεων και αποτελεσματικότητας, και με όρους κοινωνικής ιδιοκτησίας και εργατικού ελέγχου, διαφάνειας και κοινωνικής εξυπηρέτησης– των πιο κρίσιμων στρατηγικών κλάδων και επιχειρήσεων της οικονομίας (π.χ. ενέργεια, τηλεπικοινωνίες, κοινωφελή αγαθά και υπηρεσίες, συγκοινωνίες, υποδομές, λιμάνια κ.λπ).

- Στρατηγική στήριξης, με σειρά άμεσων μέτρων, των μικρών και πολύ μικρών επιχειρήσεων, των μικρών και πολύ μικρών επαγγελματιών και βιοτεχνών. Στηρίζουμε τη μικρομεσαία αγροτιά της χώρας μας και την αγροτική παραγωγή, σε μια περίοδο που περιθωριοποιούνται και που ο μικρομεσαίος αγρότης, ιδιαίτερα ο νέος, τείνει να γίνει μουσειακό είδος. Προωθούμε την ανασυγκρότηση και την ποιοτική και οικολογική αναδιάρθρωση της αγροτικής και κτηνοτροφικής παραγωγής με επώνυμα, τυποποιημένα, πιστοποιημένα, ασφαλή και υγιεινά αγροτικά και κτηνοτροφικά προϊόντα και είμαστε ριζικά αντίθετοι με τη χρήση μεταλλαγμένων.

Η οικονομική κρίση ως ιστορική συνθήκη καλεί την Αριστερά να κινητοποιηθεί και να καταγράψει τις δυνάμεις ώστε «να εμπλουτίσει, να σκεφτεί και να υλοποιήσει πρακτικές που στοχεύουν και ασκούνται με κριτήριο την επίλυση κοινωνικών προβλημάτων και όχι την καταγραφή δυνάμεων. Τώρα είναι η ώρα η αριστερά να γίνει η νέα αριστερά, που απαιτούν οι ιστορικές συνθήκες» (Ο.π.:9). Η ενότητα της Αριστεράς αποτελεί για μια ακόμα φορά το «στοίχημα» του ΣΥΝ όχι μόνο για την πολιτική του επιβίωση αλλά και για τη διεκδίκηση των νέων αιτημάτων που δημιουργεί η οικονομική κρίση. Ο ΣΥΝ με μια διάθεση αυτοκριτικής τονίζει ότι χρειάζεται έναν καλύτερο ΣΥΡΙΖΑ που θα λειτουργήσει ως «καταλύτης» για τη δημιουργία της νέας Αριστεράς. *«Για μας ο ΣΥΡΙΖΑ δεν αποτελεί μια απλή πολιτική συμμαχία, αλλά μια συμμαχία με νέα χαρακτηριστικά, με δική της ξεχωριστή ταυτότητα στην ελληνική*

κοινωνία. Σήμερα, στόχος είναι, όλοι και όλες, ανένταχτοι και συνιστώσες, να πάρουμε τον ΣΥΡΙΖΑ στα χέρια μας και να τον μετατρέψουμε σε ένα ανοιχτό πολιτικό σχήμα, χώρο ένταξης νέων αγωνιστών, όχημα που δοκιμάζει την ενότητα σήμερα σε συνθήκες που είναι πιο χρήσιμη από ποτέ. Δυστυχώς, η κατάσταση στον ΣΥΡΙΖΑ το τελευταίο διάστημα έχει επιβαρυνθεί από τις άγονες αντιπαραθέσεις μεταξύ συνιστωσών, από την επιθετική στάση απέναντι στον ΣΥΝ και από αρνητικές τοποθετήσεις για την ύπαρξη και λειτουργία του ίδιου του ΣΥΡΙΖΑ. Ο ΣΥΡΙΖΑ πρέπει άμεσα να βγει από αυτή τη διεκδικητική κατάσταση. Να αποκατασταθούν σχέσεις εμπιστοσύνης μεταξύ των συνιστωσών, να γιωθεί η δράση του περισσότερο στα προβλήματα της ελληνικής κοινωνίας» (Ο.π.:11).

Η Πολιτική Απόφαση του 6ου Συνεδρίου κλείνει με τη διατύπωση του διαχρονικού στόχου του κόμματος ο οποίος παραμένει ο σοσιαλισμός με ελευθερία και δημοκρατία, στα πλαίσια τώρα μιας νέας και αβέβαιης κατάστασης, όπως αυτή της κρίσης χρέους.

Κεφάλαιο 4. Η πορεία προς την εξουσία και ο θρίαμβος του ΣΥΡΙΖΑ (2011 – 2015)

Η περίοδος Ιούνιος 2012 – Ιανουάριος 2015 μπορεί να χαρακτηριστεί ως η πορεία προς την εξουσία για τον ΣΥΡΙΖΑ. Στο κεφάλαιο αυτό θα μελετήσουμε τον εκλογικό θρίαμβο του ΣΥΡΙΖΑ στις διπλές εκλογές Μαΐου – Ιουνίου 2012. Στην περίοδο της κρίσης ο ΣΥΡΙΖΑ υιοθέτησε μια έντονα αντι-νεοφιλελεύθερη και αντι-μνημονιακή στάση που διευκόλυνε την εκλογική του άνοδο (Κατσουρίδης, 2019:431). Ο ΣΥΡΙΖΑ συμμετείχε ενεργά στο κίνημα των «Αγανακτισμένων» και στο κίνημα του «Λευ Πληρώνω»¹¹⁶, κινήματα και τα δύο που τάσσονται ενάντια στο Μνημόνιο και τα μέτρα που επιφέρει. Στην πρώτη αυτή περίοδο των έντονων συζητήσεων και κινητοποιήσεων πριν το 2012, το πρόγραμμα του κόμματος περιελάμβανε, μεταξύ άλλων, κοινωνικό έλεγχο των τραπεζών, αύξηση της φορολογίας για τα πιο πλούσια στρώματα της κοινωνίας, προστασία των μικροεπιχειρήσεων, αναστολή των ιδιωτικοποιήσεων, κατάργηση των αντεργατικών νομοθεσιών και ορισμένων φορολογιών, επαναφορά πολιτικών κοινωνικής πρόνοιας και αρκετά άλλα ριζοσπαστικά μέτρα (Spyropoulou, 2013).

Στις βουλευτικές εκλογές του 2012, τον διπλό «εκλογικό σεισμό», συνέβη κάτι που άλλαξε την δομή του κομματικού συστήματος της Ελλάδας και που αποτέλεσε το

¹¹⁶ Για το κίνημα των Αγανακτισμένων βλέπε σχετικά Aslanidis και Marantzidis (2016) καθώς επίσης και Pettas και Daskalaki (2021).

τέλος του «κραταιού δικομματισμού» της Μεταπολίτευσης (Βούλγαρης και Νικολακόπουλος, 2014). Το ΠΑΣΟΚ από το 43,9% που απέσπασε στις εκλογές του 2009 βρέθηκε στο 13,2% στις εκλογές του Μαΐου και στο 12,3% στις εκλογές του Ιουνίου του 2012 ενώ στις εκλογές του Ιανουαρίου του 2015 κατάφερε να αποσπάσει μόλις το 4,7% των ψήφων. Σχεδόν την αντίθετη πορεία ακολούθησε ο ΣΥΡΙΖΑ. Το ποσοστό του στις εκλογές του 2009 ήταν 4,6%, στις εκλογές του Μαΐου και του Ιουνίου εκτοξεύτηκε στο 16,8% και στο 26,9% αντίστοιχα, ενώ αναδείχτηκε πρώτο κόμμα και σχημάτισε κυβέρνηση με τους Ανεξαρτήτους Έλληνες τον Ιανουάριο του 2015 με ποσοστό 36,3%. Στις εκλογές του Σεπτεμβρίου του 2015 το ποσοστό του μειώθηκε ελάχιστα (35,4%) ενώ το ΠΑ.ΣΟ.Κ. που πλέον κατέβαινε στις εκλογές μαζί με την Δημοκρατική Αριστερά, σχηματίζοντας την Δημοκρατική Συμπράταξη (ΔΗ.ΣΥΜ.), απέσπασε το 6,3% των ψήφων¹¹⁷. Ο ΣΥΡΙΖΑ, ένα κόμμα της ριζοσπαστικής Αριστεράς, αύξησε εντυπωσιακά το εκλογικό του μέγεθος στη διάρκεια της κρίσης και εκτόπισε από τη θέση του κυρίαρχου στο αριστερό φάσμα του κομματικού συστήματος το ΠΑΣΟΚ, το οποίο κατατάσσεται ανάμεσα στα κόμματα της ευρωπαϊκής Σοσιαλδημοκρατίας. Έτσι, στο πεδίο του κομματικού ανταγωνισμού, μέσα στην κρίση σημειώνεται μια μοναδική πανευρωπαϊκά περίπτωση όπου ένα κόμμα της ριζοσπαστικής Αριστερά κερδίζει κατά κράτος το κόμμα της Σοσιαλδημοκρατίας.

Η ξαφνική εκτόξευση των ποσοστών του ΣΥΡΙΖΑ και η ανάδειξή του ως ένα κόμμα που είχε τη δυναμική πλέον να διαδραματίσει καθοριστικό ρόλο στην πολιτική κατάσταση της χώρας ήρθε ως απόρροια της απογοήτευσης πολλών ψηφοφόρων από τα κυρίαρχα μέχρι τότε κόμματα του ΠΑΣΟΚ και της ΝΔ αλλά και της αδυναμίας τους να προσφέρουν λύσεις για την αντιμετώπιση της οικονομικής κρίσης που έπληξε την χώρα. Ο ΣΥΡΙΖΑ κατάφερε να γίνει αποδέκτης αυτής της οργής του εκλογικού σώματος. Η ενεργή συμμετοχή του στα κινήματα των «Αγανακτισμένων» και του «Δεν πληρώνω» καθώς και η εκτεταμένη χρήση των «κοινωνικών δικτύων» (social media) όπως το Facebook και το Twitter από την πλευρά του κόμματος της ριζοσπαστικής Αριστεράς είναι δύο από τα στοιχεία που έδωσαν ώθηση στα εκλογικά ποσοστά του. Ο Γιάννης Μηλιός (2016) στο ενδιαφέρον άρθρο του θεωρεί ότι στην εκλογική άνοδο του ΣΥΡΙΖΑ έπαιξαν καθοριστικό ρόλο τρεις αλληλένδετοι μεταξύ τους παράγοντες:

1. Η κατοχύρωση στη συνείδηση μεγάλης μερίδας της κοινωνίας της αντίληψης

¹¹⁷ Τα αποτελέσματα των εκλογικών αναμετρήσεων αντλήθηκαν από το Υπουργείο Εσωτερικών. Διεύθυνση ιστοσελίδας του Υπουργείου Εσωτερικών: <http://www.ypes.gr/el/Elections/NationalElections/Results/>

ότι ο ΣΥΡΙΖΑ αποτελεί το κατεξοχήν κινηματικό και «αντισυστημικό» κόμμα, το κόμμα που διαφοροποιείται ριζικά από το «παλιό πολιτικό σύστημα» και για το λόγο αυτό αποδέχεται και στηρίζει τις μεγάλες λαϊκές κινητοποιήσεις της διετίας πριν τις εκλογές. Ρόλο έπαιξε εδώ και ο τρόπος με τον οποίο τα μέλη και τα στελέχη του ΣΥΡΙΖΑ εντάχθηκαν και ενσωματώθηκαν στο κίνημα των πλατειών, πέρα από κάθε υποψία μιας «δύναμης» που εισέρχεται απλά και μόνο για να στρατολογήσει μέλη.

2. Η προσωπικότητα και ακτινοβολία του Αλέξη Τσίπρα, σε συνδυασμό με την ρητή «ανάληψη της ευθύνης» για τη διακυβέρνηση της χώρας, σε ριζικά διαφορετική κατεύθυνση από το παρελθόν. Η «κυβέρνηση της Αριστεράς» νοείται και περιγράφεται σε πληθώρα άρθρων και κομματικών αποφάσεων ως ριζική τομή με τη συνήθη «διακυβέρνηση». Έτσι, ο Αλέξης Τσίπρας αναλαμβάνει τον Μάιο 2012 την ευθύνη νέων εκλογών, διότι για τον ΣΥΡΙΖΑ είναι αδιανόητη η συμμετοχή σε μια κυβέρνηση του παλιού πολιτικού συστήματος.
3. Η ιδεολογικοπολιτική συγκρότηση του κομματικού λόγου, που μπορούσε να αντιπαρατίθεται πειστικά στην κυρίαρχη εγχώρια και ευρωπαϊκή αφήγηση για την κρίση, απευθυνόμενος στον ορθό λόγο ευρύτερων ακροατηρίων, πέρα από τους παραδοσιακούς ψηφοφόρους της Αριστεράς. Ο κομματικός αυτός λόγος αναδείκνυε τον διεθνή και ευρωπαϊκό χαρακτήρα της κρίσης, την σκόπιμη «ατελή» αρχιτεκτονική της Ευρωπαϊκής Ένωσης και της Ζώνης του Ευρώ ώστε να εξυπηρετούνται συγκεκριμένα συμφέροντα, τόνιζε τη μετασχηματιστική δύναμη των λαϊκών μαζών όταν λειτουργούν κινηματικά, επέμενε πως «έναν άλλον κόσμο είναι εφικτός» και ότι η αλλαγή του κόσμου μπορεί να ξεκινήσει «εδώ και τώρα».

Από τους τρεις παράγοντες ξεχωρίζουμε την κόπωση του εκλογικού σώματος από τις πολιτικές των δύο μεγάλων κομμάτων και τον ρόλο που έπαιξε η (χαρισματικής;) ηγεσία του Αλέξη Τσίπρα. Για το αν ο Τσίπρας χαρακτηρίζεται χαρισματικός ηγέτης θα ασχοληθούμε σε επόμενη ενότητα. Ένα άλλο στοιχείο που συνέβαλλε στην άνοδο του ΣΥΡΙΖΑ είναι ίσως η υιοθέτηση μιας λαϊκίστικης ρητορικής κυρίως την περίοδο των ετών 2012-2015. Αυτό γίνεται αντιληπτό στις τότε υποσχέσεις του κόμματος για επανόρθωση των αδικιών που είχε υποστεί η πλειοψηφία του Ελληνικού λαού καθώς και στη διάκριση που προωθήθηκε μεταξύ του «λαού και της διεφθαρμένης ελίτ», συστατικά στοιχεία και τα δύο της έννοιας του λαϊκισμού (Τσίπρας, 2012 α). Έτσι, ο

ΣΥΡΙΖΑ, έχοντας ως συνεκτικό του στοιχείο «τον αγώνα για τον λαό» αλλά και «μαζί με τον λαό», ενσωματώνει και συναρθρώνει στον πολιτικό του λόγο αιτήματα διαφόρων κοινωνικών ομάδων, ομάδων συμφερόντων και κοινωνικών κινημάτων, προκειμένου να επιβεβαιώσει το άνοιγμά του στην κοινωνία και να εδραιωθεί στην συνείδηση των πολιτών ως ένα κυρίαρχο λαϊκό πολιτικό υποκείμενο. Το διάστημα ανάμεσα στις εκλογές της 6ης Μαΐου και εκείνες της 17ης Ιουνίου 2012 αποτέλεσε την πυκνότερη ίσως προεκλογική περίοδο της μεταπολιτευτικής περιόδου (Μηλιός, 2016).

Την περίοδο 2012 - 2015, ο ΣΥΡΙΖΑ στήριξε τον πολιτικό του λόγο σε τρεις πυλώνες: στην ερμηνεία της κρίσης, στο ρόλο της Ευρωπαϊκής Ένωσης και στην προβολή ενός συνεκτικού πολιτικού προγράμματος που στηρίζει τα «*θήματα*» της οικονομικής κρίσης. Η περίοδος αυτή θα μελετηθεί βάσει αυτών των πυλώνων και στην παρούσα ενότητα θα ασχοληθούμε με τις διπλές εκλογές Μαΐου – Ιουνίου 2012. Πριν αναλύσουμε τις εκλογικές διακηρύξεις του ΣΥΡΙΖΑ κρίνουμε απαραίτητο να διασαφηνίσουμε τους τρεις πυλώνες της ανάλυσής μας. Σε ό,τι αφορά την ερμηνεία της κρίσης, θα προσπαθήσουμε να περιγράψουμε τον τρόπο που ερμηνεύει ο ΣΥΡΙΖΑ την οικονομική κρίση, δηλαδή ποιοι θεωρεί ότι ευθύνονται για την κρίση και ποιες λύσεις προτείνει. Σχετικά με τον ρόλο της Ευρωπαϊκής Ένωσης ο κύριος στόχος μας είναι να εξακριβώσουμε τον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβάνεται ο ΣΥΡΙΖΑ την Ευρωπαϊκή Ένωση και τη θέση της Ελλάδας μέσα σε αυτήν. Θα προσπαθήσουμε, επομένως, να απαντήσουμε στο ερώτημα αν αποτελεί ένα κόμμα που αποδέχεται πλήρως την μορφή που έχει λάβει η ευρωπαϊκή ολοκλήρωση ή αν πρόκειται για ένα ευρωσκεπτικιστικό κόμμα που απορρίπτει τη συγκεκριμένη προοπτική για λόγους ιδεολογικούς ή άλλους, ή αντιτίθεται μόνο σε συγκεκριμένες εκφάνσεις του. Για το σκοπό αυτό, θα χρησιμοποιήσουμε δύο θεωρητικά σχήματα ταξινόμησης και ανάλυσης του φαινομένου του ευρωσκεπτικισμού στα πολιτικά κόμματα, τα οποία κατέχουν εξέχουσα θέση στη σχετική βιβλιογραφία. Τέλος, σχετικά με το πολιτικό πρόγραμμα του ΣΥΡΙΖΑ, θα μελετήσουμε τις βασικές του θέσεις σχετικά με τα προγράμματα που προτείνει από το 2012 έως και τον Σεπτέμβριο του 2015, με έμφαση στις προτάσεις του σχετικά με τα «*θήματα*» της οικονομικής κρίσης, καθώς στο αφήγημα του ΣΥΡΙΖΑ η κρίση είναι πρωτίστως ανθρωπιστική.

4.1. Ανατροπή και αλλαγή συσχετισμών: ο ΣΥΡΙΖΑ ως νέος πόλος στο ελληνικό πολιτικό σύστημα

Ο ΣΥΡΙΖΑ μετά τις διπλές εκλογές – «*σεισμό*» τον Μάιο και τον Ιούνιο του 2012

σταθεροποιεί τη θέση του ως ένας από τους δύο πόλους του νέου «δικομματισμού». Όπως φαίνεται και στο παρακάτω γράφημα, όπου συσχετίζονται οι δημοσκοπικές και εκλογικές επιδόσεις ΣΥΡΙΖΑ-ΝΔ με τα βασικά γεγονότα της τριετίας 2012-2015, ο ΣΥΡΙΖΑ, σταδιακά και σταθερά, καθιερώνεται ως κυβερνητική εναλλακτική δύναμη, ειδικά μάλιστα όσο περισσότερο εισπράττει τη φθορά της κυβερνητικής ΝΔ, η οποία εφαρμόζει τις πολιτικές λιτότητας στο πλαίσιο της τρικομματικής αρχικά (ΝΔ-ΠΑΣΟΚ-ΔΗΜΑΡ) και δικομματικής τελικά κυβέρνησης (ΝΔ-ΠΑΣΟΚ).

Η πορεία του ΣΥΡΙΖΑ από τον Μάιο του 2012 και μετά δείχνει τη διαδοχή τριών σταδίων: α) σταθερότητα μετά τις διπλές εκλογές του 2012, β) ανατροπή μέχρι τις ευρωεκλογές τον Μάιο του 2014, και γ) εκτίναξη του ΣΥΡΙΖΑ μέχρι την κατάκτηση της εξουσίας τον Ιανουάριο του 2015. Η εικόνα αυτή δείχνει ότι ο ΣΥΡΙΖΑ κατορθώνει να κατοχυρώσει τη θέση του ως δυνάμει κόμμα εξουσίας, διαμορφώνει ένα σαφές διακριτό στίγμα που του επιτρέπει να εμφανίζεται ως εναλλακτική πολιτική δύναμη απέναντι στη ΝΔ και το ΠΑΣΟΚ, ενώ, όσο εμπεδώνεται μια οικονομική σταθερότητα, ο χρόνος λειτουργεί υπέρ του και οι πολίτες δείχνουν έτοιμοι να του εμπιστευθούν την ευκαιρία διακυβέρνησης της χώρας.

Οι εκλογικές διακηρύξεις του ΣΥΡΙΖΑ στις διπλές εκλογές της 6ης Μαΐου και 17ης Ιουνίου του 2012 αποτελούν τα σημαντικότερα κείμενα που πρέπει να μελετήσει ένας ερευνητής ώστε να εξαγάγει ασφαλή συμπεράσματα για την εκλογική εκτόξευση του κόμματος. Για τις εκλογές της 6ης Μαΐου εξετάσαμε δύο κείμενα. Το «Εκλογικό Πρόγραμμα του ΣΥ.ΡΙΖ.Α - Ενωτικό Κοινωνικό Μέτωπο» και την «Εκλογική διακήρυξη» του κόμματος. Το «Εκλογικό Πρόγραμμα» εκτείνεται σε 37 σελίδες και 486 προτάσεις, ενώ η «Εκλογική διακήρυξη» σε 6 σελίδες και 126 προτάσεις. Η «Εκλογική διακήρυξη» συμπυκνώνει τις βασικές θέσεις του κόμματος που αναπτύσσονται στο κείμενο του εκλογικού προγράμματος. Η θεματική της Οικονομίας κατέχει την συντριπτική πλειοψηφία στο σύνολο των αναφορών των διακηρύξεων και στις δύο εκλογικές αναμετρήσεις. Συγκεκριμένα, στις εκλογές του Μαΐου, στο σύνολο των προτάσεων των δύο υπό εξέταση κειμένων (612) οι αναφορές του κόμματος σε οικονομικά θέματα ανέρχονται σε ποσοστό 13,4% (82 αναφορές). Στις εκλογές του Ιουνίου, στο σύνολο των προτάσεων (118) στην εκλογική διακήρυξη του κόμματος (7 σελίδες) το ποσοστό ανέρχεται στο 26,3% (31 αναφορές) καθιστώντας τη διακήρυξη του Μαΐου 2012 ως τη διακήρυξη της ριζοσπαστικής Αριστεράς με τις περισσότερες αναφορές στην Οικονομία από το 1987. Σε ό,τι αφορά στον άξονα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, στις εκλογές του Μαΐου οι αναφορές είναι 15 και στις εκλογές του Ιουνίου 3

ενώ στον άξονα του πολιτισμικού φιλελευθερισμού οι αναφορές είναι 18 και 5 αντίστοιχα.

4.1.1. Ο ΣΥΡΙΖΑ στις διπλές εκλογές του 2012

Το μανιφέστο του ΣΥΡΙΖΑ για τις εκλογές του Μαΐου 2012 παρουσιάζει έντονο ενδιαφέρον, καθώς παρατηρείται μια στροφή του κόμματος στη χρήση θετικών αναφορών στη μαρξιστική ανάλυση. Ο άξονας της μαρξιστικής ανάλυσης χρησιμοποιείται από τους ερευνητές του MARPOR (Manifesto Project Database) ως «*Marxist Analysis: Positive*» και κωδικό 415. Χρησιμοποιώντας τον άξονα αυτό ως υποκατηγορία του άξονα της Οικονομίας στη μελέτη μας, διαπιστώνουμε ότι στο εκλογικό πρόγραμμα του ΣΥΡΙΖΑ για τις εκλογές του Μαΐου 2012 καταγράφονται 16 θετικές αναφορές που υπάγονται στη μαρξιστική ανάλυση. Σε συγκριτικό πλαίσιο, οι μαρξιστικές αναφορές σε προηγούμενες εκλογικές διακηρύξεις του ΣΥΡΙΖΑ το 2004 και 2007 ήταν 6 και 7 αντίστοιχα, γεγονός που ξεκάθαρα δείχνει μια αριστερή ταξική στροφή στον λόγο του κόμματος. Ενδεικτικά, το χρέος χαρακτηρίζεται ως ταξικό και απάνθρωπο και τα προγράμματα «διάσωσης» ως «*μολυβένια σωσίβια που αποσκοπούν στην αύξηση της κερδοφορίας του κεφαλαίου και της εξουσίας του πάνω στην εργασία και στη διαρκή αναπαραγωγή της εξάρτησης των κρατών από το διεθνές τραπεζικό σύστημα*» (ΣΥΡΙΖΑ, 2012 α). Σημαντικός πυλώνας στο εκλογικό πρόγραμμα του ΣΥΡΙΖΑ είναι η θεματική του Κοινωνικού Κράτους καθώς ζητήματα όπως η απασχόληση, τα φτωχά και αδύναμα στρώματα, τα επιδόματα και η αναδιανομή του πλούτου αποτελούν προτεραιότητα του κόμματος.

Με κεντρικό σύνθημα «*Αποφάσισαν χωρίς εμάς. Προχωράμε χωρίς αυτούς. Ανατροπή στην Ελλάδα. Μήνυμα στην Ευρώπη*» ο ΣΥΡΙΖΑ - Ενωτικό Κοινωνικό Μέτωπο ασκεί έντονη κριτική στα δύο μεγάλα κόμματα (ΠΑΣΟΚ και ΝΔ) αλλά και στην ΕΕ (Αποφάσισαν χωρίς εμάς. Προχωράμε χωρίς αυτούς) θεωρώντας τους υπεύθυνους για την έλευση της οικονομικής κρίσης και των αναπόφευκτων συνοδών ανισοτήτων. Το κόμμα βασίζει τα επιχειρήματά του στο δίπολο Εμείς – Αυτοί, ενώ κεντρική αναφορά που διατρέχει όλη την εκλογική διακήρυξη είναι ο Λαός. Στο λόγο του κόμματος η λέξη δεσμευόμαστε χρησιμοποιείται αρκετές φορές ως επισφράγιση - συμβολισμός κάποιου «*άτυπου συμβολαίου*» με τον Λαό. Στο σημείο αυτό αξίζει να αναφερθούμε στο λόγο του Ανδρέα Παπανδρέου λίγο πριν εκλεγεί Πρωθυπουργός στις εθνικές εκλογές του Οκτωβρίου 1981 καθώς η διακήρυξη του ΣΥΡΙΖΑ στις διπλές

εκλογές του 2012 παρουσιάζει όμοια σημεία με τον λόγο του Παπανδρέου. Ο Παπανδρέου στην ομιλία του αντιπαραβάλλει «την ελπίδα» που εκπροσωπείται από το ΠΑΣΟΚ με τη «σήψη και τη διαφθορά» (Παπανδρέου, 1981). Σύμφωνα με τη διακήρυξη του ΣΥΡΙΖΑ, «*μια νέα κοινωνική και πολιτική πλειοψηφία με πυρήνα τη ριζοσπαστική Αριστερά μπορεί να ανατρέψει το σάπιο δικομματικό πολιτικό σύστημα και να δημιουργήσει τις προϋποθέσεις εναλλακτικής διακυβέρνησης, με πρωταγωνιστή το λαό*» (ΣΥΡΙΖΑ, 2012α:1). Επιπλέον, το κεντρικό σύνθημα του ΠΑΣΟΚ το 1981 είναι το «*Ήρθε η ώρα της αλλαγής. Μαζί θα προχωρήσουμε. Ο Λαός στην Εξουσία*» ενώ του ΣΥΡΙΖΑ στην εκλογική του διακήρυξη το «*Τώρα, ψηφίζει ο λαός! Τώρα, παίρνει την εξουσία ο λαός!*» (Ο.π.: 6).

Στη διακήρυξη για τις εθνικές εκλογές της 6ης Μαΐου ο ΣΥΡΙΖΑ δεσμεύεται να ακυρώσει τα μνημόνια και να εκκινήσει μια νέα «*επίπονη αλλά αναγκαία*» πορεία ανασυγκρότησης της ελληνικής κοινωνίας και οικονομίας με γνώμονα τις κοινωνικές ανάγκες. «*Δεν έχουμε αυταπάτες. Η κατάσταση είναι πολύ δύσκολη αλλά μπορεί να αντιστραφεί. Δεσμευόμαστε – με την καθημερινή συμπαράσταση και κινητοποίηση του λαού – να ακυρώσουμε τα μνημόνια, τις δανειακές Συμβάσεις, το καθεστώς επιτροπείας από ΕΕ- ΔΝΤ και να ανακόψουμε την καταστροφική πορεία που εξοντώνει την κοινωνία και λεηλατεί τη χώρα. Δεσμευόμαστε να προωθήσουμε κατά προτεραιότητα μέτρα που ανακουφίζουν τα ευάλωτα στρώματα, που προασπίζουν τα δημόσια αγαθά και επιτρέπουν στο λαό μας να βγει όρθιος από την κρίση καθώς και μέτρα γενναίας αναδιανομής εισοδημάτων, πλούτου και εν γένει πόρων που θα στηρίζουν ένα εναλλακτικό οικονομικό και κοινωνικό σχέδιο. Δεσμευόμαστε να σταματήσουμε τον αντιδημοκρατικό κατήφορο και να αποκτήσουν φωνή όσοι σήμερα δεν έχουν*» (ΣΥΡΙΖΑ, 2012α:2). Ο στρατηγικός στόχος του κόμματος παραμένει ο σοσιαλισμός με ελευθερία και δημοκρατία όπου «*όλοι οι πολίτες συμμετέχουν στα κέντρα λήψης των αποφάσεων*». Στο λόγο του κόμματος, η οικονομική κρίση αντιμετωπίζεται ως ανθρωπιστική, εφόσον είναι υπεύθυνη για τη διάλυση της κοινωνικής συνοχής και τις αναρίθμητες ανισότητες που μέσω αυτής δημιουργούνται για τα πιο φτωχά και αδύναμα κοινωνικά στρώματα. «*Έχουμε όραμα να ζήσουμε σε μια πατρίδα που δεν θα πληγώνει τα όνειρά μας, δεν θα ξεπουλιέται σε ξένα και ντόπια συμφέροντα, δεν θα ξεπουλά το δημόσιο και φυσικό πλούτο για να ξεπληρώσει χρέη που ποτέ ο λαός μας δεν καρπώθηκε [...] Ούτε ένα ευρώ για τους τοκογλόφους. Μπροστά στο δίλημμα κοινωνία ή δανειστές, εμείς απαντάμε κοινωνία*» θα πει ο Αλέξης Τσίπρας στην προεκλογική του ομιλία στην Ομόνοια (Τσίπρας, 2012 α). Ο λόγος του Τσίπρα έχει μία ταξική χροιά καθώς

χρησιμοποιεί φράσεις που υπηρετούν το δίπολο εμείς – αυτοί όπου στο εμείς τοποθετείται ο λαός, οι λίγοι και φτωχοί και στο αυτοί οι πολλοί, οι πλούσιοι, οι δανειστές, τα δύο μεγάλα κόμματα. Ενδεικτικά αναφέρουμε τις εξής φράσεις: «*Ελλάδα των λίγων με την Ελλάδα των πολλών*», «*Εμείς δεν επενδύουμε στην εξαθλίωση του λαού*», «*Από αυτούς κινδυνεύετε – όχι από εμάς*», «*Την εντολή του λαού μας κανείς δε θα μπορέσει να την αγνοήσει*», «*Μην αφήσετε τους άλλους να μιλήσουν για σας*» και άλλες παρόμοιες.

Σύμφωνα με την ανάλυση του ΣΥΡΙΖΑ, οι αιτίες για την προέλευση της οικονομικής κρίσης εδράζονται αποκλειστικά στο ευρωπαϊκό πεδίο. Ήδη από το 2012, επισημαίνεται πως αυτή «*δεν συνιστά εθνική ιδιαιτερότητα, αλλά μέρος μιας ευρύτερης ευρωπαϊκής κρίσης, με αιτίες ενδογενείς και εξωγενείς*» (ΣΥΡΙΖΑ, 2012 α) και, περισσότερο εμφατικά, πως «*δεν είναι ελληνική, αλλά ευρωπαϊκή*» (Τσίπρας, 2012δ). Τέσσερις (4) αναφορές στην εκλογική διακήρυξη του κόμματος αφορούν στο χρέος που δεν συνιστά ελληνική ιδιομορφία, στα «*χρόνια διαρθρωτικά προβλήματα της ελληνικής οικονομίας τα οποία όχι μόνο δεν αντιμετωπίζονται αλλά περιπλέκονται σε έναν φαύλο κύκλο και ένα κυλιόμενο αδιέξοδο*» (Τσίπρας, 2012α) χωρίς ωστόσο να συνδέονται άμεσα με την πυροδότηση της κρίσης. Στο σύντομο αλλά περιεκτικό κείμενο της διακήρυξης του κόμματος για τις εκλογές του Μαΐου, «*η έξοδος από την κρίση είναι Αριστερά*» και η λύση του προβλήματος συμπυκνώνεται σε 10 στόχους διεκδίκησης και δέσμευσης οι οποίοι εστιάζουν στην ελληνική οικονομία και την κρίση χρέους. Η «*Ασπίδα προστασίας*» για την κοινωνία που προτείνει ο ΣΥΡΙΖΑ περιλαμβάνει βασικά οικονομικά μέτρα τα οποία αποτελούν πάγια αιτήματα του κόμματος όπως η κοινωνική προστασία, η δημόσια και δωρεάν περίθαλψη, η αναδιανομή του εισοδήματος, η εθνικοποίηση των τραπεζών, η δίκαιη φορολόγηση και η φορολόγηση του πλούτου καθώς και η προστασία των μικρομεσαίων επιχειρήσεων. «*Αναλαμβάνουμε την ευθύνη και εγγυόμαστε ότι, από την επομένη των εκλογών, η νέα κυβέρνηση αριστερής συνεργασίας θα κινητοποιήσει όλους τους διαθέσιμους πόρους, με προτεραιότητα να υψώσει αμέσως ασπίδα προστασίας στην κοινωνία*» θα τονίσει ο Τσίπρας στην προεκλογική του ομιλία (Τσίπρας, 2012 α).

Στα νέα αιτήματα που προκαλεί η οικονομική κρίση, προστίθεται η διαπραγμάτευση για τη διαγραφή του χρέους το οποίο χαρακτηρίζεται ταξικό και απάνθρωπο, η διεκδίκηση των γερμανικών αποζημιώσεων και η επαναφορά των συλλογικών συμβάσεων. Αναλυτικά, οι 10 στόχοι που προτείνει ο ΣΥΡΙΖΑ είναι οι εξής (ΣΥΡΙΖΑ, 2012 α:3-5):

1. Ασπίδα προστασίας για να βγει η κοινωνία όρθια από την κρίση Να μην υπάρχει πολίτης χωρίς ελάχιστο εισόδημα, ή επίδομα ανεργίας, περίθαλψη, κοινωνική προστασία, στέγη, πρόσβαση σε υπηρεσίες κοινής ωφέλειας¹¹⁸. Προστασία και μέτρα ανακούφισης των υπερχρεωμένων νοικοκυριών. Έλεγχο και μείωση των τιμών, μείωση των συντελεστών ΦΠΑ και κατάργησή του στα είδη βασικής ανάγκης.
2. Να απαλλαγούμε από τον βραχνά του χρέους
3. Αναδιανομή, φορολογία του πλούτου, κατάργηση περιττών δαπανών
4. Παραγωγική, κοινωνική και περιβαλλοντική ανασυγκρότηση Κοινωνικοποίηση τραπεζών¹¹⁹ και αναμόρφωσή τους σε δημόσιο τραπεζικό σύστημα με εργατικό και κοινωνικό έλεγχο και αναπτυξιακό προσανατολισμό. Ανάκτηση όσων στρατηγικής σημασίας δημόσιων επιχειρήσεων έχουν ιδιωτικοποιηθεί. Προστασία και ενίσχυση των μικρών και μεσαίων επιχειρήσεων, του κοινωνικού τομέα, των συνεταιρισμών.
5. Σταθερή εργασία με αξιοπρεπή μισθό και ασφάλεια
6. Δημοκρατία παντού. Δημοκρατικά πολιτικά και κοινωνικά δικαιώματα για όλους και όλες. Εγκαθίδρυση λαϊκής κυριαρχίας και αναβάθμιση του Κοινοβουλίου. Καθιέρωση απλής αναλογικής. Διάκριση των εξουσιών. Κατάργηση του νόμου περί ευθύνης υπουργών και των οικονομικών προνομίων των βουλευτών. Πραγματική αποκέντρωση και αυτοδιοίκηση. Κατοχύρωση των δημοκρατικών, πολιτικών και συνδικαλιστικών δικαιωμάτων. Ενίσχυση των δικαιωμάτων των γυναικών και των νέων. Επίσπευση διαδικασιών χορήγησης ασύλου. Κοινωνική ένταξη των μεταναστών κα διασφάλιση ίσων δικαιωμάτων. Αποστρατιωτικοποίηση.
7. Ισχυρό κοινωνικό κράτος
8. Η Υγεία είναι κοινωνικό αγαθό και δικαίωμα όλων
9. Προστασία της Παιδείας, της έρευνας, του πολιτισμού και του

¹¹⁸ «Ανακουφίσουμε αμέσως εκείνους που πλήττονται περισσότερο από την κρίση: τους άνεργους, τους άστεγους, όσους αναζητούν τροφή στα συσσίτια, τους υποαπασχολούμενους, τους φτωχούς και ανασφάλιστους εργαζόμενους, τους φτωχούς αγρότες, τα υπερχρεωμένα νοικοκυριά». «Να μην πηγαίνει κανένα παιδί πεινασμένο στο σχολείο». «Να έχουν όλοι οι απόμαχοι της ζωής αξιοπρεπή σύνταξη και στοιχειώδη φροντίδα κοινωνικής προστασίας» (Τσίπρας, 2012 α).

¹¹⁹ «Κοινωνικοποίηση του τραπεζικού συστήματος ώστε να εξυπηρετεί τις ανάγκες της κοινωνίας και της πραγματικής οικονομίας και όχι των τραπεζιτών»(Τσίπρας, 2012).

αθλητισμού από την πολιτική των Μνημονίων

10. Ανεξάρτητη και φιλειρηνική εξωτερική πολιτική. Απεμπλοκή από το ΝΑΤΟ και κατάργηση των ξένων βάσεων. Διακοπή της στρατιωτικής συνεργασίας με το Ισραήλ.

Με την παρότρυνση «*Αλλάζουμε το μέλλον, τους κάνουμε παρελθόν*» και «*Για την Ελλάδα και την Ευρώπη, η λύση είναι αριστερά!*», ο ΣΥΡΙΖΑ κλείνει το εκλογικό του μανιφέστο. Αξίζει να σημειώσουμε πως οι αναφορές στην Ευρωπαϊκή Ένωση και στο Ευρωπαϊκό οικοδόμημα σχεδόν απουσιάζουν από τη διακήρυξη καθώς το κόμμα εστιάζει το λόγο του στο τι πρέπει να γίνει στην Ελλάδα, χωρίς να σχολιάζει το πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης και τον παράγοντα της Ευρώπης γενικά. Στο ίδιο κλίμα, ο Αλέξης Τσίπρας στην προεκλογική του ομιλία αναφέρεται ελάχιστα στην Ευρώπη, λέγοντας μόνο ότι «*Η Ελλάδα θα αλλάξει σε μια Ευρώπη που ήδη αλλάζει*» και «*Οι λαοί της Ευρώπης προσμένουν από μας το έναυσμα για τη μεγάλη ανατροπή*» (Τσίπρας, 2012 α). Τέλος, παρατηρούμε προσαρμογή του διαχρονικού προγράμματος του ΣΥΝ/ΣΥΡΙΖΑ σε ό,τι αφορά στα θέματα του πολιτισμικού φιλελευθερισμού στο πλαίσιο της οικονομικής κρίσης, η οποία νοείται ως ανθρωπιστική στη ρητορική του κόμματος και πλήττει ανεπανόρθωτα τα φτωχά και αδύναμα στρώματα (συμπεριλαμβανομένων των μεταναστών και των προσφύγων).

Ο Αλέξης Τσίπρας στην ομιλία του στην παρουσίαση του προεκλογικού προγράμματος του ΣΥΡΙΖΑ – ΕΚΜ για τις εκλογές της 17ης Ιουνίου περιέγραψε την κατάσταση της Ελλάδας στην οικονομική κρίση, τονίζοντας ότι το Μνημόνιο απέτυχε να αντιμετωπίσει την κρίση δανεισμού της χώρας από τις αγορές. «Μια Ελλάδα στο όριο της ανθρωπιστικής κρίσης. Θέλω να επισημάνω, σ' αυτό το σημείο, ότι δεν υπάρχει πιο τραγικός συμβολισμός του αργού θανάτου της χώρας από τις σχεδόν καθημερινές αυτοκτονίες ανθρώπων που δεν τα βγάζουν πέρα. Πρόκειται, δυστυχώς, μια τραγωδία σε εξέλιξη. Γιατί πολλαπλασιάζονται καθημερινά οι απολυμένοι και οι άνεργοι, οι άστεγοι, οι φτωχοί εργαζόμενοι και συνταξιούχοι, οι χρεοκοπημένοι επαγγελματίες και μικροεπιχειρηματίες». Αναφορικά με την Ευρώπη και την Ευρωπαϊκή Ένωση¹²⁰, ο Τσίπρας δεν εγκαταλείπει τη φιλοευρωπαϊκή θέση του

¹²⁰ Ο άξονας Ευρώπης εντάσσεται και στην εναλλακτική πρόταση για την εξωτερική πολιτική του ΣΥΡΙΖΑ. «Ο ΣΥΡΙΖΑ-ΕΚΜ καταθέτει τη δική του εναλλακτική πρόταση για την εξωτερική πολιτική, η οποία έχει μονίμως ανοιχτό ιδεολογικό και πολιτικό μέτωπο στον πόλεμο, τον ιμπεριαλισμό, τον εθνικισμό, τον ρατσισμό, την πατριδοκαπηλία. Εμπνέεται από τις αρχές της δημοκρατίας, του σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων ανεξαρτήτως θρησκείματος, φυλής και εθνικής καταγωγής, της ισότιμης διεθνούς συνεργασίας, της διεθνούς αλληλεγγύης. Εδράζεται στο Διεθνές Δίκαιο, αλλά και στις αρχές της Αριστεράς για ειρηνικές και φιλικές σχέσεις μεταξύ των λαών, από την απόρριψη της βίας και της

κόμματος και αναφέρει ότι η ενδεχόμενη κυβέρνηση του ΣΥΡΙΖΑ «θα πορευτεί με γνώμονα την καλύτερη δυνατή συνεννόηση με τους θεσμοθετημένους, νόμιμους θεσμούς της Ευρωζώνης, της Ευρωπαϊκής Ένωσης και με το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο». Ωστόσο, ξεκαθαρίζει ότι ο ίδιος και ο ΣΥΡΙΖΑ δεν θα συνεργαστούν «με μια τριμερή επιτροπή που στόχο έχει την εφαρμογή ενός προγράμματος του οποίου εμείς θεωρούμε ότι τη λογική είναι αντιευρωπαϊκή, με αυτή που σύμφωνα και με το ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο είναι σαθρά δομημένη επιτροπή» (Τσίπρας, 2012β).

Η διακήρυξη του ΣΥΡΙΖΑ για τις εθνικές εκλογές της 17ης Ιουνίου είναι όμοια με εκείνη των εκλογών του Μαΐου, ωστόσο, ο λόγος που χρησιμοποιεί το κόμμα, ενώ παραμένει αριστερός, γίνεται περισσότερο πολεμικός και ταξικός στη διακήρυξη του Ιουνίου. Στο λεξιλόγιο του ΣΥΡΙΖΑ συγκαταλέγονται οι λέξεις «ελπίδα, ανατροπή, αλλαγή, αξιοπρέπεια¹²¹ και ανάληψη ευθύνης». Με κεντρικά συνθήματα όπως «Ανοίγουμε δρόμο στην ελπίδα», «Ανατροπή στην Ελλάδα – Αλλαγή στην Ευρώπη», ο ΣΥΡΙΖΑ τοποθετεί το εγχώριο πολιτικό κλίμα και στο πλαίσιο της Ευρώπης¹²² καθώς με την ψήφο και την ενδεχόμενη νίκη – ανατροπή ο ΣΥΡΙΖΑ θα αλλάξει την Ευρώπη. Ο ΣΥΡΙΖΑ «αναλαμβάνει την ευθύνη και εγγυάται την ακύρωση του Μνημονίου και των εφαρμοστικών του νόμων και την αντικατάστασή του με ένα Εθνικό Σχέδιο Ανόρθωσης για την οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη, την παραγωγική ανασυγκρότηση και τη δίκαιη δημοσιονομική εξυγίανση. Την καταγγελία των επαχθών όρων της δανειακής σύμβασης. Ειδικότερα, όσον αφορά τη βιώσιμη αντιμετώπιση της κρίσης δημόσιου χρέους, η κυβέρνηση της Αριστεράς θα αναζητήσει ευρωπαϊκή λύση, επιδιώκοντας την αναδιαπραγμάτευση του χρέους, με στόχο τη δραστική μείωσή του ή μορατόριουμ με αναστολή πληρωμών των τόκων, έως ότου διαμορφωθούν συνθήκες σταθεροποίησης και ανάκαμψης της οικονομίας» (ΣΥΡΙΖΑ, 2012β:1). Παρατηρούμε ότι στο λόγο του ο ΣΥΡΙΖΑ χρησιμοποιεί αποκλειστικά τον όρο «κατάργηση» του Μνημονίου. Ενώ η ακύρωση του Μνημονίου παραμένει αυτούσιος στόχο στο πρόγραμμα του Ιουνίου, «η απαλλαγή από το βραχνά του χρέους» στο πρόγραμμα του Μαΐου,

απειλής άσκησης βίας. Θέλουμε ο ορίζοντας της διεθνούς παρουσίας της χώρας μας να μην εξαντλείται στα λεγόμενα εθνικά θέματα, αλλά να καλύπτει μεγάλα σύγχρονα ζητήματα, όπως η προστασία του περιβάλλοντος, η εξάλειψη της φτώχειας και γενικότερα η αλληλεγγύη με τον τρίτο κόσμο, με τον οποίο το σύνορό μας είναι η Μεσόγειος όπου χρειάζονται «γέφυρες» και μια νέα μεταναστευτική πολιτική και όχι τα «τείχη» μιας Ευρώπης – φρούριο» (Τσίπρας, 2012β).

¹²¹ Η αξιοπρέπεια εμφανίστηκε για πρώτη φορά στον λόγο του ΚΚΕ Εσωτερικού. Επιπλέον, ο ΣΥΡΙΖΑ στην εκλογική του διακήρυξη τονίζει ότι «θέτει στην κρίση των πολιτών ένα πρόγραμμα αξιοπρέπειας και ελπίδας για το Λαό και τη χώρα».

¹²² Στη διακήρυξη του Μαΐου δεν αναφέρεται το πλαίσιο της ΕΕ και οι συνέπειες που θα φέρει στην Ευρώπη μια ενδεχόμενη νίκη του ΣΥΡΙΖΑ.

γίνεται «αναδιαπραγματεύση χρέους» στο πρόγραμμα του Ιουνίου. Επιπλέον, ο ΣΥΡΙΖΑ εγγυάται ότι θα αναζητήσει ευρωπαϊκή λύση, διασφαλίζοντας με αυτόν τον τρόπο ότι δεν θα αλλάξει ένα από τα πολύ βασικά στοιχεία που «κληρονόμησε» από τον ΣΥΝ, τον ευρωπαϊκό του χαρακτήρα. *«Επιδιώκουμε την έξοδο της χώρας από την πολυδιάστατη κρίση, πολιτικά ισότιμη συμμετοχή στην Ευρωζώνη, δίκαιη δημοσιονομική εξυγίανση, αναπτυξιακή και παραγωγική ανασυγκρότηση, προστασία του περιβάλλοντος. Έχουμε άμεσους στόχους: την υλική ανακούφιση των θυμάτων της κρίσης και του μνημονίου, σταθεροποίηση και ανάκαμψη της οικονομίας, εμπέδωση αισθήματος ασφάλειας και ελπίδας».*

Το δίλημμα «Μνημόνιο ή Δραχμή» απορρίπτεται εξ αρχής ως ψεύτικο και παραπλανητικό: *«τα ψευτοδίλημματα ‘Μνημόνιο ή δραχμή’ χρησιμοποιούνται για να κρύψουν τη μόνη υπαρκτή εξίσωση: Μνημόνιο ίσον επιστροφή στη δραχμή»* (ΣΥΡΙΖΑ, 2012 α). Επομένως, βλέπουμε πως από το 2012 ο ΣΥΡΙΖΑ δηλώνει πως δεν επιθυμεί έξοδο από το ευρώ, αλλά επισημαίνει ταυτόχρονα πως απορρίπτει την πολιτική, την οποία εταίροι και «μνημονιακά» κόμματα θεωρούν ως προϋπόθεση της παραμονής σε αυτό: *«το επώδυνο πακέτο περικοπών και λιτότητας [...] ως δήθεν αναγκαίο για να παραμείνει η χώρα στο ευρώ» και «δική μας επιλογή δεν είναι η έξοδος από το ευρώ, ούτε όμως μπορούμε να συναινέσουμε στη συνέχιση μιας πολιτικής η οποία δεν εγγυάται την επιβίωση της κοινωνίας»* (Τσίπρας, 2012δ). Άρα, η «επιβίωση της κοινωνίας» και η παραμονή στο κοινό ευρωπαϊκό νόμισμα αποτελούν δύο στόχους που δεν ταυτίζονται απόλυτα. Ο οικονομικός άξονας μονοπωλεί την εκλογική διακήρυξη του ΣΥΡΙΖΑ για τις εκλογές του Ιουνίου καθώς γίνεται αναφορά στα οικονομικά μέτρα, με την άμεση αποκατάσταση των αδικιών σε οικονομικό και κοινωνικό επίπεδο που προκλήθηκαν από την επιβολή του Μνημονίου να αποτελεί κεντρικό στόχο του κόμματος.

Στο μανιφέστο για τις εκλογές του Ιουνίου παρουσιάζονται τα πάγια προγραμματικά μέτρα του ΣΥΡΙΖΑ καθώς και νέα μέτρα που στόχο έχουν την επαναφορά της οικονομίας σε βιώσιμα επίπεδα. Στα πάγια μέτρα συγκαταλέγονται: η κοινωνικοποίηση των τραπεζών (υπό δημόσιο κοινωνικό έλεγχο), ώστε να γίνουν «μοχλός ανάπτυξης και στήριξης της πραγματικής οικονομίας», η ριζική μεταρρύθμιση του φορολογικού συστήματος, με ελάφρυνση των φτωχότερων και επιβάρυνση των πλουσιότερων, η πάταξη της φοροδιαφυγής και εισφοροδιαφυγής¹²³, το πλήρες

¹²³ Υπογραφή διμερών συμφωνιών με Ελβετία και άλλες χώρες για φορολόγηση καταθέσεων Ελλήνων πολιτών.

καθολικό περιουσιολόγιο¹²⁴, «όπου θα καταγράφονται όλες οι μορφές κινητού και ακίνητου πλούτου, όλων των Ελλήνων υπηκόων στην Ελλάδα και το εξωτερικό».

Η πρόταση του ΣΥΡΙΖΑ για την αποκατάσταση των αδικιών που προκλήθηκαν από την επιβολή του Μνημονίου περιλαμβάνει μία σειρά νέων μέτρων, με κυριότερα την αποκατάσταση των συλλογικών και κλαδικών συμβάσεων, την κατάργηση των ειδικών επιβαρύνσεων –γνωστά και ως «χαράτσια»- για τα μικρομεσαία εισοδήματα, την ολική ή μερική διαγραφή των δανείων των υπερχρεωμένων νοικοκυριών και επιχειρήσεων¹²⁵, τη δίκαιη δημοσιονομική εξυγίανση¹²⁶, τη σταθεροποίηση των πρωτογενών δαπανών, το άμεσο πάγωμα των μειώσεων σε κοινωνικές δαπάνες, μισθούς και συντάξεις. Τη χορήγηση επιδόματος ανεργίας στους αυτοαπασχολούμενους που διακόπτουν αναγκαστικά την επαγγελματική τους δραστηριότητα, τη δυνατότητα λειτουργίας ή επαναλειτουργίας κλειστών ή υπό χρεοκοπία επιχειρήσεων από τους ίδιους τους εργαζομένους, μέσα από συνεταιρισμούς ή άλλες συλλογικές νομικές μορφές και το «φρένο» στις μειώσεις των συντάξεων, κύριων και επικουρικών, και σταδιακή αποκατάστασή τους, με προτεραιότητα στους χαμηλοσυνταξιούχους.

Η διακήρυξη περιλαμβάνει και την παρουσίαση της ασπίδας κοινωνικής προστασίας η οποία αποτελείται από μια σειρά οικονομικών μέτρων που διασφαλίζουν τα δικαιώματα κοινωνικών ομάδων, με ιδιαίτερη έμφαση στους «πληγέντες της κρίσης»¹²⁷, οι οποίοι «πολλαπλασιάζονται καθημερινά: οι απολυμένοι και οι άνεργοι, οι άστεγοι, οι φτωχοί εργαζόμενοι και συνταξιούχοι, οι χρεοκοπημένοι επαγγελματίες και μικροεπιχειρηματίες» (Τσίπρας, 2012β). Τα μέτρα είναι τα ακόλουθα: κατάργηση του εισιτηρίου των 5 ευρώ για την είσοδο στα δημόσια νοσοκομεία, ο αναπροσανατολισμός των ευρωπαϊκών πόρων για τη στήριξη των ανέργων και των χαμηλών εισοδημάτων, η χρηματοδότηση του προγράμματος

«Βοήθεια στο Σπίτι» και άλλων υπηρεσιών κοινωνικής φροντίδας, η δημιουργία χώρων φιλοξενίας αστέγων σε αναξιποίητα δημόσια κτίρια με παροχή σίτισης, ρουχισμού και πρωτοβάθμιας φροντίδας υγείας, η στήριξη κοινωνικών ομάδων μέσω

¹²⁴ Επιτάχυνση της ολοκλήρωσης του Κτηματολογίου και αποτροπή της ιδιωτικοποίησης της «Κτηματολόγιο Α.Ε.»

¹²⁵ Το μέτρο περιλαμβάνει και την απαγόρευση κατάσχεσης της πρώτης κατοικίας, τη μείωση των δόσεων ώστε να μην υπερβαίνουν το 30% του μηνιαίου εισοδήματος του οφειλέτη.

¹²⁶ «Το σχέδιό μας για την δημοσιονομική εξυγίανση προβλέπει σταθεροποίησή των πρωτογενών δαπανών και αύξηση των εσόδων στον μέσο όρο της Ευρωζώνης μέσα από φορολόγηση του πλούτου και τον περιορισμό της φοροδιαφυγής» (ΣΥΡΙΖΑ, 2012β: 3).

¹²⁷ «Οι άνεργοι και οι υποαπασχολούμενοι, οι άστεγοι, οι χαμηλοσυνταξιούχοι και χαμηλόμισθοι, τα υπερχρεωμένα νοικοκυριά και τα άτομα με αναπηρίες» (ΣΥΡΙΖΑ, 2012β:2).

σίτισης και θέρμανσης, η επαρκής στελέχωση όλων των δημόσιων παιδικών σταθμών, με στόχο την κάλυψη του συνόλου των αναγκών και η δωρεάν πρόσβαση σε ανέργους, άπορους, χαμηλοσυνταξιούχους και ευπαθείς ομάδες σε ιατροφαρμακευτική και νοσοκομειακή περίθαλψη καθώς ο ΣΥΡΙΖΑ στηρίζει τη δημόσια και δωρεάν Παιδεία και Υγεία ως βασικούς πυλώνες του κοινωνικού κράτους, το οποίο ουδέποτε έπαψε να υπερασπίζεται.

Οι βουλευτικές εκλογές της 6ης Μαΐου 2012 αποτέλεσαν αδιαμφισβήτητα τομή στη μεταπολιτευτική πολιτική ζωή της χώρας (Βούλγαρης και Νικολακόπουλος, 2014, Μηλιός, 2016). Μια σημαντική μερίδα του κόσμου της μισθωτής εργασίας (εργατική τάξη και νέα μικροαστική τάξη), καθώς και ένα τμήμα της αυτοαπασχόλησης, ίσως ακόμα και της μικρής επιχειρηματικότητας (μεσοαστική τάξη) εισέρχεται για πρώτη φορά στη συγκυρία της κρίσης και του μνημονίου στις πρακτικές των μαζικών κινητοποιήσεων και αποστασιοποιείται από το παγιωμένο μέχρι τότε δικομματικό σύστημα αντιπροσώπευσης (Μηλιός, 2016). Η απόρριψη του πάλαι ποτέ κραταιού ελληνικού δικομματισμού (ΠΑΣΟΚ και ΝΔ) έφερε τον ΣΥΡΙΖΑ στη δεύτερη θέση συγκεντρώνοντας 16,8% των ψήφων. Οι εκλογές της 6ης Μαΐου 2012 καταγράφουν μια πρωτοφανή απόρριψη του δικομματικού συστήματος όπως αυτό είχε διαμορφωθεί μετά το 1977. Επιπλέον, καταγράφουν το τέλος της μακράς περιόδου της «Μεταπολίτευσης» (Dimitrakopoulos, 2012:1). Τα δύο «μεγάλα κόμματα» (ΠΑΣΟΚ και ΝΔ) του παρελθόντος συγκέντρωσαν αθροιστικά 32% των ψήφων ενώ στις τελευταίες βουλευτικές εκλογές (το 2009) είχαν συγκεντρώσει 77,4%. Για να αντιληφθεί κανείς το μέγεθος της πτώσης του δικομματισμού στην Ελλάδα, αρκεί να δει τα ποσοστά που καταγράφει σε προηγούμενες εκλογικές αναμετρήσεις. Ενδεικτικά, αναφέρουμε το ποσοστό του δικομματισμού στις βουλευτικές εκλογές του 2000 που ανέρχεται στο 86,5% και στις εκλογές του 1985 που συγκεντρώνει το μεγαλύτερο ποσοστό στο διάστημα 1974 – 2012 με 86,7% (Spyropoulou, 2013: 23)¹²⁸.

Ο ΣΥΡΙΖΑ από 5,04% στις εκλογές του 2009 εκτοξεύει το ποσοστό του συγκεντρώνοντας 16,8%, ενώ το νεοσύστατο κόμμα των Ανεξάρτητων Ελλήνων (ΑΝΕΛ)¹²⁹ – μετέπειτα κυβερνητικός εταίρος του ΣΥΡΙΖΑ- 10,6%. Το ΚΚΕ αυξάνει το ποσοστό του σε σχέση με τις εκλογές του 2009 και συγκεντρώνει 7,5% ενώ αίσθηση

¹²⁸ Σύμφωνα με τις εταιρίες δημοσκοπήσεων, η κατάρρευση του δικομματισμού επιταχύνθηκε την τελευταία εβδομάδα πριν τις εκλογές της 6ης Μαΐου 2012 (Spyropoulou, 2013).

¹²⁹ Οι ΑΝΕΛ αποτελούν ένα δεξιό συντηρητικό κόμμα που ιδρύθηκε στις 24 Φεβρουαρίου 2012 από τη διάσπαση ενός τμήματος της Νέας Δημοκρατίας με επικεφαλής τον Πάνο Καμμένο και ισχυρό αντιμνημονιακό πολιτικό στίγμα.

προκαλεί το γεγονός ότι η Χρυσή Αυγή ένα κόμμα της εξτρεμιστικής Δεξιάς συγκεντρώνει ποσοστό σχεδόν 7% με την Δημοκρατική Αριστερά (ΔΗΜΑΡ) του Φώτη Κουβέλη να ακολουθεί με 6,11%. Αξίζει να σημειωθεί πως ένα μωσαϊκό μικρών, νεοσύστατων κομμάτων καταγράφει ένα ιστορικά υψηλό ποσοστό της τάξης του 19%, κόμματα τα οποία εξαιτίας του εκλογικού ορίου του 3%, παρέμειναν εκτός Κοινοβουλίου. Η εκλογική συμμετοχή σημείωσε πτωτική τάση κατά 6 ποσοστιαίες μονάδες σε σχέση με τις εκλογές του 2009 φτάνοντας το 65% (Spygourouli, 2013: 5). Στις εκλογές του Μαΐου 2012 ο ελληνικός λαός «τιμώρησε» τα δύο μεγάλα κόμματα και στράφηκε στη ριζοσπαστική αριστερά και την άκρα δεξιά σε μια εκλογική αναμέτρηση που χαρακτηρίστηκε από την πρόθεση τιμωρίας του εκλογικού σώματος προς τα κόμματα που εφάρμοσαν μέτρα λιτότητας. Η βασική ερμηνεία του εκλογικού αποτελέσματος θα μπορούσε να ανιχνευθεί στο θυμό και την απελπισία του ελληνικού λαού, ο οποίος, μέσω της κάλπης, δεν εξέφρασε τίποτε άλλο παρά την επιθυμία του για δραστική αλλαγή του πολιτικού σκηνικού και αποδέσμευση από τη συμφωνία διάσωσης με το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (ΔΝΤ) και την Ευρωπαϊκή Ένωση (EU) (Burson - Marsteller, 2012). Η αποτυχία σχηματισμού κυβέρνησης μετά τις εκλογές της 6ης Μαΐου οδήγησε στο σχηματισμό υπηρεσιακής κυβέρνησης με (υπηρεσιακό) Πρωθυπουργό τον Παναγιώτη Πικραμμένο. Η χώρα οδηγήθηκε σε νέες εκλογές στις 17 Ιουνίου 2012. Στη νέα εκλογική αναμέτρηση, το παιχνίδι ήταν ανοιχτό ως το τελευταίο λεπτό. Η δυναμική της νέας προεκλογικής περιόδου αποδείχτηκε η μεγαλύτερη ιστορικά μέχρι σήμερα, μεγαλύτερη και από εκείνη των εκλογών του Μαΐου 2012 (Mavris, 2012α). Τα θέματα που κυριάρχησαν στην προεκλογική εκστρατεία των κομμάτων ήταν η λιτότητα, η ανάπτυξη, το Ευρώ, η Ευρωπαϊκή Ένωση, η ελληνική κυριαρχία, η μετανάστευση, η κοινωνική συνοχή και οι διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις (structural reforms). Η λιτότητα αποτέλεσε, ίσως, το μεγαλύτερο διακύβευμα των εκλογών της 17ης Ιουνίου, καθώς οι οικονομικές και πολιτικές αποτυχίες του παρελθόντος είχαν ισχυρό αντίκτυπο στις ζωές των Ελλήνων και κόστισαν ακριβά, από το τέλος του 2009. Εξαιτίας αυτού, δημιουργήθηκαν δύο αντίπαλα πολιτικά στρατόπεδα: αυτοί που υποστήριζαν τα Μνημόνια των ΔΝΤ – ΕΕ, οι λεγόμενοι «Μνημονιακοί» και οι «Αντιμνημονιακοί» που καταδίκαιζαν τα Μνημόνια και τις πολιτικές λιτότητας. Τα δύο μεγάλα κόμματα (ΠΑΣΟΚ και ΝΔ) ανήκουν στα «Μνημονιακά» ενώ ο ΣΥΡΙΖΑ, οι ΑΝΕΛ, το ΚΚΕ και η Χρυσή Αυγή στα «Αντιμνημονιακά». Η αβεβαιότητα για το μέλλον της οικονομίας δημιούργησε ανασφάλεια στο εκλογικό σώμα με αποτέλεσμα να στηρίζει με την ψήφο του κόμματα

που δεν ανήκαν στην παλιά και διεφθαρμένη ελίτ, υπαίτια για τη δυσχερή οικονομική κατάσταση στην οποία είχε περιέλθει η Ελλάδα. Σύμφωνα με τη Eurostat, ο δείκτης της ανεργίας στην Ελλάδα διαμορφώθηκε στις 8,3 ποσοστιαίες μονάδες το 2007, 7,7 το 2008, 9,5 το 2009, 12,6 το 2010, 17,7 το 2011 και 26,9 (!) τον Απρίλιο του 2013 ενώ το δημόσιο χρέος άγγιξε το 170,6% του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος (ΑΕΠ) το 2011 (Eurostat Unemployment Rate in Greece, 2013).

Ένα άλλο φαινόμενο που παρατηρείται την προεκλογική περίοδο είναι ο εθνικός «λαϊκισμός». Σύμφωνα με τον Ανδρέα Πανταζόπουλο, ο ΣΥΡΙΖΑ και οι ΑΝΕΛ μοιράζονται ένα κοινό εθνικολαϊκιστικό υπόβαθρο, μια κοινή εθνικολαϊκιστική κοινωνική κινητοποίηση η οποία απορρίπτει το "πολιτικό σύστημα» και το «Μνημόνιο» (Pantazopoulos, 2013:147). Το λαϊκιστικό σχήμα «πατριώτες» (ο ελληνικός Λαός) εναντίον των «προδοτών» (η «Τρόικα», οι ξένοι επενδυτές) φαίνεται να ενσωματώνεται στις προεκλογικές ομιλίες του αρχηγού του ΣΥΡΙΖΑ Αλέξη Τσίπρα. Στην κεντρική προεκλογική του ομιλία στην Αθήνα στις 3 Μαΐου 2012, ο Τσίπρας αναφέρει 40 φορές την προσφώνηση «*Λαέ της Αθήνας, Λαέ της Ελλάδας*» ο οποίος καλείται να αντιταχθεί στο «*κατεστημένο*», τα «*ξένα συμφέροντα*», «*το ξεπούλημα στην Τρόικα*», «*το πολιτικό κόμμα του Μνημονίου*» και των «*λίγων και πλούσιων*». Τα εκλογικά μοτίβα του Ιουνίου διαφέρουν από αυτά του Μαΐου 2012. Η εκλογική συμμετοχή σημειώνει περαιτέρω πτώση (62,5%) ενώ ο κατακερματισμός της προηγούμενης αναμέτρησης δίνει τη θέση του σε ένα πιο συγκεντρωμένο και πολωμένο πολιτικό σκηνικό με την Νέα Δημοκρατία και τον ΣΥΡΙΖΑ κεντρικούς πολιτικούς παίκτες. Η ΝΔ συγκεντρώνει 29,7%, ο ΣΥΡΙΖΑ 26,9%, το ΠΑΣΟΚ 12,3%, οι ΑΝΕΛ 10,6%, το ΚΚΕ 8,5%, η ΧΑ 6,9% και η ΔΗΜΑΡ 6,1%. Ο ΣΥΡΙΖΑ καταφέρνει να ηγηθεί του αντιμνημονιακού στρατοπέδου με ένα εξαιρετικά ενδιαφέρον προφίλ εκλογέων: 31% των ψηφοφόρων του ΣΥΡΙΖΑ αυτοχαρακτηρίζονται «*σοσιαλιστές*», 11% «*αντικαπιταλιστές / αντι-απολυταρχικοί*», 11% «*σοσιαλδημοκράτες*», 8% «*κομμουνιστές*» και 6% πιο γενικά «*αριστεροί*» (Mavris 2012b). Το νέο αυτό αμάλγαμα εκλογέων συγκέντρωσε τα πιο δυναμικά στρώματα του εκλογικού σώματος: η επιρροή του ΣΥΡΙΖΑ εντοπίζεται στα μεγάλα αστικά κέντρα, μεταξύ μισθωτών και οικονομικά ενεργού πληθυσμού καθώς και νεότερων ηλικιακά ομάδων (Exit polls, 2012). Αντιθέτως, οι υποστηρικτές της ΝΔ τείνουν να είναι μεγαλύτεροι σε ηλικία, από αγροτικές ή ημι-αστικές περιοχές και να ανήκουν στον οικονομικά ανενεργό πληθυσμό (Οπ.παρ.). Οι ψηφοφόροι του ΣΥΡΙΖΑ υποστήριξαν το κόμμα διότι εξέφρασε το αίτημα για αλλαγή και ελπίδα, ήταν νέο και όχι

διεφθαρμένο (Spyropoulou, 2013, Mavris, 2012). Συνοψίζοντας, το αποτέλεσμα των διπλών ελληνικών εκλογών του Μαΐου και Ιουνίου 2012 ήταν -σε μεγάλο βαθμό- όχι μόνο μία ψήφος διαμαρτυρίας αλλά και μια τιμωρία εναντίον του πολιτικού συστήματος στο σύνολό του. Επιπλέον, για πολλούς, ήταν μια ψήφος ελπίδας: ελπίδας για κάτι διαφορετικό. Φαίνεται πως οι Έλληνες επιζητούσαν μια αλλαγή, «γύρισαν σελίδα» και προχώρησαν σε μια νέα πολιτική εποχή. Ωστόσο, το μήνυμα της κάλπης ήταν ηχηρό αλλά αντιφατικό (Spyropoulou, 2013: 15). Δεν είναι ακόμα ξεκάθαρο αν η ψήφος προς τα αντιμνημονιακά κόμματα, συμπεριλαμβανομένου του ΣΥΡΙΖΑ, ήταν μια ψήφος ενάντια στα μέτρα λιτότητας ή στο πολιτικό προσωπικό. Το προεκλογικό σλόγκαν του ΣΥΡΙΖΑ συμπυκνώνει την βασική τομή των εκλογών του 2012: *«Αποφάσισαν χωρίς εμάς. Προχωράμε χωρίς αυτούς»*.

Μετά τις εκλογές του 2012, ο ΣΥΡΙΖΑ μπήκε σε μια διαδικασία μετασχηματισμού σε ενιαίο πολυτασικό κόμμα (μέσα από την Πανελλαδική Συνδιάσκεψη στο τέλος του 2012 και το Ιδρυτικό του Συνέδριο τον Ιούλιο 2013) και οργανωτικής επέκτασης, με την εγγραφή αρκετών χιλιάδων νέων μελών (Μηλιός, 2016). Η απόφαση της Πανελλαδικής Συνδιάσκεψης του ΣΥΡΙΖΑ (30/11- 2/12/2012) αποτέλεσε το πρώτο βήμα στη διαδικασία μετασχηματισμού του σε ενιαίο κόμμα και μαζικοποίησής του. Στην απόφαση που ενέκρινε η Συνδιάσκεψη στις 2/12/2012 ο ΣΥΡΙΖΑ προτάσσει ένα προφίλ αριστερό και που δεν διστάζει να έρθει σε σύγκρουση με την άρχουσα τάξη που λεηλατεί το λαό και τη χώρα. *«Δεσμευόμαστε να προτάξουμε την ριζική αναδιανομή εισοδημάτων και πλούτου σε βάρος του κεφαλαίου, τη στήριξη των αγροτών και της μικρομεσαίας επιχείρησης, την ενίσχυση του δημόσιου χώρου και της κοινωνικής πολιτικής και την άνθηση της δημοκρατίας και της λαϊκής αυτενέργειας. [...] Καλούμε στην δημιουργία ενός πανελλαδικού δικτύου συντονισμού των φορέων όλων των κοινωνικών στρωμάτων που αγωνίζονται κατά των μνημονίων ώστε να δημιουργηθεί ένα κέντρο αγώνα που θα συμβάλλει στην οργάνωση των κινητοποιήσεων [...] Καλούμε τους πολίτες που συμφωνούν μαζί μας να επιλέξουν την οργανωμένη πάλη μέσα από τον ΣΥΡΙΖΑ-ΕΚΜ. [...] Για μια κοινωνία ισότητας, ελευθερίας, δικαιοσύνης και προκοπής»* (ΣΥΡΙΖΑ, 2012γ).

Παρατηρούμε πως το λεξιλόγιο του ΣΥΡΙΖΑ περιλαμβάνει περισσότερο ταξικούς όρους σε σχέση με το παρελθόν, όπως είναι το κεφάλαιο, η άρχουσα τάξη και η απαλλαγή από το άγχος των μνημονίων. Τα μνημόνια και το μη βιώσιμο χρέος αποτελούν τον νέο εχθρό στο λόγο του κόμματος, έναν εχθρό που πρέπει να καταπολεμηθεί πάση θυσία ώστε η ελληνική κοινωνία να ανακτήσει και πάλι την

αξιοπρέπειά της σε συνθήκες ισότητας, ελευθερίας και δικαιοσύνης, όπως προτάσσει πάντα ο κεντρικός σκοπός του κόμματος. Την ίδια στιγμή που αποτυπωνόταν η αριστερή στροφή στα επίσημα κείμενα του ΣΥΡΙΖΑ, παρέμεναν ενεργές (και στο επόμενο διάστημα θα ενισχύονταν) δύο άλλες ιδεολογικές τάσεις, που ουσιαστικά αντιστρατεύονταν (και τελικά θα αναιρούσαν) την «αριστερή στροφή»: Οι θεωρήσεις περί μετατροπής της Ελλάδας σε «αποικία» (χρέους) και «εξάρτησής» της από «μεγάλες δυνάμεις» αφενός, και αφετέρου η θεώρηση των Μνημονίων και της λιτότητας ως «λάθος πολιτικής», που στραγγαλίζει την «ανάπτυξη» (Μηλιός, 2016).

Αξίζει να σημειώσουμε ότι ο όρος «αποικία χρέους» υιοθετείται πλέον σε όλα σχεδόν τα επίσημα κείμενα του κόμματος. Μάλιστα, στην πρώτη παράγραφο της απόφασης του πρώτου (ιδρυτικού) Συνεδρίου του ΣΥΡΙΖΑ ως Ενιαίου Κόμματος αναφέρεται πως «*Το συνέδριο του Συνασπισμού Ριζοσπαστικής Αριστεράς (ΣΥΡΙΖΑ) αποτελεί συνέχεια και τομή στην πορεία του, η οποία ξεκίνησε ήδη από το 2000, συνεχίστηκε με την ίδρυσή του το 2004 και σφραγίστηκε με την ανάληψη της ιστορικής ευθύνης για την απαλλαγή του ελληνικού λαού από τις καταστροφικές νεοφιλελεύθερες μνημονιακές πολιτικές, που έχουν μετατρέψει τη χώρα μας σε αποικία χρέους και οδηγήσει στην περιθωριοποίηση τις δημιουργικές, κοινωνικές και παραγωγικές της δυνάμεις*» (ΣΥΡΙΖΑ, 2013: 1). Παράλληλα με την προβληματική της «εξάρτησης της χώρας», η οποία έχει καταστεί «αποικία χρέους», διαμορφώνεται και η προβληματική σχετικά με την ανάγκη (ή την πραγματικότητα) «βίαιης ωρίμανσης» του ΣΥΡΙΖΑ. Στο ενδιαφέρον άρθρο του ο Γιάννης Μηλιός (2016) αναφέρεται στη συνέντευξη του εισηγητή του όρου «βίαιη ωρίμανση» Γιάννη Δραγασάκη, ο οποίος υποστήριξε στον Ελεύθερο Τύπο στις 9/9/2012 ότι «*Ο ΣΥΡΙΖΑ λοιπόν πρέπει να συνεχίσει ακόμη πιο εντατικά τη “βίαιη ωρίμανσή” του. Το θέμα δεν είναι να επιλέξει αν θα είναι ή μεγάλος ή ριζοσπαστικός. Πρέπει να επιδιώξει να γίνει ακόμη πιο μεγάλος και ακόμη πιο ριζοσπαστικός [...] Το θέμα δεν είναι να επιλέξει αν θα είναι μόνο κοινοβουλευτικός ή μόνο κινηματικός. Πρέπει αντίθετα να γίνει και πιο κοινοβουλευτικός και πιο κινηματικός [...]*» (Δραγασάκης, 2012).

Πριν αναλύσουμε την πολιτική απόφαση του ιδρυτικού Συνεδρίου του ενιαίου ΣΥΡΙΖΑ είναι καίριο να αναφέρουμε πως παρά τη σημαντική αύξηση των οργανωμένων μελών του μετά τις εκλογές του 2012, η συνοχή και αποτελεσματικότητα του κομματικού μηχανισμού του ΣΥΡΙΖΑ εξασθενίζε διαρκώς, καθώς ένας πρωτοφανής φατριασμός, ένας «τσακωμός όλων με όλους για όλα», ταλάνιζε τις κομματικές δομές από τη βάση μέχρι την κορυφή (Μηλιός, 2016). Δεν επρόκειτο

απλώς για συγκρούσεις μεταξύ των διαφορετικών «*συνιστωσών*», τάσεων και ρευμάτων, αλλά και για συγκρούσεις στο εσωτερικό των διαφορετικών «*συνιστωσών*», τάσεων και ρευμάτων (με εξαίρεση ίσως το «*Αριστερό Ρεύμα*» υπό τον Παναγιώτη Λαφαζάνη), στο εσωτερικό επίσης όλων σχεδόν των οργάνων. Έτσι οι οργανώσεις μπήκαν σε μια φάση εσωστρέφειας και αδράνειας, διατηρώντας ουσιαστικά δύο μόνο λειτουργίες, αυτή του εκλογικού μηχανισμού όποτε γίνονταν εκλογές και εκείνη του «κοινού», με τη συμμετοχή (ενός μέρους) των μελών τους στις κεντρικές εκδηλώσεις και συγκεντρώσεις του κόμματος. Η βαθύτερη αιτία αυτής της εκφυλιστικής εξέλιξης ενδεχομένως συνδέεται με την ύφεση των κινητοποιήσεων και κινημάτων την περίοδο από το 2012 μέχρι τις εκλογές του 2015. Οι οργανώσεις του ΣΥΡΙΖΑ δεν κατάφεραν όλη αυτή την περίοδο να αποκτήσουν οργανικές σχέσεις με ευρύτερα κοινωνικά σύνολα, με τους χώρους κατοικίας ή δουλειάς όπου δραστηριοποιούνταν, όπως άλλωστε έγινε φανερό από τα εκλογικά αποτελέσματα σε επαγγελματικά και επιστημονικά σωματεία, αλλά και τις εκλογές στους Δήμους το 2014 (Μηλιός, 2016). Για την επιρροή του ΣΥΡΙΖΑ στην ελληνική κοινωνία (που καταγράφηκε στις ευρωεκλογές του 2014 και εν μέρει στις ταυτόχρονες περιφερειακές εκλογές) σημαντικό ρόλο έπαιξε η κεντρική πολιτική σκηνή και τα ΜΜΕ.

Οι κάθε λογής αντιθέσεις (ιδεολογικοπολιτικής αντίληψης, προσωπικών φιλοδοξιών κλπ.) στο εσωτερικό του Κόμματος δημιούργησαν ένα μείγμα εκφυλιστικών ανταγωνισμών και οργανωτικής παρακμής, που αδρανοποιούσε μια σημαντική μερίδα κομματικών μελών (Μηλιός, 2016). Σε αυτή την εικόνα οργανωτικής κάμψης, έλαβε χώρα μια διαδικασία «*αυτονόμησης*» του Προέδρου και του επιτελείου του από τις κομματικές λειτουργίες, γεγονός που ευθύνεται, ίσως, για τον βαρύνοντα ρόλο του Αλέξη Τσίπρα ως Προέδρου του κόμματος και μετέπειτα Πρωθυπουργού της χώρας.

Μια άλλη σημαντική παράμετρος στην προετοιμασία του ΣΥΡΙΖΑ να κυβερνήσει αποτελεί η συγκρότηση της «*Επιτροπής Διαπραγμάτευσης*» με στόχο τη διερεύνηση των παραμέτρων της εσωτερικής και εξωτερικής σύγκρουσης που θα προέκυπτε μετά την επερχόμενη εκλογική νίκη του ΣΥΡΙΖΑ. Ο Γιάννης Μηλιός στο άρθρο του (2016) περιγράφει τη λειτουργία αυτής της επιτροπής στην οποία ανέλαβε τη συγκρότησή της με την ιδιότητα του τότε Υπεύθυνου Οικονομικής Πολιτικής του ΣΥΡΙΖΑ. «*Η Επιτροπή Διαπραγμάτευσης λειτούργησε χωρίς δημόσια παρουσία, για ευνόητους λόγους που είχαν να κάνουν με το αντικείμενο, δηλαδή τη διερεύνηση των πιθανών μετώπων σύγκρουσης και τις εναλλακτικές τακτικές που θα μπορούσαν, ανά*

περίπτωση, να υπηρετήσουν τη στρατηγική της ανατροπής της λιτότητας και του κοινωνικού μετασχηματισμού. Λειτουργήσαν τρεις επιμέρους ομάδες εργασίας: μία για το οικονομικό σκέλος, προσομοιώνοντας σενάρια ανάλογα με την ενδεχόμενη χρονική στιγμή ανάληψης της κυβέρνησης, η δεύτερη για τη διερεύνηση των νομικών πλευρών της διαπραγμάτευσης, ενώ η τρίτη, με συντονιστή ένα έμπειρο σε διεθνείς διαπραγματεύσεις στέλεχος από τον επιχειρηματικό τομέα, με αντικείμενο τις τακτικές κινήσεις για τη στήριξη των στόχων της εκάστοτε φάσης και το επικοινωνιακό σκέλος. Η διαπραγμάτευση του ΣΥΡΙΖΑ θα είναι μόνο τυπικά διαπραγμάτευση εκπροσώπων κυβερνήσεων. Στην πράξη θα είναι διαπραγμάτευση εκπροσώπων κοινωνικών μπλοκ». Σχεδόν προφητικά - σε σχέση με όσα συνέβησαν την περίοδο Ιανουαρίου – Ιουλίου 2015 - αναφέρεται πως η κατάσταση θα είναι έκρυθμη, καθόλου δε θα προσομοιάζει με μια κυβερνητική αλλαγή ρουτίνας η ανάληψη από το ΣΥΡΙΖΑ [...] ¹³⁰. Ο Μηλιός αναφέρει ότι οι διάφορες ενέργειες επίσημου χαρακτήρα που θα ληφθούν, και η μορφή των επιμέρους σχετικών ανακοινώσεων, πρέπει να τοποθετούνται χρονικά και ποιοτικά με τέτοιον τρόπο ώστε:

1. Να επιτρέπουν την εκ των προτέρων αξιολόγηση της αντίδρασης των αντιδιαπραγματευόμενων μερών (στο μέτρο του εφικτού).
2. Να μην διευκολύνουν την αντίστοιχη αξιολόγηση από τα αντιδιαπραγματευόμενα μέρη.
3. Να επιτρέπουν τη χωρίς τετελεσμένα ενδιάμεση αναζήτηση συμμαχιών, καθώς και την τέλεση άλλων υποστηρικτικών ενεργειών (π.χ. εφαρμογή εσωτερικής και εξωτερικής επικοινωνιακής στρατηγικής).
4. Να επιτρέπουν τη σωστή προετοιμασία μας βάσει πραγματικών δεδομένων.
5. Να επιτρέπουν, στο μέτρο του εφικτού, τη δυνατότητα διαχείρισης χρόνου από εμάς.

¹³⁰ «Η δική μας θέση στην εσωτερική και εξωτερική διαπραγμάτευση, σε ένα πολύ αφηρημένο επίπεδο, θα πρέπει να είναι η εξής: Η πρόταση/υπεράσπιση ενός μακροοικονομικού υποδείγματος λειτουργίας της ελληνικής οικονομίας και μίας κατάλληλης θεσμικής οργάνωσης, σε αρκετά λεπτομερές επίπεδο, τα οποία θα εκφράζουν ως γενικό συμφέρον της χώρας την αναβαθμισμένη θέση των εργαζόμενων τάξεων στην οργάνωση και ιεραρχία της ταξικής κυριαρχίας στον ελληνικό κοινωνικό σχηματισμό. Με άλλα λόγια ένα σχέδιο «παραγωγικής ανασυγκρότησης» το οποίο θα έχει ως γενικό κριτήριο οργάνωσής του την αναδιανομή πλούτου και ισχύος από πάνω προς τα κάτω. Με αυτή τη θέση θα προσέλθουμε στην εξωτερική διαπραγμάτευση, εφόσον έχει καταστεί ηγεμονική, πολιτικά και ιδεολογικά, στο εσωτερικό» (Μηλιός, 2016).

Και καταλήγει στο συμπέρασμα ότι «*Η παραπάνω διαδικασία έχει πολύ λίγες πιθανότητες να οδηγήσει σε κοινά αποδεκτές λύσεις. Το αποτέλεσμα θα είναι κατά πάσα πιθανότητα η μη εύρεση συμφωνίας και η νομοθετική θέσπιση του Σχεδίου, χωρίς τη σύμφωνη γνώμη των δανειστών (όπως και εάν δεν ακολουθούνταν η διαδικασία εξ αρχής). Θα έχει δώσει όμως τη δυνατότητα στην Κυβέρνηση να μπει στη “μάχη”, έχοντας καλύτερη κατανόηση των ισορροπιών και των πραγματικών δεδομένων, και έχοντας πιθανώς επιτύχει να σχηματίσει τις κατάλληλες συμμαχίες*». Οι παρακινδυνευμένες αυτές τακτικές επιβεβαιώθηκαν την ταραχώδη περίοδο των διαπραγματεύσεων του ΣΥΡΙΖΑ με τους Ευρωπαίους εταίρους (Ιανουάριος – Ιούλιος 2015) και οδήγησαν στο δημοψήφισμα του Ιουλίου 2015 όπως θα αναλύσουμε σε επόμενο κεφάλαιο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5. Ο ΣΥΡΙΖΑ από την Αντιπολίτευση στην Εξουσία

5.1. Έβδομη περίοδος (Ιούλιος 2013 – Δεκέμβριος 2014) : Το «ανανεωμένο» πρόσωπο της Αριστεράς

Τον Ιούλιο του 2013 πραγματοποιήθηκε το 1ο (Ιδρυτικό) Συνέδριο του ΣΥ.ΡΙΖ.Α., παρουσία 3.500 περίπου συνέδρων, με στόχο τη μετατροπή του σχήματος σε ενιαίο κόμμα. Στην προοπτική της αυτοδιάλυσης των συνιστωσών αντέδρασαν οι Ενεργοί Πολίτες του Μανώλη Γλέζου, η Διεθνιστική Εργατική Αριστερά και το Δημοκρατικό Κοινωνικό Κίνημα. Πρόεδρος του κόμματος εξελέγη ο Αλέξης Τσίπρας, με 74,08%. Το Συνέδριο εξέλεξε την Κεντρική Επιτροπή του κόμματος, ενέκρινε το καταστατικό, ενώ βρέθηκε συμβιβαστική λύση στο θέμα των συνιστωσών.

Πριν αναλύσουμε τα βασικά σημεία της Πολιτικής Απόφασης του ιδρυτικού Συνεδρίου του ΣΥΡΙΖΑ, κρίνουμε απαραίτητο να συγκρίνουμε το καταστατικό του με αυτό του ΣΥΝ, όπως διαμορφώθηκε στο Οργανωτικό Καταστατικό του Συνεδρίου στις 16 και 17 Απριλίου 2005, με σκοπό να διαπιστώσουμε συνέχειες και ασυνέχειες. Στο προοίμιο του καταστατικού του, ο Συνασπισμός της Αριστεράς των Κινημάτων και της Οικολογίας παρουσιάζεται ως ένα «ένα πολιτικό κόμμα της σύγχρονης δημοκρατικής ριζοσπαστικής, κινηματικής και οικολογικής Αριστεράς. Ένα πολιτικό κίνημα των αριστερών και προοδευτικών πολιτών της χώρας μας, μια δύναμη ανατρεπτική και ανταγωνιστική προς τις σχέσεις εκμετάλλευσης, καταπίεσης και αποξένωσης της καπιταλιστικής κοινωνίας» που εκφράζει «τον κόσμο της μισθωτής εργασίας, τους αγρότες, τους επαγγελματιοβιοτέχνες, τους επιστήμονες, τους διανοούμενους, ευρύτερα

τις δυνάμεις της εργασίας και του πολιτισμού, τις γυναίκες, που αγωνίζονται κατά των ανδροκρατικών δομών διεκδικώντας τον επαναπροσδιορισμό και την ανακατανομή των κοινωνικών ρόλων των φύλων, τους πολίτες με οικολογικές ευαισθησίες, για μια ανάπτυξη «με όρια», με σεβασμό στο περιβάλλον καθώς και τους νέους, τις κοινωνικές μειονότητες και τα αδύναμα τμήματα του πληθυσμού στην αντίστασή τους απέναντι στις κοινωνικές διακρίσεις, την κρατική καταπίεση, τον αυταρχισμό και τη βία» (ΣΥΝ, 2005:2). Σύμφωνα με το καταστατικό, οι αξίες που διέπουν τον Συνασπισμό της Αριστεράς, των Κινήματων και της Οικολογίας είναι ο δημοκρατικός σοσιαλισμός, η πολιτική Οικολογία και η Δημοκρατία.

Ο Συνασπισμός Ριζοσπαστικής Αριστεράς (ΣΥΡΙΖΑ) στην πολιτική απόφαση του ιδρυτικού του Συνεδρίου παρουσιάζεται ως ένα «ενιαίο, μαζικό, δημοκρατικό, πολυτασικό κόμμα της σύγχρονης Αριστεράς που φιλοδοξεί να εκφράσει πολιτικά τον κόσμο της εργασίας, των αυτοαπασχολούμενων, της αγροτιάς, της νεολαίας, της προοδευτικής διανοήσης και καλλιτεχνικής δημιουργίας καθώς και όλων εκείνων που υφίστανται την εκμετάλλευση και την καταπίεση. Αγωνίζεται με όλες τις δυνάμεις του για τη δημοκρατία, την εθνική ανεξαρτησία, τη λαϊκή κυριαρχία, την κοινωνική προκοπή και απελευθέρωση, για το σοσιαλισμό. Υπερασπίζεται τις αξίες της κοινωνικής δικαιοσύνης, της αλληλεγγύης, της ισότητας και της ελευθερίας, ενάντια στον εθνικισμό, το милитарισμό, το ρατσισμό, την πατριαρχία και το φασισμό. Είναι μια πολιτική δύναμη ανταγωνιστική προς τις καπιταλιστικές σχέσεις εκμετάλλευσης, καταπίεσης και αποξένωσης, οργανώνει την κοινωνική πολιτική και δράση του με χειραφέτηση. Επιμένει στην ανάγκη για κοινή δράση και συμπαράταξη όλων των δυνάμεων της Αριστεράς στην Ελλάδα, την Ευρώπη και τον κόσμο, που θα εμπνεύσουν, θα κινητοποιήσουν και θα συμβάλουν καθοριστικά στην οργάνωση των λαϊκών δυνάμεων, αποσκοπώντας στην οικονομική, κοινωνική, πολιτική και πολιτιστική ανασυγκρότηση της χώρας μας, σε μια ριζικά αναμορφωμένη από τους λαούς της Ευρώπη, σε έναν κόσμο δημοκρατικό και ειρηνικό» (ΣΥΡΙΖΑ, 2013: 6-7).

Σε οργανωτικό επίπεδο, το καταστατικό του ΣΥΡΙΖΑ δεν εμφανίζει διαφοροποιήσεις με αυτό του ΣΥΝ καθώς ο ΣΥΡΙΖΑ «συγκροτείται για να λειτουργήσει ως κόμμα των μελών του, λειτουργεί συλλογικά και δημοκρατικά με τις αποφάσεις των οργάνων και των σωμάτων να λαμβάνονται με την αρχή της πλειοψηφίας. Δεν αποτελεί άθροισμα ιδιαίτερων πολιτικών ομάδων. Στα πλαίσιά του αναγνωρίζεται η δυνατότητα ύπαρξης και λειτουργίας τάσεων και ρευμάτων ιδεών. Τα μέλη του κόμματος έχουν τη δυνατότητα να συνδιαμορφώνουν και να προβάλλουν συλλογικά τις απόψεις και

προτάσεις τους μέσα στο κόμμα και δημόσια. Οι τάσεις δεν είναι κατ'ανάγκη μόνιμο σχήμα, δεν νοούνται ως μικρογραφία κόμματος με κάθετη οργανωτική δομή και διοικητικά όργανα και πολύ περισσότερο με δική τους πειθαρχία» (ΣΥΝ, 2005:3 και ΣΥΡΙΖΑ, 2013: άρθρο 2, παρ.1).

Σε προγραμματικό επίπεδο, ενώ ο ΣΥΝ παρουσιάζεται ως ένα κόμμα της ριζοσπαστικής, κινηματικής και οικολογικής Αριστεράς, στο καταστατικό του ΣΥΡΙΖΑ απουσιάζει ο οικολογικός χαρακτήρας του κόμματος καθώς και η αξία της πολιτικής οικολογίας. Επιπλέον, σε επίπεδο εκπροσώπησης οι επαγγελματιοβιοτέχνες του ΣΥΝ αντικαθίστανται από τους αυτοαπασχολούμενους του ΣΥΡΙΖΑ. Ο ΣΥΡΙΖΑ εμφανίζει ένα περισσότερο πολυσυλλεκτικό προφίλ, πιο ανοικτό στους ψηφοφόρους με πρόθεση να οικοδομήσει ένα «πλατύ αντιφασιστικό και δημοκρατικό κίνημα που θα περιλαμβάνει όλους εκείνους και όλες εκείνες που εναντιώνονται σε τέτοιες ιδέες και τέτοιες πρακτικές, ανεξάρτητα από πολιτικές εντάξεις ή ιδεολογικές αναφορές». Το πλουραλιστικό και κινηματικό προφίλ που ο ενιαίος φορέας παρουσιάζει, δίνει λιγότερο έμφαση στο ρόλο της γυναίκας σε σύγκριση με τον ΣΥΝ και *«είναι ταξικά αγκυρωμένος στο εργατικό και ευρύτερα λαϊκό κίνημα, αλλά και με ρητές φεμινιστικές και οικολογικές στοχεύσεις. Ήδη συσπειρώνει δυνάμεις και ρεύματα της κομμουνιστικής, ριζοσπαστικής, ανανεωτικής, αντικαπιταλιστικής, επαναστατικής και ελευθεριακής Αριστεράς όλων των αποχρώσεων, αριστερούς σοσιαλιστές, δημοκράτες, δυνάμεις του αριστερού φεμινισμού και της ριζοσπαστικής οικολογίας» (ΣΥΡΙΖΑ, 2013:16).*

Δεν εμφανίζεται ως ένα ριζοσπαστικό, ανταγωνιστικό και ανατρεπτικό κόμμα με ευρωπαϊκό προσανατολισμό όπως ο ΣΥΝ αλλά ως ένα κόμμα που χαρακτηρίζεται από έναν κεντρικό οικονομικό στόχο, ένα «ενιαίο, μαζικό, δημοκρατικό και πολυτασικό κόμμα της σύγχρονης Αριστεράς για την ενίσχυση ενός ήδη ισχυρού, λαϊκού ρεύματος ανατροπής με στόχο την κατάργηση των μνημονίων, τη διαγραφή του μεγαλύτερου μέρους του χρέους και την εφαρμογή ενός προγράμματος κοινωνικής και παραγωγικής ανασυγκρότησης. Το εναλλακτικό αυτό ριζοσπαστικό κοινωνικό και πολιτικό σχέδιο, που θα εκφράζει και θα στηρίζεται στη συμμαχία της εργατικής τάξης και των λαϊκών τάξεων με τα μεσαία στρώματα της πόλης και της υπαίθρου, που θα διατυπώνεται σύμφωνα με τις ανάγκες και θα δίνει φωνή στα ευρύτερα στρώματα των κοινωνικά, οικονομικά, μορφωτικά αποκλεισμένων, θα οδηγήσει στην Κυβέρνηση της Αριστεράς και θα τη στηρίξει στην εξουσία» (ΣΥΡΙΖΑ, 2013:1). Ακολουθώντας το επιχείρημα των Muller και Strom (1999), από την Πολιτική Απόφαση του ιδρυτικού Συνεδρίου του ΣΥΡΙΖΑ διαπιστώνουμε ότι το κόμμα προσανατολίζεται περισσότερο

στο office (εξουσία) παρά στο policy (πολιτική) όπως έπραττε ο ΣΥΝ στο παρελθόν. Ενδιαφέρον παρουσιάζει και η στάση του ΣΥΡΙΖΑ απέναντι στην Ευρώπη. Στην περίπτωση του ΣΥΝ, ο ευρωπαϊκός προσανατολισμός του κόμματος είναι αδιαμφισβήτητος. Στην περίπτωση του ΣΥΡΙΖΑ, το κόμμα εμφανίζει να έχει μια θολή, ασαφή στάση σε ό,τι αφορά το ζήτημα της Ευρώπης, καθώς την αντιμετωπίζει ως ένα πεδίο στο οποίο να μην μπορούν να συμπορευτούν οι δυνάμεις της Αριστεράς, αλλά κρίνεται απαραίτητο να εξαλειφθούν οι υπάρχουσες έντονες κοινωνικές, οικονομικές, πολιτικές ακόμα και πολιτιστικές ανισότητες. Σε ιδεολογικό επίπεδο, ο ΣΥΡΙΖΑ επιδιώκει «να συμπυκνώσει από τη σκοπιά του σοσιαλισμού του 21ου αιώνα τα αιτήματα και τις διεκδικήσεις των δυνάμεων της εργασίας και των καταπιεσμένων κοινωνικών τάξεων και στρωμάτων, είναι ανοιχτό στην κοινωνία και το διεθνές γίνεσθαι»¹³¹.

Σύμφωνα με τα παραπάνω, στο ερώτημα αν ο ενιαίος ΣΥΡΙΖΑ εμφανίζεται ως συνέχεια της ιστορικής του μήτρας, δηλαδή του ΣΥΝ, η απάντηση δίνεται από το ίδιο το κόμμα. «*Το Συνέδριο του Συνασπισμού Ριζοσπαστικής Αριστεράς (ΣΥΡΙΖΑ) αποτελεί ταυτόχρονα συνέχεια και τομή στην πορεία του, η οποία ξεκίνησε ήδη από το 2000, συνεχίστηκε με την ίδρυσή του το 2004 και σφραγίστηκε με την ανάληψη της ιστορικής ευθύνης για την απαλλαγή του ελληνικού λαού από τις καταστροφικές νεοφιλελεύθερες μνημονιακές πολιτικές, που έχουν μετατρέψει τη χώρα μας σε αποικία χρέους και οδηγεί στην περιθωριοποίηση τις δημιουργικές, κοινωνικές και παραγωγικές της δυνάμεις*» διαβάζουμε στο κείμενο της πολιτικής απόφασης.

Σε ιδεολογικό επίπεδο και σε ό,τι αφορά τη σχέση του με τη Σοσιαλδημοκρατία, ο ΣΥΡΙΖΑ - σε μια ιστορική αναδρομή που κάνει και αποτυπώνεται στην πολιτική απόφαση - διατείνεται πως «[...] ένα μέρος από τις δυνάμεις που είχαν στρατευθεί στο

¹³¹ Σύμφωνα με την Απόφαση του 1ου Ιδρυτικού Συνεδρίου του ΣΥΡΙΖΑ, οι καταβολές του κόμματος ανιχνεύονται στο εργατικό και το ευρύτερο λαϊκό κίνημα του τέλους του 19ου αιώνα, «στη βάση της μαρξικής σκέψης και των αρχών του 20ού από την Εθνική Αντίσταση, το ΕΑΜ και την ΕΔΑ, τη νεολαία Λαμπράκη, τον αγώνα ενάντια στη δικτατορία, την εξέγερση του Πολυτεχνείου, τους μεταδικτατορικούς αγώνες των αριστερών κομμάτων και οργανώσεων, τη συγκρότηση του Συνασπισμού της Αριστεράς και της Προόδου, του Χώρου Διαλόγου και Κοινής Δράσης της Αριστεράς, του κινήματος ενάντια στην νεοφιλελεύθερη παγκοσμιοποίηση και του Κοινωνικού Φόρουμ. Ο ΣΥΡΙΖΑ στηρίζει κοινοβουλευτικά τους εργατικούς και λαϊκούς αγώνες, ενώ παράλληλα επιδιώκει να συμβάλει με όλες τις δυνάμεις του στη συγκρότηση και την ανάπτυξη ενός ισχυρού λαϊκού, μαζικού και ενωτικού κινήματος, ενός κινήματος αντίστασης και ανυπακοής στον εντεινόμενο κρατικό και εργοδοτικό αυταρχισμό, ενός κινήματος γνήσιας και αποτελεσματικής αλληλεγγύης προς τα θύματα της κρίσης, ενός κινήματος εν τέλει πολιτικής ανατροπής. Το έργο του ΣΥΡΙΖΑ δεν περιορίζεται στα σύνορα της χώρας μας. Με κινητήριο μοχλό το διεθνιστικό πρόταγμα, ο ΣΥΡΙΖΑ αναλαμβάνει σημαντικές διεθνείς πρωτοβουλίες στο πλαίσιο της Ευρώπης (διά του Κόμματος Ευρωπαϊκής Αριστεράς), και σε διεθνές επίπεδο, με στόχο να συμβάλει στην κοινή πάλη των λαών ενάντια στο ευρωπαϊκό και το διεθνές κεφάλαιο, στον έμπρακτο συντονισμό των αντίστοιχων αγώνων και στην ανάδειξη της ριζοσπαστικής Αριστεράς σε βασικό παράγοντα των ευρωπαϊκών και παγκόσμιων εξελίξεων» (ΣΥΡΙΖΑ, 2013: 9-11).

ΕΑΜ σαγηνεύτηκε από την «Αλλαγή» που υποσχέθηκε το ΠΑΣΟΚ και εντάχθηκαν σε εκείνο. μικρότερες δυνάμεις της Αριστεράς συγκρότησαν την ίδια περίοδο διάφορες αυτοτελείς οργανώσεις ενώ πολιτικά ανένταχτοι αριστεροί όλων των αποχρώσεων, γυναίκες και άντρες, πολλαπλασιάζονταν. Έτσι, η καθαυτό πολιτική δύναμη της Αριστεράς μειώθηκε σημαντικά μολονότι η ίδια διατηρούσε το ηθικό πλεονέκτημα και οι ιδέες της τουλάχιστον μέρος της παλιάς τους αίγλης. Η απομείωση εντάθηκε με την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης και των καθεστώτων του «υπαρκτού σοσιαλισμού», όπως και με τις συναρτημένες άμεσα ή έμμεσα με αυτήν την κατάρρευση περιπέτειες της συγκρότησης και της παραπέρα πορείας του Συνασπισμού της Αριστεράς και της Προόδου, αλλά και των άλλων συνιστωσών της Αριστεράς. Παράλληλα, σε διεθνή κλίμακα, ο νεοφιλελεύθερος καπιταλισμός και η παγκοσμιοποίηση που συντελέστηκε υπό την αιγίδα του θριάμβευαν μέχρι σημείου να κηρύξουν το «τέλος της Ιστορίας» ενώ η παραδοσιακή σοσιαλδημοκρατία -και στη χώρα μας το ΠΑΣΟΚ- αφομοιώθηκε στην αντίστοιχη πολιτική σχεδόν εξ ολοκλήρου» (ΣΥΡΙΖΑ, 2013:3). Στο πλαίσιο αυτό, ο ΣΥΡΙΖΑ «βρίσκεται εδώ για να οργανώσει τη δημοκρατική ανατροπή του πολιτικού συστήματος και των δομών που το στηρίζουν, για να ανοίξει τον δρόμο σε μια κυβέρνηση της Αριστεράς, στηριγμένης σε ένα ευρύ μέτωπο κοινωνικών και πολιτικών δυνάμεων, μιας κυβέρνησης που, χωρίς να είναι το τέρμα του δρόμου, θα θέσει τη χώρα σε νέα τροχιά. Για να επιτύχουμε αυτόν τον μεγάλο στόχο, συμβάλλουμε με όλες τις δυνάμεις μας στην ανάπτυξη ενός ισχυρού κοινωνικού κινήματος και ενός μεγάλου πολιτικού κινήματος, επιμένουμε στην ανάγκη για κοινή δράση και συμπαρατάξη της Αριστεράς, αναλαμβάνοντας τις σχετικά πρόσφορες πρωτοβουλίες, ισχυροποιούμε και διευρύνουμε τον ίδιο τον ΣΥΡΙΖΑ ως τον πολιτικό φορέα που θα εμπνεύσει, θα κινητοποιήσει και θα συμβάλει καθοριστικά στην ενότητα και στην οργάνωση των λαϊκών δυνάμεων, αποσκοπώντας στην οικονομική, κοινωνική, πολιτική και πολιτιστική ανασυγκρότηση της χώρας, αποσκοπώντας σε μια χειραφετημένη Ελλάδα της εργασίας, της δικαιοσύνης και της δημιουργικότητας μέσα σε μια ριζικά διαφορετική Ευρώπη» (Ο.π.:1).

Με βάση τα παραπάνω, το κόμμα επιβεβαιώνει τον προσανατολισμό του προς τη διεκδίκηση της εξουσίας (office) με τη δημοκρατική ανατροπή του πολιτικού συστήματος να αποτελεί κεντρικό σύνθημα των διπλών εκλογών του 2012 και του 2015. Έχοντας στη φαρέτρα του όλες τις ιδεολογικές καταβολές του ΣΥΝ και ειδικότερα τον κεντρικό του σκοπό για έναν σοσιαλισμό με ελευθερία και δημοκρατία, ο ενιαίος ΣΥΡΙΖΑ δείχνει να πηγαίνει ένα βήμα παρακάτω κάνοντας την αυτοκριτική του για τα γεγονότα της πτώσης του Υπαρκτού Σοσιαλισμού αλλά με την αίσθηση πως

«είναι υποχρεωμένος να πρωτοστατήσει ώστε να ξεκινήσει και να αναπτυχθεί ενεργά, με τα κατάλληλα μέσα και σε κάθε αρμόδιο πλαίσιο, η διεξοδική συζήτηση για τα μεγάλα ζητήματα που τίθενται σε σχέση με την κριτική του καπιταλισμού και το αίτημα για έναν σοσιαλισμό του 21ου αιώνα, για έναν σοσιαλισμό με ελευθερία και δημοκρατία τόσο στην Ελλάδα όσο και στην κλίμακα της Ευρώπης. Θα προσπαθήσουμε να αξιοποιήσουμε τις πολλές πτυχές της ελληνικής και της διεθνούς εμπειρίας σε σχέση με τέτοια ζητήματα, όπως και ολόκληρη τη σκέψη, όλες τις σημαντικές θεωρητικές επεξεργασίες που αφορούν το εργατικό, το φεμινιστικό, το οικολογικό και άλλα κινήματα, την ταξική διάρθρωση των κοινωνιών, τις δομές του κράτους και τις σχέσεις εξουσίας, τις σχέσεις αγοράς, οικονομικού προγραμματισμού και κοινωνικού ελέγχου, τα ζητήματα δημοκρατίας και αυτοδιαχείρισης, κάθε θεωρητική προσφορά που μπορεί να συμβάλει στο να προχωρήσουμε μετά λόγου γνώσεως, κάθε σημαντική συμβολή που έχει δει το φως από την εποχή του Μαρξ, αλλά και ακόμη πιο πριν, μέχρι τις μέρες μας» (Ο.π.:6-7).

Όπως έχουμε ήδη αναφέρει, ο ΣΥΡΙΖΑ εστιάζει σε προγραμματικό επίπεδο στα θέματα της οικονομίας, καθώς η οικονομική κρίση και οι επιπτώσεις της σχεδόν μονοπωλούν το ενδιαφέρον του κόμματος, όπως θα διαπιστώσουμε και στην ανάλυση των προγραμματικών του θέσεων στο προεκλογικό μανιφέστο για τις εκλογές του Ιανουαρίου 2015. Στο κείμενο της Πολιτικής Απόφασης του ΣΥΡΙΖΑ επανεμφανίζεται το σύνθημα «Ο άνθρωπος πάνω από τα κέρδη» που αποτέλεσε κεντρικό μήνυμα της πολιτικής απόφασης του προγραμματικού συνεδρίου του ΣΥΝ τον Ιούνιο του 2003¹³². Η παγκόσμια δομική κρίση του καπιταλισμού, μετά από δεκαετίες συσσώρευσης κερδών και μια τεράστια αναδιανομή πλούτου και εξουσιών υπέρ του κεφαλαίου θίγει, με τον έναν ή τον άλλο τρόπο, κάθε χώρα και κάθε πτυχή της κοινωνικής ζωής. Η κρίση αυτή υπερσυσσώρευσης έχει κύρια χαρακτηριστικά τη διόγκωση του χρηματοπιστωτικού τομέα, βασισμένη στην απρόσκοπτη κυκλοφορία του χρήματος, που οδηγεί στην υποταγή του πολιτικού προσωπικού στην οικονομική εξουσία, την εργαλειοποίηση και εμπορευματοποίηση της γνώσης και της πληροφορίας και τη βιοπολιτική λειτουργία του συστήματος. Ζούμε το λεγόμενο «δόγμα του σοκ» (ΣΥΡΙΖΑ, 2013). Εξέχουσα θέση στην ανάλυση του ενιαίου ΣΥΡΙΖΑ κατέχει η έννοια

¹³² «Το κεντρικό σύνθημα των ημερών μας, «ο άνθρωπος πάνω από τα κέρδη», πρέπει να αρχίσει να υφίσταται επεξεργασία και εξειδίκευση. Δικό της ιδιαίτερο μέλημα οφείλει να είναι η επανασύνδεση της με την ουσία της κριτικής του Μαρξ στον κεφαλαιοκρατικό τρόπο παραγωγής, καθώς και με την ουσία της συναφούς συμβολής άλλων διανοητών, η οριστική απόρριψη των βαρών που ακόμη φέρει από τις χρεοκοπημένες εκδοχές του «υπαρκτού σοσιαλισμού» και η αναζήτηση των στοιχείων στρατηγικής και των συγκεκριμένων πολιτικών στόχων που αντιστοιχούν στην ιστορική φάση που διανύουμε» (ΣΥΝ, 2003:9).

του «*Δόγματος του Σοκ*», η οποία εισήχθη το 2007 από την Καναδή ακτιβίστρια και συγγραφέα Naomi Klein στο βιβλίο της *Shock Doctrine: The Rise of Disaster Capitalism*¹³³ που σημαίνει επίθεση τέτοιας έκτασης και κλίμακας ώστε οι αντιστάσεις να φαίνονται ανίσχυρες ή να μην προφταίνουν να εκδηλωθούν. Για τη διατήρηση της κυριαρχίας του κεφαλαίου και της παγκόσμιας κερδοφορίας του επιστρατεύονται ακραία προγράμματα λιτότητας, δραματική συμπίεση και επισφάλεια της εργασίας, ιδιωτικοποίηση των δημόσιων αγαθών και επιχειρήσεων, καταστροφή μεγάλου μέρους των παραγωγικών δυνάμεων, δραματική συρρίκνωση του κοινωνικού κράτους, αποδυνάμωση των δημοκρατικών θεσμών, ενίσχυση της καταστολής και των έκτακτων εξουσιών. Στο πλαίσιο που διαμορφώνει η οικονομική κρίση, ο ΣΥΡΙΖΑ θεωρεί ότι η Ευρώπη εμπλέκεται στη δίνη της παγκόσμιας καπιταλιστικής κρίσης που πλήττει τις λαϊκές τάξεις, με μεγαλύτερη σφοδρότητα στις χώρες του Νότου και του πρώην «υπαρκτού σοσιαλισμού», χάνοντας τον λόγο ύπαρξης μιας Ενωμένης Ευρώπης επ' ωφελεία των λαών της. Επιπλέον, «*το ευρώ αντιμετωπίζεται κυρίως ως όχημα της γερμανικής πολιτικής, εντείνοντας τις ανισότητες μεταξύ χωρών και τις ταξικές ανισότητες, ενώ εφαρμόζονται στις ευρωπαϊκές κοινωνίες ασιατικά πρότυπα προς όφελος του κεφαλαίου. Το μέλλον της Ευρωζώνης αλλά και της ίδιας της Ενωμένης Ευρώπης καθίσταται διαρκώς περισσότερο επισφαλές. Ένας παγκόσμιος ακήρυχτος πόλεμος βρίσκεται σε εξέλιξη με τα κύρια νομίσιμα να επιχειρούν να κατακτήσουν ευνοϊκές θέσεις*». Παρατηρείται, αναμφίβολα, μια περισσότερο οξυμένη ευρωσκεπτικιστική στάση του ΣΥΡΙΖΑ απέναντι στην Ευρώπη και τους Θεσμούς της, συγκριτικά με το ΣΥΝ. Τον φιλοευρωπαϊσμό ή σε κάποιες περιόδους ήπιο ευρωσκεπτικισμό του ΣΥΝ έρχεται να αντικαταστήσει έναν οξυμένο ευρωσκεπτικισμός καθώς η Ευρώπη στο πλαίσιο της οικονομικής κρίσης δεν αποτελεί πια ένα προνομιακό πεδίο άσκησης πολιτικής αλλά την αιτία μιας άνευ προηγουμένου ανθρωπιστικής κρίσης. Με βασικό υπαίτιο τον ρόλο της Γερμανίας¹³⁴ και με το

¹³³ Βλέπε σχετικά, Klein, Naomi (2007), *Shock Doctrine: The Rise of Disaster Capitalism*, Canada, Knopf.

¹³⁴ «Στην Ελλάδα επιβάλλονται, με κυρίαρχο τον ρόλο της Γερμανίας στην ευρωπαϊκή στρατηγική, από την τρόικα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, του ΔΝΤ και της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας, σκληρότατα μέτρα που οδηγούν μεγάλα τμήματα του λαού σε ανθρωπιστική κρίση. Ο εθνικός πλούτος, τα δημόσια αγαθά και υπηρεσίες τίθενται σε καθεστώς ιδιωτικοποίησης/εκποίησης. Στην Ελλάδα ένα λαϊκό ρεύμα αγώνων για την ανατροπή έδωσε και δίνει τη μάχη ενάντια στα μνημόνια και το χρέος με μαζικούς όρους, στις πλατείες, στους εργασιακούς χώρους, στις γειτονιές, στις πόλεις και στην ύπαιθρο, ανασυστήνοντας παλιά και δημιουργώντας νέα κοινωνικά κινήματα. Εμβληματικά αναφερόμαστε στις μεγάλες εργατικές απεργίες και διαδηλώσεις, στο κίνημα των «αγανακτισμένων», στο κίνημα στις Σκουριές και την Κερατέα, στον Έβρο, στα κινήματα ανυπακοής στα χαράτσια και τα διόδια, στο αντιφασιστικό κίνημα και στο κίνημα υπεράσπισης της ΕΡΤ. Είναι σημαντικό ν' αναφερθούμε στο

σύνθημα «κανένας μόνος στην κρίση» στο κείμενο της πολιτικής απόφασης αναπτύσσονται διεξοδικά όλες οι προτεινόμενες μεταρρυθμίσεις του ΣΥΡΙΖΑ για την ανατροπή και έξοδο από την κρίση.

Οι βασικές μεταρρυθμίσεις (ΣΥΡΙΖΑ, 2013: 5-10) που προτείνει ο ΣΥΡΙΖΑ καλύπτουν ένα ευρύ φάσμα της κοινωνικής ζωής. Πιο συγκεκριμένα, εστιάζουν σε θεματικές όπως είναι η οικονομία, η εκπαίδευση, η δημόσια διοίκηση και ο πολιτισμός. Ο ΣΥΡΙΖΑ δίνει έμφαση στα θέματα της οικονομίας καθώς συμπορεύεται με τις συνθήκες της οικονομικής κρίσης και των νέων προκλήσεων που διαμορφώνονται. Εξάλλου, στο κείμενο της Πολιτικής Απόφασης υπογραμμίζεται ο κεντρικός στόχος του ενιαίου κόμματος που δεν είναι άλλος από την *«ανατροπή της κυριαρχίας των δυνάμεων του νεοφιλελευθερισμού και των μνημονίων, των δυνάμεων της κοινωνικής καταστροφής, είναι η ανάδειξη μιας κυβέρνησης της συμπαραταγμένης Αριστεράς, στηριγμένης σε μια πλατιά κοινωνική συμμαχία. Μια κυβέρνηση της Αριστεράς που αποσκοπεί να σταματήσει τον κοινωνικό και οικονομικό κατήφορο που επέβαλαν στην Ελλάδα οι δυνάμεις του νεοφιλελευθερισμού και των μνημονίων, να εξαλείψει τη διαπλοκή και τη διαφθορά, να μεταρρυθμίσει ριζικά και δημοκρατικά το κράτος και τους θεσμούς του, και να ανοίξει μια νέα πορεία. Μια τέτοια κυβέρνηση θα σηματοδοτήσει μια κομβική αλλαγή του πολιτικού συσχετισμού υπέρ των δυνάμεων της εργασίας, φέρνοντας αυτές τις δυνάμεις στο προσκήνιο»* (ΣΥΡΙΖΑ, 2013: 10- 12). Εκκινώντας από την οικονομία ως έναν από τους βασικότερους άξονες και αντιμετωπίζοντας τα μνημόνια ως «εχθρό», ο ΣΥΡΙΖΑ προτείνει ως προγραμματικούς στόχους, την ακύρωση των μνημονίων και των εφαρμοστικών νόμων, επαναδιαπραγμάτευση των όρων της δανειακής σύμβασης¹³⁵ και διαγραφή του μεγαλύτερου μέρους του χρέους.

Το πρόγραμμα που προτείνει ο ΣΥΡΙΖΑ είναι ένα πρόγραμμα οικονομικής και κοινωνικής ανόρθωσης καθώς και παραγωγικής και οικολογικής ανασυγκρότησης, το οποίο *«θα επουλώνει τα πλήγματα που έχουν δεχθεί οι εργαζόμενοι και θα αποκαθιστά σταδιακά τους όρους ασφαλούς εργασίας και αξιοπρεπούς διαβίωσης, με τους ανάλογους μισθούς και συντάξεις, δημιουργώντας νέες θέσεις εργασίας. Στη δική μας προσέγγιση*

μεγάλο κίνημα αλληλεγγύης που αναπτύσσεται και συνεχώς πολλαπλασιάζεται σε όλες τις περιοχές της χώρας μας. Με το σύνθημα «κανένας μόνος στην κρίση» και στη βάση της ισοτιμίας - ο καθένας προσφέρει ανάλογα με τις δυνατότητές του και λαμβάνει ανάλογα με τις ανάγκες του - δημιουργούνται πολύμορφες δομές και δίκτυα αλληλεγγύης, που απαντούν στα θέματα της τροφής, της υγείας, γενικά των άμεσων βιοτικών αναγκών» (ΣΥΡΙΖΑ, 2013: 1-2).

¹³⁵ «Αποτρέπουμε τη μετατροπή της χώρας μας σε αποικία χρέους. Επαναδιαπραγματεύομαστε τις δανειακές συμβάσεις και ακυρώνουμε τους επαχθείς όρους τους, θέτοντας ως πρώτο θέμα τη διαγραφή του μεγαλύτερου μέρους του χρέους, πραγματοποιώντας λογιστικό έλεγχο».

του δημόσιου ως μοχλού ανασυγκρότησης της χώρας όλοι οι εργαζόμενοι που απολύθηκαν έχουν ρόλο και θα επαναπροσληφθούν». Όπως συμπυκνώνει το σύνθημα «καμιά θυσία για το ευρώ», απόλυτη προτεραιότητα για τον ΣΥΡΙΖΑ αποτελεί η αποτροπή της ανθρωπιστικής καταστροφής και η ικανοποίηση των κοινωνικών αναγκών και όχι η «υποταγή σε υποχρεώσεις που ανέλαβαν άλλοι, υποθηκεύοντας τη χώρα». «Δεσμευόμαστε ότι θα αντιμετωπίσουμε τις ενδεχόμενες απειλές και τους εκβιασμούς των δανειστών με όλα τα δυνατά όπλα που μπορούμε να επιστρατεύσουμε, ενώ είμαστε ήδη έτοιμοι να αναμετρηθούμε με οποιαδήποτε εξέλιξη, βέβαιοι ότι, σε κάθε περίπτωση, ο ελληνικός λαός θα μας στηρίξει» (Ο.π.: 5-6), αναφέρεται στο κείμενο της πολιτικής απόφασης. Στο σημείο αυτό, διαπιστώνουμε ότι ο ΣΥΡΙΖΑ στα γεγονότα που διαδραματίστηκαν το εξάμηνο Ιανουαρίου – Ιουνίου 2015 και οδήγησαν στο δημοψήφισμα του Ιουλίου, είχε ήδη ανακοινώσει τη γραμμή πλεύσης του απέναντι στην Ευρωπαϊκή Ένωση, μέσω του κειμένου του ιδρυτικού του Συνεδρίου. Καθίσταται επίσης σαφές ότι οι δανειστές αντιμετωπίζονται ξεκάθαρα ως εχθρός, ο οποίος εκβιάζει και απειλεί την Ελλάδα, ενώ ο ΣΥΡΙΖΑ βασίζεται «στη στήριξη του ελληνικού λαού σε κάθε περίπτωση», εννοώντας ενδεχομένως προφητικά το δημοψήφισμα την ταραχώδη περίοδο του Ιουλίου του 2015. Σε συνέχεια των οικονομικών μεταρρυθμίσεων, ο ΣΥΡΙΖΑ τονίζει το τραπεζικό σύστημα να τεθεί υπό την ιδιοκτησία και τον έλεγχο του δημοσίου¹³⁶, προτείνεται ακύρωση των ιδιωτικοποιήσεων¹³⁷, αναδιάρθρωση των μικρομεσαίων επιχειρήσεων¹³⁸, λήψη άμεσων μέτρων κατά της ακρίβειας, προώθηση ενός νέου μοντέλου τουριστικής ανάπτυξης¹³⁹, αναδιανομή της αγροτικής γης που αποσκοπεί στην εξασφάλιση της διατροφικής αυτάρκειας¹⁴⁰ και εφαρμογή ενός νέου

¹³⁶ «Θέτουμε το τραπεζικό σύστημα υπό την ιδιοκτησία και τον έλεγχο του δημοσίου, με ριζική τροποποίηση του τρόπου λειτουργίας του και των στόχων που σήμερα υπηρετεί, με αναβάθμιση του ρόλου των εργαζομένων και των καταθετών. Ιδρύουμε δημόσιες τράπεζες ειδικού σκοπού με αντικείμενο την αγροτική πίστη, τη μικρή και μεσαία επιχείρηση και τη λαϊκή στέγη» (ΣΥΡΙΖΑ, 2013:6).

¹³⁷ «Ακυρώνουμε τις προβλεπόμενες ιδιωτικοποιήσεις και τη λεηλασία του δημόσιου πλούτου, επαναφέρουμε υπό δημόσιο έλεγχο και ταυτόχρονα ανασυγκροτούμε πλήρως τις επιχειρήσεις στρατηγικής σημασίας που έχουν ιδιωτικοποιηθεί ή βρίσκονται σε διαδικασία ιδιωτικοποίησης, ώστε να διαμορφώσουμε έναν ισχυρό, παραγωγικό, αποτελεσματικό και ανοιχτό σε συνεργασίες, δημόσιο τομέα νέου τύπου» (ΣΥΡΙΖΑ, 2013:6).

¹³⁸ «Προωθούμε πολιτικές αναδιάρθρωσης, εκσυγχρονισμού και ανασυγκρότησης των πολύ μικρών (κυρίως αυτοαπασχολούμενοι) και μικρομεσαίων επιχειρήσεων με τη συμμετοχή και των εργαζομένων στις επιχειρήσεις, ώστε αυτές να συμβάλλουν στην παραγωγική ανασυγκρότηση της χώρας και την αντιμετώπιση του κρηνητικού προβλήματος της ανεργίας» (ΣΥΡΙΖΑ, 2013:7).

¹³⁹ «Προωθούμε ένα νέο εναλλακτικό μοντέλο τουριστικής ανάπτυξης με κοινωνική ανταποδοτικότητα που θα απαντά στις ανάγκες των εργαζομένων, των μικρομεσαίων τουριστικών επιχειρήσεων και των τοπικών κοινωνιών, θα προστατεύει τους τουριστικούς πόρους (φυσικούς, κοινωνικούς, πολιτισμικούς) και θα αναδεικνύει την πολιτιστική μας κληρονομιά και την ιδιαίτερη περιβαλλοντική ταυτότητα της χώρας μας» (ΣΥΡΙΖΑ, 2013:7).

¹⁴⁰ «Για τον ΣΥΡΙΖΑ αποτελεί πρωταρχικό ζήτημα η εξασφάλιση της διατροφικής επάρκειας/αυτάρκειας. Γι' αυτό προωθούμε μια νέα ριζοσπαστική πολιτική στον αγροτικό τομέα, μέρος

ριζοσπαστικού φορολογικού συστήματος.

Σε ό,τι αφορά στην εργασία, προτείνεται επαναφορά του θεσμικού πλαισίου για τις εργασιακές σχέσεις και το πλαίσιο συλλογικής διαπραγμάτευσης (προστασία από τις απολύσεις, ανασυγκρότηση του ασφαλιστικού συστήματος, κατάργηση της παράνομης εργασίας και ενίσχυση του ρόλου των συνδικάτων)¹⁴¹. Στο κείμενο της πολιτικής απόφασης δίνεται έμφαση στο διαχρονικό αίτημα της ριζοσπαστικής Αριστεράς από τη δεκαετία του 1990 για ριζική αλλαγή του τρόπου λειτουργίας της δημόσιας διοίκησης που θα βασίζεται στην αποκέντρωση και τη διαφάνεια, αποκατάσταση των δημοκρατικών λειτουργιών. καθιερώνοντας τη δημοκρατία, την αποκέντρωση, τη διαφάνεια και την αξιοκρατία, ελέγχοντας τη διαπλοκή, τη διαφθορά, τον κομματισμό και τις πελατειακές σχέσεις (Ο.π.:8). Επιπροσθέτως, προτείνεται πλήρης διασφάλιση της λειτουργίας των δημόσιων νοσοκομείων¹⁴² και της δημόσιας και δωρεάν εκπαίδευσης¹⁴³. Στη συνέχεια, θα υπάρξει θεσμοθέτηση κανόνων

της οποίας αποτελεί η αναδιανομή της αγροτικής γης (δημόσιας, εκκλησιαστικής ή μεγάλης ιδιωτικής). Επιδιώκουμε τη μείωση των τιμών των πρώτων υλών, τη στροφή στην παραγωγή επώνυμων πιστοποιημένων προϊόντων, ενισχύουμε την ολοκληρωμένη διαχείριση και τη βιολογική γεωργία και κτηνοτροφία. Στόχος είναι η διασφάλιση της απασχόλησης και ενός σταθερού και ικανοποιητικού εισοδήματος στην οικογενειακή αγροτική εκμετάλλευση και τους μικρομεσαίους αγρότες, ιδιαίτερα τους νέους. Διεκδικούμε μια ευρωπαϊκή αγροτική πολιτική που θα διασφαλίζει την πρόσβαση σε υγιεινά τρόφιμα, με σταθερές και δίκαιες τιμές και οικολογικά βιώσιμες μορφές παραγωγής. Αυτό σημαίνει ριζική αναθεώρηση της ΚΑΠ με αύξηση του προϋπολογισμού για την ποιοτική γεωργία, αναδιανομή των πόρων υπέρ των μικρομεσαίων αγροτών και των μεσογειακών προϊόντων, τιμές πάνω από το κόστος παραγωγής, σύνδεση των ενισχύσεων με την παραγωγή και την ποιότητα των προϊόντων, στήριξη των ορεινών και νησιώτικων περιοχών, τέλος ολική απαγόρευση των Γενετικά Τροποποιημένων Οργανισμών. Επιδιώκουμε το διεθνές εμπόριο αγροτικών προϊόντων να τεθεί σε νέες βάσεις εκτός ΠΟΕ, υπό την εποπτεία του ΟΗΕ, με προτεραιότητα στην τοπική και περιφερειακή παραγωγή, τον έλεγχο των πολυεθνικών και των πολιτικών ντάμπινγκ, την προώθηση της βιώσιμης ανάπτυξης και της ισότιμης συνεργασίας μεταξύ των χωρών» (ΣΥΡΙΖΑ, 2013:7).

¹⁴¹ «Επαναφέρουμε και αναβαθμίζουμε το θεσμικό πλαίσιο για τις εργασιακές σχέσεις και το πλαίσιο συλλογικής διαπραγμάτευσης. Οι ελεύθερες συλλογικές διαπραγματεύσεις, η προστασία από τις απολύσεις, η αναβάθμιση των ελεγκτικών μηχανισμών, η κατάργηση της μαύρης, επισφαλούς και ενοικιαζόμενης εργασίας, η ενίσχυση του ρόλου των συνδικάτων και η ελεύθερη και ακώλυτη άσκηση της συνδικαλιστικής δραστηριότητας, αποτελούν πυλώνες της πολιτικής μας και της παραγωγικής διαδικασίας. Χρειαζόμαστε, και θα κάνουμε τα πάντα για να ανασυνταχθεί, ένα αυτόνομο, ταξικό, μαζικό συνδικαλιστικό κίνημα που θα εδράζεται στις αξίες της Αριστεράς για ελευθερία, ισότητα, αλληλεγγύη, διαφάνεια και δημοκρατία» (ΣΥΡΙΖΑ, 2013:8).

¹⁴² «Διασφαλίζουμε πλήρως τη λειτουργία των δημόσιων νοσοκομείων και των δομών πρωτοβάθμιας φροντίδας υγείας (κέντρα υγείας, μονάδες υγείας του ΕΟΠΥΥ, δομές ψυχικής υγείας, κέντρα πρόληψης και απεξάρτησης), διατηρούμε και αναπτύσσουμε ένα δημόσιο σύστημα υγείας και δομών πρόνοιας υψηλής ποιότητας, προσιτό σε όλους, στο κέντρο και στην περιφέρεια. Εγγυόμαστε την ικανοποιητική λειτουργία και αναδιοργάνωση της δημόσιας περίθαλψης και τη δωρεάν καθολική πρόσβαση όλων των κατοίκων της χώρας - ντόπιων και αλλοδαπών - στην ιατροφαρμακευτική περίθαλψη, ανεξάρτητα από την εργασιακή ή ασφαλιστική τους κατάσταση. Επείγουσα πολιτική προτεραιότητα αποτελεί για τον ΣΥΡΙΖΑ η πλήρης υγειονομική κάλυψη του ανασφάλιστου πληθυσμού και η μηδενική συμμετοχή στα φάρμακα για τους χρονίως πάσχοντες και κάθε ασθενή που βρίσκεται κάτω από τα όρια της φτώχειας» (ΣΥΡΙΖΑ, 2013: 7).

¹⁴³ «Η δημόσια εκπαίδευση αποτελεί αδιαπραγμάτευτο, καθολικό κοινωνικό αγαθό που πρέπει να παρέχεται δωρεάν σε όλους όσους ζουν στην χώρα και για όλες τις βαθμίδες της, από την προσχολική μέχρι τη μεταπτυχιακή. Η φροντιστηριακή και ιδιωτική εκπαίδευση αποτελούν παθογένεια, η οποία θα

δημοκρατικής ρύθμισης και κοινωνικού ελέγχου στα μέσα μαζικής ενημέρωσης. Αξιολογώντας τις προγραμματικές θέσεις του ΣΥΡΙΖΑ στο σύνολό τους, διαπιστώνουμε πως το πλαίσιο για μια «νέα Μεταπολίτευση» που ορίζει το κόμμα θέτει ως προτεραιότητα επίκαιρα και «σκληρά» υλικά ζητήματα που συγκαταλέγονται στον άξονα της οικονομίας.

Ο ΣΥΡΙΖΑ μπροστά στην ιστορική τομή που δημιουργεί η παγκόσμια οικονομική κρίση, δίνει το σύνθημα για μια ποιοτικά ανώτερη κινητοποίηση και πρωτοβουλία των ευρύτερων κοινωνικών στρωμάτων, ώστε να πραγματοποιηθεί η κοινωνική και πολιτική ανατροπή και να ξεκινήσει μια νέα πορεία για το λαό και τη χώρα. *«Τα μέλη του ΣΥΡΙΖΑ στρατεύονται σ' αυτό το μεγάλο σκοπό. Μαζί με την ανάληψη του ανένδοτου πολιτικού αγώνα για την ανατροπή της κυβέρνησης και τη συμμετοχή του στους κοινωνικούς αγώνες για την ανατροπή της μνημονιακής πολιτικής, ο ΣΥΡΙΖΑ πρωτοστατεί στον αγώνα για την αποκατάσταση της δημοκρατίας και της λαϊκής κυριαρχίας».* (ΣΥΡΙΖΑ, 2013:12)

Σχετικά με τον άξονα Ευρώπη / Ευρωπαϊκή Ένωση, τα ντοκουμέντα του ΣΥΝ και του ΣΥΡΙΖΑ παρουσιάζουν υψηλό βαθμό συνοχής και ιδεολογικής ομοιογένειας, τουλάχιστον ως προς την καταρχήν στάση απέναντι στο ευρωπαϊκό εγχείρημα, παρά την ένταξη ποικίλων πολιτικών δυνάμεων διαφορετικής προέλευσης στο κόμμα (Νικολακάκης, 2019: 404). Ωστόσο, στο ιδρυτικό του συνέδριο, ο ΣΥΡΙΖΑ προβάλλει μία οξυμένη, σε σχέση με το παρελθόν, ευρωσκεπτικιστική στάση απέναντι στην Ευρώπη και τις διεργασίες στο εσωτερικό της. Η ευρωσκεπτικιστική στάση που επιδεικνύει, όμως, είναι κάπως αμφίθυμη. Αφενός, δεν απορρίπτει σε καμία περίπτωση την Ευρώπη καθώς *«η προοπτική της Ελλάδας είναι συνυφασμένη με την προοπτική της Ευρώπης, στο πλαίσιο πάντα των ευρύτερων διεθνών εξελίξεων»* (ΣΥΡΙΖΑ, 2013:3). Αφετέρου όμως, ο ΣΥΡΙΖΑ υπογραμμίζει τις ανισότητες που έχουν δημιουργηθεί στο θεσμικό πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης και της Ευρωζώνης εξαιτίας της πρωτοφανούς για τα μεταπολεμικά δεδομένα καπιταλιστικής κρίσης και των νεοφιλελεύθερων πολιτικών που δρουν αποσταθεροποιητικά. Η αποσταθεροποίηση που προκαλούν οι νεοφιλελεύθερες πολιτικές δημιούργησαν σύμφωνα με τον ΣΥΡΙΖΑ,

εξαλειφθεί μέσω της αναβάθμισης και ουσιαστικοποίησης της δημόσιας. Το εκπαιδευτικό σύστημα δεν θα στηρίζεται στις εξετάσεις, αλλά θα μετατραπεί σε σύστημα παροχής της γνώσης και κριτικού έλεγχου της, με ελεύθερη πρόσβαση σε όλες τις βαθμίδες του και οργανική σύνδεση των πανεπιστημίων με τα ερευνητικά κέντρα. Το εκπαιδευτικό σύστημα θα καλλιεργεί την ανεξιθρησκεία, την κριτική γνώση, τη συλλογική δράση και την αλληλεγγύη, θα είναι αντίθετο σε κάθε μιλιταριστικό πνεύμα, σε ρατσιστικές αντιλήψεις και σε φαινόμενα αποκλεισμού και κοινωνικών διακρίσεων» (ΣΥΡΙΖΑ, 2013:8).

μια Ευρώπη καθοδηγούμενη από τη Γερμανία¹⁴⁴, μια Ευρώπη που υποτάσσεται στον ανταγωνισμό των κεφαλαίων. Στο πλαίσιο αυτό, «η γερασμένη Ευρώπη, η οποία παράγει ολόένα και λιγότερο πλούτο και κινείται ανάμεσα σε δυνάμεις όπως οι ΗΠΑ, η Ρωσία, η Τουρκία, η Κίνα, οι χώρες της Λατινικής Αμερικής, δεν έχει καμία προοπτική αν δεν ανατρέψει την αυτοκαταστροφική νεοφιλελεύθερη στρατηγική της. Η Ελλάδα, ως χώρα του ευρωπαϊκού Νότου, βρίσκεται σήμερα στο επίκεντρο της ακραίας αυτής στρατηγικής της Ε.Ε., σε ανάλογη θέση με τις άλλες νότιες χώρες που υφίστανται την ίδια πολιτική. Από τη θέση της στον ευρωπαϊκό Νότο απορρέει η κοινότητα συμφερόντων και η ανάγκη συντονισμένων κοινωνικών αγώνων και σχεδίων ανατροπής με τους λαούς των χωρών αυτών, στο πλαίσιο πάντα των κοινωνικών αντιστάσεων όλων των λαών της Ευρώπης στο σύγχρονο νεοφιλελεύθερο καπιταλισμό. Οι χώρες και οι λαοί του ευρωπαϊκού Νότου μπορούν να εμπνευστούν από τα βήματα οικονομικής και πολιτικής συνεργασίας των χωρών της Λατινικής Αμερικής, που ακολουθούν ένα δύσκολο και αντιφατικό δρόμο αποδέσμευσης ή σχετικής ανεξαρτησίας από τους διεθνείς οργανισμούς κυριαρχίας» (Ο.π.: 2-3). Στην εναλλακτική πρότασή του για συνεργασία των χωρών του ευρωπαϊκού Νότου που πλήττονται από την κρίση, με τις χώρες της Λατινικής Αμερικής, ο ΣΥΡΙΖΑ υπογραμμίζει emphatically ότι «Η δική μας Ευρώπη βρίσκεται στον αντίποδα της σημερινής, είναι η Ευρώπη του Διαφωτισμού και της ριζοσπαστικής κριτικής του, των επαναστάσεων, του κοινωνικού κράτους, της δημοκρατίας, των μαζικών κοινωνικών κινημάτων από τα κάτω. Στρατηγικός στόχος του ΣΥΡΙΖΑ είναι ο σοσιαλισμός του 21ου αιώνα στην Ελλάδα και την Ευρώπη» (Ο.π.:3). Η ευρωσκεπτικιστική στάση του ΣΥΡΙΖΑ αποτυπώνεται στην πεποίθηση ότι ενώ το κόμμα αποτελεί μέρος του ευρωπαϊκού κινήματος αντίστασης και εξέγερσης κατά της υπάρχουσας ευρωπαϊκής δομής και των νεοφιλελεύθερων πολιτικών που επιβάλλει η Γερμανία, λειτουργεί και εξελίσσεται στο πλαίσιο της Ευρώπης και όχι εθνικά «περιχαρακωμένο». Μοιάζει να λέγαμε σαν να θέλει να καταπολεμήσει τις υφιστάμενες ανισότητες στην Ευρώπη «από μέσα», χωρίς να εγκαταλείπει την Ευρώπη ως «όραμα» και αποτελεσματικό πεδίο πολιτικής.

Στο κείμενο της Πολιτικής Απόφασης του πρώτου Συνεδρίου του ΣΥΡΙΖΑ

¹⁴⁴ Ο ΣΥΡΙΖΑ στοχοποιεί τη Γερμανία ως υπαίτια για την εφαρμογή σκληρών νεοφιλελεύθερων πολιτικών και επιθυμώντας την αποκατάσταση της εθνικής αξιοπρέπειας, τονίζει τη σημασία της αποπληρωμής των γερμανικών αποζημιώσεων. «Ο ΣΥΡΙΖΑ θα συνεχίσει να απαιτεί από τη Γερμανία τις πολεμικές κατοχικές αποζημιώσεις, το κατοχικό δάνειο και την επιστροφή των αρχαιολογικών θησαυρών, ως ελάχιστο χρέος τιμής προς τους χιλιάδες αγωνιστές της Εθνικής Αντίστασης, που συνέβαλαν με βαρύ φόρο αίματος, στην πρώτη γραμμή του αντιφασιστικού αγώνα, στην απελευθέρωση της χώρας μας και ολόκληρης της Ευρώπης» (ΣΥΡΙΖΑ, 2013: 9-10).

δίνεται μεγαλύτερη έμφαση στα θέματα της οικονομίας, κάτι που πιθανόν να είναι δικαιολογημένο δεδομένης της κατάστασης που επικρατούσε στη χώρα μας τη δεδομένη χρονική στιγμή. Σε ό,τι αφορά στον άξονα του πολιτισμικού φιλελευθερισμού, ο ΣΥΡΙΖΑ προσμένει μια νέα Ελλάδα σε μια Ευρώπη που αλλάζει και θα βασίζεται σε δημοκρατικούς θεσμούς και προτείνει μια σειρά προοδευτικών μεταρρυθμίσεων. Οι μεταρρυθμίσεις αυτές βασίζονται στις αρχές και ιδέες που έχει ο ΣΥΡΙΖΑ σαν ένα κόμμα σοσιαλιστικό του 21ου αιώνα το οποίο θέτει μετα-υλιστικές αξίες όπως η οικολογία και ο φεμινισμός αλλά όχι σαν πρωταρχικές. Ταυτόχρονα όμως, σαν ένα τυπικό κόμμα του αριστερού τόξου, δίνει έμφαση στην καταπολέμηση της ρατσιστικής και ομοφοβικής βίας και γενικότερα σε διακρίσεις φυλετικού, κοινωνικού και οποιουδήποτε περιεχομένου. *«Καταπολεμούμε τη ρατσιστική και ομοφοβική βία, όλες τις διακρίσεις λόγω εθνικής καταγωγής, θρησκείας, χρώματος, αναπηρίας, ηλικίας, σεξουαλικού προσανατολισμού ή ταυτότητας φύλου, που ενδημούν σε πολλούς τομείς του κοινωνικού βίου και εγγυόμαστε την αλλαγή του νομοθετικού πλαισίου που νομιμοποιεί, άμεσα ή έμμεσα, τέτοιες διακρίσεις. Στο πλαίσιο αυτό στηρίζουμε απολύτως το δικαίωμα στον αυτοπροσδιορισμό σε σχέση με τη σεξουαλικότητα και την επιλογή φύλου, όπως και τη θέσπιση πολιτικού γάμου ομοφύλων με πλήρη και ίσα δικαιώματα, καθώς και την αναγνώριση της ταυτότητας φύλου»*, διαβάζουμε στο κείμενο της πολιτικής απόφασης (ΣΥΡΙΖΑ, 2013:9). Η διεκδίκηση για την αναγνώριση του πολιτικού γάμου και του συμφώνου συμβίωσης για τα ομόφυλα ζευγάρια αποτελεί πάγιο αίτημα του κόμματος ως θέμα που άπτεται στον άξονα του πολιτικού φιλελευθερισμού και ακολουθεί ανάλογες διεκδικήσεις των κομμάτων της ριζοσπαστικής Αριστεράς στην Ευρώπη¹⁴⁵. Στο σημείο αυτό, να προσθέσουμε πως δεν αναφέρεται σε κανένα κείμενο του ΣΥΝ και του ΣΥΡΙΖΑ κάποια θέση σχετικά με το δικαίωμα υιοθεσίας τέκνου από ομόφυλα ζευγάρια. Οι γυναίκες εμφανίζονται να πλήττονται περισσότερο από τις μνημονιακές πολιτικές, για τον λόγο αυτό ο ΣΥΡΙΖΑ δεσμεύεται να προωθήσει την ισότητα των δύο φύλων. Στον ίδιο δημόσιο χώρο, η αριστερή φεμινιστική δράση μπορεί και οφείλει να αναπροσδιορίσει και να εμπλουτίσει την πολιτική, επερωτώντας θεμελιώδεις διακρίσεις, όπως τη διάκριση ανάμεσα στο δημόσιο και το ιδιωτικό, στο πολιτικό και προσωπικό, στο γενικό και στο επί μέρους, με δεδομένο ότι όλες οι διακρίσεις με βάση

¹⁴⁵ Ο γάμος μεταξύ ατόμων του ίδιου φύλου είναι νομιμοποιημένος στις ακόλουθες χώρες (στην παρένθεση αναφέρεται το έτος κατοχύρωσης του δικαιώματος): Ολλανδία (2001), Βέλγιο (2003), Ισπανία (2005), Νορβηγία (2009), Σουηδία (2009), Πορτογαλία (2010), Ισλανδία (2010), Δανία (2012), Γαλλία (2013), Ηνωμένο Βασίλειο (2013), Λουξεμβούργο (2015), Ιρλανδία (2015), Φινλανδία (2017), Μάλτα (2017), Γερμανία (2017) και Αυστρία (2019).

το φύλο - αλλά και το χρώμα του δέρματος, την καταγωγή, τις θρησκευτικές πεποιθήσεις και τις σεξουαλικές προτιμήσεις- είναι απαράδεκτες, ενώ η υποαντιπροσώπευση των γυναικών στις δομές λήψης αποφάσεων συνιστά εμφανές έλλειμμα δημοκρατίας και άρα δείκτη ενός σημαντικού πολιτικού προβλήματος.

Από όσα προηγήθηκαν γίνεται φανερό ότι ο ΣΥΡΙΖΑ, ως «προεδρικό» πλέον κόμμα, έφτασε στις αυτοδιοικητικές εκλογές και τις ευρωεκλογές του Μαΐου 2014 έχοντας «ολοκληρώσει» την πρώτη, αλλά ουσιαστική, φάση της διαδικασίας μετάλλαξης του σε μια «κυβερνητικής κλίσης» πολιτική δύναμη που δεν αμφισβητεί τη «*συνέχεια του κράτους*». Ο ΣΥΡΙΖΑ υποσχόταν, όμως, ότι ως κυβέρνηση θα πετύχει την «ανάπτυξη» μέσα από τη διακοπή της λιτότητας, και αυτό περιέπλεκε τα πράγματα (Μηλιός, 2016).

5.2. Η αρχή της ανόδου προς την εξουσία: Οι Ευρωεκλογές του 2014

Οι ευρωεκλογές του 2014 διεξήχθησαν στην Ελλάδα στις 25 Μαΐου 2014. Το εκλογικό σύστημα ήταν η απλή αναλογική και για πρώτη φορά χρησιμοποιήθηκε η διαδικασία επιλογής βουλευτών με σταυρό, αντί για λίστα. Οι ευρωεκλογές του 2014 έχουν μεγάλη σημασία καθώς αποτελούν την αρχή της ανόδου του ΣΥΡΙΖΑ προς την εξουσία που πραγματοποιήθηκε τον Ιανουάριο του 2015. Στις ευρωεκλογές ο ΣΥΡΙΖΑ ήρθε πρώτο κόμμα συγκεντρώνοντας το 26,56% των ψήφων και 6 έδρες στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο. Στην προεκλογική του εκστρατεία, ο ΣΥΡΙΖΑ επικέντρωσε την ανάπτυξη των θέσεων του σε δύο βασικούς θεματικούς άξονες: την οικονομία και την Ευρώπη. Εντοπίζει την αιτία της ελληνικής οικονομικής κατάστασης τόσο στον εσωτερικό όσο και στον εξωτερικό παράγοντα. Σε μια ώρα «*δημοκρατικής συστράτευσης όλων μας*» το δίλημμα για τον Αλέξη Τσίπρα είναι ξεκάθαρο, καθώς τίθεται κεντρικός στόχος του κόμματος το κλείσιμο του φαύλου κύκλου της άγριας λιτότητας, της ύφεσης και της ανεργίας και το τέλος της συγκυβέρνησης των μνημονίων που «*υποκλίνεται στους πλούσιους αλλά γονατίζει τους φτωχούς*» (Τσίπρας, 2014α). Ο Πρόεδρος του ΣΥΡΙΖΑ παροτρύνει τον ελληνικό λαό να βάλει «τέλος στην αστάθεια της λιτότητας, της ανεργίας, της φτώχειας και της κοινωνικής απελπισίας» και να ψηφίσει ΣΥΡΙΖΑ για να διασωθεί ο δημόσιος πλούτος και το φυσικό περιβάλλον της πατρίδας μας, «*από τα νύχια της ντόπιας διαπλοκής και της διεθνούς τοκογλυφίας για να επανέλθει η αξιοπρέπεια, η δημοκρατία, η αξιοκρατία, η*

κοινωνική δικαιοσύνη και η αλλαγή στη χώρα» (Ο.π.). Ο εξωτερικός παράγοντας ως αιτία της κρίσης εντοπίζεται στις «άγριες διαθέσεις της κας Μέρκελ, του κυρίου Γιούνκερ και του κυρίου Σόιμπλε καθώς ο πρώην Πρωθυπουργός Αντώνης Σαμαράς «κρύφτηκε πίσω από τις πλάτες τους» ενώ η ενδεχόμενη νίκη του ΣΥΡΙΖΑ θα είναι νίκη όλων των λαών της Ευρώπης που πλήττονται από την οικονομική κρίσης και τα προγράμματα της λιτότητας και «ήττα για τον κύριο Σόιμπλε και τους άλλους νεοφιλελεύθερους μάγους της καταστροφής μας.»

Σε ό,τι αφορά στον άξονα Ευρώπη – Ευρωπαϊκή Ένωση, η Γερμανία παραμένει ο βασικός εχθρός της Ελλάδας στο λόγο του κόμματος, άλλοτε ως ολότητα και άλλοτε μέσω των εκπροσώπων της Μέρκελ και Σόιμπλε. Ενδεικτική είναι η ευθεία αναφορά του Αλέξη Τσίπρα προς το πρόσωπο της Μέρκελ σε ομιλία του στη Μυτιλήνη στις 2 Μαΐου 2014: «*Go back, λοιπόν, κυρία Μέρκελ, κύριε Σόιμπλε, κυρίες και κύριοι της συντηρητικής νομενκλατούρας της Ευρώπης. Δεν θα ανεχτούμε τα μνημόνια¹⁴⁶, τα μεσοπρόθεσμα, τους εφαρμοστικούς νόμους της βαρβαρότητας, που έχετε φορτώσει στις πλάτες μας. Δεν θα ανεχτούμε να μας σέρνετε για δεκαετίες δεμένους στο άρμα ενός χρέους που είναι αβίωτο, άδικο, και καταδικαστικό για τις ζωές μας. Go back. Ήρθε η δική μας ώρα*» (Τσίπρας, 2014β). Ο Αλέξης Τσίπρας υποστηρίζει τη θέση ότι η ενδεχόμενη νίκη του ΣΥΡΙΖΑ στις επικείμενες Ευρωεκλογές θα είναι «*νίκη της δημοκρατικής Ευρώπης και ήττα της γερμανικής Ευρώπης*». «*Μας κράτησαν στην Ευρώπη στα λόγια την ίδια ώρα που μας έβγαλαν από την Ευρώπη στην πράξη*» θα τονίσει στην προεκλογική του ομιλία καθώς η αποστολή του ΣΥΡΙΖΑ είναι να «*ξαναβάλει την Ελλάδα στην Ευρώπη και να ξανακάνει την Ελλάδα ισότιμη ευρωπαϊκή χώρα*». Ο Πρόεδρος του ΣΥΡΙΖΑ σε καμία περίπτωση δεν τάσσεται κατά της Ευρώπης αλλά απορρίπτει την παρούσα κατάσταση της Ευρωπαϊκής δομής η οποία «*αναδιανέμει εισόδημα στους πλούσιους και φόβο στους φτωχούς, αποξενώνει τους πολίτες της από τις ευρωπαϊκές διαδικασίες και τροφοδοτεί τον ευρωσκεπτικισμό, την άκρα και λαϊκιστική δεξιά και το νεοναζισμό*». Στον αντίποδα, ο Τσίπρας οραματίζεται μια Ευρώπη «*δική μας*» στην οποία οι Έλληνες θα έχουν αξιοπρέπεια και φωνή. Μια Ευρώπη «*της αλληλεγγύης, της κοινωνικής ασφάλειας, της ειρήνης και της δημοκρατίας,*

¹⁴⁶ Σε ό,τι αφορά την αποστροφή του Τσίπρα στα Μνημόνια ενδεικτικά αναφέρουμε τα όσα είπε σε ομιλία του στο Αγρίνιο τον Απρίλιο του 2014. «*Το τρίτο μνημόνιο*» θα πει «*είναι ήδη έτοιμο -μόνο μετάφραση χρειάζεται. Αν και μάλλον αυτή είναι περιττή. Το ψηφίζουν και στα αγγλικά, ή στα γερμανικά, ή και στα σουαχίλι, όπως έχει αποδειχτεί. Η εθελοδοουλία έχει βλέπετε αυτό το καλό: Μιλάει ξένες γλώσσες. Στα ελληνικά μόνο δυσκολεύεται λίγο*» (Τσίπρας, 2014 στ). Σε συνέντευξή του την ίδια περίοδο σε ερώτηση αν τελικά θα «*σκίσει τα μνημόνια*» δηλαδή αν θα ακυρώσει τα μνημόνια με μία πράξη, θα απαντήσει «*Και θα είναι μέρα μεσημέρι!*» (Τσίπρας, 2014ζ).

της δικαιοσύνης, της εργασίας, του πολιτισμού, της οικολογίας, των ανθρώπων και κοινωνικών δικαιωμάτων». Αξίες, δηλαδή, που εμπνέουν διαχρονικά τις θέσεις της ριζοσπαστικής Αριστεράς στην Ελλάδα και την Ευρώπη.

5.3. «Πρώτη φορά Αριστερά». Ο ΣΥΡΙΖΑ στην εξουσία.

Η ομιλία του Αλέξη Τσίπρα στη ΔΕΘ τον Σεπτέμβριο του 2014 αποτελεί προοίμιο θα λέγαμε της εκλογικής διακήρυξης του κόμματος στις εθνικές εκλογές που ακολούθησαν, τον Ιανουάριο του 2015. Η οικονομική κρίση και η αντιμετώπισή της, οι δανειστές και η Ευρώπη συνεχίζουν να αποτελούν τις κύριες θεματικές στο λόγο του Προέδρου του ΣΥΡΙΖΑ. Εκκινώντας από το θέμα της οικονομικής κρίσης, ο Αλέξης Τσίπρας υποστηρίζει πως η κρίση δεν είναι μόνο οικονομική αλλά και κοινωνική¹⁴⁷ και δεσμεύεται απέναντι στον ελληνικό λαό για ένα Εθνικό Σχέδιο Ανασυγκρότησης, «με το οποίο θα αντικαταστήσουμε το μνημόνιο από τις πρώτες κιόλας μέρες της νέας διακυβέρνησης, προτού και ανεξάρτητα από την έκβαση της διαπραγμάτευσης» (Τσίπρας, 2014γ). Όπως θα δούμε στη συνέχεια, η θέση αυτή θα αποτελέσει κεντρικό επιχείρημα στις μετέπειτα διαπραγματεύσεις του ΣΥΡΙΖΑ – ως κυβέρνηση πια - με τους ευρωπαίους εταίρους. «Ο ΕΝΦΙΑ» θα πει ο Τσίπρας, «είναι ο φόρος-σύμβολο της κοινωνικής αδικίας που διατρέχει το σύνολο της οικονομικής πολιτικής της κυβέρνησης Σαμαρά. Είναι φόρος υπέρ των έχοντων, διότι δεν αθροίζει την αξία όλων των ακινήτων που διαθέτουν και δεν φορολογεί αυτήν την αξία με προοδευτική φορολογική κλίμακα και αφορολόγητο όριο. Είναι φόρος σε βάρος των φτωχών και των οικογενειών με παιδιά και χαμηλά εισοδήματα, με μόνη περιουσία την κύρια κατοικία τους». Επιπλέον, η λιτότητα «μεταλλάσσει την κρίση, από χρηματοπιστωτική σε δημοσιονομική, στη συνέχεια από δημοσιονομική σε κρίση της πραγματικής οικονομίας, και τώρα σε ανερχόμενη κρίση αποπληθωρισμού. Ο αποπληθωρισμός που θα παροξύνει τα δυσμενή αποτελέσματα όλων των προηγούμενων φάσεων της κρίσης και θα ξαναρίξει την Ευρώπη στην ύφεση». Ο Τσίπρας δεν παραλείπει να υπογραμμίσει την κεντρική θέση του ΣΥΡΙΖΑ αλλά και της εν γένει ριζοσπαστικής Αριστεράς σχετικά με την έξοδο από την κρίση. Σύμφωνα με τον Πρόεδρο του ΣΥΡΙΖΑ «ο μόνος ρεαλιστικός δρόμος για την έξοδο από την κρίση είναι ο προοδευτικός, με αλληλεγγύη και κοινωνική δικαιοσύνη. Όχι

¹⁴⁷ «Η κρίση είναι και κοινωνική, με κορυφαία εκδήλωση την πρωτοφανή σε καιρό ειρήνης ανεργία και τη φτώχεια. Είναι όμως και κρίση θεσμών και αξιών, κρίση εμπιστοσύνης σημαντικής πλειοψηφίας της κοινωνίας προς την πολιτική, το Κοινοβούλιο, την αυτοδιοίκηση, τα κόμματα, τα συνδικάτα, προς τις ίδιες τις δυνατότητές μας ως κοινωνία να αντιμετωπίσουμε συλλογικά την κρίση» (Τσίπρας, 2014γ).

με λιτότητα και εξοντωτικά για τις κοινωνίες προγράμματα». Σε παρόμοιο πνεύμα της ομιλίας του εν όψει των Ευρωεκλογών του Μαΐου 2014 ο Τσίπρας συνεχίζει να στοχοποιεί τη Γερμανία «της κυρίας Μέρκελ» - δύναμη που υπερέχει στη σκακιέρα των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης - ως βασικό υπαίτιο των «δεινών» που ταλαιπωρούν την Ελλάδα και να αναζητά ευρύτερες συνεργασίες για επίλυση των προβλημάτων, πάντα εντός της Ευρώπης. Η πλειοψηφία των Ελλήνων απεικονίζεται στο λόγο του Τσίπρα ως «θύματα του κου Σαμαρά και της τρόικας», η Κυβέρνηση Σαμαρά ως «υπάκουοι μαθητές και γραμματοκομιστές των γερμανικών συμφερόντων» και «μια κυβέρνηση που δε λογοδοτεί, απ' ό,τι φαίνεται, στον Ελληνικό λαό, αλλά στα λόμπι των δανειστών και των διεθνών κερδοσκοπικών funds». Τέλος, η παρότρυνση για αγώνα υπέρ μιας Ελλάδας «που μας αξίζει» εμπεριέχει τους σταθερούς χαρακτηρισμούς –που εντοπίζονται τόσο στο λόγο του ΣΥΝ όσο και του ΣΥΡΙΖΑ - που πρέπει να έχει η χώρα: περήφανη, δημοκρατική και δίκαιη.

Η εκλογική διακήρυξη του ΣΥΡΙΖΑ για τις εθνικές εκλογές του Ιανουαρίου 2015 συνοψίζει τις βασικές θέσεις του προγράμματος της Θεσσαλονίκης, εστιάζοντας μόνο στον οικονομικό άξονα. Η μονοπώληση του ενδιαφέροντος για την οικονομία στη διακήρυξη αυτή, δικαιολογείται από το γεγονός ότι η οικονομική κατάσταση και η κρίση στην Ελλάδα μονοπωλούσαν την εκλογική ατζέντα όλων των κομμάτων και το δημόσιο διάλογο. Το μικρής έκτασης (24 σελίδες) μανιφέστο του ΣΥΡΙΖΑ δίνει βαρύτητα στην οικονομία και το σχέδιο ανάπτυξης, προτάσσοντας ένα κοινωνικό σχέδιο, με προτεραιότητα τη στήριξη των χαμηλών στρωμάτων. Η ερμηνεία της οικονομικής κρίσης ως ανθρωπιστική πρωτίστως, εμφανίζεται για πρώτη φορά στο λόγο του ΣΥΡΙΖΑ στην παρουσίαση των θέσεων του κόμματος στη ΔΕΘ τον Σεπτέμβριο του 2014 και διατηρείται αναλλοίωτη και στην εκλογική του διακήρυξη. Σύμφωνα με άρθρο του Αλέξη Τσίπρα στην εφημερίδα «Η Αυγή» στις 28 Δεκεμβρίου 2014 «*Το πρώτο βήμα θα είναι η υλοποίηση του “προγράμματος της Θεσσαλονίκης” για την αντιμετώπιση της ανθρωπιστικής κρίσης. Αυτό δεν είναι προς διαπραγμάτευση. Δεν δημιουργεί ανάγκες για νέα δανεικά και δεν θα μπει στο τραπέζι της συζήτησης. Με τη στήριξη και την εμπιστοσύνη του λαού, θα εφαρμόσουμε το πρόγραμμά μας και θα προχωρήσουμε. Η παραμονή της Ελλάδας στη σημερινή αδιέξοδη κατάσταση δεν είναι για μας ούτε καν σκέψη, πόσο δε μάλλον δεν μπορεί να αποτελέσει επιλογή υπό καμία συνθήκη*» (Τσίπρας, 2014δ).

Με κεντρικά συνθήματα «*Η Ελπίδα έρχεται*», «*Η Ελλάδα προχωράει*» και «*Η Ευρώπη αλλάζει*» ο λόγος του κόμματος εμφανίζεται λιγότερο πολεμικός και απόλυτος

σε σχέση με τις διακηρύξεις στις διπλές εκλογές του 2012. «*La alegría ya viene*» δηλαδή «*Η ευτυχία έρχεται*». Αυτό ήταν το ιστορικό σύνθημα της καμπάνιας που έκαναν στη Χιλή ενάντια στη χούντα του Πινοσέτ, με αφορμή το δημοψήφισμα του 1988. Και όπως παραδέχτηκε στέλεχος του ΣΥΡΙΖΑ, το σύνθημα αυτό οδήγησε και στο «*Η ελπίδα έρχεται*»¹⁴⁸.

Το σύνθημα της «*ανατροπής στην Ελλάδα*» του 2012 αντικαθίσταται από μια ηπιότερη λέξη («*προχωράει*») ενώ διατηρείται η έννοια της αλλαγής στην Ευρώπη («*Αλλαγή στην Ευρώπη*», «*Η Ευρώπη αλλάζει*») όπως τον Ιούνιο του 2012. Με τη μόνη, ίσως, διαφορά ότι στο μανιφέστο του 2015 η αλλαγή στην Ευρώπη τονίζεται περισσότερο εμφατικά (καθώς η ίδια η Ευρώπη θα αλλάξει με την ενδεχόμενη νίκη του ΣΥΡΙΖΑ) ενώ στη διακήρυξη του Ιουνίου του 2012 έχει μια περισσότερο απροσδιόριστη σημασία.

Στο κείμενο της εκλογικής διακήρυξης του ΣΥΡΙΖΑ εντοπίζουμε 4 αναφορές στη λέξη Ελπίδα. Η εμφάνιση του ΣΥΡΙΖΑ ως «*η ελπίδα που έρχεται*» καθώς και η αξιοπρέπεια του ελληνικού Λαού ως κεντρικό ζητούμενο απέναντι στους εταίρους δανειστές στο λόγο του Τσίπρα και του ΣΥΡΙΖΑ παραπέμπουν ευθέως στο λόγο του Λεωνίδα Κύρκου στην πρώτη μεγάλη λαϊκή συγκέντρωση του Συνασπισμού της Αριστεράς και της Προόδου ως εκλογικού συνασπισμού πια, που πραγματοποιήθηκε στις 20 Φεβρουαρίου 1989. Ο Κύρκος τόνιζε ότι ο τότε ΣΥΝ «*είναι η καινούργια ελπίδα, όλοι μας αξίζουμε μια θέση αξιοπρέπειας. Ο ΣΥΝ είναι η ελπίδα πως ΌΛΑ μπορούμε να τα αλλάξουμε με σχέδιο, φαντασία, μόχθο, τόλμη*» (Κύρκος, 1989:8). Επιπλέον, αναφέρεται στη σημασία του Λαού που ο Συνασπισμός θέλει «*στην εξουσία, όχι στο περιθώριο*» και ξεκαθαρίζει πως τα δύο κόμματα (ΚΚΕ και ΕΑΡ) τα «*συνδέει*

¹⁴⁸ Η ιστορία αυτής της ιστορικής καμπάνιας έγινε ταινία, με τον τίτλο «*No*», από τον σκηνοθέτη Πάμπλο Λαρέν. Ο Τάσος Κορωνάκης, συντονιστής της καμπάνιας του ΣΥΡΙΖΑ, παραδέχθηκε την πηγή έμπνευσης. «*Χαίρομαι που το είδατε στην καμπάνια μας κι είναι η πρώτη φορά που το λέω δημόσια*», είπε στην Εφημερίδα των Συντακτών (Κορωνάκης, 2015). «*Ζούμε κι εμείς σε μια έκτακτη κατάσταση, σε μια χώρα που υποφέρει. Αυτή τη στιγμή δεν μας ενδιαφέρει να κερδίσει η Αριστερά, αλλά ο λαός. Η δική μας καμπάνια δεν κοιτάζει πίσω, αλλά μπροστά. Κι όπως έκαναν και οι Χιλιανοί, δεν στεκόμαστε στον πόνο που ζήσαμε, αλλά στη χαρά που θα ζήσουμε αν κερδίσουμε όλοι μαζί*». Όταν ο Πινοσέτ αποφάσισε να κάνει δημοψήφισμα για το αν θα παραμείνει στην εξουσία για άλλα οκτώ χρόνια ή για το αν θα προχωρούσε σε εκλογές η Χιλή, έδωσε στους αντιπάλους του χρόνο 15 λεπτών στην τηλεόραση – κρατώντας για τον ίδιο 23 ώρες και 45 λεπτά. Κι όμως αρκούσε το ένα τέταρτο για την ευφάνταστη, στοχευμένη καμπάνια των αντιπάλων. Οι υποστηρικτές του «*ΟΧΙ*» ανέθεσαν τη διαφημιστική εκστρατεία στον νεαρό Eugenio García. Έναν διαφημιστή που δεν είχε ενεργή πολιτική δράση. Και αυτό που πρότεινε έμεινε στην ιστορία. Ήταν ένα δεκαπεντάλεπτο ελπίδας, αισιοδοξίας, πίστης. Μόνο άνθρωποι που χόρευαν στους δρόμους, σκηνές γιορτής και αγάπης και συνύπαρξης υπό το σύνθημα «*Χιλή, η ευτυχία έρχεται!*» (Chile, la alegría ya viene). Ακολουθούσε ένα «*ΟΧΙ*» γραμμένο κάτω από ένα ουράνιο τόξο. Βλέπε σχετικά <https://www.iefimerida.gr/news/187787/apo-poy-daneistike-o-syriza-synthima-toy-i-elpida-erhetai>.

το κοινό πρόγραμμα αλλά καθένας μας κρατάει την ιδιαιτερότητά του, τη φυσιογνωμία και την αυτονομία του». Είκοσι έξι έτη αργότερα, ο Αλέξης Τσίπρας σε προεκλογική του ομιλία στο Αγρίνιο θα αναφερθεί και εκείνος, με παρόμοιο τρόπο με αυτόν του Λεωνίδα Κύρκου, στη σημασία του Λαού. *«Εμείς δεν υποσχόμαστε. Δεσμευόμαστε. Και δεν έχουμε σκοπό, αλλά ούτε και τη δυνατότητα, να σας κοροϊδέσουμε. Και δεν έχουμε τη δυνατότητα να σας κοροϊδέσουμε γιατί ο ΣΥΡΙΖΑ είστε εσείς. Και είστε το μοναδικό στήριγμά μας. Εμείς στηριζόμαστε σε εσάς. Ούτε στην ολιγαρχία, ούτε στα τζάκια. Στον κυρίαρχο λαό¹⁴⁹. Στη δική σας εμπιστοσύνη. Γι' αυτό για εμάς αυτοδυναμία δεν σημαίνει ασυδοσία και αλαζονεία, όπως συνέβαινε στο παρελθόν, με τη Νέα Δημοκρατία και το ΠΑΣΟΚ. Σημαίνει ακόμα μεγαλύτερη δέσμευση. Σημαίνει ακόμα μεγαλύτερη λογοδοσία»* (Τσίπρας, 2015 α). Το κεντρικό μήνυμα του ΣΥΡΙΖΑ, μέσω του Προέδρου του Αλέξη Τσίπρα, εμπεριέχει και πάλι την ελπίδα και τη λύτρωση του ελληνικού λαού που θα φέρει η ενδεχόμενη νίκη του κόμματος. *«Ο φόβος άλλαξε στρατόπεδο. Τα σφιγμένα χείλη έγιναν σφιγμένες γροθιές. Και είναι μία αίσθηση μοναδική όταν ο λαός ορθώνει το ανάστημά του. Είναι μια αίσθηση μοναδική όταν ο φόβος φεύγει και έρχεται η ελπίδα. Έρχεται. Η Ελλάδα επιτέλους είναι έτοιμη να κάνει ένα μεγάλο βήμα προς το αύριο. Η Ελλάδα, η ταλαιπωρημένη και ταπεινωμένη από τα μνημόνια, σηκώνει το κεφάλι και στέκεται ξανά στα πόδια της»*, διαβάζουμε στο οπισθόφυλλο της διακήρυξης.

Όπως έχουμε ήδη αναφέρει, ο ΣΥΡΙΖΑ στην εκλογική του διακήρυξη δίνει βάρος στην οικονομία και την αναδιαπραγμάτευση των δανειακών συμβάσεων και του χρέους. Πιο συγκεκριμένα, εστιάζει σε δυο στόχους: την παραγωγική ανασυγκρότηση της χώρας και τα μέτρα με σκοπό την επανεκκίνηση της οικονομίας. Και οι δύο στόχοι απαιτούν ένα νέο παραγωγικό – αναπτυξιακό πρότυπο με σεβασμό στο περιβάλλον¹⁵⁰. Σύμφωνα με τον ΣΥΡΙΖΑ, ο μετασχηματισμός της οικονομίας θα πρέπει να γίνει με γνώμονα κοινωνικά και οικολογικά κριτήρια ενώ η ενδυνάμωση του Δημοσίου τομέα και η αύξηση των δημόσιων επενδύσεων συνεχίζουν να αποτελούν διαχρονικά κομβικά ζητήματα, όπως έχουμε δει μελετώντας τα προγράμματα της ριζοσπαστικής Αριστεράς στην Ελλάδα. Σχετικά με τον άξονα της οικονομίας, η εκλογική διακήρυξη του ΣΥΡΙΖΑ περιλαμβάνει οκτώ συγκεκριμένες μεταρρυθμίσεις με στόχο την αύξηση των δημοσίων εσόδων και τη ρύθμιση του χρέους, οι οποίες είναι οι εξής (ΣΥΡΙΖΑ, 2015α:

¹⁴⁹ Στον «κυρίαρχο λαό» αναφέρεται στο λόγο του και ο Ανδρέας Παπανδρέου σε προεκλογική του ομιλία στα μέσα Ιουνίου 1989 στην Καβάλα, λέγοντας ότι «Δεν υπάρχουν Θεσμοί, μόνο ο κυρίαρχος Λαός!» (Παπανδρέου, 1989).

¹⁵⁰ Το περιβάλλον συνιστά βασικό πλεονέκτημα σε τομείς όπως η γεωργία, η κτηνοτροφία, η παραγωγή ενέργειας, τα τρόφιμα και ο τουρισμός.

21): 1) Το Δημόσιο θα ασκήσει πλήρως τα ιδιοκτησιακά του δικαιώματα και θα ορίσει διοίκηση στις τράπεζες που έχουν ανακεφαλαιοποιηθεί με χρήματα του κράτους. 2) Ίδρυση δημόσιας αναπτυξιακής τράπεζας, η οποία θα αναλάβει τη χρηματοδότηση της ανασυγκρότησης της παραγωγής. 3) Ίδρυση τραπεζών ειδικού σκοπού, ιδιαίτερα για τις μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις και την αγροτική παραγωγή. 4) Στήριξη των τοπικών συνεταιριστικών τραπεζών, που θα αναλάβουν ιδιαίτερο ρόλο στην περιφερειακή ανάπτυξη. 5) Ίδρυση Ταμείου Κρατικής Περιουσίας του οποίου το αρχικό κεφάλαιο θα αποτελείται από δημόσια περιουσία. 6) Επανασχεδιασμός του νέου ΕΣΠΑ ώστε οι παρεμβάσεις του να προωθούν το πρόγραμμα παραγωγικής ανασυγκρότησης. 7) Αποφασιστική διαπραγμάτευση με τους ευρωπαίους εταίρους ώστε: Να μειωθεί το δημόσιο χρέος και το κόστος εξυπηρέτησης του. Να υπάρξει ένα ευρωπαϊκό αναπτυξιακό σχέδιο τύπου Μάρσαλ από το οποίο θα επωφεληθεί και η Ελλάδα. 8) Διερεύνηση δυνατοτήτων ανάπτυξης ισότιμων σχέσεων και με χώρες εκτός της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Κίνα, Ρωσία, χώρες του αραβικού κόσμου και της Λατινικής Αμερικής), επιδιώκοντας διακρατικές συμφωνίες και συμβάσεις μεταξύ δημόσιων επιχειρήσεων και οργανισμών για αναπτυξιακούς σκοπούς.

Σε ό,τι αφορά στην αναδιαπραγμάτευση των δανειακών συμβάσεων και τη ρύθμιση του χρέους, ο ΣΥΡΙΖΑ θέτει σαν στόχο τη διαγραφή του μεγαλύτερου μέρους της ονομαστικής αξίας του χρέους, ώστε να γίνει βιώσιμο με τεχνική που δεν θα ζημιώνει τους λαούς της Ευρώπης, αλλά μέσω των συλλογικών ευρωπαϊκών μηχανισμών. Το επιχείρημα παραμένει το ίδιο καθώς υποστηρίζει πως αφού έγινε για τη Γερμανία το 1953, μπορεί να γίνει και για την Ελλάδα το 2015. Επιπροσθέτως, προτείνεται «Ρήτρα ανάπτυξης» στην αποπληρωμή του υπόλοιπου χρέους, έτσι ώστε να εξυπηρετείται από την ανάπτυξη και όχι από το πλεόνασμα του προϋπολογισμού. Περίοδος χάριτος, δηλαδή «*moratorium*» στην εξυπηρέτησή του, για την άμεση εξοικονόμηση πόρων για την ανάπτυξη και την επανεκκίνηση της οικονομίας. Εξαίρεση του προγράμματος δημόσιων επενδύσεων από τους περιορισμούς του Συμφώνου Σταθερότητας και Ανάπτυξης για ορισμένη χρονική περίοδο. Συμφωνία για «*Ευρωπαϊκό New Deal*», με δημόσιες επενδύσεις για την ανάπτυξη και ποσοτική χαλάρωση με απευθείας αγορά κρατικών ομολόγων από την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα.

Στο μανιφέστο του ΣΥΡΙΖΑ περιλαμβάνονται με περισσότερες λεπτομέρειες και οι οικονομικές μεταρρυθμίσεις κοινωνικού χαρακτήρα οι οποίες ανακοινώθηκαν στο πρόγραμμα της Θεσσαλονίκης τον Σεπτέμβριο του 2014. Στις σημαντικότερες

συγκαταλέγονται η ίση και δίκαιη μεταχείριση όλων των δανειοληπτών, η προστασία της πρώτης κατοικίας από πλειστηριασμούς¹⁵¹, το φορολογητέο όριο στα 12.000 ευρώ για όλους, η ρύθμιση των κόκκινων τραπεζικών δανείων με την εφαρμογή του προγράμματος της Νέας Σεισάχθειας, η απαγόρευση των εξαγορών κόκκινων δανείων από διεθνή funds και η οικοδόμηση ενός ολοκληρωμένου συστήματος κοινωνικής ασφάλισης με σκοπό τη διόρθωση όλων των ανισοτήτων και την αποκατάσταση όλων των αδικιών που τα μνημόνια προκάλεσαν στον ελληνικό λαό. Τέλος, προτείνεται η κατάργηση του ΕΝΦΙΑ ο οποίος χαρακτηρίζεται φόρος – λαιμητόμος και η θέσπιση ενός κοινωνικά δίκαιου φόρου που θα ευνοεί τα χαμηλά στρώματα και τη μικρομεσαία ιδιοκτησία.

Στην ομιλία του Αλέξη Τσίπρα στην προεκλογική συγκέντρωση του ΣΥΡΙΖΑ στην Ομόνοια στις 22 Ιανουαρίου 2015 η οικονομική κρίση αντιμετωπίζεται ως εξωγενής, προερχόμενη από την Ευρωπαϊκή Ένωση και η Ελλάδα χρησιμοποιείται ως μέσο διάσωσης του Ευρώ και των τραπεζών γενικότερα. Επιπρόσθετα, η Ελλάδα αποτέλεσε το «πειραματόζωο» της ΕΕ, αφού οι πολιτικές που ακολουθήθηκαν αποτέλεσαν προειδοποίηση και για υπόλοιπες χώρες που έχουν ενταχθεί στο πρόγραμμα του ΔΝΤ. Ο ελληνικός λαός παρουσιάζεται να έχει επωμισθεί ευθύνες που δεν του αναλογούν και για τις οποίες δεν ευθύνεται. Στις ομιλίες του 2012 και 2015 κάνει λόγο για εσωτερικές παθογένειες της χώρας, κάνοντας λόγο για «πάρτι ατιμωρησίας» και για ένα σύστημα που προϋπήρχε και οδήγησε τη χώρα στην οικονομική κατάσταση που βρίσκεται σήμερα.

Το μνημόνιο ως κάτι που επιβλήθηκε σαν σωτήριο και ως η μόνη πιθανή λύση αλλά κατέστρεψε την ελληνική οικονομία και κάθε παραγωγική διαδικασία στη χώρα. Ο Τσίπρας μιλά για τις αδιέξοδες πολιτικές λιτότητας που το μόνο που καταφέρνουν είναι να βυθίζουν ολόκληρους λαούς στην ανέχεια. Ο ΣΥΡΙΖΑ προτείνει την κατάργηση του μνημονίου και την εφαρμογή μιας τελείως διαφορετικής πολιτικής που πάνω απ' όλα θα θέτει το συμφέρον του λαού και την αντιμετώπιση της ανθρωπιστικής κρίσης. Το μνημόνιο δεν τροποποιείται αλλά καταργείται ως μια αδιέξοδη πολιτική που στοχευμένα επιβλήθηκε στον ελληνικό λαό. Για το ελληνικό χρέος ζητά ευρωπαϊκή διάσκεψη στα πρότυπα της συμφωνίας του Λονδίνου το 1953 για το χρέος

¹⁵¹ Ο Αλέξης Τσίπρας σε ομιλία του στη Ρόδο θα τονίσει emphaticά πως «τα κοράκια των distress funds είναι έτοιμα να πέσουν πάνω στους δανειολήπτες για να τους πάρουν τα σπίτια. Αυτό θα αποτρέψει ο λαός μας με τη ψήφο του, στις 25 Γενάρη. Αυτό θα αποτρέψει ο ΣΥΡΙΖΑ, από τις 26. Γιατί με το ΣΥΡΙΖΑ, κανένα σπίτι σε χέρια τραπεζίτη. Τελεία και παύλα» (Τσίπρας, 2015δ).

της Γερμανίας. Ο Αλέξης Τσίπρας σε συνέντευξή του στο «Βήμα της Κυριακής» λίγο πριν τις Ευρωεκλογές του Μαΐου 2014 είχε αναφερθεί στο θέμα του ελληνικού χρέους σε αντιπαραβολή με το γερμανικό το 1953, λέγοντας ότι «*Η διαγραφή ενός χρέους που εκτοξεύτηκε στο 175% είναι επιβεβλημένη. Το ερώτημα είναι αν θα συνοδευτεί όμως με νέα λιτότητα, που θα ξαναδημιουργήσει το χρέος, ή με ανάπτυξη που θα το διατηρεί μειωμένο; Είναι οι δύο αντιλήψεις που συγκρούστηκαν και το 1929 και σήμερα. Η προοδευτική αντίληψη απορρίπτει τη λιτότητα και προκρίνει την κοινωνική συνοχή. Έγινε το 1953 για τη Γερμανία και πρέπει και τώρα να γίνει στο πλαίσιο μιας ενιαίας ευρωπαϊκής λύσης. Το υποστηρίζουν όλοι οι έγκριτοι οικονομολόγοι και οι σοβαροί πολιτικοί*» (Τσίπρας, 2014 ε).

«Η Ευρώπη αλλάζει, η Ελλάδα προχωράει». Ο Τσίπρας χρησιμοποιεί το κεντρικό σύνθημα της προεκλογικής διακήρυξης του ΣΥΡΙΖΑ και έχει λιγότερο επιθετικό λόγο αναφορικά με το ζήτημα της Ευρώπης / Ευρωπαϊκής Ένωσης συγκριτικά με το λόγο του τον Μάιο του 2014 εν όψει των Ευρωεκλογών.

Ο ΣΥΡΙΖΑ εκφράζει έναν ήπιο Ευρωσκεπτικισμό, καθώς μιλάει για έλλειψη δημοκρατίας των θεσμών και για έναν τυπικό ρόλο του Ευρωπαϊκού κοινοβουλίου. Υποστηρίζει ότι η ΕΕ έχει μετατραπεί σε ένωση «ισχυρών κρατών και συμφερόντων που καταδυναστεύουν τα συμφέροντα των λαών». Η Ευρώπη έχει χάσει το νόημα της αρχικής της σύλληψης και παρουσιάζεται «ξεστρατημένη» και παραδομένη στα συμφέροντα. Θέτει θέμα εθνικής κυριαρχίας, αφού λόγω των αποφάσεων και των πολιτικών της μετατρέπει τις χώρες σε υποχείρια των δανειστών. Ο Τσίπρας τονίζει εμφατικά πως «η Ελλάδα πρέπει να διεκδικήσει ξανά τη θέση του ισότιμου εταίρου στην Ευρώπη». Ο ΣΥΡΙΖΑ ευαγγελίζεται μια «*διαφορετική Ευρώπη που θα έχει ως αφετηρία αλλαγής, την αλλαγή στην Ελλάδα*». Μια Ευρώπη που θα είναι ειρηνική, κοινωνική, οικολογική, φεμινιστική, δημοκρατική, και σοσιαλιστική. Παρατηρούμε ότι οι αξίες που έχει η Ευρώπη που οραματίζεται ο Αλέξης Τσίπρας και ο ΣΥΡΙΖΑ κατ' επέκταση, παραμένουν αμετάβλητες στο χρόνο. Σε όλους τους τόνους ο Πρόεδρος του ΣΥΡΙΖΑ υπογραμμίζει ότι επιθυμεί λύση εντός της Ευρώπης και μέσα στο Ευρώ, χωρίς όμως να είναι διατεθειμένος να θυσιάσει το συμφέρον της χώρας για την ΕΕ. Η αντίφαση της θέσης αυτής δημιούργησε το δύσκολο και τεταμένο κλίμα μεταξύ ΕΕ και Κυβέρνησης Τσίπρα το εξάμηνο που ακολούθησε όπως θα αναλύσουμε στη συνέχεια. Νέα θεμέλια λοιπόν σε μια άλλη Ευρώπη. Η θέση του για την Ευρώπη δεν μεταβάλλεται συγκριτικά με τις Ευρωεκλογές του 2014.

Οι εταίροι /δανειστές αντιμετωπίζονται με καχυποψία που απορρέει από την αντιδημοκρατική λογική που διέπει τα μη αιρετά (δηλαδή ανεξέλεγκτα) όργανα και θεσμούς της ΕΕ. Οι εταίροι ακολουθούν την πολιτική του εκφοβισμού προκειμένου να μην υπάρξει αφύπνιση και των υπολοίπων χωρών του Ευρωπαϊκού Νότου. Έλλειψη αναγνώρισης των εταίρων ως ατόμων που μπορούν μονομερώς να λαμβάνουν αποφάσεις που δεσμεύουν το μέλλον ολόκληρων λαών. Πρόκειται για ανθρώπους που σε στενή συνεργασία με τα μέλη της κυβέρνησης παρουσιάζονται να έχουν σχέδιο υπονόμησης της χώρας. Ο Αλέξης Τσίπρας συνεχίζει να έχει την ίδια αποστροφή έναντι των εταίρων / δανειστών όπως στις ομιλίες του στην προεκλογική συγκέντρωση του ΣΥΡΙΖΑ για τις Ευρωεκλογές τον Μάιο του 2014 και στην ανακοίνωση του προγράμματος του κόμματος στη ΔΕΘ τον Σεπτέμβριο του ίδιου έτους. Συνεχίζει να προτάσσει την κυρία Μέρκελ ως βασική αντίπαλο και να θεωρεί υπαίτια την Γερμανία για την παρούσα κατάσταση καθώς η κυβέρνηση Σαμαρά *«επιβάλλει στο αεροσκάφος τα σχέδια πτήσης του Βερολίνου και των δανειστών»*. Αποκλείει κάθε ενδεχόμενο κυβερνητικής συνεργασίας καθώς αρνείται την κηδεμονία απ' όπου και αν προέρχεται και *««Δεν έχουμε σκοπό να συγκυβερνήσουμε παρέα με τους εντεταλμένους των μνημονίων»*. *«Εμείς στο πιλοτήριο αντιπροσώπους των απόψεων της κυρίας Μέρκελ, δεν πρόκειται να δεχθούμε»*. Εμμένει στην άποψή του η *«Η Ελλάδα με κυβέρνηση του ΣΥΡΙΖΑ, θα διεκδικήσει αποφασιστικά το ανεκπλήρωτο χρέος. Το κατοχικό δάνειο και τις πολεμικές αποζημιώσεις που η Γερμανία της οφείλει. Και που το διεθνές δίκαιο επιβάλλει να της αποδοθούν»*. Άποψη που εμφανίζεται και στο λόγο του στις Ευρωεκλογές τον Μάιο του 2014. Ο λαός παρουσιάζεται ως ένας λαός *«πληγωμένος, προδομένος και ταπεινωμένος»* που έχει αναλάβει την αποπληρωμή ενός χρέους για το οποίο δεν ευθύνεται. Αντιθέτως, ο Τσίπρας επιζητά έναν λαό που δεν θα αισθάνεται ντροπή αλλά περηφάνια να ζει στην Ελλάδα. Η περηφάνια και η αξιοπρέπεια αποτελούν λέξεις – κλειδιά στο λόγο του Τσίπρα και του ΣΥΡΙΖΑ αναφορικά με την πορεία της χώρας εντός του ευρωπαϊκού πλαισίου. Η εθνική κυριαρχία παρουσιάζεται να έχει μειωθεί λόγω της συμπεριφοράς των δανειστών απέναντι στη χώρα μας και λόγω της παρουσίας μας από τα ξένα ΜΜΕ ως επαιτών. Θέτει το θέμα των γερμανικών αποζημιώσεων και του κατοχικού δανείου, κατηγορώντας την Κυβέρνηση Σαμαρά, ότι κυβερνάει με e-mail και με τη συμπεριφορά της έχει ταπεινώσει τη χώρα.

Οι θυσίες και οι περικοπές δεν έχουν κάποιο αντίκρισμα και χρησιμοποιούνται για το συμφέρον της αγοράς. Υπάρχουν στο λόγο του στοιχεία γλωσσικού λαϊκισμού, καθώς βλέπουμε τον λαό σε αντιδιαστολή με τα τοπικά και ξένα συμφέροντα. Γίνεται

λόγος για επιχειρηματίες που συστηματικά φοροδιαφεύγουν, καναλάρχες που παραπλανούν τον λαό και που σε συνεργασία με το πολιτικό κατεστημένο πλούτιζαν εις βάρος του δημοσίου συμφέροντος. Στο λόγο του ο Τσίπρας τούς στοχοποιεί και μάλιστα ισχυρίζεται ότι θα είναι οι πρώτοι που θα πληρώσουν μεγάλους φόρους. *«Να τελειώσουμε μια για πάντα με τη διαπλοκή»*. Ο ΣΥΡΙΖΑ ανέπτυξε έντονη δράση στα κινήματα των λαών ολόκληρης της Ευρώπης όχι μόνο στα εγχώρια και αυτό γιατί θεωρεί πως οι λαοί θα πρέπει να αγωνιστούν μαζί κατά της λιτότητας. Θέλει τον λαό σύμμαχό του προκειμένου να καταφέρει να αντιμετωπίσει το διεφθαρμένο πολιτικό σύστημα εντός της χώρας μας, αλλά και για να αλλάξει την πολιτική που κυριαρχεί στην Ευρώπη. *«Όταν ένας λαός πιστεύει στις δυνάμεις του και ενώνεται, τότε τίποτα και κανείς δε μπορεί να τον σταματήσει»* - έκκληση για ενότητα των Ελλήνων. Στέλνει ενωτικό μήνυμα προς όλους τους Έλληνες (Κομμουνιστές, Δεξιούς) τονίζοντας πως ο Σαμαράς και το πολιτικό κατεστημένο που υπηρετεί είναι ο *«"εχθρός" της χώρας και οι συνεργάτες των δανειστών που σπέρνουν τη διχόνοια, επαναφέροντας θεωρίες εμφυλιακές όπως αυτές των δύο άκρων»*. Ο Τσίπρας μιλά για το *«ιστορικό χρέος της Αριστεράς, η οποία οφείλει να αποδείξει ότι δε βρίσκεται στον πολιτικό χώρο για να διαμαρτύρεται αλλά, αντιθέτως, μπορεί να κυβερνήσει»*.

Στην ομιλία του στην Ομόνοια τον Ιανουάριο του 2015 ο Πρόεδρος του ΣΥΡΙΖΑ εισάγει την ελπίδα στο πολιτικό του λεξιλόγιο. Παρουσιάζει μία σειρά μεταρρυθμίσεων με απώτερο στόχο την αντιμετώπιση της ανθρωπιστικής κρίσης και την επανεκκίνηση της οικονομίας. Μεταρρυθμίσεις που θα επαναφέρουν και θα ενισχύσουν το κοινωνικό κράτος. Θα αναδιοργανώσουν τη δημόσια διοίκηση. Θα ανατάξουν τη δημόσια Υγεία και τη δημόσια Παιδεία. Θα δώσουν στην εργασία τη θέση και τις εγγυήσεις που της αξίζουν. Θα γίνουν μοχλός ανάπτυξης και επενδύσεων. Και θα ενθαρρύνουν την ιδιωτική πρωτοβουλία που θέλει να επιχειρήσει παράγοντας πλούτο και όχι απομυζώντας το κράτος και το δημόσιο πλούτο». Επαναλαμβάνει στο λόγο του τις μεταρρυθμίσεις που περιλαμβάνει η διακήρυξη του ΣΥΡΙΖΑ για τις επικείμενες εθνικές εκλογές. Μια σειρά μεταρρυθμίσεων, μερικές από τις οποίες αποτελούν διαχρονικά αιτήματα του ΣΥΡΙΖΑ από την περίοδο του ΣΥΝ όπως είναι το φορολογικό σύστημα, πολιτικές υπέρ των ασθενέστερων στρωμάτων και πολιτικές ενίσχυσης του κοινωνικού Κράτους. *«Εμείς δεν θα έρθουμε να επιβαρύνουμε τα χαμηλά στρώματα, δεν θα έρθουμε να επιβαρύνουμε, θα έρθουμε να ελαφρύνουμε τα μεσαία και χαμηλά στρώματα. Εμείς θα διευρύνουμε τη φορολογική βάση αυτός είναι ο στόχος μας. Όχι να αυξήσουμε τους φορολογικούς συντελεστές. Αντιθέτως τα χαμηλά και τα μεσαία*

στρώματα θα έχουν διευκόλυνση και ελάφρυνση διότι πρώτον θα καταργήσουμε τον ΕΝ.Φ.Ι.Α., δεύτερον θα βάλουμε αφορολόγητο 12.000 ευρώ για όλους σε μια ενιαία κλίμακα είτε πρόκειται για ελεύθερους επαγγελματίες που σήμερα φορολογούνται με 26% από το πρώτο ευρώ, είτε πρόκειται για αγρότες που φορολογούνται με 13% από το πρώτο ευρώ. 12.000 ευρώ αφορολόγητο λοιπόν» (Τσίπρας, 2015γ) θα πει ο Αλέξης Τσίπρας, σε συνέντευξή του σε τηλεοπτικό σταθμό στις 19 Ιανουαρίου 2015. Η συνέχεια του δημοκρατικού κράτους, που εγγυάται στους πολίτες του τις συντάξεις, την ασφάλεια, την ισονομία, θα αποκατασταθεί ενώ για πρώτη φορά γίνεται ιδιαίτερα αναφορά στους ένστολους και στα προνόμιά τους. «Θα αποκαταστήσουμε τη δημοκρατική λειτουργία της δημόσιας διοίκησης την οποία αφάνισαν με τις πολιτικές της τρόικας. Θα δώσουμε στους ένστολους τη δυνατότητα να ασκούν το λειτούργημά τους σε αρμονία με τον πολίτη, και με όρους αξιοπρέπειας. Στους αστυνομικούς που πρέπει να προστατεύουν το πολίτη από την εγκληματικότητα. Να βρίσκονται δίπλα του, όταν τον έχει ανάγκη. Αλλά και στους στρατιωτικούς που μακριά από τις οικογένειές τους, υπηρετούν τη πατρίδα και δεν τους αξίζει αυτή η πατρίδα να τους εξευτελίζει με τη συμπεριφορά της. Στόχος μας είναι να προχωρήσουμε σε μια βαθιά, δημοκρατική μεταρρύθμιση του κράτους».

Ο άξονας του Κοινωνικού Κράτους συγκεντρώνει πολλές αναφορές (21 σε ποσοστό 10,6% επί του συνολικού κειμένου) στην εκλογική διακήρυξη του κόμματος για τις επικείμενες εκλογές της 25ης Ιανουαρίου 2015. Το Κοινωνικό Κράτος συνεχίζει να αποτελεί σημαντικό παράγοντα στο σχεδιασμό του κυβερνητικού πλαισίου από τον ΣΥΡΙΖΑ. Η άμεση αντιμετώπιση της ανθρωπιστικής κρίσης και της στήριξης χαμηλοσυνταξιούχων και αδύναμων στρωμάτων περιλαμβάνει ανακουφιστικά μέτρα όπως παροχή κουπονιών σίτισης, δωρεάν ρεύμα, εξασφάλιση στέγης και κατάργηση ειδικών φόρων (ΣΥΡΙΖΑ, 2015). Ο Αλέξης Τσίπρας δεσμεύεται στην προεκλογική συγκέντρωση του ΣΥΡΙΖΑ στην Ομόνοια (Τσίπρας, 2015β) πως «Έχουμε όραμα στη πατρίδα μας κανένα παιδί να μη μένει χωρίς ένα πιάτο φαγητό, χωρίς ζεστασιά, χωρίς βιβλίο, χωρίς παιδικό σταθμό. Έχουμε όραμα στη πατρίδα μας κανέναν άνθρωπο να μην έχει τη ζωή του υποθηκευμένη, χωρίς δωρεάν περίθαλψη και ιατρική συνδρομή. Και κανέναν να μη πεθαίνει αβοήθητος γιατί δεν έχει χρήματα. Κανέναν να μη χρειάζεται φακελάκι για να εγχειριστεί σε ένα δημόσιο νοσοκομείο. Έχουμε όραμα στη πατρίδα μας κανέναν να μην κρυώνει μέσα στην αγριότητα του χειμώνα, παρατημένος από την αγριότητα του κράτους, χτυπημένος από την αγριότητα των τραπεζών. Κανέναν να μη ζει στο σκοτάδι, επειδή του έκοψαν το ρεύμα. Κανέναν να μη ζει σαν αδέσποτο, χωρίς μια

στέγη πάνω από το κεφάλι του, κι ένα πιάτο φαγητό. Έχουμε όραμα στην πατρίδα μας κανέναν νέο να μη μένει χωρίς την ευκαιρία της μόρφωσης, την προοπτική της δουλειάς, το στόχο μιας καλύτερης ζωής. Κανέναν ηλικιωμένο στην εγκατάλειψη της πενιχρής σύνταξης, της φτώχειας και της παγωνιάς, που οδηγούν στον αργό και ταπεινωτικό θάνατο».

Ως σημαντικός πυλώνας του προγράμματος του ΣΥΡΙΖΑ παραμένει ο άξονας της Οικονομίας. Στην προεκλογική διακήρυξη του κόμματος οι αναφορές στην Οικονομία είναι 33 με το θέμα του Μνημονίου, την Τρόικα και τους ευρωπαϊούς εταίρους να μονοπωλούν το ενδιαφέρον τόσο στη διακήρυξη όσο και στο λόγο του Αλέξη Τσίπρα. Το Μνημόνιο δεν τροποποιείται αλλά καταργείται καθώς σύμφωνα με τον Πρόεδρο του ΣΥΡΙΖΑ «δεν υπάρχει ολίγον έγκυος ούτε ολίγον μνημόνιο» (Τσίπρας, 2015 ε). Στις 8 Δεκεμβρίου 2014, σε ομιλία του επί του προϋπολογισμού ανέφερε πως «Το μνημόνιο δεν είναι κάτι από το οποίο μπορεί κανείς να μπαινοβγαίνει. Όποιος το υπηρετήσει δεν βρίσκει εύκολα την πόρτα της εξόδου. Το μνημόνιο είναι καθεστώς, είναι το πλαίσιο νόμων που ρυθμίζουν το σύνολο της οικονομικής δραστηριότητας από την αγορά εργασίας μέχρι την κατάρτιση του προϋπολογισμού και αυτό το καθεστώς του μνημονίου το φέρατε για να μείνει. Η έξοδος απαιτεί ξήλωμα των μέτρων του καθεστώτος που διαμορφώνουν, όχι μηνιαία ή εξάμηνη παράταση και νέα επιτήρηση, διότι το μνημόνιο –το έχω πει πολλές φορές- είναι κυρίως η λιτότητα και όχι η δανειακή σύμβαση και ξηλώνεται μονάχα όταν τελειώσει η λιτότητα, όταν τελειώσουν οι απορρυθμίσεις που εσείς τέσσερα χρόνια τώρα ονομάζετε “μεταρρυθμίσεις”. Εμείς είμαστε εδώ για να σταματήσουμε αυτήν την πορεία προς την υποταγή της χώρας και την εξαθλίωση της κοινωνίας. Και είμαστε αποφασισμένοι αυτό να το διεκδικήσουμε και να το πετύχουμε. Για εμάς δρόμος επιστροφής δεν υπάρχει. Ας το καταλάβουν όλοι καλά αυτό. Είναι το δικό μας «there is no alternative» που έλεγε η κυρία Θάτσερ κάποτε. Εμείς δρόμο επιστροφής δεν έχουμε» (Τσίπρας, 2014ι). Στις 19 Ιανουαρίου 2015, ο Τσίπρας σε συνέντευξή του στη δημοσιογράφο Μαρία Χούκλη στον τηλεοπτικό σταθμό ANTI μεταξύ άλλων αναφέρει: «Αυτή η μέρα (σ.σ. η επόμενη των εκλογών μέρα) λοιπόν δε θα έχει: Τρόικα, μνημόνιο, τον κ. Σαμαρά και τις δεσμεύσεις του απέναντι στους δανειστές. Η επόμενη μέρα θα έχει μία Κυβέρνηση όλων των Ελλήνων, που θα ανταποκριθεί στην ισχυρή λαϊκή εντολή να βγάλει τη χώρα από αυτό το δράμα» / «Γι' αυτό στόχος μας αν θέλετε, η φιλοσοφία μας είναι ότι σε ευρωπαϊκό πλαίσιο πρέπει να υπάρξει μια ισχυρή διαπραγμάτευση με δυο βασικούς στόχους. Ο πρώτος αφορά την ελάφρυνση, το κούρεμα, τη διαγραφή μεγάλου μέρους του χρέους σε αντίστοιχη

κατεύθυνση με αυτό που έγινε για την ίδια τη Γερμανία το 1953, ώστε να μας δοθεί ανάσα βιωσιμότητας, περιθώριο ανάπτυξης, το *fiscal space* που λένε οι Οικονομολόγοι, να μην είμαστε με το μαχαίρι στο λαιμό αυτού του 4%...» / «Εμείς έχουμε το πρόγραμμά μας, το πρόγραμμά μας που έχουμε καταθέσει στην κρίση και ο καταθέτουμε στην κρίση του ελληνικού λαού στις επόμενες εκλογές και στη βάση αυτού του προγράμματος θα κινηθούμε. Δεν πρόκειται να κάνουμε ούτε βήμα πίσω από αυτό που θεωρούμε αναγκαίο και απαραίτητο για τη χώρα, τη σκληρή διαπραγμάτευση με κόκκινες γραμμές σ' ευρωπαϊκό τελευταίο επίπεδο και την άμεση έναρξη υλοποίησης του προγράμματος της Θεσσαλονίκης για την αποκατάσταση της ανθρωπιστικής κρίσης και την επανεκκίνηση της οικονομίας» (Τσίπρας, 2015γ). Ο Τσίπρας από τότε «προειδοποιούσε» ότι δεν θα είναι εύκολη η διαπραγμάτευση με τους ευρωπαίους εταίρους καθώς και ότι η βάση συζήτησης δεν είναι κοινή. Όπως χαρακτηριστικά ειπώθηκε στην ομιλία του στην περιφερειακή διάσκεψη του ΣΥΡΙΖΑ στις 29 Νοεμβρίου 2014 «Εμείς θα βαράμε το νταούλι και αυτοί θα χορεύουνε, δεν θα παίζουνε αυτοί το ζουρνά και εμείς θα χορεύουμε» (Τσίπρας, 2014κ).

Εν κατακλείδι, ο Τσίπρας επαναλαμβάνει στο λόγο του τις μεταρρυθμίσεις που περιλαμβάνει η διακήρυξη του ΣΥΡΙΖΑ για τις επικείμενες εθνικές εκλογές του Ιανουαρίου 2015. Μια σειρά μεταρρυθμίσεων, μερικές από τις οποίες αποτελούν διαχρονικά αιτήματα του ΣΥΡΙΖΑ από την περίοδο του ΣΥΝ όπως είναι το φορολογικό σύστημα, πολιτικές υπέρ των ασθενέστερων στρωμάτων και πολιτικές ενίσχυσης του κοινωνικού Κράτους. Παρατηρείται διατήρηση της φιλοσοφίας των οικονομικών μέτρων υπέρ των ασθενέστερων κοινωνικών στρωμάτων, αύξηση των προτεινόμενων αναγκαίων μεταρρυθμίσεων του φορολογικού συστήματος (14 αναφορές στη διακήρυξη, περισσότερες από όλες τις διακηρύξεις του ΣΥΝ και ΣΥΡΙΖΑ) και αλλαγή ερμηνευτικού πλαισίου (οικονομική κρίση), όχι αιτημάτων του κόμματος. Στη διακήρυξη καταγράφονται μόλις τρεις αναφορές στον άξονα της Ευρώπης και της Ευρωπαϊκής Ένωσης, δύο θετικές και μία αρνητική. Εντύπωση προκαλεί το γεγονός ότι στον άξονα του Πολιτισμικού φιλελευθερισμού καταγράφεται μόλις μία αναφορά, η οποία σχετίζεται με τη θεματική της Ισότητας.

Κεφάλαιο 6. Ο θρίαμβος, η αμηχανία και η διάψευση: Η κυβερνητική πορεία του ΣΥΡΙΖΑ

Ο ΣΥΡΙΖΑ καταγράφει μια ιστορική νίκη στην ιστορία της ελληνικής και ευρωπαϊκής Αριστεράς καθώς συγκεντρώνει 36,3% και 149 έδρες. Η κυβέρνηση που σχηματίστηκε

μετά τις εκλογές της 25ης Ιανουαρίου αποτύπωνε σε μεγάλο βαθμό τη μεταστροφή του ΣΥΡΙΖΑ προς τον «ιστορικό συμβιβασμό» με τις κυρίαρχες τάξεις, αναφέρει χαρακτηριστικά ο Γιάννης Μηλιός (Μηλιός, 2016: 47). Πράγματι, ο ΣΥΡΙΖΑ δείχνει να συμβιβάζεται, καθώς το 36,3% δεν του εξασφάλισε αυτοδυναμία και επέλεξε να συγκυβερνήσει με τους Ανεξάρτητους Έλληνες (ΑΝΕΛ), ένα κόμμα που ανήκει στην ακροδεξιά και συγκέντρωσε 4,75% και 13 έδρες με επικεφαλής τον Πάνο Καμμένο. Η παράδοξη αυτή συγκυβέρνηση του ΣΥΡΙΖΑ με τους ΑΝΕΛ, αυτή η καταρχήν ετερόκλητη συμμαχία αποδείχθηκε η μακροβιότερη από τις τρεις συγκυβερνήσεις της κρίσης, αναφέρει η Κατερίνα Λαμπρινού στο πολύ ενδιαφέρον άρθρο της (Λαμπρινού, 2019:333). Η κυβερνητική συμμαχία που συνάπτει ο ΣΥΡΙΖΑ με τους ΑΝΕΛ δεν γίνεται μεταξύ όμορων κομμάτων. Τον πιο καθοριστικό ρόλο στην τελική επιλογή εταίρου φαίνεται να έπαιξε, τελικά, η εγγύτητα στα μεγάλα πολιτικά θέματα της περιόδου της κρίσης – ιδίως η διαίρεση μνημόνιο – αντιμνημόνιο που και οι δύο αναγνώριζαν ως κυρίαρχη από τις εκλογές του 2012 (Λαμπρινού, 2019: 337). Διαίρεση στην οποία σαφώς γειτνιάζουν, καθώς και τα δύο κόμματα κάνουν λόγο για κατάργηση των Μνημονίων και διαγραφή του μεγαλύτερου μέρους του χρέους (Ο.π.). Ο κυβερνητικός πια ΣΥΡΙΖΑ ήθελε να μην επαναλάβει τις λάθος πολιτικές που είχαν επιβάλει στην ελληνική οικονομία τα Μνημόνια, να εφαρμόσει τις μεταρρυθμίσεις που είχαν διατυπωθεί από το πρόγραμμα της Θεσσαλονίκης τον Σεπτέμβριο του 2014 και να τηρήσει την υπόσχεση που εξήγγειλε προεκλογικά για τερματισμό της λιτότητας. «Θα πρωτοτυπήσω, μένοντας σταθερός στις δεσμεύσεις μου», δήλωνε ο Αλέξης Τσίπρας ως Πρωθυπουργός, στις 30/1/2015 (Τσίπρας, 2015στ).

Στην παρούσα ενότητα θα χρησιμοποιήσουμε στην ανάλυση των γεγονότων υλικό από τις συνεντεύξεις Ελλήνων και Ευρωπαίων αξιωματούχων που μας παραχώρησαν και έπαιξαν καθοριστικό ρόλο στις εξελίξεις τόσο στο εσωτερικό όσο και στο πεδίο των Βρυξελλών¹⁵². Τρεις είναι οι σημαντικοί σταθμοί της περιόδου που εξετάζουμε (Ιανουάριος – Σεπτέμβριος 2015): Η Συμφωνία της 20ης Φεβρουαρίου, το Δημοψήφισμα της 5ης Ιουλίου και η Συμφωνία της 13ης Ιουλίου.

Στις 8 Φεβρουαρίου 2015 παρουσιάστηκαν στη Βουλή οι προγραμματικές

¹⁵² Οι συνεντεύξεις παραχωρήθηκαν στη γράφουσα στα πλαίσια της συμμετοχής της ως ερευνήτριας – βοηθού (research assistant) στο πρόγραμμα “Democracy in Times of Crisis: Power and Discourse in a Three-Level Game”, Portuguese National Funding Agency for Science, Research and Technology (Project ref: PTDC/IVC- CPO/2247/2014) που διεξήχθη από το Πανεπιστήμιο NOVA της Λισαβόνας. Οι συνεντεύξεις είναι ανώνυμες και χρησιμοποιήθηκαν αφού η γράφουσα έλαβε την απαραίτητη έγκριση από τους επόπτες του προγράμματος.

δηλώσεις της κυβέρνησης από τον Πρωθυπουργό Αλέξη Τσίπρα. Ο Πρωθυπουργός κάνει εκτενή αναφορά στις συνθήκες της οικονομικής κρίσης και στον στόχο της κυβέρνησης που είναι η ενίσχυση της «διαπραγματευτικής δύναμης των εργαζομένων και η αντιστροφή της νεοφιλελεύθερης πορείας απαξίωσης του κόσμου της εργασίας. Η κρίση κατά τον Πρόεδρο του ΣΥΡΙΖΑ δεν είναι μόνο ελληνική. Για το λόγο αυτό, η λύση θα είναι, επίσης, ευρωπαϊκή. *«Έχω πλήρη συναίσθηση των δυσκολιών και της ευθύνης, έχω πλήρη συναίσθηση ότι το όραμα μιας Ελλάδας οικονομικά αυτοδύναμης, κοινωνικά δίκαιης και εθνικά υπερήφανης, περνάει μέσα από τις συμπληγάδες πέτρες μιας σκληρής και δύσκολης διαπραγματεύσεως με τους εταίρους μας σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Όσο οι εταίροι επιμένουν στη λιτότητα τόσο το πρόβλημα του χρέους θα ανακυκλώνεται και θα επιδεινώνεται. Εάν συμφωνήσουμε, λοιπόν, ότι η λιτότητα είναι καταστροφική, η τεχνική λύση για την απομείωση και την αποπληρωμή του χρέους θα βρεθεί μέσα από διαπραγματεύσεις και συναινέσεις».* Ευρωπαϊκή λύση μέσα από διαπραγματεύσεις και συναινέσεις, μέσα στην Ευρώπη αλλά με τη στήριξη και των άλλων ευρωπαϊκών χωρών. Σε ό,τι αφορά την εικόνα της Ευρώπης και τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης ο Αλέξης Τσίπρας πιστεύει σε μια νέα συμφωνία, ένα νέο κοινωνικό συμβόλαιο μεταξύ των λαών που θα βασίζεται στην αλληλεγγύη και τη δημοκρατία και όχι σε ασφυκτικά μέτρα που οδηγούν έναν λαό στην ταπείνωση και στον εξευτελισμό. *«Χωρίς αυτήν τη νέα συμφωνία η χώρα θα είναι καταδικασμένη να βυθίζεται στο υφεσιακό σπινάλι, την παγίδα του αποπληθωρισμού, στην αποεπένδυση που ζήσαμε όλα αυτά τα χρόνια και στη φτώχεια. Πρέπει να ξανακερδίσουμε τις ιδρυτικές αρχές και αξίες της ενωμένης Ευρώπης, της Ευρώπης της αλληλεγγύης, της κοινωνικής συνοχής, της ανάπτυξης και της δημοκρατίας».* Ξεκαθαρίζει πως η κυβέρνηση ΣΥΡΙΖΑ-ΑΝΕΛ δεν έχει στόχο να απειλήσει την ισορροπία στην Ευρώπη. *«Απεναντίας είμαστε αυτοί που θέλουν να αποκατασταθεί η ισορροπία στην Ευρώπη. Είμαστε η ελπίδα για τις μεγάλες και αναγκαίες αλλαγές που πρέπει να συζητηθούν και να συντελεστούν στην Ευρώπη»* θα τονίσει εμφατικά.

Ο Πρωθυπουργός αναφέρεται στις οδυνηρές συνέπειες των Μνημονίων και στην αποτυχία αυτών καθώς δημιούργησαν μια άνευ προηγουμένου διάλυση στην παραγωγική βάση της ελληνικής οικονομίας. *«Το δημόσιο χρέος εκτινάχθηκε από το 124% του ακαθάριστου εγχώριου προϊόντος στο 180%. Υπήρξε μια πρωτοφανής διαδικασία αποεπένδυσης και εσωτερικής υποτίμησης, που δημιούργησε ένα εκρηκτικό μείγμα ύφεσης και αποπληθωρισμού, που δυσχεραίνει καταλυτικά κάθε προοπτική ανάκαμψης»*, θα πει μεταξύ άλλων. Επιπλέον, *«αλληλεγγύη και ισότιμη συνεργασία των*

κρατών-μελών» γράφουν οι συνθήκες της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Οι συνθήκες δεν γράφουν λιτότητα και μνημόνια. Ο ελληνικός λαός έδωσε ισχυρή και καθαρή εντολή για τον άμεσο τερματισμό της καταστροφικής λιτότητας και για αλλαγή πολιτικής. Για τον λόγο αυτό η νέα Κυβέρνηση, κυρίες και κύριοι συνάδελφοι, δεν δικαιούται να ζητήσει παράταση του μνημονίου, γιατί δεν δικαιούται να ζητήσει παράταση του λάθους και της καταστροφής. Τα μνημόνια, όχι μόνο οδήγησαν στην απαξίωση του πολιτικού συστήματος, κυρίως υπονόμισαν την ίδια την δημοκρατία. Το κράτος μετατράπηκε από αρωγός του πολίτη σε διώκτη των πιο αδύναμων, των αποκλεισμένων, των θυμάτων αυτής της κρίσης».

Σε ολόκληρη την ομιλία του Πρωθυπουργού στις προγραμματικές δηλώσεις της Κυβέρνησης (Τσίπρας, 2015ζ) παρατηρούμε επανάληψη των λέξεων περηφάνεια και αξιοπρέπεια. Λέξεις που είναι κεντρικές στο λεξιλόγιο του ΣΥΡΙΖΑ και επαναλαμβάνονται ολοένα και πιο τακτικά στα επίσημα κείμενα του κόμματος, με αποκορύφωμα την περίοδο του Δημοψηφίσματος, τον Ιούλιο του 2015. Σε ένα σημείο της ομιλίας του, αρκετά φορτισμένο, ο Αλέξης Τσίπρας θα μιλήσει για τη νέα Κυβέρνηση ως την πολιτική δύναμη που προέρχεται από τον ίδιο τον ελληνικό λαό και θα αποκαταστήσει τις αδικίες του παρελθόντος. «Κυρίες και κύριοι Βουλευτές, ο άνεμος μιας νέας ενότητας του λαού μας πήρε μακριά τους σπόρους ενός νέου διχασμού, στον οποίο δυστυχώς κάποιοι σκέφθηκαν να επενδύσουν [...] Δεν αφήφησε απλά τους εκβιασμούς και τα τελεσίγραφα. Όρθωσε το ανάστημά του, διεκδίκησε υπερηφάνεια και αξιοπρέπεια. Σε αυτόν τον λαό αξίζει μόνο σεβασμός. Του αξίζει να περπατά περήφανος. Του αξίζει να ζει με αξιοπρέπεια. Είμαστε σάρκα από τη σάρκα του λαού. Ερχόμαστε μέσα από τις σελίδες της ιστορίας αυτού του λαού και γι' αυτό θα τον υπηρετήσουμε μέχρι τέλους. Είμαστε κάθε λέξη από το Σύνταγμα αυτής της χώρας. Σε αυτό το Σύνταγμα ορκιστήκαμε, αυτό το Σύνταγμα θα υπηρετήσουμε. Και θα το υπηρετήσουμε μέχρι τέλους, δικαιώνοντας τα οράματα, τις αξίες, τους αγώνες, τις θυσίες του ελληνικού λαού [...] Στηριγμένοι στις αστείρευτες δυνάμεις ενός ενωμένου και κυρίαρχου λαού, θα αποδοθεί δικαιοσύνη. Δεν βρισκόμαστε στο σημείο μηδέν, δεν διαγράφουμε το αμαρτωλό παρελθόν, δεν δίνουμε συγχωροχάρτι σε κανέναν».

Συνοπτικά, η ανάκτηση της λαϊκής κυριαρχίας, η αποκατάσταση του ισότιμου ρόλου της Ελλάδας στο θεσμικό πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η αντιμετώπιση της ανθρωπιστικής κρίσης, η αποκατάσταση της αξιοπρέπειας του ελληνικού λαού, η κοινωνική δικαιοσύνη και η πολιτισμική αναγέννηση αποτελούν τους βασικούς στόχους της «Κυβέρνησης κοινωνικής σωτηρίας που συγκροτήσαμε μετά την κυρίαρχη

επιλογή του λαού μας στις 25 Ιανουαρίου» θα πει ο Αλέξης Τσίπρας. Για την επίτευξη των στόχων αυτών, ο Πρωθυπουργός θα παραθέσει στην ομιλία του τις μεταρρυθμίσεις που θα εφαρμόσει η Κυβέρνηση «κοινωνικής σωτηρίας». Οι μεταρρυθμίσεις αντλούνται από τις προεκλογικές δεσμεύσεις του κόμματος με τα μέτρα οικονομικής φύσεως σχεδόν να μονοπωλούν. Πιο συγκεκριμένα, οι μεταρρυθμίσεις του κυβερνητικού προγράμματος που αναφέρει ο Αλέξης Τσίπρας στην ομιλία του είναι οι ακόλουθες (Τσίπρας, 2015ζ):

- Ανεξάρτητη και ενεργητική εξωτερική πολιτική για την υπεράσπιση της ειρήνης και της σταθερότητας, με την απαρέγκλιτη εφαρμογή του διεθνούς δικαίου.
- Παροχή δωρεάν σίτισης, ρεύματος, στέγης και ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης στις χιλιάδες οικογένειες και νοικοκυριά «που έπεσαν θύματα της πιο σκληρής βαρβαρότητας, της μνημονιακής βαρβαρότητας, τα τελευταία πέντε χρόνια. Και ξέρετε, αυτό είναι θέμα ισονομίας και πολιτισμού. Δεν μπορεί η Ελλάδα να είναι μια ευρωπαϊκή χώρα, όταν έχει χιλιάδες ανθρώπους να πεινάνε, να μην έχουν ηλεκτρικό ρεύμα».
- Άμεση αποκατάσταση των αντισυνταγματικά απολυμένων από τον δημόσιο τομέα, των καθαριστριών του Υπουργείου Οικονομικών, των σχολικών φυλάκων και των διοικητικών υπαλλήλων των ΑΕΙ.
- Περιορισμό της σπατάλης στο δημόσιο τομέα και περιορισμός προνομίων Υπουργών αλλά και Βουλευτών¹⁵³. «Διότι εμείς ήρθαμε για να καταργήσουμε προνόμια και να περάσουμε την εξουσία εκεί από όπου πηγάζει, δηλαδή στον ελληνικό λαό».
- Κατάργηση των εκδικητικών μνημονιακών ρυθμίσεων για το πειθαρχικό δίκαιο των δημοσίων υπαλλήλων και αντικατάστασή του από ένα σύγχρονο και αποτελεσματικό πλέγμα ρυθμίσεων, που θα σέβεται το τεκμήριο της αθωότητας, αλλά την ίδια στιγμή θα

¹⁵³ «Άμεσα λοιπόν αποσυμφορούμε τη δημόσια διοίκηση από τις στρατιές συμβούλων και μετακλητών υπαλλήλων των Υπουργών. Καταργούμε σπατάλες προκλητικές. Μειώνουμε σχεδόν κατά το ήμισυ τον στόλο των επακοσίων περίπου αυτοκινήτων στα Υπουργεία. Δίνουμε εντολή να πουληθούν κυβερνητικά αυτοκίνητα που κοστίζουν προκλητικά ποσά, άνω των 700.000 ευρώ, τη στιγμή που ο μέσος Έλληνας πολίτης υποφέρει. Πρώτο παράδειγμα της νέας αντίληψης είναι ο περιορισμός του προσωπικού του Μεγάρου Μαξίμου κατά 30% και η μείωση της φρουράς ασφαλείας, της αστυνομικής φρουράς του Πρωθυπουργού, κατά 40%. Δίνουμε εντολή να πουληθεί αρχικά το ένα από τα τρία κυβερνητικά αεροσκάφη, γιατί το παράδειγμα του λιτού βίου πρέπει να ξεκινήσει από εμάς, από την ίδια την Κυβέρνηση» (Τσίπρας, 2015ζ).

προστατεύει αποτελεσματικά το Δημόσιο και την κοινωνία από τους επίορκους υπαλλήλους.

- Άμεση ρύθμιση για την αξιολόγηση των δημοσίων υπαλλήλων με αντικειμενικά και αξιοκρατικά κριτήρια και αλλαγή του συστήματος επιλογής προϊσταμένων, *«κόβοντας το γόρδιο δεσμό μεταξύ πολιτικών κομμάτων και κρατικού μηχανισμού»*.
- Απλοποίηση των διαδικασιών της δημόσιας διοίκησης με την αξιοποίηση των δυνατοτήτων των νέων τεχνολογιών.
- Ριζική αναθεώρηση του «Καλλικράτη» και έναρξη διοικητικών μεταρρυθμίσεων με στήριξη της Αυτοδιοίκησης.
- Μάχη ενάντια στη διαφθορά και το σύστημα διαπλοκής πολιτικής και οικονομικής εξουσίας. *«Σπάμε το περιβόητο «τρίγωνο της διαπλοκής» μεταξύ τραπεζών, πολιτικού συστήματος και μιντιακού κατεστημένου»*.
- Κατάργηση Ενιαίου Φόρου Ιδιοκτησίας Ακινήτων (ΕΝΦΙΑ) από το 2015 και αντικατάστασή του με τον Φόρο Μεγάλης Ακίνητης Περιουσίας.
- Μεταρρύθμιση του φορολογικού συστήματος, πάταξη της φοροδιαφυγής και θέσπιση ενιαίας και προοδευτικής φορολογικής κλίμακας, χωρίς εξαιρέσεις και αστερίσκους, μεταθέτοντας το βάρος στα υψηλά και πολύ υψηλά εισοδήματα.
- Δίκαιο φορολογικό σύστημα με θέσπιση αφορολόγητου ορίου στα 12.000 ευρώ.
- Καταγραφή των περιουσιών στην Ελλάδα και στο εξωτερικό μέσω του Περιουσιολογίου που θα δίνει σαφή εικόνα για τη φοροδοτική ικανότητα πολιτών και επιχειρήσεων.
- Σύσταση εξεταστική επιτροπής για τα Μνημόνια, ώστε να διαλευκανθούν όλες οι πτυχές.
- Άμεση κατάργηση των αντισυνταγματικών διατάξεων που παρέχουν ασυλία στα διοικητικά συμβούλια του Ταμείου Αξιοποίησης Ιδιωτικής Περιουσίας του Δημοσίου (ΤΑΙΠΕΔ), του Ταμείου Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας και της Τράπεζας της Ελλάδας.
- Επανασύσταση με νόμο της Ελληνικής Ραδιοφωνίας - Τηλεόρασης από μηδενική βάση, χρησιμοποιώντας αποκλειστικά πόρους από το

ανταποδοτικό τέλος¹⁵⁴.

- Εισαγωγή νέου δόγματος για την ασφάλεια, τις ελευθερίες, τα δικαιώματα και τις σχέσεις Αστυνομίας – πολίτη. Η Αστυνομία δεν θα έχει το ρόλο της καταστολής των λαϊκών κινητοποιήσεων αλλά θα εγγυάται την προστασία του πολίτη από το έγκλημα και την ασφάλεια των πολιτών. Στο πλαίσιο αυτό επαναφέρουμε τον θεσμό του «αστυνομικού της γειτονιάς».
- Στήριξη και προστασία των ατομικών δικαιωμάτων και των πολιτικών ελευθεριών.
- Στήριξη του κοινωνικού κράτους δικαίου.
- Μετατροπή για πρώτη φορά στη χώρα μίας απλής Διεύθυνσης Μετανάστευσης σε Υπουργείο, σε χαρτοφυλάκιο, όπως σε όλες τις χώρες της Ευρώπης. *«Το μεταναστευτικό¹⁵⁵ καθίσταται για πρώτη φορά αυτό που θα έπρεπε να είναι σε ένα κράτος δικαίου, δηλαδή ζήτημα συνολικής διαχείρισης με ενιαία στρατηγική από το καθ' ύλην αρμόδιο Υπουργείο που εποπτεύει το σχετικό χαρτοφυλάκιο. Στόχος μας είναι μία ενιαία πολιτική στα σοβαρά αυτά ζητήματα με πρόσημο την ένταξη, την προστασία, τον σεβασμό των δικαιωμάτων του ανθρώπου και την ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής. Πρωταρχικό ρόλο του νέου χαρτοφυλακίου αποτελεί η άμεση ψήφιση νόμου περί ιθαγένειας για τα παιδιά δεύτερης γενιάς».*
- Επανεκκίνηση της οικονομίας και ανακούφιση των θυμάτων της

¹⁵⁴ Το μέτρο αυτό σχετίζεται με την ανάγκη της καθολικής πρόσβασης του ελληνικού λαού σε αντικειμενική ενημέρωση. «Έτσι, χτίζουμε μία ισχυρή και ανταγωνιστική δημόσια Ραδιοτηλεόραση που θα ενισχύει την προβολή της χώρας στο εξωτερικό, που θα διευρύνει τις δυνατότητες συμμετοχής όλων των πολιτών στα αγαθά του πολιτισμού χωρίς ρεβανσισμούς, χωρίς τις προχειρότητες και τις σπατάλες του παρελθόντος, χωρίς σκανδαλώδεις συμβάσεις, χωρίς κάστες προνομίων, χωρίς προκλητικές αμοιβές. Θα αποκαταστήσουμε μία τεράστια αδικία, ένα έγκλημα σε βάρος του ελληνικού λαού και της Δημοκρατίας που συντελέστηκε την 11η Ιουνίου 2013, τη μέρα της ντροπής, τη μέρα του μαύρου στις οθόνες μας. Επιπλέον, εφαρμόζουμε άμεσα το θεσμικό πλαίσιο για τον έλεγχο των ραδιοτηλεοπτικών σταθμών και άλλων μέσων ενημέρωσης. Βάζουμε τέλος στα χαριστικά δάνεια που παραχωρούνται συνήθως με όρους αδιαφανείς και προχωράμε σε προκήρυξη διαγωνισμών για ανοικτή, διαφανή και σύμφωνη με τους ισχύοντες νόμους αδειοδότηση όλων των ραδιοτηλεοπτικών μέσων που εκπέμπουν στην πατρίδα μας» (Τσίπρας, 2015ζ).

¹⁵⁵ «Το ζήτημα των μεταναστευτικών ροών βέβαια δεν αφορά μόνο την Ελλάδα. Είναι οικουμενικό και ευρωπαϊκό ζήτημα και για αυτόν το λόγο δεν επιδέχονται μόνο εθνικές λύσεις. Επείγει άμεσα ευρωπαϊκός συντονισμός που δυστυχώς ακόμα αποτελεί ζητούμενο. Είναι επείγουσα η ανάγκη προώθησης μία ευρωπαϊκής πολιτικής μετανάστευσης και ασύλου που θα βασίζεται στον σεβασμό των δικαιωμάτων του ανθρώπου αλλά και στην ανάληψη και τον διαμερισμό της ευθύνης από όλα τα κράτη της Ευρωπαϊκής Ένωσης με ενεργοποίηση άμεσων μέτρων αλληλεγγύης στις χώρες υποδοχής» (Οπ.παρ.).

κρίσης.

- Ενίσχυση των δημοσίων εσόδων. Άμεσα μέτρα για την ρύθμιση των ληξιπρόθεσμων οφειλών σε δημόσιο και ασφαλιστικά ταμεία. Θέσπιση εκατό δόσεων για τη διευκόλυνση εξόφλησης των οφειλόμενων χωρίς γραφειοκρατικές προϋποθέσεις και βραδείς διαδικασίες. Άμεση κατάργηση της ρύθμισης που μετατρέπει αντισυνταγματικά το αδίκημα της μη πληρωμής χρεών προς το δημόσιο σε διαρκές, *«προκειμένου να σταματήσει αυτός ο εξευτελισμός των οφειλετών που σύρονται καθημερινά στα κρατητήρια»*.
- Ανασυγκρότηση του πλαισίου προστασίας της εργασίας και αποκατάσταση των δικαιωμάτων των εργαζομένων. Σε στενή συνεργασία με το Διεθνή Οργανισμό Εργασίας (ILO), άμεση αποκατάσταση των ελεύθερων συλλογικών διαπραγματεύσεων, επαναφορά της επεκτασιμότητας των συλλογικών συμβάσεων και των τριετιών, θέσπιση αυστηρού πλαισίου για την προστασία από τις μαζικές απολύσεις, επαναφορά του θεσμού της διαιτησίας. Στόχος είναι η πάταξη του εργασιακού Μεσαίωνα, η ενίσχυση της διαπραγματευτικής δύναμης των εργαζομένων και η αντιστροφή της νεοφιλελεύθερης πορείας απαξίωσης του κόσμου της εργασίας.
- *«Ίσος μισθός για ίση εργασία»*. Απόλυτη εξίσωση όλων των εργαζομένων, όπως επιβάλει η λογική, η ηθική και οι αξίες του κόσμου της εργασίας.
- Αύξηση του κατώτατου μισθού στα 751 ευρώ.
- Καμία αύξηση ορίων ηλικίας, καμία μείωση κύριων και επικουρικών συντάξεων
- Διατήρηση του δημόσιου αναδιανεμητικού καθολικού χαρακτήρα της κοινωνικής ασφάλισης με σεβασμό στα θεμελιωμένα από τον νόμο συνταξιοδοτικά δικαιώματα. Πρώτο μέτρο για τη στήριξη των χαμηλοσυνταξιούχων η επαναχορήγηση δέκατης τρίτης σύνταξης ως δώρο Χριστουγέννων στο τέλος του 2015 σε όποιους λαμβάνουν συντάξεις χαμηλότερες των 700 ευρώ μηνιαίως.

Όλες οι παραπάνω μεταρρυθμίσεις αποτελούν το πλαίσιο μέσα στο οποίο «οφείλει να

κινηθεί το εθνικό σχέδιο για την παραγωγική ανασυγκρότηση του τόπου μας: στήριξη των μικρομεσαίων επιχειρήσεων, προστασία των εργαζομένων, σεβασμός στην προστασία του περιβάλλοντος, σαρωτικές μεταρρυθμίσεις στη δημόσια διοίκηση, σταθερό φορολογικό σύστημα και αποφασιστική καταπολέμηση της διαφθοράς, της διαπλοκής και της κατασπατάλησης δημοσίου χρήματος. Είναι οι αρχές πάνω στις οποίες οφείλουμε να θεμελιώσουμε και θα θεμελιώσουμε τη νέα μας προσπάθεια», θα τονίσει ο Πρωθυπουργός. Σε ό,τι αφορά στην ιδιωτική πρωτοβουλία και τις επενδύσεις ο Αλέξης Τσίπρας αποσαφηνίζει ότι *«Η νέα Κυβέρνηση θέλει και θα στηρίξει τις ιδιωτικές επενδύσεις που μπορούν να παίξουν κομβικό ρόλο στην προσπάθεια της παραγωγικής ανασυγκρότησης της πατρίδας μας. Αυτό που η νέα ελληνική Κυβέρνηση δεν πρόκειται να κάνει είναι να συνεχίσει αυτό το έγκλημα του ξεπουλήματος της περιουσίας του δημόσιου πλούτου, προκειμένου να χρηματοδοτεί ένα μη βιώσιμο χρέος ή προκειμένου να καλύπτει τις τρέχουσες χρηματοδοτικές ανάγκες. Σε αυτό το πλαίσιο δεσμευόμαστε ότι δεν παραχωρούμε, δεν ξεπουλάμε τα δίκτυα και τις υποδομές της χώρας που αποτελούν εθνικό μας κεφάλαιο. Δεν ξεπουλάμε τον φυσικό και ορυκτό μας πλούτο, διότι άλλο η αξιοποίηση του εθνικού κεφαλαίου και της περιουσίας της δημόσιας περιουσίας και άλλο το ξεπούλημα»*. Πιστός στις προγραμματικές θέσεις του ΣΥΡΙΖΑ, ο Τσίπρας δίνει έμφαση στον απαραίτητο επανασχεδιασμό της λειτουργίας του τραπεζικού συστήματος και στην ίδρυση ενδιάμεσου φορέα για τη διαχείριση των «κόκκινων» και επιχειρηματικών δανείων, που από τη μια πλευρά θα προστατεύει τα υπερχρεωμένα νοικοκυριά και τους μικρούς και τους μεσαίους επιχειρηματίες και από την άλλη θα μεριμνά για τη μη επιβάρυνση των τραπεζικών ισολογισμών. «Πρώτη δέσμευση της Κυβέρνησής μας είναι ότι δεν πρόκειται να εφαρμόσουμε αυτά που υποσχέθηκε με το περίφημο e-mail ο πρώην Υπουργός Οικονομικών και πρώην Πρωθυπουργός προς τους εταίρους και την τρόικα». Κλείνοντας τις προγραμματικές δηλώσεις, ο Πρωθυπουργός αναφέρεται στη διεκδίκηση του κατοχικού δανείου και των επανορθώσεων ως μια *«ηθική υποχρέωση απέναντι στην ιστορία, απέναντι σε όλους τους λαούς της Ευρώπης που αγωνίστηκαν και έδωσαν το αίμα τους ενάντια στο φασισμό. Είναι χρέος μας απέναντι στην ιστορία. Κεντρικό ρόλο σ' αυτή τη διεκδίκηση η νέα ελληνική Κυβέρνηση θα αποδώσει στην Εθνική Επιτροπή, αλλά και στην εμβληματική μορφή της Εθνικής Αντίστασης, στο Μανώλη Γλέζο, που ακάματα τόσα χρόνια αγωνίζεται προκειμένου να εκπληρωθεί αυτό το εθνικό χρέος»*.

Συμπερασματικά, στο λόγο του Αλέξη Τσίπρα ως Πρωθυπουργού στις προγραμματικές δηλώσεις της Κυβέρνησης, συμπυκνώνονται αρκετές διαχρονικές

προγραμματικές θέσεις του ΣΥΡΙΖΑ αλλά και του ΣΥΝ όπως είναι η μεταρρύθμιση του φορολογικού συστήματος, η μάχη ενάντια στη διαφθορά, η μέριμνα για τα ασθενέστερα στρώματα σε οικονομικό και κοινωνικό επίπεδο και η διεύρυνση του κοινωνικού Κράτους. Υποστηρίζοντας πάντα την ευρωπαϊκή θέση της Ελλάδας, η νέα Κυβέρνηση επιδιώκει εξ αρχής να διεκδικήσει ένα διαφορετικό και δικαιότερο ευρωπαϊκό πλαίσιο, αρνούμενη να συνεχίσει την εφαρμογή των Μνημονιακών μέτρων. Εξάλλου, η κοινωνική δικαιοσύνη και η αποκατάσταση της αξιοπρέπειας του ελληνικού λαού αποτελούν κύριους στόχους της νέας Κυβέρνησης που ερμηνεύει την οικονομική κρίση ως πρωτίστως ανθρωπιστική.

Με την άνοδο του ΣΥΡΙΖΑ στην εξουσία, το πεδίο άσκησης πολιτικής μεταφέρεται για τους επόμενους μήνες στις Βρυξέλλες καθώς μια άπειρη Κυβέρνηση που αποτελείται από έναν παράδοξο συνασπισμό δύο δυνάμεων (ΣΥΡΙΖΑ – ΑΝΕΛ) καλείται να διαπραγματευτεί με τους Ευρωπαίους εταίρους σε ένα άγνωστο πεδίο, υψηλών πολιτικών ρίσκων. Εκλεγμένη από το λαό ως ελπίδα να απαλλαγεί από τα μνημόνια και τη λιτότητα, που ο ΣΥΡΙΖΑ έχει υποσχεθεί να καταργήσει στις προεκλογικές του δεσμεύσεις, έρχεται σε σύγκρουση με ένα σύστημα δυσκίνητο όπου το πολιτικό παιχνίδι παίζεται με συγκεκριμένους και αυστηρούς όρους.

Η αρχή ήταν εκ προοιμίου δύσκολη για την νέα Κυβέρνηση ΣΥΡΙΖΑ – ΑΝΕΛ καθώς έπρεπε να διαπραγματευτεί με τους Ευρωπαίους εταίρους και να προσαρμοστεί σε πρωτόγνωρα πεδία άσκησης πολιτικής, αντιμετωπίζοντας τους Θεσμούς (πρώην Τρόικα) δηλαδή την ΕΕ, την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (ΕΚΤ) και το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (ΔΝΤ) καθώς και δύσκολες συναντήσεις όπως το Eurogroup και το Brussels group. Το 2015 ήταν μία δύσκολη και περίεργη χρονιά για να την κατανοήσει κάποιος. (Συνεντεύξεις 7, 16 και 17). *«Εκεί, το πρώτο εξάμηνο του 15, οι υπουργοί προσπάθησαν να δώσουν μία πολιτική λύση. Σου λέει θα πάμε στην Ευρώπη, θα πούμε αυτό είναι μία πολιτική απόφαση (Συνέντευξη 17)»*. Η πλευρά των Ευρωπαίων θεωρούσε πως υπήρχε περιθώριο ελιγμών για κατάθεση προτάσεων και λύσεων από την ελληνική πλευρά (Συνέντευξη 7) ενώ η πλευρά των Ελλήνων θεωρούσε ότι οι Ευρωπαίοι ήταν καχύποπτοι απέναντί τους, πιέζοντάς τους με ασφυκτικές προθεσμίες. *«Η χρονική πίεση ήταν απλώς σοκαριστική» (Συνέντευξη 4). «Το πρώτο εξάμηνο του 2015 ήταν πάρα πολύ δύσκολο και εύθραστο στις ισορροπίες. Δεν χωρούσε περιθώρια ελιγμών. Υπήρχαν εντάσεις και καχυποψία καθώς δεν είχαν συνηθίσει να τους φέρουν αντιρρήσεις ως προς τα Μνημόνια» (Συνέντευξη 18). «Οι διαπραγματεύσεις με τον τρόπο που γίνονταν ήταν εξ αρχής ναρκοθετημένες και αδιέξοδες, από την πλευρά της*

εφαρμογής των προγραμματικών δεσμεύσεων του ΣΥΡΙΖΑ. Ο τρόπος που γίνονταν οι διαπραγματεύσεις, με αποκλεισμό της εναλλακτικής δυνατότητας εξόδου από την ευρωζώνη, στην ουσία δεν ήταν διαπραγματεύσεις. Ήταν μία ομηρία της χώρας και ένα παιχνίδι της γάτας με το ποντίκι. Η Ελλάδα θα ήταν υποχρεωμένη να υποκύψει στις απαιτήσεις των δανειστών» (Συνέντευξη 12).

Στο πλαίσιο αυτό, δηλαδή σε ένα πρόγραμμα δημοσιονομικής προσαρμογής που άξονά του έχει τη λογική της λιτότητας, κινήθηκαν οι διαπραγματεύσεις το πρώτο εξάμηνο του 2015. Το πεδίο άσκησης πολιτικής μεταφέρθηκε σχεδόν εξ ολοκλήρου στις Βρυξέλλες, με τις διαπραγματεύσεις, τα Brussels groups και τα Eurogroups να μονοπωλούν την ατζέντα. Η Κυβέρνηση έμοιαζε να λογοδοτεί στον Ελληνικό λαό και στους Ευρωπαϊκούς Θεσμούς που είχαν θέση ισχύος, με πολλά προβλήματα στην επικοινωνία και στα πρόσωπα που κατείχαν θέσεις κλειδιά στην Κυβέρνηση, όπως ο αμφιλεγόμενος Υπουργός Οικονομικών Γιάννης Βαρουφάκης. «Ναι δεν ήταν καλή η περίοδος του Βαρουφάκη, του πρώτου διαστήματος διότι ήτανε πολύ καλή στο να μας φτιάχνει όλους, όταν τον ακούγαμε και να μας συναρπάζει αλλά επί της ουσίας δεν άφησε τίποτα συγκεκριμένο.. Ήταν εντελώς ‘one man show’, δεν ήταν ο άνθρωπος ο οποίος λειτουργούσε συλλογικά, ο οποίος ενημέρωνε και τα λοιπά. Και ενώ είναι ένας πολύ χαρισματικός, έξυπνος άνθρωπος, δεν λειτουργεί... Το μεγάλο του μείον νομίζω είναι αυτό, ο εγωκεντρισμός του και η εγωπάθειά του...» αναφέρει Έλληνας αξιωματούχος (Συνέντευξη 19). Τη μεταφορά της άσκησης πολιτικής στις Βρυξέλλες επιβεβαιώνεται και από το γεγονός ότι «ήταν λίγο αδιάφορο το τι συνέβαινε εντός της κυβέρνησης. Οι διαπραγματεύσεις μονοπωλούσαν το ενδιαφέρον καθώς οι συμμετέχοντες είχανε μία σχετική αυτονομία και δεν υπήρχε και πλήρη επίγνωση, του ποια ήταν τα όρια της άλλης μεριάς, για την Ελληνική Κυβέρνηση, για την Κοινοβουλευτική Ομάδα, για τα μέλη του κόμματος και πόσο μάλλον δε για την Ελληνική κοινωνία.. Ωστόσο τα άτομα που συμμετείχαν σε αυτή την ιστορία, είχανε συναίσθηση αυτής της χαοτικής διαφοράς» (Συνέντευξη 4).

Διαμορφώθηκαν, έτσι, δύο «αντίπαλα στρατόπεδα» με την ελληνική Κυβέρνηση και τους Θεσμούς που προσπαθούσαν να «εξηγήσουν» στους Υπουργούς και τον Πρωθυπουργό ότι δεν μπορούσαν να μην εφαρμόσουν ήδη συμφωνηθέντα μέτρα ή να μην ολοκληρώσουν δεσμεύσεις της προηγούμενης Κυβέρνησης (πληρωμές κτλ). «Τα πρώτα Eurogroups επί Γιάννη Βαρουφάκη ήταν λίγο terrain ενός διαλόγου κωφών στην πραγματικότητα» θα μας πει Έλληνας αξιωματούχος. «Η περίοδος του Απρίλη και μετά, είναι ακριβώς η περίοδος στην οποία αρχίζει να δημιουργείται η πρώτη

μαγιά ανθρώπων, ας πούμε και τεχνοκρατικών στελεχών, να το πω κάπως έτσι, ή κανονικών ανθρώπων που μεταμορφώνονται από την επαφή τους με την άλλη πλευρά του τραπέζιού και που μπορούν να προσαρμόσουν αυτό το παιχνίδι» (Συνέντευξη 4).

Αναμφίβολα, υπήρχε έλλειψη εμπιστοσύνης από την πλευρά των Θεσμών προς τη νέα Κυβέρνηση με αποτέλεσμα να χαθεί πολύτιμος χρόνος (Συνεντεύξεις 9, 13 και 16) και η ύφεση να γίνει πολύ μεγάλη και με επιπτώσεις (Συνέντευξη 16). Ευρωπαίος αξιωματούχος θα πει πως η καθυστέρηση δεν οφειλόταν μόνο στην αδυναμία που παρουσίαζε η ελληνική πλευρά. «*Η αλήθεια είναι ότι υπήρξε μια καθυστέρηση έξι μηνών που προκλήθηκε από τη διαφωνία μεταξύ των Θεσμών, περισσότερο από τις Ελληνικές Αρχές. Και αυτό είχε μια αρνητική επίδραση στην ανάπτυξη στην Ελλάδα*» (Συνέντευξη 9). Η σχέση όμως Θεσμών και Κυβέρνησης είναι «*εκ φύσεως συγκρουσιακή. Δεν μπορεί να είναι σχέσεις συνεργασίας. Νικάει η δύναμη και ενίοτε μας εκβίαζαν. Αλλά όπου είχαμε καλά επιχειρήματα, προετοιμασία, μελετημένα στοιχεία, ήταν δύσκολο πολύ να έρθουν και να πούνε «όχι θα κάνετε αυτό»*» (Συνέντευξη 20). Οι Ευρωπαίοι από την πλευρά τους, φαίνεται να «τραβάνε το σκοινί» σε κάποιες φάσεις της διαπραγματεύσεως και να ωθούν τις καταστάσεις σε ακραίο σημείο. «*Υπάρχει μία σταδιακή βελτίωση της εμπιστοσύνης και της δικιάς μας αξιοπιστίας. Δηλαδή η συμφωνία του Φλεβάρη, που ήταν αυτό που είχε πει ο Βαρουφάκης. Ότι με τα δύο τρίτα του Μνημονίου συμφωνούμε, αν το θυμάστε. Και έγινε μία συμφωνία, αυτό το αποδόμησαν, κατά τη δική μου άποψη, ο Draghi, η Lagarde και ο Juncker αμέσως μετά. Γιατί ενώ είπαμε ότι είμαστε καινούργια Κυβέρνηση και δεν υπάρχει πέμπτη αξιολόγηση και να βρούμε ένα πράγμα που να είναι από τα παλιά και από τα καινούρια. Και συμφωνήθηκε αυτό στο Eurogroup ή τουλάχιστον ήταν αυτό η δικιά μας η κατανόηση - ότι συμφωνήθηκε – βγαίνουν, αν όχι την άλλη μέρα, δύο μέρες μετά και οι τρεις σημαντικοί η Lagarde, ο Draghi, ο Juncker και το αποδοθούν. Και λένε «Ναι βέβαια, αλλά αυτό δεν σημαίνει ότι θα κάνουμε την πέμπτη αξιολόγηση». Και εκεί αρχίζει μετά μία κόντρα, που προσπαθεί να λυθεί η υπόθεση τότε στο Brussels group, τότε αλλού...Αλλά χωρίς κατεύθυνση» (Συνέντευξη 1).*

Η έλλειψη εμπιστοσύνης από την πλευρά των Θεσμών, αποδίδεται κυρίως στην απειρία και τον ερασιτεχνισμό¹⁵⁶ της νέας κυβέρνησης που συμφωνούν ότι υπήρχε,

¹⁵⁶ Κάποια προχειρότητα εκ μέρους της Ελληνικής Κυβέρνησης φαίνεται και από το γεγονός ότι στις 7 Ιουλίου 2015, ο τότε Υπουργός Οικονομικών Ευκλείδης Τσακαλώτος κατέγραφε τις προσωπικές του σημειώσεις για το επικείμενο Eurogroup, σε χαρτιά σημειώσεων που διέθετε το ξενοδοχείο «The Hotel» όπου διέμενε η ελληνική αποστολή στις Βρυξέλλες. Αν και στις σημειώσεις του κυρίου Τσακαλώτου - στην αγγλική γλώσσα - δεν διακρίνονταν ολόκληρες προτάσεις, φαίνονται στο φωτογραφικό φακό

τόσο οι Έλληνες όσο και οι Ευρωπαίοι Αξιωματούχοι (Συνεντεύξεις 4, 10, 14 και 15). Από την πλευρά τους, οι εκπρόσωποι των Θεσμών θα τονίσουν ότι «Ο Τσίπρας αποτέλεσε μία πλήρη αλλαγή στη διαδικασία των διαπραγματεύσεων. Ήρθε στην εξουσία εντελώς απροετοίμαστος, όπως και οι περισσότεροι κοντά του...Θυμάμαι την πρώτη ημέρα των συναντήσεων, εννοώ ήρθαν τελείως από το πουθενά. Δεν είχαν καμία εμπειρία, κανέναν από αυτούς. Αρκετοί από αυτούς μιλούσαν άσχημα για το Μνημόνιο, χωρίς να το έχουν καν διαβάσει. Είχαν άρνηση να κάνουν οποιαδήποτε προσαρμογή. Ήταν αδύνατον, απλά αδύνατον» (Συνέντευξη 10). «Αισθάνομαι απολύτως επαγγελματίας από τη δική μας πλευρά, των τριών Θεσμών, κρατούσαμε σημειώσεις, είχαμε εσωτερική συμβουλευτική διαδικασία. Από την άλλη πλευρά δεν είχαμε τίποτα. Δεν κρατούσαν καν σημειώσεις» (Συνέντευξη 9).

«Δεν ήξεραν. Εννοώ ήταν το επαναλαμβανόμενο στυλ τους όταν συμμετείχαν στις συναντήσεις, μόνο 3-4 άτομα, χωρίς κανείς να κρατάει σημειώσεις. Επομένως, υπήρξε ολοκληρωτική έλλειψη γνώσεων από το παρελθόν και τους προκατόχους τους και πλήρης έλλειψη προετοιμασίας. Προσπαθήσαμε όσο μπορούσαμε να προωθήσουμε την οικονομική στρατηγική των Μνημονίων, το οποίο το καταφέραμε μέχρι ένα σημείο. Αλλά όταν η διαπραγμάτευση έφτασε σε αδιέξοδο, δεν υπήρχε νόημα να συνεχίσουμε να προσπαθούμε (Συνέντευξη 10)». «Δεν είχανε γνώσεις καθόλου. Γιατί με την αλλαγή της Κυβέρνησης σαφέστατα και δόθηκε χρόνος από την πλευρά των Θεσμών. Δηλαδή σε μια αλλαγή κυβέρνησης σαφέστατα και το παιχνίδι ξανά άρχιζε από ένα λίγο διαφορετικό σημείο από αυτό το οποίο είχε μπλοκάρει στο τέλος του 2014. Και δόθηκε χρόνος στις αρχές. Και για εμένα δόθηκε υπερβολικός χρόνος. Εγώ πέρασα κομμάτια που ήμουν για δύο μήνες στο Hilton και οι Αρχές δεν εμφανίζονταν καν. Ήτανε να έχουμε συζητήσεις και περιμέναμε στα meeting rooms και δεν ερχόντουσαν. Οπότε χάθηκε ένα διάστημα στο οποίο οι Αρχές ήτανε τόσο πολύ στενά attached, στη γραμμή ότι εμείς δεν συζητάμε με την Τρόικα, δεν μιλάμε με χαμηλόβαθμα στελέχη, δεν στέλνουμε κόσμο» (Συνέντευξη 14).

Οι εκπρόσωποι της ελληνικής πλευράς από την άλλη, θα πουν ότι «Υπήρχε μία αφέλεια με την έννοια ότι θεωρούσαμε ότι θα μπορούσαμε να πετύχουμε κάτι πολύ καλύτερο, εντάξει... Η οποία όμως σιγά σιγά χάθηκε. Αλλά δεν υπήρχε σε καμία

λέξεις και φράσεις που σχετίζονται με τη διαπραγμάτευση, όπως «προτάσεις», «δημοψήφισμα», «λόγοι βιωσιμότητας», αλλά και η φράση «... με όλα τα κόμματα πλην ΚΚΕ» που πιθανότατα αναφέρεται στη σύσκεψη και συμφωνία των πολιτικών αρχηγών. <https://www.newsbeast.gr/financial/arthro/1869078/o-fakos-kategrapse-tis-simiosis-tou-tsakalotou>

περίπτωση διάθεση ρήξης. Δηλαδή σε σχέση με το πώς ήμασταν στο Brussels group, που ήμασταν λίγο ξυπόλητοι στα ακάθια και σιγά-σιγά αρχίσαμε και εμείς να καταλαβαίνουμε καλύτερα τι συζητάμε, έτσι; Γιατί το μνημόνιο είναι και μεγάλο πράγμα, πιάνει πολλά αντικείμενα και τώρα εμείς ήμασταν, ξέρω εγώ πόσοι ήμασταν; 5-7 άνθρωποι εκεί πέρα, είχαμε λίγο πελαγώσει.. Αλλά η τεχνογνωσία στους υπηρεσιακούς παράγοντες υπήρχε και υπάρχει.. Ξέρουν οι άνθρωποι γιατί μιλάνε.. Ενώ οι συγκεκριμένοι των υπουργείων το διαχειρίζονται.. Το ξέρουν το αντικείμενο και όταν άρχισε και η ζύμωση μεταξύ του Brussels group και των τεχνικών κλιμακίων από ελληνικής πλευράς, άρχισαν και κάποια πράγματα να γίνονται πιο σαφή στο δικό μας μυαλό. Πράγματα που δεν τα ξέραμε και τόσο καλά δηλαδή, τα μάθαμε εκεί» (Συνέντευξη 6). «Γιατί το πρόγραμμα έχει μία λογική.. Εντός αυτής της λογικής, η περίοδος των πρώτων, ας πούμε, μηνών της κυβέρνησης με πυρήνα τον ΣΥΡΙΖΑ, ήταν μία περίοδος στην οποία μεγάλο μέρος της συζήτησης αναλώνονταν στην αποκωδικοποίηση αυτής της λογικής. Αυτό που ονομάζουμε μνημόνιο, είναι στην πραγματικότητα οι προϋποθέσεις μιας χρηματοοικονομικής σύμβασης.. Τον πρώτο καιρό η ελληνική κυβέρνηση συνομιλούσε και συγκρούονταν στο επίπεδο του Eurogroup, για αυτήν τη χρηματοδοτική σύμβαση στην πραγματικότητα.. Και ασχολούνταν με τα δεδομένα της. Άρα εκείνη την περίοδο στην πραγματικότητα (Απρίλιος 2015), γινόταν μία προσπάθεια να κατανοήσουμε τη θεματική και να την αποδομήσουμε και πάνω σε αυτό να προσπαθήσουμε να δούμε ποια από αυτά τα πράγματα μπορούσαν να προσαρμοστούν εκείνη την εποχή με το πρόγραμμα του ΣΥΡΙΖΑ, ποια ήταν πράγματα τα οποία μπορούσαμε να τα δεχτούμε, ποια ήταν πράγματα.. Και σταδιακά, από αυτή τη λογική, αρχίσαμε να καταφέρνουμε να σκεφτόμαστε και με όρους προγράμματος και άρα να μπορούμε να αρθρώνουμε εναλλακτικές προτάσεις» (Συνέντευξη 4).

Η συμφωνία της 20ής Φεβρουαρίου επισφράγισε τη συνεργασία της κυβέρνησης με τους Ευρωπαίους εταίρους για παράταση του προγράμματος της δανειακής σύμβασης έως και τέσσερις μήνες (Ιούνιος 2015). Στην ανακοίνωση του Eurogroup αναφέρεται μεταξύ άλλων ότι «Στο πλαίσιο της υπάρχουσας διευθέτησης, το αίτημα των ελληνικών αρχών για την παράταση της Κύριας Σύμβασης Χρηματοδοτικής Διευκόλυνσης (Master Financial Assistance Facility Agreement, MFFA), η οποία θεμελιώνεται σε ένα σύνολο δεσμεύσεων. Ο σκοπός της παράτασης αυτής είναι η επιτυχής ολοκλήρωση της αξιολόγησης στη βάση των όρων της τρέχουσας διευθέτησης, με την καλύτερη δυνατή χρήση της δεδομένης ευελιξίας η οποία θα εξετασθεί από κοινού

με τις ελληνικές αρχές και τους θεσμούς. Αυτή η παράταση θα γεφυρώσει το χρόνο που θα απαιτηθεί για τις συζητήσεις για μια ενδεχόμενη διάδοχη διευθέτηση ανάμεσα στο Eurogroup, τους θεσμούς και την Ελλάδα. Οι ελληνικές αρχές θα παρουσιάσουν έναν πρώτο κατάλογο μεταρρυθμιστικών μέτρων, επί τη βάση της τρέχουσας συμφωνίας, ως το τέλος της Δευτέρας 23ης Φεβρουαρίου (2015). Οι θεσμοί θα εκφέρουν μια πρώτη άποψη για το εάν αυτή είναι επαρκώς συνεκτική ώστε να αποτελέσει ένα έγκυρο σημείο εκκίνησης για την επιτυχή ολοκλήρωση της αξιολόγησης. Ο κατάλογος αυτός θα διευκρινιστεί περαιτέρω και κατόπιν θα συμφωνηθεί με τους θεσμούς ως τα τέλη του Απριλίου»¹⁵⁷(European Council, 2015). Έλληνας αξιωματούχος περιγράφει με γλαφυρό τρόπο τον τρόπο που διαδραματίστηκαν τα γεγονότα.

«Το Φεβρουάριο του 2015 πήραμε παράταση τεσσάρων μηνών με την υποχρέωση από την πλευρά μας να υλοποιήσουμε μία δέσμη μεταρρυθμίσεων στην οποία συμφωνήσαμε και την υποχρέωση από την πλευρά των Θεσμών να χρηματοδοτήσουν τη χώρα στη διάρκεια του τετραμήνου. Για ποιο λόγο τέσσερις μήνες; Έτσι ώστε να έχουμε το περιθώριο να κάνουμε μία συζήτηση για το τι θα ακολουθήσει. Αυτό από μόνο του είναι μία κατάκτηση. Κανονικά θα μπορούσαν να πουν οι υπόλοιπες χώρες και οι θεσμοί ότι είστε μία νέα κυβέρνηση μεν , αλλά η χώρα είναι σε πρόγραμμα, το πρόγραμμα δεν έχει ολοκληρωθεί και υποχρέωσή σας είναι να ολοκληρώσετε. Δεν έγινε αυτό. Μπήκαν με διάθεση και οι ίδιοι να γνωρίσουν το συνομιλητή και να δημιουργηθεί ένα κλίμα ισορροπίας. Αυτό άρχισε να χάνεται πολύ γρήγορα δηλαδή η εμπιστοσύνη και από πλευρά μας η αξιοπιστία απέναντι τους άρχισε να χάνετε πολύ γρήγορα. Με αποτέλεσμα τον Απρίλιο, να έχει χαθεί τελείως. Όταν ξεκίνησε πραγματικά η διαπραγμάτευση για τους τεχνικούς όρους μιας νέας συμφωνίας, τα περιθώρια ελιγμών ήταν μικρά. Άρχισαν σιγά-σιγά να διευρύνονται αλλά δουλεύαμε πια against the clock. Δεδομένου ότι το τετράμηνο έληγε σε δύο μήνες. Η συζήτηση γύρω από διαχείριση πρωτογενών πλεονασμάτων που είναι ένα κρίσιμο μέγεθος κάθε προγράμματος, γιατί προσδιορίζει ουσιαστικά την ταχύτητα προσαρμογής, το διάστημα Απριλίου, μάλλον Μαΐου- Ιουνίου, πετύχαμε σημαντικά σε σχέση με το προηγούμενο πρόγραμμα και τις θέσεις αφετηρίας των θεσμών» (Συνέντευξη 13).

Η ερμηνεία αυτής της συμφωνίας, όμως, στο εσωτερικό των στελεχών του ΣΥΡΙΖΑ είχε διάφορες αποχρώσεις με την αμφιθυμία και την καχυποψία να κυριαρχούν. «Η τελική συνθηκολόγηση λοιπόν της ελληνικής κυβέρνησης με το

¹⁵⁷ Βλέπε σχετικά, <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2015/02/20/eurogroup-statement-greece/>

νεοφιλελεύθερο πλαίσιο διακυβέρνησης είχε προαναγγελθεί, το αργότερο 20 Φεβρουαρίου 2015. Μόνο όσοι δεν την έβλεπαν, καίτοι εξελισσόταν μπροστά στα μάτια τους, εξεπλάγησαν με την τελική πολιτική προσχώρηση στο στρατόπεδο του αντιπάλου, μέσα από τη συμφωνία της 13/7/15» θα γράψει κορυφαίο στέλεχος του ΣΥΡΙΖΑ (Μηλιός, 2016).

Η ελληνική κυβέρνηση είχε ένα περίπλοκο παζλ να επιλύσει καθώς θα έπρεπε αφενός να «συμβιβαστεί» με τα διαγράμματα και τις προθεσμίες των Θεσμών και αφετέρου να διατηρήσει με κάποιον τρόπο τις «κόκκινες γραμμές» της που ήταν πέραν των επιδοτήσεων για τα πολύ φτωχά στρώματα («αντιμετώπιση της ανθρωπιστικής κρίσης»), η απόρριψη των άμεσων μειώσεων μισθών και συντάξεων, η διατήρηση του θεσμικού πλαισίου αναφορικά με τις μαζικές απολύσεις, όπως και η διατήρηση του χαμηλού ΦΠΑ στα νησιά¹⁵⁸.

Πριν αναλύσουμε τον κατάλογο των μεταρρυθμιστικών μέτρων, έχει ενδιαφέρον να μελετήσει κανείς την απόφαση της Κεντρικής Επιτροπής του ΣΥΡΙΖΑ στις 3 Μαρτίου 2015. Ο ΣΥΡΙΖΑ ενώ δέχτηκε έντονο πόλεμο από την Ευρώπη δεν είναι αντίθετος με αυτήν αλλά υποστηρίζει μία Ευρώπη ενωμένη καθώς όλοι οι λαοί έχουν προβλήματα που μπορούν να ξεπεραστούν με συνεργασία και κοινούς αγώνες. «Παρά τον πόλεμο που δεχτήκαμε, καταφέραμε να μην καταγραφούμε σαν μια δύναμη που είναι αντίθετη στην ιδέα της ενωμένης Ευρώπης, αλλά ως αυτή η δύναμη που προβάλλει την ανάγκη ενός εναλλακτικού σχεδίου για ολόκληρη την Ευρώπη. Γι' αυτό, άλλωστε, συνδέσαμε τον δικό μας αγώνα με τους αγώνες άλλων δυνάμεων -πολιτικών και κοινωνικών - στις άλλες ευρωπαϊκές χώρες, γνωρίζοντας καλά ότι οι λαοί, όπου και να βρίσκονται, έχουν κοινά προβλήματα, κοινές προσδοκίες και ελπίδες». Ωστόσο, η απόφαση της Κεντρικής Επιτροπής καθιστά σαφές ότι η αντιμετώπιση της νέας Κυβέρνησης από την συντηρητική Ευρώπη ήταν εχθρική καθώς δεν δόθηκε καμία «περίοδος χάριτος» σε ό,τι αφορά τις διαπραγματεύσεις και τις προκαθορισμένες προθεσμίες από την πλευρά των εταίρων. «Πήγαμε στη μάχη της Ευρώπης με

¹⁵⁸ Ειδικά για το θέμα του χαμηλού ΦΠΑ στα νησιά, ο Πάνος Καμμένος, επικεφαλής των ANEL (ο κυβερνητικός εταίρος του ΣΥΡΙΖΑ στον συνασπισμό ΣΥΡΙΖΑ – ANEL) θα δηλώσει στις 5 Ιουνίου 2015 στο twitter ότι «ΦΠΑ στα νησιά δεν αλλάζει όσο υπάρχει». Λίγο καιρό αργότερα, στις 22 Ιουνίου 2015, σε συνέντευξή του στον τηλεοπτικό σταθμό Mega Channel και αφού υποστήριξε ότι μίλησε στις 12.30 πμ με τον Νίκο Παππά και το θέμα του ΦΠΑ στα νησιά δεν μπαίνει στη διαπραγμάτευση θα δηλώσει ότι «Για τη συμμετοχή των ANEL και εμού προσωπικά στη συμφωνία, αλλά και στην κυβέρνηση, αποτελεί προϋπόθεση το θέμα του ΦΠΑ στα νησιά. Αν έλθει συμφωνία και έχει μέσα το θέμα της έκπτωσης στα νησιά θα την καταψηφίσουμε, ακόμη κι αν πείσει η κυβέρνηση». Βλέπε σχετικά <https://www.capital.gr/ekloges-septemvriou-%202015/3057014/nd-to-imerologio-anaxiopiastias-tou-panou-kammenou>(ημερομηνία ανάκτησης: 16/2/2021)

ναρκοθετημένο κάθε μας βήμα. Μας είχαν στήσει παγίδα οι πιο επιθετικές συντηρητικές δυνάμεις της Ευρώπης σε συνεργασία με την κυβέρνηση Σαμαρά, για να ρίξει στα βράχια, πριν καλά-καλά αναλάβει, τη νέα κυβέρνηση. Με στόχο τη χρηματοπιστωτική ασφυξία και την ανατροπή της κυβέρνησης. Με στόχο δηλαδή τη λεγόμενη αριστερή παρένθεση. Πήγαμε στη διαπραγμάτευση σε καθορισμένα από πριν ασφυκτικά χρονικά περιθώρια. Με άδεια ταμεία και τις τράπεζες στο όριο [...] Είχαμε σωστά διαβλέψει ότι ένα από τα ισχυρά μας χαρτιά ήταν η ανησυχία για τη γενικότερη αποσταθεροποίηση που θα προκαλούσε η μη- συμφωνία, που θα οδηγούσε στη εφαρμογή του σχεδίου ασφυξίας το οποίο είχαν ενορχηστρώσει οι συντηρητικές δυνάμεις της Ευρώπης. Ανησυχία που οδήγησε μεγάλες χώρες -για δικούς τους λόγους- σε μια πιο θετική και υπεύθυνη θέση σε σχέση με τον ευρωπαϊκό άξονα της λιτότητας. Δεν είχαν προβλέψει, όμως, ότι θα πάρουμε ένα ποσοστό πολύ κοντά στην αυτοδυναμία. Ότι θα σχηματίσουμε κυβέρνηση σε χρόνο ρεκόρ, αφήνοντας απ' έξω τα αγαπημένα τους παιδιά. Ότι θα έχουμε μια πρωτοφανή λαϊκή υποστήριξη μετά τις εκλογές. Μια πρωτοφανή λαϊκή ενότητα στήριξης του αγώνα μας για την επιβίωση, την αξιοπρέπεια και την κυριαρχία, που όμοιά της έχει να ζήσει ο τόπος μας από τα χρόνια της Εθνικής Αντίστασης. Αυτά τους ανέτρεψαν τους σχεδιασμούς και μας έδωσαν το περιθώριο να αποφύγουμε την παγίδα» (ΣΥΡΙΖΑ, 2015β).

Στόχος του ΣΥΡΙΖΑ είναι η κατάργηση των μνημονιακών πολιτικών και των παράλογων μέτρων λιτότητας, ώστε να καταλήξει σε μια νέα συμφωνία συμφέρουσα για την Ελλάδα. Εν αντιθέσει με παλαιότερες κυβερνήσεις που θεωρούσαν ότι μοναδική λύση για τον τερματισμό της οικονομικής κρίσης είναι τα μνημόνια. «Επίσης, είναι σαφές ότι τα μνημόνια είναι παρελθόν. Και τυπικά, αφού διαχωρίστηκαν από τη δανειακή σύμβαση, αλλά και ουσιαστικά με την έννοια ότι τα παράλογα μέτρα της λιτότητας δεν συνοδεύουν πια -χωρίς να την εξωραϊζουμε- τη νέα συμφωνία. Τη συμφωνία - γέφυρα στην οποία καταλήξαμε μετά από σκληρές διαπραγματεύσεις, οι οποίες έδειξαν όχι μόνο την επιμονή των δογματικών της λιτότητας, αλλά και την αποφασιστικότητα της κυβέρνησής μας να τελειώσει μ' αυτή».

Οι βασικοί στόχοι της διαπραγμάτευσης, που οδήγησαν στη συμφωνία – γέφυρα και η ελληνική κυβέρνηση είχε θέσει στις προγραμματικές δηλώσεις που αναλύσαμε παραπάνω, ήταν οι εξής:

- Ο διαχωρισμός της δανειακής σύμβασης από τα μνημόνια.
- Μια ενδιάμεση συμφωνία – γέφυρα που θα έδινε χρόνο για την

ουσιαστική διαπραγμάτευση τόσο για το χρέος, όσο και για ένα συμβόλαιο ανάπτυξης.

- Το τέλος του μνημονίου, τυπικά και ουσιαστικά. Οι απαιτήσεις του mail Χαρδούβελη βγήκαν από το τραπέζι (ΣΥΡΙΖΑ, 2015β).
- Το τέλος της Τρόικας και η αρχή «των Θεσμών». Στο εξής, «η κυβέρνηση θα έχει να κάνει όχι με κάποιους υπαλλήλους, αλλά με την Κομισιόν και Θεσμούς οι οποίοι από τη φύση και το χαρακτήρα τους είναι υποχρεωμένοι να συνδιαλέγονται και να συζητούν όχι μόνο τεχνοκρατικά, αλλά και πολιτικά. Πετύχαμε το τέλος των εξωπραγματικών και ανέφικτων πλεονασμάτων, που είναι το άλλο όνομα και η βάση της λιτότητας. Και φυσικά τις ανοιχτές τράπεζες και την ασφάλεια γενικώς του χρηματοπιστωτικού συστήματος» (Ο.π.).

Στην πολιτική απόφαση της Κεντρικής Επιτροπής του ΣΥΡΙΖΑ γίνεται λόγος και για τις παρεμβάσεις και τομές που θα αλλάξουν τις ζωές των Ελλήνων πολιτών και θα διακρίνονται από το ταξικό στοιχείο. Οι τομές αφορούν τον άξονα του πολιτισμικού φιλελευθερισμού και για πρώτη φορά μετά το ιδρυτικό Συνέδριο του ΣΥΡΙΖΑ το κόμμα αναφέρεται σε θέματα που άπτονται των δικαιωμάτων και των ευρύτερων κοινωνικών ζητημάτων. «Είμαστε έτοιμοι και έτοιμες για μια μεγάλη μάχη σε πολλαπλά επίπεδα. Για παρεμβάσεις και τομές που θα προτάσσουν το ταξικό στοιχείο και ταυτόχρονα θα ανοίγουν την κοινωνική ατζέντα και θα επιχειρούν να ανατρέψουν στην πράξη φοβικά στερεότυπα, ομοφοβικές, ξενόφοβες και ρατσιστικές συμπεριφορές, αλλαγές και ανατροπές στο χώρο των φυλακών, με την κατάργηση των φυλακών τύπου Γ και των φυλακών ανηλίκων, το κλείσιμο των κέντρων κράτησης για τους μετανάστες κ.α.». Σε ό,τι αφορά τον άξονα της οικονομίας, στο κείμενο της πολιτικής απόφασης, ο ΣΥΡΙΖΑ θέτοντας από την αρχή «τις κόκκινες» γραμμές ξεκαθαρίζει ότι δεν επιθυμεί «την κομματικοποίηση του Κράτους, ούτε φυσικά την απορρόφηση του κόμματος στους κρατικούς θεσμούς». Ο ΣΥΡΙΖΑ παραμένει συνεπής στις θέσεις του σχετικά με την οικονομία, καθώς δεν επιλέγει ένα Κόμμα – Κράτος, στα πρότυπα των Κομμουνιστικών προτύπων αλλά μια ενδιάμεση θέση μακριά από κάθε είδους ολοκληρωτισμούς. Επιπλέον, οι μεταρρυθμίσεις – στόχοι που αναφέραμε παραπάνω, βασίζονται στις θεμελιώδεις ιδέες της Αριστεράς και στοχεύουν στη βελτίωση και τη δημοκρατικότερη λειτουργία του κόμματος. Ο ΣΥΡΙΖΑ αντιμετωπίζει τις διαπραγματεύσεις στην Ευρώπη ως ένα πεδίο δράσης που η ενεργή παρουσία της

ελληνικής κοινωνίας κρίνεται απαραίτητη. *«Σε αυτήν την προσπάθεια της κυβέρνησης, είναι κρίσιμη η ενεργή παρουσία και παρέμβαση του λαϊκού παράγοντα. Σε αντίθεση με τις προηγούμενες κυβερνήσεις, οι οποίες ήθελαν την κοινωνία να παρακολουθεί παθητικά τις εξελίξεις, ο ΣΥΡΙΖΑ τονίζει τη σημασία της ενεργούς συμμετοχής της σε αυτές. Η κοινωνία πρέπει να είναι κριτικά και κινηματικά παρούσα, να ελέγχει και να συνδιαμορφώνει την ασκούμενη πολιτική».* Πριν ακόμα γίνει Κυβέρνηση, ο ΣΥΡΙΖΑ ενέτασσε πάντα τον ελληνικό λαό στις όποιες δραστηριότητές του, ειδικά σε κρίσιμα ζητήματα που αφορούν την ελληνική κοινωνία, όπως το χρέος. Η επίκληση στο συμφέρον του ελληνικού λαού θα συμβάλλει καθοριστικά, όπως θα δούμε σε επόμενη ενότητα, στις αποφάσεις που έλαβε ο ΣΥΡΙΖΑ και ο Πρωθυπουργός Αλέξης Τσίπρας αναφορικά με την διαχείριση του ελληνικού προβλήματος, κατά τη διάρκεια της ταραχώδους περιόδου Ιανουαρίου – Ιουλίου 2015.

6.1 Οι μεταρρυθμίσεις του Γιάννη Βαρουφάκη

Στη δημοσιότητα δόθηκε η επιστολή που το Υπουργείο Οικονομικών έστειλε στους Θεσμούς (ΕΕ, ΕΚΤ, ΔΝΤ) με την ελληνική πρόταση για τις μεταρρυθμίσεις που είχε ζητηθεί προκειμένου να επικυρωθεί η συμφωνία της 20ης Φεβρουαρίου 2015. Στη συνέχεια πραγματοποιήθηκε έκτακτη τηλεδιάσκεψη του Eurogroup η οποία ενέκρινε τη λεγόμενη λίστα Βαρουφάκη. Η επιστολή έλεγε τα εξής:

«Αγαπητέ πρόεδρε του Eurogroup, στο Eurogroup της 20ης Φεβρουαρίου 2015, η ελληνική κυβέρνηση κλήθηκε να υποβάλει στα θεσμικά όργανα, μέχρι τη Δευτέρα 23η Φεβρουαρίου 2015, ένα πρώτο πλήρη κατάλογο των μεταρρυθμιστικών μέτρων που σχεδιάζει, ώστε να προσδιοριστεί και να συμφωνηθεί περαιτέρω έως το τέλος Απριλίου 2015.

Εκτός από την κωδικοποίηση του μεταρρυθμιστικού της προγράμματος, και σύμφωνα με τις προγραμματικές δηλώσεις του Έλληνα πρωθυπουργού κ. Τσίπρα στο κοινοβούλιο, η ελληνική κυβέρνηση δεσμεύθηκε επίσης να εργασθεί σε στενή συνεννόηση με τους ευρωπαϊούς εταίρους και τα θεσμικά όργανα, καθώς και με το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, ώστε να αναληφθούν δράσεις που θα ενισχύουν της δημοσιονομικής βιωσιμότητας, την εξασφάλιση της χρηματοπιστωτικής σταθερότητας και την προώθηση της οικονομικής ανάκαμψης.

Ο πρώτος πλήρης κατάλογος των μεταρρυθμίσεων ακολουθεί παρακάτω, όπως προτείνεται από την ελληνική κυβέρνηση. Είναι πρόθεσή μας να τον εφαρμόσουμε

*αντλώντας παράλληλα τεχνική βοήθεια και χρηματοδότηση από τα Ευρωπαϊκά Διαρθρωτικά και Επενδυτικά Ταμεία. Ειλικρινώς,
Γιάννης Βαρουφάκης Υπουργός Οικονομικών Ελληνική Δημοκρατία»*

Η λίστα με τις μεταρρυθμίσεις του Υπουργού Οικονομικών Γιάννη Βαρουφάκη, η λίστα που προτείνει η ελληνική πλευρά στις οποίες δεσμεύεται να προχωρήσει η κυβέρνηση μέχρι τον Ιούνιο του 2015, όσο διαρκεί δηλαδή η συμφωνία για παράταση της δανειακής σύμβασης, που επετεύχθη στο Eurogroup της 20ης Φεβρουαρίου 2015, κοινοποιήθηκε στους Υπουργούς Οικονομικών της Ευρωζώνης μέσω του Euroworking Group. Το κείμενο που περιλαμβάνει τις μεταρρυθμίσεις που προτείνει ο Γιάννης Βαρουφάκης επικεντρώνεται στα θέματα της οικονομίας και της διαχείρισης της ελληνικής κρίσης χρέους. *«Η ελληνική κυβέρνηση καταθέτει μια εκτεταμένη λίστα μεταρρυθμίσεων στη φορολογία, τη διοίκηση και τη δημόσια πολιτική ώστε να τηρήσει τις δεσμεύσεις της έναντι των δανειστών της και του ελληνικού λαού».* Η Κυβέρνηση λογοδοτεί εξίσου στην ευρωπαϊκή και την ελληνική πλευρά. Επιπροσθέτως, στα μέτρα που προτείνει η κυβέρνηση περιλαμβάνεται μεγάλο μέρος του προγράμματος της Θεσσαλονίκης, που σχετίζεται με την τόνωση της οικονομίας. Στη λίστα υπάρχουν και όλες οι διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις της ελληνικής κυβέρνησης και διαχρονικές προγραμματικές προτάσεις του ΣΥΡΙΖΑ όπως η δημιουργία ενός δίκαιου φορολογικού συστήματος, η πάταξη της φοροδιαφυγής, η επανασυγκρότηση της Δημόσιας Δοίκησης, η κατάρτιση κτηματολογίου και η καταπολέμηση της διαφθοράς. Οι μεταρρυθμίσεις αφορούν κυρίως δύο πυλώνες: τις δημόσιες δαπάνες και την αντιμετώπιση της ανθρωπιστικής κρίσης. Πιο συγκεκριμένα, σε ό,τι αφορά τις Δημόσιες δαπάνες (Public spending) και τις δεσμεύσεις της ελληνικής πλευράς, οι ελληνικές αρχές θα:

- Επανεξετάσουν και ελέγξουν δαπάνες σε κάθε τομέα των κυβερνητικών δαπανών (π.χ. εκπαίδευση, άμυνα, μεταφορές, τοπική αυτοδιοίκηση, κοινωνικές παροχές).
- Εργαστούν για τη δραστική βελτίωση της αποδοτικότητας των τμημάτων και μονάδων που διοικούνται από την κεντρική και τοπική κυβέρνηση στοχεύοντας στις προϋπολογιστικές διαδικασίες, στην αναδιάρθρωση της διοίκησης και στην ανακατανομή πόρων που δεν έχουν αναπτυχθεί ορθά.

- Προσδιορίσουν μέτρα εξοικονόμησης κόστους μέσω ενδεδειγμένης επανεξέτασης των δαπανών κάθε υπουργείου και του εξορθολογισμού των μη μισθολογικών και μη συνταξιοδοτικών δαπανών που αντιστοιχούν στο «εκπληκτικό» 56% των συνολικών δημόσιων δαπανών.
- Εφαρμόσουν νομοθεσία (που βρίσκεται υπό τη μορφή προσχεδίου στο Γενικό Λογιστήριο του Κράτους) για την αναθεώρηση των δαπανών μη μισθολογικών επιδομάτων σε όλον τον δημόσιο τομέα.
- Εξακριβώσουν τα επιδόματα μέσω διασταύρωσης στοιχείων εντός των αρμόδιων αρχών και μητρώων (π.χ. ΑΦΜ, ΑΜΚΑ) που θα βοηθήσουν στο να εντοπιστούν οι μη επιλέξιμοι δικαιούχοι.
- Ελέγξουν τις δαπάνες για την Υγεία και θα βελτιώσουν την παροχή και την ποιότητα των ιατροφαρμακευτικών υπηρεσιών, χορηγώντας καθολική πρόσβαση. Στο πλαίσιο αυτό, η κυβέρνηση σκοπεύει να βάλει στο τραπέζι συγκεκριμένες προτάσεις σε συνεργασία με τους ευρωπαϊκούς και διεθνείς θεσμούς, συμπεριλαμβανομένου του ΟΟΣΑ. Σε ό,τι αφορά τις φορολογικές πολιτικές, η Ελλάδα δεσμεύεται να: Να πατάξει τη φοροδιαφυγή.
- Να μεταρρυθμίσει το καθεστώς του ΦΠΑ, ως προς τη διοίκηση και την επιβολή του φόρου. Θα καταβληθούν στιβαρές προσπάθειες για τη βελτίωση της συλλογής και της καταπολέμησης της φοροδιαφυγής κάνοντας πλήρη χρήση των ηλεκτρονικών μέσων και άλλων τεχνολογικών καινοτομιών. Η πολιτική για τον ΦΠΑ θα πρέπει να εξορθολογιστεί και οι συντελεστές θα πρέπει να εκσυγχρονιστούν με τρόπο που μεγιστοποιεί τα πραγματικά έσοδα, χωρίς αρνητικές επιπτώσεις στην κοινωνική δικαιοσύνη, και με σκοπό τον περιορισμό των απαλλαγών και την εξάλειψη παράλογων εκπτώσεων.
- Τροποποίηση της φορολογίας των συλλογικών επενδύσεων και του καθεστώτος των δαπανών του φόρου εισοδήματος οι οποίες θα ενσωματωθούν στο κώδικα φορολογίας εισοδήματος.
- Διεύρυνση του ορισμού της φορολογικής απάτης και της φοροδιαφυγής και «διάλυση» (disbanding) της φορολογικής ασυλίας.
- Εκσυγχρονισμό του κώδικα φορολογίας εισοδήματος και εξάλειψη από

αυτών των φορολογικών απαλλαγών με αντικατάστασή τους, όπου είναι απαραίτητο, με μέτρα ενίσχυσης της κοινωνική δικαιοσύνης.

- Αποφασιστικά επιβολή και βελτίωση της νομοθεσίας σχετικά με τις ενδο-ομιλικές συναλλαγές (transfer pricing).
- Θα εργασθούμε για τη δημιουργία μιας νέας κουλτούρας στο σκέλος της φορολογικής συμμόρφωσης ώστε να εξασφαλιστεί ότι όλα τα τμήματα της κοινωνίας, και ειδικά τα εύρωστα, θα συμβάλουν δίκαια στη χρηματοδότηση των δημόσιων πολιτικών. Στο πλαίσιο αυτό, θα εφαρμόσουμε, με τη βοήθεια των ευρωπαϊκών και των διεθνών εταιρών, μια βάση δεδομένων πλούτο που βοηθά τις φορολογικές αρχές, να εκτιμούν την ακρίβεια των προηγούμενων φορολογικών δηλώσεων εισοδήματος.

Στη φορολογική διοίκηση (revenue administration) η Ελλάδα θα εκσυγχρονίσει τη φορολογική και τελωνιακή της διοίκηση επωφελούμενη από τη διαθέσιμη τεχνική βοήθεια. Για το σκοπό αυτό, η Ελλάδα θα: Ενισχύσει της διαφάνεια της διαδικασίας με την οποία ο Γενικός Γραμματέας της Γενικής Γραμματείας Δημοσίων Εσόδων διορίζεται, παρακολουθείται από πλευράς επιδόσεων, και αντικαθίσταται. Επιπλέον, θα ενισχύσει την ανεξαρτησία της Γενικής Γραμματείας Δημοσίων Εσόδων (GSPR), από όλα τα είδη των παρεμβολών (πολιτικό ή άλλες) εάν είναι απαραίτητο μέσω νέας νομοθεσίας, ενώ θα εγγυηθεί την πλήρη λογοδοσία και τη διαφάνεια των δραστηριοτήτων της. Για το σκοπό αυτό, η κυβέρνηση και η ΓΓΔΕ θα κάνουν πλήρη χρήση της διαθέσιμης τεχνικής βοήθειας.

Στις Πολιτικές για την προώθηση της ανάπτυξης συγκαταλέγονται οι Ιδιωτικοποιήσεις και η διαχείριση της δημόσιας περιουσίας. Για να προσελκύουν επενδύσεις σε τομείς κλειδιά και να χρησιμοποιηθούν αποτελεσματικά τα δημόσια περιουσιακά στοιχεία οι ελληνικές αρχές θα:

- Δεσμευτούν ότι δεν θα καταργήσουν ιδιωτικοποιήσεις που έχουν ολοκληρωθεί. Στην περίπτωση που ο διαγωνισμός έχει προκηρυχθεί η κυβέρνηση θα σεβαστεί τη διαδικασία, σύμφωνα με την νομοθεσία.
- Διαφυλάξουν την παροχή βασικών δημοσίων αγαθών και υπηρεσιών από τις ιδιωτικοποιημένες επιχειρήσεις / τομείς, με βάση και τους εθνικούς στόχους πολιτικής και την εφαρμογή της νομοθεσίας της ΕΕ.
- Επανεξετάσουν τις ιδιωτικοποιήσεις που δεν έχουν προκηρυχτεί,

αποσκοπώντας στην βελτίωση των όρων έτσι ώστε να βελτιστοποιηθούν τα μακροπρόθεσμα οφέλη του δημοσίου, να δημιουργηθούν έσοδα, να ενισχυθεί ο ανταγωνισμός, να προωθηθεί η οικονομική ανάκαμψη και να ενισχυθούν οι μακροπρόθεσμες προοπτικές ανάπτυξης.

- Υιοθετήσουν μια προσέγγιση μέσω της οποίας οι νέες περιπτώσεις θα εξετάζονται κατά περίπτωση ανάλογα με την αξία τους, με έμφαση στις μακροχρόνιες μισθώσεις, κοινοπραξίες ιδιωτικού και δημόσιου τομέα και συμβολαίων που μεγιστοποιούν όχι μόνο τα κυβερνητικά έσοδα αλλά και τις προοπτικές των ιδιωτικών επενδύσεων.
- Ενοποιήσουν το ΤΑΠΠΕΔ με διάφορους δημόσιους οργανισμούς που βρίσκονται διασκορπισμένοι με στόχο την ανάπτυξη της δημόσιας περιουσίας και την ενίσχυση της αξίας του μέσω μικροοικονομικών πολιτικών και αναθεωρήσεων στα δικαιώματα ιδιοκτησίας.

Στη λίστα Βαρουφάκη γίνεται αναφορά στις μεταρρυθμίσεις στην αγορά εργασίας (Labor market reforms), με αναφορά στις συλλογικές συμβάσεις και διαπραγματεύσεις. Αντιθέτως, δεν γίνεται αναφορά στην περίφημη εργαλειοθήκη του ΟΟΣΑ, αλλά και στη συμφωνία Γκουρία – Τσίπρα για τις διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις που έχει ανάγκη η χώρα. Τέλος, γίνεται αναφορά στην εναρμόνιση της αγοράς ηλεκτρισμού και φυσικού αερίου με τις καλύτερες πρακτικές της ΕΕ και τη νομοθεσία¹⁵⁹ ενώ δεν γίνεται αναφορά σε επαναπρόσληψη απολυμένων στο δημόσιο, διότι, όπως ο αρμόδιος υπουργός έχει δηλώσει, αυτό θα ενταχθεί στις ήδη προγραμματισμένες προσλήψεις που προβλέπονται από τον προϋπολογισμό.

Η μεταρρύθμιση της κοινωνικής ασφάλισης (Social security reform), νευραλγικός τομέας της ελληνικής οικονομίας, περιλαμβάνει μέτρα για: την ενοποίηση και τον εκσυγχρονισμό των συνταξιοδοτικών πολιτικών και την εξάλειψη των

¹⁵⁹ Σε ό,τι αφορά τη μεταρρύθμιση του συστήματος απονομής δικαιοσύνης (reform of the judicial system), η ελληνική κυβέρνηση υπόσχεται να βελτιώσει την οργάνωση των δικαστηρίων μέσω μεγαλύτερης εξειδίκευσης και σε αυτό το πλαίσιο θα υιοθετήσει νέο κώδικα Πολιτικής Δικονομίας. Θα προωθήσει την ψηφιοποίηση των νομικών κωδίκων και του συστήματος ηλεκτρονικής υποβολής και διακυβέρνησης στο νομικό σύστημα. Σε ό,τι αφορά τις Στατιστικές Υπηρεσίες, η ελληνική κυβέρνηση επαναβεβαιώνει την ετοιμότητά της να τηρήσει στο ακέραιο τη δέσμευση για την αξιοπιστία των στατιστικών, και ιδίως τη θεσμική ανεξαρτησία της Ελληνικής Στατιστικής Αρχής (ΕΛΣΤΑΤ), διασφαλίζοντας ότι η ΕΛΣΤΑΤ έχει τους απαραίτητους πόρους για την υλοποίηση του προγράμματος εργασίας της. Επιπρόσθετα, η ελληνική Κυβέρνηση θα εγγυηθεί τη διαφάνεια και την ορθότητα της διαδικασίας διορισμού του Προέδρου της Ελληνικής Στατιστικής Αρχής (ΕΛΣΤΑΤ) το Σεπτέμβριο 2015, σε συνεργασία με την Eurostat.

«παραθύρων» και κινήτρων που αυξάνουν τον υπερβολικό ρυθμό των πρόωρων συνταξιοδοτήσεων σε όλη την οικονομία και πιο συγκεκριμένα, στον τραπεζικό και δημόσιο τομέα. Την ενοποίηση των συνταξιοδοτικών ταμείων προκειμένου να υπάρξει εξοικονόμηση. Τη σταδιακή κατάργηση των χρεώσεων υπέρ τρίτων με δημοσιονομικά ουδέτερο τρόπο και την εγκαθίδρυση ενός στενότερου δεσμού μεταξύ των συνταξιοδοτικών εισφορών και των εισοδημάτων.

Η λίστα του Υπουργού περιλαμβάνει ολόκληρο τον πυλώνα του προγράμματος της Θεσσαλονίκης (Φθινόπωρο 2014) που σχετίζεται με την αντιμετώπιση της ανθρωπιστικής κρίσης (Humanitarian Crisis). Πιο συγκεκριμένα, το πρόγραμμα αυτό περιλαμβάνει:

- Δωρεάν ρεύμα σε 300.000 νοικοκυριά κάτω από το όριο της φτώχειας (έως την ποσότητα των 1200 Kwh το τετράμηνο ανά οικογένεια).
- Πρόγραμμα επιδότησης διατροφής με κουπόνια σίτισης σε 300.000 άπορες οικογένειες.
- Δωρεάν πρόσβαση για όλους, ασφαλισμένους και ανασφάλιστους, στις δημόσιες δομές υγείας και διασφάλιση της πρόσβασης για όλους στην αναγκαία φαρμακευτική αγωγή με δραστικό περιορισμό έως μηδενισμό της επιβάρυνσης στη συμμετοχή των ασθενών στη φαρμακευτική δαπάνη.
- Πρόγραμμα εξασφάλισης στέγης (με στόχο σε πρώτη φάση 25.000 διαμερίσματα).
- Ειδική κάρτα ετήσιας διάρκειας μετακίνησης με τα μαζικά μέσα μεταφοράς με μειωμένη συμμετοχή για μακροχρόνια άνεργους και όσους διαβιώνουν κάτω από το όριο της φτώχειας.
- Στήριξη χαμηλοσυνταξιούχων με αποκατάσταση της 13ης σύνταξης σε 1.262.920 συνταξιούχους που λαμβάνουν σύνταξη έως 700 ευρώ.
- Κατάργηση της εξίσωσης του ειδικού φόρου κατανάλωσης στο πετρέλαιο θέρμανσης και κίνησης.

Σε ό,τι σχετίζεται με τον άξονα Ευρώπη / Ευρωπαϊκή Ένωση καθίσταται σαφής η θετική στάση της Ελλάδας απέναντι στους Ευρωπαϊκούς θεσμούς καθώς «Η Ελληνική Δημοκρατία θεωρεί ότι είναι ένα υπερήφανο και αμετάκλητο μέλος της Ευρωζώνης». Ωστόσο, για ακόμα μια φορά η θέση του ΣΥΡΙΖΑ μένει σταθερή σε ό,τι αφορά την κριτική του στην παρούσα δομή της Ευρωπαϊκής Ένωσης. «*Το ερώτημα που*

απασχολεί όλους εμάς τους Ευρωπαίους είναι αν η Ευρωπαϊκή Ένωση μπορεί να ανταποκριθεί στην πρόκληση με την οποία βρίσκεται αντιμέτωπη». «Ωστόσο, η βιωσιμότητα της Ένωσης, και ιδίως του κοινού νομίσματος, είναι πλέον υπό αμφισβήτηση στο μυαλό πολλών Ελλήνων πολιτών, όπως ισχύει και για πολλούς από τους ευρωπαίους εταίρους μας». Ποτέ δεν απομονώνεται το πρόβλημα ως ελληνικό αλλά παρουσιάζεται ως μια κατάσταση που επηρεάζει δυσμενώς όλα τα κράτη-μέλη που συναποτελούν την Ευρωπαϊκή Ένωση.

Η κομμουνιστική τάση του ΣΥΡΙΖΑ με κείμενό της που αναρτήθηκε στην ιστοσελίδα [marxismos.com](https://www.protothema.gr/politics/article/454308/kommounistiki-tasi-gia-lista-varoufaki-apotelei-apodeixi-tis-upotagis-tis-kubernisis/) <https://www.protothema.gr/politics/article/454308/kommounistiki-tasi-gia-lista-varoufaki-apotelei-apodeixi-tis-upotagis-tis-kubernisis/> χαρακτήρισε τη λίστα του Βαρουφάκη ως «απόδειξη της λογικής υποταγής στην οποία με θεαματικό τρόπο, μέσα σε λίγα 24ωρα, έχει προσχωρήσει η κυβέρνηση [...]». Η κυβέρνηση όχι μόνο δεν καταργεί τα Μνημόνια και δεν διώχνει την τρόικα, αλλά αποδέχεται έμπρακτα την ταπεινωτική πρακτική των προηγούμενων μνημονιακών κυβερνήσεων να συγκυβερνούν με τους πιστωτές» συνεχίζει ο συντάκτης του άρθρου». Το κείμενο, το οποίο συνοδεύεται με όλο το κείμενο που εστάλη από τον Υπουργό Οικονομικών στους συναδέλφους του στο Eurogroup με υπογραμμισμένα όλα τα σημεία που αποτελούν τα σημεία κριτικής της συγκεκριμένης τάσης, καταλήγει με την «έκκληση σε κάθε αριστερό βουλευτή να καταψηφίσει στη Βουλή τη συμφωνία της ντροπής με τους πιστωτές» και «καλεί επίσης, όλες τις αριστερές συλλογικότητες του κόμματος και τους αριστερούς αγωνιστές της βάσης σε κοινή δράση για να γίνουν άμεσα πράξη οι προεκλογικές δεσμεύσεις και να καταργηθούν όλα τα μέτρα των Μνημονίων». Το κείμενο αυτό, αποτελεί προοίμιο θα λέγαμε της οριστικής ρήξης και διάσπασης της κομμουνιστικής τάσης του ΣΥΡΙΖΑ με το κόμμα και τη δημιουργία της «Λαϊκής Ενότητας» με επικεφαλής τον Παναγιώτη Λαφαζάνη, λίγο πριν τις βουλευτικές εκλογές του Σεπτεμβρίου 2015.

Μέλος της κομμουνιστικής τάσης του ΣΥΡΙΖΑ θα αναφέρει πως «ο τρόπος που γίνονταν οι διαπραγματεύσεις, με αποκλεισμό της εναλλακτικής δυνατότητας εξόδου από την ευρωζώνη, στην ουσία δεν ήταν διαπραγματεύσεις. Ήταν μία ομηρία της χώρας και ένα παιχνίδι της γάτας με το ποντίκι. Η Ελλάδα θα ήταν υποχρεωμένη να υποκύψει στις απαιτήσεις των δανειστών. Ο μόνος τρόπος που μπορούσε - όχι σίγουρα - να γίνει κάποια διαπραγμάτευση και να υπάρξουν κάποιες υποχωρήσεις από την πλευρά των δανειστών, ήτανε αν ετίθετο στο τραπέζι - όπως είπα - με ρόλους ρεαλιστικούς και όχι για λόγους προπαγάνδας ή μπλόφας, η εναλλακτική λύση της εξόδου από την ευρωζώνη. Από τη

στιγμή που δεν ετέθη, τα περιθώρια των ελιγμών για να πετύχεις κάτι καλύτερο στη διαπραγματεύση, ήταν πλέον ασφυκτικά έως ανύπαρκτα... Η πορεία θα ήταν μοιραία και σχεδόν προδιαγεγραμμένη. Οι διαπραγματεύσεις είχαν έναν τραγελαφικό χαρακτήρα. Ήτανε μία βαρύτατη υποχώρηση από τις αρχές και τις δεσμεύσεις του ΣΥΡΙΖΑ, άνοιγε την όρεξη αυτή η συμφωνία στους πιστωτές, καταλάβαιναν ότι έχουν να κάνουν με μία ευάλωτη κυβέρνηση, η οποία δεν θα μπορούσε να αντισταθεί. Άπαξ και περάσαμε τις 20 Φεβρουαρίου, έχουμε ξεκινήσει *“the beginning of the end”*. Και τι υπογράφουμε ως *extension* αντί για τις 23 Φεβρουαρίου; Το ίδιο Μνημόνιο του Σαμαρά» (Συνέντευξη 12).

Ωστόσο, οι «Θεσμοί» ποτέ δεν αποδέχθηκαν τις «κόκκινες γραμμές» της ελληνικής κυβέρνησης και διαμόρφωσαν ένα σχέδιο για την περαιτέρω χρηματοδότηση του ελληνικού Δημοσίου υπό τον όρο της εμβάθυνσης των νεοφιλελεύθερων πολιτικών (όπου περιλαμβάνονται επίσης περικοπές μισθών και συντάξεων), το οποίο κωδικοποιήθηκε ως «σχέδιο Γιούνκερ». Οι διαπραγματεύσεις διήρκεσαν συνολικά πέντε μήνες, διάστημα κατά το οποίο η ελληνική κυβέρνηση δεν έλαβε καμία από τις οφειλόμενες δόσεις από τους δανειστές της, την ΕΚΤ και το ΔΝΤ, ενώ συνέχισε να καταβάλλει το σύνολο των δανειακών υποχρεώσεων της προς αυτούς, δηλαδή πάνω από 7 δις ευρώ, ή, πάνω από 3 τοις εκατό του ΑΕΠ, μέχρι την τελική εξάντληση όλων των αποθεμάτων του δημοσίου και την καθυστέρηση, εξ ανάγκης, των πληρωμών προς το ΔΝΤ στις 30 Ιουνίου 2015.

Η κυβέρνηση έδειχνε όμως να εμφορείται από δύο αυταπάτες: Αφενός ότι η διολίσθησή της προς το νεοφιλελεύθερο ευρωπαϊκό πλαίσιο διακυβέρνησης θα της εξασφάλιζε κάποιου τύπου επιβράβευση από τους δανειστές (π.χ. αποδοχή των προτάσεών της του Μαΐου 2015) και αφετέρου ότι παρά την τήρηση των δανειακών της υποχρεώσεων σε καθεστώς «παύσης πληρωμών» από τη μεριά των δανειστών, θα μπορούσε να αποφευχθεί η «τραπεζική αργία» και οι «κεφαλαιακοί έλεγχοι» (capital controls).

Στο ιδεολογικό κλίμα εφησυχασμού και επικοινωνιακών τεχνασμάτων που διαμορφώθηκε μετά τη Συμφωνία της 20ής Φεβρουαρίου, η κυβέρνηση έκρυβε όλο και λιγότερο την «ωρίμανσή» της. Τον Απρίλιο 2015 δημοσιεύθηκε από το Υπουργείο Οικονομικών το Εθνικό Πρόγραμμα Μεταρρυθμίσεων 2015, όπου εξυμνούνται τα αποτελέσματα των προηγούμενων Μνημονίων με τις εξής διατυπώσεις:

«Τα τελευταία χρόνια η Ελλάδα προχώρησε σε πρωτοφανή οικονομική προσαρμογή με στόχο αφενός την βελτίωση των δημοσιονομικών μεγεθών, αφετέρου την ενίσχυση της

ανταγωνιστικότητας της οικονομίας [...] Οι διαρθρωτικές αλλαγές στοχεύουν στη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας κόστους και στην αποτελεσματική λειτουργία των αγορών [...] όπως η συγκράτηση του κόστους της συνταξιοδοτικής ασφάλισης και ο εξορθολογισμός του συστήματος υγείας, η αναμόρφωση του θεσμικού πλαισίου της αγοράς εργασίας, η απελευθέρωση των κλειστών επαγγελμάτων και η εξυγίανση του τραπεζικού συστήματος [...] Η στροφή προς ένα αναπτυξιακό υπόδειγμα με εξωστρεφή προσανατολισμό, φαίνεται να επιτυγχάνεται το 2013 και το 2014, όπου το Ισοζύγιο Τρεχουσών Συναλλαγών κατέγραψε πλεονάσματα ύψους 0,6% και 0,9% του ΑΕΠ αντίστοιχα». «Όταν έχει την ευθύνη της πορείας της χώρας, το δίλημμα είναι αν θα ακολουθήσω ένα πρόγραμμα δημοσιονομικής προσαρμογής, ώστε να μπορέσει η χώρα να βγει από την κρίση, αλλά όχι από το ευρώ, με στρατηγική προτεραιότητα, αλλά από την άλλη αν δεν με ενδιαφέρει αυτό, δεν πρόκειται να ακολουθήσω καμία προσαρμογή και θα επιλέξω έναν άλλον δρόμο. Αυτό το δίλημμα προφανώς τέθηκε στο ΣΥΡΙΖΑ το πρώτο εξάμηνο. Και τέθηκε σε ένα περιβάλλον πολύ ασφυκτικό. Με ποια έννοια; Είχε ήδη δημιουργήσει ιδιαίτερα υψηλές προσδοκίες ο ίδιος ο ΣΥΡΙΖΑ. Είχε ένα μεγάλο κομμάτι του κόμματος και της κυβέρνησης όμως, που πίστευε ότι η λύση θα έπρεπε να δοθεί, όχι στο τραπέζι της διαπραγμάτευσης, αλλά στη ρήξη. Και το πρόβλημα για την Κυβέρνηση και ειδικά για την Ηγεσία της Κυβέρνησης ήταν αν θα επέλεγε το Κόμμα από την μια, ή την σταθερή πορεία της χώρας στην Ευρώπη από την άλλη. Αυτά ήταν τα πραγματικά διλήμματα. Δηλαδή το περισσότερη ή λιγότερη λιτότητα είναι ένα ωραίο δίλημμα που μπορεί να δει κανείς από το σπίτι του, αλλά όταν δυστυχώς είναι στη θέση που είμαστε εμείς, πρέπει να πάρει δύσκολες πολιτικές αποφάσεις» (Συνέντευξη 13). Τα παραπάνω διλήμματα, η αδιάλλακτη στάση των Ευρωπαίων εταίρων και η πεποίθηση από την ελληνική πλευρά ότι οι Ευρωπαίοι αξιωματούχοι αργά ή γρήγορα «θα βάλουν νερό στο κρασί τους», πυροδότησαν καταγιστικές εξελίξεις και οδήγησαν στην κορύφωση του δράματος με το δημοψήφισμα που έλαβε χώρα τον Ιούλιο του 2015.

Κεφάλαιο 7. Η κορύφωση του δράματος: Το Δημοψήφισμα της 5ης Ιουλίου 2015

Αναμφίβολα, από τον Ιανουάριο ως τον Ιούνιο του 2015, το πεδίο άσκησης πολιτικής είχε μεταφερθεί στις Βρυξέλλες. Δεν θα ήταν υπερβολικό να πούμε πως η κυβέρνηση διαπραγματευόταν περισσότερο παρά κυβερνούσε. Το καλοκαίρι του 2015 θα μείνει στην μνήμη των Ελλήνων ανεξίτηλο καθώς συντελέστηκαν σημαντικής έντασης πολιτικά γεγονότα. Τον Ιούνιο του 2015 οι διαπραγματεύσεις έφτασαν σε αδιέξοδο και στις 5 Ιουλίου διεξήχθη Δημοψήφισμα σχετικά με την έγκριση ή όχι της τότε δανειακής σύμβασης από την κυβέρνηση ΣΥΡΙΖΑ – ΑΝΕΛ. Η καταφυγή στο Δημοψήφισμα είχε παρουσιαστεί ως επιλογή και το 2011 υπό την ηγεσία του Γιώργου Παπανδρέου. Μια ιδέα που εγκαταλείφθηκε, όμως, γρήγορα. Η κατάληξη της φάσης της διαπραγμάτευσης θα είναι μια αληθινή έκρηξη αντιφάσεων (Μπαλαμπανίδης 2019:368). Ο Γιάνης Βαρουφάκης στο βιβλίο του *Ανίκητοι Ηττημένοι* (2017) θα περιγράψει τον τρόπο που θέλησαν να τον απομακρύνουν από το πεδίο των διαπραγματεύσεων. *«Στις 6 Ιουνίου (2015) διαρρέει από τον (Νίκο) Παππά στους δημοσιογράφους (μέσω μηνύματος κινητού το οποίο είδα με τα μάτια μου) πως έπρεπε να απομακρυνθώ γιατί ήμουν η «άγκυρα» που εμπόδιζε την επίτευξη συμφωνίας με την τρόικα»* (Βαρουφάκης, 2017: 696). Και συνεχίζει, τονίζοντας την ανωριμότητα τόσο της ελληνικής όσο και της ευρωπαϊκής πλευράς. *«Χρειαζόμασταν ενήλικες στο Eurogroup, ενήλικες στο Βερολίνο και ενήλικες στο Μαξίμου. Το πρόβλημα ήταν πως υπήρχε απουσία ενηλίκων και στα τρία δωμάτια»* (Βαρουφάκης, 2017: 703). Η οριστική αποτυχία της διαπραγμάτευσης διαβάζεται συνωμοσιολογικά από τον Τσίπρα με όρους εθνικής ταπείνωσης: *«Η εμμονή των θεσμών σε ένα πρόγραμμα περικοπών που έχει πασιφανώς αποτύχει το πιθανότερο είναι πως εξυπηρετεί πολιτικές σκοπιμότητες καθώς και ένα πολιτικό σχέδιο για την ταπείνωση όχι μόνο της ελληνικής κυβέρνησης αλλά και ενός ολόκληρου λαού»*¹⁶⁰ (Τσίπρας, Αλέξης 2015στ).

Η κυβέρνηση επιλέγει λοιπόν με τον τρόπο αυτό μια θεαματική κίνηση προσφυγής στην ατόφια και αδιαμεσολάβητη λαϊκή κυριαρχία, το δημοψήφισμα, για να αναβαπτιστεί σε αυτήν (Μπαλαμπανίδης 2019:368). Έχει προηγηθεί μια δραματική συνεδρία του Eurogroup στην οποία η Ελλάδα δεν προσκαλείται, χάνοντας την *«διαπραγματευτική της ισχύ»*.

«Κατά εμένα, η τελική τους πρόταση ήταν απαράδεκτη, δηλαδή πριν από το

¹⁶⁰ Παρατίθεται στο Μπαλαμπανίδης, 2019: 368.

Δημοψήφισμα. Αυτό το πεντασέλιδο του Juncker που έχει καταγραφεί, εκτός από τα πρωτογενή πλεονάσματα που ήτανε πιο generous, όλα τα άλλα ήταν η αρχική τους θέση. Δηλαδή ήταν σαν να μην υπήρξε, το γράψανε στα παλιά τους τα υποδήματα. Γιατί γίνεται προφανές από το Μάιο και τον Ιούνιο μετά, ότι ο Schäuble επιδιώκει να βγούμε από το... Οπότε ήμασταν έτσι κι αλλιώς σε defensive mode», θα πει Υπουργός της τότε ελληνικής Κυβέρνησης (Συνέντευξη 1). Αμέσως μόλις έγινε γνωστό ότι οι «Θεσμοί» απέρριψαν τις ελληνικές προτάσεις για συμφωνία εμμένοντας στο «σχέδιο Juncker», στις 27 Ιουνίου 2015, ο Έλληνας πρωθυπουργός προκήρυξε δημοψήφισμα σχετικά με το «σχέδιο Juncker».

Τα ξημερώματα της 27ης Ιουνίου 2015 ο Πρωθυπουργός Αλέξης Τσίπρας ανακοίνωσε τη διεξαγωγή του πρώτου Δημοψηφίσματος μετά την εγκαθίδρυση της Δημοκρατίας το 1974, με διάγγελμά του προς τον ελληνικό Λαό, ο οποίος εγκαινιάζεται ως άμεσα αποφασιστικό σώμα (Μηλιός, 2016). Το τελευταίο Δημοψήφισμα είχε διεξαχθεί τον Ιούλιο του 1973 σχετικά με την επιλογή μεταξύ συνταγματικής μοναρχίας και κοινοβουλευτικής δημοκρατίας. Από ιστορική άποψη, όλα τα ως τώρα δημοψηφίσματα στην Ελλάδα αφορούσαν τη διατήρηση ή μη της μοναρχίας και είχαν προορισμένο αποτέλεσμα (κάτι που συνέβη και στην παρωδία των δημοψηφισμάτων της χούντας). Σημείο κλειδί στο ελληνικό δημοψήφισμα, αποτέλεσε η αόριστη και ανοιχτή σε ερμηνείες φύση του ερωτήματος, αλλά και η νοηματοδότηση των ίδιων των λέξεων «ΝΑΙ» και «ΟΧΙ» - που έμελλαν να πυροδοτήσουν ένα συγκρουσιακό κλίμα. Το «ΝΑΙ» και το «ΟΧΙ» στα οικονομικά μέτρα της Ε.Ε πήρε ξεκάθαρο χαρακτήρα «ΝΑΙ» ή «ΟΧΙ» στην παραμονή της χώρας στην Ε.Ε.

7.1. Το διάγγελμα του Αλέξη Τσίπρα για το Δημοψήφισμα

Ορθιος στην αίθουσα συνεντεύξεων του μεγάρου Μαξίμου, με τη σημαία της Ευρώπης στα δεξιά του και της Ελλάδας στα αριστερά, ο Πρωθυπουργός ξεκινά να απευθύνεται στον ελληνικό λαό με την προσφώνηση «Έλληνες και τις Ελληνίδες», μία προσφώνηση όμοια με εκείνη στο διάγγελμα του πρώην πρωθυπουργού Κώστα Καραμανλή, υπέρ του «ΝΑΙ». Ο λόγος του φαίνεται να διατρέχεται από τρία άτυπα μέρη. Το πρώτο αφορά στον τρόπο με τον οποίο η κυβέρνηση αντιμετώπισε τη «λαϊκή εντολή» των περασμένων εκλογών και τη «σκληρή» διαπραγμάτευση με τους Ευρωπαίους Εταίρους, προκειμένου η Ελλάδα να βγει από την κρίση. Το δεύτερο, τον τρόπο με τον οποίο η Ευρώπη και το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο αντέδρασαν, με την καταστροφική

πρόταση – τελεσίγραφο προς την Ελλάδα, ενώ στο τρίτο και τελευταίο μέρος, ανακοινώνεται η διεξαγωγή δημοψηφίσματος «ως απάντηση» της Ελλάδας στο τελεσίγραφο αυτό. Το διάγγελμα του Αλέξη Τσίπρα για τη διεξαγωγή Δημοψηφίσματος χαρακτηρίζεται όμοιο σε ένταση με τους λόγους του την περίοδο των διπλών εκλογών Μαΐου – Ιουνίου 2012. Στο λεξιλόγιο του διαγγέλματος περιλαμβάνονται λέξεις όπως Ευρώπη, Δημοκρατία, Οικονομική ασφυξία, εκβιασμός και ταπείνωση. Πιο συγκεκριμένα, η λέξη Ευρώπη εμφανίζει τη μεγαλύτερη συχνότητα (8 αναφορές), με τη Δημοκρατία (7 αναφορές), το τελεσίγραφο και τη λιτότητα (4 αναφορές) καθώς και την αξιοπρέπεια (3 αναφορές) να ακολουθούν. Η κατάσταση περιγράφεται από τον Πρωθυπουργό ως ιδιαίτερος κρίσιμη με την οικονομική ασφυξία να διογκώνει τις κοινωνικές ανισότητες. «Αζιόπιστος, αδιάβλητος και αθώος», που ως «όργανο του λαού» πήγε απλώς να εφαρμόσει την εντολή του, «ανακάλυψε» πως ο μηχανισμός που λειτουργούσε τα προηγούμενα χρόνια ανάμεσα στους θεσμούς της Ελλάδας και της Ευρώπης είχε βαθιές ρίζες. Η σκληρή διαπραγματευτική στάση την οποία είχε εντολή να κρατήσει, φαίνεται ότι «δεν άρεσε» στους μέχρι πρότινος «καλομαθημένους» Ευρωπαίους, αφού όπως ακούμε η εντολή αυτή διαφυλάχθηκε «μέσα σε συνθήκες οικονομικής ασφυξίας». Παρόλα αυτά η «τίμια» και ταυτόχρονα «σκληρή διαπραγματευτική γραμμή», την οποία υιοθέτησε το κυβερνών κόμμα όπως φαίνεται στο αμέσως επόμενο κομμάτι του διαγγέλματος, δεν απέδωσε. «Σε όλο αυτό το διάστημα των διαπραγματεύσεων, μας ζητήθηκε να εφαρμόσουμε τις μνημονιακές συμφωνίες που συνήψαν προηγούμενες κυβερνήσεις, παρόλο που αυτές καταδικάστηκαν κατηγορηματικά από τον Ελληνικό λαό στις πρόσφατες εκλογές. Ωστόσο ούτε μια στιγμή δεν σκεφτήκαμε να υποκύψουμε. Να προδώσουμε – δηλαδή - τη δική σας εμπιστοσύνη. Μετά από πέντε μήνες σκληρής διαπραγμάτευσης οι εταίροι μας, δυστυχώς, κατέληξαν στο προχθεσινό EG σε μια πρόταση- τελεσίγραφο προς την ελληνική δημοκρατία και τον Ελληνικό λαό». Παρά δηλαδή τις προθέσεις της ελληνικής πλευράς να βρεθεί μία «αμοιβαία αποδεκτή λύση» οι Ευρωπαίοι έδειξαν ένα πρόσωπο που δεν σέβεται ούτε τη δημοκρατία ούτε τον ελληνικό λαό. Οι Ευρωπαίοι φαίνεται να είναι οι μόνοι υπεύθυνοι του αδιεξόδου. Η πρόταση των εταίρων αντιμετωπίζεται ως «ένα τελεσίγραφο που αντίκειται στις ιδρυτικές αρχές και αξίες της Ευρώπης. Στις αξίες του κοινού ευρωπαϊκού μας οικοδομήματος» ενώ η διεξαγωγή δημοψηφίσματος κρίνεται ο μόνος τρόπος να διασφαλισθεί η κυριαρχία και η αξιοπρέπεια του ελληνικού λαού. «Στο εκβιαστικό τελεσίγραφο για την αποδοχή από τη μεριά μας μιας αυστηρής και ταπεινωτικής λιτότητας δίχως τέλος και χωρίς προοπτική να ορθοποδήσουμε ποτέ

κοινωνικά και οικονομικά, σας καλώ να αποφασίσετε κυρίαρχα και περήφανα, όπως η ιστορία των Ελλήνων προστάζει. Στον αυταρχισμό και στη σκληρή λιτότητα, να απαντήσουμε με δημοκρατία, με ψυχραιμία και αποφασιστικότητα». Ο τρόπος με τον οποίο αρθρώνεται λοιπόν το κάλεσμα υπέρ του «ΟΧΙ» είναι έμμεσος. Παρατηρείται ένα σχήμα αποτελούμενο από δύο μέρη. Το πρώτο στο οποίο ακούμε: «Στο εκβιαστικό τελεσίγραφο για την αποδοχή από τη μεριά μας, μιας αυστηρής και ταπεινωτικής λιτότητας, δίχως τέλος και χωρίς προοπτική να ορθοποδήσουμε ποτέ κοινωνικά και οικονομικά», φαίνεται να οδηγεί στο δεύτερο και σε αυτό του καλέσματος: «σας καλώ να αποφασίσετε κυρίαρχα και περήφανα».

Η σκληρή στάση του Αλέξη Τσίπρα προς τους ευρωπαίους εταίρους επιβεβαιώνεται και από την ομιλία του την επόμενη ημέρα, στις 28 Ιουνίου 2015 στη Βουλή για τη διεξαγωγή του δημοψηφίσματος της 5ης Ιουλίου. «Δεν θα ζητήσουμε στη χώρα που γεννήθηκε η δημοκρατία την άδεια από τον κύριο Σόιμπλε και τον κύριο Ντάισελμπλουμ για να δώσουμε το λόγο στον ελληνικό λαό!», θα πει (Τσίπρας, 2015ζ). Στο διάγγελμά του, ο Πρωθυπουργός παρουσιάζει το ελληνικό πρόβλημα ως ευρωπαϊκό, η λύση του οποίου θα δοθεί εντός της Ευρώπης, καθώς το ευρωπαϊκό ιδεώδες εξακολουθεί να παραμένει κυρίαρχο. Μπορούμε να ισχυριστούμε ότι η στάση του ΣΥΝ και μετέπειτα ΣΥΡΙΖΑ προς την Ευρώπη, παραμένει (διαχρονικά) θετική. Μπορούμε ίσως στο σημείο αυτό, να διακρίνουμε μία αντίφαση στα λεγόμενα του Πρωθυπουργού. Ενώ αναφέρει ότι όλοι είναι εν ολίγοις ίσοι απέναντι στο Ευρωπαϊκό «ανήκειν», πιο πάνω διαπιστώσαμε την έκκλησή του στις ηγέτιδες ευρωπαϊκές δυνάμεις προκειμένου να επέμβουν και να «σώσουν» την κατάσταση. Παρά δηλαδή το γεγονός, ότι από την μία υποστηρίζεται μια «φυσική ισότητα» ανάμεσα στις χώρες της Ευρώπης, από την άλλη, δείχνει να αναγνωρίζεται ένα «σκληρό πρόσωπο» των ισχυρών Ευρωπαίων απέναντι στην αδύναμη Ελλάδα. «Σε αυτές τις κρίσιμες ώρες πρέπει όλοι να θυμόμαστε ότι η Ευρώπη είναι το κοινό σπίτι των λαών της. Ότι στην Ευρώπη δεν υπάρχουν ιδιοκτήτες και φιλοξενούμενοι. Η Ελλάδα είναι και θα παραμείνει αναπόσπαστο κομμάτι της Ευρώπης και η Ευρώπη αναπόσπαστο κομμάτι της Ελλάδας. Όμως Ευρώπη χωρίς δημοκρατία θα είναι μια Ευρώπη χωρίς ταυτότητα και χωρίς πυξίδα» θα πει. Ωστόσο, ο Τσίπρας απορρίπτει την παρούσα κατάσταση στην Ευρώπη ως μία Ευρώπη που επιτείνει τις ανισότητες μέσω ασφυκτικών οικονομικών μέτρων, εφαρμόζει τη λιτότητα και δεν σέβεται τη δημοκρατία, τους ευρωπαϊκούς κανόνες και τη φύση της ευρωπαϊκής Ένωσης εν γένει. Ο Πρωθυπουργός κλείνει το διάγγελμά του ισχυριζόμενος πως είναι βέβαιος για την επιλογή των Ελλήνων που θα αποτελέσει ένα

«μήνυμα αξιοπρέπειας σε ολόκληρο τον κόσμο». Εγκαλώντας τους Έλληνες να δείξουν ενότητα και εθνική ομοψυχία *«για εμάς, για τις επόμενες γενιές, για την ιστορία των Ελλήνων. Για την κυριαρχία και την αξιοπρέπεια του λαού μας»*, ο Τσίπρας δεσμεύεται ότι θα σεβαστεί το αποτέλεσμα του δημοψηφίσματος, *«όποιο και αν είναι αυτό»*. Η λέξη *αξιοπρέπεια* εντοπίζεται στο λεξιλόγιο του ΣΥΡΙΖΑ από το 2012 και από τον ΣΥΝ και εντείνεται η χρήση της στα κείμενα του ΣΥΡΙΖΑ και στους λόγους του Αλέξη Τσίπρα το διάστημα 2012 – 2015.

7.2. Γιατί Δημοψήφισμα;

Πολλοί είναι οι πιθανοί λόγοι που η Κυβέρνηση επέλεξε το Δημοψήφισμα ως λύση στο αδιέξοδο που επικρατούσε. Λέγεται ότι η Κυβέρνηση ΣΥΡΙΖΑ - ΑΝΕΛ προσπάθησε να χρησιμοποιήσει το δημοψήφισμα ως μια διέξοδο στο αδιέξοδο που είχαν φτάσει οι διαπραγματεύσεις με τους εταίρους αλλά και στο εσωτερικό επίπεδο, καθώς ο ΣΥΡΙΖΑ δεν ήταν έτοιμος να δεχτεί μία νέα δανειακή σύμβαση. Στις συνεντεύξεις που πήραμε, προσπαθήσαμε να καταγράψουμε τους πιθανούς λόγους που η Κυβέρνηση οδηγήθηκε στην απόφαση να διεξαγάγει δημοψήφισμα. Η πλειοψηφία των συνεντευξιαζόμενων συμφωνεί ότι το δημοψήφισμα ήταν απόλυτη επιλογή του Πρωθυπουργού με σκοπό να ενισχύσει τη διαπραγματευτική του θέση τόσο απέναντι στους ευρωπαίους εταίρους όσο και στο ίδιο του το κόμμα (ΣΥΡΙΖΑ). Το Δημοψήφισμα ήταν *«το διαπραγματευτικό όπλο της Κυβέρνησης. Ουσιαστικά υπήρχανε δύο ατομικές βόμβες σε κάθε πλευρά. Η δική μας ήταν το Δημοψήφισμα, η άλλη ήταν το κλείσιμο των Τραπεζών»* θα τονίσει εμφατικά Έλληνας Υπουργός (Συνέντευξη 2). *«Ο Τσίπρας κατάλαβε ότι οδηγεί τη χώρα στον γκρεμό. Δεν θέλησε να πάρει το ρίσκο να γκρεμίσει την Κυβέρνηση και το κόμμα του από την Κυβέρνηση. Και σου λέει να κάνουμε ένα Δημοψήφισμα»* (Συνέντευξη 3). *«Νομίζω ότι εκείνη την περίοδο, η ελληνική κυβέρνηση και ο Έλληνας Πρωθυπουργός ήταν απόλυτα προσανατολισμένοι στο να χρησιμοποιήσει ό,τι όπλα μπορούσε να φανταστεί στο μυαλό του, για να μπορέσει να βελτιώσει τη θέση του σε αυτή την ιστορία. Να ενισχύσει τη διαπραγματευτική του θέση»* (Συνέντευξη 4). *«Νομίζω ότι ήταν ένα διπλό πολιτικό τέχνασμα και προς το εσωτερικό και προς το εξωτερικό. Στην πραγματικότητα είναι μία μαζική άσκηση νομιμοποίησης του Τσίπρα καθώς δεν μπορούσε να κάνει εκλογές. Η ψήφος στο Δημοψήφισμα ήταν ψήφος υπέρ του. Ήταν μία ψήφος εμπιστοσύνης στον ίδιο. Την οποία ήθελε να χρησιμοποιήσει και προς τα έξω για να ενισχύσει την διαπραγματευτική του δύναμη αλλά και προς τα μέσα γιατί ήταν βέβαιο*

ότι θα έκανε τον συμβιβασμό. Το Δημοψήφισμα τους υποχρέωσε να το κάνουν. Άρα, από αυτή την άποψη στο εσωτερικό, το πολιτικό τέχνασμα λειτούργησε. Στο εξωτερικό δεν λειτούργησε, δεν πήραμε τίποτα καλύτερο από αυτό που θα παίρναμε. Κάτι χειρότερο πήραμε» (Συνέντευξη 5).

Στο ότι πήραμε μια χειρότερη συμφωνία και όχι μια καλύτερη από αυτήν της 20ης Φεβρουαρίου συμφωνούν τόσο οι Ευρωπαίοι όσο και οι Έλληνες Αξιωματούχοι (Συνεντεύξεις 6, 7, 8 και 9). Ισχυρίζονται πως αν συγκρίνει κανείς τι ήταν στο τραπέζι της διαπραγμάτευσης πριν και μετά, η τελική συμφωνία ήταν χειρότερη από εκείνη της 20 ης Φεβρουαρίου καθώς η οικονομική κατάσταση είχε επιδεινωθεί. «Νόμιζαν ότι θα έρθουν να σώσουν την ίδια την Ευρώπη... τεράστιος λάθος υπολογισμός εκ μέρους τους. Αλλά όταν κάποιος αυτοκτονεί, οφείλεις να τον σταματήσεις» (Συνέντευξη 9). Σύμφωνα με ευρωπαίους αξιωματούχους, ο τότε Υπουργός Οικονομικών Γιάνης Βαρουφάκης είναι ο κύριος υπεύθυνος για τον λανθασμένο χειρισμό της ελληνικής πλευράς στις διαπραγματεύσεις (Συνεντεύξεις 8 και 10). «Ο Βαρουφάκης και αρχικά νομίζω και ο Τσίπρας, ανέγνωσαν τελείως λανθασμένα τον τρόπο που λειτουργεί το Eurogroup. Ήταν ξεκάθαρο από την αρχή ότι η Ελλάδα είχε πρόβλημα με τη Γερμανία και έπρεπε να επιλυθεί. Η Ελλάδα όμως στο τέλος, πήρε ακριβώς ό,τι θα μπορούσε να είχε πάρει τον Ιανουάριο του 2015» (Συνέντευξη 8).

Ο Αλέξης Τσίπρας δείχνει να μην είχε τον πλήρη έλεγχο των διαπραγματεύσεων καθώς μέχρι τον Ιούνιο είναι «ο τελευταίος τροχός της αμάξης. Μετά όμως, παίζει τον κυριότερο ρόλο και γίνεται ο κυρίαρχος της διαπραγμάτευσης» (Συνέντευξη 11). «Ο Τσίπρας έφτασε σε ένα μεταίχμιο. Είχε πλέον το δίλημμα άνευ αναβολής, δεν μπορούσε να το παρατείνει. Τον Ιούνιο συνειδητοποιεί ότι δεν έχει άλλα περιθώρια. Ότι έπρεπε να υπογράψει ή έπρεπε να πάει σε ρήξη» (Συνέντευξη 12).

Στο ερώτημα αν το δημοψήφισμα αποτέλεσε μία προσπάθεια ρήξης ή υπέρβασης του αδιεξόδου που φαίνεται να είχε διαμορφωθεί τον Ιούνιο του 2015, οι απόψεις συγκλίνουν στο δεύτερο. «Κατά τη γνώμη μου, η πρόθεση ήταν η επίτευξη συμφωνίας. Δεν νομίζω ότι έχει κανείς τη βεβαιότητα ότι το δημοψήφισμα θα οδηγούσε σε μία πιο ενισχυμένη - για να μην το πω αυταπάτη - διαπραγματευτική θέση. Νομίζω ότι το Δημοψήφισμα έπαιξε τελικά ρόλο εσωτερικά, ήταν μία εσωτερική ανάγκη, παρά μια ανάγκη απέναντι στη διαπραγμάτευση» (Συνέντευξη 13). «Και γενικά ο προσανατολισμός ήταν να πάμε για συμφωνία από την αρχή. Δεν νομίζω ότι υπήρχε τέτοια αφέλεια... Υπήρχε μία αφέλεια με την έννοια ότι θεωρούσαμε ότι θα μπορούσαμε να πετύχουμε κάτι πολύ καλύτερο, εντάξει. Η οποία όμως σιγά σιγά χάθηκε... Αλλά δεν

υπήρχε σε καμία περίπτωση διάθεση ρήξης».

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός ότι σύμφωνα με Έλληνες αξιωματούχους, δεν ετέθη ποτέ θέμα εξόδου από την Ευρωπαϊκή Ένωση από την ελληνική πλευρά, κάτι που ενισχύει το επιχείρημά περί φιλοευρωπαϊκής στάσης του ΣΥΡΙΖΑ, ακόμα και όταν το πολιτικό κλίμα ήταν τεταμένο. *«Ποτέ δεν μπήκε στον κορμό της Κυβέρνησης το θέμα της εξόδου από το ευρώ. Ποτέ, ποτέ, ποτέ. Σε κομμάτια της βέβαια ναι¹⁶¹»* (Συνέντευξη 13). *«Η δική μας πρόταση ήταν εντελώς διαφορετική. Ήταν να μείνουμε στην Ευρωπαϊκή Ένωση και να τους δείξουμε ότι όλος ο Ελληνικός Λαός το θέλει και αν έπρεπε να φανεί ότι λειτουργεί η Δημοκρατία στην Ευρωπαϊκή Ένωση, να βρεθεί ένας κοινός δρόμος. Αυτό που είπαμε εμείς πηγαίνοντας στο Δημοψήφισμα είναι ότι «Όχι» στις Πολιτικές τις υφιστάμενες, «Ναι» όμως στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Αυτό που περιγράφαμε λέγοντας πολύ απλά ότι μένουμε στην Ευρωπαϊκή Ένωση, όχι επειδή μας αρέσει το μίγμα πολιτικών αλλά γιατί θέλουμε να το αλλάξουμε»* (Συνέντευξη 2). Η απόφαση του Πρωθυπουργού να προβεί σε Δημοψήφισμα σόκαρε και μπέρδεψε τους Ευρωπαίους εταίρους (Συνεντεύξεις 9 και 10). *«Νόμιζα πως θα προτείνουν «Ναι». Όταν μου είπαν ότι θα προτείνουν «Όχι» ήταν ένα σοκ. Νομίζω ότι μας εξέπληξε και μας μπέρδεψε η ιδέα του Δημοψηφίσματος. Πώς μπόρεσε κάποιος να σκεφτεί ότι αυτό θα λειτουργήσει; Ήταν πολύ προφανές ότι η Ευρωπαϊκή πλευρά ήταν ξεκάθαρη και ενωμένη και ότι στην ελληνική πλευρά δεν είχαν συνειδητοποιήσει ότι υπήρχε αληθινός κίνδυνος εκτός της Ευρωζώνης»* (Συνέντευξη 10). Στις 28 Ιουνίου 2015, η κυβέρνηση αποφάσισε να επιβάλει «τραπεζική αργία» (κλείσιμο των τραπεζών, που διήρκεσε μέχρι τις 19 Ιουλίου) και περιορισμούς στην ανάληψη καταθέσεων από τις ελληνικές τράπεζες («κεφαλαιακοί έλεγχοι» - “capital controls”), καθώς η ΕΚΤ αρνήθηκε οποιαδήποτε αύξηση της επείγουσας παροχής ρευστότητας (μηχανισμός παροχής ρευστότητας - Emergency Liquidity Assistance - ELA) που παρέχεται στις ελληνικές τράπεζες, οι οποίες δεν μπορούσαν πλέον να ικανοποιήσουν την επιθυμία των καταθετών για ανάληψη ρευστού¹⁶².

¹⁶¹ Ο συνεντευξιαζόμενος υπονοεί ως κομμάτια της Κυβέρνησης, την αριστερή πτέρυγα του ΣΥΡΙΖΑ, τους 25 Βουλευτές που με επικεφαλής τον Παναγιώτη Λαφαζάνη αποχώρησαν τον Αύγουστο του 2015 από το κόμμα και ίδρυσαν τη Λαϊκή Ενότητα. *«Νομίζω ότι το δημοψήφισμα έπαιξε τελικά ρόλο εσωτερικά, ήταν μία εσωτερική ανάγκη, παρά μια ανάγκη απέναντι στη διαπραγμάτευση. Η εσωτερική ανάγκη έπρεπε να λυθεί. Δουλεύεις με πάρα πολύ μεγάλες προσδοκίες, έχεις εκλεγεί με ένα αίτημα, οι προσδοκίες είναι πάρα πολύ μεγάλες, για μεγάλο χρονικό διάστημα, η πραγματικότητα είναι διαφορετική. Ένα μεγάλο μέρος του κόμματος και της Κυβέρνησης σκέφτεται διαφορετικά. Κάπως πρέπει να λυθεί αυτή η δύσκολη ισορροπία. Κάπως πρέπει να λυθεί για να ανοίξει ο δρόμος. Και προκρίθηκε από τον Πρωθυπουργό το δημοψήφισμα»* θα πει Έλληνας αξιωματούχος (Συνέντευξη 6).

¹⁶² Εκείνη την περίοδο υπήρχε και το περίφημο «σχέδιο Λαφαζάνη» που προέβλεπε τη σύλληψη του κυρίου Στουρνάρα, εθνικοποίηση της Τράπεζας της Ελλάδος, αποκοπή της από την ΕΚΤ και δέσμευση

Εξαιτίας της ιστορικότητας της στιγμής, στις 29 Ιουνίου 2015, μία ημέρα μετά την ανακοίνωση του δημοψηφίσματος, ο Πρόεδρος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής Ζαν-Κλοντ Γιούνκερ (Jean-Claude Juncker) σε συνέντευξη Τύπου που έδωσε έκανε έκκληση στους Έλληνες πολίτες να ψηφίσουν «Ναι» στο δημοψήφισμα. *«Δεν απογοητεύσαμε ποτέ τους Έλληνες. Η Ελλάδα είναι μέλος της ευρωπαϊκής οικογένειας και θέλω να παραμείνει. Ζητώ από τους Έλληνες να ψηφίσουν «Ναι». Αν οι Έλληνες πολίτες δράσουν υπεύθυνα και συνειδητά σύμφωνα με τον εθνικό και Ευρωπαϊκό ρόλο που έχουν, ψηφίζοντας «Ναι» θα εκπέμψουν θετικό μήνυμα στα υπόλοιπα κράτη μέλη της ευρωζώνης, της ΕΕ και του υπόλοιπου κόσμου ότι η Ελλάδα επιθυμεί να παραμείνει μαζί με τα άλλα κράτη μέλη στην Ευρωζώνη και την ΕΕ. Συμπαθώ τους Έλληνες. Δεν πρέπει να αυτοκτονήσετε, επειδή φοβάστε να πεθάνετε»* θα πει (Juncker, 2015). Αξίζει να σημειώσουμε ότι ο Ζαν – Κλοντ Γιούνκερ θα δηλώσει σε συνέντευξή του στην εφημερίδα Η Καθημερινή λίγα χρόνια αργότερα πως *«Αν δεν ήμουν εγώ το 2015, θα είχατε βγει από το ευρώ»* (Γιούνκερ, 2020).

7.3. Το Ερώτημα του Δημοψηφίσματος

Το Δημοψήφισμα, δεν υπήρξε ποτέ επιλογή του Ελληνικού πολιτικού συστήματος καθώς στο ελληνικό Σύνταγμα δηλώνεται ρητά πως τα δημοψηφίσματα πρέπει να διεξάγονται μόνο σε εξαιρετικές καταστάσεις έκτακτης ανάγκης (Σύνταγμα της Ελλάδας, άρθρο 44¹⁶³). Το Σύνταγμα της Ελλάδας δεν επιτρέπει τη διεξαγωγή δημοψηφισμάτων για θέματα οικονομικής φύσεως. Ωστόσο, η ελληνική κυβέρνηση υποστήριξε ότι το ζήτημα δεν ήταν οικονομικό αλλά ανήκε στην κατηγορία του *«κρίσιμου εθνικού ζητήματος»* σύμφωνα με την παράγραφο 2 του άρθρου 44 του

του αποθέματος των 22 δισ. ευρώ με εισβολή στο Νομισματοκοπείο – οι ομοιότητες με το...απόρρητο «σχέδιο X» είναι εκπληκτικές. Ο κύριος Λαφαζάνης ήταν υπέρμαχος της πρότασης που παρουσίασε σε κλειστή σύσκεψη ο κύριος Βαρουφάκης, για τη χρήση ΙΟΥ, όταν ειδοποιήθηκε η κυβέρνηση από την ΕΚΤ για την επιβολή capital controls. «Το Βήμα» έγραφε τότε ότι το φαιδρό αλλά επικίνδυνο σχέδιο είχε περιέλθει σε γνώση του Προέδρου της Δημοκρατίας και είχε αποτελέσει αντικείμενο συζήτησης ανάμεσα στον Πρωθυπουργό και τον Διοικητή της Τράπεζας της Ελλάδος. Λέγεται μάλιστα ότι σε κάποια από τις συζητήσεις ο Πρωθυπουργός αναφώνησε *«έχω μπλέξει με τρελούς!»*. (Κρυστάλλη, 2016).

¹⁶³ Σύμφωνα με το άρθρο 44 παρ.2 του Συντάγματος, ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας προκηρύσσει με διάταγμα δημοψήφισμα για κρίσιμα εθνικά ζητήματα, ύστερα από απόφαση της απόλυτης πλειοψηφίας του όλου αριθμού των βουλευτών που λαμβάνεται με πρόταση του Υπουργικού Συμβουλίου. Δημοψήφισμα προκηρύσσεται από τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας και για ψηφισμένα νομοσχέδια που ρυθμίζουν σοβαρό κοινωνικό ζήτημα, εκτός από τα δημοσιονομικά, εφόσον αυτό αποφασιστεί από τα 3/5 του συνόλου των βουλευτών, ύστερα από πρόταση των 2/5 του συνόλου και όπως ορίζουν ο Κανονισμός της Βουλής και νόμος και την εφαρμογή της παραγράφου αυτής. Βλέπε σχετικά <https://www.hellenicparliament.gr/Vouli-ton-Ellinon/To-Politevma/Syntagma/article- 46/>.

ελληνικού Συντάγματος (Tsatsanis και Terperoglou, 2016). Το δημοψήφισμα έλαβε χώρα στις 5 Ιουλίου 2015, μόλις μία εβδομάδα μετά την ανακοίνωσή του. Αρχικά, ετέθη ως κεντρικό ερώτημα στο δημόσιο διάλογο η συνταγματικότητα ή μη του δημοψηφίσματος, καθώς ο χρόνος που μεσολάβησε από την αναγγελία ως τη διεξαγωγή του ήταν ελάχιστος (μόλις μία εβδομάδα). Ωστόσο, αν και δεν κρίνεται αντισυνταγματικό, αρκετές ιδιομορφίες χαρακτηρίζουν την προετοιμασία και την αντιμετώπιση του αποτελέσματός του¹⁶⁴ (Crespy και Ladi 2019: 879 και Sigalas, 2015:2).

Το ερώτημα του δημοψηφίσματος παρουσίαζε τα εξής ιδιότυπα χαρακτηριστικά: Το ερώτημα του δημοψηφίσματος ήταν μεγάλο, δύσκολο, μπερδεμένο και άκρως τεχνικό. Τα δύο έγγραφα προς ψηφοφορία παρουσίαζαν μεγάλο βαθμό δυσκολίας στην κατανόηση καθώς είχαν περίπλοκο λεξιλόγιο που μόνο επαγγελματίες οικονομολόγοι και ειδικοί στην πολιτική θα μπορούσαν να κατανοήσουν (Sigalas, 2015: 2). Παραδόξως, το «ΟΧΙ» προηγούνταν του «ΝΑΙ» στο ψηφοδέλτιο του δημοψηφίσματος (Crespy και Ladi 2019: 879). Ήταν αδύνατον το ερώτημα του δημοψηφίσματος να απαντηθεί με ένα «Ναι» ή ένα «Όχι». Τα δύο έγγραφα παρουσίαζαν μία μακροσκελή λίστα με τεχνικές προτάσεις. Κάποιος μπορεί να συμφωνούσε με κάποιες από αυτές, αλλά όχι με όλες. Ο τρόπος που ετέθη το ερώτημα, εκβίαζε με κάποιον τρόπο την απάντηση του «Όχι» (Sigalas, 2015: 3). Επιπλέον, οι Έλληνες πολίτες είχαν στη διάθεσή τους πολύ μικρό χρονικό διάστημα να αποφασίσουν τι θα ψηφίσουν, μόλις οκτώ ημέρες. Οι ψηφοφόροι εκλήθησαν να ψηφίσουν «Όχι» ή «Ναι», όχι μόνο χωρίς να έχουν επαρκή πληροφόρηση αλλά και χωρίς να ενημερωθούν από την Κυβέρνηση ότι το ενδεχόμενο «Όχι» θα οδηγούσε σε έξοδο από την Ευρωζώνη (Grexit) (Sigalas, 2015: 3). Όπως χαρακτηριστικά αναφέρουν Ευρωπαίοι αξιωματούχοι *«η ελληνική πλευρά έφερε τον εαυτό της αλλά και τη ζώνη του Ευρώ στο χείλος ενός Grexit»* (Συνεντεύξεις 8 και 9).

Τέλος, οι προτάσεις των εταίρων δεν αποτελούσαν τα τελικά έγγραφα, καθώς η ελληνική πλευρά εγκατέλειψε τις διαπραγματεύσεις και οι ευρωπαίοι εταίροι δήλωσαν ότι δεν υπήρχε πια συμφωνία στο τραπέζι. *«Μα δεν υπήρχε αντικείμενο για ερώτημα, για να είμαστε ειλικρινείς. Δεν υπήρχε πια πρόγραμμα για να ψηφίσεις ή όχι, αφού είχε λήξει το πρόγραμμα»*, θα πει Έλληνας αξιωματούχος που πρωτοστάτησε της τεχνικής ομάδας των οικονομολόγων στο τραπέζι των διαπραγματεύσεων, την περίοδο

¹⁶⁴ Για μια σύνοψη ορισμένων θεσμικών πτυχών που κατέστησαν αμφισβητήσιμη την προετοιμασία του δημοψηφίσματος, βλέπε Roti, 2016.

που εξετάζουμε (Συνέντευξη 13).

Η κοινή αίσθηση κατά τη διάρκεια της εβδομάδας πριν την Κυριακή του Δημοψηφίσματος, ήταν ότι ο κάθε ψηφοφόρος διαμόρφωνε τη γνώμη και την ψήφο του, έχοντας στο μυαλό του πολλά και διαφορετικά ερωτήματα.

Εικόνα 1. Το ψηφοδέλτιο του Δημοψηφίσματος της 5ης Ιουλίου 2015

της 5ης Ιουλίου 2015

<p>ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΓΙΝΕΙ ΑΠΟΔΕΚΤΟ ΤΟ ΣΧΕΔΙΟ ΣΥΜΦΩΝΙΑΣ, ΤΟ ΟΠΟΙΟ ΚΑΤΕΘΕΣΑΝ Η ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ, Η ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ ΚΑΙ ΤΟ ΔΙΕΘΝΕΣ ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΣΤΟ EUROGROUP ΤΗΣ 25.06.2015 ΚΑΙ ΑΠΟΤΕΛΕΙΤΑΙ ΑΠΟ ΔΥΟ ΜΕΡΗ, ΤΑ ΟΠΟΙΑ ΣΥΓΚΡΟΤΟΥΝ ΤΗΝ ΕΝΙΑΙΑ ΠΡΟΤΑΣΗ ΤΟΥΣ;</p> <p>ΤΟ ΠΡΩΤΟ ΕΓΓΡΑΦΟ ΤΙΤΛΟΦΟΡΕΙΤΑΙ «REFORMS FOR THE COMPLETION OF THE CURRENT PROGRAM AND BEYOND» («ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΟΛΟΚΛΗΡΩΣΗ ΤΟΥ ΤΡΕΧΟΝΤΟΣ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΚΑΙ ΠΕΡΑΝ ΑΥΤΟΥ») ΚΑΙ ΤΟ ΔΕΥΤΕΡΟ «PRELIMINARY DEBT SUSTAINABILITY ANALYSIS» («ΠΡΟΚΑΤΑΡΚΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ ΒΙΩΣΙΜΟΤΗΤΑΣ ΧΡΕΟΥΣ»).</p>	<p>ΔΕΝ ΕΓΚΡΙΝΕΤΑΙ/ ΟΧΙ</p> <p>☐</p> <p>ΕΓΚΡΙΝΕΤΑΙ/ ΝΑΙ</p> <p>☐</p>
---	---

Μερικά πιθανά εξ αυτών είναι τα ακόλουθα

- Ευρώ ή Δραχμή;
- Εντός ή εκτός Ευρωπαϊκής Ένωσης;
- Εντός ή εκτός Ευρωζώνης;
- Στηρίζω την Κυβέρνηση ή όχι;
- Στηρίζω τον Αλέξη Τσίπρα ή όχι;
- Υπέρ ή κατά της συμφωνίας;

«Το τελικό κείμενο το οποίο βρισκότανε στο τραπέζι όταν η Κυβέρνηση αποφάσισε να πάει για Δημοψήφισμα, δεν είναι το κείμενο το οποίο υπήρχε μεταφρασμένο, έτσι; Ήτανε, όχι σημαντικά, αλλά αλλαγμένο. Και ουσιαστικά, κανείς δεν ήξερε τι πήγαινε να ψηφίσει. Δεν γίνεται να συζητάς για το αν το χρέος...αν συμφωνείς με το assessment της βιωσιμότητας του χρέους...δεν έχει ξαναγίνει αυτό το πράγμα. Και νομίζω ότι εκεί ήτανε η μεγαλύτερη έκπληξη και των Θεσμών και του υπόλοιπου κόσμου, ο οποίος πλέον πραγματικά δεν καταλάβαινε τι πήγαινε ακριβώς να ψηφίσει», θα πει αξιωματούχος της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας (Συνέντευξη 14). Την μπερδεμένη κατάσταση που δημιουργούσε ο τρόπος που ετέθη το ερώτημα του δημοψηφίσματος,

επιβεβαιώνει και Έλληνας αξιωματούχος από τη δική του πλευρά. *«Ναι είναι φοβερά αντιφατικό το τι έλεγε το δημοψήφισμα. Κανένας δεν καταλάβαινε σε τι έλεγε ναι ή όχι. Όλοι κατάλαβαν άλλο πράγμα στο δημοψήφισμα, αλλά όλοι κατά ελάχιστο κατάλαβαν το αν θέλετε οι διεθνείς Θεσμοί να ανατρέψουν την εκλεγμένη Κυβέρνηση σας...Και αυτό το κατάλαβαν όλοι και απάντησαν σε αυτό και σε άλλα τέσσερα-πέντε ερωτήματα που είχε ο καθένας στο κεφάλι του. Ότι αυτό και να βγούμε από την Ευρωπαϊκή Ένωση, ότι αυτό και δεν αντέχω άλλο, φόβο ότι θα μου πάρουν το σπίτι, ότι δεν μπορώ να πληρώνω άλλους φόρους. Ο καθένας έβαζε τρία-τέσσερα ερωτήματα, όλοι όμως στο ερώτημα της Δημοκρατίας απάντησαν «Όχι δεν θέλω να ρίχνει την κυβέρνηση ο κύριος Thomsen ή ο κύριος Schäuble!» (Συνέντευξη 4).*

7.4. Ο διχασμός του «ΝΑΙ» και του «ΟΧΙ»

Οι οκτώ ημέρες που μεσολάβησαν από την ανακοίνωση του Δημοψηφίσματος ως την ψηφοφορία αποτελούν την πιο συμπτυκτωμένη σε πολιτική ένταση και γεγονότα περίοδο στην ιστορία της σύγχρονης Ελλάδας. Τα συναισθήματα ήταν έντονα, το ρίσκο τεράστιο και τα γεγονότα έτρεχαν με ταχύτητα φωτός. Υπήρχε ένα διχαστικό (και ενίοτε επικίνδυνο) κλίμα ανάμεσα στα δύο στρατόπεδα που είχαν διαμορφωθεί: το στρατόπεδο του «ΝΑΙ» και το στρατόπεδο του «ΟΧΙ». Το στρατόπεδο του «ΝΑΙ», στερούνταν ουσιαστικά ηγεσίας και περιλάμβανε τα κόμματα που ανήκαν στο λεγόμενο «ευρωπαϊκό τόξο»: Τη Νέα Δημοκρατία και το Ποτάμι, που προέκριναν πως το δίλημμα είναι ουσιαστικά το «Ναι» ή «Όχι» στη ζώνη του Ευρώ και την ευρωπαϊκή προοπτική της χώρας και το ΠΑΣΟΚ που συμφωνούσε πως το πραγματικό δίλημμα είναι *«ναι ή όχι στο ευρώ, ναι ή όχι στην Ευρώπη»*, αλλά έθετε και ζήτημα αντισυνταγματικότητας της πρότασης, καθώς *«δεν υπάρχει κείμενο συμφωνίας στα χέρια των κομμάτων και εκτιμάται πως δεν είναι επαρκής ο χρόνος για να ενημερωθούν οι πολίτες για το ζήτημα»*, ζητώντας παράλληλα την παραίτηση του κυρίου Τσίπρα και τη διεξαγωγή εκλογών (Παπαντωνίου, 2017). Υπέρ του «Ναι» τάχθηκαν με δηλώσεις τους όλοι οι πρώην πρωθυπουργοί Κώστας Καραμανλής, Κώστας Σημίτης, Γιώργος Παπανδρέου, ενώ και ο Κωνσταντίνος Μητσοτάκης, παρά τα 97 του τότε χρόνια, έδωσε το παρόν σε εκδήλωση υπέρ του «Ναι». Στην κατηγορία αυτή παρακολουθούμε τέσσερα (4) βίντεο τα οποία παρήχθησαν από το κίνημα πολιτών *«ΝΑΙ στην Ελλάδα – ΝΑΙ στο Ευρώ»*. Το ένα φέρει το όνομα *«Αγαπάς την Ελλάδα; Ψήφισε ΝΑΙ»*, το δεύτερο *«Θέλεις να μείνουμε στο Ευρώ; Ψήφισε ΝΑΙ»*, το τρίτο *«Έχεις όνειρα για τα παιδιά σου;*

Ψήφισε ΝΑΙ», ενώ το τέταρτο και τελευταίο *«Έχεις αξιοπρέπεια; Ψήφισε ΝΑΙ»*. Από την άλλη, το στρατόπεδο του «Όχι» είχε επικεφαλής τον ΣΥΡΙΖΑ και τον ίδιο τον Πρωθυπουργό, Αλέξη Τσίπρα. Στο «Όχι» τάχθηκαν οι συγκυβερνήτες ΑΝΕΛ και η Χρυσή Αυγή. Το ΚΚΕ πήρε αποστάσεις καθώς δήλωνε πως θα επεδίωκε τη διεξαγωγή δημοψηφίσματος με επιλογή και την έξοδο της χώρας από την Ευρωπαϊκή Ένωση. Το πλαίσιο που χρησιμοποιούσε η καμπάνια του «Όχι» χαρακτηριζόταν από έναν ιδιάζοντα εθνικισμό, μέσω του οποίου το δημοψήφισμα παρουσιαζόταν ως ένα ζήτημα εθνικής υπερηφάνειας, ένα ρίσκο που άξιζε κανείς να πάρει προκειμένου να αποδείξει την πίστη του στη χώρα του. Το στρατόπεδο του «Όχι» επικαλούνταν την υπερηφάνεια και αξιοπρέπεια της Ελλάδας, διατηρώντας την άποψη ότι το δημοψήφισμα δεν αφορούσε το εθνικό νόμισμα ή τη συμμετοχή στην Ευρωζώνη αλλά ένα ισχυρό διαπραγματευτικό όπλο της ελληνικής πλευράς (Rogi, 2016: 11-12). Από την άλλη πλευρά, η καμπάνια του «Ναι» χρησιμοποίησε διαφορετικά πλαίσια: Ευρωπαϊκή ταυτότητα, πολιτική δειλία και ανικανότητα των υποστηρικτών του «Όχι». Με ισχυρό μειονέκτημα την έλλειψη στιβαρού ηγέτη και επικεφαλής, η καμπάνια της αποδοχής των μέτρων διάσωσης διαβεβαίωνε την Ευρωπαϊκή ταυτότητα, καθώς η ψήφος υπέρ των προτάσεων της Ευρώπης έγινε ένα σύμβολο υπέρ της Ευρώπης γενικά και μια κίνηση επιβεβαίωσης της εμπιστοσύνης στους Θεσμούς. Στους οπαδούς του «Ναι», οι οπαδοί του «Όχι» έμοιαζαν αντι-Ευρωπαίοι που απέρριπταν τις Ευρωπαϊκές αξίες και τα Ευρωπαϊκά ιδεώδη. Οι δύο συγκεντρώσεις που πραγματοποιήθηκαν στις 3 Ιουλίου 2015 υπέρ του «ΝΑΙ» και υπέρ του «ΟΧΙ» αποτέλεσαν μια στιγμή έντονης αντιπαράθεσης, με καθαρά ταξικά χαρακτηριστικά δείχνοντας ότι στην πραγματικότητα υπάρχουν *«δύο Ελλάδες»* (Μηλιός, 2016). Στη συγκέντρωση του «ΝΑΙ» που πραγματοποιήθηκε στο Καλλιμάρμαρο με κεντρικά συνθήματα *«ΝΑΙ στην Ελλάδα. Ναι στο Ευρώ»* και σημαίες της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης πήγαν οι αστοί, οι προνομιούχοι, οι υπέρμαχοι του σκληρού ευρώ ενώ στη συγκέντρωση του «ΟΧΙ» που πραγματοποιήθηκε στο Σύνταγμα με κεντρικά συνθήματα *«Γιατί Λευτεριά και Ελλάδα κάνουν ένα»* και *«Όχι στα μέτρα. Ναι στην Ελευθερία»* και σημαίες της Ελλάδας με τη λέξη ΟΧΙ γραμμένη πάνω τους, καθώς και πανό με το πρόσωπο της Γερμανίδας Καγκελαρίου Μέρκελ, πήγαν οι φτωχοί, οι μη έχοντες, τα κατώτερα λαϊκά στρώματα που προτάσσουν την υπερηφάνεια και την αξιοπρέπειά τους αντί να υποκύπτουν στις παράλογες απαιτήσεις των ευρωπαϊκών Θεσμών. Αναμφίβολα, η συγκέντρωση υπέρ του «Όχι» ήταν άκρως επιτυχημένη σε σχέση με την αντίστοιχη του «Ναι» καθώς χιλιάδες πολίτες συνέρρευσαν στο Σύνταγμα.

Στις 3 Ιουλίου 2015, ο Πρωθυπουργός Αλέξης Τσίπρας θα μιλήσει στη συγκέντρωση υπέρ του «Όχι» στο Σύνταγμα. Με τη φράση «*Οι εκβιασμοί ηττήθηκαν, ο λαός θα γράψει ιστορία*», ο Πρωθυπουργός Αλέξης Τσίπρας, απευθύνοντας χαιρετισμό σε χιλιάδες συγκεντρωμένους, εξέφρασε τη βεβαιότητά του για την επικράτηση του «Όχι» στο δημοψήφισμα της 5ης Ιουλίου. Παρουσιάζοντας τη συγκέντρωση υπέρ του «Όχι» ως Γιορτή για τη νίκη της Δημοκρατίας καθώς «*η Δημοκρατία είναι χαρά, λύτρωση και διέξοδος*», ο Τσίπρας έστειλε μήνυμα ενότητας στον ελληνικό λαό, τονίζοντας ότι «*ό,τι και αν αποφασίσουμε την Κυριακή, τη Δευτέρα δεν θα έχουμε τίποτα να χωρίσουμε*». Σε πανηγυρικό τόνο, ο Πρωθυπουργός κάλεσε τον κόσμο να πει με την ψήφο του ένα ξεκάθαρο και περήφανο «Όχι» στα τελεσίγραφα των Θεσμών. Ένα «Όχι» που συνδέει με το ιστορικό «Όχι» του Ιωάννη Μεταξά στο τελεσίγραφο του Μουσολίνι. «*Ο Ελληνικός λαός έχει πολλές φορές στην ιστορία του αποδειξει ότι ξέρει να επιστρέφει τα τελεσίγραφα. Τα τελεσίγραφα ενίοτε επιστρέφονται. Οι πιο λαμπρές σελίδες στην ιστορία αυτού του τόπου και αυτού του λαού, ήταν σελίδες τόλμης και αρετής. Σας καλώ να ξαναγράψουμε μαζί ιστορικές στιγμές ανάτασης και ελευθερίας. Σας καλώ την Κυριακή να πείτε ξανά ένα μεγάλο και περήφανο ΟΧΙ στα τελεσίγραφα. Να γυρίσετε την πλάτη σε αυτούς που σας τρομοκρατούν καθημερινά*», θα πει. Παρουσιάζοντας την εικόνα των Ελλήνων ως «*φτωχών και ανέργων*» καλεί τον ελληνικό λαό να δείξει ενότητα απέναντι σε οποιονδήποτε διχασμό. «*Σας καλώ, να παραμερίσετε τις σειρήνες που οργιάζουν, τις σειρήνες της τρομοκρατίας. Να αποφασίσετε με το νου και την καρδιά. Να αποφασίσετε με ηρεμία και αποφασιστικότητα. Να αποφασίσετε για μια Ελλάδα περήφανη σε μια Ευρώπη δημοκρατική. Έχουμε το δίκιο. Θα νικήσουμε. Κανείς δεν μπορεί να κρύψει ότι έχουμε το δίκιο με το μέρος μας. Πολίτες της Αθήνας, ελληνικό λαέ, θέλει αρετή και τόλμη η ελευθερία*». Ο Πρωθυπουργός δανείζεται τη φράση «*θέλει αρετή και τόλμη η ελευθερία*», από την Ωδή «Εις Σάμον» του Ανδρέα Κάλβου που έγραψε το 1824 για να παρομοιάσει τη γενναιότητα και την ανδρεία των κατοίκων της Σάμου με εκείνη των Ελλήνων που παλεύουν να αποδεσμευτούν από την ασφυκτική πίεση που τους ασκούν οι Ευρωπαϊκοί Θεσμοί. Ο Αλέξης Τσίπρας μένει σταθερός στη διαχρονική στάση του κόμματός του απέναντι στην Ευρώπη. Δεν την αποκηρύσσει σε καμία περίπτωση, αλλά παλεύει θα λέγαμε, να την αλλάξει. Θα τονίσει εμφατικά στο λόγο του πως «*Η Ευρώπη που γνωρίσαμε, η Ευρώπη των ιδρυτικών της αξιών δεν έχει καμιά σχέση με τους εκβιασμούς και τα τελεσίγραφα. Θέλουμε η Ευρώπη να επιστρέψει στις ιδρυτικές της αξίες. Σε αυτές που τόσα χρόνια παραμέρισε για να εφαρμόσει αδιέξοδα προγράμματα λιτότητας,*

εξαναγκάζοντας τους λαούς της σε επιλογές πέρα από τη θέλησή τους. Την Κυριακή δίνουμε όλοι μαζί μήνυμα δημοκρατίας και αξιοπρέπειας στην Ευρώπη και στον κόσμο. Γιατί την Κυριακή δεν αποφασίζουμε απλά να μείνουμε στην Ευρώπη. Αποφασίζουμε να ζήσουμε με αξιοπρέπεια στην Ευρώπη, να δουλέψουμε και να προκόψουμε στην Ευρώπη. Η Ελλάδα, η πατρίδα μας, ήταν, είναι και θα παραμείνει η κοιτίδα του Ευρωπαϊκού πολιτισμού».

Ο λόγος του Πρωθυπουργού χαρακτηρίζεται έντονα συναισθηματικά φορτισμένος. Η ένταση μπορεί να συγκριθεί με τους λόγους του την περίοδο των διπλών εκλογών του 2012. Σε ό,τι αφορά το λεξιλόγιο η λέξη που χρησιμοποιείται περισσότερο είναι η λέξη *Δημοκρατία* με 15 (!) αναφορές ενώ ακολουθούν οι λέξεις *τελεσίγραφο* (5 αναφορές), *νίκη* και *αξιοπρέπεια* (4 αναφορές), *ελευθερία* (3 αναφορές) και *εκβιασμοί* (2 αναφορές). Η ομιλία του Αλέξη Τσίπρα συνοψίζει ένα μήνυμα αξιοπρέπειας και περηφάνειας του ελληνικού λαού προς του Ευρωπαίους εταίρους και Θεσμούς, όμοιο με το κεντρικό σύνθημα των εκλογών του Ιανουαρίου 2015. Η έννοια της *αξιοπρέπειας* εμφανίζεται και στους οπαδούς του ΝΑΙ και του ΌΧΙ. Την έννοια μίας εθνικής επιβίωσης στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής οικογένειας αλλά και με την έννοια της προοπτικής. Η έννοια της *αξιοπρέπειας* που φαίνεται να προβάλλει ως κεντρική, νοηματοδοτείται τόσο από την Ελλάδα της Ευρώπης, που μόνο εντός της υπάρχει οποιαδήποτε ευκαιρία προοπτικής και άρα εθνικής επιβίωσης.

Οι δημοσκοπήσεις που πραγματοποιήθηκαν το διάστημα 1 με 3 Ιουλίου παρουσίαζαν ένα ντέρμπι μεταξύ του «Ναι» και του «Όχι». Πιο συγκεκριμένα, σύμφωνα με την εταιρία MRB το «Ναι» είχε προβάδισμα κατά 43,3% σε σχέση με το 42,9% του «Όχι» και 13,8% το ποσοστό της αδιευκρίνιστης ψήφου. Η εταιρία GPO έδινε οριακή διαφορά στο «Ναι» και «μάλλον ναι» με 44,1% και 42,9% για το «Όχι» και «μάλλον όχι». Ομοίως, η εταιρία ALCO έδινε 0,6% διαφορά υπέρ του «Ναι» με 41,7% και 41,1% υπέρ του «Όχι» και 10,7% το ποσοστό των αναποφάσιστων ψηφοφόρων. Η μοναδική εταιρία που έδινε ελάχιστο προβάδισμα στο «Όχι» ήταν η Public Issue με 43% και 42,5% υπέρ του «Ναι». Τα exit polls της ημέρας του δημοψηφίσματος (5 Ιουλίου 2015) παρουσίαζαν τα εξής αποτελέσματα:

- Η δημοσκόπηση που έκανε για λογαριασμό του τηλεοπτικού σταθμού STAR η MRB: ΝΑΙ 48,5%, ΌΧΙ 51,5%.
- Η δημοσκόπηση για το ραδιοτηλεοπτικό σταθμό ALPHA από τη MARC: ΝΑΙ 45,5%-50,5%, ΌΧΙ 49,5-54,5%

- Η δημοσκόπηση της GPO για το MEGA: ΝΑΙ 48,5%, ΌΧΙ 51,5%
- Η δημοσκόπηση της εταιρείας Metron Analysis για τον ANT1: ΝΑΙ 46-50%, ΌΧΙ 50-54%

Γίνεται φανερό ότι καμία εταιρεία δημοσκοπήσεων δεν κατάφερε να προβλέψει το συντριπτικό αποτέλεσμα 61,31% υπέρ του «Όχι» στο δημοψήφισμα. Ενδιαφέρον παρουσιάζουν και οι απαντήσεις των ερωτηθέντων σε ορισμένα ποιοτικά ερωτήματα όπως:

- Πιστεύετε ότι το πραγματικό ερώτημα του δημοψηφίσματος είναι για την παραμονή στο ευρώ; ΝΑΙ 40,6%, ΌΧΙ 49,2% ΔΕΝ ΞΕΡΩ/ΔΕΝ ΑΠΑΝΤΩ 10,2% (GPO MEGA)
- Πιστεύετε ότι η Ελλάδα πρέπει πάση θυσία να παραμείνει στη ζώνη του ευρώ; ΝΑΙ 74,1%, ΌΧΙ 24,5% ΔΞ/ΔΑ 1,4% (GPO MEGA), ΝΑΙ 87%, ΌΧΙ 9% ΔΞ/ΔΑ 4% (ANT1 METRON ANALYSIS)

7.5. Το αποτέλεσμα του Δημοψηφίσματος

Το τελικό αποτέλεσμα του Δημοψηφίσματος διέψευσε οποιαδήποτε δημοσκόπηση και πρόβλεψη. Η ψήφος υπέρ του «Όχι» συγκέντρωσε το 61,31%, η ψήφος υπέρ του «Ναι» το 38,69% και τα άκυρα / λευκά το 5,80% (Υπουργείο Εσωτερικών). Η νίκη για τον Αλέξη Τσίπρα και την Κυβέρνηση ΣΥΡΙΖΑ – ΑΝΕΛ ήταν ξεκάθαρη. Το «Όχι» επικράτησε σε όλες τις διοικητικές περιφέρειες (13) της ελληνικής επικράτειας. Το υψηλότερο ποσοστό του «Όχι» καταγράφεται στα Χανιά με 73,8% και το χαμηλότερο στη Λακωνία με 51,2%. Αντιστοίχως, το υψηλότερο ποσοστό του «Ναι» καταγράφεται στη Λακωνία με 48,8% και το χαμηλότερο στη Β΄ Πειραιώς με 27,5% (Υπουργείο Εσωτερικών). Ωστόσο, πίσω από τον «κατακόκκινο» εκλογικό χάρτη (με κόκκινο χρώμα σημειώνεται η επικράτηση της ψήφου του «Όχι»), διαπιστώνουμε πως το «Ναι» έλαβε στην Α΄ Αθηνών 46,8%, έναντι 41,9% στη Β΄ Αθηνών. Ενδεικτικά, στην περιφέρεια της Α΄ Αθηνών το «Ναι» (που εκπροσωπείται από τα κόμματα ΝΔ, ΠΟΤΑΜΙ, ΚΙΔΗΣΟ και ΠΑΣΟΚ) επικρατεί συντριπτικά στην περιοχή του Κολωνακίου (Σκουφά) με 70,2%, στο Παγκράτι με 58,7% και στα Εξάρχεια με 57,1%. Στη Β΄ Αθηνών το «Όχι» (που εκπροσωπείται από τα κόμματα ΣΥΡΙΖΑ, ΑΝΕΛ, ΧΡΥΣΗ ΑΥΓΗ και ΑΝΤΑΡΣΥΑ) επικρατεί με 58,06% (το «Ναι» συγκεντρώνει το 41,94%) και στη Β΄ Πειραιώς με 72,51% (το «Ναι» με 27,49%). Οι κεφαλαιακοί έλεγχοι (capital controls) φαίνεται να επηρέασαν την εκλογική συμπεριφορά των

Ελλήνων ψηφοφόρων. Το 12,3% του συνόλου των ψηφοφόρων στράφηκαν προς την ψήφο υπέρ του «Ναι» εξαιτίας του κλεισίματος των τραπεζών και της αβεβαιότητας που αυτό προκάλεσε (Walter κ.ά., 2018)¹⁶⁵.

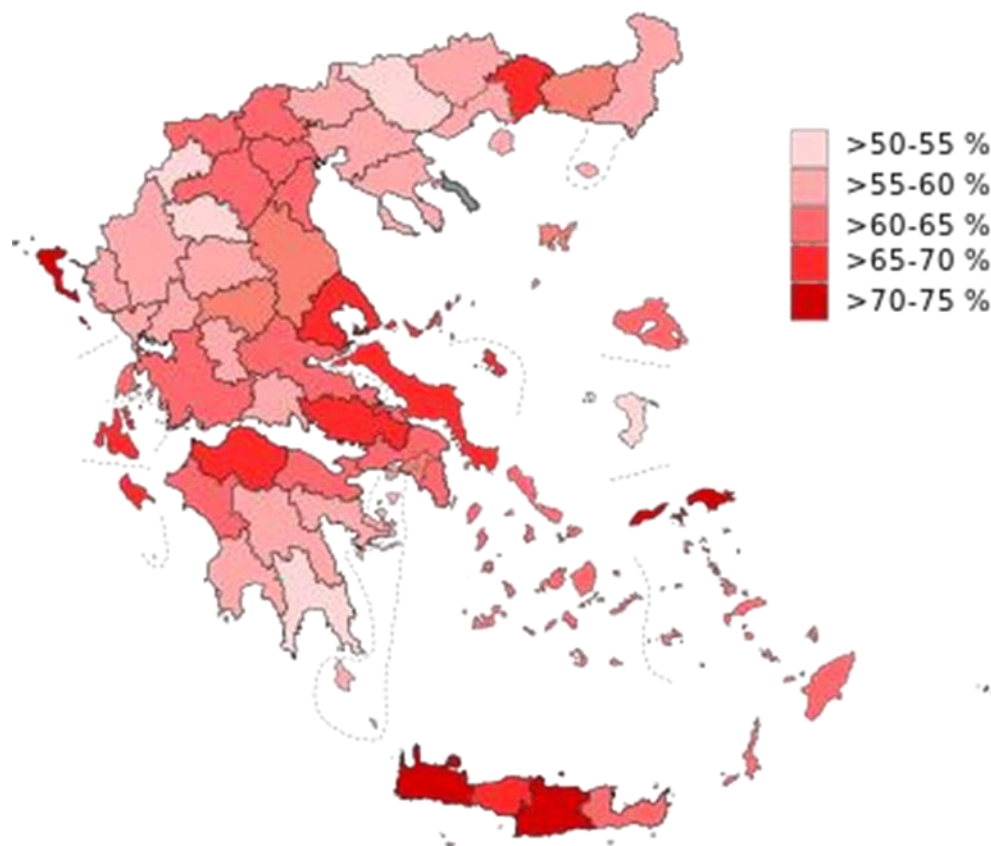
Σε ό,τι αφορά στα κοινωνικά χαρακτηριστικά των ψηφοφόρων του «Όχι»¹⁶⁶, μπορούμε να πούμε πως τα στοιχεία ομοιάζουν με τα χαρακτηριστικά των ψηφοφόρων του ΣΥΡΙΖΑ στις εκλογές του Ιανουαρίου 2015. Οι γυναίκες ψήφισαν «Όχι» κατά 62,3% και οι άνδρες κατά 60,2%. Το «Όχι» αποτέλεσε επιλογή της συντριπτικής πλειοψηφίας των νέων ηλικίας 18-24 ετών (85%), των φοιτητών (85,2%) και των ανέργων (72,9%), με τους μισθωτούς του ιδιωτικού και δημοσίου τομέα να ακολουθούν (71,3% και 70,9% αντίστοιχα). Επιπλέον, η πλειοψηφία των εκλογέων που επέλεξαν «Όχι» στο δημοψήφισμα είναι μέσης εκπαίδευσης (65,7%) και τοποθετούνται στην αριστερά και κεντροαριστερά (91% και 73,6% αντίστοιχα) στην κλίμακα Αριστεράς – Δεξιάς.

Τέλος, αναφορικά με την κομματική προέλευση της ψήφου στο «Όχι» η συντριπτική πλειοψηφία των ψηφοφόρων προέρχεται από τον ΣΥΡΙΖΑ (87,3%), το ΚΚΕ (86,9%), τους ΑΝΕΛ (78,5%) και τη Χρυσή Αυγή (77,3%). Η ψήφος στο Δημοψήφισμα εμφανίζει χαρακτηριστικά ταξικής ψήφου καθώς το «Όχι» έλαβε υψηλά ποσοστά σε περιοχές με χαμηλά εισοδήματα, όπως η Αγία Βαρβάρα (72,75%), το Καματερό (71,75%), το Αιγάλεω (70,55%) και το Περιστερί (70,28%), ενώ το «Ναι» έλαβε υψηλά ποσοστά σε περιοχές με υψηλά εισοδήματα, όπως η Φιλοθέη (81,56%), το Ψυχικό (77,98%) και η Κηφισιά (64,57%). Παρακάτω παραθέτουμε τρεις πίνακες που αποτυπώνουν πώς ψήφισαν οι εκλογείς στις περιοχές που αποτελούν τα λαϊκά, μεσοαστικά και αστικά στρώματα. Η επεξεργασία των δεδομένων έγινε λαμβάνοντας υπόψη το εισόδημα των κατοίκων στις περιοχές αυτές.

¹⁶⁵ Παρατίθεται στο Crespy και Ladi 2019: 879 – 880.

¹⁶⁶ «Τα Κοινωνικά Χαρακτηριστικά των Ψηφοφόρων του «Όχι»», Public Issue – Αθροιστικό Αρχείο Ερευνών (δείγμα N=2069 άτομα), περίοδος διεξαγωγής των ερευνών: 29 Ιουνίου – 3 Ιουλίου 2015

Χάρτης 1: Ο Χάρτης του "ΟΧΙ" στο δημοψήφισμα της 5ης Ιουλίου 2015.

Πίνακας 6. Η ψήφος στα λαϊκά – μικροαστικά στρώματα στο Δημοψήφισμα του 2015

Λαϊκά μικροαστικά στρώματα	Εθνικές εκλογές 2015, ενοποίηση της κομματικής ψήφου 2015 με βάση τη θέση των κομμάτων στο δημοψήφισμα			Δημοψήφισμα 2015	
	Ναι	Όχι	Κ.Κ.Ε.	Ναι	Όχι
	Ποσοστά (%)				
Αγία Βαρβάρα	33,34	52,71	8,17	27,20	72,80
Αιγάλεω	29,51	56,16	8,32	29,45	70,55
Περιστέρι	29,45	55,91	8,81	29,72	70,28
Πετρούπολη	30,22	53,95	9,71	31,78	68,22
Ίλιον	30,91	55,47	7,64	30,51	69,49
Καματερό	28,16	56,9	8,62	28,25	71,75
Χαϊδάρι	32,29	52,92	8,60	33,18	66,82
Μέσοι όροι	30,55	54,86	8,55	30,01	69,98

Σημείωση: Πηγή εκλογικών δεδομένων: Υπουργείο Εσωτερικών (www.ypes.gr) Επεξεργασία πινάκων: Μοσχονάς Γεράσιμος και Σπυροπούλου Βίβιαν για τον τηλεοπτικό σταθμό Alpha (5 Ιουλίου 2015)

Πίνακας 7. Η ψήφος στα μικρό – μεσοαστικά στρώματα στο Δημοψήφισμα του 2015

Μικρό- μεσοαστικά στρώματα	Εθνικές εκλογές 2015, ενοποίηση της κομματικής ψήφου 2015 με βάση τη θέση των κομμάτων στο δημοψήφισμα			Δημοψήφισμα 2015	
	Ναι	Όχι	Κ.Κ.Ε.	Ναι	Όχι
	Ποσοστά (%)				
Ζωγράφου	39,98	47,4	7,04	44,08	55,92
Βύρωνας	34,85	51,3	8,35	39,15	60,85
Γαλάτσι	34,61	51,88	7,56	37,44	62,56
Αργυρούπολη	35,65	50,53	7,38	38,58	61,42
Ηλιούπολη	35,95	50,98	7,29	39,48	60,52
Καλλιθέα	35,82	50,24	7,51	37,33	62,67
Νέα Σμύρνη	42,35	46,63	5,85	47,94	52,06
Μοσχάτο	37,82	49,84	6,17	37,81	62,19
Μέσοι όροι	37,12	49,85	7,14	40,22	59,77

Σημείωση: Πηγή εκλογικών δεδομένων: Υπουργείο Εσωτερικών (www.ypes.gr) Επεξεργασία πινάκων: Μοσχονάς Γεράσιμος και Σπυροπούλου Βίβιαν για τον τηλεοπτικό σταθμό Alpha (5 Ιουλίου 2015)

Πίνακας 8. Η ψήφος στα μεσοαστικά - αστικά στρώματα στο Δημοψήφισμα του 2015

Μεσοαστικά- Αστικά στρώματα	Εθνικές εκλογές 2015, ενοποίηση της κομματικής ψήφου 2015 με βάση τη θέση των κομμάτων στο δημοψήφισμα			Δημοψήφισμα 2015	
	Ναι	Όχι	Κ.Κ.Ε.	Ναι	Όχι
	Ποσοστά (%)				
Κηφισιά	58,95	33,2	3,68	64,57	35,43
Ψυχικό	72,37	22,11	2,18	77,98	22,02
Παπάγου	60,77	32,56	1,85	68,10	31,90
Χαλάνδρι	44,95	44,17	5,30	50,53	49,47
Γλυφάδα	46,95	42,72	4,56	50,59	49,41
Φιλοθέη	74,62	20,94	1,67	81,56	18,44
Πεντέλη	52,95	39	3,19	57,73	42,27
Μέσοι όροι	58,79	33,52	3,20	64,43	35,56

Σημείωση: Πηγή εκλογικών δεδομένων: Υπουργείο Εσωτερικών (www.ypes.gr) Επεξεργασία πινάκων: Μοσχονάς Γεράσιμος και Σπυροπούλου Βίβιαν για τον τηλεοπτικό σταθμό Alpha (5 Ιουλίου 2015)

Μελετώντας τους πίνακες, είναι εμφανές ότι τα λαϊκά – μικροαστικά στρώματα ψήφισαν με συντριπτική πλειοψηφία «Όχι» στο δημοψήφισμα με ποσοστό 69,98% ενώ το αντίστροφο συνέβη στα αστικά στρώματα, οι ψηφοφόροι των οποίων ψήφισαν κατά 64,43% «Ναι». Εκατοντάδες κόσμου συγκεντρώθηκαν ήδη από νωρίς, αμέσως μετά το κλείσιμο των καλπών, τόσο στην πλατεία Συντάγματος όσο και στην πλατεία Κλαυθμώνος για να πανηγυρίσουν για τη μεγάλη επικράτηση του «Όχι» στο δημοψήφισμα. Φωνάζοντας μεταξύ άλλων συνθημάτων «*Τα μεγάλα όχι τα λέει ο λαός*», κρατώντας ελληνικές σημαίες, χορεύοντας και τραγουδώντας πανηγύρισαν για την επικράτηση του «Όχι».

Από την άλλη πλευρά, ο Γιάνης Βαρουφάκης περιγράφει την ατμόσφαιρα στο Μέγαρο Μαξίμου μετά την επικράτηση του «Όχι» στο δημοψήφισμα, περισσότερο σαν εκλογική ήττα παρά νίκη. «*Καθώς περνούσα την κύρια είσοδο του Μαξίμου, οι υπουργοί και παρατρεχάμενοι που συνάντησα φαίνονταν μουνδιασμένοι, λες και είχαν μόλις υποστεί βαριά εκλογική ήττα. Η παρουσία μου τους έκανε ακόμα νευρικότερους [...] Όταν εμφανίστηκε το τελικό ποσοστό στην οθόνη 61,35% υπέρ του Όχι με ποσοστό συμμετοχής το εντυπωσιακό 62,5%, πετάχτηκα από την καρέκλα μου σηκώνοντας πανηγυρικά τη γροθιά στον αέρα. Τότε, κοιτάζοντας γύρω μου, συνειδητοποίησα ότι ήμουν ο μόνος στο δωμάτιο που πανηγύριζε*» (Βαρουφάκης, 2017: 768). Ο Υπουργός Οικονομικών μετά την επικράτηση του «Όχι» στο δημοψήφισμα θα δηλώσει πως «*Ο τερματισμός της ανεργιακής λιτότητας και η αναδιάρθρωση του μη βιώσιμου χρέους ήταν οι δύο διαπραγματευτικοί στόχοι της κυβέρνησής μας. Δυστυχώς, αυτούς τους πέντε μήνες οι δανειστές δεν δέχτηκαν οποιαδήποτε συζήτηση και μας έκλεισαν τις τράπεζες. Θέλησαν να μας ταπεινώσουν στα δύο μέτωπα: της λιτότητας και του χρέους. Το τελεσίγραφο της 25ης Ιουνίου ο λαός το επέστρεψε σήμερα σε αυτούς που το έστειλαν*». Σημείωσε δε, ότι «*το «όχι» είναι εργαλείο με το οποίο η κυβέρνηση θα τείνει «χείρα συνεργασίας» στους εταίρους με στόχο τη συμφωνία*» καθώς «*θα τους καλέσουμε έναν έναν να βρούμε κοινό τόπο*» (Βαρουφάκης, 2015α).

Η Commission από την πλευρά της ανέφερε σε ανακοίνωσή της πως «*Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή λαμβάνει υπόψη και σέβεται το αποτέλεσμα του δημοψηφίσματος στην Ελλάδα, μετά την επικράτηση του «Όχι» στο ελληνικό δημοψήφισμα για την αποδοχή ή μη της συμφωνίας που έχουν προτείνει οι Θεσμοί στην Ελλάδα*». Ο Πρωθυπουργός Αλέξη Τσίπρας στη δήλωσή του για το αποτέλεσμα του δημοψηφίσματος και σε κλίμα ενότητας και σύμπνοιας, ανακοίνωσε την επιστροφή της Ελλάδας στο τραπέζι των διαπραγματεύσεων. «*Τούτη την ώρα, ο τόπος χρειάζεται*

περισσότερο από ποτέ ενότητα και συνοχή, ομοψυχία και ειλικρινή συνεννόηση προκειμένου να ξεπεράσουμε τις δυσκολίες. Σήμερα γιορτάζουμε τη νίκη της δημοκρατίας. Από αύριο, όμως, όλοι μαζί συνεχίζουμε και ολοκληρώνουμε την Εθνική προσπάθεια για μια συμφωνία διεξόδου. Το σημερινό δημοψήφισμα δεν έχει νικητές και ηττημένους. Αποτελεί μια μεγάλη νίκη από μόνο του. Σήμερα, όλες και όλοι μαζί, γράψαμε μια λαμπρή σελίδα στη σύγχρονη ευρωπαϊκή ιστορία. Σήμερα, με δεδομένες τις δυσμενείς συνθήκες που διαμορφώθηκαν την προηγούμενη εβδομάδα, κάνατε μια πολύ γενναία επιλογή. Ωστόσο, έχω πλήρη συνείδηση ότι η εντολή που μου δίνετε δεν είναι εντολή ρήξης με την Ευρώπη αλλά εντολή ενίσχυσης της διαπραγματευτικής μας δύναμης για την επίτευξη βιώσιμης συμφωνίας. Με όρους κοινωνικής δικαιοσύνης, με όρους προοπτικής και απεγκλωβισμού από τον φαύλο κύκλο της λιτότητας. Και αυτή την εντολή θα την υπηρετήσω χωρίς χρονοτριβή», θα πει (Τσίπρας, 2015η). Επιπλέον, για ακόμα μια φορά θα τονίσει τον ευρωπαϊκό προσανατολισμό της Ελλάδας και το κρίσιμο διαχρονικό ζητούμενο του ΣΥΡΙΖΑ αλλά και του ΣΥΝ για μια δημοκρατική, δίκαιη και αλληλέγγυα Ευρώπη, χωρίς ανισότητες.

«Με τη σημερινή ιστορική και γενναία επιλογή του ο ελληνικός λαός απάντησε στο σωστό ερώτημα και ταυτόχρονα άλλαξε και το ερώτημα του διαλόγου στην Ευρώπη. Δεν απάντησε στο ερώτημα μέσα ή έξω από το ευρώ. Αυτό το ερώτημα πρέπει να φύγει οριστικά από τη συζήτηση. Δεν μπορεί η Ευρώπη να είναι ο μονόδρομος των μνημονίων της λιτότητας. Ο Ελληνικός λαός σήμερα έδωσε απάντηση στο ερώτημα: Ποια Ευρώπη θέλουμε. Και απάντησε γενναία : θέλουμε την Ευρώπη της αλληλεγγύης και της δημοκρατίας. Ταυτόχρονα είμαστε ήδη έτοιμοι να συνεχίσουμε τη διαπραγμάτευση. Με ένα πλάνο αξιόπιστης χρηματοδότησης. Με ένα σχέδιο αξιόπιστων μεταρρυθμίσεων, που θα έχουν την αποδοχή της ελληνικής κοινωνίας. Ταυτόχρονα, όμως, αυτή τη φορά στο τραπέζι της διαπραγμάτευσης θα βρίσκεται και το θέμα του χρέους, πόσο μάλλον όταν το ίδιο το ΔΝΤ στην έκθεσή του το παραδέχεται. Έκθεση που απουσίαζε μέχρι σήμερα από τις διαπραγματεύσεις, αφού μόλις προχθές είδε το φως της δημοσιότητας, και επιβεβαιώνει τις ελληνικές θέσεις για την αναγκαία αναδιάρθρωση του χρέους προκειμένου να καταλήξουμε σε μια βιώσιμη λύση οριστικής εξόδου από την κρίση, τόσο για την Ελλάδα όσο και για την Ευρώπη» (Ο.π.).

Ακολούθησε η σύγκληση του Συμβουλίου πολιτικών αρχηγών όπου ο Πρωθυπουργός εμφανίστηκε σε κακή κατάσταση στο Προεδρικό Μέγαρο. Το κλίμα της συνάντησης των πολιτικών αρχηγών περιγράφει η Δήμητρα Κρυστάλλη στο άρθρο της στο Βήμα (Κρυστάλλη, 2016): «Ήταν ασταθής, σε μεγάλη αβεβαιότητα.

Δυσκολευόταν να πάρει απόφαση, δεν μπορούσε να σηκώσει το βάρος των στιγμών» διηγείται ο κ. Μειμαράκης. «Το κλίμα ήταν πολύ βαρύ. Ο Τσίπρας, όχι και σε πολύ καλή κατάσταση, επαναλάμβανε τα γνωστά κλισέ. Ο Μειμαράκης του έκανε επιθέσεις. Αυτός απαντούσε χωρίς όρεξη και χωρίς σιγουριά». Τα κλισέ του Πρωθυπουργού ήταν μια άνευρη εισήγηση ότι το «ΟΧΙ» σήμαινε την απόρριψη της πρότασης Γιούνκερ και ότι ήθελε εξουσιοδότηση για να φέρει μια καλύτερη συμφωνία, εντός ευρώ.

Η ώρα περνούσε και οι αρχηγοί ενημερώθηκαν από τον κ. Παυλόπουλο ότι κρεμόταν πάνω από το κεφάλι τους η δαμόκλειος σπάθη ενός διπλού τελεσιγράφου: ο κ. Ολάντ περίμενε ενημέρωση ως τις 12 το μεσημέρι ότι υπάρχει συμφωνία των αρχηγών και ως τις 6 το απόγευμα την έκδοση κοινού ανακοινωθέντος, προκειμένου να ενημερώσει και τους υπόλοιπους ευρωπαίους ηγέτες! «*Κάποια στιγμή*» συνεχίζει την αφήγησή του ο επικεφαλής του Ποταμιού, «*είπα: “Αν θέλετε να πει ο καθένας τη δική του ιστορία ας το κάνουμε, αλλά η Ευρώπη περιμένει ένα ΝΑΙ ή ένα ΟΧΙ”*». Ο Καμμένος πήγε να αντιδράσει στο στυλ “*δεν θα μας πει εμάς η Ευρώπη!*”. Κοίταξε τον Τσίπρα περιμένοντας κάποια επιδοκιμασία αλλά αυτός είχε σκυμμένο το κεφάλι. Λέω ξανά: “*Είμαστε σε κόκκινο συναγερμό. Να φύγουν οι πρακτικογράφοι και να μιλήσουμε καθαρά. Η χώρα καταρρέει. Δεν θα πληρωθούν μισθοί. Πρέπει να κάνουμε ό,τι μπορούμε για να παραμείνουμε στην Ευρώπη*”. Ο ΠτΔ ανακοινώνει ότι πρέπει να μιλήσει με τον πρόεδρο Ολάντ και να του πει αν υπάρχει συμφωνία των αρχηγών. “*Να μπούμε σε ένα αεροπλάνο και να πάμε όλοι μαζί στις Βρυξέλλες*” προτείνει ο Καμμένος. Χαμογελάμε. Αρχίζουμε να μιλάμε ουσιαστικά. Τι περιθώρια έχουμε να κρατηθούμε στην Ευρώπη;». «*Μετά από πολλά διαλείμματα και συνεχείς διαβουλεύσεις, συμφωνούμε να βγάλουμε ένα κείμενο με τις υπογραφές όλων (εκτός του Κουτσούμπα βέβαια). Στην αρχή πήγε να υπαγορεύσει κάτι ο Τσίπρας. Τον σταματάμε και του εξηγούμε ότι πρέπει να πούμε ένα ξεκάθαρο “ΝΑΙ” και όχι μισόλογα*» προσθέτει ο κ. Θεοδωράκης, ο οποίος παρουσιάζει ένα προσχέδιο δήλωσης που συμπληρώνεται με τις επισημάνσεις του κ. Παυλόπουλου και τις παρατηρήσεις των άλλων αρχηγών. «*Σε λίγες ώρες ήταν έτοιμο το κείμενο που έκανε το “ΟΧΙ” του Τσίπρα “ΝΑΙ”*». Οι 356 λέξεις που μας κράτησαν στην Ευρώπη».

Στις 6 Ιουλίου οι τρεις πολιτικοί αρχηγοί (Ευάγγελος Μειμαράκης, Φώφη Γεννηματά και Σταύρος Θεοδωράκης) κράτησαν την Ελλάδα στην Ευρώπη. Στη συνέχεια τα κόμματά τους ψήφισαν στη Βουλή το γενικό πλαίσιο της συμφωνίας της 12ης Ιουλίου έχοντας λάβει διαβεβαιώσεις συναίνεσης από τον Πρωθυπουργό. «*Δεσμεύομαι ότι δεν θα σας αιφνιδιάσω με εκλογές*» έχουν δηλώσει δημοσίως ότι τους είπε και ο κ. Τσίπρας δεν τους διέψευσε. Παρά τις διαβεβαιώσεις του, στις 28

Αυγούστου θυροκολλήθηκε στη Βουλή το διάταγμα για την προκήρυξη εκλογών στις 20 Σεπτεμβρίου.

Το «Όχι» έδωσε μία δυνατότητα στην Κυβέρνηση να διαπραγματευτεί (Συνέντευξη 14) και να «απαλλαγεί» από τον αμφιλεγόμενο Υπουργό Οικονομικών Γιάννη Βαρουφάκη. Προφανώς, η αντικατάσταση του κυρίου Βαρουφάκη συνιστά ένα σαφές μήνυμα προς τους εταίρους, αλλά και προς τα μέλη του Eurogroup ειδικότερα, ότι ο Αλέξης Τσίπρας επιθυμεί να εργαστεί για την επίτευξη συμφωνίας. Με τον λαό στο πλευρό του ο Τσίπρας επέστρεψε στο τραπέζι των διαπραγματεύσεων (Crespy και Ladi 2019: 880)

7.6. Η 17ωρη διαπραγμάτευση στις Βρυξέλλες

Η Σύνοδος κορυφής για το Ευρώ στις 12 Ιουλίου 2015 αποτέλεσε την τελευταία πράξη του δράματος (Crespy και Ladi 2019: 881). Το αποτέλεσμα της Συνόδου, μετά από μια εξαντλητική διαπραγμάτευση που διήρκησε 17 ώρες, ήταν η συμφωνία για ένα τρίτο πρόγραμμα διάσωσης, 86 δισεκατομμυρίων ευρώ για τα επόμενα τρία χρόνια. Οι δημοσιονομικές προσαρμογές και οι διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις παρέμειναν. Ευρωπαίοι και Έλληνες αξιωματούχοι περιγράφουν τη 17ωρη διαπραγμάτευση ως ένα θρίλερ «για γερά νεύρα» (Συνεντεύξεις 6, 7 και 9). Υπήρχε και ένα πλάνο του Υπουργού Οικονομικών Schäuble μεταξύ άλλων προτάσεων ως λύσεις για το ελληνικό πρόβλημα το οποίο πρότεινε μια πενταετή έξοδο από την Ευρωζώνη και έναν αποταμιευτικό λογαριασμό με έδρα το Λουξεμβούργο με σκοπό να πουλάει Ελληνικά περιουσιακά στοιχεία. Το πενταετές πλάνο εξόδου του Σόιμπλε επιβεβαιώνει και το βιβλίο των Βαρβιτσιώτη και Δενδρινού (2019). Κατά τη διάρκεια της 17ωρης διαπραγμάτευσης με τους Ευρωπαίους ηγέτες και αξιωματούχους ο Τσίπρας έκανε στροφή 180 μοιρών και δέχτηκε μία σειρά δεσμεύσεων που λίγο αργότερα επικυρώθηκαν (Rogi, 2016:13). Έλληνας αξιωματούχος που ήταν παρών στο σκληρό διαπραγματευτικό Eurogroup θα παραδεχτεί πως ήταν μία πολύ δύσκολη νύχτα.

«Εκεί το κλειδί τώρα, ήταν του Ταμείου. Δηλαδή το καινούργιο πράγμα - όχι το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο - το Ταμείο Αποκρατικοποιήσεων που θα ήταν σαν εγγύηση για το χρέος. Ήταν ένα πράγμα που μπήκε τότε στο τραπέζι, δεν υπήρχε πριν. Ήταν με την έννοια μάλλον μία τιμωρητική διάθεση των Γερμανών. “Ότι, θέλετε δημοψήφισμα; Πάρτε τώρα αυτό να μάθετε”. Και το μεγαλύτερο μέρος της βραδιάς ας πούμε, πέρασε διαπραγματευόμενοι αυτό. Βέβαια εκείνη την ώρα στο τραπέζι ήταν αφενός το Ταμείο

Αποκρατικοποιήσεων με έδρα το Λουξεμβούργο και ταυτόχρονα δοκιμαστική έξοδος από το Ευρώ. Βγείτε για λίγο και βλέπουμε... Και θα σας δώσουμε και μία βοήθεια για ανθρωπιστικούς λόγους, ας πούμε, και με κάποιους όρους. Δηλαδή τότε ήταν λίγο και Μνημόνιο χωρίς Ευρώ, ήταν ένα περίεργο πράγμα, το οποίο ήταν γραμμένο όμως, δεν ήταν ότι φήμες και διαρροές. Είναι γραμμένο σε χαρτί, το είδαμε μπροστά μας. Το ταμείο τώρα ξεκίνησε με έδρα το Λουξεμβούργο, ίσως και αυτοί το ξεκίνησαν λίγο ακραία για να το μαζέψουν μετά και κατέληξε σε κάτι που είχε έδρα την Αθήνα, διοίκηση κυρίως ελληνική όχι 100% και το βασικό - νομίζω ότι αυτό είναι το κλειδί που γύρισε το παιχνίδι - ήταν ότι δεν θα πουλήσει περιουσιακά στοιχεία 50 δις, αλλά ενδεχομένως να αξιοποιήσει μία περιουσία που θα αποφέρει 50 δις. Δηλαδή δεν θα πουλήσεις την Ακρόπολη, θα βάλεις την Ακρόπολη στο ταμείο και από τα εισιτήρια που θα κόβεις για την Ακρόπολη, για παράδειγμα, θα μαζέψεις κάποια στιγμή σε βάθος χρόνου ένα ποσό. Το οποίο ήταν εντελώς διαφορετικό, έτσι; Είναι άλλο να πουλήσεις κάτι προφανώς και άλλο να το αξιοποιήσεις. Αυτό νομίζω ήταν το κύριο κομμάτι της κουβέντας τότε, το τι θα είναι το αυτό το ταμείο. Και το οποίο εντάζει σε τελική ανάλυση, ήταν κάτι που θα μπορούσε να το αποδεχτεί και ο Τσίπρας τότε» περιγράφει Έλληνας αξιωματούχος (Συνέντευξη 6). Ο ίδιος αξιωματούχος περιγράφει με γλαφυρό τρόπο τον σημαντικό ρόλο που έπαιξε η Γαλλία στην επιτυχή έκβαση της 17ωρης διαπραγμάτευσης. «Εννοείται οι Γάλλοι ήταν ο βασικός σύμμαχος τότε. Δηλαδή ερχόταν η Γαλλική αντιπροσωπεία ας πούμε, στα γραφεία της Ελληνικής αντιπροσωπείας και κλεινόμασταν εκεί σε ένα γραφείο και λέγαμε “Λοιπόν αυτό έλα να το κάνουμε έτσι. Ναι αλλά αυτό δεν περνάει. Και θα το κάνουμε και λίγο αλλιώς”. Πολύ κρίσιμη η συμμετοχή των Γάλλων, πάρα πολύ κρίσιμη. Ήταν ο νούμερο ένα σύμμαχος. Οι Ιταλοί, λίγο βοηθούσαν, αλλά εντάζει τώρα και ο Renzi, που ήτανε και λίγο περσόνα περίεργη, δεν είχε και μια συνέπεια... Γενικά δηλαδή όλοι ήταν σε ένα στυλ ότι “έχουμε τους Γερμανούς από τη μία μεριά και τους Έλληνες από την άλλη”. Δεν ήταν ότι όλοι ήταν από την πλευρά των Γερμανών. Δηλαδή οι Γερμανοί βάλανε στο τραπέζι τη σκληρή την πρόταση, ο Schäuble μάλλον... Η Merkel ήταν σε λίγο πιο διαλλακτική γραμμή, τουλάχιστον έτσι φαινόταν, τώρα δεν ξέρεις τι γίνεται... Και όλοι οι υπόλοιποι ήτανε κάπου στο ενδιάμεσο» (Συνέντευξη 6).

7.7. Αποτίμηση: το «Όχι» που έγινε «Ναι»

Το νήμα της ιστορίας που οδήγησε στο δημοψήφισμα της 5ης Ιουλίου 2015 έχει την

αφετηρία του στις αρχές Απριλίου, όταν ο Αλέξης Τσίπρας άρχισε να αντιλαμβάνεται ότι η διαπραγμάτευση με την Ευρώπη δεν κατέληγε εκεί όπου ήθελε. Εκείνη την εποχή είχε δώσει εντολή στον Γιάνη Βαρουφάκη να μελετήσει όλα τα ζητήματα που θα προέκυπταν αν η Ελλάδα αναγκαζόταν να εγκαταλείψει το ευρώ και ο Τζέιμς Γκαλμπρέιθ ανέλυε τα σενάρια για τη μετάβαση στη νέα δραχμή. Λίγο πριν από το Πάσχα ο Πρωθυπουργός με μια στενή ομάδα υπουργών και συνεργατών του είχε αποφασίσει να προχωρήσει σε δημοψήφισμα εφόσον η διαπραγμάτευση έφτανε σε αδιέξοδο και έδωσε εντολή να γίνει όλη η απαραίτητη προεργασία, έκδοση ΠΝΠ, τήρηση προθεσμιών, προμήθεια φακέλων και ψηφοδελτίων – μια μικρή οδύσσεια γιατί *«λεφτά δεν υπήρχαν ούτε για τα ψηφοδέλτια»*, όπως ομολογούν αρμόδιοι κυβερνητικοί παράγοντες. Εξαιτίας αυτής της προετοιμασίας μπόρεσε να πραγματοποιηθεί το δημοψήφισμα, τον Ιούλιο, μέσα σε μόλις μία εβδομάδα.

Τότε δεν ήταν γνωστό πόσο κοντά στην καταστροφή βρέθηκε η Ελλάδα ούτε το *«Σχέδιο Χ»*, *«το ευαίσθητο έργο»* που είχε αναλάβει ο κ. Γκαλμπρέιθ και προέβλεπε την κήρυξη κατάστασης έκτακτης ανάγκης, την εθνικοποίηση της Τράπεζας της Ελλάδας και το κλείσιμο των υπόλοιπων τραπεζών, τον έλεγχο στα καύσιμα, στα τρόφιμα και στα φάρμακα, την εκτύπωση υποσχετικών (IOU) για την πληρωμή μισθών και συντάξεων και TAN (tax – anticipation notes) για την είσπραξη φόρων, την κινητοποίηση του στρατού και της αστυνομίας, την επιστράτευση των δημοσίων υπαλλήλων, ώστε να γίνει ομαλά η μετάβαση στη νέα δραχμή.

Τον Απρίλιο του 2015 ο Αλέξης Τσίπρας είχε δηλώσει σε τηλεοπτική συνέντευξή του ότι *«εάν καταλήξουμε σε μια μη επιθυμητή συμφωνία, θα οδηγηθούμε σε δημοψήφισμα και όχι σε εκλογές»*, αλλά ελάχιστοι έδωσαν σημασία. Ο υπουργός Οικονομικών μονοπωλούσε την επικαιρότητα, η οποία είχε σηματοδοτεί από την επεισοδιακή συνεδρίαση του Eurogroup στη Ρίγα της Λετονίας όπου ο Βαρουφάκης απομονώθηκε από τους υπόλοιπους υπουργούς Οικονομικών της Ευρωζώνης. Το Brussels group στη Ρίγα αποτέλεσε κομβικό σημείο στις διαπραγματεύσεις καθώς η περίοδος των διαπραγματεύσεων χωρίζεται σε δύο περιόδους: *«στην προ- Ρίγας και μετά- Ρίγας»* περίοδο. Στην πρώτη περίοδο οι διαπραγματεύσεις ήταν απλά ανύπαρκτες από την πλευρά της ελληνικής αποστολής, θα πει Ελληνίδα δημοσιογράφος που κάλυπτε τα γεγονότα στις Βρυξέλλες. *«Μηδέν! Μιλάμε για μηδέν. Κοροϊδεύοντουσαν. Καθόντουσαν για οχτώ ώρες και μετά από τρεις ώρες, ξαναγυρνούσαν, σηκώνονταν, δεν είχαν ένα χαρτί. Αστεία πράγματα»* (Συνέντευξη 16). Ο Αλέξης Τσίπρας έδειχνε να ταλαντεύεται μεταξύ των Ελλήνων ομολόγων του και των Ευρωπαίων εταίρων

δείχνοντας τελείως διχασμένος. «Εμπιστευόταν από τη μία το ένα team του Brussels group και από την άλλη τον Βαρουφάκη. Μέχρι την τελευταία στιγμή ήταν ένα εκκρεμές...» (Συνέντευξη 16). Ο Πρωθυπουργός δεν τήρησε την υπόσχεση που έδωσε στο διάγγελμά του ότι θα σεβαστεί το αποτέλεσμα του δημοψηφίσματος «όποιο και αν είναι αυτό». Το δημοψήφισμα του 2015 χώρισε τον ελληνικό λαό στα δύο και χρησιμοποιήθηκε από τον Πρωθυπουργό ως ένα διαπραγματευτικό όπλο απέναντι στους Ευρωπαίους εταίρους. Επιπλέον, ο Τσίπρας τάχθηκε υπέρ της ψήφου του «Όχι». Η πιθανή επικράτηση του «Όχι» στο δημοψήφισμα έφερνε τον Πρωθυπουργό σε μια ισχυρότερη διαπραγματευτική θέση και στην πιθανότητα να φέρει μια καλύτερη συμφωνία για την Ελλάδα (Rori 2016, Hansen, 2017:6, συνεντεύξεις 4 και 6). Η διαφορά είναι ότι κάποιοι κυβερνητικοί αξιωματούχοι αξιολογούν το δημοψήφισμα ως ένα διαπραγματευτικό εργαλείο που θα οδηγούσε σε μια συμφωνία (Συνέντευξη 13) ενώ άλλοι σαν μία βόμβα που θα οδηγούσε σε σύγκρουση με τους Ευρωπαίους εταίρους και σε πιθανή έξοδο της Ελλάδας από την Ευρωζώνη (Συνεντεύξεις 2 και 12). Σύμφωνα με Έλληνες αξιωματούχους, το δημοψήφισμα αποτέλεσε μία βαλβίδα εκτόνωσης της κατάστασης, ώστε να οδηγηθούν οι καταστάσεις σε μια νέα ισορροπία και ο ΣΥΡΙΖΑ να προχωρήσει μπροστά (Συνέντευξη 13) αλλά και μία «έξοδος κινδύνου»¹⁶⁷ (Βαρουφάκης 2017: 724-25). Τρία χρόνια μετά, ο πρωθυπουργός Αλέξης Τσίπρας σε συνέντευξή του στη γερμανική Κυριακάτικη εφημερίδα *Die Welt* παραδέχθηκε ότι θα ενεργούσε διαφορετικά για το δημοψήφισμα του 2015 αν είχε όλα τα δεδομένα του σήμερα μπροστά του, τότε¹⁶⁸. Σε ερώτηση του δημοσιογράφου¹⁶⁹ απαντά πως «Η κατάσταση τότε ήταν πολύ δύσκολη. Εκ των υστέρων και με τη γνώση που έχουμε τώρα, μπορούμε φυσικά να αξιολογήσουμε διαφορετικά τα πράγματα. Αλλά πρέπει να αποφασίζουμε, όταν τα έχουμε μπροστά μας. Και αντίθετα με όσα λέτε, δεν επρόκειτο για δημοψήφισμα σχετικά με την παραμονή στο ευρώ. Ήταν ψηφοφορία για το

¹⁶⁷ Ο Γιάνης Βαρουφάκης (2017) περιγράφει στο βιβλίο του τι ακολούθησε μετά την ανακοίνωση της διεξαγωγής του δημοψηφίσματος. «Έκανα μόνο μία ερώτηση: “Σύντροφοι, έτσι για να ξέρω, το δημοψήφισμα το κάνουμε για να το κερδίσουμε ή για να το χάσουμε;”. Κανείς δε μου απάντησε, ούτε ο Αλέξης (σ.σ. Τσίπρας). Η μοναδική απάντηση που έλαβα, και πιστεύω πως ήταν ειλικρινής, ήταν του Δραγασάκη. Έίναι η έξοδος κινδύνου μας μου είπε καθώς το δωμάτιο άδειαζε» (Βαρουφάκης, 2017: 724 – 725).

¹⁶⁸ Βλέπε, <https://www.kathimerini.gr/politics/970044/tsipras-sti-welt-anagnorizoyme-ta-statistika-toy-georgiyy-tha-katathesoyme-yper-toy-an-chreiastei/>, 17/06/2018

¹⁶⁹ Η ερώτηση ήταν η εξής: «Κλείνοντας, μια ματιά ακόμα στο παρελθόν: Το 2015 αφήσατε το λαό σας να ψηφίσει και να αποφασίσει για το μεταρρυθμιστικό πρόγραμμα της ΕΕ. Το μεγαλύτερο μέρος των ψηφοφόρων ήταν αντίθετο και στην πραγματικότητα έπρεπε να είχε ακολουθήσει η έξοδος από την Ευρωζώνη. Η συνέπεια ήταν μια τεράστια απώλεια εμπιστοσύνης. Το κλείσιμο των τραπεζών. Ανατρέχοντας στο παρελθόν, ήταν λάθος αυτό που έγινε;» (<https://www.iefimerida.gr/news/428655/3-bronia-apo-dimopsifisma-ohi-poy-egine-nai-oi-horoi-sto-syntagma-kai-mea-culpa-tsipra>, 5/07/2018)

μεταρρυθμιστικό πρόγραμμα για τη χώρα μου. Αμέσως μετά έδωσα εντολή να ακολουθήσουν εκλογές και τις κέρδισα. Αυτό δεν θα ήταν απαραίτητο, μπορούσα να είχα κυβερνήσει ακόμα τρεισήμισι χρόνια, χωρίς εκλογές». Στο δημοψήφισμα επικράτησε ο άξονας της Ευρώπης – Ευρωπαϊκής Ένωσης καθώς «*Η επιλογή του ελληνικού λαού δεν αποτελεί επιλογή ρήξης με την Ευρώπη, αλλά επιλογή επιστροφής στις ιδρυτικές αρχές της ευρωπαϊκής ενοποίησης*»¹⁷⁰. Ο ΣΥΡΙΖΑ, το καλοκαίρι του 2015, έκανε μια μείζονα στρατηγική επιλογή με βαρύ ιδεολογικό και πολιτικό τίμημα (Μπαλαμπανίδης, 2019:374). Το σχέδιό του για απεμπλοκή και «λύτρωση» του ελληνικού λαού από τα επαχθή Μνημόνια και τις «απάνθρωπες» συνθήκες διαβίωσης, ήταν αδύνατον να εφαρμοστεί υπό ασφυκτική πίεση των Θεσμών εντός ενός «αυξημένης βαρύτητας», περιοριστικού και συντηρητικού (Moschonas, 2009) θεσμικού περιβάλλοντος, όπως αυτό της Ε.Ε. Το κόμμα δεν θα παρέμενε το ίδιο μετά από αυτό το γεγονός. Το ερώτημα συνοψίζεται στο αν θα απεμπολούσε τον αυθεντικό αριστερό κομμουνιστικό του πυρήνα, τις καταβολές του ΣΥΝ για πάντα. Αριστεροί διανοούμενοι εξέλαβαν τα γεγονότα με πικρία ενώ ο Πέτρος Μάρκαρης κάνει λόγο για «στιγματισμό της Αριστεράς από το Δημοψήφισμα» (Μάρκαρης, 2021).

Τον Ιούλιο του 2015 ο Αλέξης Τσίπρας έδωσε το δικό του «ραντεβού με την ιστορία» καθώς ήρθε αντιμέτωπος με ένα εξαιρετικά δύσκολο δίλημμα. Κλήθηκε να επιλέξει ανάμεσα στη διάσωση της εθνικής αξιοπρέπειας μέσω μιας ηρωικής εξόδου από την ΕΕ, με καταστροφικές όμως συνέπειες και στις επιταγές του ιδεολογικού πυρήνα του κόμματος που ουδέποτε είχε εγκαταλείψει το ευρωπαϊκό ιδεώδες. Θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι η σταθερή πίστη στο ευρωπαϊκό ιδεώδες επηρέασε καθοριστικά το κόμμα στην αποδοχή τελικά της συμφωνίας με την Ε.Ε., η οποία θεωρήθηκε ένας αναγκαίος συμβιβασμός (Νικολακάκης, 2019: 408). Ο ιδιάζων ευρωπαϊστικός χαρακτήρας του διευκόλυνε τρόπον τινά την αντίδραση και προσαρμογή του, και σίγουρα πολύ περισσότερο σε σχέση με ορθόδοξα κομμουνιστικά κόμματα, όπως το ΚΚΕ, που απορρίπτουν a priori την Ε.Ε. (Ο.π.: 419). «*Η συμφωνία του Ιουλίου ήταν τελείως σχεδιασμένη από τους ξένους, οι Έλληνες δεν είχαν τίποτα. Και θεωρώ ότι και το πρόγραμμα που σχεδιάστηκε τον Αύγουστο δεν είχε τίποτα ακόμα από τους Έλληνες. Το είχαν κάνει όλο οι ξένοι*» θα πει ελληνίδα δημοσιογράφος (Συνέντευξη 15).

Ένα νέο πακέτο διάσωσης 86 δισεκατομμυρίων ευρώ από τον Ευρωπαϊκό

¹⁷⁰ Τσίπρας Αλέξης, Ομιλία στην Ολομέλεια του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, 8 Ιουλίου 2015. Παρατίθεται στο Μπαλαμπανίδης, 2019: 369.

Μηχανισμό Σταθερότητας τα επόμενα τρία χρόνια. Σε αντάλλαγμα, η συμφωνία επέκτεινε τη δημοσιονομική προσαρμογή και τις διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις προηγούμενων συμφωνιών και προέβλεπε εκτεταμένη εποπτεία από την ΕΚ / ΕΚΤ / ΔΝΤ / ΕΜΣ. Το ελληνικό κοινοβούλιο ενέκρινε αυτό το πακέτο στα μέσα Αυγούστου με άνευ προηγουμένου συντριπτική πλειοψηφία και εντυπωσιακή απουσία κοινωνικής αναταραχής. Παρ' όλα αυτά, η ίδια η υποστροφή και η «ρητή» κοινοβουλευτική διαδικασία έφεραν το τρίτο των βουλευτών του ΣΥΡΙΖΑ σε άμεση σύγκρουση με την υπόλοιπη κυβέρνηση. Έτσι, η πιο ξεκάθαρη απόρριψη της λιτότητας απευθείας από τον ελληνικό λαό οδήγησε σε ένα ακόμη πιο σκληρό πακέτο διάσωσης, αφήνοντας τους ΚΚΕ, ΧΑ και μια μειονότητα εντός του ΣΥΡΙΖΑ ως τις μοναδικές δυνάμεις κατά της διάσωσης. Τόσο η απουσία νομιμότητας, δεδομένου ότι ο ΣΥΡΙΖΑ είχε εκλεγεί τον Ιανουάριο με εντολή κατά της λιτότητας, καθώς και η ενδοκομματική ρήξη που άφησε την κυβέρνηση με μόλις 118 βουλευτές, έδωσε στον Πρωθυπουργό τη δικαιολογία να παραιτηθεί και να πυροδοτήσει άλλες εκλογές. Στις 20 Σεπτεμβρίου, ο ελληνικός λαός θα ψηφίσει για τρίτη φορά το 2015 (Rogi, 2016: 14). Το πρώτο σύνολο μέτρων εγκρίθηκε στις 14 Ιουλίου από 229 βουλευτές και απορρίφθηκε από 64, ενώ 6 βουλευτές ψήφισαν «Παρών». Μεταξύ των εκπροσώπων του ΣΥΡΙΖΑ 32 ψήφισαν κατά, 6 ψήφισαν «Παρών» και 1 απουσίαζε. Στις 22 Ιουλίου, το δεύτερο σύνολο μέτρων έλαβε 230 ψήφους υπέρ (από τους 298 βουλευτές που συμμετείχαν), 63 ψήφους κατά και 5 «Παρών». Ο ΣΥΡΙΖΑ είχε 36 αντιφρονούντες. Το μνημόνιο ψηφίστηκε στις 14 Αυγούστου από 222 βουλευτές, απορρίφθηκε από 64 και 11 βουλευτές ψήφισαν «παρών». Ο ΣΥΡΙΖΑ είχε 47 αντιφρονούντες. Ο ΣΥΡΙΖΑ αφού «ξεμπερδέψε» με το εξωτερικό μέτωπο, είχε να αντιμετωπίσει για ακόμα μία φορά τον ίδιο του τον εαυτό, την ίδια του την οργανωτική δομή, με κάποια ανάγνωση την ίδια του την ιστορία καθώς μια ακόμα ρήξη πραγματοποιήθηκε και οδήγησε για ακόμα μια φορά τον ελληνικό λαό στην κάλπη.

Δεύτερο μέρος
Η εξέλιξη του ιδεολογικού και προγραμματικού λόγου της ριζοσπαστικής
Αριστεράς στην Ελλάδα κατά άξονα ανάλυσης (1980 – 2015)

Το δεύτερο μέρος της παρούσας διατριβής πραγματεύεται τη μελέτη της προγραμματικής εξέλιξης του Συνασπισμού και του ΣΥΡΙΖΑ υπό το πρίσμα των αξόνων ανάλυσης που επιλέξαμε, δηλαδή της Οικονομίας, την Ευρώπης / Ευρωπαϊκής Ένωσης και του Πολιτισμικού Φιλελευθερισμού. Ιδιαίτερο βάρος θα δοθεί στη μελέτη της ιδεολογίας των υπό εξέταση κομμάτων καθώς στο τελευταίο κεφάλαιο του δεύτερου μέρους θα επιχειρηθεί η αποτύπωση του τρόπου με τον οποίο διαμορφώθηκε το πολιτικό στίγμα των ΣΥΝ και ΣΥΡΙΖΑ στη μακρά περίοδο από το 1990 έως τον Σεπτέμβριο του 2015. Η μελέτη των αξόνων του προγραμματικού λόγου των υπό εξέταση κομμάτων γίνεται κατά περιόδους, ακολουθώντας την ίδια περιοδολόγηση με αυτήν που χρησιμοποιήσαμε στο πρώτο μέρος της διατριβής. Πιο συγκεκριμένα, ο προγραμματικός λόγος των κομμάτων κατά άξονα ανάλυσης θα εξεταστεί στις εξής περιόδους: 1η) 1980 – 1991, 2η) 1992 – 1993, 3η) 1994 – 1999, 4η) 2000 – 2003, 5η) 2004 – 2007, 6η) 2008 – Ιούνιος 2013, 7η) Ιούλιος 2013 – Δεκέμβριος 2014 και 8η) Ιανουάριος – Σεπτέμβριος 2015. Ο προγραμματικός λόγος των κομμάτων θα εξεταστεί συγκριτικά στη βάση των προαναφερθέντων αξόνων. Έτσι, επιτυγχάνεται όχι μόνο μία πλήρης καταγραφή των συνεχειών και τομών στα προγραμματικά κείμενα αλλά και μια επαρκής καταγραφή του ιδεολογικού στίγματος του κόμματος σε κάθε φάση της εξέλιξής του.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8. Η Οικονομική Πολιτική της ριζοσπαστικής Αριστεράς
στην Ελλάδα (1980 – 2015)

Σκοπός του παρόντος κεφαλαίου είναι η καταγραφή της εξελικτικής πορείας των θέσεων οικονομικής πολιτικής της ριζοσπαστικής Αριστεράς στην Ελλάδα κατά την περίοδο 1980 – 2015. Ο πρώτος άξονας γύρω από τον οποίο θα εξετάσουμε την προγραμματική εξέλιξη των κομμάτων είναι ο άξονας της Οικονομίας. Η οικονομία περιλαμβάνει την οικονομική πολιτική που προτείνει ο ΣΥΝ και μετέπειτα ΣΥΡΙΖΑ στις εκλογικές του διακηρύξεις και τις πολιτικές αποφάσεις των συνεδρίων του. Ο άξονας εμπεριέχει τη στάση των κομμάτων της ριζοσπαστικής Αριστεράς απέναντι στον καπιταλισμό και τον νεοφιλελευθερισμό, τον ρόλο του Κράτους ως οικονομικού

παίκτη, τη διαμόρφωση των μισθών, την ελεύθερη αγορά¹⁷¹, τον οικονομικό σχεδιασμό, τον σχεδιασμό αγοράς, την μεικτή οικονομία, τους φόρους και τα συστήματα φορολόγησης, τον οικονομικό προστατευτισμό, τους οικονομικούς στόχους και την οικονομική ανάπτυξη.

8.1. Η Ανανεωτική εκδοχή της οικονομίας (1980 – 1991)

Όπως είδαμε σε προηγούμενα κεφάλαια, η δεύτερη και τελειωτική διάσπαση του ΚΚΕ Εσωτερικού έγινε στο τέταρτο συνέδριο τον Μάιο του 1986, όπου το κόμμα με οριακή πλειοψηφία (54%) αποφασίζει την αυτοδιάλυσή του (πρόταση των Λεωνίδα Κύρκου και Κώστα Φιλίνη). Η τάση της «μετεξέλιξης» υπό τον Λ. Κύρκο σε συνεργασία με την τάση της «υπέρβασης» του Κώστα Φιλίνη οδήγησαν το συνέδριο στην απόφαση για εγκατάλειψη του κομμουνιστικού τίτλου και της κομμουνιστικής φυσιογνωμίας του κόμματος (Πετρόπουλος, 2015). Η μειοψηφία του ΚΚΕ Εσωτερικού σχημάτισε το ΚΚΕ Εσωτερικού – Ανανεωτική Αριστερά υπό την ηγεσία του Γιάννη Μπανιά, τελευταίου γραμματέα της Κεντρικής Επιτροπής του ΚΚΕ Εσωτερικού, η οποία μετεξελίχθηκε σε ΑΚΟΑ το 1992 και αυτοδιαλύθηκε το 2013 στα πλαίσια του ΣΥΡΙΖΑ¹⁷². Την άνοιξη του 1987 εκδόθηκαν σε μπροσούρα τα υλικά για το ιδρυτικό συνέδριο ενός νέου κόμματος της Αριστεράς με βάση τις αποφάσεις του τέταρτου και τελευταίου συνεδρίου του ΚΚΕ Εσωτερικού το 1986. Η διαδικασία οδήγησε στην ίδρυση της Ελληνικής Αριστεράς (Ε.ΑΡ.) υπό την ηγεσία του Λεωνίδα Κύρκου, με Γενικό Γραμματέα τον Φώτη Κουβέλη και τη συμμετοχή και στήριξη των πρωταγωνιστών του ευρωκομμουνιστικού ρεύματος. Μεταξύ άλλων, οι Νίκος Βούτσας, Νίκος Φίλης και Πάνος Σκουρλέτης.

Αναφορικά με τον άξονα της οικονομίας, το ΚΚΕ Εσωτερικού (1986) στο 4ο Συνέδριό του το 1986 εισηγείται έναν νέο τύπο ανάπτυξης, με αλλαγή του τρόπου παραγωγής και αξιολόγηση της ανθρώπινης εργασίας ως την κύρια πηγή δημιουργίας αξιών (Μπανιάς, 1986: 9). Το ΚΚΕ Εσωτερικού τάσσεται υπέρ του ελέγχου από τους

¹⁷¹ Ο άξονας της οικονομίας στο βιβλίο κωδικοποίησης (codebook) του Manifesto Project Dataset περιλαμβάνει την ελεύθερη αγορά (κωδικός 401), τη μεικτή οικονομία / κορπορατισμό (κωδικός 405), τον προστατευτισμό με θετικό και αρνητικό πρόσημο (κωδικός 406 και 407), τους οικονομικούς στόχους (κωδικός 408), την οικονομική ανάπτυξη (κωδικός 410), την ελεγχόμενη οικονομία (κωδικός 412) και τις αναφορές που εμπίπτουν στη μαρξιστική – λενινιστική ιδεολογία (κωδικός 415). Για μια λεπτομερή ανάλυση των κατηγοριών του Manifesto Project Dataset βλέπε σχετικά Volkens και συνεργάτες (2019: 14 – 17).

¹⁷² Βλέπε σχετικά <https://21aristera.wordpress.com/2015/10/28>

εργαζόμενους της διαδικασίας της παραγωγής ενώ το επαναστατικό στοιχείο στο μεγάλο σχέδιο για την ανδαδιοργάνωση της οικονομίας είναι *«από στρατηγική άποψη η αυτοδιαχείριση και ο δημοκρατικός προγραμματισμός»* (Ο.π.). Η στήριξη των μικρομεσαίων επιχειρήσεων αποτελεί αναγκαίο αίτημα του ΚΚΕ Εσωτ. αίτημα που θα καταστεί διαχρονικό στον προγραμματικό λόγο της ελληνικής ανανεωτικής / ριζοσπαστικής Αριστεράς καθώς περιλαμβάνεται σε όλα τα προγράμματα του ΣΥΝ και του μετέπειτα ΣΥΡΙΖΑ.

Στις 23 με 26 Απριλίου 1987 διεξήχθη το ιδρυτικό συνέδριο της Ελληνικής Αριστεράς (ΕΑΡ). Στον άξονα της οικονομίας, σε παρόμοιο πνεύμα με το ΚΚΕ Εσωτ., η πολιτική απόφαση του ιδρυτικού συνεδρίου της ΕΑΡ περιγράφει πρωταρχικά τις νέες συνθήκες που διαμορφώθηκαν μεταπολεμικά και μετεμφυλιακά καθώς το πρότυπο οικονομικής ανάπτυξης της μετεμφυλιακής περιόδου έχει εξαντλήσει τα ιστορικά του όρια και καταρρέει κάτω από τις πιέσεις που ασκεί η αναδιάρθρωση του διεθνούς καταμερισμού της εργασίας και οι νέες μορφές οικονομικού ανταγωνισμού (ΕΑΡ, 1987). Οι νέες συνθήκες που διαμορφώθηκαν (τεχνολογική εξέλιξη, έλλειψη επενδύσεων, έξοδος κεφαλαίων, δανεισμός) οδήγησαν, σύμφωνα με την ΕΑΡ, σε φάση αποβιομηχάνισης με αντιπαραγωγικό και δυσλειτουργικό κρατικό τομέα, υψηλό πληθωρισμό και λιτότητα, τεράστια δημοσιονομικά ελλείμματα και υψηλότερες στρατιωτικές δαπάνες (ΕΑΡ, 1987). Η ανάπτυξη που το νεοσυσταθέν κόμμα της Ελληνικής Αριστεράς προτείνει στοχεύει στη *«δυναμική προσαρμογή της ελληνικής οικονομίας, είναι κοινωνικά ελεγχόμενη και υποτάσσεται στις αρχές της οικολογικής ισορροπίας»*. Η ανάπτυξη αυτή έχει τέσσερις ταυτόχρονους και αυτοτελείς στόχους: *«Δημοκρατικά προγραμματισμένη και με ταχείς ρυθμούς αύξηση του παραγόμενου πλούτου, εξασφάλιση απασχόλησης σε όλους, βελτίωση της ανταγωνιστικότητας των προϊόντων και αναβάθμιση του φυσικού και οικιστικού περιβάλλοντος»*. *«Στο ψευτοδίλημμα ατομική πρωτοβουλία με ελεύθερη αγορά ή γραφειοκρατικές κρατικές επιχειρήσεις απαντάμε: κοινωνική κατεύθυνση της ανάπτυξης μέσω του δημοκρατικού προγραμματισμού»* αναφέρεται στην πολιτική απόφαση του ιδρυτικού συνεδρίου (Ο.π.). Η πρόταση της ΕΑΡ δεν στηρίζει μια μονοπωλιακή κρατική κατεύθυνση όπως το ΚΚΕ θα πρότεινε, αλλά βασίζεται σε επιχειρηματικές δράσεις που θα επιτρέπουν τη συνεργασία δημόσιου και ιδιωτικού τομέα και τη σύμπραξη ελληνικών και ξένων κεφαλαίων. Ο δημόσιος τομέας σύμφωνα με το πρόγραμμα της ΕΑΡ θα είναι *«βασικός μοχλός της ανάπτυξης – όχι αναγκαστικά με την επέκτασή του αλλά ενδεχομένως, σε ορισμένους τομείς, και με τον περιορισμό του. Για να ανταποκριθεί στο ρόλο του πρέπει*

να αναλάβει την ευθύνη για μεγάλες επενδύσεις και να εξασφαλίσει την εξυγίανση των δημοσίων οργανισμών και επιχειρήσεων» (Ο.π.). Στις προτάσεις οικονομικής πολιτικής που προτείνει η ΕΑΡ συγκαταλέγεται και η επέκταση της φορολογίας σε όλα τα εισοδήματα και η φορολογική ισότητα ως αιτήματα μιας δικαιότερης φορολογίας. Βασική προϋπόθεση, τέλος, της αναδιοργάνωσης της παραγωγής είναι «μια σοβαρή αναδιανομή εισοδήματος από την κατανάλωση στις επενδύσεις» (Ο.π.). Οι προτάσεις οικονομικής πολιτικής που προτείνει η ΕΑΡ θα αποτελέσουν και αιτήματα τόσο του ΣΥΝ όσο και του ΣΥΡΙΖΑ όπως θα διαπιστώσουμε εξετάζοντας τις επόμενες περιόδους ανάλυσης.

8.1.1. Το Δωδέκατο Συνέδριο του ΚΚΕ. Το δωδέκατο συνέδριο του ΚΚΕ διεξήχθη το διάστημα 12 έως 16 Μαΐου 1987 και έπαιξε καταλυτικό ρόλο ως προοίμιο του κοινού πορίσματος ΚΚΕ - ΕΑΡ για τη μετέπειτα συνεργασία τους τον Δεκέμβριο του 1988. Το Συνέδριο χαρακτήρισε αναγκαία τη συγκρότηση του κοινωνικοπολιτικού συνασπισμού των δυνάμεων της Αριστεράς και της Προόδου υπό το πλαίσιο της «Αλλαγής με κατεύθυνση το Σοσιαλισμό» (ΚΚΕ, 1987). Η αλλαγή αυτή δεν θα στηρίζεται σε ένα κρατικο-μονοπωλιακό καπιταλιστικό σύστημα αλλά σε μια νέου τύπου οικονομική, κοινωνική, πολιτική και πολιτιστική ανάπτυξη. Το πρόγραμμα της «Αλλαγής με κατεύθυνση το σοσιαλισμό» που ενέκρινε το Συνέδριο προέβλεπε μεταξύ άλλων την «νέου τύπου» ανεξάρτητη οικονομική ανάπτυξη που θα στηριζόταν «στο δημοκρατικό προγραμματισμό, τη λαϊκή συμμετοχή και τον εργατικό έλεγχο. Η νέου τύπου ανάπτυξη έχει τρεις κατευθύνσεις: την οικονομική, την παραγωγική ανασυγκρότηση σε όφελος του λαού και την κατεύθυνση της εθνικής ανεξαρτησίας και κατεύθυνση του ολόπλευρου εκδημοκρατισμού (Φλωράκης, 1987). Πιο συγκεκριμένα, οι στόχοι της οικονομικής ανάπτυξης που τίθενται είναι η δημοκρατική προγραμματισμένη παραγωγική ανασυγκρότηση της οικονομίας, η ανάπτυξη σύγχρονων παραγωγικών κλάδων και το χτύπημα της ασυδοσίας του μονοπωλιακού κεφαλαίου και της εξάρτησης (Ο.π.). Επιπλέον, η αύξηση τη απασχόλησης του εργατικού δυναμικού και η βελτίωση του βιοτικού επιπέδου των εργαζομένων. Η παραγωγική ανασυγκρότηση της οικονομίας (ΚΚΕ, 1987:131) ως πρωταρχικός στόχος εμφανίζεται στο 6ο έκτακτο και τελευταίο συνέδριο του ΣΥΝ και στο πρόγραμμα του ΣΥΡΙΖΑ τον Σεπτέμβριο του 2015. Σε παρόμοιο πνεύμα, όπως πρότεινε και η ΕΑΡ στο ιδρυτικό της συνέδριο, το ΚΚΕ εντάσσει στις προτάσεις του την επιχειρηματική δράση για το ιδιωτικό κεφάλαιο, τη διεύρυνση της απασχόλησης, την αύξηση πραγματικών

μισθών, την ενίσχυση των αναπτυξιακών δραστηριοτήτων και της συνεταιριστικής οργάνωσης των επαγγελματιών, βιοτεχνών και μικρεμπόρων. Επιπλέον, γίνεται αναφορά στην αξιοποίηση των δυνατοτήτων συμπαραγωγής και δημιουργίας μεικτών επιχειρήσεων και στην προστασία της εγχώριας παραγωγής και αγοράς, με βάση τα κριτήρια της νέου τύπου ανάπτυξης (Ο.π.). Στην πολιτική απόφαση του Συνεδρίου δίνεται έμφαση στη στρατηγικής σημασίας συμμαχία της εργατικής τάξης με την αγροτιά, τα μικρομεσαία στρώματα, τη διανοήση και τη νεολαία, κοινωνικά ακροατήρια στα οποία απευθύνονται ο ΣΥΝ και ο ΣΥΡΙΖΑ αργότερα.

Τον Μάιο του 1988, το ΚΚΕ δίνει στη δημοσιότητα τις κατευθύνσεις - πλαίσιο για μια πολιτική συμφωνία των δυνάμεων της Αριστεράς και της Προόδου, στη βάση του σχεδιασμού της ανάπτυξης με νέα κριτήρια, ενός προγράμματος ριζοσπαστικών δημοκρατικών αλλαγών και εξυγίανσης της πολιτικής, οικονομικής, δημόσιας ζωής, μιας ανεξάρτητης εξωτερικής πολιτικής, στην κατεύθυνση της παγκόσμιας ύφεσης και συνεργασίας. Ακόμα προτείνει η πολιτική συμφωνία να ριζώνει στο λαϊκό κίνημα και στα επιμέρους μέτωπα πάλης. Επαναφέρει το πλαίσιο των σχέσεων ανάμεσα στις συνεργαζόμενες δυνάμεις και προτείνει δημιουργία επιτροπής πολιτικής συνεργασίας και διαλόγου. Ακολουθούν διαδοχικές συναντήσεις με άλλες δυνάμεις και το Δεκέμβρη του 1988 η Ολομέλεια της ΚΕ εκτιμά ότι «*η ανάγκη του συνασπισμού έγινε υπόθεση του ίδιου του κόσμου της Αριστεράς*». Προάγγελος του Συνασπισμού ήταν το κοινό πόρισμα ΚΚΕ - ΕΑΡ, το Δεκέμβρη του 1988, όπου είναι εμφανείς οι υποχωρήσεις του ΚΚΕ από πάγιες θέσεις του (π.χ. για την ΕΟΚ). Την ίδια χρονική περίοδο, στις χώρες του υπαρκτού σοσιαλισμού, έχει ήδη αρχίσει να γράφεται η αρχή του τέλους. Σταθερά υποσκάπτεται και το σοσιαλιστικό οικοδόμημα στη Σοβιετική Ένωση, όπου βρίσκονται σε εξέλιξη τα «*μεταρρυθμιστικά*» σχέδια του Γκορμπατσόφ και των δυνάμεων της αντεπανάστασης.

8.1.2. Το Κοινό πόρισμα ΚΚΕ – ΕΑΡ, Δεκέμβριος 1988. Το κοινό πόρισμα ΚΚΕ – ΕΑΡ αποτελεί μία σύντηξη των κειμένων «*Πολιτική συμφωνία*» των δυνάμεων της Αριστεράς και της προόδου που διατύπωσε το ΚΚΕ με συντάκτες τους Μίμη Ανδρουλάκη και Γιάννη Δραγασάκη και «*Σχέδιο για την Αριστερά*» των Γρηγόρη Γιάνναρου και Δημήτρη Παπαδημούλη από την πλευρά της ΕΑΡ. Η ριζική αναδιοργάνωση της Οικονομίας αποτελεί κεντρικό στόχο (ΚΚΕ – ΕΑΡ, 1988:8) της οικονομικής πολιτικής που προτείνει το κοινό πόρισμα με ένα δημοκρατικό και αναπτυξιακό πρόγραμμα με τη συμμετοχή του λαού, όχι ως «*όργανο κηδεμόνευσης της*

οικονομίας από το κράτος, αλλά δεσμευτικό πριν απ' όλα για το ίδιο το κράτος» (Ο.π.). Το ΚΚΕ δείχνει να «χαλαρώνει» τις θέσεις του ως προς το οικονομικό μοντέλο και μέσω του κοινού πορίσματος δείχνει να συναινεί στην ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας και στον ιδιωτικό τομέα εκτός από τον δημόσιο, την περιφερειακή ανάπτυξη, τη χωροταξία και πολιτική γης. Βασικός μοχλός για την ανάπτυξη στην Ελλάδα παραμένει να είναι στην πρόταση του κοινού πορίσματος ο δημόσιος τομέας μέσω του εκδημοκρατισμού, της ευελιξίας και αυτοτέλειας των δημόσιων επιχειρήσεων. Ο στρατηγικός ρόλος του δημόσιου τομέα κρίνεται αναντικατάστατος και οι ιδιωτικοποιήσεις ανεπιθύμητες (Ο.π.:9). Πρωταρχικό κριτήριο στο κοινό πόρισμα είναι η ικανοποίηση των αναγκών των εργαζομένων και η δραστική μείωση του χρόνου εργασίας, ενώ η κοινωνική πολιτική ως αναπόσπαστο τμήμα της οικονομικής πολιτικής, η στήριξη των μεσογειακών προϊόντων των μικρών παραγωγών ιδιαίτερα του Νότου και η οικονομική σύγκλιση στο πλαίσιο της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής ολοκληρώνουν τις θέσεις του προτεινόμενου οικονομικού προγράμματος. Στις προτάσεις οικονομικής πολιτικής συγκαταλέγονται η ριζική αναμόρφωση του φορολογικού συστήματος με σκοπό την άρση των κοινωνικών ανισοτήτων, ο αυστηρός έλεγχος των υπέρογκων στρατιωτικών δαπανών, η οικονομική ανάπτυξη αλληλένδετη με ένα πλαίσιο περιβαλλοντικής συνείδησης, η εξασφάλιση της απασχόλησης και η ανακατανομή του εισοδήματος υπέρ των εργαζομένων. Το σύνολο των προτάσεων αυτών, με ελάχιστες τροποποιήσεις αποτελούν διαχρονικά αιτήματα του ΣΥΝ και μετέπειτα ΣΥΡΙΖΑ όπως θα διαπιστωθεί σε επόμενη ενότητα.

Ο Συνασπισμός της Αριστεράς και της Προόδου συγκροτήθηκε το 1989 ως εκλογική συμμαχία που περιλάμβανε το ΚΚΕ και την ΕΑΡ. Το 1992, μετά την αποχώρηση του ΚΚΕ από τον Συνασπισμό και τη μετεξέλιξη του τελευταίου από συμμαχία σε κόμμα, η ΕΑΡ αυτοδιαλύθηκε και τα μέλη της εντάχθηκαν στο νέο κόμμα, όπως είδαμε σε προηγούμενο κεφάλαιο. Στις εθνικές εκλογές τον Ιούνιο του 1989 ο ΣΥΝ έλαβε 13,13% και 855.944 ψήφους, εξασφαλίζοντας 4 έδρες στο Κοινοβούλιο. Στην εκλογική διακήρυξη του κόμματος, οι περισσότερες αναφορές ανήκουν στον άξονα της οικονομίας καθώς σε σύνολο 137 προτάσεων, οι 20 αφορούν σε θέματα που άπτονται της οικονομικής πολιτικής. Οι προεκλογικές προτάσεις του ΣΥΝ για την οικονομία δεν διαφέρουν από αυτές που αναπτύσσονται στο κοινό πόρισμα ΚΚΕ – ΕΑΡ τον Δεκέμβριο του 1988. Κεντρικός στόχος για τον ΣΥΝ συνεχίζει να είναι η αναζωογόνηση της οικονομίας προτείνοντας μέτρα όπως ανακατανομή εισοδήματος υπέρ των εργαζομένων, ανάπτυξη επιχειρηματικότητας στον δημόσιο και ιδιωτικό

τομέα, διαφάνεια, πάταξη φοροδιαφυγής και διεύρυνση δημόσιων εσόδων. Ενδιαφέρον παρουσιάζει η επιδίωξη για την προώθηση «πακέτου» άμεσων μέτρων για του νέους οι οποίοι μαζί με τους εργαζόμενους αποτελούν την κύρια «απεύθυνση» του κόμματος. Τέλος, προτείνεται η οικονομική αυτοδυναμία των συνδικάτων, πρόταση που εντάσσεται στη γενικότερη ανάγκη κάθαρσης του τότε κομματικού συστήματος (σκάνδαλο Κοσκωτά κτλ.).

8.1.1. Η εκλογική διακήρυξη του Συνασπισμού τον Απρίλιο του 1990. Ο άξονας της οικονομίας παραμένει ο άξονας με τις περισσότερες αναφορές στο εκλογικό μανιφέστο του Συνασπισμού και στις εθνικές εκλογές του Απριλίου 1990. Οι αναφορές της οικονομίας μοιράζονται ισόποσα με τις αναφορές για το περιβάλλον σε ποσοστό 5,2% (19 αναφορές) στο σύνολο 365 προτάσεων. Οι προτάσεις του Συνασπισμού για την αναδιοργάνωση της οικονομίας κινούνται στην κατεύθυνση του εκσυγχρονισμού που θα διασφαλίζει *«το βιοτικό επίπεδο, το δημοκρατικό, προοδευτικό, κοινωνικό περιεχόμενο της ανάπτυξης και θα προωθούν τη γυναικεία ισοτιμία και μια νέα θέση της νεολαίας»* (ΣΥΝ, 1990: 5). Ο ΣΥΝ τάσσεται υπέρ της προώθησης των δημόσιων επενδύσεων, της εξυγίανσης των δημόσιων επιχειρήσεων και του εξορθολογισμού των δημόσιων δαπανών, χωρίς να επηρεάζουν τους τομείς της υγείας, της παιδείας, του περιβάλλοντος και του πολιτισμού. Ο δημόσιος τομέας, όπως είδαμε και στο ιδρυτικό συνέδριο της ΕΑΡ, παραμένει βασικός πυλώνας στις προτάσεις του ΣΥΝ καθώς *«η στρατηγικής σημασίας επιχειρήσεις πρέπει να παραμείνουν στο δημόσιο τομέα. Οι προβληματικές επιχειρήσεις πρέπει να εξεταστούν και να διασφαλιστούν οι εργαζόμενοι, με την ίδρυση «κοινωνικού ταμείου» ενώ «η ανάπτυξη της οικονομικής υποδομής, ιδιαίτερα στους κρίσιμους τομείς της ενέργειας και των τηλεπικοινωνιών, αποτελεί πρώτης προτεραιότητας επιλογή στην αναπτυξιακή πρόταση του Συνασπισμού»* (Ο.π.: 6). Η αναπτυξιακή πολιτική που προτείνει το κόμμα συνδυάζει την αγορά με τη διαρθρωτική και κοινωνική πολιτική, πρόταση που αναφέρεται και στο κοινό πόρισμα ΚΚΕ – ΕΑΡ το 1988. Ωστόσο, παρόλο που η σύζευξη της δημόσιας και ιδιωτικής πρωτοβουλίας σε ένα προσδιορισμένο πλαίσιο είναι επιθυμητή και τα όρια δημόσιου και ιδιωτικού τομέα ρευστά, η ιδιωτικοποίηση αυτή καθαυτή δεν αποτελεί λύση στα ποικίλα προβλήματα της ελληνικής κοινωνίας. Την αναδιοργάνωση της οικονομίας που προτείνει ο ΣΥΝ, συμπληρώνουν μέτρα που εμφανίζονται τόσο στο κοινό πόρισμα ΚΚΕ – ΕΑΡ όσο και στο ιδρυτικό συνέδριο της ΕΑΡ όπως η στήριξη του εισοδήματος και της απασχόλησης, η ενίσχυση των μικρομεσαίων επιχειρήσεων, η αύξηση των

αγροτικών συντάξεων και ο εκσυγχρονισμός της αγροτικής παραγωγής. Η φορολογική μεταρρύθμιση παραμένει σημαντικό στοιχείο των προτάσεων οικονομικής πολιτικής του ΣΥΝ. Το πλήρες σχέδιο φορολογικής μεταρρύθμισης που προτείνει αποσκοπεί σε ένα δίκαιότερο, πιο αποτελεσματικό, απλό και ωφέλιμο σύστημα με σκοπό την εξυγίανση και την ανάπτυξη της χώρας. Όπως θα διαπιστώσουμε στη συνέχεια, η εξυγίανση με σκοπό ένα δίκαιο και αποτελεσματικό φορολογικό σύστημα αποτελεί διαχρονικό αίτημα της ριζοσπαστικής Αριστεράς στην Ελλάδα από την ίδρυση της ΕΑΡ έως την κυβερνητική θητεία του ΣΥΡΙΖΑ.

8.2. Η Οικονομική Πολιτική στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης (1992 – 1993)

Στη βραχύβια περίοδο 1992 – 1993 συγκαταλέγεται η πολιτική απόφαση του πρώτου συνεδρίου του ενιαίου Συνασπισμού της Αριστεράς και της Προόδου, μετά τη διάσπαση και αποχώρηση του ΚΚΕ από την εκλογική συμμαχία, τον Ιούνιο του 1992. Το κείμενο της απόφασης εκτείνεται σε 20 σελίδες και 385 προτάσεις. Η πλειοψηφία των αναφορών συγκαταλέγεται στον οικονομικό άξονα με 11,94% (46 αναφορές για την οικονομία, στο σύνολο 385 προτάσεων). Οι προτάσεις της εκλογικής συμμαχίας του Συνασπισμού τον Απρίλιο του 1990 για αναδιοργάνωση της οικονομίας στην κατεύθυνση του εκσυγχρονισμού, παραμένουν στην πολιτική απόφαση του ενιαίου Συνασπισμού. Ο ενιαίος ΣΥΝ προτείνει ένα πρόγραμμα ανόρθωσης της οικονομίας μέσω του προοδευτικού εκσυγχρονισμού που αποτελεί το μεγάλο ζητούμενο και τον μοναδικό δρόμο για την ελληνική κοινωνία (ΣΥΝ, 1992: 12).

Στο κείμενο της πολιτικής απόφασης παρουσιάζονται με γλαφυρό τρόπο οι προκλήσεις και τα αδιέξοδα που αντιμετωπίζει η ελληνική οικονομία στο πλαίσιο των συνθηκών της Ευρωπαϊκής Ενοποίησης και της κατάρρευσης των χωρών της Σοβιετικής Ένωσης. Οι προτάσεις του ενιαίου ΣΥΝ για την οικονομία εντάσσονται και στο ευρωπαϊκό πλαίσιο καθώς *«μια Ελλάδα κατεστραμμένη οικονομικά και κοινωνικά, δεν θα είχε μέλλον ούτε μέσα ούτε έξω από την Ευρωπαϊκή Ένωση»* (Ό.π.: 11). Τα οικονομικά μέτρα που προτείνει παραμένουν όμοια με αυτά των εκλογικών διακηρύξεων του ΣΥΝ ως εκλογική συμμαχία και συγκεκριμένα αφορούν την ανασυγκρότηση της οικονομίας με τη διεύρυνση της παραγωγικής βάσης, την ενίσχυση των επενδύσεων σε βάρος της κατανάλωσης, τη φορολογική μεταρρύθμιση, την προτεραιότητα των δημοσίων δαπανών. Η νέα πρόταση που εμφανίζεται στην πολιτική απόφαση του πρώτου συνεδρίου αφορά τη ριζική ανακατανομή στη χρήση των πόρων

ώστε να εξασφαλισθεί η παραγωγική, περιβαλλοντική και πολιτιστική αναβάθμιση αλλά και την ιεράρχηση στη χρήση των κοινοτικών πόρων (Ο.π.: 13). Γίνεται, έτσι, αντιληπτό το γεγονός ότι οι προτάσεις των κομμάτων θα εντάσσονται πια και στο ευρωπαϊκό πλαίσιο, μετά τις διεργασίες της Συνθήκης του Μάαστριχτ. Η αγορά πρέπει να συμπληρωθεί με ισχυρές πολιτικές που θα επιδιώκουν να επιταχύνουν την ανάπτυξη εξασφαλίζοντας την απαιτούμενη χρήση των πόρων και τη δικαιότερη κατανομή της κατανάλωσης. Ο ΣΥΝ τάσσεται υπέρ της απελευθέρωσης όλων των μορφών ιδιοκτησίας με σκοπό την παραγωγική εξυγίανση και της αυτονόμησης των δημόσιων επιχειρήσεων και οργανισμών. Η πολιτική πρόταση του ΣΥΝ έχει κεντρικό άξονα τον προοδευτικό εκσυγχρονισμό, συγκρούεται με τον νεοφιλελευθερισμό και επιδιώκει να ανοίξει ο δρόμος μιας κοινωνικά δίκαιης διεξόδου από την κρίση, με επιτρέποντας παραπέρα συρρίκνωση του βιοτικού επιπέδου των ασθενέστερων οικονομικά στρωμάτων (Ο.π.: 17).

8.3. Το πλαίσιο του νεοφιλελευθερισμού και ο προοδευτικός εκσυγχρονισμός (1994 – 1999)

Η περίοδος 1994 – 1999 περιλαμβάνει την πολιτική απόφαση του δεύτερου συνεδρίου του ΣΥΝ τον Μάρτιο του 1996 και την εκλογική διακήρυξη του κόμματος για τις εθνικές εκλογές του Σεπτεμβρίου 1996.

8.3.1 Η πολιτική απόφαση του 2ου Συνεδρίου του ΣΥΝ (14 – 17 Μαρτίου 1996). Ο άξονας της οικονομίας και της Ευρώπης / Ευρωπαϊκής Ένωσης μοιράζονται ισόποσα τις περισσότερες αναφορές στο κείμενο της πολιτικής απόφασης του δεύτερου συνεδρίου. Με 31 αναφορές (6,17%) σε σύνολο 502 προτάσεων οι θεματικές για την οικονομία στοχεύουν σε μεταρρυθμίσεις για αναπτυξιακή ώθηση και δραστική μείωση των ανισοτήτων. Βασικός στόχος του ΣΥΝ είναι η υπέρβαση του καπιταλιστικού συστήματος και η επιλογή του προοδευτικού εκσυγχρονισμού, της κοινωνικής αλληλεγγύης και της οικολογικής εγρήγορσης (ΣΥΝ, 1996α:2). Για πρώτη φορά στον λόγο του κόμματος αναφέρεται έντονα η επιθυμία ρήξης με τον νεοφιλελευθερισμό και το τότε κυρίαρχο μοντέλο ανάπτυξης που στηρίζεται στο αλόγιστο κυνήγι του κέρδους και στη λεηλασία της φύσης. Επιπλέον, ο ΣΥΝ τάσσεται αρνητικά απέναντι στο Ευρωπαϊκό πλαίσιο και στην κυβερνητική οικονομική πολιτική όπως αυτή αποτυπώνεται στο Πρόγραμμα Σύγκλισης, προτείνοντας το Ανορθωτικό Πρόγραμμα

για το πρόβλημα της Σύγκλισης καθώς «για να μπορέσει η Ελλάδα να είναι ουσιαστικά μέλος της Οικονομικής και Νομισματικής Ένωσης, στην πορεία προς την Ευρωπαϊκή Ένωση, χρειάζεται επειγόντως ένα εθνικό ανορθωτικό και εξυγιαντικό σχέδιο προοδευτικού εκσυγχρονισμού, ανάπτυξης, δομικών, οικονομικών, κοινωνικών και πολιτισμικών μεταρρυθμίσεων» (Ο.π.: 5).

Το συνολικό πρόγραμμα ανόρθωσης που χρειάζεται, σύμφωνα με το κείμενο της πολιτικής απόφασης, πρέπει να *«αντιμετωπίζει ταυτόχρονα τρία μεγάλα προβλήματα α) το χαμηλό ποσοστό επενδύσεων και την αναπτυξιακή άπνοια, β) τη μείωση των κοινωνικών ανισοτήτων και την αντιμετώπιση της ανεργίας και της φτώχειας, και γ) τη βελτίωση του περιβάλλοντος»* (Ο.π.: 15). Η αναπτυξιακή πρόταση του ΣΥΝ στηρίζεται σε έναν συνδυασμό της αγοράς και του κράτους. Απορρίπτει τόσο τον κρατικισμό όσο και τη θεοποίηση της αγοράς, προωθώντας τη συνύπαρξη της δημόσιας και ιδιωτικής πρωτοβουλίας και του κοινωνικού τομέα της οικονομίας σε ένα δημοκρατικά προσδιορισμένο πλαίσιο συνεργασίας. Η μείωση της ανεργίας, η μείωση των ελλειμμάτων, η έλλογη χρήση των πόρων του Β΄ Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης και η ενίσχυση των εισοδημάτων και της απασχόλησης παραμένουν αναλλοίωτα αιτήματα στο πρόγραμμα του κόμματος. Επιπλέον, στη πολιτική απόφαση του δεύτερου συνεδρίου του ΣΥΝ εντοπίζονται περισσότερες αναφορές στην εξυγίανση του φορολογικού συστήματος και στην αντιμετώπιση της φοροδιαφυγής στην Ελλάδα. Η έμφαση δίνεται στη δίκαιη φορολογική μεταρρύθμιση η οποία βασίζεται στη ριζική ανακατανομή των φορολογικών βαρών και της σχέσης άμεσων- έμμεσων φόρων με στόχους: Φόροι από όλους σύμφωνα με τις δυνατότητές τους, λιγότεροι φόροι από τους μισθωτούς και συνταξιούχους, περισσότερα έσοδα στο Δημόσιο. Η φορολογική μεταρρύθμιση προϋποθέτει μια ριζική αλλαγή του πλαισίου του φορολογικού συστήματος. Για την επίτευξη αυτής της αλλαγής, ο ΣΥΝ θέτει ως αναγκαία μέτρα τα ακόλουθα: *«α) Ένταξη της παραοικονομίας στη νόμιμη οικονομία και μέσω της υποχρεωτικής δήλωσης όλων των εισοδημάτων, από όλους τους πολίτες, β) Ουσιαστική φορολόγηση των υψηλών εισοδημάτων που ωφελήθηκαν ιδιαίτερα από τις πρόσφατες αλλαγές των συντελεστών. Άμεση φορολόγηση των κερδών από ομόλογα και έντοκα γραμμάτια του δημοσίου, ουσιαστική εφαρμογή του πόθεν έσχες, γ) Αντικειμενικοποίηση της φορολογίας των αυτοαπασχολούμενων. Αξιοποίηση με διορθώσεις, όπου υπάρχουν άδικες και ισοπεδωτικές ρυθμίσεις, των υπαρχόντων τεκμηρίων και εισαγωγή νέων που θα αφορούν στην πολυτελή διαβίωση, δ) Άμεση φορολόγηση: της ακίνητης περιουσίας, πάνω από ένα όριο, μέσω των ΟΤΑ με προοδευτική κλίμακα και συντελεστές σε τέτοιο*

ύψος ώστε να τους αποδίδει σταθερά και υψηλά έσοδα. Της ενοικίασης γης για αγροτική χρήση. Των μεγάλων αγροτικών επιχειρήσεων. ε) Ειδικοί φόροι, με προοδευτική κλιμάκωση, για την αντιμετώπιση συγκεκριμένων αναγκών ή προβλημάτων εθνικής ή περιφερειακής ανάπτυξης, προπαντός του περιβάλλοντος» (Ο.π.: 17 - 18).

Οι δημόσιοι οργανισμοί (ΔΕΚΟ) αποτελούν ξεχωριστή ενότητα του οικονομικού προγράμματος που προτείνει ο ΣΥΝ. Οι δημόσιοι οργανισμοί αποτελούν για το κόμμα τον ισχυρότερο μοχλό που διαθέτει η Ελλάδα για να βελτιώσει τη συμμετοχή της στη μεγάλη ευρωπαϊκή αγορά που διαμορφώνεται. Ο ΣΥΝ δεν θεωρεί τα όρια μεταξύ δημόσιου και ιδιωτικού τομέα αναλλοίωτα και αδιαπέραστα. Ωστόσο, παρατηρούμε μία αξιοσημείωτη στροφή στο λόγο του. Ο ΣΥΝ ενώ απέρριπτε τον ιδιωτικό τομέα στην εμπλοκή του στις οικονομικές δραστηριότητες, στην πολιτική απόφαση του δεύτερου συνεδρίου τον εντάσσει υπό προϋποθέσεις. Συγκεκριμένα, «ο δημόσιος τομέας μπορεί να εκχωρεί δραστηριότητες του στον ιδιωτικό τομέα, εφόσον αυτό συμβάλλει στη βελτίωση της αποδοτικότητας του συνόλου της οικονομίας. Σημασία στην κάθε συγκεκριμένη περίπτωση έχουν οι όροι» (Ο.π.: 16). Από την άλλη πλευρά, ο ΣΥΝ παραμένει ριζικά αντίθετος στην ιδιωτικοποίηση επιχειρήσεων στρατηγικής σημασίας και κάλυψης βασικών αναγκών όπως είναι η ενέργεια, οι τηλεπικοινωνίες, οι μεταφορές και η αμυντική βιομηχανία. Η θέση αυτή παραμένει αναλλοίωτη ως αίτημα και του κυβερνητικού ΣΥΡΙΖΑ, ο οποίος τάσσεται κατά των ιδιωτικοποιήσεων των δημόσιων οργανισμών στα πλαίσια των μνημονίων, όπως θα δούμε σε επόμενη ενότητα. Οι δημόσιοι οργανισμοί (ΔΕΚΟ) πρέπει να διατηρήσουν το δημόσιο χαρακτήρα τους αλλά και να αναδιοργανωθούν ριζικά, υποστηρίζει το κείμενο της πολιτικής απόφασης του δεύτερου συνεδρίου του ΣΥΝ (Ο.π.:17).

Τέλος, οι μικρομεσαίες επιχειρήσεις συνεχίζουν να αποτελούν κεντρικό πυλώνα στο πρόγραμμα του ΣΥΝ για την οικονομία, καθώς έχουν στρατηγικό ρόλο στην ανάπτυξη της χώρας και πρέπει να τους δοθούν τα απαραίτητα κίνητρα ώστε να δραστηριοποιηθούν σε ένα λειτουργικό και ανταγωνιστικά υγιές πλαίσιο.

8.3.2. Η εκλογική διακήρυξη του ΣΥΝ για τις εθνικές εκλογές (22 Σεπτεμβρίου 1996).

Η εκλογική διακήρυξη του ΣΥΝ για τις εθνικές εκλογές του Σεπτεμβρίου 1996 εκτείνεται σε 9 σελίδες και 110 προτάσεις. Στο σύνολο των 110 προτάσεων, παρατηρούμε 13 (11,81%) αναφορές στον άξονα της οικονομίας. Οι προγραμματικές κατευθύνσεις του ΣΥΝ για τις επικείμενες εκλογές αρθρώνονται γύρω από το επιχείρημα του εκσυγχρονισμού που σημαίνει αναπροσανατολισμό της εξωτερικής

πολιτικής και βαθιές τομές στην οικονομική και κοινωνική πολιτική. Στο εκλογικό μανιφέστο επαναλαμβάνονται οι θέσεις της πολιτικής απόφασης του δεύτερου συνεδρίου του ΣΥΝ τον Μάρτιο του 1996 για την οικονομία. Πιο συγκεκριμένα, στη διακήρυξη περιλαμβάνεται τα αιτήματα για ριζική και δίκαιη φορολογική μεταρρύθμιση με αλλαγή του φορολογικού συστήματος και του θεσμικού πλαισίου υπηρεσιών, άμεση φορολόγηση των κερδών από ομόλογα, εφαρμογή «πόθεν έσχες», φορολόγηση ακίνητης περιουσίας, μεγάλων εισοδημάτων και αγροτικών επιχειρήσεων και αντικειμενικοποίηση της φορολογίας των αυτοαπασχολούμενων (ΣΥΝ, 1996β: 5). Η διατήρηση του δημόσιου χαρακτήρα των αυτόνομων ΔΕΚΟ παραμένει αμετάβλητο χαρακτηριστικό στο πρόγραμμα του ενιαίου ΣΥΝ, όπως στη διακήρυξη για τις εκλογές του 1990.

8.4. Η αριστερή στροφή του ΣΥΝ και η ΟΝΕ (2000 – 2003)

Η περίοδος 2000 – 2003 περιλαμβάνει μία εκλογική αναμέτρηση, ένα τακτικό συνέδριο και ένα προγραμματικό συνέδριο του ΣΥΝ. Συγκεκριμένα, εξετάσαμε την εκλογική διακήρυξη για τις πρόωρες εθνικές εκλογές της 9ης Απριλίου 2000, την πολιτική απόφαση του τρίτου τακτικού συνεδρίου στις 29 – 30 Ιουνίου και 1-2 Ιουλίου 2000 και το προγραμματικό συνέδριο του ΣΥΝ που διεξήχθη τον Μάιο και Ιούνιο του 2003. Με κεντρικό σύνθημα «*Αποφάσισε Αριστερά – Ψήφισε Συνασπισμό*» η εκλογική διακήρυξη του ΣΥΝ για τις εθνικές εκλογές του Απριλίου 2000 είναι αρκετά εκτενής και σε αυτήν παρατηρούμε την πρώτη μεγάλη αλλαγή στον προγραμματικό λόγο του κόμματος. Το κείμενο των 56 σελίδων και 675 προτάσεων περιλαμβάνει πολλές αναφορές και αλλαγές στους άξονες του Κοινωνικού Κράτους, της Ευρώπης / Ευρωπαϊκής Ένωσης και του Πολιτισμικού Φιλελευθερισμού, καθώς παρατηρείται η πρώτη αριστερή στροφή του κόμματος σε προγραμματικό επίπεδο. Στον άξονα της οικονομίας, δεν παρατηρούνται σημαντικές αλλαγές καθώς οι κεντρικές θέσεις του κόμματος παραμένουν όπως και σε προγενέστερες εκλογικές διακηρύξεις. Η μόνη θα λέγαμε μικρή διαφορά είναι η ολοένα και μεγαλύτερη προβολή του νεοφιλελευθερισμού και του ευρωπαϊκού πλαισίου και στον οικονομικό τομέα. Για παράδειγμα, τονίζεται πως η Οικονομική και Νομισματική Ένωση (ΟΝΕ) ήταν «*η πορεία που την πλήρωσαν τα αδύναμα κοινωνικά στρώματα και επωφελήθηκαν οι ισχυροί επιχειρηματικοί όμιλοι*» (ΣΥΝ, 2000α:2). Ο άξονας της οικονομίας στη μελέτη της διακήρυξης περιλαμβάνει 36 αναφορές (5,33%) στο σύνολο των 675 προτάσεων. Τα μέτρα που προτείνει ο ΣΥΝ για

την οικονομία παραμένουν στο πλαίσιο του προοδευτικού εκσυγχρονισμού και κεντρική επιδίωξη του κόμματος είναι η καταπολέμηση της ανεργίας και η εξασφάλιση της πλήρους απασχόλησης. Η ενίσχυση των μικρών επιχειρήσεων, η μείωση των στρατιωτικών δαπανών και η στήριξη των χαμηλών εισοδημάτων παραμένουν αμετάβλητα αιτήματα στον προγραμματικό λόγο του ΣΥΝ για την οικονομία. Ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός ότι οι πολιτικές ριζικής αναδιανομής εισοδημάτων υπέρ των αδυνάτων περιλαμβάνουν για πρώτη φορά στην αναφορά τους τη διευκρίνιση της αναδιανομής υπέρ των χαμηλοσυνταξιούχων. Το ίδιο συμβαίνει και στην αναφορά για ειδική μέριμνα των ηλικιωμένων ανέργων και την καθιέρωση κατώτατης σύνταξης για όλους τους απόμαχους. Η ένταξη του ιδιωτικού τομέα υπό προϋποθέσεις στο δημόσιο τομέα που παρατηρήσαμε στην πολιτική απόφαση του δεύτερου συνεδρίου τον Μάρτιο του 1996 απορρίπτεται στην διακήρυξη του ΣΥΝ τον Απρίλιο του 2000. Ο ΣΥΝ τάσσεται κατά των ιδιωτικοποιήσεων οι οποίες δεν αποτελούν λύση και ωφελούν τα ιδιωτικά συμφέροντα και προτείνει πολιτικές προοδευτικού εκσυγχρονισμού και ανάπτυξης των ΔΕΚΟ, με προώθηση του κοινωνικού, εργατικού και κοινοβουλευτικού ελέγχου, της επιχειρηματικότητας τους, με στόχο να αποτελέσουν αποτελεσματικό μοχλό για την ανάπτυξη της χώρας, την εξυπηρέτηση των αναγκών της κοινωνίας και όχι των ολίγων, την παροχή φθηνών ποιοτικών υπηρεσιών στους πολίτες (Ο.π.:6). Επιπλέον, ο ΣΥΝ προτείνει την ανάπτυξη κινήματος για *«σταμάτημα της επέκτασης των ιδιωτικοποιήσεων και σε άλλες δημόσιες επιχειρήσεις, τράπεζες και τομείς κοινωνικής πολιτικής, αποτελεσματικό Δημόσιο Management με πλήρη διοικητική και επιχειρηματική αυτοτέλεια, μη επέκταση των ιδιωτικοποιήσεων στις ήδη μετοχοποιημένες ΔΕΚΟ και αποτροπή εκχώρησης πλειοψηφικού πακέτου τους και του Management σε ιδιώτες»* (Ο.π.). Η πρόταση για ριζική φορολογική μεταρρύθμιση παραμένει στο πρόγραμμα του ΣΥΝ καθώς χαρακτηρίζεται *«διαρθρωτική αλλαγή με τεράστια σημασία για την εξέλιξη της ελληνικής οικονομίας και για τον κοινωνικό χαρακτήρα της όλης οικονομικής πολιτικής»* (Ο.π.:7). Ο ΣΥΝ προτείνει μια φορολογική μεταρρύθμιση που θα υποβάλει όλα τα εισοδήματα από μισθούς, επαγγελματικές αμοιβές, επιχειρηματικές δραστηριότητες, ενοίκια, μερίσματα ή χρηματιστηριακά κέρδη σε μια ενιαία, προοδευτική φορολογική κλίμακα. Το καινούριο στοιχείο στη φορολογική μεταρρύθμιση που προτείνει είναι η εισαγωγή νέων κριτηρίων στο φορολογικό σύστημα με στόχο την δημιουργία κινήτρων για απασχόληση και την προστασία του περιβάλλοντος με τη μορφή φορολογικών εκπτώσεων και πρόσθετων φόρων. Η προστασία του περιβάλλοντος εμπλέκεται για πρώτη φορά στον οικονομικό

άξονα, μέσω της δημιουργίας ειδικών φόρων.

Ο άξονας της οικονομίας στην πολιτική απόφαση του τρίτου συνεδρίου του ΣΥΝ συγκεντρώνει μόλις 18 αναφορές (8,91%) στο σύνολο 202 προτάσεων (ΣΥΝ, 2000β). Κεντρική επιδίωξη του ΣΥΝ είναι η ευρεία και συντονισμένη εθνική προσπάθεια για την αναδιανομή του εισοδήματος και του πλούτου και τη συγκρότηση ενός αποτελεσματικού συστήματος κοινωνικής προστασίας. Η συμμετοχή της Ελλάδας στην ΟΝΕ συνεχίζεται να αντιμετωπίζεται με καχυποψία από τον ΣΥΝ ενώ ένας αποτελεσματικός δημόσιος τομέας της οικονομίας, παραμένει ο βασικός μοχλός εθνικού σχεδιασμού με γνώμονα το εθνικό, δημόσιο και κοινωνικό συμφέρον και όχι το επιχειρηματικό κέρδος. Οι αναγκαίες ριζικές μεταρρυθμίσεις στη λειτουργία του δημόσιου τομέα συνεχίζουν στο λόγο του κόμματος να έχουν ως στόχο τη διασφάλιση του δημόσιου και κοινωνικού χαρακτήρα του.

Το Προγραμματικό Συνέδριο του ΣΥΝ αποτελεί ένα σημαντικό κείμενο στη μελέτη της εξέλιξης του προγραμματικού λόγου της ριζοσπαστικής Αριστεράς στην μεταπολιτευτική Ελλάδα. Η διεξαγωγή του Συνεδρίου έγινε το δίμηνο Μαΐου – Ιουνίου 2003 και στο σύνολο των 41 σελίδων του κειμένου και των 484 προτάσεων, ο άξονας της οικονομίας συγκεντρώνει 62 αναφορές σε ποσοστό 12,80% στο σύνολο των προτάσεων. Σε όλο το κείμενο δίνεται έμφαση στην πολιτική του νεοφιλελευθερισμού η οποία έκανε την εμφάνισή της στη Βρετανία της Θάτσερ ήδη από τη δεκαετία του 1980 ενώ σύμφωνα με τον ΣΥΝ οικοδόμησε και το χαρακτήρα της Ευρωπαϊκής Ένωσης τη δεκαετία του 1990. Ο ΣΥΝ θεωρεί υπαίτια την πολιτική του νεοφιλελεύθερου καπιταλισμού για τα δυσμενή κριτήρια σύγκλισης της Συνθήκης του Μάαστριχτ, τους κανόνες του Συμφώνου Σταθερότητας της Συνθήκης του Άμστερνταμ, καθώς και τις πολιτικές που προωθούν από τότε τόσο η πολιτικά ανεξέλεγκτη Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα όσο και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Στο κείμενο του προγραμματικού συνεδρίου τα ψήγματα δισταγμού για την πορεία και λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης σε προγενέστερα κομματικά κείμενα του ΣΥΝ, μετατρέπονται σε αρνητική κριτική. Η αρνητική κριτική που ασκεί ο ΣΥΝ στον τρόπο λειτουργίας της Ευρωπαϊκής Ένωσης σχετίζεται με την ευελιξία που προκαλείται στην αγορά εργασίας, την απελευθέρωση των απολύσεων, την αύξηση της επισφαλούς απασχόλησης και τις ιδιωτικοποιήσεις της δημόσιας περιουσίας. Επιπλέον, ο βασικός στόχος του ΣΥΝ για σοσιαλισμό με ελευθερία και δημοκρατία δεν δύναται να εκπληρωθεί στο πλαίσιο του νεοφιλελεύθερου Συμφώνου Σταθερότητας το οποίο χαρακτηρίζεται από τον ΣΥΝ ως μονομερώς προσηλωμένο στη συγκράτηση του

πληθωρισμού και των ελλειμμάτων (ΣΥΝ, 2003: 21). Ο ΣΥΝ προτείνει α) την αντικατάσταση του τότε ισχύοντος Συμφώνου Σταθερότητας από ένα Σύμφωνο για την κοινωνική συνοχή, την απασχόληση και την οικολογικά δεσμευμένη ανάπτυξη, β) την υποχρέωση της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας να περιλάβει στους στόχους της την πλήρη απασχόληση και την οικολογικά δεσμευμένη ανάπτυξη, γ) τη σταδιακή αύξηση των πόρων του κοινοτικού προϋπολογισμού ως ποσοστού του ΑΕΠ της Ευρωπαϊκής Ένωσης, από το τότε απαράδεκτα χαμηλό επίπεδο του 1,2%, στο 5% το 2007, δ) τη διατήρηση και βελτίωση των παροχών των δημόσιων συνταξιοδοτικών συστημάτων και την αποφυγή κάθε προσπάθειας ιδιωτικοποίησής τους, ε) την προστασία των δημοσίων αγαθών με την εφαρμογή εναλλακτικών πολιτικών κατ' αρχάς στους τομείς της ενέργειας, των μεταφορών, της αγροτικής και βιομηχανικής ανάπτυξης, στ) την εναρμόνιση και τον συντονισμό στο πεδίο της φορολογίας των επιχειρήσεων και των εισοδημάτων από κεφάλαια και την εισαγωγή των λεγόμενων πράσινων φόρων, ζ) την ανακατανομή του φορολογικού βάρους προς όφελος των εργαζομένων και των χαμηλότερων εισοδηματικά στρωμάτων, η) την εξάλειψη των ανισοτήτων μεταξύ ανδρών και γυναικών στην αγορά εργασίας και τη μείωση του χρόνου εργασίας στις 35 ώρες την εβδομάδα, θ) τη διασφάλιση ότι οι εθνικές μειονότητες εργαζομένων, οι μειονότητες των μεταναστών και των παράνομα εργαζομένων, καθώς και τα άτομα με ειδικές ανάγκες ή δεξιότητες, θα ωφεληθούν πλήρως από όλες τις πολιτικές απασχόλησης και κοινωνικής προστασίας της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ι) τη διαμόρφωση μιας συνολικής ευρωπαϊκής οικολογικής πολιτικής που θα αφορά, εκτός των άλλων, την ασφάλεια των τροφίμων και γενικότερα την προστασία των καταναλωτών. Επιπλέον, ο πολιτικός έλεγχος της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας, καθώς και η δυνατότητα υπογραφής ευρωπαϊκών συλλογικών συμβάσεων πρέπει να αποτελέσουν σταθερά και μόνιμα αιτήματα τόσο της ευρωπαϊκής Αριστεράς όσο και των κοινωνικών κινημάτων και των συνδικάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Ο.π.: 21-22).

Τα περισσότερα από τα προαναφερθέντα μέτρα αποτελούν αμετάβλητα αιτήματα του ΣΥΝ στον τομέα της οικονομίας. Το ιδιαίτερο χαρακτηριστικό που προσδίδει η μελέτη του κειμένου του προγραμματικού συνεδρίου του ΣΥΝ είναι η ανάπτυξη των θέσεων του κόμματος και η ερμηνεία των προτάσεων τόσο σε εγχώριο όσο και σε ευρωπαϊκό πλαίσιο. Η χρήση του ευρωπαϊκού πλαισίου θα γίνει περισσότερο εμφανής σε μετέπειτα κομματικά κείμενα όταν η χώρα εισέρχεται στη φάση της οικονομικής κρίσης από το 2009 και μετά. Το νεοφιλελεύθερο πλαίσιο περιγράφεται τόσο σε εγχώριο όσο και σε ευρωπαϊκό επίπεδο ενώ για πρώτη φορά

γίνεται λόγος για το δημόσιο χρέος καθώς ως ποσοστό του ΑΕΠ ήταν 27,7% το 1980, 89% το 1990, 103,3% το 2000. Ο ΣΥΝ ασκεί έντονη κριτική στις συντονισμένες προσπάθειες των κυβερνήσεων Σημίτη και Νέας Δημοκρατίας να εισαγάγουν το αγγλοσαξονικό πρότυπο του καπιταλισμού των μετοχών - ή «λαϊκού καπιταλισμού» οι οποίες κατέληξαν στο φιάσκο του Χρηματιστηρίου.

Δριμεία κριτική ασκείται από το κόμμα και στον λανθασμένο τρόπο που έγινε η πρόσδεση στη ζώνη του Ευρώ καθώς «η ένταξη έγινε με όρους ονομαστικής και όχι πραγματικής σύγκλισης, με αποτέλεσμα τη διεύρυνση των ελλειμμάτων [...]. Η πρόσδεση της αδύνατης Ελληνικής οικονομίας στο ισχυρό ευρώ, με τον τρόπο που έγινε και με τους όρους που λειτουργεί από τότε, δεν μπορούσε παρά να αποβεί μια διαρκής πηγή προβλημάτων για την οικονομία, πίεσεων προς τους μισθούς και την απασχόληση και κινδύνων ουσιαστικής περιθωριοποίησης στο πλαίσιο της ευρωζώνης. Με άλλα λόγια, η ένταξη στη ζώνη του ευρώ αποκάλυψε και αποκαλύπτει καθημερινά τη μεγάλη απόσταση που χωρίζει και εξακολουθεί να χωρίζει την Ελλάδα από τις ισχυρότερες οικονομίες της Ευρώπης» (Ο.π.: 25-26). Το πρόβλημα της ανεργίας εξακολουθεί να αποτελεί πρόβλημα προς επίλυση για τον ΣΥΝ, παρά την οικονομική μεγέθυνση και τα έργα για την τότε επικείμενη Ολυμπιάδα του 2004. Οι υποβαθμισμένες μορφές απασχόλησης των εποχιακών, μερικώς απασχολούμενων, ωρομίσθιων, επενεοικιαζόμενων εργαζομένων και οικονομικών μεταναστών αποτελούν σημαντικό προς επίλυση οικονομικό ζήτημα για τον ΣΥΝ που προτείνει μια οικονομική πολιτική με στόχο ένα νέο πλαίσιο ανάπτυξης και αναδιανομής, με εξασφαλισμένη την προστασία των δημοσίων αγαθών και με καταστατική δέσμευση την προστασία του περιβάλλοντος. Η εναλλακτική οικονομική πολιτική που προτείνει ο ΣΥΝ εμπνέεται από τις αξίες της κοινωνικής δικαιοσύνης, της αλληλεγγύης, της συλλογικότητας και της συνεργασίας, σε μια κατεύθυνση όπου οι κοινωνικές ανάγκες θα υπερισχύουν του κέρδους. Εν κατακλείδι, η οικονομική πολιτική του ΣΥΝ όπως διαμορφώνεται στο προγραμματικό συνέδριο του 2003 δείχνει να συμβαδίζει με τη διακήρυξη των νέων κοινωνικών κινημάτων μετά το 2000 περί του «Ανθρώπου πάνω από τα κέρδη».

8.5. Η ανατροπή του φιλελευθερισμού (2004 – 2007)

Η εκλογική διακήρυξη για τις εθνικές εκλογές της 7ης Μαρτίου 2004 της εκλογικής συμμαχίας ΣΥΡΙΖΑ (με βασική του συνιστώσα τον ΣΥΝ) εκτείνεται σε επτά σελίδες. Στο σύνολο των 129 προτάσεων, μόλις 11 αναφορές αφορούν στον άξονα της

οικονομίας σε ποσοστό 8,53%. Το μανιφέστο του 2004 δεν εμφανίζει αλλαγές σε σχέση με αυτό του 2000, παρουσιάζοντας μια πιο συνοπτική εκδοχή των προτάσεων του μανιφέστου των εκλογών του 2000. Κεντρική αναφορά στις θέσεις του κόμματος για την οικονομία έχει ο νεοφιλελευθερισμός και οι συνέπειές του ενώ ο ΣΥΡΙΖΑ εμφανίζεται ως «η δύναμη που μπορεί να ανατρέψει αυτό το σκληρό του νεοφιλελευθερισμού» (ΣΥΡΙΖΑ, 2004:2). Τα αιτήματα του ΣΥΡΙΖΑ για την οικονομία παραμένουν όμοια με προηγούμενες εκλογικές διακηρύξεις του ΣΥΝ. Τα αιτήματα αφορούν σταθερή και πλήρη απασχόληση για όλους και όλες, εισόδημα στήριξης των ανέργων και ριζοσπαστική φορολογική μεταρρύθμιση που θα βασίζεται στην ευνοϊκή μεταχείριση των εισοδημάτων από μισθωτή εργασία. Το καινούργιο στοιχείο που προστίθεται είναι η μετατόπιση του φορολογικού συστήματος από τους έμμεσους στους άμεσους φόρους. Ο ΣΥΡΙΖΑ συνεχίζει να τάσσεται εναντίον των ιδιωτικοποιήσεων και της εκποίησης του δημόσιου πλούτου και υπέρ του δημόσιου τομέα ιδιαίτερα στο χώρο των κοινωνικών υπηρεσιών και της ενίσχυσης των μικρών και μεσαίων παραγωγικών μονάδων.

Στο 4ο Συνέδριο του ΣΥΝ εντοπίσαμε 21 αναφορές στην οικονομία (10,05%) στο σύνολο 209 προτάσεων. Η προώθηση της βιώσιμης ανάπτυξης, η αύξηση της μόνιμης και σταθερής απασχόλησης, η εξάλειψη της φτώχειας, η ριζική αναδιανομή εισοδημάτων, η ενίσχυση των μικρομεσαίων επιχειρήσεων και η μείωση των εισοδηματικών ανισοτήτων συγκροτούν τις βασικές πολιτικές προτάσεις του ΣΥΝ για την οικονομία, χωρίς να διαφοροποιούνται συγκριτικά με παρελθόντα κομματικά κείμενα. Ωστόσο, στο 4ο συνέδριο γίνεται εκτενής αναφορά στην ένταξη της χώρας στο Ευρώ και στα ποικίλα προβλήματα που επέφερε. Στο πλαίσιο του νεοφιλελεύθερου καπιταλισμού που παραμένει για τον ΣΥΝ το εχθρικό οικονομικό περιβάλλον, «η ένταξη της Ελλάδας στο ισχυρό Ευρώ έγινε με μια αδύναμη παραγωγική και οικονομική βάση και αυτό το δομικό πρόβλημα θα ενταθεί στο μέλλον», διαβάζουμε στην πολιτική απόφαση του συνεδρίου (ΣΥΝ, 2004: 3). Η εναλλακτική πρόταση του ΣΥΝ «εμπερικλείει μεγάλα αιτήματα, διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις και βαθιές αλλαγές που αμφισβητούν σε βάθος το νεοφιλελεύθερο καπιταλισμό, ανοίγοντας δρόμους σοσιαλιστικής μετάβασης» (Ο.π.:7). Στους προγραμματικούς στόχους του κόμματος για την οικονομία εντάσσονται μεταξύ των προαναφερθέντων πολιτικών προτάσεων: η απόκρουση και ο τερματισμός των ιδιωτικοποιήσεων ειδικά στους τομείς της δημόσιας παιδείας και υγείας, η προώθηση του δημόσιου χαρακτήρα και κοινωνικού ελέγχου των στρατηγικής σημασίας επιχειρήσεων, οι οποίες πρέπει να εξυγιανθούν ώστε να

παίζουν το ρόλο τους ως βασικός μοχλός ανάπτυξης, η δημοκρατική ριζοσπαστική μεταρρύθμιση της φορολογίας, η αναδιάρθρωση της οικονομίας και η αλλαγή του παραγωγικού και καταναλωτικού προτύπου (Ο.π.).

Στο πολύ μικρό κείμενο (6 σελίδες) της διακήρυξης για τις εθνικές εκλογές του Σεπτεμβρίου 2006, οι θέσεις για την οικονομία κατέχουν την πλειοψηφία στο σύνολο των 60 προτάσεις με 11 αναφορές και ποσοστό 18,33%. Ο ΣΥΡΙΖΑ αναφέρεται στον *«καταναγκασμό της «ελεύθερης αγοράς» όπως κομψά ονομάζεται κατ' εκείνον ο νεοφιλελευθερισμός»* (ΣΥΡΙΖΑ, 2007:4) και συνεχίζει να αντιτίθεται στις συνέπειες που επιφέρει. Συγκεκριμένα, ξεχωρίζει η αρνητική στάση του ΣΥΝ απέναντι στις ιδιωτικοποιήσεις. Στη διακήρυξη αναφέρεται ότι *«Στην 4ετία της ΝΔ είδαμε να παραχωρούνται σε ιδιωτικά συμφέροντα μεγάλα τμήματα του δημόσιου τομέα, να επιχειρείται η επίθεση στο δημόσιο χαρακτήρα της εκπαίδευσης, να καταργείται το δωρο, να μειώνεται δραστικά η αμοιβή των υπερωριών, να απογειώνεται η ελαστική απασχόληση και να διαιωνίζεται η άγρια εκμετάλλευση των συμβασιούχων»* (ΣΥΡΙΖΑ, 2007:4).

8.6 Αλλαγή πλαισίου αναφοράς: Ο Νεοφιλελευθερισμός και έλευση της οικονομικής κρίσης (2008 – Ιούνιος 2013)

Η περίοδος 2008 – Ιούνιος 2013 περιλαμβάνει τα κομματικά κείμενα του 5ου Συνεδρίου του ΣΥΝ τον Φεβρουάριο του 2008, το μανιφέστο για τις εκλογές της 4ης Οκτωβρίου 2009, την πολιτική απόφαση του 6ου έκτακτου και τελευταίου Συνεδρίου του ΣΥΝ και τα μανιφέστα για τις διπλές εκλογές Μαΐου και Ιουνίου 2012.

Το πρώτο κείμενο για την μελέτη της περιόδου 2008 – Ιούνιος 2013 είναι η πολιτική απόφαση του 5ου Συνεδρίου του ΣΥΝ που έλαβε χώρα τον Φεβρουάριο του 2008. Στο σύνολο των 450 προτάσεων, η πλειοψηφία αφορά θέματα που ανήκουν στον οικονομικό άξονα. Οι 31 αναφορές σε ποσοστό 6,88% του κειμένου περιλαμβάνουν οικονομικούς στόχους που θέτει το κόμμα και προγραμματικές προτάσεις. Ο νεοφιλελευθερισμός και η ελληνική καπιταλιστική ανάπτυξη παραμένουν κεντρικές αναφορές στον κομματικό λόγο, ως πηγές διεύρυνσης των κοινωνικών και περιφερειακών ανισοτήτων καθώς *«αυτοί που πληρώνουν το κόστος της πολιτικής του νεοφιλελευθερισμού είναι οι εργαζόμενοι, των οποίων η ίδια η δυνατότητα σταθερής εργασίας γίνεται όλο και περισσότερο επισφαλής»* (ΣΥΝ, 2008: 14). Η πολιτική του ΣΥΝ που αποσκοπεί στη συγκρότηση ενός *«γνήσια ταξικού, αυτόνομου, ενωτικού,*

αντιγραφειοκρατικού και μαχητικού συνδικαλιστικού κινήματος μπορεί να συμβάλει στο να αναδειχθεί ένα ισχυρό ρεύμα αντίστασης στη νεοφιλελεύθερη οικονομική και κοινωνική πολιτική» (Ο.π.: 15). Ο ΣΥΝ συνεχίζει να υποστηρίζει τον δημόσιο τομέα ως κεντρικό πυλώνα στη λειτουργία της οικονομίας, τον ουσιαστικό και αποτελεσματικό κοινωνικό έλεγχο μέσω της ολοένα και περισσότερο ενεργής συμμετοχής των εργαζομένων. Σε αυτή την κατεύθυνση ο ΣΥΝ υποστηρίζει ότι οφείλουν να επανέλθουν ή να παραμείνουν στον έλεγχο του δημοσίου όλοι οι τομείς στρατηγικού χαρακτήρα όπως είναι η ενέργεια, οι τηλεπικοινωνίες, η διαχείριση υδάτινων πόρων, οι υποδομές και τα λιμάνια (Ο.π.: 18). Τα διαρκή αιτήματα του ΣΥΝ για την οικονομία εμφανίζονται και στην πολιτική απόφαση του 5ου Συνεδρίου ήτοι η ειδική μέριμνα για τις μικρές επιχειρήσεις, η ριζική μεταρρύθμιση των φορολογικών συστημάτων, ο στόχος ενός δίκαιου φορολογικού συστήματος ως πραγματικού εργαλείου αναδιανομής του πλούτου καθώς και η άμεση ανακοπή της πορείας των ιδιωτικοποιήσεων. Το νέο στοιχείο που εισάγεται στις προτάσεις του ΣΥΝ για την οικονομία είναι ο δημόσιος έλεγχος της κίνησης των διεθνών κεφαλαίων και ξένων επενδύσεων και η απαίτηση για «έλεγχο του δημοσίου επί του χρηματοπιστωτικού συστήματος με στόχο την παρεμπόδιση των τραπεζών να λειτουργούν ληστρικά απέναντι στους καταναλωτές. Το χρηματοπιστωτικό σύστημα οφείλει να αναπροσαρμοστεί στην κατεύθυνση της προστασίας των καταναλωτών και τη λαϊκή αποταμίευση» (Ο.π.:17 – 18). Τα ανωτέρα αιτήματα θα ενισχυθούν με περισσότερα επιχειρήματα στις εκλογικές διακηρύξεις Μαΐου – Ιουνίου του 2012, όπως θα δούμε σε επόμενη ενότητα.

Η διακήρυξη της εκλογικής συμμαχίας του ΣΥΡΙΖΑ για την αναμέτρηση της 4ης Οκτωβρίου 2009 εκτείνεται σε 15 σελίδες και 75 προτάσεις. Οι αναφορές για την οικονομία συγκεντρώνουν το 16% επί του συνόλου των προτάσεων (12 αναφορές) και εντάσσονται στο πρωτόγνωρο πλαίσιο της οικονομικής κρίσης. Για πρώτη φορά γίνεται αναφορά στην οικονομική κρίση και δίνεται έμφαση στην έννοια του νεοφιλελευθερισμού, όχι ως αφηρημένη πηγή προβλημάτων αλλά ως κατεξοχήν αιτία της οικονομικής κρίσης. Ως υπεύθυνη για την οικονομική κρίση που δημιουργήθηκε παρουσιάζεται η νεοφιλελεύθερη πολιτική που εφαρμόστηκε όλα αυτά τα χρόνια σε Ελλάδα και Ευρώπη. Η έννοια του νεοφιλελευθερισμού, λοιπόν, παραμένει κυρίαρχη στο λόγο του κόμματος αλλά το πλαίσιο αναφοράς μετατίθεται εκτός από το εσωτερικό και στο ευρωπαϊκό πεδίο. Το νέο οικονομικό πλαίσιο που διαμορφώθηκε ασκεί κατά τον ΣΥΡΙΖΑ δημοσιονομική πειθαρχία με μοχλό την άσκηση ακόμα μεγαλύτερης εισοδηματικής και φορολογικής πίεσης σε βάρος των εργαζομένων, καθώς και τον

περιορισμό των κοινωνικών δαπανών (ΣΥΡΙΖΑ, 2009:4). Ο ΣΥΡΙΖΑ διαχωρίζει στο λόγο του τους εκλογείς σε θύματα της κρίσης και μη και υπερασπίζεται φυσικά τα θύματα της κρίσης και τα δημόσια αγαθά, αρνείται να συναινέσει σε μέτρα που πλήττουν τους εργαζόμενους και αμφισβητεί την «οικονομία της αγοράς», που προσπερνά τις πραγματικές ανάγκες των ανθρώπων και ενδιαφέρεται για τα κέρδη των λίγων (Ο.π.: 12).

Τα μοτίβα διχασμού θα εξακολουθήσουν να εμφανίζονται στα κείμενα του ΣΥΡΙΖΑ, με αποκορύφωμα τις διπλές εκλογές Μαΐου – Ιουνίου 2012. Το κεντρικό σύνθημα του προγραμματικού συνεδρίου του 2003 «ο άνθρωπος πάνω από τα κέρδη» φαίνεται να διαπνέει και πάλι τις θέσεις του κόμματος ως προς τον οικονομικό άξονα. Ο ΣΥΡΙΖΑ τοποθετεί το περιβάλλον πάνω από τα κέρδη και υπερασπίζεται τα δημόσια αγαθά από την μετατροπή τους σε κερδοσκοπικές ιδιωτικές επιχειρήσεις (Ο.π.). Υποστηρίζει, τέλος, πως ήταν και είναι πάντα στην πρώτη γραμμή των πανευρωπαϊκών κινητοποιήσεων, ενάντια στο νεοφιλελεύθερο καπιταλισμό και τον πόλεμο και καταξιώνεται ως ο πιο αποτελεσματικός αντίπαλος του νεοφιλελευθερισμού (Ο.π.: 14 Το κείμενο της πολιτικής απόφασης του βου έκτακτου και τελευταίου Συνεδρίου του ΣΥΝ πριν συγχωνευτεί στον ενιαίο ΣΥΡΙΖΑ το 2013, αποτελείται από 221 προτάσεις και 19 αναφορές (8,6%) για την οικονομία. Ο ΣΥΡΙΖΑ συνδέει την κρίση στην Ελλάδα με το ευρωπαϊκό και διεθνές νεοφιλελεύθερο μοντέλο καπιταλιστικής ανάπτυξης, αλλά και με τον τρόπο άσκησης εξουσίας και τις κοινωνικές συμμαχίες που επιδίωξαν όλη την προηγούμενη περίοδο οι δυνάμεις του δικομματισμού, δηλαδή του ΠΑΣΟΚ και της ΝΔ (ΣΥΝ, 2010:3). Η πολιτική απόφαση του βου συνεδρίου του ΣΥΝ αποτελεί προοίμιο των εκλογικών διακηρύξεων του ΣΥΡΙΖΑ στις διπλές εκλογές του 2012 καθώς πολλές από τις βασικές θέσεις του κόμματος αναπαράγονται ως κεντρικά αιτήματα στα μετέπειτα μανιφέστα του κόμματος. Το εξαιρετικά ενδιαφέρον στοιχείο έγκειται στο γεγονός ότι για πρώτη φορά γίνεται λόγος για το χρέος της χώρας το οποίο ο ΣΥΝ ερμηνεύει ως ταξικό. «*Η στήριξη της κερδοφορίας του κεφαλαίου, η κοινωνικοποίηση των χρεών των επιχειρήσεων και των τραπεζών, οι δαπάνες για τους Ολυμπιακούς Αγώνες, η κρατική σπατάλη, η μείωση των δημοσίων εσόδων, οι πρακτικές του πελατειακού κράτους, η φοροδιαφυγή, η συστηματική διαπλοκή, η διάχυτη διαφθορά, συγκροτούν τον ταξικό χαρακτήρα του χρέους*», αναφέρει η πολιτική απόφαση του έκτακτου συνεδρίου (ΣΥΝ, 2010: 3).

Το διχαστικό μοτίβο που χρησιμοποίησε ο ΣΥΡΙΖΑ στο μανιφέστο των εκλογών του 2009 περί θυμάτων και μη της κρίσης επαναλαμβάνεται, καθώς στο όνομα

«της σωτηρίας της πατρίδας» εφαρμόζονται ως «σκληρά, ανάλητα και απάνθρωπα μέτρα εναντίον των πλατιών λαϊκών στρωμάτων με θύματα τους μισθωτούς, τους συνταξιούχους, τους μικρούς επιχειρηματίες και αγρότες, τις γυναίκες και τη νέα γενιά» (Ο.π.: 3-4) που ενσαρκώνουν τα θύματα της κρίσης. Στον αντίποδα των θυμάτων βρίσκονται οι μεγαλοκεφαλαιούχοι, οι τραπεζίτες και όλοι όσοι ωφελήθηκαν από την κρίση καθώς οι αντιλαϊκές πολιτικές της κυβέρνησης του ΠΑΣΟΚ βρίσκονται σε πλήρη οικονομική ταύτιση με την ΕΕ και το ΔΝΤ. Διαμορφώνεται, με αυτόν τον τρόπο, στο λόγο του ΣΥΡΙΖΑ ένα ταξικό ερμηνευτικό πλαίσιο της κρίσης. Από τη μία δηλαδή πλευρά τα αδύναμα κοινωνικά στρώματα που βιώνουν επαχθή μέτρα και αντιπροσωπεύουν την εργατική τάξη και από την άλλη οι μεγαλοκεφαλαιούχοι, οι τραπεζίτες, η κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ, η ΕΕ και το ΔΝΤ σε πλήρη συμφωνία, ως εκπρόσωποι του κεφαλαίου. Η αντιμετώπιση του ταξικού χρέους «περνάει μέσα από τη ρύθμισή του, μέσα από την ανάπτυξη, με ανάκαμψη της παραγωγής, της απασχόλησης και την αύξηση των δημόσιων επενδύσεων και με μια μεγάλης έκτασης αναδιανομή εισοδημάτων και πλούτου» αναφέρεται στην πολιτική απόφαση (Ο.π.: 5). Το κόμμα δεν αντιλαμβανόταν την κρίση ως καθαρά δημοσιονομική, αλλά ως δομική κρίση του καπιταλισμού που συμπλεκόταν άμεσα με το εφαρμοζόμενο καθεστώς οικονομικής πολιτικής και τις θεωρητικές του πλαισιώσεις (Κορατζάνης και Πιέρρος, 2019: 228). Ταυτόχρονα όμως είχε και ξεχωριστή ευρωπαϊκή διάσταση, καθώς αναδείκνυε τις θεσμικές αδυναμίες της Ευρωπαϊκής Ένωσης¹⁷³.

Το Άμεσο Εναλλακτικό Πρόγραμμα Προοδευτικής Εξόδου από την Κρίση που προτείνει ο ΣΥΝ συνδυάζει διαχρονικά αιτήματα της ριζοσπαστικής Αριστεράς με καινούργια αιτήματα που προκαλεί η νέα κατάσταση της οικονομικής κρίσης. Στα διαχρονικά αιτήματα συγκαταλέγονται ο αγώνας κατά των ιδιωτικοποιήσεων, η μείωση των στρατιωτικών δαπανών, η στήριξη των μικρών επιχειρήσεων και των πολύ μικρών επαγγελματιών και βιοτεχνών, η ανασυγκρότηση, ποιοτική και οικολογική αναδιάρθρωση της αγροτικής και κτηνοτροφικής παραγωγής, η αντιμετώπιση της φοροδιαφυγής και η φορολογική μεταρρύθμιση με μείωση των έμμεσων φόρων και αύξηση των άμεσων και η διεύρυνση της φορολογικής βάσης προς τα μεγάλα εισοδήματα. Στα νέα αιτήματα συγκαταλέγεται η φορολόγηση της εκκλησιαστικής περιουσίας και μια σειρά μέτρων που στοχεύουν στην αντιμετώπιση των συνεπειών

¹⁷³ Για μια αναλυτική κριτική παρουσίαση της οικονομικής πολιτικής της ευρωζώνης βλέπε Αργείτης, Γιώργος και Κορατζάνης, Αθανάσιος (2011), Οικονομική πολιτική σταθεροποίησης και αστάθεια στην ΟΝΕ, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα.

της οικονομικής κρίσης. Πιο ειδικά, ο ΣΥΝ προτείνει την απεμπλοκή από το μηχανισμό «στήριξης» που συγκρότησε η ΕΕ και το ΔΝΤ και την πολιτική τους. Τη διεκδίκηση του απ' ευθείας δανεισμού της χώρας από την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα με ευνοϊκούς όρους, τουλάχιστον εκείνους με τους οποίους δανείζονται οι ιδιωτικές τράπεζες, συμμαχώντας με τις χώρες που αντιμετωπίζουν ανάλογο πρόβλημα χρέους και ελλειμμάτων. Τη διεκδίκηση της επαναδιαπραγμάτευσης του χρέους, με στόχο την επιμήκυνση του χρόνου αποπληρωμής, τη μείωση των επιτοκίων και τη διαγραφή μέρους του (ΣΥΝ, 2010: 5).

Τέλος, ο ΣΥΝ θέτει ξανά το αίτημα για δημόσιο κοινωνικό έλεγχο των τραπεζών και του χρηματοπιστωτικού συστήματος, προς όφελος του δημοσίου συμφέροντος, λαμβάνοντας υπόψη τις ανάγκες της κοινωνίας, των εργαζομένων και της πραγματικής οικονομίας. Η ανάγκη για την παραγωγική ανασυγκρότηση της ελληνικής οικονομίας που θα τονώνει την ανάπτυξη και θα δημιουργεί ασπίδα κοινωνικής προστασίας κατά της ανεργίας και της νέας φτώχειας που συναντήσαμε στο λόγο του ΚΚΕ στο συνέδριο του 1987 (ΚΚΕ, 1987:131) επανέρχεται αυτούσιο στο κείμενο της πολιτικής απόφασης του 6ου Συνεδρίου του ΣΥΝ (Ο.π.: 6).

8.6.1. Οι διπλές εκλογές Μαΐου – Ιουνίου 2012. Οι εκλογικές διακηρύξεις του ΣΥΡΙΖΑ στις διπλές εκλογές της 6ης Μαΐου και 17ης Ιουνίου του 2012 αποτελούν τα σημαντικότερα κείμενα που πρέπει να μελετήσει ένας ερευνητής ώστε να εξάγει ασφαλή συμπεράσματα για την εκλογική εκτόξευση του κόμματος. Για τις εκλογές της 6ης Μαΐου εξετάσαμε δύο κείμενα. Το «Εκλογικό Πρόγραμμα του ΣΥ.ΡΙΖ.Α - Ενωτικό Κοινωνικό Μέτωπο» και την «Εκλογική διακήρυξη» του κόμματος. Το «Εκλογικό Πρόγραμμα» εκτείνεται σε 37 σελίδες και 486 προτάσεις, ενώ η «Εκλογική διακήρυξη» σε 6 σελίδες και 126 προτάσεις. Η «Εκλογική διακήρυξη» συμπυκνώνει τις βασικές θέσεις του κόμματος που αναπτύσσονται στο κείμενο του εκλογικού προγράμματος. Η θεματική της Οικονομίας κατέχει την συντριπτική πλειοψηφία στο σύνολο των αναφορών των διακηρύξεων και στις δύο εκλογικές αναμετρήσεις. Συγκεκριμένα, στις εκλογές του Μαΐου, στο σύνολο των προτάσεων των δύο υπό εξέταση κειμένων (612) οι αναφορές του κόμματος σε οικονομικά θέματα ανέρχονται σε ποσοστό 13,4% (82 αναφορές). Στις εκλογές του Ιουνίου, στο σύνολο των προτάσεων (118) στην εκλογική διακήρυξη του κόμματος (7 σελίδες) το ποσοστό ανέρχεται στο 26,3% (31 αναφορές) καθιστώντας τη διακήρυξη του Μαΐου 2012 ως τη διακήρυξη της ριζοσπαστικής Αριστεράς με τις περισσότερες αναφορές στην

Οικονομία από το 1987.

Το μανιφέστο του ΣΥΡΙΖΑ για τις εκλογές του Μαΐου 2012 παρουσιάζει έντονο ενδιαφέρον, καθώς παρατηρείται μια στροφή του κόμματος στη χρήση θετικών αναφορών στη μαρξιστική ανάλυση. Ο άξονας της μαρξιστικής ανάλυσης χρησιμοποιείται από τους ερευνητές του MARPOR (Manifesto Project Database) ως «Marxist Analysis: Positive» και κωδικό 415. Χρησιμοποιώντας τον άξονα αυτόν ως υποκατηγορία του άξονα της Οικονομίας στη μελέτη μας, διαπιστώνουμε ότι στο εκλογικό πρόγραμμα του ΣΥΡΙΖΑ για τις εκλογές του Μαΐου 2012 καταγράφονται 16 θετικές αναφορές που υπάγονται στη μαρξιστική ανάλυση. Σε συγκριτικό πλαίσιο, οι μαρξιστικές αναφορές σε προηγούμενες εκλογικές διακηρύξεις του ΣΥΡΙΖΑ το 2004 και 2007 ήταν 6 και 7 αντίστοιχα, γεγονός που ξεκάθαρα δείχνει μια αριστερή ταξική στροφή στον λόγο του κόμματος. Ενδεικτικά, το χρέος παρουσιάζεται ως ταξικό και απάνθρωπο καθώς «είναι οι φόροι που δεν πλήρωσαν οι πλούσιοι»¹⁷⁴. Επιπροσθέτως, το χρέος δεν αποτελεί ελληνική ιδιομορφία καθώς στο λόγο του ΣΥΡΙΖΑ αποτελεί στοιχείο της καπιταλιστικής κρίσης σε πανευρωπαϊκή και παγκόσμια κλίμακα και αποτέλεσμα της νεοφιλελεύθερης πολιτικής της τελευταίας εικοσαετίας. Είναι έκφραση της ανισότητας στις σχέσεις μεταξύ των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΣΥΡΙΖΑ, 2012 α:8). Τα προγράμματα «διάσωσης» παρουσιάζονται ως «μολυβένια σωσίβια που αποσκοπούν στην αύξηση της κερδοφορίας του κεφαλαίου και της εξουσίας του πάνω στην εργασία και στη διαρκή αναπαραγωγή της εξάρτησης των κρατών από το διεθνές τραπεζικό σύστημα» (Ο.π.:9). Η ανάπτυξη μέσα στο πλαίσιο που προτείνει ο δικομματισμός, σύμφωνα με τον ΣΥΡΙΖΑ, βασίζεται στην απόλυτη ελευθερία του κεφαλαίου, στο ξεπούλημα του δημόσιου πλούτου, στην ακόμη μεγαλύτερη εκμετάλλευση της εργασίας, στην ακύρωση κάθε κοινωνικής ρήτρας και στην παράδοση του περιβάλλοντος στην κερδοφορία του κεφαλαίου. (Ο.π.).

Με τη δημόσια επενδυτική δραστηριότητα, με τη συνδρομή του δημόσιου τραπεζικού συστήματος ο ΣΥΡΙΖΑ υποστηρίζει ότι μπορούν να αναβιώσουν οι μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις που σήμερα «συνθλίβονται από την έλλειψη ζήτησης και ρευστότητας και από τον ανταγωνισμό του μεγάλου κεφαλαίου». Η στήριξη των

¹⁷⁴ «Με διαρκείς απαλλαγές και ελαφρύνσεις για τα μεγάλα εισοδήματα και τα κέρδη του κεφαλαίου, ανοχή της φοροδιαφυγής και της φοροκλοπής, μίζες της διαπλοκής, υπερβάσεις στα δημόσια έργα και ληλασία των Δημόσιων Ταμείων, υπέρογκες στρατιωτικές δαπάνες και φαραωνικές διοργανώσεις σαν τους Ολυμπιακούς Αγώνες δημιουργήθηκαν τεράστιες περιουσίες, εξαγοράστηκαν δημόσιες επιχειρήσεις και συσσωρεύτηκε ένα δημόσιο χρέος που δεν μπορεί να εξυπηρετηθεί». (ΣΥΡΙΖΑ, 2012 α: 8)

μικρών και μεσαίων επιχειρήσεων – διαχρονικό αίτημα τόσο του ΣΥΝ όσο και του ΣΥΡΙΖΑ - με αυστηρά κοινωνικά και οικολογικά κριτήρια αποτελεί κρίσιμο παράγοντα *«για την ανασυγκρότηση και την παραγωγή εγχώριας προστιθέμενης αξίας και καινοτομίας και για τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας»* (Ο.π.:13). Η παραγωγική ανασυγκρότηση που προτείνει ο ΣΥΡΙΖΑ περιλαμβάνει την επιστροφή στο δημόσιο έλεγχο επιχειρήσεων και οργανισμών που έχουν εν μέρει ή συνολικά ιδιωτικοποιηθεί όπως η ΔΕΗ, ο ΟΤΕ, ο ΟΣΕ, τα ΕΛΤΑ, η ΕΥΔΑΠ και τα Μέσα Μεταφοράς ενώ πάγιο αίτημα παραμένει η παραμονή ή επιστροφή στον έλεγχο του Δημοσίου *«βασικών παραγωγικών μονάδων, κρίσιμων για την ανάπτυξη της οικονομίας, όπως λιμάνια, αεροδρόμια, αυτοκινητόδρομοι, ναυπηγεία, ορυκτός και ενεργειακός πλούτος»* (Ο.π.: 14).

Στη διακήρυξη για τις εθνικές εκλογές της 6ης Μαΐου ο ΣΥΡΙΖΑ δεσμεύεται να ακυρώσει τα μνημόνια και να εκκινήσει μια νέα *«επίπονη αλλά αναγκαία»* πορεία ανασυγκρότησης της ελληνικής κοινωνίας και οικονομίας με γνώμονα τις κοινωνικές ανάγκες. *«Δεν έχουμε αυταπάτες. Η κατάσταση είναι πολύ δύσκολη αλλά μπορεί να αντιστραφεί. Δεσμευόμαστε – με την καθημερινή συμπαράσταση και κινητοποίηση του λαού – να ακυρώσουμε τα μνημόνια, τις δανειακές Συμβάσεις, το καθεστώς επιτροπείας από ΕΕ-ΔΝΤ και να ανακόψουμε την καταστροφική πορεία που εξοντώνει την κοινωνία και λεηλατεί τη χώρα. Δεσμευόμαστε να προωθήσουμε κατά προτεραιότητα μέτρα που ανακουφίζουν τα ευάλωτα στρώματα, που προασπίζουν τα δημόσια αγαθά και επιτρέπουν στο λαό μας να βγει όρθιος από την κρίση καθώς και μέτρα γενναίας αναδιανομής εισοδημάτων, πλούτου και εν γένει πόρων που θα στηρίζουν ένα εναλλακτικό οικονομικό και κοινωνικό σχέδιο. Δεσμευόμαστε να σταματήσουμε τον αντιδημοκρατικό κατήφορο και να αποκτήσουν φωνή όσοι σήμερα δεν έχουν»* (ΣΥΡΙΖΑ, 2012α:2). Στον λόγο του κόμματος, η οικονομική κρίση αντιμετωπίζεται ως ανθρωπιστική καθώς διαλύει την κοινωνική συνοχή και επιφέρει αναρίθμητες ανισότητες ενώ τα «θύματα» της κρίσης είναι τα φτωχά και αδύναμα στρώματα. Η ανάλυση του ΣΥΡΙΖΑ τοποθετεί αρχικά τις αιτίες και την προέλευση της οικονομικής κρίσης αποκλειστικά στο ευρωπαϊκό πεδίο. Τέσσερις (4) αναφορές στην εκλογική διακήρυξη του κόμματος αφορούν το χρέος που δεν συνιστά ελληνική ιδιομορφία, στα *«χρόνια διαρθρωτικά προβλήματα της ελληνικής οικονομίας [που] όχι μόνο δεν αντιμετωπίζονται αλλά περιπλέκονται σε έναν φαύλο κύκλο και ένα κυλιόμενο αδιέξοδο»* (ΣΥΡΙΖΑ, 2012 α) χωρίς, ωστόσο, να συνδέονται άμεσα με την πυροδότηση της κρίσης. Στο σύντομο αλλά περιεκτικό κείμενο της διακήρυξης του κόμματος για τις

εκλογές του Μαΐου, «η έξοδος από την κρίση είναι Αριστερά» και η λύση του προβλήματος συμπυκνώνεται σε 10 στόχους διεκδίκησης και δέσμευσης. Στα νέα αιτήματα που προκαλεί η οικονομική κρίση, προστίθεται η διαπραγμάτευση για τη διαγραφή του χρέους το οποίο χαρακτηρίζεται ταξικό και απάνθρωπο, η διεκδίκηση των γερμανικών αποζημιώσεων και η επαναφορά των συλλογικών συμβάσεων. Αναλυτικά, οι 10 στόχοι που προτείνει ο ΣΥΡΙΖΑ είναι οι εξής (Ο.π.:3-5):

1. Ασπίδα προστασίας για να βγει η κοινωνία όρθια από την κρίση. Να μην υπάρχει πολίτης χωρίς ελάχιστο εισόδημα, ή επίδομα ανεργίας, περίθαλψη, κοινωνική προστασία, στέγη, πρόσβαση σε υπηρεσίες κοινής ωφέλειας¹⁷⁵. Προστασία και μέτρα ανακούφισης των υπερχρεωμένων νοικοκυριών. Έλεγχο και μείωση των τιμών, μείωση των συντελεστών ΦΠΑ και κατάργησή του στα είδη βασικής ανάγκης.
2. Απαλλαγή από τον βραχνά του χρέους.
3. Αναδιανομή, φορολογία του πλούτου, κατάργηση περιττών δαπανών.
4. Παραγωγική, κοινωνική και περιβαλλοντική ανασυγκρότηση. Κοινωνικοποίηση τραπεζών¹⁷⁶ και αναμόρφωσή τους σε δημόσιο τραπεζικό σύστημα με εργατικό και κοινωνικό έλεγχο και αναπτυξιακό προσανατολισμό.
5. Σταθερή εργασία με αξιοπρεπή μισθό και ασφάλεια
6. Δημοκρατία παντού. Δημοκρατικά πολιτικά και κοινωνικά δικαιώματα για όλους και όλες.
7. Ισχυρό κοινωνικό κράτος
8. Η Υγεία είναι κοινωνικό αγαθό και δικαίωμα όλων
9. Προστασία της Παιδείας, της έρευνας, του πολιτισμού και του αθλητισμού από την πολιτική των Μνημονίων
10. Ανεξάρτητη και φιλειρηνική εξωτερική πολιτική

Με την παρότρυνση «*Αλλάζουμε το μέλλον, τους κάνουμε παρελθόν*» και «*Για*

¹⁷⁵ «Να ανακουφίσουμε αμέσως εκείνους που πλήττονται περισσότερο από την κρίση: τους άνεργους, τους άστεγους, όσους αναζητούν τροφή στα συσσίτια, τους υποαπασχολούμενους, τους φτωχούς και ανασφάλιστους εργαζόμενους, τους φτωχούς αγρότες, τα υπερχρεωμένα νοικοκυριά». «Να μην πηγαίνει κανένα παιδί πεινασμένο στο σχολείο». «Να έχουν όλοι οι απόμαχοι της ζωής αξιοπρεπή σύνταξη και στοιχειώδη φροντίδα κοινωνικής προστασίας» (Τσίπρας, 2012 α).

¹⁷⁶ «Κοινωνικοποίηση του τραπεζικού συστήματος ώστε να εξυπηρετεί τις ανάγκες της κοινωνίας και της πραγματικής οικονομίας και όχι των τραπεζιτών»(Τσίπρας, 2012 α).

την Ελλάδα και την Ευρώπη, η λύση είναι αριστερά!»), ο ΣΥΡΙΖΑ κλείνει το εκλογικό του μανιφέστο. Η διακήρυξη του ΣΥΡΙΖΑ για τις εθνικές εκλογές της 17ης Ιουνίου είναι όμοια με εκείνη των εκλογών του Μαΐου, ωστόσο, ο λόγος που χρησιμοποιεί το κόμμα ενώ παραμένει αριστερός γίνεται περισσότερο πολεμικός και ταξικός στη διακήρυξη του Ιουνίου. Ο ΣΥΡΙΖΑ «αναλαμβάνει την ευθύνη και εγγυάται την ακύρωση του Μνημονίου και των εφαρμοστικών του νόμων και την αντικατάστασή του με ένα Εθνικό Σχέδιο Ανόρθωσης για την οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη, την παραγωγική ανασυγκρότηση και τη δίκαιη δημοσιονομική εξυγίανση. Την καταγγελία των επαχθών όρων της δανειακής σύμβασης. Ειδικότερα, όσον αφορά τη βιώσιμη αντιμετώπιση της κρίσης δημόσιου χρέους, η κυβέρνηση της Αριστεράς θα αναζητήσει ευρωπαϊκή λύση, επιδιώκοντας την αναδιαπραγμάτευση του χρέους, με στόχο τη δραστική μείωσή του ή μορατόριουμ με αναστολή πληρωμών των τόκων, έως ότου διαμορφωθούν συνθήκες σταθεροποίησης και ανάκαμψης της οικονομίας» (ΣΥΡΙΖΑ, 2012β:1). Παρατηρούμε ότι στο λόγο του ο ΣΥΡΙΖΑ χρησιμοποιεί αποκλειστικά τον όρο «κατάργηση» του Μνημονίου: «Η κατάργηση και ακύρωση των Μνημονίων στο πλαίσιο μιας νέας πολιτικής προοδευτικής ανασυγκρότησης» (ΣΥΡΙΖΑ, 2012 α). Ενώ η ακύρωση του Μνημονίου παραμένει αυτούσιος στόχος στο πρόγραμμα του Ιουνίου, «η απαλλαγή από το βραχνά του χρέους» στο πρόγραμμα του Μαΐου, γίνεται «αναδιαπραγμάτευση χρέους» στο πρόγραμμα του Ιουνίου. Το δίλημμα «Μνημόνιο ή Δραχμή» απορρίπτεται εξ αρχής ως ψεύτικο και παραπλανητικό: «τα ψευτοδιλήμματα ‘Μνημόνιο ή δραχμή’ χρησιμοποιούνται για να κρύψουν τη μόνη υπαρκτή εξίσωση: Μνημόνιο ίσον επιστροφή στη δραχμή» (Ο.π.). Επομένως, βλέπουμε πως από το 2012 ο ΣΥΡΙΖΑ δηλώνει πως δεν επιθυμεί έξοδο από το ευρώ, αλλά επισημαίνει ταυτόχρονα πως απορρίπτει την πολιτική, την οποία εταίροι και «μνημονιακά» κόμματα θεωρούν ως προϋπόθεση της παραμονής σε αυτό: «το επώδυνο πακέτο περικοπών και λιτότητας [...] ως δήθεν αναγκαίο για να παραμείνει η χώρα στο ευρώ» (Τσίπρας, 2012 δ) και «δική μας επιλογή δεν είναι η έξοδος από το ευρώ, ούτε όμως μπορούμε να συναινέσουμε στη συνέχιση μιας πολιτικής η οποία δεν εγγυάται την επιβίωση της κοινωνίας» (Ο.π.). Άρα, η «επιβίωση της κοινωνίας» και η παραμονή στο κοινό ευρωπαϊκό νόμισμα αποτελούν δύο στόχους που δεν ταυτίζονται απόλυτα.

Ο οικονομικός άξονας μονοπωλεί την εκλογική διακήρυξη του ΣΥΡΙΖΑ για τις εκλογές του Ιουνίου καθώς γίνεται αναφορά στα οικονομικά μέτρα, με την άμεση αποκατάσταση των αδικιών σε οικονομικό και κοινωνικό επίπεδο που προκλήθηκαν από την επιβολή του Μνημονίου να αποτελεί κεντρικό στόχο του κόμματος.

«Καταργούμε την Πράξη Υπουργικού Συμβουλίου με την οποία μειώθηκαν ο κατώτερος μισθός κατά 22% και κατά 32% για τους νέους/ες, μειώθηκαν τα επιδόματα ανεργίας, ασθένειας και μητρότητας, και καταργήθηκαν οι συλλογικές συμβάσεις. Επαναφέρουμε τον κατώτατο μισθό στα 751€ και το επίδομα ανεργίας στα 461,5€. Το επίδομα ανεργίας θα χορηγείται για διπλάσιο χρόνο από τον σημερινό (δύο χρόνια)» (ΣΥΡΙΖΑ, 2012β). Στο μανιφέστο για τις εκλογές του Ιουνίου παρουσιάζονται τα πάγια προγραμματικά μέτρα του ΣΥΡΙΖΑ καθώς και νέα μέτρα που στόχο έχουν την επαναφορά της οικονομίας σε βιώσιμα επίπεδα. Στα πάγια μέτρα συγκαταλέγονται: η κοινωνικοποίηση των τραπεζών (υπό δημόσιο κοινωνικό έλεγχο), ώστε να γίνουν *«μοχλός ανάπτυξης και στήριξης της πραγματικής οικονομίας»*, η ριζική μεταρρύθμιση του φορολογικού συστήματος, με ελάφρυνση των φτωχότερων και επιβάρυνση των πλουσιότερων, η πάταξη της φοροδιαφυγής και εισφοροδιαφυγής¹⁷⁷, το πλήρες καθολικό περιουσιολόγιο¹⁷⁸, *«όπου θα καταγράφονται όλες οι μορφές κινητού και ακίνητου πλούτου, όλων των Ελλήνων υπηκόων στην Ελλάδα και το εξωτερικό»*. Το πάγωμα της ιδιωτικοποίησης των Δημόσιων Επιχειρήσεων και Οργανισμών που είναι *«στρατηγικής σημασίας για την οικονομία και την ανάπτυξη, και η σταδιακή επαναφορά τους υπό δημόσιο έλεγχο (πχ ΔΕΗ, ΟΤΕ, ΟΣΕ, ΕΛΤΑ, ΕΥΔΑΠ, Μέσα Μεταφοράς κ.λπ.)»* και ο οικολογικός μετασχηματισμός της οικονομίας που περιλαμβάνει τη σχεδιασμένη μετάβαση στις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας και την αξιοποίηση του ορυκτού πλούτου και των υδρογονανθράκων (ΣΥΡΙΖΑ, 2012β:4).

Η πρόταση του ΣΥΡΙΖΑ για την αποκατάσταση των αδικιών που προκλήθηκαν από την επιβολή του Μνημονίου περιλαμβάνει μία σειρά νέων μέτρων, με κυριότερα την αποκατάσταση των συλλογικών και κλαδικών συμβάσεων, την κατάργηση των ειδικών επιβαρύνσεων (χαράτσια) για τα μικρομεσαία εισοδήματα, την ολική ή μερική διαγραφή των δανείων των υπερχρεωμένων νοικοκυριών και επιχειρήσεων¹⁷⁹, τη δίκαιη δημοσιονομική εξυγίανση¹⁸⁰, τη σταθεροποίηση των πρωτογενών δαπανών, το άμεσο πάγωμα των μειώσεων σε κοινωνικές δαπάνες, μισθούς και συντάξεις. Τη χορήγηση επιδόματος ανεργίας στους αυτοαπασχολούμενους που διακόπτουν

¹⁷⁷ Υπογραφή διμερών συμφωνιών με Ελβετία και άλλες χώρες για φορολόγηση καταθέσεων Ελλήνων πολιτών.

¹⁷⁸ Επιτάχυνση της ολοκλήρωσης του Κτηματολογίου και αποτροπή της ιδιωτικοποίησης της «Κτηματολόγιο Α.Ε.»

¹⁷⁹ Το μέτρο περιλαμβάνει και την απαγόρευση κατάσχεσης της πρώτης κατοικίας, τη μείωση των δόσεων ώστε να μην υπερβαίνουν το 30% του μηνιαίου εισοδήματος του οφειλέτη.

¹⁸⁰ «Το σχέδιό μας για την δημοσιονομική εξυγίανση προβλέπει σταθεροποίησή των πρωτογενών δαπανών και αύξηση των εσόδων στον μέσο όρο της Ευρωζώνης μέσα από φορολόγηση του πλούτου και τον περιορισμό της φοροδιαφυγής» (ΣΥΡΙΖΑ, 2012β: 3).

αναγκαστικά την επαγγελματική τους δραστηριότητα, τη δυνατότητα λειτουργίας ή επαναλειτουργίας κλειστών ή υπό χρεοκοπία επιχειρήσεων από τους ίδιους τους εργαζομένους, μέσα από συνεταιρισμούς ή άλλες συλλογικές νομικές μορφές και το «φρένο» στις μειώσεις των συντάξεων, κύριων και επικουρικών, και σταδιακή αποκατάστασή τους, με προτεραιότητα στους χαμηλοσυνταξιούχους.

8.6.2. Η οικονομία στο προσκήνιο (Ιούλιος 2013 – Δεκέμβριος 2014). Η σύντομη χρονική περίοδος Ιουλίου 2013 – Δεκεμβρίου 2014 περιλαμβάνει το κείμενο της πολιτικής απόφασης του ιδρυτικού συνεδρίου του ενιαίου ΣΥΡΙΖΑ τον Ιούλιο του 2013. Το πρώτο Συνέδριο του ΣΥΡΙΖΑ ήταν κομβικό όχι μόνο επειδή ήταν το ιδρυτικό του κόμματος της αξιωματικής αντιπολίτευσης, αλλά και λόγω της χρονικής συγκυρίας στην οποία έλαβε χώρα. Το 2013 η Ελλάδα βρισκόταν στον τέταρτο χρόνο εφαρμογής προγραμμάτων αυστηρής οικονομικής προσαρμογής και το οικονομικό και κοινωνικό κόστος της επιλογής αυτής ήταν ήδη υψηλό. Το ΑΕΠ τη χρονιά εκείνη σημείωνε πτώση 3,2%, έχοντας συρρικνωθεί σωρευτικά από το 2009 κατά 29,5%, το ποσοστό ανεργίας βρισκόταν στο υψηλότερο μεταπολεμικά επίπεδο, προσεγγίζοντας το 28%, και οι εργαζόμενοι βίωναν πλέον τις επιπτώσεις της ύφεσης, της υποαπασχόλησης και της απορρύθμισης της αγοράς εργασίας στις αποδοχές και στο βιοτικό τους επίπεδο (Κορατζάνης και Πιέρρος, 2019: 231). Στις 245 προτάσεις του κειμένου, οι 80 που αποτελούν την πλειοψηφία αφορούν θέματα που ανήκουν στον οικονομικό άξονα, σε ποσοστό 32,65%. Ο ενιαίος ΣΥΡΙΖΑ εμφανίζεται ως επικεφαλής ενός ρεύματος που θα φέρει την αλλαγή στην κατεύθυνση της χώρας, όχι ως κόμμα αλλά ως ένα συμπεριληπτικό ρεύμα, κάνοντας άνοιγμα στον ευρύτερο χώρο της Αριστεράς. Οι οικονομικές προτάσεις που περιλαμβάνει η πολιτική απόφαση του ιδρυτικού συνεδρίου του ΣΥΡΙΖΑ αποτελούν περίπου προοίμιο του προγράμματος της Θεσσαλονίκης το Φθινόπωρο του 2014 και των προεκλογικών προτάσεων για τις εκλογές του Ιανουαρίου 2015. Στο κείμενο της πολιτικής απόφασης η οικονομική κρίση ερμηνεύεται ως παγκόσμια κρίση, με καπιταλιστικούς όρους. Το σημαντικό στοιχείο που προκύπτει από τη μελέτη της πολιτικής απόφασης είναι οι μαρξιστικές αναφορές στον λόγο του κόμματος. Συγκεκριμένα, εντοπίσαμε 38 μαρξιστικές αναφορές που ταξινομούνται στο πλαίσιο της υπάρχουσας κατάστασης στην Ελλάδα. Σύμφωνα με τον ΣΥΡΙΖΑ, η κρίση είναι καπιταλιστική, το μνημονιακό μπλοκ έχει διαλύσει την Ελλάδα και οι καταστροφικές νεοφιλελεύθερες μνημονιακές πολιτικές αποτελούν κομμάτι της παγκόσμιας δομικής κρίσης του καπιταλισμού, μετά από δεκαετίες συσσώρευσης

κερδών και μια τεράστια αναδιανομή πλούτου και εξουσιών υπέρ του κεφαλαίου που θίγει, με τον έναν ή τον άλλο τρόπο, κάθε χώρα και κάθε πτυχή της κοινωνικής ζωής (ΣΥΡΙΖΑ, 2013: 1). Στη δίνη του παγκόσμιου καπιταλισμού ο ΣΥΡΙΖΑ προτείνει οι χώρες και οι λαοί του ευρωπαϊκού Νότου να εμπνευστούν από τα βήματα οικονομικής και πολιτικής συνεργασίας των χωρών της Λατινικής Αμερικής, που ακολουθούν ένα δύσκολο και αντιφατικό δρόμο αποδέσμευσης ή σχετικής ανεξαρτησίας από τους διεθνείς οργανισμούς κυριαρχίας.

Χρησιμοποιώντας το σύνθημα *«κανένας μόνος στην κρίση»* και στη βάση ισοτιμίας, οι προτάσεις του ΣΥΡΙΖΑ για την οικονομία απορρίπτουν τη νεοφιλελεύθερη λογική που διέπει το κοινό νόμισμα με το σύνθημα *«καμία θυσία για το ευρώ»*. Η αποτροπή της ανθρωπιστικής καταστροφής και η ικανοποίηση των κοινωνικών αναγκών τίθεται ως απόλυτη προτεραιότητα για τον ΣΥΡΙΖΑ (Ο.π.:5). Σύμφωνα με το κείμενο της πολιτικής απόφασης, *«η Κυβέρνηση της Αριστεράς έχει συγκεκριμένο ορίζοντα προσδοκιών: προχωρεί σε μεγάλες ριζοσπαστικές μεταρρυθμίσεις, αναλαμβάνει αναπτυξιακές και άλλες πρωτοβουλίες με σαφές ταξικό και οικολογικό πρόσημο»* (Ο.π.:12). Ο ΣΥΡΙΖΑ κάνει λόγο για αποικία χρέους και αγωνίζεται για τη διαγραφή μεγαλύτερου μέρους του χρέους με στόχο την κατάργηση των μνημονίων και την επαναδιαπραγμάτευση των δανειακών συμβάσεων και την ακύρωση των επαχθών τους όρων (Ο.π.: 5). Τα πάγια αιτήματα του ΣΥΝ για δίκαιο φορολογικό σύστημα και ακύρωση των ιδιωτικοποιήσεων εμφανίζονται και στον λόγο του ιδρυτικού συνεδρίου του ΣΥΡΙΖΑ ελαφρώς προσαρμοσμένα στο πλαίσιο της οικονομικής κρίσης. Συγκεκριμένα, ο ΣΥΡΙΖΑ υπογραμμίζει πως τα δημόσια έσοδα θα προέλθουν από τη φορολόγηση του πλούτου, των καθαρών κερδών, των υψηλών εισοδημάτων, της μεγάλης ακίνητης και της εκκλησιαστικής περιουσίας, από την ακύρωση των προνομίων της ολιγαρχίας και των πολυεθνικών επιχειρήσεων και από την ανάσχεση της ύφεσης της οικονομίας.

Σύμφωνα με την πολιτική απόφαση του συνεδρίου, ο ΣΥΡΙΖΑ ακυρώνει *«τις προβλεπόμενες ιδιωτικοποιήσεις και τη λεηλασία του δημόσιου πλούτου, επαναφέρει υπό δημόσιο έλεγχο και ταυτόχρονα ανασυγκροτεί πλήρως τις επιχειρήσεις στρατηγικής σημασίας που έχουν ιδιωτικοποιηθεί ή βρίσκονται σε διαδικασία ιδιωτικοποίησης, ώστε να διαμορφωθεί ένας ισχυρός, παραγωγικός, αποτελεσματικός και ανοιχτός σε συνεργασίες, δημόσιος τομέα νέου τύπου»* (Ο.π.:6).

Καταλήγοντας, στους στόχους του προγράμματος παραγωγικής και κοινωνικής ανασυγκρότησης που προτείνει ο ΣΥΡΙΖΑ περιλαμβάνεται η αποτελεσματική και

κοινωνικά δίκαιη αντιμετώπιση των ελλειμμάτων καθώς και η αναδιανομή του παραγόμενου πλούτου, με στόχο τη σταδιακή αύξηση των μισθών και των κοινωνικών δαπανών. Επιπλέον, στους πυλώνες της παραγωγικής διαδικασίας ανήκουν η δημόσια ιδιοκτησία και έλεγχος του τραπεζικού συστήματος, οι ελεύθερες συλλογικές διαπραγματεύσεις, η προστασία από τις απολύσεις, η αναβάθμιση των ελεγκτικών μηχανισμών, η κατάργηση της μαύρης, επισφαλούς και ενοικιαζόμενης εργασίας, η ενίσχυση του ρόλου των συνδικάτων και η ελεύθερη και ακώλυτη άσκηση της συνδικαλιστικής δραστηριότητας (Ο.π.: 8).

8.7. Προς όφελος της κοινωνίας: Η εναλλακτική πρόταση της κυβέρνησης ΣΥΡΙΖΑ για την Οικονομία (Ιανουάριος – Σεπτέμβριος 2015)

Στο διάστημα της πρώτης κυβερνητικής θητείας του ΣΥΡΙΖΑ περιλαμβάνονται οι δύο διακηρύξεις του κόμματος για τις εθνικές εκλογές του Ιανουαρίου και Σεπτεμβρίου, αντίστοιχα. Η διακήρυξη για τις εκλογές της 25ης Ιανουαρίου 2015 εκτείνεται σε 22 σελίδες και 198 προτάσεις και εστιάζει στην οικονομία και το σχέδιο ανάπτυξης, προτάσσοντας ένα κοινωνικό σχέδιο, με προτεραιότητα τη στήριξη των χαμηλών στρωμάτων. Οι αναφορές στον άξονα της οικονομίας είναι 33 σε ποσοστό 16,66% επί του συνολικού κειμένου. Ο κομματικός λόγος εμφανίζεται λιγότερο πολεμικός και απόλυτος σε σύγκριση με αυτόν των διπλών εκλογών του 2012. Το πρόγραμμα για την οικονομία που προτείνει ο ΣΥΡΙΖΑ επαναλαμβάνει θέσεις του κόμματος που παρουσιάστηκαν ως επί το πλείστον στο πρόγραμμα της Θεσσαλονίκης, το φθινόπωρο του 2014. Η οικονομική κρίση στο λόγο του ΣΥΡΙΖΑ συνεχίζει να εμφανίζεται πρωτίστως ως ανθρωπιστική και τα μέτρα που προτείνονται από το κόμμα αποτελούν μέρος ενός νέου παραγωγικού – αναπτυξιακού προτύπου. Η παραγωγική ανασυγκρότηση που προτείνει ο ΣΥΡΙΖΑ θέτει ως στόχο την προστασία του περιβάλλοντος και τον μετασχηματισμό της οικονομίας με κοινωνικά και οικολογικά κριτήρια. Στόχοι που περιλαμβάνονται στην πολιτική απόφαση της ιδρυτικής διακήρυξης του ενιαίου ΣΥΡΙΖΑ τον Ιούλιο του 2013 συνεχίζουν να αποτελούν μέρος του οικονομικού προγράμματος για τις εκλογές του Ιανουαρίου 2015. Σε αυτά συγκαταλέγονται η στήριξη των μικρών και μεσαίων επιχειρήσεων, η αύξηση των δημοσίων εσόδων και η αποφασιστική διαπραγμάτευση με τους ευρωπαίους εταίρους με στόχο τη μείωση και διαγραφή του μεγαλύτερου μέρους του χρέους. Στην ανάγκη αναδιαπραγμάτευση των δανειακών συμβάσεων και του χρέους προστίθεται η ιδέα για

ένα ευρωπαϊκό αναπτυξιακό σχέδιο τύπου Μάρσαλ από το οποίο θα επωφεληθεί και η Ελλάδα με σκοπό το χρέος να γίνει βιώσιμο με τεχνική που δεν θα ζημιώνει τους λαούς της Ευρώπης, αλλά μέσω των συλλογικών ευρωπαϊκών μηχανισμών, όπως έγινε για τη Γερμανία το 1953. Η συμφωνία για το «*Ευρωπαϊκό New Deal*», με δημόσιες επενδύσεις για την ανάπτυξη, εμπεριέχει και μια ποσοτική χαλάρωση με απευθείας αγορά κρατικών ομολόγων από την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα. Η ανάγκη για συμφωνίες και συμβάσεις μεταξύ δημόσιων επιχειρήσεων και οργανισμών για αναπτυξιακούς σκοπούς που εμφανίζεται στο κείμενο της πολιτικής απόφασης του ιδρυτικού συνεδρίου του ΣΥΡΙΖΑ, εμπλουτίζεται στο εκλογικό μανιφέστο με την ανάγκη διερεύνησης των δυνατοτήτων ανάπτυξη ισότιμων διακρατικών σχέσεων όχι μόνο με χώρες του Ευρωπαϊκού Νότου και τις Λατινικής Αμερικής αλλά και με χώρες εκτός ΕΕ όπως είναι η Κίνα, η Ρωσία και οι χώρες του αραβικού κόσμου (ΣΥΡΙΖΑ, 2015α: 21).

Στο κείμενο της εκλογικής διακήρυξης ο ρόλος του Δημοσίου επεκτείνεται καθώς ο ΣΥΡΙΖΑ ανακοινώνει την ίδρυση δημόσιας αναπτυξιακής τράπεζας η οποία θα αναλάβει τη χρηματοδότηση της ανασυγκρότησης της παραγωγής, δίνει έμφαση στο ρόλο του Δημοσίου ως κύριου διοικητή στις τράπεζες που έχουν ανακεφαλαιοποιηθεί με χρήματα του κράτους, ανακοινώνει την ίδρυση τραπεζών ειδικού σκοπού, ιδιαίτερα για τις μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις και την αγροτική παραγωγή, την ίδρυση Ταμείου Κρατικής Περιουσίας του οποίου το αρχικό κεφάλαιο θα αποτελείται από δημόσια περιουσία και τον επανασχεδιασμό του νέου ΕΣΠΑ ώστε οι παρεμβάσεις του να προωθούν το πρόγραμμα παραγωγικής ανασυγκρότησης. Στο σχέδιο άμεσης ανασυγκρότησης εντάσσονται η κατάργηση της αυτόφωρης διαδικασίας για οφειλές προς το Δημόσιο, η ρύθμιση κόκκινων τραπεζικών δανείων με την εφαρμογή του προγράμματος της Νέας Σεισάχθειας, η απαγόρευση της εξαγοράς κόκκινων δανείων από διεθνή funds, η κατάργηση του ΕΝΦΙΑ, η αποκατάσταση των συλλογικών συμβάσεων εργασίας, η θέσπιση φόρου μεγάλης ακίνητης περιουσίας και η επαναφορά του κατώτατου μισθού στα 751 ευρώ για όλες και όλους.

Η διακήρυξη για τις εκλογές της 20ης Σεπτεμβρίου 2015 είναι ένα εκτενές κείμενο αποτελούμενο στην πλειοψηφία του από 250 αναφορές σε ποσοστό 13,61% για την οικονομία. Στην ουσία, το μανιφέστο είναι ένας απολογισμός του κυβερνητικού εξαμήνου ΣΥΡΙΖΑ – ΑΝΕΛ που προηγήθηκε, με απολογητικό ύφος για τα λάθη που έγιναν και για όσα η κυβέρνηση υποσχέθηκε αλλά δεν πραγματοποίησε.

Η διακήρυξη περιγράφει τις κοινωνικές και πολιτικές σχέσεις που έφεραν την

ελληνική οικονομία στη δεινή κατάσταση του δανεισμού και της εσωτερικής υποτίμησης και υποδεικνύει ως «αιτία του κακού» τον νεοφιλελευθερισμό και τη νεοφιλελεύθερη διαδικασία αναδιάρθρωσης της ελληνικής οικονομίας. Ο ΣΥΡΙΖΑ τονίζει ότι ολόκληρο το ευρωπαϊκό οικοδόμημα βρίσκεται σε γενικότερη κρίση με το άρχον συγκρότημα σε Ελλάδα και Ευρώπη να προχωράει σε διαδικασίες ομοσπονδοποίησης της Ευρώπης με όρους εμβάθυνσης του νεοφιλελεύθερου σχεδίου. Σε αυτές τις συγκρούσεις η Ελλάδα οφείλει να παίζει πρωταγωνιστικό ρόλο επιδιώκοντας να οξύνει τις αντιφάσεις της ένωσης και της ζώνης του Ευρώ, κινητοποιώντας δυνάμεις πολιτικές και κοινωνικές στην κατεύθυνση αντίστασης, αμφισβήτησης και μετασχηματισμού των ευρωπαϊκών θεσμών. Ο ΣΥΡΙΖΑ υποστηρίζει τον αγώνα για την απεμπλοκή από το νεοφιλελευθερισμό, τη λιτότητα και τη μνημονιακή πολιτική, τασσόμενος υπέρ ενός ριζοσπαστικού και δημοκρατικού μετασχηματισμού του Κράτους, περιορίζοντας τις συνέπειες του νεοφιλελεύθερου πυρήνα της Συμφωνίας του Ιουλίου 2015. Ακυρώνει για ακόμα μια φορά στο λόγο του την υπάρχουσα Ευρώπη του νεοφιλελευθερισμού και του κέρδους καθώς βρίσκεται *«στον αντίποδα των ιδεολογικών, πολιτικών και προγραμματικών χαρακτηριστικών και στοχεύσεων του κόμματός μας, είναι αντίθετη στην αριστερή, ριζοσπαστική μας ταυτότητα»* (ΣΥΡΙΖΑ, 2015γ). Η εναλλακτική πρόταση του ΣΥΡΙΖΑ για την οικονομία, διαρθρώνεται γύρω από τις διαχρονικές θέσεις του κόμματος περί αναδιανομής του πλούτου και της ισχύος υπέρ των αδύναμων στρωμάτων, των μισθωτών δημόσιου και ιδιωτικού τομέα, των αυτοαπασχολούμενων και των συνταξιούχων, μέσα από την ενίσχυση μορφών κοινωνικής οικονομίας, τη στήριξη του κοινωνικού κράτους και την εμβάθυνση των κοινωνικών δικαιωμάτων και των δημοκρατικών ελευθεριών.

Το άδικο και βίαιο πρόγραμμα για να εφαρμοστεί, διατείνεται ο ΣΥΡΙΖΑ, απαιτούνταν μια σκληρή διαπραγμάτευση με τους δανειστές ώστε να εξουδετερωθεί ο βασικός μοχλός επιβολής των προγραμμάτων δημοσιονομικής προσαρμογής: το χρέος και η αδυναμία χρηματοδότησης της ελληνικής οικονομίας από τις αγορές. Σύμφωνα με την εκλογική διακήρυξη, οι δανειστές και οι Θεσμοί χρησιμοποίησαν το όπλο της χρηματοδοτικής ασφυξίας καθ' όλη τη διάρκεια της σκληρής διαπραγμάτευσης της νέας Κυβέρνησης, ενώ ο ΣΥΡΙΖΑ υποστηρίζει πως έκανε ό,τι μπορούσε για να ανταπεξέλθει στην χρηματοπιστωτική ασφυξία *«παρά τις ολιγορίες και τις πιθανές τακτικές αστοχίες, ώστε να προστατέψουμε το τραπεζικό σύστημα από το χρηματοδοτικό εκβιασμό της ΕΚΤ αλλά και όλα όσα ήταν επιβεβλημένα για να στείλουμε το πολιτικό μήνυμα στην Ευρώπη ότι το πρόγραμμα εσωτερικής υποτίμησης έχει αποτύχει και δεν*

έχει τη λαϊκή στήριξη». Ο ΣΥΡΙΖΑ δικαιολογεί με κάποιον τρόπο τις πράξεις του καθώς προσπάθησε να μην παρεκκλίνει από τις βασικές θέσεις του κόμματος για την οικονομία οι οποίες υποστηρίζουν την απόρριψη οριζόντιων περικοπών και άδικου καταμερισμού του πλούτου. Το νέο θεσμικό πλαίσιο της δανειακής σύμβασης δίνει *«ένα τέλος στο αίσχος των προηγούμενων αποικιοκρατικού χαρακτήρα συμβάσεων με τον EFSF (ανώνυμη εταιρεία) αφού πλέον η Ελλάδα έχει συμβληθεί με τον ESM, έναν διεθνή δηλαδή οργανισμό, η συμβατική δε σχέση της χώρας με αυτόν διέπεται από το διεθνές και το Ευρωπαϊκό δίκαιο, ενώ ανακτώνται η προστασία που εγγυώνται οι ασυλίες και τα προνόμια της Ελληνικής Δημοκρατίας αλλά και της Τράπεζας της Ελλάδος έναντι των διεθνών πιστωτών»* (ΣΥΡΙΖΑ, 2015γ).

Το κείμενο της εκλογικής διακήρυξης του ΣΥΡΙΖΑ υποστηρίζει ότι η νέα συμφωνία για πρώτη φορά θέτει σαφές χρονοδιάγραμμα για την εκκίνηση συζητήσεων που θα αφορούν την απομείωση και τους όρους αποπληρωμής του δημόσιου χρέους. Το ενδιαφέρον στοιχείο που προκύπτει στο λόγο του κόμματος είναι το γεγονός ότι το δημόσιο χρέος δεν παρουσιάζεται με κοινωνικούς χαρακτηρισμούς ως «ταξικό και απάνθρωπο» πια αλλά ως ένα ζήτημα που η πρώτη κυβέρνηση της Αριστεράς κατάφερε να ανοίξει και να ερμηνεύσει τις πραγματικές του διαστάσεις. Το δημόσιο χρέος χαρακτηρίζεται στην διακήρυξη ως *«υπερεθνικό καθώς αφορά όλη την Ευρώπη, οικονομικό, διότι χωρίς την αντιμετώπισή του δεν θα επιτευχθεί η ανάπτυξη και η ευημερία και πολιτικό, διότι η συνολική επίλυσή του θέτει τα θεμέλια μιας νέας οικονομικής και χρηματοπιστωτικής αρχιτεκτονικής για όλη την Ευρώπη»* (Ο.π.).

Ο ΣΥΡΙΖΑ ως κυβέρνηση, δεσμεύεται να κατοχυρώσει τον κοινωνικό χαρακτήρα της πολιτείας, σε αντίθεση με τη νεοφιλελεύθερη απορρύθμιση, να καταπολεμήσει την ανεργία και να πραγματοποιήσει την παραγωγική ανασυγκρότηση της ελληνικής οικονομίας. Η παραγωγική ανασυγκρότηση που ως όρος εμφανίζεται αδιάλειπτα στο λόγο του ΣΥΝ και του ΣΥΡΙΖΑ περιλαμβάνει τη μέριμνα για το ασφαλιστικό σύστημα και τις συντάξεις, την αξιοποίηση της δημόσιας περιουσίας, το φορολογικό σύστημα και τη ρύθμιση του ζητήματος των *«κόκκινων δανείων»*. Το πρόγραμμα για την παραγωγική ανασυγκρότηση που προτείνει ο ΣΥΡΙΖΑ έχει ως στόχο την ολόπλευρη ανάπτυξη της χώρας και τη δημιουργία νέου πλούτου που θα κατανέμεται δίκαια στο σύνολο των πολιτών. Εντύπωση προκαλεί το γεγονός ότι στο λόγο του ΣΥΡΙΖΑ στη διακήρυξη του Σεπτεμβρίου 2015, η προσέλκυση ξένων επενδύσεων δεν συνιστά κάτι απεχθές και επίφοβο αλλά αποτελεί μοχλό ενίσχυσης της ελληνικής οικονομίας. Οι προτάσεις του κόμματος για την οικονομία αφορούν: Τη

βιώσιμη εξισορρόπηση του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών¹⁸¹, την εκβιομηχάνιση ως ανάπτυξη μιας σύγχρονης, ενδογενούς ελληνικής βιομηχανίας, την ανακεφαλαιοποίηση του τραπεζικού συστήματος, τη δημιουργία μιας νέας αναπτυξιακής τράπεζας, την αξιοποίηση του νέου επενδυτικού προγράμματος Γιούνκερ, την ενεργοποίηση του επενδυτικού σκέλους της Παγκόσμιας Τράπεζας και τη νέα συνεργασία με την Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων, την υλοποίηση του νόμου για την απλοποίηση της αδειοδότησης των επιχειρήσεων, την ίδρυση Κέντρων Εξυπηρέτησης Επιχειρήσεων, την επανεξέταση του πλαισίου λειτουργίας της Επιτροπής Ανταγωνισμού, τις μεταρρυθμίσεις σε στοχευόμενους κλάδους στους οποίους κυριαρχούν ολιγοπωλιακά συμφέροντα, όπως το λιανεμπόριο και τα καύσιμα, την αναβάθμιση της θεσμικής υποδομής αναφορικά με την προσέλκυση Άμεσων Ξένων Επενδύσεων, την αξιοποίηση της δημόσιας περιουσίας μέσα από το νέο ταμείο που θα αντικαταστήσει το ΤΑΙΠΕΔ, την ενίσχυση των μικρομεσαίων επιχειρήσεων, τις νέες μορφές συνεργατισμού στον αγροτικό τομέα που θα είναι προσανατολισμένες προς την επιχειρηματικότητα και προς την μεταποίηση του προϊόντος και τις ξένες επενδύσεις με σεβασμό στο εργατικό δυναμικό και το περιβαλλοντική ιδιαιτερότητα της χώρας μας. Το πρόγραμμα του ΣΥΡΙΖΑ που διαφοροποιείται από το νεοφιλελεύθερο μοντέλο στοχεύει στην αναδιοργάνωση της οικονομίας προς όφελος πάντα της κοινωνίας, συνδυάζοντας την καταπολέμηση της μαύρης εργασίας, την ανακεφαλαιοποίηση με την οριστική επίλυση των μη εξυπηρετούμενων «κόκκινων» δανείων, τη διευθέτηση και αποπληρωμή των χρεών προς τράπεζες, Δημόσιο και ασφαλιστικά ταμεία και την προστασία της κύριας κατοικίας και των ευάλωτων νοικοκυριών.

Στον τομέα της φορολογίας, η πολιτική του ΣΥΡΙΖΑ εξακολουθεί να αντιμετωπίζει τη φορολογία ως εργαλείο αναδιανομής του πλούτου που εξασφαλίζει την δίκαιη συνεισφορά όλων των πολιτών, ανάλογα με τις δυνατότητές τους, στην χρηματοδότηση των δημόσιων αγαθών και υπηρεσιών, χωρίς να στρεβλώνει την οικονομική δραστηριότητα. Η αύξηση της εισφοράς αλληλεγγύης, η φορολογία των κερδών και των πλοίων, η αύξηση των φόρων πολυτελείας είναι μέτρα που επιβαρύνουν σχεδόν αποκλειστικά τα υψηλά εισοδήματα. Στη διακήρυξη

¹⁸¹ «Αξιοποιούμε τα περιθώρια εξαγωγικού προσανατολισμού πολλών κλάδων της ελληνικής οικονομίας με στόχο τον διαρθρωτικό μετασχηματισμό της σχέσης εισαγωγών εξαγωγών τον οποίο προωθεί με βάση τα ποιοτικά συγκριτικά πλεονεκτήματα της ελληνικής οικονομίας. Δηλαδή, δεν επιδιώκουμε απλώς τη βελτίωση του εμπορικού ισοζυγίου, αλλά την αλλαγή του μείγματος προϊόντων που παράγονται στην Ελλάδα» (ΣΥΡΙΖΑ, 2015γ).

διατυπώνονται συγκεκριμένες θέσεις όσον αφορά τους φόρους. Συγκεκριμένα, σχετικά με τους φόρους κατανάλωσης όπως ο Φ.Π.Α., ο ΣΥΡΙΖΑ υπογραμμίζει πως σκοπεύει να απλοποιήσει τις διαδικασίες απόδοσης και επιστροφής και να διορθώσει σταδιακά όσες αδικίες προέκυψαν από την αύξηση των συντελεστών και την κατάργηση των εκπτώσεων στα νησιά. Παράλληλα θα προχωρήσει σε ενίσχυση των ηλεκτρονικών συναλλαγών ώστε να βελτιωθεί η φορολογική συμμόρφωση και η εισπραξιμότητα. Όσον αφορά τη φορολογία εισοδήματος, θα προβεί σε ριζική αναμόρφωση με αλλαγή των τεκμηρίων, εξίσωση των συντελεστών για κάθε πηγή εισοδήματος και έντονη προοδευτικότητα ώστε να μεταφερθεί το βάρος από τα χαμηλότερα εισοδήματα προς τα υψηλότερα. Σχετικά με τους φόρους περιουσίας, και ειδικότερα τον ΕΝΦΙΑ, ο ΣΥΡΙΖΑ τονίζει την αναπροσαρμογή των αντικειμενικών αξιών και την επιβολή προοδευτικών συντελεστών ώστε να μην υπάρξει απώλεια εσόδων. Επιπλέον, δεσμεύεται για την επιβολή περιουσιολογίου εντός του 2015, όπου θα καταγράφεται το σύνολο της κινητής και ακίνητης περιουσίας προκειμένου να διαπιστωθεί η φοροδοτική ικανότητα όλων των πολιτών. Ο ΣΥΡΙΖΑ υπόσχεται μια ισχυρή και στελεχωμένη φορολογική διοίκηση με τεχνικά μέσα και επιχειρησιακό σχεδιασμό καθώς διατείνεται ότι ως κυβέρνηση έχει δώσει ήδη δείγματα γραφής με την διασταύρωση στοιχείων τραπεζικών λογαριασμών και δηλώσεων εισοδήματος. Τέλος, *«η κυβέρνησή μας σκοπεύει να καταθέσει αίτημα στις χώρες του εξωτερικού προκειμένου να γνωστοποιηθούν τα περιουσιακά στοιχεία που αποκτήθηκαν από Έλληνες κατά τη διάρκεια της κρίσης»*.

8.8. Σύνοψη

Από το σύνολο των εκλογικών διακηρύξεων, τις περισσότερες αναφορές στην οικονομία συγκεντρώνουν οι διακηρύξεις του Μαΐου 2012, σε ποσοστό 26,3%, του 2007 σε ποσοστό 18,33% και του Ιανουαρίου 2015 σε ποσοστό 16,66%. Στο σύνολο των κειμένων των πολιτικών αποφάσεων των συνεδρίων η πολιτική απόφαση με τις περισσότερες αναφορές στην οικονομία είναι η απόφαση του ιδρυτικού Συνεδρίου του ενιαίου ΣΥΡΙΖΑ με ποσοστό 32,65% με την απόφαση του Κοινού Πορίσματος ΚΚΕ – ΕΑΡ το 1988 να ακολουθεί με ποσοστό 15,24%.

Το ΚΚΕ Εσωτ. και η μετεξέλιξή του σε ΕΑΡ αρθρώνουν τα αιτήματα για την οικονομία στη συνεργασία δημόσιου και ιδιωτικού τομέα, με τον δημόσιο τομέα να αποτελεί τον βασικό μοχλό ανάπτυξης έχοντας την ευθύνη για τις μεγάλες επενδύσεις,

τη δικαιότερη φορολογία, την επέκταση της φορολογίας σε όλα τα εισοδήματα και την αναδιοργάνωση της παραγωγής. Ο πρωταρχικός στόχος της παραγωγικής ανασυγκρότησης που εμφανίζεται στο 12ο Συνέδριο του ΚΚΕ τον Μάιο του 1987 εμφανίζεται και στο 6ο και τελευταίο Συνέδριο του ΣΥΝ και στην εκλογική διακήρυξη του ΣΥΡΙΖΑ τον Σεπτέμβριο του 2015.

Ο κεντρικός στόχος ως προς την οικονομία στο Κοινό Πόρισμα ΚΚΕ – ΕΑΡ τον Δεκέμβριο του 1988 είναι η ριζική αναδιοργάνωσή της. Βασικός μοχλός για την ανάπτυξη στην Ελλάδα παραμένει ο δημόσιος τομέας που έχει στρατηγικό ρόλο, οποιαδήποτε μορφή ιδιωτικοποίησης είναι ανεπιθύμητη ενώ πρωταρχικό κριτήριο αποτελεί η ικανοποίηση των αναγκών των εργαζομένων. Επιπλέον, στα αιτήματα του Πορίσματος ως προς την οικονομία συγκαταλέγονται η κοινωνική πολιτική ως αναπόσπαστο τμήμα της οικονομικής πολιτικής και η οικονομική σύγκλιση στο πλαίσιο της ΚΑΠ. Το μανιφέστο για τις εκλογές του Ιουνίου 1989 περιλαμβάνει ως προς τις θέσεις του οικονομικού άξονα, την ανακατανομή εισοδήματος υπέρ των εργαζομένων, την πάταξη της φοροδιαφυγής και τη διεύρυνση των δημοσίων εσόδων.

Στο μανιφέστο των εκλογών του Απριλίου του 1990 οι προτάσεις της εκλογικής συμμαχίας του ΣΥΝ για την αναδιοργάνωση της οικονομίας κινούνται στην κατεύθυνση του εκσυγχρονισμού με δημοκρατικό και κοινωνικό περιεχόμενο, υπέρ των δημόσιων επενδύσεων με εξορθολογισμό των δημόσιων δαπανών ενώ ο δημόσιος τομέας παραμένει ο βασικός τομέας της οικονομικής πολιτικής που προτείνει. Στα βασικά αιτήματα του κόμματος καταγράφεται ο συνδυασμός της αγοράς με την κοινωνική πολιτική (πρόταση που αναφέρεται και στο Κοινό Πόρισμα ΚΚΕ – ΕΑΡ), η μάχη κατά των ιδιωτικοποιήσεων, η στήριξη εισοδήματος και απασχόλησης, η ενίσχυση των μικρομεσαίων επιχειρήσεων, η φορολογική μεταρρύθμιση και ο εκσυγχρονισμός της αγροτικής παραγωγής.

Οι προτάσεις του ΣΥΝ για τις εκλογές του 1990 παραμένουν αμετάβλητες και στο κείμενο της πολιτικής απόφασης του ιδρυτικού Συνεδρίου του ενιαίου ΣΥΝ τον Ιούνιο του 1992. Στο πρόγραμμα ανόρθωσης της οικονομίας μέσω του προοδευτικού εκσυγχρονισμού που περιλαμβάνει όμοια μέτρα με εκείνα του 1990, η νέα πρόταση αφορά τη ριζική ανακατανομή και ιεράρχηση στη χρήση των κοινοτικών πόρων. Αφορμή για την ένταξη της νέας πρότασης στο ευρωπαϊκό πλαίσιο είναι η Συνθήκη του Μάαστριχτ. Η επιλογή του προοδευτικού εκσυγχρονισμού, της κοινωνικής αλληλεγγύης και της οικολογικής εγρήγορσης αποτελούν την κεντρική θέση του ΣΥΝ στο 2ο Συνέδριο του κόμματος το 1996. Βασικός στόχος για την οικονομία αποτελεί η

υπέρβαση του καπιταλιστικού συστήματος καθώς για πρώτη φορά καταγράφεται η επιθυμία ρήξης με το κυρίαρχο μοντέλο του νεοφιλελευθερισμού και του κέρδους. Κεντρικό πυλώνα του προγράμματος για την οικονομία αποτελούν οι μικρομεσαίες επιχειρήσεις και οι βασικές θέσεις του κόμματος περιλαμβάνουν το συνδυασμό αγοράς και Κράτους, την απόρριψη του κρατισμού και της θεοποίησης της αγοράς, τη συνύπαρξη της δημόσιας και ιδιωτικής πρωτοβουλίας και του κοινωνικού τομέα της οικονομίας σε ένα δημοκρατικό πλαίσιο συνεργασίας. Ως αμετάβλητες θέσεις του κόμματος εμφανίζονται η ενίσχυση των εισοδημάτων και της απασχόλησης, με αύξηση των αναφορών στην εξυγίανση του φορολογικού συστήματος και στο φορολογικό σύστημα εν συνόλω. Σημαντική παρατήρηση είναι η αλλαγή σχετικά με τις ιδιωτικοποιήσεις. Ενώ ο ΣΥΝ απέρριπτε την εμπλοκή του ιδιωτικού τομέα στις οικονομικές δραστηριότητες, στην πολιτική απόφαση του 2ου Συνεδρίου εντάσσει τον ιδιωτικό τομέα στις δραστηριότητες υπό προϋποθέσεις, παραμένοντας όμως ριζικά αντίθετος στην ιδιωτικοποίηση επιχειρήσεων στρατηγικής σημασίας, όπως είναι η ενέργεια και οι τηλεπικοινωνίες.

Οι παραπάνω θέσεις για την οικονομία παραμένουν αμετάβλητες και στο μανιφέστο για τις εκλογές του 2000. Παρατηρείται ολοένα και μεγαλύτερη προβολή του νεοφιλελευθερισμού και του ευρωπαϊκού πλαισίου και στον οικονομικό τομέα. Τα μέτρα που προτείνει ο ΣΥΝ παραμένουν στο πλαίσιο του προοδευτικού εκσυγχρονισμού με την καταπολέμηση της ανεργίας και την εξασφάλιση της πλήρους απασχόλησης να τίθενται σε προτεραιότητα ενώ για πρώτη φορά εντάσσονται οι χαμηλοσυνταξιούχοι στην αναδιανομή των εισοδημάτων υπέρ των ευάλωτων στρωμάτων και εισάγονται νέα κριτήρια στο φορολογικό σύστημα με πρόσθετους φόρους, κίνητρα για την απασχόληση και την προστασία του περιβάλλοντος. Η ένταξη του ιδιωτικού τομέα υπό προϋποθέσεις στο δημόσιο που παρατηρήσαμε στο 2ο Συνέδριο απορρίπτεται στο μανιφέστο του 2000.

Στο κείμενο του προγραμματικού Συνεδρίου του ΣΥΝ το 2003 δίνεται έμφαση στο σύνολο του κειμένου στην πολιτική του νεοφιλελευθερισμού. Ο ΣΥΝ προτείνει την αντικατάσταση του νεοφιλελεύθερου Συμφώνου Σταθερότητας από ένα Σύμφωνο για την Κοινωνική Συνοχή, την απασχόληση και την οικολογικά δεσμευμένη ανάπτυξη. Για πρώτη φορά γίνεται λόγος για το δημόσιο χρέος ως ποσοστό του ΑΕΠ και για το φιάσκο του Χρηματιστηρίου ενώ δριμεία κριτική ασκείται από τον ΣΥΝ για τον λανθασμένο τρόπο πρόσδεσης της Ελλάδας στη ζώνη του Ευρώ καθώς δεν έγινε με όρους πραγματικής σύγκλισης. Τέλος, η οικονομική πολιτική που προτείνει

εντάσσεται στο πνεύμα της ανάδυσης των νέων κοινωνικών κινημάτων και συμβαδίζει με το σύνθημα «*Ο άνθρωπος πάνω από τα κέρδη*». Η διακήρυξη για τις εκλογές του 2004 δεν εμφανίζει αλλαγές στις θέσεις του κόμματος για την οικονομία εκτός από την προσθήκη για τη μετατόπιση του φορολογικού συστήματος από τους έμμεσους στους άμεσους φόρους. Ο δημόσιος τομέας παραμένει κεντρικός πυλώνας του οικονομικού προγράμματος του ΣΥΝ και το 2008, με το κόμμα να υποστηρίζει τη διατήρηση ή επαναφορά όλων των τομέων στρατηγικού χαρακτήρα στον έλεγχο του δημοσίου (ενέργεια, λιμάνια, τηλεπικοινωνίες, υποδομές). Το νέο στοιχείο που εισάγεται στο λόγο του κόμματος για την οικονομία αφορά τον δημόσιο έλεγχο της κίνησης των διεθνών κεφαλαίων και ξένων επενδύσεων και την απαίτηση για έλεγχο του χρηματοπιστωτικού συστήματος.

Το 2009 η οικονομική κρίση αποτελεί πλέον το κεντρικό πλαίσιο αναφοράς στο λόγο του ΣΥΝ. Στο μανιφέστο για τις εκλογές του 2009 δίνεται έμφαση στην έννοια του νεοφιλελευθερισμού ως αιτία της οικονομικής κρίσης και εισάγονται μοτίβα διχασμού στον κομματικό λόγο, όπως για παράδειγμα ο διαχωρισμός σε θύματα της κρίσης και μη. Το νεοφιλελεύθερο μοντέλο ανάπτυξης δεσπόζει και στο κείμενο της πολιτικής απόφασης του τελευταίου συνεδρίου του ΣΥΝ το 2010. Η ελληνική κρίση συνδέεται με το ευρωπαϊκό και διεθνές νεοφιλελεύθερο μοντέλο ενώ για πρώτη φορά γίνεται λόγος για το χρέος της χώρας το οποίο ο ΣΥΝ ερμηνεύει ως ταξικό. Στο ταξικό ερμηνευτικό πλαίσιο της κρίσης τα ευάλωτα κοινωνικά στρώματα συγκρούονται με τους τραπεζίτες, του μεγαλοκεφαλαιούχους, την ΕΕ και το ΔΝΤ και ο ΣΥΝ προτείνει ως μέτρα αντιμετώπισης του ταξικού χρέους την αύξηση των δημοσίων επενδύσεων, την ανάκαμψη της παραγωγής και απασχόλησης και την αναδιανομή του πλούτου και των εισοδημάτων. Η κρίση του καπιταλισμού χαρακτηρίζεται από τον ΣΥΝ ως δομική και όχι καθαρά δημοσιονομική, προτείνοντας διαχρονικά και νέα αιτήματα που αφορούν τον άξονα της οικονομίας. Στα διαχρονικά αιτήματα του κόμματος συγκαταλέγονται η μάχη κατά των ιδιωτικοποιήσεων, η μείωση των στρατιωτικών δαπανών, η στήριξη των μικρών επιχειρήσεων και η αντιμετώπιση της φοροδιαφυγής ενώ τα νέα αιτήματα αφορούν την απεμπλοκή της χώρας από το μηχανισμό στήριξης, τη φορολόγηση της εκκλησιαστικής περιουσίας, την επαναδιαπραγμάτευση του χρέους, τον δημόσιο κοινωνικό έλεγχο των τραπεζών και του χρηματοπιστωτικού συστήματος και την παραγωγική ανασυγκρότηση.

Τον Μάιο του 2012 παρατηρούμε μια αριστερή ταξική στροφή στο λόγο του ΣΥΡΙΖΑ. Η αριστερή στροφή συνδέεται με τη χρήση θετικών αναφορών στη

μαρξιστική ανάλυση, αφού καταγράφονται 23 μαρξιστικές αναφορές στο κείμενο της εκλογικής διακήρυξης που αφορούν την προτεινόμενη οικονομική πολιτική. Διατρέχοντας το πρόγραμμα του κόμματος το χρέος χαρακτηρίζεται ταξικό και απάνθρωπο, ως αποτέλεσμα όχι της ελληνικής ιδιομορφίας αλλά στοιχείο της συλλήβδην καπιταλιστικής κρίσης σε ευρωπαϊκή και παγκόσμια κλίμακα. Ο ΣΥΡΙΖΑ προτείνει 10 στόχους για την επίτευξη εξόδου από την κρίση οι οποίοι περιλαμβάνουν μεταξύ άλλων την ακύρωση των μνημονίων, την απαλλαγή από το χρέος, το δημόσιο τραπεζικό σύστημα και την δίκαιη αναδιανομή του πλούτου. Η στήριξη των μικρομεσαίων επιχειρήσεων και η επιστροφή στο δημόσιο έλεγχο των ΔΕΗ, ΟΤΕ, ΟΣΕ, ΕΛΤΑ και ΕΥΔΑΠ συμπληρώνουν τις θέσεις του κόμματος για την οικονομία.

Τον Ιούνιο του 2012, η *ταξικότητα* στο λόγο του ΣΥΡΙΖΑ επιτείνεται. Σημαντικό στοιχείο αποτελεί το γεγονός ότι η απαλλαγή από το χρέος που αναφέρθηκε στο πρόγραμμα για τις εκλογές του Μαΐου 2012 μετατρέπεται σε αναδιαπραγμάτευση του χρέους, υποδηλώνοντας την ετοιμότητα, ίσως, του ΣΥΡΙΖΑ να υιοθετήσει περισσότερο πραγματιστικές θέσεις δεδομένης της διαφαινόμενης πιθανότητας να κυβερνήσει στο μέλλον. Στις πραγματιστικές και συνάμα αμφίθυμες θέσεις του κόμματος συγκαταλέγεται και η μη επιθυμία για έξοδο από το ευρώ αλλά και η απόρριψη της πολιτικής των εταίρων και των μνημονιακών κομμάτων για παραμονή σε αυτό. Η αναδιαπραγμάτευση του χρέους μετατρέπεται σε εκ νέου διαγραφή στο κείμενο της πολιτικής απόφασης του ιδρυτικού Συνεδρίου του ενιαίου ΣΥΡΙΖΑ τον Ιούλιο του 2013. Το κείμενο περιλαμβάνει 38 μαρξιστικές αναφορές με την κατάργηση του μνημονίου, τη διαγραφή του χρέους και τον δημόσιο έλεγχο των επιχειρήσεων να αποτελούν τα κύρια αιτήματα όσον αφορά την οικονομία. Ο μαρξιστικός τόνος στο λόγο του ΣΥΡΙΖΑ αποτυπώνεται στο κεντρικό σύνθημα «κανένας μόνος στην κρίση» και στην αντιμετώπιση της χώρας ως «*αποικία χρέους*».

Η διακήρυξη του ΣΥΡΙΖΑ για τις εκλογές του Ιανουαρίου του 2015 περιλαμβάνει ως κεντρικές οικονομικές επιδιώξεις τη δημιουργία δημόσιας αναπτυξιακής τράπεζας, τη ρύθμιση των κόκκινων δανείων, την κατάργηση του ΕΝΦΙΑ και την αποκατάσταση των συλλογικών συμβάσεων. Αντιστοίχως, η διακήρυξη για τις εκλογές του Σεπτεμβρίου του 2015 περιλαμβάνει την ενίσχυση των μορφών κοινωνικής οικονομίας καθώς και την αύξηση των μαρξιστικών αναφορών (35).

Κεφάλαιο 9. Το Κοινωνικό Κράτος στον προγραμματικό λόγο της ριζοσπαστικής Αριστεράς στην Ελλάδα (1980 – 2015)

Ο δεύτερο άξονας που μελετάμε σχετικά με τον προγραμματικό λόγο των ΣΥΝ και ΣΥΡΙΖΑ είναι ο άξονας του Κοινωνικού Κράτους. Ο άξονας περιλαμβάνει τις θέσεις των κομμάτων που σχετίζονται με τις κοινωνικές παροχές, τα επιδόματα, τις συντάξεις, το ασφαλιστικό και συνταξιοδοτικό σύστημα, με τον ρόλο του κράτους στην παροχή βοήθειας στα αδύναμα κατά κύριο λόγο στρώματα. Θα χρησιμοποιήσουμε την ίδια περιοδολόγηση στην εξέταση του άξονα όπως επιχειρήσαμε και στον άξονα της οικονομίας εκκινώντας από την περίοδο 1980 – 1991.

Η περίοδος 1980 – 1991 περιλαμβάνει το ιδρυτικό συνέδριο της ΕΑΡ τον Απρίλιο του 1987, τον κοινό πόρισμα ΚΚΕ – ΕΑΡ τον Δεκέμβριο του 1988 και τις εκλογικές διακηρύξεις του Ιουνίου 1989 και του Απριλίου 1990. Οι αναφορές για το Κοινωνικό Κράτος σε ολόκληρη την περίοδο είναι λίγες, με περισσότερες να εντοπίζονται στο κοινό πόρισμα ΚΚΕ – ΕΑΡ σε ποσοστό 4,25% (12 αναφορές). Στο διάστημα 1992 – 1993, στο κείμενο της πολιτικής απόφασης του πρώτου συνεδρίου του ΣΥΝ δεν εντοπίζουμε καμία αναφορά στο κοινωνικό κράτος ή σε θεματικές που σχετίζονται με την κοινωνική πολιτική. Στο κείμενο της πολιτικής απόφασης του δεύτερου συνεδρίου του ΣΥΝ το 1996 εντοπίζονται οι πρώτες αναφορές του κόμματος για μέτρα που άπτονται της ενίσχυσης του κοινωνικού κράτους όπως αποτελεσματικότερη κοινωνική ασφάλεια, εξασφάλιση απασχόλησης, κατώτερο και εγγυημένο διαθέσιμο εισόδημα (μισθός, φορολογία, κοινωνικός μισθός) για όλους τους απασχολούμενους και συνταξιούχους (ΣΥΝ, 1996α:19). Ο ΣΥΝ θεωρώντας κοινωνικά, ηθικά και πολιτικά απαράδεκτο το φαινόμενο της ύπαρξης εκατοντάδων χιλιάδων οικογενειών εργαζομένων, συνταξιούχων και ανέργων που το εισόδημά τους βρίσκεται κάτω από το όριο της φτώχειας, προτείνει μία νέα εισοδηματική πολιτική με ριζική αναδιανομή των εισοδημάτων υπέρ των εργαζομένων, με στόχο σταδιακά να μην υπάρχει οικογένεια που το εισόδημά της από εργασία να είναι κάτω από το επίσημο όριο της φτώχειας (Ο.π.).

Αμετάθετος και κεντρικός στόχος του ΣΥΝ είναι η καταπολέμηση της ανεργίας και η εξασφάλιση της πλήρους απασχόλησης. Η πλήρης διασφάλιση του δικαιώματος των ελεύθερων συλλογικών διαπραγματεύσεων εμφανίζεται στην πολιτική απόφαση του 2ου Συνεδρίου και θα διατηρηθεί ως αυτούσιο μέτρο τόσο στα προγράμματα του ΣΥΝ όσο και του ΣΥΡΙΖΑ. Διαχρονικό μέτρο θα αποτελέσει και η επιδίωξη της οργανωτικής αναδιάταξης του συστήματος κοινωνικής ασφάλισης. Αντιθέτως, η

θεσμοθέτηση των 20 ημερομισθίων του ανειδίκευτου εργάτη ως κατώτατο όριο των συντάξεων του ΙΚΑ που εμφανίζεται ως αίτημα του ΣΥΝ στο δεύτερο συνέδριο δεν εμφανίζεται στα επόμενα προγραμματικά κείμενα.

Στη διακήρυξη για τις εκλογές του 1996 επαναλαμβάνονται οι βασικές θέσεις του 2ου Συνεδρίου ως προς το αίτημα της ενίσχυσης του κοινωνικού κράτους και της αντιμετώπισης των βασικών αναγκών της κοινωνίας. Η καταπολέμηση της ανεργίας, της φτώχειας και η εξασφάλιση της πλήρους απασχόλησης συνεχίζουν να αποτελούν αμετάθετους στόχους του κόμματος για την ελληνική κοινωνία, ενώ προστίθεται το αίτημα για αγώνα κατά του κοινωνικού αποκλεισμού, της ξενοφοβίας, του ρατσισμού και τη διασφάλιση ανεκτών συνθηκών εργασίας και διαβίωσης (υγεία, ασφάλεια, πρόνοια, ανθρωπογενές και φυσικό περιβάλλον). Η μείωση του εργάσιμου χρόνου στις 35 ώρες χωρίς μείωση αποδοχών εμφανίζεται από το 1996 και έπειτα ως πάγιο αίτημα των κομμάτων όχι μόνο της ελληνικής αλλά και της ευρωπαϊκής ριζοσπαστικής Αριστεράς (για παράδειγμα αποτελεί διαχρονικό αίτημα του PCF Γαλλίας). Στο εκλογικό μανιφέστο του 1996, εκτός από τον αγώνα για ισότιμη ένταξη των γυναικών στην αγορά εργασίας εμφανίζεται για πρώτη φορά η ανάγκη για τη νομιμοποίηση και κοινωνική ένταξη των παράνομα απασχολούμενων αλλοδαπών καθώς και το αίτημα για αύξηση του χρόνου και του ύψους των επιδομάτων ανεργίας. Στις θέσεις για το κοινωνικό κράτος, τέλος, εντάσσεται η διασφάλιση ενός κατώτερου εισοδήματος σε όλους τους πολίτες με αναδιανομή των εισοδημάτων υπέρ των εργαζομένων, με σταδιακό στόχο να μην υπάρχει οικογένεια που το εισόδημά της από την εργασία να είναι κάτω από το επίσημο όριο της φτώχειας. (ΣΥΝ, 1996β: 16)

9.1. Το κοινωνικό κράτος ως δικαίωμα (2000 – 2003)

Στο μανιφέστο για τις εκλογές της 9ης Απριλίου 2000 οι θέσεις του ΣΥΝ για το κοινωνικό κράτος παραμένουν αμετάβλητες με αυτές των εκλογών και του συνεδρίου του 1996. Η καταπολέμηση της ανεργίας και η πλήρης απασχόληση παραμένουν κεντρικοί στόχοι, όπως επίσης η φροντίδα για την απασχόληση των γυναικών και η νομοθετική κατοχύρωση του 35ωρου χωρίς μείωση των αποδοχών, ενώ προτείνεται αύξηση των θέσεων εργασίας, αύξηση των επιδομάτων ανεργίας και διπλασιασμός των κρατικών πόρων που διατίθενται για την απασχόληση. Ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι νέες προτάσεις του κόμματος για τον άξονα του κοινωνικού κράτους. Για πρώτη φορά στο πρόγραμμα του ΣΥΝ γίνεται ειδική μνεία για τη μέριμνα των νέων και των

ηλικιωμένων ανέργων. Επιπλέον, στη στήριξη των χαμηλών εισοδημάτων και σε όσους έχουν περισσότερο ανάγκη, η αναδιανομή του εισοδήματος αιτείται ο ΣΥΝ να γίνεται υπέρ των αδυνάτων αλλά κυρίως των χαμηλόμισθων και χαμηλοσυνταξιούχων. Η αναφορά στους χαμηλοσυνταξιούχους γίνεται για πρώτη φορά καθώς οι προηγούμενες προγραμματικές θέσεις του κόμματος στο παρελθόν αφορούσαν μόνο τα χαμηλά εισοδηματικά στρώματα (ΣΥΝ, 2000α: 11-20).

Η κατοχύρωση και η διεύρυνση της κοινωνικής αλληλεγγύης, αποτελεί αναπόσπαστο στοιχείο για την ανάπτυξη της ελληνικής κοινωνίας που προτείνει ο ΣΥΝ και ο ΣΥΡΙΖΑ. Στο κείμενο της εκλογικής διακήρυξης του 2000 εμφανίζονται περισσότερες αναφορές στο σύστημα υγείας, η προάσπιση του οποίου αποτελεί αναφαίρετο κοινωνικό δικαίωμα. Ο ΣΥΝ παραθέτει με λεπτομερή τρόπο τις προτάσεις του για το σύστημα Υγείας με στόχο τη μείωση των ανισοτήτων, την ελάττωση της αρρώστιας, της αναπηρίας και της θνησιμότητας. Στα προτεινόμενα μέτρα συγκαταλέγονται η συγκρότηση και λειτουργία ενός ολοκληρωμένου δικτύου Πρωτοβάθμιας Φροντίδας Υγείας στα αστικά και ημιαστικά κέντρα, η θέσπιση του οικογενειακού γιατρού, η εξάλειψη του κατακερματισμού των ασφαλιστικών φορέων μέσω της διαδικασίας συγκρότησης του Ενιαίου Φορέα Υγείας (ΕΦΥ), η ενίσχυση και αναβάθμιση της λειτουργίας των υπαρχόντων Κέντρων Υγείας Αγροτικού τύπου και η συνέχιση της οικονομικής ενίσχυσης των υπηρεσιών υγείας και πρόνοιας μέσω του κρατικού προϋπολογισμού (ΣΥΝ, 2000α: 50-55). Ενδιαφέρον σημείο είναι η διαπίστωση ότι τα παραπάνω μέτρα αποτέλεσαν μετέπειτα και μνημονιακά μέτρα τα οποία δεν εφαρμόστηκαν ποτέ.

Το προγραμματικό Συνέδριο του 2003 εμπεριέχει στην πολιτική του απόφαση όλες τις θέσεις για το κοινωνικό κράτος που εμφανίζονται στα κείμενα του κόμματος από το 1996. Η διεύρυνση του κοινωνικού κράτους και η κατάργηση της ιδιωτικής ασφάλισης αποτελούν προτεραιότητα για τον ΣΥΝ. Η καινούργια προσθήκη στις βασικές και αμετάβλητες θέσεις του κόμματος αφορά το αίτημα όχι μόνο για πλήρη αλλά και για αξιοπρεπή απασχόληση ενώ η θέση για την κατάργηση των εργασιακών διακρίσεων δεν περιλαμβάνει μόνο τις γυναίκες και τους νέους αλλά έρχονται να προστεθούν οι μετανάστες και τα άτομα με ειδικές ανάγκες ή δεξιότητες. Η προσθήκη αυτή, ενδεχομένως, γίνεται στο πνεύμα της ενίσχυσης των θέσεων που ανήκουν στον άξονα του πολιτισμικού φιλελευθερισμού και έχουν ως αφετηριακό σημείο το εκλογικό μανιφέστο του 2000 (ΣΥΝ, 2003: 40).

Οι θέσεις του ΣΥΝ για το κοινωνικό κράτος δεν μεταβάλλονται στη διακήρυξη

του κόμματος για τις εκλογές του 2004 και στην πολιτική απόφαση του 4ου Συνεδρίου που ακολούθησε. Η μοναδική αλλαγή που εντοπίσαμε αφορά τη θέση του κόμματος υπέρ του τερματισμού όλων των ιδιωτικοποιήσεων και της καθιέρωσης της καθολικής και δωρεάν δημόσιας παιδείας και υγείας (ΣΥΝ, 2004: 66-67). Το μανιφέστο για τις εκλογές του 2007 εντάσσει για πρώτη φορά το κοινωνικό κράτος στο πλαίσιο του νεοφιλελευθερισμού και του ανεξέλεγκτου κέρδους καθώς «*το κοινωνικό κράτος, το περιβάλλον, τα δάση γίνονται παρανάλωμα σε ένα οικονομικό-νεοφιλελεύθερο- μοντέλο που παραδίδει τα πάντα στο κέρδος: την οικιστική ανάπτυξη, την ενέργεια, τις δημόσιες συγκοινωνίες, την αγροτική παραγωγή – δηλαδή τη διατροφική αλυσίδα-, τους ελεύθερους και αδόμητους χώρους, τα αποθεματικά των ασφαλιστικών ταμείων*» (ΣΥΝ, 2007:10).

9.2. Κοινωνικό Κράτος και ανθρωπιστική κρίση (2008 – Ιούνιος 2013)

Στο κείμενο της πολιτικής απόφασης του 6ου συνεδρίου του ΣΥΝ το 2010 παρουσιάζονται περισσότερο επεξηγηματικές οι θέσεις του κόμματος, σε σύγκριση με προηγούμενα συνέδρια και μανιφέστα. Στα μη διαφοροποιημένα αιτήματα του κόμματος για το κοινωνικό κράτος (προστασία των εισοδημάτων, κατώτατος μισθός, προστασία ανέργων, υπεράσπιση του δημόσιου και αναδιανεμητικού, κοινωνικού χαρακτήρα του συνταξιοδοτικού συστήματος και των ασφαλιστικών δικαιωμάτων), προστίθενται προτάσεις για επιπλέον στήριξη των μακροχρόνια ανέργων, κατάργηση των αντιασφαλιστικών νόμων, άμεση τροποποίηση της εργατικής νομοθεσίας, με στόχο τον περιορισμό των απολύσεων και την προστασία των θέσεων εργασίας, θεσμοθέτηση του εγγυημένου εισοδήματος, καθώς και της εγγυημένης πρόσβασης σε δημόσια αγαθά και βασικές υπηρεσίες κοινής ωφέλειας (ΣΥΝ, 2010: 6 – 7).

Η εκλογική διακήρυξη του Μαΐου 2012 χαρακτηρίζεται κομβική για τη μελέτη του άξονα του κοινωνικού κράτους καθώς παρατηρούμε πρωτίστως αλλαγή του πλαισίου αναφοράς στο πρόγραμμα του ΣΥΡΙΖΑ. Η οικονομική κρίση χαρακτηρίζεται από το κόμμα ανθρωπιστική, επιχείρημα που θα διατυπωθεί και από την κυβέρνηση ΣΥΡΙΖΑ–ΑΝΕΛ στις διαπραγματεύσεις με τους ευρωπαίους εταίρους κατά τη διάρκεια της πρώτης θητείας της. Στο πλαίσιο της ανθρωπιστικής κρίσης που εξαθλιώνει τους Έλληνες πολίτες το κράτος για τον ΣΥΡΙΖΑ αποτελεί τον μοναδικό πυλώνα προστασίας της κοινωνίας και απαιτεί την ενίσχυση του ρόλου του. Στο κείμενο της διακήρυξης του Μαΐου 2012 η αύξηση στις αναφορές για το κοινωνικό

κράτος περιλαμβάνουν αιτήματα παλαιά και νέα. Στα παλαιά αιτήματα, όμοια με αυτά που εντοπίζονται στα κείμενα του κόμματος από το 2000, συγκαταλέγονται το άμεσο πρόγραμμα για την αποκατάσταση των συντάξεων με τριμερή χρηματοδότηση και σταδιακή επιστροφή των πόρων των ασφαλιστικών ταμείων σε ένα δημόσιο, καθολικό σύστημα κοινωνικής ασφάλισης και το ενιαίο σύστημα ουσιαστικής κοινωνικής προστασίας όλων των ευάλωτων κατηγοριών. Η ελεύθερη και δωρεάν πρόσβαση στις δημόσιες υπηρεσίες υγείας όσων κατοικούν στην Ελλάδα που αποτελεί πάγιο αίτημα του ΣΥΝ εμπλουτίζεται με το «τολμηρό» αίτημα για κατάργηση συμμετοχής στα φάρμακα και τις εξετάσεις για χαμηλοσυνταξιούχους, άνεργους, φοιτητές και πάσχοντες από χρόνια νοσήματα, στη λογική που διαπνέει την κοινωνική πολιτική του ΣΥΡΙΖΑ υπέρ των αδύναμων και ευάλωτων κοινωνικών στρωμάτων. Επιπλέον, ο ΣΥΡΙΖΑ προσθέτει για πρώτη φορά στα μέτρα που προτείνει υπέρ των χαμηλοσυνταξιούχων και των άνεργων, τους άστεγους, ως θύματα της κρίσης. Το άθροισμα των μέτρων που προτείνει το κόμμα για την έξοδο της ελληνικής κοινωνίας από την ανθρωπιστική κρίση αποτελούν την ασπίδα προστασίας για να βγει η κοινωνία όρθια από την κρίση (ΣΥΡΙΖΑ, 2012α: 11). Ο ΣΥΡΙΖΑ παρουσιάζει στη λεπτομερή διακήρυξή του, συγκεκριμένα μέτρα που αφορούν ζητήματα του κοινωνικού κράτους δίνοντας ιδιαίτερη έμφαση σε ευαίσθητα θέματα που αφορούν τις συνθήκες διαβίωσης της ελληνικής κοινωνίας. Συγκεκριμένα, ο ΣΥΡΙΖΑ αιτείται ένα αναγκαίο πρόγραμμα άμεσης εφαρμογής για λόγους στοιχειώδους κοινωνικής αλληλεγγύης. Το κόμμα της ριζοσπαστικής Αριστεράς υποστηρίζει την άμεση κινητοποίηση του κρατικού μηχανισμού με σκοπό την αντιμετώπιση του κινδύνου της μαζικής εξαθλίωσης του ελληνικού πληθυσμού. Το πρόγραμμα που προτείνει ο ΣΥΡΙΖΑ περιλαμβάνει: την άμεση επαναφορά του κατώτερου μισθού στο ύψος που προβλέπει η Εθνική Συλλογική Σύμβαση, την αξιοποίηση κτηρίων που ανήκουν στο Δημόσιο, τις Τράπεζες και την Εκκλησία, με σκοπό την στέγαση των άστεγων, την άμεση εφαρμογή προγράμματος σίτισης των παιδιών, τη δωρεάν παροχή ιατροφαρμακευτικής, οδοντιατρικής και οφθαλμολογικής περίθαλψης σε ανέργους, αστέγους και χαμηλοσυνταξιούχους, τη ρύθμιση των δανείων των υπερχρεωμένων νοικοκυριών («κόκκινα δάνεια»), με περίοδο χάριτος, επέκταση του χρόνου αποπληρωμής και μείωση του επιτοκίου, την αύξηση και επέκταση του επιδόματος ανεργίας σε όλους τους ασφαλισμένους, την κατάργηση της πράξης του Υπουργικού Συμβουλίου στις 14/2/2012, με την οποία μειώθηκαν ο κατώτερος μισθός κατά 22% (32% για τους νέους μέχρι 25 ετών) και καταργήθηκαν οι συλλογικές συμβάσεις, την επαναφορά όλων των διατάξεων, που

ίσχυναν για τις συλλογικές συμβάσεις εργασίας, τον ΟΜΕΔ και τη διαιτησία, την άμεση τακτοποίηση και μη απόλυση των συμβασιούχων του δημόσιου τομέα, τον δραστικό περιορισμό της μερικής απασχόλησης με σκοπό την πλήρη κατάργησή της, την κατάργηση της εκ περιτροπής εργασίας και την απαγόρευση της εργασίας με Δελτίο Παροχής Υπηρεσιών (μπλοκάκι) (Ο.π.:18). Ο ΣΥΡΙΖΑ τάσσεται υπέρ του ενιαίου μισθολογίου στο Δημόσιο και την ενεργοποίηση των συλλογικών συμβάσεων καθώς «μπορούμε, χωρίς ανορθολογισμούς και κατακερματισμούς να οδηγηθούμε, σε μια διετία, στο ύψος των μισθών που είχε διασφαλιστεί το 2009 και έκτοτε να λειτουργήσει ελεύθερα η συλλογική διαπραγμάτευση παντού. Το μοντέλο εργασίας που προτείνουμε απαιτεί υψηλό ποσοστό απασχόλησης που σημαίνει ότι πρώτο μέλημα, μακριά από λογιστικές αντιλήψεις, είναι η κάλυψη των τεράστιων αναγκών που υπάρχουν ιδίως στον τομέα των κοινωνικών υπηρεσιών, στην Παιδεία και την Υγεία» (Ο.π.:19).

Το κοινωνικό κράτος αποκτά ειδικό βάρος στο πρόγραμμα του ΣΥΡΙΖΑ για τις εκλογές του Μαΐου 2012 ιδωμένο στο πλαίσιο του νεοφιλελευθερισμού όπου «η κοινωνική μέριμνα μετατρέπεται σε μίζερη φιλανθρωπία, η κοινωνική ευθύνη του κράτους σε ατομική ευθύνη και το σύστημα κοινωνικής προστασίας σε χώρο κερδοσκοπικής δραστηριότητας» (Ο.π.: 26). Ο ΣΥΡΙΖΑ διεκδικεί ένα γενναϊόδωρο κοινωνικό κράτος που μεριμνά για την υγεία, την εργασία και την ασφάλεια των πολιτών του. Η αναμόρφωση του Συστήματος των Κοινωνικών Ασφαλίσεων που προτείνεται από το κόμμα εντάσσεται στο παραπάνω πλαίσιο, προσθέτοντας μια περισσότερο συμπεριληπτική διάσταση στο κοινωνικό κράτος με το αίτημα για νομιμοποίηση των μεταναστών και μεταναστριών και εξασφάλιση ότι «οι εισφορές τους θα πιάνουν τόπο, ακόμα και αν φύγουν και θα συμβάλουν αποφασιστικά στη χρηματοδότηση του ασφαλιστικού συστήματος» (Ο.π.).

Σύμφωνα με την εκλογική διακήρυξη, το ασφαλιστικό σύστημα που προτείνει ο ΣΥΡΙΖΑ θα παρέχει πλήρεις συντάξεις στα τριανταπέντε χρόνια, στηριγμένο σε δύο πυλώνες κύριας και επικουρικής σύνταξης, που θα αποδίδουν 80% και 20% του μισθού αντίστοιχα, διασφαλίζοντας ταυτόχρονα πιο ευνοϊκές ρυθμίσεις στην αναπηρία, την μητρότητα και την κηδεμονία παιδιών, στην βαριά και ανθυγιεινή εργασία. Το ζήτημα της αξιοπρέπειας που εμπνέει την ιδεολογική ταυτότητα του ΣΥΡΙΖΑ την κρίσιμη περίοδο 2012 – 2015 αντικατοπτρίζεται και στα ζητήματα του κοινωνικού κράτους καθώς «η ριζική αναμόρφωση του συστήματος προστασίας των ανέργων θα τους εξασφαλίζει μια αξιοπρεπή ζωή» (Ο.π.: 27). Ο ΣΥΡΙΖΑ διεκδικεί στο λόγο του ένα σύστημα κοινωνικής πρόνοιας που θα προστατεύει τα αδύναμα στρώματα και θα

περιλαμβάνει όλους όσους χρειάζονται βοήθεια. Στα άτομα με αναπηρία και τις μονογονεϊκές οικογένειες που ανέκαθεν υποστήριζε ο ΣΥΝ και ο ΣΥΡΙΖΑ, στο εκλογικό μανιφέστο του Μαΐου 2012 προστίθεται η Τρίτη ηλικία και τα νοικοκυριά χωρίς εισόδημα. Παρατηρώντας αύξηση των αναφορών του κόμματος στο σύστημα υγείας, ο ΣΥΡΙΖΑ στο όνομα ενός συμπεριληπτικού κοινωνικού κράτους που πρεσβεύει, διατυπώνει τολμηρά θα λέγαμε αιτήματα. Στη θέση ενός προβληματικού και επιζήμιου συστήματος Υγείας, επαναδιατυπώνει την πάγια θέση του διεκδικώντας ένα νέο ολοκληρωμένο (με βαθμιαία αύξηση των δαπανών για την Υγεία σε ποσοστό 6% του ΑΕΠ), καλά στελεχωμένο, δωρεάν και καθολικό σύστημα υγείας, στο οποίο θα έχει πρόσβαση κάθε άνθρωπος που το έχει ανάγκη, ανεξάρτητα από την οικονομική και κοινωνική του κατάσταση ή την εθνικότητά του (Ο.π.:30). Το αίτημα για δωρεάν πρόσβαση στα δημόσια νοσοκομεία περιλαμβάνει πια όλους όσους ζουν και εργάζονται στη χώρα, ανεξάρτητα από την εθνικότητά τους, ενώ ο ΣΥΡΙΖΑ διεκδικεί και την άμεση κατάργηση της συμμετοχής στα φάρμακα και τις εξετάσεις για χαμηλοσυνταξιούχους, άνεργους, φοιτητές και πάσχοντες από χρόνια νοσήματα και σταδιακά για όλους. Τέλος, οι ευπαθείς κοινωνικές ομάδες (ΑμεΑ, ψυχικά πάσχοντες, ηλικιωμένοι, άποροι, τοξικοεξαρτημένοι κ.ά) έρχονται στο προσκήνιο στο λόγο του κόμματος, ζητώντας την απαιτούμενη χρηματοδότηση των κοινωνικών δομών και την αναβάθμιση των παρεχομένων υπηρεσιών για τη φροντίδα τους.

Στις εθνικές εκλογές του Ιουνίου 2012 (ΣΥΡΙΖΑ, 2012β) ο ΣΥΡΙΖΑ επαναλαμβάνει στο πρόγραμμά του τις ίδιες θέσεις σχετικά με το κοινωνικό κράτος, όπως διατυπώθηκαν στην εκλογική διακήρυξη του Μαΐου 2012. Η ασπίδα κοινωνικής προστασίας που προτείνει προστατεύει του άνεργους και υποαπασχολούμενους, τους άστεγους, τους χαμηλοσυνταξιούχους, τους χαμηλόμισθους, τα υπερχρεωμένα νοικοκυριά και τα άτομα με αναπηρίες ενώ αιτείται αναπροσανατολισμό των ευρωπαϊκών πόρων για τη στήριξη των ανέργων και των χαμηλών εισοδημάτων, χρηματοδότηση του προγράμματος «*Βοήθεια στο Σπίτι*» και άλλων υπηρεσιών κοινωνικής φροντίδας. Οι κοινωνικές παροχές που προτείνει ο ΣΥΡΙΖΑ σχετίζονται με τη στήριξη των αδύναμων κοινωνικών ομάδων (σίτιση, θέρμανση) και αποτελούν τμήμα μιας γενικότερης αναβάθμισης του κοινωνικού κράτους με κύριους πυλώνες την αναμόρφωση της δημόσιας παιδείας και υγείας, με σκοπό να είναι προσβάσιμες σε όλους όσους διαμένουν στη χώρα.

9.3. Η Ασπίδα προστασίας του ΣΥΡΙΖΑ (Ιούλιος 2013 – Δεκέμβριος 2014)

Το κείμενο της πολιτικής απόφασης του ιδρυτικού συνεδρίου του ενιαίου ΣΥΡΙΖΑ τον Ιούλιο του 2013 περιλαμβάνει όμοιες θέσεις για το κοινωνικό κράτος με αυτές των διπλών εκλογών του Μαΐου και Ιουνίου 2012. Ο ενιαίος πια ΣΥΡΙΖΑ διατηρεί στο πρόγραμμά του την θέση του για παροχή ασπίδας προστασίας απέναντι στην ανθρωπιστική κρίση. Υπόσχεται τις παροχές του ελάχιστου εγγυημένου εισοδήματος, της δωρεάν περίθαλψης, της πρόσβασης όλων στα κοινωνικά αγαθά της τροφής και της αξιοπρεπούς κατοικίας. Η καινούργια προσθήκη στη θέση αυτή σχετίζεται με τη δέσμευση του κόμματος να μην επιτρέψει καμία κατάσχεση πρώτης κατοικίας λόγω χρέους (ΣΥΡΙΖΑ, 2013: 6). Ο ΣΥΡΙΖΑ συνδέει την αξιοπρέπεια με την κατοχή βασικών αγαθών και κατοικίας. Η εξασφάλιση της αξιοπρέπειας των Ελλήνων πολιτών συνδέεται με αυτόν τον τρόπο με την δέσμευση του κόμματος για παροχή ενός δίκαιου κοινωνικού κράτους που μεριμνά για όλους αλλά κυρίως για τους αδύναμους. Η προστασία της εργασίας, των ανέργων και η ανασυγκρότηση του ασφαλιστικού συστήματος παραμένουν αμετάβλητα αιτήματα στον κομματικό λόγο. Το καινούργιο στοιχείο που προτείνει ο ΣΥΡΙΖΑ είναι ο ριζικός επανακαθορισμός της στρατηγικής στο ζήτημα του εθνικού δικτύου με στόχο να προσαρμόζεται στις κοινωνικές ανάγκες. Ειδικότερα, ο ΣΥΡΙΖΑ ζητά *«επαναδιαπραγμάτευση των συμβάσεων και διεκδίκηση από τους παραχωρησιούχους των χρηματικών οφειλών στο δημόσιο, καθώς και δημιουργία δημόσιου φορέα με κοινωνικό έλεγχο για τη συνέχιση των έργων επέκτασης, βελτίωσης και συντήρησης των οδικών δικτύων»*. Ο ΣΥΡΙΖΑ υποστηρίζει ένα καθολικό, δημόσιο και δίκαιο σύστημα περίθαλψης όπου όλοι οι κάτοικοι της χώρας (ανεξαρτήτως εθνικότητας, εργασιακής και ασφαλιστικής τους κατάστασης) θα έχουν πρόσβαση (Ο.π.: 7). Ο ενιαίος ΣΥΡΙΖΑ εγκαλεί την εργατική τάξη, τα ευρύτερα λαϊκά στρώματα, τους ανέργους και αυτοαπασχολούμενους και τα μεσαία στρώματα της πόλης και της υπαίθρου που πλήττονται από την κρίση καθώς και σε όλους όσους διαβιώνουν στην Ελλάδα να ενωθούν με τον ΣΥΡΙΖΑ σε ένα μεγάλο, λαϊκό, κοινωνικό και πολιτικό κίνημα ανατροπής που θα σταματήσει την ανθρωπιστική κρίση και θα συμβάλλει στην παραγωγική και κοινωνική ανασυγκρότηση της χώρας. Αυτή η *«πολυσυλλεκτική»* έγκληση για συμμετοχή σε ένα μαζικό πολιτικό κίνημα που ενσαρκώνει ο ΣΥΡΙΖΑ, ομοιάζει θα λέγαμε με την έγκληση του ΚΚΕ εσωτ. για ένα κόμμα σύγχρονο και μαζικό με πλατιά ενωτική πολιτική προς όλες τις αριστερές και προοδευτικές δυνάμεις (Μπανιάς, 1986: 9).

9.4. Η επιστροφή στις αριστερές ρίζες και η επαναθεμελίωση του Κοινωνικού Κράτους (Ιανουάριος – Σεπτέμβριος 2015)

Ο ΣΥΡΙΖΑ στο μανιφέστο για τις εκλογές του Ιανουαρίου 2015 δίνει περισσότερη έμφαση στον άξονα του κοινωνικού κράτους παρουσιάζοντας με περισσότερο λεπτομερή τρόπο, τα μέτρα που είχαν ήθη τεθεί από το 2012 στην ατζέντα του κόμματος. Ειδικότερα, τα μέτρα για την αντιμετώπιση της ανθρωπιστικής κρίσης και στήριξης χαμηλοσυνταξιούχων αφορούν: την παροχή δωρεάν ρεύματος για τουλάχιστον τριακόσιες χιλιάδες φτωχά νοικοκυριά, την παροχή κουπονιών σίτισης για όσους και όσες έχουν ανάγκη, ειδικό πρόγραμμα εξασφάλισης στέγης, δώρο Χριστουγέννων ως 13η σύνταξη σε χαμηλοσυνταξιούχους με σύνταξη κάτω από τα 700 ευρώ, δωρεάν ιατροφαρμακευτική περίθαλψη - μείωση συμμετοχής στα φάρμακα, ειδική κάρτα μετακίνησης και κατάργηση ειδικού φόρου στο πετρέλαιο θέρμανσης (ΣΥΡΙΖΑ, 2015 α: 21 – 28).

Στο μανιφέστο για τις εκλογές του Σεπτεμβρίου 2015, παρατηρούμε αύξηση των αναφορών για το κοινωνικό κράτος, αντίστοιχη με τις αναφορές στην εκλογική διακήρυξη του κόμματος το 2000. Έχοντας μεσολαβήσει ένα σκληρό και επίπονο κυβερνητικό εξάμηνο η κορύφωση του οποίου έλαβε χώρα με το δημοψήφισμα του Ιουλίου 2015 και με την αποχώρηση στελεχών από το κόμμα ιδρύοντας τη Λαϊκή Ενότητα (ΛΑΕ), ο ΣΥΡΙΖΑ επιλέγει να δομήσει τις προγραμματικές του θέσεις για τις εκλογές του Σεπτεμβρίου 2015 χρησιμοποιώντας ως πλαίσιο αναφοράς τον Μαρξισμό. Με αυτόν τον τρόπο, ο ΣΥΡΙΖΑ επιχειρεί μία εκ νέου επιστροφή στις αριστερές ρίζες του, δίνοντας προτεραιότητα στο λόγο του σε προγραμματικούς άξονες που αποτελούν το «γερό χαρτί» του όπως είναι το κοινωνικό κράτος και ο πολιτισμικός φιλελευθερισμός.

Στη λογική ενός εναλλακτικού δρόμου για την οργάνωση των κοινωνιών και της οικονομίας που περιλαμβάνει μια δικαιότερη αναδιανομή πλούτου υπέρ των ευάλωτων τάξεων και κατά του κεφαλαίου, ο ΣΥΡΙΖΑ υποστηρίζει την επαναθεμελίωση του κοινωνικού κράτους, μέσα από τη διεύρυνση των κοινωνικών δικαιωμάτων και των δημοκρατικών ελευθεριών (ΣΥΡΙΖΑ, 2015β: 28). Ο ΣΥΡΙΖΑ υπερασπίζεται ένα κοινωνικό κράτος με εξισωτικό ορίζοντα που παρέχει οφέλη σε όλους του πολίτες με ιδιαίτερη μέριμνα στους οικονομικά ευάλωτους. Το κόμμα προσανατολίζεται να διαπραγματευτεί με τους ευρωπαίους εταίρους με σκοπό να προστατέψει τα κοινωνικά δικαιώματα στα σημεία που θίγει η συμφωνία του Ιουλίου

2015 και να υπερασπιστεί το κοινωνικό κράτος στα σημεία που δεν άπτονται των συμφωνηθέντων. Γίνεται φανερό ότι η «μάχη» του κόμματος με την «ισχυρή» Ευρώπη συνεχίζεται καθώς τα «πιστεύω» της Ευρώπης εξακολουθούν να μην συμβαδίζουν με τις θέσεις του ΣΥΡΙΖΑ. Στρατηγικός στόχος του ΣΥΡΙΖΑ είναι η κάλυψη όλων όσων έχουν πληγεί από την ανθρωπιστική κρίση, αλλά και η προστασία όλων των ευάλωτων ομάδων του πληθυσμού. Ανάμεσα στις εξαγγελίες του κόμματος τον Σεπτέμβριο του 2015 για την προάσπιση των θυμάτων της κρίσης είναι «η επέκταση του προγράμματος της ανθρωπιστικής κρίσης, δημιουργώντας ένα δίκτυ προστασίας για τα θύματα της κρίσης και για τις ευάλωτες οικονομικά ομάδες και η αλλαγή του χαρακτήρα όλου του προνοιακού συστήματος στη χώρα, από το αδιαφανές, ιδρυματικό και επιδοματικό κράτος σε ένα προνοιακό σύστημα δημόσιου χαρακτήρα και δημοκρατικού ελέγχου» (Ο.π.: 143 – 146).

Στο εκτενέστατο κείμενο της διακήρυξης, ο ΣΥΡΙΖΑ εξηγεί κατά κάποιον τρόπο στους εκλογείς τι συνέβη, χρησιμοποιώντας σε κάθε ξεχωριστή θεματική του προγράμματός του τον τίτλο «Η πρώτη κυβέρνηση της Αριστεράς» και τι θα συμβεί αναπτύσσοντας τις προτάσεις του για τις επικείμενες εκλογές του Σεπτεμβρίου 2015. Στο μανιφέστο γίνεται λεπτομερής καταγραφή των νόμων που ψηφίστηκαν και των μέτρων που ελήφθησαν κατά τη διάρκεια της πρώτης κυβέρνησης ΣΥΡΙΖΑ – ΑΝΕΛ, με σκοπό να υπενθυμίσουν στους ψηφοφόρους τα οφέλη τους από τη λήψη μέτρων που είχαν ως στόχο την εξασφάλιση ενός δικαιότερου και περισσότερο προσοδοφόρου κοινωνικού κράτους¹⁸².

¹⁸² «Ο νόμος 4320/2015, ο πρώτος νόμος της κυβέρνησης της Αριστεράς μετά τις εκλογές της 25ης Ιανουαρίου, ψηφίστηκε ομόφωνα και υλοποιήθηκε σε χρόνο ρεκόρ με χρήση αδιάβλητων κριτηρίων και ηλεκτρονικές διαδικασίες πανελλαδικά. Διατέθηκαν 200 εκατομμύρια ευρώ από τον κρατικό προϋπολογισμό για 9 μήνες. Από τις 300.226 αιτήσεις (633.288 άτομα) με βάση τα κριτήρια και τον προϋπολογισμό, δόθηκαν: ΠΑΡΟΧΗ ΔΙΚΑΙΟΥΧΟΙ , ΣΥΝΟΛΟ ΑΤΟΜΩΝ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΩΝ ΔΙΚΑΙΟΥΧΩΝ, ΜΗΝΙΑΙΑ ΩΦΕΛΕΙΑ ΕΝΟΙΚΙΟ 30.575, 87.541, 70-220 ευρώ ΡΕΥΜΑ 89.288, 212.216, 300 KW ΣΙΤΙΣΗ 145.359, 349.826, 70-220 ευρώ, Μια πρώτη βοήθεια ήταν η δωρεάν επανασύνδεση του κομμένου ρεύματος σε δικαιούχους. Καινοτομία αποτέλεσε η Κάρτα Αλληλεγγύης, η οποία πιστώνεται κάθε μήνα για 9 μήνες με 70-220 ευρώ, για χρήση σε όλα τα καταστήματα εμπορίας τροφίμων. Για πρώτη φορά ενεργοποιήθηκε το επιχειρησιακό πρόγραμμα ΤΕΒΑ (Ταμείο Ευρωπαϊκής Βοήθειας για τους Απόρους), με συνολικό προϋπολογισμό 330 εκατ. ευρώ για επτά χρόνια. Από αυτά θα χρησιμοποιηθούν άμεσα 135 εκατ. ευρώ για το 2015 και 2016. Το ΤΕΒΑ χρησιμοποιείται για να ενισχύσει περαιτέρω τα θύματα της ανθρωπιστικής κρίσης και συγχρόνως για να δημιουργηθεί ομπρέλα προστασίας, συνεργασίας και δημοκρατικού ελέγχου σε τοπικό επίπεδο. Το πρόγραμμα περιλαμβάνει παροχές σε είδος, όπως τρόφιμα, είδη γενικής καθαριότητας και προσωπικής υγιεινής, αλλά και κρίσιμες συνοδευτικές υπηρεσίες όπως υπηρεσίες ψυχοκοινωνικής στήριξης, νομική συνδρομή, κοινωνικά φροντιστήρια, κ.α. Έχουν ήδη ολοκληρωθεί: Πλήθος νομοθετικών ρυθμίσεων για την εφαρμογή του, που αφορούν σε όλες τις τεχνικές πλευρές του προγράμματος, προκειμένου να μην χαθεί ούτε μια ημέρα, ούτε ένα ευρώ. Η σύσταση 57 συμπράξεων σε όλη την χώρα, στις οποίες συμμετέχουν Περιφέρειες, Δήμοι, ΜΚΟ, ΝΠΙΔ, καταναλωτικές οργανώσεις, Εκκλησία, αλλά και άτυπες δομές κοινωνικής αλληλεγγύης. Η ηλεκτρονική καταγραφή των ωφελούμενων επί τη βάση 233.797 αιτήσεων, που

Ο ΣΥΡΙΖΑ δεσμεύεται να συνεχίσει να καταπολεμά την ανθρωπιστική κρίση και με αιχμή του δόρατος το επαναθεμελιωμένο, δίκαιο και «γενναιόδωρο» κοινωνικό κράτος που προτείνει, εκθέτει αναλυτικά τα μέτρα που έχει προγραμματίσει και περιλαμβάνουν την έκδοση καρτών μετακίνησης για ΑμεΑ, πολύτεκνους, τρίτεκνους, ανέργους και χαμηλοσυνταξιούχους άνω των 65 ετών, την ενεργοποίηση των καρτών υγείας ανασφάλιστων, τα σχολικά γεύματα για τους μαθητές δημοτικών σχολείων¹⁸³ και τη διαχείριση του αγαθού της τροφής, με κατάθεση και ψήφιση τροπολογίας που θα υπαγορεύει στις μεγάλες αλυσίδες σούπερ μάρκετ να διαθέτουν τρόφιμα που μπορούν να καταναλωθούν με ασφάλεια και πριν την ημερομηνία λήξης τους σε δομές αλληλεγγύης, σε φιλανθρωπικές οργανώσεις και ιδρύματα.

Στη μελέτη του άξονα του κοινωνικού κράτους, ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός ότι το κόμμα παρουσιάζει νέες και πολύ εξειδικευμένες θέσεις ως προς το σχεδιασμό ενός Εθνικού Συστήματος Κοινωνικής Αλληλεγγύης με ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τους ηλικιωμένους και τους συνταξιούχους, ομάδες που στο παρελθόν δεν αποτελούσαν προτεραιότητα στον πολιτικό λόγο των κειμένων του ΣΥΡΙΖΑ. Οι θέσεις του κόμματος ως προς τους ηλικιωμένους αφορούν τη συγκρότηση νέου νομοθετικού πλαισίου για την Τρίτη Ηλικία που θα καθορίζει τη δημιουργία πλαισίου αναδοχής ηλικιωμένων και την αναθεώρηση του συστήματος ανοιχτής προστασίας ηλικιωμένων (ΚΑΠΗ, ΚΗΦΗ και Βοήθεια στο Σπίτι) (ΣΥΡΙΖΑ, 2015β: 105).

Οι συνταξιούχοι αποτελούν τη δεύτερη πληθυσμιακή ομάδα στην οποία εστιάζει ο ΣΥΡΙΖΑ το ενδιαφέρον του με αφορμή τη διεκδίκηση ενός ασφαλιστικού συστήματος που δεν θα υπακούει στις κατευθύνσεις του νεοφιλελεύθερου οικονομικού μοντέλου που προτείνουν οι δανειστές και προκαλεί σύγκρουση γενεών αλλά θα έχει δημόσιο, καθολικό και αναδιανεμητικό χαρακτήρα. Η μεταρρύθμιση του ασφαλιστικού συστήματος, εξάλλου, αποτελεί τμήμα μιας «συνολικότερης

αντιστοιχούν σε 500.309 άτομα. Καινοτομίες αποτελούν: Το γεγονός ότι η παροχή τροφίμων θα περιλαμβάνει και φρέσκα προϊόντα (νωπά κρέατα, φρούτα και λαχανικά). Το γεγονός ότι για τα 105 εκατ. ευρώ που προβλέπονται για το έτος 2016, οι προμήθειες θα γίνουν από τις κοινωνικές συμπράξεις, προκειμένου να τονωθεί σημαντικά η τοπική αγορά (η κεντρική διαχείριση των πρώτων προμηθειών ύψους 30 εκατ. ευρώ ανελήφθη από τη Γενική Γραμματεία Εμπορίου)» (ΣΥΡΙΖΑ, 2015β: 103).

¹⁸³ «Κεντρική δράση για την αντιμετώπιση της παιδικής φτώχειας είναι η εισαγωγή των σχολικών γευμάτων στα δημοτικά σχολεία της χώρας, κατά προτεραιότητα με βάση τον χάρτη της φτώχειας. Το πρόγραμμα θα ξεκινήσει το τελευταίο τρίμηνο του 2015 με υγιεινό κολατσιό στα δημοτικά σχολεία των μεγάλων αστικών κέντρων, το οποίο θα διευρυνθεί σταδιακά σε όλα τα σχολεία. Για αυτό το σκοπό συντονίζουμε χρήματα του ΤΕΒΑ και, σε συνεργασία με προσφερθείσα μεγάλη Τράπεζα, προχωράμε στη δημιουργία ειδικού λογαριασμού για τη συγκέντρωση καταθέσεων από ιδιώτες, επιχειρήσεις ή οργανισμούς, σε Ελλάδα και εξωτερικό. Αυτός ο λογαριασμός ξεκινάει με πρώτες εισφορές από συστημικές τράπεζες και την ΓΕΝΟΠ-ΔΕΗ» (ΣΥΡΙΖΑ, 2015β: 103).

προσπάθειας ενίσχυσης του κράτους πρόνοιας, των κοινωνικών δομών, καταπολέμησης των κοινωνικών ανισοτήτων και εξάλειψη της φτώχειας» από το κόμμα (Ο.π.: 110).

Οι εκτενείς προγραμματικές δεσμεύσεις του ΣΥΡΙΖΑ για το ασφαλιστικό σύστημα περιλαμβάνουν την καθιέρωση ενός νέου κοινωνικά δίκαιου ασφαλιστικού συστήματος με καλύτερη ισορροπία μεταξύ των γενεών και εξασφάλιση όλων των συνταξιούχων από τον κίνδυνο της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού, την καταπολέμηση της μαύρης και ανασφάλιστης εργασίας που αγγίζει το 25% με τη στήριξη, στελέχωση και ενίσχυση των δημοσίων ελεγκτικών μηχανισμών (Σώμα Επιθεώρησης Εργασίας, ΕΥΠΕΑ του ΙΚΑ και ελεγκτικά κέντρα των ασφαλιστικών ταμείων), με ενεργή και θεσμοθετημένη συμμετοχή των συνδικαλιστικών οργανώσεων των εργαζομένων στους ελέγχους, με την πλήρη νομική και υπηρεσιακή κάλυψη των ελεγκτών από ασύδοτους εργοδότες, με κατάργηση νομοθετικών ρυθμίσεων ή εγκυκλίων, που άφηναν «παράθυρα» για αδήλωτη εργασία ή δυσχεραίνουν αδικαιολόγητα τον έλεγχο των υπηρεσιών ή που αφήνουν ατιμώρητους όσους παραβαίνουν την εργατική και κοινωνικοασφαλιστική νομοθεσία, την πλήρη διασφάλιση ευαίσθητων κοινωνικών ομάδων όπως τα ΑμεΑ και των εργαζομένων σε Βαρέα και Ανθυγιεινά Επαγγέλματα την πλήρη ηλεκτρονική διασύνδεση των πληροφοριακών συστημάτων των ασφαλιστικών ταμείων και διασύνδεσή τους με τα ΚΕΠ προκειμένου να επιτευχθεί η ταχύτερη εξυπηρέτηση των ασφαλισμένων, τη σύνδεση ασφαλιστικών εισφορών με εισοδηματικά κριτήρια για τους αυτοαπασχολούμενους με κατεύθυνση την επιβάρυνση των υψηλών εισοδημάτων και τη μείωση εισφορών για όσους έχουν χαμηλά εισοδήματα. Επιπλέον, τη στόχευση του ΚΕΑΟ σε μεγαλο-οφειλέτες μέσα από την αξιοποίηση της λίστας των μεγαλο-οφειλετών των ασφαλιστικών ταμείων για την αύξηση των εσόδων τους, τη δυνατότητα συμψηφισμού απαιτήσεων μεταξύ ασφαλισμένων και Δημοσίου ώστε να διευκολύνεται η εκπλήρωση των κοινωνικοασφαλιστικών τους υποχρεώσεων, την παροχή κινήτρων στους εργαζόμενους ώστε να διεκδικούν το δικαίωμά τους για δηλωμένη και πλήρως ασφαλισμένη εργασία καθώς και πρόβλεψη δικαιώματος των εκπροσώπων των εργαζομένων για παρέμβαση και έλεγχο μέσα στις επιχειρήσεις και στα εργοτάξια, τη διευκόλυνση επιχειρήσεων με παροχή κατάλληλης υποδομής για να μπορούν να τηρούν τις υποχρεώσεις τους έναντι των ασφαλιστικών ταμείων και τη διεύρυνση των κοινωνικών παροχών προς τους συνταξιούχους (δωρεάν διανομή ετήσιων καρτών μετακίνησης στα ΜΜΜ με εισοδηματικά κριτήρια, διεύρυνση των κοινωνικών τιμολογίων της ΔΕΗ, ειδική επιδότηση για είδη πρώτης ανάγκης σε

συγκεκριμένες κατηγορίες των χαμηλοσυνταξιούχων που βρίσκονται στο όριο της φτώχειας κλπ).

9.5. Σύνοψη

Κομβικές εκλογικές διακηρύξεις για τον άξονα του Κοινωνικού Κράτους είναι του 2000 (17,63%, 119 αναφορές), του Ιουνίου του 2012 (15,54%, 23 αναφορές) και του Σεπτεμβρίου του 2015 (13,22%, 243 αναφορές). Το μανιφέστο του 2000 συγκεντρώνει τις περισσότερες αναφορές για το κοινωνικό κράτος στο σύνολο των κειμένων όλων των εκλογικών διακηρύξεων. Αντιθέτως, στην πολιτική απόφαση του 3ου Συνεδρίου το καλοκαίρι του 2000 εντοπίζουμε μόλις μία αναφορά. Σε επίπεδο συνεδρίων, μόνο το ιδρυτικό συνέδριο του ενιαίου ΣΥΡΙΖΑ τον Ιούλιο του 2013 εμφανίζει αύξηση αναφορών στον άξονα του Κοινωνικού κράτους (8,97%, 22 αναφορές). Το κοινό πόρισμα ΚΚΕ – ΕΑΡ τον Δεκέμβριο του 1988 συγκεντρώνει μετά τις περισσότερες αναφορές (12 αναφορές σε ποσοστό 4,25% επί του συνολικού κειμένου). Ο ΣΥΡΙΖΑ εμφανίζει ένα προφίλ περισσότερο κοινωνικό σε σχέση με τον ΣΥΝ σε ό,τι αφορά τις παροχές.

Στο ιδρυτικό συνέδριο της ΕΑΡ εντοπίζουμε τα εξής αιτήματα που αφορούν τον άξονα του κοινωνικού κράτους: αναβάθμιση του κοινωνικού χαρακτήρα της κοινωνικής ασφάλισης, διεύρυνση της απασχόλησης και διασφάλιση των ανέργων, αναδιάρθρωση και μείωση του χρόνου εργασίας, απελευθέρωση των συλλογικών διαπραγματεύσεων από κρατικούς και εργοδοτικούς καταναγκασμούς και δημοκρατική αναδιοργάνωση του χρόνου και των συνθηκών εργασίας.

Στο πρώτο Συνέδριο του ΣΥΝ δεν εντοπίζουμε καμία αναφορά στον άξονα του κοινωνικού κράτους. Στο δεύτερο Συνέδριο του κόμματος εντοπίζονται οι πρώτες αναφορές για μέτρα που άπτονται της ενίσχυσης του κοινωνικού κράτους όπως είναι η κοινωνική ασφάλεια, η εξασφάλιση της απασχόλησης και το κατώτερο εγγυημένο εισόδημα. Κεντρικός και αμετάθετος στόχος του ΣΥΝ είναι η καταπολέμηση της ανεργίας και η εξασφάλιση της πλήρους απασχόλησης. Στο δεύτερο Συνέδριο του ΣΥΝ η πλήρης διασφάλιση του δικαιώματος των ελεύθερων συλλογικών διαπραγματεύσεων απασχολεί το κόμμα ενώ διαχρονικό μέτρο αποτελεί η επιδίωξη της οργανωτικής αναδιάταξης του συστήματος κοινωνικής ασφάλισης. Αντίθετα, η θεσμοθέτηση των 20 ημερομισθίων του ανειδίκευτου εργάτη ως κατώτατο όριο των συντάξεων του ΙΚΑ εμφανίζεται ως αίτημα στο 2ο Συνέδριο του ΣΥΝ και δεν εμφανίζεται ξανά σε κανένα

από τα επόμενα προγραμματικά κείμενα. Στη διακήρυξη για τις εκλογές του 1996 επαναλαμβάνονται οι θέσεις του 2ου Συνεδρίου ως προς το αίτημα ενίσχυσης του κοινωνικού κράτους, την καταπολέμηση της ανεργίας, της φτώχειας και την εξασφάλιση της πλήρους απασχόλησης ενώ προστίθεται ο αγώνας για τη διασφάλιση ανεκτών συνθηκών εργασίας και διαβίωσης.

Το αίτημα για μείωση του εργασίμου χρόνου στις 35 ώρες χωρίς μείωση αποδοχών εμφανίζεται από το 1996 και έπειτα ως πάγιο αίτημα του ΣΥΝ. Στο μανιφέστο του 1996 εμφανίζεται εκτός από το αίτημα για ένταξη των γυναικών στην αγορά εργασίας, η ανάγκη νομιμοποίησης και κοινωνικής ένταξης των παράνομα απασχολούμενων αλλοδαπών καθώς και το αίτημα για αύξηση του χρόνου και του ύψους των επιδομάτων ανεργίας. Επιπλέον, το αίτημα για διασφάλιση κατώτερου εισοδήματος σε όλους τους πολίτες με αναδιανομή εισοδημάτων υπέρ των εργαζομένων.

Στην εκλογική διακήρυξη του 2000 παρουσιάζονται οι θέσεις του κόμματος στις εκλογές και το συνέδριο του 1996 αμετάβλητες. Προτείνεται από τον ΣΥΝ αύξηση των θέσεων εργασίας, αύξηση των επιδομάτων ανεργίας και για πρώτη φορά γίνεται ειδική μνεία για τη μέριμνα των νέων και των ηλικιωμένων ανέργων. Επιπροσθέτως, για πρώτη φορά διευκρινίζεται η αναδιανομή του εισοδήματος κυρίως σε χαμηλόμισθους και χαμηλοσυνταξιούχους. Η κατοχύρωση και διεύρυνση της κοινωνικής αλληλεγγύης τονίζεται ακόμα περισσότερο στη διακήρυξη του 2000 και εντοπίζουμε αύξηση των αναφορών στο σύστημα Υγείας, ως αναφαίρετο κοινωνικό δικαίωμα. Οι προτάσεις – στόχοι για την Υγεία αφορούν κυρίως την ελάττωση της αρρώστιας, της αναπηρίας και της θνησιμότητας και στα προτεινόμενα μέτρα συγκαταλέγονται η συγκρότηση και λειτουργία ενός ολοκληρωμένου δικτύου Πρωτοβάθμιας Φροντίδας Υγείας στα αστικά και ημιαστικά κέντρα, η θέσπιση οικογενειακού γιατρού, η εξάλειψη του κατακερματισμού των ασφαλιστικών φορέων μέσω της διαδικασίας συγκρότησης τους Ενιαίου Φορέα Υγείας (ΕΦΥ) και η ενίσχυση και αναβάθμιση των υπαρχόντων Κέντρων Υγείας Αγροτικού Τύπου. Τα περισσότερα από τα παραπάνω αποτέλεσαν μνημονιακά μέτρα που δεν εφαρμόστηκαν ποτέ.

Στις προγραμματικές κατευθύνσεις του Προγραμματικού Συνεδρίου του ΣΥΝ το 2003, επαναδιατυπώνονται όλες οι θέσεις του κόμματος για το κοινωνικό Κράτος, από τα κείμενα του 1996. Προτεραιότητα του κόμματος αποτελεί η διεύρυνση του κοινωνικού κράτους και η κατάργηση της ιδιωτικής ασφάλισης ενώ στη θέση για την κατάργηση των εργασιακών διακρίσεων στους νέους και τις γυναίκες προστίθενται οι

μετανάστες και τα άτομα με ειδικές ανάγκες.

Αμετάβλητες παραμένουν οι θέσεις του κόμματος για το κοινωνικό κράτος και στην εκλογική διακήρυξη του 2004. Μοναδική αλλαγή που παρατηρείται είναι η θέση του κόμματος για τερματισμό όλων των ιδιωτικοποιήσεων και η καθιέρωση καθολικής και δωρεάν δημόσιας Παιδείας και Υγείας. Στις εκλογές του 2007 το κοινωνικό κράτος για πρώτη φορά εντάσσεται στο πλαίσιο του νεοφιλελευθερισμού και του ανεξέλεγκτου κέρδους ενώ στο τελευταίο και έκτακτο Συνέδριο του ΣΥΝ το 2010 οι θέσεις του κόμματος για το κοινωνικό κράτος παρουσιάζονται περισσότερο επεξηγηματικές, σε σύγκριση με προηγούμενα συνεδριακά κείμενα. Στην πολιτική απόφαση του 6ου Συνεδρίου το 2010 στα αμετάβλητα αιτήματα του κόμματος για προστασία εισοδημάτων, κατώτατο μισθό, προστασία ανέργων, υπεράσπιση δημόσιου και αναδιανεμητικού κοινωνικού χαρακτήρα του συνταξιοδοτικού συστήματος και των ασφαλιστικών δικαιωμάτων, προστίθενται προτάσεις για επιπλέον στήριξη των μακροχρόνια ανέργων, κατάργηση αντιασφαλιστικών νόμων, άμεση τροποποίηση της εργατικής νομοθεσίας, θεσμοθέτηση του εγγυημένου εισοδήματος και της εγγυημένης πρόσβασης σε δημόσια αγαθά και βασικές υπηρεσίες κοινής ωφέλειας.

Το 2012 χαρακτηρίζεται κομβικό έτος για τη μελέτη του άξονα του κοινωνικού κράτους, καθώς διαπιστώνουμε αλλαγή του πλαισίου αναφοράς. Η οικονομική κρίση χαρακτηρίζεται από τον ΣΥΡΙΖΑ ως ανθρωπιστική. Στο πλαίσιο της ανθρωπιστικής κρίσης, το Κράτος αναδεικνύεται σε μοναδικό πυλώνα προστασίας της κοινωνίας και ο ΣΥΡΙΖΑ απαιτεί την ενίσχυση του ρόλου του. Η διακήρυξη περιλαμβάνει παλαιά και νέα αιτήματα: Στα παλαιά αιτήματα από το 2000 συγκαταλέγονται το άμεσο πρόγραμμα για την αποκατάσταση των συντάξεων με τριμερή χρηματοδότηση, το δημόσιο και καθολικό σύστημα κοινωνικής ασφάλισης και το ενιαίο σύστημα κοινωνικής προστασίας. Το αίτημα για ελεύθερη και δωρεάν πρόσβαση στις δημόσιες υπηρεσίες Υγείας ενισχύεται με το τολμηρό αίτημα για κατάργηση της συμμετοχής στα φάρμακα.

Το κοινωνικό κράτος αποκτά ειδικό βάρος στο πρόγραμμα του ΣΥΡΙΖΑ για τις εκλογές του Μαΐου 2012 ιδωμένο στο πλαίσιο του νεοφιλελευθερισμού. Ο ΣΥΡΙΖΑ διεκδικεί ένα γενναίο κοινωνικό κράτος που μεριμνά για την υγεία, την εργασία και την ασφάλεια των πολιτών του. Το ζήτημα της αξιοπρέπειας που εμπνέει την ιδεολογική ταυτότητα του ΣΥΡΙΖΑ την κρίσιμη περίοδο 2012 – 2015 αντικατοπτρίζεται και στα ζητήματα του κοινωνικού κράτους καθώς «η ριζική αναμόρφωση του συστήματος προστασίας των ανέργων θα τους εξασφαλίζει μια

αξιοπρεπή ζωή» (ΣΥΡΙΖΑ, 2012α: 27). Ο ΣΥΡΙΖΑ διεκδικεί στο λόγο του ένα σύστημα κοινωνικής πρόνοιας που θα προστατεύει τα αδύναμα στρώματα και θα περιλαμβάνει όλους όσους χρειάζονται βοήθεια. Στα άτομα με αναπηρία και τις μονογονεϊκές οικογένειες που ανέκαθεν υποστήριζε ο ΣΥΝ και ο ΣΥΡΙΖΑ, στο εκλογικό μανιφέστο του Μαΐου 2012 προστίθεται η Τρίτη ηλικία και τα νοικοκυριά χωρίς εισόδημα. Παρατηρώντας αύξηση των αναφορών του κόμματος στο σύστημα υγείας, ο ΣΥΡΙΖΑ στο όνομα ενός συμπεριληπτικού κοινωνικού κράτους που πρεσβεύει, διατυπώνει τολμηρά θα λέγαμε αιτήματα. υπηρεσιών για τη φροντίδα τους.

Στις εθνικές εκλογές του Ιουνίου 2012 ο ΣΥΡΙΖΑ επαναλαμβάνει στο πρόγραμμά του τις ίδιες θέσεις σχετικά με το κοινωνικό κράτος, όπως διατυπώθηκαν στην εκλογική διακήρυξη του Μαΐου 2012. Η ασπίδα κοινωνικής προστασίας που προτείνει προστατεύει του άνεργους και υποαπασχολούμενους, τους άστεγους, τους χαμηλοσυνταξιούχους, τους χαμηλόμισθους, τα υπερχρεωμένα νοικοκυριά και τα άτομα με αναπηρίες ενώ αιτείται αναπροσανατολισμό των ευρωπαϊκών πόρων για τη στήριξη των ανέργων και των χαμηλών εισοδημάτων, χρηματοδότηση του προγράμματος «Βοήθεια στο Σπίτι» και άλλων υπηρεσιών κοινωνικής φροντίδας. Οι κοινωνικές παροχές που προτείνει ο ΣΥΡΙΖΑ σχετίζονται με τη στήριξη των αδύναμων κοινωνικών ομάδων (σίτιση, θέρμανση) και αποτελούν τμήμα μιας γενικότερης αναβάθμισης του κοινωνικού κράτους με κύριους πυλώνες την αναμόρφωση της δημόσιας παιδείας και υγείας, με σκοπό να είναι προσβάσιμες σε όλους όσους διαμένουν στη χώρα.

Το κείμενο της πολιτικής απόφασης του ιδρυτικού συνεδρίου του ενιαίου ΣΥΡΙΖΑ τον Ιούλιο του 2013 περιλαμβάνει όμοιες θέσεις για το κοινωνικό κράτος με αυτές των διπλών εκλογών του Μαΐου και Ιουνίου 2012. Ο ενιαίος πια ΣΥΡΙΖΑ διατηρεί στο πρόγραμμά του την θέση του για παροχή ασπίδας προστασίας απέναντι στην ανθρωπιστική κρίση. Υπόσχεται τις παροχές του ελάχιστου εγγυημένου εισοδήματος, της δωρεάν περίθαλψης, της πρόσβασης όλων στα κοινωνικά αγαθά της τροφής και της αξιοπρεπούς κατοικίας. Η καινούργια προσθήκη στη θέση αυτή σχετίζεται με τη δέσμευση του κόμματος να μην επιτρέψει καμία κατάσχεση πρώτης κατοικίας λόγω χρέους (ΣΥΡΙΖΑ, 2013: 6). Ο ΣΥΡΙΖΑ συνδέει την αξιοπρέπεια με την κατοχή βασικών αγαθών και κατοικίας. Η εξασφάλιση της αξιοπρέπειας των Ελλήνων πολιτών συνδέεται με αυτόν τον τρόπο με την δέσμευση του κόμματος για παροχή ενός δίκαιου κοινωνικού κράτους που μεριμνά για όλους αλλά κυρίως για τους αδύναμους. Ο ΣΥΡΙΖΑ υποστηρίζει ένα καθολικό, δημόσιο και δίκαιο σύστημα περίθαλψης όπου

όλοι οι κάτοικοι της χώρας (ανεξαρτήτως εθνικότητας, εργασιακής και ασφαλιστικής τους κατάστασης) θα έχουν πρόσβαση. Ο ενιαίος ΣΥΡΙΖΑ εγκαλεί την εργατική τάξη, τα ευρύτερα λαϊκά στρώματα, τους ανέργους και αυτοαπασχολούμενους και τα μεσαία στρώματα της πόλης και της υπαίθρου που πλήττονται από την κρίση καθώς και σε όλους όσους διαβιώνουν στην Ελλάδα να ενωθούν με τον ΣΥΡΙΖΑ σε ένα μεγάλο, λαϊκό, κοινωνικό και πολιτικό κίνημα ανατροπής που θα σταματήσει την ανθρωπιστική κρίση και θα συμβάλει στην παραγωγική και κοινωνική ανασυγκρότηση της χώρας.

Ο ΣΥΡΙΖΑ στο μανιφέστο για τις εκλογές του Ιανουαρίου 2015 δίνει περισσότερη έμφαση στον άξονα του κοινωνικού κράτους παρουσιάζοντας με περισσότερο λεπτομερή τρόπο, τα μέτρα που είχαν ήδη τεθεί από το 2012 στην ατζέντα του κόμματος. Ειδικότερα, τα μέτρα για την αντιμετώπιση της ανθρωπιστικής κρίσης και στήριξης χαμηλοσυνταξιούχων αφορούν την παροχή δωρεάν ρεύματος για τουλάχιστον τριακόσιες χιλιάδες φτωχά νοικοκυριά, την παροχή κουπονιών σίτισης για όσους και όσες έχουν ανάγκη, ειδικό πρόγραμμα εξασφάλισης στέγης, δώρο Χριστουγέννων ως 13η σύνταξη σε χαμηλοσυνταξιούχους με σύνταξη κάτω από τα 700 ευρώ, δωρεάν ιατροφαρμακευτική περίθαλψη - μείωση συμμετοχής στα φάρμακα, ειδική κάρτα μετακίνησης και κατάργηση ειδικού φόρου στο πετρέλαιο θέρμανσης.

Στο μανιφέστο για τις εκλογές του Σεπτεμβρίου 2015, παρατηρούμε αύξηση των αναφορών για το κοινωνικό κράτος, αντίστοιχη με τις αναφορές στην εκλογική διακήρυξη του κόμματος το 2000. Ο ΣΥΡΙΖΑ χρησιμοποιώντας ως πλαίσιο αναφοράς τον Μαρξισμό επιχειρεί μία εκ νέου επιστροφή στις αριστερές ρίζες του, δίνοντας προτεραιότητα στο λόγο του σε προγραμματικούς άξονες που αποτελούν το «δυνατό χαρτί» του όπως είναι το κοινωνικό κράτος και ο πολιτισμικός φιλελευθερισμός. Ο ΣΥΡΙΖΑ υπερασπίζεται ένα κοινωνικό κράτος με εξισωτικό ορίζοντα που παρέχει οφέλη σε όλους τους πολίτες με ιδιαίτερη μέριμνα στους οικονομικά ευάλωτους. Στο εκτενέστατο κείμενο της διακήρυξης, γίνεται λεπτομερής καταγραφή των νόμων που ψηφίστηκαν και των μέτρων που ελήφθησαν κατά τη διάρκεια της πρώτης κυβέρνησης ΣΥΡΙΖΑ – ΑΝΕΛ, με σκοπό να υπενθυμίσουν στους ψηφοφόρους τα οφέλη τους από τη λήψη μέτρων που είχαν ως στόχο την εξασφάλιση ενός δικαιότερου και περισσότερο προσοδοφόρου κοινωνικού κράτους.

Στη μελέτη του άξονα του κοινωνικού κράτους, ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός ότι το κόμμα παρουσιάζει νέες και πολύ εξειδικευμένες θέσεις ως προς το σχεδιασμό ενός Εθνικού Συστήματος Κοινωνικής Αλληλεγγύης με ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τους ηλικιωμένους και τους συνταξιούχους, ομάδες που στο παρελθόν

δεν αποτελούσαν προτεραιότητα στον πολιτικό λόγο των κειμένων του ΣΥΡΙΖΑ. Οι συνταξιούχοι αποτελούν τη δεύτερη πληθυσμιακή ομάδα στην οποία εστιάζει ο ΣΥΡΙΖΑ το ενδιαφέρον του με αφορμή τη διεκδίκηση ενός ασφαλιστικού συστήματος που δεν θα υπακούει στις κατευθύνσεις του νεοφιλελεύθερου οικονομικού μοντέλου που προτείνουν οι δανειστές αλλά θα έχει δημόσιο, καθολικό και αναδιανεμητικό χαρακτήρα. Οι εκτενείς προγραμματικές δεσμεύσεις του ΣΥΡΙΖΑ για το ασφαλιστικό σύστημα περιλαμβάνουν την καθιέρωση ενός νέου κοινωνικά δίκαιου ασφαλιστικού συστήματος με καλύτερη ισορροπία μεταξύ των γενεών και εξασφάλιση όλων των συνταξιούχων από τον κίνδυνο της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού.

Κεφάλαιο 10. Ο άξονας Ευρώπη / Ευρωπαϊκή Ένωση στον προγραμματικό λόγο της ριζοσπαστικής Αριστεράς στην Ελλάδα (1980 – 2015)

10.1. Η Ευρωπαϊκή ανανεωτική Αριστερά (1980 – 1991)

Ο άξονας Ευρώπη / Ευρωπαϊκή Ένωση αποτελεί ένα από τα πιο ενδιαφέροντα πεδία στη μελέτη του προγραμματικού λόγου των κομμάτων της ριζοσπαστικής Αριστεράς. Το ενδιαφέρον έγκειται στις ποικίλες αποχρώσεις των θέσεων του ΣΥΝ και του ΣΥΡΙΖΑ το διάστημα που εξετάζουμε (1980 – 2015). Η στάση του ΣΥΡΙΖΑ δε, και όσων διαδραματίστηκαν κατά τη διάρκεια της κυβερνητικής του θητείας αποτελεί προνομιακό πεδίο μελέτης της αντιφατικής και αμφίθυμης σχέσης εθνικού / ευρωπαϊκού (Μπαλαμπανίδης, 2019:356).

Η Ευρωπαϊκή προοπτική αποτελεί στρατηγικό στοιχείο της πολιτικής του ΚΚΕ Εσωτ. (ΚΚΕ Εσωτερικού, 1986). Ο χώρος της Κοινοτικής Ευρώπης είναι ο πλουσιότερος σε παραδόσεις δημοκρατικών αγώνων και δημοκρατικών θεσμών για τον Γιάννη Μπανιά (Μπανιάς, 1986: 8) ενώ για τον Λεωνίδα Κύρκο *«η ΕΟΚ δεν είναι ούτε κόλαση, ούτε παράδεισος αλλά ένα νέο πεδίο ταξικού αγώνα, που συνδέει τους αγώνες των Ελλήνων εργαζομένων με την αλλαγή στην Ευρώπη»* (Κύρκος, 1984: 8).

Μέχρι τα τέλη του 1980 η ευρωπαϊκή ολοκλήρωση συνοδεύτηκε από τη λεγόμενη «επιτρεπτική συναίνεση» (permissive consensus) των ευρωπαίων πολιτών, λόγω της περιορισμένης επιρροής στη ζωή τους. Ωστόσο, μετά το Μάαστριχτ αποκτά όλο και περισσότερο παρεμβατικό ρόλο, αναπτύσσοντας κοινές πολιτικές που αφορούν το νόμισμα, τον ανταγωνισμό, την κοινωνική – περιφερειακή σύγκλιση και τη μετανάστευση (Μπαλαμπανίδης, 2019: 356 -357). Στα χρόνια της ίδρυσης της ΕΟΚ, η δυτικοευρωπαϊκή κομμουνιστική οικογένεια ήταν ανεξαιρέτως εναντίον της Ευρώπης.

Σήμερα, η ριζοσπαστική Αριστερά είναι ως προς αυτό η πιο ετερογενής κομματική οικογένεια (Μπαλαμπανίδης, 2019: 358) καθώς τα κόμματα που την αποτελούν παρουσιάζουν ποικίλες στάσεις από την πιο σκληρή εναντίον της Ευρώπης (ορθόδοξα κομμουνιστικά κόμματα) και ήπιου ευρωσκεπτικισμού μέχρι θετική υπέρ της Ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Εξαιρετικό ενδιαφέρον παρουσιάζει, όπως θα δούμε στη συνέχεια, η αμφίθυμη στάση του ΣΥΡΙΖΑ απέναντι στην Ευρώπη καθώς και η αμηχανία του να διαχειριστεί ζητήματα που προέκυψαν κατά τη διάρκεια της κυβερνητικής του θητείας το πρώτο εξάμηνο του 2015.

Το κείμενο της πολιτικής απόφασης του ιδρυτικού συνεδρίου της ΕΑΡ τον Απρίλιο του 1987 περιλαμβάνει 12 αναφορές σε ποσοστό 4,39% επί του συνολικού κειμένου που αφορούν τις θέσεις της σχετικά με τα ζητήματα που ανήκουν στον άξονα Ευρώπη / Ευρωπαϊκή Ένωση. Η ΕΑΡ δείχνει θετική στάση απέναντι στην Ευρώπη την οποία χαρακτηρίζει ως ένα θεσμό με ριζοσπαστική, δημοκρατική και λαϊκή παράδοση με τεράστιο οικονομικό, επιστημονικό και πολιτιστικό δυναμικό. Επιθυμεί μία αυτόνομη και εξισορροπητική Ευρώπη αυτόνομη απέναντι στις δύο υπερδυνάμεις (ΗΠΑ και ΕΣΣΔ), αλληλέγγυα με τις χώρες του Τρίτου Κόσμου και τις ανατολικές και αγωνίζεται για την ενίσχυση της νομοθετικής εξουσίας του Ευρωκοινοβουλίου ζητώντας το επόμενο Ευρωκοινοβούλιο να έχει συντακτικό χαρακτήρα. Ταυτόχρονα, η ΕΑΡ υποστηρίζει πως επιβάλλεται η ενίσχυση των μηχανισμών συνοχής και σύγκλισης των εθνικών οικονομιών στα πλαίσια της Κοινότητας. Η στάση της ΕΑΡ απέναντι στην ενωμένη Ευρώπη είναι αδιαμφισβήτητα θετική, επιθυμώντας μια Ευρώπη δημοκρατική και πολιτιστικά πλουραλιστική που επιδιώκει σταθερά τη σύγκλιση των εθνικών οικονομιών και την ανάπτυξη των πιο καθυστερημένων περιοχών. Τέλος, η υποστήριξη των απελευθερωτικών κινημάτων αποτελεί για την ΕΑΡ θεμελιώδη διεθνιστική αρχή.

10.2. Το Κοινό Πόρισμα ΚΚΕ – ΕΑΡ: Μια συνεργασία αμγώς φιλοευρωπαϊκή

Το Κοινό Πόρισμα ΚΚΕ – ΕΑΡ που δημοσιεύτηκε στις 7 Δεκεμβρίου του 1988¹⁸⁴, κατοχυρώνει με κάποιον τρόπο την πολιτική συμφωνία για τη δημιουργία ενός κοινού πολιτικού φορέα της Αριστεράς, κάτι που οδήγησε όπως είδαμε σε προηγούμενο

¹⁸⁴ Υπενθυμίζουμε ότι το 1987 το ΚΚΕ Εσωτερικού είχε διασπαστεί στο τμήμα της πλειοψηφίας που δημιούργησε την Ελληνική Αριστερά (ΕΑΡ) η οποία αποποιήθηκε την κομμουνιστική παράδοση και στο ΚΚΕ Εσωτερικού/ Ανανεωτική Αριστερά που υποστήριζε την ανάγκη αναβάθμισης του κομμουνιστικού φορέα στην Ελλάδα.

κεφάλαιο, στη συγκρότηση του Συνασπισμού της Αριστεράς και της Προόδου (ως εκλογική συμμαχία) την άνοιξη του 1989.

Το κείμενο αποτυπώνει μία προσπάθεια συμπύκνωσης των βασικών θέσεων των δύο κομμάτων σε πολλά ζητήματα όπως είναι η οικονομία, η απασχόληση και το περιβάλλον. Στο Κοινό Πόρισμα καταγράφονται 25 αναφορές σε ποσοστό 8,86% επί του συνολικού κειμένου που σχετίζονται με τα θέματα του άξονα Ευρώπη / Ευρωπαϊκή Ένωση που μελετάμε. Από τις 25 αναφορές, οι 20 είναι θετικές και οι 5 αρνητικές. Σε ό,τι αφορά το ζήτημα Ευρώπη – Ευρωπαϊκή Ένωση παρατηρούμε χαλάρωση των σκληρών θέσεων του ΚΚΕ αναφορικά με τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης και το ρόλο της Ευρώπης στο διεθνές γίγνεσθαι. Στο κείμενο του Κοινού Πορίσματος ΚΚΕ - ΕΑΡ που δημοσιεύτηκε στην εφημερίδα Αυγή στις 8 Δεκεμβρίου του 1988, η αδιάλλακτη αρνητική στάση του ΚΚΕ απέναντι στην Ευρώπη και τους Θεσμούς της διαφοροποιείται, με το ΚΚΕ να υποχωρεί συναινώντας στις βασικές θέσεις της ΕΑΡ. Σύμφωνα με το Κοινό Πόρισμα, τα δύο κόμματα εργάζονται για τη διαμόρφωση ενός νέου κλίματος στις διεθνείς σχέσεις που στόχο έχει να προάγει την παγκόσμια ασφάλεια και να αντιμετωπίζει εποικοδομητικά τα πανανθρώπινα προβλήματα με την ουσιαστική συμμετοχή όλων των χωρών. Η Ευρώπη αποτελεί το πιο σημαντικό παγκόσμιο σταυροδρόμι, όπου συναντώνται διαφορετικά πολιτικά, οικονομικά και κοινωνικά συστήματα, ενώ ο στόχος «*Ευρώπη κοινό σπίτι των λαών*» συμπυκνώνει την κεντρική θέση των δύο κομμάτων στο ζήτημα.

Η υπεράσπιση της διεθνιστικής αλληλεγγύης προτάσσεται από τα κόμματα της Αριστεράς απέναντι στη στρατηγική του κεφαλαίου για να ενισχύσει το επιχείρημα ότι είναι επιτακτική ανάγκη «*η πλατύτερη δυνατή συνεργασία της Αριστεράς στην Ευρώπη και η επεξεργασία κοινών προγραμματικών στόχων τόσο σε κοινοτικό, όσο και σε ευρύτερο ευρωπαϊκό πλαίσιο, που θα αποτελεί μια αριστερή εναλλακτική λύση απέναντι στις νεοφιλελεύθερες και νεοσυντηρητικές επιλογές και τη στρατηγική του πολυεθνικού κεφαλαίου*» (ΚΚΕ – ΕΑΡ, 1988: 8).

Το κοινό όραμα για τον προσανατολισμό της Ευρώπης που παρουσιάζουν ΚΚΕ και ΕΑΡ, αντανακλά τις θέσεις της ΕΑΡ για την Ευρώπη οι οποίες σχεδόν αυτούσιες εμφανίζονται μετέπειτα και στο πρόγραμμα του ΣΥΝ και με ελάχιστες παραλλαγές μετέπειτα στο πρόγραμμα του ΣΥΡΙΖΑ. Τα δύο κόμματα επιθυμούν μία Ευρώπη της Ειρήνης, της συνεργασίας και της αλληλεγγύης των εργαζομένων. Στην κατεύθυνση αυτή, οι κοινοί στόχοι που θέτονται στο Πόρισμα είναι οι εξής (ΚΚΕ – ΕΑΡ, 1988: 8-10):

Πρώτον: Οι αριστερές δυνάμεις μπορούν και πρέπει να επιδράσουν στους προσανατολισμούς της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας, ώστε αυτή να συμβάλει στην υπόθεση της ειρήνης, του αφοπλισμού και της αμοιβαίας ωφέλιμης διεθνούς συνεργασίας για την παγκόσμια οικολογική προστασία, την εξομάλυνση των σχέσεων «Βορρά – Νότου», την εξεύρεση διεθνών λύσεων στις μεγάλες εστίες έντασης και προστριβών.

Δεύτερον: Η πορεία της Ευρωπαϊκής Κοινότητας προς το 1992 χαρακτηρίζεται από μια οξεία αντιπαράθεση: Από τη μία βρίσκονται οι δυνάμεις του μεγάλου κεφαλαίου, οι πολιτικές του νεοσυντηρητισμού που ενδιαφέρονται για τη δημιουργία της Ενιαίας Εσωτερικής Ευρωπαϊκής Αγοράς, σε βάρος των εργαζομένων, σε βάρος των ασθενέστερων χωρών και περιφερειών της Κοινότητας. Από την άλλη βρίσκονται οι δυνάμεις της εργασίας, των κοινωνικών κινημάτων και ένα ευρύ φάσμα πολιτικών δυνάμεων που αντιπαραθέτουν μία εναλλακτική πολιτική για την ΕΟΚ που να εξασφαλίζει τη συνεχή μείωση της απόστασης μεταξύ αναπτυγμένων και λιγότερο αναπτυγμένων χωρών και περιοχών, την ανάπτυξη κοινών πολιτικών και πρωτοβουλιών, ιδιαίτερα όσον αφορά το περιβάλλον και τις νέες τεχνολογίες, την προώθηση «Ενιαίου Κοινωνικού χώρου» με τον σεβασμό των δικαιωμάτων των εργαζομένων, την ισότιμη συνεργασία. Η Αριστερά θα πρέπει να μπει επικεφαλής στους αγώνες που γεννάει η πιο πάνω αντιπαράθεση.

Τρίτο: Η ανάπτυξη ενός «*Ενιαίου Κοινωνικού Χώρου*» που να υπερασπίζεται τα δικαιώματα των εργαζομένων και να βρίσκεται ακριβώς στο επίκεντρο της παρέμβασης στις διαδικασίες της Ευρωπαϊκής Κοινότητας. Η μείωση του χρόνου εργασίας, η εξασφάλιση της απασχόλησης, η ισοτιμία της γυναίκας, η εργατική συμμετοχή, η επαγγελματική εκπαίδευση, η προστασία των μεταναστών, η υγεία και ασφάλεια στους χώρους εργασίας, η εναρμόνιση προς τα πάνω της κοινωνικής νομοθεσίας και των κατακτήσεων των εργαζομένων, η διεκδίκηση ενός νέου ποιοτικού επιπέδου ζωής, εργασίας, πολιτισμού δεν αποτελούν απλώς διεκδικητικά αιτήματα των εργαζομένων, αλλά αφορούν μια κοινωνική πολιτική, που μπορεί να υπάρξει μόνο ως αναπόσπαστο τμήμα μιας εναλλακτικής οικονομικής πολιτικής.

Τέταρτο: Στην εποχή μας, τα προβλήματα που σχετίζονται με την αντιμετώπιση και χαλιναγώγηση της γοργής οικολογικής καταστροφής στον πλανήτη μας, παίρνουν δραματικό χαρακτήρα και απαιτούν μια δυναμική διεθνική κινητοποίηση, παράλληλα με τις εθνικές δράσεις. Η οικολογική διάσταση των οικονομικών πολιτικών και η

προώθηση ριζοσπαστικών διεθνών πρωτοβουλιών για την υπεράσπιση του περιβάλλοντος σε Κοινοτικό και Πανευρωπαϊκό επίπεδο εντάσσονται σήμερα στα θέματα επείγουσας προτεραιότητας για την Αριστερά.

Πέμπτο: Η παρέμβαση στα διαρθρωτικά ταμεία της Κοινότητας και η αξιοποίηση των Ολοκληρωμένων Προγραμμάτων απαιτεί—μακριά από μια στενή «ταμειακή αντίληψη» των σχέσεων με την ΕΟΚ—κινητοποίηση της Αριστεράς, των οργάνων της Αυτοδιοίκησης, των συνδικαλιστικών και άλλων φορέων. Η αριστερά επιδιώκει την αύξηση των πόρων προς τις λιγότερο αναπτυγμένες χώρες της Κοινότητας, την ύπαρξη κριτηρίων που ανταποκρίνονται στις εθνικές ανάγκες, τη δημοκρατική διαφανή διαχείριση τους.

Έκτο: Η Αριστερά διεκδικεί, η ανάπτυξη κοινών πολιτικών της Κοινότητας στην έρευνα, στην τεχνολογική ανάπτυξη, στις μικρομεσαίες επιχειρήσεις κ.λπ., ν' αποτελέσει παράγοντα οικονομικής και κοινωνικής σύγκλισης, να διευρύνει τις δυνατότητες για ανάπτυξη του εγχώριου δυναμικού, να προωθεί την ισότιμη συνεργασία. Η μεταρρύθμιση της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής, πρέπει να εξασφαλίζει σωστά μελετημένες και ανταποκρινόμενες στις ιδιαιτερότητες μας αναδιαρθρώσεις καλλιεργειών, ορθολογικό τεχνολογικό εκσυγχρονισμό που θα φέρει μείωση του κόστους παραγωγής, χωρίς καταστροφή του περιβάλλοντος, μια νέα ισόρροπη αντιμετώπιση των μεσογειακών προϊόντων, εισοδηματικές ενισχύσεις των μικρών παραγωγών, ιδιαίτερα του Νότου.

Έβδομο: Η εξέλιξη της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, με το πέρασμα αρμοδιοτήτων από τα εθνικά κοινοβούλια στο Συμβούλιο Υπουργών και με την όλη συγκρότηση της, θέτει επί τάπητος την ανάγκη εκσυγχρονισμού των θεσμών της. Η Αριστερά πρέπει να παρέμβει για τον εκδημοκρατισμό των θεσμών και διαδικασιών της Κοινότητας, ώστε να υπάρχει διαφάνεια, κοινοβουλευτικός και κοινωνικός έλεγχος στη δράση όλων των Κοινοτικών οργάνων, να ενισχυθεί μέσα στην Κοινότητα ο ρόλος του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου σε βάρος των εξουσιών του Συμβουλίου των Υπουργών και των γραφειοκρατικών δομών και να αυξηθεί ο έλεγχος του πάνω στην Επιτροπή. Να δυναμώσει ο ρόλος των εκλεγμένων περιφερειακών οργάνων και όλων των αντιπροσωπευτικών θεσμών (Αυτοδιοίκηση κ.λπ.).

Όγδοο: Η συμφωνία ΕΟΚ-ΣΟΑ μπορεί να γίνει ένας ιστορικός σταθμός που θα ανοίξει μια νέα σελίδα στην πορεία της Πανευρωπαϊκής συνεργασίας. Η προώθηση της ολοκλήρωσης της ΕΟΚ δεν πρέπει να αποτελέσει εμπόδιο στην πανευρωπαϊκή συνεργασία ούτε με τις χώρες του ΣΟΑ, ούτε με τις υπόλοιπες χώρες της Ευρώπης.

Ειδικά η συνεργασία της Ευρωπαϊκής Δύσης και Ανατολής μπορεί να προχωρήσει γρήγορα μέσα από πολύμορφες διαδικασίες για τα ερευνητικά προγράμματα, την προστασία του περιβάλλοντος, την ενέργεια, τις μεταφορές και αλλού, ώστε ν' ανοίξει ο δρόμος για μια «Ευρώπη κοινό σπίτι των λαών της».

Συνοπτικά, μέσω του Κοινού Πορίσματος, τα δύο κόμματα της Αριστεράς, επιχειρούν να προβάλλουν τη δική τους εκδοχή για το ποια Ευρώπη χρειάζονται οι κοινωνίες. Η θέση που διαμορφώνουν ΚΚΕ και ΕΑΡ για την Ευρώπη και τους Θεσμούς της είναι αναμφίβολα φιλοευρωπαϊκή καθώς μέσω της συνεργασίας των Βόρειων και Νότιων χωρών που προτείνει θα επιτευχθεί η επιθυμητή κοινωνική σύγκλιση για την εξασφάλιση μιας δίκαιης και ειρηνικής Ευρώπης. Η επιδιωκόμενη πανευρωπαϊκή συνεργασία και η εξομάλυνση των σχέσεων «Βορρά – Νότου», η κοινωνική σύγκλιση, η μέριμνα για την οικολογία, την έρευνα και τις μικρομεσαίες επιχειρήσεις, ο «ενιαίος κοινωνικός χώρος» ως αναπόσπαστο τμήμα μιας εναλλακτικής οικονομικής πολιτικής στην Ευρώπη και ο σεβασμός των εργαζομένων, των κοινωνικών κινημάτων και των δικαιωμάτων απέναντι στο κέρδος, το κεφάλαιο και τον νεοσυντηρητισμό αποτελούν συλλήβδην τη βάση πάνω στην οποία δόμησε αργότερα τις θέσεις του για την Ευρώπη και την Ευρωπαϊκή Ένωση, τόσο ο ΣΥΝ όσο και ο ΣΥΡΙΖΑ.

Εντύπωση προκαλεί το γεγονός ότι η διακήρυξη της συμμαχίας του ΣΥΝ για τις εκλογές του Ιουνίου του 1989 δεν περιλαμβάνει καμία αναφορά σε θέματα του άξονα της Ευρώπης / Ευρωπαϊκής Ένωσης. Το μανιφέστο για τις εκλογές του Απριλίου του 1990 περιλαμβάνει μόλις 6 αναφορές σε ποσοστό 1,6% για την Ευρώπη. Η στάση του ΣΥΝ απέναντι στην Ευρώπη εμφανίζει κοινά σημεία με αυτή της ΕΑΡ ως προς τον στόχο της σύγκλισης των εθνικών οικονομιών και την ειδική μέριμνα προς τις λιγότερο αναπτυγμένες χώρες. Στα πλαίσια της ειδικής μέριμνας προς τις υπανάπτυκτες χώρες, προτείνει διπλασιασμό του κοινοτικού προϋπολογισμού, ως απαραίτητο μέτρο για την προώθηση του στόχου της σύγκλισης των οικονομιών στο πλαίσιο της ΕΟΚ. Ο ΣΥΝ αναφέρεται στο θέμα της ένταξης της δραχμής στο ευρωπαϊκό νομισματικό σύστημα και υποστηρίζει τον συντονισμό των νομισματικών πολιτικών με σεβασμό στην ιδιαιτερότητα της κάθε χώρας και τη λήψη ειδικών διαρθρωτικών μέτρων από την Κοινότητα υπέρ των χωρών με ασθενέστερα νομίσματα, μεγάλα ελλείμματα και υψηλό πληθωρισμό, όπως η Ελλάδα.

10.3. Ο φιλοευρωπαϊκός ΣΥΝ (1992 – 1999)

Το κείμενο της πολιτικής απόφασης του ιδρυτικού συνεδρίου του ΣΥΝ το καλοκαίρι του 1992 περιλαμβάνει 36 αναφορές στον άξονα Ευρώπη / Ευρωπαϊκή Ένωση σε ποσοστό 9,35%. Ο ενιαίος ΣΥΝ, όπως η ΕΑΡ και η εκλογική συμμαχία του ΣΥΝ τάσσεται *«σταθερά υπέρ της πορείας προς μια ενωμένη Ευρώπη που δεν θα οικοδομηθεί με βάση τη λογική των δυνάμεων της αγοράς, του χρήματος και του ατλαντισμού αλλά σε όρους δημοκρατίας, κοινωνικής αλληλεγγύης, συνοχής και σύγκλισης, ειρήνης και ασφάλειας για όλους»* (ΣΥΝ, 1992:6). Επιπλέον, ο ΣΥΝ κάνει λόγο για την επίτευξη συνεργασίας μεταξύ των λαών της Ανατολικής Ευρώπης με τους λαούς του Νότου, με την Ευρώπη να μην είναι φρούριο τεχνοκρατικών αποφάσεων και διαφορετικών ταχυτήτων αλλά πεδίο που θα προσφέρει τη συνεργασία και την αλληλεγγύη μεταξύ των λαών. Ενώ υποστηρίζει αδιαμφισβήτητα τον ευρωπαϊκό προσανατολισμό της χώρας, ωστόσο, δεν παραλείπει να επισημάνει στο λόγο του τα μελανά σημεία που διαφαίνονται στους συσχετισμούς της Ευρώπης. Η ιδέα για παράδειγμα μιας Ευρώπης φρουρίου, «μίας όασης δημοκρατίας, σε μια παγκόσμια πεδιάδα γεμάτη ερείπια και δυστυχία» είναι κάθετα αντίθετη με το όραμα του κόμματος για την δημιουργία ενός πολιτικού υποκειμένου της Ενωμένης Ευρώπης που θα αποτελεί πόλο σταθερότητας και ασφάλειας στην παγκόσμια σκηνή (Δαμανάκη, 1992: 43). Ο Συνασπισμός έχοντας υπερψηφίσει τη συνθήκη του Μάαστριχτ (Φεβρουάριος 1992) διαπιστώνει πως το κρίσιμο ερώτημα είναι το πώς θα διαμορφωθεί η Ενωμένη Ευρώπη μετά το Μάαστριχτ και ποια Ελλάδα μπορεί να συμμετάσχει σε αυτήν, καταλήγοντας πως *«ο δρόμος βρίσκεται στην ανατροπή των όρων, των επιλογών και των πολιτικών που κατόντησαν την Ελλάδα τελευταία χώρα και αδύνατο κρίκο της ΕΟΚ, ανίκανη να παρακολουθήσει και τους πιο αργούς βηματισμούς προς την ενοποίηση»* (Ο.π.:11).

Ο Συνασπισμός ψηφίζει την κύρωση της συνθήκης προς την Ευρωπαϊκή Ένωση, επειδή πιστεύει ότι «η Χώρα μας πρέπει να είναι ενεργώς παρούσα και να συμμετέχει δραστήρια στη διαδικασία για την οικονομική αλλά κυρίως για την πολιτική ένωση της Ευρώπης». Ο Συνασπισμός αισθάνεται σαν ένα «οργανικά αναπόσπαστο μέρος μιας ευρωπαϊκής αριστερός» και κατά συνέπεια οραματίζεται «μία ομοσπονδιακή Ευρώπη των πολιτών και των περιφερειών, μία κοινωνική και οικολογική Ενωμένη Ευρώπη» (Δαμανάκη, 1992: 43). Ο Συνασπισμός επιδιώκει μία Ευρώπη που θα είναι περιοχή άνθησης της δημοκρατίας, της ελευθερίας και των δημοκρατικών θεσμών, ενώ παράλληλα θα είναι χώρος συνύπαρξης και αλληλεπίδρασης διαφορετικών εθνικών, πολιτισμικών, πολιτικών και πνευματικών παραδόσεων και θα χαρακτηρίζεται από σεβασμό στα δικαιώματα των πολιτών αλλά

και των εθνικών και κοινωνικών μειονοτήτων. Η βασική επιλογή του Συνασπισμού υπέρ της συμμετοχής του στην δημιουργία της Ενωμένης Ευρώπης, συνδέεται με το γεγονός ότι «η Ευρωπαϊκή Κοινότητα είναι σήμερα η μοναδική περιοχή στον κόσμο, όπου σε ένα σύνολο χωρών, συνυπάρχουν τρεις βασικές κατακτήσεις: Υπάρχει πλουραλιστική δημοκρατία, υπάρχει ένα σημαντικό βιοτικό επίπεδο και ένα σχετικά - με ιδιαίτερη έμφαση στη λέξη- υψηλό επίπεδο κοινωνικής προστασίας» (Ο.π.).

Το κείμενο της πολιτικής απόφασης του 2ου Συνεδρίου του ΣΥΝ το 1996 περιλαμβάνει 31 αναφορές σε θέματα Ευρώπης / Ευρωπαϊκής Ένωσης, σε ποσοστό 6,17%. Στο σύνολό τους, 17 αναφορές είναι θετικές και 14 αρνητικές καθιστώντας τη στάση του κόμματος απέναντι στην Ευρώπη πιο κριτική συγκριτικά με το ιδρυτικό του συνέδριο το 1992. Εκκινώντας την ανάπτυξη των θέσεων του από τη διαπίστωση ότι η Ελλάδα καταγράφεται ως ο πιο «αδύνατος κρίκος» της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΣΥΝ, 1996α:5), ο ΣΥΝ κρίνει επιτακτική την ανάγκη η Ελλάδα να διαμορφώσει συμμαχίες με άλλες χώρες, κυρίως του Νότου και να διαπραγματευτεί μεθοδικά ώστε να υπάρξει πρόοδος. Από τότε η Ελλάδα αναγιγνώσκεται στο λόγο του ΣΥΝ ως χώρα στη δεύτερη ταχύτητα της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Από τότε, επίσης, αναγνωρίζεται η θετική σημασία της συμμαχίας της Ελλάδας με τις χώρες του Ευρωπαϊκού Νότου, συμμαχία που επανέρχεται την περίοδο της διαπραγματεύσεως Η πορεία, σύμφωνα με τον ΣΥΝ, δεν θα είναι «ευθύγραμμη και ειδυλλιακή αλλά θα αποτελέσει το αντικείμενο επίπονων και σκληρών διαπραγματεύσεων» (ΣΥΝ, 1996α: 5-6). Η διαπίστωση αυτή μπορούμε να πούμε ότι αποτελεί προάγγελο των όσων συνέβησαν το πρώτο εξάμηνο του 2015, κάτι σαν «*αυτοεκπληρούμενη προφητεία*» των σκληρών διαπραγματεύσεων της κυβέρνησης ΣΥΡΙΖΑ – ΑΝΕΛ με τους ευρωπαίους εταίρους που οδήγησαν στη διεξαγωγή του δημοψηφίσματος τον Ιούλιο του 2015.

Ο ΣΥΝ συνεχίζει όπως και το ΚΚΕ Εσωτερικού και η μετεξέλιξή του σε ΕΑΡ να τάσσεται υπέρ της πορείας προς μια ενωμένη Ευρώπη και επαναλαμβάνει τις θέσεις του ιδρυτικού του συνεδρίου το 1992, υποστηρίζονται μια Ευρώπη που διαπνέεται από τις αξίες της αλληλεγγύης, της δημοκρατίας, της σύγκλισης, της ειρήνης και της ασφάλειας και όχι της ανεξέλεγκτης αγοράς, του χρήματος και του ατλαντισμού (ΣΥΝ, 1996β: 12). Η απόρριψη της εικόνας της Ευρώπης – φρούριο εμφανίζεται ξανά στην πολιτική απόφαση του 2ου συνεδρίου όπως και στα μετέπειτα προγράμματα του ΣΥΝ και ΣΥΡΙΖΑ. Ο ΣΥΝ αντιτάσσεται στη λογική του εθνικού συμφέροντος και απομονωτισμού στη λογική του κέρδους και των νεοφιλελεύθερων

προσανατολισμών¹⁸⁵ για την ευρωπαϊκή ενοποίηση που μόνο ανισότητες μπορούν να προκαλέσουν και στηρίζει τη θέση για οικοδόμηση μιας Ευρώπης που θα αντανάκλα τις βασικές θέσεις του προγράμματος του, μια Ευρώπη κοινωνικά δίκαιη που θα διασφαλίζει την οικολογία και τα δικαιώματα των εργαζομένων.

Το νέο στοιχείο που προκύπτει από τη μελέτη της πολιτικής απόφασης του 2ου συνεδρίου του ΣΥΝ είναι η αλλαγή της στάσης του ως προς την Συνθήκη του Μάαστριχτ. Ενώ υπερψήφισε τη συνθήκη κάνοντας λόγο για μια θετική εξέλιξη στην πορεία της Ευρώπης στο ιδρυτικό του συνέδριο το 1992, το 1996 ο ΣΥΝ τάσσεται υπέρ της άμεσης και ριζοσπαστικής μεταρρύθμισης της Συνθήκης του Μάαστριχτ, ώστε η πορεία προς την Ευρωπαϊκή Ένωση να αποκτήσει αναπτυξιακό, οικολογικό, δημοκρατικό και κοινωνικό δυναμισμό με σκοπό την οικοδόμηση μιας ενιαίας Ευρώπης της αλληλεγγύης, της προόδου, της κοινωνικής και οικολογικής προστασίας και της απασχόλησης (ΣΥΝ, 1996β: 15). Το μανιφέστο των εκλογών του 1996 με μόλις 4 αναφορές (3,63%) αντανάκλα τις θέσεις του συνεδρίου του κόμματος που προηγήθηκε, με τον ΣΥΝ να ζητά εκ νέου τη μεταρρύθμιση της Συνθήκης του Μάαστριχτ ώστε να καλυφθούν τα «δημοκρατικά, κοινωνικά και οικολογικά ελλείμματα» (Ο.π.:3). Ωστόσο, ο ΣΥΝ δεν εγκαταλείπει τη θέση ότι «η Ευρωπαϊκή Ενοποίηση αποτελεί τη βασική κατεύθυνση της εθνικής στρατηγικής της Ελλάδας και μιας πολυδιάστατης εξωτερικής πολιτικής» (Ο.π.:4).

10.5. Φιλοευρωπαϊκός ΣΥΝ με κριτική στάση (2000 – 2003)

Στις εκλογές του 2000, το εκτενές κείμενο των 56 σελίδων της διακήρυξης του ΣΥΝ εμπεριέχει 64 αναφορές στη θεματική Ευρώπη / Ευρωπαϊκή Ένωση σε ποσοστό 9,48%. Από τις 64 αναφορές, οι 36 είναι θετικές και οι 28 αρνητικές ως προς τη στάση του κόμματος απέναντι στην Ευρώπη και την Ευρωπαϊκή Ένωση. Στο κείμενο της διακήρυξης ο ΣΥΝ εκφράζει τους προβληματισμούς του αναφορικά με την ευρωπαϊκή πρόκληση που ανοίγεται με την ένταξη της χώρας στην Οικονομική και Νομισματική Ένωση (ΟΝΕ)¹⁸⁶. Η πορεία της χώρας στη μετα-ΟΝΕ εποχή κρίνεται κρίσιμη καθώς μεγάλο μέρος της εξουσίας μεταφέρεται σε υπερεθνικά όργανα (ΣΥΝ, 2000α: 5). Η

¹⁸⁵ Σε αυτή τη λογική προτείνει τη σύνδεση της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας με ελέγχους από το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο (ΣΥΝ, 1996: 14).

¹⁸⁶ Το αίτημα για την ένταξη της χώρας στην ΟΝΕ υποβλήθηκε από τον τότε Πρωθυπουργό Κώστα Σημίτη στις 9 Μαρτίου 2000 ενώ η επικύρωση της ένταξης έγινε στο πλαίσιο της Συνόδου Κορυφής που πραγματοποιήθηκε στην Πορτογαλία το διήμερο 19 και 20 Ιουνίου 2000.

ένταξη της χώρας στην ΟΝΕ χαρακτηρίζεται από τον ΣΥΝ *«αναγκαία αλλά όχι ικανή από μόνη της προϋπόθεση για την αντιμετώπιση των μεγάλων διαρθρωτικών, οικονομικών και κοινωνικών προβλημάτων»* (Ο.π.:7). Ο ΣΥΝ συνεχίζει να τάσσεται υπέρ της Ευρωπαϊκής Ένωσης, καθώς θεωρεί για παράδειγμα ότι η ένταξη της Κύπρου στην ΕΕ, μπορεί να συμβάλλει καθοριστικά στην επίλυση του Κυπριακού, ωστόσο, διαφωνεί με τον χαρακτήρα της οικονομικής και νομισματικής ενοποίησης όπως διαμορφώνεται. Συνοπτικά, ο ΣΥΝ από φιλοευρωπαϊκή και όχι αντιευρωπαϊκή σκοπιά, αγωνίζεται για «τη ριζική μεταστροφή στην πορεία της ΕΕ ώστε αυτή να αποκτήσει ένα νέο δημοκρατικό, κοινωνικό και οικολογικό περιεχόμενο που θα εξασφαλίζει τον κοινωνικό και πολιτικό έλεγχο επί των δυνάμεων της αγοράς και θα αμφισβητεί τη μονοκρατορία των ΗΠΑ» (Ο.π.:9).

Συμπερασματικά, ο ΣΥΝ διατηρεί το όραμά του για μια Ενωμένη Ευρώπη που θα ενστερνίζεται τις αξίες που ο ίδιος πρεσβεύει, δηλαδή την αλληλεγγύη, την ελευθερία, τη δικαιοσύνη και την ισότητα, μία *«Ενωμένη Ευρώπη, των λαών και των πολιτισμών, όπου η εργασία θα υπάρχει για όλους και ο πλούτος θα κατανέμεται δίκαια. Όπου ο άνθρωπος θα είναι η υπέρτατη αξία και η συλλογικότητα που τόσο μισεί ο νεοφιλελευθερισμός θα είναι κανόνας ζωής»*. (Ο.π.: 29)

Το κείμενο της πολιτικής απόφασης του τρίτου Συνεδρίου του ΣΥΝ το καλοκαίρι του 2000 περιλαμβάνει 16 αναφορές, μοιρασμένες ισόποσα σε 8 θετικές και 8 αρνητικές σε ποσοστό 7,92%, σχετικά με θεματικές του άξονα Ευρώπη / Ευρωπαϊκή Ένωση που μελετάμε. Στο 3ο Συνέδριο δεν παρατηρούνται αλλαγές στη στάση του ΣΥΝ όσον αφορά την Ευρώπη καθώς επαναλαμβάνει την αμφισβήτηση και την αλλαγή των προσανατολισμών της Ευρωπαϊκής Ένωσης που επιθυμεί. Το δίλημμα σύμφωνα με το κόμμα, εντοπίζεται στη μορφή της Ευρώπης και στο αν χρειάζεται μία Ευρωπαϊκή Ένωση *«ενσωματωμένη και αφομοιωμένη πλήρως στο σημερινό μοντέλο παγκοσμιοποίησης ή μία δύναμη αλλαγής αυτού του μοντέλου»* (ΣΥΝ, 2000β: 8). Ο ΣΥΝ εμμένει σταθερά στον ευρωπαϊκό προσανατολισμό του καθώς, *«το μέλλον της ελληνικής κοινωνίας είναι συνυφασμένο με το μέλλον της Ευρώπης, το χαρακτήρα, το εύρος και την κατεύθυνση της Ευρωπαϊκής Ενοποίησης»* και το διακύβευμα είναι η *διαμόρφωση μιας «συνολικής στρατηγικής για τη συμμετοχή και συμβολή της Ελλάδας στις ευρωπαϊκές διαδικασίες για την αλλαγή τους»* (Ο.π.). Χαρακτηρίζει ως σημαντική θετική εξέλιξη την ένταξη της χώρας ΟΝΕ (Ο.π.), ωστόσο ασκεί έντονη κριτική στον μονόπλευρο τρόπο που σχεδιάστηκε και προωθήθηκε συνολικά η ΟΝΕ, με χαρακτηριστική την άρνηση του ΣΥΝ να επικυρώσει την συνθήκη του Άμστερνταμ. Ο

ΣΥΝ είχε ζητήσει δημοψήφισμα πριν την κύρωση της Συνθήκης από τη Βουλή με το σκεπτικό ότι αυτές «οι συνθήκες δεν δεσμεύουν μόνο το παρόν. Δεσμεύουν και το μέλλον» (Δραγασάκης, 1999:4274). Η άρνησή του αντανακλά τη θέση του για την επίτευξη μιας δικαιότερης αναδιανομής του εισοδήματος και του πλούτου και τη συγκρότηση ενός αποτελεσματικού συστήματος κοινωνικής προστασίας (ΣΥΝ, 2000β: 9).

Το Προγραμματικό Συνέδριο του ΣΥΝ διεξήχθη τον Μάιο και Ιούνιο του 2003 και αποτελεί το Συνέδριο όπου καταγράφονται οι περισσότερες αρνητικές αναφορές στον άξονα Ευρώπη / Ευρωπαϊκή Ένωση στο σύνολο των συνεδριακών κειμένων του ΣΥΝ και ΣΥΡΙΖΑ. Πιο συγκεκριμένα, στο σύνολο του κειμένου των 41 σελίδων που περιλαμβάνει τις προγραμματικές κατευθύνσεις του κόμματος, από τις 39 αναφορές στην Ευρώπη και την ΕΕ σε ποσοστό 8,06%, οι 22 είναι αρνητικές και οι 17 θετικές. Όπως διαπιστώσαμε και σε προηγούμενη ενότητα (στην εξέταση του άξονα της Οικονομίας), στο κείμενο του προγραμματικού συνεδρίου τα ψήγματα δισταγμού για την πορεία και λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης σε προγενέστερα κομματικά κείμενα του ΣΥΝ, μετατρέπονται σε αρνητική κριτική. Η αρνητική κριτική που ασκεί ο ΣΥΝ στον τρόπο λειτουργίας της Ευρωπαϊκής Ένωσης σχετίζεται με την ευελιξία που προκαλείται στην αγορά εργασίας, την απελευθέρωση των απολύσεων, την αύξηση της επισφαλούς απασχόλησης και τις ιδιωτικοποιήσεις της δημόσιας περιουσίας.

Μολονότι η φιλοευρωπαϊκή στάση του ΣΥΝ παραμένει αμετάβλητη καθώς η συμμετοχή της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Ένωση και την ΟΝΕ εξακολουθεί να κρίνεται αναγκαία (ΣΥΝ, 2003: 25), ωστόσο, η πρόσδεση της ελληνικής οικονομίας στο ισχυρό ευρώ έλαβε χώρα με όρους που έφεραν περισσότερα προβλήματα στη διαχείριση του πλούτου και της απασχόλησης στην Ελλάδα. Επιπλέον, η Ελλάδα δείχνει να έχει μεγάλη απόσταση από τις ισχυρότερες οικονομίες της Ευρώπης (Ο.π.). Ο ΣΥΝ θέτει ως πλαίσιο αναφοράς το μοντέλο του νεοφιλελεύθερου καπιταλισμού που επικρατεί στην Ευρώπη και παράγει πολλά προβλήματα μαζί με το έλλειμμα δημοκρατίας που προκαλεί η απευθείας ανάθεση των αρμοδιοτήτων σε υπερεθνικούς θεσμούς.

Ο ΣΥΝ πιστεύει πως ο αγώνας που πρέπει να γίνει οφείλει να έχει ως κεντρικό στόχο την πάταξη της νεοφιλελεύθερης καπιταλιστικής παγκοσμιοποίησης αλλά και την ταυτόχρονη διασφάλιση του «ευρωπαϊκού κεκτημένου» (Ο.π.: 20). Στην κατεύθυνση αυτή, προτείνει μία σειρά μέτρων για την πορεία της χώρας τα οποία

περιλαμβάνουν τα εξής (Ο.π.: 21 – 22): α) την αντικατάσταση του ισχύοντος νεοφιλελεύθερου Συμφώνου Σταθερότητας, το οποίο είναι μονομερώς προσηλωμένο στη συγκράτηση του πληθωρισμού και των ελλειμμάτων, από ένα Σύμφωνο για την κοινωνική συνοχή, την απασχόληση και την οικολογικά δεσμευμένη ανάπτυξη, β) την υποχρέωση της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας να περιλάβει στους στόχους της την πλήρη απασχόληση και την οικολογικά δεσμευμένη ανάπτυξη, γ) τη σταδιακή αύξηση των πόρων του κοινοτικού προϋπολογισμού ως ποσοστού του ΑΕΠ της Ευρωπαϊκής Ένωσης, από το σημερινό απαράδεκτα χαμηλό επίπεδο του 1,2%, στο 5% το 2007, δ) τη διατήρηση και βελτίωση των παροχών των δημόσιων συνταξιοδοτικών συστημάτων και την αποφυγή κάθε προσπάθειας ιδιωτικοποίησής τους, ε) την προστασία των δημοσίων αγαθών με την εφαρμογή εναλλακτικών πολιτικών κατ' αρχάς στους τομείς της ενέργειας, των μεταφορών, την εναρμόνιση και τον συντονισμό στο πεδίο της φορολογίας των επιχειρήσεων και των εισοδημάτων από κεφάλαια και την εισαγωγή των λεγόμενων πράσινων φόρων, ζ) την ανακατανομή του φορολογικού βάρους προς όφελος των εργαζομένων και των χαμηλότερων εισοδηματικά στρωμάτων, η) την εξάλειψη των ανισοτήτων μεταξύ ανδρών και γυναικών στην αγορά εργασίας και τη μείωση του χρόνου εργασίας στις 35 ώρες την εβδομάδα, θ) τη διασφάλιση ότι οι εθνικές μειονότητες εργαζομένων, οι μειονότητες των μεταναστών και των παράνομα εργαζομένων, καθώς και τα άτομα με ειδικές ανάγκες ή δεξιότητες, θα ωφεληθούν πλήρως από όλες τις πολιτικές απασχόλησης και κοινωνικής προστασίας της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ι) τη διαμόρφωση μιας συνολικής ευρωπαϊκής οικολογικής πολιτικής που θα αφορά, εκτός των άλλων, την ασφάλεια των τροφίμων και γενικότερα την προστασία των καταναλωτών.

Για τον ΣΥΝ, τέλος, ο πολιτικός έλεγχος της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας, καθώς και η δυνατότητα υπογραφής ευρωπαϊκών συλλογικών συμβάσεων πρέπει να αποτελέσουν σταθερά και μόνιμα αιτήματα τόσο της ευρωπαϊκής Αριστεράς όσο και των κοινωνικών κινημάτων και των συνδικάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Ο.π.: 22). Με λίγα λόγια, ο ΣΥΝ επιθυμεί μία Ευρωπαϊκή Ένωση που θα λειτουργεί σύμφωνα με τις αξίες και τους στόχους του δικού του προγράμματος που διαπνέεται από τη δίκαιη κατανομή του πλούτου, την μέριμνα για τους εργαζόμενους, τους μετανάστες και τα ευάλωτα κοινωνικά στρώματα καθώς και τις αξίες της οικολογίας, της ισότητας και της αλληλεγγύης. Σε καθαρά πολιτικό επίπεδο, ο ΣΥΝ δεν παραλείπει να αναφερθεί στην ανάγκη για τη συγκρότηση του Ευρωπαϊκού Κόμματος της Δημοκρατικής Ριζοσπαστικής Αριστεράς, ως ένα κόμμα που μπορεί «να συνθέσει γόνιμα την

ιστορική, κοινωνική, πολιτική και θεωρητική πείρα όλων των συνιστωσών του και να εξελιχθεί σε καταλύτη σημαντικών πολιτικών ανακατατάξεων στην κλίμακα ολόκληρης της Ευρώπης» (Ο.π.: 22).

Το κείμενο της εκλογικής διακήρυξης για τις εκλογές της 7ης Μαρτίου 2004 δεν περιλαμβάνει καμία αναφορά στον άξονα της Ευρώπης / Ευρωπαϊκής Ένωσης. Στο 4ο Συνέδριο του κόμματος που ακολούθησε τον Δεκέμβριο του ίδιου έτους, η πολιτική απόφαση εμπεριέχει μόλις 7 αναφορές σε ποσοστό 3,35%, 4 θετικές και 3 αρνητικές. Ο ΣΥΝ συνεχίζει να υποστηρίζει την πολιτική ενοποίηση της Ευρώπης στην προοπτική του κεντρικού του στόχου για σοσιαλισμό με ελευθερία και δημοκρατία, χωρίς να παραλείψει να επισημάνει πως η Ελλάδα «εντάχθηκε σε ένα ισχυρό νόμισμα, με μια αδύναμη παραγωγική και οικονομική βάση και αυτό το δομικό πρόβλημα θα ενταθεί στο μέλλον» (ΣΥΝ, 2004: 3).

Ενώ η εκλογική διακήρυξη των εκλογών του 2004 δεν περιλαμβάνει καμία αναφορά στον άξονα της Ευρώπης / Ευρωπαϊκής Ένωσης, στη διακήρυξη για τις εκλογές του 2007 καταγράφονται μόλις 2 αναφορές σε ποσοστό 3,33%. Το πλαίσιο αναφοράς στο «αφήγημα» του ΣΥΝ για την Ευρώπη, εμπεριέχει σε μεγαλύτερο βαθμό απ' ό,τι στο παρελθόν, την έννοια του νεοφιλελευθερισμού. Σύμφωνα με τον ΣΥΝ, η Ευρωπαϊκή Ένωση υπακούει σε έναν «νεοφιλελεύθερο καταναγκασμό» και τα δύο κόμματα στην Ελλάδα (ΠΑΣΟΚ και ΝΔ) «κρύβονται πίσω από τις κατευθύνσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης, κατευθύνσεις που φτιάχτηκαν με τις ευλογίες και τη συνδρομή τους, ακριβώς με αυτό το σκοπό: να προωθήσουν αλλαγές σε βάρος των κοινωνικών κατακτήσεων, χωρίς να αναλαμβάνουν οι κυβερνήσεις το πολιτικό κόστος». (ΣΥΡΙΖΑ, 2007:13)

10.6. Ευρωπαϊκός προσανατολισμός υπό προϋποθέσεις (2008 – Ιούνιος 2013)

Στο 5ο του Συνέδριο τον Φεβρουάριο του 2008 ο ΣΥΝ υιοθετεί μια περισσότερο ευρωσκεπτικιστική στάση συγκριτικά με προηγούμενες πολιτικές αποφάσεις καθώς οι πολιτικές της Ευρώπης εντάσσονται στη λογική των «δεινών του νεοφιλελευθερισμού». Οι αρνητικές αναφορές προς την Ευρώπη ισοδυναμούν με τις θετικές στο σύνολο των αναφορών (12 αναφορές σε ποσοστό 2,66%). Η στάση του ΣΥΝ σε καμία περίπτωση δεν ισοδυναμεί με αντιευρωπαϊκή στάση. Αντιθέτως, μέσω μίας μαρξιστικής θέασης της Ευρώπης που επιχειρεί, ο ΣΥΝ θεωρεί ότι η ευρωπαϊκή ενοποίηση μπορεί να επιτευχθεί μέσω της πολιτικής στρατηγικής της Αριστεράς που ανταγωνίζεται τη

στρατηγική του κεφαλαίου (ΣΥΝ, 2008: 12). Σύμφωνα με την πολιτική απόφαση του Συνεδρίου, *«οι ηγεσίες των κυρίαρχων σήμερα συντηρητικών, αλλά και σοσιαλδημοκρατικών ή σοσιαλιστικών, δυνάμεων έχουν υιοθετήσει στην πλειοψηφία τους τη νεοφιλελεύθερη στρατηγική και ασκούν την αντίστοιχη πολιτική κάθε φορά που βρίσκονται στην κυβέρνηση. Έτσι, η ΟΝΕ - τουλάχιστον έτσι όπως εφαρμόστηκε το Σύμφωνο Σταθερότητας, η στρατηγική της Λισσαβόνας, η συμφωνία της Μπολόνια, η οδηγία Μπολκενστάιν, τα συστήματα υγείας και ασφάλισης που έχουν υιοθετηθεί, ο ρόλος που επιφυλάσσεται στην παιδεία και την εκπαίδευση εντάσσονται απολύτως στην πολιτική του νεοφιλελευθερισμού, όπως κυριαρχεί σήμερα σε πανευρωπαϊκή κλίμακα»* (Ο.π.).

Ως αντίποδα της νεοφιλελεύθερης και άδικης Ευρώπης, ο ΣΥΝ επαναλαμβάνει το σταθερό αίτημά του για μια Ευρώπη με τους λαούς πρωταγωνιστές της που θα υπερασπίζεται τις προγραμματικές θέσεις του ΣΥΝ για κοινωνικές κατακτήσεις, μόνιμη και σταθερή απασχόληση για όλους, καταπολέμηση της φτώχειας, μείωση των εισοδηματικών ανισοτήτων, *«μια Ευρώπη ανοιχτή πολιτισμικά, που στηρίζει τα δικαιώματα και αίρει τις όποιες διακρίσεις φύλου, φυλής, θρησκείας, τόπου καταγωγής και σεξουαλικού προσανατολισμού, μια Ευρώπη όπως ο ΣΥΝ, που θα αντανakλά τις βασικές του αξίες, θα είναι οικολογική, ειρηνική και θα έχει ως στόχο τον σοσιαλισμό με Ελευθερία και δημοκρατία»* (Ο.π.).

Το μανιφέστο για τις εκλογές του 2009 περιλαμβάνει μόνο μία αναφορά στην Ευρώπη η οποία αναγνωρίζει τη νεοφιλελεύθερη πολιτική που εφαρμόζεται στην Ευρώπη και την Ελλάδα ως αιτία της οικονομικής κρίσης. Ως υπεύθυνη για την κρίση που δημιουργήθηκε παρουσιάζεται η νεοφιλελεύθερη πολιτική που εφαρμόστηκε όλα αυτά τα χρόνια σε Ελλάδα και Ευρώπη (ΣΥΝ, 2009:4).

Στο έκτακτο και τελευταίο Συνέδριο του ΣΥΝ τον Ιούνιο του 2010, η πολιτική απόφαση περιλαμβάνει 22 αναφορές στον άξονα Ευρώπη / Ευρωπαϊκή Ένωση. Οι αρνητικές αναφορές (14) προς την Ευρώπη και την Ευρωπαϊκή Ένωση υπερτερούν των θετικών (8) στο σύνολο του κειμένου (22 αναφορές με ποσοστό 9,95% επί του συνολικού κειμένου), όπως συνέβη και στο κείμενο των προγραμματικών κατευθύνσεων στο προγραμματικό Συνέδριο του ΣΥΝ το 2003 που εξετάσαμε παραπάνω. Οι θετικές αναφορές αφορούν για ακόμα μια φορά τη θέση του ΣΥΝ υπέρ του ευρωπαϊκού προσανατολισμού της χώρας, ενώ στο 6ο Συνέδριο παρατηρείται μία αριστερή στροφή του κόμματος στην ερμηνεία της δομής της Ευρωπαϊκής Ένωσης, καθώς ο ΣΥΝ χρησιμοποιώντας μαρξιστικό λεξιλόγιο αναφέρει πως «η

χρηματοπιστωτική κρίση και ιδιαίτερα η κρίση χρέους και η ύφεση αποκάλυψαν τους βαθιά ταξικά όρους με τους οποίους οικοδομήθηκε η Ευρωπαϊκή Ένωση, ως μια νομισματική ένωση υπεράσπισης των συμφερόντων του κεφαλαίου και μάλιστα του χρηματοπιστωτικού κεφαλαίου κατεξοχήν» (ΣΥΝ, 2010: 2).

Ενδιαφέρον στοιχείο αποτελεί ότι ο ΣΥΝ απορρίπτει την Συνθήκη του Μάαστριχτ που είχε υποστηρίξει και ψηφίσει στο παρελθόν, υποστηρίζοντας πως μετά τη λανθασμένη κριτική υποστήριξη της συνθήκης του Μάαστριχτ, η καταψήφιση από τον Συνασπισμό της συνθήκης της Νίκαιας, της «Ευρωπαϊκής Συνταγματικής Συνθήκης» και πρόσφατα της συνθήκης της Λισαβόνας αποτελούν έναν ορθό επαναπροσδιορισμό της ευρωπαϊκής μας πολιτικής (Ο.π.). Η ευρωσκεπτικιστική στάση του κόμματος προς την Ευρωπαϊκή Ένωση ενισχύεται και από την απόρριψη του οικονομικού μοντέλου της που σύμφωνα με τον ΣΥΝ βασίζεται στο νεοφιλελεύθερο μοντέλο και τους «καταναγκασμούς του κεφαλαίου» (Ο.π.:3). Η εναλλακτική λύση για τον ΣΥΝ δεν είναι ο εθνικός απομονωτισμός, ούτε η διάλυση της Ευρώπης, διατυπώνοντας με άλλα λόγια την αμετάβλητη θέση του υπέρ του ευρωπαϊκού προσανατολισμού. Ωστόσο, ο ΣΥΝ δίνει περισσότερη έμφαση στη διαφορετική Ευρώπη που επιθυμεί, «μια Ευρώπη που η συνεργασία των «θιγόμενων» θα αλλάξει τους συσχετισμούς σε κάθε χώρα ξεχωριστά, ώστε ο κοινός συντονισμένος αγώνας τους θα φέρει μία διαφορετική, δημοκρατική και κοινωνική Ευρώπη, απελευθερωμένη από το μονεταρισμό» (Ο.π.). Ο ΣΥΡΙΖΑ, ως εκλογική συμμαχία, θα χρησιμοποιήσει παρόμοιο πλαίσιο με αυτό του 6ου Συνεδρίου του ΣΥΝ για να διατυπώσει τις θέσεις του σχετικά με την Ευρώπη και την Ευρωπαϊκή Ένωση στις διπλές εκλογές Μαΐου – Ιουνίου 2012. Οι αναφορές του ΣΥΡΙΖΑ στις εκλογικές διακηρύξεις Μαΐου και Ιουνίου 2012, αναφορικά με τα θέματα που σχετίζονται με την Ευρώπη είναι ελάχιστες, μόλις 2 (1,5%) στο μανιφέστο του Μαΐου και 3 (2,03%) στου Ιουνίου. Όπως διαπιστώσαμε σε προηγούμενη ενότητα, τα οικονομικά θέματα μονοπωλούν το ενδιαφέρον του ΣΥΡΙΖΑ στις διπλές εκλογές και «συνδυάζονται» κατά κάποιο τρόπο με τα θέματα της Ευρώπης και της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Ο ΣΥΡΙΖΑ δεσμεύεται να ακυρώσει τα μνημόνια, τις δανειακές συμβάσεις και το καθεστώς επιτροπείας από την ΕΕ και το ΔΝΤ καθώς για την αριστερά προέχουν οι ανάγκες της κοινωνίας. Στο αφήγημα του ΣΥΡΙΖΑ, η Ευρωπαϊκή Ένωση από οικοδόμημα που χρήζει αλλαγής προσανατολισμού στο πρόγραμμα του ΣΥΝ, μετατρέπεται στην αιτία της οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα, στον «εχθρό» που συναποτελούν ευρωπαίοι εταίροι, συμφέροντα τραπεζών και ισχυρά κράτη της ευρωζώνης. Ο ΣΥΡΙΖΑ θεωρεί

την ηγεσία του ΠΑΣΟΚ και της ΝΔ «συνεταίρους» της ηγεσίας της Ευρωπαϊκής Ένωσης και του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου που προσπαθούν να «τρομοκρατήσουν και να εκβιάσουν τον ελληνικό λαό ενόψει των εκλογών του Μαΐου και να επιβάλουν ένα καθεστώς περιορισμένης λαϊκής κυριαρχίας στην Ελλάδα και στην Ευρώπη» (ΣΥΡΙΖΑ, 2012α: 2).

Ο ΣΥΡΙΖΑ, χρησιμοποιώντας το αφήγημα του ΣΥΝ στο τελευταίο του Συνέδριο το 2010 επιδιώκει τη ρήξη με τη νεοφιλελεύθερη πολιτική που κυριαρχεί στην Ευρωπαϊκή Ένωση. ΣΥΝ και ΣΥΡΙΖΑ ερμηνεύουν ως αιτία των «δεινών» που αντιμετωπίζει η Ελλάδα, την νεοφιλελεύθερη δομή και λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης προσδοκώντας την ανατροπή της (Ο.π.). Η κρίση στο αφήγημα του ΣΥΡΙΖΑ είναι αποτέλεσμα της μεγάλης συμμαχίας Συντηρητικών, Φιλελεύθερων και Σοσιαλδημοκρατών ενώ όμοια με τον ΣΥΝ συνεχίζει να αντιμετωπίζει την Ευρωπαϊκή Ένωση ως ένα ταξικό ζήτημα στο οποίο κυριαρχεί η λογική του κεφαλαίου (ΣΥΡΙΖΑ, 2012:2). Επιπλέον, επαναδιατυπώνει το αίτημα του ΣΥΝ για έναν διαφορετικό ρόλο της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας που θα πρέπει να χρηματοδοτεί, είτε απευθείας είτε μέσω ευρωπαϊκής δημόσιας Τράπεζας, τους προϋπολογισμούς των κρατών και τα ευρωπαϊκά προγράμματα δημόσιων επενδύσεων (Ο.π.: 8).

Ο ΣΥΡΙΖΑ αναπαράγει, τέλος, τη θέση του ΣΥΝ σχετικά με την ανάγκη επαναδημιουργίας της Ευρώπης. Η Ευρωπαϊκή Ένωση χρειάζεται να δημιουργηθεί εκ νέου, χρησιμοποιώντας ως υλικό τις αξίες που διαπνέουν το πρόγραμμα του ΣΥΝ. Ο ΣΥΡΙΖΑ κληρονομεί τις αξίες του ΣΥΝ και οραματίζεται μία ενωμένη Ευρώπη με ισότητα, κοινωνική ευαισθησία, οικολογική φροντίδα, φιλειρηνική εξωτερική πολιτική και δημοκρατία. Μια Ευρώπη «της ειρήνης, της εργασίας, των κοινωνικών δικαιωμάτων και της οικολογίας, της ισότητας ανάμεσα στα φύλα, της δημοκρατίας και της αλληλεγγύης, μια Ευρώπη σοσιαλιστική» (Ο.π.: 7 - 8)

10.7. Ταξική ανάγνωση και κριτική: ο ενιαίος ΣΥΡΙΖΑ (Ιούλιος 2013 – Δεκέμβριος 2014)

Το κείμενο της πολιτικής απόφαση του ιδρυτικού συνεδρίου του ενιαίου ΣΥΡΙΖΑ τον Ιούλιο του 2013 είναι το δεύτερο κατά σειρά κείμενο, μετά το κείμενο του προγραμματικού Συνεδρίου του ΣΥΝ το 2003 που περιλαμβάνει τις περισσότερες αρνητικές αναφορές στη θεματική της Ευρώπης / Ευρωπαϊκής Ένωσης. Στο σύνολο των 31 αναφορών (12,65%), οι 18 είναι αρνητικές και οι 13 θετικές.

Ο ενιαίος ΣΥΡΙΖΑ αναφέρεται με μεγαλύτερη έμφαση απ' ότι ο ΣΥΝ και ο ΣΥΡΙΖΑ ως εκλογική συμμαχία, στην ταξική χροιά της οικονομικής κρίσης. *«Το ευρώ αντιμετωπίζεται κυρίως ως όχημα της γερμανικής πολιτικής, εντείνοντας τις κοινωνικές και ταξικές ανισότητες μεταξύ των χωρών, ενώ εφαρμόζονται στις ευρωπαϊκές κοινωνίες ασιατικά πρότυπα προς όφελος του κεφαλαίου»*, αναφέρει ο ενιαίος ΣΥΡΙΖΑ στην ιδρυτική του διακήρυξη (ΣΥΡΙΖΑ, 2013: 1). *«Η γερασμένη Ευρώπη, η οποία παράγει ολόένα και λιγότερο πλούτο και κινείται ανάμεσα σε δυνάμεις όπως οι ΗΠΑ, η Ρωσία, η Τουρκία, η Κίνα, οι χώρες της Λατινικής Αμερικής, δεν έχει καμία προοπτική»* διατείνεται ο ΣΥΡΙΖΑ, *«αν δεν ανατρέψει την αυτοκαταστροφική νεοφιλελεύθερη στρατηγική της»* (Ο.π.).

Ο ΣΥΡΙΖΑ χρησιμοποιεί το παράδειγμα της περιπέτειας της Κύπρου για να ενισχύσει το επιχείρημά του ότι *«η σημερινή νεοφιλελεύθερη Ευρωπαϊκή Ένωση αρνείται έμπρακτα την ιδέα της ευρωπαϊκής ενοποίησης. Η Ευρώπη δεν μπορεί να ενοποιηθεί από τις δυνάμεις του μεγάλου κεφαλαίου, που καθιστούν την Ευρωπαϊκή Ένωση απεχθή και αποκρουστική στις λαϊκές τάξεις, αλλά από τις δυνάμεις της εργασίας, τις αριστερές και προοδευτικές δυνάμεις»* (Ο.π.). Ωστόσο, παρόλο που ο ΣΥΡΙΖΑ ασκεί έντονη κριτική στον νεοφιλελεύθερο χαρακτήρα της Ευρώπης, δεν παρεκκλίνει καθόλου από τη διαχρονική θέση του ΣΥΝ που ενστερνίζεται αναφορικά με τον ευρωπαϊκό προσανατολισμό της χώρας καθώς *«η προοπτική της Ελλάδας είναι συνυφασμένη με την προοπτική της Ευρώπης, στο πλαίσιο πάντα των ευρύτερων διεθνών εξελίξεων* (Ο.π.:3).

Στο κείμενο της πολιτικής απόφασης του ιδρυτικού Συνεδρίου του ενιαίου ΣΥΡΙΖΑ αναφέρεται για πρώτη φορά με ρητό τρόπο ότι η κρίση είναι πρωτίστως ανθρωπιστική (Ο.π.:1). Το επιχείρημα αυτό χρησιμοποιήθηκε κατά κόρον στις εκλογικές διακηρύξεις που ακολούθησαν και κατ' εξοχήν στις διαπραγματεύσεις του ΣΥΡΙΖΑ με τους Ευρωπαίους εταίρους, το πρώτο εξάμηνο της κυβερνητικής θητείας ΣΥΡΙΖΑ – ΑΝΕΛ. Η ανθρωπιστική κρίση αποτελεί για τον ΣΥΡΙΖΑ το αποτέλεσμα των σκληρών μέτρων που επιβάλλει με επικεφαλής τη Γερμανία, η Τρόικα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, του ΔΝΤ και της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας στον ελληνικό λαό.

Ο στρατηγικός στόχος του ενιαίου ΣΥΡΙΖΑ δεν διαφέρει από αυτόν του ΣΥΝ και της ΕΑΡ. Με μία παραλλαγή καθώς για τον ενιαίο ΣΥΡΙΖΑ ο στόχος του σοσιαλισμού επεκτείνεται εκτός από την Ελλάδα και στην Ευρώπη με τη βοήθεια των Κοινοτικών Πλαισίων Στήριξης (Ο.π.: 3). Επιπλέον, στο κείμενο της πολιτικής

απόφασης του ιδρυτικού Συνεδρίου του ενιαίου ΣΥΡΙΖΑ δίνεται εκ νέου έμφαση στον κινηματικό χαρακτήρα του κόμματος ο οποίος εμπνέει και τη φύση της σχέσης του με την Ευρώπη. Η Ευρώπη στο λόγο του ΣΥΡΙΖΑ βρίσκεται στον αντίποδα της σημερινής Ευρώπης, καθώς ο ενιαίος ΣΥΡΙΖΑ οραματίζεται την Ευρώπη του Διαφωτισμού και της ριζοσπαστικής κριτικής του, των επαναστάσεων, του κοινωνικού κράτους, της δημοκρατίας και των μαζικών κοινωνικών κινημάτων από τα κάτω. Ενώ τόσο ο ΣΥΝ όσο και ο ΣΥΡΙΖΑ παραμένουν σταθερά φιλοευρωπαϊκά κόμματα, η ειδοποιός διαφορά τους βρίσκεται στο γεγονός ότι ο ΣΥΝ μιλάει για μια Ευρώπη της οικολογίας και της αλληλεγγύης, ενώ ο ΣΥΡΙΖΑ για μια Ευρώπη του κοινωνικού κράτους, των επαναστάσεων και της Δημοκρατίας.

Στο πρόγραμμα του ενιαίου ΣΥΡΙΖΑ, η επιβολή των νεοφιλελεύθερων πολιτικών στους λαούς της Ευρώπης έχει ήδη γεννήσει ένα ευρωπαϊκό κίνημα αντίστασης και εξέγερσης, του οποίου το ελληνικό κίνημα αποτελεί μέρος. Ο ΣΥΡΙΖΑ υιοθετεί το επιχείρημα του ΣΥΝ ότι η Ελλάδα αποτελεί χώρα του ευρωπαϊκού Νότου, προτείνοντας *«να συμπορευτεί με τις άλλες νότιες χώρες και να εμπνευστεί από τα βήματα οικονομικής και πολιτικής συνεργασίας των χωρών της Λατινικής Αμερικής, που ακολουθούν ένα δύσκολο και αντιφατικό δρόμο αποδέσμευσης ή σχετικής ανεξαρτησίας από τους διεθνείς οργανισμούς κυριαρχίας»* (Ο.π.). Επιπλέον, σε αντίθεση με τον ΣΥΝ που δεν αναφέρεται στο θέμα της ευρωπαϊκής αγροτικής πολιτικής, ο ΣΥΡΙΖΑ εκθέτει λεπτομερώς τα απαραίτητα μέτρα που πρέπει να ληφθούν για την εξασφάλιση μιας ευρωπαϊκής αγροτικής πολιτικής που θα διασφαλίζει την πρόσβαση σε υγιεινά τρόφιμα, με σταθερές και δίκαιες τιμές και οικολογικά βιώσιμες μορφές παραγωγής. Τα μέτρα αφορούν μεταξύ άλλων, τη ριζική αναθεώρηση της ΚΑΠ με αύξηση του προϋπολογισμού για την ποιοτική γεωργία, την αναδιανομή των πόρων υπέρ των μικρομεσαίων αγροτών και των μεσογειακών προϊόντων, τη στήριξη των ορεινών και νησιώτικων περιοχών και την ολική απαγόρευση των Γενετικά Τροποποιημένων Οργανισμών. Τέλος, ο ΣΥΡΙΖΑ επιδιώκει το διεθνές εμπόριο αγροτικών προϊόντων να τεθεί σε νέες βάσεις υπό την εποπτεία του ΟΗΕ, με προτεραιότητα στην τοπική και περιφερειακή παραγωγή, τον έλεγχο των πολυεθνικών και των πολιτικών ντάμπινγκ, την προώθηση της βιώσιμης ανάπτυξης και της ισότιμης συνεργασίας μεταξύ των χωρών (Ο.π.: 7).

Εξαιρετικά ενδιαφέρον σημείο στο λόγο του ΣΥΡΙΖΑ είναι η δέσμευσή του ότι *«θα αντιμετωπίσει τις ενδεχόμενες απειλές και τους εκβιασμούς των δανειστών με όλα τα δυνατά όπλα που μπορεί να επιστρατεύσει»* καθώς οι πάντες στον ΣΥΡΙΖΑ είναι έτοιμοι

να αναμετρηθούν με οποιαδήποτε εξέλιξη, βέβαιοι ότι, σε κάθε περίπτωση, ο ελληνικός λαός θα τους στηρίζει (Ο.π.: 5-6). Το σημείο αυτό αποτελεί κατά κάποιον τρόπο μία «προφητεία» των όσων διαδραματίστηκαν το καλοκαίρι το 2015 και επιβεβαιώνει ότι τα στελέχη του ΣΥΡΙΖΑ προέβησαν σε οποιαδήποτε πράξη (διαφωνία με τους ευρωπαίους εταίρους, διεξαγωγή δημοψηφίσματος), όχι παρορμητικά, παρασυρμένοι από την εκάστοτε συγκυρία αλλά σύμφωνα με την ιδεολογία και το πρόγραμμα του κόμματος. Εξάλλου, ήδη από την απόφαση του ιδρυτικού του συνεδρίου τον Ιούλιο του 2013, ο ΣΥΡΙΖΑ διεκδικεί με όλα τα πρόσφορα μέσα «την ανατροπή της σημερινής μορφής ολοκλήρωσης της Ευρώπης ώστε να επαναθεμελιωθεί συνολικά στην κατεύθυνση της δημοκρατίας, της κοινωνικής δικαιοσύνης και του σοσιαλισμού» (Ο.π.: 9).

10.8. «Η Ευρώπη αλλάζει» (;) (Ιανουάριος – Σεπτέμβριος 2015)

Στη διακήρυξη του ΣΥΡΙΖΑ για τις εκλογές του Ιανουαρίου του 2015 η Ευρώπη βρίσκεται στο κεντρικό σύνθημα του κόμματος «*Η Ελπίδα Έρχεται, η Ελλάδα Προχωράει, η Ευρώπη αλλάζει*». Ωστόσο, οι περισσότερες αναφορές της διακήρυξης αφορούν τον άξονα της οικονομίας και μόνο 3 αναφορές σε ποσοστό 1,51% την Ευρώπη. Ο ΣΥΡΙΖΑ ζητά αποφασιστική διαπραγμάτευση με τους ευρωπαίους εταίρους ώστε να επιτευχθεί η μείωση του δημόσιου χρέους και το κόστος εξυπηρέτησής του. Επιπλέον, αιτείται ένα ευρωπαϊκό αναπτυξιακό σχέδιο τύπου Μάρσαλ από το οποίο θα επωφεληθεί και η Ελλάδα (ΣΥΡΙΖΑ, 2015 α: 21).

Σε αντίθεση με το μανιφέστο του Ιανουαρίου του 2015, το μανιφέστο του Σεπτεμβρίου του 2015 περιέχει περισσότερες αναφορές σε θέματα του άξονα Ευρώπη / Ευρωπαϊκή Ένωση που εξετάζουμε. Οι 75 αναφορές σε ποσοστό 4,08% αφορούν κυρίως τα γεγονότα που έλαβαν χώρα κατά τη διάρκεια των διαπραγματεύσεων της κυβέρνησης ΣΥΡΙΖΑ – ΑΝΕΛ και των ευρωπαίων εταίρων. Σε μια προσπάθεια ανασκόπησης των όσων συνέβησαν εν είδη απολογισμού, ο ΣΥΡΙΖΑ ισχυρίζεται πως παρά τις ολιγορίες και τις πιθανές τακτικές αστοχίες του και εν μέσω εκβιασμών και τιμωρητικής διάθεσης από την πλευρά των Ευρωπαίων εταίρων (δανειστές και Θεσμοί) κατάφερε να επιλέξει το «*μη χειρόν βέλτιστον*» και να υπογράψει μία Συμφωνία επαχθή μεν, «σωτήρια» για την Ελλάδα δε. Σύμφωνα με το κείμενο της εκλογικής διακήρυξης «*η συγκεκριμένη Συμφωνία (της 13ης Ιουλίου 2015) υπογράφηκε με πραξικοπηματικούς όρους μετά από έναν άνευ προηγουμένου εκβιασμό στο πλαίσιο των*

διαπραγματεύσεων [...]. Έτσι σε κάθε της πτυχή, σε κάθε κεφάλαιο και σε κάθε διάταξη της η Συμφωνία αντανακλά αποτελέσματα της ασύμμετρης διαπραγμάτευσης, την βούληση των δανειστών για ολοκληρωτική αποδιάρθρωση του συστήματος κοινωνικής και εργασιακής προστασίας αλλά και την βούληση της ελληνικής κυβέρνησης να αντισταθεί σε αυτή την προοπτική» (ΣΥΡΙΖΑ, 2015β:7).

Ο ΣΥΡΙΖΑ αντιμετώπισε το δίλημμα «να υπογράψει μία συμφωνία η οποία ήταν βελτιωμένη σε ό,τι αφορά το θεσμικό πλαίσιο και τις προβλέψεις χρηματοδότησης (86 δις για τρία χρόνια αντί για 5 δις σε πέντε μήνες) και προβληματική - το λιγότερο - σε ότι αφορά τα μέτρα, είτε να οδηγήσει τη χώρα σε άτακτη χρεοκοπία με απρόβλεπτες συνέπειες για το μέλλον (πιθανή κατάρρευση συστημικών τραπεζών, κούρεμα καταθέσεων στις εναπομείνουσες, έξοδο από το Ευρώ χωρίς κάλυψη του νέου νομίσματος)» και επέλεξε να τη «σωτήρια» λύση να υπογράψει τη συμφωνία. Εξάλλου, στη διακήρυξη αναφέρεται πως «το δίλημμα εξάλλου που μας τέθηκε δεν ήταν Μνημόνιο ή δραχμή αλλά Μνημόνιο είτε με Ευρώ είτε με Δραχμή (πρόταση Σόιμπλε) ή άτακτη χρεοκοπία» (Ο.π.:6).

Ο ΣΥΡΙΖΑ εξακολουθεί όπως και ο ΣΥΝ να απορρίπτει τη δομή της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η κριτική του στάση είναι όμοια με αυτήν του ΣΥΝ σχετικά με τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης και του όλου ευρωπαϊκού οικοδομήματος. Ωστόσο, ο ΣΥΡΙΖΑ εμφανίζεται περισσότερο κριτικός απέναντι στον ηγεμονικό ρόλο της Γερμανίας στην διαδικασία επιβολής των προγραμμάτων δημοσιονομικής προσαρμογής και της ομοσπονδιοποίησης της Ευρώπης σε ένα άκρος νεοφιλελεύθερο πλαίσιο¹⁸⁷. Ο ΣΥΡΙΖΑ όπως και ο ΣΥΝ τάσσεται κατά του νεοφιλελευθερισμού και υπέρ της Δημοκρατίας στην Ευρώπη και επιθυμεί μια Ευρώπη των δικαιωμάτων, της δικαιοσύνης και της ισότητας, μακριά από τη λογική του κέρδους (ΣΥΡΙΖΑ, 2015β).

Ο ΣΥΡΙΖΑ στον απολογισμό που κάνει για την πρώτη κυβέρνηση της Αριστεράς, αναφέρεται στο ζήτημα του ελληνικού χρέους και θέτει το ζήτημα ως ένα πρόβλημα τριπλής φύσεως: Υπερεθνικό, διότι αφορά το σύνολο της Ευρώπης, οικονομικό και πολιτικό, διότι η συνολική επίλυσή του θέτει τα θεμέλια μιας νέας οικονομικής και χρηματοπιστωτικής αρχιτεκτονικής για όλη την Ευρώπη (ΣΥΡΙΖΑ, 2015β:14). Η επίλυση του προβλήματος του χρέους φαίνεται εφικτή κατά τον ΣΥΡΙΖΑ, οποίος διατείνεται ότι θα συνεχίσει να δίνει μάχη τόσο με τους δανειστές όσο και με το

¹⁸⁷ Σύμφωνα με τον ΣΥΡΙΖΑ, βασικό στοιχείο της κυρίαρχης, νεοφιλελεύθερης πολιτικής των Βρυξελλών είναι το μεγάλο δημοκρατικό έλλειμμα που αναδείχτηκε με τον πιο σκληρό τρόπο στις πρόσφατες εξελίξεις για το «ελληνικό ζήτημα» (ΣΥΡΙΖΑ, 2015β: 127).

άρχον συγκρότημα στην Ευρώπη. Η *αμφιθυμία* στην διαχείριση του θέματος Ευρώπη / Ευρωπαϊκή Ένωση από τον ΣΥΡΙΖΑ συνίσταται στο γεγονός ότι από τη μία πλευρά θεωρεί τη συμμετοχή της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Ένωση «*κεντρικό παράγοντα της εξωτερικής της πολιτικής, όσον αφορά το διεθνή της ρόλο και τη διαπραγματευτική της δύναμη, τις διεθνείς της οικονομικές σχέσεις και την αντιμετώπιση των διεθνών προκλήσεων*» (Ο.π.: 126), από την άλλη, όμως, συνεχίζει να τηρεί απορριπτική στάση στο νεοφιλελεύθερο χαρακτήρα της πολιτικής που ασκείται στην Ευρωπαϊκή Ένωση, καθώς υπό την ηγεμονία της Γερμανίας ενισχύεται η ασυμμετρία ισχύος σε βάρος των χωρών του ευρωπαϊκού Νότου (Ο.π.: 127).

Καταλήγοντας, ο ΣΥΡΙΖΑ κρατά αμετάβλητη τη θέση του ΣΥΝ και απορρίπτει τον εθνικό απομονωτισμό ως απάντηση στην πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Επιπλέον, σε παρόμοια γραμμή με τον ΣΥΝ διατείνεται πως θα συνεχίσει να αγωνίζεται για μια Ευρώπη χωρίς νεοφιλελευθερισμό, υπέρ των συμφερόντων των λαών της, ανεξάρτητη που θα σέβεται την εθνική και λαϊκή κυριαρχία των μελών της και θα αποτελεί παράγοντα ειρήνης και διεθνούς συνεργασίας (Ο.π.).

Κεφάλαιο 11. Ο Άξονας του Πολιτισμικού Φιλελευθερισμού στον προγραμματικό λόγο της ριζοσπαστικής Αριστεράς στην Ελλάδα (1980 – 2015)

Από το ΚΚΕ Εσωτ. και την μετεξέλιξή του σε ΕΑΡ εμφανίζονται στην ατζέντα της ριζοσπαστικής Αριστεράς θεματικές που ανήκουν στον άξονα του πολιτισμικού φιλελευθερισμού. Η έννοια του πολιτισμικού φιλελευθερισμού περιλαμβάνει τις θεματικές που σχετίζονται με τα κοινωνικά, ατομικά και πολιτικά δικαιώματα, τον ρατσισμό, τον φεμινισμό, τις μεταϋλιστικές αξίες, τις έμφυλες σχέσεις, τον ρόλο της γυναίκας, τον σεξουαλικό προσανατολισμό, την ισότητα, τις μειονότητες, την μετανάστευση και τους μετανάστες.

11.1. Η ανανεωτική εκδοχή του πολιτισμικού φιλελευθερισμού

Τα ζητήματα του πολιτισμικού φιλελευθερισμού εντοπίζονται στον αξιακό πυρήνα του ΚΚΕ Εσωτ. *«Είμαστε αλληλέγγυοι στις αγωνιζόμενες μειονότητες και σε όσους μάχονται ενάντια σε κάθε μορφής ρατσισμό για την κατάργηση των κοινωνικών, φυλετικών και θρησκευτικών διακρίσεων»* θα πει ο Γιάννης Μπανιάς στο 4ο Συνέδριο του ΚΚΕ Εσωτερικού το 1986 (Μπανιάς, 1986:6). Στο ιδρυτικό συνέδριο της ΕΑΡ την Άνοιξη του 1987, εντοπίζονται λίγες αναφορές στα θέματα του πολιτισμικού φιλελευθερισμού που έχουν σχέση με τον αγώνα για την απελευθέρωση των γυναικών, την εξασφάλιση και διεύρυνση των κοινωνικών δικαιωμάτων: ελεύθερος χρόνος, υγειονομική περίθαλψη, στέγη, παιδεία και εξασφάλιση ευπρεπούς και δημιουργικής ζωής στην «τρίτη ηλικία». Ο ΣΥΡΙΖΑ επαναφέρει, όπως θα διαπιστώσουμε παρακάτω, την έμφαση που δίνει το ΚΚΕ Εσωτ. και μετέπειτα η ΕΑΡ στην προστασία των ηλικιωμένων και των ατόμων που περιθωριοποιεί η κρίση στο μανιφέστο του Σεπτεμβρίου 2015. Επιπλέον, το ΚΚΕ Εσωτ./ΕΑΡ τάσσεται κατά του αυταρχισμού που αναπτύσσεται στις κοινωνικές σχέσεις ή στα κρατικά ιδρύματα (βία κατά των ανηλίκων, κατά θρησκευτικών, σεξουαλικών, φυλετικών, εθνικών, ψυχιατρικών μειονοτήτων).

Η εκλογική συμμαχία του Συνασπισμού της Αριστεράς και της Προόδου (ΣΥΝ) στο κείμενο της προκήρυξης για τις εκλογές του Απριλίου του 1990 τάσσεται υπέρ των δικαιωμάτων των πολιτών ανεξάρτητα από το φύλο, τη φυλή, την εθνικότητα, τη θρησκεία, την κοινωνική θέση, την οικονομική κατάσταση, τις πολιτικές αντιλήψεις και τον τρόπο ζωής ενώ εκφράζει τη θετική της στάση στα δικαιώματα της μουσουλμανικής μειονότητας (ΣΥΝ, 1990). Η δεύτερη θεματική στην οποία δίνει

έμφαση ο ΣΥΝ αφορά την ισοτιμία των δύο φύλων, αιτούμενος την αναβάθμιση του ρόλου της γυναίκας στην ελληνική κοινωνία σαν ισότιμου προς τον άνδρα πολίτη ως *«προϋπόθεση για την ανάπτυξη της χώρας μας, όρο για την πολιτιστική και κοινωνική πρόοδο και αποφασιστικό δείκτη για την κατάκτηση μιας νέας ποιότητας στις ανθρώπινες σχέσεις, τις αξίες και τον τρόπο ζωής των πολιτών»*. (Ο.π.:11)

Ο ενιαίος ΣΥΝ, στο ίδιο πνεύμα με το ΚΚΕ Εσωτερικού διακηρύσσει στο κείμενο της πολιτικής απόφασης του ιδρυτικού του συνεδρίου την ταυτότητά του ως ένα κόμμα αντίστασης, αμφισβήτησης και σοσιαλιστικής ανατροπής που μέσα από ρήξεις, συγκρούσεις και ριζοσπαστικές μεταρρυθμίσεις που «θα μετασχηματίζουν την υπάρχουσα πραγματικότητα στη βάση των αξιών της ελευθερίας, της ανθρώπινης χειραφέτησης και αλληλεγγύης, της ισότητας, της διευρυνόμενης δημοκρατίας, της κοινωνικής δικαιοσύνης και της οικολογικής ισορροπίας» θα οδηγηθεί στη δημιουργία μιας Αριστεράς *«[...] οικολογικής και φεμινιστικής»* (ΣΥΝ, 1992: 2 – 3). Ο ΣΥΝ τάσσεται όπως και η ΕΑΡ υπέρ του σεβασμού των δικαιωμάτων των μειονοτήτων κάνοντας ιδιαίτερη μνεία στο λόγο του στη μουσουλμανική μειονότητα της Δυτικής Θράκης και υποστηρίζοντας τον *«πλήρη σεβασμό των συνταγματικών και διεθνών υποχρεώσεων της χώρας απέναντι σ' όλους τους πολίτες της Δυτικής Θράκης»* (Ο.π.: 8).

Στο κείμενο της πολιτικής απόφασης του δεύτερου συνεδρίου του ΣΥΝ το 1996 παρατηρούμε τις πρώτες νέες προσθήκες στο λόγο του κόμματος όσον αφορά τα ζητήματα του πολιτισμικού φιλελευθερισμού. Στο σεβασμό των δικαιωμάτων, της πολυπολιτισμικής συγκρότησης, την υπεράσπιση των ελευθεριών και την ισότητα των φύλων, προστίθεται η πρόταση για χάραξη μιας σύγχρονης *«χάρτας δικαιωμάτων»* με επίκεντρο την προστασία των δικαιωμάτων του πολίτη και των μειονοτήτων. Η πρόταση της *«χάρτας δικαιωμάτων»* θα διατηρηθεί αυτούσια στο λόγο τόσο του ΣΥΝ όσο και του ΣΥΡΙΖΑ τα επόμενα χρόνια. Η δεύτερη προσθήκη του ΣΥΝ στον άξονα του πολιτισμικού φιλελευθερισμού αφορά την ενίσχυση του ρόλου των κοινωνικών κινημάτων ως φορείς διαλόγου της κοινωνίας με το κόμμα αλλά και προστάτες των δικαιωμάτων των πολιτών και των μειονοτήτων. Αναφορικά με την ισότητα των δικαιωμάτων ο ΣΥΝ αναφέρει για πρώτη φορά στο λόγο του την προστασία των δικαιωμάτων των εργαζόμενων μεταναστών (ΣΥΝ, 1996α: 13). Τα δικαιώματα των μεταναστών θα αποτελέσουν ξεχωριστή ενότητα στον λόγο του ΣΥΡΙΖΑ όπως θα δούμε τη συνέχεια. Η οικολογική Αριστερά παραμένει κεντρική στη φιλοσοφία του κόμματος σε συνδυασμό με τη φεμινιστική διάστασή της. Η φεμινιστική Αριστερά εμφανίζεται όπως είδαμε παραπάνω ως στόχος του ΣΥΝ από την ίδρυσή του το 1992.

Στο κείμενο της προκήρυξης για τις εκλογές του 1996, δίνεται ιδιαίτερη έμφαση στην έννοια του Φεμινισμού και της ισότητας των φύλων καθώς μέσω αυτών θα υπάρξει ο ΣΥΝ ως «*αναγεννητικό λαϊκό κίνημα*», ικανό να εμπνεύσει τους εργαζόμενους, του νέους και τις γυναίκες (ΣΥΝ 1996β). Στο μανιφέστο ο ΣΥΝ θέτει για πρώτη φορά ως στόχο του την καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού, της ξενοφοβίας και του ρατσισμού και διατείνεται προστατευτικά απέναντι στους παράνομα απασχολούμενους αλλοδαπούς. Αμετάβλητο στοιχείο, τέλος, στο λόγο του ΣΥΝ παραμένει ο «*χάρτης των δικαιωμάτων*» που εισήχθη ως στόχος του κόμματος στο δεύτερο συνέδριό του το 1996.

11.2. Ο πολιτισμικά φιλελεύθερος ΣΥΝ (2000 – 2003)

Το κείμενο της διακήρυξης για τις εκλογές του 2000 αποτελεί το πρώτο ορόσημο στη μελέτη του άξονα του πολιτισμικού φιλελευθερισμού καθώς παρατηρούμε αύξηση των αναφορών (77 αναφορές σε ποσοστό 11,41% επί του συνολικού κειμένου των 32 σελίδων), σε ζητήματα που σχετίζονται με τα δικαιώματα, την ποιότητα ζωής, την ισότητα των φύλων και το περιβάλλον. «*Η οικολογική διάσταση μαζί με τη δημοκρατική ευαισθησία, την ισότητα και την εμμονή στην κοινωνική αλληλεγγύη είναι τα χαρακτηριστικά του μοντέλου ανάπτυξης που εισηγείται ο ΣΥΝ στην ελληνική κοινωνία*» (ΣΥΝ, 2000α:16). Η κοινωνική αλληλεγγύη εισάγεται για πρώτη φορά στο λεξιλόγιο του κόμματος ως αναπόσπαστο στοιχείο της ανάπτυξης της ελληνικής κοινωνίας που προτείνει ο ΣΥΝ. Όπως διαπιστώσαμε μελετώντας τον άξονα του κοινωνικού κράτους, στο κείμενο της εκλογικής διακήρυξης του 2000 εμφανίζονται περισσότερες αναφορές στο σύστημα υγείας, η προάσπιση του οποίου αποτελεί αναφαίρετο κοινωνικό δικαίωμα. Ο ΣΥΝ συνεχίζει να υποστηρίζει την καταπολέμηση του ρατσισμού, της ξενοφοβίας και των διακρίσεων. Εμπλουτίζει το αίτημά του για την καταπολέμηση του ρατσισμού προτείνοντας μία νέα και σύγχρονη αντιρατσιστική πολιτική υπέρ των μεταναστών, οι οποίοι νοούνται ως μέρος του εργατικού δυναμικού της Ελλάδας και πρέπει να προστατεύονται. Οι μετανάστες και τα παιδιά τους στο μανιφέστο των εκλογών του 2000 αποκτούν περισσότερο κεντρικό ρόλο στις προτάσεις του ΣΥΝ στα θέματα πολιτισμικού φιλελευθερισμού. Καινοτομία στο πρόγραμμα του κόμματος αποτελεί η εισήγηση για διαπολιτισμική και διαφυλική προσέγγιση της εκπαίδευσης με ειδική μέριμνα στα παιδιά των μεταναστών / στριών. Η διαφυλική προσέγγιση της εκπαίδευσης συνδέεται με το μάθημα της ισότητας των φύλων καθώς ο ΣΥΝ συνδέει

στο λόγο του τα θέματα της ισότητας με το ρόλο της γυναίκας στην κοινωνία, εκκινώντας από τη διαπίστωση του υποβαθμισμένου και καταπιεσμένου ρόλου της γυναίκας στην Ελλάδα. Για πρώτη φορά επίσης, θέτει ως άμεση προτεραιότητα το νόμο για την ενδοοικογενειακή βία λόγω φύλου, ενώ στο διεθνές επίπεδο υποστηρίζει τη Σύμβαση για την εξάλειψη της βίας εις βάρος των γυναικών (Ο.π.: 20). Τα θέματα ισότητας αναδεικνύονται κεντρικά στο λόγο του ΣΥΝ με το ενδιαφέρον να εστιάζεται στις ευάλωτες κατηγορίες γυναικών όπως μόνες μητέρες, διαζευγμένες με παιδιά, πολύτεκνες, ηλικιωμένες, πρόσφυγες και μετανάστριες. Το διαχρονικό ενδιαφέρον του κόμματος της ριζοσπαστικής Αριστεράς για την ίση ένταξη των γυναικών στην αγορά εργασίας, εμπλουτίζεται με την εκτενή αναφορά του ΣΥΝ στα αδιαίρετα και αναφαίρετα δικαιώματα ως αναπόσπαστο κομμάτι της πολιτικής που προτείνει.

Ως προς τα υπόλοιπα ζητήματα που άπτονται του πολιτισμικού φιλελευθερισμού, η εκλογική διακήρυξη του ΣΥΝ περιλαμβάνει την υπεράσπιση του πανεπιστημιακού ασύλου (με διπλή αναφορά στο κείμενο), την εφαρμογή της αρχής της ανεξιθρησκείας, την εξασφάλιση ίσων δικαιωμάτων για όλα τα θρησκευτικά δόγματα, καθώς και για τους μη θρησκευόμενους πολίτες, την κατάργηση νομοθεσίας θρησκευτικών διακρίσεων (π.χ. μεταξικός νόμος "περί προσηλυτισμού"), το χωρισμό κράτους και εκκλησίας, την αποποινικοποίηση της χρήσης ναρκωτικών ουσιών (Ο.π.:25) και την πλήρη άρση των διακρίσεων εις βάρος των Ελλήνων της Πόλης, Τιμβρου και Τενέδου¹⁸⁸ (Ο.π.: 22 και 28).

Ιδιαίτερη έμφαση στην εκλογική διακήρυξη δίνεται στο ζήτημα των μειονοτήτων. Ο ΣΥΝ υποστηρίζει σταθερά τα δικαιώματα των μειονοτήτων βλέποντάς τες ως πιθανές γέφυρες φιλίας μεταξύ των λαών και αναγνωρίζοντας το ατομικό και συλλογικό τους δικαίωμα στον αυτοπροσδιορισμό (Ο.π.:27) . Στις καινοτόμες αν όχι τολμηρές προτάσεις του ΣΥΝ για τους οικονομικούς πρόσφυγες - μετανάστες εντάσσεται η νομιμοποίησή τους, η παροχή σε εκείνους ίδιων αστικών, εργασιακών, ασφαλιστικών και συνδικαλιστικών δικαιωμάτων με τους Έλληνες πολίτες και η αντιμετώπισή τους στη συνέχεια ως Έλληνες πολίτες (Ο.π.: 22).

Εκτός από τις μειονότητες, ο ΣΥΝ υπερασπίζεται και τα δικαιώματα ευάλωτων κοινωνικών ομάδων στο λόγο του. Στην πάγια θέση του περί «χάρτας των

¹⁸⁸ «Πρέπει να χαίρουν όλων των δικαιωμάτων που απορρέουν από τη Συνθήκη της Λωζάννης και τις σύγχρονες διεθνείς συμβάσεις. Να τους δοθεί η δυνατότητα άσκησης των περιουσιακών δικαιωμάτων, αξιοπρεπούς και σύγχρονης εκπαίδευσης, ανεμπόδιστη άσκησης των θρησκευτικών δικαιωμάτων, καλλιέργειας των πολιτιστικών παραδόσεων και ελεύθερης διαχείρισης των ιδρυμάτων τους. Η Θεολογική Σχολή της Χάλκης πρέπει να επαναλειτουργήσει» (ΣΥΝ, 2000α: 28).

δικαιωμάτων» προσθέτει υπό την σκέπη της την προστασία των δικαιωμάτων της νέας γενιάς, των Ρομά (τσιγγάνοι) και των ανιθαγενών. Στις σταθερές θέσεις του κόμματος για καταπολέμηση του ιμπεριαλισμού, εθνικισμού, ρατσισμού και ξενοφοβίας προστίθεται η κατοχύρωση του δικαιώματος άρνησης στράτευσης για λόγους συνείδησης, η υπεράσπιση και συνταγματική κατοχύρωση της πολιτισμικής κοινωνίας και της κοινωνίας της ανοχής στις φυσικές, γλωσσικές, φιλοσοφικές και σεξουαλικές ιδιαιτερότητες. Οι σεξουαλικές ιδιαιτερότητες ως δικαίωμα εμφανίζονται για πρώτη φορά στο λόγο του ΣΥΝ στο μανιφέστο του 2000 ενώ η τελευταία φορά που καταγράφηκε αναφορά για τις σεξουαλικές ιδιαιτερότητες στο λόγο αριστερού κόμματος στην Ελλάδα ήταν στο ιδρυτικό συνέδριο της ΕΑΡ το 1987 (ΕΑΡ, 1987).

Με βάση τα παραπάνω, η εκλογική διακήρυξη του ΣΥΝ το 2000 αποτελεί την διακήρυξη – τομή στο πρόγραμμα του κόμματος αναφορικά με τον άξονα του πολιτισμικού φιλελευθερισμού καθώς οι αυξημένες αναφορές του ΣΥΝ και η ανάδειξη θεματικών που άπτονται των δικαιωμάτων, των μεταναστών και της ισότητας αναδεικνύουν μια ριζοσπαστική αριστερή προσέγγιση του κόμματος. Επιπλέον, εξαιτίας της τοποθέτησης αυτών των ζητημάτων στον κομματικό λόγο, ο ΣΥΝ από το 2000 διεκδικεί, με επιτυχημένο θα λέγαμε τρόπο, την ανάδειξή του σε leader party στο ελληνικό κομματικό σύστημα, ως προς την επισήμανση και προστασία των θεμάτων του πολιτισμικού φιλελευθερισμού. Εντύπωση, τέλος, προκαλεί το γεγονός ότι το κείμενο της πολιτικής απόφασης του 3ου συνεδρίου του ΣΥΝ δεν περιλαμβάνει καμία απολύτως αναφορά σε ζητήματα πολιτισμικού φιλελευθερισμού.

Στο προγραμματικό συνέδριο του 2003 που ακολούθησε ο ΣΥΝ συνεχίζει να θέτει ως προτεραιότητα την υπεράσπιση και διεύρυνση των δημοκρατικών δικαιωμάτων ως «απολύτως καθοριστική συνιστώσα των αγώνων της Αριστεράς» (ΣΥΝ, 2003:7). Η αλλαγή που παρατηρούμε είναι η τοποθέτηση των ζητημάτων στο ευρωπαϊκό πλαίσιο καθώς ο ΣΥΝ συνδέει για παράδειγμα την ένταξη των μεταναστών ως ζήτημα που αφορά όχι μόνο τις χώρες υποδοχής τους αλλά και το ίδιο το «ευρωπαϊκό κεκτημένο», μέσω του οποίου περνάει το διαχρονικό σύνθημα του κόμματος για «σοσιαλισμό με ελευθερία και δημοκρατία» (Ο.π.: 20). Αναφορικά με τον άξονα του πολιτισμικού φιλελευθερισμού, στο προγραμματικό του συνέδριο ο ΣΥΝ συνεχίζει να υποστηρίζει και να εμπλουτίζει τις θέσεις που εισήγαγε σε προηγούμενα συνεδριακά ή προεκλογικά του κείμενα, όπως είναι για παράδειγμα η κατοχύρωση του «χάρτη δικαιωμάτων», η καταπολέμηση του ρατσισμού και της ξενοφοβίας και η κατάργηση των εργασιακών διακρίσεων ενάντια στις γυναίκες, στους

νέους και στους μετανάστες.

Στις εκλογές του 2004 εισάγεται στο λόγο του ΣΥΝ η έννοια της ενεργής δράσης των κοινωνικών κινημάτων ως πηγή έμπνευσης για τη διασφάλιση των κοινωνικών και πολιτικών δικαιωμάτων. Το μανιφέστο δεν περιλαμβάνει εκτενείς αναφορές που ανήκουν στον άξονα του πολιτισμικού φιλελευθερισμού συγκριτικά με το μανιφέστο των εκλογών του 2000, μόλις 15 αναφορές σε ποσοστό 11,63%. Οι περισσότερες αναφορές σχετίζονται με την νομιμοποίηση των μεταναστών και την κατοχύρωση ίσων εργασιακών, ασφαλιστικών και κοινωνικών δικαιωμάτων. Στην πολιτική απόφαση του 4ου συνεδρίου τον Δεκέμβριο του 2004 ο ΣΥΝ για πρώτη φορά αναφέρεται στην ανάγκη για μια μεγάλη στροφή του κόμματος για την ένταξη των ξένων εργατών στα συνδικάτα, τους εργατικούς αγώνες και τα κινήματα (ΣΥΝ, 2004: 5). Ο ΣΥΝ δίνει βαρύτητα στο ρόλο των κινημάτων και ειδικότερα το φεμινιστικό, το αντιρατσιστικό και τα κινήματα της νεολαίας όσον αφορά τον εμπλουτισμό και την προάσπιση των κοινωνικών δικαιωμάτων. Στην προστασία των δικαιωμάτων των ευάλωτων ομάδων που ο ΣΥΝ στηρίζει διαχρονικά (χρήστες εξαρτησιογόνων ουσιών, άνεργοι και νέοι για παράδειγμα), προστίθεται στο κείμενο της πολιτικής απόφασης του 4ου συνεδρίου η θέση του κόμματος υπέρ της προστασίας των φυλακισμένων, των αστέγων και των ατόμων με ειδικές ανάγκες (Ο.π.:9). Αξίζει να αναφέρουμε πως τα δικαιώματα των φυλακισμένων εμφανίζονται για πρώτη φορά στο λόγο κόμματος της ριζοσπαστικής Αριστεράς έπειτα από 17 χρόνια, καθώς η ΕΑΡ είχε εντάξει τα δικαιώματα των φυλακισμένων στο λόγο της για τελευταία φορά (ΕΑΡ, 1987).

Στις εκλογές του 2007 έχουμε ακόμα λιγότερες αναφορές στα ζητήματα του πολιτισμικού φιλελευθερισμού, μόλις 5 (8,33% στο σύνολο της διακήρυξης), οι οποίες κάνουν λόγο για την προστασία των δικαιωμάτων από τα φαινόμενα αποκλεισμού και κοινωνικού ρατσισμού.

11.3. Η προγραμματική εμβάθυνση του ΣΥΡΙΖΑ (2008 – Ιούνιος 2013)

Στο 5ο του Συνέδριο τον Φεβρουάριο του 2008, ο ΣΥΝ εστιάζει το ενδιαφέρον του στη μορφή της Ευρώπης η οποία θα πρέπει να διασφαλίζει τις κοινωνικές κατακτήσεις και την άρση κάθε κοινωνικού αποκλεισμού. Μια Ευρώπη, η οποία θα προστατεύει τους πολίτες της διασφαλίζοντάς τους την ύπαρξη ενός πλαισίου *«ανοικτών πολιτισμικών οριζόντων, χωρίς διακρίσεις φύλου, φυλής, θρησκείας, τόπου καταγωγής, σεξουαλικού προσανατολισμού, μια Ευρώπη οικολογική, της ειρήνης και του σοσιαλισμού με*

δημοκρατία και ελευθερία» (ΣΥΝ, 2008: 12). Η προώθηση της ισότητας των φύλων και όλων των δικαιωμάτων χωρίς διακρίσεις μεταφέρονται στο ευρωπαϊκό πλαίσιο χωρίς να ακυρώνεται ο κεντρικός στόχος του κόμματος που δεν είναι άλλος από τον σοσιαλισμό με ελευθερία και δημοκρατία. Η εναλλακτική πρόταση του ΣΥΝ αναδεικνύει για ακόμα μια φορά τις αξίες της αλληλεγγύης, της ισότητας, της ελευθερίας και της δικαιοσύνης, διεκδικώντας την ισότητα των φύλων, τον σεβασμό της διαφορετικότητας ενώ «στην καρδιά του κεντρικού της στόχου για σοσιαλισμό με ελευθερία και δημοκρατία βρίσκεται η πάλη για τη διεύρυνση και την καθολική αποκατάσταση των κοινωνικών, πολιτικών και ατομικών δικαιωμάτων που είναι άρρηκτα συνδεδεμένα μεταξύ τους και πρέπει να νοούνται ως ενιαία» (Ο.π.:21).

Το νέο στοιχείο που εισάγεται είναι η πρόταση του ΣΥΝ για εξασφάλιση πλήρους προστασίας των δικαιωμάτων των μεταναστριών καθώς αποτελούν την πιο ευπαθή ομάδα του πληθυσμού, ασχέτως του καθεστώτος παραμονής τους στην Ελλάδα. Ο ΣΥΝ υποστηρίζει την ισότιμη συμμετοχή των γυναικών σε όλους τους δημόσιους θεσμούς, χαρακτηρίζοντας την υπο-αντιπροσώπευσή τους στους θεσμούς εμφανές έλλειμμα δημοκρατίας και ένδειξη ενός σημαντικού πολιτικού προβλήματος και θέτει ως άμεσο αίτημα την επέκταση του «Νόμου για το 1/3» και στα ψηφοδέλτια των εθνικών εκλογών (Ο.π.).

Οι εκλογές του 2009 αποτελούν ορόσημο στην εισαγωγή της οικονομικής κρίσης ως πλαίσιο αναφοράς στον λόγο των κομμάτων. Ο ΣΥΝ εντάσσει το ζήτημα του ρόλου των γυναικών στο νέο πλαίσιο που διαμορφώνεται και υποστηρίζει τις γυναίκες «που η οικονομική κρίση βρίσκει ευάλωτες, ως πολίτες δεύτερης κατηγορίας [...] μη αμειβόμενα μέλη σε οικογενειακές επιχειρήσεις και ευέλικτο και φθινό εργατικό δυναμικό» (ΣΥΝ, 2009: 5). Στα υπόλοιπα ζητήματα του πολιτισμικού φιλελευθερισμού, συνεχίζει να μάχεται στον ρατσισμό, τον εθνικισμό και τον κοινωνικό συντηρητισμό, υπερασπίζοντας το κράτος δικαίου, τα κοινωνικά δικαιώματα, τις δημοκρατικές ελευθερίες, το μέλλον της νεολαίας και τις εθνικές, φυλετικές και κοινωνικές μειοψηφίες (ΣΥΝ, 2008: 12).

Στο έκτακτο και τελευταίο συνέδριο του ΣΥΝ τον Ιούνιο του 2010 δεν εντοπίζεται καμία αναφορά του κόμματος σε θεματικές που ανήκουν στον άξονα του πολιτισμικού φιλελευθερισμού. Στην εκλογική διακήρυξη για τις εκλογές του Μαΐου του 2012 οι αναφορές στα θέματα του πολιτισμικού φιλελευθερισμού είναι μόλις 5 σε ποσοστό 3,76% και σχετίζονται με την προστασία των κοινωνικών δικαιωμάτων ενώ στην εκτενέστερη εκδοχή του εκλογικού προγράμματος του ΣΥΡΙΖΑ δίνεται μεγάλη

έμφαση στους μετανάστες και στην κατοχύρωση των κοινωνικών δικαιωμάτων. Στο εκτενές εκλογικό του πρόγραμμα, ο ΣΥΡΙΖΑ εισηγείται τη ριζική αλλαγή του προγράμματος σπουδών στις παραγωγικές σχολές των Υπηρεσιών Δημόσιας Τάξης με ένταξη θεωρητικών μαθημάτων, όπως Δίκαιο, Ψυχολογία και Κοινωνιολογία με σκοπό να δοθεί έμφαση «στα σύγχρονα κοινωνικά ζητήματα, όπως είναι η μετανάστευση, τα ναρκωτικά και ο κοινωνικός αποκλεισμός» (ΣΥΡΙΖΑ, 2012α: 23). Ο ΣΥΡΙΖΑ υποστηρίζει με μεγαλύτερη έμφαση απ' ό,τι στο παρελθόν, τα δικαιώματα των τοξικομανών και τάσσεται υπέρ της κατάργησης της ποινικής δίωξης για χρήση εξαρτησιογόνων ουσιών, με ασφαλιστικές δικλίδες για να καταπολεμηθεί το εμπόριο. Οι προτάσεις του περιλαμβάνουν τη δημιουργία θεραπευτικών καταστημάτων παντού, τη θέσπιση και υποχρεωτική εφαρμογή νόμων για την επανένταξη των απεξαρτημένων χρηστών καθώς και τη γενναία χρηματοδότηση όλων των οργανισμών απεξάρτησης και ανάληψη του κόστους απεξάρτησης από τα ασφαλιστικά ταμεία (Ο.π.: 24). Στην ευάλωτη ομάδα των τοξικομανών προστίθεται και η ομάδα των ανηλίκων. Για πρώτη φορά, ο ΣΥΡΙΖΑ προτείνει τον χωρισμό των φυλακών σε ανήλικους και ενήλικες κρατούμενους μέχρι την πλήρη κατάργηση της φυλάκισης των ανηλίκων καθώς «ο φυλακές δεν μπορεί να είναι άβατο. Μέλη του Κοινοβουλίου, ανεξάρτητες αρχές και κοινωνικοί φορείς πρέπει να έχουν πρόσβαση και δικαίωμα ελέγχου (Ο.π.). Στα νέα αιτήματα του ΣΥΡΙΖΑ ανήκει και η κατοχύρωση του δικαιώματος της ελεύθερης σεξουαλικής επιλογής, χωρίς φόβο και ντροπή ως ανθρώπινο δικαίωμα που οφείλει να εγγυάται η πολιτεία χωρίς διακρίσεις. Το δικαίωμα της σεξουαλικής επιλογής αναφέρεται για πρώτη φορά στις προτάσεις της ΕΑΡ (ΕΑΡ, 1987) ενώ ο ΣΥΡΙΖΑ εμπλουτίζει το ίδιο δικαίωμα με την νεωτερική και συνάμα πρωτοποριακή πρόταση για σύναψη πολιτικού γάμου ή Συμφώνου Συμβίωσης για τα ομόφυλα ζευγάρια (Ο.π.: 25). Η προστασία της άρνησης στράτευσης επαναλαμβάνεται και σε αυτό το μανιφέστο, όπως και η διασφάλιση των δικαιωμάτων των ατόμων με αναπηρία. Ο ΣΥΡΙΖΑ αναλύει τις δυσκολίες και τα εμπόδια που αντιμετωπίζουν καθημερινά τα άτομα με ειδικές ανάγκες και προτείνει την καινοτόμα απαραίτητη αλλαγή του «Γενικού Οικοδομικού Κώδικα με σκοπό τη δυνατότητα πρόσβασης των ατόμων με αναπηρία σε όλα τα κτήρια, προπάντων στα δημόσια και τα νεόδμητα [...] όπως και τη δημιουργία επαρκούς δικτύου κέντρων έγκαιρης διάγνωσης της αναπηρίας και κέντρων αποκατάστασης» (Ο.π.: 25).

Οι προτάσεις κοινωνικής φροντίδας του ΣΥΡΙΖΑ περιλαμβάνουν τους άστεγους, τους τοξικομανείς και τους πρόσφυγες ενώ ιδιαίτερη θέση στα αιτήματα του

κόμματος έχουν οι μετανάστες. Οι αυξημένες αναφορές στα θέματα των μεταναστών που εντοπίζουμε στο εκλογικό πρόγραμμα του Μαΐου 2012 αφορούν την κοινωνικής τους ένταξη, τη διασφάλιση ίσων εργασιακών δικαιωμάτων ενώ ξεχωριστή θέση κατέχουν οι προτάσεις του ΣΥΡΙΖΑ για την αντιμετώπιση των μεταναστών στη χώρα. Συγκεκριμένα, ο ΣΥΡΙΖΑ αγωνίζεται «για την διεύρυνση της έννοιας του ασύλου και τη γρήγορη χορήγησή του, για την χορήγηση ταξιδιωτικών εγγράφων σε όσους και όσες επιθυμούν να ταξιδέψουν σε άλλες χώρες, για την κατάργηση της Συνθήκης «Δουβλίνο II», για την κοινωνική ένταξη των μεταναστών και διασφάλιση ίσων δικαιωμάτων» και επιδιώκει τη δημιουργία ανοιχτών χώρων φιλοξενίας των προσφύγων με υπηρεσίες κοινωνικής και νομικής προστασίας, αντί για τα στρατόπεδα συγκέντρωσης που ετοιμάζονται» (Ο.π.:24). Επιπλέον, εισηγείται την αποσύνδεση της χορήγησης άδειας παραμονής από την ύπαρξη ορισμένου αριθμού ενσήμων και τη διευκόλυνση της οικογενειακής επανένωσης ενώ για πρώτη φορά προτείνει τη «δίωξη αποκλειστικά του εργοδότη σε περιπτώσεις ανασφάλιστης εργασίας μεταναστών, τη διευκόλυνση της πολιτογράφησης, προπάντων για παιδιά μεταναστών και την κατάργηση κάθε περιορισμού πρόσβασης στους θεσμούς δημόσιας Υγείας και Παιδείας» (Ο.π.).

Το μανιφέστο των εκλογών που ακολούθησαν τον Ιούνιο του 2012 περιλαμβάνει τα ίδια αιτήματα με το μανιφέστο του Μαΐου, η πλειοψηφία των οποίων αφορά τον εξορθολογισμό του πλαισίου για τη νομιμοποίηση των μεταναστών που ζουν και εργάζονται στην Ελλάδα. Το νέο στοιχείο που εισάγεται στο λόγο του κόμματος είναι το αίτημα για αποτελεσματική πάταξη των κυκλωμάτων σύγχρονης δουλείας – trafficking.

11.4. Συνδέοντας το παρελθόν με το παρόν: Ο πολιτισμικός φιλελευθερισμός ως κοινωνικό ζήτημα

Το κείμενο της πολιτικής απόφασης του ιδρυτικού συνεδρίου του ενιαίου ΣΥΡΙΖΑ τον Ιούλιο του 2013 περιλαμβάνει όμοια ζητήματα που άπτονται του άξονα του πολιτισμικού φιλελευθερισμού και περιλαμβάνονται σε προηγούμενα κομματικά κείμενα. Ωστόσο, διακρίνουμε την προσθήκη νέων αιτημάτων και προσεγγίσεων στις ήδη υπάρχουσες θεματικές. Στα νέα αιτήματα συγκαταλέγονται οι προτάσεις του ΣΥΡΙΖΑ για: προώθηση σχετικής νομοθεσίας για την προστασία των ζώων, τη διασφάλιση των τόπων διαμονής και αναπαραγωγής τους, την απαγόρευση της κακοποίησης και της διαβίωσής τους σε μη αποδεκτές συνθήκες και την καθολική

πρόσβαση στα πολιτισμικά αγαθά σε όλους και όλες, με έμφαση στην αντιμετώπιση της «πολιτισμικής φτώχειας» (ΣΥΡΙΖΑ, 2013: 6-8).

Ο ενιαίος ΣΥΡΙΖΑ συνεχίζει να υποστηρίζει τον δημόσιο χαρακτήρα της εκπαίδευσης ως ένα καθολικό κοινωνικό αγαθό που περιλαμβάνει ένα σύστημα που καλλιεργεί την ανεξιθρησκεία, την κριτική γνώση, τη συλλογική δράση και την αλληλεγγύη, και είναι αντίθετο σε κάθε μιλιταριστικό πνεύμα, σε ρατσιστικές αντιλήψεις και σε φαινόμενα αποκλεισμού και κοινωνικών διακρίσεων (Ο.π.:8), θέση που στηρίζει διαχρονικά η ριζοσπαστική Αριστερά στην Ελλάδα από την εποχή της ΚΚΕ Εσωτ. / ΕΑΡ και του ΣΥΝ. Σε ό,τι αφορά τη θεματική των δικαιωμάτων επεκτείνει την προστασία τους στο δικαίωμα του αυτοπροσδιορισμού σε σχέση με τη σεξουαλικότητα και την επιλογή φύλου και εισηγείται την αλλαγή του νομοθετικού πλαισίου που νομιμοποιεί την όποια διάκριση, καταπολεμώντας κάθε μορφή βίας (ρατσιστική, καταγωγής, θρησκείας, φυλής, φύλου, σεξουαλική). Ο ΣΥΡΙΖΑ εντάσσει για πρώτη φορά στον κατάλογο των διακρίσεων που καταπολεμά την ομοφοβική βία καθώς και τις διακρίσεις που αφορούν την αναπηρία και την ηλικία. Υπερασπίζεται την ισότητα των δύο φύλων και τα γυναικεία δικαιώματα τοποθετώντας τα στο πλαίσιο των μνημονιακών πολιτικών, οι οποίες ευθύνονται για τις διακρίσεις που υφίσταται το γυναικείο φύλο, ιδιαίτερα στον τομέα των εργασιακών σχέσεων και υπόσχεται την εφαρμογή ενός δικαιότερου νομοθετικού πλαισίου.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει η θέση του ενιαίου ΣΥΡΙΖΑ ως προς το μεταναστευτικό ζήτημα. Ο ενιαίος ΣΥΡΙΖΑ, διαφοροποιώντας τη θέση του σε σχέση με το παρελθόν, αντιμετωπίζει το μεταναστευτικό ζήτημα ως ένα σύνθετο, ανθρωπιστικό, ταξικό και διεθνές ζήτημα (Ο.π.: 9) που χρειάζεται την ευρωπαϊκή συνευθύνη στην επίλυσή του. Ο ΣΥΡΙΖΑ επιδιώκει την αλλαγή της ευρωπαϊκής μεταναστευτικής πολιτικής και τοποθετώντας μία *μαρξιστική χροιά* στο πρόβλημα της μετανάστευσης, την οποία αντιμετωπίζει ως αποτέλεσμα της *«νεοφιλελεύθερης καπιταλιστικής παγκοσμιοποίησης που ξεριζώνει τους ανθρώπους από τις εστίες τους»¹⁸⁹ γιατί τους καθιστά θύματα πολέμων ή τους στερεί τα στοιχειώδη μέσα επιβίωσης»* (Ο.π.). Στα ήδη υπάρχοντα αιτήματα για κατάργηση της συμφωνίας «Δουβλίνο II» και του Συμφώνου Μετανάστευσης καθώς και της δίκαιης αντιμετώπισης των μεταναστών που εργάζονται, στο κείμενο της πολιτικής απόφασης καταγράφονται τα αιτήματα για μια νέα διαδικασία πολιτογράφησης για όσους ζουν και εργάζονται επί χρόνια στην

¹⁸⁹ «Οι οικονομικοί και πολιτικοί μετανάστες και πρόσφυγες είναι οι σύγχρονοι κολασμένοι της γης», σύμφωνα με την πολιτική απόφαση του ιδρυτικού συνεδρίου του ενιαίου ΣΥΡΙΖΑ (ΣΥΡΙΖΑ, 2013:9).

Ελλάδα και άμεση παροχή ιθαγένειας σε όλα παιδιά γεννιούνται στην Ελλάδα. Τέλος, ο ΣΥΡΙΖΑ υπόσχεται την κατάργηση των απάνθρωπων κέντρων κράτησης αλλοδαπών και τη δημιουργία ανοιχτών κέντρων διαβίωσης με αξιοπρεπείς όρους (Ο.π.).

Η διακήρυξη για τις εκλογές του Ιανουαρίου του 2015 περιλαμβάνει μία μόνο αναφορά στα θέματα πολιτισμικού φιλελευθερισμού η οποία σχετίζεται με τη στήριξη κοινωνικών ομάδων όπως είναι οι πολύτεκνοι, οι άνθρωποι με αναπηρία ή με χρόνιες παθήσεις και τα θύματα κακοποίησης (ΣΥΡΙΖΑ, 2015 α: 15). Αντιθέτως, το εκτενές εκλογικό μανιφέστο του Σεπτεμβρίου 2015 εμπεριέχει 84 αναφορές σε θέματα πολιτισμικού φιλελευθερισμού σε ποσοστό 4,57% και 60 αναφορές σε θέματα που σχετίζονται με το περιβάλλον σε ποσοστό 3,26%. Ο ΣΥΡΙΖΑ αποτυπώνει στην εκλογική του διακήρυξη μία εκ νέου στροφή προς τις «αριστερές καταβολές» του, διατυπώνοντας μία εναλλακτική πρόταση για την οργάνωση των κοινωνιών και της οικονομίας που περιλαμβάνει την ενίσχυση των κοινωνικών κινημάτων καθώς και τη διεύρυνση και εμβάθυνση των κοινωνικών δικαιωμάτων και των δημοκρατικών ελευθεριών. Παράλληλα, *«η δικαιοσύνη, η ασφάλεια δικαίου, η ισονομία και η εγγύηση των θεμελιωδών δικαιωμάτων είναι οι θεσμικές και πολιτικές προτεραιότητες για τον ΣΥΡΙΖΑ»* (ΣΥΡΙΖΑ, 2015β: 28). Στις μη διαπραγματεύσιμες αρχές συγκαταλέγονται οι αρχές της κοινωνικής αλληλεγγύης, ισότητας και δικαιοσύνης η διασφάλιση των οποίων επιτελεί τεράστια σημασία στις προγραμματικές δεσμεύσεις του κόμματος καθώς κεντρική του επιδίωξη είναι η εφαρμογή της συμφωνίας του Ιουλίου του 2015 με τους ευρωπαίους εταίρους χωρίς να επιφέρει αύξηση των κοινωνικών ανισοτήτων, περιθωριοποίηση και κοινωνικό αποκλεισμό (Ο.π.: 30).

Οι πρωτοβουλίες του ΣΥΡΙΖΑ για την ανάπτυξη ενός νέου κινήματος ειρήνης με στόχο διεθνείς παρεμβάσεις για το τέλος του πολέμου στη Συρία και το Ιράκ (ΣΥΡΙΖΑ, 2015β: 32) εντάσσονται στη λογική μίας νέας στρατηγικής που προωθεί το κόμμα σχετικά με το μεταναστευτικό και προσφυγικό ζήτημα που το θεωρεί όχι μόνο εθνικό αλλά και ευρωπαϊκό και διεθνές ζήτημα, που απαιτεί στην επίλυσή του μια πολυεπίπεδη ευρωπαϊκή συνεργασία (Ο.π.: 31 – 32). Το σχέδιο κυβερνητικού προγράμματος του ΣΥΡΙΖΑ δίνει ιδιαίτερη έμφαση στα ζητήματα των μεταναστών και προσφύγων όπως και στη διακήρυξη των εκλογών του Μαΐου 2012, με ακόμα περισσότερες αναφορές. Οι λεπτομερείς αναφορές του ΣΥΡΙΖΑ στις θεματικές των μεταναστών και προσφύγων συνοψίζονται μεταξύ άλλων στις εξής προτάσεις (Ο.π.: 32): την προστασία της ζωής των προσφύγων στη θάλασσα με ενίσχυση της έρευνας και της διάσωσης, την εφαρμογή προγραμμάτων ευρείας χορήγησης ανθρωπιστικής

θεώρησης (βίζα), ως μόνη εγγύηση για ασφαλή είσοδο των προσφύγων στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, τη λήψη επειγόντων μέτρων για την προστασία των προσφύγων όπως παροχή καθεστώτος ασύλου, αμοιβαία αναγνώριση του καθεστώτος και ελεύθερη κυκλοφορία των προσφύγων στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης και την άμεση ενεργοποίηση του ήδη αποφασισμένου προγράμματος μετεγκατάστασης (relocation) σε διάφορες χώρες ανά την Ευρώπη των προσφύγων που φτάνουν στις χώρες εισόδου (π.χ. Ελλάδα και Ιταλία). Επιπλέον, η κυβέρνηση του ΣΥΡΙΖΑ δεσμεύεται να υλοποιήσει την πρόβλεψη του ν. 3907/2011, για τους μετανάστες που επιτάσσει την καταγραφή τους. Τέλος, η νέα μεταναστευτική πολιτική που προτείνει ο ΣΥΡΙΖΑ περιλαμβάνει την οργάνωση της λειτουργίας κέντρων πρώτης υποδοχής, που θα πληρούν τις προϋποθέσεις του σεβασμού των δικαιωμάτων του ανθρώπου και την οριστική λήξη των παράνομων απελάσεων (Ο.π.: 33).

Ως προς τα θέματα ισότητας, ο ΣΥΡΙΖΑ συνεχίζει να στηρίζει τη διεκδίκηση της έμφυλης ισότητας, προτείνοντας ένα επικαιροποιημένο Εθνικό Σχέδιο Δράσης Ισότητας των Φύλων (ΕΣΔΙΦ), που θα εστιάζει σε θέματα όπως (ενδεικτικά): Βελτίωση του νομοθετικού πλαισίου προστασίας της μητρότητας, ιδιαίτερα για τις εργαζόμενες με ευέλικτες μορφές απασχόλησης (συμβάσεις ορισμένου χρόνου), ενίσχυση των θετικών και ολοκληρωμένων δράσεων υπέρ των ανέργων γυναικών, με προτεραιότητα τις ομάδες εκείνες που βρίσκονται στη δυσκολότερη θέση (μονογονείς, μακροχρόνια άνεργες, μετανάστριες), αλλά και τη γυναικεία νεανική ανεργία, άρση των εμποδίων που συνδέονται με το φύλο στο πεδίο της εργασίας και της επαγγελματικής ανέλιξης των γυναικών και μέτρα για τη συμφιλίωση της επαγγελματικής και οικογενειακής ζωής, αναγνώριση και στήριξη του δικαιώματος πρόσβασης κάθε γυναίκας στις μεθόδους αντισύλληψης και στην τεχνητή διακοπή κύησης, όσο και σε υψηλού επιπέδου φροντίδα υγείας που αφορά την εγκυμοσύνη, τον τοκετό, την λοχεία, αλλά και την ιατρικά υποβοηθούμενη αναπαραγωγή, σύμφωνα με τις αποφάσεις της Διεθνούς Ομοσπονδίας Οικογενειακού Προγραμματισμού (IPPF), επίτευξη μιας ποιοτικής Εκπαίδευσης που εξασφαλίζει στις μαθήτριες και στους μαθητές, ανεξάρτητα από φύλο, φυλή, θρησκεία, κουλτούρα, σεξουαλικό προσανατολισμό, αρτιμέλεια κ.λπ. ίσα δικαιώματα, και στηρίζεται στην ισότητα των φύλων και των ευκαιριών, ενημέρωση-ευαισθητοποίηση της ελληνικής κοινής γνώμης στα θέματα ισότητας και άρσης των έμφυλων διακρίσεων και κυρίως στην κατανόηση της σημασίας που έχει αυτή για την κοινωνική δικαιοσύνη, την ελευθερία, και τη δημοκρατία και αναβάθμιση και ενίσχυση της Γενικής Γραμματείας Ισότητας των

Φύλων, καθώς και αναβάθμιση-εκσυγχρονισμός του ΚΕΘΙ, με αναθεώρηση του θεσμικού του πλαισίου (Ο.π.: 34).

Ειδικότερα για τον ΣΥΡΙΖΑ το θέμα τη αντιμετώπισης της βίας κατά των γυναικών, αποτελεί βασική προτεραιότητα και δεσμεύεται στη λήψη σχετικών νομοθετικών και θεσμικών μέτρων αρχίζοντας με την άμεση κύρωση από τη Βουλή της Σύμβασης του Συμβουλίου της Ευρώπης «για την πρόληψη και την καταπολέμηση της βίας κατά των γυναικών και της ενδοοικογενειακής βίας» (Σύμβασης της Κωνσταντινούπολης), τη συνέχιση και αναβάθμιση των υποστηρικτικών δομών κακοποιημένων γυναικών (Συμβουλευτικοί Σταθμοί και Ξενώνες Φιλοξενίας) σε όλη την Επικράτεια, με τη συνδρομή της Τοπικής Αυτοδιοίκησης στην αποτελεσματική τους λειτουργία, αλλά και τη βελτίωση και την ενίσχυση της νομοθεσίας που αφορά στην αντιμετώπιση εγκλημάτων όπως ο βιασμός και η εμπορία ανθρώπων (trafficking), υπό το φως νέων, πιο σύγχρονων επεξεργασιών (όπως οι νέες μορφές ηλεκτρονικής σεξουαλικής παρενόχλησης/ bullying) (Ο.π.).

Το θέμα του σεξουαλικού προσανατολισμού και ταυτότητας φύλου συνεχίζει να απασχολεί κατεξοχήν τον ΣΥΡΙΖΑ στο σύνολο του ελληνικού κομματικού συστήματος, καθώς εντάσσει στον αγώνα του υπέρ της διασφάλισης των θεμελιωδών δικαιωμάτων, την ισότητα των ατόμων της ΛΟΑΔ (Λεσβίες, Ομοφυλόφιλοι, Αμφισεξουαλικοί και Διεμφυλικοί) κοινότητας ως συστατικό στοιχείο για την κοινωνική απελευθέρωση. Οι προγραμματικές δεσμεύσεις του ΣΥΡΙΖΑ συνοψίζονται στα εξής μέτρα (Ο.π.:35):

- Άμεση ψήφιση του νομοσχεδίου για το διευρυμένο σύμφωνο συμβίωσης, που ήδη έχει καταρτιστεί και δοθεί στη διαβούλευση.
- Αναγνώριση για όλα τα ζευγάρια, ανεξαρτήτως φύλου των δύο συντρόφων, του δικαιώματος στον πολιτικό γάμο. Επίσης και του δικαιώματος της ελεύθερης κυκλοφορίας των ομοφυλόφιλων ζευγαριών στις χώρες της Ε.Ε., καθώς και αυτών που απορρέουν από τη θεσμική αναγνώριση της σχέσης τους σε άλλη χώρα.
- Τροποποίηση του αντιρατσιστικού νόμου με ποινικοποίηση κάθε διάκρισης λόγω βιολογικού ή κοινωνικού φύλου, σεξουαλικού προσανατολισμού και ταυτότητας φύλου και απαγόρευση της ρητορικής μίσους.
- Προσθήκη στους νόμους 3304/2005, 3896/2010 και 3769/2009 και των

διακρίσεων λόγω ταυτότητας φύλου στο χώρο της εργασίας και υπηρεσιών και

- Κατάθεση νόμου που να επιτρέπει την αλλαγή εγγράφων στα διεμφυλικά άτομα χωρίς προϋποθέσεις.

Ως προς το θέμα των μειονοτήτων, ο ΣΥΡΙΖΑ υποστηρίζει πως η υπεράσπιση και κατοχύρωση των δικαιωμάτων τους αποτελούν Λυδία λίθος της εφαρμογής των αξιών ενός δημοκρατικού κράτους δικαίου και αποτελούν αναπόσπαστο τμήμα του χειραφετητικού προτάγματος της Αριστεράς. Οι προγραμματικές δεσμεύσεις του κόμματος αφορούν την επικύρωση της ήδη υπογραφείσας από την Ελλάδα Σύμβασης-Πλαίσιο για τα Δικαιώματα των Μειονοτήτων του Συμβουλίου της Ευρώπης, την υπογραφή και κύρωση του Ευρωπαϊκού Χάρτη για τις Περιφερειακές ή Μειονοτικές Γλώσσες και τη σταδιακή αύξηση της ειδικής ποσόστωσης για την είσοδο μειονοτικών στα ΑΕΙ-ΤΕΙ μέχρι πλήρους ισοτιμίας των μειονοτικών με τους υπόλοιπους Έλληνες πολίτες (Ο.π.).

Ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός ότι για πρώτη φορά ο ΣΥΡΙΖΑ κάνει ξεχωριστή αναφορά στο λόγο του στην κατηγορία των Ρομά διεκδικώντας τη διαχείριση των κοινοτικών κονδυλίων που αφορούν Ρομά με τη συμμετοχή εκπροσώπων τους, ειδικά προγράμματα για την εξασφάλιση αξιοπρεπούς στέγης για τους σκηνίτες, θέσπιση ενιαίου τύπου άδειας εμπορίας προϊόντων, που να ισχύει σε πανελλαδικό επίπεδο, αναβάθμιση των Ιατροκοινωνικών Κέντρων που λειτουργούν για Ρομά και ίδρυση νέων όπου χρειάζεται (Ο.π.: 35 – 36). Επιπλέον, για πρώτη φορά ο ΣΥΡΙΖΑ προτείνει το δικαίωμα στην αναγνώριση της ιδιότητας του αντιρρησία συνείδησης πριν και μετά την κατάταξη στις Ένοπλες Δυνάμεις και τη δυνατότητα εναλλακτικής υπηρεσίας σε Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις και κοινωνικούς φορείς (Ο.π.:36).

Καινοτομία, τέλος, αποτελεί η πρόταση για συγκρότηση (σε συνεργασία με διεθνείς οργανισμούς και με τη συνδρομή επιστημονικών ομάδων εργασίας), ενός νέου νομοθετικού πλαισίου για την Παιδική Προστασία, την Τρίτη Ηλικία και τα άτομα με ειδικές ανάγκες που θα καθορίζει τις προδιαγραφές ίδρυσης και λειτουργίας δομών παιδικής προστασίας και δομών κλειστής προστασίας ηλικιωμένων, την αναθεώρηση του πλαισίου αναδοχής και υιοθεσίας ανηλίκων, την κατάθεση νόμου-πλαισίου/ομπρέλα για όλα τα παιδιά ανεξαρτήτως προέλευσης, ηλικίας, φύλου, φυσικής, νοητικής και ψυχικής κατάστασης, τη δημιουργία πλαισίου αναδοχής ηλικιωμένων και την αναθεώρηση του συστήματος ανοιχτής προστασίας ηλικιωμένων

(ΚΑΠΗ, ΚΗΦΗ και Βοήθεια στο Σπίτι) (Ο.π.: 105).

11.5. Σύνοψη

Η εκλογική συμμαχία του Συνασπισμού της Αριστεράς και της Προόδου (ΣΥΝ) στο κείμενο της προκήρυξης για τις εκλογές του Απριλίου του 1990 τάσσεται υπέρ των δικαιωμάτων των πολιτών ανεξάρτητα από το φύλο, τη φυλή, την εθνικότητα, τη θρησκεία, την κοινωνική θέση, την οικονομική κατάσταση, τις πολιτικές αντιλήψεις και τον τρόπο ζωής ενώ η δεύτερη θεματική στην οποία δίνει έμφαση αφορά την ισοτιμία των δύο φύλων.

Ο ενιαίος ΣΥΝ, στο ίδιο πνεύμα με το ΚΚΕ Εσωτ./ΕΑΡ διακηρύσσει στο κείμενο της πολιτικής απόφασης του ιδρυτικού του συνεδρίου την ταυτότητά του ως ένα κόμμα αντίστασης, αμφισβήτησης και σοσιαλιστικής ανατροπής που μέσα από ρήξεις, συγκρούσεις και ριζοσπαστικές μεταρρυθμίσεις θα οδηγηθεί στη δημιουργία μιας Αριστεράς οικολογικής και φεμινιστικής, ενώ τάσσεται όπως και το ΚΚΕ Εσωτ. / ΕΑΡ υπέρ του σεβασμού των δικαιωμάτων των μειονοτήτων.

Στο κείμενο της πολιτικής απόφασης του δεύτερου συνεδρίου του ΣΥΝ το 1996 παρατηρούμε τις πρώτες νέες προσθήκες στο λόγο του κόμματος όσον αφορά τα ζητήματα του πολιτισμικού φιλελευθερισμού. Στο σεβασμό των δικαιωμάτων, της πολυπολιτισμικής συγκρότησης, της υπεράσπισης των ελευθεριών και της ισότητας των φύλων, προστίθεται η πρόταση για χάραξη μιας σύγχρονης «*χάρτας δικαιωμάτων*» με επίκεντρο την προστασία των δικαιωμάτων του πολίτη και των μειονοτήτων. Η πρόταση της «*χάρτας δικαιωμάτων*» θα διατηρηθεί αυτούσια στο λόγο τόσο του ΣΥΝ όσο και του ΣΥΡΙΖΑ τα επόμενα χρόνια, όπως και η οικολογική Αριστερά που παραμένει κεντρική στη φιλοσοφία του κόμματος σε συνδυασμό με τη φεμινιστική διάστασή της.

Η δεύτερη προσθήκη του ΣΥΝ στον άξονα του πολιτισμικού φιλελευθερισμού αφορά την ενίσχυση του ρόλου των κοινωνικών κινημάτων ως φορείς διαλόγου της κοινωνίας με το κόμμα αλλά και προστάτες των δικαιωμάτων των πολιτών και των μειονοτήτων. Αναφορικά με την ισότητα των δικαιωμάτων ο ΣΥΝ αναφέρει για πρώτη φορά στο λόγο του την προστασία των δικαιωμάτων των εργαζόμενων μεταναστών.

Η εκλογική διακήρυξη του ΣΥΝ το 2000 αποτελεί την διακήρυξη – τομή στο πρόγραμμα του κόμματος αναφορικά με τον άξονα του πολιτισμικού φιλελευθερισμού καθώς οι αυξημένες αναφορές και η ανάδειξη θεματικών που άπτονται των

δικαιωμάτων, των μεταναστών και της ισότητας των φύλων και της οικολογίας, αναδεικνύουν μια ριζοσπαστική αριστερή προσέγγιση του κόμματος. Επιπλέον, η κοινωνική αλληλεγγύη εισάγεται για πρώτη φορά στο λεξιλόγιο του κόμματος ενώ στο κείμενο της εκλογικής διακήρυξης του 2000 εμφανίζονται περισσότερες αναφορές στο σύστημα υγείας, η προάσπιση του οποίου για τον ΣΥΝ αποτελεί αναφαίρετο κοινωνικό δικαίωμα. Καινοτομία στο πρόγραμμα του κόμματος αποτελεί η εισήγηση για τη διαπολιτισμική και διαφυλική προσέγγιση της εκπαίδευσης με ειδική μέριμνα στα παιδιά των μεταναστών / στριών. Η διαφυλική προσέγγιση της εκπαίδευσης συνδέεται με το μάθημα της ισότητας των φύλων καθώς ο ΣΥΝ συνδέει στο λόγο του τα θέματα της ισότητας με το ρόλο της γυναίκας στην κοινωνία, εκκινώντας από τη διαπίστωση του υποβαθμισμένου και καταπιεσμένου ρόλου της γυναίκας στην Ελλάδα. Για πρώτη φορά επίσης, θέτει ως άμεση προτεραιότητα τον νόμο για την ενδοοικογενειακή βία λόγω φύλου.

Τα θέματα ισότητας αναδεικνύονται κεντρικά στο λόγο του ΣΥΝ με το ενδιαφέρον να εστιάζεται στις ευάλωτες κατηγορίες γυναικών όπως μόνες μητέρες, διαζευγμένες με παιδιά, πολύτεκνες, ηλικιωμένες, πρόσφυγες και μετανάστριες. Το διαχρονικό ενδιαφέρον του κόμματος της ριζοσπαστικής Αριστεράς για την ίση ένταξη των γυναικών στην αγορά εργασίας, εμπλουτίζεται με την εκτενή αναφορά του ΣΥΝ στα αδιαίρετα και αναφαίρετα δικαιώματα ως αναπόσπαστο κομμάτι της πολιτικής που προτείνει.

Ως προς τα υπόλοιπα ζητήματα που άπτονται του πολιτισμικού φιλελευθερισμού, η εκλογική διακήρυξη του 2000 περιλαμβάνει την υπεράσπιση του πανεπιστημιακού ασύλου (με διπλή αναφορά στο κείμενο), την εφαρμογή της αρχής της ανεξιθρησκείας, την εξασφάλιση ίσων δικαιωμάτων για όλα τα θρησκευτικά δόγματα, καθώς και για τους μη θρησκευόμενους πολίτες, την κατάργηση νομοθεσίας θρησκευτικών διακρίσεων (π.χ. μεταξικός νόμος "περί προσηλυτισμού"), το χωρισμό κράτους και εκκλησίας και την αποποινικοποίηση της χρήσης των ναρκωτικών ουσιών.

Στις καινοτόμες αν όχι τολμηρές προτάσεις του ΣΥΝ για τους οικονομικούς πρόσφυγες - μετανάστες εντάσσεται η νομιμοποίησή τους, η παροχή σε εκείνους ίδιων αστικών, εργασιακών, ασφαλιστικών και συνδικαλιστικών δικαιωμάτων με τους Έλληνες πολίτες και η αντιμετώπισή τους στη συνέχεια ως Έλληνες πολίτες. Εκτός από τις μειονότητες, ο ΣΥΝ υπερασπίζεται και τα δικαιώματα ευάλωτων κοινωνικών ομάδων στο λόγο του, προσθέτοντας υπό την σκέπη της την προστασία των δικαιωμάτων της νέας γενιάς, των Ρομά (τσιγγάνοι) και των ανιθαγενών. Οι

σεξουαλικές ιδιαιτερότητες ως δικαίωμα εμφανίζονται για πρώτη φορά στο λόγο του ΣΥΝ στο μανιφέστο του 2000 ενώ η τελευταία φορά που καταγράφηκε αναφορά επί του θέματος στο λόγο αριστερού κόμματος στην Ελλάδα, ήταν στο ιδρυτικό συνέδριο της ΕΑΡ τον Απρίλιο του 1987.

Στο προγραμματικό συνέδριο του 2003 που ακολούθησε ο ΣΥΝ συνεχίζει να θέτει ως προτεραιότητα την υπεράσπιση και διεύρυνση των δημοκρατικών δικαιωμάτων ως *«απολύτως καθοριστική συνιστώσα των αγώνων της Αριστεράς»*. Η αλλαγή που παρατηρούμε είναι η τοποθέτηση των ζητημάτων στο ευρωπαϊκό πλαίσιο. Στην πολιτική απόφαση του 4ου συνεδρίου τον Δεκέμβριο του 2004 ο ΣΥΝ για πρώτη φορά αναφέρεται στην ανάγκη για μια μεγάλη στροφή του κόμματος για την ένταξη των ξένων εργατών στα συνδικάτα, τους εργατικούς αγώνες και τα κινήματα καθώς δίνει βαρύτητα στο ρόλο των κινήματων και ειδικότερα στο φεμινιστικό, το αντιρατσιστικό και τα κινήματα της νεολαίας.

Στο 5ο του Συνέδριο τον Φεβρουάριο του 2008, ο ΣΥΝ εστιάζει το ενδιαφέρον του στη μορφή της Ευρώπης η οποία θα πρέπει να διασφαλίζει τις κοινωνικές κατακτήσεις και την άρση κάθε κοινωνικού αποκλεισμού. Το νέο στοιχείο που εισάγεται στο λόγο του είναι η πρόταση για εξασφάλιση πλήρους προστασίας των δικαιωμάτων των μεταναστριών, ως την πιο ευπαθή ομάδα του πληθυσμού. Οι εκλογές του 2009 αποτελούν ορόσημο στην εισαγωγή της οικονομικής κρίσης ως πλαίσιο αναφοράς στον λόγο των κομμάτων. Ο ΣΥΝ εντάσσει το ζήτημα του ρόλου των γυναικών στο νέο πλαίσιο που διαμορφώνεται και υποστηρίζει τις γυναίκες *«που η οικονομική κρίση βρίσκει ευάλωτες, ως πολίτες δεύτερης κατηγορίας»*. Στο έκτακτο και τελευταίο συνέδριο του ΣΥΝ τον Ιούνιο του 2010 δεν εντοπίζεται καμία αναφορά του κόμματος σε θεματικές που ανήκουν στον άξονα του πολιτισμικού φιλελευθερισμού.

Στην εκλογική διακήρυξη για τις εκλογές του Μαΐου του 2012 οι αναφορές στα θέματα του πολιτισμικού φιλελευθερισμού είναι μόλις 5 σε ποσοστό 3,76% και σχετίζονται με την προστασία των κοινωνικών δικαιωμάτων ενώ στην εκτενέστερη εκδοχή του εκλογικού προγράμματος του ΣΥΡΙΖΑ δίνεται μεγάλη έμφαση στους μετανάστες και στην κατοχύρωση των κοινωνικών δικαιωμάτων. Οι αυξημένες αναφορές στα θέματα των μεταναστών που εντοπίζουμε στο εκλογικό πρόγραμμα του Μαΐου 2012 αφορούν την κοινωνική τους ένταξη, τη διασφάλιση ίσων εργασιακών δικαιωμάτων ενώ ξεχωριστή θέση κατέχουν οι προτάσεις του ΣΥΡΙΖΑ για την αντιμετώπιση των μεταναστών στη χώρα. Επιπλέον, για πρώτη φορά, ο ΣΥΡΙΖΑ

προτείνει τον χωρισμό των φυλακών σε ανήλικους και ενήλικες κρατούμενους μέχρι την πλήρη κατάργηση της φυλάκισης των ανηλίκων. Στα νέα αιτήματα του ΣΥΡΙΖΑ ανήκει και η κατοχύρωση του δικαιώματος της ελεύθερης σεξουαλικής επιλογής, ως ανθρώπινο δικαίωμα που οφείλει να εγγυάται η πολιτεία χωρίς διακρίσεις. Το δικαίωμα της σεξουαλικής επιλογής αναφέρεται για πρώτη φορά στις προτάσεις της ΕΑΡ το 1987 ενώ ο ΣΥΡΙΖΑ εμπλουτίζει το ίδιο δικαίωμα με την νεωτερική και συνάμα πρωτοποριακή πρόταση για σύναψη πολιτικού γάμου ή Συμφώνου Συμβίωσης για τα ομόφυλα ζευγάρια, πρόταση που εγκρίθηκε αργότερα από το ελληνικό Κοινοβούλιο κατά τη διάρκεια της κυβερνητικής θητείας του ΣΥΡΙΖΑ, τον Δεκέμβριο του 2015.

Ο ενιαίος ΣΥΡΙΖΑ συνεχίζει να υποστηρίζει τον δημόσιο χαρακτήρα της εκπαίδευσης ως ένα καθολικό κοινωνικό αγαθό που περιλαμβάνει ένα σύστημα που καλλιεργεί την ανεξιθρησκεία, την κριτική γνώση, τη συλλογική δράση και την αλληλεγγύη, και είναι αντίθετο σε κάθε μιλιταριστικό πνεύμα, σε ρατσιστικές αντιλήψεις και σε φαινόμενα αποκλεισμού και κοινωνικών διακρίσεων, θέση που στηρίζει διαχρονικά η ριζοσπαστική Αριστερά στην Ελλάδα από την εποχή του ΚΚΕ Εσωτ. και του ΣΥΝ. Σε ό,τι αφορά τη θεματική των δικαιωμάτων επεκτείνει την προστασία τους στο δικαίωμα του αυτοπροσδιορισμού σε σχέση με τη σεξουαλικότητα και την επιλογή φύλου και εισηγείται την αλλαγή του νομοθετικού πλαισίου που νομιμοποιεί την όποια διάκριση, καταπολεμώντας κάθε μορφή βίας (ρατσιστική, καταγωγής, θρησκείας, φυλής, φύλου, σεξουαλική). Ο ΣΥΡΙΖΑ εντάσσει για πρώτη φορά στον κατάλογο των διακρίσεων που καταπολεμά την ομοφοβική βία καθώς και τις διακρίσεις που αφορούν την αναπηρία και την ηλικία. Υπερασπίζεται την ισότητα των δύο φύλων και τα γυναικεία δικαιώματα.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει η θέση του ενιαίου ΣΥΡΙΖΑ ως προς το μεταναστευτικό ζήτημα. Διαφοροποιώντας τη θέση του σε σχέση με το παρελθόν, αντιμετωπίζει το μεταναστευτικό ως ένα σύνθετο, ανθρωπιστικό, ταξικό και διεθνές ζήτημα που χρειάζεται την ευρωπαϊκή συνευθύνη στην επίλυσή του. Ο ΣΥΡΙΖΑ επιδιώκει την αλλαγή της ευρωπαϊκής μεταναστευτικής πολιτικής, τοποθετώντας μία μαρξιστική χροιά στο πρόβλημα της μετανάστευσης.

Η διακήρυξη για τις εκλογές του Ιανουαρίου του 2015 περιλαμβάνει μία μόνο αναφορά στα θέματα πολιτισμικού φιλελευθερισμού η οποία σχετίζεται με τη στήριξη κοινωνικών ομάδων όπως είναι οι πολύτεκνοι, οι άνθρωποι με αναπηρία ή με χρόνιες παθήσεις και τα θύματα κακοποίησης. Αντιθέτως, το εκτενές εκλογικό μανιφέστο του Σεπτεμβρίου 2015 εμπεριέχει 84 αναφορές σε θέματα πολιτισμικού φιλελευθερισμού

σε ποσοστό 4,57% και 60 αναφορές σε θέματα που σχετίζονται με το περιβάλλον σε ποσοστό 3,26%. Ο ΣΥΡΙΖΑ αποτυπώνει στην εκλογική του διακήρυξη μία εκ νέου στροφή προς τις «αριστερές καταβολές» του, διατυπώνοντας μία εναλλακτική πρόταση για την οργάνωση των κοινωνιών και της οικονομίας που περιλαμβάνει την ενίσχυση των κοινωνικών κινημάτων καθώς και τη διεύρυνση και εμβάθυνση των κοινωνικών δικαιωμάτων και των δημοκρατικών ελευθεριών. Επιπροσθέτως, ο ΣΥΡΙΖΑ επαναφέρει την έμφαση που δίνει η ΕΑΡ στο κείμενο της πολιτικής απόφασης του ιδρυτικού της Συνεδρίου, στην προστασία των ηλικιωμένων και των ατόμων που περιθωριοποιεί η κρίση στο μανιφέστο του Σεπτεμβρίου 2015.

Εντύπωση προκαλεί το γεγονός ότι το μανιφέστο του Απριλίου 2000 έχει εκτενείς αναφορές στα θέματα πολιτισμικού φιλελευθερισμού ενώ η πολιτική απόφαση του τρίτου Συνεδρίου το καλοκαίρι του ίδιου έτους δεν περιλαμβάνει καμία αναφορά. Το ίδιο συμβαίνει και με την πολιτική απόφαση του τελευταίου Συνεδρίου του ΣΥΝ το 2010. Αντιθέτως, το κοινό πόρισμα ΚΚΕ – ΕΑΡ τον Δεκέμβριο του 1988 εμπεριέχει 36 αναφορές (12,76) και η πολιτική απόφαση του 4ου συνεδρίου 22 (10,53). Η μεγάλη τομή διαπιστώνεται στην πολιτική απόφαση του ενιαίου ΣΥΡΙΖΑ τον Ιούλιο του 2013 όπου εκεί εντοπίζονται οι περισσότερες αναφορές διαχρονικά από το 1987, σε επίπεδο συνεδριακών κειμένων.

Κεφάλαιο 12. «Ποια ιδεολογία»; Η Αποτύπωση της Ιδεολογίας στον προγραμματικό λόγο της ριζοσπαστικής Αριστεράς στην Ελλάδα (1980 – 2015)

Η ιδεολογία είναι ο τελευταίος άξονας προς μελέτη στην παρούσα διατριβή. Η μελέτη της ιδεολογίας έχει ιδιαίτερη σημασία καθώς η ιδεολογία μαζί με την οργάνωση αποτελούν τον πυρήνα ενός πολιτικού κόμματος, τον γενετικό του κώδικα με άλλα λόγια. Στόχος του παρόντος κεφαλαίου είναι να αναδυθούν τα βασικά σημεία της φιλοσοφίας των κομμάτων της ανανεωτικής / ριζοσπαστικής Αριστεράς και να διαπιστωθούν συνέχειες και ασυνέχειες του ΣΥΝ/ΣΥΡΙΖΑ με την αξιακή – ιδεολογική του μήτρα – το ΚΚΕ Εσωτερικού / ΕΑΡ.

Εικόνα 2: Η ιδεολογία της Ανανεωτικής Αριστεράς (1980 - 1991)

Πηγή: <https://21aristera.wordpress.com/2015/10/28/%cf%84%ce%bf>

Κεντρικός στρατηγικός στόχος του ΚΚΕ Εσωτερικού ήταν η κατεύθυνση του Σοσιαλισμού μέσα από τη Δημοκρατία, ελευθερία, ειρήνη, αυτονομία και αυτοδιαχείριση. Ο κεντρικός αυτός στόχος με μια μικρή παραλλαγή (απαλοιφή του όρου αυτονομία και αυτοδιαχείριση) διαπνέει το όραμα της ανανεωτικής / ριζοσπαστικής Αριστεράς από την εποχή του ΚΚΕ Εσωτερικού ως τον σημερινό ΣΥΡΙΖΑ. Τον Απρίλιο του 1987 εκδόθηκαν σε μπροσούρα τα υλικά για το ιδρυτικό

συνέδριο ενός νέου κόμματος της Αριστεράς με βάση τις αποφάσεις του 4ου και τελευταίου συνεδρίου του ΚΚΕ Εσωτερικού το 1986. Η διαδικασία οδήγησε στην ίδρυση της Ελληνικής Αριστεράς (ΕΑΡ) υπό την ηγεσία του Λεωνίδα Κύρκου, με Γενικό Γραμματέα τον Φώτη Κουβέλη - εμβληματική προσωπικότητα του μετέπειτα Συνασπισμού – και με τη συμμετοχή και στήριξη των πρωταγωνιστών του ευρωκομμουνιστικού ρεύματος (Μιχάλης Παπαγιαννάκης, Δημήτρης Παπαδημούλης, για παράδειγμα). Όπως διαβάζουμε στα υλικά του οργανωτικού συνεδρίου της ΕΑΡ, σε συνέχεια της φιλοσοφίας του ΚΚΕ Εσωτερικού, στο νέο πολιτικό εγχείρημα συναντιούνται «ευρωκομμουνιστές που ανέλαβαν το 1968 το εγχείρημα της ανανέωσης του κομμουνιστικού κινήματος· σοσιαλιστές που στοχεύουν στο ριζικό μετασχηματισμό του καπιταλιστικού συστήματος· γυναίκες που ζητούν τη συνάντηση των ιδεών της αριστεράς με το κίνημα για την απελευθέρωση της γυναίκας· οικολόγοι που επιδιώκουν τη σύζευξη του οικολογικού κινήματος με τη θεωρία και πράξη της αριστεράς· ανέντακτοι αριστεροί που δημιουργεί η κρίση των παλαιών σχημάτων. Συνθέτοντας δημιουργικά τις πολιτικές και ιδεολογικές μας απόψεις, με αφετηρία το μαρξισμό αλλά και τις νέες ιδέες που πλουτίζουν την κοινή μας πρακτική, παλεύουμε για να υπερασπιστούμε τα συμφέροντα του μέλλοντος, αυτά που υποθηκεύει η σημερινή οργάνωση της παραγωγής και της κοινωνίας» (ΕΑΡ, 1987).

Η ΕΑΡ δημιουργήθηκε το 1987, δεν συμμετείχε ποτέ αυτόνομα σε εκλογές μετά την ίδρυσή της, αφού μαζί με το ΚΚΕ δημιούργησαν την εκλογική συμμαχία του Συνασπισμού της Αριστεράς και της Προόδου (ΣΥΝ) και αυτοδιαλύθηκε το 1992, μετά την αποχώρηση του ΚΚΕ στη συγκρότηση του Συνασπισμού της Αριστεράς και της Προόδου (ΣΥΝ), με τα μέλη της να εντάσσονται στον ενιαίο ΣΥΝ. Η μειοψηφία του ΚΚΕ Εσωτερικού, όπως είδαμε σε προηγούμενη ενότητα, σχημάτισε το ΚΚΕ Εσωτερικού – Ανανεωτική Αριστερά υπό την ηγεσία του Γιάννη Μπανιά¹⁹⁰, η οποία μετεξελίχθηκε σε ΑΚΟΑ το 1992, αποτέλεσε συνιστώσα της εκλογικής συμμαχίας ΣΥΡΙΖΑ και αυτοδιαλύθηκε στα πλαίσια της ίδρυσης του ενιαίου ΣΥΡΙΖΑ το 2013.

Η ΕΑΡ όπως και το ΚΚΕ Εσωτερικού, στο γενικότερο κλίμα που διαμόρφωσε η φθορά του ΠΑΣΟΚ καθώς και η Περεστρόικα (μεταρρύθμιση) στην ΕΣΣΔ του Γκορμπατσόφ, εκπροσώπησε μια κατεύθυνση αποποίησης του κομμουνιστικού προθέματος της Αριστεράς, δίνοντας τέλος στη συζήτηση περί κομμουνιστικής ανανέωσης. Η συγκρότηση της ΕΑΡ επέδρασε, ως ένα είδος πειράματος, στη συζήτηση

¹⁹⁰ Ο Γιάννης Μπανιάς υπήρξε ο τελευταίος γραμματέας της Κεντρικής Επιτροπής του ΚΚΕ Εσωτερικού.

για τη μετεξέλιξη το 1989 της μεγάλης δύναμης του ευρωκομμουνιστικού ρεύματος, του Ιταλικού Κομμουνιστικού Κόμματος, σε ένα κόμμα της Αριστεράς (Δημοκρατικό Κόμμα της Αριστεράς) και στη συνέχεια της φιλελεύθερης κεντροαριστεράς, το Δημοκρατικό Κόμμα. Αν και η πρωτοβουλία αυτή, που είχε τη σφραγίδα του Λεωνίδα Κύρκου, αποδιάρθρωσε οργανωτικά το χώρο της κομμουνιστικής ανανέωσης, η ΕΑΡ, προφανώς γιατί κληρονόμησε μεγάλο τμήμα της παράδοσης του ΚΚΕ Εσωτερικού, άσκησε και ασκεί μεγάλη επίδραση στην προγραμματική διαμόρφωση της Αριστεράς, μέχρι και την εποχή του ενιαίου ΣΥΡΙΖΑ, όπως θα διαπιστώσουμε στη συνέχεια. Η συγκρότηση της ΕΑΡ αποτέλεσε και τον καταλύτη για τη μετατόπιση – έστω ρητορικά - του ΚΚΕ σε λογικές διαχείρισης του καπιταλισμού και σοσιαλδημοκρατικές αντιλήψεις, μέσα από τη συμμαχία στη συγκρότηση του Συνασπισμού της Αριστεράς και της Προόδου τον Δεκέμβριο του 1988 στη βάση του «*Κοινού Πορίσματος ΚΚΕ-ΕΑΡ*». Η εγκατάλειψη του «Κ» που σήμανε παραίτηση από τη διεκδίκηση της κομμουνιστικής «κληρονομιάς» και η Περεστρόικα έκαναν ανεκτή από το χώρο του ΚΚΕ μια τέτοια επιλογή.

Σύμφωνα με το συνέδριο της ΕΑΡ (ΕΑΡ, 1987), σκοπός της οργάνωσης του Συνεδρίου είναι *«η ίδρυση ενός νέου κόμματος της Δημοκρατικής Αριστεράς, ανοιχτού στην κοινωνία που θα απευθύνεται και θα αγωνίζεται να εκφράσει τις δυνάμεις της εργασίας, του πολιτισμού, της οικολογίας, των γυναικών, των νέων· για να συνεχίσουμε την επαναστατική, ριζοσπαστική και δημοκρατική παράδοση της αριστεράς ανανεώνοντας τις ιδέες της»* (ΕΑΡ, 1987). Η απεύθυνση του κόμματος είναι όμοια με αυτήν του ΚΚΕ Εσωτερικού, προς τον κόσμο της εργασίας, της οικολογίας και των νέων και διατηρείται αυτούσια τόσο στα προγραμματικά κείμενα του ενιαίου ΣΥΝ όσο και του ΣΥΡΙΖΑ ως εκλογική συμμαχία και ενιαίο κόμμα. Η ΕΑΡ εισάγει στο πρόγραμμά της το αίτημα για τη διεξαγωγή εκλογών με απλή αναλογική, αίτημα που θα αποτελέσει ένα από τα διαχρονικά αιτήματα της ριζοσπαστικής Αριστεράς στην Ελλάδα από την εποχή του ΚΚΕ Εσωτερικού μέχρι σήμερα. Η Δημοκρατία, η συμμετοχή, η αλληλεγγύη, η χειραφέτηση, η διεύρυνση των ατομικών δικαιωμάτων και της ιδιαιτερότητας του ατόμου αποτελούν για την ΕΑΡ οικουμενικές και αδιαπραγμάτευτες αξίες, όπως άλλωστε και για το ΚΚΕ Εσωτ. και διατηρούνται αναλλοίωτες στα κείμενα των προγραμμάτων του ΣΥΝ και του ΣΥΡΙΖΑ. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον εντοπίζουμε στην αξία του σεβασμού της αξιοπρέπειας. Η αξιοπρέπεια ως λέξη και αξία της Αριστεράς εμφανίζεται για πρώτη φορά στο λόγο του ΚΚΕ Εσωτερικού (1986) και στους λόγους του Λεωνίδα Κύρκου (1984, 1985) ενώ οι

αναφορές περί αξιοπρέπειας αυξάνονται αξιοσημείωτα το διάστημα 2012 - 2015 και ιδιαίτερα στους λόγους του προέδρου του ΣΥΝ και ΣΥΡΙΖΑ Αλέξη Τσίπρα¹⁹¹.

Ο Σοσιαλισμός στο πρόγραμμα της ΕΑΡ δεν είναι ένα εργαστηριακό μοντέλο που επιβάλλεται στην κοινωνία αλλά ορίζεται ως ένα ιστορικό κίνημα πολιτικών και κοινωνικών δυνάμεων και ο κομμουνισμός μνημονεύοντας τον Μαρξ, διαβάζουμε στο πρόγραμμα *«δεν είναι για μας μια κατάσταση πραγμάτων που πρέπει να εγκαθιδρυθεί ένα ιδεώδες αλλά ονομάζουμε κομμουνισμό την πραγματική κίνηση που καταργεί τη σημερινή κατάσταση πραγμάτων»* (ΕΑΡ, 1987). Σύμφωνα με το πρόγραμμα της ΕΑΡ, η κατάσταση πραγμάτων δεν είναι ο καπιταλισμός του 19ου ή των αρχών του 20ου αιώνα αλλά μια πολιτική κατάσταση που περιλαμβάνει την εμπειρία του *«υπαρκτού Σοσιαλισμού»*, της Σοσιαλδημοκρατίας, τα κοινωνικά κινήματα, τους Πράσινους, τη γυναικεία απελευθέρωση αλλά και νέες θεωρήσεις και ερμηνείες των κοινωνικών αντιθέσεων που διαφοροποιούνται από οποιαδήποτε μονοδιάστατη αντίληψη για την κοινωνική εξέλιξη και πρόοδο. Οι προγραμματικές κατευθύνσεις που προτείνει η ΕΑΡ εντάσσονται στο πλαίσιο των ευρύτερων αναζητήσεων και *«ανησυχιών»* της Αριστεράς εκείνης της περιόδου και προσανατολίζονται σε μια τάση υπέρβασης των *«δύο μεγάλων ιστορικών εμπειριών του εργατικού κινήματος ενσωματώνοντας στοιχεία από την προβληματική των νέων κινήματων»*, επιχειρώντας μία νέα πρόταση που να ανταποκρίνεται στο αίτημα *«κατάργησης της σημερινής κατάστασης πραγμάτων»*. Συμπερασματικά, η κεντρική ιδέα στο πολιτικό πρόγραμμα της ΕΑΡ εντοπίζεται όπως και στο ΚΚΕ Εσωτ., όχι στη *«μεγάλη ρήξη»* με επαναστατικό τρόπο αλλά στο *«πάντρεμα»* παλαιών και νέων προγραμματικών στόχων. Το προγραμματικό προφίλ που προτείνει η ΕΑΡ απομακρύνεται από απόλυτους και ανέφικτους στόχους που έθετε η κομμουνιστική αριστερά στο παρελθόν, λειαίνει την σκληρή κομμουνιστική ιδεολογία προτείνοντας ένα διαφοροποιημένο, περισσότερο διαλλακτικό και συμπεριληπτικό πρόγραμμα βασισμένο στην ελευθερία του κάθε ανθρώπου ως προϋπόθεση για την ανάπτυξη όλων.

Σε επίπεδο οργάνωσης, όπως και το ΚΚΕ Εσωτ. που προσδιοριζόταν ως ένα κόμμα σύγχρονο, μαζικό, αντιγραφειοκρατικό, δημοκρατικό, με σαφείς τις ταξικές του αναφορές αλλά και πλατιά ενωτική πολιτική προς όλες τις αριστερές και προοδευτικές δυνάμεις (ΚΚΕ Εσωτερικού, 1986, Μπανιάς, 1986), το νέο κόμμα δεν υπάγεται στα συγκεντρωτικά, γραφειοκρατικά ή αρχηγικά κόμματα αλλά επιδιώκει το συνδυασμό

¹⁹¹ Για τον ρόλο της αξιοπρέπειας ως παράγοντα κινητοποίησης βλέπε Narotzky (2016).

της συλλογικότητας με την ατομική προσφορά και ευθύνη (ΕΑΡ, 1987). Η ιδεολογική αφετηρία του κόμματος είναι ο Μαρξισμός με ανοικτές προσλαμβάνουσες, όμως, σε νέες ιδέες που εμπλουτίζουν την προοπτική του κοινωνικού μετασχηματισμού και της κοινωνικής απελευθέρωσης ενώ οι ρίζες του βρίσκονται στην παράδοση του εργατικού κινήματος, εμπνεόμενο από τις εμπειρίες όλων των μεγάλων επαναστάσεων και κινήματων που στόχευαν στο τέλος της ταξικής καταπίεσης. Η σχέση της ΕΑΡ με τα κοινωνικά κινήματα είναι μια σχέση διαλόγου όπου η αυτονομία όλων των κινήματων από το Κράτος και τα κόμματα αποτελεί απαραίτητη αρχή του νεοϊδρυθέντος κόμματος, ακριβώς όπως και στη σχέση του ΚΚΕ Εσωτερικού με τα κινήματα.

Το χαρακτηριστικό του ανοικτού διαλόγου μεταξύ κινήματων και ΕΑΡ αποτυπώνεται αναλλοίωτο και αργότερα ως «*διαλεκτική ένταση*» τόσο στα προγράμματα του ΣΥΝ όσο και του ΣΥΡΙΖΑ. Η ΕΑΡ τέλος, παρουσιάζεται οργανωτικά ως ένα κόμμα της εργατικής τάξης και όλων των εργαζομένων της πόλης και του χωριού, του χεριού και του πνεύματος, που επιδιώκει να εντάξει τα μεσαία και αυτοαπασχολούμενα στρώματα στον αγώνα για τις διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις και τη σοσιαλιστική προοπτική, για τον εκσυγχρονισμό, τον εκδημοκρατισμό και την ανάπτυξη της χώρας προς όφελος των εργαζομένων και της κοινωνίας. Οι τάσεις στο εσωτερικό της ΕΑΡ είναι αυτόνομες και λειτουργούν ως πηγή δημιουργικού διαλόγου μεταξύ των στελεχών του κόμματος και τροφοδότησής του με νέες ιδέες και προβληματισμούς. Το οργανωτικό προφίλ του ΚΚΕ Εσωτερικού και της ΕΑΡ δεν απέχει σχεδόν καθόλου από το προφίλ του ενιαίου ΣΥΝ και ΣΥΡΙΖΑ με μόνη διαφορά το γεγονός ότι ο ΣΥΝ και ο ΣΥΡΙΖΑ δεν αυτοπροσδιορίζονται ως κόμματα της εργατικής τάξης αλλά ως κόμματα με ένα περισσότερο πολυσυλλεκτικό προφίλ που απευθύνονται πρωτίστως στους εργαζόμενους και τη νεολαία.

Το διάστημα 12 – 16 Μαΐου 1987 πραγματοποιείται το δωδέκατο συνέδριο του ΚΚΕ. Το συνέδριο αυτό υπήρξε εμβληματικό ως προς την επιτάχυνση των εξελίξεων για τη συνεργασία των δυνάμεων της Αριστεράς υπό τη σκέπη του Συνασπισμού της Αριστεράς και της Προόδου. Το ΚΚΕ στο 12ο Συνεδριό του εκτιμά μια «*Βαθύτερη προσαρμογή στην ΕΟΚ και στο σύστημα του ιμπεριαλισμού, ενίσχυση της μονοπωλιακής συγκέντρωσης και διεθνοποίησης του κεφαλαίου, επιθέσεις ενάντια στις κατακτήσεις των εργαζομένων, βίαιη προσαρμογή της οικονομίας στις κατευθύνσεις της ΕΟΚ και στις δυνάμεις του άνισου καπιταλιστικού ανταγωνισμού, νέες εξαρτήσεις και μορφές εκμετάλλευσης, ακόμα πιο μαζική ανεργία, μεγαλύτερο στράγγισμα της δημοκρατίας, περιορισμό των δημοκρατικών δικαιωμάτων*» (ΚΚΕ, 1987). Το 12ο Συνέδριο

χαρακτήρισε αναγκαία τη συγκρότηση του κοινωνικοπολιτικού συνασπισμού των δυνάμεων της Αριστεράς και της Προόδου και εκτίμησε ότι για την αντιμετώπιση των προβλημάτων της Ελλάδας ανοίγονταν δύο δρόμοι: «Ο ένας είναι ο δρόμος του δικομματισμού, που καθλώνει την κοινωνικοπολιτική ζωή στις επιλογές της άρχουσας τάξης και υποτάσσει τις τύχες του λαού και της χώρας μας στις δυνάμεις του μεγάλου κεφαλαίου, της εξάρτησης και των υπερεθνικών οργάνων της ΕΟΚ. Ο άλλος είναι ο δρόμος της Αριστεράς, για μια ανάπτυξη νέου τύπου, για αλλαγή με κατεύθυνση το σοσιαλισμό, που θα προχωρά με ρήξεις προς το σύστημα της εξάρτησης και της μονοπωλιακής κυριαρχίας».

Στην εισηγητική του ομιλία στο 12ο Συνέδριο ο Χαρίλαος Φλωράκης, επίσης επεσήμαινε¹⁹² πως «η λύση βρίσκεται στην αλλαγή με κατεύθυνση τον Σοσιαλισμό, ως ένας τακτικός στόχος με μεγάλη στρατηγική σημασία, ένας στόχος που μας προσεγγίζει στην ενιαία επαναστατική διαδικασία μετάβασης στο σοσιαλισμό έτσι όπως την επεξεργαστήκαμε με το 9ο και την πλουτίσαμε με το 10ο και το 11ο Συνέδριό μας» (ΚΚΕ, 1987: 102).

Το πρόγραμμα της «Αλλαγής με κατεύθυνση το σοσιαλισμό» που ενέκρινε το Συνέδριο προέβλεπε την εξασφάλιση της εθνικής ανεξαρτησίας της χώρας και τη ρήξη με τους ιμπεριαλιστικούς οργανισμούς, τον ολοκληρωμένο εκδημοκρατισμό της κοινωνικής και πολιτικής ζωής και την ανεξάρτητη οικονομική ανάπτυξη, την «ανάπτυξη νέου τύπου», όπως λεγόταν, που θα στηριζόταν «στο δημοκρατικό προγραμματισμό, τη λαϊκή συμμετοχή και τον εργατικό έλεγχο. Στην αξιοποίηση των νέων τεχνολογιών, στην άνοδο της μόρφωσης και της επιστημονικοτεχνικής κατάρτισης των εργαζομένων. Σ' έναν αναμορφωμένο και εκδημοκρατισμένο δημόσιο τομέα με αποδοτική λειτουργία. Στις αναπτυξιακές δυνατότητες των συνεταιρισμών και της Τοπικής Αυτοδιοίκησης. Στα νέα πλαίσια επιχειρηματικής δράσης για το ιδιωτικό κεφάλαιο. Στην ενίσχυση των αναπτυξιακών δραστηριοτήτων και της συνεταιριστικής οργάνωσης των επαγγελματιών, βιοτεχνών και μικρεμπόρων. Στην ανάπτυξη της συνεργασίας με όλες τις χώρες, πριν απ' όλα τις σοσιαλιστικές. Στην αξιοποίηση των δυνατοτήτων συμπαραγωγής και δημιουργίας μεικτών επιχειρήσεων. Στην προστασία της εγχώριας παραγωγής και αγοράς, με βάση τα κριτήρια της νέου τύπου ανάπτυξης. Στη διαμόρφωση νέων, αμοιβαία επωφελών, διεθνών οικονομικών σχέσεων.

¹⁹² Βλέπε σχετικά <https://www.rizospastis.gr/story.do?id=2692170>

Οι παράγοντες αυτοί, ταυτόχρονα με το χτύπημα της εξάρτησης και της καπιταλιστικής ασυδοσίας, την εθνικοποίηση καίριων μονοπωλιακών κρίκων της οικονομίας, την απελευθέρωση των αναπτυξιακών δυνατοτήτων της χώρας από τον κρατικο-μονοπωλιακό έλεγχο και τις υπερεθνικές ρυθμίσεις της ΕΟΚ θα δημιουργούν νέα πλαίσια για την ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων της κοινωνίας και την ουσιαστική βελτίωση της κοινωνικής θέσης και της οικονομικής κατάστασης των εργαζομένων»¹⁹³.

Τον Μάιο του 1988, το ΚΚΕ δίνει στη δημοσιότητα τις κατευθύνσεις - πλαίσιο για μια πολιτική συμφωνία των δυνάμεων της Αριστεράς και της προόδου, στη βάση του σχεδιασμού της ανάπτυξης με νέα κριτήρια, ενός προγράμματος ριζοσπαστικών δημοκρατικών αλλαγών και εξυγίανσης της πολιτικής, οικονομικής, δημόσιας ζωής, μιας ανεξάρτητης εξωτερικής πολιτικής, στην κατεύθυνση της παγκόσμιας ύφεσης και συνεργασίας. Για μια νέα κοινωνική πολιτική για την Εκπαίδευση, την Υγεία, την Κοινωνική Ασφάλιση κ.ά. Ακόμα προτείνει η πολιτική συμφωνία να ριζώνει στο λαϊκό κίνημα και στα επιμέρους μέτωπα πάλης. Επαναφέρει το πλαίσιο των σχέσεων ανάμεσα στις συνεργαζόμενες δυνάμεις και προτείνει δημιουργία επιτροπής πολιτικής συνεργασίας και διαλόγου.

Στην από κοινού ανακοίνωση που εξέδωσαν ΚΚΕ και ΕΑΡ στις 19 Οκτωβρίου 1988, τα δύο κόμματα αναφέρθηκαν στην ανάγκη υπέρβασης του δικομματισμού και στη δημιουργία κατάλληλων όρων για δημοκρατικές διεξόδους. Οι προοδευτικές αλλαγές κρίνονται απαραίτητες για την πορεία της χώρας σε όφελος των εργαζομένων όπως και η ανάγκη διερεύνησης προγραμματικής σύγκλισης ανάμεσα στο ΚΚΕ και την ΕΑΡ. Συγκεκριμένα, από την πλευρά του το ΚΚΕ υπογραμμίζει την επιδίωξη για πολυμερή συνάντηση και συνασπισμό των δυνάμεων της Αριστεράς σε αριστερή προοδευτική κατεύθυνση και η ΕΑΡ επιδιώκει τη σύγκλιση των ρευμάτων της Αριστεράς προς τη συγκρότηση μιας Μεγάλης Αριστεράς.

Ακολούθησαν διαδοχικές συναντήσεις με άλλες δυνάμεις και τον Δεκέμβριο του 1988 η Ολομέλεια της Κεντρικής Επιτροπής εκτιμά ότι «η ανάγκη του συνασπισμού έγινε υπόθεση του ίδιου του κόσμου της Αριστεράς». Τον Δεκέμβριο του 1988 δημοσιοποιείται το κοινό πόρισμα ΚΚΕ – ΕΑΡ, ως προάγγελος του μετέπειτα Συνασπισμού, όπου είναι εμφανείς οι υποχωρήσεις του ΚΚΕ από πάγιες θέσεις του (π.χ. για την ΕΟΚ). Την ίδια χρονική περίοδο, στις χώρες του υπαρκτού Σοσιαλισμού,

¹⁹³ Βλέπε σχετικά <https://www.rizospastis.gr/story.do?id=873584>

έχει ήδη αρχίσει να γράφεται η αρχή του τέλους. Σταθερά υποσκάπτεται και το σοσιαλιστικό οικοδόμημα στη Σοβιετική Ένωση, όπου βρίσκονται σε εξέλιξη τα «μεταρρυθμιστικά» σχέδια του Γκορμπατσόφ και των δυνάμεων της αντεπανάστασης.

Τη δημοσιοποίηση του κοινού πορίσματος ακολουθούν τους πρώτους μήνες του 1989 κοινές συγκεντρώσεις, ανά την Ελλάδα, ΚΚΕ και ΕΑΡ, που διοργανώνονται από επιτροπές πρωτοβουλίας για το Συνασπισμό της Αριστεράς. Στις 3 Φεβρουαρίου του 1989, πραγματοποιείται κοινή σύσκεψη αντιπροσωπειών των κομμάτων ΚΚΕ, ΕΑΡ, ΕΔΑ, ΕΣΠΕ, ΑΚΕ, με τη συμμετοχή και των Στ. Γιώτα, Μ. Δρεττάκη, Στ. Νέστωρ και Ν. Κωνσταντόπουλου. Εκεί αποφασίστηκε η έκδοση πολιτικής δήλωσης, που προσδιορίζει την ταυτότητα του Συνασπισμού και τους στόχους του, καθώς και η συγκρότηση επταμελούς προσωρινής επιτροπής, που θα συντονίζει το έργο του και θα εποπτεύει την εκπόνηση του κοινού προγράμματος.

Ο Δημοκρατικός εκσυγχρονισμός του ΣΥΝ γίνεται προοδευτικός εκσυγχρονισμός του ενιαίου ΣΥΝ. *«Το πρόγραμμα μακράς πνοής καθώς και το Εκλογικό Πρόγραμμα του Συνασπισμού παραμένουν έγκυρα και επίκαιρα. Δίνουν προοδευτική απάντηση στα μεγάλα προβλήματα της χώρας στην προοπτική της δημοκρατικής και σοσιαλιστικής αναγέννησης της πατρίδας μας. Η πρότασή μας είναι η συγκρότηση κυβέρνησης συνεργασίας με βάση προγραμματική συμφωνία σε προοδευτική κατεύθυνση για το δημοκρατικό εκσυγχρονισμό της χώρας και των μεγάλων λαϊκών προβλημάτων»* (ΣΥΝ, 1990).

12.2. Ο Ενιαίος ΣΥΝ (1992 – 1993)

Η προέλευση του Συνασπισμού ανάγεται στο ευρωκομμουνιστικό ΚΚΕ Εσωτερικού. Με εξαίρεση τα περισσότερα μέλη της Αριστερής Πλατφόρμας που προήλθαν από το ΚΚΕ τη δεκαετία του 1990 (Νικολακάκης, 2019: 404). Ο ΣΥΝ εμφανίζεται ως μια πολιτική δύναμη που αξιώνει στοιχεία πολυσυλλεκτικότητας, ένα κόμμα με πλουραλιστικό προφίλ εξαιτίας των διαφορετικών τάσεων στο εσωτερικό του, με διαφορετικές αφετηρίες από τον χώρο της Αριστεράς καθώς «συγκροτείται από δυνάμεις που προέρχονται από όλες τις γενιές και απ' όλα τα ιστορικά ρεύματα του εργατικού και αριστερού κινήματος: Το κομμουνιστικό κίνημα, το σοσιαλιστικό και σοσιαλδημοκρατικό, την κεντροαριστερά, δυνάμεις με παράδοση στους δημοκρατικούς αγώνες στην πατρίδα μας. Δυνάμεις της γυναικείας απελευθέρωσης και της οικολογίας. Δυνάμεις της νεολαίας» (ΣΥΝ, 1992).

Ο Συνασπισμός με λίγα λόγια λειτούργησε ως ένα χωνευτήρι για μαοϊκούς, τροτσκιστές, ελευθεριακούς σοσιαλιστές, οικολόγους, φεμινίστριες και άλλα κομμάτια της λεγόμενης Νέας Αριστεράς. Ο κοινός παρονομαστής όμως ανάμεσα στις διαφορετικές συνιστώσες της ριζοσπαστικής Αριστεράς που εν τέλει συνενώθηκαν αργότερα υπό την σκέπη του ΣΥΡΙΖΑ είναι η άρνηση του σταλινισμού και ιδίως η άρνηση των εθνικών δρόμων προς το σοσιαλισμό μαζί με την ιστορικά κριτική στάση προς τις σοβιετικές και ανατολικοευρωπαϊκές σοσιαλιστικές εμπειρίες (Νικολακάκης, 2019: 404). *«Συναντηθήκαμε, πριν από τρία χρόνια, στο ενιαίο σχήμα του πολυκομματικού τότε Συνασπισμού»* διαβάζουμε στο κείμενο της πολιτικής απόφασης του ενιαίου ΣΥΝ, *«μέσα στη δίνη διεθνών γεγονότων που άλλαξαν τη δομή του κόσμου αλλά και πολλά άλλα στη χώρα μας και στην Αριστερά της πατρίδας μας: Η κατάρρευση του "υπαρκτού σοσιαλισμού", το πραξικόπημα της Μόσχας και το τέλος της ΕΣΣΔ, η κυβερνητική αποτυχία του ΠΑΣΟΚ, τα μεγάλα αδιέξοδα και η παραγωγική και κοινωνική αποδιάρθρωση που προκαλεί, καθημερινά, η κυβέρνηση της Νέας Δημοκρατίας, η άρνηση μας να υποταχθούμε σε μια συνολική οπισθοδρόμηση, που ζητούσαν εκείνες οι δυνάμεις από το ΚΚΕ που αποχώρησαν από τον ΣΥΝ: Μιας ενοποίησης, που πρέπει να την οικοδομήσουμε πάνω σε γερά θεμέλια, προκειμένου να είναι όπως απαιτεί ο κόσμος του ΣΥΝ: Ενοποίηση ουσιαστική και στέρεα και όχι επιφανειακή και ψευδεπίγραφη».* (ΣΥΝ, 1992: 1).

Ο πολιτικός χαρακτήρας του ενιαίου πια ΣΥΝ, περιγράφεται στην Πολιτική Απόφαση του 1ου Συνεδρίου. Το κόμμα εγγράφεται στον ιδεολογικό-προγραμματικό χώρο της Κεντροαριστεράς, γεγονός που προσδιορίζεται αφενός μεν από την αποδοχή της Συνθήκης του Μάαστριχτ, αφετέρου δε από τη διατύπωση του προγράμματος *«προοδευτικού εκσυγχρονισμού»* και τη θετική διάθεση συνεργασίας με το ΠΑΣΟΚ. Το περιβάλλον ως προγραμματικός άξονας αποτελεί έναν από τους πιο σταθερούς άξονες τόσο για τον ΣΥΝ όσο και για τον ΣΥΡΙΖΑ. Ήδη από το πρώτο Συνέδριο του ΣΥΝ, το κόμμα εκφράζει την ανάγκη να δημιουργήσει τις προϋποθέσεις για τον πρακτικό οικολογικό μετασχηματισμό της φυσιογνωμίας του (Ο.π.: 3). Το νέο κόμμα δημιουργείται όχι ως αποτέλεσμα μιας άθροισης των ιστορικών αριστερών προελεύσεων αλλά ως απόπειρα ενοποίησης της Αριστεράς, ως μία πράξη επανίδρυσης της νέας Αριστεράς στην Ελλάδα. Ο ΣΥΝ ξεκαθαρίζει ότι *«η Αριστερά δεν μπορεί να παραμείνει αδρανής, γλείφοντας τις πληγές της»* (Ο.π.:1) και διακηρύσσει την ίδρυση του ενιαίου ΣΥΝ ως συνέχεια και τομή της ταυτότητας της Αριστεράς. Στην προσπάθεια επανίδρυσης της νέας Αριστεράς, όμως, τίθεται με σαφή τρόπο το

ιδεολογικό στίγμα του νέου ΣΥΝ που δεν είναι άλλο από τον δημοκρατικό σοσιαλισμό (Ο.π.: 2). Από την ημέρα της ίδρυσής του, ο ΣΥΝ θα οριοθετήσει με σαφήνεια τη φυσιογνωμία του, ως ένα εναλλακτικό κόμμα της νέας σοσιαλιστικής προοπτικής, της αντίστασης, αμφισβήτησης και ανατροπής που αντιτίθεται στους κανόνες της αγοράς και του καπιταλισμού. Το νέο κόμμα μοιάζει, όμως, να φέρει και στοιχεία της Αριστεράς του παρελθόντος καθώς μοιράζεται τον ίδιο αξιακό πυρήνα με αυτόν της ΕΑΡ του 1987. Ο ενιαίος ΣΥΝ «κουβαλάει» στον γενετικό του κώδικα τις αξίες της ελευθερίας, της ανθρώπινης χειραφέτησης και αλληλεγγύης, της διευρυνόμενης δημοκρατίας, της κοινωνικής δικαιοσύνης και της οικολογικής ισορροπίας, αξίες που ενστερνιζόταν και το ΚΚΕ Εσωτερικού. Σε αντίθεση, όμως με το ΚΚΕ Εσωτερικού, ο νέος ΣΥΝ δεν προσδιορίζεται ως κόμμα της εργατικής τάξης (ΚΚΕ Εσωτερικού, 1986), αλλά ως ένα διαταξικό κόμμα της Αριστεράς, που ενδιαφέρεται για τις αντιθέσεις που αφορούν την σχέση του ανθρώπου με το περιβάλλον και την σχέση των δύο φύλων. «[...] Θέλουμε δηλαδή να γίνουμε μια Αριστερά και οικολογική και φεμινιστική και κινηματική», όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται στην πολιτική απόφαση του 1ου Συνεδρίου (Ο.π.:1).

Το σημαντικό στοιχείο που πρέπει να λάβει κανείς υπόψη όταν μελετά την περίπτωση του ΣΥΝ είναι το γεγονός ότι αποποιείται την ταυτότητα του παραδοσιακού κομμουνιστικού κόμματος καθώς για τον ΣΥΝ, ο παραδοσιακός Κομμουνισμός έλαβε τέλος με την κατάρρευση του υπαρκτού Σοσιαλισμού. Το νέο κόμμα τοποθετείται εξίσου πέρα από τον γραφειοκρατικό και ολοκληρωτικό «Σοσιαλισμό» και την παραδοσιακή Σοσιαλδημοκρατία, απορρίπτοντας οποιαδήποτε μορφή μονοκομματισμού, ορθόδοξου κομμουνισμού, κεντρικού σχεδιασμού ή κρατικής ιδεολογίας και προτείνοντας έναν εναλλακτικό «τρίτο δρόμο» στην ανασύνταξη της Αριστεράς μετά την κατάρρευση των Σοσιαλιστικών καθεστώτων.

Η πολιτική πρόταση του ΣΥΝ περιλαμβάνει τη σύνδεση της εθνικής του στρατηγικής με αυτήν της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης καθώς η εθνική ευαισθησία που εκφράζεται με την υπεράσπιση των αξιών του κόμματος συνδυάζεται με την οικουμενικότητα των αντιλήψεών της (ΣΥΝ, 1992: 3 – 4). Ο προοδευτικός εκσυγχρονισμός ως κεντρικός μίτος της ιδεολογίας του ΣΥΝ, αρθρώνεται γύρω από ένα αντιγραφειοκρατικό και αντιδογματικό κόμμα, πλούσιο σε κοινωνικές ευαισθησίες, σταθερό σε έναν σοσιαλιστικό προσανατολισμό, σεβόμενο την αρχή της πλειοψηφίας και της συλλογικότητας. Οι βασικοί στόχοι του προοδευτικού εκσυγχρονισμού που εισηγείται ο ΣΥΝ καλύπτουν ένα ευρύ φάσμα πολιτικών

προτάσεων (Ο.π.: 12 – 13): ανατροπή του σημερινού τρόπου λειτουργίας του πολιτικού συστήματος, απλή αναλογική, εκδημοκρατισμό των κομμάτων, υπαγωγή των ΜΜΕ σε κοινωνικό έλεγχο, κατάργηση κομματικοποίησης και πελατειακών σχέσεων, ανασυγκρότηση της οικονομίας με τη διεύρυνση της παραγωγικής βάσης, ενίσχυση επενδύσεων σε βάρος της κατανάλωσης, φορολογική μεταρρύθμιση, ανάπτυξη υποδομών σε επικοινωνίες και συγκοινωνίες, οικολογική αναβάθμιση, προτεραιότητα των δημοσίων δαπανών, νέα κατανομή του οικονομικού πλεονάσματος, σύνδεση γνώσης με παραγωγική διαδικασία, στήριξη της έρευνας, της καλλιτεχνικής δημιουργίας, της συνολικής ανόδου του πολιτιστικού επιπέδου του λαού, καλλιέργεια μιας νέας κουλτούρας που συνδέει το παρελθόν και το μέλλον στη διαδικασία της Ευρωπαϊκής Ενοποίησης, ριζική εκπαιδευτική μεταρρύθμιση, καταπολέμηση του λαϊκισμού όλων των αποχρώσεων, του ρατσισμού όλων των εκδοχών, του σεξισμού και του σωβινισμού.

Το 2ο Συνέδριο του ΣΥΝ πραγματοποιείται το 1996 και παρουσιάζει κοινές θέσεις με το ιδρυτικό Συνέδριο του κόμματος το 1992 με περισσότερες αναφορές στα κινήματα. Οι αξίες στον ιδεολογικό πυρήνα του ΣΥΝ παραμένουν οι ίδιες ενώ εισάγεται η έννοια του νεοφιλελευθερισμού στο πολιτικό λεξιλόγιο του κόμματος. Ο ΣΥΝ συνεχίζει να εκφράζει μια σύγχρονη, μαχόμενη Αριστερά πέρα από την παραδοσιακή Σοσιαλδημοκρατία και τον ολοκληρωτικό Κομμουνισμό, που αποτελεί αναπόσπαστο τμήμα πια της Ευρωπαϊκής Αριστεράς και στοχεύει στην Ενωμένη Ευρώπη των λαών και των πολιτών της. Ο ΣΥΝ επιδιώκει να καταξιωθεί ως μια αριστερά κινηματική, οικολογική και φεμινιστική που συνεχίζει να μάχεται, όπως η ΕΑΡ, προς όφελος των εργαζομένων και μια δικαιότερη κατανομή του πλούτου ενώ στηρίζει τα κινήματα και τα ασθενέστερα κοινωνικά στρώματα.

Κεντρικός στόχος του κόμματος είναι η ρήξη με το κυρίαρχο νεοφιλελεύθερο μοντέλο ανάπτυξης που στηρίζεται στο αλόγιστο κινήγι του κέρδους και τη λεηλασία της φύσης (ΣΥΝ, 1996α: 10). Το κόμμα στηρίζει με περισσότερη έμφαση τα θέματα περιβάλλοντος και επιθυμεί τη διεύρυνση των αρμοδιοτήτων των οργάνων της Ευρωπαϊκής Ένωσης σε οικολογικά θέματα καθώς και στην ψήφιση και δεσμευτική εφαρμογή ενός “Οικολογικού Χάρτη”. Η μέχρι πρότινος απολύτως θετική στάση του ΣΥΝ προς την Ευρωπαϊκή Ένωση διαφοροποιείται προτείνοντας ένα πανευρωπαϊκό δημοψήφισμα για τα αποτελέσματα της συνθήκης του Άμστερνταμ κατά χώρα, την ίδια ημέρα σε όλη την Ευρώπη και με το ίδιο ερώτημα (Ο.π.:15). Μια άλλη αλλαγή που παρατηρούμε στο δεύτερο συνέδριο του ΣΥΝ σε σχέση με το πρώτο είναι η

διαφοροποίηση του κόμματος ως προς το ενδεχόμενο συνεργασίας με το ΠΑΣΟΚ. Ο ΣΥΝ υπογραμμίζει πως σε εκείνη τη φάση δεν υπάρχουν οι όροι και οι προϋποθέσεις για οποιαδήποτε συνεργασία καθώς αν δεν διαμορφωθούν οι αναγκαίες πολιτικές, προγραμματικές και κοινωνικές προϋποθέσεις, ένας ισχυρός συσπειρωμένος ΣΥΝ θα αναδειχθεί στην κύρια και μαχητική δύναμη αριστερής προγραμματικής αντιπολίτευσης εναντίον κάθε κυβερνητικής λύσης που θα βασίζεται στη δικομματική εναλλαγή ή συναλλαγή καθώς και σε συντηρητικές πολιτικές επιλογές (Ο.π.: 32).

Στις εκλογές του 1996 το ζήτημα του εκσυγχρονισμού κατέχει κεντρική θέση καθώς ο προοδευτικός εκσυγχρονισμός που προσβύει ο ΣΥΝ κρίνεται ως επιτακτική ανάγκη για την υπέρβαση των κοινωνικών και πολιτικών αδιεξόδων. Οι προτάσεις του ΣΥΝ προωθούν έναν προοδευτικό εκσυγχρονισμό που απαιτεί μεγάλες ανακατατάξεις, συγκρούσεις και ανατροπές στο σύστημα διακυβέρνησης, στην οργάνωση του κράτους και στη χρήση των διαθέσιμων πόρων. *«Για μας, για τον ΣΥΝ, ο προοδευτικός εκσυγχρονισμός είναι το πεδίο προώθησης εναλλακτικών αριστερών πολιτικών, το πεδίο ανάπτυξης ριζοσπαστικών κινημάτων, η νέα προσέγγιση με την πολιτική και τις αξίες της Αριστεράς. Είναι οργανικό στοιχείο της δημοκρατικής Σοσιαλιστικής προοπτικής μας»*, διαβάζουμε στο μανιφέστο του κόμματος για τις εκλογές του 1996 (ΣΥΝ, 1996β: 5-7).

12.3. Το ανανεωμένο προφίλ του ΣΥΝ (2000 – 2003)

Στις εκλογές του 2000 ο προοδευτικός εκσυγχρονισμός συνεχίζει να εμπνέει τη φιλοσοφία του κόμματος με την οικολογική διάσταση, τη δημοκρατική ευαισθησία και την εμμονή στην κοινωνική αλληλεγγύη να αποτελούν τα χαρακτηριστικά του μοντέλου ανάπτυξης που εισηγείται ο ΣΥΝ στην ελληνική κοινωνία. Το 2000 αποτελεί χρονιά – τομή στο προγραμματικό προφίλ του κόμματος με το 3ο τακτικό συνέδριο να είναι ένα συνέδριο στρατηγικού προσανατολισμού για τη φυσιογνωμία του ΣΥΝ καθώς το κόμμα γίνεται περισσότερο συμπεριληπτικό, προτάσσοντας το «άνοιγμα του κόμματος στην κοινωνία» και προωθώντας περισσότερο θέματα που ανήκουν στον άξονα του πολιτισμικού φιλελευθερισμού. Επιπλέον, ο ΣΥΝ από το 2000 προτάσσει και την ενίσχυση των σχέσεων του με τα κοινωνικά κινήματα και την οικολογία, τις μαζικές οργανώσεις και τις κινήσεις πολιτών. *«Η ώσμωση, λοιπόν, του ΣΥΝ με τα κοινωνικά κινήματα δεν είναι αποτέλεσμα μιας ασπόνδυλης προστασιολογίας αλλά της προνομιακής σχέσης που ο ΣΥΝ, στρατηγικά, επιδιώκει να οικοδομήσει με τα στρώματα της κοινωνίας που θίγονται από την διαδικασία της καπιταλιστικής αναδιάρθρωσης, με*

του φτωχούς, τους κοινωνικά αποκλεισμένους, τις κοινωνικές ομάδες», υπογραμμίζει το κόμμα στο κείμενο της πολιτικής απόφασης του 3^{ου} συνεδρίου (ΣΥΝ, 2000β: 17). Με βάση τα ανωτέρω, η σχέση του ΣΥΝ με τα κινήματα ανάγεται σε «όρο επιβίωσης» και ιδιαίτερο ταυτοτικό ζήτημα (Παπανικολόπουλος, 2019: 123) καθώς σύμφωνα με το ίδιο το κόμμα, «οι σχέσεις της πολιτικής Αριστεράς με τα κοινωνικά κινήματα οφείλουν να είναι πάντοτε σχέσεις της μορφής που θα μπορούσαμε να αποκαλέσουμε “διαλεκτική ένταση”» (ΣΥΝ, 2003: 13).

Ένα εξίσου ενδιαφέρον στοιχείο που προκύπτει από τη μελέτη της πολιτικής απόφασης του 3ου συνεδρίου είναι η επαναφορά του σοσιαλιστικού μετασχηματισμού στο λόγο του κόμματος από το ιδρυτικό συνέδριο του ΣΥΝ το 1992. Ο σοσιαλιστικός μετασχηματισμός δεν έχει το επαναστατικό επίχρισμα της ιδεολογίας που φέρει η παραδοσιακή κομμουνιστική Αριστερά αλλά συνίσταται στη χειραφέτηση από την στρατιωτική και αμυντική κηδεμονία των ΗΠΑ, στην κατάργηση του ΝΑΤΟ, στο κοινωνικό κράτος και την καταπολέμηση της ανεργίας, στην ουσιαστική φορολογική μεταρρύθμιση, στην οικολογική πολιτική, στον έλεγχο της δημόσιας υγείας και διατροφής (ΣΥΝ, 2000β: 7). Ο ΣΥΝ, λοιπόν, συνεχίζει να παρουσιάζει ένα ιδεολογικό προφίλ όμοιο θα λέγαμε με αυτό της ΕΑΡ, ως ένα κομμάτι της νέας Ευρωπαϊκής Αριστεράς που φέρει νέες προτάσεις και ιδέες και δεν εντάσσεται ούτε στον Κομμουνισμό αλλά ούτε και στη Σοσιαλδημοκρατία. Η θέση του ΣΥΝ στο ελληνικό κομματικό σύστημα δεν του επιτρέπει να επιτελεί έναν συμπληρωματικό ρόλο στο ΠΑΣΟΚ ή στο ΚΚΕ και συνεπώς οποιοδήποτε σενάριο συνεργασίας με τα κόμματα αυτά απορρίπτεται εξ αρχής. Για πρώτη φορά αναφέρεται ξεκάθαρα σε κείμενο του ΣΥΝ ότι στόχος του είναι η διαμόρφωση ενός κόμματος που ανήκει στη σύγχρονη δημοκρατική και ριζοσπαστική Αριστερά. Χωρίς να είναι ένα κόμμα διαμαρτυρίας ή προπαγάνδας, ο ΣΥΝ ανήκει σε μια Αριστερά που εκφράζει τις προοδευτικές δυνάμεις των κοινωνικών κινήματων και της οικολογίας με στόχο την ενίσχυση του κοινωνικού κράτους και την προστασία των δικαιωμάτων, μακριά από νεοφιλελεύθερες θέσεις και αντιλήψεις (Ο.π.: 17).

Από την άλλη πλευρά, ο ίδιος ο ΣΥΝ αναγνωρίζει και τις αδυναμίες του. Τα όποια προβλήματα στη φυσιογνωμία και τη στρατηγική του κόμματος που αποτυπώνονται στην ελληνική κοινωνία ως πολυγλωσσία και δημόσια εικόνα ενός κόμματος «σε σύγχυση» εντοπίζονται στην οργανωτική και καταστατική του πλευρά. Ο ΣΥΝ είναι το μοναδικό κόμμα όπου οι τάσεις αποτελούν ευχή και κατάρα του κόμματος όπως είδαμε σε διάφορες φάσεις στη μελέτη της ιστορικής του πορείας. Ενώ

οι εσωκομματικές τάσεις ως δημοκρατική κατάκτηση (Ο.π.: 20) ευνοούν τον διάλογο, την ανταλλαγή απόψεων και ιδεών, ταυτόχρονα εμποδίζουν το κόμμα να εκφράσει μια ομοιογενή και σαφή πολιτική πρόταση. Στο 3ο συνέδριο γίνεται σαφής αναφορά στο πρόβλημα αυτό και στην επιτακτική ανάγκη επίλυσής του.

Το προγραμματικό συνέδριο του ΣΥΝ το 2003 θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως «επιστροφή στις ιδεολογικές ρίζες» καθώς το κόμμα προσδοκά να επαναθεμελιώσει τις δεσμεύσεις του που ετέθησαν στην απόφαση του ιδρυτικού του συνεδρίου το 1992. Η πολιτική απόφαση του ιδρυτικού Συνεδρίου του ΣΥΝ το χαρακτήριζε ως πράξη «επανίδρυσης της Αριστεράς στην Ελλάδα». Η ίδια απόφαση ζητούσε την επαναθεμελίωση του οράματος της σοσιαλιστικής προοπτικής. Στο προγραμματικό συνέδριο του 2003 τα ίδια ζητήματα τίθενται με νέους όρους με κεντρικό στόχο την εκ νέου επαναθεμελίωση της σοσιαλιστικής προοπτικής (ΣΥΝ, 2003:2). Η καινούργια εκδοχή της Αριστεράς που πρεσβεύει ο ΣΥΝ μάχεται τον νεοφιλελεύθερο καπιταλισμό και την καπιταλιστική παγκοσμιοποίηση υπό την ηγεμονία των ΗΠΑ σε όλα τα επίπεδα, είναι η Αριστερά που αναδεικνύει η ίδια αυτή η διαδικασία παγκοσμιοποίησης ως το αντίπαλο δικό της δέος. Επιπροσθέτως, το αίτημα να υπερνικηθεί η αντίθεση κεφαλαίου-εργασίας, να ξεπεραστεί ιστορικά η κεφαλαιοκρατική τάξη πραγμάτων και να ανοίξει ο δρόμος για σοσιαλισμό με ελευθερία και δημοκρατία έχει αρχίσει να εγγράφεται ξανά στην ημερήσια διάταξη της Αριστεράς σχεδόν παντού στον κόσμο (Ο.π.:8-9).

Στο προγραμματικό του συνέδριο ο ΣΥΝ ξεκαθαρίζει πως αποποιείται οριστικά το βάρος από οποιοδήποτε κομμουνιστικό κατάλοιπο καθώς «ιδιαιτέρω μέλημά του οφείλει να είναι η επανασύνδεσή του με την ουσία της κριτικής του Μαρξ στον κεφαλαιοκρατικό τρόπο παραγωγής, καθώς και με την ουσία της συναφούς συμβολής άλλων διανοητών, η οριστική απόρριψη των βαρών που ακόμη φέρει από τις χρεοκοπημένες εκδοχές του «υπαρκτού σοσιαλισμού» και η αναζήτηση των στοιχείων στρατηγικής και των συγκεκριμένων πολιτικών στόχων που αντιστοιχούν στην ιστορική φάση που διανύουμε» (Ο.π.:9).

Στο κείμενο της πολιτικής απόφασης περιγράφονται τα ιστορικά γεγονότα που σφυρηλάτησαν την ταυτότητα του κόμματος. Ο ΣΥΝ αντλεί τις ρίζες του από τα κινήματα που συγκρότησαν την Πρώτη, τη Δεύτερη και την Τρίτη Διεθνή και οδήγησαν στη Σοσιαλδημοκρατία, στην Επανάσταση του 1917 στη Ρωσία και στις μετέπειτα εξελίξεις που γνώρισε ο «Υπαρκτός Σοσιαλισμός». Ωστόσο, οι πολιτικές και κοινωνικές διεργασίες που έφεραν τα γεγονότα του γαλλικού Μάη του 1968, της

σοβιετικής επέμβασης στην Τσεχοσλοβακία και του κινήματος του Ευρωκομμουνισμού σφυρηλάτησαν τη φυσιογνωμία ενός κόμματος που να μεν είναι αριστερό αλλά δεν τοποθετείται στο φάσμα του Κομμουνισμού ή της Σοσιαλδημοκρατίας. Ο ΣΥΝ διεκδικεί έναν σοσιαλισμό που «ή θα είναι δημοκρατικός ή δεν θα υπάρξει καθόλου» ενώ το περιεχόμενο αυτής της Δημοκρατίας οφείλει να διαπερνάται κατά τρόπο συστατικό από την προβληματική που έχει θέσει επιτακτικά το κίνημα της γυναικείας απελευθέρωσης. Η Ελευθερία και ισότητα για όλους και όλες, η αδελφότητα και αλληλεγγύη προς όλους, ο σεβασμός στη φύση, η δικαιοσύνη παντού και η οριστική άρση των κοινωνικών διακρίσεων ανάμεσα στα φύλα και τις φυλές συμπληρώνουν τον αξιακό πυρήνα του ΣΥΝ, ως αξίες «λυτρωτικές που συνιστούν την ίδια την ψυχή της» (ΣΥΝ, 2003:11). Αφετηρία στην ιδεολογία του κόμματος εξακολουθεί να παραμένει το έργο του Μαρξ, ωστόσο ο ΣΥΝ δεν παραλείπει να αναφερθεί στο κείμενο του προγραμματικού του συνεδρίου στην υπεραπλούστευση και την αδιάστακτη εργαλειοποίηση του έργου του Μαρξ τονίζοντας πως η θεωρία της Αριστεράς οφείλει να είναι μόνιμα ανοιχτή σε νέα θέματα και νέες προσεγγίσεις όπως είναι η ανισότητα της γυναίκας, οι οικολογικές προσεγγίσεις, τα ζητήματα φύλου και η πάταξη παντός είδους καταπίεσης και διάκρισης. Κεντρικό διακύβευμα για τον ΣΥΝ αποτελεί η διατήρηση της ειρήνης, ο έλεγχος των συμφερόντων και των φαινομένων διαπλοκής και η καταπολέμηση της νεοφιλελεύθερης μορφής του καπιταλισμού. Στο προγραμματικό συνέδριο του 2003 στη θέση του εχθρού τοποθετείται ο νεφιλελευθερισμός και η νεοφιλελεύθερη καπιταλιστική παγκοσμιοποίηση υπό την ηγεμονία των ΗΠΑ και στη θέση του αντιπάλου αυτών οι αξίες της ειρήνης, της δικαιοσύνης, της ελευθερίας, της δημοκρατίας, της κοινωνικής αλληλεγγύης και της προστασίας της φύσης, το σύνολο των οποίων πρεσβεύει ο ΣΥΝ (Ο.π.: 37).

12.4. Η κινηματική κατεύθυνση (2004 – 2007)

Το μανιφέστο των εκλογών του 2004 δεν εμφανίζει αλλαγές συγκριτικά με το μανιφέστο του 2000 και παρουσιάζει μια πιο συνοπτική εκδοχή των προτάσεων του 2000. Ο ΣΥΝ παρουσιάζεται να συνεχίζει να αναζητά την ταυτότητά του στα κοινωνικά κινήματα επιδιώκοντας τη σύγκλιση με τη ριζοσπαστική Οικολογία, με τους εργαζόμενους να εξακολουθούν να βρίσκονται στην κορυφή της απεύθυνσης του κόμματος. Εντύπωση προκαλεί το γεγονός ότι δεν γίνεται καμία αναφορά στην Ευρώπη και την Ευρωπαϊκή Ένωση στο κείμενο της εκλογικής προκήρυξης. Ο ΣΥΝ δείχνει να

εστιάζει το ενδιαφέρον του περισσότερο στη σχέση του με τα κινήματα και τις διεργασίες στο εσωτερικό του κόμματος παρά σε μια κατεύθυνση περισσότερο «εξωστρεφή». Στο συνέδριο του κόμματος το 2004, το αφήγημα που χρησιμοποιεί ο ΣΥΝ συνεχίζει να αντιμετωπίζει ως εχθρό τον παγκόσμιο νεοφιλελεύθερο καπιταλισμό ενώ το κινηματικό στοιχείο τονίζεται ως μοναδική δικλείδα ασφαλείας για την επιβίωση του κόμματος και τη σχέση του με το διεθνές περιβάλλον. Συγκεκριμένα, ο ΣΥΝ «θεωρεί τον εαυτό του δεσμευμένο στην ενίσχυση του πολύμορφου «κινήματος των κινήματων» και ειδικότερα του παγκόσμιου φιλειρηνικού κινήματος» (ΣΥΝ, 2004:15). Το κόμμα θεωρεί ότι το κίνημα κατά της νεοφιλελεύθερης καπιταλιστικής παγκοσμιοποίησης είναι η αντίσταση στην εξάπλωση του νεοφιλελευθερισμού και των οδυνηρών συνεπειών του και το ελπιδοφόρο εφαλτήριο της σύγχρονης ριζοσπαστικής Αριστεράς για την κατάκτηση ενός διευρυσμένου και ισχυρού διεθνισμού. Στο πλαίσιο αυτό, ο ΣΥΝ αντιστέκεται στη νεοφιλελεύθερη καπιταλιστική παγκοσμιοποίηση προτάσσοντας μια παγκοσμιοποίηση των δικαιώματων – κοινωνικών, ατομικών και πολιτικών – των αντιστάσεων και της αλληλεγγύης των λαών.

Στο πρόγραμμα του κόμματος, την υπεράσπιση των δικαιωμάτων συμπληρώνουν τα διαχρονικά αίτημα της ελληνικής ριζοσπαστικής Αριστεράς για δικαιότερη κατανομή του πλούτου και προστασία του περιβάλλοντος. Στην κυριαρχία του παγκόσμιου κεφαλαίου, με πρωταγωνιστή πάντα τις ΗΠΑ, «το Ελληνικό Κοινωνικό Φόρουμ, ως μέρος του Ευρωπαϊκού και Παγκόσμιου Κοινωνικού Φόρουμ, αποτελεί μια μεγάλη κατάκτηση του κινήματος κατά των πολέμων και της νεοφιλελεύθερης καπιταλιστικής παγκοσμιοποίησης» υπογραμμίζει το κείμενο της πολιτικής απόφασης του 4ου Συνεδρίου (Ο.π.: 12-17). Ο ΣΥΝ ως εκπρόσωπος της σύγχρονης ριζοσπαστικής Αριστεράς προτείνει τη δική του εναλλακτική πρόταση η οποία εμπεριέχει διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις ως απάντηση στα σύγχρονα κοινωνικά προβλήματα που «αμφισβητούν σε βάθος το νεοφιλελεύθερο καπιταλισμό, ανοίγοντας δρόμους σοσιαλιστικής μετάβασης» (Ο.π.:64-65). Το κινηματικό στοιχείο στο πρόγραμμα του ΣΥΝ ενισχύεται στο 4ο Συνέδριο με την ενεργή συμμετοχή του κόμματος στο φεμινιστικό, στο αντιρατσιστικό και στα κινήματα της νεολαίας. Το νέο στοιχείο που προκύπτει από τη μελέτη της πολιτικής απόφασης είναι η εμβάθυνση στον άξονα των δικαιωμάτων που υπερασπίζεται ο ΣΥΝ στην εναλλακτική του πολιτική πρόταση. Πιο συγκεκριμένα, για πρώτη φορά γίνεται λόγος για τα δικαιώματα των φυλακισμένων, των αστέγων, των ατόμων με ειδικές ανάγκες και των χρηστών εξαρτησιογόνων ουσιών ενώ η προστασία των προσωπικών δεδομένων και η ελευθερία

στον σεξουαλικό προσανατολισμό προστίθενται στην ευρεία γκάμα των δικαιωμάτων που επιθυμεί να προστατεύσει το κόμμα της ριζοσπαστικής Αριστεράς (Ο.π.: 84).

Η εκλογική διακήρυξη του 2007 με κεντρικό σύνθημα «Ένωτικά και Αριστερά κάνουμε τα αδύνατα δυνατά!» περιλαμβάνει τις ίδιες θεματικές με αυτές του 4ου συνεδρίου του ΣΥΝ καθώς ο αγώνας κατά του νεοφιλελευθερισμού και των δυνάμεων της αγοράς και υπέρ των δικαιωμάτων και του περιβάλλοντος συνεχίζει να αποτελεί την κεντρική διεκδίκηση του κόμματος. Στο μανιφέστο δίνεται έμφαση στο ασφαλιστικό πρόβλημα και στη μάχη για το άρθρο 16 (ιδιωτικοποίηση πανεπιστημίων) κάτι που αποτυπώνεται και στην πρόταξη των δασκάλων, των συμβασιούχων και των αγροτών ως κοινωνικά στρώματα στο όνομα των οποίων αγωνίζεται πολιτικά ο ΣΥΝ.

12.5. Αλλαγή πλαισίου: Η οικονομική κρίση ως σημείο αναφοράς (2008 – Ιούνιος 2013)

Στο 5ο συνέδριο του ΣΥΝ το 2008 η πρόταση της Αριστεράς συνεχίζει να εμπεριέχει την αντίσταση στη νεοφιλελεύθερη καπιταλιστική παγκοσμιοποίηση, την προστασία των δικαιωμάτων και την οικολογική μέριμνα με μοναδική διαφοροποίηση την εισαγωγή της Ευρώπης στο πλαίσιο αναφοράς. Ο ΣΥΝ μάχεται κατά των κοινωνικών ανισοτήτων, της φτώχειας και των διακρίσεων υποστηρίζοντας μία Ευρώπη με ανθρώπινο πρόσωπο που θα υπερασπίζεται τις κοινωνικές κατακτήσεις, τη σταθερή απασχόληση και θα αντιτίθεται στις διακρίσεις βάσει φύλου, φυλής, θρησκείας, τόπου καταγωγής και σεξουαλικού προσανατολισμού. Το ευρωπαϊκό πλαίσιο που θα «αγκαλιάζει» τα αιτήματα του ΣΥΝ προωθεί, τέλος, τον πάγιο στόχο του κόμματος που επανέρχεται στο προσκήνιο στο 5ο συνέδριο και δεν είναι άλλος από τον σοσιαλισμό με ελευθερία και δημοκρατία. Εξάλλου, από την ίδρυσή του, ο ΣΥΝ έχει διακηρύξει ότι «στρατηγικός του στόχος είναι ο σοσιαλισμός με δημοκρατία και ελευθερία, δηλαδή η ανατροπή και υπέρβαση των κυρίαρχων καπιταλιστικών σχέσεων, ανατροπή και υπέρβαση που θα επιτευχθούν μέσα από την προώθηση τομών και αλλαγών που θα προκύπτουν από τους πολύμορφους κοινωνικούς και πολιτικούς αγώνες, που θα συναντούν πάντα την πλατιά συναίνεση της ελληνικής κοινωνίας και θα προωθούνται από εκείνη. Σήμερα οι τομές και αλλαγές αυτές έχουν ως αντικείμενο τον νεοφιλελευθερισμό σε όλες του τις εκφάνσεις» (ΣΥΝ, 2008: 76).

Η πολιτική του ΣΥΝ αποσκοπεί στη συγκρότηση ενός ταξικού, αυτόνομου, αντιγραφειοκρατικού και μαχητικού συνδικαλιστικού κινήματος, ως απάντηση αντίστασης στην νεοφιλελεύθερη οικονομική και κοινωνική πολιτική. Το νέο στοιχείο που παρατηρούμε στο κείμενο της πολιτικής απόφασης του 5ου συνεδρίου είναι η ένταξη των μεταναστών και

του κόσμου της επισφαλούς μαύρης εργασίας στην συγκρότηση του ανωτέρω συνδικαλιστικού κινήματος. Για πρώτη φορά οι μετανάστες τοποθετούνται μαζί με τις γυναίκες, τους συνταξιούχους, τους άνεργους και τους νέους στη διεκδίκηση των δικαιωμάτων τους και στην απαλοιφή των ανισοτήτων που υφίστανται από τις συνέπειες του νεοφιλελευθερισμού. Η εναλλακτική πρόταση του ΣΥΝ παραμένει απaráμιλλη συγκριτικά με το 4ο συνέδριο καθώς οι αξίες της αλληλεγγύης, της ισότητας, της ελευθερίας, της δικαιοσύνης, της ισότητας των φύλων, της διαφορετικότητας, των κοινωνικών και ατομικών δικαιωμάτων συνεχίζουν να αποτελούν τον θεμελιώδη αξιακό πυρήνα του κόμματος (Ο.π.: 82).

Στο 5ο Συνέδριο επαναφέρεται και σχολιάζεται, επίσης, το οργανωτικό ζήτημα των εσωκομματικών τάσεων. Οι τάσεις φαίνεται να απασχολούν για ακόμα μία φορά το κόμμα ως προς τη δημόσια εικόνα και λειτουργία του. Ο ΣΥΝ υποστηρίζει τη διατήρηση των τάσεων καθώς η ενδεχόμενη κατάργησή τους δεν θα έλυσε κανένα πρόβλημα, τη στιγμή που σύμφωνα με το καταστατικό λειτουργίας του κόμματος, «οι τάσεις μπορούν να συμβάλλουν αποφασιστικά στον εμπλουτισμό και στη σύνθεση των ιδεών του» (ΣΥΝ, 2008:28).

Οι εκλογές του 2009 καταγράφονται ως οι πρώτες εκλογές της οικονομικής κρίσης. Η εκλογική συμμαχία του ΣΥΡΙΖΑ διατηρεί στον προγραμματικό της λόγο το πλαίσιο του νεοφιλελευθερισμού ως κατεξοχήν αιτία της οικονομικής κρίσης και των συνεπειών της ενώ παρατηρούμε την επαναφορά του όρου αξιοπρέπεια από το λεξιλόγιο του ΚΚΕ Εσωτερικού. Ο ΣΥΡΙΖΑ επιλέγει να εκθέσει την αυτοκριτική του στην εκλογική διακήρυξη του 2009, κάτι που επαναλαμβάνει όπως θα δούμε και στη διακήρυξη για τις εκλογές του Σεπτεμβρίου 2015, υπογραμμίζοντας ότι προτρέπει τους ψηφοφόρους να συμμετάσχουν *«στην αντίσταση κατά της βάνανσης επίθεσης κατά της ανθρώπινης αξιοπρέπειας, στην καταδίκη της ανέχειας και της φτώχειας, παρότι γνωρίζουμε καλά ότι πολλές φορές σας θυμώσαμε, σας πληγώσαμε, ότι τραυματίσαμε την εικόνα μας. Εμείς όμως, αντλώντας τη δύναμή μας από τη μεγάλη ιστορία της Αριστεράς με τις καλές και τις άσχημες στιγμές της, αλλά και την αδιαμφισβήτητη ανιδιοτελή προσφορά όλων μας, ξεπεράσαμε τα προβλήματα»*.

Η ταυτότητα του κόμματος περιλαμβάνει σταθερά τα κοινωνικά αδύναμα στρώματα, τους άνεργους και τους νέους και ο ΣΥΡΙΖΑ καταξιώνεται ως *«ο πιο αποτελεσματικός αντίπαλος του νεοφιλελευθερισμού»* (ΣΥΡΙΖΑ, 2009: 2-8). Οι εργαζόμενο και οι αδύναμοι ως θύματα της οικονομικής κρίσης συνεχίζουν να αποτελούν την αιχμή του δόρατος του ΣΥΝ και στα κείμενα του 6ου Συνεδρίου του που έλαβε χώρα το 2010. Η δομική κρίση του καπιταλισμού εμφανίζεται στο λεξιλόγιο του κόμματος σε μια ενδεχομένως τάση ριζοσπαστικοποίησης του λόγου του με σαφές αριστερό πρόσημο. Για παράδειγμα, στο κείμενο της πολιτικής απόφασης, *«η πρωτοφανής οικολογική κρίση προκαλείται από τις χρόνια συσσωρευμένες αντιφάσεις του καπιταλιστικού μοντέλου ανάπτυξης, την υπερεκμετάλλευση των φυσικών πόρων, την κυριαρχία των δημόσιων έργων και του real estate, την άναρχη αστικοποίηση και την ερήμωση της υπαίθρου»* (ΣΥΝ, 2010:4).

Στη διακήρυξη για τις εκλογές του Μαΐου 2012 κεντρική αναφορά που διατρέχει ολόκληρο το κείμενο της διακήρυξης είναι το δίπολο Εμείς – Αυτοί, όπου τη θέση του Εμείς καταλαμβάνει ο Λαός και τη θέση του Αυτοί η παλαιά τάξη πραγμάτων καθώς και ο διεφθαρμένος δικομματισμός του παρελθόντος. Στο λόγο του ΣΥΡΙΖΑ ο Λαός είναι κυρίαρχος και μέσω αυτού το κόμμα επιδιώκει να φέρει την ανατροπή στην Ελλάδα και το μήνυμα στην Ευρώπη ότι μία άλλη πολιτική, πιο ανθρώπινη, είναι εφικτή. Στο λόγο του ΣΥΡΙΖΑ, μια νέα κοινωνική και πολιτική πλειοψηφία με πυρήνα τη ριζοσπαστική Αριστερά, μπορεί να ανατρέψει το διεφθαρμένο¹⁹⁴ δικομματικό πολιτικό σύστημα του παρελθόντος και να δημιουργήσει τις προϋποθέσεις εναλλακτικής διακυβέρνησης, με πρωταγωνιστή το λαό. Ο στρατηγικός στόχος της ριζοσπαστικής Αριστεράς τη δεκαετία του 1990 και 2000 περί σοσιαλισμού με ελευθερία και δημοκρατία όπου όλοι οι πολίτες συμμετέχουν στα κέντρα λήψης των αποφάσεων παραμένει αναλλοίωτος και συνεχίζει να εμπνέει τη φιλοσοφία του κόμματος. Αναλλοίωτα εμφανίζονται στο εκλογικό μανιφέστο, εξίσου, και τα αιτήματα του ΣΥΡΙΖΑ για την συνταγματική κατοχύρωση και προστασία των δημόσιων αγαθών (παιδεία, υγεία, περιβάλλον, πρόνοια) και της δημόσιας περιουσίας, τον χωρισμό κράτους και εκκλησίας, τη συνταγματική κατοχύρωση του εκλογικού συστήματος της απλής αναλογικής σε όλα τα αιρετά σώματα, την αποκατάσταση φυσικού και δομημένου περιβάλλοντος και την περιβαλλοντική εκπαίδευση (ΣΥΡΙΖΑ, 2012α: 22).

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η εκλογική διακήρυξη του Μαΐου 2012 σχετικά με τα θέματα του περιβάλλοντος και της οικολογίας καθώς για πρώτη φορά το κόμμα καταγράφει ένα αναλυτικό πλάνο για το περιβάλλον προτείνοντας συγκεκριμένα μέτρα που στην πλειοψηφία τους χαρακτηρίζονται πρωτοποριακά. Η τοποθέτηση του ΣΥΡΙΖΑ στα περιβαλλοντικά θέματα δεν παρεκκλίνει της κεντρικής ιδεολογικής αφηρησίας του κόμματος που δεν είναι άλλη από τον Μαρξισμό. Η οικολογία τίθεται στο πλαίσιο μιας μαρξιστικής ερμηνείας, καθώς το περιβάλλον έχει παραδοθεί στην κερδοφορία του κεφαλαίου, με τις αρχές απόλυτης ισχύος στην αναζήτηση και εκμετάλλευση των φυσικών πόρων να είναι η φιλικότητα προς το περιβάλλον και η ειρηνική διευθέτηση διαφορών με γειτονικές χώρες, μέσα από αμοιβαίους συμβιβασμούς με κοινό όφελος. Τα αιτήματα του κόμματος τίθενται στο πλαίσιο μιας συνεργασίας μεταξύ των κρατών, μακριά από οποιοδήποτε είδους καιροσκοπισμό και κυνήγι κέρδους. Συγκεκριμένα, ο ΣΥΡΙΖΑ στα θέματα που άπτονται της οικολογίας και του περιβάλλοντος επιδιώκει: την αποκατάσταση της ισορροπίας στις ελληνικές θάλασσες που νεκρώνονται από τη ρύπανση και την υπεραλίευση, την αποκατάσταση των καμένων δασικών εκτάσεων από τις καταστροφικές πυρκαγιές, την ύπαρξη σχεδίου αντικατάστασης των ορυκτών, ρυπογόνων και θερμικών πηγών ενέργειας με μεσοπρόθεσμο σκοπό την πλήρη αντικατάστασή τους από ήπιες πηγές ενέργειας και με συγκεκριμένους βραχυπρόθεσμους

¹⁹⁴ Το «διεφθαρμένο» εμφανίζεται ως «σάπιο» στον αυτούσιο λόγο του κόμματος (ΣΥΡΙΖΑ, 2012α).

μετρήσιμους στόχους. Τον οικολογικό μετασχηματισμό του μοντέλου ανάπτυξης, της παραγωγής ενέργειας, της μεταποίησης, του τουρισμού και του αγροτικού τομέα με κριτήρια τη διατροφική επάρκεια και την ικανοποίηση των κοινωνικών αναγκών. Την αναμόρφωση της παραγωγής στην κατεύθυνση της εξοικονόμησης ενέργειας και πρώτων υλών, αντικατάστασης των βραχύβιων με μακρόβια αγαθά και μείωσης των μεταφορών. Την εύρεση αποτελεσματικής λύσης στο πρόβλημα των οικιακών, βιομηχανικών και αγροτικών απορριμμάτων και αποβλήτων (Ο.π.: 16). Ο οικολογικός μετασχηματισμός της οικονομίας, η σχεδιασμένη μετάβαση στις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας και η αξιοποίηση του ορυκτού πλούτου και των υδρογονανθράκων συνεχίζουν να αποτελούν κεντρικά αιτήματα του ΣΥΡΙΖΑ και στο κείμενο της διακήρυξης για τις εκλογές του Ιουνίου 2012.

12.6. Ο ΣΥΡΙΖΑ ως «συνέχεια και τομή»

Όπως διακηρύσσεται και στην πολιτική απόφαση του πρώτου συνεδρίου του ενιαίου Συνασπισμού της Ριζοσπαστικής Αριστεράς (ΣΥΡΙΖΑ) τον Ιούλιο του 2013, ο νέος ΣΥΡΙΖΑ αποτελεί «συνέχεια και τομή στην πορεία του, η οποία ξεκίνησε ήδη από το 2000, συνεχίστηκε με την ίδρυσή του το 2004 και σφραγίστηκε με την ανάληψη της ιστορικής ευθύνης για την απαλλαγή του ελληνικού λαού από τις καταστροφικές νεοφιλελεύθερες μνημονιακές πολιτικές, που έχουν μετατρέψει τη χώρα μας σε αποικία χρέους και οδηγήσει στην περιθωριοποίηση τις δημιουργικές, κοινωνικές και παραγωγικές της δυνάμεις» (ΣΥΡΙΖΑ, 2013). Σε ένα βαθμό, η εξέλιξη και μετέπειτα κυβερνητική πορεία του ΣΥΡΙΖΑ φέρει το βάρος και την ισχυρή επίδραση των ιδεών της ΕΑΡ. Όπως και στην προγραμματική διακήρυξη του ΚΚΕ Εσωτ. (ΚΚΕ Εσωτερικού, 1986) και της ΕΑΡ (ΕΑΡ, 1987), ο ΣΥΡΙΖΑ εμφανίζεται ως ένα κόμμα της ριζοσπαστικής Αριστεράς, ανοιχτό στην κοινωνία που απευθύνεται στις δυνάμεις της εργασίας, του πολιτισμού, της οικολογίας, των γυναικών και των νέων, καθώς επίσης και ως επικεφαλής ενός συμπεριληπτικού ρεύματος που θα φέρει την αλλαγή στην κατεύθυνση της χώρας. Στο ενδιαφέρον άρθρο του ο Δημήτρης Παπανικολόπουλος αντιμετωπίζει τον ΣΥΡΙΖΑ ως ένα κινηματικό κόμμα, ακριβώς επειδή ξεδίπλωσε μια στρατηγική κομματικού κινηματισμού (Παπανικολόπουλος, 2019: 123). Η συμπεριληπτικότητα του νέου ΣΥΡΙΖΑ ενισχύεται και από το γεγονός ότι παρόλο που το κόμμα «δεν θα περιμένει για να κυβερνήσει» επιμένει στην πρότασή του για συνεργασία με τις δυνάμεις της Αριστεράς, της αριστερής σοσιαλδημοκρατίας και της ριζοσπαστικής οικολογίας, μια πρόταση που βρίσκεται στον πυρήνα του σχεδίου για την Κυβέρνηση της Αριστεράς.

Η κληρονομιά του ΣΥΡΙΖΑ από το ΚΚΕ Εσωτ. / ΕΑΡ εμπεριέχει τα χαρακτηριστικά της μαζικότητας, της πολυτασικότητας, του σχεδίου κοινωνικής και παραγωγικής ανασυγκρότησης για την Ελλάδα που ο ΣΥΡΙΖΑ τα συνδέει με νέα αιτήματα στην εναλλακτική του πρόταση για ανατροπή του Μνημονίου και διαγραφή του μεγαλύτερου μέρους του

ελληνικού χρέους. Όπως και το ΚΚΕ Εσωτ., δεν παραλείπει να εντάξει στο αφήγημά του τη σύνδεση της εργατικής τάξης και των λαϊκών στρωμάτων με τα μεσαία και ευρύτερα λαϊκά στρώματα. Το εναλλακτικό, ριζοσπαστικό και κοινωνικό σχέδιο του ΣΥΡΙΖΑ αναπτύσσεται στο πλαίσιο της οικονομικής κρίσης που είναι πρωτίστως ανθρωπιστική, χωρίς να μεταβάλλεται ο στρατηγικός στόχος του κόμματος που δεν είναι άλλος από τον σοσιαλισμό του 21ου αιώνα στην Ελλάδα και την Ευρώπη (ΣΥΡΙΖΑ, 2013: 3).

Ο ενιαίος ΣΥΡΙΖΑ φέρνει εκ νέου στο προσκήνιο τον στόχο του σοσιαλισμού, όμοιο με αυτόν που είχε το ΚΚΕ Εσωτερικού, με τη διαφορά ότι εντάσσει και την Ευρώπη στον αφήγημά του. Κυρίαρχο αίτημα του κόμματος συνεχίζει να είναι η δημοκρατική ανατροπή μέσω του κυρίαρχου λαού, αίτημα που εμφανίστηκε για πρώτη στη διακήρυξη του ΣΥΡΙΖΑ για τις εκλογές του Μαΐου 2012. Ο ΣΥΡΙΖΑ στην προσπάθειά του να αφοουκραστεί τις πραγματικές κοινωνικές ανάγκες (Ο.π.: 10) προτείνει έναν οικολογικό μετασχηματισμό της οικονομίας, ως σημαντικό στοιχείο της ευρύτερης παραγωγικής ανασυγκρότησης που προτείνει. Οι προτάσεις του κόμματος για το περιβάλλον συνεχίζουν να τοποθετούνται στον αντίποδα της συσσώρευσης κεφαλαίου και κερδοφορίας αλλά τίθενται παράλληλα και στο πλαίσιο της εφαρμογής των Μνημονίων. Πιο συγκεκριμένα, ο ΣΥΡΙΖΑ διαμορφώνει τις προτάσεις του στο πλαίσιο της οικονομικής κρίσης προτείνοντας μεταξύ άλλων την ακύρωση των περιβαλλοντοκτόνων ρυθμίσεων των μνημονιακών κυβερνήσεων που αφορούν στην εκχώρηση φυσικών πόρων (δικαιωμάτων εξόρυξης, αιγιαλού, δασών και φυσικών περιοχών) και άλλης περιουσίας του δημοσίου στο ΤΑΙΠΕΔ (Ταμείο Αξιοποίησης Ιδιωτικής Περιουσίας του Δημοσίου). Αξιοσημείωτη προσθήκη στις προτάσεις του ΣΥΡΙΖΑ αποτελεί η θέση περί σεβασμού της ζωής σε όλες τις εκφάνσεις της και των δικαιωμάτων όλων των έμβιων όντων προτείνοντας την *«προώθηση σχετικής νομοθεσίας για την προστασίας των ζώων, τη διασφάλιση των τόπων διαμονής και αναπαραγωγής τους, την απαγόρευση της κακοποίησης και της διαβίωσής τους σε μη αποδεκτές συνθήκες»* (Ο.π.: 6).

Ο ΣΥΡΙΖΑ στο πνεύμα του ΚΚΕ Εσωτερικού δεν παραλείπει να συμπεριλάβει στο ιδεολογικό και προγραμματικό του οπλοστάσιο τη σχέση του με τα κοινωνικά κινήματα. Το ΚΚΕ Εσωτερικού δίνει έμφαση στο ρόλο των κοινωνικών κινήματων και την αυτονομία τους και τα συνδέει με το εργατικό κίνημα (ΚΚΕ Εσωτερικού, 1986, Κύρκος, 1986: 8). Η μετεξέλιξη του ΚΚΕ εσωτ. σε ΕΑΡ επιθυμούσε τη σύνδεση με το λαό και τα μαζικά κινήματα με στόχο την εύρεση διεξόδων στην κρίση (ΕΑΡ, 1987). Ο ΣΥΡΙΖΑ διατηρώντας το ίδιο πνεύμα με το ΚΚΕ Εσωτερικού *«συντονίζεται με την κοινωνική κίνηση και τα λαϊκά αιτήματα για να συμβάλει με όλες τις δυνάμεις του στην ανάπτυξη ενός μαζικού και πολύμορφου κοινωνικού κινήματος, διαμορφώνοντας τις προϋποθέσεις της μεγάλης κοινωνικής και πολιτικής ανατροπής που θα σταματήσει την ανθρωπιστική κρίση και θα ξεκινήσει το μεγάλο έργο της κοινωνικής και παραγωγικής ανασυγκρότησης»* (Ο.π.: 5 και 11). Ο ΣΥΡΙΖΑ, δηλαδή, λειτουργεί ο ίδιος ως κίνημα, ως ένα μεγάλο πολιτικό ρεύμα δημοκρατικής ανατροπής που *«θα οδηγήσει τη χώρα σε*

μια νέα λαϊκή, δημοκρατική και ριζοσπαστική μεταπολίτευση» (Ο.π.: 12). Ο Παπανικολόπουλος (2019) υποστηρίζει στο άρθρο του ότι ο ΣΥΡΙΖΑ ανήκει στην κατηγορία των κινηματικών κομμάτων που αντιτάχθηκαν στην λιτότητα και διατηρούν διαλεκτική σχέση με τα κινήματα αντι-λιτότητας προερχόμενος από τον ΣΥΝ που ανήκει στα αριστερά και πράσινα ελευθεριακά κόμματα που έχουν μία κατακερματισμένη σχέση με τα κινήματα, σύμφωνα με την κατηγοριοποίηση της Della Porta και των συνεργατών της (2017).¹⁹⁵

Τέλος, ενδιαφέρον στοιχείο στην ιδεολογία του ΣΥΡΙΖΑ αποτελεί η έμφαση στα ποικίλα κοινωνικά κινήματα από τα οποία αντλεί ιδέες και αιτήματα (φοιτητικό, φεμινιστικό, οικολογικό) και στον αγώνα για απαλοιφή κάθε είδους διάκρισης με βάση το φύλο, το χρώμα του δέρματος, την καταγωγή, τις θρησκευτικές πεποιθήσεις και τις σεξουαλικές προτιμήσεις (Ο.π.: 13). Ο ΣΥΡΙΖΑ προτάσσει περισσότερο από τον ΣΥΝ ή το ΚΚΕ Εσωτερικού / ΕΑΡ τα θέματα πολιτισμικού φιλελευθερισμού, όπως διαπιστώσαμε σε προηγούμενη ενότητα.

Από τον Ιανουάριο του 2015, ο ΣΥΡΙΖΑ γίνεται ένα κόμμα «κυβερνητικής κλίσης» καθώς με την άνοδό του στην εξουσία, δίνει προτεραιότητα στα οικονομικά θέματα (Λευκοφρύδη και Νέζη, 2019), παραμερίζοντας ζητήματα που αποτελούσαν διαχρονικά το «ισχυρό του χαρτί» όπως δικαιώματα, έμφυλες σχέσεις και περιβάλλον. Η εκλογική διακήρυξη του Ιανουαρίου 2015 είναι εστιασμένη στην οικονομία και το σχέδιο ανάπτυξης, προτάσσοντας ένα κοινωνικό σχέδιο, με προτεραιότητα τη στήριξη των χαμηλών στρωμάτων. Η οικονομική κρίση παραμένει πρωτίστως ανθρωπιστική ενώ ο λόγος του ΣΥΡΙΖΑ εμφανίζεται λιγότερο πολεμικός και απόλυτος συγκριτικά με τις διακηρύξεις των διπλών εκλογών του 2012.

Η διακήρυξη του ΣΥΡΙΖΑ στις εκλογές του Σεπτεμβρίου 2015 θα μπορούσαμε να χαρακτηριστεί ως «επιστροφή στις ρίζες» καθώς το κόμμα εμφανίζει ένα προφίλ που μοιάζει περισσότερο με αυτό του ΚΚΕ Εσωτερικού / ΕΑΡ παρά με κάποιο σοσιαλδημοκρατικού τύπου. Κάνοντας την αυτοκριτική του για τα γεγονότα που μεσολάβησαν το διάστημα Ιανουαρίου – Σεπτεμβρίου 2015 ο ΣΥΡΙΖΑ υποστηρίζει πως το δημοψήφισμα της 5ης Ιουλίου αποτέλεσε κορωνίδα του πολιτικού αγώνα που διεξήγαγε η κυβέρνηση ΣΥΡΙΖΑ – ΑΝΕΛ για την απεμπλοκή του ελληνικού λαού από τα επαχθή μνημόνια. Το δημοψήφισμα ερμηνεύεται ως «στιγμή λαϊκής ανάτασης και αγωνιστικής διαθεσιμότητας που θα μείνει ανεξίτηλη στη μνήμη των ευρωπαϊκών λαών και θα παραγάγει τα πολιτικά της αποτελέσματα στο εγγύς μέλλον» (ΣΥΡΙΖΑ, 2015β: 14). Ο ΣΥΡΙΖΑ υποστηρίζει ότι «στόχος του δημοψηφίσματος ήταν η ενίσχυση της διαπραγματευτικής θέσης της κυβέρνησης σε μια άνιση και ασύμμετρη

¹⁹⁵ Η Della Porta και οι συνεργάτες της διακρίνουν διαχρονικά τέσσερις τύπους κινηματικών κομμάτων: 1) τα κόμματα ιδεολογικών στελεχών που λειτουργούν ως πρωτοπορία, 2) τα κόμματα ταξικής βάσης που έχουν οργανική σύνδεση με τα κινήματα, 3) τα αριστερά και πράσινα ελευθεριακά κόμματα, των οποίων η σχέση με τα κινήματα είναι κατακερματισμένη, και 4) τα κινηματικά κόμματα που αντιτάχθηκαν στη λιτότητα και διατηρούν διαλεκτική σχέση με τα κινήματα αντι-λιτότητας (Della Porta και συνεργάτες, 2017).

διαπραγμάτευση» (Ο.π.: 15) με σκοπό να ενισχύσει τη διαχρονική του θέση υπέρ της στήριξης των αμεσοδημοκρατικών διαδικασιών. Αναφορικά με το ιδεολογικό του πλαίσιο, ο ΣΥΡΙΖΑ συνεχίζει να αναπτύσσει τις προτάσεις του λαμβάνοντας υπόψη ότι ο νεοφιλελευθερισμός συνεχίζει να αποτελεί το εχθρικό περιβάλλον μέσα στο οποίο πρέπει να επιβιώσει ώστε να φέρει σε πέρας τον στρατηγικό του στόχο που παραμένει ο σοσιαλισμός. Ο ΣΥΡΙΖΑ αλλά και η κυβέρνησή του διατείνεται πως ποτέ δεν υιοθέτησε την πολιτική και ιδεολογική σκοπιά του νεοφιλελευθερισμού, παρά μόνο αναγκάστηκε, υπογράφοντας μια «επώδυνη συμφωνία», να καταφύγει σε έναν πρόσκαιρο συμβιβασμό, ώστε να είσαι σε θέση να συνεχίζει να αγωνίζεται με στρατηγικό στόχο το σοσιαλισμό, διατηρώντας ζωντανή τη δυνατότητα κατίσχυσης (Ο.π.: 27). Εξάλλου, ο νεοφιλελεύθερος πυρήνας της συμφωνίας αυτής βρίσκεται στον αντίποδα των ιδεολογικών, πολιτικών και προγραμματικών χαρακτηριστικών και στοχεύσεων του ΣΥΡΙΖΑ και είναι αντίθετος στην αριστερή, ριζοσπαστική του ταυτότητα, σύμφωνα με την διακήρυξη του κόμματος για τις εκλογές του Σεπτεμβρίου 2015. Παρατηρούμε λοιπόν, μία επαναφορά στις ριζοσπαστικές, αριστερές θέσεις του κόμματος, με τη συμφωνία με τους εταίρους να παρουσιάζεται ως «αναγκαίο κακό», κάποιου είδους «σκοπό που αγιάζει τα μέσα» καθώς υπήρξε η λιγότερο επώδυνη επιλογή που θα οδηγήσει το κόμμα στον σοσιαλισμό με δημοκρατία. Πέραν του νεοφιλελευθερισμού, ο ΣΥΡΙΖΑ επαναφέρει την Ευρώπη στο λόγο του με τη μορφή του άρχοντος συγκροτήματος που επιβάλλει προβληματικές δεσμεύσεις μέσω αντιφατικών μέτρων και αποφάσεων (Ο.π.: 46 – 47).

Η ιδεολογική επιστροφή του κόμματος στις αριστερές ρίζες του περιλαμβάνει την υπενθύμιση ότι παρά την περίοδο της κυβερνητικής του εξουσίας, ο ΣΥΡΙΖΑ, όπως και οι «προκάτοχοί του» ΣΥΝ και ΚΚΕ Εσωτ. / ΕΑΡ συνεχίζει να είναι ένα κόμμα μαζικό και ανοιχτό στον κόσμο της εργασίας και της νεολαίας. Επιπλέον, η σχέση του κόμματος με τα κινήματα των υποτελών τάξεων συνεχίζει να είναι ζωτικής σημασίας για τη διεξαγωγή του «ταξικού πολιτικού αγώνα που βρίσκεται μπροστά μας». Ο αγώνας αποκτά ξανά ταξικά χαρακτηριστικά στο λόγο του ΣΥΡΙΖΑ και η ιδεολογική του υπόσταση επιστρέφει στις ιδέες του μαρξισμού και των εμπειριών του εργατικού και αριστερού κινήματος του 19ου, του 20ου και του 21ου αιώνα. Σταθερός στόχος του ΣΥΡΙΖΑ παραμένει το σύνθημα του ΣΥΝ και εν μέρει του ΚΚΕ Εσωτερικού για κοινωνικό μετασχηματισμό στην κατεύθυνση του Σοσιαλισμού με Δημοκρατία και Ελευθερία.

Ο ΣΥΝ παρακολουθούσε τις ευρωπαϊκές¹⁹⁶ των συνδικάτων της δεκαετίας του 1990, καθώς εντός του κόμματος υπήρχε η αντίληψη ότι έπρεπε να αναπτυχθεί ένα κίνημα με διεθνείς διαστάσεις (Παπανικολόπουλος, 2019: 124). Ο ΣΥΝ συμμετείχε στη διαδήλωση της Πράγας (26/9/2000) και της Νίκαιας (7/12/2000). Ακολούθησε η Γένοβα και η Φλωρεντία το 2001,

¹⁹⁶ Πορείες που πραγματοποιούνταν σε κάποια ευρωπαϊκή πόλη, με τη συμμετοχή οργανώσεων, συνδικάτων και κομμάτων από όλη την Ευρώπη, με υπερεθνική απεύθυνση, κυρίως προς το θεσμικό οικοδόμημα της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Παπανικολόπουλος, 2019: 124).

όπου επιδιώχθηκε η μεγαλύτερη δυνατή συμμετοχή. Έκτοτε η κουλτούρα του η κουλτούρα της αντιπαγκοσμιοποίησης (ή διαφορετικά του κινήματος για μια εναλλακτική παγκοσμιοποίηση / anti-globalization) άρχισε να καλλιεργείται ακόμα και στα μεσαία στελέχη του κόμματος και στις τοπικές οργανώσεις, με αποτέλεσμα τη διεύρυνση της ατζέντας τους και τη συμμετοχή τους στα κινήματα πόλης (Ο.π.: 124).

Το Προγραμματικό Συνέδριο του Μαΐου – Ιουνίου 2003 είναι κομβικό μεταξύ άλλων γιατί το 56% των συνέδρων του ΣΥΝ ενέκρινε την πρόταση για αλλαγή του ονόματος σε Συνασπισμό της Αριστεράς, των Κινήματων και της Οικολογίας, έναντι της πρότασης για Συνασπισμό της Αριστεράς, που μειοψήφησε. Η τάση που μειοψήφησε ήταν της Συσπείρωσης, με επικεφαλής τον Μιχάλη Παπαγιαννάκη. Η ψηφοφορία αυτή αποτύπωνε την αλλαγή που είχε πραγματοποιηθεί στον συσχετισμό μεταξύ των κομματικών τάσεων και ολοκλήρωνε την «αριστερή στροφή» του κόμματος (Ο.π.: 125). Ο Παπανικολόπουλος ερμηνεύει την «αριστερή στροφή» ως αποτέλεσμα εσωκομματικών ανακατατάξεων που άρχισαν να λαμβάνουν χώρα ήδη από την επομένη των εκλογών του 2000, καθώς το «κεντρώο» κομμάτι του ΣΥΝ (η τάση της «Παρέμβασης») υπό τον πρόεδρο Νίκο Κωνσταντόπουλο, εγκατέλειψε την παραδοσιακή συμμαχία του με το «δεξιό» κομμάτι του κόμματος (η τάση της «Συσπείρωσης») και συμάχησε με το «αριστερό» δηλαδή με την τάση του «Αριστερού Ρεύματος», με αποτέλεσμα να αναδειχθεί νέος πρόεδρος το 2004 ο Αλέκος Αλαβάνος. Η Νεολαία έπαιξε κομβικό ρόλο στη στροφή του κόμματος, καθώς και ένας κύκλος στελεχών του κόμματος συνδιαλεγόταν με αυτήν (Ο.π.: 126). Βασικό στοιχείο της «αριστερής στροφής» ήταν και η δημιουργία του «Χώρου Διαλόγου και Κοινής Δράσης της Αριστεράς» το 2001 και η συγκρότηση του Συνασπισμού της Ριζοσπαστικής Αριστεράς το 2004. Ο ΣΥΝ στήριξε με όλες του τα δυνάμεις (ανθρώπινοι πόροι, πολιτική κάλυψη, υλικότεχνική βοήθεια) το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Φόρουμ της Αθήνας τον Μάιο του 2006, για την επιτυχία του οποίου συνεργάστηκε και με άλλες οργανώσεις της κινηματικής Αριστεράς, όπως το Δίκτυο, η ΔΕΑ, η ΚΟΕ και το ΚΟΚΚΙΝΟ (Ο.π.: 126 – 127).

Το φοιτητικό κίνημα για την υπεράσπιση του «άρθρου 16»¹⁹⁷ ήρθε αμέσως μετά το Ευρωπαϊκό Φόρουμ της Αθήνας ενώ τα γεγονότα του Μαΐου – Ιουνίου 2006 αποτέλεσαν άλλο ένα γεγονός – τομή για τη σύνδεση του ΣΥΡΙΖΑ με τον κόσμο των κινήματων (Παπανικολόπουλος, 2019: 127). Ο ΣΥΝ / ΣΥΡΙΖΑ παρείχε στήριξη και στις κινητοποιήσεις στην εξέγερση του Δεκεμβρίου 2008 με αφορμή τη δολοφονία του 15χρονου μαθητή Αλέξανδρου Γρηγορόπουλου από αστυνομικό στα Εξάρχεια. Κατά μία έννοια, και η διάσπαση του 2010 συγκαταλέγεται στα αποτελέσματα της στήριξης της εξέγερσης από τον ΣΥΡΙΖΑ, κατά την οποία η Ανανεωτική Πτέρυγα που είχε διαφωνήσει με τον «υπέρμετρο» κινηματισμό

¹⁹⁷ Φοιτητικές κινητοποιήσεις που στρέφονταν εναντίον των προτεινόμενων από την κυβέρνηση της Νέας Δημοκρατίας αλλαγών στο εκπαιδευτικό σύστημα και ειδικότερα στην αναθεώρηση του άρθρου 16 του Συντάγματος, το οποίο απαγορεύει την ίδρυση ιδιωτικών πανεπιστημίων.

του κόμματος, αποχώρησε και δημιούργησε τη Δημοκρατική Αριστερά (ΔΗΜΑΡ) (Ο.π.: 129). Οι «Ανανεωτικοί» διαφωνούσαν συνολικά με την «αριστερή στροφή» του κόμματος, την έξαρση του ευρωσκεπτικιστικού λόγου και με πλευρές της αντιμνημονιακής ρητορείας (Ο.π.).

Ο ΣΥΡΙΖΑ τρεφόταν από τη «διαλεκτική σχέση» του με τα κοινωνικά κινήματα, αποφεύγοντας όμως να τα πατρωνάει (Spourdalakis, 2013: 113). Εφάρμοζε μία παράδοση «αριστερού ευρωπαϊσμού», σύμφωνα με την οποία τα νέα κοινωνικά κινήματα αριστερών αποχρώσεων οφείλουν να έχουν σχετική αυτονομία από το κόμμα, το οποίο δεν πρέπει να επιδιώκει να τα καθοδηγήσει, όπως στο μπολσεβικικό παράδειγμα, αλλά να αποκτήσει την ηγεμονία στο εσωτερικό τους (Παπανικολόπουλος, 2019: 133). Ο ΣΥΡΙΖΑ ενεπλάκη σε ένα αντιμνημονιακό «blame game» εναντίον της κυβέρνησης (Sommer και συνεργάτες, 2016). Η άνοδος του στην εξουσία τον Ιανουάριο του 2014 δεν ήταν προϊόν της κινηματικής ύφεσης, αλλά της προηγούμενης έντονης αντιμνημονιακής κινητοποίησης ευρέων στρωμάτων του ελληνικού πληθυσμού, αναπόσπαστο μέρος της οποίας ήταν ο ίδιος ο ΣΥΡΙΖΑ (Papanikolopoulos και Rongas, 2020).

Η ενότητα κυβέρνησης και αντιμνημονιακού κινήματος έμελλε να διαρραγεί με τη συμφωνία που υπέγραψε ο Αλέξης Τσίπρας στις 13 Ιουλίου 2015. Η υπογραφή του τρίτου Μνημονίου οδήγησε στην κατάρρευση της αντιμνημονιακής συμμαχίας, καθώς οι αριστερές οργανώσεις άρχισαν να βλέπουν πλέον τον ΣΥΡΙΖΑ ως πολιτική απειλή, αντί για πολιτική ευκαιρία. Ο γάμος του 2010 – 2015 είχε οδηγηθεί σε εσπευσμένο διαζύγιο διατυπώνει γλαφυρά ο Παπανικολόπουλος (2019: 137) στο άρθρο του.

12.7. Σύνοψη

Σκοπός της προηγούμενης ενότητας ήταν η εξέταση του προγραμματικού λόγου των κομμάτων της ριζοσπαστικής Αριστεράς στην Ελλάδα από το 1980 έως τον Σεπτέμβριο του 2015, ως προς τους πέντε άξονες της ανάλυσής μας: Οικονομία, Κοινωνικό Κράτος, Ευρώπη / Ευρωπαϊκή Ένωση, Πολιτισμικός Φιλελευθερισμός και Ιδεολογία.

Στην περίοδο 1980 – 1991 η ριζοσπαστική Αριστερά στην Ελλάδα διαμορφώνεται ως μια μετεξέλιξη της ήδη υπάρχουσας Αριστεράς. Έτσι, από το ΚΚΕ Εσωτερικού διαμορφώνεται η ΕΑΡ, ο ΣΥΝ ως εκλογική συμμαχία και αργότερα ως ενιαίο κόμμα. Αναφορικά με τον άξονα της οικονομίας, διαπιστώνουμε μία συνέχεια καθώς οι προτάσεις οικονομικής πολιτικής που προτείνει η ΕΑΡ για επέκταση της φορολογίας σε όλα τα εισοδήματα και ένα δικαιότερο φορολογικό σύστημα θα αποτελέσουν αιτήματα τόσο του ΣΥΝ όσο και του ΣΥΡΙΖΑ.

Το κοινωνικό κράτος δεν βρίσκεται στο επίκεντρο του προγράμματος της ριζοσπαστικής Αριστεράς την περίοδο 1980 – 1991. Ωστόσο, στο ιδρυτικό Συνέδριο της ΕΑΡ το 1987 εντοπίζουμε αιτήματα που αφορούν την αναβάθμιση του κοινωνικού χαρακτήρα της κοινωνικής ασφάλισης, τη διεύρυνση της απασχόλησης και την αναδιοργάνωση του χρόνου

και των συνθηκών εργασίας.

Η στάση της ριζοσπαστικής Αριστεράς στην Ελλάδα αναφορικά με την Ευρώπη και την Ευρωπαϊκή Ένωση παρουσιάζεται θετική, ήδη από το ΚΚΕ Εσωτερικού. Στο κείμενο του Κοινού Πορίσματος ΚΚΕ – ΕΑΡ τον Δεκέμβριο του 1988 η θέση του ΚΚΕ ως προς την Ευρώπη διαφοροποιείται, με το ΚΚΕ να υιοθετεί την φιλοευρωπαϊκή θέση της ΕΑΡ που θεωρεί την Ευρώπη «κοινό σπίτι των λαών» και τάσσεται υπέρ μιας Ευρώπης της συνεργασίας, της αλληλεγγύης, της σύγκλισης, των εργαζομένων και της ειρήνης, θέση που αναπαράγει σε εναρμόνιση με τις θέσεις του ΚΚΕ Εσωτερικού για την Ευρώπη, ως «*Ευρώπη των εργαζομένων*» και «*Ευρώπη των λαών*» (Κύρκος, 1984: 8). Ως σκοπός του ΚΚΕ Εσωτερικού ορίζεται ο Σοσιαλισμός με ελευθερία, δημοκρατία και αυτοδιαχείριση, σκοπός που παραμένει αυτούσιος στο πρόγραμμα του ΣΥΝ και του ΣΥΡΙΖΑ, με μοναδική διαφοροποίηση την αφαίρεση της λέξης αυτοδιαχείριση, ενώ η σύνδεση του κόμματος με το λαό και τα μαζικά κινήματα είναι ζωτικής σημασίας για την αλλαγή των όρων διεξαγωγής των πολιτικών και κοινωνικών αγώνων. Επιπλέον, το ΚΚΕ Εσωτ. / ΕΑΡ υφαίνει τον ιδεολογικό του πυρήνα στο συνδυασμό παλαιών και νέων προγραμματικών στόχων που δεν στοχεύουν στην «επαναστατική ρήξη». Το ιδεολογικό προφίλ του ΚΚΕ Εσωτερικού, διαφοροποιείται από τον «σκληρό κομμουνισμό», υπαγορεύοντας έναν περισσότερο διαλλακτικό και συμπεριληπτικό προγραμματικό λόγο. Αντικαθιστά τον «*δημοκρατικό συγκεντρωτισμό*» με τη δημοκρατία στη λήψη των αποφάσεων, τον «*μαρξισμό – λενινισμό*» με τον «*δημιουργικό μαρξισμό*» και τον «*προλεταριακό διεθνισμό*» με τον «*νέο διεθνισμό*» (ΚΚΕ Εσωτερικού, 1986). Στα επόμενα χρόνια η αυτοτελής πορεία του ΣΥΝ σαν ενιαίου κόμματος των ευρωκομμουνιστών, καθορίστηκε από ιδέες που το ΚΚΕ Εσωτερικού/ ΕΑΡ έφερε στο προσκήνιο, από τον κυβερνητισμό και τον ευρωπαϊσμό μέχρι τον οργανωτικό φιλελευθερισμό και την εργαλειακή αντίληψη για το μαζικό κίνημα, αλλά κυρίως την επιμονή για άρνηση της επαναστατικής τομής σαν προϋπόθεση για οποιαδήποτε κοινωνική ανατροπή.

Σε ιδεολογικό επίπεδο, ο ενιαίος ΣΥΝ εμπνέεται από τον δημοκρατικό σοσιαλισμό με τον Δημοκρατικό εκσυγχρονισμό της εκλογικής συμμαχίας του ΣΥΝ να γίνεται προοδευτικός εκσυγχρονισμός του ενιαίου ΣΥΝ. Ο ΣΥΝ εμφανίζεται ως ένα διαταξικό κόμμα της Αριστεράς, με πλουραλιστικό προφίλ, εξαιτίας των διαφορετικών τάσεων στο εσωτερικό του, με διαφορετικές αφετηρίες από τον χώρο της Αριστεράς. Το νέο κόμμα αυτοπροσδιορίζεται ως συνέχεια και τομή της ταυτότητας της Αριστεράς, κουβαλώντας όμως στοιχεία της παλαιάς Αριστεράς καθώς μοιράζεται τον ίδιο αξιακό πυρήνα με αυτόν της ΕΑΡ του 1987. Ο ενιαίος ΣΥΝ του 1992 θα λέγαμε πως είναι ένα κόμμα υπό διαμόρφωση καθώς έχει αποποιηθεί το κομμουνιστικό του παρελθόν και ψάχνει να αναβαπτισθεί σε μια εναλλακτική μορφή της Αριστεράς, μετά την κατάρρευση των χωρών του Υπαρκτού Σοσιαλισμού.

Οι αξίες στον ιδεολογικό πυρήνα του ΣΥΝ παραμένουν οι ίδιες ενώ εισάγεται η έννοια του νεοφιλελευθερισμού στο πολιτικό λεξιλόγιο του κόμματος. Ο ΣΥΝ συνεχίζει να εκφράζει

μια σύγχρονη, κινηματική, οικολογική και φεμινιστική Αριστερά πέρα από την παραδοσιακή Σοσιαλδημοκρατία και τον ολοκληρωτικό Κομμουνισμό, που συνεχίζει να μάχεται, όπως το ΚΚΕ Εσωτερικού, προς όφελος των εργαζομένων και των ασθενέστερων κοινωνικών στρωμάτων. Ο ΣΥΝ παρουσιάζει ένα ιδεολογικό προφίλ όμοιο θα λέγαμε με αυτό του ΚΚΕ Εσωτερικού/ΕΑΡ, ως ένα κομμάτι της νέας Ευρωπαϊκής Αριστεράς που φέρει νέες προτάσεις και ιδέες και δεν εντάσσεται ούτε στον Κομμουνισμό αλλά ούτε και στη Σοσιαλδημοκρατία.

Το 2000 αποτελεί χρονιά – τομή στο προγραμματικό προφίλ του κόμματος με το 3ο τακτικό συνέδριο να είναι ένα συνέδριο στρατηγικού προσανατολισμού για τη φυσιολογία του ΣΥΝ καθώς το κόμμα γίνεται περισσότερο συμπεριληπτικό, προτάσσοντας το «άνοιγμα του κόμματος στην κοινωνία» και προωθώντας περισσότερο θέματα που ανήκουν στον άξονα του πολιτισμικού φιλελευθερισμού. Επιπλέον, ο ΣΥΝ από το 2000 προτάσσει και την ενίσχυση των σχέσεών του με τα κοινωνικά κινήματα και την οικολογία, τις μαζικές οργανώσεις και τις κινήσεις πολιτών.

Το 2009 αποτελεί τομή στη μελέτη του προγραμματικού λόγου του ΣΥΡΙΖΑ καθώς για πρώτη φορά γίνεται αναφορά στην οικονομική κρίση και δίνεται έμφαση στην έννοια του νεοφιλελευθερισμού, όχι ως αφηρημένη πηγή προβλημάτων αλλά ως κατεξοχήν αιτία της οικονομικής κρίσης. Τα μοτίβα διχασμού θα εξακολουθήσουν να εμφανίζονται στα κείμενα του ΣΥΡΙΖΑ, με αποκορύφωμα τις διπλές εκλογές Μαΐου – Ιουνίου 2012. Διαμορφώνεται με αυτόν τον τρόπο το ταξικό ερμηνευτικό πλαίσιο της κρίσης στο λόγο του ΣΥΡΙΖΑ.

Το μανιφέστο του ΣΥΡΙΖΑ για τις εκλογές του Μαΐου 2012 παρουσιάζει έντονο ενδιαφέρον, καθώς παρατηρείται μια στροφή του κόμματος στη χρήση θετικών αναφορών στη μαρξιστική ανάλυση. Στην εκλογική διακήρυξη του Ιουνίου του 2012, ο αριστερός λόγος του ΣΥΡΙΖΑ γίνεται περισσότερο ταξικός και ο ενιαίος ΣΥΡΙΖΑ το 2013 εμφανίζεται ως επικεφαλής ενός ρεύματος που θα φέρει την αλλαγή στην κατεύθυνση της χώρας, όχι ως κόμμα αλλά ως ένα συμπεριληπτικό ρεύμα, κάνοντας άνοιγμα στον ευρύτερο χώρο της Αριστεράς.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ

Όψεις και Παραλλαγές της Ταυτότητας της Ελληνικής Ριζοσπαστικής Αριστεράς

Κεφάλαιο 13. Ο προγραμματικός λόγος της ριζοσπαστικής Αριστεράς μέσα από τις εκλογικές διακηρύξεις και τις πολιτικές αποφάσεις των Συνεδρίων (1987 – 2015)

Το παρόν κεφάλαιο αποτελεί μία σύνθεση των ευρημάτων της προηγούμενης ενότητας. Ακολουθώντας την περιοδολόγηση που έχουμε επιλέξει, θα προσπαθήσουμε να σκιαγραφήσουμε μία εικόνα συνόλου της ελληνικής ριζοσπαστικής Αριστεράς, αναδεικνύοντας τις συνέχειες και τις τομές στην εξέλιξη του προγραμματικού της λόγου. Δευτερευόντως, θα επιχειρήσουμε να συνδέσουμε την θεωρία της κομματικής αλλαγής που περιγράψαμε σε προηγούμενο κεφάλαιο, με την επίδραση ενός εξωτερικού σοκ (external shocks) (Harmel και Janda, 1994) στην προγραμματική εξέλιξη του ΣΥΝ και του ΣΥΡΙΖΑ: της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης που ξεσπάει το 2009

Επιχειρώντας να απεικονίσουμε τις αλλαγές στον προγραμματικό λόγο της ριζοσπαστικής Αριστεράς στην Ελλάδα την περίοδο 1980 - 2015 που εξετάσαμε στο δεύτερο μέρος της παρούσας διατριβής, διαχωρίσαμε τα εκλογικά μανιφέστα από τις πολιτικές διακηρύξεις.

Μελετώντας το σύνολο των εκλογικών διακηρύξεων των ΣΥΝ και ΣΥΡΙΖΑ ο άξονας της οικονομίας συγκεντρώνει τις περισσότερες αναφορές στη διακήρυξη του Ιουνίου 2012, με τις διακηρύξεις του 2007, του 1989 (ως συνασπισμός κομμάτων ΣΥΝ), του Ιανουαρίου και Σεπτεμβρίου 2015 να ακολουθούν. Τις μικρότερες αναφορές στην οικονομία εντοπίζουμε στις εκλογικές διακηρύξεις του 1990 και του 2000. Σε ό,τι αφορά τον άξονα του Κοινωνικού Κράτους, οι περισσότερες αναφορές περιλαμβάνονται στις διακηρύξεις του 2000, του Ιουνίου 2012, του Ιανουαρίου και του Σεπτεμβρίου 2015. Τις λιγότερες αναφορές περιέχουν οι διακηρύξεις του 1990 και του 2007. Η διακήρυξη του 2000 περιλαμβάνει τις περισσότερες αναφορές στην Ευρώπη και την Ευρωπαϊκή Ένωση με τις διακηρύξεις του Σεπτεμβρίου 2015 και 1996 να έπονται. Οι διακηρύξεις του 1989 και του 2004 περιλαμβάνουν τις λιγότερες αναφορές σε θέματα που σχετίζονται με την Ευρώπη και την Ευρωπαϊκή Ένωση. Οι περισσότερες αναφορές που σχετίζονται με τα θέματα του πολιτισμικού φιλελευθερισμού εντοπίζονται στις διακηρύξεις του 2009, του 1996 του 2004 και του 2000 κατά φθίνουσα σειρά και οι λιγότερες αναφορές στις διακηρύξεις του 1989 και του Ιανουαρίου του 2015. Σχετικά με τον άξονα του περιβάλλοντος, οι περισσότερες αναφορές εντοπίζονται στα μανιφέστα του 1989, του 1996 και του 2007 και οι λιγότερες στα μανιφέστα του Μαΐου 2012 και του Σεπτεμβρίου 2015. Με εξαίρεση την διακήρυξη του ΣΥΝ ως συνασπισμού κομμάτων τον

Ιούνιο του 1989, σε επίπεδο εκλογικών μανιφέστων, ο άξονας της οικονομίας, αποτελεί προτεραιότητα στις διακηρύξεις του ΣΥΝ και ΣΥΡΙΖΑ από το 2007 και έπειτα. Μέχρι το 2007, οι άξονες του Κοινωνικού Κράτους και του Πολιτισμικού Φιλελευθερισμού πρωτοστατούν στον προγραμματικό λόγο των ΣΥΝ και ΣΥΡΙΖΑ.

Πίνακας 9. Ο Προγραμματικός λόγος της ανανεωτικής/ριζοσπαστικής Αριστεράς κατά άξονα ανάλυσης (εκλογικές διακηρύξεις)

Εκλογικές διακηρύξεις	Άξονες Ανάλυσης				
	Οικονομία	Κοινωνικό Κράτος	Ευρώπη/Ευρωπαϊκή Ένωση	Πολιτισμικός Φιλελευθερισμός	Περιβάλλον
	Πλήθος Αναφορών (Ποσοστά %)				
06/1989	20 (17,9)	4 (3,6)	0	2 (1,8)	13 (11,6)
1990	19 (5,2)	9 (2,5)	6 (1,6)	20 (5,48)	19 (5,20)
1996	13 (11,81)	6 (5,45)	4 (3,63)	16 (14,54)	8 (7,27)
2000	36 (5,33)	119 (17,63)	64 (9,48)	77 (11,41)	33 (4,88)
2004	11 (8,53)	5 (3,87)	0	15 (11,63)	7 (5,43)
2007	11 (18,33)	2 (3,33)	2 (3,33)	5 (8,33)	4 (6,67)
2009	12 (16)	3 (4)	1 (1,33)	12 (16)	5 (6,66)
05/2012	82 (13,4)	7 (5,3)	2 (1,5)	5 (3,76)	3 (2,25)
06/2012	31 (26,3)	23 (15,54)	3 (2,03)	4 (2,70)	7 (4,73)
01/2015	33 (16,66)	21 (10,60)	3 (1,51)	1 (0,50)	7 (3,53)
09/2015	250 (13,61)	243 (13,22)	75 (4,08)	84 (4,57)	60 (3,26)

Πίνακας 10. Οι άξονες με τη μεγαλύτερη έμφαση στον προγραμματικό λόγο της ανανεωτικής/ριζοσπαστικής Αριστεράς (εκλογικές διακηρύξεις)

Εκλογικές διακηρύξεις	Οι Άξονες με τη μεγαλύτερη έμφαση		
06/1989	Οικονομία	Περιβάλλον	
ΣΥΝ 1990	Πολιτισμικός Φιλελευθερισμός	Οικονομία	Περιβάλλον
1996	Πολιτισμικός Φιλελευθερισμός	Οικονομία	Περιβάλλον
2000	Κοινωνικό Κράτος	Πολιτισμικός Φιλελευθερισμός	Ευρώπη/Ευρωπαϊκή ή Ένωση
ΣΥΡΙΖΑ 2004	Πολιτισμικός	Οικονομία	Περιβάλλον

2007	Φιλελευθερισμός Οικονομία	Πολιτισμικός Φιλελευθερισμός	
2009	Οικονομία Πολιτισμικός φιλελευθερισμός		
05/2012	Οικονομία	Κοινωνικό Κράτος	Πολιτισμικός Φιλελευθερισμός
06/2012	Οικονομία	Κοινωνικό Κράτος	Περιβάλλον
01/2015	Οικονομία	Κοινωνικό Κράτος	
09/2015	Οικονομία	Κοινωνικό Κράτος	Πολιτισμικός Φιλελευθερισμός

Πίνακας 11. Ο Προγραμματικός λόγος της ανανεωτικής/ριζοσπαστικής Αριστεράς κατά άξονα ανάλυσης (πολιτικές αποφάσεις συνεδρίων)

Πολιτικές Αποφάσεις Συνεδρίων			
Οι Άξονες με τη μεγαλύτερη έμφαση			
ΕΑΡ 1987	Πολιτισμικός Φιλελευθερισμός	Οικονομία	Περιβάλλον
Κοινό Πόρισμα ΚΚΕ-ΕΑΡ 1988	Οικονομία	Πολιτισμικός Φιλελευθερισμός	Ευρώπη/Ευρωπαϊκή Ένωση
ΣΥΝ 1° 1992	Οικονομία	Ευρώπη/Ευρωπαϊκή Ένωση	Πολιτισμικός Φιλελευθερισμός
2° 1996	Οικονομία, Ευρώπη/Ευρωπαϊκή Ένωση		Πολιτισμικός Φιλελευθερισμός
3° 2000	Οικονομία	Ευρώπη/Ευρωπαϊκή Ένωση	
Προγραμματικό 2003	Οικονομία	Ευρώπη/Ευρωπαϊκή Ένωση	
4° 2004	Πολιτισμικός Φιλελευθερισμός	Οικονομία	Περιβάλλον
5° 2008	Οικονομία	Πολιτισμικός Φιλελευθερισμός	
6° 2010	Ευρώπη/Ευρωπαϊκή Ένωση	Οικονομία	
ΣΥΡΙΖΑ 1° 2013	Οικονομία	Πολιτισμικός Φιλελευθερισμός	Ευρώπη/Ευρωπαϊκή Ένωση

Πίνακας 12. Οι άξονες με τη μεγαλύτερη έμφαση στον προγραμματικό λόγο της ανανεωτικής/ριζοσπαστικής Αριστεράς (πολιτικές αποφάσεις συνεδρίων)

Πολιτικές αποφάσεις συνεδρίων	Άξονες Ανάλυσης				
	Οικονομία	Κοινωνικό Κράτος	Ευρώπη/Ευρωπαϊκή Ένωση	Πολιτισμικός Φιλελευθερισμός	Περιβάλλον
Πλήθος Αναφορών (Ποσοστά %)					
Κοινό Πόρισμα ΚΚΕ-ΕΑΡ	43 (15,24)	12 (4,25)	25 (20+, 5-) (8,86)	36 (12,76)	18 (6,38)
Ιδρυτικό συνέδριο Ε.ΑΡ. 1987	22 (8,06)	6 (2,2)	12 (4,39)	24 (8,8)	17 (6,23)
ΣΥΝ 1992	46 (11,94)	0	36 (9,35)	20 (5,19)	19 (4,93)
1996	31 (6,17)	10 (1,99)	31 (14-, 17+) (6,17)	19 (3,8)	10 (1,99)
2000	18 (8,91)	1 (0,5)	16 (8-, 8+) (7,92)	0	0
2003	62 (12,80)	7 (1,44)	39 (17+, 22-) (8,06)	23 (4,75)	10 (2,06)
2004	21 (10,05)	3 (1,43)	7 (4+, 3-) (3,35)	22 (10,53)	10 (4,78)
2008	31 (6,88)	3 (0,66)	12 (6-, 6+) (2,66)	25 (5,55)	12 (2,66)
2010	19 (8,6)	6 (2,71)	22 (8+, 14 -) (9,95)	0	9 (4,07)
ΣΥΡΙΖΑ 2013	80(32,65)	22 (8,97)	31 (13+, 18-) (12,65)	57 (23,26)	14 (5,71)

Σε ό,τι αφορά τα κείμενα των πολιτικών αποφάσεων των συνεδρίων και τους άξονες στην ανάλυσή μας, στο ιδρυτικό συνέδριο του ενιαίου ΣΥΡΙΖΑ τον Ιούλιο του 2013 εντοπίζονται οι περισσότερες αναφορές τόσο στον άξονα της *Οικονομίας*, όσο και στους άξονες του *Κοινωνικού Κράτους*, της *Ευρωπαϊκής Ένωσης* και του *Πολιτισμικού Φιλελευθερισμού*. Πιο συγκεκριμένα, τις περισσότερες αναφορές σε *Οικονομικά θέματα* συγκεντρώνουν οι πολιτικές αποφάσεις του συνεδρίου του ΣΥΡΙΖΑ το 2013, του κοινού πορίσματος ΚΚΕ – ΕΑΡ το 1988, του ΣΥΝ το 2003 και το 1992. Οι πολιτικές αποφάσεις των συνεδρίων που έχουν τις λιγότερες αναφορές για την

Οικονομία είναι εκείνες του 2ου συνεδρίου του ΣΥΝ το 1996 και του 5ου το 2008. Οι αναφορές στο *Κοινωνικό Κράτος* είναι περισσότερες στο 1ο συνέδριο του ενιαίου ΣΥΡΙΖΑ το 2013 και στο κοινό πόρισμα ΚΚΕ – ΕΑΡ το 1988 και λιγότερες στα συνέδρια του ΣΥΝ το 2000 και το 2008. Αξίζει να αναφέρουμε ότι στο ιδρυτικό συνέδριο του ΣΥΝ το 1992 δεν υπάρχει καμία αναφορά σε θέματα που σχετίζονται με το *Κοινωνικό Κράτος*.

Τα κείμενα των πολιτικών αποφάσεων που συγκεντρώνουν τις περισσότερες αναφορές στον άξονα της *Ευρώπης και της Ευρωπαϊκής Ένωσης* είναι αυτά του ΣΥΡΙΖΑ το 2013, του 6ου έκτακτου συνεδρίου του ΣΥΝ το 2010 και του κοινού πορίσματος ΚΚΕ–ΕΑΡ το 1988. Τις λιγότερες αναφορές στην *Ευρώπη* φέρουν οι πολιτικές αποφάσεις του 4ου και 5ου συνεδρίου του ΣΥΝ, το 2004 και 2008, αντίστοιχα. Αντιθέτως, η πολιτική απόφαση του ΣΥΝ στο 4ο συνέδριο του κόμματος το 2004 συγκεντρώνει πολλές αναφορές σε ζητήματα *Πολιτισμικού Φιλελευθερισμού*, όπως και το ιδρυτικό συνέδριο του ΣΥΡΙΖΑ και το κοινό πόρισμα ΚΚΕ – ΕΑΡ. Εντύπωση προκαλεί το γεγονός ότι εντοπίζουμε μηδενικές αναφορές στον άξονα του *Πολιτισμικού Φιλελευθερισμού* στις αποφάσεις του 3ου και 6ου συνεδρίου του ΣΥΝ το 2000 και το 2010, αντίστοιχα. Στο 3ο συνέδριο του ΣΥΝ μηδενική αναφορά παρατηρούμε και στα ζητήματα του *Περιβάλλοντος*, όπως και στο 2ο συνέδριο του κόμματος το 1996. Οι αποφάσεις που συγκεντρώνουν τις περισσότερες αναφορές που σχετίζονται με τον άξονα του *Περιβάλλοντος* είναι αυτές της ΕΑΡ το 1987, του κοινού πορίσματος ΚΚΕ–ΕΑΡ το 1988 και του ενιαίου ΣΥΡΙΖΑ το 2013.

Ο άξονας της *Οικονομίας* έχει προτεραιότητα στις περισσότερες εκλογικές διακηρύξεις και πολιτικές αποφάσεις των συνεδρίων των ΣΥΝ και ΣΥΡΙΖΑ, διαχρονικά. Ειδικότερα, στο σύνολο των 11 διακηρύξεων που μελετήσαμε, ο άξονας της *Οικονομίας* υπερτερεί σε 7 από τις 11 διακηρύξεις¹⁹⁸. Παρόμοια εικόνα εμφανίζουν και οι πολιτικές αποφάσεις των συνεδρίων καθώς τα ζητήματα της *Οικονομίας* υπερτερούν σε 7 από τις 10 πολιτικές αποφάσεις¹⁹⁹. Σε επίπεδο συνεδριακών αποφάσεων, οι άξονες της *Οικονομίας* και της *Ευρωπαϊκής Ένωσης* βρίσκονται στο επίκεντρο, με τις υπόλοιπες θεματικές να ακολουθούν. Εξάιρεση αποτελούν το ιδρυτικό συνέδριο της ΕΑΡ, το 4ο συνέδριο του ΣΥΝ το 2004 και το έκτακτο 6ο το

¹⁹⁸ Στις διακηρύξεις του ΣΥΝ το 1989 και του ΣΥΡΙΖΑ το 2007, το 2009, τον Μάιο και Ιούνιο του 2012 και τον Ιανουάριο και Σεπτέμβριο του 2015.

¹⁹⁹ Στις πολιτικές αποφάσεις του συνεδρίου της ΕΑΡ το 1987, του ΣΥΝ το 1992, το 1996, το 2000, το 2003 και το 2008 και του ιδρυτικού συνεδρίου του ΣΥΡΙΖΑ το 2013.

2010, καθώς στα συνέδρια αυτά δίνεται μεγαλύτερη έμφαση στα ζητήματα του *Πολιτισμικού Φιλελευθερισμού* (ιδρυτικό ΕΑΡ και 4ο συνέδριο ΣΥΝ) και της *Ευρώπης/Ευρωπαϊκής Ένωσης* (6ο συνέδριο ΣΥΝ).

Η εικόνα αλλάζει όταν παρατηρούμε τις εκλογικές διακηρύξεις. Όπως προαναφέραμε, στα εκλογικά μανιφέστα, σε αντίθεση με τις πολιτικές αποφάσεις των συνεδρίων, ο άξονας της *Οικονομίας* υπερτερεί από το 2007 και έπειτα. Συγκεκριμένα, με εξαίρεση τη διακήρυξη των εκλογών του Ιουνίου 1989 που προτεραιότητα δίνεται στα θέματα της *Οικονομίας και του Περιβάλλοντος*, στα μανιφέστα του ΣΥΝ το 1990 και 1996 μεγαλύτερη έμφαση δίνεται στα ζητήματα του *Πολιτισμικού Φιλελευθερισμού* με τα θέματα της οικονομίας και του περιβάλλοντος να έπονται. Στο μανιφέστο του 2000 προτεραιότητα από τον ΣΥΝ δίνεται στα ζητήματα που ανήκουν στον άξονα του *Κοινωνικού Κράτους*, με τα ζητήματα του *Πολιτισμικού Φιλελευθερισμού* και της *Ευρωπαϊκής Ένωσης* να ακολουθούν, ενώ το 2004 ο ΣΥΝ δίνει μεγαλύτερη έμφαση στα ζητήματα του *Πολιτισμικού Φιλελευθερισμού* και έπειτα στην *Οικονομία* και το *Περιβάλλον*. Εντύπωση προκαλεί το γεγονός ότι ενώ στην εκλογική διακήρυξη του 2000 δίνεται έμφαση στα ζητήματα του *Κοινωνικού Κράτους*, του *Πολιτισμικού Φιλελευθερισμού* και της *Ευρώπης*, στην πολιτική απόφαση του 3ου συνεδρίου του ΣΥΝ το ίδιο έτος, οι θεματικές του *Κοινωνικού Κράτους*, του *Πολιτισμικού Φιλελευθερισμού* και του *Περιβάλλοντος* δεν συγκεντρώνουν απολύτως καμία αναφορά. Στη διακήρυξη του 2004 προτεραιότητα δίνεται στα ζητήματα του *Πολιτισμικού Φιλελευθερισμού*, ενώ από το 2007 έως και τον Σεπτέμβριο του 2015 στις διακηρύξεις του ΣΥΡΙΖΑ προτεραιότητα έχουν τα *οικονομικά θέματα*. Ενδιαφέρον στοιχείο αποτελεί το γεγονός ότι στα μανιφέστα του 2007 και του 2009, μετά την *Οικονομία*, ο ΣΥΡΙΖΑ δίνει έμφαση στα ζητήματα του *Πολιτισμικού Φιλελευθερισμού* ενώ από το 2012 έως και το 2015, σε όλες τις εκλογικές διακηρύξεις, ο δεύτερος κατά σειρά άξονας μετά την οικονομία, σε επίπεδο προγραμματικής έμφασης, παραμένει ο άξονας του *Κοινωνικού Κράτους*, εκτοπίζοντας τα θέματα του *Πολιτισμικού Φιλελευθερισμού*.

Από τα παραπάνω, προκύπτει ότι η *Οικονομία* αποτελεί προτεραιότητα του ΣΥΡΙΖΑ από το 2007 και έπειτα στις εκλογικές διακηρύξεις. Μέχρι τότε, ο ΣΥΝ και ο ΣΥΡΙΖΑ έδιναν την εικόνα ενός κόμματος που προτεραιότητα είχε την προώθηση θεμάτων που ανήκουν στον άξονα του *Πολιτισμικού Φιλελευθερισμού*. Σε επίπεδο συνεδρίων, η εικόνα είναι διαφορετική καθώς η *Οικονομία* αποτελεί πρωταρχική θεματική με εξαίρεση το 4ο και 6ο συνέδριο του ΣΥΝ το 2004 και 2010, αντίστοιχα.

Με βάση τα παραπάνω, διακρίνουμε τις εξής τομές στην εξέλιξη του προγραμματικού λόγου του ΣΥΝ και ΣΥΡΙΖΑ: 1) Το 2000 καθώς ο άξονας του *Κοινωνικού Κράτους* και ο άξονας της *Ευρώπης / Ευρωπαϊκής Ένωσης* υπερτερούν στην εκλογική διακήρυξη του κόμματος. 2) Το 2007 καθώς ο άξονας της *Οικονομίας* υπερτερεί 3) το 2009 καθώς οι άξονες της *Οικονομίας* και του *Πολιτισμικού Φιλελευθερισμού* συγκεντρώνουν τις περισσότερες αναφορές και 3) Ο Ιούλιος του 2013 καθώς τότε διεξάγεται το ιδρυτικό συνέδριο του ενιαίου ΣΥΡΙΖΑ. Το κείμενο της πολιτικής απόφασης του συνεδρίου περιλαμβάνει τις περισσότερες αναφορές στους άξονες της *Οικονομίας*, του *Κοινωνικού Κράτους*, της *Ευρώπης / Ευρωπαϊκής Ένωσης* και του *Πολιτισμικού Φιλελευθερισμού*. Η παρατήρηση αυτή μας ωθεί να εξετάσουμε την έλευση της οικονομικής κρίσης ως «εξωτερικό σοκ» (Harmel και Janda, 1994) που επηρέασε την αλλαγή του προγραμματικού λόγου του ΣΥΡΙΖΑ από το 2007 και έπειτα, θέτοντας ως προτεραιότητα στα εκλογικά μανιφέστα τα ζητήματα της οικονομίας. Επιπλέον, με αφορμή την αύξηση των αναφορών για την *Ευρώπη και την Ευρωπαϊκή Ένωση* στην πολιτική απόφαση του ενιαίου ΣΥΡΙΖΑ τον Ιούλιο του 2013 και στην εκλογική διακήρυξη του Σεπτεμβρίου 2015, θα εξετάσουμε το αν ο ΣΥΡΙΖΑ ανήκει στην κατηγορία του Ευρωσκεπτικιστικού κόμματος.

Κεφάλαιο 14. Η Οικονομική Κρίση ως «Εξωτερικό Σοκ»

Είναι πλέον σύνηθες η κρίση του 2008 να ταυτίζεται με την κατάρρευση της Lehman Brothers: μιας επενδυτικής τράπεζας που λειτούργησε επί 148 χρόνια, που δεν πτοήθηκε από έναν εμφύλιο πόλεμο, δύο Παγκόσμιους Πολέμους, από το κραχ του 1929, καθώς και από τις υπόλοιπες κρίσεις που έπληξαν την Wall Street συνολικά (Βαρουφάκης και συνεργάτες, 2011: 13). Τα δύο ορόσημα στις αναλύσεις των οικονομολόγων για την κρίση είναι το Κραχ του 1989 και το 2008 (Σταθάκης, 2009 και 2010, Varoufakis, 2011). «*Η κρίση του 1929 οριοθετεί τη μεγαλύτερη ιστορική τομή που καταγράφηκε στον 20ο αιώνα, αναφορικά με τη δομή και τον τρόπο λειτουργίας των οικονομιών. Ένα νέο οικονομικό υποκείμενο, το Κράτος, αναδείχθηκε ως σημαντικός οικονομικός παράγοντας στη ρύθμιση των οικονομικών*» αναφέρει ο Γιώργος Σταθάκης σε εισήγησή του σε ημερίδα για την οικονομική κρίση (Σταθάκης, 2009). Για τους οικονομολόγους που πρόσκεινται ιδεολογικά στον ΣΥΡΙΖΑ, το Κράτος αποτελεί σημαντικό πυλώνα της οικονομικής πολιτικής που προτείνουν. Το γεγονός ότι ο

ΣΥΡΙΖΑ προτείνει, όπως είδαμε σε προηγούμενα κεφάλαια, μια αναδιανεμητική πολιτική όπου το Κράτος αποτελεί κεντρικό πυλώνα της δημιουργήσε προβλήματα στην κυβερνητική θητεία του κόμματος, το κρίσιμο εξάμηνο Ιανουαρίου – Ιουνίου 2015. Όπως χαρακτηριστικά μας ανέφερε Έλληνας Αξιωματούχος, «*το Κράτος είναι ένα σημαντικός παράγοντας στην άσκηση πολιτικής. Το Πελατειακό Κράτος, όμως, ήταν η καταστροφή της Ελλάδος, διότι επηρέαζε τα πάντα. Από την άλλη, το κακό με τους Θεσμούς, είναι ότι επειδή είναι νεοφιλελεύθεροι, θεωρούν ότι όλοι οι κίνδυνοι έρχονται από το Κράτος*» (Συνέντευξη 1).

Μεταξύ 2008 και 2013 το πραγματικό ΑΕΠ μειώθηκε κατά 23% και το ποσοστό ανεργίας έφθασε το 27,5% το 2013, σχεδόν τέσσερις φορές το επίπεδο του 2008. Σύμφωνα με τα στοιχεία της Ελληνικής Στατιστικής Αρχής, το ποσοστό ανεργίας τον Μάρτιο του 2012, ανέρχεται σε 21,9% ενώ για την ηλικιακή ομάδα 15 – 24 στο 52,8% (ΕΛΣΤΑΤ, 2012). Το 2012, το 23,1% του πληθυσμού βρίσκεται σε κίνδυνο φτώχειας (Ο.π.). Τα παραπάνω επιβεβαιώνουν τις οδυνηρές συνέπειες της έλευσης της οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα. Πολλοί οικονομολόγοι και ερευνητές προσπάθησαν να αποσαφηνίσουν τις αιτίες της οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα. Μεταξύ άλλων, ερευνητές αναφέρουν ότι η κρίση οφείλεται σε χρόνιες ελληνικές δομικές αδυναμίες, όπως η έντονη γραφειοκρατία, η έλλειψη οργάνωσης στους δημόσιους φορείς, η αναποτελεσματική διοίκηση, η έλλειψη αξιοκρατίας και η παντελής έλλειψη ικανοποιητικού συστήματος ελέγχου (Sklias και Maris, 2013). Ο Γιώργος Σταθάκης στο ενδιαφέρον άρθρο του, χαρακτηρίζει την κρίση ως δημιουργήμα της μεταπολιτευτικής περιόδου με ένα επίχρισμα «*ελληνικής ιδιαιτερότητας*» (Σταθάκης, 2010: 9). Στις αιτίες της κρίσης, σύμφωνα με τον Σταθάκη, συγκαταλέγονται τα σκάνδαλα, οι ατασθαλίες, η αδυναμία των δημοσίων εσόδων να ακολουθήσουν την επέκταση των δαπανών καθώς και το «*κατακερματισμένο*» φορολογικό σύστημα με τις παραδοσιακές συναινέσεις που περιέβαλαν τη φοροασυλία των πλουσιότερων, των μεσαίων επιχειρηματικών στρωμάτων και των ελεύθερων επαγγελματιών (Ο.π.: 7). Οι Κυπριανίδης και Μηλιός (2010) στο άρθρο τους επιλέγουν μια περισσότερο «*μαρξιστική θέαση*» της κρίσης υπογραμμίζοντας ως αιτία της, την κοινωνική συμμαχία του Κεφαλαίου («*μεγάλου*» και «*μικρού*») που επιτρέπει για 25 και πλέον έτη μετακύληση των δημοσιονομικών βαρών στις πλάτες όλων όσοι στερούνται της κάλυψής της (Κυπριανίδης και Μηλιός, 2010: 13).

Όπως είδαμε σε προηγούμενη ενότητα, οι εκλογικές διακηρύξεις του ΣΥΡΙΖΑ από το 2007 και μετά, θέτουν ως προτεραιότητα την οικονομία, προτάσσοντας στο

πρόγραμμα του κόμματος το ζήτημα της οικονομικής κρίσης, προτείνοντας πιθανές λύσεις.

14.1. Ο ΣΥΡΙΖΑ και η οικονομική κρίση

Από τη μελέτη των κειμένων προκύπτει πως ο ΣΥΡΙΖΑ διαμορφώνει τον αντιπολιτευτικό του λόγο και εν συνεχεία την κυβερνητική του πρόταση βασιζόμενος σε μια ανάλυση της οικονομικής κρίσης, η οποία περιλαμβάνει τα εξής σημεία: 1. Αιτίες και προέλευση, 2. Συνέπειες της οικονομικής κρίσης και μετεξέλιξή της σε άλλες μορφές και 3. Αντιμετώπιση. Θα παρακολουθήσουμε την εν λόγω ανάλυση, όπως εξελίσσεται μέσα στο χρόνο, από το 2012 μέχρι το 2015.

14.1.1. Αιτίες και προέλευση της οικονομικής κρίσης. Η ανάλυση του ΣΥΡΙΖΑ τοποθετεί αρχικά τις αιτίες και την προέλευση της οικονομικής κρίσης αποκλειστικά στο ευρωπαϊκό πεδίο. Ήδη από το 2012, επισημαίνεται πως αυτή «δεν συνιστά εθνική ιδιαιτερότητα, αλλά μέρος μιας ευρύτερης ευρωπαϊκής κρίσης, με αιτίες ενδογενείς και εξωγενείς» (ΣΥΡΙΖΑ, 2012 α) και, περισσότερο emphaticά, πως «δεν είναι ελληνική, αλλά ευρωπαϊκή» (Τσίπρας, 2012δ). Αναφορές γίνονται στα «χρόνια διαρθρωτικά προβλήματα της ελληνικής οικονομίας [που] όχι μόνο δεν αντιμετωπίζονται αλλά περιπλέκονται σε έναν φαύλο κύκλο και ένα κυλιόμενο αδιέξοδο» (ΣΥΡΙΖΑ, 2012 α), χωρίς, ωστόσο, να συνδέονται άμεσα με την πυροδότηση της κρίσης.

Ωστόσο, προϊόντος του χρόνου και αφού ο ΣΥΡΙΖΑ έχει κατακτήσει την πρώτη θέση στις ευρωεκλογές του 2014, το μοτίβο αυτό αρχίζει να αλλάζει και, μαζί με τις αναφορές στις ευρωπαϊκές αιτίες της κρίσης, γίνονται οι πρώτες αναφορές σε αιτίες που τοποθετούνται στο εσωτερικό της χώρας: «θα αρχίσουμε την κατά μέτωπο επίθεση στις εσωτερικές, τις ενδογενείς αιτίες της κρίσης» (Τσίπρας, 2014γ). Το 2015 και ενώ ο ΣΥΡΙΖΑ έχει αναλάβει την ευθύνη της διακυβέρνησης της χώρας, οι αναφορές στα αίτια της κρίσης γίνονται πλέον σταθερά και στα δύο επίπεδα. Η ευρωπαϊκή όμως διάσταση, και μάλιστα εν όψει της διαπραγμάτευσης με τους δανειστές, εξακολουθεί να προτάσσεται ξεκάθαρα: «[...] το πρόβλημα δεν είναι μόνο ελληνικό. Ποτέ δεν ήταν μόνο ελληνικό. Η κρίση δεν είναι μόνο ελληνική. Η κρίση είναι ευρωπαϊκή...» (Τσίπρας, 2015θ).

Σε άλλα σημεία, η ανάλυση των αιτιών της κρίσης ενσωματώνει θεωρητικά στοιχεία της αριστερής κριτικής του νεοφιλελεύθερου μοντέλου, καθώς αναφέρεται πως ο σύγχρονος καπιταλισμός χαρακτηρίζεται από «συσσώρευση κερδών και μια

τεράστια αναδιανομή πλούτου και εξουσιών υπέρ του κεφαλαίου», που τελικά έχει εξελιχθεί σε «κρίση υπερσυσσώρευσης [με] κύρια χαρακτηριστικά τη διόγκωση του χρηματοπιστωτικού τομέα» (ΣΥΡΙΖΑ, 2013). Επίσης, επισημαίνεται ο μηχανισμός εκείνος του σύγχρονου καπιταλισμού που οδηγεί στη δημιουργία οικονομικών κρίσεων μεγάλης κλίμακας, ώστε να προωθηθούν στη συνέχεια με ακόμη μεγαλύτερη αποφασιστικότητα οι, προς όφελος των ελίτ, αναδιανεμητικές πολιτικές του νεοφιλελευθερισμού²⁰⁰. Εξέχουσα θέση στην ανάλυση κατέχει η έννοια του «*Δόγματος του Σοκ*», η οποία εισήχθη το 2007 από την Καναδή ακτιβίστρια και συγγραφέα Naomi Klein στο βιβλίο της *Shock Doctrine: The Rise of Disaster Capitalism* (2007). Συγκεκριμένα αναφέρεται πως «*ζούμε το λεγόμενο 'δόγμα του σοκ' που σημαίνει επίθεση τέτοιας έκτασης και κλίμακας ώστε οι αντιστάσεις να φαίνονται ανίσχυρες ή να μην προφταίνουν να εκδηλωθούν*» (ΣΥΡΙΖΑ, 2013).

14.1.2. Οι Συνέπειες της οικονομικής κρίσης και η μετεξέλιξή της σε άλλες μορφές. Σύμφωνα με την ανάλυση του ΣΥΡΙΖΑ, οι συνέπειες της κρίσης είναι ποικίλες και γίνονται δραματικά αισθητές τόσο στο εθνικό όσο και στο ευρωπαϊκό επίπεδο. Οι οικονομικές συνέπειες της ίδιας της κρίσης, αλλά και των πολιτικών αντιμετώπισής της –που, όπως θα δούμε στη συνέχεια, αποτελούν αναπόσπαστο κομμάτι της– περιλαμβάνουν «*ακραία προγράμματα λιτότητας, δραματική συμπίεση και επισφάλεια της εργασίας, ιδιωτικοποίηση των δημόσιων αγαθών και επιχειρήσεων, καταστροφή μεγάλου μέρους των παραγωγικών δυνάμεων, δραματική συρρίκνωση του κοινωνικού κράτους*» (ΣΥΡΙΖΑ, 2013).

Η κρίση θεωρείται συνέπεια των καταστροφικών μνημονιακών μέτρων και των πολιτικών – κοινωνικών δυνάμεων που τα στηρίζουν και τα εφαρμόζουν ακολουθώντας τις επιταγές των δυνάμεων που τα στηρίζουν και τα εφαρμόζουν ακολουθώντας τις επιταγές των δανειστών (Κορατζάνης και Πιέρρος, 2019: 233). Ωστόσο, οι συνέπειες δεν αφορούν μονάχα το οικονομικό πεδίο, αλλά μετατίθενται σταδιακά στο κοινωνικό και το πολιτικό: «*Η κρίση που ζούμε δεν είναι μόνο οικονομική, δεν είναι μόνο η καταστροφή του παραγωγικού ιστού, η παρατεταμένη ύφεση*

²⁰⁰ Στον λόγο του ΣΥΡΙΖΑ ο όρος «νεοφιλελευθερισμός» έχει το περιεχόμενο που του αποδίδει η ριζοσπαστική αριστερή κριτική, δηλαδή πρόκειται για ένα σύνολο ιδεολογικών παραδοχών και πολιτικών πρακτικών που στοχεύουν στην αποκατάσταση της ταξικής κυριαρχίας των ελίτ που είχε διαβρωθεί από τον κεϋνσιανισμό της μεταπολεμικής περιόδου και δεν αποτελεί μια πολιτικά ουδέτερη προσπάθεια εξυγίανσης του καπιταλιστικού συστήματος, βλ. σχετικά Harvey, David (2007), *A Brief History of Neoliberalism*, Oxford: Oxford University Press.

και αποεπένδυση. Η κρίση είναι και κοινωνική, με κορυφαία εκδήλωση την πρωτοφανή σε καιρό ειρήνης ανεργία και φτώχεια. Είναι όμως και κρίση θεσμών και αξιών, κρίση εμπιστοσύνης σημαντικής πλειοψηφίας της κοινωνίας προς την πολιτική, το κοινοβούλιο, την αυτοδιοίκηση, τα κόμματα, τα συνδικάτα, προς τις ίδιες τις δυνατότητές μας ως κοινωνία να αντιμετωπίσουμε συλλογικά την κρίση» (Τσίπρας, 2014 γ).

Στο κοινωνικό πεδίο, οι συνέπειες της οικονομικής κρίσης είναι τόσο σοβαρές ώστε στην ανάλυση του ΣΥΡΙΖΑ γίνεται λόγος για «ανθρωπιστική κρίση» στην Ελλάδα, ένας όρος πρωτόγνωρος για τα μεταπολεμικά ελληνικά δεδομένα. Πράγματι, ήδη από το 2012, αναφέρεται πως «η ΝΔ και το ΠΑΣΟΚ φεύγουν και παραδίδουν μια Ελλάδα σε οικονομική αποσύνθεση και κοινωνική ερήμωση. Μια Ελλάδα στο όριο της ανθρωπιστικής κρίσης, [...] μια τραγωδία σε εξέλιξη» (Τσίπρας, 2012β). Στη συνέχεια, μετά την κατάκτηση της εξουσίας από τον ΣΥΡΙΖΑ τον Ιανουάριο του 2015, η ύπαρξη ανθρωπιστικής κρίσης και η ανακούφιση των συνεπειών της αναγνωρίζονται ως προτεραιότητες της νέας κυβέρνησης: «Η εμφάνιση της κρίσης έχει ευρύ και βαθύ κοινωνικό αντίκτυπο. Η φτώχεια, καθώς και η ανεργία αυξήθηκαν δραματικά» (Βαρουφάκης, 2015β). Επίσης, αναφέρονται ρητά οι σημαντικότερες πτυχές της: «Η επισιτιστική ανασφάλεια, η έλλειψη πρόσβασης στην παροχή ηλεκτρικού ρεύματος, η έλλειψη κινητικότητας που προκαλείται από την έλλειψη πρόσβασης στις μεταφορές (π.χ. για σκοπούς αναζήτησης εργασίας) έχει οδηγήσει σε μια κρίση που η κυβέρνηση έχει την πρόθεση να αντιμετωπίσει» (Ο.π.).

Στο πολιτικό πεδίο, μια από τις σημαντικότερες συνέπειες της οικονομικής κρίσης αφορά την αποδυνάμωση της δημοκρατίας ως του συστήματος που εξασφαλίζει την έκφραση της λαϊκής κυριαρχίας και την αντικατάστασή του από την ανεξέλεγκτη εξουσία των αγορών: «Η οικονομική κρίση μετατρέπεται σε κρίση της δημοκρατίας. Ο εξοστρακισμός της πολιτικής από την αγορά μεταφράζεται στο γεγονός ότι το δημοκρατικό πολιτικό σύστημα πάει να ικανοποιεί τις κοινωνικές ανάγκες των πολιτών» (ΣΥΡΙΖΑ, 2012 α). Επίσης, στο πλαίσιο της υιοθέτησης της έννοιας του «Δόγματος του Σοκ», γίνεται λόγος για «αποδυνάμωση των δημοκρατικών θεσμών, ενίσχυση της καταστολής και των έκτακτων εξουσιών» (ΣΥΡΙΖΑ, 2013) ως συνέπεια της πολιτικής κατάστασης που δημιουργείται από την οικονομική κρίση.

14.1.3. Η Αντιμετώπιση της οικονομικής κρίσης. Η πρόταση του ΣΥΡΙΖΑ για την αντιμετώπιση της κρίσης είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την ανάλυση για τις αιτίες που την προκάλεσαν. Αντίστοιχα, η αντιμετώπιση της κρίσης από την κυβέρνηση ΝΔ-ΠΑΣΟΚ απορρίπτεται ως αποτυχημένη ακριβώς διότι εδράζεται σε μια λανθασμένη ανάλυση των αιτιών. Συγκεκριμένα αναφέρεται πως «*οι αιτίες της αποτυχίας [της πολιτικής της κυβέρνησης ΝΔ-ΠΑΣΟΚ] βρίσκονται στον πυρήνα του αρχικού σχεδιασμού, στη λανθασμένη διάγνωση της κρίσης και στην ιεράρχηση των αιτιών. Γι' αυτό και η 'επιμήκυνση' της ίδιας πολιτικής δεν αρκεί. Είναι αναγκαία μια νέα διάγνωση, μια ανατοποθέτηση του προβλήματος, ένας ριζικά νέος προσανατολισμός, στον αντίποδα του νεοφιλελεύθερου υποδείγματος*» (ΣΥΡΙΖΑ, 2012 α), ενώ με κάθε ευκαιρία επαναλαμβάνεται πως η εν λόγω κυβέρνηση εφαρμόζει «*μια πολιτική, η οποία δεν είναι βιώσιμη, ένα οικονομικό πρόγραμμα, το οποίο δεν είναι βιώσιμο*» (Τσίπρας, 2013).

Επίσης, υπογραμμίζεται πως οι πολιτικές λιτότητας είναι εκείνες που διαιωνίζουν τον φαύλο κύκλο της οικονομικής κρίσης, καθώς ευθύνονται για την μετατροπή της «*από χρηματοπιστωτική σε δημοσιονομική, στη συνέχεια από δημοσιονομική σε κρίση της πραγματικής οικονομίας, και τώρα σε ανερχόμενη κρίση αποπληθωρισμού, [ο οποίος] θα παροξύνει τα δυσμενή αποτελέσματα όλων των προηγούμενων φάσεων της κρίσης και θα ξαναρίξει την Ευρώπη στην ύφεση*» (Τσίπρας, 2014γ). Επομένως, στον λόγο του ΣΥΡΙΖΑ επισημαίνεται πως οι πολιτικές αντιμετώπισης της κρίσης που βασίζονται στις νεοφιλελεύθερες συνταγές είναι διπλά ανεπιθύμητες, αφού όχι μόνο δεν προσφέρουν έξοδο από την κρίση, αλλά λειτουργούν υπέρ των ισχυρών: «*Οι νεοφιλελεύθερης έμπνευσης 'διαρθρωτικές αλλαγές' δεν λύνουν τα κοινωνικά προβλήματα, αλλά αναδιανέμουν πόρους και δικαιώματα σε βάρος των αδύναμων*» (ΣΥΡΙΖΑ, 2012 α).

Από τα ευρήματα των exit-polls του Μαΐου και Ιουνίου 2012 προκύπτει προβάδισμα του ΣΥΡΙΖΑ στις εκλογές του Μαΐου του 2012 στους μισθωτούς τόσο του δημόσιου (22,4%) όσο και του ιδιωτικού τομέα (19,3%) και τους ανέργους (22,2%). Προβάδισμα έχει και στους ελεύθερους επαγγελματίες, στους οποίους δεν περιλαμβάνονται οι αγρότες και οι κτηνοτρόφοι ενώ η προτίμηση των φοιτητών / σπουδαστών (19,7%) για τον ΣΥΡΙΖΑ βρίσκεται σε απόλυτη σύμπνοια με τα πολύ υψηλά ποσοστά του στις μικρότερες ηλικίες. Τα παραπάνω ποσοστά ενισχύονται στις εκλογές του Ιουνίου 2012 με ιδιαίτερο ενδιαφέρον να παρουσιάζουν τα ποσοστά του στους τεχνίτες και χαμηλόμισθους (32,6%) και στους φοιτητές (Βερναρδάκης, 2012).

Ο ΣΥΡΙΖΑ, διαπιστώνουμε πως γίνεται αποδέκτης της προτίμησης των τμημάτων του οικονομικά ενεργού πληθυσμού που δέχτηκε ισχυρό πλήγμα από την πολιτική της λιτότητας.

14.2. Εταίροι, δανειστές και ΣΥΡΙΖΑ: Μία άνιση μάχη

Στον λόγο του ΣΥΡΙΖΑ αναφορικά με τους ευρωπαϊούς «εταίρους» και τους «δανειστές» μπορούμε να διακρίνουμε τα εξής σημεία: 1. Η στάση των εταίρων δανειστών και η οικονομική κρίση στην Ελλάδα καθώς και η σχέση τους με τις «μνημονιακές» κυβερνήσεις και 2. Η σχέση τους με τον ΣΥΡΙΖΑ.

14.2.1. Η στάση των εταίρων-δανειστών και η οικονομική κρίση στην Ελλάδα.

Σύμφωνα με τον ΣΥΡΙΖΑ, η στάση των δανειστών είναι ταυτισμένη με τα μέτρα λιτότητας, τα οποία καταρχάς αφενός δεν έχουν αποτέλεσμα ως προς την αντιμετώπιση της οικονομικής κρίσης και την ελάφρυνση του δημόσιου χρέους, και αφετέρου έχουν οδηγήσει σε σημαντική επιδείνωση του βιοτικού επιπέδου του ελληνικού λαού: *«με το Μνημόνιο και η Ελλάδα θα καταρρεύσει και οι δανειστές θα χάσουν τα χρήματά τους»* (Τσίπρας, 2012δ) και *«Στην Ελλάδα επιβάλλονται, με κυρίαρχο τον ρόλο της Γερμανίας στην ευρωπαϊκή στρατηγική, από την τρόικα της Ε.Ε., του Δ.Ν.Τ. και της Ε.Κ.Τ., σκληρότατα μέτρα που οδηγούν μεγάλα τμήματα του λαού σε ανθρωπιστική κρίση»* (ΣΥΡΙΖΑ, 2013). Η ίδια οπτική διατηρείται και μετά την κατάκτηση της εξουσίας: *«Όσο οι εταίροι επιμένουν στη λιτότητα, τόσο το πρόβλημα του χρέους θα ανακυκλώνεται και θα επιδεινώνεται»* (Τσίπρας, 2015θ).

Ο ΣΥΡΙΖΑ διαπιστώνει υποτέλεια των «μνημονιακών» κυβερνήσεων στους εταίρους- δανειστές. Συγκεκριμένα, χρεώνει στις πρώτες *«ρόλο υπάκουου μαθητή, όσο και γραμματοκομιστή των γερμανικών συμφερόντων»* (Τσίπρας, 2014γ), που προωθούν με τη *«μεγαλύτερη σκληρότητα και θρασύτητα την πολιτική της τριαρχίας των δανειστών»* (ΣΥΡΙΖΑ, 2013).

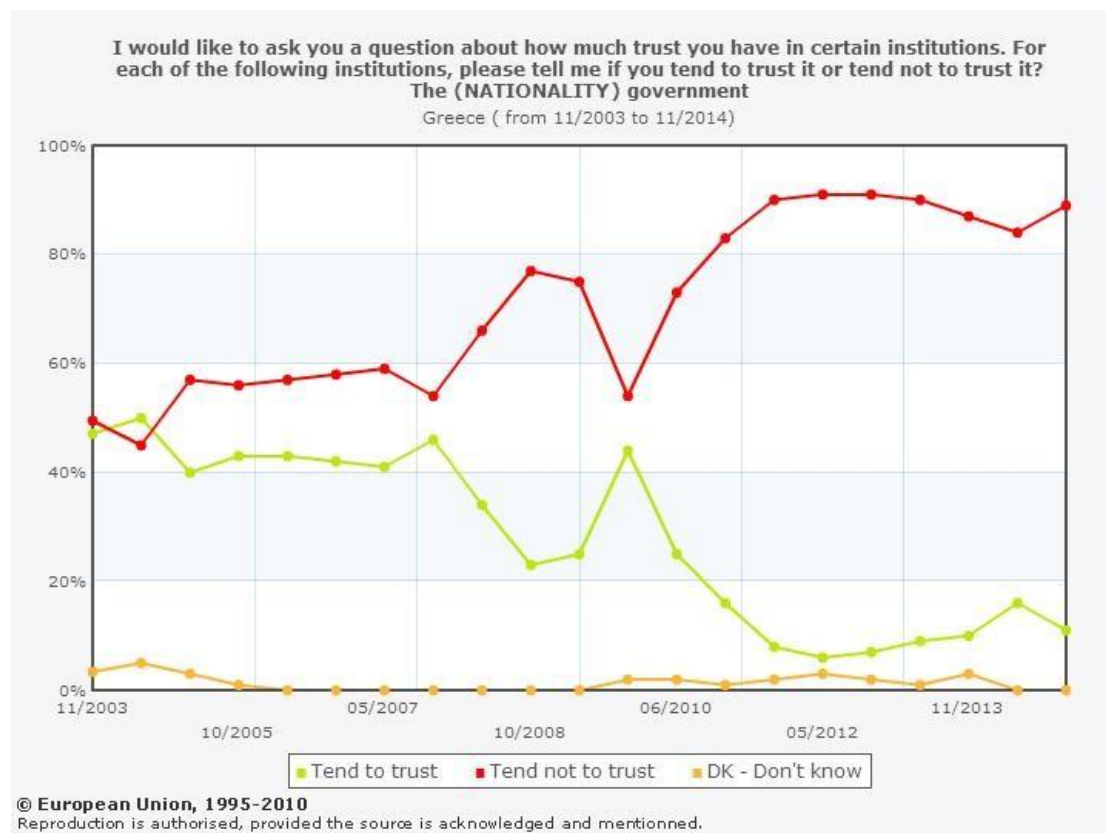
Ως εκ τούτου, οι δυο έχουν ταυτιστεί σε τέτοιο βαθμό, ώστε έχουν ίσο μερίδιο ευθύνης στην ανθρωπιστική κρίση: *«Στα εκατομμύρια των Ελλήνων-θυμάτων του κυρίου Σαμαρά και της τρόικας»* (Ο.π.). Επομένως, *«η ήττα του κυρίου Σαμαρά θα είναι ήττα για την κυρία Μέρκελ, θα είναι ήττα για τον κύριο Σόιμπλε και τους άλλους νεοφιλελεύθερους μάγους της καταστροφής μας»* (Τσίπρας, 2014θ). Η νίκη του ΣΥΡΙΖΑ θα αποτελέσει το έναυσμα ώστε *«να τελειώνουν οι πρωθυπουργοί της νέας Φρειδερίκης,*

οι Μερκελιστές *‘Πρωθυπουργοί του Μπαρόζο’* (Ο.π.). Στην τελευταία αναφορά φαίνεται πως για τον ΣΥΡΙΖΑ οι δανειστές έχουν καταστεί ένα εξωθεσμικό κέντρο εξουσίας που επιθυμεί να καθορίζει τις τύχες της χώρας, ερήμην του λαού και των δημοκρατικών διαδικασιών, και γι’ αυτό η Γερμανίδα καγκελάριος παρομοιάζεται με την – γερμανικής καταγωγής και διαβόητη για την επιθυμία της να παρεμβαίνει στη διακυβέρνηση της χώρας – βασίλισσα Φρειδερίκη (1947-1964).

14.2.2. Η σχέση των εταίρων με τον ΣΥΡΙΖΑ. Ο ΣΥΡΙΖΑ υποστηρίζει πως με την κατάκτηση της εξουσίας από μέρους του θα εγκαθιδρυθεί μια εντελώς νέα σχέση ανάμεσα στην ελληνική κυβέρνηση και τους εταίρους – δανειστές. Η πολιτική που επιβάλλουν οι τελευταίοι είναι τόσο αντιλαϊκή ώστε φέρνει τον ΣΥΡΙΖΑ ενώπιον του διλήματος αν θα προωθήσει τα δικά τους συμφέροντα ή της κοινωνίας και η απάντηση είναι *«ούτε ένα ευρώ για τους τοκογλύφους, [...] κοινωνία ή δανειστές, εμείς απαντάμε κοινωνία»* (Τσίπρας, 2012 α). Επίσης, το κυβερνητικό πρόγραμμα του ΣΥΡΙΖΑ κατατίθεται *«στον ελληνικό λαό και όχι προς έγκριση στην τρόικα»* (ΣΥΡΙΖΑ, 2012 α), άρα δεν της αναγνωρίζει καμία νομιμοποιητική εξουσία αποδοχής του προγράμματος αυτού. Επιπλέον, το κόμμα θεωρεί τη λαϊκή υποστήριξη κρίσιμη παράμετρο για την έκβαση της επικείμενης σύγκρουσής του με τους δανειστές καθώς δεσμεύεται ότι *«θα αντιμετωπίσει τις ενδεχόμενες απειλές και τους εκβιασμούς των δανειστών με όλα τα δυνατά όπλα [...]»* ενώ είναι ήδη έτοιμοι να αναμετρηθούν με οποιαδήποτε εξέλιξη *«βέβαιοι ότι [...] ο ελληνικός λαός θα τους στηρίξει»* (ΣΥΡΙΖΑ, 2013: 2 και 4 – 6). Επίσης, μετά την ανάληψη από τον ΣΥΡΙΖΑ της ευθύνης για τη διακυβέρνηση της χώρας διαπιστώνεται πως η αποκατάσταση μιας νέας σχέσης με τους εταίρους-δανειστές θα είναι κρίσιμης σημασίας, αφού *«το όραμα μιας Ελλάδας οικονομικά αυτοδύναμης, κοινωνικά δίκαιης και εθνικά υπερήφανης, περνάει μέσα από τις συμπληγάδες πέτρες μιας δύσκολης διαπραγμάτευσης με τους εταίρους μας»* (Τσίπρας, 2015θ). Ουσιαστικά, πρόκειται για την επανεκκίνηση αυτής της σχέσης σε πολιτικό, αλλά και σε οικονομικό επίπεδο: *«Επείγει να κλείσουν τα βιβλία του προηγούμενου προγράμματος [...] ώστε η Ελλάδα και οι εταίροι της να προχωρήσουν σε νέες διαπραγματεύσεις και να ξεκινήσει μια νέα εταιρική σχέση»* (Βαρουφάκης, 2015β). Ωστόσο, καθώς η διαδικασία αυτή βρίσκεται σε εξέλιξη, ο ΣΥΡΙΖΑ διαπιστώνει μια οργανωμένη προσπάθεια υπονόμησης των προσπαθειών του από την πλευρά των εταίρων – δανειστών: *«Πήγαμε στη μάχη της Ευρώπης με ναρκοθετημένο το κάθε μας βήμα. Μας είχαν στήσει παγίδα οι πιο επιθετικές συντηρητικές δυνάμεις της Ευρώπης σε*

συνεργασία με την κυβέρνηση Σαμαρά, [...] με στόχο την χρηματοπιστωτική ασφυξία και την ανατροπή της κυβέρνησης. Με στόχο δηλαδή τη λεγόμενη αριστερή παρένθεση» (ΣΥΡΙΖΑ, 2015β).

Γράφημα 3: Δείκτης εμπιστοσύνης της κυβέρνησης για την Ελλάδα, 1995 - 2010

Πηγή: Ευρωβαρόμετρο

Όπως βλέπουμε μάλιστα στο συγκεκριμένο γράφημα, η εμπιστοσύνη της κοινής γνώμης στην εθνική κυβέρνηση μετά την εφαρμογή του «μνημονίου» είναι εξαιρετικά χαμηλή και, επομένως, στόχος του ΣΥΡΙΖΑ είναι η αποκατάστασή της. Ο στόχος αυτός θα επιτευχθεί μέσω της εγκαθίδρυσης μιας νέας σχέσης με την Ευρώπη και τους δανειστές.

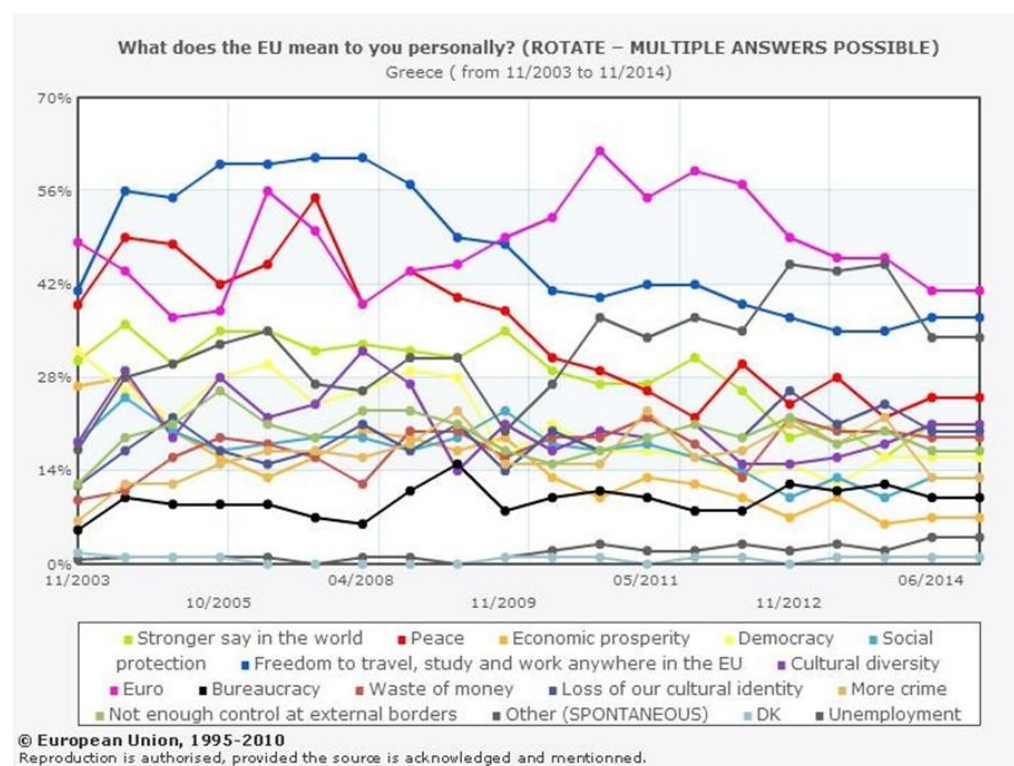
14.3. Ευρώ ή Δραχμή; Το δίλημμα της περιόδου των Μνημονίων

Αναφορικά με το δίλημμα «ευρώ ή δραχμή», που κυριάρχησε στην αντιπαράθεση του ΣΥΡΙΖΑ με τα άλλα κόμματα κατά το διάστημα που εξετάζουμε, η στάση του, όπως αποτυπώνεται στα κείμενα, παρέμεινε σε μεγάλο βαθμό σταθερή με διάφορες διακυμάνσεις σε επίπεδο αποχρώσεων. Συγκεκριμένα, το δίλημμα αυτό απορρίπτεται

εξ αρχής ως ψεύτικο και παραπλανητικό: «τα ψευτοδιλήμματα ‘Μνημόνιο ή δραχμή’ χρησιμοποιούνται για να κρύψουν τη μόνη υπαρκτή εξίσωση: Μνημόνιο ίσον επιστροφή στη δραχμή» (ΣΥΡΙΖΑ, 2012 α). Επομένως, βλέπουμε πως από το 2012 ο ΣΥΡΙΖΑ δηλώνει πως δεν επιθυμεί έξοδο από το ευρώ, αλλά επισημαίνει ταυτόχρονα πως απορρίπτει την πολιτική, την οποία εταίροι και «μνημονιακά» κόμματα θεωρούν ως προϋπόθεση της παραμονής σε αυτό: «το επώδυνο πακέτο περικοπών και λιτότητας [...] ως δήθεν αναγκαίο για να παραμείνει η χώρα στο ευρώ» (Τσίπρας, 2012δ) και «δική μας επιλογή δεν είναι η έξοδος από το ευρώ, ούτε όμως μπορούμε να συναινέσουμε στη συνέχιση μιας πολιτικής η οποία δεν εγγυάται την επιβίωση της κοινωνίας» (Ο.π.). Άρα, η «επιβίωση της κοινωνίας» και η παραμονή στο κοινό ευρωπαϊκό νόμισμα αποτελούν δύο στόχους που δεν ταυτίζονται απόλυτα.

Ωστόσο, μετά την ανάληψη των κυβερνητικών ευθυνών, και ενώ η διαπραγμάτευση με τους εταίρους έχει ξεκινήσει, ο ΣΥΡΙΖΑ δεν αρκείται πλέον σε μια «αρνητική» διατύπωση της θέσης του για παραμονή στο ευρώ («δεν είμαστε κατά»), αλλά την διατυπώνει «θετικά» και ξεκάθαρα: «Η Ελληνική Δημοκρατία θεωρεί πως είναι ένα υπερήφανο και αμετάκλητο μέλος της ευρωζώνης» (Βαρουφάκης, 2015β), χωρίς

Γράφημα4: Σημασία Ε.Ε. για τους Έλληνες, 2003 - 2014

Πηγή: Ευρωβαρόμετρο

ωστόσο να παύει να ζητά αλλαγή της πολιτικής που συνδέεται με αυτό, αφού συμπληρώνει πως «η βιωσιμότητα της Ένωσης και ιδίως του κοινού νομίσματος είναι πλέον υπό αμφισβήτηση στο μυαλό πολλών Ελλήνων πολιτών, όπως ισχύει για πολλούς από τους ευρωπαίους εταίρους μας» (Ο.π.).

Όπως μπορούμε να δούμε στο γράφημα, το ζήτημα του νομίσματος είναι τόσο σημαντικό, ώστε για τον μέσο Έλληνα η Ε.Ε. είναι ταυτισμένη με το ευρώ, αλλά και με τις αρνητικές συνέπειες της νομισματικής ένωσης για τη χώρα μας, με κυριότερη την ανεργία. Πολύ χαμηλότερα βρίσκονται πλέον άλλες – μη υλικές – αξίες, με τις οποίες είχε διαχρονικά συνδεθεί η συμμετοχή της χώρας στην Ε.Ε., όπως η ειρήνη και η δημοκρατία.

Παρά το γεγονός ότι ήδη από το 2010, μετά τη διάσπαση του Συνασπισμού, ο πολιτικός λόγος του ΣΥΡΙΖΑ αρχίζει σταδιακά να οξύνεται, το οικονομικό και πολιτικό κλίμα της εποχής αντανακλάται πλέον και στις επίσημες – συνεδριακές θέσεις του κόμματος προκαλώντας μια δομική αλλαγή των βασικών διακηρύξεών του. Οι προτάσεις του κόμματος είναι πλέον πιο ριζοσπαστικές και καταγγελτικές και απευθύνονται κυρίως στο εσωτερικό πολιτικό ακροατήριο, χωρίς εκτενή αναφορά και ανάλυση των ευρύτερων θεσμικών, κοινωνικών και πολιτικών περιορισμών που επιβάλλει η συμμετοχή της Ελλάδας στη ζώνη του Ευρώ, ούτε των αναγκαίων προϋποθέσεων για την υπέρβασή τους (Κορατζάνης και Πιέρρος, 2019: 231).

Η ανισορροπία μεταξύ εσωτερικού και εξωτερικού περιβάλλοντος στις συνεδριακές αποφάσεις του κόμματος αντανακλάται στις προτάσεις οικονομικής πολιτικής, πολλές από τις οποίες έρχονται σε ευθεία αντίθεση με τη φιλοσοφία και τους στόχους της αρχιτεκτονικής οικονομικής διακυβέρνησης της Ευρωπαϊκής Ένωσης, όπως είναι η κατάργηση των Μνημονίων, η διαγραφή του μεγαλύτερου μέρους του δημόσιου χρέους, η μετάβαση του τραπεζικού συστήματος σε δημόσιο έλεγχο, η ακύρωση όλων των ιδιωτικοποιήσεων και η επαναρρύθμιση της αγοράς εργασίας (Ο.π.: 233).

Η οικονομική κρίση επέδρασε ως «εξωτερικό σοκ» στο πρόγραμμα του ΣΥΡΙΖΑ καθώς ο άξονας της οικονομίας κατέστη κεντρικός στις διακηρύξεις και τις πολιτικές αποφάσεις του κόμματος από το 2007 και μετά. Ο ΣΥΡΙΖΑ προσπάθησε να ερμηνεύσει την οικονομική κρίση, προτείνοντας πιθανές λύσεις, οι οποίες ποτέ δεν «ξέφυγαν» από τις διαχρονικές θέσεις του κόμματος (από την εποχή του ΣΥΝ, του ΚΚΕ Εσωτερικού και της μετέπειτα ΕΑΡ) για δίκαιη αναδιανεμητική πολιτική, προστατεύοντας τα ευάλωτα στρώματα και απαιτώντας ένα δικαιότερο φορολογικό

σύστημα. Στην ενότητα που ακολουθεί, εξετάζουμε αν ο ΣΥΝ και ο ΣΥΡΙΖΑ είναι ευρωσκεπτικιστικά κόμματα, καθώς στην πλειοψηφία της διεθνούς βιβλιογραφίας τα κόμματα της ριζοσπαστικής Αριστεράς χαρακτηρίζονται ως ευρωσκεπτικιστικά (Fagerholm, 2016, Dunphy, 2004) ή επωφελούνται όταν η στρατηγική τους στάση είναι ευρωσκεπτικιστική (Wagner, 2021).

Κεφάλαιο 15. Ευρωσκεπτικισμός και ελληνική Ριζοσπαστική Αριστερά

Οι θεματικές που ανήκουν στον άξονα της *Ευρώπης / Ευρωπαϊκής Ένωσης* δεν αποτελούν προτεραιότητα του ΣΥΝ και ΣΥΡΙΖΑ στις εκλογικές διακηρύξεις τους. Εξαιρέση παρουσιάζουν τα εκλογικά μανιφέστα του 2000 και του Σεπτεμβρίου του 2015. Στις δύο αυτές εκλογικές αναμετρήσεις, ο άξονας της *Ευρώπης / Ευρωπαϊκής Ένωσης* εμφανίζει τα μεγαλύτερα ποσοστά αναφορών επί των διακηρύξεων (9,48% και 4,08% αντιστοίχως). Ωστόσο, η εικόνα είναι διαφορετική στα κείμενα των συνεδρίων των κομμάτων καθώς τα θέματα της *Ευρώπης* αποτελούν προτεραιότητα για τον ΣΥΝ στο 2ο συνέδριό του το 1996 και στο 6ο και τελευταίο του συνέδριο το 2010. Σκοπός του παρόντος κεφαλαίου είναι να διαπιστώσουμε αν ο ΣΥΝ και ο ΣΥΡΙΖΑ ανήκουν στην κατηγορία του ευρωσκεπτικιστικού κόμματος.

15.1. Ο Ευρωπαϊκός (;) ΣΥΝ

Όπως είδαμε σε προηγούμενο κεφάλαιο, τα κόμματα της ριζοσπαστικής Αριστεράς της δεκαετίας του 1980, εν προκειμένω το ΚΚΕ Εσωτ. και η μετεξέλιξή του σε ΕΑΡ και ο ΣΥΝ ως εκλογική συμμαχία, είχαν θετική στάση απέναντι στην Ευρώπη και την Ευρωπαϊκή Ένωση. Το ΚΚΕ Εσωτ. και η μετεξέλιξή του σε ΕΑΡ παρουσιάζουν θετική στάση ως προς την Ευρώπη και την Ευρωπαϊκή Ένωση. Ενδεικτικά, στο ιδρυτικό συνέδριο της ΕΑΡ την Άνοιξη του 1987 στον άξονα της *Ευρώπης / Ευρωπαϊκής Ένωσης* εγγράφονται 12 αναφορές, όλες θετικές. Η Ευρώπη ως Θεσμός χαρακτηρίζεται από μια ριζοσπαστική, δημοκρατική, λαϊκή παράδοση με τεράστιο οικονομικό, επιστημονικό και πολιτιστικό δυναμικό. Τάσσεται υπέρ της ενίσχυσης της σύγκλισης των εθνικών οικονομιών στα πλαίσια της κοινότητας. Αντιστοίχως, στο Κοινό Πόρισμα ΚΚΕ – ΕΑΡ τον Δεκέμβριο του 1988 στις 25 αναφορές προς την Ευρώπη, οι 20 είναι θετικές με το ΚΚΕ να «χαλαρώνει» τη σκληρή στάση του απέναντι

στην Ευρώπη και να ενστερνίζεται τη στάση της ΕΑΡ για την Ευρώπη ως «*σπίτι των λαών*» (ΚΚΕ – ΕΑΡ, 1988). Η εκλογική διακήρυξη του ΣΥΝ ως συμμαχία στις εκλογές του Ιουνίου 1989 δεν περιλαμβάνει καμία αναφορά στον άξονα της Ευρώπης ενώ η εκλογική συμμαχία του ΣΥΝ στις εκλογές του Απριλίου 1990 υποστηρίζει τον συντονισμό των νομισματικών πολιτικών με μέριμνα προς τις ασθενέστερες χώρες.

Στο ιδρυτικό του συνέδριο το 1992, ο ενιαίος ΣΥΝ τάσσεται μόνο θετικά απέναντι στην Ευρώπη και τη διαδικασία της ευρωπαϊκής ενοποίησης, καταγράφοντας 36 θετικές αναφορές (9,35%) στο σύνολο του κειμένου της πολιτικής απόφασης του συνεδρίου. Η κριτική στάση του ΣΥΝ απέναντι στην Ευρώπη εμφανίζεται για πρώτη φορά στο 2ο συνέδριο το 1996. Στο σύνολο των 31 αναφορών, οι 14 είναι αρνητικές και αφορούν κυρίως την πεποίθηση ότι η υπερψήφιση της Συνθήκης του Μάαστριχτ που συνέβη στο ιδρυτικό συνέδριο του κόμματος το 1992, εν τέλει δεν αποτελεί μία σωστή ενέργεια εκ μέρους του ΣΥΝ. Η στάση του κόμματος προς την Ευρώπη και τους Θεσμούς της σε καμία περίπτωση δεν καταγράφεται ως απορριπτική αλλά ως κριτική, με διάθεση επαναπροσδιορισμού του πλαισίου της παρούσας Ευρωπαϊκής Ένωσης, με στόχο να γίνει περισσότερο δίκαιη και ισότιμη απέναντι στα μέλη που την συναποτελούν.

Στην εκλογική διακήρυξη του 2000, ο ΣΥΝ παρουσιάζει 36 θετικές και 28 αρνητικές αναφορές για την Ευρώπη και τους Θεσμούς της, διατηρώντας την φιλοευρωπαϊκή του στάση και το όραμά του για μια ενωμένη Ευρώπη. Θεωρεί αναγκαίο τον έλεγχο των δυνάμεων της αγοράς και αναγκαία αλλά όχι ικανή προϋπόθεση για την αντιμετώπιση των μεγάλων διαρθρωτικών οικονομικών και κοινωνικών προβλημάτων, την ένταξη της Ελλάδας στην ΟΝΕ.

Η στάση του ΣΥΝ αλλάζει στο προγραμματικό συνέδριο του 2003. Εκεί εντοπίσαμε για πρώτη φορά να υπερτερούν οι αρνητικές αναφορές προς το οικοδόμημα της Ευρώπης. Με σχεδόν ισόποσες θετικές και αρνητικές αναφορές στο 4ο και 5ο συνέδριο του ΣΥΝ το 2004 και 2008 αντιστοίχως, οδηγούμαστε στο 6ο και τελευταίο συνέδριο του κόμματος το 2010 όπου όχι μόνο υπερτερούν οι αρνητικές αναφορές στα θέματα της Ευρώπης αλλά ο άξονας Ευρώπη / Ευρωπαϊκή Ένωση υπερτερεί των υπολοίπων αξόνων της μελέτης μας, στο σύνολο του κειμένου της πολιτικής απόφασης. Από το 2004 και μετά παρατηρούμε μία σημαντική – κατακόρυφη θα λέγαμε - μείωση των αναφορών για την Ευρώπη και την Ευρωπαϊκή Ένωση στα κείμενα των εκλογικών διακηρύξεων του ΣΥΝ. Θα χρειαστεί να μελετήσει κανείς τη διακήρυξη του ΣΥΡΙΖΑ για τις εκλογές του Σεπτεμβρίου του 2015 για να διαπιστώσει

εκ νέου αύξηση των αναφορών του κόμματος στον άξονα της Ευρώπης, στα επίπεδα του 2000. Επιπλέον, από το 2007 το πλαίσιο αναφοράς στο «αφήγημα» του ΣΥΝ για την Ευρώπη εμπεριέχει σε μεγαλύτερο βαθμό απ' ό,τι στο παρελθόν την έννοια του νεοφιλελευθερισμού.

Στο 5ο Συνέδριο το 2008, ο ΣΥΝ υιοθετεί μια περισσότερο ευρωσκεπτικιστική στάση καθώς οι πολιτικές για την Ευρώπη εντάσσονται στη λογική των «δεινών του νεοφιλελευθερισμού». Ο ΣΥΝ σε καμία περίπτωση δεν έχει αντιευρωπαϊκή στάση αλλά παρουσιάζει μια μαρξιστική θέαση της Ευρώπης. Στο έκτακτο και τελευταίο 6 ο Συνέδριο του κόμματος, οι αρνητικές αναφορές προς την *Ευρώπη* συνεχίζουν να υπερτερούν (14 αρνητικές και 8 θετικές). Ο ΣΥΝ τάσσεται υπέρ του ευρωπαϊκού προσανατολισμού της χώρας, χαρακτηρίζοντας αριστερή τη στροφή που κάνει ως προς την ερμηνεία της δομής της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Σύμφωνα με τον ΣΥΝ, μετά τη λανθασμένη κριτική υποστήριξη της Συνθήκης του Μάαστριχτ, η καταψήφιση της Συνθήκης της Νίκαιας, της «Ευρωπαϊκής Συνταγματικής Συνθήκης» και η πρόσφατη καταψήφιση της Συνθήκης της Λισαβόνας αποτελούν έναν ορθό επαναπροσδιορισμό της ευρωπαϊκής πολιτικής του κόμματος, απόρριψη του οικονομικού μοντέλου της Ευρωπαϊκής Ένωσης που βασίζεται στο Κεφάλαιο και τον νεοφιλελευθερισμό.

Στη συνέχεια, οδηγούμαστε στο ιδρυτικό συνέδριο του ενιαίου πια ΣΥΡΙΖΑ τον Ιούλιο του 2013. Οι αρνητικές αναφορές συνεχίζουν να υπερτερούν των θετικών, παρατηρώντας μια εντονότερη απόρριψη από πλευράς ΣΥΡΙΖΑ της μορφής της Ευρώπης, ως πεδίο που αντί να προσφέρει ειρήνη, σταθερότητα και δίκαιη κατανομή πλούτου, ξεχωρίζει τα μέλη της δημιουργώντας μια Ευρώπη πολλαπλών ταχυτήτων στην οποία η Ελλάδα βρίσκεται σε δυσμενή θέση εξαιτίας της επιβολής των Μνημονίων.

Συνολικά, ο ΣΥΝ χαρακτηρίζεται ως ένα κόμμα απολύτως θετικά διακείμενο προς την Ευρώπη και τους Θεσμούς της μέχρι το 1996. Μετά το 1996, το κόμμα αναπτύσσει μία κριτική στάση απέναντι στην Ευρώπη, στάση που εντείνεται σε μεγάλο βαθμό από το 2010 και έπειτα, με κορύφωση της αρνητικής στάσης του κυβερνητικού ΣΥΡΙΖΑ προς την Ευρώπη το διάστημα Ιανουαρίου – Σεπτεμβρίου 2015.

15.2. Ευρωσκεπτικισμός και ΣΥΡΙΖΑ: Μία ερμηνευτική προσέγγιση

Τα ντοκουμέντα του κόμματος παρουσιάζουν υψηλό βαθμό συνοχής και ιδεολογικής

ομοιογένειας, τουλάχιστον ως προς την καταρχήν στάση απέναντι στο ευρωπαϊκό εγχείρημα, παρά την ένταξη ποικίλων πολιτικών δυνάμεων διαφορετικής προέλευσης στο κόμμα (Νικολακάκης, 2019: 404). Πράγματι, από την εποχή του ΚΚΕ Εσωτερικού ως την εποχή του ενιαίου ΣΥΡΙΖΑ, αφού μεσολάβησαν η ΕΑΡ, ο ΣΥΝ ως εκλογική συμμαχία, ο ενιαίος ΣΥΝ και ο ΣΥΡΙΖΑ ως εκλογική συμμαχία εντοπίζουμε ιδεολογική ομοιογένεια ως προς τη στάση του κόμματος απέναντι στην Ευρώπη. Τα Τόσο ο ΣΥΝ όσο και ο μετέπειτα ΣΥΡΙΖΑ δεν εγκαταλείπουν ποτέ τη βασική τους θέση υπέρ της Ευρώπης. Η φιλοευρωπαϊκή τους θέση συνίσταται στο γεγονός ότι θεωρούν την Ευρώπη ως προνομιακό πεδίο άσκησης πολιτικής μεταξύ των λαών και η ένταξη των χωρών στην Ευρώπη αποτελεί επιλογή που προσφέρει πολλά οφέλη. Τα κόμματα της ριζοσπαστικής Αριστεράς τάσσονται υπέρ της ιδέας της Ευρώπης, ωστόσο ασκούν σταθερή κριτική στη δομή και τη λειτουργία της, κριτική η οποία άλλοτε σκληρή και άλλοτε ήπια.

Στον λόγο του ΣΥΡΙΖΑ η «Ευρωπαϊκή Ένωση» και γενικότερα η «Ευρώπη» αποτελούν έννοιες που κατέχουν εξέχουσα θέση. Οι αναφορές που γίνονται στις εν λόγω έννοιες μπορούν να κατανεμηθούν στις εξής κατηγορίες: Η Ευρώπη του νεοφιλελευθερισμού, η Ευρώπη που οραματίζεται ο ΣΥΡΙΖΑ και η θέση της Ελλάδας στην Ευρώπη.

15.2.1. Η Ευρώπη του νεοφιλελευθερισμού. Ο ΣΥΡΙΖΑ επιχειρεί στον λόγο του μία ανάλυση όπου διαπιστώνεται πως στη σημερινή Ευρώπη κυριαρχούν οι νεοφιλελεύθερες καπιταλιστικές και πολιτικές ελίτ, με προεξάρχουσα τη γερμανική, και η ευρωπαϊκή ενοποίηση γίνεται πλέον με τους δικούς τους όρους και για να εξυπηρετήσει τα δικά τους συμφέροντα: *«ο αχαλίνωτος καπιταλισμός κυριαρχεί σήμερα σε όλες τις ευρωπαϊκές χώρες, [και] η πολιτική του κεφαλαίου, σήμερα υπό γερμανική ηγεμονία στην κλίμακα της Ευρώπης, ενοποιεί υπό την κυριαρχία του όλες τις ευρωπαϊκές κοινωνίες»* και *«[η σημερινή Ευρώπη είναι] η Ευρώπη των τραπεζών και των πολυεθνικών, του νεοφιλελευθερισμού και της λιτότητας, της Μέρκελ και του Σουλτς, της γερμανικής επικυριαρχίας και του ιμπεριαλισμού»* (ΣΥΡΙΖΑ, 2014). Επομένως, *«ο λόγος ύπαρξης μιας Ενωμένης Ευρώπης επ' ωφελεία των λαών της αρχίζει να χάνεται από τον ορίζοντα»* (ΣΥΡΙΖΑ, 2013).

Επίσης, ο ΣΥΡΙΖΑ διαπιστώνει βαθύ δημοκρατικό έλλειμμα στη λειτουργία της σημερινής Ευρώπης: *«Η δημοκρατία στην Ευρώπη έχει καταντήσει 'πουκάμισο αδειανό'. Έχει δημιουργηθεί ένα πολυδαίδαλο και συγκεντρωτικό σύστημα λήψης*

αποφάσεων, με την κυριαρχία της γερμανικής κυβέρνησης, που εκτοπίζει τη λαϊκή και εθνική κυριαρχία, [...] ένα οικονομικό και πολιτικό σύστημα που διοικείται αντιδημοκρατικά και άκρως συγκεντρωτικά, προς όφελος των ισχυρών» (ΣΥΡΙΖΑ, 2014). Επιπλέον, αν το δημοκρατικό έλλειμμα είναι το στοιχείο που κυριαρχεί στην πολιτική, η λιτότητα είναι εκείνο που κυριαρχεί στην οικονομία και μάλιστα αποτελεί και το κλειδί για την ερμηνεία της ανόδου του ευρωσκεπτικισμού: «Η πολιτική της λιτότητας αποσαθρώνει τους δεσμούς μεταξύ των ευρωπαϊκών κρατών, ενισχύει τον ευρωσκεπτικισμό, τον αντιευρωπαϊσμό, οξύνει τις εθνικιστικές αντιπαράθεσεις και διευκολύνει την αναβίωση του φασισμού» (ΣΥΡΙΖΑ, 2013) και «Η άνοδος του ευρωσκεπτικισμού έχει αιτίες και υπαιτίους. Ο ευρωσκεπτικισμός οφείλεται στους κυβερνώντες της Ευρώπης και την λιτότητα» (Τσίπρας, 2014η). Επομένως, παρατηρούμε πως στο λόγο του ΣΥΡΙΖΑ υπάρχει προβληματισμός για την άνοδο του ευρωσκεπτικισμού, χωρίς όμως να θεωρείται αδικαιολόγητη ή κατακριτέα αυτή η εξέλιξη. Αντίθετα, ο ΣΥΡΙΖΑ υπογραμμίζει πως υπεύθυνη για αυτό το φαινόμενο είναι η νεοφιλελεύθερη πολιτική της κυρίαρχης ευρωπαϊκής ελίτ.

Επιπλέον, στο λόγο του ΣΥΡΙΖΑ εισάγεται το σχήμα του κέντρου-περιφέρειας στην Ε.Ε., με την δεύτερη να εντοπίζεται στον ευρωπαϊκό νότο που μαστίζεται από την οικονομική κρίση και μέρος του οποίου είναι και η Ελλάδα: «Η Ελλάδα δεν είναι μόνη της [...] απέναντι στη Γερμανία. Είναι η Ελλάδα μέρος αναπόσπαστο ενός ευρωπαϊκού νότου που έχει δομικά προβλήματα εξαιτίας της κρίσης δημόσιου χρέους και της ανορθολογικής βάσης της ΟΝΕ, και ή θα δοθεί μια συνολική λύση για τον ευρωπαϊκό νότο ή θα καταρρεύσει το ευρωπαϊκό οικοδόμημα» (Τσίπρας, 2013). Φαίνεται πως δεν υπάρχουν απλώς διαχωριστικές γραμμές εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης, δεν υπάρχει απλώς μια Ευρώπη «*δύο ταχυτήτων*», αλλά μια πολύ επικίνδυνη «ρωγή» στο ευρωπαϊκό οικοδόμημα, η οποία δημιουργήθηκε από την οικονομική κατάρρευση που προκάλεσε η ΟΝΕ στον ευρωπαϊκό Νότο. Ο Νότος έχει, επομένως, συμφέρον να αντισταθεί από κοινού σε αυτή την πολιτική, και εκεί η Ελλάδα θα πρέπει να αναζητήσει τους «συμμάχους» της.

Τέλος, αναφορικά με τη θέση της Ευρώπης στον τρέχοντα παγκόσμιο καταμερισμό ισχύος, στον λόγο του ΣΥΡΙΖΑ διαπιστώνεται αφενός μια φθίνουσα πορεία που οφείλεται ακριβώς στην πολιτική που ακολουθούν οι ευρωπαϊκές ελίτ: «Η γερασμένη Ευρώπη, η οποία παράγει ολόένα και λιγότερο πλούτο και κινείται ανάμεσα σε δυνάμεις όπως οι ΗΠΑ, η Ρωσία, η Τουρκία, η Κίνα, οι χώρες της Λατινικής Αμερικής, δεν έχει καμία προοπτική αν δεν ανατρέψει την αυτοκαταστροφική

νεοφιλελεύθερη στρατηγική της» (ΣΥΡΙΖΑ, 2013). Επίσης, με αφορμή την ουκρανική κρίση, διαπιστώνεται διάθεση για υιοθέτηση ψυχροπολεμικής λογικής στις σχέσεις με τη Ρωσία: «*Η Ευρώπη πειραματίζεται ξανά με τα υλικά του Ψυχρού Πολέμου. Αυτό είναι πισωγύρισμα. Απέναντι σε αυτή την απειλή, ούτε απειλές, ούτε κυρώσεις, αλλά διάλογος και διπλωματία*» (Τσίπρας, 2014 η). Επομένως, μπορούμε να υποθέσουμε πως αφού η πολιτική του ΣΥΡΙΖΑ αποκλείει τη ρήξη με τη Ρωσία, το επόμενο βήμα του ίσως να είναι η αποκατάσταση μιας σχέσης συνεργασίας με αυτήν, αν και αυτό δεν διατυπώνεται ρητά.

15.2.2. Η Ευρώπη που οραματίζεται ο ΣΥΡΙΖΑ. Ο ΣΥΡΙΖΑ απορρίπτει την «*αυταρχική ομοσπονδοποίηση*» της Ευρώπης²⁰¹ και αντιπαραβάλλει στην «*Ευρώπη του νεοφιλελευθερισμού, των αυτοκρατορικών βλέψεων κάποιων κρατών της και του εντεινόμενου αυταρχισμού*» (ΣΥΡΙΖΑ, 2013) μια άλλη Ευρώπη, της οποίας θεωρεί πως αποτελεί αναπόσπαστο μέρος: «*Δίκη μας Ευρώπη είναι η Ευρώπη των λαών, η Ευρώπη των επαναστάσεων, η Ευρώπη του κοινωνικού κράτους, η Ευρώπη του σεβασμού της παιδικής ηλικίας, των ηλικιωμένων και των ανθρώπων με ειδικές ανάγκες, η Ευρώπη της επιστημονικής επανάστασης, η Ευρώπη του Διαφωτισμού και της ριζοσπαστικής κριτικής του, η Ευρώπη του φεμινισμού, της οικολογίας και του διεθνισμού, η Ευρώπη της αλληλεγγύης και της δημοκρατίας, η Ευρώπη του σοσιαλισμού*» (Ο.π.). Ο ΣΥΡΙΖΑ θεωρεί, επομένως, πως εγγράφεται στην ευρωπαϊκή παράδοση του κοινωνικού κράτους, των λαϊκών κινημάτων, της ριζοσπαστικής διάνοησης και του σοσιαλισμού, ο οποίος εν τέλει αποτελεί και τον διακηρυγμένο προγραμματικό του στόχο: «*Στρατηγικός στόχος του ΣΥΡΙΖΑ είναι ο σοσιαλισμός του 21ου αιώνα²⁰² στην Ελλάδα και την Ευρώπη*» (Ο.π.).

Εν συνεχεία, και αφού έχει ορίσει τη θέση του μέσα στην ευρωπαϊκή σοσιαλιστική παράδοση, ζητά την ψήφο του ελληνικού λαού για να αποτελέσει τη σύγχρονη έκφρασή της και η νίκη του «*θα είναι νίκη της δημοκρατικής Ευρώπης και ήττα της γερμανικής Ευρώπης*» (Τσίπρας, 2014θ). Επομένως, την οικοδόμηση της Ευρώπης που βασίζεται σε αυτές τις αξίες υπόσχεται πως θα επιδιώξει: «*Για να οικοδομήσουμε τη δική μας Ευρώπη. Της αλληλεγγύης, της κοινωνικής ασφάλειας και*

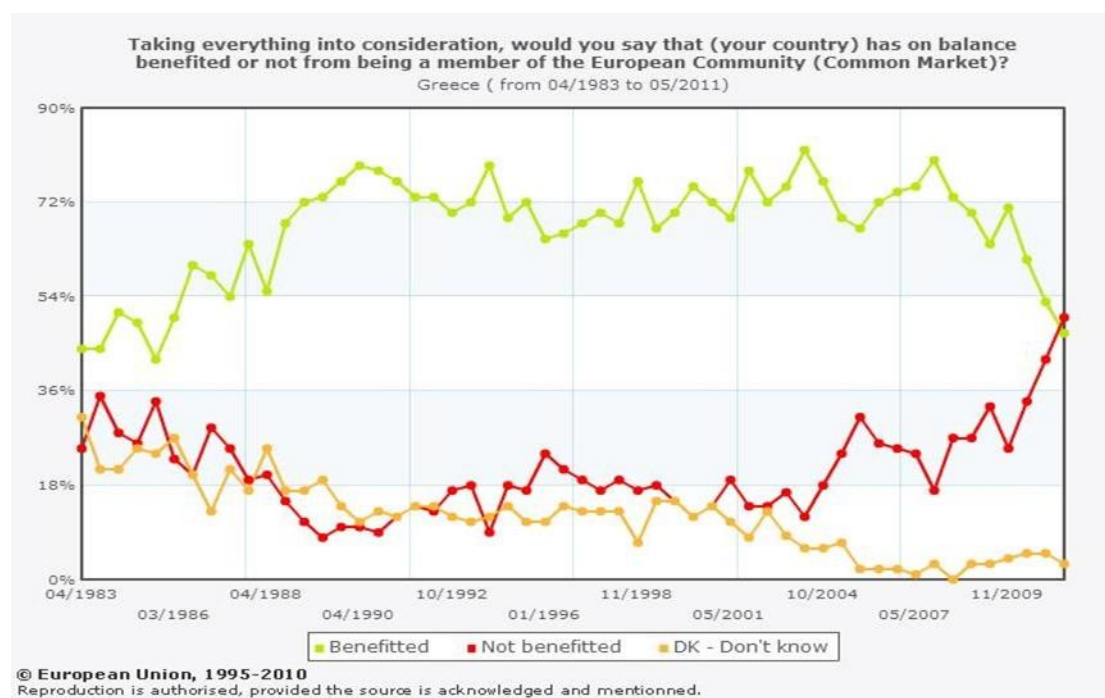
²⁰¹ Ομιλία του Αλέξη Τσίπρα σε εκδήλωση της γερμανικής Αριστεράς (Die Linke), Βερολίνο, 21 Ιανουαρίου 2012. Παρατίθεται στο Μπαλαμπανίδης, Γιάννης (2019:364)

²⁰² Η έννοια του «Σοσιαλισμού του 21ου αιώνα» εισήχθη από τον Γερμανό κοινωνιολόγο και πολιτικό αναλυτή Heinz Dieterich και συνδέθηκε με τα ριζοσπαστικά αριστερά καθεστώτα που αναδείχθηκαν στη Λατινική Αμερική μετά το 2000, βλέπε Dieterich, Heinz (2006), Der Sozialismus des 21. Jahrhunderts – Wirtschaft, Gesellschaft und Demokratie nach dem globalen Kapitalismus, Kai Homilius Verlag.

της συνοχής, [...] της ειρήνης και της δημοκρατίας, της δικαιοσύνης, της εργασίας και του πολιτισμού, [...] της οικολογίας, των ανθρώπινων και κοινωνικών δικαιωμάτων» (Τσίπρας, 2014θ). Οι εν λόγω αξίες αποτελούν, εξάλλου, όχι μόνο λαϊκά αιτήματα, αλλά και τη βάση επί της οποίας στηρίχθηκε εξ αρχής το εγχείρημα της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης και στις οποίες οφείλουμε να επιστρέψουμε: «(Καλούμε τους λαούς της Ευρώπης) να στηρίζουν το κόμμα της Αριστεράς (...) για επανάκτηση της δημοκρατίας και για να ξαναβρούμε τις ιδρυτικές αξίες της Ευρωπαϊκής Ένωσης» (Τσίπρας, 2014 η).

Τέλος, οι δεσμεύσεις αυτές επαναλαμβάνονται και επιβεβαιώνονται αφού ο ΣΥΡΙΖΑ έχει πλέον αναλάβει τη διακυβέρνηση της χώρας: «(στόχος της κυβέρνησης είναι) να ξανακερδίσουμε τις ιδρυτικές αρχές και αξίες της ενωμένης Ευρώπης, της Ευρώπης της αλληλεγγύης, της κοινωνικής συνοχής, της ανάπτυξης και της δημοκρατίας» (Τσίπρας, 2015θ).

Γράφημα 5: Δείκτης ευρωσκεπτικισμού για την Ελλάδα, 1995 - 2010

© European Union, 1995-2010
 Reproduction is authorised, provided the source is acknowledged and mentioned.
 Πηγή: Ευρωβαρόμετρο, διαθέσιμο στο: <https://blogs.lse.ac.uk/eurocrisispress/2013/04/19/euroscepticism-in-greece-and-the-grexit-discourse/> (πρόσβαση στις 21/05/2021)

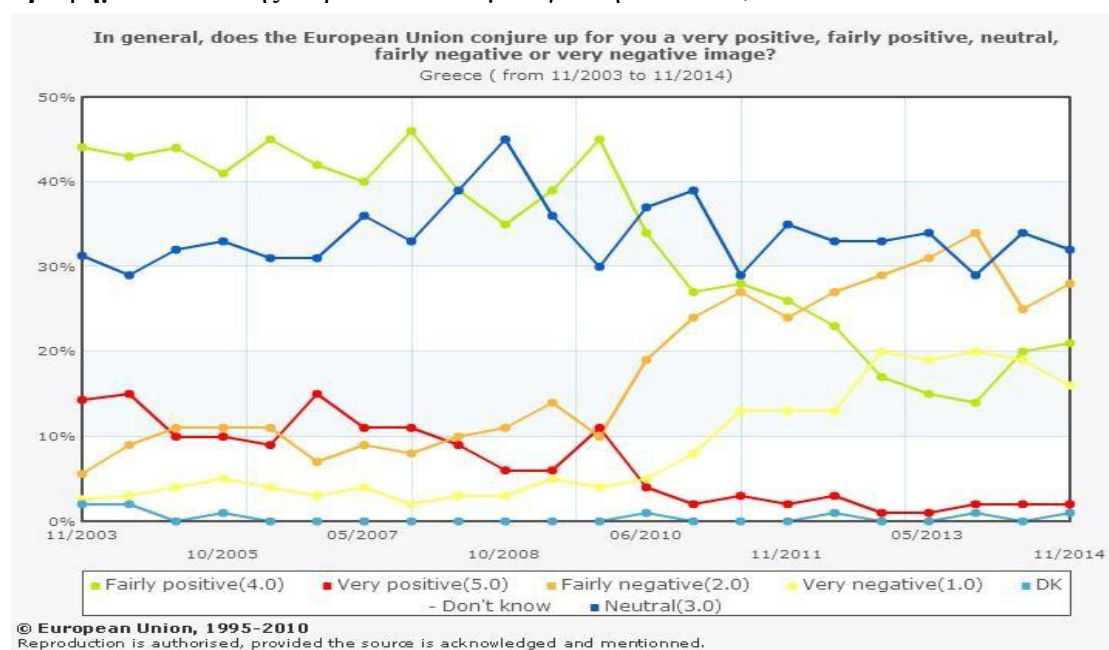
Σε ό,τι αφορά τη σχέση του με το ευρωπαϊκό σχέδιο, ο ΣΥΡΙΖΑ προέρχεται από μια ιδιαίζουσα πολιτική μήτρα. Γενεαλογικά ανάγεται στο ευρωκομμουνιστικό ΚΚΕ Εσωτερικού, που μετά τη διάσπαση του 1968 και στη διάρκεια της δικτατορίας επαναξιολόγησε την Ευρώπη ως εγγύηση δημοκρατικής σταθεροποίησης μετά από

δεκαετίες καχεκτικής δημοκρατίας (Μπαλαμπανίδης, 2019: 360).

Ο ΣΥΡΙΖΑ σφυρηλατήθηκε μέσα στην πόλωση μνημόνιο – αντιμνημόνιο. Καθώς η ελληνική κρίση ήταν το πιο οξύ κομμάτι μιας μεγαλύτερης ευρωπαϊκής κρίσης, και καθώς εξελίχθηκε σε σχέση και αντιπαράθεση με την «υπαρκτή» Ευρώπη και τους θεσμούς της, εύλογα η ιδέα των Ελλήνων για την ευρωπαϊκή πραγματικότητα επαναπροσδιορίστηκε μέσα στην πόλωση αυτή (Ο.π.: 355).

Το συγκεκριμένο γράφημα απεικονίζει μια κρίσιμη ιστορική ανατροπή: για πρώτη φορά στις αρχές του 2011 η ελληνική κοινή γνώμη πιστεύει, κατά πλειοψηφία, πως η συμμετοχή στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα έβλαψε εν τέλει τη χώρα. Η εφαρμογή των «μνημονίων» φαίνεται πως είναι αποφασιστικής σημασίας παράγοντας για αυτή την εντυπωσιακή αναστροφή. Οι παρατηρήσεις αυτές επιβεβαιώνονται και από το επόμενο γράφημα, όπου φαίνεται πως η εικόνα της Ε.Ε. στην εγχώρια κοινή γνώμη γίνεται μετά το 2010 σταδιακά από ουδέτερη έως αρνητική. Ο ΣΥΡΙΖΑ επισημαίνει την ανάγκη να οικοδομηθεί μια «άλλη» Ευρώπη, ώστε να γίνει ξανά ελκυστικό το ιδεώδες της ευρωπαϊκής ενοποίησης, μια Ευρώπη που θα λειτουργεί προς όφελος των λαών και θα διαποτίζεται από τις αξίες της αλληλεγγύης, της δικαιοσύνης, της ειρήνης, της ελευθερίας, της οικολογίας και των κοινωνικών δικαιωμάτων.

Γράφημα 6: Δείκτης Ευρωσκεπτικισμού για την Ελλάδα, 2003 - 2014

Πηγή: Ευρωβαρόμετρο, διαθέσιμο στο:
<https://blogs.lse.ac.uk/eurocrisispress/2013/04/19/euroscepticism-in-greece-and-the-grexit-discourse/> (πρόσβαση στις 21/05/2021)

Εξετάζοντας τον πολιτικό λόγο του ΣΥΡΙΖΑ αναφορικά με την Ευρώπη μπορούμε να καταλήξουμε στο ασφαλές συμπέρασμα πως για το κόμμα η θέση της Ελλάδας βρίσκεται εντός της Ευρώπης. Σε πολλά σημεία του λόγου του αναφέρεται ρητά πως η χώρα αποτελεί «ισότιμο μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης» (ΣΥΡΙΖΑ, 2012α) και πως «η μοίρα της [...] είναι συνυφασμένη με την μοίρα της Ευρώπης» (ΣΥΡΙΖΑ, 2013). Ωστόσο, αυτή η σχέση της ισοτιμίας εμφανίζεται να έχει διαταραχθεί εξαιτίας των μνημονιακών πολιτικών και αποστολή του ΣΥΡΙΖΑ είναι η αποκατάστασή της. Συγκεκριμένα, υπογραμμίζεται πως «Η δική μας αποστολή είναι να ξαναβάλουμε την Ελλάδα στην Ευρώπη, [...] να ξανακάνουμε την Ελλάδα ισότιμη ευρωπαϊκή χώρα» (Τσίπρας, 2014θ) και πως με τον ΣΥΡΙΖΑ στην κυβέρνηση η χώρα θα «διεκδικήσει ξανά τη θέση του ισότιμου εταίρου στην Ευρώπη» (Τσίπρας, 2015β).

Το συμπέρασμα αυτό προκύπτει από το γεγονός ότι σε κανένα σημείο δεν φαίνεται να απορρίπτει την ιδέα της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης για λόγους ασυμβατότητας με τις ιδεολογικές αρχές του. Αντιθέτως, εκφράζει την απόλυτη απόρριψή του για τη μορφή που έχει λάβει αυτή κατά τα τελευταία χρόνια, καθώς χαρακτηρίζεται από την απόλυτη ηγεμονία του νεοφιλελευθερισμού ως ιδεολογίας και πολιτικής πρακτικής που στοχεύει στην αποκατάσταση και ενίσχυση της ταξικής ηγεμονίας του χρηματιστικού κεφαλαίου, με αιχμή του δόρατος το ρόλο της Γερμανίας. Ο ΣΥΡΙΖΑ επικροτεί επομένως την ιδέα της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, αλλά επιθυμεί αυτή να πραγματοποιηθεί προς όφελος των λαών, καθώς ο ίδιος εγγράφεται στην ευρωπαϊκή σοσιαλιστική παράδοση. Ωστόσο, δεν παραλείπει να επισημάνει πως η νεοφιλελεύθερη τροχιά της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, αντίκειται όχι μόνο στη σοσιαλιστική ιδεολογία, αλλά και στα οράματα των ιδρυτών της ευρωπαϊκής κοινότητας²⁰³ που υπήρξαν σε μεγάλο βαθμό επηρεασμένα από τον κυρίαρχο κεϋνσιανισμό της μεταπολεμικής περιόδου.

Για να επιστρέψουμε, λοιπόν, στα θεωρητικά σχήματα που υιοθετήσαμε στην αρχή, θα δεχτούμε καταρχάς πως πρόκειται για ένα κόμμα που εντάσσεται στην κατηγορία του «ήπιου ευρωσκεπτικισμού» (Soft – Eurosceptic), σύμφωνα με την διάκριση που επιχειρούν οι Taggart και Szczerbiak, καθώς δεν αντιτίθεται καταρχήν στην ευρωπαϊκή ολοκλήρωση, αλλά εκφράζει αντιρρήσεις αναφορικά με την ακολουθούμενη πολιτική με την οποία επιδιώκεται αυτή, ενώ επίσης υποστηρίζει πως η εν λόγω πολιτική έρχεται σε αντίθεση με τα εθνικά και τα λαϊκά συμφέροντα και ως εκ τούτου ζητά την αλλαγή

²⁰³ Αυτή η επισημάνση έγινε αρκετές φορές από τον Αλέξη Τσίπρα κατά τη διάρκεια του τηλεοπτικού ντιμπέιτ των υποψηφίων προέδρων της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (Τσίπρας, 2014η).

της.

Επομένως, η θέση του ΣΥΡΙΖΑ στον συγκεκριμένο άξονα βρίσκεται στον ήπιο ευρωσκεπτικισμό (Soft – Eurosceptic). Επιπλέον, στο αναλυτικό πλαίσιο που έχουν κατασκευάσει οι Kopecky και Mudde η θέση του ΣΥΡΙΖΑ βρίσκεται αναμφίβολα στους «ευρωσκεπτικιστές», αφού υποστηρίζει το ιδεώδες της «ευρωπαϊκής ενοποίησης», αλλά είναι εξόχως δυσαρεστημένο από την δομή και λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης, την οποία, όπως είδαμε στις προηγούμενες ενότητες, θεωρεί ανεπιθύμητη αφού την βρίσκει άκρως αντιδημοκρατική στο πολιτικό επίπεδο και νεοφιλελεύθερη στο οικονομικό. Επομένως τον εντάσσουμε μεταξύ ευρωπεσιμιστών και ευρωσκεπτικιστών.

Τέλος, αναφορικά με το δευτερεύον ερευνητικό ερώτημα που θέσαμε στην αρχή, δηλαδή αυτό που συνδέεται με την εξέλιξη του λόγου του από το 2012 μέχρι το 2015, μπορούμε να παρατηρήσουμε την εξέλιξη μέσω διάφορων σταδίων, όχι όμως και την ύπαρξη ρηγμάτων ή εντυπωσιακών μεταστροφών. Για την οικονομική κρίση, αρχικά, διαπιστώνουμε πως η θέση του ΣΥΡΙΖΑ εξελίχθηκε ως εξής: το 2012 οι αιτίες που την προκάλεσαν εντοπίζονται σχεδόν αποκλειστικά στο ευρωπαϊκό επίπεδο, ενώ οι εσωτερικές, χωρίς να αποσιωπώνται εντελώς, δεν θεωρούνται ως κρίσιμες. Στη συνέχεια, και ενώ ο ΣΥΡΙΖΑ που έχει ήδη αναδειχθεί πρώτο κόμμα στις ευρωεκλογές του 2014 γνωρίζει πως έχει ξεκάθαρη κυβερνητική προοπτική, οι αιτίες εντοπίζονται πλέον σε δύο επίπεδα (ευρωπαϊκό – εσωτερικό), ενώ, τέλος, το 2015 κατά τις παραμονές της έναρξης της διαπραγμάτευσης με τους δανειστές η έμφαση επιστρέφει ξανά στο ευρωπαϊκό.

Επίσης, αναφορικά με το νόμισμα και το δίλημμα ευρώ-δραχμή, η εξέλιξη του λόγου του ΣΥΡΙΖΑ υπήρξε σαφής. Αρχικά, η παραμονή στην ευρωζώνη αποτελούσε μεν έναν στόχο, αλλά διακριτό από τον στόχο της προστασίας της κοινωνίας από τις συνέπειες της οικονομικής κρίσης, ο οποίος θεωρείται και ο πλέον σημαντικός. Την ίδια εποχή, το δίλημμα «ευρώ ή δραχμή» απορρίπτεται ως τέχνασμα των «μνημονιακών» κομμάτων, ώστε να χρεώσουν κρυφή αντιευρωπαϊκή ατζέντα στον ΣΥΡΙΖΑ. Στη συνέχεια, καθώς πλησιάζουμε στις εκλογές του Ιανουαρίου του 2015, παρατηρούμε τη σταδιακή μετάβαση από την «αρνητική» στη «θετική» διατύπωση της επιλογής για παραμονή στο κοινό ευρωπαϊκό νόμισμα, ενώ, τέλος, όταν η κυβέρνηση του Αλέξη Τσίπρα εισέρχεται πλέον στη διαπραγμάτευση η παραμονή θεωρείται αμετάκλητη κατάκτηση της ελληνικής πολιτείας.

Ο άξονας της Ευρώπης – Ευρωπαϊκής Ένωσης παρουσιάζει τις μεγαλύτερες

διαφοροποιήσεις από τους άλλους υπό ανάλυση άξονες. Η εκλογική διακήρυξη του 2000 συγκεντρώνει τις περισσότερες αναφορές προς την Ευρώπη και την Ευρωπαϊκή Ένωση (64 αναφορές και ποσοστό 9,48% επί του συνολικού κειμένου), με την διακήρυξη του ΣΥΡΙΖΑ για τις εκλογές του Σεπτεμβρίου του 2015 να ακολουθεί (75 αναφορές και ποσοστό 4,08% επί του συνολικού κειμένου). Σε επίπεδο συνεδριακών κειμένων, το ιδρυτικό Συνέδριο του ενιαίου ΣΥΡΙΖΑ τον Ιούλιο του 2013 συγκεντρώνει τις περισσότερες αναφορές σε ποσοστό 12,65% (31 αναφορές), με τις πολιτικές αποφάσεις του ΣΥΝ το 2010 (9,95%, 22 αναφορές), το 1992 (9,35%, 36 αναφορές) και το 2003 (8,06%, 39 αναφορές) να ακολουθούν.

Ο ΣΥΡΙΖΑ χρησιμοποιεί το αφήγημα του ΣΥΝ στο τελευταίο του Συνέδριο το 2010, επιδιώκοντας τη ρήξη με τη νεοφιλελεύθερη πολιτική που κυριαρχεί στην Ευρωπαϊκή Ένωση, την ανάγκη επαναδημιουργίας της Ευρώπης, με υλικό τις αξίες του ΣΥΝ. Το κείμενο της πολιτικής απόφασης του ιδρυτικού Συνεδρίου του ενιαίου ΣΥΡΙΖΑ είναι το δεύτερο κείμενο μετά το προγραμματικό του 2003 που περιλαμβάνει τις περισσότερες αρνητικές αναφορές στον άξονα Ευρώπη και Ευρωπαϊκή Ένωση (18 αρνητικές και 13 θετικές αναφορές). Ο ΣΥΡΙΖΑ επενδύει με μια ταξική χροιά την οικονομική κρίση, χαρακτηρίζοντας το Ευρώ ως όχημα της γερμανικής πολιτικής που επιφέρει κοινωνικές και ταξικές ανισότητες. Η οικονομική κρίση είναι πρωτίστως ανθρωπιστική σύμφωνα με το κόμμα και έχει ως αποτέλεσμα την επιβολή μέτρων από την Τρόικα (ΕΕ, ΔΝΤ και ΕΚΤ) με επικεφαλής τη Γερμανία, προς τον ελληνικό λαό. Η Ελλάδα καταχωρείται ως χώρα του ευρωπαϊκού Νότου και ο στρατηγικός στόχος του ΣΥΡΙΖΑ συμπυκνώνεται στο αίτημα περί Σοσιαλισμού σε Ελλάδα και Ευρώπη.

Το μανιφέστο του Σεπτεμβρίου 2015 περιλαμβάνει τις περισσότερες αναφορές (4,08%) από το 2000 στα θέματα του άξονα Ευρώπη και Ευρωπαϊκή Ένωση. Ο ΣΥΡΙΖΑ κάνοντας έναν απολογισμό των γεγονότων που συνέβησαν με αποκορύφωμα τον «θερμό Ιούλιο» του 2015, χαρακτηρίζει τη συμφωνία του Ιουλίου ως «μοναδική λύση» στο αδιέξοδο που αντιμετώπιζε η Ελλάδα απέναντι στους Ευρωπαίους εταίρους. Απορρίπτει τη δομή του ευρωπαϊκού οικοδομήματος και τον νεοφιλελεύθερο χαρακτήρα της Ευρώπης αλλά εξακολουθεί σταθερά να θεωρεί τη συμμετοχή της χώρας στην Ευρωπαϊκή Ένωση κεντρικό παράγοντα της εξωτερικής της πολιτικής με στόχο μια Ευρώπη παράγοντα ειρήνης και διεθνούς συνεργασίας.

Κεφάλαιο 16. Μία σύνθεση της ταυτότητας της ελληνικής ριζοσπαστικής Αριστεράς (1980 – 2015)

Επιχειρώντας να συνθέσουμε την ταυτότητα των κομμάτων της ριζοσπαστικής Αριστεράς στην Ελλάδα την περίοδο 1980 – 2015, θα παρουσιάσουμε τις συνέχειες και τομές που προέκυψαν από τη μελέτη του προγραμματικού τους λόγου. Προτού επιχειρήσει κανείς να ερμηνεύσει τις αλλαγές και τις συνέχειες στο πρόγραμμα ενός κόμματος θα πρέπει να ορίσει τη φύση του υπό εξέταση κόμματος. Στην περίπτωση μας, το εγχείρημα ήταν εξαιρετικά δύσκολο, καθώς δεν μελετήσαμε ένα ομοιογενές κόμμα στο μακρύ χρόνο αλλά έναν συνασπισμό κομμάτων που μετεξελίχθηκε σε ενιαίο κόμμα για να αποτελέσει κομμάτι ενός εκ νέου εκλογικού συνασπισμού που μετεξελίχθηκε σε ενιαίο κόμμα. Συγκεκριμένα, την περίοδο 1980 – 1991 εξετάσαμε το ΚΚΕ Εσωτερικού, την ΕΑΡ ως μετεξέλιξη του και τον Συνασπισμό της Αριστεράς και της Προόδου, ως εκλογική συμμαχία του ΚΚΕ και της ΕΑΡ. Την περίοδο 1992 – 2007, ο Συνασπισμός της Αριστεράς και της Προόδου ως ενιαίο κόμμα που αλλάζει όνομα και γίνεται Συνασπισμός των Κινημάτων και της Οικολογίας, αποτελεί την περίπτωση μελέτης μας, ενώ από το 2008 έως και τον Ιούνιο του 2013 εξετάσαμε τον Συνασπισμό της Ριζοσπαστικής Αριστεράς ως εκλογική συμμαχία, με βασικότερη συνιστώσα της τον Συνασπισμό των Κινημάτων και της Οικολογίας. Από τον Ιούλιο του 2013 έως και τον Σεπτέμβριο του 2015, η περίπτωση μελέτης μας είναι ο ενιαίος πια ΣΥΡΙΖΑ που εξελίσσεται σε ένα κυβερνητικό κόμμα του 36%.

Η περίοδος 1980 – 1991 μπορεί να χαρακτηριστεί ως η περίοδος της «παλαιάς» ριζοσπαστικής Αριστεράς. Κατά τη διάρκεια της περιόδου αυτής, η ριζοσπαστική Αριστερά στην Ελλάδα διαμορφώνεται ως μια μετεξέλιξη της ήδη υπάρχουσας Αριστεράς. Έτσι, από το ΚΚΕ Εσωτερικού διαμορφώνεται η ΕΑΡ, ο ΣΥΝ ως εκλογική συμμαχία και αργότερα ως ενιαίο κόμμα. Αναφορικά με τον άξονα της οικονομίας, διαπιστώνουμε μία συνέχεια καθώς οι προτάσεις οικονομικής πολιτικής που προτείνει η ΕΑΡ για επέκταση της φορολογίας σε όλα τα εισοδήματα και ένα δικαιότερο φορολογικό σύστημα θα αποτελέσουν αιτήματα τόσο του ΣΥΝ όσο και του ΣΥΡΙΖΑ. Στις προτάσεις οικονομικής πολιτικής συγκαταλέγονται η ριζική αναμόρφωση του φορολογικού συστήματος με σκοπό την άρση των κοινωνικών ανισοτήτων, ο αυστηρός έλεγχος των υπέρογκων στρατιωτικών δαπανών, η οικονομική ανάπτυξη αλληλένδετη

με ένα πλαίσιο περιβαλλοντικής συνείδησης, η εξασφάλιση της απασχόλησης και η ανακατανομή του εισοδήματος υπέρ των εργαζομένων. Το σύνολο των προτάσεων αυτών, με ελάχιστες τροποποιήσεις αποτελούν διαχρονικά αιτήματα του ΣΥΝ και μετέπειτα ΣΥΡΙΖΑ.

Ως σκοπός του ΚΚΕ Εσωτ. ορίζεται ο Σοσιαλισμός με ελευθερία, δημοκρατία και αυτοδιαχείριση, σκοπός που παραμένει αυτούσιος στο πρόγραμμα του ΣΥΝ και του ΣΥΡΙΖΑ, με μοναδική διαφοροποίηση την αφαίρεση της λέξης αυτοδιαχείριση, ενώ η σύνδεση του κόμματος με το λαό και τα μαζικά κινήματα είναι ζωτικής σημασίας για την αλλαγή των όρων διεξαγωγής των πολιτικών και κοινωνικών αγώνων.

Στη σύντομη περίοδο του ενιαίου ΣΥΝ από το 1992 έως το 1993, πραγματοποιείται το πρώτο συνέδριο του κόμματος το 1992 και το 1993 δεν καταφέρνει να εισέλθει στο Κοινοβούλιο, συγκεντρώνοντας μόλις 2,9%. Την ήττα του ΣΥΝ συνοδεύει η παραίτηση της αρχηγού του Μαρίας Δαμανάκη. Η περίοδος 1994 – 1999 είναι η φάση ανασυγκρότησης του ΣΥΝ, καθώς η κατάρρευση των χωρών του Υπαρκτού Σοσιαλισμού, έδρασε αναμφίβολα ως κατασταλτικός παράγοντας στην εξέλιξή του, προσπαθώντας να βρει την ταυτότητά του. Στις εκλογές του 1996 ο ΣΥΝ συγκεντρώνει ένα καλό εκλογικό ποσοστό της τάξης του 5,12%. Στο εκλογικό μανιφέστο του 1996 πρωτοστατούν τα θέματα που άπτονται του άξονα του πολιτισμικού φιλελευθερισμού, καθώς ο ΣΥΝ την περίοδο εκείνη αποτελεί τον βασικό εκφραστή των μεταϋλιστικών αιτημάτων, σε ολόκληρο το ελληνικό κομματικό φάσμα. Το 1996 εντοπίζονται οι πρώτες αλλαγές στον προγραμματικό λόγο του κόμματος καθώς ενώ απέρριπτε τον ιδιωτικό τομέα στην εμπλοκή του στις οικονομικές δραστηριότητες, στην πολιτική απόφαση του δεύτερου συνεδρίου του το 1996 τον εντάσσει υπό προϋποθέσεις. Επιπλέον, εμφανίζει μια περισσότερο κριτική στάση απέναντι στην Ευρώπη και τους Θεσμούς της.

Οι αξίες στον ιδεολογικό πυρήνα του ΣΥΝ παραμένουν οι ίδιες ενώ εισάγεται η έννοια του νεοφιλελευθερισμού στο πολιτικό λεξιλόγιο του κόμματος. Ο ΣΥΝ συνεχίζει να εκφράζει μια σύγχρονη, κινηματική, οικολογική και φεμινιστική Αριστερά πέρα από την παραδοσιακή Σοσιαλδημοκρατία και τον ολοκληρωτικό Κομμουνισμό, που συνεχίζει να μάχεται, όπως η ΕΑΡ, προς όφελος των εργαζομένων και των ασθενέστερων κοινωνικών στρωμάτων.

Μέχρι το 2000 ο ΣΥΝ προσπαθεί να βρει την ταυτότητά του. Από το 2000 η ταυτότητά του είναι περισσότερο ξεκάθαρη, καθιστώντας τον ως εκπρόσωπο της νέας ριζοσπαστικής Αριστεράς στην Ελλάδα. Στις εκλογές του 2000 ο προοδευτικός

εκσυγχρονισμός συνεχίζει να εμπνέει τη φιλοσοφία του κόμματος με την οικολογική διάσταση, τη δημοκρατική ευαισθησία και την εμμονή στην κοινωνική αλληλεγγύη να αποτελούν τα χαρακτηριστικά του μοντέλου ανάπτυξης που εισηγείται ο ΣΥΝ στην ελληνική κοινωνία. Η εκλογική διακήρυξη του ΣΥΝ το 2000 αποτελεί την διακήρυξη – τομή στο πρόγραμμα του κόμματος αναφορικά με τον άξονα του πολιτισμικού φιλελευθερισμού και του κοινωνικού κράτους καθώς οι αυξημένες αναφορές και η ανάδειξη θεματικών που άπτονται των δικαιωμάτων, των μεταναστών και της ισότητας των φύλων και της οικολογίας, αναδεικνύουν μια ριζοσπαστική αριστερή προσέγγιση του κόμματος. Επιπλέον, η κοινωνική αλληλεγγύη εισάγεται για πρώτη φορά στο λεξιλόγιο του κόμματος ενώ στο κείμενο της εκλογικής διακήρυξης εμφανίζονται περισσότερες αναφορές στο σύστημα υγείας, η προάσπιση του οποίου για τον ΣΥΝ αποτελεί αναφαίρετο κοινωνικό δικαίωμα

Τα θέματα ισότητας αναδεικνύονται κεντρικά στο λόγο του ΣΥΝ με το ενδιαφέρον να εστιάζεται στις ευάλωτες κατηγορίες γυναικών όπως μόνες μητέρες, διαζευγμένες με παιδιά, πολύτεκνες, ηλικιωμένες, πρόσφυγες και μετανάστριες. Το διαχρονικό ενδιαφέρον του κόμματος της ριζοσπαστικής Αριστεράς για την ίση ένταξη των γυναικών στην αγορά εργασίας, εμπλουτίζεται με την εκτενή αναφορά του ΣΥΝ στα αδιαίρετα και αναφαίρετα δικαιώματα ως αναπόσπαστο κομμάτι της πολιτικής που προτείνει. Οι σεξουαλικές ιδιαιτερότητες ως δικαίωμα εμφανίζονται για πρώτη φορά στο λόγο του ΣΥΝ στο μανιφέστο του 2000 ενώ η τελευταία φορά που καταγράφηκε αναφορά επί του θέματος στο λόγο αριστερού κόμματος στην Ελλάδα, ήταν στο ιδρυτικό συνέδριο της ΕΑΡ τον Απρίλιο του 1987.

Το 2000 αποτελεί χρονιά – τομή στο προγραμματικό προφίλ του κόμματος και για έναν επιπλέον λόγο. Στο 3ο τακτικό του συνέδριο ο ΣΥΝ γίνεται περισσότερο συμπεριληπτικός, προτάσσοντας το *«άνοιγμα του κόμματος στην κοινωνία»* και προωθώντας περισσότερο θέματα που ανήκουν στον άξονα του πολιτισμικού φιλελευθερισμού. Επιπλέον, ο ΣΥΝ από το 2000 προτάσσει και την ενίσχυση των σχέσεών του με τα κοινωνικά κινήματα και την οικολογία, τις μαζικές οργανώσεις και τις κινήσεις πολιτών.

Ο ΣΥΝ, συνεχίζει να παρουσιάζει ένα ιδεολογικό προφίλ κοντινό θα λέγαμε με αυτό των ΚΚΕ Εσωτ./ ΕΑΡ, ως ένα κομμάτι της νέας Ευρωπαϊκής Αριστεράς που φέρει νέες προτάσεις και ιδέες και δεν εντάσσεται ούτε στον Κομμουνισμό αλλά ούτε και στη Σοσιαλδημοκρατία. Ο ΣΥΝ είναι το μοναδικό κόμμα όπου οι τάσεις αποτελούν *«ευχή και κατάρα του κόμματος»* όπως είδαμε σε διάφορες φάσεις στη μελέτη της

ιστορικής του πορείας. Ενώ οι εσωκομματικές τάσεις ως δημοκρατική κατάκτηση (ΣΥΝ, 2000: 20) ευνοούν τον διάλογο, την ανταλλαγή απόψεων και ιδεών, ταυτόχρονα εμποδίζουν το κόμμα να εκφράσει μια ομοιογενή και σαφή πολιτική πρόταση. Στο 3ο συνέδριο γίνεται σαφής αναφορά στο πρόβλημα αυτό και στην επιτακτική ανάγκη επίλυσής του.

Το προγραμματικό συνέδριο του ΣΥΝ το 2003 αποτελεί τομή στην εξέλιξη του προγραμματικού λόγου του κόμματος καθώς συντελούνται τέσσερις αλλαγές: 1) αλλαγή του τίτλου του κόμματος από Συνασπισμός της Αριστεράς και της Προόδου σε Συνασπισμό της Αριστεράς, των Κινήσεων και της Οικολογίας, 2) υπερτέρηση για πρώτη φορά των αρνητικών αναφορών στην Ευρώπη και την Ευρωπαϊκή Ένωση από τον ΣΥΝ, διατηρώντας όμως τον φιλοευρωπαϊκό του προσανατολισμό, 3) επιστροφή του κόμματος στις ιδεολογικές του ρίζες καθώς προσδοκά να επαναθεμελιώσει τις δεσμεύσεις του που ετέθησαν στην απόφαση του ιδρυτικού συνεδρίου του ΣΥΝ το 1992 και 4) αναζήτηση της ταυτότητας του κόμματος στα κοινωνικά κινήματα. Η οικονομική πολιτική του ΣΥΝ όπως διαμορφώνεται στο προγραμματικό συνέδριο του 2003 δείχνει να συμβαδίζει με τη διακήρυξη των νέων κοινωνικών κινήσεων μετά το 2000 περί του «*Ανθρώπου πάνω από τα κέρδη*». Στο προγραμματικό του συνέδριο ο ΣΥΝ δείχνει να στρέφεται προς τα αριστερά, γεγονός που επιβεβαιώνει ο προσανατολισμός του προς τα κοινωνικά κινήματα. Από το 2003 λοιπόν, ο ΣΥΝ δείχνει να αποκτά μία σαφέστερη ταυτότητα, ως εκπρόσωπος της ελληνικής νέας ριζοσπαστικής Αριστεράς. Στο σημείο αυτό, αξίζει να αναλύσουμε περαιτέρω τη σχέση του ΣΥΝ και μετέπειτα ΣΥΡΙΖΑ με τα κοινωνικά κινήματα.

16.1. Ο ΣΥΝ, Ο ΣΥΡΙΖΑ και τα Κοινωνικά Κινήματα

Ο ΣΥΝ παρακολουθούσε τις ευρωπαϊκές²⁰⁴ των συνδικάτων της δεκαετίας του 1990, καθώς εντός του κόμματος υπήρχε η αντίληψη ότι έπρεπε να αναπτυχθεί ένα κίνημα με διεθνείς διαστάσεις (Παπανικολόπουλος, 2019: 124). Ο ΣΥΝ συμμετείχε στη διαδήλωση της Πράγας (26/9/2000) και της Νίκαιας (7/12/2000). Ακολούθησε η Γένοβα και η Φλωρεντία το 2001, όπου επιδιώχθηκε η μεγαλύτερη δυνατή συμμετοχή. Έκτοτε η κουλτούρα του η κουλτούρα της αντιπαγκοσμιοποίησης (ή διαφορετικά του

²⁰⁴ Πορείες που πραγματοποιούνταν σε κάποια ευρωπαϊκή πόλη, με τη συμμετοχή οργανώσεων, συνδικάτων και κομμάτων από όλη την Ευρώπη, με υπερεθνική απεύθυνση, κυρίως προς το θεσμικό οικοδόμημα της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Παπανικολόπουλος, 2019: 124).

κινήματος για μια εναλλακτική παγκοσμιοποίηση / anti-globalization) άρχισε να καλλιεργείται ακόμα και στα μεσαία στελέχη του κόμματος και στις τοπικές οργανώσεις, με αποτέλεσμα τη διεύρυνση της ατζέντας τους και τη συμμετοχή τους στα κινήματα πόλης (Ο.π.: 124).

Το Προγραμματικό Συνέδριο του Μαΐου – Ιουνίου 2003 είναι κομβικό μεταξύ άλλων γιατί το 56% των συνέδρων του ΣΥΝ ενέκρινε την πρόταση για αλλαγή του ονόματος σε Συνασπισμό της Αριστεράς, των Κινήματων και της Οικολογίας, έναντι της πρότασης για Συνασπισμό της Αριστεράς, που μειοψήφησε. Η τάση που μειοψήφησε ήταν της Συσπείρωσης, με επικεφαλής τον Μιχάλη Παπαγιαννάκη. Η ψηφοφορία αυτή αποτύπωνε την αλλαγή που είχε πραγματοποιηθεί στον συσχετισμό μεταξύ των κομματικών τάσεων και ολοκλήρωνε την «αριστερή στροφή» του κόμματος (Ο.π.: 125). Ο Παπανικολόπουλος ερμηνεύει την «αριστερή στροφή» ως αποτέλεσμα εσωκομματικών ανακατατάξεων που άρχισαν να λαμβάνουν χώρα ήδη από την επομένη των εκλογών του 2000, καθώς το «κεντρώο» κομμάτι του ΣΥΝ (η τάση της «Παρέμβασης») υπό τον πρόεδρο Νίκο Κωνσταντόπουλο, εγκατέλειψε την παραδοσιακή συμμαχία του με το «δεξιό» κομμάτι του κόμματος (η τάση της «Συσπείρωσης») και συμάχησε με το «αριστερό» δηλαδή με την τάση του «Αριστερού Ρεύματος», με αποτέλεσμα να αναδειχθεί νέος πρόεδρος το 2004 ο Αλέκος Αλαβάνος. Η Νεολαία έπαιξε κομβικό ρόλο στη στροφή του κόμματος, καθώς και ένας κύκλος στελεχών του κόμματος συνδιαλεγόταν με αυτήν (Ο.π.: 126). Βασικό στοιχείο της «αριστερής στροφής» ήταν και η δημιουργία του «Χώρου Διαλόγου και Κοινής Δράσης της Αριστεράς» το 2001 και η συγκρότηση του Συνασπισμού της Ριζοσπαστικής Αριστεράς το 2004. Ο ΣΥΝ στήριξε με όλες του τα δυνάμεις (ανθρώπινοι πόροι, πολιτική κάλυψη, υλικοτεχνική βοήθεια) το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Φόρουμ της Αθήνας τον Μάιο του 2006, για την επιτυχία του οποίου συνεργάστηκε και με άλλες οργανώσεις της κινηματικής Αριστεράς, όπως το Δίκτυο, η ΔΕΑ, η ΚΟΕ και το ΚΟΚΚΙΝΟ.

Το φοιτητικό κίνημα για την υπεράσπιση του «άρθρου 16»²⁰⁵ ήρθε αμέσως μετά το Ευρωπαϊκό Φόρουμ της Αθήνας ενώ τα γεγονότα του Μαΐου – Ιουνίου 2006 αποτέλεσαν άλλο ένα γεγονός – τομή για τη σύνδεση του ΣΥΡΙΖΑ με τον κόσμο των κινήματων. Ο ΣΥΝ / ΣΥΡΙΖΑ παρείχε στήριξη και στις κινητοποιήσεις στην εξέγερση

²⁰⁵ Φοιτητικές κινητοποιήσεις που στρέφονταν εναντίον των προτεινόμενων από την κυβέρνηση της Νέας Δημοκρατίας αλλαγών στο εκπαιδευτικό σύστημα και ειδικότερα στην αναθεώρηση του άρθρου 16 του Συντάγματος, το οποίο απαγορεύει την ίδρυση ιδιωτικών πανεπιστημίων.

του Δεκεμβρίου 2008 με αφορμή τη δολοφονία του 15χρονου μαθητή Αλέξανδρου Γρηγορόπουλου από αστυνομικό στα Εξάρχεια. Κατά μία έννοια, και η διάσπαση του 2010 συγκαταλέγεται στα αποτελέσματα της στήριξης της εξέγερσης από τον ΣΥΡΙΖΑ, κατά την οποία η Ανανεωτική Πτέρυγα που είχε διαφωνήσει με τον «υπέρμετρο» κινηματισμό του κόμματος, αποχώρησε και δημιούργησε τη Δημοκρατική Αριστερά (ΔΗΜΑΡ). Οι «Ανανεωτικοί» διαφωνούσαν συνολικά με την «αριστερή στροφή» του κόμματος, την έξαρση του ευρωσκεπτικιστικού λόγου και με πλευρές της αντιμνημονιακής ρητορείας (Παπανικολόπουλος, 2019: 129).

Ο ΣΥΡΙΖΑ τρεφόταν από τη «διαλεκτική σχέση» του με τα κοινωνικά κινήματα, αποφεύγοντας όμως να τα πατρονάει (Spourdalakis, 2013: 113). Εφάρμοζε μία παράδοση «αριστερού ευρωπαϊσμού», σύμφωνα με την οποία τα νέα κοινωνικά κινήματα αριστερών αποχρώσεων οφείλουν να έχουν σχετική αυτονομία από το κόμμα, το οποίο δεν πρέπει να επιδιώκει να τα καθοδηγήσει, όπως στο μπολσεβικικό παράδειγμα, αλλά να αποκτήσει την ηγεμονία στο εσωτερικό τους (Παπανικολόπουλος, 2019: 133). Ο ΣΥΡΙΖΑ ενεπλάκη σε ένα αντιμνημονιακό «blame game» εναντίον της κυβέρνησης (Sommer, Roose, Scholl, Papanikolopoulos, 2016). Η άνοδός του στην εξουσία τον Ιανουάριο του 2014 δεν ήταν προϊόν της κινηματικής ύφεσης, αλλά της προηγούμενης έντονης αντιμνημονιακής κινητοποίησης ευρέων στρωμάτων του ελληνικού πληθυσμού, αναπόσπαστο μέρος της οποίας ήταν ο ίδιος ο ΣΥΡΙΖΑ (Papanikolopoulos και Rongas, 2020).

Η ενότητα κυβέρνησης και αντιμνημονιακού κινήματος έμελλε να διαρραγεί με τη συμφωνία που υπέγραψε ο Αλέξης Τσίπρας στις 13 Ιουλίου 2015. Η υπογραφή του τρίτου Μνημονίου οδήγησε στην κατάρρευση της αντιμνημονιακής συμμαχίας, καθώς οι αριστερές οργανώσεις άρχισαν να βλέπουν πλέον τον ΣΥΡΙΖΑ ως πολιτική απειλή, αντί για πολιτική ευκαιρία. Ο γάμος του 2010 – 2015 είχε οδηγηθεί σε εσπευσμένο διαζύγιο διατυπώνει γλαφυρά ο Παπανικολόπουλος (2019: 137) στο άρθρο του.

16.2. Από τον ΣΥΝ στον ΣΥΡΙΖΑ: Οδεύοντας προς το μεγάλο, πολυσυλλεκτικό κόμμα της Αριστεράς

Την περίοδο 2004 – 2007 θα λέγαμε πως ξεκίνησαν οι ζυμώσεις για την μετεξέλιξη του ΣΥΝ από ένα μικρό κόμμα στο μεγάλο, πολυσυλλεκτικό κόμμα του ΣΥΡΙΖΑ, ένα κόμμα «κυβερνητικής κλίσης». Από το 2004 και μετά παρατηρούμε μία σημαντική – κατακόρυφη θα λέγαμε - μείωση των αναφορών για την Ευρώπη και την Ευρωπαϊκή

Ένωση στα κείμενα των εκλογικών διακηρύξεων του ΣΥΝ. Θα χρειαστεί να μελετήσει κανείς τη διακήρυξη του ΣΥΡΙΖΑ για τις εκλογές του Σεπτεμβρίου του 2015 για να διαπιστώσει εκ νέου αύξηση των αναφορών του κόμματος στον άξονα της Ευρώπης, στα επίπεδα του 2000. Επιπλέον, από το 2007 το πλαίσιο αναφοράς στο «αφήγημα» του ΣΥΝ για την Ευρώπη εμπεριέχει σε μεγαλύτερο βαθμό απ' ό,τι στο παρελθόν την έννοια του νεοφιλελευθερισμού.

Ο νεοφιλελευθερισμός και η ελληνική καπιταλιστική ανάπτυξη παραμένουν κεντρικές αναφορές στον κομματικό λόγο, ως πηγές διεύρυνσης των κοινωνικών και περιφερειακών ανισοτήτων. Ο ΣΥΝ συνεχίζει να υποστηρίζει τον δημόσιο τομέα ως κεντρικό πυλώνα στη λειτουργία της οικονομίας, τον ουσιαστικό και αποτελεσματικό κοινωνικό έλεγχο μέσω της ολοένα και περισσότερο ενεργής συμμετοχής των εργαζομένων.

Τον Φεβρουάριο του 2008 ο Αλέξης Τσίπρας διαδέχεται τον Αλέκο Αλαβάνο στην ηγεσία του ΣΥΝ. Ο Αλέκος Αλαβάνος θα λέγαμε πως έδωσε μία ξεκάθαρη αριστερή ταυτότητα στον ΣΥΝ, δίνοντας χώρο και λόγο στη νεολαία και στα κοινωνικά κινήματα, διατηρώντας όμως τη μικρή εμβέλεια του κόμματος. Ο Αλέξης Τσίπρας ήταν εκείνος που έδωσε την ώθηση που έλειπε ώστε ο ΣΥΝ, ως πυρήνας του ΣΥΡΙΖΑ να μετατραπεί από niche σε mainstream κόμμα, μετατρέποντάς το σε ένα αριστερό κόμμα με πολυσυλλεκτικό προσανατολισμό. Από το 2008 έως τον Ιούνιο του 2013 ο ΣΥΡΙΖΑ διεκδικεί την εξουσία, απορροφώντας την έντονη δυσαρέσκεια των ψηφοφόρων του «παλαιού δικομματισμού» και προτάσσοντας στο πρόγραμμά του την οικονομία. Η πρόταξη των θεμάτων της οικονομίας ως προτεραιότητα στην ατζέντα του ΣΥΝ συνδέεται με την οικονομική κρίση που λειτούργησε ως «εξωτερικό σοκ» και επιταχυντής της προγραμματικής αλλαγής του κόμματος. Το νέο στοιχείο που εισάγεται στις προτάσεις του ΣΥΝ για την οικονομία στο 5ο συνέδριο του κόμματος το 2008 είναι ο δημόσιος έλεγχος της κίνησης των διεθνών κεφαλαίων και ξένων επενδύσεων και η απαίτηση για έλεγχο του δημοσίου επί του χρηματοπιστωτικού συστήματος με στόχο την παρεμπόδιση των τραπεζών να λειτουργούν ληστρικά απέναντι στους καταναλωτές.

Από το 2009 τα θέματα του πολιτισμικού φιλελευθερισμού δεν αποτελούν προτεραιότητα στον προγραμματικό λόγο του ΣΥΡΙΖΑ καθώς η οικονομική κρίση προκάλεσε αλλαγή στις θεματικές του κόμματος. Το 2009 αποτελεί τομή στη μελέτη του προγραμματικού λόγου του ΣΥΡΙΖΑ καθώς για πρώτη φορά γίνεται αναφορά στην οικονομική κρίση και δίνεται έμφαση στην έννοια του νεοφιλελευθερισμού, όχι ως

αφηρημένη πηγή προβλημάτων αλλά ως κατεξοχήν αιτία της οικονομικής κρίσης. Τα μοτίβα διχασμού θα εξακολουθήσουν να εμφανίζονται στα κείμενα του ΣΥΡΙΖΑ, με αποκορύφωμα τις διπλές εκλογές Μαΐου – Ιουνίου 2012. Διαμορφώνεται με αυτόν τον τρόπο το ταξικό ερμηνευτικό πλαίσιο της κρίσης στο λόγο του ΣΥΡΙΖΑ, μεταθέτοντας τον και πάλι στα αριστερά. Από τη μία πλευρά τα αδύναμα κοινωνικά στρώματα που βιώνουν επαχθή μέτρα και αντιπροσωπεύουν την εργατική τάξη και από την άλλη οι μεγαλοκεφαλαιούχοι, οι τραπεζίτες, η κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ, η ΕΕ και το ΔΝΤ σε πλήρη συμφωνία, ως εκπρόσωποι του κεφαλαίου. ο ΣΥΝ θέτει ξανά το αίτημα για δημόσιο κοινωνικό έλεγχο των τραπεζών και του χρηματοπιστωτικού συστήματος, προς όφελος του δημοσίου συμφέροντος, λαμβάνοντας υπόψη τις ανάγκες της κοινωνίας, των εργαζομένων και της πραγματικής οικονομίας. Η ανάγκη για την παραγωγική ανασυγκρότηση της ελληνικής οικονομίας που θα τονώνει την ανάπτυξη και θα δημιουργεί ασπίδα κοινωνικής προστασίας κατά της ανεργίας και της νέας φτώχειας που συναντήσαμε στο λόγο του ΚΚΕ στο συνέδριο του 1987 (ΚΚΕ, 1987:131) επανέρχεται αυτούσιο στο κείμενο της πολιτικής απόφασης του 6ου Συνεδρίου του ΣΥΝ (ΣΥΝ, 2010: 6).

Το μανιφέστο του ΣΥΡΙΖΑ για τις εκλογές του Μαΐου 2012 παρουσιάζει έντονο ενδιαφέρον, καθώς αποτελεί τη διακήρυξη με τις περισσότερες αναφορές στην Οικονομία από το 1987 και παρατηρείται μια στροφή του κόμματος στη χρήση θετικών αναφορών στη μαρξιστική ανάλυση. Σε συγκριτικό πλαίσιο, οι μαρξιστικές αναφορές σε προηγούμενες εκλογικές διακηρύξεις του ΣΥΡΙΖΑ το 2004 και 2007 ήταν 6 και 7 αντίστοιχα, γεγονός που ξεκάθαρα δείχνει μια αριστερή ταξική στροφή στον λόγο του κόμματος. Στη διακήρυξη για τις εθνικές εκλογές της 6ης Μαΐου ο ΣΥΡΙΖΑ δεσμεύεται να ακυρώσει τα μνημόνια και να εκκινήσει μια νέα «επίπονη αλλά αναγκαία» πορεία ανασυγκρότησης της ελληνικής κοινωνίας και οικονομίας με γνώμονα τις κοινωνικές ανάγκες. Στην εκλογική διακήρυξη του Ιουνίου του 2012, ο αριστερός λόγος του ΣΥΡΙΖΑ γίνεται περισσότερο ταξικός. Σημαντικό στοιχείο αποτελεί το γεγονός ότι η απαλλαγή από το χρέος που αναφέρθηκε στο πρόγραμμα για τις εκλογές του Μαΐου 2012 μετατρέπεται σε αναδιαπραγμάτευση του χρέους, υποδηλώνοντας την ετοιμότητα, ίσως, του ΣΥΡΙΖΑ να υιοθετήσει περισσότερο πραγματιστικές θέσεις δεδομένης της διαφαινόμενης πιθανότητας να κυβερνήσει στο μέλλον.

Το 2012 χαρακτηρίζεται κομβικό έτος για τη μελέτη του άξονα του κοινωνικού κράτους, καθώς διαπιστώνουμε αλλαγή του πλαισίου αναφοράς και αυξημένη βαρύτητα των κοινωνικών ζητημάτων στον προγραμματικό λόγο του ΣΥΡΙΖΑ.

Τελευταία φορά που τα ζητήματα του κοινωνικού κράτους είχαν προτεραιότητα στο λόγο του κόμματος ήταν στο εκλογικό μανιφέστο του 2000. Το κοινωνικό κράτος αποκτά ειδικό βάρος στο πρόγραμμα του κόμματος για τις εκλογές του Μαΐου 2012, ιδωμένο στο πλαίσιο του νεοφιλελευθερισμού. Ο ΣΥΡΙΖΑ διεκδικεί ένα γενναιόδωρο κοινωνικό κράτος που μεριμνά για την υγεία, την εργασία και την ασφάλεια των πολιτών του. Το ζήτημα της αξιοπρέπειας που εμπνέει την ιδεολογική ταυτότητα του ΣΥΡΙΖΑ την κρίσιμη περίοδο 2012 – 2015 αντικατοπτρίζεται και στα ζητήματα του κοινωνικού κράτους. Ο ΣΥΡΙΖΑ διεκδικεί στο λόγο του ένα σύστημα κοινωνικής πρόνοιας που θα προστατεύει τα αδύναμα στρώματα και θα περιλαμβάνει όλους όσους χρειάζονται βοήθεια. Στα άτομα με αναπηρία και τις μονογονεϊκές οικογένειες που ανέκαθεν υποστήριζε ο ΣΥΝ και ο ΣΥΡΙΖΑ, στο εκλογικό μανιφέστο του Μαΐου 2012 προστίθεται η Τρίτη ηλικία και τα νοικοκυριά χωρίς εισόδημα. Παρατηρώντας αύξηση των αναφορών του κόμματος στο σύστημα υγείας, ο ΣΥΡΙΖΑ στο όνομα ενός συμπεριληπτικού κοινωνικού κράτους που πρεσβεύει, διατυπώνει τολμηρά θα λέγαμε αιτήματα υπηρεσιών για τη φροντίδα τους.

Στις εθνικές εκλογές του Ιουνίου 2012 παρατηρούμε το δεύτερο μεγαλύτερο ποσοστό αναφορών για το κοινωνικό κράτος (15,54%) στο σύνολο της διακήρυξης, μετά το μανιφέστο του 2000 (17,63%). Ο ΣΥΡΙΖΑ επαναλαμβάνει στο πρόγραμμά του τις ίδιες θέσεις σχετικά με το κοινωνικό κράτος, όπως διατυπώθηκαν στην εκλογική διακήρυξη του Μαΐου 2012. Η ασπίδα κοινωνικής προστασίας που προτείνει σχετίζονται με τη στήριξη των αδύναμων κοινωνικών ομάδων (σίτιση, θέρμανση) και αποτελούν τμήμα μιας γενικότερης αναβάθμισης του κοινωνικού κράτους με κύριους πυλώνες την αναμόρφωση της δημόσιας παιδείας και υγείας, με σκοπό να είναι προσβάσιμες σε όλους όσους διαμένουν στη χώρα. Το σημαντικό στοιχείο που προκύπτει από τη μελέτη της πολιτικής απόφασης είναι οι μαρξιστικές αναφορές στον λόγο του κόμματος. Συγκεκριμένα, εντοπίσαμε 38 μαρξιστικές αναφορές που ταξινομούνται στο πλαίσιο της υπάρχουσας κατάστασης στην Ελλάδα. Χρησιμοποιώντας το σύνθημα «κανένας μόνος στην κρίση» και στη βάση ισοτιμίας, οι προτάσεις του ΣΥΡΙΖΑ για την οικονομία απορρίπτουν τη νεοφιλελεύθερη λογική που διέπει το κοινό νόμισμα με το σύνθημα «καμία θυσία για το ευρώ». Στόχοι που περιλαμβάνονται στην πολιτική απόφαση της ιδρυτικής διακήρυξης του ενιαίου ΣΥΡΙΖΑ τον Ιούλιο του 2013 συνεχίζουν να αποτελούν μέρος του οικονομικού προγράμματος για τις εκλογές του Ιανουαρίου 2015.

Η παραγωγική ανασυγκρότηση που ως όρος εμφανίζεται αδιάλειπτα στο λόγο

του ΣΥΝ και του ΣΥΡΙΖΑ περιλαμβάνει τη μέριμνα για το ασφαλιστικό σύστημα και τις συντάξεις, την αξιοποίηση της δημόσιας περιουσίας, το φορολογικό σύστημα και τη ρύθμιση του ζητήματος των «κόκκινων δανείων» και έχει ως στόχο την ολόπλευρη ανάπτυξη της χώρας και τη δημιουργία νέου πλούτου που θα κατανέμεται δίκαια στο σύνολο των πολιτών. Η αναδιαπραγμάτευση του χρέους μετατρέπεται σε εκ νέου διαγραφή στο κείμενο της πολιτικής απόφασης του ιδρυτικού Συνεδρίου του ενιαίου ΣΥΡΙΖΑ τον Ιούλιο του 2013. Το 2013 αποτελεί επίσης τομή στην προγραμματική εξέλιξη της ριζοσπαστικής Αριστεράς καθώς το κείμενο της πολιτικής απόφασης του ιδρυτικού συνεδρίου του ενιαίου ΣΥΡΙΖΑ περιλαμβάνει 38 μαρξιστικές αναφορές με την κατάργηση του μνημονίου, τη διαγραφή του χρέους και τον δημόσιο έλεγχο των επιχειρήσεων να αποτελούν τα κύρια αιτήματα όσον αφορά την οικονομία. Ο μαρξιστικός τόνος στο λόγο του ΣΥΡΙΖΑ αποτυπώνεται γλαφυρά στο κεντρικό σύνθημα «*κανένας μόνος στην κρίση*» και στην αντιμετώπιση της χώρας ως «*αποικία χρέους*». Επιπλέον, τον Ιούλιο του 2013 παρατηρούμε μεγάλη αύξηση των αναφορών σε θέματα πολιτισμικού φιλελευθερισμού. Από μηδενική αναφορά στο τελευταίο συνέδριο του ΣΥΝ το 2010, τα θέματα πολιτισμικού φιλελευθερισμού αποκτούν αυξημένη βαρύτητα στο ιδρυτικό συνέδριο του ενιαίου ΣΥΡΙΖΑ σε ποσοστό 23,26%, αμέσως μετά τα θέματα της οικονομίας που αποτελούν προτεραιότητα για το κόμμα. Στις αυξημένες αναφορές στα θέματα των μεταναστών που εντοπίσαμε στο εκλογικό πρόγραμμα του Μαΐου 2012, προστίθενται νέα αιτήματα του ΣΥΡΙΖΑ όπως η κατοχύρωση του δικαιώματος της ελεύθερης σεξουαλικής επιλογής, ως ανθρώπινο δικαίωμα που οφείλει να εγγυάται η πολιτεία χωρίς διακρίσεις. Το δικαίωμα της σεξουαλικής επιλογής αναφέρεται για πρώτη φορά στις προτάσεις της ΕΑΡ το 1987 ενώ ο ΣΥΡΙΖΑ εμπλουτίζει το ίδιο δικαίωμα με την νεωτερική και συνάμα πρωτοποριακή πρόταση για σύναψη πολιτικού γάμου ή Συμφώνου Συμβίωσης για τα ομόφυλα ζευγάρια, πρόταση που εγκρίθηκε αργότερα από το ελληνικό Κοινοβούλιο κατά τη διάρκεια της κυβερνητικής θητείας του ΣΥΡΙΖΑ, τον Δεκέμβριο του 2015.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει η θέση του ενιαίου ΣΥΡΙΖΑ ως προς το μεταναστευτικό ζήτημα. Διαφοροποιώντας τη θέση του σε σχέση με το παρελθόν, αντιμετωπίζει το μεταναστευτικό ως ένα σύνθετο, ανθρωπιστικό, ταξικό και διεθνές ζήτημα που χρειάζεται την ευρωπαϊκή συνευθύνη στην επίλυσή του. Ο ΣΥΡΙΖΑ επιδιώκει την αλλαγή της ευρωπαϊκής μεταναστευτικής πολιτικής, τοποθετώντας μία μαρξιστική χροιά στο πρόβλημα της μετανάστευσης.

Ο ΣΥΡΙΖΑ οδεύοντας στις εκλογές του Ιανουαρίου 2015 δίνει περισσότερη

έμφαση στον άξονα του κοινωνικού κράτους παρουσιάζοντας με περισσότερο λεπτομερή τρόπο, τα μέτρα που είχαν ήθη τεθεί από το 2012 στην ατζέντα του κόμματος. Από τον Ιανουάριο του 2015, ο ΣΥΡΙΖΑ από ένα μικρό κόμμα (niche party) (Adams, Clark, Ezrow και Glasgow, 2006) μετεξελίσσεται σε ένα περισσότερο πολυσυλλεκτικό mainstream κόμμα που δίνει έμφαση περισσότερο στο κυβερνητικό αξίωμα (office) παρά στην άσκηση συγκεκριμένης πολιτικής (policy) (Pedersen, 2012, Lefkofridi και Nezi, 2019). Όπως προαναφέραμε, ο Αλέκος Αλαβάνος ανανεώνει τον ΣΥΝ με το άνοιγμα προς τα κοινωνικά κινήματα και τη νεολαία αλλά ο Αλέξης Τσίπρας στρέφει το κόμμα προς την «κυβερνητική» κατεύθυνση. Καθώς πλησιάζει προς την εξουσία, ο ΣΥΡΙΖΑ θέτει ως προτεραιότητά του τα οικονομικά θέματα, παραμερίζοντας ζητήματα που αποτελούσαν διαχρονικά το «ισχυρό του χαρτί» όπως δικαιώματα και έμφυλες σχέσεις. Η διεθνής οικονομική κατάσταση και η κρίση δείχνουν να επηρεάζουν τη διαμόρφωση των κομματικών προγραμμάτων όλων των κομμάτων (Haupt, 2009). Ο ΣΥΡΙΖΑ προσαρμόζει το πρόγραμμά του εξαιτίας της οικονομικής κρίσης, προτάσσοντας τα θέματα της οικονομικής πολιτικής, δίνοντας όμως μία περισσότερο αριστερή και μαρξιστική κατεύθυνση καθώς η οικονομική κρίση αντιμετωπίζεται κυρίως ως συνέπεια του νεοφιλελευθερισμού και του καπιταλιστικού συστήματος που στοχεύει στη συσσώρευση πλούτου.

Η περίοδος των διαπραγματεύσεων που κορυφώθηκε με το αποτέλεσμα του Δημοψηφίσματος τον Ιούλιο του 2015 λειτούργησε ομοίως ως «εξωτερικό σοκ» όπως και η οικονομική κρίση, αλλάζοντας εκ νέου το πρόγραμμα του ΣΥΡΙΖΑ. Στην εκτενή του διακήρυξη για τις εκλογές του Σεπτεμβρίου 2015, ο ΣΥΡΙΖΑ αποτυπώνει μία εκ νέου στροφή προς τις «αριστερές καταβολές» του, διατυπώνοντας μία εναλλακτική πρόταση για την οργάνωση των κοινωνιών και της οικονομίας που περιλαμβάνει την ενίσχυση, διεύρυνση και εμβάθυνση των κοινωνικών δικαιωμάτων και των δημοκρατικών ελευθεριών. Επιπροσθέτως, ο ΣΥΡΙΖΑ επαναφέρει την έμφαση που δίνει η ΕΑΡ στο κείμενο της πολιτικής απόφασης του ιδρυτικού της Συνεδρίου, στην προστασία των ηλικιωμένων και των ατόμων που περιθωριοποιεί η κρίση.

Εντύπωση προκαλεί το γεγονός ότι στο λόγο του ΣΥΡΙΖΑ στη διακήρυξη του Σεπτεμβρίου 2015, η προσέλκυση ξένων επενδύσεων δεν συνιστά κάτι απεχθές και επίφοβο όπως στο παρελθόν αλλά αποτελεί μοχλό ενίσχυσης της ελληνικής οικονομίας. Είναι προφανές ότι η αλλαγή αυτή συνδέεται με την υπογραφή και επικύρωση του τρίτου Μνημονίου από τον ΣΥΡΙΖΑ το καλοκαίρι του 2015. Η εκ νέου επιστροφή στις αριστερές ρίζες του κόμματος αποτυπώνεται στη χρήση του

Μαρξισμού ως πλαισίου αναφοράς στην εκλογική διακήρυξη και στην αύξηση των αναφορών για το κοινωνικό κράτος, αντίστοιχη με τη διακήρυξη του ΣΥΝ το 2000, δίνοντας προτεραιότητα στο λόγο του σε προγραμματικούς άξονες που αποτελούν το «*δυνατό χαρτί*» του όπως είναι το κοινωνικό κράτος και τα θέματα του πολιτισμικού φιλελευθερισμού.

Επιπλέον, το μανιφέστο του Σεπτεμβρίου 2015 περιλαμβάνει τις περισσότερες αναφορές (4,08%) από το 2000 στα θέματα του άξονα Ευρώπη και Ευρωπαϊκή Ένωση. Ο ΣΥΡΙΖΑ κάνοντας έναν απολογισμό των γεγονότων που συνέβησαν με αποκορύφωμα τον «θερμό Ιούλιο» του 2015, χαρακτηρίζει τη συμφωνία του Ιουλίου ως «μοναδική λύση» στο αδιέξοδο που αντιμετώπιζε η Ελλάδα απέναντι στους Ευρωπαίους εταίρους. Διατηρεί την «ήπια ευρωσκεπτικιστική» του θέση όπως διαπιστώσαμε παραπάνω, απορρίπτοντας τη δομή του ευρωπαϊκού οικοδομήματος και τον νεοφιλελεύθερο χαρακτήρα της Ευρώπης. Ωστόσο, εξακολουθεί σταθερά να θεωρεί τη συμμετοχή της χώρας στην Ευρωπαϊκή Ένωση κεντρικό παράγοντα της εξωτερικής της πολιτικής με στόχο μια Ευρώπη παράγοντα ειρήνης και διεθνούς συνεργασίας, θέση που αποτυπώνεται διαχρονικά στο λόγο του ΚΚΕ Εσωτ. / ΕΑΡ, του ΣΥΝ και του ΣΥΡΙΖΑ. Υπάρχει, όμως, και μια σύνδεση του ΣΥΡΙΖΑ με το ΚΚΕ Εσωτ. στο θέμα της Ευρώπης, καθώς ο Αλέξης Τσίπρας στο λόγο του για το Δημοψήφισμα του Ιουλίου του 2015 χρησιμοποιεί ακριβώς την ίδια φράση με το ΚΚΕ Εσωτ. και την ΕΑΡ στο Κοινό Πόρισμά της με το ΚΚΕ τον Δεκέμβριο του 1988, κάνοντας λόγο για την Ευρώπη ως «*κοινό σπίτι των λαών*».

Η διακήρυξη του ΣΥΡΙΖΑ στις εκλογές του Σεπτεμβρίου 2015 θα μπορούσαμε να χαρακτηριστεί ως μια εκ νέου «επιστροφή στην πολιτική του μήτρα» καθώς το κόμμα εμφανίζει ένα προφίλ που μοιάζει περισσότερο με αυτό του ΚΚΕ Εσωτ. / ΕΑΡ παρά με κάποιο σοσιαλδημοκρατικού τύπου. Η ιδεολογική επιστροφή του κόμματος στις αριστερές ρίζες του περιλαμβάνει την υπενθύμιση ότι παρά την περίοδο της κυβερνητικής του εξουσίας, ο ΣΥΡΙΖΑ, όπως και οι «προκάτοχοί του» ΣΥΝ και ΚΚΕ Εσωτ./ΕΑΡ συνεχίζει να είναι ένα κόμμα μαζικό και ανοιχτό στον κόσμο της εργασίας και της νεολαίας. Επιπλέον, η σχέση του κόμματος με τα κινήματα των υποτελών τάξεων συνεχίζει να είναι ζωτικής σημασίας για τη διεξαγωγή του «ταξικού πολιτικού αγώνα που βρίσκεται μπροστά μας». Ο αγώνας αποκτά ξανά ταξικά χαρακτηριστικά στο λόγο του ΣΥΡΙΖΑ και η ιδεολογική του υπόσταση επιστρέφει στις ιδέες του μαρξισμού και των εμπειριών του εργατικού και αριστερού κινήματος του 19 ου, του 20ου και του 21ου αιώνα. Σταθερός στόχος του ΣΥΡΙΖΑ παραμένει το σύνθημα του

ΣΥΝ και του ΚΚΕ Εσωτ. για κοινωνικό μετασχηματισμό στην κατεύθυνση του Σοσιαλισμού με Δημοκρατία και Ελευθερία.

16.3. *Ideology matters!* Οι ιδεολογικές καταβολές της ριζοσπαστικής Αριστεράς στην Ελλάδα

Αν θέλαμε να αποτυπώσουμε την ιστορία της ριζοσπαστικής Αριστεράς στην Ελλάδα σε μία φράση θα λέγαμε πως είναι μία πολυκύμαντη ιστορία συνεχειών και διασπάσεων. Ο Fagerholm (2016) αναφέρει πως τα κόμματα της ριζοσπαστικής Αριστεράς φέρουν 8 κύρια κοινά χαρακτηριστικά: 1) την οικολογία, 2) τον φεμινισμό, 3) τον πολυπολιτισμό, 4) τον αντι-ιμπεριαλισμό, 5) τον αντισυστημισμό, 6) τον λαϊκισμό, 7) τον ευρωσκεπτικισμό και 8) την αντι-παγκοσμιοποίηση. Το ΚΚΕ Εσωτ., η μετεξέλιξή του σε ΕΑΡ, ο ΣΥΝ και ο ΣΥΡΙΖΑ μοιράζονται την ίδια «ιδεολογική μήτρα» ως κόμματα της ριζοσπαστικής Αριστεράς και χαρακτηρίζονται ως κόμματα που υπερασπίζονται την οικολογία, τον φεμινισμό, τον πολυπολιτισμό, τον αντικαπιταλισμό και τον αντινεοφιλελευθερισμό. Επιπλέον, το ΚΚΕ Εσωτ./ΕΑΡ, ο ΣΥΝ και ο ΣΥΡΙΖΑ είναι φιλοευρωπαϊκά κόμματα και τάσσονται υπέρ μιας ειρηνικής και δίκαιης Ευρώπης. Ωστόσο, όπως διαπιστώσαμε σε προηγούμενη ενότητα, ο ΣΥΝ μετά το 1996 υποστηρίζει στο πρόγραμμά του μία κριτικά φιλοευρωπαϊκή θέση.

Η στάση του ΣΥΡΙΖΑ γίνεται περισσότερο ευρωσκεπτικιστική, υποστηρίζοντας την θέση της Ελλάδας εντός της Ευρώπης αλλά απορρίπτοντας την μορφή της υπάρχουσας νεοφιλελεύθερης και άδικης Ευρωπαϊκής Ένωσης και των Θεσμών της, στάση που οξύνεται κατά τη διάρκεια της εξάμηνης διαπραγμάτευσης της ελληνικής κυβέρνησης με τους Ευρωπαίους εταίρους. Επιπλέον, διακρίναμε ζητήματα που διατρέχουν διαχρονικά όλα τα προεκλογικά προγράμματα και τις πολιτικές αποφάσεις των συνεδρίων του ΣΥΝ και του ΣΥΡΙΖΑ από το 1989 έως το 2015. Τα ζητήματα αυτά είναι τα εξής: διαχωρισμός Κράτους – Εκκλησίας, αίτημα για απλή αναλογική, φορολογική μεταρρύθμιση και αναδιανομή εισοδήματος από τους πλούσιους στους φτωχούς, υπεράσπιση δικαιωμάτων, υπεράσπιση μεταναστών, απεύθυνση στους εργαζόμενους, ανέργους, νεολαία, αγρότες και συνταξιούχους, υπεράσπιση μικρομεσαίων επιχειρήσεων, υπεράσπιση του διεθνισμού και αίτημα για μείωση των στρατιωτικών εξοπλισμών και απεμπλοκή της Ελλάδας από το ΝΑΤΟ.

Όπως διακηρύσσεται και στην πολιτική απόφαση του πρώτου συνεδρίου του

ενιαίου Συνασπισμού της Ριζοσπαστικής Αριστεράς (ΣΥΡΙΖΑ) τον Ιούλιο του 2013, ο νέος ΣΥΡΙΖΑ πράγματι αποτελεί «συνέχεια και τομή» στην πορεία του, η οποία ξεκίνησε ήδη από το 2000, συνεχίστηκε με την ίδρυσή του το 2004 και «σφραγίστηκε» με την άνοδό του ως ενιαίο κόμμα στην εξουσία. Σε ένα βαθμό, η εξέλιξη και μετέπειτα κυβερνητική πορεία του ΣΥΡΙΖΑ φέρει το βάρος και την ισχυρή επίδραση των «παλαιών» ανανεωτικών ιδεών, επιβεβαιώνοντας τη θέση του Budge (2010) ότι τα κόμματα δύσκολα αλλάζουν καθώς η ιδεολογία τους τα εμποδίζει να μεταλλαχθούν εύκολα. Η παραπάνω θέση είναι εμφανής στην πρώτη κυβερνητική θητεία του ΣΥΡΙΖΑ που κορυφώνεται στο Δημοψήφισμα του Ιουλίου του 2015. Η ιδεολογία του ΣΥΡΙΖΑ ήταν αντίθετη με τις σκληρές θέσεις των ευρωπαϊών εταίρων και για το λόγο αυτό οδηγήθηκαν σε ρήξη, όπως αναλύσαμε σε προηγούμενο κεφάλαιο.

Όπως και στην προγραμματική διακήρυξη της ΕΑΡ (ΕΑΡ, 1987), ο ΣΥΡΙΖΑ εμφανίζεται ως ένα κόμμα της ριζοσπαστικής Αριστεράς, ανοιχτό στην κοινωνία που απευθύνεται στις δυνάμεις της εργασίας, του πολιτισμού, της οικολογίας, των γυναικών και των νέων, καθώς επίσης και ως επικεφαλής ενός συμπεριληπτικού ρεύματος που θα φέρει την αλλαγή στην κατεύθυνση της χώρας. Το κόμμα «δεν θα περιμένει για να κυβερνήσει» επιμένει στην πρότασή του για συνεργασία με τις δυνάμεις της Αριστεράς, της αριστερής σοσιαλδημοκρατίας και της ριζοσπαστικής οικολογίας, μια πρόταση που βρίσκεται στον πυρήνα του σχεδίου για την Κυβέρνηση της Αριστεράς.

Ο ΣΥΡΙΖΑ ομοιάζει με την το ΚΚΕ Εσωτ. / ΕΑΡ, ως προς το γεγονός ότι αυτοπαρουσιάζεται οργανωτικά ως ένα κόμμα ενιαίο, μαζικό, της εργατικής τάξης και όλων των εργαζομένων, που επιδιώκει να εντάξει τα μεσαία και αυτοαπασχολούμενα στρώματα στον αγώνα για τις διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις και τη σοσιαλιστική προοπτική και ο ενιαίος ΣΥΡΙΖΑ, ως ένα κόμμα που εδράζεται ταξικά στο εργατικό και ευρύτερο λαϊκό κίνημα, με τις ιδέες της ριζοσπαστικής οικολογίας και του φεμινισμού να διαπνέουν το πρόγραμμά του. Η κληρονομιά του ΣΥΡΙΖΑ από το ΚΚΕ Εσωτερικού / ΕΑΡ εμπεριέχει τα χαρακτηριστικά της μαζικότητας, της πολυτασικότητας, του σχεδίου κοινωνικής και παραγωγικής ανασυγκρότησης για την Ελλάδα που ο ΣΥΡΙΖΑ τα συνδέει με νέα αιτήματα στην εναλλακτική του πρόταση για ανατροπή του Μνημονίου και διαγραφή του μεγαλύτερου μέρους του ελληνικού χρέους. Όπως και η ΕΑΡ, δεν παραλείπει να εντάξει στο αφήγημά του τη σύνδεση της εργατικής τάξης και των λαϊκών στρωμάτων με τα μεσαία και ευρύτερα λαϊκά στρώματα. Το εναλλακτικό, ριζοσπαστικό και κοινωνικό σχέδιο του ΣΥΡΙΖΑ

αναπτύσσεται στο πλαίσιο της οικονομικής κρίσης που είναι πρωτίστως ανθρωπιστική, χωρίς να μεταβάλλεται ο στρατηγικός στόχος του κόμματος που δεν είναι άλλος από τον σοσιαλισμό του 21ου αιώνα στην Ελλάδα και την Ευρώπη (ΣΥΡΙΖΑ, 2013: 3).

Ο ενιαίος ΣΥΡΙΖΑ φέρνει εκ νέου στο προσκήνιο τον στόχο του σοσιαλισμού, όμοιο με αυτόν που είχε η ΕΑΡ, με τη διαφορά ότι εντάσσει και την Ευρώπη στον αφήγημά του. Κυρίαρχο αίτημα του κόμματος συνεχίζει να είναι η δημοκρατική ανατροπή μέσω του κυρίαρχου λαού, αίτημα που εμφανίστηκε για πρώτη στη διακήρυξη του ΣΥΡΙΖΑ για τις εκλογές του Μαΐου 2012. Ο ΣΥΡΙΖΑ στο πνεύμα του ΚΚΕ Εσωτερικού δεν παραλείπει να συμπεριλάβει στο ιδεολογικό και προγραμματικό του οπλοστάσιο τη σχέση του με τα κοινωνικά κινήματα. Ο Παπανικολόπουλος (2019) υποστηρίζει στο άρθρο του ότι ο ΣΥΡΙΖΑ ανήκει στην κατηγορία των κινηματικών κομμάτων που αντιτάχθηκαν στην λιτότητα και διατηρούν διαλεκτική σχέση με τα κινήματα αντι-λιτότητας προερχόμενος από τον ΣΥΝ που ανήκει στα αριστερά και πράσινα ελευθεριακά κόμματα που έχουν μία κατακερματισμένη σχέση με τα κινήματα, σύμφωνα με την κατηγοριοποίηση της Della Porta και των συνεργατών της (2017)²⁰⁶. Χωρίς να διαφωνούμε με την παραπάνω άποψη, θα λέγαμε πως ο ΣΥΡΙΖΑ εγκαταλείπει την «κινηματικότητά του» μετά το 2009, προτάσσοντας την ταυτότητά του ως ένα κόμμα της Αριστεράς που θα καταπολεμήσει την οικονομική κρίση και θα λύσει ό,τι δεν έλυσαν οι προηγούμενες κυβερνήσεις του παλαιού και διεφθαρμένου δικομματισμού. Η οικονομία αποτελεί προτεραιότητα του ΣΥΡΙΖΑ από το 2007 και έπειτα στις εκλογικές διακηρύξεις. Μέχρι τότε, ο ΣΥΝ και ο ΣΥΡΙΖΑ έδιναν την εικόνα ενός κόμματος που προτεραιότητα είχε την προώθηση θεμάτων που ανήκουν στον άξονα του πολιτισμικού φιλελευθερισμού.

Η επικράτηση του ΣΥΡΙΖΑ ως κυβερνητικό κόμμα στις εκλογές του Ιανουαρίου του 2015, μονοπώλησε το ενδιαφέρον του διεθνούς Τύπου, αν και η υποδοχή της ήταν αντιφατική²⁰⁷. Από τη μία πλευρά η νίκη ερμηνεύτηκε ως απειλή για το μέλλον της Ευρώπης όπως γράφει το πρωτοσέλιδο της γερμανικής Bild για «*Ξεκάθαρη εκλογική νίκη για τον τρόπο της Ευρώπης*» ή δυσπιστία όπως διερωτώνται

²⁰⁶ Η Della Porta και οι συνεργάτες της διακρίνουν διαχρονικά τέσσερις τύπους κινηματικών κομμάτων: 1) τα κόμματα ιδεολογικών στελεχών που λειτουργούν ως πρωτοπορία, 2) τα κόμματα ταξικής βάσης που έχουν οργανική σύνδεση με τα κινήματα, 3) τα αριστερά και πράσινα ελευθεριακά κόμματα, των οποίων η σχέση με τα κινήματα είναι κατακερματισμένη, και 4) τα κινηματικά κόμματα που αντιτάχθηκαν στη λιτότητα και διατηρούν διαλεκτική σχέση με τα κινήματα αντι-λιτότητας (Della Porta και συνεργάτες, 2017).

²⁰⁷ Βλέπε https://www.athensvoice.gr/politics/86375_o-xenos-typos-gia-ti-niki-toy-syriza-photos, 26 Ιανουαρίου 2015

οι Financial Times αν ο επικεφαλής του ΣΥΡΙΖΑ θα αποδειχθεί ένας νέος Ούγκο Τσάβες ή ένας Λούλα Ντα Σίλβα. «Ο Τσίπρας θα θέλει να θέσει σε εφαρμογή τις λιγότερο δαπανηρές προεκλογικές υποσχέσεις του, την αποκατάσταση του ηλεκτρικού ρεύματος σε φτωχά νοικοκυριά που έχει κοπεί, καθώς και τη διανομή κουπονιών για φαγητό για άπορους», αναφέρουν οι *Financial Times*, ενώ προβλέπουν προφητικά ότι τα πράγματα ενδέχεται να λειτουργήσουν υπέρ του ΣΥΡΙΖΑ εφόσον επιλέξει το δρόμο του πραγματισμού. Από την άλλη πλευρά, η άνοδος του ΣΥΡΙΖΑ στην εξουσία ερμηνεύτηκε ως πηγή ελπίδας, η απαραίτητη ανανέωση που χρειαζόταν η Ευρώπη. Στο πρωτοσέλιδο του ιταλικού *Il Manifesto* η φωτογραφία του Αλέξη Τσίπρα φέρει τον τίτλο «μυθικός» (mitiko) ενώ στη γαλλική *Liberation* η φωτογραφία του Αλέξη Τσίπρα φιγουράρει με τίτλο «Το νέο πρόσωπο της Ευρώπης». Το δημοσίευμα κάνει λόγο για τη «μεγάλη νίκη του Αλέξη Τσίπρα και του ΣΥΡΙΖΑ που ανοίγει νέες προοπτικές για την Ελλάδα με την ελπίδα για μια διαφορετική προσέγγιση από τις πολιτικές λιτότητας στην Ευρώπη».

Ο ανταποκριτής του γαλλικού περιοδικού *Le Point*, περιγράφοντας σκηνές από την πλατεία Κλαυθμώνος αναφέρει χαρακτηριστικά: «Το πλήθος κρανιάζει με πάθος, χειροκροτήματα, κάποια δάκρυα, υψωμένες γροθιές, σημαίες ανεμίζουν για να υποδεχθούν το απροσδόκητα υψηλό ποσοστό που συγκέντρωσε το κόμμα, κάτω από το παγωμένο ηλεκτρονικό βλέμμα δεκάδων τηλεοπτικών καμερών από όλο τον κόσμο, που υπομονετικά περίμεναν εκεί για ώρες. Οι ξένοι δημοσιογράφοι δεν είχαν παρά να διαλέξουν μέσα σε αυτή τη γλωσσική Βαβέλ από πού θα έπαιρναν δηλώσεις».

Ο ταραχώδης Ιούλιος του 2015 αποτέλεσε ορόσημο για την εξέλιξη του ΣΥΡΙΖΑ. Σε οργανωτικό επίπεδο, η νέα διάσπαση και δημιουργία της Λαϊκής Ενότητας, ως «ο αυθεντικός εκφραστής των ιδεών του ΣΥΡΙΖΑ» οδήγησε τον ΣΥΡΙΖΑ σε νέες εκλογές τον Σεπτέμβριο του 2015. Σε προγραμματικό επίπεδο, ο ΣΥΡΙΖΑ μετά το δημοψήφισμα στράφηκε εκ νέου στην ταυτότητα του αριστερού του παρελθόντος, προτάσσοντας ξανά τις θεματικές του κοινωνικού κράτους και του πολιτισμικού φιλελευθερισμού στην προεκλογική του ατζέντα. «Σίγουρα κάτι χάθηκε τον Ιούλιο του 2015. Και μάλλον χάθηκε οριστικά. Η μετάλλαξη του ΣΥΡΙΖΑ ήταν η υπογραφή. Η υπογραφή του έλυσε τα χέρια και πέρασε στην απέναντι πλευρά. [...] Τον Ρουβίκωνα τον διέβει ο ΣΥΡΙΖΑ με την υπογραφή του τρίτου μνημονίου, εκεί ήταν ο μεγάλος σταθμός. Αυτό το πράγμα άλλαξε όλη τη ροή του κόμματος. Η μεταστροφή Τσίπρα είναι ιδεολογική, δομική και ουσιαστική» θα πει χαρακτηριστικά Έλληνας Αξιωματούχος (Συνέντευξη 12). Ο ΣΥΡΙΖΑ πράγματι μεταλλάχθηκε από ένα μικρό κόμμα του 3% σε ένα

πολυσυλλεκτικό κόμμα του 36%. Ωστόσο, η μετάλλαξη του ΣΥΡΙΖΑ δεν συνέβη σε προγραμματικό επίπεδο, καθώς διατήρησε τις βασικές αξίες και θέσεις τόσο του ΣΥΝ όσο και των ΚΚΕ Εσωτ./ΕΑΡ, με μικρές παραλλαγές. Η «στιγμή» για να μετεξελιχθεί ο ΣΥΡΙΖΑ σε ένα κόμμα «σοσιαλδημοκρατικού τύπου» ήταν αναμφίβολα το καλοκαίρι του 2015. Δεν συνέβη. Αντιθέτως, το κόμμα διατήρησε και ενίσχυσε προγραμματικά τον αριστερό του προσανατολισμό, επιστρέφοντας στις ιδεολογικές του καταβολές. Η διατήρηση ή όχι των ιδεολογικών του καταβολών και της προσαρμοστικής του ικανότητας, θα κρίνει σε μεγάλο βαθμό την εξέλιξή του και την μελλοντική του επιτυχία ή αποτυχία.

Συμπεράσματα

Στην παρούσα διατριβή ασχοληθήκαμε με τη μελέτη της εξέλιξης του προγραμματικού λόγου της ριζοσπαστικής Αριστεράς στην Ελλάδα από το 1980 έως το 2015. Επιλέξαμε να εξετάσουμε την εξέλιξη του προγραμματικού λόγου των κομμάτων της ριζοσπαστικής Αριστεράς, κάνοντας μία περιοδολόγηση που περιλαμβάνει 8 φάσεις: 1) 1981 – 1991, 2) 1992 – 1993, 3) 1994 – 1999, 4) 2000 – 2003, 5) 2004 – 2007, 6) 2008 – Ιούνιος 2013, 7) Ιούλιος 2013 – Δεκέμβριος 2014 και 8) Ιανουάριος – Σεπτέμβριος 2015.

Πρωταρχικός μας στόχος ήταν η περιγραφή και ερμηνεία των εξελίξεων και αλλαγών στον προγραμματικό λόγο των κομμάτων της ριζοσπαστικής Αριστεράς στην Ελλάδα, εστιάζοντας το ενδιαφέρον μας σε πέντε άξονες ανάλυσης: Οικονομία, Ευρώπη / Ευρωπαϊκή Ένωση, Κοινωνικό Κράτος, Πολιτισμικός Φιλελευθερισμός και Ιδεολογία. Τα κόμματα της ριζοσπαστικής Αριστεράς που αποτέλεσαν τις περιπτώσεις ανάλυσης στην διατριβή είναι το ΚΚΕ Εσωτερικού και η μετεξέλιξή του σε ΕΑΡ, ο Συνασπισμός της Αριστεράς και της Προόδου και μετέπειτα Συνασπισμός της Αριστεράς, των Κινήσεων και της Οικολογίας (ΣΥΝ) και ο Συνασπισμός της Ριζοσπαστικής Αριστεράς (ΣΥΡΙΖΑ). Η δυσκολία στη μελέτη του ΣΥΝ και του ΣΥΡΙΖΑ βρίσκεται μεταξύ άλλων στο γεγονός ότι τόσο ο ΣΥΝ όσο και ο ΣΥΡΙΖΑ αποτέλεσαν εκλογικές συμμαχίες και μετέπειτα κόμματα, κάτι που τα καθιστά δύσκολες και ταυτόχρονα εξαιρετικά ενδιαφέρουσες περιπτώσεις ανάλυσης. Για την κατανόηση και ερμηνεία της ταυτότητας του ΣΥΝ και του ΣΥΡΙΖΑ, κρίναμε απαραίτητο να αναλύσουμε και τα κόμματα από τα οποία προήλθαν και αποτέλεσαν με κάποιον τρόπο την ιδεολογική τους «μήτρα». Συγκεκριμένα, ασχοληθήκαμε με το

ΚΚΕ Εσωτερικού και την μετεξέλιξή του σε Ελληνική Αριστερά (ΕΑΡ). Αρχικό έναυσμα για την ενασχόλησή μας με την ριζοσπαστική Αριστερά στην Ελλάδα αποτέλεσε η εξαιρετικά ενδιαφέρουσα περίπτωση του ΣΥΡΙΖΑ. Ο ΣΥΡΙΖΑ που ως εκλογική συμμαχία περιείχε τον ΣΥΝ, κατάφερε μέσα σε μικρό χρονικό διάστημα να φτάσει το 36% και να ανέλθει στην εξουσία, καθιστώντας την περίπτωση του ΣΥΡΙΖΑ leader case στη μελέτη της ριζοσπαστικής Αριστεράς. Η εξαιρετική περίπτωση του ΣΥΡΙΖΑ σε εκλογικό επίπεδο, στο σύνολο της Ευρωπαϊκής Αριστεράς, μας ώθησε να ερευνήσουμε τον προγραμματικό του λόγο στη μακρά διάρκεια, όχι μόνο στο διάστημα των εξαιρετικών εκλογικών του επιδόσεων αλλά από την εποχή των προκατόχων του.

Χρησιμοποιώντας τη θεωρία της κομματικής αλλαγής των Harmel και Janda (1994) θέσαμε ως κεντρικό ερευνητικό ερώτημα προς εξέταση το αν τα κόμματα της ριζοσπαστικής Αριστεράς στην Ελλάδα διατηρούν τις προγραμματικές κατευθύνσεις και τις ιδεολογικές καταβολές των προκατόχων τους ή παρουσιάζουν αξιοσημείωτες αλλαγές. Η θεωρία των Harmel και Janda (1994: 265 – 266) βασίζεται στις εξής υποθέσεις: 1) Ενώ όλα τα κόμματα έχουν πολυάριθμους στόχους, το κάθε κόμμα έχει έναν «πρωταρχικό στόχο», ο οποίος ποικίλλει μεταξύ των κομμάτων και ίσως εντός των κομμάτων διαχρονικά. Τέτοιοι στόχοι περιλαμβάνουν τη μεγιστοποίηση ψήφων (votes), μεγιστοποίηση κυβερνητικού αξιώματος (office), αντιπροσωπευτικότητα / συμμετοχή των μελών και προάσπιση μιας πολιτικής / ιδεολογίας (policy). 2) Παρόλο που τα κόμματα αλλάζουν υπό κάποιες συνθήκες (όπως για παράδειγμα εσωκομματικές διαφωνίες ή αλλαγή ηγεσίας), οι πιο δραματικές και ευρείες αλλαγές θα συμβούν, όταν το κόμμα αντιμετωπίσει ένα εξωτερικό «σοκ» (external shock). Η αντίληψη αυτή πηγάζει από το γεγονός ότι τα κόμματα είναι συντηρητικές οργανώσεις, οι οποίες αλλάζουν μόνο όταν υπάρχει ένας ισχυρός λόγος και όχι απλά και μόνο για να αλλάξουν. Στην έρευνά μας το ΚΚΕ Εσωτερικού, η ΕΑΡ και ο ΣΥΝ αποτελούν κόμματα που έχουν ως κύριο στόχο την προώθηση μιας πολιτικής / ιδεολογίας (policy). Ο ΣΥΡΙΖΑ, όμως, από τον Ιούλιο του 2013 – έτος ίδρυσής του ως ενιαίο κόμμα - διαπιστώσαμε ότι προσανατολίζεται περισσότερο στην κατάκτηση της εξουσίας (office) παρά στην προώθηση πολιτικών όπως έπρατταν οι ΣΥΝ και ΚΚΕ Εσωτερικού / ΕΑΡ στο παρελθόν.

Όπως έχουμε ήδη αναφέρει, στην έρευνά μας εξετάσαμε τον προγραμματικό λόγο των ριζοσπαστικών αριστερών κομμάτων στην Ελλάδα, λαμβάνοντας υπόψη κάποια από τα χαρακτηριστικά της ριζοσπαστικής Αριστεράς που προτείνουν οι Amini (2015) και Fagerholm (2016): συγκεκριμένα μελετήσαμε αν τα κόμματα της

ανανεωτικής/ριζοσπαστικής Αριστεράς στην Ελλάδα ασκούν έντονη κριτική σε υπερεθνικούς οργανισμούς όπως το ΝΑΤΟ και το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (IMF) και αν υπερασπίζονται με θέρμη πτυχές των πολιτικών της «Νέας Αριστεράς», όπως είναι ο περιβαλλοντισμός και ο φεμινισμός (Amini, 2015:12). Επιπροσθέτως, ερευνήσαμε αν τα υπό εξέταση κόμματα ανταποκρίνονται σε κάποια από τα χαρακτηριστικά που προτείνει, συγκλίνοντας με την προσέγγιση του Amini, ο Fagerholm (2016) και συγκεκριμένα αν ο ΣΥΝ / ΣΥΡΙΖΑ και οι ΚΚΕ Εσωτερικού/ΕΑΡ είναι οικολογικά, φεμινιστικά, πολυπολιτισμικά και ευρωσκεπτικιστικά κόμματα.

Η κεντρική θέση που αναπτύχθηκε στην διατριβή έχει δύο όψεις: Αφενός, υπάρχει ιδεολογική και προγραμματική συνέχεια ανάμεσα στην αρχική ιδεολογική – αξιακή μήτρα (ΚΚΕ Εσωτερικού / ΕΑΡ) και στην ιδεολογική – αξιακή συγκρότηση του ΣΥΝ και ΣΥΡΙΖΑ. Αιτήματα όπως η καθιέρωση του 35ωρου, η θέση κατά του ΝΑΤΟ, η στήριξη των μικρομεσαίων επιχειρήσεων, ο διαχωρισμός Κράτους – Εκκλησίας, η ενίσχυση των αντιπροσωπευτικών Θεσμών και κυρίως του Κοινοβουλίου και η απλή αναλογική παραμένουν αναλλοίωτα στον προγραμματικό λόγο της ριζοσπαστικής Αριστεράς από το ΚΚΕ Εσωτερικού έως τον ΣΥΡΙΖΑ. Η οικονομική πολιτική του ΣΥΝ/ΣΥΡΙΖΑ αναπαράγει τις κύριες θέσεις του ΚΚΕ Εσωτερικού / ΕΑΡ ενώ σε επίπεδο ιδεολογίας και στρατηγικής, ο μαρξισμός και ο σοσιαλισμός με ελευθερία και δημοκρατία διαπνέουν την κεντρική φιλοσοφία του ΣΥΝ/ΣΥΡΙΖΑ ως κληρονομιά τους από το ΚΚΕ Εσωτερικού / ΕΑΡ.

Στο πλαίσιο αυτής της συνέχειας, ο ΣΥΝ/ΣΥΡΙΖΑ ακολούθησε μία πορεία με σταθμούς ριζοσπαστικοποίησης που τον διαφοροποίησε σημαντικά από την αρχική ιδεολογική – αξιακή του μήτρα (ΚΚΕ Εσωτερικού / ΕΑΡ) χωρίς όμως να οδηγήσει στην ακύρωση των ιδεολογικών και προγραμματικών επιλογών της περιόδου του ΚΚΕ Εσωτερικού / ΕΑΡ. Σε προγραμματικό επίπεδο, ο ΣΥΡΙΖΑ διαφοροποιείται από το ΚΚΕ Εσωτερικού / ΕΑΡ ως προς την στάση του απέναντι στην Ευρώπη και την Ευρωπαϊκή Ένωση. Χωρίς να αποποιείται ποτέ τον φιλοευρωπαϊσμό που κληρονόμησε από το ΚΚΕ Εσωτερικού / ΕΑΡ, εντούτοις ο ΣΥΡΙΖΑ ασκεί εντονότερα αρνητική κριτική στην νεοφιλελεύθερη μορφή της Ευρωπαϊκής Ένωσης σε σχέση με τον ΣΥΝ. Με άλλα λόγια, ο ΣΥΡΙΖΑ εμφανίζεται σε προγραμματικό επίπεδο ήπια ευρωσκεπτικιστικός σε σχέση με τον ΣΥΝ και το φιλοευρωπαϊκό ΚΚΕ Εσωτερικού. Επιπλέον, ο ΣΥΡΙΖΑ προτάσσει τα ζητήματα πολιτισμικού φιλελευθερισμού και κοινωνικού κράτους με πιο ριζοσπαστικό τρόπο.

Παρατηρείται μία σύμπλευση στοιχείων του γενεαλογικού πυρήνα της ανανεωτικής αριστεράς με νέα στοιχεία που αφορούν θέματα πολιτισμικού φιλελευθερισμού και κοινωνικού κράτους που διατυπώνονται με ριζοσπαστικό τρόπο. Η έμφαση του ΣΥΝ στα δικαιώματα και τα θέματα ισότητας παραμένει και στο πρόγραμμα του ΣΥΡΙΖΑ, με τη διαφορά ότι προτεραιότητα στον λόγο του ΣΥΡΙΖΑ έχουν τα ζητήματα της μετανάστευσης, οι μετανάστες και τα ζητήματα σεξουαλικού προσδιορισμού και έμφυλων σχέσεων.

Για την περίοδο 1981 – 1986 το κόμμα αναφοράς στην παρούσα μελέτη είναι το Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδας Εσωτερικού. Το ΚΚΕ Εσωτερικού προήλθε από τη διάσπαση του ενιαίου Κομμουνιστικού Κόμματος μετά τον Φεβρουάριο του 1968. Η ιδεολογική του ταυτότητα υπήρξε η ελληνική εκδοχή του Ευρωκομμουνισμού, η ανανέωση της Αριστεράς και η επαγγελία ενός «σοσιαλισμού με ανθρώπινο πρόσωπο». Το 1987 ιδρύθηκε η Ελληνική Αριστερά (ΕΑΡ) ως μετεξέλιξη του ΚΚΕ Εσωτερικού και το 1988 το Κοινό Πρόγραμμα της συνεργασίας ΚΚΕ και ΕΑΡ οδήγησε στη δημιουργία του ΣΥΝ ως εκλογικής συμμαχίας ΚΚΕ και ΕΑΡ, μέχρι το 1991. Από το 1992 ο ΣΥΝ είναι πια ενιαίο κόμμα και στη συνέχεια βασική συνιστώσα του ΣΥΡΙΖΑ, ο οποίος γίνεται ενιαίο κόμμα τον Ιούλιο του 2013.

Ο ΣΥΡΙΖΑ ομοιάζει με το ΚΚΕ Εσωτερικού καθώς διατείνεται ότι είναι οργανωτικά ένα ενιαίο, μαζικό κόμμα ταξικά αγκυρωμένο στο εργατικό και ευρύτερα λαϊκό κίνημα, αλλά και με ρητές φεμινιστικές και οικολογικές στοχεύσεις που στηρίζεται στη μαρξική σκέψη» (ΣΥΡΙΖΑ, 2013: 16 - 17), διατηρώντας τον ίδιο στρατηγικό προσανατολισμό με το ΚΚΕ Εσωτερικού που είναι ο σοσιαλισμός και ιδιαίτερος ο σοσιαλισμός με δημοκρατία και ελευθερία. Μοναδική διαφορά με το ΚΚΕ Εσωτερικού είναι η απαλοιφή του όρου αυτοδιαχείριση στη στρατηγική του σοσιαλισμού.

Η κληρονομιά του ΣΥΡΙΖΑ από το ΚΚΕ Εσωτερικού εμπεριέχει – σε επίπεδο προγραμματικό - τα χαρακτηριστικά της μαζικότητας, της πολυτασικότητας, του σχεδίου κοινωνικής και παραγωγικής ανασυγκρότησης για την Ελλάδα που ο ΣΥΡΙΖΑ τα συνδέει από το 2012 και μετά, με νέα αιτήματα στην εναλλακτική του πρόταση για ανατροπή του Μνημονίου και διαγραφή του μεγαλύτερου μέρους του ελληνικού χρέους. Τέλος, ενδιαφέρον στοιχείο στην ιδεολογία του ΣΥΡΙΖΑ αποτελεί η έμφαση στα ποικίλα κοινωνικά κινήματα από τα οποία αντλεί ιδέες και αιτήματα (φοιτητικό, φεμινιστικό, οικολογικό) και στον αγώνα για απαλοιφή κάθε είδους διάκρισης με βάση το φύλο, το χρώμα του δέρματος, την καταγωγή, τις θρησκευτικές πεποιθήσεις και τις

σεξουαλικές προτιμήσεις. Στο ίδιο πνεύμα, παρόμοια έμφαση στα κοινωνικά κινήματα και τα ζητήματα πολιτισμικού φιλελευθερισμού δίνει και το ΚΚΕ Εσωτερικού ως αλληλέγγυο στις αγωνιζόμενες μειονότητες και σε όσους μάχονται ενάντια σε κάθε μορφής ρατσισμό για την κατάργηση των κοινωνικών, φυλετικών και θρησκευτικών διακρίσεων (Μπανιάς, 1986:6).

Σε προγραμματικό επίπεδο, τόσο η οικονομική κρίση όσο και η προοπτική της εξουσίας επέδρασε στον προγραμματικό λόγο του ΣΥΡΙΖΑ φαινομενικά μόνο, δίνοντας το κόμμα βαρύτητα στα θέματα της οικονομίας και των κοινωνικών παροχών εξαιτίας της συγκυρίας της οικονομικής κρίσης, ωστόσο η ίδια η ιδεολογία του κόμματος το «εμπόδισε» να προσαρμοστεί στις επιταγές των Ευρωπαϊών εταίρων, αναφορικά με τις διαπραγματεύσεις και να μετεξελιχθεί σε κάτι διαφορετικό από ένα κόμμα της ριζοσπαστικής Αριστεράς. Ο ρόλος της ιδεολογίας επιδρά σημαντικά στη διαμόρφωση των προγραμμάτων της ριζοσπαστικής Αριστεράς. Η ριζοσπαστική Αριστερά στην Ελλάδα επιβεβαιώνει σε μεγάλο βαθμό τα χαρακτηριστικά των μοντέλων των Amini (2015) Fagerholm (2016) καθώς αποτελείται από κόμματα που είναι οικολογικά, φεμινιστικά και πολυπολιτισμικά. Ο ΣΥΝ και ο ΣΥΡΙΖΑ «κουβαλώντας» ιστορικές κληρονομίες από το ΚΚΕ Εσωτερικού και τη μετεξέλιξη του σε ΕΑΡ, ενσωματώνουν στο αξιακό τους προφίλ πτυχές πολιτικών της «Νέας Αριστεράς». Σε αντίθεση, όμως, με τον χαρακτηρισμό των κομμάτων της ριζοσπαστικής Αριστεράς ως ευρωσκεπτικιστικά από τον Fagerholm (2016), οι όψεις και παραλλαγές της ριζοσπαστικής Αριστεράς στην Ελλάδα δεν επιβεβαιώνουν τον ανωτέρω χαρακτηρισμό. Οι θέσεις του ΚΚΕ Εσωτερικού και μετέπειτα ΕΑΡ για την Ευρώπη και την Ευρωπαϊκή Ένωση σχεδόν αυτούσιες εμφανίζονται στο πρόγραμμα του ΣΥΝ και με ελάχιστες παραλλαγές στο πρόγραμμα του ΣΥΡΙΖΑ. Ο ΣΥΡΙΖΑ προέρχεται από μια ιδιάζουσα πολιτική μήτρα. Γενεαλογικά ανάγεται στο ευρωκομμουνιστικό ΚΚΕ Εσωτερικού που μετά τη διάσπαση του 1968 και στη διάρκεια της Δικτατορίας επαναξιολόγησε την Ευρώπη ως εγγύηση δημοκρατικής σταθεροποίησης μετά από δεκαετίες καχεκτικής δημοκρατίας (Μπαλαμπανίδης, 2019: 360). Τον Ιούνιο του 1975, το ΚΚΕ εσωτερικού παρακολουθεί στενά τη διαδικασία αίτησης για την πλήρη ένταξη της χώρας στην ΕΟΚ. Η Αυγή αφιερώνει σελίδες της στη «φυσιογνωμία» και την «οικονομική δύναμη» της ΕΟΚ και στη «θέση των ΚΚ της Δυτικής Ευρώπης» για την ενοποίηση (Αυγή, 1975)²⁰⁸.

²⁰⁸ «ΕΟΚ: η φυσιογνωμία, η οικονομική της δύναμη – και η θέση των ΚΚ Δυτικής Ευρώπης», Η Αυγή, 13 Ιουνίου 1975

Το ΚΚΕ Εσωτερικού υπερψηφίζει το 1979 την ένταξη της χώρας στην ΕΟΚ, αντιτάσσοντας σε ΚΚΕ και ΠΑΣΟΚ που καταψήφισαν το επιχείρημα ότι η ένταξη στην ΕΟΚ σημαίνει την είσοδο σε ένα θεσμικό πλέγμα «ορατό» και υποκείμενο στην επιρροή των δημοκρατικών δυνάμεων (ΚΚΕ Εσωτερικού, 1980²⁰⁹). *«Η ΕΟΚ δεν είναι ούτε κόλαση ούτε παράδεισος αλλά ένα νέο πεδίο ταξικού αγώνα»* θα πει ο Λεωνίδας Κύρκος το 1984. Και θα συνεχίσει λέγοντας ότι *«Το ΚΚΕ Εσωτερικού είναι η μόνη πολιτική δύναμη στην Ελλάδα, που έχει αυτή τη γραμμή. Που συνδέει τους αγώνες των Ελλήνων εργαζομένων με την αλλαγή στην Ευρώπη»* (Κύρκος, 1984).

Στα τέλη της δεκαετίας του 1980, η ΕΑΡ ως μετεξέλιξη του ΚΚΕ Εσωτερικού αποδεχόταν τις βασικές ελευθερίες που εγκαθίδρυε η Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη. Ο σταθερός ευρωπαϊκός προσανατολισμός είναι ζωτικής σημασίας θέση στο πρόγραμμα της ανανεωτικής Αριστεράς, διαχρονικά, από το ΚΚΕ Εσωτερικού. *«Η ευρωπαϊκή προοπτική αποτελεί στρατηγικό στοιχείο της πολιτικής του ΚΚΕ Εσωτερικού και ο χώρος της κοινοτικής Ευρώπης είναι σήμερα ο πλουσιότερος σε παραδόσεις δημοκρατικών αγώνων και δημοκρατικών Θεσμών»* θα πει ο Γιάννης Μπανιάς στην ομιλία του στο 4ο Συνέδριο (Μπανιάς, 1986: 6, 8) ενώ ο Λεωνίδας Κύρκος αντιμετωπίζει το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο ως έναν *«γόνιμο χώρο συνθέσεων»* (Κύρκος, 1986:8). Ενδιαφέρον παρουσιάζει και η στάση του ΣΥΡΙΖΑ απέναντι στην Ευρώπη. Στην περίπτωση του ΣΥΝ, ο ευρωπαϊκός προσανατολισμός του κόμματος είναι αδιαμφισβήτητος. Ο ΣΥΝ εμφανίζεται ως ένα άκρως φιλοευρωπαϊκό κόμμα, αποκτώντας μια κριτική στάση απέναντι στην Ευρώπη από το 1996, διατηρώντας όμως πάντα τη θέση του υπέρ της τοποθέτησης της Ελλάδας εντός της Ευρώπης. Τον φιλοευρωπαϊσμό του ΣΥΝ διαδέχεται ένας ήπιος ευρωσκεπτικισμός του ΣΥΡΙΖΑ κατά την περίοδο της οικονομικής κρίσης, περίοδος που οξύνεται και το αντι-νεοφιλελεύθερο πνεύμα του κόμματος.

Στην περίπτωση του ΣΥΡΙΖΑ, το κόμμα εμφανίζει να έχει μια αμφιλεγόμενη στάση σε ό,τι αφορά το ζήτημα της Ευρώπης, καθώς την αντιμετωπίζει ως ένα πεδίο στο οποίο να μην μπορούν να συμπορευτούν οι δυνάμεις της Αριστεράς, αλλά κρίνεται απαραίτητο να εξαλειφθούν οι υπάρχουσες έντονες κοινωνικές, οικονομικές, πολιτικές ακόμα και πολιτιστικές ανισότητες. Ο άξονας της Ευρώπης / Ευρωπαϊκής Ένωσης ενώ εμφανίζει τις μεγαλύτερες διαφοροποιήσεις στη μελέτη μας, επιβεβαιώνοντας την 3η υπό εξέταση θέση, δεν επιβεβαιώνει ευρωσκεπτικιστικές θέσεις της ριζοσπαστικής

²⁰⁹ Παρατίθεται στο Μπαλαμπανίδης, 2019:360.

Αριστεράς στο σύνολο της. Ο ΣΥΡΙΖΑ εμφανίζει μία αμφίθυμη στάση απέναντι στην Ευρώπη, στάση που οξύνεται από το 2012 και κορυφώνεται στη διάρκεια του 2015, μετατρέποντάς τον σε ένα ήπια ευρωσκεπτικιστικό κόμμα αλλά σε καμία περίπτωση δεν απορρίπτει την Ευρώπη και τους Θεσμούς της, καθώς υποστηρίζει μία Ευρώπη της συνεργασίας, της ειρήνης και της αλληλεγγύης, ακριβώς όπως το ΚΚΕ Εσωτερικού, η ΕΑΡ και ο ΣΥΝ. Ενδεχομένως, ο σταθερός ευρωπαϊκός προσανατολισμός, ως αδιάλειπτο στοιχείο της ταυτότητας των κομμάτων της ριζοσπαστικής Αριστεράς στην Ελλάδα, απέτρεψε τον Αλέξη Τσίπρα τον Ιούλιο του 2015 να εφαρμόσει το αποτέλεσμα του δημοψηφίσματος.

Στην ιδεολογική και αξιακή συνέχεια του ΣΥΝ/ΣΥΡΙΖΑ με το ΚΚΕ Εσωτερικού / ΕΑΡ διακρίναμε τέσσερις κρίσιμες τομές στην προγραμματική μετεξέλιξη της ανανεωτικής / ριζοσπαστικής Αριστεράς: το 2000, το 2003, το 2009 και το 2013.

2000: Κοινωνικό – κινηματικό προφίλ. Η περίοδος 2000 – 2003 (τέταρτη περίοδος στην έρευνά μας) σηματοδοτεί την περίοδο που ο Συνασπισμός προσανατολίζεται προς τα Αριστερά, επιδιώκοντας να συνομιλήσει με τα κοινωνικά κινήματα και να ενσωματώσει νέες, πιο ριζοσπαστικές και «αριστερές» ιδέες και αξίες στον προγραμματικό του λόγο. Κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου, ο ΣΥΝ εμφανίζει μια περισσότερο συγκροτημένη κομματική φυσιογνωμία από αυτή των προηγούμενων περιόδων που χαρακτηρίζεται ρευστή και αντιφατική. Η εκλογική διακήρυξη του ΣΥΝ το 2000 αποτελεί την πρώτη τομή στο πρόγραμμα του κόμματος αναφορικά με τον άξονα του πολιτισμικού φιλελευθερισμού και του κοινωνικού κράτους, καθώς οι αυξημένες αναφορές και η ανάδειξη θεματικών που άπτονται των δικαιωμάτων, των μεταναστών και της ισότητας των φύλων και της οικολογίας, αναδεικνύουν μια ριζοσπαστική αριστερή προσέγγιση του κόμματος.

2003: Αριστερή κινηματική στροφή, ανανεωμένη, περισσότερο συγκροτημένη κομματική φυσιογνωμία. Το προγραμματικό συνέδριο του ΣΥΝ το 2003 αποτελεί τη δεύτερη τομή στην εξέλιξη του προγραμματικού λόγου του κόμματος καθώς συντελούνται τέσσερις αλλαγές που σηματοδοτούν την αριστερή στροφή του: 1) αλλαγή του ονόματος του κόμματος από Συνασπισμός της Αριστεράς και της Προόδου σε Συνασπισμό της Αριστεράς, των Κινήματων και της Οικολογίας, 2) υπερτέρηση για πρώτη φορά των αρνητικών αναφορών στην Ευρώπη και την Ευρωπαϊκή Ένωση, διατηρώντας όμως τον φιλοευρωπαϊκό του προσανατολισμό, 3) επιστροφή του κόμματος στις ιδεολογικές του ρίζες καθώς προσδοκά να επαναθεμελιώσει τις

δεσμεύσεις του που ετέθησαν στην απόφαση του ιδρυτικού συνεδρίου του ΣΥΝ το 1992 και 4) αναζήτηση της ταυτότητας του κόμματος στα κοινωνικά κινήματα. Βασικό στοιχείο της «αριστερής στροφής» ήταν και η δημιουργία του «Χώρου Διαλόγου και Κοινής Δράσης της Αριστεράς» που προηγήθηκε, το 2001 καθώς και η συγκρότηση του Συνασπισμού της Ριζοσπαστικής Αριστεράς το 2004. Από το 2003 λοιπόν, ο ΣΥΝ δείχνει να μετεξελίσσει την ταυτότητά του σε σαφώς αριστερή κατεύθυνση.

Την περίοδο 2004 – 2007 θα λέγαμε πως ξεκίνησαν οι ζυμώσεις για την μετεξέλιξη του ΣΥΝ από ένα μικρό κόμμα στο μεγάλο, πολυσυλλεκτικό κόμμα του ΣΥΡΙΖΑ, ένα κόμμα «κυβερνητικής κλίσης». Από το 2004 και μετά παρατηρούμε μία σημαντική – κατακόρυφη θα λέγαμε - μείωση των αναφορών για την Ευρώπη και την Ευρωπαϊκή Ένωση στα κείμενα των εκλογικών διακηρύξεων του ΣΥΝ. Θα χρειαστεί να μελετήσει κανείς τη διακήρυξη του ΣΥΡΙΖΑ για τις εκλογές του Σεπτεμβρίου του 2015 για να διαπιστώσει εκ νέου αύξηση των αναφορών του κόμματος στον άξονα της Ευρώπης, στα επίπεδα του 2000. Επιπλέον, από το 2007 το πλαίσιο αναφοράς στο «αφήγημα» του ΣΥΝ για την Ευρώπη εμπεριέχει σε μεγαλύτερο βαθμό απ' ότι στο παρελθόν την έννοια του νεοφιλελευθερισμού.

Η στρατηγική του ΣΥΡΙΖΑ το 2007 με στόχο τους νεότερους ψηφοφόρους και η επιμονή του κόμματος σε θέματα προστασίας του περιβάλλοντος, τράβηξε το ενδιαφέρον να ασχοληθούν και τα άλλα κόμματα με το θέμα αυτό και αναμφίβολα έφερε ικανοποιητικά εκλογικά αποτελέσματα αφού ο ΣΥΡΙΖΑ συγκέντρωσε 5,04% και 361.101 ψήφους, εξέλεξε 14 Βουλευτές διπλάσιους από ότι στις εκλογές του 2004 (6) και αναδείχθηκε τρίτο κόμμα στους νέους για πρώτη φορά. Οι μαρξιστικές αναφορές και το μαρξιστικό «λεξιλόγιο» επεκτείνονται εκτός από τα κείμενα των συνεδρίων του ΣΥΝ και ειδικά την Πολιτική Απόφαση του Προγραμματικού Συνεδρίου το 2003 και στην εκλογική διακήρυξη υποδηλώνοντας με σαφή τρόπο πως η εκλογική συμμαχία του ΣΥΡΙΖΑ ανήκει ξεκάθαρα στον αριστερό χώρο και διαπνέεται από τις μαρξιστικές ιδέες. Τον Φεβρουάριο του 2008 ο Αλέξης Τσίπρας διαδέχεται τον Αλέκο Αλαβάνο στην ηγεσία του ΣΥΝ. Ο Αλέκος Αλαβάνος έδωσε μία ξεκάθαρη αριστερή ταυτότητα στον ΣΥΝ, ανανεώνοντας τον ΣΥΝ με το άνοιγμα προς τα κοινωνικά κινήματα και τη νεολαία, διατηρώντας όμως τη μικρή εμβέλεια του κόμματος. Ο Αλέξης Τσίπρας ήταν εκείνος που έδωσε την ώθηση που έλειπε ώστε ο ΣΥΝ, ως πυρήνας του ΣΥΡΙΖΑ να μετατραπεί από niche σε mainstream κόμμα.

Ο προσανατολισμός του ΣΥΝ φαίνεται πιο ξεκάθαρος στο 5ο Τακτικό του Συνέδριο το 2008 καθώς δείχνει να αποκτά μια περισσότερο διακριτή φυσιογνωμία στο

πολιτικό πεδίο συγκριτικά με το παρελθόν, ως ένα φιλοευρωπαϊκό κόμμα της ριζοσπαστικής Αριστεράς που αντιτίθεται στο νεοφιλελευθερισμό, μάχεται για τη διασφάλιση των δικαιωμάτων και ενδιαφέρεται για ζητήματα οικολογίας. Το νέο στοιχείο που εισάγεται στις προτάσεις του ΣΥΝ για την οικονομία είναι ο δημόσιος έλεγχος της κίνησης των διεθνών κεφαλαίων και ξένων επενδύσεων και η απαίτηση για έλεγχο του δημοσίου επί του χρηματοπιστωτικού συστήματος με στόχο την παρεμπόδιση των τραπεζών να λειτουργούν ληστρικά απέναντι στους καταναλωτές. Υπό μία έννοια, το 5ο Συνέδριο προετοίμασε το κόμμα για την επικείμενη άνοδό του στη διάρκεια της οικονομικής κρίσης. Η οικονομική κρίση προσάρμοσε την πολιτική του ΣΥΝ ως μοναδική ευκαιρία για τη ριζοσπαστική Αριστερά να επιβληθεί στην εκλογική ατζέντα σαν φορέας που θα «προστατέψει» τα φτωχά και αδύναμα στρώματα, τα «θύματα» της κρίσης. Ο ΣΥΡΙΖΑ από το 2007 και έπειτα προτάσσει τα οικονομικά ζητήματα στις εκλογικές του διακηρύξεις. Μέχρι τότε, ο ΣΥΝ και ο ΣΥΡΙΖΑ έδιναν την εικόνα ενός κόμματος που προτεραιότητα είχε την προώθηση θεμάτων που ανήκουν στον άξονα του πολιτισμικού φιλελευθερισμού. Η έλευση της οικονομικής κρίσης το 2009 λειτουργεί ως έναυσμα για την προγραμματική ωρίμανση του ΣΥΡΙΖΑ καθώς παρουσιάζει περισσότερο συνεκτικές θέσεις σε σχέση με τον ΣΥΝ. Ενώ ο ΣΥΝ παρουσιάζεται ως ένα κόμμα της ριζοσπαστικής, κινηματικής και οικολογικής Αριστεράς, στο καταστατικό του ΣΥΡΙΖΑ απουσιάζει ο οικολογικός χαρακτήρας του κόμματος καθώς και η αξία της πολιτικής οικολογίας. Επιπλέον, σε επίπεδο εκπροσώπησης οι επαγγελματιοβιοτέχνες του ΣΥΝ αντικαθίστανται από τους αυτοαπασχολούμενους του ΣΥΡΙΖΑ. Ο ΣΥΡΙΖΑ εμφανίζει ένα περισσότερο πολυσυλλεκτικό προφίλ, πιο ανοικτό στους ψηφοφόρους με πρόθεση να οικοδομήσει ένα πλουραλιστικό και κινηματικό προφίλ, δίνοντας λιγότερο έμφαση στο ρόλο της γυναίκας σε σύγκριση με τον ΣΥΝ.

2009: Προγραμματική ωρίμανση, περισσότερο ευρωσκεπτικιστικός και κριτικός ΣΥΡΙΖΑ. Το 2009 αποτελεί την τρίτη τομή στην προγραμματική μετεξέλιξη της ριζοσπαστικής Αριστεράς καθώς για πρώτη φορά γίνεται αναφορά στην οικονομική κρίση που λειτούργησε ως «εξωτερικό σοκ» στον προγραμματικό λόγο του ΣΥΡΙΖΑ, καθώς δόθηκε ιδιαίτερη έμφαση στον άξονα της οικονομίας και στην έννοια του νεοφιλελευθερισμού, όχι ως αφηρημένη πηγή προβλημάτων αλλά ως κατεξοχήν αιτία της οικονομικής κρίσης. Η οικονομική κρίση ως εξωτερικό σοκ λειτούργησε σε παρόμοιο επίπεδο με την πτώση του Υπαρκτού Σοσιαλισμού, επιδρώντας στον προγραμματικό λόγο της ελληνικής ανανεωτικής Αριστεράς. Ο ΣΥΡΙΖΑ

αναβαπτίστηκε ως ο πολιτικός φορέας που προστατεύει τα θύματα της κρίσης και αποτελεί μοναδική λύση στα προβλήματα που έφεραν τα Μνημόνια και η κακοδιαχείριση των προηγούμενων κυβερνήσεων του «δικομματισμού». Επιπλέον, παρατηρείται αύξηση των αναφορών στα ζητήματα πολιτισμικού φιλελευθερισμού και έντονης κριτικής σε υπερεθνικούς οργανισμούς όπως το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (IMF), επιβεβαιώνοντας το χαρακτηρισμό του Amini (2015) για τα κόμματα της ριζοσπαστικής Αριστεράς.

Ο ΣΥΡΙΖΑ ανταποκρίνεται στο μοντέλο του «Alternation model», ως ένα κόμμα που άλλαξε τις θέσεις του ως απάντηση στην εξωτερική πίεση (Budge, 1994). Τα μοτίβα διχασμού και έντονης κριτικής θα εξακολουθήσουν να εμφανίζονται στα κείμενα του ΣΥΡΙΖΑ, με αποκορύφωμα τις διπλές εκλογές Μαΐου – Ιουνίου 2012. Το 2012 χαρακτηρίζεται κομβικό για τη μελέτη του άξονα του κοινωνικού κράτους, καθώς διαπιστώνουμε αλλαγή του πλαισίου αναφοράς και αυξημένη βαρύτητα των κοινωνικών ζητημάτων, διαμορφώνοντας ένα ταξικό ερμηνευτικό πλαίσιο της κρίσης στο λόγο του ΣΥΡΙΖΑ, μεταθέτοντας τον και πάλι στα αριστερά.

Η ξαφνική εκτόξευση των ποσοστών του ΣΥΡΙΖΑ και η ανάδειξή του ως «σημαντικό» πλέον κόμμα για την πολιτική κατάσταση της χώρας ήρθε ως απόρροια πολλών γεγονότων με κύρια την απογοήτευση των ψηφοφόρων από τα κυρίαρχα μέχρι τότε κόμματα του ΠΑΣΟΚ και της ΝΔ αλλά και της αδυναμίας τους να προσφέρουν λύσεις για την αντιμετώπιση της οικονομικής κρίσης που έπληξε την χώρα. Ο ΣΥΡΙΖΑ κατάφερε να γίνει αποδέκτης αυτής της οργής του εκλογικού σώματος. Η ενεργή συμμετοχή του στα κινήματα των «Αγανακτισμένων» και του «Δεν πληρώνω» καθώς και η εκτεταμένη χρήση των «κοινωνικών δικτύων» (social media) όπως το Facebook και το Twitter από την πλευρά του κόμματος της ριζοσπαστικής Αριστεράς είναι δύο από τα στοιχεία που έδωσαν ώθηση στα εκλογικά ποσοστά του.

Την περίοδο 2012 - 2015, ο ΣΥΡΙΖΑ στήριξε τον πολιτικό του λόγο σε τρεις πυλώνες: στην ερμηνεία της κρίσης, στο ρόλο της Ευρωπαϊκής Ένωσης και στην προβολή ενός συνεκτικού πολιτικού προγράμματος που στηρίζει τα «θύματα» της οικονομικής κρίσης. Οι διακηρύξεις του ΣΥΡΙΖΑ για τις διπλές εκλογές Μαΐου - Ιουνίου 2012 παρουσιάζουν έντονο ενδιαφέρον, καθώς παρατηρούνται οι περισσότερες αναφορές στην Οικονομία από το 1987 και μια αριστερή ταξική στροφή του κόμματος, στη χρήση θετικών αναφορών στη μαρξιστική ανάλυση. Στην εκλογική διακήρυξη του Ιουνίου του 2012, ο αριστερός λόγος του ΣΥΡΙΖΑ γίνεται περισσότερο ταξικός. Σημαντικό στοιχείο αποτελεί το γεγονός ότι η απαλλαγή από το χρέος που

αναφέρεται στο πρόγραμμα για τις εκλογές του Μαΐου 2012 μετατρέπεται σε αναδιαπραγμάτευση του χρέους, υποδηλώνοντας την ετοιμότητα, ίσως, του ΣΥΡΙΖΑ να υιοθετήσει περισσότερο πραγματιστικές θέσεις δεδομένης της διαφαινόμενης πιθανότητας να κυβερνήσει στο μέλλον. Χρησιμοποιώντας το σύνθημα «κανένας μόνος στην κρίση» και στη βάση ισοτιμίας, οι προτάσεις του ΣΥΡΙΖΑ για την οικονομία απορρίπτουν τη νεοφιλελεύθερη λογική που διέπει το κοινό νόμισμα με το σύνθημα «καμία θυσία για το ευρώ».

2013: Ο ΣΥΡΙΖΑ ως συνέχεια και τομή στην πορεία της ελληνικής ανανεωτικής Αριστεράς. Το 2013 αποτελεί την τέταρτη τομή στην προγραμματική εξέλιξη της ριζοσπαστικής Αριστεράς καθώς το κείμενο της πολιτικής απόφασης του ιδρυτικού συνεδρίου του ενιαίου ΣΥΡΙΖΑ περιλαμβάνει 38 μαρξιστικές αναφορές με την κατάργηση του μνημονίου, τη διαγραφή του χρέους και τον δημόσιο έλεγχο των επιχειρήσεων να αποτελούν τα κύρια αιτήματα όσον αφορά την οικονομία. Επιπλέον, μαρξιστική χροιά δίνεται και σε ζητήματα πολιτισμικού φιλελευθερισμού όπως το πρόβλημα της μετανάστευσης. Ο ΣΥΡΙΖΑ προσαρμόζει το πρόγραμμά του εξαιτίας της οικονομικής κρίσης, προτάσσοντας τα θέματα της οικονομικής πολιτικής, δίνοντας όμως μία περισσότερο αριστερή και μαρξιστική κατεύθυνση καθώς η οικονομική κρίση αντιμετωπίζεται κυρίως ως συνέπεια του νεοφιλελευθερισμού και του καπιταλιστικού συστήματος που στοχεύει στη συσσώρευση πλούτου. Ο αγώνας αποκτά ξανά ταξικά χαρακτηριστικά στο λόγο του ΣΥΡΙΖΑ και η ιδεολογική του υπόσταση επιστρέφει στις ιδέες του μαρξισμού, όμοιες με τον αξιακό πυρήνα του ΚΚΕ Εσωτερικού, εμποτισμένες με τις εμπειρίες του εργατικού και αριστερού κινήματος του 19ου, του 20ου και του 21ου αιώνα. Σταθερός στόχος του ΣΥΡΙΖΑ παραμένει το σύνθημα του ΣΥΝ και του ΚΚΕ Εσωτερικού / ΕΑΡ για κοινωνικό μετασχηματισμό στην κατεύθυνση του Σοσιαλισμού με Δημοκρατία και Ελευθερία. Ο ΣΥΡΙΖΑ δεν εμφανίζεται ως ένα ριζοσπαστικό, ανταγωνιστικό και ανατρεπτικό κόμμα με ευρωπαϊκό προσανατολισμό όπως ο ΣΥΝ αλλά ως ένα κόμμα που χαρακτηρίζεται από έναν κεντρικό οικονομικό στόχο, ένα «ενιαίο, μαζικό, δημοκρατικό και πολυτασικό κόμμα της σύγχρονης Αριστεράς για την ενίσχυση ενός ήδη ισχυρού, λαϊκού ρεύματος ανατροπής με στόχο την κατάργηση των μνημονίων, τη διαγραφή του μεγαλύτερου μέρους του χρέους και την εφαρμογή ενός προγράμματος κοινωνικής και παραγωγικής ανόρθωσης.

Η άνοδος του ΣΥΡΙΖΑ στην εξουσία τον Ιανουάριο του 2015 εγκαινίασε ίσως την πιο ασταθή περίοδο στην ιστορία της μεταπολιτευτικής Ελλάδας. Το πυκνό σε

ένταση και γεγονότα εξάμηνο Ιανουαρίου – Ιουνίου 2015 οδήγησε στην κορύφωση του «δραματικού» δημοψηφίσματος τον Ιούλιο του 2015, στην υπογραφή του τρίτου Μνημονίου, στη διάσπαση του ΣΥΡΙΖΑ και τη δημιουργία της ΛΑΕ και στην επανεκλογή του ΣΥΡΙΖΑ τον Σεπτέμβριο. Από την ανάληψη της εξουσίας, η Κυβέρνηση ΣΥΡΙΖΑ – ΑΝΕΛ έμοιαζε να λογοδοτεί στον Ελληνικό λαό και στους Ευρωπαϊκούς Θεσμούς που είχαν θέση ισχύος, με πολλά προβλήματα στην επικοινωνία και στα πρόσωπα που κατείχαν θέσεις κλειδιά στην Κυβέρνηση, όπως ο αμφιλεγόμενος Υπουργός Οικονομικών Γιάνης Βαρουφάκης. Το εξάμηνο των διαπραγματεύσεων λειτούργησε ως επιταχυντής εξέλιξεων στον ΣΥΡΙΖΑ. Μετά το δημοψήφισμα, το κόμμα δεν θα παρέμενε το ίδιο καθώς υπήρξε αλλαγή τόσο σε οργανωτικό (αποχώρηση αριστερής πτέρυγας και ίδρυση ΛΑΕ), όσο και σε προγραμματικό επίπεδο. Ο ΣΥΡΙΖΑ δεν απεμπόλησε το παρελθόν του αλλά στράφηκε εκ νέου προς τα αριστερά σε επίπεδο προγραμματικού λόγου, όπως αποτυπώνεται στην εκλογική διακήρυξη που ακολούθησε την υπογραφή του τρίτου Μνημονίου, τον Σεπτέμβριο του 2015. Σε επίπεδο πρακτικής πολιτικής, η υπογραφή του τρίτου Μνημονίου ερμηνεύεται ως μετάλλαξη του ΣΥΡΙΖΑ και απεμπόληση των ιδεολογικών του καταβολών (Συνέντευξη 12).

Ο ΣΥΝ/ΣΥΡΙΖΑ συνιστά ριζοσπαστικοποιημένη εκδοχή και μετεξέλιξη του ΚΚΕ Εσωτερικού / ΕΑΡ σε επίπεδο προγραμματικού λόγου. Χρησιμοποιώντας την ποιοτική ανάλυση περιεχομένου εξετάσαμε την εξέλιξη του προγραμματικού λόγου του ΚΚΕ Εσωτερικού / ΕΑΡ, του ΣΥΝ και του ΣΥΡΙΖΑ ως προς πέντε άξονες: *Οικονομία, Κοινωνικό Κράτος, Ευρώπη / Ευρωπαϊκή Ένωση, Πολιτισμικό Φιλελευθερισμό και Ιδεολογία*. Ο άξονας της Ευρώπης / Ευρωπαϊκής Ένωσης εμφανίζει τη μεγαλύτερη διαφοροποίηση σε σχέση με τους άλλους άξονες ανάλυσης. Η οικονομία τίθεται ως προτεραιότητα στο πρόγραμμα του κόμματος από το 2007 και έπειτα, κάτι που επιβεβαιώνει τη θέση μας ότι η οικονομική κρίση λειτούργησε ως «εξωτερικό σοκ» στην προγραμματική αλλαγή του ΣΥΝ και του ΣΥΡΙΖΑ. Το Δημοψήφισμα και το ταραχώδες εξάμηνο των διαπραγματεύσεων που προηγήθηκε, επέδρασε στο πρόγραμμα του ΣΥΡΙΖΑ, μεταθέτοντάς το «πιο αριστερά», ενισχύονται τις θέσεις του για το κοινωνικό κράτος και τον πολιτισμικό φιλελευθερισμό.

Όπως προαναφέραμε, οι κρίσιμοι άξονες στη μελέτη του προγραμματικού λόγου της ριζοσπαστικής Αριστεράς που εντείνουν την μερική ριζοσπαστικοποίηση στο λόγο του ΣΥΝ/ΣΥΡΙΖΑ αφορούν την Ευρώπη / Ευρωπαϊκή Ένωση, το κοινωνικό Κράτος και τον πολιτισμικό φιλελευθερισμό. Το 2012 χαρακτηρίζεται κομβικό έτος

για τη μελέτη του άξονα του κοινωνικού κράτους, καθώς διαπιστώνουμε αλλαγή του πλαισίου αναφοράς και αυξημένη βαρύτητα των κοινωνικών ζητημάτων στον προγραμματικό λόγο του ΣΥΡΙΖΑ. Τελευταία φορά που τα ζητήματα του κοινωνικού κράτους είχαν προτεραιότητα στο λόγο του κόμματος ήταν στο εκλογικό μανιφέστο του 2000. Το κοινωνικό κράτος αποκτά ειδικό βάρος στο πρόγραμμα του κόμματος για τις εκλογές του Μαΐου 2012, ιδωμένο στο πλαίσιο του νεοφιλελευθερισμού. Ενώ ο ΣΥΝ δίνει περισσότερο έμφαση στο ρόλο της γυναίκας, στις φεμινιστικές – οικολογικές αξίες και στους εργαζόμενους, αναπαράγοντας το προγραμματικό – αξιακό προφίλ της ιδεολογικής του μήτρας (ΚΚΕ Εσωτερικού / ΕΑΡ), ο ΣΥΡΙΖΑ δίνει προτεραιότητα στα κοινωνικά και ατομικά δικαιώματα και στο ζήτημα της μετανάστευσης, των μεταναστών και των έμφυλων σχέσεων.

Η ριζοσπαστικοποίηση του ΣΥΡΙΖΑ διακρίνεται ακόμα περισσότερο στα ζητήματα του πολιτισμικού φιλελευθερισμού. Ο ΣΥΡΙΖΑ παρουσιάζεται πολιτισμικά ρηξικέλευθος, προτάσσοντας περισσότερο απ' ό,τι ο ΣΥΝ και το ΚΚΕ Εσωτερικού / ΕΑΡ, τα θέματα που σχετίζονται με τον ελεύθερο σεξουαλικό προσανατολισμό και τα δικαιώματα ευάλωτων στρωμάτων, όπως τα άτομα με ειδικές ανάγκες, οι φυλακισμένοι και οι άνεργοι. Οι θέσεις του ΣΥΝ και του ΣΥΡΙΖΑ σε ζητήματα πολιτισμικού φιλελευθερισμού αποτελούν το «δυνατό σημείο» των κομμάτων σε προγραμματικό επίπεδο καθώς διαχρονικά υποστηρίζουν τα πάσης φύσεως δικαιώματα, την ισότητα των φύλων και την ενίσχυση του ρόλου των γυναικών. Ο ΣΥΡΙΖΑ επιβεβαιώνει την ύπαρξη μιας κουλτούρας της Αριστεράς και την πηγαίνει ένα βήμα παρακάτω.

Ο ΣΥΡΙΖΑ ομοιάζει με το ΚΚΕ Εσωτερικού / ΕΑΡ στα θέματα πολιτισμικού φιλελευθερισμού καθώς υποστηρίζει τις ίδιες θέσεις, με μικρές παραλλαγές, δίνοντας προτεραιότητα στο λόγο του στα δικαιώματα, τους μετανάστες και τα ζητήματα σεξουαλικού προσανατολισμού. Δεν θα ήταν υπερβολικό να υποστηρίξουμε πως ο ΣΥΡΙΖΑ στα θέματα πολιτισμικού φιλελευθερισμού εμφανίζεται όπως το ΠΑΣΟΚ το 1981. Στα πρωτοποριακά θέματα που έθεσε στην πολιτική ατζέντα το ΠΑΣΟΚ της «κυβέρνησης της αλλαγής» το 1981 σχετικά με τον πολιτικό γάμο, την αποποινικοποίηση της μοιχείας και την ενίσχυση της θέσης της γυναίκας, ο ΣΥΡΙΖΑ της «πρώτης φοράς Αριστερά» το 2015 εντάσσει το σύμφωνο συμβίωσης μεταξύ ομόφυλων ζευγαριών.

Το τρίτο και τελευταίο μέρος της διατριβής επικεντρώνεται στην αποτύπωση μιας σύνθεσης της ταυτότητας της νέας ριζοσπαστικής Αριστεράς στην Ελλάδα από το

1980 έως το 2015. Ο ΣΥΝ και ο ΣΥΡΙΖΑ κουβαλούν ιστορικές κληρονομίες από το ΚΚΕ Εσωτερικού / ΕΑΡ, ιδιαίτερα στον άξονα της ιδεολογίας. Η Αριστερά στην Ελλάδα συνεχίζει να εμφανίζεται δισυπόστατη. Από τη μία το ΚΚΕ και από την άλλη ο ΣΥΝ και μετέπειτα ΣΥΡΙΖΑ που κρατούν στον πυρήνα της ταυτότητάς τους τις βασικές ιδεολογικές καταβολές της «μήτρας» από την οποία προέρχονται. Η κληρονομιά του ΚΚΕ Εσωτερικού / ΕΑΡ δένει με τον κύριο προγραμματικό μίτο τόσο τον ΣΥΝ όσο και τον ΣΥΡΙΖΑ. Βεβαίως, οι ποικίλες παραλλαγές στους άξονες ανάλυσης του προγραμματικού λόγου των υπό εξέταση κομμάτων δεν εκλείπουν. Η περίοδος του δημοψηφίσματος άλλαξε τον προγραμματικό λόγο του κόμματος ενάντια σε όποια πρόγνωση για «κανονικοποίηση» του ΣΥΡΙΖΑ μετά την υπογραφή του τρίτου Μνημονίου. Συμπερασματικά, μελετώντας τους ΣΥΝ και ΣΥΡΙΖΑ ως εκπροσώπους της ελληνικής ριζοσπαστικής Αριστεράς, οδηγηθήκαμε στο συμπέρασμα ότι η γενετική κληρονομιά του κόμματος αναμφίβολα επηρεάζει το πρόγραμμά του, τουλάχιστον στο διακηρυκτικό κομμάτι.

Καταλήγοντας, η παρούσα έρευνα ανέδειξε τον προγραμματικό λόγο της ριζοσπαστικής Αριστεράς στην Ελλάδα την περίοδο 1980 – 2015, αποδεικνύοντας πως η ελληνική νέα ριζοσπαστική Αριστερά σε επίπεδο προγραμματικού λόγου διατηρεί το «γενετικό της υλικό (ΚΚΕ Εσωτερικού / ΕΑΡ)» εμπλουτίζοντάς το με καινούριες, περισσότερο ριζοσπαστικές θέσεις. Η μελέτη μας έδειξε ότι η έρευνα της ιδεολογικής – προγραμματικής συγκρότησης του ΣΥΝ/ΣΥΡΙΖΑ στη μακρά διάρκεια είναι ιδιαίτερα χρήσιμη για μια κομματική οικογένεια σε διαδικασία εσωτερικού μετασχηματισμού και αναδιατύπωση της ταυτότητάς της. Αντίστοιχες μελέτες μακράς διάρκειας για αριστερά ριζοσπαστικά κόμματα άλλων χωρών, είτε είναι μελέτες περίπτωσης είτε συγκριτικές, θα μπορούσαν να συμβάλλουν στην καλύτερη κατανόηση αυτού του ιστορικού και υπό διαμόρφωση χώρου. Όπως εξέπληξαν εν μέρει την συγγραφέα αυτών των γραμμών τα συμπεράσματα της έρευνάς μας, τα ευρήματα αντίστοιχων περιπτώσεων θα μπορούσαν να εκπλήξουν εξίσου, δίνοντας την ευκαιρία να φωτιστούν ακόμα περισσότερο αθέατες πλευρές μιας πολύπλοκης, ετερογενούς και διαχρονικά εξαιρετικά ενδιαφέρουσας κομματικής οικογένειας.

Πηγές – Βιβλιογραφία

Πηγές

Α΄ Αρχεία - Πρακτικά

Η Αυγή

Η Καθημερινή

Δαμανάκη, Μ. (1993, Οκτώβριος 10). Δηλώσεις, *Κυριακάτικη Αυγή*.

Δαμανάκη, Μ. (1993, Οκτώβριος 11). Δηλώσεις. *Αυγή*.

Δαμανάκη, Μ. (1992). *Πρακτικά Βουλής των Ελλήνων*. Συνεδρίαση Γ' (Εκτακτη Σύνοδος). 28 Ιουλίου.

Δραγασάκης, Ι. (1999). *Πρακτικά της Βουλής των Ελλήνων (Ολομέλεια)*. Συνεδρίαση ΟΖ'.10 Φεβρουαρίου.

European Council (2015). Eurogroup Statement on Greece. 20 Φεβρουαρίου. Διαθέσιμο στο: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2015/02/20/eurogroup-statement-greece/> (ημερομηνία ανάκτησης: 16/2/2021).

Eurostat (2013). Unemployment Rate in Greece.

MAXQDA – The Art of Data Analysis (2020). *Guide for users*. VERBI Software. Consult. Sozialforschung, GmbH, Βερολίνο

Β΄ Κομματικές Εκδόσεις

ΕΑΡ, (1987). Ιδρυτικό Συνέδριο. 22 – 26 Απριλίου

ΕΑΡ, (1987). *Σχέδιο Πολιτικής Απόφασης για την 6^η Συνεδρίαση της Κ.Ε. ΕΑΡ*. Θεσσαλονίκη, 12 -14 Δεκεμβρίου. «Η Ελλάδα μπροστά στην πρόκληση του 1992». ΑΣΚΙ, Αρχείο ΕΑΡ, κ.4 φ.4.

ΚΚΕ, (1987). *Δωδέκατο Συνέδριο του ΚΚΕ – Ντοκουμέντα*. έκδοση της ΚΕ του ΚΚΕ.

ΚΚΕ και ΕΑΡ, (1988, Δεκέμβριος 8). Το Πόρισμα της Ομάδας Εργασίας ΚΚΕ – ΕΑΡ. *Η Αυγή*, σ.8-10.

ΚΚΕ και ΕΑΡ, (1988). Κοινή Ανακοίνωση. 19 Οκτωβρίου.

ΚΚΕ Εσωτερικού (1986). 4^ο Συνέδριο ΚΚΕ Εσωτερικού. 15 – 18 Μαΐου. ΑΣΚΙ, κ.12, Φ.1.

ΣΥΝ, (1992). Πολιτική Απόφαση 1^ο Συνεδρίου. 25 Ιουνίου.

ΣΥΝ, (1996 α). Πολιτική Απόφαση 2^ο Συνεδρίου. 14 – 17 Μαρτίου.

ΣΥΝ, (1996β). Εκλογική Διακήρυξη για τις εθνικές εκλογές. Σεπτέμβριος.

ΣΥΝ, (2000). Θέσεις για τις εκλογές. Διαθέσιμο στο <http://www.syn.gr/gr/keimeno.php?id=2868> (ημερομηνία ανάκτησης: 23/10/16).

ΣΥΝ, (2000α). Εκλογική Διακήρυξη για τις εθνικές εκλογές. Απρίλιος.

ΣΥΝ, (2000β). Πολιτική Απόφαση του 3^ο Συνεδρίου. 29 Ιουνίου – 2 Ιουλίου.

ΣΥΝ, (2003). Προγραμματικές Κατευθύνσεις. Προγραμματικό Συνέδριο. 30-31

Μαΐου και 1 Ιουνίου.

ΣΥΝ, (2004). Πολιτική Απόφαση του 4^ο Συνεδρίου. 9-12

Δεκεμβρίου. ΣΥΝ, (2008). Πολιτική Απόφαση 5^ο Συνεδρίου.

7-10 Φεβρουαρίου.

ΣΥΝ, (2009). *Για την Αριστερά του 21^ο αιώνα. Η συμβολή του ΣΥΝ στο Πρόγραμμα του ΣΥΡΙΖΑ*. Φεβρουάριος.

ΣΥΝ, (2010). Πολιτική Απόφαση 6^ο (έκτακτου) Συνεδρίου. 3-6 Ιουνίου.

ΣΥΡΙΖΑ, (2004). Εκλογική διακήρυξη για τις εθνικές εκλογές.

Συνασπισμός Ριζοσπαστικής Αριστεράς – Ενωτικό Ψηφοδέλτιο.

ΣΥΡΙΖΑ, (2007). Εκλογική διακήρυξη για τις εθνικές εκλογές.Συνασπισμός Ριζοσπαστικής Αριστεράς – Ενωτικό Ψηφοδέλτιο. Σεπτέμβριος.

ΣΥΡΙΖΑ, (2009α). ΓΙΑΤΙ ΣΥΡΙΖΑ; 19+1 λόγοι. Βουλευτικές εκλογές 4^{ης} Οκτωβρίου 2009. 10 Σεπτεμβρίου. Ανακτήθηκε από: <http://www.syn.gr/gr/keimeno.php?id=16004> (ημερομηνία ανάκτησης: 23/10/16).

ΣΥΡΙΖΑ, (2009β). Εκλογική διακήρυξη για τις εθνικές εκλογές. Συνασπισμός Ριζοσπαστικής Αριστεράς. Οκτώβριος.

ΣΥΡΙΖΑ, (2012α). Εκλογική διακήρυξη για τις εθνικές εκλογές. Συνασπισμός Ριζοσπαστικής Αριστεράς. Μάιος.

ΣΥΡΙΖΑ, (2012β). Εκλογική διακήρυξη για τις εθνικές εκλογές. Συνασπισμός Ριζοσπαστικής Αριστεράς. Ιούνιος.

ΣΥΡΙΖΑ, (2013). Πολιτική Απόφαση Ιδρυτικού Συνεδρίου. 27 Ιουλίου.

ΣΥΡΙΖΑ, (2015 α). Εκλογική διακήρυξη για τις εθνικές εκλογές. Συνασπισμός Ριζοσπαστικής Αριστεράς. Ιανουάριος.

ΣΥΡΙΖΑ, (2015β). Απόφαση Κεντρικής Επιτροπής. 3 Μαρτίου.

ΣΥΡΙΖΑ, (2015γ). Εκλογική διακήρυξη για τις εθνικές εκλογές. Συνασπισμός Ριζοσπαστικής Αριστεράς. Σεπτέμβριος.

Γ΄ Ομιλίες – Άρθρα – Συνεντεύξεις

Αλαβάνος, Α. (2008). Ομιλία στο Τακτικό Συνέδριο ΣΥΝ. 7 Φεβρουαρίου.

Αλαβάνος, Α. (2007). Ομιλία στο Διαρκές Συνέδριο του ΣΥΝ. 18 Μαρτίου.

Αλαβάνος, Α. (2005). Παρέμβαση στο Οργανωτικό – Καταστατικό Συνέδριο του Συνασπισμού. 16 – 17 Απριλίου.

Βαρουφάκης, Γ. (2015α). Δήλωση για το αποτέλεσμα του Δημοψηφίσματος. 6 Ιουλίου.

Βαρουφάκης, Γ. (2015β). Λίστα μεταρρυθμίσεων. Μάρτιος.

Δαμανάκη, Μ. (1993). Ομιλία στην κεντρική συγκέντρωση στο Πεδίον του Άρεως. *Η Αυγή*, 7 Οκτωβρίου, σ. 4-5.

Κουβέλης, Φ. (2008). Ομιλία στο 5^ο Συνέδριο του Συνασπισμού. 9 Φεβρουαρίου.

Κουβέλης, Φ. (2010). Ομιλία στο 6^ο (έκτακτο) Συνέδριο του Συνασπισμού. 5 Ιουνίου.

Κύρκος, Λ. (1986, Μάϊος 11). *Η Αυγή*. Κύρκος, Λ. (1984, Ιούνιος 14). *Η Αυγή*.

Κύρκος, Λ. (1989). Ομιλία στη λαϊκή συγκέντρωση του ΣΥΝ. 20 Φεβρουαρίου.

Κύρκος, Λ. (1985, Μάϊος 30). Ομιλία στην ΕΡΤ1 στις 29 Μαΐου. *Η Αυγή*, σ. 3,15.

Κύρκος, Λ. (1982). Ομιλία στο 3^ο Συνέδριο του ΚΚΕ Εσωτερικού. 18 Μαΐου. Φ.3 ΚΚΕ Εσωτερικού, Αρχείο Λεωνίδα Κύρκου. ΑΣΚΙ.

Κύρκος, Λ. (1981). Θέσεις για το Συνέδριο. Βρυξέλλες – Αθήνα. 24-28 Φεβρουαρίου.

Κωνσταντόπουλος, Ν. (1994, Ιούνιος 7). Δύναμη στην Ελπίδα. *Η Αυγή*, σ.3.

Κωνσταντόπουλος, Ν. (2004). Ομιλία στο 4^ο Συνέδριο του Συνασπισμού. 9 Δεκεμβρίου.

Κωνσταντόπουλος, Ν. (2000). Ομιλία στο 3^ο Συνέδριο του Συνασπισμού. 29 Ιουνίου.

Κωνσταντόπουλος, Ν. (2000), Δήλωση του Προέδρου του Συνασπισμού για τα αποτελέσματα των Βουλευτικών Εκλογών. 9 Απριλίου. Διαθέσιμο στο <http://www.syn.gr/gr/keimeno.php?id=2888> (ημερομηνία ανάκτησης: 23/10/16).

Κωνσταντόπουλος, Ν. (2000). Ομιλία στην προεκλογική συγκέντρωση της Αθήνας (Πλατεία Ομονοίας). 4 Απριλίου. Διαθέσιμο στο <http://www.syn.gr/gr/keimeno.php?id=7168> (ημερομηνία ανάκτησης: 23/10/16).

Παπανδρέου, Α. (1981, Οκτώβριος 16). Προεκλογική Ομιλία στην Πλατεία Συντάγματος. *Τα Νέα*.

Παπανδρέου, Α. (1989). Προεκλογική Ομιλία στην Καβάλα. Ιούνιος.

Τσίπρας, Α. (2008). Ομιλία στο Τακτικό Συνέδριο ΣΥΝ. 9 Φεβρουαρίου.

Τσίπρας, Α. (2009). Ομιλία στο Διαρκές Συνέδριο ΣΥΝ. 13 Φεβρουαρίου.

Τσίπρας, Α. (2012α). Ομιλία στην κεντρική προεκλογική συγκέντρωση του ΣΥΡΙΖΑ – Ε.Κ.Μ. στην Πλατεία Ομονοίας. 3 Μαΐου.

Τσίπρας, Α. (2012β). Ομιλία στην παρουσίαση του προεκλογικού προγράμματος του ΣΥΡΙΖΑ – ΕΚΜ. Πολυχώρος Αθηναϊς. 1 Ιουνίου.

Τσίπρας, Α. (2012γ). Ομιλία σε εκδήλωση της γερμανικής Αριστεράς (Die Linke). Βερολίνο. 21 Ιανουαρίου.

Τσίπρας, Α. (2012δ). Ομιλία στη Διεθνή Έκθεση Θεσσαλονίκης (ΔΕΘ). Σεπτέμβριος.

Τσίπρας, Α. (2013). Ομιλία στη Διεθνή Έκθεση Θεσσαλονίκης (ΔΕΘ). Σεπτέμβριος.

Τσίπρας, Α. (2014α). Ομιλία στην κεντρική προεκλογική συγκέντρωση του ΣΥΡΙΖΑ στην Πλατεία Ομονοίας, 22 Μαΐου. Διαθέσιμο στο <http://www.syriza.gr/article/id/56486/--Binteo---Omilia-toy-Proedroy-toy-SYRIZA- Aleksh-Tsipra-sthn-kentrikh-proeklogikh-sygkentrwsh-toy-kommatos-sthn- Omonoia.html#.VUAXjkiBWF1> (ημερομηνία ανάκτησης: 31/1/2021).

Τσίπρας, Α. (2014β). Ομιλία στη Μυτιλήνη. 2 Μαΐου.

Τσίπρας, Α. (2014γ). Πρόγραμμα Θεσσαλονίκης – Ομιλία στο Συνεδριακό Κέντρο Ι. Βελλίδης. Θεσσαλονίκη. 13 Σεπτεμβρίου.

- Τσίπρας, Α. (2014δ, Δεκέμβριος 28). Άρθρο. *Η Αυγή*.
- Τσίπρας, Α. (2014 ε, Μάιος 17). Συνέντευξη. *Το Βήμα της Κυριακής*. Τσίπρας, Α. (2014 στ). Ομιλία στο Αγρίνιο. 14 Απριλίου.
- Τσίπρας, Α. (2014 ζ, Μάιος 10). Συνέντευξη. *Έθνος της Κυριακής*.
- Τσίπρας, Α. (2014η). Δήλωση στο Ντιμπέιτ (debate), ως υποψήφιος του Κόμματος της Ευρωπαϊκής Αριστεράς για την Προεδρία της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. 15 Μαΐου.
- Τσίπρας, Α. (2014θ). Ομιλία στην Ομόνοια για τις Ευρωεκλογές. 22 Μαΐου
- Τσίπρας, Α. (2014ι). Ομιλία επί του Προϋπολογισμού στη Βουλή. 8 Δεκεμβρίου.
- Τσίπρας, Α. (2014κ). Ομιλία στην Περιφερειακή διάσκεψη του ΣΥΡΙΖΑ. 29 Νοεμβρίου.
- Τσίπρας, Α. (2015α). Ομιλία σε προεκλογική συγκέντρωση του ΣΥΡΙΖΑ. Αγρίνιο. 17 Ιανουαρίου.
- Τσίπρας, Α. (2015β). Ομιλία στην Κεντρική Προεκλογική Συγκέντρωση του ΣΥΡΙΖΑ στην Ομόνοια. 22 Ιανουαρίου.
- Τσίπρας, Α. (2015γ). Συνέντευξη στη Μαρία Χούκλη. Τηλεοπτικός σταθμός Αντέννα. 19 Ιανουαρίου.
- Τσίπρας, Α. (2015δ). Ομιλία σε προεκλογική συγκέντρωση του ΣΥΡΙΖΑ. Ρόδος. 15 Ιανουαρίου.
- Τσίπρας, Α. (2015 ε). Συνέντευξη στον Νίκο Χατζηνικολάου στην εκπομπή «Στον ενικό». Τηλεοπτικός σταθμός Αντέννα. 13 Ιανουαρίου.
- Τσίπρας, Α. (2015 στ). Ομιλία στη συνεδρίαση της Κ.Ο. του ΣΥΡΙΖΑ. 16 Ιουνίου.
- Τσίπρας, Α. (2015ζ). Ομιλία κατά τη συζήτηση στη Βουλή για τη διεξαγωγή του δημοψηφίσματος της 5^{ης} Ιουλίου. 28 Ιουνίου.
- Τσίπρας, Α. (2015η). Δήλωση του Πρωθυπουργού Αλέξη Τσίπρα για το αποτέλεσμα του Δημοψηφίσματος. 6 Ιουλίου.

Τσίπρας, Α. (2015θ). Προγραμματικές Δηλώσεις του Πρωθυπουργού. 8 Φεβρουαρίου.

Φλωράκης, Χ. (1989). Ομιλία στη λαϊκή συγκέντρωση του ΣΥΝ. 20 Φεβρουαρίου.

Φλωράκης, Χ. (1987). Αλλαγή με κατεύθυνση το Σοσιαλισμό. Δωδέκατο Συνέδριο του ΚΚΕ – Ντοκουμέντα. Έκδοση της ΚΕ του ΚΚΕ.

Δ΄ Συνεντεύξεις

Συνέντευξη 1, Έλληνας Αξιωματούχος, Αθήνα, 31 Μαΐου 2018

Συνέντευξη 2, Έλληνας Αξιωματούχος, Αθήνα, 1 Δεκεμβρίου 2017

Συνέντευξη 3, Δημοσιογράφος, Αθήνα, 30 Νοεμβρίου 2017

Συνέντευξη 4, Έλληνας Αξιωματούχος, Αθήνα, 7 Δεκεμβρίου 2017

Συνέντευξη 5, Δημοσιογράφος, Αθήνα, 6 Δεκεμβρίου 2017

Συνέντευξη 6, Έλληνας Αξιωματούχος, Αθήνα, 16 Ιανουαρίου 2018

Συνέντευξη 7, Ευρωπαίος Αξιωματούχος, Τηλεφωνική κλήση, 9 Φεβρουαρίου 2018

Συνέντευξη 8, Ευρωπαίος Αξιωματούχος, Βρυξέλλες, 30 Ιανουαρίου 2018

Συνέντευξη 9, Ευρωπαίος Αξιωματούχος, Βρυξέλλες, 30 Ιανουαρίου 2018

Συνέντευξη 10, Ευρωπαίος Αξιωματούχος, Βρυξέλλες, 30 Ιανουαρίου 2018

Συνέντευξη 11, Ελληνίδα Αξιωματούχος, Αθήνα, 19 Ιουνίου 2018

Συνέντευξη 12, Έλληνας Αξιωματούχος, Αθήνα, 26 Μαΐου 2018

Συνέντευξη 13, Έλληνας Αξιωματούχος, Αθήνα, 21 Μαρτίου 2018

Συνέντευξη 14, Ευρωπαϊά Αξιωματούχος, τηλεφωνική κλήση μέσω Skype, 30 Μαΐου 2018

Συνέντευξη 15, Δημοσιογράφος, Βρυξέλλες, 29 Ιανουαρίου 2018

Συνέντευξη 16, Ευρωπαϊός Αξιωματούχος, Αθήνα, 5 Φεβρουαρίου 2018

Συνέντευξη 17, Έλληνας Αξιωματούχος, Αθήνα, 11 Ιανουαρίου 2018

Συνέντευξη 18, Ελληνίδα Αξιωματούχος, Αθήνα, 2 Φεβρουαρίου 2018

Συνέντευξη 19, Έλληνας Αξιωματούχος, Αθήνα, 5 Ιανουαρίου 2018

Συνέντευξη 20, Έλληνας Αξιωματούχος, Αθήνα, 9 Ιανουαρίου 2018

Ε΄ Ηλεκτρονικές Πηγές

www.maxqda.com

www.parties-andelections.eu

www.electionworld.org

www.electionresources.org

www.cevipol.com

<http://psephos.adam-carr.net/>

www.assemblee-nationale.fr

<http://manifesto-project.wzb.eu/>

<http://www.ypes.gr/el/Elections/NationalElections/Results/>

<https://www.newsbeast.gr/financial/arthro/1869078/o-fakos-kategrapse-tis-simiosis-tou-tsakalotou>

<https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2015/02/20/eurogroup->

[statement-greece/](#)

<https://www.capital.gr/ekloges-septemvrios-2015/3057014/nd-to-imerologio-anaxiopistias-tou-panou-kammenou> (ημερομηνία ανάκτησης: 16/2/2021)

<https://www.hellenicparliament.gr/Vouli-ton-Ellinon/To-Politevma/Syntagma/article-46/>

<https://www.kathimerini.gr/politics/970044/tsipras-sti-welt-anagnorizoyme-ta-statistika-toy-georgioy-tha-katathesoyme-yper-toy-an-chreiatei/>

<https://21aristera.wordpress.com/2015/10/28>

<http://www.rizospastis.gr/story.do?id=2692170>

<https://www.rizospastis.gr/story.do?id=873584>

https://www.athensvoice.gr/politics/86375_o-xenos-typos-gia-ti-niki-toy-syriza-photos

Ελληνόγλωσση

Αργεΐτης, Γ. & Κορατζάνης, Α. (2011). *Οικονομική πολιτική σταθεροποίησης και αστάθεια στην ΟΝΕ*. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.

Βαρβιτσιώτη, Ε. & Δενδρινού, Β. (2019). *Η Τελευταία Μπλόφα - Το Παρασκήνιο του 2015, οι Συγκρούσεις, το Plan B*. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαδόπουλος.

Βαρουφάκης, Γ. (2017). *Ανίκητοι Ηττημένοι – Για μια Ελληνική Άνοιξη μετά από ατελείωτους μνημονιακούς χειμώνες*. Αθήνα : Εκδόσεις Πατάκη.

Βαρουφάκης, Γ., Πατώκος, Τ., Τσερκέζης, Λ., Κουτσοπέτρος, Χ. (2011). *Η Οικονομική κρίση στην Ελλάδα και την Ευρώπη το 2011*. Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ (ΙΝΕ). Παρατηρητήριο Οικονομικών και Κοινωνικών εξελίξεων. Μελέτες (Studies).

Βερναρδάκης, Χ. (2011). *Πολιτικά κόμματα, Εκλογές και Κομματικό σύστημα – οι μετασχηματισμοί της πολιτικής αντιπροσώπευσης 1990 – 2010*. Αθήνα: Εκδόσεις Σάκκουλα.

Βερναρδάκης, Χ. (2012). Η ελληνική Αριστερά στις εκλογές του 2012: η επιστροφή στην ταξική ψήφο. *Transform! Σχέσεις Εξουσίας στην Ευρώπη*. τχ. 11, Δεκέμβριος.

Βούλγαρης, Γ. & Νικολακόπουλος, Η. (2014). Εισαγωγή: Ο διπλός σεισμός του 2012. Στο Γ. Βούλγαρης & Η. Νικολακόπουλος (επιμ.). *2012: Ο Διπλός Εκλογικός Σεισμός* (σ. 9-31). Αθήνα: Θεμέλιο.

Βούλγαρης, Γ. (2008). *Η Ελλάδα από τη Μεταπολίτευση στην Παγκοσμιοποίηση*. Αθήνα: Πόλις.

Βούλγαρης, Γ. (2003α). *Η πρόκληση της ηγεμονίας*. Αθήνα: Πόλις.

Βούλγαρης, Γ. (2003β, Μάϊος 15). Μια Ελλάδα στο τελευταίο βαγόνι του καλύτερου τρένου. *Τα Νέα*. Διαθέσιμο στο

<https://www.tanea.gr/2003/05/15/lifearts/culture/giannis-boylgaris-mia-ellada-sto-teleytaio-bagoni-toy-kalyteroy-trenoy/> (ημερομηνία ανάκτησης: 20/1/2020).

Βούλγαρης, Γ. (1990). Αλλαγές στο Εκλογικό Σώμα της Αριστεράς και Κομματικός Ανταγωνισμός, 1985 – 1989. Στο Χ. Λυριντζής & Η. Νικολακόπουλος (επιμ.). *Εκλογές και Κόμματα στη Δεκαετία του '80. Εξελίξεις και προοπτικές του πολιτικού συστήματος* (σ. 249 – 278). Αθήνα: Θεμέλιο.

Γιούνκερ, Ζ. – Κ. (2020, Ιανουάριος 26). Συνέντευξη στην Ελένη Βαρβιτσιώτη. *Η Καθημερινή*.

Δημητρίου, Π. (επιμ.) (1978). *Η Διάσπαση του ΚΚΕ*. Τόμος Α΄. Αθήνα: Θεμέλιο.

Διαμαντόπουλος, Θ. (1993). *Το Κομματικό φαινόμενο: Μορφές, συστήματα, οικογένειες κομμάτων*. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.

Eley, G. (2010). Σφυρηλατώντας τη Δημοκρατία. Τόμος Α΄. Αθήνα: Σαββάλας.

Ζαγάρας, Κ. (2019). *Η κατάρρευση του «Υπαρκτού» και η διάσπαση του ΚΚΕ. Η κομβική στιγμή του 1991*. Αθήνα: Θεμέλιο.

Heywood, A. (2006). *Εισαγωγή στην Πολιτική* (μτφρ. Γ. Καράμπελας). Αθήνα: Εκδόσεις Πόλις.

Καράς, Σ. (1978). *Ιδεολογία και πολιτική στο ΚΚΕ Εσωτερικού*. Αθήνα: Οδυσσεάς.

Κατσαμπέκης, Γ. (2009). *Λαϊκισμός και Μεταδημοκρατία – Ο Πολιτικός Λόγος του ΣΥΡΙΖΑ, 2004 – 2009*. Αδημοσίευτη Διπλωματική εργασία ειδίκευσης, ΠΜΣ Πολιτικής Ανάλυσης - Τμήμα Πολιτικών Επιστημών. Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.

Κατσούδας, Δ.Κ. (1990). Ψήφος και Ιδεολογία. Στο Χ. Λυριντζής & Η. Νικολακόπουλος (επιμ.). *Εκλογές και Κόμματα στη Δεκαετία του '80. Εξελίξεις και προοπτικές του πολιτικού συστήματος* (σ. 238 - 248). Αθήνα: Θεμέλιο.

Κατσουρίδης, Γ. (2019). ΣΥΡΙΖΑ, ΑΚΕΛ, Ευρωπαϊκή Αριστερά: Κοινές

προβληματικές, κοινά διλήμματα και κοινοί εγκλωβισμοί. Στο Γ. Μπαλαμπανίδης (επιμ.). *ΣΥΡΙΖΑ, Ένα κόμμα εν κινήσει – Από τη διαμαρτυρία στη διακυβέρνηση* (σ.420-444). Αθήνα: Θεμέλιο.

Κορατζάνης, Ν. & Πιέρρος, Χ. (2019). Η Οικονομική Πολιτική του ΣΥΡΙΖΑ: Από τις Διακηρύξεις στην Εφαρμογή. Στο Γ. Μπαλαμπανίδης (επιμ.). *ΣΥΡΙΖΑ, Ένα κόμμα εν κινήσει – Από τη διαμαρτυρία στη διακυβέρνηση* (σ. 227 – 250). Αθήνα: Θεμέλιο.

Κορωνάκης, Τ. (2015, Ιανουάριος 20) σε άρθρο της Ντίνας Δασκαλοπούλου. Τα Επικοινωνιακά επιτελεία των δύο μονομάχων. *Η Εφημερίδα των Συντακτών*. Διαθέσιμο στο: https://www.efsyn.gr/politiki/ekloges/ekloges-ianouarios-2015/11939_ta-epikoionoiaka-epiteleia-ton-dyo-monomahon (ημερομηνία ανάκτησης: 17/2/2021).

Κρυστάλλη, Δ. (2016, Ιούλιος 9). Πώς ο Τσίπρας μετέτρεψε το “Όχι” σε “Ναι”. *Το Βήμα*.

Κυπριανίδης, Τ. & Μηλιός, Γ. (2010). Οικονομική κρίση και ταξικές πολιτικές. *Σύγχρονα Θέματα*, 108, 12 – 14.

Κύρκος, Λ. (1987). *Ποια Αριστερά;*. Αθήνα: Οδυσσέας.

Κωνσταντινίδης, Γ. (2004). Μεταβολές στο Περιεχόμενο των Προεκλογικών Προγραμμάτων των Ελληνικών Κομμάτων: Η αξία της προσαρμοστικότητας. *Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης*, 24 (1), 105 - 139.

Λαμπρινού, Κ. (2019). Συνεπείς Εταίροι και “ Νέοι Γοργοπόταμοι”: Μια (Όχι και τόσο) παράδοξη συγκυβέρνηση. Στο Γ. Μπαλαμπανίδης (επιμ.). *ΣΥΡΙΖΑ, Ένα κόμμα εν κινήσει – Από τη διαμαρτυρία στη διακυβέρνηση* (σ. 331 – 353). Αθήνα: Θεμέλιο.

Λαμπρινού, Κ. & Μπαλαμπανίδης, Γ. (2014). Ο ασταθής μετασχηματισμός της ελληνικής κεντροαριστεράς. Στο Γ. Βούλγαρης & Η. Νικολακόπουλος (επιμ.). *2012: Ο Διπλός Εκλογικός Σεισμός* (σ.125 – 150). Αθήνα: Θεμέλιο.

Λαμπρινού, Κ. & Μπαλαμπανίδης, Γ. (2013). Η ΕΔΑ και το ΚΚΕ Εσωτερικού απέναντι στην ευρωπαϊκή ολοκλήρωση: Από το λάκκο των λεόντων στηδιεύρυνση

του πεδίου της ταξικής πάλης. *Δοκιμές*, 17 – 18, 173 – 198.

Λευκοφρύδη, Ζ. & Νέζη, Ρ. (2019). Ακροβατώντας ανάμεσα στην Αντιπροσώπευση και την Ορθή Διακυβέρνηση. Στο Γ. Μπαλαμπανίδης (επιμ.), *ΣΥΡΙΖΑ, Ένα κόμμα εν κινήσει – Από τη διαμαρτυρία στη διακυβέρνηση* (σ.76 – 96). Αθήνα: Θεμέλιο.

Λιναρδάτος, Σ. (1991, Μάϊος 5). Η μεγάλη αυταπάτη των ανανεωτικών. *Το Βήμα*.

Μάρκαρης, Π. (2021, Ιανουάριος 23). Συνέντευξη στην εφημερίδα *Lifo*.

Μηλιός, Γ. (2016). ΣΥΡΙΖΑ 2004 – 2015: Από την “Ανατροπή” στο Μνημόνιο-3. *Θέσεις – τριμηνιαία επιθεώρηση*, 134. Διαθέσιμο στο: http://www.theseis.com/index.php?option=com_content&task=view&id=1324&Itemid=29

Μοσχονάς, Γ. (2010, Μάρτιος 7). Τα διλήμματα μιας αριστερής στρατηγικής για την Ευρώπη και ο ΣΥΡΙΖΑ. *Η Αυγή*.

Μοσχονάς, Γ. (2007). Ριζοσπαστική Αριστερά: Ο μετακομμουνιστικός χώρος σε αναζήτηση ταυτότητας. *Διεθνής και Ευρωπαϊκή Πολιτική*, 5, 233 – 242.

Μπαλαμπανίδης, Γ. (2015). *Ευρωκομμουνισμός. Από την κομμουνιστική στη ριζοσπαστική ευρωπαϊκή Αριστερά*. Αθήνα: Πόλις.

Μπαλαμπανίδης, Γ. (2019). Το πρόσωπο του Ιανού: Ο ΣΥΡΙΖΑ ανάμεσα στον εθνικοανεξαρτησιακό τακτικισμό και τον ευρωσκεπτικιστικό πραγματισμό. Στο Γ. Μπαλαμπανίδης (επιμ.), *ΣΥΡΙΖΑ, Ένα κόμμα εν κινήσει – Από τη διαμαρτυρία στη διακυβέρνηση* (σ.354 – 375). Αθήνα: Θεμέλιο.

Μπαλάφας, Γ. (2012). *20 χρόνια χρειάστηκαν – Το χρονικό του εγχειρήματος του Συνασπισμού*. Αθήνα: Νήσος.

Μπενάς, Τ. (2011). *Το Ελληνικό '68. Συμβολή στην Ιστορία του ΚΚΕ Εσωτερικού, η ρήξη και η γέννηση του ΚΚΕ Εσωτερικού, η ανανεωτική πορεία του*. Αθήνα: Θεμέλιο.

Μπερλίνγκουερ, Ε. (1977). *Ιστορικός Συμβιβασμός*. Αθήνα: Θεμέλιο.

Ναυρίδης, Κ. (1990). Οι Πολιτικές Αφίσεις στις Εκλογές του '89. Στο Χ. Λυριντζής & Η. Νικολακόπουλος (επιμ.) *Εκλογές και Κόμματα στη Δεκαετία του '80. Εξελίξεις και προοπτικές του πολιτικού συστήματος* (σ. 279 – 305). Αθήνα: Θεμέλιο.

Νικολακάκης, Ν. (2019). ΣΥΡΙΖΑ, ΚΕΑ και Αριστερός Ευρωπαϊσμός. Στο Γ. Μπαλαμπανίδης (επιμ.), *ΣΥΡΙΖΑ, Ένα κόμμα εν κινήσει – Από τη διαμαρτυρία στη διακυβέρνηση* (σ. 399 – 419). Αθήνα: Θεμέλιο.

Νικολακόπουλος, Η. (1984). Τα εκλογικά αποτελέσματα και η επιρροή της κομμουνιστικής Αριστεράς. Στο Ν.Π. Διαμαντούρος, Π.Μ. Κιτρομηλίδης, Γ.Θ., Μαυρογορδάτος (επιμ.). *Οι εκλογές του 1981* (σ. 109 – 125). Αθήνα: Βιβλιοπωλείον της Εστίας.

Νικολακόπουλος, Η. (1990). Η Εκλογική Επιρροή των Πολιτικών Δυνάμεων. Στο Χ. Λυριντζής & Η. Νικολακόπουλος (επιμ.), *Εκλογές και Κόμματα στη Δεκαετία του '80. Εξελίξεις και προοπτικές του πολιτικού συστήματος* (σ. 203 – 237). Αθήνα: Θεμέλιο.

Παπανικολόπουλος, Δ. (2019). ΣΥΡΙΖΑ και Κοινωνικά Κινήματα: Η σχέση, ο γάμος, η διάσταση. Στο Γ. Μπαλαμπανίδης (επιμ.), *ΣΥΡΙΖΑ, Ένα κόμμα εν κινήσει – Από τη διαμαρτυρία στη διακυβέρνηση* (σ. 121 – 141). Αθήνα: Θεμέλιο.

Παπαντωνίου, Σ. (2017, Ιούλιος 5). Δημοψήφισμα 2015: Όταν η Ελλάδα χωρίστηκε στα δύο. *Η Καθημερινή*.

Raynaud, P. (2008). *Το Μωσαϊκό της Άκρας Αριστεράς*. Αθήνα: Πόλις.

Σασούν, Ν. (2001). *Εκατό Χρόνια σοσιαλισμού - Α' Ανάπτυξη και σταθεροποίηση*. Αθήνα: Εκδόσεις Καστανιώτη.

Σπυροπούλου, Β. (2019). Η Ιδιαίτερη Περίπτωση του ΣΥΡΙΖΑ στον Αστερισμό της Νέας Ριζοσπαστικής Αριστεράς στην Ευρώπη (2000 – 2018). Στο Γ. Μπαλαμπανίδης (επιμ.), *ΣΥΡΙΖΑ, Ένα κόμμα εν κινήσει – Από τη διαμαρτυρία στη διακυβέρνηση* (σ. 376 – 398). Αθήνα: Θεμέλιο.

Σπυροπούλου, Β. (2015). Η Ευρωπαϊκή Ριζοσπαστική Αριστερά: Η εξέλιξη των εκλογικών μεγεθών (1990-2015). *Σύγχρονα Θέματα*, 130-131, 51-60.

Σταθάκης, Γ. (2010). Η Δημοσιονομική κρίση της Ελληνικής Οικονομίας. Μια ιστορική ματιά. *Σύγχρονα Θέματα*, 108, 5-9.

Σταθάκης, Γ. (2009). *Η κρίση του 1929. Το άγιο δισκοπότηρο της οικονομικής επιστήμης*. Εισήγηση στην ημερίδα «Από την κρίση του 1929 στην κρίση του 2009». Ίδρυμα της Βουλής των Ελλήνων για τον Κοινοβουλευτισμό και τη Δημοκρατία, Νοέμβριος, 12.

Σταυρόπουλος, Λ. (2008, Νοέμβριος 25). Πώς ο ΣΥΡΙΖΑ έσπασε τα δημοσκοπικά ρεκόρ. *Το Βήμα*.

Στόλης, Β. (2011). *Η Αριστερά σε κίνηση. Η «κινηματική στροφή» του Συνασπισμού 2000 – 2004 και το 4^ο Συνέδριο*. Αδημοσίευτη Μεταπτυχιακή Εργασία Ειδίκευσης στο ΠΜΣ Πολιτική Ανάλυση του τμήματος Πολιτικών Επιστημών. Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.

Τερζής, Δ. & Πετρόπουλος, Γ. (2020 Ιανουάριος 26). Από τις χαμηλές εκλογικές πτήσεις, στην εξουσία και στην επόμενη μέρα. *Η Εφημερίδα των Συντακτών*.

Τσακατίκα Μ., Ξεζωνάκης, Γ. και Μπίστης, Α. (2009). Ανανέωση πολιτικού προσωπικού και μεταύλιστικές αξίες στον ΣΥΝ. Στο Γ. Κωνσταντινίδης, Ν. Μαραντζίδης, Τ. Παππάς (επιμ.) *Κόμματα και Πολιτική στην Ελλάδα: Οι σύγχρονες εξελίξεις* (σ. 271 – 305). Αθήνα: Κριτική.

Χριστόπουλος, Δ. (2013). Γιατί η ιθαγένεια είναι κρίσιμο πολιτικό ζήτημα. *Σύγχρονα Θέματα*, 120, 9-10.

Χριστόπουλος, Δ. (2012). *Ποιος είναι Έλληνας Πολίτης; Το καθεστώς ιθαγένειας από την ίδρυση του ελληνικού κράτους ως τις αρχές του 21^{ου} αιώνα*. Αθήνα: Βιβλιόραμα

Χριστόπουλος, Δ. (2004). Περιπέτειες της ελληνικής ιθαγένειας: Ποιος (δεν) έχει τα «προσόντα» να είναι Έλληνας;. *Θέσεις*, 87. Ανακτήθηκε από: http://www.theseis.com/index.php?option=com_content&task=view&id=851.

Ξενόγλωσση

Adams, J., Clark, M., Ezrow L. και Glasgow, G. (2006). Are Niche Parties Fundamentally Different from Mainstream Parties? The Causes and the Electoral Consequences of Western European Parties' Policy Shifts, 1976 – 1998. *American Journal of Political Science*, 50, 3, 513 – 529.

Amini, B. (2015). Situating the Radical Left in Contemporary Europe. *Socialism and Democracy*, 29, 3, 7 – 24.

Aslanidis, P., Marantzidis, N. (2016). The Impact of the Greek Indignados on Greek Politics. *Southeastern Europe*, 40, 125 – 157.

Backes, U., Moreau, P. (ed.) (2008). *Communist and Post-Communist parties in Europe*. Germany: Vandenhoeck & Ruprecht.

Bale, T., Dunphy, R. (2012). De parias à participants. Les partis européens de la gauche radicale au gouvernement. In J.-M. De Waele, D.-L. Seiler (Ed.). *Les partis de la gauche anticapitaliste en Europe* (σ.32-49). Paris: Economica.

Bale, T., Dunphy, R. (2011). In from the cold? Left parties and government involvement since 1989. *Comparative European Politics*, 9, 3, 269 – 291.

Bale, T., Dunphy, R. (2006). *In from the Cold: Left Parties, Policy, Office and Votes in Advanced Liberal Democracies since 1989*. Paper presented at the Conference «The Non Social Democratic Left and Government Participation». University of Sussex, September, 12.

Bell, D. (Ed.) (1993). *Western European Communists and the Collapse of Communism*. Oxford: Providence, BERG.

Bell, D. (2010). The French Extreme Left and its Suspicion of Power. In J. Olsen, M. Koß, D. Hough (Ed.). *Left Parties in National Governments* (σ. 33-51). London – New York: Palgrave Macmillan.

- Berelson, B. (1971). *Content Analysis in Communication Research*. New York: Hafner.
- Berelson, B. (1952). *Content Analysis in Communication Research*. Glenoe III: The Free Press.
- Botella, J., Ramiro, L. (Ed.) (2003). *The Crisis of Communism and Party Change. The Evolution of West European Communist and Post-Communist Parties*. Barcelona: ICPS.
- Brie, M. (2010). *A different government is Possible! Beyond Europe's Centre –Left Governments*. Paper held at the Second Latin America and Europe Conference. Brussels, Rosa Luxembourg Foundation, June, 27 – 29 June.
- Brustier, G., Deloy, C., Escalona, F. (2014). *Political Families in the European Elections May 2014: an Assessment*. Policy paper, European Issues 319. Fondation Robert Schuman.
- Budge, I., Ezrow, L., McDonald, M. D. (2010). Ideology, Party Factionalism and Policy Change: An Integrated Dynamic Theory. *British Journal of Political Science*, 40, 781 – 804.
- Budge, I., Klingemann, H.-D., Volkens, A., Bara, J και Tenenbaum, E. (2001). *Mapping Policy Preferences: Estimates for parties, electors, and Governments 1945 –1998*. Oxford: Oxford University Press.
- Bull, M., Heywood, P. (Ed.) (1994). *West European Communist Parties After the Revolutions of 1989*. Basingstoke: Macmillan.
- Burston – Marsteller EMEA (2012). Greek Parliamentary Elections. Brussels, June.
- Calca, P., Martin, G. (2019). To adapt or to disregard? Parties' reactionsto external shocks. *West European Politics*, 42, 3, 545 – 572.
- Caramani, D. (2000). *The Societies of Europe. Elections in Western Europe since 1815. Electoral Results by Constituencies*. London: Macmillan.

Chiocchetti, P. (2016). *The Radical Left Party Family in Western Europe, 1989-2015*. London: Routledge.

Charalambous, G. (2011). All the shades of red: Examining the radical left's Euroscepticism. *Contemporary Politics*, 17 (3), 299 –320.

Clark, J.C.D. (1980). A General theory of Party, Opposition and Government 1688 – 1832. *The Historical Journal*, 23, 2, 295 – 325.

Crespy, A., Ladi, S. (2019). In the name of 'the people'? Popular Sovereignty and the 2015 Greek referendum. *Journal of European Integration*, 41:7, 871- 885.

Della Porta, D., Fernandez, J., Kouki, H., Mosca, L. (2017). *Movement Parties against Austerity*. Cambridge: Polity Press.

De Waele, J. – M., Vieira, M. (2012). La famille de la gauche anticapitaliste en Europe occidentale – une approche comparative (1989 – 2009). In J.-M. De Waele, D.-L. Seiler (Ed.). *Les partis de la gauche anticapitaliste en Europe* (σ.50 – 85). Economica.

Dieterich, H. (2006). *Der Sozialismus des 21. Jahrhunderts – Wirtschaft, Gesellschaft und Demokratie nach dem globalen Kapitalismus*. Kai Homilius Verlag.

Dimitrakopoulos, D. G. (2012). The Greek Elections of the 2012 and Greece's Future in the Eurozone. Sieps – Swedish Institute for European Policy Studies, issue:7 epa, June.

Dinas, E. (2010). The Greek General Election of 2009: PASOK – The Third Generation. *West European Politics*, 33 (2), 389-398.

Dunphy, R. (2004). *Contesting Capitalism? Left Parties and European Integration*. Manchester: Manchester University Press.

Duverger, M. (1964). *Political Parties: Their Organization and activity in the modern State*. London: Methuen.

Duverger, M. (1951). *Les Partis Politiques*. Paris: Librairie Armand Colin.

- Easton, D. (1965). *A Framework for Political Analysis*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
- Eleftheriou, C. (2016). Greek Radical Left Responses to the Crisis: Three Types of Political Mobilisation, One Winner. In L. March, D. Keith (Ed.). *Europe's Radical Left. From Marginality to the Mainstream?* (σ. 289-310). London – New York: Rowman and Littlefield.
- Eleftheriou, C. (2009). *The Uneasy "Symbiosis". Factionalism and Radical Politics in Synaspismos*. Paper presented at the 4th PhD Symposium of the LSE Hellenic Observatory. London, June, 25-26.
- Escalona, F., Vieira, M. (2013). *Radical Left in Europe: Thoughts about the Emergence of a Family*. Notes de la Fondation Jean Jaurès. Paris: Fondation Jean Jaurès.
- Fagerholm, A. (2016). *Comparing far right and far left parties in contemporary Europe: A set-theoretic approach*. Paper presented at the ECPR General Conference, Section 52, Prague, Charles University, September, 7-10.
- Fagerholm, A. (2015). Why Do Political Parties Change their Policy Positions? A Review. *Political Studies Review*, 14 (4). doi: 10.1111/1478-9302.12078.
- Featherstone, K., Kazamias, G. (1997). In the absence of charisma: The Greek elections of September 1996. *West European Politics*, 20, 2, 157- 164.
- Font, N., Graziano, P., Tsakatika, M. (2019). Varieties of Inclusionary Populism? SYRIZA, Podemos and the Five Star Movement. *Government and Opposition*, 56, 1, 163 – 183.
- Freeden, M. (1996). *Ideologies and Political Theory: A conceptual approach*. Oxford: Oxford University Press.
- Gapper, S. (2002). *From Eastern European Communist Successor to Western European Socialist Party? Germany's Party of Democratic Socialism in a Comparative Context 1990 – 2002*. DPhil Thesis, Institute for German Studies. Birmingham: University of Birmingham.

Gemenis, K. (2013). What to do (and not to do) with the Comparative Manifestos Project data. *Political Studies*, 61, 23 – 43.

Gose, V. (2005). *Rethinking the New Left. An Interpretative History*. New York: Palgrave-Macmillan.

Grzymała-Busse, A. (2002). *Redeeming the Communist Past: The Regeneration of Communist Parties in East Central Europe*. Cambridge: Cambridge University Press.

Halikiopoulou, D., Nanou, K., Vasilopoulou, S. (2012). The paradox of nationalism: The common denominator of radical right and radical left Euroscepticism. *European Journal of Political Research*, 51 (4), 504 – 539.

Harmel, R. Janda, K. (1994). An Integrated Theory of Party Goals and Party Change. *Journal of Theoretical Politics*, 6 (3), 259 – 287.

Harrison K., Boyd, T. (2018). *Understanding Political Ideas and Movements*. Manchester: Manchester University Press.

Harvey, D. (2007). *A Brief History of Neoliberalism*. Oxford: Oxford University Press.

Haupt, A. (2010). Parties Responses to Economic Globalization: What is Left for the Left and Right for the Right?. *Party Politics*, 16 (1), 5 – 27.

Heidar, K., Saglie, J. (2003). Predestined Parties?: Organizational Change in Norwegian Political Parties. *Party Politics*, 9 (2), 219 – 239.

Hirschman, A. (1970). *Exit, voice, and loyalty: Responses to decline in firms, organizations, and states*. Harvard: Harvard University Press.

Hooghe, L., Marks, G. (2007). Sources of Euroscepticism. *Acta Politica*, 42, 119 – 127.

Hough, D. (2006). The programmatic development of the Eastern German PDS: Learning what from whom and under what conditions?. In D. Hough, W. Paterson & J. Sloam (Ed.).

Learning from the West?: Policy transfer and programmatic change in the communist successor parties of Eastern and Central Europe (σ. 142 – 160). New York:Routledge.

Hudson, K. (2012). Survival and Renewal: The 1990s. In K. Hudson (Ed.). *The New European Left. A Socialism for the Twenty-first Century?* (σ. 1 – 28). New York: Palgrave.

Hudson, K. (2002). *European Communism since 1989: Towards a New European Left?* Basingstoke: Macmillan.

Janda, K. (1990). *Towards a Performance Theory of Change in Political Parties*. Paper delivered at the 12th World Congress of the Sociological Association. Madrid, July.

Juncker, J. – C. (2015). President Jean-Claude Juncker's speech - Press Conference on Greece. Transcript, European Commission. Brussels, June, 29 https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/SPEECH_15_5274.

Kalyvas, S., Marantzidis, N. (2002). Greek Communism, 1968 – 2001.

East European Politics and Societies, 16, 665 – 690.

Katz, R., Mair, P. (1995). Changing models of party organization and party democracy. The emergence of the cartel party. *Party Politics*, 1,1. <https://doi.org/10.1177/1354068895001001001>

Kazamias, G., Papadimitriou, D. (2002). Notes on Recent Elections – The Elections in Greece, April 2000. *Electoral Studies*, 21, 649–680.

Keith, D. (2010). *Party organisation and party adaptation: Western European Communist and Successor parties*. Brighton: University of Essex. Unpublished DPhil Thesis.

Kirchheimer, O. (1966). The transformation of West European party systems. In J. LaPalombara, M. Weiner (Ed.). *Political Parties and Political Development* (σ. 177 – 200). Princeton: Princeton University Press.

Klein, N. (2007). *Shock Doctrine: The Rise of Disaster Capitalism*. Canada: Knopf.

Klingemann, H. – D., Volkens, A., Bara, J., Budge, I., McDonald, M. (2006). *Mapping policy preferences II: Estimates for parties, electors, and governments in Eastern Europe, European Union, and OECD 1990 – 2003*. Oxford: Oxford University Press.

Kopecky, P., Mudde, C. (2002). The two Sides of Euroscepticism: Party Positions on European Integration in East Central Europe. *European Union Politics*, 3 (3), 297–326.

Kouvelakis, S. (2011). The Greek Cauldron. *New Left Review*, 72, 17 – 32.

Kriesi, H., Grande, E., Lachat, R., Dolezal, M., Bornschie, S. Frey, T. (2006). Globalization and the transformation of the national political space: Six European countries compared. *European Journal of Political Research*, 45, 6, 921-956.

Krippendorff, K. (2004). *Content Analysis: An Introduction to its methodology*. 2nd edition. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.

Krippendorff, K. (1980). *Content Analysis: An Introduction to its methodology*. Beverly Hills CA: Sage Publications.

Lasswell, H. D. (1960). Technique of Decision Seminars. *Midwest Political Science Association*, 4, 3, 213 – 236.

Laver, M., Hunt, W.B. (1992). *Policy and Party Competition*. London: Routledge.

Lazar, M. (2002). The Communist and Extreme Left Galaxy. In Pascal Perrineau, Gerard Grunberg and Colette Ysmal (Ed.). *Europe at the polls: The European Elections of 1999* (σ. 81 – 92). New York: Palgrave.

Lazar, M. (1988). Communism in Western Europe in the '80s. *Journal of Communist Studies*, 3, 249 – 250.

Lefkofridi, Z. (2010). *Sleeping with the enemy? The Greek Radical Left and the EU*. Paper prepared for PSA 60th Anniversary Conference Workshop: Another Europe is possible? The Radical Left and the European Union. Edinburgh, March, 29.

Marantzidis, N. (2012). La gauche anticapitaliste en Grèce. In J.-M. De Waele, D. - L. Seiler (Ed.) (2012). *Les partis de la gauche anticapitaliste en Europe* (σ.223 – 239). Economica.

Marantzidis, N., Rori, L. (2011). L'évolution électorale et politique des Partis Communistes en Europe 1976-2009. In S. Courtois (Ed.). *Sortir du Communisme, changer d'époque* (σ. 555 – 575). Paris: PUF.

March, L. (2012α). Problems and perspectives of contemporary European radical left parties: Chasing a lost world or still a world to win?. *International Critical Thought*, 2, 3, 314 – 339.

March, L. (2012β). *Radical Left Parties in Europe*. London: Routledge.

March, L. (2011). *Radical Left Parties in Contemporary Europe*. London: Routledge.

March, L. (2008a). *Contemporary far Left parties in Europe*. Bonn: Friedrich Ebert Stiftung.

March, L. (2008b). Contemporary Far Left Parties in Europe. From Marxism to the Mainstream?. International Policy Analysis, Friedrich Ebert Stiftung.

March, L., Mudde, C. (2005). What's Left of the Radical Left? The European Radical Left After 1989: Decline and Mutation. *Comparative European Politics*, 3, 1, 23-

49.

Marks, G., Wilson, C. J. (2000). The Past in the Present: A Cleavage Theory of Party Response to European Integration. *British Journal of Political Science*, 30, 3, 433 – 459.

Mavris, Y. (2012). Greece's Austerity Election. *New Left Review*, 76, 95 – 107.

Meguid, B. M. (2008). *Party Competition between Unequals*. Cambridge: Cambridge University Press.

Moschonas, G. (2009). Reformism in a “Conservative” System: The European Union and Social Democratic Identity. In J. Callaghan et al. (Ed.), *In Search of Social Democracy: Responses to Crisis and Modernisation* (σ. 168 - 193). Manchester: Manchester University Press.

Moury, C., Ladi, S., Cardoso, D., Gago, A. (2021). *Capitalising On Constraint. Bailout Politics in Eurozone Countries*. Manchester: Manchester University Press.

Mudde, C. (2007). *Populist Radical Right Parties in Europe*. Cambridge : Cambridge University Press.

Muller, W. C., Strøm, K. (Ed.) (1999). *Policy, Office or Votes? How Political Parties in Western Europe Make Hard Decisions*. Cambridge: Cambridge University Press.

Narkiewicz, O. A. (1990). *The End of the Bolshevik Dream – Western European Communist Parties in the Late Twentieth Century*. London: Routledge.

Narotzky, S. (2016). Between Inequality and Injustice: Dignity as a Motive for Mobilization During the Crisis. *History and Anthropology*, 27, 1, 74 – 92.

Newmans, S. (Ed.) (1956). *Modern Political parties: Approaches to Comparative Politics*. Chicago: University of Chicago Press.

Olsen, J., Hough, D., Koß, M. (2010). Conclusion: Left Parties in National Governments. In J. Olsen, M. Koß, D. Hough (Ed.). *Left Parties in National*

- Governments* (σ. 173 – 185). London – New York: Palgrave Macmillan.
- Ovenden, K. (2015). *Syriza: Inside the Labyrinth*. London: Pluto Press.
- Panbianco, A. (1988). *Political Parties: Organization and Power*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Papanikolopoulos, D., Rongas, V. (2020). Movement, party and electoral dynamics. Syriza's electoral success as a movement effect (2010-2015). *Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης*, 45 (1), 184-206.
- Patrikios, S., Karyotis, G. (2008). The Greek Parliamentary Election of 2007. *Electoral Studies*, 27, 356 – 390.
- Pedersen, H. (2012). What do Parties want? Policy versus Office. *West European Politics*, 35:4, 896 – 910.
- Pettas, D., Daskalaki, M. (2021). Solidarity and Collective Forms of Social Reproduction: The Social and Political Legacy of Syntagma Square, Athens. *Social and Cultural Geography*, DOI: 10.1080/14649365.2021.1901973.
- Pudal, B. (1989). *Prendre Parti pour une sociologie historique du PCF*. Paris: Presses de la FNSP.
- Pugh, J. (2010). *What's Radical Politics today?.* London – New York: Palgrave Macmillan.
- Reif, K., Schmitt, H. (1980). Nine Second-order National Elections: A Conceptual Framework for the Analysis of European Election Results. *European Journal of Political Research*, 8, 1, 3 - 44.
- Rori, L. (2016). The 2015 Greek Parliamentary Elections: From Great Expectations to No Expectations. *West European Politics*, 39, 6, 1323 - 1343.
- Seiler, D.-L. (ed.) (2012), *Les partis de la gauche anticapitaliste en Europe*. Paris: Economica.
- Sferza, S. (1999). What is Left of the Left? More than one would think.

Daedalus, 128, 2, 101 – 126.

Sigalas, E. (2015). *The Greek Referendum on the Euro: Options and Implications*. Österreichische Gesellschaft für Europapolitik, Vienna, July, 2. Ανακτήθηκε από: <https://www.oegfe.at/policy-briefs/the-greek-referendum-on-the-euro-options-and-implications/?lang=en> (ημερομηνία ανάκτησης: 23/02/2021)

Sklias, P., & Maris, G. (2013). The Political Dimension of the Greek Financial Crisis. *Perspectives on European Politics and Society*, 14,1, 144 – 164.

Sommer, M., Roose, J., Scholl, F., Papanikolopoulos, D. (2016). The Eurozone Crisis and Party Conflicts in Greece and Germany – Discursive Struggles about Responsibility. In T. Krieger, B. Neumarker, D. Panke (Ed.). *Europe's Crisis. The Conflict – Theoretical Perspective* (σ. 87-110). Baden – Baden: Nomos.

Sorensen, C. (2008). *Love me, love me not... A typology of public Euroscepticism*. European Parties Elections and Referendums Network – EPERN Working Paper, 19, January, Sussex European Institute.

Spiering, M. (2005). British Euroscepticism. In R. Harmsen, M. Spiering, (Ed.). *Euroscepticism: Party Politics, National Identity and European Integration*. Amsterdam – New York: Rodopi.

Spourdalakis, M. (2013). Left Strategy in the Greek Cauldron: Explaining SYRIZA's Success. In L. Panitch, G. Albo, V. Chibber (Ed.). *Social Register 2013: The Question of Strategy* (σ. 98 – 120). London: Merlin Press.

Spyropoulou, V. (2013). *Hard Times to Win: Explaining the Rise of the Radical Left in the Last Elections in Greece*. Paper presented at the ECPR General Conference. Bordeaux, France, September, 4-7.

Stavrakakis, Y., Katsambekis, G. (2014). Left – wing populism in the European periphery: the case of SYRIZA. *Journal of Political Ideologies*, 19, 2, 119 – 142.

Stavrakakis, Y. (1997). Green Ideology: a discursive reading. *Journal of Political Ideologies*, 2, 3, 259 – 279.

Strom, K. (1990). A Behavioral Theory of Competitive Political Parties. *American Journal of Political Science*, 34, 2, 565 - 598.

Szajkowski, B. (Ed.) (1982). *Documents in Communist Affairs 1979:1979*. London : Butterworth Scientific.

Szczerbiak, A., Taggart, P. (2003). *Theorising party-based euroscepticism: problems of definition, measurement and causality*. SEI Working Paper, No. 69, Sussex European Institute, σ. 1 – 22.

Taggart, P. (1998). A touchstone of dissent: Euroscepticism in contemporary Western European party system. *European Journal of Political Research*, 33, 366 - 388.

Taggart, P., Szczerbiak, A. (2002). *The party politics of Euroscepticism in EU member and candidate states*. SEI Working Paper, No. 51, Opposing Europe Research Network Working Paper, 6, Sussex European Institute.

Taggart, P. & Szczerbiak, A. (2004). Contemporary Euroscepticism in the party systems of the EU candidate states of Central and Eastern Europe. *European Journal of Political Research*, 43, 1, 1–27.

Taggart, P. & Szczerbiak, A. (2008). Introduction: Opposing Europe? The Politics of Euroscepticism. In P. Taggart, A. Szczerbiak (Ed.). *Opposing Europe? The Comparative Party Politics of Euroscepticism* (σ.1-15). Oxford: Oxford University Press.

Tavits, M. (2007). Principle vs. Pragmatism: Policy Shifts and Political Competition. *American Journal of Political Science*, 51, 1, 151 – 165.

Taylor, R. (2009). Europe's Divided Left. *Dissent*, 56/2, 5-9.

Tiersky, R. (Ed.) (2001). *Euro-scepticism: A reader*. New York – Oxford: Rowman & Littlefield Publishers.

Tsatsanis, E. & Teperoglou, E. (2016). Realignment under Stress: The July 2015 Referendum and the September Parliamentary Election in Greece. *South European Society and Politics*, 21 (4), 427-450.

Urban, G.R. (Ed.) (1978). *Euro-Communism – Its roots and future in Italy and*

elsewhere. London: Maurice Temple Smith.

Varoufakis, Y. (2011). *The Global Minotaur: America, The True Origins of the Financial Crisis and the Future of the World Economy*. Zed Books.

Verney, S. (2011). An Exceptional Case? Party and Popular Euroscepticism in Greece, 1959 – 2009. *South European Society and Politics*, 16, 1, 51-79.

Vit, H., Kopecek, L. (2010). *Parties without Partisans: Political Change in Advanced Industrial Democracies*. Oxford: Oxford University Press.

Volkens, A., Krause, W., Lehmann, P., Matthieß, T., Merz, N., Regel, S., Weßels, B. (2019), *The Manifesto Project Dataset - Codebook*.

Manifesto Project (MRG / CMP / MARPOR). Version 2019a. Berlin: Wissenschaftszentrum, Berlin für Sozialforschung (WZB).

Volkens, A., Bara, J., Budge, I., McDonald, MD., Klingemann, K. (ed.), *Mapping Policy Preferences from Texts III: Statistical Solutions for Manifesto Analysis*. Oxford: Oxford University Press.

Wagner, S. (2021). Euroscepticism as a radical left party strategy for success.

Party Politics. Ανακτήθηκε από: <https://doi.org/10.1177/13540688211038917>

Walgrave, S., Nuytemans, M. (2009). Friction and Party Manifesto Change in 25 Countries, 1945 – 98. *American Journal of Political Science*, 53, 1, 190 – 206.

Walter, S., Dinas, E., Jurado, I., Konstantinidis, N. (2018). Non-cooperation by Popular Vote: Expectations, Foreign Intervention, and the Vote in the 2015 Greek Bailout Referendum. *International Organization*, 72, 4, 969 – 994.

Wilson, F. (2002). After the Deluge: The French Communist Party after the End of Communism. *German Policy Studies / Politikfeldanalyse*, 2, 2, 259-289.

Zohlnhofer, R., Bandau, F. (2020). Policy or Office? The determinants of Programmatic Change in West European Political Parties. In R. Careja, P.

Emmenegger, N. (Ed.). *The European Social Model under Pressure – Liber Amicorum in Honour of Klaus Armingeon* (σ. 501 – 518). Germany: Springer VS.

Παράρτημα

Η πορεία και οι σταθμοί της ριζοσπαστικής Αριστεράς στην Ελλάδα: Από το ΚΚΕΕσωτερικού στον ΣΥΡΙΖΑ (1981 – 2015)

1981 – 1986: ΚΚΕ Εσωτερικού 1987: Διάλυση ΚΚΕ Εσωτερικού

Απρίλιος 1987: Ίδρυση Ελληνικής Αριστεράς (ΕΑΡ) (μετεξέλιξη του ΚΚΕΕσωτερικού)

Δεκέμβριος 1988: Κοινό Πόρισμα ΚΚΕ – ΕΑΡ

1989: Συνασπισμός της Αριστεράς και της Προόδου (ΣΥΝ) (εκλογική συμμαχία-συμμαχία ΚΚΕ και ΕΑΡ)

1991: Αποχώρηση του ΚΚΕ, μετεξέλιξη του ΣΥΝ σε ενιαίο κόμμα 1992: 1^ο Συνέδριο ΣΥΝ

1993: Μη εισαγωγή του ΣΥΝ στο Κοινοβούλιο. Παραίτηση Μαρίας Δαμανάκη.

1996: 2^ο Συνέδριο ΣΥΝ. Νέος ηγέτης του κόμματος ο Νίκος Κωνσταντόπουλος.

2000: 3^ο Συνέδριο ΣΥΝ. Επανεκλογή του Νίκου Κωνσταντόπουλου στην ηγεσία του ΣΥΝ.

2003: Προγραμματικό Συνέδριο ΣΥΝ. Αλλαγή του ονόματος του Συνασπισμού της Αριστεράς και της Προόδου σε «Συνασπισμό της Αριστεράς, των Κινημάτων και της Οικολογίας». Αποχώρηση της Μαρίας Δαμανάκη από τον ΣΥΝ.

2004: Συγκρότηση του Συνασπισμού της Ριζοσπαστικής Αριστεράς (ΣΥΡΙΖΑ) ως συμμαχία του ΣΥΝ με μικρότερα αριστερά κόμματα και οργανώσεις

2004: 4^ο Συνέδριο ΣΥΝ. Εκλογή Αλέκου Αλαβάνου στην προεδρία του κόμματος.

2005: Καταστατικό Συνέδριο ΣΥΝ

2006: Δημοτικές εκλογές. Υποψήφιος Δήμαρχος Αθηναίων ο Αλέξης Τσίπρας.

2007: Άνοδος του ΣΥΝ στις Βουλευτικές εκλογές συγκεντρώνοντας 5,04% και 14 έδρες.

2008: 5^ο Συνέδριο ΣΥΝ. Εκλογή Αλέξη Τσίπρα στην προεδρία του ΣΥΝ. Ο Αλέκος Αλαβάνος παραμένει πρόεδρος της Κοινοβουλευτικής ομάδας του ΣΥΡΙΖΑ.

2010: 6^ο έκτακτο Συνέδριο ΣΥΝ τον Ιούνιο του 2010. Αποχώρηση της «Ανανεωτικής Πτέρυγας» του ΣΥΝ με επικεφαλής τον Φώτη Κουβέλη και ίδρυση της Δημοκρατικής Αριστεράς (ΔΗΜΑΡ).

2012: Διπλές εθνικές εκλογές Μαΐου – Ιουνίου. Άνοδος του ΣΥΡΙΖΑ. 2013: Ιδρυτικό Συνέδριο του ΣΥΡΙΖΑ. Ο ΣΥΡΙΖΑ γίνεται ενιαίο κόμμα.

Ιανουάριος 2015: Ο ΣΥΡΙΖΑ κερδίζει τις εκλογές με 36,3% και 149 βουλευτές. Άνοδος του ΣΥΡΙΖΑ στην εξουσία. Συνεργασία ΣΥΡΙΖΑ με τους Ανεξάρτητους Έλληνες του Πάνου Καμμένου (ΑΝΕΛ) και σχηματισμός κυβέρνησης με επικεφαλής τον Αλέξη Τσίπρα.

Ιούλιος 2015: Δημοψήφισμα. Επικράτηση του «Όχι» με 61,3%. Επίτευξη συμφωνίας στις 13 Ιουλίου και σύναψη τρίτου προγράμματος στήριξης της ελληνικής οικονομίας (Μνημόνιο).

Αύγουστος 2015: Αποχώρηση της αριστερής πτέρυγας του ΣΥΡΙΖΑ και ίδρυση της Λαϊκής Ενότητας (ΛΑΕ) με επικεφαλής τον Παναγιώτη Λαφαζάνη. Παραίτηση 53 μελών της Κεντρικής Επιτροπής του ΣΥΡΙΖΑ. Προκήρυξη εθνικών εκλογών.

Σεπτέμβριος 2015: Επανεκλογή ΣΥΡΙΖΑ στην εξουσία με 35,5% και 145 έδρες. Σχηματισμός κυβέρνησης συνεργασίας με τους ΑΝΕΛ και Πρωθυπουργό τον Αλέξη Τσίπρα